

Universitat de Girona

**APROXIMACIÓ HISTÒRICA A L'EDUCACIÓ
ESPECIAL A CATALUNYA: L'EDUCACIÓ
INSTITUCIONALITZADA EN CENTRES
D'EDUCACIÓ ESPECIAL A LES COMARQUES
DE GIRONA (1873-1997)**

Josep Maria GARCIA i BALDA

**ISBN: 978-84-690-9501-0
Dipòsit legal: GI-I414-2007**

**APROXIMACIÓ HISTÒRICA A
L'EDUCACIÓ ESPECIAL A
CATALUNYA:
L'educació institucionalitzada
en centres d'educació especial
a les comarques de Girona (1873-1997)**

Tesi doctoral presentada al Departament de Pedagogia
de la Facultat d'Educació i Psicologia de la Universitat de Girona

Director: Dr. Salomó Marquès i Sureda
Universitat de Girona

Josep Maria Garcia i Balda

Palafrugell, 6 de gener de 2007.

Aquesta tesi doctoral ha rebut una ajuda (beca complement) de la Fundació Jaume Bofill de Barcelona (Convocatòria de beques d'investigació per a tesis doctorals. Curs 1998/99) amb un jurat format per Francesc Carbonell, Salvador Cardús, Marc Carrillo, Josep González Calvet, Jaume Funes, Ferran Requejo i Joan-Josep Pujades.

Aquesta tesi doctoral ha rebut un ajut en concepte d'assessorament lingüístic del Servei de Llengües Modernes de la Universitat de Girona.

Aquesta tesi doctoral ha rebut un ajut del Departament de Didàctiques Específiques de la Facultat d'Educació i Psicologia de la Universitat de Girona.

AGRAÏMENTS...

No voldria estendre'm en aquest apartat —important alhora— que significa segellar un reconeixement per part meva a les persones que al llarg de tots aquests anys heu estat prop meu i heu esdevingut un punt i una referència important perquè aquesta tesi doctoral avancés.

En primer lloc voldria retre el meu homenatge i reconeixement més sincer a totes aquelles persones que heu fet l'educació especial a casa nostra. Algunes fa temps que ens vau deixar; altres —havent tingut la sort de conèixer-vos— us he perdut pel camí; altres us manteniu fermes en les vostres conviccions i encara manteniu viva la flama de la lluita i la tenacitat que us va portar a gestionar associacions, fer la vostra feina com a mestres, professors, metges, inspectors, polítics, etc. He tingut la sort, al llarg d'aquests anys, de conèixer molta gent. Molts d'aquests testimonis els hem detallat més endavant. A tots ells, a tots vosaltres, el meu més sincer agraïment per l'esforç que heu destinat d'una manera directa o indirecta perquè jo pogués avançar, perquè el coneixement es pogués materialitzar en aquesta recerca, i en definitiva perquè gràcies al vostre esforç l'atenció a les persones amb discapacitats esdevingués una realitat.

En segon lloc, a les famílies i als infants i joves amb discapacitats. Heu estat la meva referència professional en aquests darrers anys. Heu ocupat el meu temps a tots els nivells i heu esdevingut la meva preocupació. Sento els vostres problemes, necessitats, anhels i esperances també com una cosa meva, perquè us porto dins meu, sou i sereu quelcom inherent en la meva persona. També, alguns de vosaltres heu estat un punt de referència en aquesta recerca i heu estat un testimoni oral d'una importància cabdal.

En tercer lloc als meus companys de treball, amb qui d'alguna manera hem compartit aquest patiment, amb qui hem navegat plegats, i amb alguns dels quals també hem escrit una mateixa història compartida. Sou els companys dels diferents claustres que ha tingut el centre públic d'educació especial Els Àngels de Palamós (Baix Empordà), els diferents companys mestres i directius dels centres d'educació especial de les comarques de Girona, i els companys del Departament de Didàctiques Específiques a la Facultat d'Educació i Psicologia de la Universitat de Girona.

En quart lloc, m'agradaria fer una llista enorme d'amics i familiars amb qui les relacions aquests darrers anys han disminuït considerablement. Però no pel fet que hagin estat menys intenses, la meva estimació i afecte han disminuït. Tot el contrari, alguns d'ells m'han animat a continuar lluitant i treballant per aconseguir els objectius que m'havia proposat en aquesta recerca.

En cinquè lloc, voldria fer un reconeixement en la persona del Dr. Salomó Marquès i Sureda, catedràtic d'Història de l'Educació a la Facultat d'Educació i Psicologia de la Universitat de Girona. Ha estat el meu director. Ha estat la meva referència i guia al llarg d'aquest treball, i ho ha estat certament al llarg de tots aquests anys en què he dut a terme aquesta recerca des que la vaig registrar al Departament de Pedagogia de la Universitat de Girona, un 21 de setembre de 1995. Sé que no ha estat fàcil per a ell. Hem compartit moltes (moltíssimes) hores d'estimació i passió per l'educació, per la història de l'educació, per la història de l'educació especial. Però també el temps que li he manllevat és alhora, per part meva, un sincer agraïment perquè m'ha fet estimar la història de l'educació, possiblement no amb tanta passió com la viu ell, però sí que amb la mateixa intencionalitat. Al cap i a la fi la que porta a dins l'aprenent: un petit projecte d'home que aspira a ser algun dia com el mestre. Moltes gràcies, Mon.

He de donar les gràcies als meus pares. En alguns passatges de la investigació hi han participat. La nostra família és originària de Ripoll i també d'alguna manera ha participat en la recerca d'aquells aspectes que afectaven el centre d'educació especial de Ripoll. Però el valor més gran no ha estat únicament aquest, sinó que tot el que sóc els ho dec a ells, i simplement per la tenacitat que van posar tots dos perquè els estudis i la meva formació fossin una fita a la meva vida. Una porta al coneixement que no m'han volgut tancar mai. D'alguna manera

també, moltes hores de treball les he pogudes fer gràcies al seu esforç i ajut. També, compartit, amb el dels meus germans, cunyats, avis, tiets, cosins i familiars més propers.

He de tenir, necessàriament, un espai d'agraïment per a l'Anna, per la seva enorme paciència. Per les hores de solitud que ella ha hagut d'afrontar i per l'oblit constant —per part meva— que ha suposat tancar-me i emprendre sol aquest llarg camí, que sense el seu ajut hauria estat del tot impossible.

I finalment a l'Aina. Perquè quan els seus primers plors van aparèixer en aquest món, el seu pare ja feia temps que havia iniciat el llarg camí que representa la realització d'una tesi doctoral. Ha estat per a ella una gran preocupació, i ha sabut fer front a les meves absències amb el patiment propi d'un infant que sap que el papa, sovint, "s'ha de quedar a casa a treballar".

Tinc presents totes aquelles persones, treballadors i personals d'arxius, biblioteques, centres d'investigació, universitats, etc. que també a través del seu treball han estat capaços de fer-me més fàcil la recerca. Voldria escriure tots els noms i no oblidar-me de ningú. Certament no és fàcil, i per raons d'espai se'm fa del tot impossible poder-ho fer. D'alguna manera sé que he fet un reconeixement als grups, col·lectius i algunes de les persones que més heu estat prop meu al llarg de tots aquests anys. Sentiu-vos-hi representats, de ben segur.

M'agradaria acabar aquestes línies —encara que no es tracti pròpiament d'un agraïment— igual com féu Charles West, clínic de l'hospital per a nens malalts de Lambeth (Anglaterra) i estudiós de la medicina, el 1868, que posant punt i final a un assaig seu, amb una cita d'humilitat professional, va dir:

"TAN SOLS DESITJO QUE EN BREU LA TASCA D'ALTRES FACI AQUESTES OBSERVACIONS MEVES TAN SUPÈRFLUES COM IMPERFECTES LES CREC ARA."

Josep Maria Garcia i Balda
Palafrugell, Dia de Reis de 2007

ÍNDIX

AGRAÏMENTS	3
ÍNDIX	7
ÍNDIX DE QUADRES	13

PRIMERA PART. EL PROJECTE D'INVESTIGACIÓ

CAPÍTOL 1 – DISSENY DE LA INVESTIGACIÓ

1.1. Introducció	21
1.2. Objecte de la investigació i hipòtesis de treball	25
1.2.1. Objectius generals de la investigació	27
1.2.2. Hipòtesis de treball	29
1.3. Metodologia de la investigació	32
1.4. Fases de la investigació	36
1.5. Limitacions de la investigació	39
1.6. Fonts utilitzades	41

CAPÍTOL 2 – DELIMITACIÓ DEL CAMP D'ESTUDI

2.1. La investigació històrica: recerca històrica en el camp de l'educació especial	67
2.2. Emmarcament del tema d'estudi	72
2.2.1. Context sociopolític.....	74
a) Període inicial: 1873-1876. La primera actuació envers l'atenció a les persones amb discapacitat.....	74

b) L'arribada, l'any 1947, de les germanes hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús a Caldes de Malavella	77
c) L'any 1951 les administracions fan un intent de crear una aula per a discapacitats	79
d) Els anys seixanta i setanta, de l'època del desenvolupament a la fi del règim franquista	81
e) Catalunya recupera l'autogovern	85
2.2.2. Context educatiu	87
a) L'educació a Catalunya i a les comarques de Girona a finals del segle XIX.....	87
b) L'educació durant l'etapa franquista.....	90
c) L'educació durant la Generalitat recuperada	91
2.2.3. Context socioprofessional	93
2.3. La terminologia de pedagogia terapèutica/educació especial: Aproximació al concepte d' <i>educació especial</i>	96
2.4. La conceptualització de la persona amb discapacitat: com se l'ha denominada al llarg de la història	103

SEGONA PART. APROXIMACIÓ HISTÒRICA A L'ATENCIÓ A LES PERSONES AMB DISCAPACITATS

CAPÍTOL 1 – ANTECEDENTS HISTÒRICS EN EL TRACTAMENT CAP A LES PERSONES AMB DISCAPACITATS

1.1. Els orígens	127
1.2. Les diferents etapes al llarg de la història	135
1.2.1. Model assistencial: prehistòria de l'educació especial	136
1.2.2. Model mèdic: la institucionalització	137
1.2.3. Model pedagògic: dels centres d'educació especial a la integració escolar en centres ordinaris	139
1.2.4. Model multidisciplinari: la intervenció de diferents professionals	139
1.3. Les actuacions legislatives en el tractament cap a les persones amb discapacitats.....	140

CAPÍTOL 2 - L'ATENCIÓ CAP A LES PERSONES AMB DISCAPACITATS: L'ATENCIÓ INSTITUCIONALITZADA EN CENTRES D'EDUCACIÓ ESPECIAL

2.1. Antecedents en l'educació institucionalitzada en centres d'educació especial anteriors a la dècada dels anys seixanta	223
2.1.1. L'educació dels sordmuts	226
2.1.2. L'educació dels cecs	229
2.1.3. L'educació dels deficients mentals	232
2.1.4. L'educació institucionalitzada de sordmuts, cecs i anormals. Les altres branques dins l'educació especial	236
2.2. La dècada dels anys 1961-1970: creació d'un gran nombre de centres d'educació especial	253
2.3. La dècada dels anys 1971-1980: l'elaboració del Plan nacional de educación especial de 1978. L'informe Warnock. Els equips d'assessorament i orientació psicopedagògica (EAP) a Catalunya	263
2.4. La dècada dels anys 1981-1990: el Servei d'Educació Especial del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. La LISMI. La LOGSE. El Decret 117/1984, de 17 d'abril, sobre ordenació de l'educació especial per a la seva integració en el sistema educatiu ordinari.	275
2.5. La dècada dels anys 1991-1997: la desorientació en l'educació especial	315

TERCERA PART. L'EDUCACIÓ INSTITUCIONALITZADA EN CENTRES D'EDUCACIÓ ESPECIAL A LES COMARQUES DE GIRONA

CAPÍTOL 1 – L'ATENCIÓ A LES PERSONES AMB DISCAPACITAT A GIRONA

1.1. Antecedents a les comarques de Girona	323
1.1.1. Pobresa i marginació:	331
1.1.2. Institucions	343

1.2. L'actuació dels pares i mares de les persones amb discapacitat i el moviment associatiu pro persones amb discapacitat a les comarques de Girona	358
1.3. La creació dels centres i el paper de l'administració educativa a les comarques de Girona.....	385
1.4. Paper de l'església a les comarques de Girona	457
1.5. Evolució de l'escolarització: anàlisi de les dades estadístiques	468

CAPÍTOL 2 – ELS CENTRES D'EDUCACIÓ ESPECIAL A LES COMARQUES DE GIRONA (1873-1997)

2.1. Els inicis d'una educació institucionalitzada	
2.1.1. El Colegio de Ciegos y de Sordo-Mudos y Academia de Música, a Girona (1873-1876)	515
2.1.2. El Centre d'Educació Especial Nostra Senyora de Montserrat, a Caldes de Malavella (Selva)	536
2.2. L'esclat de l'educació institucionalitzada	
2.2.1. El Centre Públic d'Educació Especial Font de l'Abella, a Girona (Gironès)	566
2.2.2. El Centre d'Educació Especial Joan XXIII, a Olot (La Garrotxa)	597
2.2.3. El Centre Públic d'Educació Especial Mare de Déu del Mont, a Vilafant (Alt Empordà)	625
2.2.4. El Centre Públic d'Educació Especial Ventijol, a Blanes (Selva)	648
2.2.5. El Centre Públic d'Educació Especial Els Àngels, a Palamós (Baix Empordà)	687
2.2.6. El Centre Públic d'Educació Especial Doctor Ramon Suriñach, a Ripoll (Ripollès)	719
2.2.7. L'Aula d'Educació Especial Jesús Infant, a Arbúcies (La Selva).....	752
2.2.8. El Centre d'Educació Especial Nostra Senyora del Carme —Els Joncs—, a Sarrià de Ter (Gironès).....	771
2.2.8.1. El Centro Médico Psicopedagógico, a Fornells de la Selva (La Selva)	771

2.2.8.2. El Centre d'Educació Especial Mare de Déu del Carme, a Sarrià de Ter (Gironès)	775
2.2.9. El Centre d'Educació Especial Joan Riu, a Sant Gregori (Gironès)	783
2.2.10. El Centre Públic d'Educació Especial La Maçana, a Salt (Gironès)	808
2.2.10.1. El CREDAG: el Centre de Recursos Educatius per a Deficients Auditius de Salt – Narcís Masó	835
2.2.11. El Centre Públic d'Educació Especial Palau, a Girona	841

QUARTA PART. CONCLUSIONS

CONCLUSIONS FINALS

1.1. Conclusions	867
1.2. Línies futures de recerca en el camp de la història de l'educació especial	877
1.3. Reflexions finals	879

BIBLIOGRAFIA

BIBLIOGRAFIA	883
---------------------------	-----

ÍNDIX DE QUADRES

PRIMERA PART. EL PROJECTE D'INVESTIGACIÓ

CAPÍTOL 1 – DISSENY DE LA INVESTIGACIÓ

QUADRE 1.	Mapa conceptual de la recerca.....	26
QUADRE 2.	Representació gràfica del disseny de la investigació.....	36
QUADRE 3.	L'organització de la informació.....	37
QUADRE 4.	Fases de la recerca	38
QUADRE 5.	Les fonts orals de la nostra recerca	63

CAPÍTOL 2 – DELIMITACIÓ DEL CAMP D'ESTUDI

QUADRE 6.	Cronologia del context on se situa la recerca (1873-1997).....	72
QUADRE 7.	La classificació pedagògica dels dèbils mentals segons Barr	107
QUADRE 8.	Categories més emprades en la classificació de les persones amb retard mental entre 1886 i 1981.....	114

SEGONA PART. APROXIMACIÓ HISTÒRICA A L'ATENCIÓ A LES PERSONES AMB DISCAPACITATS

CAPÍTOL 1 – ANTECEDENTS HISTÒRICS EN EL TRACTAMENT CAP A LES PERSONES AMB DISCAPACITATS

QUADRE 9.	Les diferents etapes al llarg de la història	136
-----------	--	-----

QUADRE 10. Centres d'educació especial a Catalunya (1981/82)	192
QUADRE 11. Centres d'educació en funcionament a Catalunya el curs 2005-2006	210

CAPÍTOL 2 - L'ATENCIÓ CAP A LES PERSONES AMB DISCAPACITATS: L'ATENCIÓ INSTITUCIONALITZADA EN CENTRES D'EDUCACIÓ ESPECIAL

QUADRE 12. Directors que ha tingut l'INSERSO durant el període 1979-1997	268
QUADRE 13. Centres de desenvolupament infantil i d'atenció precoç (CDIAP) de les comarques de Girona	278
QUADRE 14. EAP existents i nombre de professionals (1981-1986)	285
QUADRE 15. Tria de places dels EAP de les comarques de Girona	287
QUADRE 16. Equips psicopedagògics municipals homologats pel Departament d'Ensenyament (1983-1986).....	288
QUADRE 17. Equips d'assessorament i orientació psicopedagògica (EAP) de les comarques de Girona	293
QUADRE 18. La LOGSE consolida un nou enfocament.....	312

TERCERA PART. L'EDUCACIÓ INSTITUCIONALITZADA EN CENTRES D'EDUCACIÓ ESPECIAL A LES COMARQUES DE GIRONA

CAPÍTOL 1 – L'ATENCIÓ A LES PERSONES AMB DISCAPACITATS A GIRONA

QUADRE 19. Cronologia bàsica sobre legislació de la beneficència (1822-1885)	332
QUADRE 20. Relació de centres col·laboradors de la Junta Provincial de Protección de Menores de Girona.	339
QUADRE 21. Dades estadístiques des de l'1 de gener fins al 31 de desembre de 1975 sobre els analfabets que hi havia a les comarques de Girona	342
QUADRE 22. Organigrama de la beneficència pública a Girona. Junta Provincial de Beneficència (1849-1868)	343
QUADRE 23. Principals tipus d'equipaments d'atenció a la infància	348

QUADRE 24.	Situació de cada centre d'educació especial en relació amb els costos de transport, nombre d'alumnes i nombre de mestres públics.....	360
QUADRE 25.	Evolució de les associacions i dels seus associats a Espanya	362
QUADRE 26.	Relació d'escoles nacionals o de patronats situades a la ciutat de Girona (21/06/1968).	396
QUADRE 27.	Governadors civils franquistes de la província de Girona (1939-1977).....	402
QUADRE 28.	III Plan de inversiones para 1963 del Patronato para el Fomento del Principio de Igualdad de Oportunidades. Capítulo primer. Enseñamiento primari.....	407
QUADRE 29.	Ajudes concedides des de 1964 fins a 1968 (planes de inversiones)	409
QUADRE 30.	Relació d'ajudes i subvencions que pertanyen al curs 1982-1983	412
QUADRE 31.	Relació dels inspectors de les comarques de Girona vinculats a l'atenció a les persones amb discapacitat (inspectors ponents d'educació especial)	416
QUADRE 32.	Aportació de l'Estat als centres d'educació especial de les comarques de Girona.	449
QUADRE 33.	Càlcul de percentatges del cost de la plaça d'un alumne escolaritzat en un centre d'educació especial a l'any	450
QUADRE 34.	Població escolaritzada per centres d'educació especial a les comarques de Girona. Font: Inspección Técnica de Educación. Març de 1978.....	452
QUADRE 35.	Relació d'alumnes amb necessitats educatives especials (NEE) escolaritzats en centres ordinaris o que han fet demanda d'escolaritzar-se a través de les comissions de matriculació. Maig de 1985.	454
QUADRE 36.	Cronologia de l'inici de les activitats i primer dia d'escola dels centres d'educació especial de les comarques de Girona	456
QUADRE 37.	Estadística de Sordomudos.	479
QUADRE 38.	Demències	484
QUADRE 39.	Imbecil·litat	485
QUADRE 40.	Idiotisme	485

QUADRE 41.	Sordmudesa i tartamudesa	486
QUADRE 42.	Educación Especial (Niños <i>Subnormales</i>). Número de Centros, Unidades Escolares y Alumnos.....	489
QUADRE 43.	Situació escolar en la província de Girona. Dades totals provincials, referides a l'1 de novembre de 1967.	490
QUADRE 44.	Nombre d'alumnes per classe	491
QUADRE 45.	Resum estadístic de l'educació especial a les comarques de Girona. Curs 1972-1973	496
QUADRE 46.	Resum estadístic de l'educació especial a les comarques de Girona. Curs 1973-1974	496
QUADRE 47.	Població escolar afectada per diferents deficiències.....	497
QUADRE 48.	Incidència total de la població de deficients mentals a Espanya durant el període 1958-1977	502
QUADRE 49.	Alumnes amb deficiències atesos en centres i unitats d'educació especial a les comarques de Girona el curs 1980-1981	503
QUADRE 50.	Estimació de necessitats en educació especial. Any 1981.....	505
QUADRE 51.	Escolars que reben educació especial: tipus de centre on en reben i distribució percentual entre públics i privats.	506
QUADRE 52.	Taxes de prevalença (per 1.000 habitants) sobre el nombre de minusvàlids a Espanya.....	508
QUADRE 53.	Estimació de la població minusvàlida a les comarques de Girona	508
QUADRE 54.	Escolarització de l'alumnat amb discapacitats a Catalunya	509
QUADRE 55.	Evolució de l'escolarització dels alumnes amb discapacitats en els centres públics d'educació especial de les comarques de Girona	509
QUADRE 56.	Sèries estadístiques 1986-1987/1996-1997. Educació especial: centres, unitats, alumnes i professors	510
QUADRE 57.	Evolució de la matrícula dels centres d'educació especial de Catalunya	511
QUADRE 58.	Evolució de la matrícula dels centres d'educació especial de les comarques de Girona	512

CAPÍTOL 2 – ELS CENTRES D'EDUCACIÓ ESPECIAL A LES COMARQUES DE GIRONA (1873-1997)

QUADRE 59.	Traslats de malaltes de Sant Boi de Llobregat a diversos centres i asils durant el període 1947-1981	539
QUADRE 60.	Germanes superiores de la institució 1947-1997	543
QUADRE 61.	<i>Relación numérica de las menores internadas en la Institución con especificación de los organismos de que dependen, y cuotas que los mismos abonan</i>	547
QUADRE 62.	Procedència de l'alumnat (1950-1996).....	548
QUADRE 63.	Nenes internes a la institució. Anys 1947 a 1970.	551
QUADRE 64.	Tipologia alumnat Institució Psicopedagògica Nostra Sra. de Montserrat. Gener de 1969	555
QUADRE 65.	Tipologia alumnat Institució Psicopedagògica Nostra Sra. de Montserrat. 20/04/1982	555
QUADRE 66.	El nom de l'associació Aspronis com un joc de paraules.....	656
QUADRE 67.	Quins pobles comprèn i quants nens i nenes de cada poble?	659
QUADRE 68.	Servei que el centre ofereix. Curs 1993-1994	678
QUADRE 69.	Serveis de futur.....	679
QUADRE 70.	El logotip actual d'Aspronis. 2004.....	685
QUADRE 71.	Dèficit de places d'educació especial i per a "profunds".	793
QUADRE 72.	Places existents i dèficit pel que fa als alumnes amb discapacitats, segons CI a les comarques de Girona.....	794
QUADRE 73.	Professors especialistes itinerants	818
QUADRE 74.	Recull de dades sobre nens disminuïts físics. Curs 1989-1990.	858

PRIMERA PART. EL PROJECTE D'INVESTIGACIÓ

CAPÍTOL 1 – DISSENY DE LA INVESTIGACIÓ

1.1. Introducció

Allò que a darreries del segle passat inquietava els països civilitzats del món, al nostre amb prou feines era conegut. L'atenció cap a les persones amb discapacitat¹ presenta avui dia, encara, connotacions ben diverses. El context històric ha estat ben diferent al llarg de la història.

Presentem aquesta tesi doctoral en l'àrea de les ciències de l'educació — pedagogia— i concretament en l'àmbit de la història de l'educació. Tot i que no hem pretès elaborar una història de l'educació especial a Catalunya, sí que d'alguna manera les històries petites construeixen una història general. Des de l'aportació gironina estem plenament convençuts que també hem escrit una història catalana. I també és en la presentació d'aquesta història de l'educació especial que també ens hem anat aturant a analitzar les bases ideològiques, i quins foren els precedents que conformaren el que tenim avui dia. No hem pretès fer un estudi²

¹ Com assenyalem en un dels apartats d'aquesta recerca (vegeu "Primera part. El projecte d'investigació". Capítol 2. Punt 2.4. "La conceptualització de la persona amb discapacitat: com se l'ha denominada al llarg de la història"), moltes han estat les denominacions que ha rebut la persona amb discapacitat al llarg de la història. Fora dels contextos propis on s'utilitza, els termes que podrien ser despectius avui dia, i per tant amb càrregues pejoratives, entenem que els utilitzem per ser fidels al moment històric en què s'utilitzaven, per ser fidels, per tant, als mots utilitzats. Fora d'aquests contextos històrics farem servir l'expressió *persones amb discapacitat* per situar-nos al context actual, i que respon a una voluntat popular d'utilitzar aquest terme per designar, d'una manera genèrica, tot el gruix del col·lectiu de persones a qui es refereix aquesta recerca històrica quan parlem de persones amb deficiències, retard, problemes, minusvalideses, oligofrènics, anormals, subnormals, idiotes, imbècils, etc.

Així mateix, utilitzarem la denominació genèrica d'*alumne, nen, mestre, director, metge*, etc., independentment del seu sexe, sense haver d'entrar constantment amb els sintagmes copulatius que els diferencien, i per tant, la utilització genèrica mitjançant formes masculines s'ha d'entendre com una qüestió de tipus pràctic (pragmàtica), i sense que això signifiqui cap menyspreu a la condició femenina de les persones a què fem referència al llarg de la nostra recerca.

² Hi ha un treball (becat pel CIDE i que finalment es va publicar a través d'Ediciones Mira) dels professors Santiago Molina i Àngel Gómez que precisament, en parlar dels mites i les ideologies en l'escolarització del nen deficient mental, planteja quan i com van sorgir a Espanya les escoles d'educació especial, si bé aquesta aportació és genèrica i en l'àmbit espanyol. En relació amb el treball que presentaven, aquest es tractava de: "[...] analizar las bases ideológicas a través de las cuales se inició y posteriormente se sedimentó la segregación de los niños deficientes mentales en escuelas específicas [...]"

que mostrés quines han estat les causes que han motivat l'aparició dels centres d'educació especial, no perquè aquesta no sigui una raó de pes en aquesta recerca (i que no s'hagi de mostrar, per altra banda), sinó més aviat perquè les realitats de cadascun dels centres d'educació especial de les comarques de Girona són, indefectiblement, realitats sovint diferents.

La nostra aportació és la història d'unes vivències, d'uns fets viscuts. És una aproximació, per altra banda, del que ha estat l'aparició al llarg de la història de l'educació institucionalitzada en centres d'educació especial a les comarques de Girona. Ángela del Valle assenyala que la "[...] historia de la educación es una disciplina histórica especializada en la investigación de un aspecto de la realidad: el hecho educativo y las ciencias que versan sobre él en su dimensión histórica".³ L'educació especial representa quelcom de diferent de l'educació ordinària. Aquelles velles definicions ja avui dia han quedat obsoletes pel pas del temps i l'educació especial s'ha revifat amb aires nous que han reconduït l'ensenyament cap a nous horitzons. L'escola d'avui és fruit d'aquests canvis que amb el pas dels anys han fet que l'ensenyament fos normalitzant, integrador i flexible, i que reconduís aquells nois i noies amb discapacitats cap a una vida com més autònoma millor.

La recerca que presentem parteix d'una anàlisi històrica de l'educació especial a Catalunya, de l'atenció pedagògica a nens i nenes, nois i noies amb deficiències psíquiques, de l'aparició dels primers "síntomes" educatius que denoten un cert canvi en l'acció educativa dels primers pedagogs, de l'evolució de l'educació especial a Catalunya, de la història dels deficients psíquics a Catalunya, de l'educació institucionalitzada en centres d'educació especial a les comarques de Girona. És un plantejament d'una història local, individual, però aquesta a la vegada es presenta com una història més general, perquè de la individualitat, de les accions entorn de les atencions educatives que es puguin dur a terme a les comarques de Girona, també en neix una història més general. La recerca històrica ens serveix per examinar el passat amb la finalitat d'interpretar, descriure i aportar elements que ajudin a una millor comprensió d'uns fets viscuts. La història no

MOLINA GARCÍA, S., GÓMEZ MORENO, A. (1992). *Mitos e ideologías en la escolarización del niño deficiente mental. Cuando y cómo surgieron en España las escuelas de educación especial*. Saragossa: Ediciones Mira. Pàg. 177.

³ DEL VALLE LÓPEZ, Á. (1990). *Historia de la educación contemporánea: fundamentación científica y metodológica*. Madrid: Ediciones Nieva. Pàg. 75.

existeix si no és a través dels seus testimonis, les fonts. Es tracta, per tant, d'aportar elements descriptius que ajudin a interpretar el passat (tot reescrivint-lo) però que alhora esdevinguin referents per al present i el futur. Quan interpretem fem inferències causals, enteses com el procés que permet arribar a la conclusió d'una sèrie d'esdeveniments que poden portar directament o indirectament a una altra sèrie d'esdeveniments.

Els anys de mestre i del treball actual en un centre d'educació especial m'han apropiat a un camp que desconeixia i que dia a dia s'ha convertit en la meva feina professional⁴. En aquest sentit puc afirmar que els factors personals de la investigació que estic duent a terme són plenament justificats. La motivació pel tema de la nostra investigació se situa entre les vivències personals com a mestre en un centre d'educació especial i la voluntat personal (alhora que col·lectiva) d'aportar unes dades que ajudin a entendre la història més recent de l'educació especial a casa nostra. El meu treball com a mestre en un centre d'educació especial a Palamós (Baix Empordà) m'ha donat a conèixer l'educació especial: l'atenció a infants i joves, nois i noies amb disminucions psíquiques. El tema que estem investigant és fruit d'una inquietud per conèixer quin ha estat el paper de l'educació especial a casa nostra, quins han estat els primers pedagogs i institucions que han fet possible el que avui anomenem *educació especial* i com aquesta ha influït en l'educació en general. Les diferents polítiques socials que hi ha hagut al llarg de la història han anat configurant una societat —l'actual— preocupada per tots i cadascun dels seus individus. El camí recorregut ha estat difícil ja que rarament la problemàtica del disminuït ha cridat l'atenció dels historiadors (dels historiadors de l'educació) al llarg dels segles, a la vegada que ens han arribat pocs documents que ajudin a tenir una visió clara i entenedora d'aquest procés, que ha permès contemplar aquesta diversitat cultural com una eina de construcció i entesa entre els pobles. Elizabeth Bredberg,⁵ professora de Psicologia de l'Educació i Educació Especial de la Universitat de la Colúmbia Britànica a Vancouver (Canadà), assenyala que molts dels relats històrics de la discapacitat van sorgir, no d'estudis de discapacitat, sinó de pràctiques clíniques

⁴ Mentre estic duent a terme les darreres correccions a la tesi doctoral he deixat la direcció del centre i la meva feina com a mestre en el centre públic d'educació especial "Els Àngels" de Palamós, per a incorporar-me, en data 1 de febrer de 2007, a la Inspecció d'Educació als Serveis Territorials d'Educació a Girona.

⁵ BREDBERG, E. (1999). "Writing disability history: problems, perspectives and sources". *Disability & Society*, 14 (núm. 2). Pàg. 189-201.

institucionalitzades que s'adreçaven a problemes percebuts de la societat que venien de diverses discapacitats. S'escriuen, virtualment sense excepció, des de la perspectiva de l'expert no discapacitat que "tracta" la persona discapacitada o la condició de ser percebuda com a discapacitada. La diferència és i serà un element innovador del treball educatiu, però mai no ha de ser un impediment per tirar endavant una societat de tots i per a tots.

Aquest és un moment d'incerteses, de preocupacions i, en un moment de canvi, és una aventura emprendre aquest camí: som conscients que cal articular propostes i presentar solucions: algunes d'aquestes s'estan donant en alguns centres del nostre país. Meil Ainscow⁶ afirma que es produeix un moviment cap a l'educació inclusiva l'objectiu del qual és reestructurar les escoles per respondre a les necessitats de tots els nens. No podem satanitzar el paper dels centres d'educació especial. Han dut a terme una important tasca al llarg de la història i cal assenyalar-ne aquest paper perquè, si no hagués estat per aquests centres especialitzats, els infants amb discapacitats no haurien rebut un tractament educatiu. Caldrà, però, estudiar-ne la viabilitat en el futur i presentar noves propostes que en defineixin el paper, avui, en el marc d'una societat inclusiva.

Hem estat treballant, aquests darrers anys, en propostes d'escolarització d'alumnes amb necessitats educatives especials, i a través de propostes de centre hem articular, des de la pràctica dins els nostres centres, alguns models organitzatius força interessants: falta donar-los contingut, falta "sistematitzar" i dibuixar un perfil d'escola "organitzada" que respongui a les demandes actuals. Els problemes d'escolaritzacions d'alumnes amb greus problemes de comportament, l'atenció de nois i noies amb necessitats educatives especials (NEE) dins l'escola secundària, el paper dels centres d'educació especial dins el marc d'una escola comprensiva, són algunes de les propostes que es poden articular des d'opcions organitzatives que poden, sense cap mena de dubte, fer front a les demandes (i exigències) d'una educació consagrada (per voluntat pròpia) a atendre tots i cadascun dels seus alumnes. Cal mirar cap endavant i cercar noves maneres d'entendre l'educació, l'educació cap a les persones amb necessitats educatives especials. "El concepte clàssic d'educació especial es desdibuixa, s'amplia i es

⁶ AINSCOW, M. (1995). *Necesidades especiales en el aula. Guía para la formación del profesorado*. Madrid: Unesco/Narcea.

diversifica i es concreta en suports i adaptacions, amb la finalitat d'aconseguir que tot l'alumnat se senti inclòs en el sistema educatiu".⁷ Els ideòlegs de l'educació han fet la feina.

Aquesta investigació ha de permetre (així ho desitjo) aportar nous coneixements i donar una visió global del que ha estat, del present i futur de l'educació especial a casa nostra, a les comarques de Girona i al nostre país, perquè sense la nostra història no podem construir un nou futur.

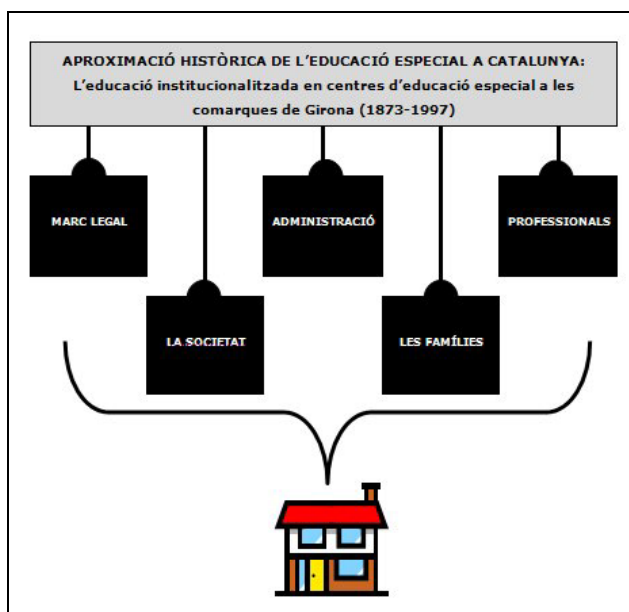
Cal fer una lectura global dels continguts que hem aportat en aquesta recerca, de manera que sovint podem trobar aspectes de la història d'un centre que es descriuen en un altre apartat, no necessàriament anterior. Per tant, per conèixer la història d'una institució hem de llegir no només el seu apartat, sinó que cal fer una lectura completa de la recerca, des de la primera fins a la darrera plana, per copsar la història en tota la seva amplitud.

1.2. Objecte de la investigació i hipòtesis de treball

Hi ha quatre grans blocs que d'alguna manera configuren el naixement, l'evolució i la consolidació de l'educació institucionalitzada en centres d'educació especial a les comarques de Girona, i per extensió a la resta de comarques del nostre país. Un primer bloc té a veure amb el marc legal, que és la base sobre la qual s'han articulats aquests centres. La legislació és, per definició, el conjunt de lleis que regulen la vida jurídica de tota una comunitat, i aquesta regulació és sempre posterior a les activitats d'aquesta, o anterior; en qualsevol cas el seu estudi és la comprensió i funcionament de la comunitat. Un segon bloc té a veure amb la societat i com aquesta ha establert mecanismes per atendre les persones amb discapacitat. Aquesta atenció ha estat progressiva i ha millorat en qualitat — com no podia ser d'altra manera— al llarg de la història. L'Administració —com a tercer bloc— hi ha tingut un paper important. A les comarques de Girona per excel·lència ha ajudat a crear, sectoritzar i consolidar aquests centres o la majoria d'actuacions que s'han produït a mitjans i finals dels anys seixanta, un fet

⁷ ORTIZ GONZÁLEZ, M. D. C. (2000). "Hacia una educación inclusiva. La educación especial ayer, hoy y mañana". *Siglo Cero*, núm. 31(1). Pàg. 5-11.

remarcable i que fa diferent l'actuació de l'Administració gironina de la de la resta del país; les famílies —quart bloc— i els professionals —cinquè bloc— esdevenen finalment els dos grans motors de la construcció del que seran els centres d'educació especial. Inicialment són professionals els que es preocupen per l'atenció d'aquests alumnes; primer el professor Joan Carreras, a Girona, el 1873; les Germanes Hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús, a Caldes de Malavella, el 1947; i a mitjans i finals dels anys seixanta es produeix l'esclat de l'educació institucionalitzada. Podríem parlar d'un sisè bloc, i que tindria per objecte els subjectes d'aquesta acció educativa, els alumnes amb discapacitat. Però precisament com a subjectes passius, és a dir, com a objectes d'aquesta actuació, n'han estat els beneficiaris més que no pas els actors, en el que ha estat, per tant, el naixement, l'evolució i la consolidació de l'educació institucionalitzada en centres d'educació especial a les comarques de Girona. Javier Laspalas assenyala que "son agentes de la educación los seres personales que intervienen en ella y en cierta medida la causan. Lo habitual es que se considere que los agentes educativos son dos —educando y educador— [...]".⁸

QUADRE 1. Mapa conceptual de la recerca

El mapa conceptual de la recerca (QUADRE 1) es planteja com un joc de politges, un joc de pesos que prenen diferents papers, creen tensions i estableixen

⁸ LASPALAS, J. (2002). *Introducción a la historiografía de la educación*. Barañáin (Navarra): Ediciones Universidad de Navarra (EUNSA). Pàg. 92.

diferents marcs d'actuació i relació entre ells. No es pot entendre un bloc sense l'altre i les seves actuacions; al cap i a la fi estan estretament lligades i interconnectades les unes amb les altres. Hi són perquè es necessiten les unes a les altres, i esdevenen funcionals perquè en conjunt han ajudat a la consolidació d'uns centres que avui dia —almenys en els últims anys— es qüestionen perquè l'educació de les persones amb discapacitats s'ha de contemplar des d'entorns normalitzats, i l'escola inclusiva —avui més que mai— és l'objectiu final. Ningú no pot negar, però, l'important paper que han tingut en la història de l'educació al nostre país.

Cadascun d'aquests blocs té la seva importància a l'hora de comprendre com s'ha configurat l'educació institucionalitzada dels centres d'educació especial a les comarques de Girona; no es pot entendre el procés final sense copsar la vertadera aportació de cada sector en la construcció d'aquests centres.

1.2.1. Objectius generals de la investigació

Per tal que es puguin entendre els objectius —i les hipòtesis posteriors— que plantejem en aquesta investigació, voldríem deixar clars alguns aspectes:

- Una part de la informació obtinguda és fruit dels pocs historiadors preocupats pel tema. Un exemple que ho fa palès és l'existència de només sis tesis doctorals a l'Estat espanyol que facin referència a la història de l'educació especial a Espanya; a Catalunya, per exemple, no n'hi ha cap. En parlem més endavant.
- Parlar avui de l'educació especial és parlar d'una societat que accepta tots i cadascun dels seus membres, d'una societat madura que s'enriqueix amb la convivència d'uns i altres. Aquest procés "de reconversió" no ha estat fàcil. En els darrers 30-40 anys s'ha fet molta feina a casa nostra. Les normatives legals que s'han anat generant aquests darrers anys han fet costat a la persona amb discapacitat i al seu entorn. La mateixa escola se n'ha beneficiat, de manera que a poc a poc hem anat construint un entorn educatiu capaç de donar cabuda a la diversitat d'individus d'una societat. Per tant, la incidència més notable d'elements que justifiquen una millora substancial s'ha donat en el període esmentat abans. Això vol dir que la

informació es multiplica de manera desproporcionada al llarg d'aquests anys. En qualsevol cas, el testimoni dels fets i gent de l'època són més fàcils de cercar: són, en la majoria dels casos, testimonis vius d'una època en què va canviar l'educació (l'educació especial) a casa nostra. Per tant, documents, testimonis, vivències, fets anteriors a aquests anys es fan difícils de trobar en primer lloc per la llunyania en el temps (com qualsevol altre document històric) i en segon lloc perquè eren temes als quals en l'època no es donava l'atenció que es mereixien: el disminuït psíquic, l'infant anormal, l'idiota,⁹ l'imbècil¹⁰ eren la preocupació de pocs científics, de pocs pedagogs de l'època, el testimoni dels quals representa —per a mi i per a la història— un tresor documental molt valuós.

- El marc temporal de la nostra investigació va des de 1873, l'inici del que es considera el primer centre educatiu per a persones amb discapacitats a les comarques de Girona, fins a 1997, amb la publicació del Decret 299/1997,¹¹ de 25 de novembre, sobre atenció educativa a l'alumnat amb necessitats educatives especials, que posa una mena de punt final a aquesta història de l'educació especial.

Havent precisat, per tant, algunes qüestions prèvies a la investigació, passem a enumerar alguns fets que seran vitals per copsar l'objectiu principal d'aquesta recerca en l'àmbit de la història de l'educació:

- Primer, ens interessa assenyalar pròpiament quan arriba la consciència col·lectiva del fet diferencial.
- Segon, volem mostrar les aportacions de referents històrics que permetin una bona ubicació de la realitat, bàsicament en l'àmbit de les comarques de Girona.
- Tercer, qui és el nen diferent? Hi ha una acceptació social del disminuït psíquic? De qui parlem? El deficient psíquic en el context històric pròxim.

⁹ La *idiòcia* (idiota) és un terme que s'utilitzava per referir-se a les formes més greus del retard mental.

¹⁰ La *imbècil·litat* (imbècil) és un terme que s'utilitzava per referir-se a les formes més lleus (de grau mitjà o moderat) de retard mental.

¹¹ Decret 299/1997, de 25 de novembre, sobre atenció educativa a l'alumnat amb necessitats educatives especials. DOGC núm. 2528 (28 de novembre de 1997). Pàg. 13888.

-
- Quart, l'educació institucionalitzada en centres d'educació especial a les comarques de Girona, que esdevé el punt que dóna sentit a tota aquesta recerca.

L'**objectiu principal d'aquesta investigació**, per tant, se centra: *a)* en l'estudi de la figura del deficient psíquic en general i de com la societat en general ha anat establint mecanismes que han afavorit la seva inserció social i bàsicament escolar a partir de l'educació institucionalitzada en centres d'educació especial; *b)* en aspectes pedagògics, bàsicament: com s'ha anat produint l'evolució d'aquest model d'intervenció en centres específics d'educació especial en l'àmbit territorial de les comarques de Girona, a Catalunya.

1.2.2. Hipòtesis de treball

Entenem una hipòtesi com una proposició o supòsit, acceptat independentment de la seva veritat o falsedat, del qual es poden deduir un conjunt de proposicions o conseqüències. Les hipòtesis, tal com assenyalen Van Dalen i Meyer, ajuden l'historiador "[...]a determinar cuáles son los aspectos importantes para un estudio y proporciona[n] una estructura que permite exponer las conclusiones de manera significativa".¹²

HIPÒTESI 1

Avui existeix una certa tendència a catalogar l'escola especial com a "escola segregadora". L'educació especial, al cap i a la fi, és la que es contraposa a la que hom anomena ordinària, la que s'adreça a la majoria de la població en edat escolar. Però això no ha estat sempre així. Històricament l'escola ordinària no tenia assumit el paper d'escola inclusiva, d'escola integradora. Es pot entendre que l'escola especial en els seus inicis va responsabilitzar-se d'un repte prou clar, ja que en la seva creació i posada en marxa va iniciar-se vers l'atenció medicoassistencial i educativa d'un alumnat que fins aleshores estava completament marginat i abandonat: sota aquesta perspectiva, se li ha de reconèixer aquest paper innovador.

¹² VAN DALEN, D. B.; MEYER, W. J. (1983). *Manual de técnica de la investigación educativa*. Mèxic: Paidós Educador. Pàg. 218.

HIPÒTESI 2

L'existència de la necessitat social de la funció educativa del mestre d'educació especial ha estat una realitat que de mica en mica s'ha anat imposant als centres educatius. L'extensió i generalització de l'educació especial han afavorit l'educació en general i han millorat l'escola i la seva funció educativa.

HIPÒTESI 3

La situació dels centres d'educació especial a les comarques de Girona és força diferent de la de la resta de comarques catalanes. Actualment a Catalunya hi ha 23 centres públics d'educació especial, dels quals 7 estan establerts a les comarques de Girona; representen, per tant, el 30,4 % del percentatge total. Això és degut a diversos factors. El paper rellevant de l'administració educativa a les comarques de Girona va permetre establir uns mecanismes de suport a les associacions de pares i professionals que havien iniciat el camí perquè d'alguna manera l'administració educativa es fes càrrec de la titularitat d'aquests centres educatius.

HIPÒTESI 4

Una bona sectorització de les associacions gironines que inicien un treball bàsicament a través de la geografia comarcal. L'àmbit d'incidència és la comarca, i no es creen (o millor dit, no sorgeixen) associacions amb les mateixes finalitats. Aquest fet va permetre que aquestes associacions creixessin i es fessin grans sense que hi hagués —almenys aparentment— alguna altra entitat que els fes ombra.

HIPÒTESI 5

Els primers moviments d'atenció a les persones discapacitades provenen de les famílies de les persones afectades. És un potent moviment associatiu de pares que pels volts dels anys seixanta pren força. La figura patriarcal és la referència en gairebé la totalitat d'associacions. La pressió social que exerceixen les associacions de pares és recollida per l'Administració pública.

HIPÒTESI 6

Les associacions capdavanteres de tot el moviment en pro de les persones amb discapacitats no són solament associacions de familiars de persones afectades. Els professionals que també formaran part d'aquestes primeres associacions ajuden a iniciar tot aquest procés. La seva participació és bàsica per consolidar i iniciar amb força tot aquest projecte. Seran associacions mixtes de familiars i professionals.

HIPÒTESI 7

La figura de Mercè Carbó, *la mamá del millón*, que amb la seva participació en el programa de TVE el 1968 *Un millón para el mejor* va ajudar a sensibilitzar els ciutadans sobre la problemàtica dels *subnormals*. Caldrà situar la intervenció de Mercè Carbó com a punt d'inflexió mediàtica entre un abans i un després de les actuacions envers aquest col·lectiu. Mercè Carbó fou presidenta de l'Agrupació Provincial pro Subnormals (APPS) de Barcelona i vocal de la Federación Nacional de Asociaciones Protectoras de Subnormales.

HIPÒTESI 8

El paper de l'església catòlica —lligada a la nostra tradició cultural històricament— en l'àmbit d'aquesta recerca (1873-1997) té diferents fases segons el moment històric viscut que vincularan l'església-societat-Administració i el col·lectiu de persones, familiars i personal especialitzat amb la discapacitat. L'església donarà diferents respostes, per tant, en funció del moment històric.

HIPÒTESI 9

Els canvis polítics, econòmics i socials transcorreguts al llarg del període estudiat han condicionat la vida de les persones i han fet que l'atenció a les persones amb discapacitats es moguin segons aquestes variables. El pes polític, econòmic i social ha estat determinant a l'hora d'establir quins són els paràmetres d'actuació envers les persones amb discapacitat.

HIPÒTESI 10

La reclusió d'aquests nois dins les cases, amagats, generalment, de la societat, respon a una pràctica habitual fins ben entrada la dècada dels seixanta. No només és una protecció envers el fill; es tracta d'amagar-lo de la gent perquè en el fons existeix un sentiment de culpa d'uns pares que creuen sovint que hi tenen alguna cosa a veure. L'escola obligatòria i gratuïta fou la que va posar en evidència els infants i joves amb alguna discapacitat, ja que abans quedaven reclosos als domicilis.

HIPÒTESI 11

L'escola obligatòria i gratuïta ajudarà en el procés d'incorporació i per tant farà que molts infants —fins aleshores amagats de la societat— comencin a sortir de les seves cases. No hi ha hagut pròpiament una representació d'aquests infants dins la societat fins que no s'ha disposat d'una legislació que els emparés, un tractament i uns serveis medicopsicològics que els donessin cobertura i pròpiament unes institucions específiques educatives que els atenguessin.

1.3. Metodologia de la investigació

La història de l'educació ha experimentat una gran evolució en els darrers temps, ha posat en qüestió molts dels plantejaments sobre la història de la pedagogia i ha obert nous camps d'investigació. De totes maneres, podem apreciar (així ho hem pogut constatar) que l'educació especial és un camp poc tractat per la historiografia educativa. Partim, certament, del fet que la història és una ciència i el mètode històric un mètode científic, contraposant-lo plenament a l'atzar, ja que manifestem plenament un ordre dins un conjunt de regles.

“El método histórico, estrictamente hablando, es un proceso suplementario de la observación, un proceso por el cual el historiador trata de ensayar la veracidad de los informes de las observaciones realizadas por los demás. Los historiadores modernos son científicos en el sentido de que participan del espíritu científico en cuanto tratan de aplicar principios críticos como instrumentos para conseguir resultados fehacientes, esto es, para edificar un cuerpo de información de confianza”.¹³

¹³ WHITNEY, F. L. (1986). *Elementos de investigación*. Barcelona: Ed. Omega, S.A. Pàg. 173.

Certament la naturalesa substantiva d'aquesta tesi doctoral no és altra que la de trobar-se emmarcada dins el que és pròpiament una investigació de caire científic.

Hem fet una recerca documental a partir de fonts primàries i secundàries. Hem emprat la metodologia de la investigació oral per tal de conèixer de primera mà la creació dels centres d'educació especial que es varen crear a la demarcació de Girona a la dècada dels anys seixanta.

En l'àmbit metodològic, certament hi ha hagut canvis que també s'han reflectit al llarg del procés a través del qual aquesta recerca ha anat avançant. Aquests canvis d'alguna manera s'han reflectits en aquells aspectes en què les noves tecnologies han tingut un paper de primer ordre. Per exemple, si bé en l'inici vam haver de fer una recerca exhaustiva de les principals publicacions periòdiques a les comarques de Girona, i per això vam haver de consultar les publicacions des del primer número fins al darrer, en l'actualitat aquesta fase s'ha vist superada, atès que moltes publicacions són digitalitzades i la seva consulta es pot fer a través d'un ordinador, cosa que permet salvaguardar moltes vegades el document original, dur a terme recerques a través de paraules clau (per tant no cal llegir tota la publicació) i en guardar el document digital sense haver d'imprimir-lo, amb l'estalvi de paper i lloc dins l'espai a l'hora d'emmagatzemar-lo que suposa per a una persona que es dedica a la recerca i que ha de guardar molts de documents al llarg del temps. La càmera digital també ha fet una feina semblant a l'hora de guardar documents i poder-los consultar, ampliar la imatge per a una millor lectura, etc. Les noves tecnologies també a la historiografia han estat de molta utilitat. En darrer lloc, i també seguint la mateixa línia del que estàvem exposant, Internet ha facilitat la recerca d'informació, bases de dades, documents en línia, recerques bibliogràfiques, etc.

Finalment, un apartat important per a nosaltres ha estat l'ús de les fonts orals. Karen i Jerrold Hirsch, en relació amb l'estudi de la història de la discapacitat a partir de les fonts orals, assenyalen que, "a pesar de que la mayoría de la gente, si se le ofrece la oportunidad de hablar de su vida, ha vivido experiencias relacionadas con la discapacidad, los historiadores, hasta el momento, no han

utilizado esta información en su trabajo”.¹⁴ La història de la discapacitat, per tant, és un tema que ha preocupat poc els historiadors, en general. La relació establerta amb les diferents fonts orals ha servit bàsicament per:

- Establir un primer contacte per conèixer la realitat del centre que hem estudiat, o bé per aportar informació sobre l'educació, sobre la història de l'educació (la història de l'educació especial). Altres vegades la persona entrevistada ens ha aportat, a través del seu testimoni, dades significatives sobre la seva actuació professional d'alguna manera lligada a l'atenció educativa de les persones amb discapacitats, o bé lligada a un centre o institució per a aquests infants i joves. L'entrevista prèvia, com assenyalen Jiménez de Aberastugui i Otaegi, té per finalitat “[...] explorar someramente las posibilidades y la calidad del posible entrevistado. Esta entrevista es muy útil por dos razones. En primer lugar se trata conocimiento con el informador o testigo para establecer un mínimo de relación previa y «romper hielo» que puede preverse como posible, por lo menos en un principio, si se empieza la entrevista directamente. Sirve además para explicar la finalidad de nuestro trabajo, su interés histórico, disipando así posibles desconfianzas”.¹⁵
- Aportar informació que desconexíem i que no estava recollida en cap font documental escrita.
- Validar informacions que hem trobat o que altres persones ens han aportat a la recerca. Moltes de les persones que indiquem ens han contrastat les dades.
- Les fonts orals bàsicament ens han reforçat un període molt curt de la història de l'educació al nostre país. Al llarg dels anys que hem dut a terme el nostre treball hem tingut ocasió, malauradament, de veure morir algunes de les persones entrevistades; en altres casos el discurs ha variat al llarg d'aquests anys ja que l'edat —sent algunes d'elles persones ancianes— no perdona i sovint algunes aportacions es contradiuen les unes amb les altres.

¹⁴ HIRSCH, K.; HIRSCH, J. (1995). “La identidad de la discapacidad en la era postmoderna”. *Historia y fuente oral*, núm. 13, pàg. 7-14. Pàg. 8.

¹⁵ JIMÉNEZ DE ABERASTURI, J. C.; OTAEGI, M. (1987). “Historia oral y archivística oral: un método para el estudio de la historia local.” Dins A.A.V.V. (ED) *Tokiko historiaz ikerketak [Estudios de historia local]* (pàg. 79-101). Bilbao: Diputación Foral de Guipúzcoa. Pàg. 87.

“[...] La memoria siempre es porosa (cuando el testigo no dispone de archivos personales o de correspondencia), y forzosamente el testigo solamente ha podido ver una parte de las cosas (aunque no lo reconozca). Los datos obtenidos sólo son un medio para comprobar las fuentes de los archivos [...]”.¹⁶ Per tant, en certa manera se'ls ha de concedir una confiança limitada.

Lutz Niethammer assenyala que la història oral no és solament un instrument heurístic per omplir buits en relació amb la història contemporània: “[...] Sin ser una medicina para curarlo todo, aporta posibilidades en absoluto agotadas mediante una percepción diferenciada en la historia social y cultural de las condiciones de vida cotidianas. Ante todo, la Historia Oral interviene en la ciencia histórica en base a empezar a estimar el carácter y la praxis histórica de la masa de sujetos [...]”.¹⁷ Joan J. Pujadas afirma que “l'ús de fonts orals en el camp de la història social ha acostat aquesta disciplina a l'àmbit de les ciències socials i, molt especialment, a la metodologia del treball de camp, practicat sistemàticament per la sociologia i l'antropologia social. L'ús de fonts orals ha obert, d'altra banda, nous camps de recerca al treball històric, abans limitat per la utilització exclusiva de la documentació escrita”.¹⁸

La metodologia d'aquesta recerca, per tant, s'estableix, d'una manera genèrica, a partir d'una etapa de planificació on s'estableixen una sèrie de conceptes i tècniques de treball; d'una etapa de treball amb les dades obtingudes; d'una tercera d'anàlisi dels continguts, i finalment, de la darrera, que consisteix en una interpretació i formulació de conclusions. Una vegada vam tenir clar el camp provisional de la investigació vam començar per fer: a) una consulta sobre les investigacions que sobre aquests tema s'havien fet a l'Estat espanyol i, d'una manera especial, a Catalunya; b) la consulta de la documentació oficial sobre el tema, tant la legislació emanada del Govern de l'Estat com, en el seu moment, de la Generalitat; c) l'elaboració i realització de l'enquesta (entrevistes i recull del testimoni) als responsables de la creació dels diferents centres de les comarques

¹⁶ THUILLIER, G.; TULARD, J. (1988). *Cómo preparar un trabajo de historia. Métodos y técnicas*. Barcelona: Oikos-tau. Pàg. 88.

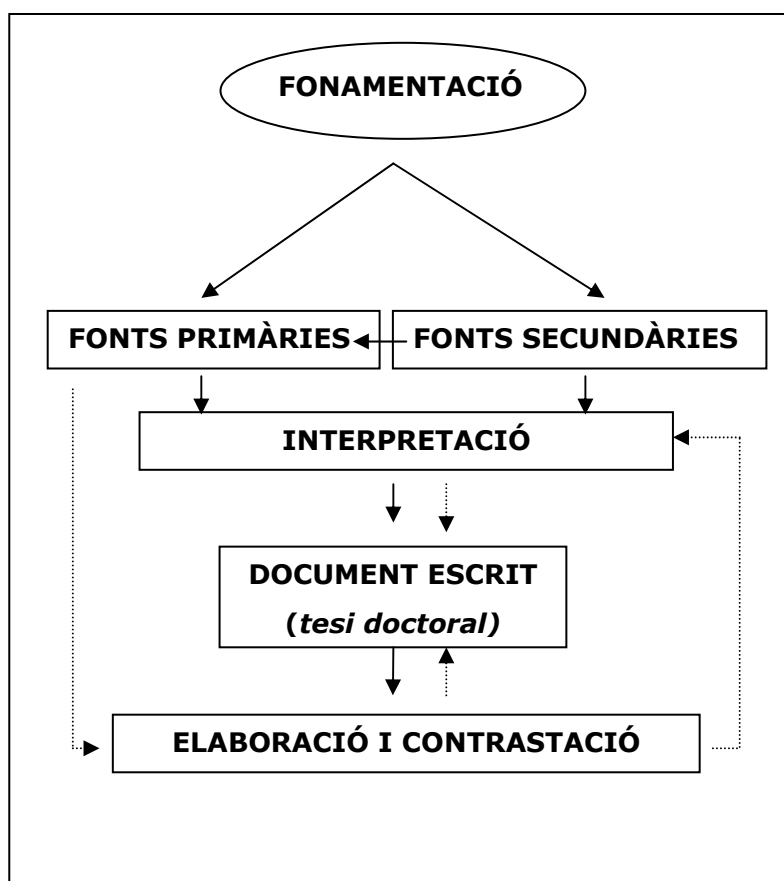
¹⁷ NIETHAMMER, L. (1989). Memoria y biografía ¿Para qué sirve la historia oral? *Historia y fuente oral*, núm. 2. Pàg. 3-28. Pàg. 14.

¹⁸ PUJADAS, J. J. (2002). “Les fonts orals i la metodologia dels relats biogràfics”. *Perspectiva Escolar*, núm. 265. Pàg. 2-10. Pàg. 3.

gironines; d) la lectura de la premsa general i comarcal de l'època; e) les entrevistes amb els inspectors i altres responsables, etc. No sempre la temporalització és tan clara com es presenta en l'esquema, ja que sovint s'han de fer simultàniament dues o tres fases de la recerca.

1.4. Fases de la investigació

La recerca ha passat diferents fases, que no han estat ni lineals ni contínues en el temps. Amb el disseny del projecte (QUADRE 2) conceptualitzem i delimitem l'objecte d'estudi mostrant una seqüència ordenada d'actuacions, que serà la guia per dur a terme la fonamentació, la recollida de dades —que esdevindrà la fase més llarga de tot el procés—, l'elaboració i contrastació i, finalment, la interpretació, que consisteix en el document final de la recerca.

QUADRE 2. Representació gràfica del disseny de la investigació

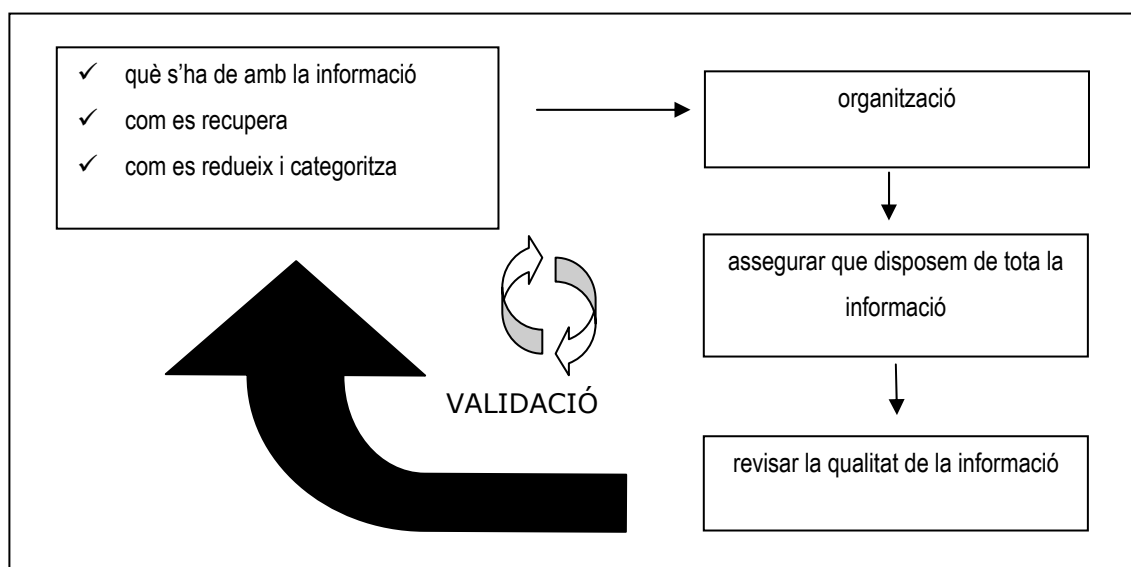
El mètode històric, com a mètode científic, consta de 3 grans fases: una d'heurística i crítica (que consisteix en la recerca de les fonts, la seva localització i ordenació, i que serveix de base a la crítica històrica), una d'hermenèutica (com a

teoria del discurs filosòfic, i que pròpiament esdevé l'art d'interpretar els textos per determinar-ne l'autèntic significat), i la darrera, d'exposició dels continguts.

Assenyalàvem que les fases de la recerca no han estat lineals, ja que entenem que es tracta d'un procés cíclic, d'anades i vingudes, que faciliten molt millor la comprensió dels fets històrics viscuts, i el procés cíclic es complementa amb processos de validació i contrastació de les dades, que entenem que són un dels pilars d'aquesta recerca, en la mesura que alguns dels aspectes tractats poden ser obtinguts de fonts orals que poden ajudar a disposar d'una mirada real a una història amagada o, més ben dit, no coneguda.

Quan plantejem l'inici basant-nos en una fonamentació ho fem en la mesura que la informació ha vingut des de diverses fonts: bàsicament d'entrevistes (fonts orals) i de recerca, estudi i anàlisi de documents, tant de fonts primàries, en especial, com de fonts secundàries, com a complementàries.

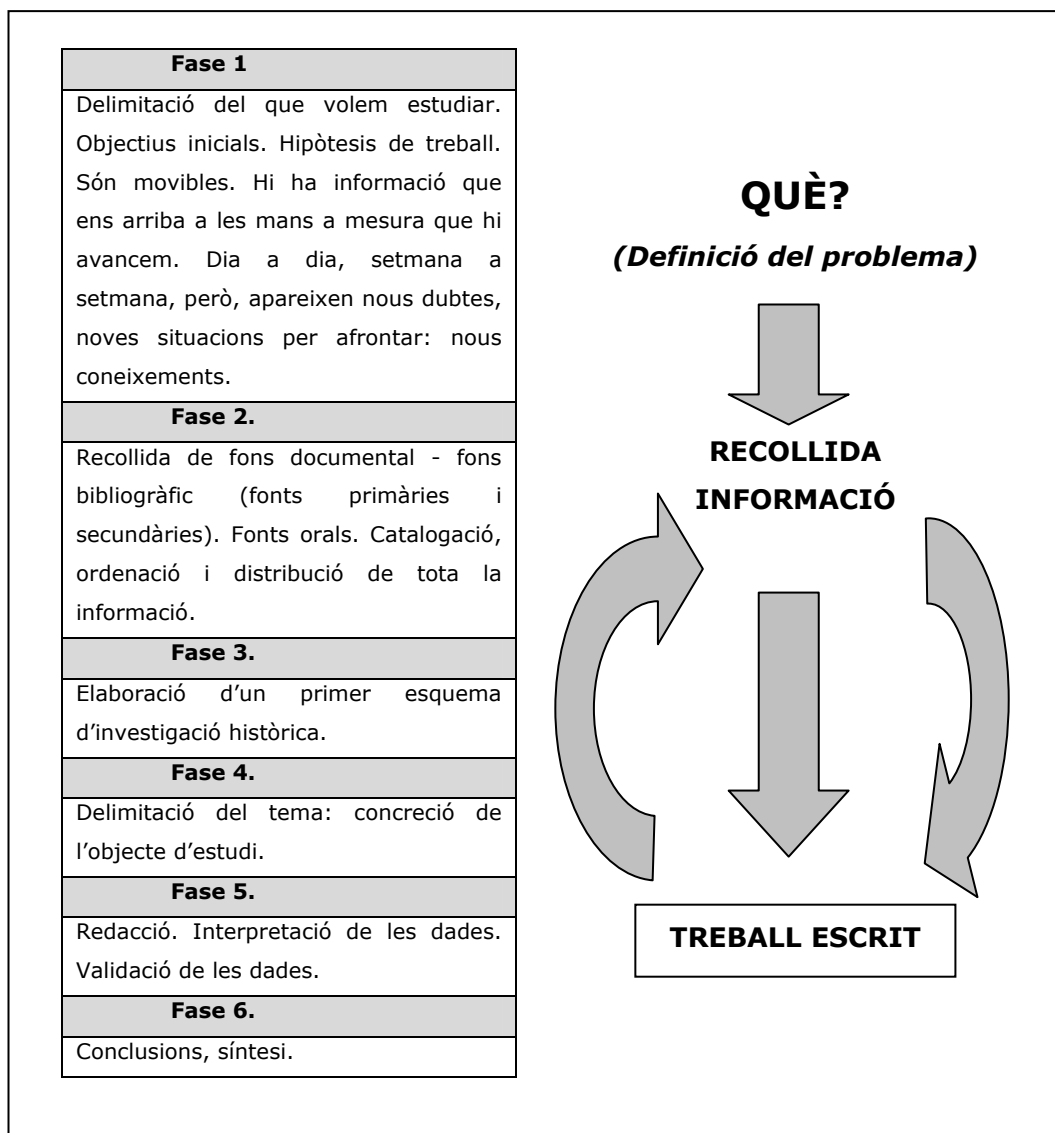
La recerca, estudi, anàlisi, elaboració i contrastació de la informació ens han permès donar sentit a la informació recollida: anàlisi qualitativa de la informació. Treballar la informació, codificar-la, recopilar-la i organitzar-la en unitats manejables és important perquè, en la mesura que aquesta informació s'hagi recollit de manera sistemàtica, es poden desenvolupar explicacions sobre l'objecte d'estudi de la nostra investigació (QUADRE 3).

QUADRE 3. L'organització de la informació

Una decisió important per planificar aquesta investigació ha estat haver d'escollir una metodologia de treball, i en qualsevol cas no hi ha cap mena de dubte que es tracta d'una recerca eminentment històrica. La validació dels textos que hem interpretat és una constant en la recerca de la veritat. I això es produeix, per altra banda, en aquells textos que s'han elaborat bàsicament a partir de les fonts orals vives o de textos que aquestes mateixes fonts han pogut validar d'alguna manera.

D'una manera sintètica, assenyalem les principals fases d'aquesta recerca en l'àmbit de la història de l'educació especial:

QUADRE 4. Fases de la recerca

Quant a la temporalització, aquesta ha estat subjecta a moltes variables, algunes de controlades per part nostra, altres no. Les característiques d'aquesta investigació fan que el treball sigui extens i el seu procés d'estudi sigui llarg, tant pel que fa a la recollida de la informació, que durat molt, com del seu procés de redacció i validació final, que ha ocupat, proporcionalment, una tercera part del temps final que s'ha destinat a la recerca.

1.5. Limitacions de la investigació

Qualsevol recerca històrica és una aventura cap allò desconegut. Hi ha dificultats terminològiques, epistemològiques i delimitatives que delimiten la recerca i en marquen els resultats. Hi ha limitacions pròpies a la mateixa recerca (objecte investigat) i d'altres que afecten el mateix investigador. Pel que fa a la recerca històrica, Van Dalen i Meyer assenyalaven que "a menudo es necesario un riguroso trabajo de investigación para determinar la autoría, rastrear documentos anónimos y sin fecha, descubrir falsificaciones o plagios, hallar elementos identificados de manera incorrecta o devolver a un documento su forma original".¹⁹

En relació amb l'objecte investigat, cal indicar que la recerca històrica en l'àmbit de l'educació especial és un camp força desconegut. No hi ha gaires models comparables ja que són poques les recerques en aquest camp. La fase heurística de la recerca que ha consistit en la recerca mateixa dels materials ha estat una fase molt llarga (extremadament llarga), que m'ha ocupat més de 8 anys. Les limitacions no provenen de la recerca mateixa, sinó de l'investigador, que ha de compaginar la recerca amb la feina en altres disciplines educatives.

En la nostra investigació, a més dels documents que s'han consultat i que serveixen per escriure una història de l'educació especial, també hem comptat amb les fonts orals, que han estat un vertader puntal en la nostra recerca. "Sin fuentes escritas que permitan medir la distancia entre lo dicho y lo no dicho o lo dicho diferentemente, no hay verdadera historia oral"²⁰. Esdevé una limitació en ella mateixa perquè les fonts orals esdevenen poc fiables i poc representatives quan són

¹⁹ VAN DALEN, D. B.; MEYER, W. J. (1983). Op. cit. Pàg. 206.

²⁰ JOULARD, P. (1985). "El tratamiento del documento oral". *Debats*. Institució Alfons el Magnànim. Institució Valenciana d'Estudis i Investigacions, núm. 10. Pàg. 72-84. Pàg. 73.

contradictòries, i només hem pogut disposar-ne, malgrat tot, quan hem parlat de la història de l'educació especial de finals dels anys seixanta, que ha estat, al cap i a la fi, l'esclat de l'educació especial a casa nostra, a les comarques de Girona. Les persones que l'han viscut en primera persona han servit per conduir una part important d'aquest treball. Cristina Borderías assenyala que "la fuente oral ha sido, sin embargo, y es marginada por la historiografía académica por subjetiva, y sometida a la mentira, por la fragilidad de la memoria o por su carácter de aproximación al pasado desde el presente, silenciando que el documento escrito es asimismo subjetivo, parcial y retrospectivo, y aun en muchas ocasiones plasmación de una información transmitida oralmente"²¹. Les possibilitats de recollir una informació d'un document escrit són petites si moltes vegades no ho podem acompanyar d'un comentari oral d'algú que ho ha viscut en primera persona, però, tal com indiquen Bernat Sureda i Jordi Vallespir,

"[...] no hi ha cap motiu per concedir de bon principi més validesa a les fonts escrites que a les orals [...], podem afirmar que les fonts escrites, sobretot les que són de caire oficial, poden ésser deformades tant o més que les fonts orals. Malgrat que els testimonis personals puguin estar influenciats per qüestions de tipus psicològic o per falles de la memòria, també els documents escrits poden alterar la veracitat d'uns fets en funció d'interessos privats o públics".²²

També hem intentat assenyalar les dificultats que ha representat per a nosaltres fer una recerca estadística, ja que històricament l'estadística entorn de la població de persones amb discapacitat ens aporta dades no significatives, sovint poc fiables, i quan aquestes van lligades a recursos i ajuts tenen encara menys validesa. Gabriel Janer Manila ens diu que "[...] la història més verídica és aquella que la gent explica en veu baixa, la història aquella que la gent explica amb un punt de temor enganxat a la punta dels ulls".²³

Per altra banda, durant l'etapa franquista el que hi ha escrit dista molt del que realment va passar. I això ho sabem per les persones que ho van viure. Més endavant expliquem com les mateixes autoritats gironines s'encarregaven d'inflar

²¹ BORDERÍAS, C. (1984). "Fiabilidad de las fuentes orales". Dins *Col·loqui sobre "Les Fonts Orals". Monestir de la Real (Sant Bernat)* (pàg. 323-330). Palma de Mallorca: Departament de Llengua Catalana de la Facultat de Filologia i Lletres. UIB. Pàg. 323.

²² SUREDA GARCIA, B.; VALLESPIR SOLER, J. (1984). "Les fonts orals i la història de l'educació. Projecte d'investigació". Dins *Col·loqui sobre "Les Fonts Orals". Monestir de la Real (Sant Bernat)* (pàg. 297-305). Palma de Mallorca: Departament de Llengua Catalana de la Facultat de Filologia i Lletres. UIB. Pàg. 298.

²³ JANER MANILA, G. (1984). "L'educació i les fonts orals". Dins *Col·loqui sobre "Les Fonts Orals". Monestir de la Real (Sant Bernat)* (pàg. 277-286). Palma de Mallorca: Departament de Llengua Catalana de la Facultat de Filologia i Lletres. UIB. Pàg. 277

les dades perquè això significava més diners que arribarien des de Madrid. Això els papers no ho diuen.

D'una manera genèrica, les fonts tenen certes limitacions que hem tingut present al llarg de la nostra recerca: de les memòries que hem consultat hem tingut present que no sempre reflecteixen la veritat del que ha succeït. La persona o equip que les redacta solen presentar la realitat sota la seva perspectiva i sovint assenyalant només els aspectes més rellevants i positius; no hi ha tendència dels centres a guardar el material, per bé que sovint per una manca d'espai, per deixadesa o sovint per ignorància; les fonts lligades a publicacions periòdiques i, en concret, la premsa solen anar lligades a la ideologia d'aquell diari. Per tant la visió, encara que sigui informativa, té aquesta manca objectiva d'explicar la realitat tal com ha succeït. La premsa lligada al règim franquista, per exemple, no serà crítica amb aquell sistema educatiu.

Som conscients que la història només es pot reproduir segons el que hem trobat i sobre la base del coneixement d'uns fets. En general un dels grans problemes de l'atenció educativa a les persones amb discapacitats és que ha estat una problemàtica que ha preocupat des de fa poc: l'educació especial és una pràctica relativament jove. Això ha comportat que no hi hagi hagut una sistematització a l'hora de guardar documents, de dur a terme pràctiques educatives programades, coherència en l'acció educativa, etc. D'alguna manera —i sense desmerèixer l'acció d'aquests primers centres— el que es feia en els seus inicis era "guardar les criatures". Molts d'aquests primers centres educatius —i sense que es pugui generalitzar— ja en feien prou, d'atendre aquests infants, i el que menys importava era tenir un registre d'activitats, llistes, plans de treball, etc. Generalment les pràctiques reflexives vindrien molt més tard. L'historiador, bàsicament, obté la informació dels inicis d'aquests primers centres a través de les fonts orals dels qui ho van viure en primera persona.

1.6. Fonts utilitzades

Anar a la recerca de les fonts secundàries està subjecte a error en proporció directa al seu allunyament de les fonts primàries; per tant, la nostra prioritat, des dels inicis d'aquesta recerca, ha estat cercar les primàries i basar el nostre treball a partir d'aquestes fonts, siguin orals (segons l'època estudiada), siguin documentals,

la recerca de les quals ens ha portat pertot arreu de la geografia catalana i espanyola. Elizabeth Bredberg²⁴ indica que molts dels articles de la història de la discapacitat que han estat escrits han tret informació enterament de fonts secundàries. Això no és una estratègia poc raonable, continua afirmant, per a un autor la competència del qual com a intèrpret de les fonts primàries està limitada, o per al qual el temps i els recursos eviten que explori material nou.

Les fonts que hem utilitzat en aquesta recerca se situen en l'àmbit de la metodologia històrica, i hem seguit —ordenadament— els criteris que planteja la professora Ángela del Valle en el seu treball sobre fonamentació científica i metodològica en l'àmbit de la història de l'educació.²⁵ La classificació ha estat la següent: publicacions no periòdiques, publicacions periòdiques, documents públics, documents privats, fonts escrites indirectes, iconogràfiques, materials escolars, testimonis orals, experiència personal de l'investigador i fonts funcionals.

Publicacions no periòdiques

En el punt final d'aquesta recerca referenciem tota la bibliografia utilitzada. Hi ha un important recull de bibliografia general específica d'educació especial que comprèn una bona colla d'anys. Precisament una de les aportacions que indirectament fem a aquesta recerca és el recull bibliogràfic d'obres relacionades amb l'atenció a les persones amb discapacitat, algunes de les quals són vertaderes obres de referència; altres, no sent obres històriques, ho esdevenen pel fet que es tracta d'obres antigues; o bé també hem fet ús de fonts escrites indirectes, lligades per exemple a la literatura. El recull bibliogràfic inclou des de documents publicats a finals del segle XVIII fins a publicacions actuals. El llibre d'Hervás y Panduro²⁶ ha estat el llibre original més antic. Hem consultat tant repertoris i obres de bibliografia general com diccionaris, enciclopèdies, manuals d'història de l'educació (poques referències a la història de l'educació especial), informes d'investigadors, actes de congressos, seminaris, jornades, i finalment, pel que fa a tesis doctorals

²⁴ BREDBERG, E. (1999). Op. cit.

²⁵ DEL VALLE LÓPEZ, Á. (1990). *Historia de la educación contemporánea: fundamentación científica y metodológica*. Madrid: Ediciones Nieva.

²⁶ HERVÁS Y PANDURO, L. (1789). *Historia de la vida del Hombre*. Tomo primero (cuarto). Madrid: Imprenta de Aznar.

HERVÁS Y PANDURO, L. (1795). *Escuela española de sordomudos, ó arte para enseñarles á escribir y hablar el idioma español*. Madrid: Imprenta de Fermin Villalpan Do.

consultades, ja hem manifestat que són poques les que existeixen en l'àmbit de la història de l'educació especial, de les quals fem un breu comentari més endavant.

Publicacions periòdiques

Sense entrar a fer una descripció de totes les publicacions periòdiques que hem consultat al llarg de la nostra recerca, sí que hem volgut remarcar-ne alguna (de tota manera, al final d'aquest subapartat enumerem les revistes i publicacions periòdiques que hem consultat). És cert que al llarg de la història són moltes les publicacions que d'alguna manera han tractat el tema de les persones amb discapacitat, algunes sorgides de les mateixes associacions professionals que serien capdavanteres en l'estudi i atenció d'aquestes persones (Association of Instructors of the Blind —1871—, American Association of Mental Deficiency —1876—, Council for Exceptional Children —1922 i que el 1934 iniciaria la publicació d'una revista especialitzada: *Exceptional Children*—; etc.—), altres, d'entitats precisament no lligades a aquestes associacions. Bàsicament, però, ens hem centrat en aquelles d'àmbit estatal, català i, per proximitat, a totes aquelles de les comarques de Girona, siguin o no especialitzades en l'àmbit de la persona amb discapacitat.

La revista *La Infancia Anormal* va ser fundada per Francisco Pereira el 1907 ("Revista fundada en 1907 y consagrada a la neuropsiquiatria infantil, a la medicopedagogía y a la higiene escolar"). Serveix, en certa manera, com a element propagandístic de l'Escuela Sanatorio (posteriorment anomenada Instituto Psiquiátrico-Pedagógico, per a nens i nenes i joves mentalment anormals i psicopàtics, que es trobava a Chamartín, Madrid, de la qual Francisco Pereira fou fundador i director; alhora fou professor de la Escuela Superior del Magisterio). Es tracta d'una publicació desigual, almenys els anys 1907, 1908 i 1908. De 1910 a 1912 tindrà una periodicitat trimestral. El 1913 desapareix i torna el 1915. El 1916 coincideix amb el moment en què el Patronato Nacional de Sordomudos,²⁷ Ciegos y Anormales està en mans de Maria de la Rigada i d'Anselmo Lorenzo, i fins a 1921 va passar moments força difícils. Des de 1921 fins a l'inici de la Guerra Civil es va

²⁷ Utilitzem el terme *sordmut* primer perquè va lligat a un terme històric que no podem defugir; en segon lloc, l'utilitzarem al llarg d'aquesta recerca tot i que en realitat, avui dia, aquest terme s'ha abandonat completament, ja que pròpiament el mut ho és no perquè no pugui enraonar, sinó perquè és sord. Aquesta és la base del mètode oralista (mètode oral), que utilitza la parla per a l'educació de la persona amb una discapacitat auditiva, respecte, per exemple, de la utilització de la gesticulació (mètode mímic), i que l'abat de l'Epée considerava el mètode més adequat per educar als sordmuts. L'abat Charles-Michel de l'Epée (1712-1789) creà l'any 1760, a París, la primera escola de sordmuts del món, que més tard es convertiria en l'Institut Nacional de Sordmuts.

publicar regularment. La tercera època de la revista, posterior a la Guerra Civil, seria publicada pel seu fill Amador a Mèxic, país on es van exiliar. La majoria d'exemplars que hem consultat han estat obtinguts de la Biblioteca Nacional d'Espanya, a Madrid, i de la Facultat de Medicina de la Universitat Complutense de Madrid. Se sap que molts exemplars estan en col·leccions privades a les quals no hem tingut accés. Té el seu valor, no tant pel contingut dels seus articles com pel fet de configurar una història de l'educació especial a Espanya.

La publicació *La Paraula* (1918-1921) era el butlletí de l'Escola Municipal de Sordmuts. En va ser director el fonetista i logopeda Pere Barnils.²⁸ La revista és alhora un òrgan de difusió de la seva tasca dins el centre. El 1920, a més de la revista, es van publicar els 3 volums de *La paraula* per a l'aprenentatge de la lectura. Hem trobat exemplars d'aquesta revista en diferents arxius i biblioteques de Catalunya.

La premsa escrita també és un punt de referència important que hem tingut molt present. Lluís Costa assenyala que "[...] l'estudi de la premsa és un camí complementari —però indispensable— a recórrer per arrodonir aquest coneixement".²⁹ És a través de la premsa escrita que hem pogut fer un seguiment força important de la vida gironina. Hi ha diferents publicacions que hem consultat, en les diferents èpoques, però sobretot, com que la majoria d'actuacions es produeixen a partir de la segona meitat del segle XX, cal destacar el diari *Los Sitios* i el *Punt Diari*. El diari *Los Sitios* ha estat un important referent per a la consulta dels fets que han succeït a Girona i comarques al llarg dels anys que aquesta publicació ha existit. Ha estat hereu d'*El Pirineo*. El primer exemplar data de l'1 de gener de 1943. Era el diari i portaveu del règim, lligat al partit únic: el diari de la FET i de les JONS, com a òrgan primer de la Falange i posteriorment del Movimiento. El 24 de febrer de 1979 va aparèixer *Punt Diari*, que venia a ser la primera publicació periòdica, des de l'any 1939, escrita íntegrament en català. Des de l'any 1982, el setmanari *Presència*, que inicialment —i des de l'any 1965 que es publicava— havia estat una revista mensual, es convertiria en el suplement dominical del *Punt Diari*. Des de l'any 2001, lligat a diferents publicacions, està

²⁸ Per tenir un coneixement més profund de la vida i l'obra de Pere Barnils, vegeu: JULIÀ MUNÉ, J. (2000). *Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre (1882-1933)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

²⁹ COSTA FERNÁNDEZ, L. (1987). *Història de la premsa a la ciutat de Girona (1787-1939)*. (Col·lecció de monografies de l'Institut d'Estudis Gironins) (vol. núm. 12) Girona: Institut d'Estudis Gironins. Pàg. 7.

considerat el suplement en català de més difusió. La consulta completa, per tant, dels diaris *Los Sitios* i *Punt Diari* ha estat cabdal —al nostre entendre— per interpretar d'alguna manera la història gironina i aquells fets que es poden relacionar amb l'educació institucionalitzada d'infants amb discapacitats a les comarques de Girona.

La revista *Siglo Cero* és avui dia una publicació bimestral de la Confederación Española en Favor de las Personas con Discapacidad Intelectual (FEAPS). Va néixer el 1967, i es tracta de la revista científica més antiga i difosa sobre discapacitat intel·lectual en llengua espanyola. També lligat a FEAPS hi ha el periòdic *Voces*, nascut el 1970, adreçat a les persones amb discapacitat intel·lectual i a les seves famílies. Certament al llarg d'aquests anys ha tingut nombrosos canvis no només en la seva imatge, sinó també en la periodicitat.

A les comarques de Girona, les revistes professionals del magisteri bàsicament no toquen el tema de les persones amb discapacitats (*El Montseny* —la primera publicació professional del magisteri gironí—, *La Unión del Magisterio*, *Boletín de Primera Enseñanza de la Provincia de Gerona*, *El Defensor del Magisterio*, *El Magisterio Gerundense*, etc.). I si ho fan és per donar informació d'actes celebrats a fora, alguna publicació d'autors de relleu, legislació d'àmbit estatal, etc. També és cert que la vida gironina, no necessàriament lligada al fet educatiu, s'ha pogut seguir a través de la *Revista de Girona*, que ha recollit, i continua fent-ho avui dia, el pols a la vida a les nostres comarques.

Hem prioritzat la consulta de les publicacions gironines. Algunes no ens han aportat cap informació rellevant per a la nostra recerca. Tot i que a la pràctica, per tant, són moltes més les publicacions que hem consultat, tot seguit detallem les principals que hem consultat per dur a terme la nostra recerca, tot i que algunes, precisament com hem apuntat, no donen cap importància a l'atenció a les persones amb discapacitat:

Aloma [Revista de Psicología i Ciències de l'Educació]
Adunas. Revista Especial de Subnormales y Minusválidos
American Journal Education
American Journal of Mental Deficiency
Anales de Pedagogía

Annals of Medical History
Arriba España (Olot)
Aspanias Informa
Astrid21
Aula de Innovación Educativa
Auxília
Ave María
BIEC. Butlletí Informatiu de l'Ensenyament a Catalunya
Boletín AEDES
Boletín de Estudios y Documentación de Servicios Sociales
Boletín de Estudios y Documentación del Instituto Nacional de Servicios Sociales
Boletín de Estudios y Documentación del Serem
Boletín de la Institución Libre de Enseñanza
Boletín del Real Patronato sobre Discapacidad
Bordon
British Educational Research Journal
British Journal of Special Education
Bulletin de Psychologie
Butlletí de Dialectologia Catalana
Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana
Butlletí de l'Escola Municipal de Cecs
Butlletí de l'Escola municipal de Deficients
Butlletí de la Societat Catalana de Pedagogia
Butlletí de Pedagogia Terapèutica
Butlletí dels Mestres
Cambridge Journal of Education
Campus... Què?
Child Development
Comunicación y Pedagogía
Comunicación, Lenguaje y Educación
Comunicarnos. La Revista d'Acapps (Associació Catalana per a la Promoció de les
 Persones Sordes)
Comunidad Escolar
Crònica d'Ensenyament
Cuadernos de Pedagogía
Cuadernos de Realidades Sociales [Instituto de Sociología Aplicada de Madrid]
Cuadernos para el Diálogo
Cultura y Educación (C&E)

Debats. Institució Alfons el Magnànim. Institució Valenciana d'Estudis i Investigació

Destino

Disability & Society

Educació i Història. Revista d'Història de l'Educació

Educación y Sociedad

Educación, Desarrollo y Diversidad

Educar

Education and Training in Mental Retardation

Educational Leadership

Educational Research

Educational Studies

El Clamor del Magisterio

El Correu de la Unesco

El Defensor del Magisterio

El Magisteri Gironí

El Magisterio Gerundense

El Ripollès

El Temps

Els Piteus [Revista trimestral d'Informació cultural]

En Marcha. Revista informativa de la Discapacidad Física en España

Enfance

Enseñanza

Esclat

Escola Catalana

Escola d'Estiu

Escuela de Padres y Educadores

Escuela Española

Espacios de Poder

Esplai

Estudi General. Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona

European Journal of Special Needs Education

Evaluation and Research in Education

Exceptional Children

Fer Ciutat

Full Parroquial de la diòcesi de Girona (full dominical)

Gender and Education

Guix

Guix Comunitat

Guix d'Infantil

Harvard Educational Review

Headlines

Historia de la Educación. Revista Interuniversitaria

Historia y Fuente Oral

History of Education [en línia]

Hoja Parroquial de Santa María de Ripoll

Hora Nova de Figueres

IME Informatiu — Barcelona

In-fàn-ci-a

Infancia y Aprendizaje

Infantia Nostra

Información Terapéutica de la Seguridad Social

Integración. Revista sobre Ceguera y Deficiencia Visual

Investigación en la Escuela

Investigación y Ciencia

Journal of Experimental Child Psychology

Journal of Education for Teaching

Journal of Learning Disabilities

Journal of Mental Deficiency Research

Journal of Special Education

Justidata

L'Année Psychologique

L'Avenç

L'Avenç de l'Empordà

L'Enfance Irregulier

L'Espirall

La Actualidad Española

La Comarca d'Olot

La Era Nueva

La Escuela en Acción. Suplemento Pedagógico a El Magisterio Español

La Escuela Moderna

La España Moderna

La Garrotxa

La Infancia Anormal

La Nació

La Paraula. Butlletí de l'Escola Municipal de Sords-Muts

La Tradició Catalana [Setmanari d'Olot]

La Veu de Catalunya

Lecturas

Les Cahiers de l'Enfance Inadaptée

Les Cahiers Pédagogiques

Les Sciences de l'Éducation

Les Temps Modernes

Los Progresos de la Clínica

Llaç d'Unió

Magisterio Español

Medicina Clínica

Menores

Mental Retardation

Minusval [Revista del Servicio Social de Minusválidos. Instituto Nacional de Servicios Sociales. Ministerio de Trabajo y Seguridad Social.]

Noticias de la Fundación Centro de Enseñanza Especial

Noticias Médicas

Nova Iberia

Nueva Educación. Lima

Olot Misión

Oriflama

Oxford Review of Education

Padres y Maestros

Papeles del Colegio de Psicólogos

Papers: Revista de Sociología

Pedagogía Histórica. Revue Internationale d'Histoire de la Pédagogie

Periòdics (i suplementos):

ABC

Avui

Diari de Barcelona

Diari de Girona / Diario de Gerona

Diari de Sabadell

El Autonomista

El Correo Catalán

El Demócrata

El Món

El Norte

El Noticiero Universal

El País

El Periódico de Catalunya

El Pirineo

El Postillón

Hoja del Lunes

La Nueva Lucha

La Vanguardia

L'indépendent COSTA BRAVA

Lo Geronés

Los Sitios

La Lucha

Punt Diari

Tele-Estel

Tele/eXprés

Perspect. Psychiatriques

Perspectiva Escolar

Perspectivas Pedagógicas

Perxada

Ploma i Llapis

Pro Infancia y Juventud

Proas [Promoción y Asistencia a Sordos]

Programas Radiofónicos de UNED

Progrés Mecial

Psychologie

Quadern Escolar

Quaderni Storici

Quaderns d'Arxiu de la Fundació Bosch i Cardellach

Quaderns d'Estudi

Quinesia

Razón y Fe

Recull (Blanes)

Rehabilitación

Remedial and Special Education

Research Papers in Education

Residencia (Revista de la Residencia de Estudiantes)

Rev. de Rouerge

Rev. Historique

Rev. Hyg. Mentale de l'Enfance

Revista ANDE

Revista Análisis y Modificación de Conducta
Revista Asociación Española de Nueva Psiquiatría
Revista Blanda [Publicació de l'Arxiu Municipal de Blanes]
Revista Catalana de Pedagogia
Revista Clínica de Madrid
Revista de Antropología Social
Revista de Ciencias Médicas de Barcelona
Revista de Ciencias de la Educación
Revista de Educación
Revista de Educación Especial
Revista de Estudios Sociales y de Sociología Aplicada
Revista de Girona
Revista de Historia de la Psicología
Revista de Legislación
Revista de Palafrugell
Revista de Pedagogía
Revista de Psicología i Pedagogia (publicada per l'Institut Psicotècnic de la Generalitat i el Seminari de Pedagogia de la Universitat de Barcelona)
Revista de Psicología y Pedagogía Aplicadas
Revista de Psicología y Pedagogía Aplicada a la Educación Especial de Orientación y Aprovechamiento
Revista de Trabajo Social
Revista del Col·legi Universitari de Girona - Universitat Autònoma de Barcelona
Revista Española de Neuropsiquiatría Infantil
Revista Española de Pedagogía
Revista Española de Subnormalidad, Invalidez y Epilepsia
Revista General de Legislación y Jurisprudencia
Revista Iberoamericana de Educación
Revista Integral
Revista Interuniversitaria de Educación Especial
Revista Interuniversitaria de Formación del Profesorado
Revista Investigación Educativa (RIE)
Revista Médica Internacional sobre la Síndrome de Down
Revista Nacional de Educación
Revista Newton
Revista Nueva Acrópolis, Cuadernos de Cultura. Nueva Época
Revista Polibea
Revista Presència (suplement Punt Diari)

Revista Pro Infancia y Juventud

Revista Sin Fronteras

Revista Valenciana de Ciencias Médicas

Revista Voraviu

School Effectiveness and School Improvement

Servicio [Semanao de los Maestros Nacionales]

Servicio Informativo / Secretariado de Educación Especial, Comisión Episcopal de Enseñanza

Setmanari de l'Alt Empordà

Setmanari del Baix Empordà La Proa

Setmanari Vida Parroquial de Figueres

Siglo Cero

Sobre Ruedas. Fundació Institut Guttman

Special Education Leadership Review

Special! Supporting and Developing Good Practice. The Official Magazine of the National Association for Special Education Needs

Suports

Support for Learning

Surgam [Amurrio (Àlaba)]

TE. Trabajadores de la Enseñanza

Tabula. Revista de Archivos de Castilla y León

Taleia

Tempora

Temps d'Educació

Theory into Practice

Trastorns de la Conducta en la Infància. Barcelona, Universitat de Barcelona

Tribuna Médica

Usted (Girona)

Vida Escolar

Vida Intelectual

Vilajoana. Revista composta pels alumnes de l'Escola de Sordmuts

Villa de Blanes [Portavoz informativo de la Jefatura Local del Movimiento]

Vitel·la. Butlletí d'Informació Cultural de Ripoll

Voces

Documents públics

Els reculls legislatius han estat uns elements de primer ordre per donar una coherència a tota la recerca a l'hora de referenciar totes aquelles normes legals sota les quals també s'ha escrit la història de l'educació especial. En l'àmbit estatal hem consultat la *Gazeta de Madrid*, posteriorment *Boletín Oficial del Estado* (BOE), així com el *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* (DOGC) en els diferents períodes, inicialment com a *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, fins a arribar als nostres dies. També hem consultat els butlletins oficials de la província, tant de Barcelona com sobretot de Girona.

En aquest apartat cal assenyalar tota la documentació pública que es pot consultar als arxius públics municipals, comarcals, biblioteques, etc., i la documentació que, tot i que estar oberta al públic en general sí que es pot consultar fent prèviament una petició. Em refereixo bàsicament als arxius del Departament d'Ensenyament, tant els que es troben a Barcelona com els de Girona, o d'altres institucions que, si bé disposen d'un fons documental, no el tenen obert al públic en general. Totes aquestes institucions les detallem més endavant, al final d'aquest capítol.

A més de la documentació oficial que hem trobat en els arxius administratius, cal destacar una publicació que, si bé és oficial, podria incloure's en l'apartat de documentació periòdica. Es tracta de les *Circulares de la Inspección de Enseñanza Primaria*. Actualment al Fons de Reserva de la Biblioteca de la Universitat de Girona (Barri Vell) hi figuren per a la seva consulta alguns exemplars de les circulars de la inspecció gironina,³⁰ que esdevé publicació pròpia de les comarques de Girona com a suplement del *Boletín de Educación (Órgano Oficial de la Inspección de Primera Enseñanza)*³¹ i que es converteix en la *Circular* a partir del febrer de 1941. És una documentació interessant d'estudiar, si bé no representa un volum gran de documents consultables des dels arxius públics (en tot cas faltaria fer una recerca d'aquells exemplars que figuren en arxius personals i particulars). Tot i que les

³⁰ Dels exemplars que el Fons de Reserva de la Biblioteca de la Universitat de Girona (Barri Vell) conserva, figuren els següents: núm. 84 a218, de febrer de 1950 a febrer de 1972 (falten els números 91 —gener de 1951— i 180 —1964—); tenen fotocopiats els núm. 5 a 83 (de febrer de 1941 a gener de 1950) i el núm. 100 (gener-febrer de 1952).

³¹ Al fons de reserva de la Biblioteca de la Universitat de Girona (Barri Vell) també hi figuren els exemplars següents del *Boletín de Educación*: any 1, núm. 3/4 i 5/6 (març/abril – maig/juny 1935); any 1-2, núm. 9 a 13 (de desembre de 1935 a maig de 1936); també tenen fotocopiats els núm. 1 a 6, 9 a 14 i 16 a 17, i els suplementos dels núm. 1, 3 i 4.

circulars de la Inspecció esdevenen elements d'adoctrinament, pel que fa a les informacions entorn de l'atenció dels alumnes amb discapacitat que s'hi han pogut trobar, aquestes són purament informatives i representen una mínima part del conjunt total, per no dir que és gairebé inexistent l'aportació de la inspecció gironina, a través de les circulars, envers els alumnes, professors i escoles per a disminuïts.

Per altra banda, als arxius dels Serveis Territorials de Girona del Departament d'Educació, que es troben als soterranis de l'actual IES Escola d'Hoteleria i Serveis Sant Narcís, a Girona ciutat hi ha algunes de les circulars que va editar la Inspecció Técnica de Educación en una segona fase, que es va iniciar el curs 1974-1975. Hi havia sempre un apartat sobre l'educació especial. El curs acadèmic 1981-1982 s'edita el *Butlletí* [*Butlletí* n. 4, juny de 1982], amb Lluís Busquets com a cap dels Serveis Territorials d'Ensenyament i amb la Generalitat recuperada per part de les institucions catalanes. Després de gairebé 2 anys sense aparèixer, el febrer de 1984 tornava a fer-ho. La publicació d'aquest butlletí responia a la idea d'afermar el compliment de la vella aspiració del Consell d'Inspecció d'EGB de l'àmbit territorial de Girona de ser un vehicle d'informació i de contacte. Aleshores la inspectora en cap era Maria Serra i Roura. La cap dels Serveis Territorials d'Ensenyament era Irene Rigau,³² que feia poc que havia entrat com a inspectora a Girona. Aquests nous butlletins de la inspecció gironina es converteixen en elements de difusió i abandonen la faceta alligadora i d'adoctrinament que incloïen aquells primers documents en l'època franquista. Són purament elements informatius, en què la legislació té un pes enorme. Aquests nous butlletins, malauradament, no tingueren continuïtat. Actualment l'únic mitjà de comunicació que hi ha entre la inspecció gironina, els centres i el professorat és a través d'una secció de què disposa la plana web del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya en un espai específic sobre la inspecció dins l'apartat dels Serveis Territorials [http://www10.gencat.net/pls/ense_noti/p03.chos_noti?v_deleg=06&v_tipus=050].

³² IRENE RIGAU I OLIVER, mestra i llicenciada en Psicologia, a partir de l'any 1970 havia exercit de mestra en diverses escoles de les nostres comarques. L'any 1980 va ser nomenada membre de la llavors recuperada Conselleria d'Ensenyament. Va entrar a la Inspecció a Girona el 2 de gener de 1982, fins al 31 d'agost de 1982, tot i que formalment de l'octubre del 1982 al 1986 va ser cap dels Serveis Territorials d'Ensenyament a Girona en substitució d'Artur Calsina i des del 1986 fins al 1989 va ocupar la Secretaria del Consell Escolar de Catalunya. El 1989 va ser nomenada subdirectora general de Formació Permanent, càrrec que va exercir fins a l'any 1993, quan va passar a la Secretaria del Consell Interuniversitari de Catalunya, que 'era el màxim òrgan de coordinació del sistema universitari català. El 30 de novembre de 1999 va ser nomenada consellera de Benestar Social, càrrec que ocupà fins a l'any 2003. Actualment és diputada per la coalició Convergència i Unió al Parlament de Catalunya.

Per altra banda, en relació amb la documentació oficial, com poden ser els llibres de visites de la Inspecció, cal afegir que poca informació s'ha pogut trobar després de la seva lectura. Alguns d'aquests documents figuren a l'Arxiu Històric de Girona, i també se n'ha pogut trobar algun exemplar a l'Arxiu del Ministeri d'Educació i Ciència, a Alcalá de Henares. No s'han pogut trobar referències a l'atenció als alumnes amb discapacitat. Tampoc no s'ha pretès fer-ne un seguiment ni anar a la recerca d'alguns d'aquests documents que encara es poden trobar a les escoles gironines. No era aquest l'objectiu pretès en aquesta recerca. En tot cas, a través del seguiment dels llibres de visites de la Inspecció gironina es podria observar el que ha estat l'atenció als alumnes amb discapacitat a l'escola ordinària, ja que no es té constància que existeixi cap document d'aquests en els centres d'educació especial de les comarques de Girona.

Un seguiment dels escrits —i per tant una visió bàsicament del que fou l'escola franquista a través dels reculls que els inspectors i inspectores gironins deixaren escrits, que queden recollits en els llibres de visites de la Inspecció de Girona— es pot observar en el treball de Salomó Marquès sobre l'escola pública durant el franquisme,³³ tot i que els llibres de visita de la Inspecció no són únicament de l'època franquista, i per tant es podria fer un seguiment anterior a aquest període.

En qualsevol cas, si es volgués fer un estudi sobre l'atenció dels alumnes amb discapacitat a l'escola ordinària, sí que fóra bo fer una recerca en profunditat dels llibres de visita de la Inspecció que es poden trobar en els arxius o bé en alguns centres, tot i que, com assenyala Salomó Marquès, molts d'aquests s'han perdut al llarg dels anys.

Documents privats

Hi ha tot un seguit de documentació que figura dins els mateixos centres educatius, en el nostre cas, els d'educació especial de les comarques de Girona. Hem tingut ocasió d'accedir-hi directament o bé a través dels fons documentals

³³ MARQUÈS SUREDA, S. (1993). *L'escola pública durant el franquisme. La província de Girona (1939-1955)*. Barcelona: PPU, Promociones y Publicaciones Universitarias.

dels mateixos centres o bé a través d'aquesta documentació que es troba en dipòsit als arxius del Departament d'Educació.

En relació amb els documents privats, s'ha pogut construir una història dels centres, fragmentada, perquè malauradament no només amb els documents privats que es guarden dins les institucions es pot construir una història. Malauradament, insistim, aquests documents generalment no estan catalogats i ordenats. S'ha de complementar i contrastar la informació des de les diferents fonts. Els documents privats no són públics, i generalment no es té un coneixement de la seva existència. També és cert que hi ha documents públics en mans privades, tant pel que fa a documents oficials com a publicacions (exemplars únics) en mans de particulars. Seria el cas, per posar un exemple, d'una publicació de la qual es té constància que va existir però que no es té coneixement que n'hi hagi cap exemplar. Es tracta del *Boletín del Liceo Gerundense*, una publicació lligada a la institució que donaria aixopluc al primer centre d'educació especial de les comarques de Girona, el Colegio de Ciegos y de Sordo-Mudos y Academia de Música, del mestre Joan Carreras i Dagas. Va aparèixer des del 25 de març de 1883 fins a l'1 de juliol de 1883. La col·lecció devia constar de 5 números.

Fonts iconogràfiques (sobretot obres gràfiques, simbòliques, icòniques i materials audiovisuals i tecnològics)

Algunes aportacions iconogràfiques han servit per construir alguns aspectes de la recerca, i sobretot com a material complementari. S'han utilitzat algunes fotografies, per exemple, per saber les persones que hi havia presents en una reunió, de manera que aquesta informació s'ha pogut contrastar amb altres persones que ens podien aportar algunes dades significatives, o amb alguns dels mateixos d'aquests participants que hi eren presents. S'han utilitzat també enregistraments (tant de cinema com de vídeo o so) com a complementaris a la informació documental escrita. Hi ha materials procedents de fonts orals que no hem enregistrat nosaltres directament, i en canvi la seva aportació ens és de molta utilitat: hem tingut ocasió, per exemple, de poder escoltar qui fou director del centre Ventijol, Jordi Kemner Etcheverry,³⁴ uns anys després de la seva mort, en un

³⁴ JORGE PEDRO KEMNER ETCHEVERRY va ser director del CPEE Ventijol durant el període 1982-1997. Havia nascut a Coronel (Xile) el 15 de setembre de 1944. El seu avi per part de pare era holandès, i per part de mare tenia ascendència bascofrancesa. Havia arribat a Catalunya un temps abans del cop d'Estat del general Pinochet l'11 de setembre de 1973. Obtingué el títol de Llicenciat en Filosofia i Educació, l'any 1972, per la Universitat Catòlica de

enregistrament que el centre va fer amb motiu de la celebració dels 25 anys del centre, parlant i explicant la història del centre; o bé un programa especial sobre el patronat Joan Sellas de la televisió local d'Olot i comarca, en què es feia un repàs de la seva història a través de membres de la seva junta i que avui no són entre nosaltres.

Finalment caldrà assenyalar l'aspecte més tecnològic, lligat d'alguna manera a aquest apartat. Avui més que mai les noves tecnologies també estan al servei de la recerca històrica. Al llarg d'aquests anys hem estat observadors (i actors, alhora) dels canvis que ha experimentat la recerca i com els uns i els altres s'han pogut anar complementant: hem pogut fotografiar digitalment els documents que hem trobat dins els arxius, visionar-los a través de la pantalla de l'ordinador amb l'estalvi d'impressió de paper que això significa; ordenar-los i fer-ne un catàleg per a una millor classificació; hem pogut consultar hemeroteques senceres des de casa mateix, amb un terminal d'ordinador connectat a Internet (tot i que aquesta darrera opció s'està implantant en els darrers temps. Tanmateix, la major part de la recerca l'hem haguda de fer a través dels sistemes tradicionals, sempre presencials en els diferents arxius i biblioteques de Catalunya i de l'Estat espanyol); algunes revistes, com per exemple *Cuadernos de Pedagogia*, es poden consultar a través del suport d'un CD-ROM; hem utilitzat diferents programaris per a la confecció de la part escrita de la recerca, i més enllà dels programes habituals de tractament de textos sí que voldríem indicar la utilització del programa Reference

Valparaíso (Xile), títol que finalment va homologar com a Llicenciat en Filosofia i Lletres (Secció Ciències de l'Educació) a la Universitat Autònoma de Barcelona l'any 1986. Els seus inicis professionals se situen a Xile, com a professor de filosofia a l'ensenyament secundari, al Liceo núm. 17 de Santiago, dels anys 1970 a 1972, i al Liceo de San Bernardo, el mateix 1972. Quan marxa de Xile ho fa, sortosament, abans del cop d'Estat del general Pinochet. Havia conegut, mentre treballava a San Bernardo, el capellà gironí Joan Alsina Hurtos (Castelló d'Empúries, 1942 - Santiago de Xile, 1973), que exercia el seu ministeri a la parròquia de San Ignacio de San Bernardo, i alhora feia de cap de personal de l'hospital Sant Joan de Déu. Mn. Joan Alsina va ser executat el 19 de setembre de 1973 per un piquet militar arran dels fets de setembre de 1973, que van suposar l'aixecament militar del dictador Pinochet. Abans de la mort de Mn. Joan Alsina, la senyora Anita Marcó, que era de Blanes, havia visitat Xile i havia entrat en contacte amb l'entorn de Mn. Joan Alsina i també amb Mn. Joan Vila, que era fill de Banyoles i que també estava a San Bernardo. Jordi Kemner i un altre company xilè, a través d'Anita Marco, que coneixen durant aquells mesos d'estiu que entren en contacte amb Mn. Joan Alsina, es plantegen la possibilitat de venir a Catalunya a treballar, ja que les condicions a Xile no eren gaire bones. A Blanes treballa en diferents oficis, i com a professor la primera feina que fa al nostre país, l'any 1974, és a l'escola Santa Maria de Blanes, de la congregació de religiosos Fills de la Sagrada Família. El grup de mestres que cada dia anaven a dinar al bar on treballava el posen en contacte amb la Delegació del Ministeri d'Educació i Ciència a Girona. Aleshores qui gestionava la secció del professorat era Joan Baptista Serra i Boades, en el lloc que —i des de l'1 de març de 1963— ocupa Maria Rosa Rubio i Sau, avui cap del Negociat de Personal Docent d'Ensenyament Infantil i Primari als Serveis Territorials d'Educació a Girona. Del 1976 al 1997 treballa al centre Ventijol en les diferents aules i espais que aquest va tenir, inicialment com a centre Mare de Déu de l'Esperança i posteriorment com a centre Ventijol. Des de l'any 1982 n'era el director. Aconsegueix el Diploma en Pedagogia Terapèutica pel Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, a través del curs convocat per Resolució de la Direcció General d'Ensenyament Universitari de l'1 d'octubre de 1984 (DOGC de 10/11/1986). L'any 1980, quatre anys abans, sota la direcció del Dr. Adalberto Ferrández Arenaz, a la Universitat Autònoma de Barcelona va presentar la seva tesi doctoral en el camp de la pedagogia, titulada *Proceso diagnóstico psico-pedagógico en centros de educación especial: estudio de 15 casos*. Va morir el 13 de juliol de 1997.

Manager (versió 11.0), que ens permet catalogar llibres, articles, documents, etc. i poder-los integrar dins el tractament de textos i alhora donar forma al document final. Aquest programari també permet fer una classificació del material que al llarg d'aquests anys hem hagut de catalogar. I finalment, per a la transcripció escrita de les fonts orals que han estat enregistrades en cintes de casset, hem utilitzat maquinari específic, un transcriptor (Standard Cassette Recorder/Transcriber Model TRC-8800) que ens han permès passar-les a text en els primers anys. Darrerament hem utilitzat el programa informàtic Transcriber 1.5.2 amb les entrevistes que hem pogut registrar amb aparells digitals, les converses de les quals han estat passades al format digital. Això ens ha permès, entre altres coses, poder desar-les, catalogar-les i emmagatzemar-les d'una manera més senzilla i econòmica, i fer-ne la transcripció per mitjà de l'ordinador.

Materials escolars

A través dels materials escolars hem tingut coneixement del treball que es duia a terme dins els centres. Conèixer els recursos de què disposaven aquestes escoles ha servit per tenir una coneixença també de la seva història com a institució educativa al servei dels infants amb discapacitat. Certament les publicacions escolars (si bé en l'àmbit de l'educació especial són gairebé inexistents) es podrien incloure en l'apartat de publicacions no periòdiques, ja que es tracta de fonts impreses.

Hi hauria, per altra banda, altres materials dins les institucions que ens donen informació sobre els seus processos educatius. La història també la podem escriure a través de les dotacions d'equipaments (certes polítiques educatives han fet una opció pels equipaments informàtics; d'altres han prioritzat les adaptacions, ortopèdies, suports físics, etc.; o bé, per exemple, hi deu haver ajuntaments —dins la seva política de dotació d'equipaments— que han tingut completament abandonats alguns centres.

Testimonis orals (directes i indirectes)

Al llarg de tot el procés d'investigació, i en definitiva al llarg de tots aquests anys en què hem estat duent a terme aquesta recerca (1995-2007), hem tingut ocasió de poder entrevistar-nos amb totes de persones que detallem en els quadres

següents (QUADRE 5). No han estat únicament trobades puntuals (tot i que en alguns casos sí que ha estat així); en alguns casos hem tingut vertaders contactes permanents que ens han aportat molta informació.

Les persones que al llarg d'aquests anys hem tingut ocasió de tractar (i conèixer) són, en definitiva, les nostres fonts orals. Hem tingut ocasió de seure i parlar durant una bona estona duent en converses més o menys llargues, que hem enregistrat sempre. En altres hem mantingut simples contactes, per telèfon, per correspondència en alguns casos, o bé —en els darrers anys— per correu electrònic. Alguns d'aquests contactes, a més de ser permanents, s'han complementat amb diferents mitjans. Són 170 persones que han participat (algunes més que altres: una vegada, dues o un munt de contactes al llarg d'aquests anys), a través del seu testimoni, en la construcció d'aquesta història de l'educació especial a Catalunya i a les comarques de Girona:

Cognoms_Nom	Relació i vinculació amb la recerca
Aguirregomozcorta, Pedro	CP d'EE Palau (Girona)
Fulguera, Maribel	Equip d'Integració de Deficients Visuals de Girona
Adell, Marcos	Departament d'Educació (Inspecció d'Educació)
Albert, Lluís	Estudiós obra de Joan Carreras i Dagas
Albertí, Margarita	Equip d'Integració de Deficients Visuals de Girona
Alonso, Maria	Periodista gironina
Anton, Xavier	CP d'EE Ramon Suriñach (Ripoll)
Arranz, Tomás	CEE Ntra. Sra. de Montserrat (Caldes de Malavella)
Aubert, Carme	CP d'EE Font de l'Abella (Girona)
Ball-Llosera, Pere	Aula Jesús Infant (Arbúcies)
Barneda, Elena	Alumna de la mestra M. Àngels Alemany i Boris
Barrenechea-Moxó, María Luisa	Expert en l'àmbit de l'educació especial
Batallé, Núria	CEE Joan XXIII (Olot)
Batlle, Marina	CP d'EE Ventijol (Blanes)
Bernat, Montserrat	CP d'EE Ventijol (Blanes)
Bernils, Josep Maria	Cronista oficial de la ciutat de Figueres
Bota, Josep	CP d'EE Ventijol (Blanes) + Inspecció Educació a Girona
Brugada, Mn. Martirià	Expert en temes religiosos
Brugués, Lluís	Estudiós obra de Joan Carreras i Dagas
Cabada, José Manuel	Expert en l'àmbit de l'educació especial
Caballeria (vda. Joan Casals), Anita	CP d'EE Ramon Suriñach (Ripoll)
Calsina, Artur	Departament d'Educació (Inspecció d'Educació)
Cama, Jordi	Expert en temes genealògics
Camps, Mariona	CEE Joan XXIII (Olot)
Capo, Salvador	CP d'EE Ramon Suriñach (Ripoll)

Carbó, Mercè	<i>La mamá del millón</i> – Mare afectada
Casabó, Lluís	CP d'EE Ventijol (Blanes)
Casadevall, Ramon	CP d'EE Ramon Suriñach (Ripoll)
Casals, Anna	CP d'EE La Maçana (Salt)
Casas, Pep	CEE Ntra. Sra. de Montserrat (Caldes de Malavella)
Castañer, Salvador	Director de l'agència administrativa de l'ONCE a Olot
Ciudad, Domingo	ADIS
Clé, Assumpció	CEE Joan Riu (Sant Gregori)
Colomer, Maria Engràcia	CEE Joan XXIII (Olot)
Condom, Enriqueta	CPd'EE Els Àngels (Palamós)
Corominas, Enric	Professor de la UdG. Membre dels primers EAP a Girona
Corominas, Pepita	Departament d'Educació (Inspecció d'Educació)
Crispi, Pilar	CP d'EE Ramon Suriñach (Ripoll)
Cubinas, Emilia	Alumna de la mestra M. Àngels Alemany i Boris
Delgado, Bonaventura	Expert en temes sobre la història de l'educació
Desvilar (vda. Diví), Paquita	CP d'EE Font de l'Abella (Girona)
Dilmé, Jaume	CP d'EE Font de l'Abella (Girona)
Domènech, Joan	Expert en temes sobre la història de l'educació
Espon, Dolors	CEE Joan XXIII (Olot)
Espunya, Lluís	EAP (Olot, la Selva i Girona)
Ferrer, Dolors	CEE Ntra. Sra. del Carme (Sarrià de Ter)
Ferrer, Joan	CP d'EE Ventijol (Blanes)
Ferrer, M. Lluïsa	Fundació Astrid-21
Fité, Núria	CEE Joan XXIII (Olot)
Fonseca, Justo	Departament d'Educació (Inspecció d'Educació)
Font, Narcís	EAP (Ripoll i Baix Empordà)
Fuertes, Cecília	CP d'EE Ramon Suriñach (Ripoll)
Franch, Marta	CEE Joan Riu (Sant Gregori)
Frigola, Fina	CEE Joan XXIII (Olot)
Galceran, Rosa Maria	CDIAP del Baix Empordà
Galí, Mn. Benet	Fraternitat Cristiana de Malalts i Minusvàlids
Garcia H. De Gascuena, Mariano	Expert en l'àmbit de l'educació especial
Garcia, Josefina	Alumna de la mestra M. Àngels Alemany i Boris
Garcia, Sion	Alumna de la mestra M. Àngels Alemany i Boris
Garcia Pastor, Carmen	Expert en l'àmbit de l'educació especial
Gay, J. Víctor	Periodista gironí
Gibernau, Fina	CP d'EE Ventijol (Blanes)
Gil, Rosa M.	Experta en temes històrics
Gil, Pilar	CP d'EE Palau (Girona)
Giné, Climent	Departament d'Educació (Inspecció d'Educació)
Giol, Concepció	CP d'EE Ramon Suriñach (Ripoll)
Gómez, Casilda	CP d'EE Ramon Suriñach (Ripoll)
Gómez, Ladislao	Departament d'Educació (Inspecció d'Educació)

Grabulosa, Maria	CEE Joan XXIII (Olot)
Gudayol, Margarida	Aula Jesús Infant (Arbúcies)
Gudiol, Montserrat	CP d'EE Ramon Suriñach (Ripoll)
Guàrdia, M. Pilar	CP d'EE Ramon Suriñach (Ripoll)
Guirado, Àngel	Departament d'Educació (Inspecció d'Educació)
Hernàez, Xavier	CP d'EE Ventijol (Blanes)
Hortal, Carme	CP d'EE Font de l'Abella (Girona)
Huici, M. Cristina Lurdes	Aula Jesús Infant (Arbúcies)
Iglesias, Maria	CP d'EE Mare de Déu del Mont (Vilafant)
Jarque, Josep Maria	Departament d'Educació (cap Servei d'Educació Especial)
Jiménez, Paco	Expert en l'àmbit de l'educació especial
Johera, Miquel	Departament d'Educació (Inspecció d'Educació)
Jubert, Joaquim	Metge – neuròleg. Expert en l'àmbit de l'educació especial
Juandó, Josep	Cap Secció de Programes... a Girona. Dept. d'Ensenyament
Juncà, Francesca	CP d'EE Font de l'Abella + CP d'EE La Maçana
Junquera, Salvador	CEE Joan XXIII (Olot)
Kemner Etcheverry, Jordi	CP d'EE Ventijol (Blanes)
Llorens, Josi	Expert en l'àmbit de l'educació especial
López Torrijo, Manuel	Expert en l'àmbit de l'educació especial
López, Sor Teresa	CEE Ntra. Sra. de Montserrat (Caldes de Malavella)
Loren, Mercè	CEE Joan Riu (Sant Gregori)
Madrenas, Narcís	Membre Junta Angelus i CP d'EE Els Àngels (Palamós)
Maideu, Eudald	CP d'EE Ramon Suriñach (Ripoll)
Marín, Carme	CP d'EE La Maçana (Salt)
Marquès, Salomó	Catedràtic d'Història de l'Educació – Director de la tesi
Martinell, Alfons	Professor de la UdG. Expert en temes històrics
Martínez, Josep Maria	CP d'EE Font de l'Abella (Girona)
Martínez, Sor Margarita	CEE Ntra. Sra. de Montserrat (Caldes de Malavella)
Masabeu, Josep	Expert en temes històrics
Masip, Jesús	CEE Joan XXIII (Olot)
Mestras, Antònia	CEE Joan XXIII (Olot)
Mir, Claret	CP d'EE Ramon Suriñach (Ripoll)
Mirambell, Enric	Cronista oficial de la ciutat de Girona
Mont, Josep	CP d'EE Els Àngels (Palamós)
Mota, Mariona	CEE Joan XXIII (Olot)
Muntada, Maria	CP d'EE Els Àngels (Palamós)
Muñoz, Berta	Departament d'Educació (Inspecció d'Educació)
Muñoz, Joaquim	CEE Ntra. Sra. de Montserrat (Caldes de Malavella)
Muset, Margarida	Departament d'Educació (Inspecció d'Educació)
Naudi (vda. Dr. Vaquer), M. Teresa	CP d'EE Ramon Suriñach (Ripoll)
Nogué, Isidre	CEE Joan XXIII (Olot)
Família Isidre Nogué	CEE Joan XXIII (Olot)
Noguer, Montserrat	EAP Alt Empordà

Noguera (família)	CP d'EE Font de l'Abella (Girona)
Oliveres, M. Àngels	Presidenta ASTRAS
Oms, M. Dolors	CP d'EE Ventijol (Blanes)
Oriol, Anna M.	CP d'EE Mare de Déu del Mont + Inspecció d'Educació
Ortega, M. Àngels	CP d'EE Mare de Déu del Mont (Vilafant)
Otero, Andreu	Departament d'Educació (Inspecció d'Educació)
Padrosa, M. Pilar	CP d'EE Mare de Déu del Mont (Vilafant)
Palahí, Manel	Aula Jesús Infant (Arbúcies) + CP d'EE Ventijol (Blanes)
Parramon, Esther	Cap del CAD (ICAS)
Pèlach, Francesc	Mas Casadevall (Serinyà)
Pellisè, Cristina	Departament d'Educació
Pérez, Ferran	CEE Ntra. Sra. de Montserrat (Caldes de Malavella)
Pérez, Lluís-Miquel	CP d'EE Els Àngels (Palamós)
Perich, Mn. Josep	Fraternitat Cristiana de Malalts i Minusvàlids + Comunitats El Rusc i Fe i Llum
Perich, Pepita	CP d'EE Font de l'Abella (Girona)
Pigem, Carme	Mestra d'audició i llenguatge a Girona a principis de 1970
Pintu, Quim	Aula Jesús Infant (Arbúcies)
Pòrtules, Josep Lluís	CEE Ntra. Sra. del Carme (Sarrià de Ter)
Prado, M. Àngels	CP d'EE La Maçana (Salt)
Puig, M. Rosa	CP d'EE La Maçana + CP d'EE Font de l'Abella
Puig, Mireia	CP d'EE Ramon Suriñach (Ripoll)
Pujolar, Conxita	Expert en l'àmbit de l'educació especial
Puigdellívol, Ignasi	Expert en l'àmbit de l'educació especial
Quintana, Agustí	CP d'EE Font de l'Abella (Girona)
Rabat, Judith	CEE Joan XXIII (Olot)
Ramírez, Mn. Josep	CP d'EE Font de l'Abella (Girona)
Requena, Concepció	CP d'EE Ventijol (Blanes)
Ribas, Carmina	CEE Joan Riu (Sant Gregori)
Ribera, M. Carme	Aula Jesús Infant (Arbúcies)
Riu, Carmen	CEE Joan Riu (Sant Gregori)
Roca, Dolors	CEE Ntra. Sra. de Montserrat (Caldes de Malavella)
Roca, Marisol	CP d'EE Ramon Suriñach (Ripoll)
Rodríguez, Anna	CEE Joan XXIII (Olot)
Rodrigo, Marta	Aula Jesús Infant (Arbúcies)
Romero, Antoni	CP d'EE Els Àngels (Palamós)
Rubio, Maria Rosa	Serveis Territorials Departament d'Educació a Girona
Ruiz, Robert	Expert en l'àmbit de l'educació especial
Ruscalleda, Xavier	Fundador SER.GI i Comunitat Rural d'Acolliment Les Tremoledes
Saiz, José Luis	CP d'EE Font de l'Abella (Girona)
Salse, M. Elisa	CP d'EE Font de l'Abella + CP d'EE La Maçana + Centro Médico Psicopedagógico + Inspecció d'Educació

Segalà, Gna. Conxita	Experta en temes religiosos
Serrat, Andreu	CEE Joan Riu (Sant Gregori)
Sierra, Eduardo	Expert en temes històrics
Siques, Pere	President Casino Gerundense (Centre Joan Carreras)
Sistach, Jordi	CP d'EE Els Àngels + CP d'EE Palau + Associació Oxalis
Sola, Faustina	CP d'EE Palau (Girona)
Targa, Pep	Centro Médico Psicopedagógico + Dept. Benestar Social
Tejedor, Marta	CP d'EE Els Àngels (Palamós)
Tort, Núria	Aula Jesús Infant (Arbúcies)
Trayter, Ricard	CP d'EE Mare de Déu del Mont (Vilafant)
Valls, Josep	CEE Joan Riu + CP d'EE Ventijol
Vera, Josep Maria	Departament d'Educació (Inspecció d'Educació)
Verrié, Jordi	Expert en temes històrics
Vidal, Jaume	CEE Ntra. Sra. del Carme (Sarrià de Ter)
Vidal, Joana	CP d'EE Ventijol (Blanes)
Vidal, Xavier	CEE Joan Riu (Sant Gregori)
Vidal, Sor Clara	CP d'EE Mare de Déu del Mont (Vilafant)
Vilagran, Mn. Gumersind	CP d'EE Els Àngels (Palamós)
Vilalta, Teresa	CEE Joan XXIII (Olot)

QUADRE 5. Les fonts orals de la nostra recerca

Experiència personal

La meva experiència personal em situa de ple dins l'àmbit de l'educació institucionalitzada en centres d'educació especial de les comarques de Girona. Hi he treballat com a mestre i també exercint càrrecs dins la direcció, en un centre d'educació especial a la comarca del Baix Empordà, en els darrers anys. Aquesta experiència, que m'ha portat de ple a conèixer aquest món, també m'ha servit de pont per establir contactes i coneixences amb la resta d'institucions gironines i catalanes. Cercar la seva història, en certa manera, ha estat més fàcil ja que els contactes generalment es feien amb persones, algunes d'elles conegudes. La meva experiència en el camp de l'atenció a les persones amb discapacitat també se situa en altres àmbits, lligats d'alguna manera amb la meva feina al capdavant d'un centre, com ha estat el fet de ser membre de la junta de directors de centres d'educació especial de Catalunya i també professor de la Universitat de Girona, dins del Departament de Didàctiques Específiques de la Facultat d'Educació i Psicologia, també en el camp de l'atenció a les persones amb discapacitats.

L'experiència personal, com ja hem assenyalat, ha estat una motivació doble, per la mateixa recerca en si mateixa i per l'estimació i afecte que hom té —per vocació i per necessitat professional, d'alguna manera— a les persones amb discapacitat i a tot el seu entorn.

Fonts funcionals

Les fonts funcionals, enteses a partir dels centres d'investigació educativa i pedagògica i de difusió de la informació, ens vinculen, per la nostra relació com a professor associat, amb el Departament de Didàctiques Específiques de la Facultat d'Educació i Psicologia de la Universitat de Girona. Els vincles que s'estableixen ens permeten d'alguna manera un accés a aquestes fonts i una millora funcional —no sempre de manera directa, però sí que certes facilitats poden ajudar l'investigador a la recerca de les fonts i la documentació.

Finalment, esmentem els arxius, biblioteques i fonts consultats al llarg del procés de tota aquesta recerca, algunes dels quals els hem citat a peu de plana, assenyalats a través d'acrònims³⁵ dins la investigació mateixa:

Arxius municipals

- Servei d'Arxiu Municipal de Palamós (SAMP)
- Arxiu Municipal de Girona (AMGI)
- Arxiu Municipal de Blanes (AMBL)
- Arxiu Municipal de Caldes de Malavella (AMCM)
- Servei d'Arxiu Municipal de Lloret de Mar (SAMLM)
- Arxiu Municipal de Barcelona —Arxiu Històric de la Ciutat— (AHCB)
- Arxiu Municipal Administratiu de Barcelona (AMAB)
- Arxiu Municipal del Districte de Sarrià-Sant Gervasi (AMDSG)
- Arxiu Històric de Sabadell (AHS)
- Arxiu Històric Municipal d'Arbúcies (AHMA)

Arxius comarcals

- Arxiu Històric Comarcal de la Bisbal d'Empordà (ACBE)
- Arxiu Històric Comarcal de Figueres (ACF)
- Arxiu Històric Comarcal de Ripoll (ACRI)
- Arxiu Històric Comarcal d'Olot (ACO)
- Arxiu Històric de Girona (AHG)

³⁵ Segons el *Diccionari de la Llengua Catalana*, de l'Institut d'Estudis Catalans, un acrònim és qualsevol abreviació formada amb lletres o segments inicials o finals extrets dels mots que componen una frase. Hem adoptat, en alguns casos, els acrònims que assenyalen el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. En alguns casos en què no ens eren donats ens hem pres la llibertat de proposar-los nosaltres mateixos. Són els acrònims que hem marcat amb un asterisc en aquest capítol i que apareixen, a partir d'ara, en les diferents cites al llarg d'aquesta recerca.

Altres arxius

- Arxiu Diocesà de Girona (ADG)
- Arxiu Central Administratiu del Departament d'Educació a Barcelona (AADE)
- Arxiu dels Serveis Territorials d'Educació a Girona (*ASSTTEG)
- Arxiu de la Fundació Jaime Bofill de Barcelona (AFJB)
- Arxiu de l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona (*AIMEB)
- Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona (AHDB)
- Arxiu del Ministeri d'Educació i Ciència a Alcalá de Henares (*AMECAH)
- Arxiu General de l'Administració a Alcalá de Henares (*AGAAH)
- Arxiu Institut Nacional d'Estadística a Madrid (*AINE)
- Arxiu Institut Municipal de Persones amb Disminució a Barcelona (*AIMPD)
- Arxiu *Punt Diari* a Girona (*APD)
- Arxiu La Caritat d'Olot (*ACAO)
- Arxiu Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes (*ABVMC)

Biblioteques

- Biblioteca de Catalunya a Barcelona (BC)
- Biblioteca Nacional d'Espanya a Madrid (BNE)
- Biblioteca del Ministeri d'Educació i Ciència a Madrid (*BCIDE)
- Biblioteca Pública de Girona a Girona (*BPGI)
- Biblioteca de la UdG (Emili Grahit) a Girona (*BUdGEG)
- Biblioteca de la UdG (Barri Vell) a Girona (*BUdGBV)
- Biblioteca de la UdG (Montilivi) a Girona (*BUdGM)
- Biblioteca de la UB (Campus Mundet – Vall d'Hebron) a Barcelona (*BUBCMVH)
- Biblioteca de la Universitat Complutense de Madrid (*BUCM)
- Catàleg Col·lectiu d'Universitats de Catalunya (en línia) – Demandes servei interbibliotecari
- Biblioteca Municipal d'Olot (*BMO)
- Biblioteca Municipal de Figueres (*BMF)
- Biblioteca Municipal de Palafrugell (*BMP)
- Biblioteca Municipal de Ripoll (Biblioteca Lambert Mata) (*BMR)
- Biblioteca de l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona (*BIMEB)
- Biblioteca del Casino de Girona (*BCG)
- Biblioteca de l'Arxiu Diocesà de Girona (*BADG)
- Biblioteca Real Patronato de Prevención y de Atención a Personas con Minusvalía – Centro Español de Documentación sobre Discapacidad— a Madrid (*BRPPAPM)
- Biblioteca de l'Institut Nacional d'Estadística (INE) a Madrid (*BINE)
- Biblioteca l'Institut Nacional de Serveis Socials (INSERSO) a Madrid (*BINSERSO)

Fons de reserva

- Fons de Reserva de la Universitat de Girona (*FRUdG)
- Fons de Reserva de la Universitat de Barcelona (*FRUB)
- Fons de Reserva de la Universitat Complutense de Madrid (*FRUCM)
- Fons CSIC (Estudiants) a Madrid (*FCSIC)
- Fons de Reserva de l'IMEB (Institut Municipal d'Educació de Barcelona) (*FIMEB)
- Fons de Reserva – Arxiu Serveis Territorials d'Educació a Girona (*FSSTTEG)

Fons personals i col·lectius

- Fons personal Josep Maria Garcia Balda (*FPJMGB)
- Fons personal de la família Ramon Noguera (*FPFRN)
- Fons personal Josep Maria Jarque i Jutglar (*FPJMJ)
- Fons personal Artur Calsina i Majó (*FPACM)
- Fons personal Manel Palahí i Fàbregas (*FPMPF)
- Fons Confederació Espanyola d'Organitzacions a favor de les Persones con Retard Mental (FEAPS) a Madrid (*FFEAPS)
- Fons Federació Catalana pro Persones amb Disminució Psíquica (APPS) a Barcelona (*FAPPS)
- Fons material Fraternitat Cristiana de Malalts i Minusvàlids a Girona (*FFCMMG)
- Fons personal d'Antoni Romero (*FAR)
- Fons personal de Jordi Verrié (avui al Fons de Reserva de la UdG) (*FJV)
- Fons personal d'Eudald Maideu (*FEM)
- Fons material del CP d'EE Font de l'Abella (Girona) (*FCPEEFA)
- Fons material del CP d'EE Palau (Girona) (*FCPEEP)
- Fons material del CP d'EE La Maçana (Salt-Gironès) (*FCPEEM)
- Fons material del CP d'EE Ventijol (Blanes-la Selva) (*FCPEEV)
- Fons material del CP d'EE Doctor Ramon Suriñach (Ripoll-Ripollès) (*FCPEERS)
- Fons material de l'ACPAM (Ripoll-Gironès) (*FACPAM)
- Fons material del CP d'EE M. de Déu del Mont (Vilafant-Alt Empordà) (*FCPEEMDM)
- Fons material del CP d'EE Ntra. Sra. del Carme —Els Joncs— (Sarrià de Ter-Gironès) (*FCEEJ)
- Fons material del CEE Joan Riu (Sant Gregori-Gironès) (*FCEEJR)
- Fons material del CEE Ntra. Sra. de Montserrat (Caldes de Malavella —la Selva—) (*FCEENSM)
- Fons material del CEE Joan XXIII (Sant Cristòfol les Fonts —la Garrotxa—) (*FCEEJXXIII)
- Fons material del CP d'EE Els Àngels (Palamós —Baix Empordà—) (*FCEEA)
- Fons material de l'Associació Montseny-Guilleries (*FAMG)

CAPÍTOL 2 – DELIMITACIÓ DEL CAMP D'ESTUDI

2.1. La investigació històrica: recerca històrica en el camp de l'educació especial

La història de l'educació especial o la història de l'atenció educativa a les persones amb discapacitats no ha estat ni de bon tros un tema prioritari per als historiadors de l'educació. Hi ha poques recerques que ho hagin treballat d'una manera específica.³⁶ Santiago Molina i Ángel Gómez, al treball publicat el 1992 titulat *Mitos e ideologías en la escolarización del niño deficiente mental*, fan una descripció de les recerques que s'han dut a terme a Espanya anteriors a la publicació del seu treball, sobre la història de l'educació especial:

"[...] no pretendemos hacer una Historia de la Educación Especial en España, aunque desgraciadamente esa historia aún está por hacer, tal y como lo demuestran estos datos... sólo podemos constatar los siguientes trabajos: Plata (1950), Pozo (1980), García Pastor (1983 y 1987), García Pastor y García (1986), Polaino (1983), Fierro (1984), Llopis (1986), Puigdelívol (1986) y Molina (1992). Pues bien, aunque pudiera parecer, a la vista de esa nómina, que el número de trabajos disponibles es suficiente, la realidad es bien distinta. Todos ellos, con la excepción de la tesis doctoral de García Pastor (1987) y de Molina (1992), son pequeños artículos o capítulos de libros, los cuales, a excepción del bien documentado trabajo de Alberto del Pozo, se repiten entre sí, dando la impresión de que sólo tres han consultado las fuentes originales (Del Pozo, García Pastor y Molina). Sin embargo, no tenemos más remedio que admitir que todos ellos nos han prestado una ayuda extraordinaria y muy especialmente la posibilidad que hemos tenido de acceder al fondo documental de Alberto del Pozo, gracias a la amabilidad de nuestra colega María del Mar del Pozo, eminente historiadora de la educación e hija del profesor Alberto del Pozo [...] diferenciaremos los intentos y experiencias procedentes de particulares o de instituciones privadas, de aquellos otros procedentes de la iniciativa gubernamental".³⁷

³⁶ D'una manera específica, certament, perquè indirectament o complementàriament sí que hi ha altres doctorands que d'alguna manera han inclòs la història de l'educació especial en algun dels capítols i apartats de les seves tesis doctorals; també hi ha alguna recerca feta a Espanya que ha tractat de l'atenció a les persones amb discapacitats en altres països, tot i que aquestes darreres recerques també es compten amb els dits d'una mà.

³⁷ MOLINA GARCIA, S.; GÓMEZ MORENO, A. (1992). Op. cit. Pàg. 177-178.

Per altra banda, de les 618 tesis doctorals sobre la història de l'educació que hi ha en l'actualitat³⁸ registrades a la base de dades de tesis doctorals TESEO (<http://www.mcu.es/TESEO/>) —que des de l'any 1976, per mitjà del Consejo de Coordinación Universitaria, recull i permet recuperar informació de les tesis doctorals llegides i considerades aptes en les universitats espanyoles des d'aquest any—, només hi ha sis doctorands que d'una manera específica han dut a terme una recerca sobre institucions, organismes, persones, experiències, actuacions, etc. entorn de l'educació especial a Espanya. Representen només el 0,9 % del total. Per altra banda, les recerques que s'han dut a terme sobre l'educació especial són 172 (i per tant, en relació amb aquest àmbit, aquestes recerques sobre la història de l'educació especial representen un 3,5 % del total). Les sis tesis doctorals que fins a l'actualitat s'han dut a terme sobre la història de l'educació especial a Espanya són les següents:

- *La educación de los deficientes mentales: de las primeras experiencias a su institucionalización*, de la professora Carmen García Pastor. El 1983 va

Les referències als treballs dels autors que fan Molina i Gómez dins en aquesta cita que hem reproduït són les següents:

PLATA GUTIÉRREZ, J. (1951). "Medio siglo de educación española de ciegos, subnormales, anormales mentales y otros deficientes (1900-1950)". *Bordon*, vol. III, núm. 17-18, pàg. 61-77.

DEL POZO PARDO, A. (1980). "La educación de deficientes mentales en España los primeros cincuenta años de su desarrollo (1875-1925)". *Revista Española de Pedagogía*, vol. 38, núm. 148, pàg. 3-27.

GARCÍA PASTOR, C. (1983). "El retraso en la escolarización de los niños deficientes mentales en España" dins Sección de Historia de la Educación de la Sociedad Española de Pedagogía (ed.), *II Coloquio de historia de la educación (Valencia, 26-29 IX de 1983)* (pàg. 157-168. València.

GARCÍA PASTOR, C. (1987). *La deficiencia mental como problema educativo: estudio sobre sus orígenes* (vol. 97 (Filosof/Letras)). Sevilla: Universidad de Sevilla.

GARCÍA PASTOR, C.; García Jiménez, E. (1986). *Papel de la administración española en la educación de los niños deficientes*. Sevilla: Publicaciones de la Universidad de Sevilla.

POLAINO-LORENTE, A. (1983). "Las cuatro últimas décadas de educación especial en España." *Revista Española de Pedagogía*, núm. 160, pàg. 215-246.

FIERRO, A. (1984). "España: historia reciente", dins R. C. Scheerenberger (ed.), *Historia del retraso mental* (pàg. 401-429). Sant Sebastià: SIIIS.

LLOPIS, J. (1986). *La educación especial I: teoría, historia y legislación*. València: ed. l'autor mateix.

PUIGDELLÍVOL AGUADE, I. (1986). "Historia de la educación especial" dins S. MOLINA GARCIA (DIR.), *Enciclopedia temática de la educación especial* (pàg. 47-61). Madrid: Ed. Santillana.

MOLINA GARCIA, S. C. (1992). *La educación de los niños deficientes mentales en España. Análisis histórico a través de un hilo conductor. Libro-homenaje a María Soriano*. Madrid: CEPE.

³⁸ La darrera revisió l'hem fet el 23 d'agost de 2006.

defensar la tesi doctoral a la Facultat de Filosofia i Ciències de l'Educació de la Universitat de Sevilla.³⁹

- *Análisis bibliométrico de la literatura española en educación especial a través de las revistas pedagógicas (1950-1984)*, de la professora M. Jesús Romera Iruela. El 1986 va defensar la tesi doctoral a la Facultat de Filosofia i Ciència de l'Educació de la Universitat Complutense de Madrid.⁴⁰
- *Aproximación a la educación especial española del primer tercio del s. XX*, del professor Mariano Gonzalo Herraiz Gascueña. El 1991 va defensar la tesi doctoral a la Universitat Nacional d'Educació a Distància (UNED).⁴¹

³⁹ Resum: "Este trabajo se planteó como una investigación retrospectiva que pudiera ofrecer una explicación de los planteamientos que hicieron necesaria la creación de clases y escuelas especiales para los deficientes mentales. El primer objetivo iría encaminado a conseguir el análisis de la situación en la que surge el interés científico y social por estos sujetos. Partiendo de este objetivo general concebimos el trabajo procediendo por objetivos específicos relacionados con los momentos históricos en que el problema reviste características particulares. Nuestra acotación cronológica se iniciaba con el comienzo del siglo XIX y terminaba en los inicios del XX distinguiendo en este amplio período dos etapas: la primera caracterizada por el surgimiento de la preocupación científica y social por el problema representado por los deficientes mentales. La segunda por la búsqueda de soluciones al problema planteado. Estas dos etapas configuran la primera y segunda parte de nuestro trabajo dedicando la tercera al estudio de los planteamientos que se hacen en España con un retraso evidente con respecto a la situación revisada en Europa Occidental".

Base de datos de tesis doctorales Teseo

<<http://www.mcu.es/cgi-bin/TESEO/BRSCGI?CMD=VERDOC&BASE=TSEO&DOCN=00009993>> (06/12/2006)

⁴⁰ Resum: "La presente investigación pretende aproximar la metodología bibliométrica al ámbito de la ciencia de la educación. A través de la elaboración de una base de datos constituida por los artículos publicados sobre educación especial en treinta y cuatro revistas pedagógicas, se analiza el desarrollo de esta disciplina en España durante los años 1950 a 1984.

El marco teórico de la investigación es la concepción organizativa de la ciencia, en cuyo núcleo se sitúa la comunicación científica. Las principales dimensiones de la investigación española en educación especial cuantificadas y analizadas son: evolución cuantitativa de los artículos publicados; nivel de tratamiento de esta disciplina en las distintas revistas pedagógicas; orientación temática y metodológica de los artículos; productividad de los autores; grado de colaboración entre los investigadores y grupos de trabajo; dependencia de las publicaciones respecto de las de otras disciplinas y áreas idiomáticas; nivel de actualidad de la información consultada; fuentes documentales utilizadas; autores y obras que han ejercido mayor impacto; nivel de consenso entre los investigadores acerca de la identidad de los autores y obras más influyentes; estructura cognitiva de la literatura de educación especial. Los resultados obtenidos poseen un triple significado. En primer lugar, informan sobre las principales características de la investigación española en educación especial. En segundo lugar, delimitan el nivel de actividad y desarrollo de esta disciplina en relación con otras áreas de investigación o campos científicos.

Finalmente, los resultados revelan las posibilidades y el alcance de la metodología bibliométrica".

Base de datos de tesis doctorales Teseo

<<http://www.mcu.es/cgi-bin/TESEO/BRSCGI?CMD=VERDOC&BASE=TSEO&DOCN=000016851>> (06/12/2006)

⁴¹ Resum: "La aparición de la educación especial española se produce en el contexto de una cierta expansión (legal y real) de la escolarización, acorde con las bases teóricas de la escuela graduada, con la racionalidad científico-objetiva que se pretendía introducir en la tarea escolar mediante la clasificación y distribución de alumnos, también buena parte por la entrada en escena (aunque más teórica que real) del proceso de burocratización escolar; que se localiza en Madrid donde se concentran las actuaciones del Ministerio que tienen como principal destino el Patronato o Patronatos Nacionales de Sordomudos, Ciegos y Anormales y los Colegios Nacionales de Sordomudos, Ciegos y Anormales; que la formación del profesorado especialista en Educación de Deficientes, en este primer tercio de siglo, se realiza en los mismos centros, todo ello no impide hablar de escasa sensibilidad y de grandes limitaciones en los esquemas legales en la práctica educativa de la educación especial española del primer tercio del siglo XX".

Base de datos de tesis doctorales Teseo

<<http://www.mcu.es/cgi-bin/TESEO/BRSCGI?CMD=VERDOC&BASE=TSEO&DOCN=000034562>> (06/12/2006)

- *Fundación Centro de Enseñanza Especial: estudio socio-educativo*, de la professora M. Luisa Barrenechea-Moxo. El 1996 va defensar la tesi doctoral a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat Pontifícia de Comillas.⁴²
- *La integración social del discapacitado mental: su vida frente a la sociedad y la cultura*, de la professora M. Pilar Irimia Fernández. El 2003 va defensar la tesi doctoral al Departament d'Humanitats de la Universitat de la Corunya.⁴³
- *Evolución histórica de la educación física especial en la España contemporánea*, de la professora M. Inés García Fernández. El 2003 va defensar la tesi doctoral a la Facultat d'Educació de la Universitat Complutense de Madrid.⁴⁴

⁴² Resum: "El objetivo del trabajo es el estudio de una institución dedicada a la atención de personas con deficiencia mental. Se divide en dos partes bien diferenciadas: en la primera se presenta la evolución histórica de la Fundación desde sus comienzos, en el año 1959, hasta el año 1992. A través de ella se percibe el carácter de pionera que tiene esta institución en el campo de la educación especial en nuestro país. En la segunda parte se analiza el modelo de intervención llevado a cabo con sujetos adultos con deficiencia mental. Cada capítulo aborda un aspecto concreto de ella: integración laboral, servicio de residencia, atención a sujetos con mayores dificultades y a los ancianos; y atención a los antiguos alumnos".

Base de datos de tesis doctorales Teseo

< <http://www.mcu.es/cgi-bin/TESEO/BRSCGI?CMD=VERDOC&BASE=TSEO&DOCN=000057844> > (06/12/2006)

⁴³ Resum: "La primera parte de la Tesis se apoya en una extensa recogida bibliográfica. En ella se recogen los principales planteamientos históricos y teóricos sobre la Educación Especial referida a discapacitados mentales. Se analizan en concreto las orientaciones teóricas y metodológicas con respecto a la integración de los discapacitados en los centros escolares ordinarios. Se hace una recogida de información sobre las distintas estrategias seguidas por países europeos y norteamericanos, atendiendo a la situación del proceso de integración en el momento actual. Los planteamientos comparativos son distintos y en algunos aspectos contrapuestos. Se cierra esta parte indicando la necesidad de estudios empíricos en profundidad que se centren en los resultados obtenidos en cuanto a integración social en estas escuelas que es el punto más importante y más descuidado en las investigaciones realizadas hasta ahora. La segunda parte presenta los datos obtenidos en la investigación y hace un análisis e interpretación de los mismos. Son datos recogidos durante muchos años y que culminan en una larga serie de entrevistas con representantes de los distintos grupos implicados en el proceso a los que se añaden datos de observación sistemática y estudios de redes sociales. La investigación analiza los resultados obtenidos de acuerdo con el nivel de discapacidad y las edades de los alumnos. Asimismo, se valora el papel que juegan dentro del aula, sus posibilidades de aprendizaje y su relación con los profesores. Se hace una comparación con los resultados obtenidos en centros específicos de Educación Especial. Parece claro que en cierto tipo de niños y edades ésta puede ser más recomendable. A continuación se estudian las dificultades de aceptación del problema por parte de los padres. Se concluye estudiando las dificultades de integración laboral de acuerdo con distintas experiencias de asociaciones e instituciones que trabajan en este campo. La tercera parte hace una síntesis de las conclusiones y formula sugerencias de cara a los procesos más adecuados en cuanto a las posibilidades de integración y participación en la vida social, de los discapacitados psíquicos".

Base de datos de tesis doctorales Teseo

< <http://www.mcu.es/cgi-bin/TESEO/BRSCGI?CMD=VERDOC&BASE=TSEO&DOCN=000099977> > (06/12/2006)

⁴⁴ Resum: "Desde la iniciativa personal hasta la consciencia social se produce un lento avance temporal que a pocos humanos permite la comprobación del fenómeno. A finales del siglo XIX, a través de Congresos y realizaciones individuales se defendía la educación física como medio educativo. Paralelamente se iban creando en España instituciones médico-pedagógicas, pedagógico-médicas de educación diferencial. Las necesidades e inquietudes de la población se han ido configurando, y, hoy, a través de las reformas educativas, se empiezan a cumplir los objetivos de hace cien años. Considerar, entre otros, la educación diferencial en función de la personalidad como un aspecto común del sistema educativo. La integración de la educación especial y de la educación física como opciones de especialidad en todos los niveles educativo/formativos va confirmando los esfuerzos de nuestros maestros predecesores para que

Conèixer com s'ha anat configurant l'educació especial al llarg de la història ens permetrà comprendre molt millor tots els processos, evolucions i canvis que aquesta ha experimentat. Tal com afirma Climent Giné, "la progressiva transformació soferta en aquest camp il·lustra de forma paradigmàtica la relació que s'estableix entre consciència i canvi; entre la concepció que la societat té de les persones amb discapacitat i els canvis que es produeixen en la seva atenció... En la mesura que la consciència de la societat envers les persones amb discapacitat es transforma, s'introdueixen progressivament canvis importants en la seva atenció".⁴⁵ Tanmateix, el professor Andrea Canevaro, professor de Pedagogia i Pedagogia Especial (Departament de Ciències de l'Educació) a la Facultat de Magisteri de la Universitat de Bolonya, fa entendre que l'evolució històrica de l'educació especial és paral·lela a l'evolució que ha experimentat l'escola: hi ha hagut, segons ell, el temps de l'escola facultativa (no era obligatori que els infants anessin a l'escola i per tant només rebien educació escolar els que ho podien fer, aquells que tenien possibilitats), el temps de l'escola obligatòria i el temps de la renovació pedagògica: "En general, i amb diferències entre països, els nens amb deficiències van gaudir d'un escàs interès educatiu durant el primer període, quan l'escola era facultativa. Després van ser sobretot objecte d'atencions sanitàries, i per tant d'intervencions definides com a «reparadores»; i només durant el tercer període ha avançat la idea d'una educació que deixi de ser «especial» per fer-se «específica», tractant de donar resposta als requeriments i a les necessitats particulars sense per això separar els nens amb deficiències dels seus ambients i dels seus companys".⁴⁶ L'evolució de l'educació especial no ha estat tan lineal com pot semblar, sinó que ha experimentat avenços i retrocessos, i el tercer període assenyalat per Canevaro, el temps de la renovació pedagògica, és sens cap mena de dubte ara per ara encara un període desitjat. Santiago Molina i Ángel Gómez assenyalen que a "[...] toda la serie de médicos, pedagogos y psicólogos responsables de la separación de los

sean tenidas en cuenta en la formación del educador. Y las experiencias de las próximas demostraciones paraolímpicas hacen que el interés por la Educación Física y el Deporte se haya desbordado, incluso, respecto al Deporte de Minusválidos, confirmando una vez más que la apariencia física no es signo de élite, sino el haber desarrollado habilidades que le permitan el rendimiento óptimo.

Por lo tanto, contribuir a fomentar en la conciencia social la necesidad de actividad física como factor fundamental de educación, de salud, de rendimiento corporal y de desarrollo de las grandes virtudes/valores sociales, en situaciones generales y especiales, es el gran objetivo de esta investigación."

Base de datos de tesis doctorales Teseo

<<http://www.mcu.es/cgi-bin/TESEO/BRSCGI?CMD=VERDOC&BASE=TSEO&DOCN=000109755>> (06/12/2006)

⁴⁵ GINÉ GINÉ, C. (2000). "Discapacitat i educació a Catalunya: crònica d'una transformació". *Aloma (Revista de Psicologia i Ciències de l'Educació)*, núm. 6, pàg. 109-125..

⁴⁶ CANEVARO, A. (1987). *Infants amb deficiències*. Barcelona: Edicions 62. Pàg. 8

niños llamados débiles mentales de los denominados normales en su proceso de escolarización, hay que reconocerles el haber tenido el valor de liberar a estos niños de dos azotes sociales propios de la época en que se produjo dicha segregación”,⁴⁷ i continuen indicant que “[...] hay que reconocer que, al liberarlos de la asistencia a esas infectas escuelas públicas de comienzo del siglo y en su lugar introducirlos en las bellas y sanas mansiones en las que se instalaron las nacientes escuelas especiales, pudieron aprovecharse de una pedagogía más saludable y más apta para todos los niños”.⁴⁸ En qualsevol cas, a partir de la creació dels centres d'educació especial, podem afirmar que ha existit una vertadera renovació pedagògica en el camp de l'educació.

2.2. Emmarcament del tema d'estudi

Les etapes sota les quals transcorre l'àmbit d'estudi d'aquesta recerca, a grans trets, les podem situar en els següents períodes (QUADRE 6).

A															
									B						
										C					
											D				
												E			
1870	1880	1890	1900	1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000		

QUADRE 6. Cronologia del context on se situa la recerca (1873-1997)

Comprenen diferents èpoques i moments històrics. Conèixer-los ens ha de servir per entendre millor els processos que s'han desenvolupat. És un període molt ampli tot i que la concentració de majors experiències i intents —que es consoliden— es produeixen durant la dictadura del general Franco.

La primera etapa (A) correspon a la creació del que serà el primer centre d'educació especial, considerat com a institució educativa destinada a persones amb discapacitat: el Colegio de Ciegos y de Sordo-Mudos y Academia de Música del mestre Joan Carreras i Dagas. És una etapa molt curta, de 1873 fins a 1876. Són només 3 anys, però la seva importància rau en el fet que es tracta de la primera experiència de la qual tenim constància. A Barcelona funcionaven experiències,

⁴⁷ MOLINA GARCIA, S.; GÓMEZ MORENO, A. (1992). *Mitos e ideologías en la escolarización del niño deficiente mental. Cuándo y cómo surgieron en España las escuelas de educación especial*. Saragossa: Ediciones Mira. Pàg. 244.

⁴⁸ *Ibidem*. Pàg. 244.

però en canvi a Girona no hi haurà cap actuació en aquest camp fins a uns quants anys més tard. Aquesta primera experiència només funcionaria fins a 1876, el mateix any que es creava a Madrid la Institución Libre de Enseñanza, que introduiria les idees de l'“escola nova” i donaria a conèixer grans autors, un dels quals seria el belga Ovide Decroly, molt vinculat al camp de l'atenció a les persones amb discapacitats.

Des de 1876 fins a 1947, que coincideix amb l'arribada de les germanes hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús a Caldes de Malavella (Hermanas Hospitalarias del Sdo. C. de Jesús y de la B. Virgen María), no es produeix cap iniciativa d'educació institucionalitzada entorn de les persones amb discapacitat. A Caldes de Malavella des de 1947 fins a 1995 tenim el la institució psicopedagògica Ntra. Sra. de Montserrat. Es tracta d'una segona gran etapa (B) que correspon al treball que duen a terme les Germanes Hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús al llarg de gairebé 50 anys. A avui dia, tot i continuar el centre, aquest no duu a terme funcions educatives.

L'inici de l'etapa anterior (B) i les posteriors actuacions que es porten a terme a les comarques de Girona es produeixen en ple franquisme, tot i que en els darrers anys, amb la democràcia recuperada, serà la Generalitat de Catalunya —gràcies als traspessos en matèria educativa que es produeixen el 1981— la que consolidarà definitivament aquests centres educatius. L'any 1951 l'Administració fa un intent fallit de crear inicialment una aula per a nens amb retard mental (C). No tenim constància que realment acabés funcionant aquesta experiència, però per primera vegada l'Ajuntament de Girona i el Ministeri d'Educació i Ciència van posen sobre la taula un intent d'atenció a les persones amb discapacitat.

La darrera etapa (D) s'inicia el 1963 amb els primers moviments de la que serà la primera associació pro persones amb discapacitat a les comarques de Girona, Angelus, que acabaria creant el que serà el primer centre públic d'educació especial de Girona, el centre Mater Dei. La consolidació definitiva de tots aquests serveis es produeix quan la Generalitat de Catalunya recupera l'autogovern (E) i el Departament d'Ensenyament assumeix l'educació a Catalunya. No hi ha un tall entre les dues etapes, sinó més aviat una continuïtat i, amb el pas dels anys, una adaptació als nous temps i a les noves circumstàncies que la democratització del país aporta també a l'educació de les persones amb discapacitat.

2.2.1. Context sociopolític

a) Període inicial: 1873-1876. La primera actuació envers l'atenció a les persones amb discapacitat

L'inici de la primera institució per a persones amb discapacitat a les comarques de Girona de què tenim constància és el Colegio de Ciegos y de Sordo-Mudos y Academia de Música, del mestre Joan Carreras i Dagas. Aquest centre es va crear el 1873 a la ciutat de Girona. Fou una experiència molt breu que solament va durar 3 anys.

Són moments complexos i difícils que viuen els gironins en aquells temps. Entre els anys 1868 i 1874 es produeixen diferents fets històrics d'una importància cabdal: la revolució de setembre de 1868, quan a Cadis es produeix el pronunciament dels generals Prim, Serrano i de l'almirall Topete contra la reina Isabel II, que es va haver d'exiliar, l'aixecament federal de l'octubre de 1869, l'elecció d'Amadeu de Savoia el novembre de 1870, com a rei d'Espanya, i l'abdicació d'aquest —el 10 de febrer de 1873— i, alhora, la proclamació de la I República espanyola el febrer de 1873. Durant aquest període hi ha un intent de democratització de l'Estat amb un cert ressorgiment del catalanisme polític.

La ciutat de Girona, en l'època que es constitueix aquest centre educatiu per a discapacitats visuals i auditius, es trobava immersa en les crisis del moment, que tingueren conseqüències en diferents sectors de la societat. En aquest espai de temps, la ciutat de Girona tindrà set alcaldes: Pedro Barragán García (21/02/1872), Joaquim Riera i Bertran (26/02/1873), Narcís Farró i Albert (01/05/1873), Josep Prats i Font (29/05/1873), Ignasi Bassols i de Rovira (08/01/1874), Pere Grahit i Vié (15/10/1874), Marià de Camps i de Feliu (16/07/1875), i el darrer en aquest període, Josep Mollera i Calvet (01/03/1877). El mateix passa amb els governadors civils: també durant aquest període n'hi haurà 10: Joan Matas i Hortal (03/03/1873), Antolín Pieltain (08/01/1874), Vicente de Fuenmayor (25/02/1874), Constantino Armesto (06/06/1874), Constancio Gambel Aybar (15/12/1874), Narciso de la Hoz (16/01/1875), Carles Barraquer (04/02/1875), Constancio Gambel Aybar (11/02/1875), Mariano de Vergara Pérez de Aranda (25/02/1876). Joaquín M.ª Lagunilla Sáenz (24/06/1876). I una institució com la Diputació de Girona tindrà com a presidents durant aquest període Miquel Matas i Gamirà

(federal), Narcís Fonsdeviela de Sentmenat i Xatmar (25/11/1875) i Narcís Heras de Puig (06/03/1876).

Després de les primeres diputacions que es creen arreu de l'Estat, el 1812, arran de la Constitució de Cadis, no es constitueixen les divisions provincials fins al 1822. Es produeix la dissolució de la diputació de Girona el 1833, per l'entrada de les tropes franceses. Serà posteriorment que el ministre Javier de Burgos estableix el mapa provincial de l'Estat —vigent encara avui dia—, i el 1835 es restauren una vegada més i s'estableix definitivament l'activitat de les diputacions provincials. Tot i així, durant el curt període en què funciona el centre del professor Carreras i Dagas, també (igual com passa amb l'Ajuntament de Girona o el Govern Civil) la Diputació de Girona tindrà 3 presidents: Miquel Matas i Gamirà (20/04/1873), Narcís Fonsdevila de Sentmenat i Xatmar (25/11/1875), Narcís Heras de Puig (06/03/1876).

El 1849, la Llei de beneficència estableix que la responsabilitat de l'atenció dels malalts psiquiàtrics (malalts pobres) serà a càrrec de les diputacions. No va ser fins a l'any 1886 que la Diputació de Girona va acordar la compra de Mas Cardell, per allotjar-hi els malalts mentals de les comarques de Girona. L'arribada dels primers malalts a Salt es produirà el 1891. Entre el 1861 i el 1870 tenim una etapa amb fort moviment estratègic de la Diputació de Girona. L'hospital i l'hospici seran a càrrec de la Diputació. Es crearà la Casa de la Caritat, i el 1878 les germanetes dels pobres, les vetlladores i les adoratrius.

A les comarques de Girona es viu una important crisi econòmica al període 1864-1868. L'estiu de 1868 augmenten de manera considerable els preus d'aquells productes de primera necessitat. Això genera, per tant, un augment de pobres i captaires, i comporta alhora un augment de la mortalitat i de les malalties (el 1854 Girona va patir una epidèmia molt forta de còlera). La insurrecció del setembre de 1868 es presentava com un cop d'estat en forma de revolució. Els sectors populars reclamaven una veritable transformació social. La caixa d'estalvis que havia estat inaugurada el 1864 es va ensorrar completament.

El curt període històric que comprèn els inicis d'aquest centre, fet i fet, també conviu en el temps amb els inicis de la Restauració de la monarquia borbònica a l'Estat espanyol, un període històric que s'inicia el 1874, amb el cop d'estat del general Pavía —gener de 1874— que posa fi al règim democràtic del moment, fins

a la proclamació de la II República, el 14 d'abril de 1931. El cop d'estat del general Serrano va suposar un important retrocés en el camp social. La ciutat de Girona vivia atemorida pel perill que significaven les accions carlines, tot i que a mitjans de maig de 1874 van anar disminuint aquests atacs. El dia 17 de març de 1876, l'Ajuntament de Girona va establir tres dies de festa per celebrar la fi de les guerres carlistes que tant havien transformat la ciutat i que tanta misèria havien generat (fi de la III Guerra Carlista a Catalunya). Els tres anys que funcionà el centre del professor Carreras s'inicien amb la proclamació de la I República i s'allarguen fins a la promulgació de la Constitució de 1876, un text que serà vigent a Espanya fins al 1923.

A Girona, el 1874 es destitueix l'Ajuntament popular, es dóna el relleu del governador Matas i de la Diputació. Es desarmen els voluntaris de la República i se suspèn la premsa federal. La dictadura de Serrano deixa passar la restauració dels Borbons. Amb el nou rei Alfons XIII s'instaura el règim conservador d'Antonio Cánovas del Castillo, amb un clar suport de tota la burgesia catalana, l'església i l'exèrcit, quan tot just el 1873 la mateixa església ha de passar moments força crítics (el mateix seminari de Girona va ser controlat i assaltat per incontrolats).

Tot i així, al llarg d'aquest període augmenta l'associacionisme a Girona, amb grups religiosos, econòmics, culturals, esportius, etc., d'acord amb les tendències ideològiques i polítiques del moment. El centre del professor Joan Carreras i Dagas neix sota l'aixopluc d'entitats com el Liceo Gerundense.

El 1876 va aparèixer la *Revista de Gerona*, que en aquesta primera època romandria des del setembre de 1876 fins al desembre de 1895 (la segona època, de fet no lligada amb aquesta primera, serà a partir de 1913). La seva aparició coincideix amb el moviment cultural de la Renaixença. El renaixement cultural a la ciutat de Girona va lligat a dues importants institucions: la *Revista de Gerona* i l'Asociación Literaria. Es mouen en el context d'un ciutat que viu una certa efervescència cultural i política gràcies a la burgesia gironina: la ciutat de les tertúlies.

b) L'arribada, l'any 1947, de les germanes hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús a Caldes de Malavella

L'arribada de les germanes hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús a Caldes de Malavella es produeix en un moment complex pel que fa a l'assistència hospitalària a Espanya, ja que fa tan sols 8 anys que s'ha acabat una guerra civil que destrossa literalment un país a tots els nivells. És en aquests anys que la població interna de l'Instituto Psiquiátrico para Mujeres de San Baudilio de Llobregat havia crescut d'una manera molt desmesurada. En acabar la Guerra Civil comencen a aparèixer moltes persones amb retard mental, i alhora persones amb trastorns, al llarg de la confrontació armada que significa la Guerra Civil espanyola, perden els seus familiars i algunes es queden sense una família directa que els pugui atendre. L'arribada d'unes noies internes de Sant Boi a Caldes de Malavella respon a la voluntat de descongestionar el centre de Sant Boi i crear altres comunitats dins el territori per poder atendre aquestes noies.

La situació de l'Espanya de la postguerra és una situació força peculiar perquè, després d'una guerra civil, el que queda és la misèria, i fer front a aquesta situació precisament no és fàcil. El nou estat que es configura a Catalunya (tot i que a la pràctica aquest es va iniciar abans de la finalització del conflicte armat) és determinant per entendre aquesta nova realitat social. La Guerra Civil acaba amb un balanç aproximat de 75.000 morts a Catalunya. Amb aquestes pèrdues, si hi afegim els més de 60.000 exiliats, ens trobem que Catalunya ha perdut més del 4 % de la seva població. El que queda és una població envellida perquè la guerra i l'exili s'han emportat el jovent. Per fer front a la mà d'obra inexistent a Catalunya, entre el període 1940-1950 s'incrementa la població catalana amb 350.000 persones, que fora de les 90.000 que responen al creixement de la població, la resta forma part dels moviments migratoris d'altres punts de la geografia espanyola, sobretot d'Andalusia, d'on provenen al voltant del 40 % del total.

La població catalana que va rebre més immigrants fou Barcelona. Les comarques de Girona en aquest sentit inicialment tenen un creixement moderat en relació amb el de Barcelona i la seva perifèria en aquests anys. Girona ciutat, però, rebrà part del moviment que prové de les zones rurals. Als anys cinquanta a Girona ciutat es produeix el fenomen del barraquisme, se'ns dubte com a conseqüència de

la deixadesa que les autoritats gironines del moment van tenir en relació amb tot el moviment migratori que aquells anys va experimentar la ciutat.

Més enllà de fer una clara descripció del que ha estat el franquisme i les conseqüències que se'n deriven en l'àmbit social, econòmic, polític, cultural o bé educatiu, aquests anys foren un vertader desastre perquè la política econòmica de la postguerra generà una forta depressió econòmica. El règim franquista es considera autosuficient des d'un punt de vista econòmic: l'autarquia. Es tractava més aviat, malauradament, d'una situació teòrica, perquè en el fons el patiment econòmic del país era ben real. L'autarquia en el fons és la base de la filosofia dels cínics. Aquells primers temps de postguerra no foren precisament els millors anys per iniciar una experiència com la de Caldes de Malavella, a causa de la misèria que hi havia. Aquesta experiència pretenia només donar una sortida més o menys digna a un grup d'internes mal ubicades a Sant Boi. El règim franquista apostava per una industrialització del país a través d'una fórmula que precisament no va donar gaires bons resultats.

El paper de l'església i de les comunitats que sortien una altra vegada serveix per entendre com s'estructura el país. Les comunitats religioses esdevenen punts de referència en el món educatiu i sanitari, bàsicament, més enllà d'aquelles comunitats que es dediquen a la vida contemplativa sense esdevenir comunitats de vida apostòlica.

Catalunya viu una situació traumàtica precisament per la naturalesa de la situació que el nou sistema dictatorial imprimeix al país. El 1938 s'aboleix l'Estatut d'Autonomia i al mateix temps s'inicia una dura campanya de repressió cultural i política. La prohibició de l'ús de la llengua catalana és un fet important que el país viurà durant molts anys com un dels esdeveniments més representatius d'aquest trencament cultural i moral per part de les autoritats franquistes.

El nou règim polític i la jerarquizació de poders que acapara el dictador, com a cap d'Estat, cap de Govern, *Caudillo de España*, generalíssim de l'exèrcit i cap de la Falange, esdevenen punts de referència ineludibles per entendre aquests primers anys de postguerra. El 1947 es produeix la consagració definitiva del general Franco com a cap únic, indiscutible i vitalici del règim que presideix. Es defineix Espanya com una monarquia catòlica, social i representativa. El franquisme va

durar el que va durar. Si bé desapareix formalment amb la mort del general Franco, el 20 de novembre de 1975, al llarg d'aquests anys es produeixen canvis en la mentalitat, les formes i els procediments d'actuació de l'estat social, polític, cultural i educatiu. Les germanes hospitalàries, amb les diferents comunitats de religioses que viuran i treballaran a Caldes, viuran aquests processos de canvi.

Ben entrada la democràcia, el centre desapareix com a tal el 1995. Han estat gairebé 50 anys de treball continuat d'atenció educativa de nenes amb discapacitat psíquica. Amb la Generalitat recuperada i les millores en l'autogovern de Catalunya, juntament amb la democratització de l'Estat espanyol, no solament millora l'educació, sinó que el conjunt dels ciutadans experimenten una millora substancial en qualitat de vida, perquè malgrat que ens hem sentit més d'una vegada que *con Franco se vivía mejor*, en el fons això no ha deixat de ser una vertadera mentida creguda per molts.

c) L'any 1951 les administracions fan un intent de crear una aula per a discapacitats

Les autoritats gironines són generalment persones vinculades d'alguna manera amb el règim, si bé Catalunya al llarg de la confrontació bèl·lica s'havia mostrat contrària a la causa del general Franco. Aquests fidels al règim del general Franco a Catalunya eren persones que d'alguna manera havien estat lligades a formacions de dretes i extrema dreta, com carlins, de la Unión Patriótica, alfonsins, lerrouxistes, a membres de la Lliga Catalana, a aquelles persones que havien tingut alguna experiència en l'Administració en temps de la dictadura de Primo de Rivera, o a familiars dels *caídos por la patria* o bé excombatents, entre d'altres.

El governador civil era la màxima autoritat, que acabava controlant tots els aparells de l'Administració local. Participava directament del nomenament d'alcaldes, presidents de la diputació i d'altres càrrecs lligats d'alguna manera amb les administracions provincials. Durant aquesta etapa, el governador civil de Girona era Luis Mazo Mendo. Fou veritablement el *virrei* de la província. Falangista i cap provincial del Movimiento durant 10 anys, originari de Naval Moral de la Mata (Càceres), era fiscal de l'audiència de Barcelona. Era una persona molt aferrada al règim, del qual era el màxim representant. De caràcter dur i autoritari, va tenir fins i tot enfrontaments personals amb altres autoritats franquistes de la província.

Molts càrrecs municipals, al llarg d'aquest període, comencen a no ser ja exercits per falangistes o per persones lligades a formacions de dreta o extrema dreta, sinó per terratinents, grans propietaris o industrials, que gestionen sovint les administracions locals, sempre, però, a mans de persones de confiança i lligades d'alguna manera al règim. Des de l'any 1948 s'instauraven les eleccions per terços als ajuntaments (familiar, sindical i corporatiu —municipi—). Abans dl 1948 la designació, per tant, era directa pel Govern. En qualsevol cas, l'alcalde a les capitals era nomenat pel Ministeri de la Governació. Pel terç familiar de l'any 1957, Ramon Noguera, futur president i fundador de l'associació Angelus de Girona, fou regidor de l'Ajuntament de Girona.

En aquest període el règim franquista arriba a una certa consolidació i estabilització per la seva alineació com a règim anticomunista, pels acords signats amb els Estats Units el 1953 i per la seva integració a l'ONU el 1955. Comença a aparèixer un cert creixement econòmic. En qualsevol cas, les polítiques locals i provincials segueixen els mandats i les directrius marcades pel Govern Civil. El racionament obligatori que les autoritats franquistes havien establert per als productes bàsics havia durat fins al 1952, i aquesta forma de racionament havia afavorit l'estraperlo. I aquest mercat negre no es limitava únicament als productes de primera necessitat.

El 1958 es promulga la Ley Fundamental de Principios de Movimiento Nacional.⁴⁹ Es va aprovar per aclamació, i mantenia bàsicament els principis del falangisme, a través dels quals família, municipi i sindicat esdevenen els únics sistemes de participació política.

Ara més que mai església i règim són una mateixa cosa. La influència de l'església dins el règim o la influència d'aquest dins els estaments eclesiàstics é la mateixa, tot i que la base prengué altres camins. El Bisbat de Girona mateix donà suport a altres propostes, alternatives a les del Frente de Juventudes, com podien ser l'escoltisme, o se sap que la JOC (Joventut Obrera Catòlica) fou ben acollida a Girona i no en altres bisbats, com el de Tortosa o Lleida. L'església de les parròquies i properes als ciutadans fou una altra cosa. FET y de las JONS era l'única

⁴⁹ Ley Fundamental de 17 de mayo de 1958, por la que se promulgan los principios del Movimiento Nacional. BOE núm. 119 (19 de maig de 1958). Pàg. 4511-4513.

formació política autoritzada i lligada i supeditada a les directrius que des de l'any 1943 el Govern Civil marcava. Era, a més, una formació lligada als homes, ja que les dones formaven part de la Sección Femenina i els joves del Frente de Juventudes, i lligats sovint, per partida doble, a la formació religiosa d'Acció Catòlica.

d) Els anys seixanta i setanta, de l'època del *desarrollo* a la fi del règim franquista

En el període 1959-1969 té lloc l'anomenada *fase tecnocràtica*, caracteritzada per la inclusió dins el Govern de Franco dels tecnòcrates (amb una formació econòmica important, membres de l'Opus Dei; un dels ministres més representatius d'aquest període fou Laureano López Rodó). La modernització del país precisament no va anar acompanyada de grans canvis dins el sistema polític, tot i que el 1966 es va aprovar la Llei de premsa⁵⁰ (darrere de la qual hi havia Manuel Fraga Iribarne), que permetia una mica més d'una certa llibertat; la Llei de llibertat religiosa,⁵¹ el 1967, que tolerava el culte privat i públic d'altres confessions religioses que no fossin la catòlica, i la llei orgànica⁵² de l'Estat, amb la qual s'assegurava la pervivència del règim després de la mort del dictador.

Els primers anys dels seixanta fins a la primera gran crisi del petroli, el 1973, són anys d'un important creixement econòmic a Catalunya. Tot i que el primer Plan de Desarrollo és de l'any 1964, a Catalunya es produeix un increment de l'economia fruit d'aquest procés d'integració d'Espanya al món occidental ja a la dècada anterior. Es tracta també d'una economia basada en el turisme, que afavoreix un creixement important a les zones costaneres del litoral gironí, que veuen com la seva fesomia canvia per moments. El procés d'industrialització i l'oferta de mà d'obra, amb l'arribada de famílies d'altres províncies espanyoles, fan de Catalunya un punt de referència a tot el país, ja que es produeix alhora una de les etapes de més creixement migratori, procedent de les zones rurals d'Andalusia.

⁵⁰ Ley 14/1966, de 18 de marzo, de prensa e imprenta. BOE núm. 67 (19 de març de 1966). Pàg. 3310-3315.

⁵¹ Ley 44/1967, de 28 de junio, regulando el ejercicio del derecho civil a la libertad en materia religiosa. BOE núm. 156 (1 de juliol de 1967). Pàg. 9191-9194.

⁵² Ley 62/1969, de 22 de julio (Jefatura), por la que se provee lo concerniente a la sucesión en la jefatura del estado. BOE núm. 175 (23 de juliol de 1969). Pàg. 11607-11608.

En el moment que apareixen els primers moviments de l'associació Angelus, el 1963, sota el mandat de l'alcalde Pere Ordís i Llach, Girona amplia considerablement el seu terme municipal: es crea la *Gran Girona*. Només en 10 anys, Girona va passar dels 32.242 habitants el 1960 a 50.338 el 1970. Molts dels habitants de les comarques de Girona es desplacen a viure a la capital. Es produeix, en aquest període, un creixement important de poblacions veïnes de Girona, que sovint acaben duent a terme la funció de població dormitori. És durant aquest període que es produeixen algunes annexions a la ciutat de Girona: el 1962 s'hi annexionen els municipis de Santa Eugènia de Ter, Palau-sacosta i Sant Daniel; el 1974, d'una manera molt forçada, s'hi annexionen els municipis de Salt i part dels municipis de Sant Gregori (Domeny, Sant Ponç i Taialà) i Celrà (Campdorà); i el 1976 ho fa Sarrià. Amb la recuperació de la democràcia, el 1983 les poblacions de Salt i Sarrià se segregarien de nou. La ciutat de Girona experimenta el canvi més important del segle XX. Aquest creixement, com el que afavoreix el boom turístic dels seixanta, és desmesurat, sense ordre ni planificació. L'economia creix, i veritablement sota aquesta perspectiva és cert que comença a haver-hi diners per fer alguna cosa, tot i que sovint la majoria de propostes legislatives no solen anar acompanyades dels pressupostos per poder-les executar. La majoria d'associacions de pares i mares de nens amb discapacitats que apareixen en aquesta dècada, per altra banda, són beneficiàries d'aquestes primeres ajudes, que permeten iniciar aquest treball envers aquest col·lectiu.

El 1968, un programa de TVE anomenat *Un millón para el mejor* dona a conèixer la situació d'una mare que té una filla amb retard mental. Aquesta mare és Mercedes Carbó de Figueras, més coneguda com la *mamá del millón*. S'havien acabat les festes de Nadal de 1967 i el dilluns 8 de gener de 1968 es posava en marxa un dels concursos televisius que ha tingut més anomenada en la història de la televisió, fama que ha compartit també amb el programa *Un, dos, tres... responda otra vez* (1972), de Narciso (*Chicho*) Ibáñez Serrador. Ambdós programes s'emeten a l'única televisió del moment, Televisión Española (TVE), tot i que aquest darrer ha arribat a emetre's al llarg de 10 temporades, i sempre a la mateixa cadena pública. El programa *Un millón para el mejor* repartia, per tant, la quantitat d'un milió de pessetes, que aleshores representava moltíssim. El concursant —només se'n triava un després d'una selecció prèvia— havia de resoldre un total de 60 proves de cultura general i habilitat personal. Per cada prova que fallava se li restava una part del milió inicial que se li oferia. Mercè Carbó

guanyaria 750 mil pessetes. Els productors d'aquest programa eren Fernando García de la Vega i Enrique de las Casas. El primer presentador d'aquest programa va ser Joaquín Prat, i en la segona etapa ho va ser José Luis Pécker. El que realment féu famós aquest programa foren els seus participants. Alguns foren Rosa Zumárraga (que fou recordada perquè va canviar una roda d'un cotxe en menys de 5 minuts); Rafael Canalejo, alcalde de Bélmez, un petit poble situat al nord-est de Còrdova (Andalusia); Paco Ruiz, *el ye-ye*, i la catalana Mercedes Carbó, *la mamá del millón*. El concurs va desaparèixer l'estiu de 1969 amb una gran final entre els principals protagonistes que havien passat pel programa.

Les associacions de pares i mares amb fills amb discapacitats estan vinculades al règim, no d'una manera directa, però sí, en canvi, a través dels seus membres, la majoria dels quals estan estretament vinculats als poders polítics del moment. Es produeix un fet causal, i és que la majoria d'aquestes associacions estan estretament lligades —a través dels seus membres a títol individual— amb els moviments de l'església. L'associacionisme lligat a l'església vol dir que s'estableix fora del control governamental. En el fons, però, les formes continuen paral·leles als postulats del nacionalcatolicisme, i és que en el fons aquestes associacions l'únic que reclamen és una millor atenció als seus fills, sense entrar en cap altra mena de reivindicació política social i cultural.

Una part de l'església gironina, o com una part de la mateixa església basca més que cap altre sector dins el món eclesial, i com molts dels sectors catalans compromesos amb els postulats del Concili Vaticà II, iniciat pel papa Joan XXIII, es desvinculen fortament del nacionalcatolicisme que s'havia mantingut ferm amb el règim. Es comença a gestar un cert divorci entre Estat i església, que amb el temps coincideix a les comarques de Girona amb la substitució, a la seva mort, del bisbe Josep Cartañà. Per altra banda, un sector de l'església com és l'Opus Dei es manté ferm i viu lligat a les estructures més rànquies del règim, allunyat de la realitat social i humana de la població (tot i que la influència dels tecnòcrates de l'Opus Dei fomenta per altra banda una certa renovació capitalista dins el Govern del general Franco, que intenta integrar l'Estat espanyol dins l'Europa occidental).

La fi del franquisme, però, no arriba amb la mort del seu *generalísimo* el 20 de novembre de 1975. Es produeix una certa recuperació d'algunes llibertats que el poble de Catalunya havia perdut durant aquesta llarga etapa, que alguns han

volgut batejar amb el nom de "la llarga nit del franquisme". L'església gironina es perfila com un dels sectors més actius contra el règim. Utilitza la llengua catalana en els seus sermons dominicals. Dues figures cabdals d'aquest aperturisme es concreten en les persones del bisbe Narcís Jubany, gironí de naixement, i del seu successor, Jaume Camprodon, que el substitueix quan aquest esdevé arquebisbe de Barcelona el 1973.

L'estat d'excepció que es produeix el 1969, la designació del príncep Joan Carles com a successor de Franco, els judicis de Burgos contra militants d'ETA el 1970, l'assassinat de l'almirall Carrero Blanco per ETA el desembre de 1973 (el juny d'aquell mateix any Luis Carrero Blanco havia estat nomenat president del Govern, fet que suspenia la vinculació personal del general Franco als càrrecs de cap de l'Estat i president del Govern), la crisi mundial del 1973, etc., van desfragmentant de mica en mica el règim. L'edat del dictador, que havia nascut el 1892, no perdona i fan d'aquest octogenari una persona que a poc a poc va perdent —com és natural per l'edat— les forces, malgrat que en els darrers anys radicalitza algunes formes.

El moviment de l'Assemblea de Catalunya empenydrà amb coratge la voluntat de desgastar i enderrocar les institucions franquistes que tan mal han fet al poble català. Girona, però, amb el governador civil Victorino Anguera, que exerceix amb contundència les velles aspiracions de règim i del qual són conegudes les seves actituds contràries a l'aperturisme, viu amb neguit aquests anys de retrocés. En qualsevol cas, el camí ja està traçat i aquest governador, malgrat els nombrosos intents per part seva, no se'n surt —afortunadament— i la societat gironina empeny amb força l'aperturisme cap a una transició aparentment més democratitzadora i desitjosa de llibertats col·lectives.

El regidor gironí Joan Paredes, vinculat a candidatures de caràcter democràtic, insta l'alcalde de Girona Ignasi de Ribot i de Batlle, darrer alcalde franquista, a una millora en la regulació dels drets d'associació, que si bé eren regulats a través d'una llei de l'any 1964,⁵³ a l'hora de la veritat quedaven condicionats a certes pràctiques, precisament no gaire democràtiques. Al mateix temps es comença a

⁵³ Ley 191/1964, de 24 de diciembre, de asociaciones. BOE núm. 311 (28 de desembre de 1964). Pàg. 17334-17336.

gestionar la participació de l'Ajuntament de Girona en l'ensenyament del català a les escoles.

e) Catalunya recupera l'autogovern

La democratització de les institucions i el país no es produeix de manera automàtica el 1975. El període que comprèn de la mort del dictador a la celebració de les primeres eleccions democràtiques el 15 de juny de 1977 és curt però intens i complex.

Es continua vivint amb algunes formes de franquisme de baix nivell, i l'actitud del governador del moment, Armando Murga, precisament imposant multes per la violació de la Llei d'ordre públic,⁵⁴ que encara era vigent des de l'any 1959, no hi ajuda gaire. No s'havien posat mai tantes multes com durant el seu mandat.

El juliol de 1976, Adolfo Suárez encapçala un nou govern cap a la democratització del país, ja que l'anterior president del Govern, Carlos Arias Navarro, successor de Carrero Blanco i franquista de soca-rel, havia estat fins aleshores una trava a aquest procés. El procés cap a la democratització del país no va suposar en cap moment demanar responsabilitats polítiques al franquisme. El 1976 a Girona es celebrava de nou l'11 de Setembre. La primavera de 1977 es van acabar de legalitzar la resta de formacions polítiques vinculades als partits d'esquerra que més havien lluitat contra el franquisme.

La Generalitat de Catalunya es restableix el 29 de setembre de 1977, i el seu president a l'exili, Josep Tarradellas, torna a Catalunya aquell famós 23 d'octubre de 1977. Es dona el cas curiós que Lluís Companys i Jover, el darrer president de la Generalitat entre els anys 1934 i 1940, abans de la instauració del règim franquista, i afusellat pel mateix règim, tenia un fill amb una malaltia mental (esquizofrènia aguda);⁵⁵ el nou president de la Generalitat recuperada, Josep

⁵⁴ Ley 15/1959, de 30 de julio, de orden público. BOE núm. 182 (31 de juliol de 1959). Pàg. 10365-10370.

⁵⁵ LLUÍS COMPANYS i José Antonio Aguirre, president basc, s'exilien a França a primers de febrer de 1939 arran de l'ocupació franquista. Companys primer es va establir a Perpinyà, posteriorment a París i finalment a Le Baule-les-Pins (Loira inferior). Allà hi va romandre malgrat les recomanacions de companys i amics, ja que la França ocupada pels nazis precisament no era un lloc segur. Es va voler mantenir a prop del seu fill, Lluís Companys i Micó (1911-1956), que tenia una greu malaltia mental (esquizofrènia aguda). El seu fill rebia tractament en una clínica de Suïssa, tot i que deixarien aquesta clínica pels enormes costos que representava. En el trasllat a una clínica de Bèlgica, a l'altura de la ciutat d'Orleans, l'exèrcit alemany bombardeja l'ambulància que el traslladava. Es perd. El fill del president Companys finalment també fou arrestat pels francesos. El traslladaren a un psiquiàtric de Llemotges. Una de les raons per les

Tarradellas, tenia una filla Montserrat, amb síndrome de Down. Malauradament, tot i representar la més alta institució del país, no tingueren possibilitats d'exercir una política envers les persones amb discapacitats. Els temps en què visqueren no eren els més idonis per a polítiques socials envers aquest col·lectiu, en el moment en què exerciren el seu mandat.

El nou Govern d'unitat de la Generalitat provisional, recuperada a la tardor de 1977, s'estructura en 12 conselleries. Les competències de serveis socials es van repartir entre els departaments de Sanitat i Assistencial Social (al capdavant hi havia Ramon Espasa i Oliver, del PSUC), i el de Governació (amb Frederic Rahola i d'Espona, independent). El primer d'aquests departaments tenia la responsabilitat de l'assistència social en els àmbits de la *subnormalitat*, minusvàlids físics i tercera edat.

El 6 de setembre de 1978 s'aprova en referèndum la Constitució espanyola, i l'octubre de l'any següent l'Estatut d'autonomia de Catalunya, també en referèndum. Catalunya recupera competències que, en alguns casos, seran superiors a les que establia l'Estatut de Catalunya de 1932.

L'1 de març de 1979 se fan les segones eleccions generals. Els ajuntaments democràtics es constitueixen el 3 d'abril de 1979. A les grans ciutats guanyen les esquerres. L'Ajuntament de Girona tindrà per alcalde Joaquim Nadal, que es va presentar com a independent a les llistes socialistes i va ser l'alcalde de la ciutat fins al gener de 2002. Avui dia és conseller de la Generalitat de Catalunya, tant en el Govern presidit per Pasqual Maragall com en el de l'actual president de la Generalitat des de l'any 2006, José Montilla.

El 20 de març de 1980 van tenir lloc les primeres eleccions autonòmiques després del franquisme. El partit més votat fou la coalició Convergència i Unió, que

quals Companys es quedà a França fou el fet de tenir-hi el seu fill malalt; una altra raó seria que des de França podia fer més per Catalunya que no des d'Amèrica, i és per això (amb el perill i el risc que suposava) que es va quedar a la població de Le Baule-les-Pins, en un petit apartament de l'edifici anomenat Ker Himer Vad, i no es traslladà a la zona lliure, cosa que li hauria suposat una certa tranquil·litat. Aquí seria arrestat, el 13 d'agost de 1940. El president Companys al llarg de la seva vida estigué molt capficat i amoïnada per aquest problema familiar, que no només afectava el seu fill, ja que el germà del president, Camil, que també tenia la malaltia, es va suïcidar. Fou un problema que el va obsessionar al llarg de tota la vida. El fill del president Companys era fruit del matrimoni amb la seva primera dona, Mercè Micó, de la qual s'estava divorciat. El president Companys, la seva segona esposa, Carme Ballester, i el seu fill, Lluís Companys Micó, reposen des de l'any 1998 al panteó familiar del cementiri de Montjuïc.

també lideraria bona part dels ajuntaments gironins, a excepció del de la ciutat de Girona, i algunes altres poblacions. Jordi Pujol i Soley⁵⁶ seria el nou president.

La gran crisi mundial del 1973, que no se superaria fins al 1986, anirà acompanyada d'una recessió entre el 1992 —una vegada s'acaben els Jocs Olímpics de Barcelona i l'Exposició Universal de Sevilla— i el 1995, amb un important retrocés en els sectors de l'agricultura i la indústria i en canvi amb un augment en el sector dels serveis.

Les millores que la democratització del país porta a tots els estaments de la societat comporta d'alguna manera una relaxació en les formes, i aquelles velles lluites i reivindicacions que caracteritzaren el tarannà de la societat civil durant el règim franquista —almenys dels sectors més progressistes— perden pistonada durant els darrers anys. Tot i la crisi de l'Estat del benestar i l'augment de l'atur —el mal d'aquests darrers anys—, que afecta moltes famílies, encara queden moltes lluites per combatre a la nostra societat.

2.2.2. Context educatiu

a) L'educació a Catalunya i a les comarques de Girona a finals del segle XIX

L'educació al nostre país viu sota els manaments de la Llei Moyano, aprovada el 1857. Serà a partir de llavors que l'Estat de mica en mica anirà assumint el seu paper i la seva responsabilitat en l'educació dels seus ciutadans.⁵⁷ La Llei Moyano insistia en la gratuïtat de l'ensenyament primari i per a aquells nens i nenes els pares dels quals no la podien pagar. Perquè l'educació és universal i gratuïta per a aquells infants de 6 a 9 anys.

⁵⁶ JORDI PUJOL I SOLEY (Barcelona, 1930). Havia militat en diferents moviments. Lligat també a tasques empresarials (el periòdic *Correo Catalán* o Banca Catalana), les deixa de banda i funda Convergència Democràtica de Catalunya. N'ocupà la secretaria general de 1976 a 1989, quan fou elegit president. Fou diputat a les Corts Espanyoles (1977-1979), on encapçalà la minoria catalana. De 1977 a 1980 fou conseller polític de la Generalitat provisional, que presidia Josep Tarradellas. Des del 1980, quan encapçalà les llistes de la coalició Convergència i Unió, serà ininterrompudament president de la Generalitat fins al 2003, quan finalitzà el seu setè mandat. Va iniciar amb força una política de recuperació de les institucions catalanes i de consolidació de l'autogovern català.

⁵⁷ A principi del segle XIX, les Corts de Cadis i la Constitució de 1812 estableixen noves responsabilitats a l'Estat espanyol en matèria educativa i a partir de llavors hi haurà escoles sota el control estatal als pobles. És en aquesta època, però, una escola pensada per als nois, i sovint situada en espais força deixats de la mà de Déu i poc cuidats per ser precisament centres educatius. A més de la incorporació de l'Estat en l'educació dels infants, l'educació és a càrrec d'algunes escoles religioses (inicialment amb una notable presència 'de nenes), racionalistes i laïques, i també en alguna població gironina hi podem trobar alguna acadèmia privada.

El 1868, el Govern provisional de la nació, sota la presidència de Francisco Serrano, duc de la Torre, i a instància del ministre de Foment, Manuel Ruiz Zorrilla, dissol el Consejo de Instrucción Pública. El Decret de 14 d'octubre de 1868⁵⁸ havia derogat la Llei d'instrucció primària⁵⁹ d'aquell mateix any, i el Reglament de 10 de juny, i restablia provisionalment la legislació anterior a aquesta llei. La política educativa del moment, per tant, es basava en la llibertat d'ensenyament, una descentralització de la instrucció cap a les diputacions provincials i ajuntaments, i la continuïtat en pro de la Llei d'instrucció pública de l'any 1857. De tota manera, aquesta autonomia municipal va suposar la supressió de les juntes provincials i locals d'instrucció primària, amb tot l'enrenou que això va arribar a crear.

En certa manera la Primera República, del 1873, continua amb els problemes de l'educació dels anys anteriors. Des d'un punt de vista polític es tanca el període anterior del Sexenni Revolucionari, però malauradament moltes de les propostes que sorgeixen en aquests anys no arriben a bon port per la deficitària situació econòmica que passa el país, lligada també a una complexa estructura social i laboral de l'Estat. Hi ha una massificació a les aules i en canvi la construcció d'escoles marxa a un altre ritme molt més lent. Es produeix, per altra banda, un augment d'escoles privades. En relació amb l'educació dels infants, les Corts Constituents regulen el treball dels infants amb la publicació de la Ley excluyendo á los niños y niñas menores de 10 años del trabajo en fábricas, talleres, fundiciones ó minas, y fijando las horas de trabajo en las mismas.⁶⁰ Per un costat obligava que els nens i nenes menors de 10 anys no fossin admesos en cap treball, i també que aquelles empreses amb més de 80 treballadors i situades fora dels termes municipals es dotessin d'un centre d'instrucció primària. L'historiador gironí Joaquim Pla Cargol assenyalava que "en 1870 había en la provincia 365 escuelas públicas. Correspondía una escuela por cada 852 habitantes; no era la proporción muy halagüeña, pues León, por ejemplo, tenía entonces una escuela por cada 270 habitantes; con mayor número proporcionalmente de escuelas había entonces 29

⁵⁸ Decreto derogando la ley de Instrucción primaria y el Reglamento para ejecutarla, declarando libre la enseñanza primaria, restableciendo las escuelas normales y más que expresa. *Gazeta de Madrid* (15 d'octubre de 1868). Pàg. 4-5.

⁵⁹ Ley de instrucción primaria. *Gazeta de Madrid* (4 de juny de 1868). Pàg. 1-4.

⁶⁰ Ley excluyendo á los niños y niñas menores de 10 años del trabajo en fábricas, talleres, fundiciones ó minas, y fijando las horas de trabajo en las mismas. *Gazeta de Madrid*. Any CCXII. Núm. 209 (28 de juliol de 1873). Pàg. 1193.

provincias, figurando por tanto Gerona en el 30º lugar. Había ciertamente 130 escuelas privadas, pero aún con ellas resultaban pocas [...]”.⁶¹

El 1874 es tancava la Universitat Lliure de Girona, que funcionava des de l'any 1870. A Girona només hi havia tres centres d'una certa importància: el Seminari Diocesà, l'Institut de Segon Ensenyament i l'Escola Normal Superior (masculina), que dirigia Bru Barnoya i Xiberta, que en seria nomenat el primer mestre i director el curs 1844-1845, quan comencen les primeres classes. Bru Barnoya havia estat alhora el primer inspector de Barcelona. Hi havia a Girona ciutat només cinc escoles públiques: una de pàrvuls, dues escoles per a nens (una d'aquestes era l'escola de pràctiques) i dues per a nenes. Hi havia a Girona també diverses escoles privades, de belles arts, i el Conservatori.

L'educació gironina no estava exempta de problemes. La taxa d'analfabetisme, el 1860, a la ciutat de Girona era de les més baixes d'Espanya: només un 53,5 % dels homes sabien llegir i escriure, i pel que fa a les dones, només el 22,2 %. Per a l'ensenyament públic, la creació, el 1842, d'un col·legi d'humanitats, i que tres anys més tard donaria lloc a la creació de l'Institut de Segon Ensenyament, fou d'una importància cabdal. Els alumnes del professor Carreras, que eren atesos al Colegio de Ciegos y de Sordomudos y Academia de Música, eren examinats —pel torn lliure— en aquest institut de Girona.

En aquest context, el 1875 a les comarques de Girona es decideix tancar la Granja Escola de Fortianell (Alt Empordà), una experiència nascuda a la segona meitat del segle XIX per la iniciativa —entre d'altres— de l'escriptor i propagandista Narcís Fages de Romà. Es tractava d'una finca agrícola destinada a escola d'agricultura. Als mossos se'ls ensenyava a conrear la terra, i als agrònoms se'ls ensenyava a ser empresaris i agrimensors. La formació durava 3 anys. Es tanca la finca, per les pèrdues econòmiques, i la formació es trasllada a l'Institut de Segon Ensenyament de Figueres.

El 1876, la nova reorganització de l'educació es fa sota la nova Constitució espanyola, promulgada el 30 de juny de 1876. L'educació serà oficial, privada —reglamentària o lliure— i domèstica.

⁶¹ PLA CARGOL, J. (1949). *La provincia de Gerona*. Girona: Dalmáu Carles, Pla, SA.

b) L'educació durant l'etapa franquista⁶²

L'escola franquista és una escola que trenca radicalment amb el model d'escola republicana i es fonamenta sobre dos grans pilars: l'església catòlica i els principis del Movimiento Nacional. De fet, l'escola franquista és una escola en mans de l'església, és a dir, una escola privada que destaca per sobre d'una escola pública gairebé abandonada i subsidiària de l'escola privada.⁶³ Amb la reorganització que es va produir el 1939, una vegada finalitzada la Guerra Civil, el Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts —el primer ministeri específic que s'havia creat a Espanya entorn de l'educació— canviaria pel Ministeri d'Educació Nacional, que es mantindria amb aquesta denominació fins al 1966, quan, en un intent de modernització, aquest rebria el nom de Ministeri d'Educació i Ciència.

Les actuacions en el camp social durant aquesta etapa no esdevenen ni de bon tros experiències que s'arribin a consolidar, malgrat els intents que aniran sorgint per part de sectors progressistes, que en el fons resten amagats per un règim que els ofega. De fet, la segona meitat del segle XX és un període prou important pel que fa al desenvolupament de noves teories i aportacions en el món de l'educació, malgrat que les experiències estiguin controlades per la tutela d'un règim autoritari.

Heus ací algunes dades gironines relacionades amb el món educatiu: l'any 1969 es crea el Col·legi Universitari de Girona, vinculat a la Universitat Autònoma de Barcelona. Inicialment va permetre l'inici del primer cicle d'algunes llicenciatures, que posteriorment s'havien d'acabar fora de Girona. S'iniciava un nou període universitari, al cap de 100 anys de la restauració dels estudis universitaris.

⁶² Es produeix un important salt entre el període que comprèn el final de la institució del professor Joan Carreras, a l'any 1876, i l'inici de les activitats del centre de les Germanes Hospitalàries del Sagrat Cor, a Caldes de Malavella a l'any 1947. Durant aquest període no tenim constància que hi hagi hagut, a les comarques de Girona, un centre educatiu per a les persones amb discapacitat. El primer terç del segle XX l'escola gironina és una escola que no avança, i no ho fa bàsicament perquè no hi ha recursos. S'estableixen, per altra banda, algunes de les principals escoles congregacionistes. Els mestres de les escoles rurals de l'Alt Empordà esdevindran el motor del canvi d'una veritable renovació pedagògica (Antoni Balmanya, Salvador Genís, Isidre Macau, Josep Dalmau Carles, Carme Auguet, entre 'altres). A l'any 1903 es duen a terme les primeres converses pedagògiques del professorat gironí, i també la Primera Escola d'Estiu. La primera escola graduada pública es crea a Girona el 1911 com a grup escolar de Girona (avui CEIP "Joan Bruguera"). El període 1931-1936 l'escola pública emprèn un camí cap a una escola única i laica. El govern de la República durà a terme la seva pròpia política en matèria educativa. Des del 27 de juliol de 1936 fins a l'acabament de la Guerra Civil es crea el Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU). A Catalunya funcionaran les escoles dependents de l'Estat i les del CENU, de la Generalitat de Catalunya. Tots aquests anys esdevindran també un període fructífer a nivell educatiu que quedarà tallat, lamentablement, per la dictadura del general Franco.

⁶³ Per entendre quines han estat les aportacions de l'escola privada durant el franquisme, vegeu el treball: MARQUÈS SUREDA, S. (1989). "Aportacions a l'estudi de l'escola privada a la província de Girona durant el franquisme". Dins DIVERSOS AUTORS *L'època franquista. Estudis sobre les comarques gironines* (Pàg. 125-137). Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials de Girona.

Durant l'etapa franquista la formació del professorat s'estableix a partir dels plans d'estudi dels anys 1942, 1945, 1950 i 1967. La separació per sexes també es dona a les escoles de mestres, i les dues escoles normals, la masculina (Jaime Balmes) i la femenina (Ruiz Amado), no s'unifiquen fins al 1963. El curs 1964-1965 l'Escola Normal se situa a l'actual edifici del carrer Emili Grahit de Girona. Fins aleshores havia estat situada a l'edifici Atenea, entre els carrers Gran Via i Anselm Clavé. El 1968 l'Escola Normal de Girona s'anomenarà Joaquim Ruyra, i serà precisament en aquest any que Salvador Sunyer impartirà les classes voluntàries de català. No serà fins al 1971 que quedarà integrada a la Universitat Autònoma de Barcelona, com a Escola Universitària de Formació del Professorat.

L'etapa del *desarrollismo* coincideix en el temps amb l'aprovació de la Llei general de 1970. Es produeixen alguns avenços en l'ensenyament obligatori fins als 14 anys. L'oferta pública d'ensenyament als anys setanta continua estant per sota de l'oferta privada. El 1940 hi havia a les comarques de Girona 19 institucions religioses dedicades a l'educació, que gestionaven 74 escoles. En canvi, el 1975, si bé hi ha 55 institucions religioses, aquestes només gestionen 52 centres educatius. Tot i l'augment de les institucions religioses, disminueixen les escoles.

c) L'educació durant la Generalitat recuperada

Formalment, la primera activitat administrativeducativa sorgeix de l'aleshores Departament d'Ensenyament i Cultura, que es crea el 3 de desembre de 1977. Una vegada realitzades les primeres eleccions autonòmiques, es reestructuren els departaments de la Generalitat de Catalunya, el maig de 1980, i es creen dos departaments, el de Cultura i el d'Ensenyament. El 1980 es creen les delegacions territorials d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. La Generalitat de Catalunya assumeix les competències en matèria educativa. De fet, les primitives seccions administratives, les delegacions provincials, havien estat creades el 1971.⁶⁴ El 1983 s'inicia pròpiament la reforma d'aquells serveis perifèrics que depenien del Ministeri d'Educació i Ciència, ja que malgrat les transferències en matèria educativa i una Generalitat recuperada, gairebé a la pràctica el

⁶⁴ Pròpiament les delegacions provincials tenen el seu primer antecedent en aquelles comissions provincials que des de l'any 1910 depenien dels governadors civils, on l'inspector provincial s'encarregava de la Secretaria General. L'any 1913 s'organitzarien com a seccions de la Direcció General i no serà fins a l'any 1954 que es constituïran en delegacions administratives del Ministeri. Hi hauria posteriors reestructuracions de les delegacions provincials (1968, 1970, 1976) fins a arribar a la reforma de l'any 1983, en plena Generalitat de Catalunya recuperada.

funcionament administratiu responia a la reforma de l'any 1971. El Reial decret de 28 de juliol de 1983⁶⁵ va servir per dur a terme una desconcentració de funcions en les direccions provincials d'Educació, la facultat de les quals va ser contractar obres i subministraments fins a 100 milions de pessetes. Fins al 1985 les delegacions territorials tindran una estructura orgànica i les funcions que estableix pròpiament el Reial decret 71/1979, de 12 de gener.⁶⁶ El 1987 es crearia dins el Departament d'Ensenyament la Direcció General d'Ordenació i Innovació Educativa, que va passar a tenir competències en tots els nivells, entre ells l'educació especial.

El Servei d'Educació Especial s'havia creat el 1980, per mitjà del Decret 282/1980, d'1 de desembre,⁶⁷ que desplega l'estructura orgànica del Departament d'Ensenyament. L'article 15 creava aquest servei. A finals dels vuitanta es configurarien les delegacions territorials del Departament (anteriorment serveis territorials). Els titulars d'aquestes delegacions tindrien el paper de representació i de responsabilitat de la gestió del Departament d'Ensenyament dins el seu territori. Abans del 1997 es produiria la reforma de 1993,⁶⁸ que respondria a una reestructuració d'acord amb els postulats de la reforma educativa, i adequaria l'estructura del Departament d'Ensenyament a les necessitats derivades de l'exercici de les seves competències.

Des de l'any 2004 el Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya passa a denominar-se Departament d'Educació.⁶⁹ L'article 9.1 de la Llei 13/1989, de 14 de desembre, d'organització, procediment i règim jurídic de l'Administració de la Generalitat de Catalunya,⁷⁰ en la redacció que dona a aquest

⁶⁵ Real Decreto 2293/1983, de 28 de julio, de desconcentración de funciones en las direcciones provinciales de educación y ciencia y en los rectorados de universidades estatales. BOE núm. 204 (26 d'agost de 1983). Pàg. 23.406.

⁶⁶ Real Decreto 71/1979, de 12 de enero, por el que se modifica la estructura orgánica de las delegaciones provinciales del Ministerio de Educación y Ciencia. BOE núm. 18 (20 de gener de 1979). Pàg. 1552-1555.

⁶⁷ Decret 282/1980, d'1 de desembre, que desenvolupa l'estructura orgànica del Departament d'Ensenyament. DOGC núm. 101 (17 de desembre de 1980). Pàg. 1581.

⁶⁸ Decret 57/1993, de 9 de març, de reestructuració del Departament d'Ensenyament. DOGC núm. 1.720 (15 de març de 1993). Pàg. 1.740

⁶⁹ Decret 304/2004, de 25 de maig, de modificació de la denominació del Departament d'Ensenyament. DOGC núm. 4143 (28 de maig de 2004). Pàg. 10126.

⁷⁰ Llei 13/1989, de 14 de desembre, d'organització, procediment i règim jurídic de l'Administració de la Generalitat de Catalunya. (Correcció d'errada en el DOGC núm. 1242, pàg. 133, de 15/1/1990). DOGC núm. 1234 (22 de desembre de 1989). Pàg. 4876.

precepte la Llei 1/2000, de 30 de març,⁷¹ facultava l'aleshores president de la Generalitat, Pasqual Maragall i Mira, perquè, mitjançant una norma amb rang de decret, pogués modificar la denominació dels departaments en què s'estructura l'Administració de la Generalitat. En el mateix DOGC número 4143, publicat el 28 de maig de 2004, el Departament de Sanitat i Seguretat Social passava també a denominar-se Departament de Salut. Durant la presidència de Pasqual Maragall, i amb el trencament amb els socis de Govern d'Esquerra Republicana de Catalunya, una vegada destituïda la consellera d'Educació, Marta Cid,⁷² el nou conseller, Joan Manuel del Pozo,⁷³ ho serà del nou Departament d'Educació i Universitats, que ara per ara, amb el nou president de la Generalitat, José Montilla, recupera el nom de l'any 2004, el de Departament d'Educació, amb el nou conseller, Ernest Maragall i Mira,⁷⁴ germà de l'anterior president de la Generalitat de Catalunya.

2.2.3. Context socioprofessional

Es pot dir que no hi ha hagut una planificació de la configuració del rol de l'educador especialitzat amb persones amb retard mental. El punt d'inflexió, però, se situa d'alguna manera el 1965, amb la publicació del Decret 2925/1965,⁷⁵ de 23 de setembre, pel qual es regulaven les activitats del Ministeri d'Educació Nacional amb vista a l'educació especial. Fins aleshores, aquests infants a les comarques de Girona eren atesos per les Germanes Hospitalàries —fora de la curta experiència del centre del professor Joan Carreras i Dagas—, que sovint ho feien sense disposar d'una titulació específica més enllà del títol de Mestra que algunes tenien, o bé la llicenciatura de Pedagogia. A més dels mestres, lligats al Magisterio Nacional Primario, i que per tant tenien la titulació (i l'especialització que posteriorment aconseguirien a través dels diferents cursos que s'anirien organitzant), hi havia les

⁷¹ Llei 1/2000, de 30 de març, de modificació de la Llei 13/1989, d'organització, procediment i règim jurídic de l'Administració de la Generalitat de Catalunya, del Decret legislatiu 1/1991, pel qual s'aprova la refosa de les lleis 3/1985 i 21/1990, de la Comissió Jurídica Assessora, i de la Llei 7/1996, d'organització dels serveis jurídics de l'Administració de la Generalitat de Catalunya, i de derogació parcial d'un article de la Llei 3/1982, del Parlament, del president i del Consell Executiu de la Generalitat. DOGC núm. 3111 (31 de març de 2000). Pàg. 3751

⁷² Decret 134/2006, d'11 de maig, de cessament de la senyora Marta Cid i Pañella com a consellera d'Educació. DOGC núm. 4.632 (12 de maig de 2006). Pàg. 21418.

⁷³ Decret 146/2006, de 13 de maig, pel qual es nomena el senyor Joan Manuel del Pozo i Álvarez conseller d'Educació i Universitats. (Correcció d'errada en el DOGC núm. 4636, pàg. 21915, de 18/5/2006). DOGC núm. 4.633A (15 de maig de 2006). Pàg. 21644.

⁷⁴ Decret 423/2006, de 28 de novembre, pel qual es nomenen els consellers i conselleres dels departaments de la Generalitat de Catalunya. DOGC núm. 4.771 (29 de novembre de 2006). Pàg. 50448.

⁷⁵ Decreto 2925/1965, de 23 de septiembre, por el que se regulan las actividades del Ministerio de Educación Nacional en orden a la educación especial. BOE núm. 248 (16 d'octubre de 1965). Pàg. 14064-14065.

educadores monitores —gairebé sempre personal femení—, que ajudaven els mestres en les seves tasques i que tenien cura sovint dels hàbits, la higiene, etc. Inicialment no tenien cap tipus de formació; posteriorment la titulació es vehicularia a través de la formació professional específica, i en els darrers anys a través dels cicles formatius també especialitzats. Fins al 1975, quan el SEREM va rebre autorització del Ministeri d'Educació i Ciència per impartir cursos de formació per a educadors de *subnormals*, es considera que no existeix pròpiament aquesta professió tal com l'entendem avui dia.

A partir de la segona meitat del segle XX s'inicia un període important per a tot allò que té a veure d'una manera genèrica amb el món de l'educació. A Espanya, el règim franquista frenarà aquell avenç natural que la República havia iniciat i tot prendrà un altre camí i una altra velocitat. Al món les conseqüències de la Segona Guerra Mundial estableixen una nova manera d'entendre les societats i les col·lectivitats. El que prevaldran són noves formes d'atenció i repressió envers aquest col·lectiu, i la postguerra espanyola farà créixer més institucions assistencials de caràcter social, com són asils, manicomis, etc. Alhora aquest creixement ajuda a una millor especialització dels professionals que intervenen d'alguna manera en aquest camp.

El règim franquista estructura tota la seva política social a través de l'Auxilio Social (posteriorment Instituto Nacional de Asistencia Social —INAS —), dels tribunals tutelars de menors⁷⁶ i les juntes de protecció de menors, si bé sempre totes dependents de departaments ministerials sempre allunyats del Ministeri d'Educació i Ciència. Amb la "democratització" de les institucions franquistes s'aprovaran noves lleis, com la de bases de la Seguretat Social,⁷⁷ que servirà, entre altres coses, per suprimir l'Auxilio Social, i l'assistència social dependrà del Ministeri de l'Interior. Continuarà, però, mantenint-se des d'una visió molt paternalista, d'encobriment i sovint de protecció dels ciutadans del contacte amb aquests *Pobres desgraciados*. Sempre l'articulat de les lleis franquistes fa una referència a etapes anteriors, mai per reconèixer el treball i la tasca duts a terme, sinó per criticar-los,

⁷⁶ Les transferències a la Generalitat de Catalunya en matèria de protecció de menors es produeixen amb el Real decreto 1292/1981, de 5 de junio, sobre traspaso de servicios del Estado a la Generalidad de Cataluña en materia de protección de menores. BOE núm. 158 (3 de juliol de 1981). Pàg. 15202-15211. Amb els traspassos, la Direcció General de Protecció i Tutela de Menors del Departament de Justícia assumia la responsabilitat d'executar les mesures i els acords que els tribunals tutelars de Menors adoptaven envers els menors de 16 anys, i en el cas de jurisdicció prorrogada, excepcionalment, fins a menors de 18 anys.

⁷⁷ Ley 193/1963, de 28 de diciembre, sobre bases de la Seguridad Social. BOE núm. 312 (30 de desembre de 1963). Pàg. 18181-18190.

endimoniar-los i situar-los dins els períodes més dolents que ha viscut l'Estat espanyol. Anteriorment, en la Guerra Civil espanyola, des del bàndol republicà s'havia creat el Socorro Rojo, i des del bàndol nacional l'Auxilio de Invierno, que naixia⁷⁸ inicialment amb la creació de menjadors per a nens. Posteriorment donaria lloc a l'Auxilio Social, el 1937, i quedaria vinculat a l'estructura nacional a través de la Delegación Nacional de la Falange Española y de las JONS, i que com hem assenyalat constituïria més endavant l'Instituto Nacional de Asistencia Social (INAS), que arribaria fins als nostres dies. El 1985 quedaria derogat⁷⁹ i algunes de les seves funcions, sobretot les corresponents a la gestió de centres i institucions de caràcter estatal i a aquelles que feien referència a centres i serveis que estaven pendents de les transferències a les comunitats autònomes,⁸⁰ les assumiria l'Instituto Nacional de Servicios Sociales. Amb la creació de l'Auxilio Social, destinat a l'assistència social de la infància, es disposava també d'alguns establiments per a *subnormals*.⁸¹

A la consolidació de noves formes d'actuació per a les persones que pateixen algun tipus de problemàtica diversa, s'hi afegeix la creació d'entitats, associacions i grups de pares i professionals preocupats per l'atenció d'aquest col·lectiu. Quan neixen les primeres associacions de tipus social independents i no lligades al règim, emergeixen de fet de sectors renovadors del franquisme i també dels moviments de l'església. Cal recordar que el franquisme, a través de qui seria cap dels Serveis Psiquiàtrics Militars de Franco, el coronel psiquiatre Antonio Vallejo-Nájera, havia trobat una explicació mèdica al que representava una "tara" ideològica com podia ser el marxisme, i entenien que un marxista era un dèbil mental. En aquest sentit —i a excepció del treball de les Germanes Hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús de Caldes de Malavella—, la inferència de la religió i l'església en aquest camp és gairebé inexistent. El seu paper es limita a la participació, sovint a títol individual, d'alguns mossens, si bé en el camp educatiu, i almenys durant el règim franquista, els ordes religiosos reben gairebé l'encàrrec d'assumir un paper de rellevància en

⁷⁸ Orden estableciendo, con carácter general, la cuestación al fondo de Protección Social, que se denominará "Auxilio de Invierno". *Boletín Oficial del Estado*. Burgos. Núm. 107 (4 de febrer de 1937). Pàg. 308-309.

⁷⁹ Real decreto 530/1985, de 8 de abril, por el que se determina la estructura orgánica del Ministerio de Trabajo y Seguridad Social y se suprimen determinados organismos autónomos del Departamento. BOE núm. 98 (24 d'abril de 1985). Pàg. 11211-11218.

⁸⁰ A les comarques de Girona, l'any 1985, i transferides a la Generalitat de Catalunya l'any 1980, hi havia dues guarderies infantils, una llar residència i un menjador, on hi havia adscrits 45 persones més 13 vacants.

⁸¹ Decreto, de 17 de mayo de 1940, por el que se dictan nuevas normas a Auxilio Social. BOE (29 de maig de 1940). Pàg. 3634-3637.

l'educació del país. Pel que fa a les persones amb discapacitat, es tracta més aviat d'una situació inexistente.

2.3. La terminologia "pedagogia terapèutica / educació especial": aproximació al concepte d'educació especial

Al llarg de la història hi ha hagut una diversitat de termes per definir una expressió terminològica i conceptual canviant: l'educació especial. Aquesta diversitat, sobretot, s'ha donat segons les èpoques històriques viscudes (espai temporal) i els països (espai geogràfic). El nombre d'expressions que ens situen dins aquest mateix àmbit d'intervenció és enorme. Podem trobar, per exemple, expressions com *pedagogia correctiva* o *correccional*, *pedagogia patològica*, *ortopedagogia*, *pedagogia diferencial*, *pedagogia rehabilitadora*, *rehabilitació de minusvàlids*, *educació d'idiotes*, *imbècils*, *anormals* o bé *subnormals* segons l'època, *pedagogia curativa*, *pedagogia terapèutica*, *educació especial*, *atenció a les necessitats educatives especials (NEE)*, *atenció a la diversitat*, o bé avui dia el terme *educació inclusiva*. No pretenem dur a terme un estudi exhaustiu dels conceptes utilitzats al llarg de la història. La veritat, però, és que l'ús d'aquests conceptes que hem anat trobant al llarg d'aquesta recerca van lligats a una contextualització social, històrica i geogràfica, i són també fruit d'uns models teòrics darrere els quals trobem uns autors i els seus treballs. Tal com assenyalen Paco Martínez i Montserrat Vila, i en certa manera per tal de contextualitzar aquests conceptes i els lligams que s'estableixen amb els seus autors,

"[...] en España, más que cualquier otro de los términos asociados a Pedagogía Terapéutica [...] durante varios años la denominación Pedagogía Diferencial fue una de las más empleadas, sobre todo por parte de autores significativos de la Sociedad Española de Pedagogía como Víctor García Hoz y Arturo de la Orden, que la consideraban una disciplina que no se definía ni por su método ni por su contenido, sino por su referencia explícita y formal a la diferenciación educativa derivada necesariamente de la naturaleza, magnitud y significación de las diferencias entre las personas".⁸²

⁸² JIMÉNEZ MARTÍNEZ, F. i VILÀ SUÑÉ, M. (1999). *De educación especial a educación en la diversidad*. Archidona: Ediciones Aljibe. Pàg. 41.

L'actuació de mossèn Miquel Meler i Muntané⁸³ a Catalunya es considera cabdal pel que fa a la sistematització de l'educació especial. El terme *pedagogia terapèutica* prové de l'alemany *Heilpädagogik*, i l'hem de situar als inicis pròpiament del segle XX, tot i que a Espanya, en canvi, el situem en el temps d'una manera concreta amb la publicació de l'obra d'Alfred Strauss el 1936 *Introducción al estudio de la pedagogía terapéutica*,⁸⁴ que traduiria aquest concepte de l'alemany. Pel que fa a l'educació especial —que prové literalment de la traducció del terme anglosaxó *special education* i que pren força en aquest període—, el situaríem pels volts dels anys seixanta a partir de les recomanacions que va fer la Unesco el 1958, amb l'inici del moviment associatiu pro *subnormals* a Espanya, si bé aquests dos conceptes en l'actualitat conviuen de manera indistinta i sovint sense cap diferenciació, tot i que alguns autors consideren el terme *educació especial* força ambigu i pensen que el terme *pedagogia terapèutica* dóna un caràcter més científic a la disciplina. Uns anys abans, al 1933, la mateixa editorial que publicaria l'obra d'Alfred Strauss, l'editorial Labor (empresa alemanya establerta a Barcelona), havia publicat el llibre d'Erich Stern *Anormalidades mentales y educabilidad difícil de niños y jóvenes*.⁸⁵

⁸³ Conrad Vilanou Torrano, professor del Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona, va publicar un article a la revista *Suports*, "Miquel Meler i els orígens de la pedagogia terapèutica a Catalunya", en el qual desglossava el perfil intel·lectual i professional de MIQUEL MELER MELER I MUNTANÉ (Barcelona, 1921-2005). Nascut l'any 1921 al barri de la Ribera de Barcelona (la seva família es refugià, l'any 1937, en plena Guerra Civil, a Sant Hilari Sacalm), fou ordenat sacerdot el 1946 a la Universitat Pontifícia de Salamanca. Persona d'un gran compromís social, per raons familiars es va involucrar enormement en l'atenció de les persones amb paràlisi cerebral. Fou deixeble del doctor Jeroni de Moragues. Fou determinant el seu treball per la consolidació de l'àrea de Pedagogia Terapèutica a la Universitat de Barcelona. Havia estat un dels primers socis fundadors i vicepresident de la Societat Catalana de Pedagogia durant els anys 1988-1992. Havia dirigit l'Escola Vilajoana i havia col·laborat amb diverses institucions, com l'Institut de Pedagogia Terapèutica de Jeroni de Moragas, la Societat d'Ajuda a la Paràlisi Cerebral, Centre Pilot Arcàngel Sant Gabriel, etc. Fou professor de la Universitat de Barcelona des de 1967 i des de l'inici de l'especialitat es va fer càrrec de l'assignatura de Pedagogia terapèutica. Va contribuir al desenvolupament d'aquesta especialitat, així com a la seva implantació a la Facultat de Lletres de Tarragona, en els primers anys del que seria el nucli original de la Universitat Rovira i Virgili. Va ser l'impulsor del *Butlletí de Pedagogia Terapèutica* i dels congressos anuals d'educació especial, trobades universitàries del professorat de tot l'Estat. Una vegada es jubilà de la docència, impartí cursos de pedagogia al Seminari i, després d'una estada a l'Amèrica Llatina, fou consiliari del Moviment de Mestres i Professors Cristians. Ha fet enormes aportacions, com a religiós que era, en el camp de l'educació religiosa dels infants amb discapacitats (havia exercit de capellà rural durant 20 anys a Bonastre i Vallfornosa de Vilobí, al Penedès). La seva tesi doctoral, *Pedagogia terapèutica i tecnologia educativa*, que va defensar el 7 de març de 1975, va plantejar —segons assenyala Conrad Vilanou en el seu article— una definició conceptual i operativa de la pedagogia terapèutica i de la tecnologia educativa. Miquel Meler va morir el 26 de març de 2005, la nit de Pasqua.

VILANOU, C. (2000). "Miquel Meler i els orígens de la pedagogia terapèutica a Catalunya". *Suports*, núm. 4 (núm. 2), pàg. 124-133.

⁸⁴ STRAUSS, A. (1936). *Introducción al estudio de la pedagogía terapéutica*. Para maestros, educadores, médicos y padres de familia. Barcelona: Editorial Labor.

⁸⁵ STERN, E. (1933). *Anormalidades mentales y educabilidad difícil de niños y jóvenes [Traducido del alemán por Alejandro Chleusebaigue y Antonio Calero]*. Barcelona: Imp. y Edit. Labor, SA.

La veritat és que els inicis de la pedagogia terapèutica estan carregats de pràctiques biològiques i mèdiques per sobre d'una disciplina clarament educativa. És a dir, el model medicopsicològic és un model centrat en el dèficit de la persona. Isabel Díaz Arnal, inspectora professional d'ensenyament primari, afirmava que "Pedagogía Terapéutica significa lo mismo que Ortopedagogía o Pedagogía curativa; las tres expresiones responden a un mismo contenido, pues no son sino tres adjetivos similares referidos a un solo nombre; y no puede extrañarnos esta abundancia de vocablos para representar un mismo concepto, ya que se trata de una lengua tan rica como la nuestra".⁸⁶ En canvi, Aquilino Polaino-Lorente assenyala que "la Pedagogía Terapéutica difícilmente puede distinguirse de la Educación Especial. Es cierto que el término «terapéutico» hace una referencia explícita a la Medicina. Sin embargo, el hecho de que califique al sustantivo al que acompaña —Pedagogía— hace que ese término, tomado en bloque, se inscriba por derecho propio en el ámbito de lo pedagógico y no de la clínico".⁸⁷ Sabem, per altra banda, que l'aparició i la generalització del terme *educació especial* davant del de *pedagogia terapèutica* coincideixen en el temps amb el pas de l'educació institucionalitzada a l'educació ordinària dels infants amb discapacitats. És, d'alguna manera, la confrontació entre la medicina i l'educació o, com remarca Herraiz Gascueña,⁸⁸ entre l'alienisme i la frenopatia amb la psicopedagogia quan veritablement sorgeix l'educació especial.

En l'àmbit metodològic, les pràctiques (models i mètodes de treball) també han servit per contextualitzar i delimitar, i per tant els models d'organització han servit també per marcar períodes.⁸⁹ Si ens situem als inicis⁹⁰ del segle XX, el primer

⁸⁶ DÍAZ ARNAL, I. (1964). "En torno a la pedagogía terapéutica". *Revista de Educación*, núm. 167, pàg. 105-108. Pàg. 105.

⁸⁷ POLAINO-LORENTE, A. (1983). "Las cuatro últimas décadas de educación especial en España". *Revista Española de Pedagogía*, núm. 160, pàg. 215-246. Pàg. 216.

⁸⁸ HERRAIZ DE GASCUEÑA, M. G. (1995). *Aproximación a la educación especial...* Op. cit.

⁸⁹ No ens podem estendre a l'hora de tractar quins han estat els models d'organització i els mètodes de l'educació especial. Són prou importants les recerques sobre metodologies educatives que s'han dut a terme, si bé com a estudi històric l'aportació del professor Mariano G. Herraiz Gascuena a la seva tesi doctoral és possiblement la més important, tot i que només inclou el primer terç del segle XX i amb una visió molt centralitzada en Madrid i oblidant la tasca duta a terme en altres centres d'educació especial de la geografia espanyola: HERRAIZ DE GASCUEÑA, M. G. (1995). *Aproximación a la educación especial española del primer tercio del siglo XX* (Vol. núm. 28) Conca: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Castilla-La Mancha. Pàg. 99-130.

⁹⁰ L'experiència gironina del col·legi del mestre Carreras només "atenia infants amb ceguesa i sordesa", i per tant estem parlant d'alumnes sense retard mental. Bàsicament, la funció d'aquest centre era la formació musical. No estem tractant amb un alumnat que tingui dificultats cognitives per aprendre, a excepció de l'aspecte musical per a aquells alumnes amb sordesa, que difícilment, a l'època, podien seguir els continguts musicals. Per tant la música que s'impartia al centre del professor Carreras només es destinava als alumnes cecs.

quart de segle —que R. C. Scheerenberger, en la seva *Historia del retraso mental*, situa entre els anys 1900-1919 i l'anomena *era progressiva*— comprèn el període entre la Guerra de Cuba (amb enormes implicacions per a la població catalana) i la Primera Guerra Mundial, i se la considera com una etapa de progrés. L'educació especial utilitza les tècniques que provenen dels "grans mestres" com Itard, Seguin, la doctora Montessori, etc. Generalment l'atenció educativa d'aquests infants consisteix en activitats acadèmiques instrumentals la primera part del matí (llenguatge i matemàtiques), i a la tarda a tot un seguit d'activitats considerades no acadèmiques (labor, música, treballs manuals, gimnàstica, etc.).

El segon període, i fins a l'inici de la Guerra Civil espanyola, també comprendrà un altre quart de segle. Es dona continuïtat al que s'havia dut a terme fins aleshores. Hi ha dos grans autors en aquest període, l'obra del doctor Ovide Decroly i la d'Alice Descoeurdes. Hi afegixen el treball amb els jocs i una aportació important, el treball en ambients naturals, fins al punt que la mateixa Alice Descoeurdes assenyala també que l'educació dels anormals "[...] es de tanta utilidad para los niños, como para los maestros de las clases normales, desembarazarse de un peso muerto; y para los retrasados, refractarios a la enseñanza normal, ser educados aparte. Todo el mundo está de acuerdo sobre este punto, y la existencia de clases de anormales es generalmente un indicio de la buena organización de las clases de normales".⁹¹

El tercer període, i que anirà fins als anys seixanta, quan s'inicien la majoria de centres i associacions destinades a l'atenció a les persones amb discapacitats, és una escola —ja ho hem assenyalat— que surt d'una postguerra. Manquen recursos humans i materials per tirar endavant una escola "resclosida". L'escola dels anys quaranta és una escola desfasada, i l'atenció educativa que es dona a Caldes de Malavella —que és l'única del sector que hi ha en aquest període a les comarques de Girona— és més aviat medicoassistencial que pròpiament educativa, tal com havia estat en períodes anteriors. És la regressió pròpia que el règim franquista aporta a l'educació del nostre país.

⁹¹ DESCOEURDES, A. (1920). *La educación de los niños anormales. Observaciones psicológicas e indicaciones prácticas seguidas de un resumen de los tests de Binet y Simon*. Barcelona: Tip. Artística, Francisco Beltrán Editor. Pàg. 9.

El quart període entenem que aniria des dels anys seixanta fins a la publicació de la llei d'integració dels minusvàlids (LISMI),⁹² de l'any 1982. La metodologia i programes utilitzats són molt repetitius. Es tracta que la persona amb discapacitat sigui útil a la societat i rep per això un bombardeig de materials, recursos, propostes, que el "recuperin". Sota aquests paràmetres es mou l'educació especial al llarg d'aquests anys.

Amb la progressiva incorporació d'alumnes amb discapacitats a l'escola ordinària, s'han escolaritzat dins els centres d'educació especial generalment alumnes amb greus patologies, i per tant, s'han anat incorporant mètodes de treball basats en la funcionalitat dels aprenentatges dels alumnes. A Catalunya, amb la publicació del Decret 117/1984, sobre l'ordenació de l'educació especial per a la seva integració en el sistema educatiu ordinari,⁹³ s'inicia un cinquè període que arribaria fins als anys noranta, i que a Catalunya podríem situar perfectament el 1997, que coincidiria amb la publicació del Decret 299/97, de 25 de novembre, sobre atenció educativa a l'alumnat amb necessitats educatives especials.⁹⁴ Les habilitats que un alumne amb NEE adquireix al llarg de la seva vida han de ser prou importants per a una participació efectiva en els entorns on s'hagi de moure. Lou Brown⁹⁵ plantejava la importància d'adquirir habilitats segons uns criteris de rendiment significatius. Establia que el nombre d'assaigs educatius i la quantitat de temps necessari per adquirir aquestes habilitats és major segons el grau de discapacitat intel·lectual d'un alumne. Els criteris de funcionalitat tingueren molt de ressò en el treball dins els centres d'educació especial. Alguns dels postulats que descrivia el professor Lou Brown i els seus col·laboradors al Departament de Psicologia de la Rehabilitació i Educació Especial de la Universitat de Wisconsin i de l'Escola Metropolitana de Madison, pretenien il·lustrar que els continguts que s'imparteixen en un centre d'educació se serveixen de la realitat més immediata i de la manera més vivencial possible per acomplir una funció important: la integració de la persona discapacitada en tots els àmbits de la societat.

⁹² Ley 13/1982, de 7 de abril, de integración social de los minusválidos. BOE núm. 103 (30 d'abril de 1982). Pàg. 11106-11112.

⁹³ Decret 117/1984... Op. cit.

⁹⁴ Decret 299/1997, de 25 de novembre. Op. cit.

⁹⁵ BROWN, L. (1989). *Criterios de funcionalidad*. Barcelona: Fundació Catalana Síndrome de Down, Ediciones Milan.

Avui dia,—al nostre entendre— estem vivint un sisè període marcat de ple per una escola inclusiva (almenys els postulats teòrics s'hi fonamenten) que ha marcat el present i el futur de les escoles d'educació especial i sobre unes practiques que afavoreixen, per un costat, les escolaritzacions compartides d'alumnes amb NEE entre l'escola ordinària i l'escola especial, i l'atenció educativa, rehabilitadora, funcional i assistencial d'aquells alumnes amb NEE derivades de deficiències greus dins els centres d'educació especial. Caldrà veure, però, com evolucionarà l'escolarització completa i total dels alumnes amb NEE dins els centres ordinaris i què passarà finalment amb els centres d'educació especial.

Tot i així, avui l'educació especial es concreta encara en tots aquells mitjans, tant d'ordre personal com tècnic i material, que es posen a disposició dels diferents nivells del sistema educatiu, i inclou tots aquells alumnes que poden necessitar al llarg de la seva vida educativa un ajut específic, ja sigui temporal o permanent. Estem davant d'un concepte d'escola molt ampli que acull una diversitat d'alumnes, d'una escola de tots i per a tots, amb capacitat per acollir tots els alumnes, siguin quines siguin les seves necessitats educatives, més enllà d'entendre que estem davant d'una escola que només integra un tipus de deficiències. A la pràctica les diferents realitats precisament han estat ben diverses, i no sempre aquests recursos han estat al servei de la integració, més aviat tot el contrari, ja que moltes vegades la integració escolar s'ha dut a terme, malauradament, en funció d'aquests recursos. La mateixa Circular de 4 de setembre de 1981, i en aquesta mateixa línia, entenia per educació especial "[...] totes aquelles ajudes que cal donar a l'infant, ja sigui temporalment o bé de forma permanent, per tal d'evitar o per superar un handicap pedagògic. Aquestes ajudes o programes pedagògics especials poden desenvolupar-se tant a l'escola ordinària com a l'escola especial, en la família o en qualsevol altre servei o institució."⁹⁶ La circular serviria, entre d'altres qüestions, per definir el marc dins el qual s'havia de desenvolupar l'educació especial. El model d'educació especial és un model que va de la segregació a la integració, i avui més que mai es mou sota els paràmetres del que anomenem *escola inclusiva*. El 1978, amb la publicació de l'informe Warnock, es consolidava el concepte, en l'àmbit escolar, de *necessitats educatives especials*. Des de la posició de l'informe Warnock, l'educació especial havia de ser considerada

⁹⁶ Generalitat de Catalunya (4 de setembre de 1981), Circular que estableix criteris d'actuació en el camp de l'educació especial. Barcelona, Departament d'Ensenyament, Secretaria General Tècnica.

com una modalitat d'activitat educativa, i el professorat davant els alumnes amb NEE havia d'adquirir el mateix compromís que assumien amb la resta d'alumnes. L'informe Warnock anava molt més enllà de l'àmbit anglès i les seves posicions han estat decisius per construir l'educació especial a tot el món sencer.

La Llei 13/1982 de 7 d'abril, d'integració social dels minusvàlids (LISMI), definia en l'article 26 l'educació especial com: "[...] un proceso integral, flexible y dinámico, que se concibe para su aplicación personalizada y comprende los diferentes niveles y grados del sistema de enseñanza, particularmente los considerados obligatorios y gratuitos, encaminados a conseguir la total integración social del minusválido".⁹⁷ L'educació especial s'havia de considerar com un dret universal, amb les mateixes condicions d'obligatorietat i gratuïtat.

En l'actualitat el marc educatiu esdevé pròpiament el de l'educació per a la diversitat, i tal com assenyalen Jiménez i Vila, és "[...] aquella que centra su preocupación en estudiar los procesos de enseñanza y aprendizaje en grupos heterogéneos con el objetivo de favorecer el máximo desarrollo social y personal de todas las personas con diversidad de necesidades educativas".⁹⁸ Els nous plantejaments educatius han anat també més enllà d'aquelles velles concepcions de l'educació a les persones amb discapacitats, i situen clarament l'educació —almenys des d'un punt de vista teòric— en el marc d'una escola de tots i per a tots. L'escola inclusiva, que neix amb la voluntat d'arribar a tots els alumnes, arrenca del moviment que neix als Estats Units sota la denominació REI (*regular education initiative*) a mitjan anys vuitanta, i sorgeix arran de la polèmica que va suposar la reforma de l'ensenyament que es volia dur a terme des de l'Administració. L'objectiu de REI era la inclusió a l'escola ordinària dels nens amb alguna discapacitat. Pretenien unir el sistema d'educació especial i d'educació ordinària en un únic sistema educatiu, en una escola per a tots. Sota el moviment de l'escola inclusiva ara per ara s'hi inclouen els paràmetres actuals de l'educació especial que no pretén integrar cap alumne dins el sistema, perquè sota aquesta perspectiva no s'ha d'integrar ningú que mai no ha estat fora del sistema, sinó que la inclusió és entendre que tots formem part d'un únic sistema educatiu.

⁹⁷ Ley 13/1982, de 7 de abril. Op. cit.

⁹⁸ JIMÉNEZ MARTÍNEZ, F. i VILÀ SUÑÉ, M. (1999). *De educación especial a educación en la diversidad*. Archidona: Ediciones Aljibe. Pàg. 51.

Avui, mentre respirem aires de transformació educativa, mentre defensem (encertadament, és clar) posicions ideològiques que ens apropen cap a una societat més tolerant i que propugnen un vertader canvi cap a l'escolarització dels alumnes amb NEE en el marc d'una escola per a tots, l'escola inclusiva passa a ser el veritable motor de transformació educativa arreu: els postulats de l'escola inclusiva defensen una educació eficaç per a tots: "Les aules inclusives parteixen de la filosofia que tots els nens pertanyen al grup i tots poden aprendre en la vida normal de l'escola i de la comunitat".⁹⁹

2.4. La conceptualització de la persona amb discapacitat: com se l'ha denominada al llarg de la història

Com s'ha anomenat les persones amb discapacitats al llarg de la història és una qüestió d'interès, no només per la importància que pot suposar fer una anàlisi d'un terme canviant al llarg dels temps, sinó per l'etimologia que representa una paraula, perquè en el fons és un mot carregat, en molts de casos, de connotacions pejoratives que el pas del temps li ha comportat, tot i que, com afirmen Santiago Molina i Ángel Gómez, "[...] carecemos de investigaciones referidas al tipo de niños objeto de este trabajo nuestro; es decir, de aquellos niños que Demoor denominaba retrasados escolares y que, por ejemplo, Binet y Simon los denominaban débiles mentales, tomando como criterio su retraso mental".¹⁰⁰ El Dr. Demoor, professor de la Facultat de Medicina i metge en cap de l'Escola d'Anormals de Brussel·les, publicaria un llibre el 1907, que 11 anys més tard seria traduït al castellà i que esdevindria un llibre de referència per als professionals que aleshores treballaven a Espanya amb infants i joves amb discapacitats.¹⁰¹ Hi ha hagut un canvi, però sobretot ha estat un canvi terminològic, que no pròpiament conceptual. La *subnormalitat*, com assenyala Alfredo Fierro, "[...] no existe sino con la precaria existencia de un juicio emitido por ciertos individuos sobre otros".¹⁰²

⁹⁹ STAINBACK, S. B., STAINBACK, W., i JACKSON H. JAMES (1999). "Hacia las aulas inclusivas", dins S. B. Stainback, W. Stainback (ed.), *Aulas inclusivas* (pàg. 22-35). Madrid: Narcea Editores. Pàg. 26.

¹⁰⁰ MOLINA GARCIA, S., GÓMEZ MORENO, A. (1992). *Mitos e ideologías en la escolarización del niño deficiente mental. Cuándo y cómo surgieron en España las escuelas de educación especial*. Saragossa: Ediciones Mira. Pàg. 73.

¹⁰¹ DEMOOR, J. (1918). *Los niños anormales y su tratamiento educativo en la casa y en la escuela [Traducción directa del alemán por María del Pilar Oñate, maestra pensionada para ampliar estudios en el extranjero]*. Madrid: Francisco Beltrán, Librería Española y Extranjera.

¹⁰² FIERRO, A. (1990). "Actitudes históricas con respecto al deficiente mental", dins M. Bueno, S. Molina; A. Seva (ed.), *Deficiencia mental*, vol. II (pàg. 13-42). Barcelona: Expaxs. Pàg. 13.

No pretenem, per tant, fer un estudi de l'evolució d'aquelles paraules que han definit la persona amb retard mental, simplement —i per complementar aquesta recerca— fem una aportació que consisteix a mostrar d'una manera molt resumida quina ha estat l'evolució del concepte de persona amb discapacitat al llarg de la història, i l'ús dels diferents vocables que s'han utilitzat en el context gironí, que també ha estat el català i per extensió l'espanyol. Les persones amb discapacitat no tindran una consideració dins la societat fins que no siguin objecte de legislació, d'una classificació (des de l'estudi científic de la discapacitat), de l'existència de serveis i institucions que els atenguin. Tal com assenyala Alfredo Fierro, "no es posible hacer historia de la deficiencia mental sin hacer historia de las ideologías acerca de la misma. Las ideologías lo impregnan todo: la legislación, las metas de la rehabilitación y tratamiento, las prácticas educativas concretas, los tipos de centros específicos para deficientes, los proyectos para el futuro del retrasado mental cuando llegue a adulto".¹⁰³ Moltes de les ideologies sobre la discapacitat no arriben a Espanya fins a molts anys més tard.

La veritat és que al llarg de la història s'han utilitzat moltes paraules per designar un mateix concepte, i aquesta enorme dispersió s'ha arribat a potenciar amb eufemismes. Unes paraules n'han canviat d'altres, i quan aquestes s'han omplert de càrregues pejoratives n'han vingut d'altres que les han més o menys substituït.¹⁰⁴ I així dels primers mots, com *idiota*, *imbècil* i *cretí*, s'ha passat als d'*oligofrènia*,¹⁰⁵ *retard* o *deficiència mental*, a la utilització del terme *subnormal*, al de *disminuït psíquic* o al concepte de *debilitat mental*, que inicialment s'utilitzava per a aquells nivells de retard detectables principalment en àmbits educatius. S'ha fet servir també el terme *atrasados pedagógicos*, que, tal com assenyalaven Jean Philippe, director agregat del Laboratori de Psicologia Fisiològica de la Sorbona, i G. Paul-Boncour, metge en cap de l'Institut Medicopedagògic i exintern dels hospitals

¹⁰³ FIERRO, A. (1984). "España: historia reciente", dins R. C. Scheerenberger (ed.), *Historia del retraso mental* (Pàg. 401-429). Sant Sebastià: SIIIS. Pàg. 406.

¹⁰⁴ Vegeu l'obra del Dr. Jeroni de Moragues per entendre els diferents conceptes (termes) utilitzats per designar les persones amb discapacitat al llarg de finals del segle XIX i principis del segle XX.

DE MORAGUES, J. (1933). *La infancia anormal*. Barcelona: Llibreria Catalonia.

¹⁰⁵ Segons el Dr. Jeroni de Moragues, l'oligofrènia és "[...] un trastorno permanente de la persona, producido en los momentos iniciales de la maduración psicosomática, que se traduce por un déficit de todas o de algunas de las funciones intelectuales, por una alteración de las estructuras orgánicas, y por una perturbación de la vida instintiva, volitiva y afectiva que conducen a una actitud frente a los problemas y situaciones de la vida, que le dificultan el rendimiento de un trabajo útil y una adecuación familiar y social".

DE MORAGUES, J. (1980). *Las oligofrenias*. Barcelona: Editorial Augusta.

de París, “[...] no es escolar mentalmente anormal. Su atraso es escolar y no intelectual, no tiene otra causa que su ignorancia, procedente de irregularidad. No debería, pues, en estudios sobre escolares mentalmente anormales, dedicar sitio alguno al atraso pedagógico, porque, como la ignorancia puede provenir de causas diversas, no constituye anomalía sino cuando resulta precisamente de tachas o decaimiento mentales”.¹⁰⁶ O bé s’ha utilitzat el mot *defectologia*, que designaria qualsevol de les deficiències que separaven l’èsser humà de la normalitat i que va ser introduït per l’Acadèmia de les Ciències Pedagògiques de Moscou.

Durant l’edat mitjana, les persones amb discapacitats eren anomenades *orats*, un terme que estava vinculat amb la bogeria. Sabem que fins a mitjans del segle XIX retard mental i bogeria anaven estretament lligats. A les comarques de Girona, durant una bona colla d’anys, l’única gran institució que donava atenció a les persones amb discapacitats era el Psiquiàtric de Salt. Hi donava cabuda més per una manca de centres específics que no per la voluntat d’atendre un conjunt de persones que responien al nom d’*alienats* o *dements*, és a dir, persones que tenien un comportament que no era el seu, perquè alienar és fer perdre a algú el seny i la raó.

Però totes aquestes persones que no tenen un comportament normal, de fet el que pateixen va des d’una malaltia mental fins a alguna disminució física, psíquica o sensorial, o bé es tracta de persones alcohòliques, persones grans amb demències o transeünts que corrien pels carrers sense el control de ningú. El 1887, en un retall de premsa del periòdic gironí *El Demócrata*, òrgan del partit republicà històric de la província, hi apareixia la següent informació: “La Academia de Medicina de París se ha enriquecido con un magnífico ejemplar teratológico. Una mujer ha dado luz a un grupo de dos niñas unidas entre sí por el abdomen. Cuando lo examinaban los médicos, quiso entrar á verle un obrero con blusa. —¿Quién es V? —le preguntaron. —Soy el tío del fenómeno. Felizmente para las niñas, murieron sin cumplir su condena. Habían nacido condenadas á cadena perpetua.”¹⁰⁷ Ni els termes, ni la informació en si mateixa, avui tindrien la mateixa consideració. Llegir-

¹⁰⁶ PHILIPPE, J.; BONCOUR, G. P. (1916). *Las anomalías mentales en los escolares. Estudio médico-pedagógico*. Barcelona: Libr. y Tip. Médicas de M. Roig. Pàg. 113.

¹⁰⁷ “Cabos sueltos”. *El Demócrata*. (24/02/1887).

la, avui dia, ens fa mal al cor, les paraules i el sentit que els donem no tenen la mateixa càrrega semàntica que podien tenir a finals del segle XIX.

El moviment iniciat a Europa amb Itard, Seguin, Esquirol i Howe, entre altres, va permetre un reconeixement específic a les persones amb retard mental. S'arriba a diferenciar bogeria de retard mental. Etienne Dominique Esquirol (que havia estat company d'Itard sota la direcció de Pinel), a la seva obra *Enfermedades mentales: tratado de locura* (1845), descriu entre dos nivells de retard: la imbecil·litat ("los sujetos cuyo desarrollo mental es superior al de un idiota, pero no rebasa el de un niño normal de 7 años").¹⁰⁸ i la idiòcia ("los sujetos tan profundamente deficientes que su desarrollo mental no supera al de un niño normal de 2 años"),¹⁰⁹ i reconeix diferents graus entre els dos nivells. Esquirol reconeixerà que l'estatus de la persona pot tenir una certa influència i que les manifestacions d'imbecil·litat varien també pels hàbits (tot i que el mateix Esquirol els classificarà segons l'estat de desenvolupament del seu idioma). El concepte d'idiòcia experimenta certs canvis, atès que al llarg del segle XIX, i durant la primera meitat del segle XX, el que serà la detecció de les debilitats mentals lleugeres es dóna de manera paral·lela al que ha estat l'obligatorietat de l'ensenyament.

Bourneville, que havia estat director a Bicêtre (França), afegirà un altre grau de deficiència en el retard mental: la imbecil·litat lleugera o el retard intel·lectual.

En la *Historia del retraso mental*, R. C. Scherenberger fa una aportació sobre les diferents classificacions de dèbil mental que M. Barr publicà el 1904 al *Journal of Psycho-Asthenics*:

¹⁰⁸ SCHEERENBERGER, R. C (1984). Op. cit.

¹⁰⁹ *Ibidem*. Pàg. 200.

<i>Asistencia en el asilo</i>	IDIOTA		
	Profundo	{ Apático Excitable	{ Incorregible
	Superficial	{ Apático Excitable	{ Corregible en capacidad de valerse por sí mismo exclusivamente
	IDIO-IMBÉCIL		
	Corregible en capacidad de valerse y en actitud servicial		
	Adiestrable, en grado muy limitado, para asistir a los demás		
<i>Vida bajo custodia y tutela perpetuas</i>	IMBÉCIL MORAL		
	Mental y moralmente deficiente		
	Grado bajo: adiestrable en ocupaciones laboriosas; temperamento bestial		
	Grado medio: adiestrable en ocupaciones laboriosas y manuales; maquinador de trastadas o pequeñas maldades		
	Grado elevado: adiestrable en artes manuales e intelectuales; poseedor de un genio para el mal		
<i>Largo aprendizaje de oficios y vida en colonia bajo protección</i>	IMBÉCIL		
	Mentalmente deficiente		
	Grado bajo: adiestrable en laboriosas y en actividades manuales muy simples		
	Grado medio: adiestrable en artes manuales y en actividades mentales muy simples		
	Grado elevado: adiestrable en artes manuales e intelectuales		
<i>Adiestramiento para ocupar un puesto en el mundo</i>	RETRASADO EN SU DESARROLLO O DÉBIL MENTAL		
	Procesos mentales normales, pero lentos, que exigen un adiestramiento especial y un entorno idóneo para impedir su deterioro; deficiencia inminente ante la más leve provocación, como excitación, hiperestimulación o enfermedad.		

QUADRE 7. La classificació pedagògica dels dèbils mentals segons Barr.¹¹⁰

A finals del segle XIX, i per tant amb tot el que va representar la institucionalització del dèbil mental o la persona amb retard intel·lectual, apareix un nou concepte: el *nen anormal*. Edouard Seguin el 1877 utilitzaria el terme *nens anormals* en oposició al de *nens normals*. Generalitzava amb aquest concepte el conjunt d'individus amb els quals havia dut a terme els seus estudis: idiotes, imbècils, cretins, etc. Darrere aquest concepte, tanmateix, podem trobar que es fa referència a infants amb deficiències, però alhora també a problemes d'inadaptació

¹¹⁰ *Ibidem*. Pàg. 201.

social, problemes de personalitat, malalties mentals. Per tant, sovint ha estat un terme que s'ha utilitzat de manera força equívoca, mentre que la idiòcia ha anat més lligada al concepte d'alienisme (i la frenopatia) i en canvi la anormalitat esdevindrà més lligada a l'escola, en l'àmbit educatiu. A principis d'aquest segle existeix una important demanda de classificació de les persones amb discapacitat, i això comportarà al mateix temps una imprecisió conceptual a l'hora d'assignar un nom que defineixi la persona amb retard mental. El 1910 apareix el terme *anormal* en la creació del Patronato Nacional de Sordomudos, Ciegos y Anormales.¹¹¹

Un dels metges més rellevants que hi ha hagut a Espanya en el camp de l'educació especial ha estat Gonzalo Rodríguez Lafora (1886-1971), i un dels treballs més importants que va publicar fou *Los niños mentalmente anormales*.¹¹² En aquest treball presentava una classificació en els tres grups segons la gravetat: idiotes, imbecils i dèbils mentals. Els classificava segons que fossin profunds, mitjans o lleugers. Fins a mitjans del segle XX aquesta classificació es mantingué. Segons Lafora, no es tractava de malalties distintes, sinó de graus diferents del defecte intel·lectual, que podien ser causats per una mateixa malaltia.

L'alemany Wilhem Wundt va crear el primer laboratori científic de psicologia el 1879. Es considera que a partir de llavors apareix l'anomenada *psicologia científica*, ja que fins aleshores la psicologia era considerada una branca de la filosofia. A través dels treballs del doctor J. McKeen Cattell, al laboratori de Wundt, iniciaria el període modern dels tests psicològics. Els primers treballs que es van dur a terme en el desenvolupament de la funció diagnòstica provenen d'Alfred Binet a França, Arnold Gessell als Estats Units o bé Cyril Burt a Anglaterra, malgrat que aquest darrer, per exemple, havia pretès donar cabuda científica a les diferències racials. A principis del segle XX, i en la mesura que s'estableix l'escolarització generalitzada, es posa de manifest la importància d'establir barems als continguts educatius que s'imparteixen a les escoles.

El ministeri francès d'Educació Pública va encarregar el 1905 al psicòleg i fisiòleg francès Alfred Binet —considerat el creador de la psicologia experimental francesa i de la psicologia aplicada, que havia estat un seguidor dels estudis de Francis Galton sobre la creació dels tests estandarditzats— i al pedagog Theodore

¹¹¹ Real decreto estableciendo, bajo la presidencia del Ministro de este Departamento, un Patronato Nacional de Sordomudos, Ciegos y Anormales. *Gazeta de Madrid*. Núm. 24 (24 de gener de 1910). Pàg. 174-176.

¹¹² LAFORA, G. R. (1917). *Los niños mentalmente anormales*. Madrid: Ediciones de La Lectura.

Simon la realització d'una sèrie de proves per mesurar la intel·ligència que es poguessin aplicar als nens (un mètode per determinar el nivell de deficiència dels infants retardats).¹¹³ Es tractava del primer test elaborat per determinar el nivell mental o d'intel·ligència. Elaboraren l'*échelle métrique de l'intelligence* (1905 i revisada el 1908), coneguda més popularment amb el nom d'escala Binet-Simon, on es va aplicar per primera vegada la noció d'edat mental. Binet i Simon havien arribat a distingir els *anormals d'hospici* dels *anormals d'escola*. Aquests darrers eren els únics que es podien —segons ells— guanyar la vida, i per contra els d'hospici no eren perfectibles fins a aquest punt. El 1912, W. L. Stern va introduir el concepte de *quocient intel·lectual*. Posteriorment, el 1917 i el 1937, L. M. Terman en publicà dues revisions, i el 1966 René Zazzo també la va ampliar i complementar alhora.

Una de les primeres classificacions del retard mental la va elaborar el psicòleg nord-americà Henry Herbert Goddard el 1910. El mateix Goddard estableix un nou terme, *morònia*, per referir-se a les formes més lleus de retard mental —d'una edat mental d'entre 8 i 12 anys— i que, juntament amb els termes *d'idiòcia* i *imbecil·litat*, formaven part d'aquesta gran primera classificació. El comitè per a la classificació dels dèbils mentals de l'American Association on Mental Deficiency incorporava aquest nou terme, i serà a partir de llavors que s'introduirà un nou terme d'una manera més genèrica: *dèbil mental*. Les actuacions d'aquest psicòleg anaven molt lligades al moviment eugenèsic als Estats Units, amb propostes polítiques per poder controlar les persones que Goddard havia anomenat "cacogèniques" i portadores, alhora, de gens diabòlics. Entre els psicòlegs eugenistes, Goddard era el màxim representant, i les teories del biòleg Charles Davenport anaven en la mateixa direcció, ja que aquest creia que l'alcoholisme i la debilitat mental es basaven en simples mecanisme genètics i portaven malalties com la pobresa i la prostitució. Julián Bernal, el 1958, afirmarà sobre la pobresa que "[...] es la causa del horrible hacinamiento tan frecuente en las viviendas de las

¹¹³ Alguns dels tests psicològics que a finals dels anys setanta se solien utilitzar en el camp del retard mental eren: Terman-Merrill, forma LM, l'escala d'intel·ligència de Weschler per a nens i per a adults, el test de les matrius progressives, el test de les matrius en color, l'escala de maduresa social de Vineland, el test de vocabulari en imatges de Peabody, el test de capacitat psicolingüística d'Illinois, l'anàlisi de la dificultat de lectura de Nealle, el test de desenvolupament de la percepció visual de Frostig, el test de Bender, l'escala de tests mentals de Merrill-Palmer, l'escala de vocabulari de Millhill i Crichton, l'escala de desenvolupament de Griffiths, els laberints de Porteus, el test de la figura humana de Goodenough, les taules de tests progressius (PAC), l'escala de desenvolupament del llenguatge de Reynell o bé el test de quocient de personalitat infantil (CPQ), entre d'altres, és clar.

grandes ciudades, de la degeneración física y mental que puede ser transmitida a los hijos por vía de herencia".¹¹⁴ Segons Davenport, les prostitutes eren imbècils incapaces d'inhibir el seu centre cerebral de l'erotisme innat, i per tant capaces de caure en una vida dedicada al sexe, o bé el doctor Marro considerava les persones amb retard mental com a "degenerados morales" i plantejava que

"[...] para la regeneración de aquellos infelices que, sin lesión alguna orgánica manifiesta que perturbe el desarrollo normal de sus facultades mentales, o sin haber creado aún hábitos viciosos que puedan atrofiarlas, se encuentran, sin embargo, por causas que haya favorecido la predisposición hereditaria, por adquisiciones del medio, por largo abandono, ó por otros motivos, en condiciones menos fáciles para que su desenvolvimiento integral pueda hacerse á la par y con el mismo esfuerzo que el de la generalidad de los niños."¹¹⁵

Tant Goodard com Davenport van proposar diferents programes eugenèsics. L'eugenèsia fet i fet era l'aplicació de les lleis biològiques de l'herència per al perfeccionament de l'espècie i per a la millora de les generacions futures. A través del psicòleg i científic britànic Francis Galton, aquesta adquireix estructura científica. El 1928, tanmateix, Henry Goodard va canviar d'opinió i va argumentar que la debilitat mental no era incurable i que aquests subjectes no necessitaven en general ser segregats en institucions. El moviment eugenèsic als Estats Units va anar perdent força, malgrat que arribava a Europa, i a Alemanya els nazis, el 1933, promulgaven lleis d'esterilització forçosa que s'havien d'aplicar a qualsevol persona que tingués algun defecte.

Precisament sobre l'eugenèsia, d'alguna manera, el papa Pius XII, en un discurs del 29 d'octubre de 1951, admetia la dissociació entre l'acte conjugal i la procreació. Els esposos, segons Pius XII, podien ser dispensats durant el matrimoni per raons serioses, que podien consistir en allò que s'anomena "indicació mèdica, eugenèsica, econòmica i social". Sovint els mètodes feien referència a la continència periòdica. En aquest sentit, l'església catòlica no ha fet cap evolució en aquest aspecte i manté, encara avui dia, els mateixos postulats que estableixen que en cap cas no es poden utilitzar mètodes artificials per evitar l'embaràs.

Al llarg del primer terç del segle XX el que preocupa és establir una classificació del retard mental, una preocupació que per altra banda s'ha anat

¹¹⁴ BERNAL DIEGO, J. (1958). "Factores subjetivos y ambientales de la delincuencia juvenil". *Bordon*, núm. 77, pàg. 339-350. Pàg. 347.

¹¹⁵ R. R. (1899). "De los medios para la educación de los degenerados morales, según el Dr. Marro". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, t. XXIII, pàg. 269-272. Pàg. 269.

mantenint fins gairebé als nostres dies. Hi ha, però, un avenç en aquesta categorització, i es passa de posicions que es mouen sota paràmetres clínics (medicina i psicologia) a una visió més educativa o psicopedagògica. Tal com assenyala Herráiz Gascueña, "la anormalidad constituye una definición histórica localizada en este primer tercio del siglo XX, que se va modificando a lo largo del siglo (*subnormales*, deficientes, niños con necesidades educativas especiales). No es una definición transculturalmente válida; incluso las cambiantes circunstancias pueden modificar en muy poco tiempo la adscripción al grupo y pasar de la deficiencia a la normalidad: como sucedió en las dos grandes guerras europeas; o de la normalidad a la deficiencia: como se constata en este primer tercio del siglo XX, con la aparición en Occidente de los hasta entonces inexistentes anormales escolares".¹¹⁶ Tal com continua assenyalant, "[...] los atributos del deficiente no son propiedades objetivas de los individuos, sino agrupaciones e interpretaciones sociales de sus conductas (alienistas, frenópatas, psiquiátricas, psicólogos, pedagogos, criminólogos, jueces, higienistas, etc.)".¹¹⁷ I és, per tant, en la mesura que s'estableix un judici i una categorització d'aquests infants que existeix el concepte —canviant segons l'època—, però que els defineix "[...] vinculado directamente a la escolaridad obligatoria y al diagnóstico, e indirectamente al rendimiento y al beneficio".¹¹⁸

A Espanya, a principis del segle XX, hi haurà tres persones que faran aportacions prou importants: María de la Rigada —que havia estat vocal del Patronato Nacional de Anormales— (1916) planteja la seva classificació (*ensayo de clasificación primaria*) en el llibre *Paidotecnia, especialmente en lo que se refiere a los niños anormales*,¹¹⁹ que és un extracte de les lliçons impartides per María de la Rigada, del 10 de maig al 10 de juliol de 1915, a partir dels apunts que va prendre una alumna seva, Herminia García Pérez. El Dr. Sanchís Bergón presenta la seva classificació a l'Asamblea Nacional de Protección a la Infancia y de Represión de la Mendicidad, que es va dur a terme a Madrid el 1914 amb el títol de "Reformatorios". I finalment el professor Mario Roso de Luna proposa una

¹¹⁶ HERRAIZ DE GASCUEÑA, M. G. (1996). "La conceptualización de la infancia deficiente en los inicios de la educación especial europea". *Revista Española de Pedagogía*, núm. 203, pàg. 167-179. Pàg. 174.

¹¹⁷ *Ibidem*. Pàg. 174.

¹¹⁸ *Ibidem*. Pàg. 175.

¹¹⁹ RIGADA, M. D. L. (1916). *Paidotecnia, especialmente en lo que se refiere a los niños anormales*. Madrid: Imp. de la Viuda de A. Álvarez.

classificació que suposava un primer intent d'aplicar a la classificació dels *subnormals* els principis de les taxonomies científiques.

A Espanya el 1931 s'utilitzava el terme d'*inutilitat* (no útil, que no serveix per a res) al Cuerpo de Inválidos militars per pèrdues físiques en guerra o per alguna altra causa.¹²⁰ Aquest terme es mantindrà, fins i tot en èpoques més recents, lligat a les causes d'inutilitat que els cridats a files (lleves) podien al·legar com a causa per eximir-los de l'obligació en el compliment del servei militar obligatori.¹²¹ El 1900, encara que sigui anecdòtic, és interessant observar amb quins termes la premsa gironina recollia la situació d'inutilitat d'un noi sordmut cridat a files:

“Considerando que la *sordomudez* es un estado morboso incluido anteriormente entre las perturbaciones mentales por impotencia al lado de la idiocia, de la imbecibilidad y de la demencia, y actualmente entre las alteraciones constitucionales ó degeneraciones de las facultades mentales, grupo de las monstruosidades, en consideración á que, de ordinario, ni la reflexión ni la conciencia propias y características del hombre cuerdo alcanzan el grado normal teniendo gran semejanza con la imbecibilidad, sobre todo si falta la educación especial, careciendo generalmente los sordomudos, por la falta del oído y de la palabra, de ideas precisas del bien y del mal, de lo lícito y de lo que no lo es, siendo escasos sus conocimientos é inadecuados para la adquisición de los medios necesarios al mantenimiento de una familia:

Considerando que, siendo el hermano del mozo Constantino Castelao sordomudo de nacimiento; no constando que haya recibido la educación especial propia de tal estado, y acreditándose en el expediente por las declaraciones del Ayuntamiento que el mencionado *sordomudo es inútil para el trato social que sólo su madre entiende alguna de las señas de que se vale para expresar sus conceptos, y que si bien trabaja algunas veces en las labores agrícolas, lo hace si se le antoja y sin dirección de ninguna otra persona, é incapaz, por tanto, de seguir en la labranza de que vive la familia;* parece fuera de duda que dicho sordomudo es un hombre imperfecto, sobre todo en las esferas intelectual y moral, y con facultades tan deficientes que, colocándole en gran inferioridad respecto de los demás hombres, ha de serle difícil ó imposible el proporcionarse trabajo y medios de subsistencia; y Considerando que aun suponiendo que no existan otras perturbaciones intelectuales de la índole de las degenerativas, como la imbecibilidad ó la demencia, en el hermano sordomudo del mozo en cuestión, es suficiente la existencia del indicado afecto, con las circunstancias consignadas en el expediente, para impedir las ocupaciones á que puede aspirar un individuo de su clase; la Academia, evacuando las consulta acordada por el Ministerio de la Gobernación en Real orden de 28 del pasado Noviembre, es de dictamen: Que para los efectos de la ley de Reclutamiento debe considerarse *impedido para trabajar é incapacitado para mantener á su madre y hermanos á José Antonio Castelao Braña, hermano de mayor edad y sordomudo, de Constantino Castelao y Braña. Mozo alistado en San*

¹²⁰ Decreto disponiendo que podrán ingresar en el Cuerpo de Inválidos militares los Jefes y Oficiales declarados inútiles por pérdida total de la visión, bien por lesiones adquiridas en guerra o por cualquiera otra causa. *Gazeta de Madrid*. Núm. 139 (19 de maig de 1931). Pàg. 800.

¹²¹ Fins gairebé el segle XVIII el sistema de reclutament a Espanya es feia a través dels *enganches pagados y levass de vagos, de mendigos y marginados*, però no serà fins al 1704 que els Borbons —seguint el model francès— introduirien el sistema de reclutament per *quintas*. A finals del segle XIX hi havia diferents elements d'exclusió del servei militar, com podia ser la talla; més endavant, el 1912, s'establiren dues noves condicions per poder ingressar a l'exèrcit, com eren el pes i la capacitat toràcica, tot i que més endavant el pes ho deixaria de ser; l'any 1943 com a norma d'exclusió hi havia el “insuficiente desarrollo general orgánico”. El declarat inútil per al servei militar era motiu d'exclusió social. Els homes havien de fer la *mili* si volien ser homes. Fins gairebé els nostres dies les famílies dels joves amb discapacitats havien de passar el tràngol de les revisions mèdiques, que si bé clarament apartaven aquests joves del servei militar obligatori, no deixaven de ser un dur pas que havien de fer.

Martín de Orcos, provincia de Oviedo, para el reemplazo de 1893, y declarado soldado por la Comisión mixta de reclutamiento.
Y para que conste y surta los efectos que convenga, firmo la presente en Madrid á 20 de diciembre de 1898.- Manuel Iglesias y Díaz. (*Gazeta* de 26 de Enero)¹²²

El 1943 va aparèixer un nou concepte, el de l'*autisme*, descrit per primera vegada com a síndrome específica de la psicopatologia infantil pel psiquiatre nord-americà Leo Kanner —metge austríac que va emigrar als Estats Units abans de l'inici de la Segona Guerra Mundial. Kanner va donar a conèixer una nova definició sobre uns infants les característiques dels quals —i segons Kanner— eren d'una important incapacitat per relacionar-se normalment amb les persones i les situacions. Des de llavors, l'autisme, la psicosi infantil i avui els trastorns generalitzats del desenvolupament han ocupat el temps de molts investigadors per esbrinar el rerefons d'aquesta discapacitat, avui encara ben desconeguda per la humanitat sencera.

El terme *anormal* subsisteix al llarg de tot el segle XX adoptant diferents formes i denominacions. Ha estat una vertadera obsessió la seva classificació, que ha marcat l'educació especial de principis del segle XX. Mariano G. Herraiz de Gascuña,¹²³ el 1996, presenta algunes de les denominacions sota les quals es classifiquen les persones amb deficiències i les aportacions que metges, pedagogs i psicòlegs fan a la conceptualització de la infància deficient en els inicis de l'educació especial europea. Per exemple, Sally Tomlinson,¹²⁴ citada també per Maria Pallisera a la seva tesi doctoral entorn de *La transició a l'edat adulta i vida activa de persones amb disminució psíquica*, presentada a la Universitat de Girona el 1994,¹²⁵ explicita algunes de les terminologies —avui completament obsoletes i amb connotacions pejoratives— i nomenclatures més usades per referir-se a les persones amb deficiències psíquiques entre els anys 1886 i 1981.

¹²² *Diario de Gerona*. (17/02/1900). Pàg. 7.

¹²³ HERRAIZ DE GASCUEÑA, M. G. (1996). Op. cit. Pàg.167-179.

¹²⁴ TOMLINSON, S. (1982). *A Sociology of Special Education* (1a ed.) Londres. Pàg. 61.

¹²⁵ PALLISERA DÍAZ, M. (1994). *La transició a l'edat adulta i vida activa de persones amb disminució psíquica. Criteris orientadors de la intervenció educativa*. Universitat de Girona. Pàg. 26

CATEGORIES DE RETARDATS								
1886	1899	1913	1945	1962	1970	1981	Categories descriptives suggerides per Tomlinson	
Idiota	Idiota	Idiota	Subnormal profund	Subnormal profund	Subnormal sever	Necessitats educatives especials	Nen amb dificultats severes d'aprenentatge	
Imbècil	Imbècil	Imbècil						
		Imbècil moral		Psicòpata				
	Cec	Cec	Cec visió parcial		Cec visió parcial			Cec visió parcial
	Sord	Sord	Sord parcial	Audició disminuïda	Sord audició disminuïda			Sord audició disminuïda
	Epilèptic	Epilèptic	Epilèptic		Epilèptic			Epilèptic
	Deficient	Deficient mental (dèbil mental)	Subnormal educable		Subnormal educable (lleuger o moderat)			Nen amb dificultats d'aprenentatge (lleugers o moderades)
			Inadaptat		Inadaptat			Inadaptat amb conducta disruptiva
		Deficient físic	Disminuït físic		Disminuït físic			Disminuït físic
			Retardat en parla		Retardat en parla			Retardat de la parla
			Delicat	Delicat	Delicat			Delicat
			Diabètic					
								Dislèxia? Autista?

QUADRE 8. Categories més emprades en la classificació de les persones amb retard mental entre 1886 i 1981 (agafem la traducció feta per Maria Pallisera)¹²⁶

Hi ha hagut un canvi en la terminologia fruit de l'evolució de la societat i també de les actituds envers les persones amb deficiència. Tal com assenyala Maria Pallisera, "la qüestió és que l'ús de termes més respectuosos amb els disminuïts i més dignes tant per a ells com per a la comunitat que els fa servir no constitueix necessàriament la garantia que el tractament que es faci a aquestes persones sigui

¹²⁶ Ibidem. Pàg. 26.

més digne o respectuós amb les seves necessitats educatives i socials".¹²⁷ En els darrers anys s'ha qüestionat la terminologia utilitzada per designar les persones amb discapacitat malgrat que la millora en la seva denominació no hagués anat acompanyada de bones pràctiques.

"La anormalidad constituye una definición histórica localizada en este primer tercio del siglo XX, que se va modificando a lo largo del siglo (subnormales, deficientes, niños con necesidades educativas especiales). No es una definición transculturalmente válida, incluso las cambiantes circunstancias pueden modificar en muy poco tiempo la adscripción al grupo y pasar de la deficiencia a la normalidad: como sucedió en las dos grandes guerras europeas; o de la normalidad a la deficiencia: como se constata en este primer tercio del siglo XX, con la aparición en Occidente de los hasta entonces existentes anormales escolares."¹²⁸

"Porque en el fondo, no es un problema de lenguaje sino de actitudes hacia las personas, actitudes que acaban por dotar de determinado significado a los términos utilizados. Y cuando las actitudes son negativas la connotación de los términos utilizados también acaba siéndolo."¹²⁹

Marie de Maistre, el 1970, afirmava que la deficiència mental és per a una gran majoria un concepte d'ordre social i administratiu. No es considerava el QI sinó les definicions legals de la deficiència mental; el seu principi de classificació es basava en el grau d'incapacitat del subjecte per integrar-se a la comunitat i ocupar-hi un lloc. Assenyalava, a partir de l'ordenament legal anglès, que:

- a) Los idiotas son los individuos en los que la deficiencia mental alcanza un grado tal que son incapaces de protegerse de los peligros físicos.
- b) Los imbéciles son los individuos en los que la deficiencia mental, sin llegar a la idiocia, es, sin embargo, tan pronunciada que no pueden conducirse por sí mismos ni ocuparse de sus cuidados, o, en el caso de niños, aprender a hacerlo.
- c) Los débiles mentales son los individuos en los que la deficiencia mental, sin alcanzar la imbecilidad, es, sin embargo, tan pronunciada que requieren cuidado, supervisión y control para su propia protección o para la protección de los demás, o, en caso de niños, se encuentran en la incapacidad permanente de aprovechar la instrucción en las escuelas ordinarias".¹³⁰

Els anormals, a partir de la Segona Guerra Mundial, passaran a denominar-se *subnormals*, un terme que també cap a finals dels anys setanta conviurà amb el de *deficients*, i a partir de la influència de l'informe Warnock, apareix un nou concepte: el de *necessitats educatives especials* (NEE). El neuròleg gironí Joaquim Jubert i

¹²⁷ Ibídem. Pàg. 27.

¹²⁸ HERRAIZ DE GASCUEÑA, M. G. (1996). Op. cit. Pàg.174.

¹²⁹ VERDUGO ALONSO, M. Á. (1999). "Avances conceptuales actuales y del futuro inmediato: revisión de la definición de 1992 de la AAMR". *Siglo Cero*, núm. 30(5), pàg. 27-31. Pàg. 28.

¹³⁰ DE MAISTRE, M. (1977). *Deficiencia mental y lenguaje. Principios y métodos para la reeducación del deficiente mental*. (2a edició). Barcelona: Ed. Laia. Pàg. 19.

Gruart,¹³¹ en un article aparegut a la revista *Presència* el 1968, definia els *subnormals* de la manera següent:

“[...] el qualificatiu de subnormal s'aplicaria a tots aquells individus portadors d'una impotència física o psíquica que —en comparació amb els individus evaluats com a «normals» — determina impossibilitat o dificultat notable per a desenvolupar-se — independentment i hàbilment— en la vida social i professional, a causa del retard important i impossibilitat d'aprenentatge i adquisició de les funcions psíquiques i corporals que corresponen a cada època del desenvolupament.

Més concretament s'entén per “subnormal” aquell infant o adolescent portador d'un dèficit psíquic, motriu, sensitiu o sensorial (funcions cerebrals), adquirit perinatalment (abans, durant o poc després del part), determinat genèticament (herència) o ròssec (seqüela) de malalties adquirides en l'infantesa que determinen —per la seva localització cerebral— efectes similars.

Queden excloses d'aquest concepte —a pesar de determinar ben certament una subnormalitat— totes aquelles malalties evolutives que aboquen bé a la mort de l'infant en un termini més o menys llarg, bé a una afectació, deterioració i invalidesa progressives, malgrat els mitjans terapèutics actuals. Cal, per fi, també excloure aquelles formes de “retard” susceptibles de retrogradar i guarir, amb una adequada i oportuna terapèutica”.¹³²

Ramón Saizarbitoria, en un article¹³³ publicat a la revista mensual *Voces*, de la Federació Espanyola de Asociaciones Protectoras de Subnormales, el 1971, assenyalava que el pare José Ignacio Eguía¹³⁴ havia estat qui havia importat el terme *subnormal* a Espanya per substituir els termes *idiota* o *imbècil*.

¹³¹ JOAQUIM JUBERT I GRUART (Cassà de la Selva, 1938). És Llicenciat en Medicina i Cirurgia per la Universitat de Barcelona l'any 1962 i especialitzat en Neurologia a Barcelona, Montpeller i París. Ha exercit de neuròleg a Barcelona i ha estat professor de Biologia de l'Educació, al llarg de 14 anys, a la Universitat Autònoma de Barcelona (Col·legi Universitari de Girona). Ha impartit també nombrosos cursos monogràfics, màsters, seminaris i conferències entorn del desenvolupament infantil humà i animal i la psicofarmacologia i psicopatologia fenomenològica. En els seus inicis va fer xerrades, conferències i escrits entorn de les persones discapacitades i la seva educació, i per tant és en aquest sentit un dels primers gironins que va escriure sobre aquesta temàtica. Les seves recerques s'han traduït en més d'un centenar de publicacions referents a neurologia clínica, neuropsicologia, neurolingüística, antropologia, etologia, etc. Ha dirigit durant 5 anys, dins el Museu d'Art de Girona, un seminari de recerca sobre la història de la infància i la iconografia del romànic i del gòtic. Les seves recerques en l'àmbit de l'educació infantil s'han publicat en els llibres: JUBERT GRUART, J. I NAVARRA ALZAMORA, J. (1987). *El primer any de vida: desenvolupament i aprenentatge. 1, De l'ameba al nadó*. Barcelona: Edicions 62; i JUBERT GRUART, J., DOMÈNECH POU, M. A. DOMINGO MANERO, M. (1988). *De nadó a company: desenvolupament i aprenentatge de la socialització durant els tres primers anys de vida de l'infant*. Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat. És membre fundador de l'Institut Psicomèdic AXIOS, on exerceix de neuròleg clínic i de docent (cursos sobre la mort, el morir i el més enllà, anàlisi transaccional, anàlisi de guions de vida, logoteràpia, lectures (im)possibles, etc.). Ha estat també fundador, l'any 1979 de l'Associació Servei Gironí de Pedagogia Social (SER.GI), juntament amb Josep Ribera i Xavier Ruscalleda. També estigué estretament vinculat amb la configuració i els inicis de l'escola d'educadors especialitzats a Girona.

¹³² JUBERT GRUART, J. (1968). “Els subnormals”. *Revista Presència*, núm. 169, pàg. 7-9. Pàg. 8.

¹³³ SAIZARBITORIA, R. “No es un ángel”. *Voces* (15/06/1971). Pàg. 2.

¹³⁴ Part del pensament i l'obra del pare José Ignacio Eguía, que fou director del Servicio de Información sobre Subnormales, es pot seguir en algunes de les seves obres que citem a continuació i que va publicar el Patronato San Miguel, de l'Obra Social de la Caja de Ahorros Municipal de San Sebastián.

EGUÍA, JOSÉ I. (1965). *Aspectos legales de la deficiencia mental*. Madrid: Patronato San Miguel, DL.

EGUÍA, JOSÉ I.; ORTAZA, C. (1965). *El deficiente mental y el trabajo protegido*. Madrid: Patronato San Miguel, DL.

EGUÍA, JOSÉ I. (1965). *Ética social respecto de los oligofrénicos*. Sant Sebastià: Patronato San Miguel, DL.

EGUÍA, JOSÉ I. (1965). *La iglesia y los deficientes mentales*. Madrid: Patronato San Miguel, DL.

En una reunió del Consell de Ministres del 12 d'agost de 1960 es va aprovar el Decret 1758/1960,¹³⁵ de 7 de setembre, pel qual es modificava el títol de l'aleshores actual Escuela Nacional de Anormales. Segons un escrit dirigit a Maria Soriano, directora de l'Institut Nacional de Pedagogia Terapèutica, del director general de Enseñanza Primaria, "las tendencias que hoy imperan en el campo de la pedagogía especial aconsejan modificar la denominación de la Escuela Nacional de Anormales por otra que refleje en forma más amplia su función, y, muy especialmente, no hiera la susceptibilidad de los alumnos y sus familiares".¹³⁶ L'escola passava a denominar-se Institut Nacional de Pedagogia Terapèutica. En referència al terme *subnormal*, l'aleshores director del centre Mater Dei de Girona afirmava en un retall de premsa, el 1984, que "[...] la paraula subnormal no és massa afortunada, és perillosa i susceptible, ja que no defineix amb gaire exactitud el que pretén qualificar. Un subnormal pot ser tant disminuït físic com mental, i per tant cal emprar altres paraules més adients, que ja n'hi ha".¹³⁷

Precisament, entre les conclusions de la comissió d'aspectes generals de Minusval-74, Conferència Nacional sobre Integració del Minusvàlid a la Societat, que es va dur a terme a Madrid durant del 28 al 30 de gener de 1974, la que sobresortia era la d'abandonar la paraula *subnormal* pel matís pejoratiu que havia anat adquirint en els darrers anys. Aquesta conclusió apareix en una ponència, que amb el títol "Nomenclatura", havia fet el metge rehabilitador Ricardo Hernández Gómez.

El 1975, oficialitzada d'alguna manera per la llei d'orientació francesa, es va introduir un nou terme que tindria (i continua tenint avui dia) alguna vigència a l'hora de denominar les persones amb discapacitats: *handicap*. Aquest terme, tal com assenyala Jacqueline Roca,¹³⁸ és d'origen anglosaxó (significa *la mà dins el barret*). És utilitzada per designar un joc d'atzar, en els camps de curses de cavalls. El que es buscava era igualar la sort: dins una carrera hípica ben concebuda, la sort

EGUÍA, JOSÉ I.. (1965). *El deficiente mental como sujeto responsable*. Madrid: Patronato San Miguel, DI.

¹³⁵ Decreto 1758/1960, de 7 de septiembre, por el que se modifica el título de la actual Escuela Nacional de Anormales. BOE núm. 223 (16 de setembre de 1960). Pàg. 13047-13048.

¹³⁶ Cambio denominación Escuela de Anormales (17/01/1961). Font: AMECAH [Caixa 77359]

¹³⁷ "Mater Dei: nou director i nous tallers per als alumnes". *Punt Diari* (19/01/1984). Pàg. 5.

¹³⁸ ROCA, J. (1992). *De la segregation a l'integracion. L'education des enfants inadaptés de 1909 a 1975*. Vanves: Centre Technique National d'Études et de Recherches sur les Handicaps et les Inadaptations, CTNERHI.

dels cavalls havia estat tan ben igualada que era gairebé impossible d'apostar qui seria el guanyador. Era tan fàcil com posar els noms dels cavalls en un barret i posar-hi la mà (*hand in cap*). A les curses de cavalls els més entrenats són penalitzats, estan sotmesos a un desavantatge (*handicap*) de pes i de distància. Es buscava afavorir o no desafavorir els cavalls que tenien una dificultat per començar. En definitiva, el que es pretén és saber en què es beneficia alguns participants en les curses de cavalls per anivellar les condicions de la competició i les probabilitats de guanyar, és a dir, designa el desavantatge imposat a un participant per equilibrar les probabilitats de guanyar. El terme *handicap* també s'utilitza en altres àmbits, com el golf. Se sap que aquest terme, en l'àmbit de les persones amb discapacitats, s'havia utilitzat ja el 1957, i que un metge, el doctor Jacob, l'utilitzà el 1935. El *handicap* indica on es troba el problema, si es tracta d'una discapacitat física, psíquica o bé mental, per exemple.

El Reial decret 348/1986, de 10 de febrer, plantejava per primera vegada que les paraules *subnormalidad* i *subnormal*, que estaven incloses dins les disposicions vigents, fossin substituïdes per paraules com *minusvalidesa* i *persona amb minusvalidesa*.

“De acuerdo con las recomendaciones del defensor del pueblo y teniendo en cuenta la terminología utilizada por la Ley 13/1982, de 7 de abril, sobre integración social de los minusválidos, así como por amplios sectores sociales, procede sustituir, actualizándolas, las expresiones *subnormalidad* y *subnormal*, contenidas en las disposiciones reglamentarias vigentes.

En su virtud, a iniciativa del Ministro de Trabajo y Seguridad Social a Propuesta del Ministro de la Presidencia y previa deliberación del Consejo de Ministros en su reunión del día 7 de febrero de 1986, dispongo:

Artículo 1. Los términos *subnormalidad* y *subnormal*, contenidos en las disposiciones reglamentarias vigentes, serán sustituidos por los de *minusvalía* y *persona con minusvalía*, con especificación, cuando proceda, de la naturaleza física, psíquica o sensorial de dicha *minusvalía*, con los mismos grados y derechos actualmente reconocidos por el ordenamiento jurídico.

Artículo 2. Se faculta a los ministerios, en cada caso, competentes por razón de la materia para adoptar las medidas necesarias y dictar las normas que se precisen en orden al cumplimiento de lo dispuesto en el presente Real Decreto.

Dado en Madrid, a 10 de febrero de 1986.

Juan Carlos R.

El Ministro de la Presidencia, Javier Moscoso del Prado y Muñoz”.¹³⁹

Representava un pas important perquè les administracions afrontessin amb dignitat les noves denominacions, sense la càrrega pejorativa que havia comportat fins aleshores qualsevol denominació de les persones amb discapacitats des dels

¹³⁹ Real Decreto 348/1986, de 10 de febrero, por el que se sustituyen los términos *subnormalidad* y *subnormal* contenidos en las disposiciones reglamentarias vigentes. BOE núm. 45 (21 de febrer de 1986). Pàg. 6769-6769.

principis dels temps. La realitat era una altra. Podem trobar perfectament en els diaris de sessions del Congrés dels Diputats de 1993 preguntes al Govern en relació amb els *subnormals*.¹⁴⁰ Fins gairebé els nostres dies, per exemple en algunes partides de baptisme que figuren en algunes parròquies de les nostres comarques, hi troben el terme *albat*, que designa una criatura morta abans de tenir ús de raó.

En un escrit, que tingué molt de ressó, publicat al *Punt Diari* a la secció de col·laboracions i pàgines d'opinió, el 19 de febrer de 1981, el psicòleg gironí Manel Palahí i Fàbregas¹⁴¹ denunciava un fet habitual a la societat espanyola envers les persones amb discapacitat: el document nacional d'identitat feia constar en l'apartat "Profesión" la paraula *subnormal*. En aquest escrit denunciava aquest tracte discriminatori i ofensiu envers les persones amb discapacitat, que era, malauradament, un fet força habitual encara a principis dels anys vuitanta. Manel Palahí assenyalava que "[...] aquesta petita tarja ha esdevingut per a la noia X el

¹⁴⁰ Pregunta al Gobierno con respuesta escrita. Causas por las que el Gobierno no ha enviado a las Comunidades Autónomas en el ejercicio de 1992 las partidas dirigidas a subvencionar centros y entidades que cuidan a subnormales (184/014117). Presentado el 11/01/1993. Romero Ruiz, Antonio (GIU-IC). *Boletín Oficial de las Cortes* Núm. D-374 (2 de febrer de 1993). Pàg. 112.

¹⁴¹ MANEL PALAHÍ I FÀBREGAS (Girona, 1945). Llicenciat en Psicologia per la Universitat Autònoma de Barcelona el 1977. En el camp de les persones amb discapacitat, des del setembre de 1977 fins al 1982 va formar part de l'equip tècnic de l'associació Aspronis, que va reorganitzar i crear nous serveis per a persones amb retard mental a Blanes i comarca: estimulació precoç, centre d'educació especial (avui, centre Ventijol), pretallers, taller ocupacional El Vilar, unitat de profunds i experiències d'integració. Fou el primer director del taller especial per a adults des del 1981 fins al 1983 en la fase d'obres i d'ampliació d'activitats del taller nou, El Vilar. Formà part de la Coordinadora de Tallers per a Disminuïts Psíquics de Catalunya. Amb una dedicació molt inferior va donar suport, del 1977 al 1980, l'aula d'educació especial Jesús Infant d'Arbúcies, en els continguts psicopedagògics i d'estudi de casos. Pel Nadal de 1978 va participar en la trobada de tècnics convocats pel Departament de Sanitat i Assistència Social de la Generalitat provisional, per a la confecció dels *principis inspiradors d'una política social per a disminuïts psíquics*. En el curs que es va impartir a Girona de pedagogia terapèutica el curs 1978-1979 per a mestres, en va ser professor i va organitzar i coordinar tota la part de seminaris pràctics. En els dos cursos següents de pedagogia terapèutica, el curs 1980-1981 i 1981-1982, va impartir l'assignatura de Psicologia del llenguatge. Els anys 1983 i 1984, al Servei Territorial de Justícia, en l'àrea de centres propis, va exercir com a director de les residències de reforma simultàniament: Residència Verge de Núria (nois), Residència Montseny (noies), Centre de Detenció, i va iniciar, organitzar i fer el seguiment de pretallers o centre de recursos Can Cuní. Des del maig de 1983 i al llarg de 3 anys va portar el seguiment del programa d'integració per a invidents i ambliops subvencionats per l'INSERSO i assessorat pel Centre de Psicodiagnòstic per a Sensorials de Barcelona (en el Curs de Pedagogia Terapèutica, el 1985-1986, dut a terme a Girona, va impartir l'assignatura 'Educació del nen amb deficiències visuals, juntament amb Margarida Albertí. En el curs per a educadors especialitzats de 1985, va dirigir el Seminari per als Educadors del Camp dels Disminuïts Psíquics, Físics, Sensorials i d'Afecció Múltiple, organitzat per la Diputació de Girona, i els Serveis de Justícia de la Generalitat de Catalunya. Des del 1985 va ser un dels fundadors i exerceix de professor de Psicologia de l'Escola d'Educadors Especialitzats, promoguda per SER.GI, Servei Gironí de Pedagogia Aplicada i situada al Col·legi Universitari de Girona durant sis anys, fins que es creà la diplomatura d'Educació Social a la UdG, on va impartir alguns seminaris específics. En l'actualitat, a més d'una important faceta com a escultor que ha anat desenvolupant en els darrers anys, i des de l'any 1988, ha exercit en consulta privada psicoteràpies principalment per a adults, parelles o problemes de l'adolescència. També ha dut a terme la seva activitat professional com a psicòleg en d'altres àmbits, com les drogodependències, la pobresa, etc., a més de participar en seminaris, grups de treball i publicacions que al llarg de tots aquests anys esdevenen un punt de referència en la psicologia a les comarques de Girona. Ha estat des de l'any 1990 membre numerari de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears.

pes lapidari de la despersonalització soferta. Ha estat l'encontre rutinari representat per dues figures tòpiques: «el marginat» i «el funcionari» (amb connotació).¹⁴²

Es dicta l'Ordre de 13 de maig de 1986,¹⁴³ que desplegava el Reial decret 348/1986, de 10 de febrer, sobre el canvi en les denominacions de les persones amb discapacitat, relacionava tot un seguit de disposicions¹⁴⁴ que quedaven afectades pel canvi i establia que la resta de disposicions de rang reglamentari en què es poguessin trobar continguts semblants se seguís el mateix criteri. Facultava la Dirección General de Acción Social per dictar les disposicions d'aplicació de l'ordre. Amb els anys, no caldria establir normes legals que fixessin criteris per a les denominacions.

¹⁴² PALAHI FÀBREGAS, M. "De professió: subnormal". *Punt Diari. Suplement* (19/02/1981). Pàg. 11.

¹⁴³ Orden de 13 de mayo de 1986, de desarrollo del Real Decreto 348/1986, de 10 de febrero, por el que se sustituyen los términos subnormalidad y subnormal, contenidos en las disposiciones reglamentarias vigentes. BOE núm. 138 (10 de juny de 1986). Pàg. 20918.

¹⁴⁴ Orden de 8 de mayo de 1970 por la que se aprueba el texto refundido de los Decretos 2421/1968, de 20 de septiembre, y 1076/1970, de 9 de abril, por los que se establece y regula la asistencia en la seguridad social a los subnormales. BOE núm. 121 (21 de maig de 1970). Pàg. 7871-7872.

Decreto 3140/1971, de 23 de diciembre, por el que se aprueba el reglamento de la Ley 25/1971, de 19 de junio, de protección a las familias numerosas. BOE núm. 310 (28 de desembre de 1971). Pàg. 21238-21245.

Real Decreto 1127/1976, de 23 de abril, por el que se extiende la asistencia a subnormales en la Seguridad Social a los hijos ilegítimos. BOE núm. 122 (21 de maig de 1976). Pàg. 9805.

Real Decreto 147/1980, de 25 de enero, por el que se determina la elevación de la cuantía de la prestación económica de la Seguridad Social para los subnormales. BOE núm. 24 (28 de gener de 1980). Pàg. 2087.

Real Decreto 1723/1981, de 24 de julio, sobre reconocimiento, declaración y calificación de las condiciones de subnormal y minusválido. BOE núm. 190 (10 d'agost de 1981). Pàg. 18285-18286.

Orden de 24 de diciembre de 1971 por la que se determinan los organismos habilitados para expedir los documentos acreditativos de la concurrencia en algunos de los miembros de familia numerosa de la condición de subnormal, minusválido o incapacitado para el trabajo. BOE núm. 313 (31 de desembre de 1971). Pàg. 21.422.

Orden de 30 de septiembre de 1972 sobre colaboración obligatoria de las empresas en el régimen general de la Seguridad Social, para el pago de la aportación económica del servicio social de asistencia a los subnormales. BOE núm. 247 (14 d'octubre de 1972). Pàg. 18.296.

Orden ministerial de 19 de octubre de 1974 por la que se suprime el límite de edad para la conservación del derecho a asistencia de la Seguridad Social a los subnormales. BOE núm. 259 (29 d'octubre de 1974). Pàg. 22019-22020.

Orden de 5 de enero de 1982 por la que se establecen normas para la aplicación y desarrollo del Real decreto 1723/1981, de 24 de julio, sobre reconocimiento, declaración y calificación de las condiciones de subnormal minusválido. BOE núm. 60 (11 de març de 1982). Pàg. 6460-6462.

Orden de 18 de octubre de 1985 por la que se considera en situación asimilada al alta a los trabajadores en desempleo no subsidiado, a efectos de la prestación económica por subnormalidad. BOE núm. 260 (30 d'octubre de 1985). Pàg. 34265.

Resolución de 1 de septiembre de 1972, de la Dirección General de la Seguridad Social, sobre reconocimiento de la condición de subnormal, minusválido o incapacitado para el trabajo, a efectos de familia numerosa. BOE núm. 241 (7 d'octubre de 1972). Pàg. 17896-17899.

Per altra banda, una de les institucions que més ha treballat en les definicions sobre el retard mental ha estat l'Associació Americana sobre la Deficiència Mental (AAMD), que més tard s'anomenà Associació Americana sobre el Retard Mental (AAMR). Va ser fundada el 1876 i al llarg de tots aquests anys ha guiat aquest camp sobre la terminologia, classificació, comprensió i definició de la persona amb retard mental. La primera edició de l'AAMR es va publicar el 1921, juntament amb el Comitè Nacional per a la Higiene Mental. Se n'han anat publicant diferents edicions, el 1933, el 1941, el 1957, el 1959, el 1973, el 1977, el 1983 i el 1992. El 2002 defineix el retard mental com "[...] una discapacidad caracterizada por limitaciones significativas en el funcionamiento intelectual y en la conducta adaptativa tal como se manifiesta en habilidades adaptativas conceptuales, sociales y prácticas. Esta discapacidad comienza antes de los 18 años".¹⁴⁵

L'aportació de l'AAMR conviu amb altres visions de la discapacitat, també promulgades per altres organismes que també han aportat altres visions. No seria, per altra banda, fins després de la Segona Guerra Mundial quan la Classificació Internacional de Malalties (CIE-6) va incloure una secció separada per als trastorns mentals. El 1952, l'Associació Americana de Psiquiatria publicaria una variant de la CIE-6, que va ésser la primera versió del *Manual de Diagnòstic i Estadístic: trastorns mentals* (DSM-I), avui ja per la versió DSM-IV-TR.¹⁴⁶ A la nova classificació internacional del funcionament de la discapacitat i de la salut (CIF) que sorgiria de la 54a Assemblea de l'Organització Mundial de la Salut (OMS) que se celebraria al maig de 2001, establirien un nou concepte de salut i els seus diferents estats lligats a factors derivats de l'entorn. La salut de la persona pot estar afectada tant per alteracions de les estructures i de les funcions corporals com per limitacions per dur a terme activitats o restriccions en la participació en diverses situacions.

Si bé avui, en l'àmbit educatiu, hem pres l'acord d'anomenar els alumnes amb discapacitat amb l'expressió *necessitats educatives especials*, que abregem per NEE, el concepte resta sovint subjecte a males interpretacions. No es tracta d'un eufemisme per continuar parlant dels *subnormals* ni dels alumnes amb deficiències

¹⁴⁵ ASOCIACIÓN AMERICANA SOBRE RETRASO MENTAL [AAMR] (2004). *Retraso mental. Definición, clasificación y sistemas de apoyo*. Madrid: Alianza Editorial. Pàg. 35.

¹⁴⁶ AMERICAN PSYCHIATRY ASSOCIATION (2002). *DSM-IV-TR. Manual diagnóstico y estadístico de los trastornos mentales*. Barcelona: Masson.

ni d'aquells subjectes usuaris de l'educació especial. Quan parlem d'un alumne amb NEE ho fem en la mesura que parlem d'unes necessitats educatives més que d'una tipologia de dèficits d'aquests alumnes. Quan precisament molts col·lectius avui dia estan lluitant per eliminar de moltes lleis, normes, etc. la paraula *deficiència* — *persones amb deficiències*— i canviar-lo per *discapacitat* —*persones amb discapacitats*—, som conscients que la terminologia que utilitzem per referir-nos a aquelles persones que pateixen algun tipus de deficiència, discapacitat o minusvalidesa ha anat variant d'acord amb moltes variables, paral·lelament a la tecnologia aplicada a la rehabilitació (lligada a connotacions negatives, de situacions de "dèficit") i a la relació de la societat amb els seus membres perquè les paraules, ens agradi o no, poden tenir consideracions negatives i que fereixen la sensibilitat d'uns i altres.

En l'àmbit educatiu, les necessitats educatives són aquells mitjans, recursos humans i materials o bé els ajuts pedagògics que permeten assolir els fins generals de l'educació. Finalment, quan hi afegim el terme *especial* ho fem en la mesura que aquests ajuts específics només els demana algun tipus d'alumne per poder assolir aquests fins generals de l'educació, perquè aquestes necessitats educatives especials ho són derivades d'algun tipus de discapacitat. I quan des de l'escola és parla de les NEE dels seus alumnes ho fan pensant en una diversitat enorme d'infants que avui els col·legis escolaritzen pensant que d'alguna manera ha d'arribar a tots i cadascun, perquè avui més que mai hem de parlar d'un únic sistema educatiu, d'una escola de tots i per a tots.

Els grans canvis s'han produït, certament, en relació amb les persones amb retard mental. La resta de discapacitats ha sofert menys canvis i no han estat objecte de revisions i modificacions conceptuals, fora pròpiament de les persones que pateixen una discapacitat física, per a les quals també al llarg de la història han anat apareixent diferents mots per denominar-les.

En els darrers anys s'ha plantejat la diversitat com un fet valuós i de primer ordre. L'atenció a la diversitat dins les nostres aules és un fet habitual perquè de fet, en el fons, la procedència dels nostres alumnes també és ben diversa. I ho és per molts motius. Tal com assenyalen Martínez i Vila, "[...] la diversidad es una característica inherente a la naturaleza humana y una posibilidad para la mejora y el enriquecimiento de las condiciones y relaciones sociales y culturales entre las

personas y entre los grupos sociales".¹⁴⁷ Ara bé, des de les posicions més esperançadores i que plantegen la diferència com quelcom valuós, a la pràctica no deixa de ser un principi teòric que no sempre és compartit per tothom. Si bé la diferència no s'ha d'entendre com un defecte, des de l'àmbit de la discapacitat aquesta precisament no significa quelcom valuós en si mateixa (moltes famílies consideren, indefectiblement, que ha estat una desgràcia que els ha tocat patir!). En canvi en el marc educatiu dins el qual es mou, la presència d'alumnes amb discapacitats ha generat molt bones pràctiques als nostres centres i ha permès estendre el coneixement de la discapacitat a les nostres aules. Els centres s'han hagut d'adaptar a aquestes noves pràctiques i l'atenció a la diversitat ha esdevingut quelcom que ha marcat el centres de manera positiva.

Avui, per exemple, autors com Miquel López Melero¹⁴⁸ esdevenen punts de referència importants en el camp del tractament de les persones amb discapacitats, i —en aquest cas— un dels referents més importants a l'Estat pel que fa a l'atenció a la diversitat. Apunta, en un seguit de distincions entre els termes *diferència*, *diversitat* i *desigualtat*, que s'ha d'entendre que ser diferent és quelcom valuós, i ofereix un nou marc educatiu on puguem moure'ns avui, en una escola que està feta per acollir aquesta diversitat tan gran d'alumnes.

¹⁴⁷ JIMÉNEZ MARTÍNEZ, F. i VILÀ SUÑÉ, M. (1999). *De educación especial a educación en la diversidad*. Archidona: Ediciones Aljibe. Pàg. 28.

¹⁴⁸ LÓPEZ MELERO, M. (1997). "Escuela pública y atención a la diversidad. La educación intercultural: la diferencia como valor". Dins , *Escuela pública y sociedad neoliberal* (pàg. 115-150). Màlaga: Aula Libre.

**SEGONA PART. APROXIMACIÓ HISTÒRICA A
L'ATENCIÓ A LES PERSONES AMB DISCAPACITATS**

CAPÍTOL 1 – ANTECEDENTS HISTÒRICS EN EL TRACTAMENT CAP A LES PERSONES AMB DISCAPACITATS

1.1. Els orígens

Des de l'antiguitat les persones amb discapacitats han estat menyspreades, adorades per alguns, aniquilades o temudes, segons les ideologies socials de l'època. A les antigues cultures primitives s'abandonaven els nens o es deixaven morir quan naixien amb alguna deformitat o discapacitat: l'infanticidi era una pràctica habitual en algunes cultures.¹⁴⁹ Els adults que arribaven a adquirir aquestes condicions se'ls apartava de la comunitat: "La práctica del infanticidio se consideraba esencial para controlar la naturaleza de la población espartana. Y no sólo el padre tenía derecho a terminar con la vida del recién nacido, sino que éste era expuesto ante un consejo de ciudadanos inspectores. Todo niño en el que se demostrasen o sospechasen taras era despeñado desde el macizo Taigeto y moría estrellado contra las accidentadas rocas del fondo".¹⁵⁰

Existeix, però, un cert *impasse* durant l'edat mitjana (considerada com una època molt fosca dins la història de la humanitat, en la qual s'arribava a recloure aquests nois i noies i a deixar-los apartats i marginats). Es considerava que aquestes persones estaven posseïdes per algun dimoni i se les sotmetia a

¹⁴⁹ Sobre aquest aspecte, BREDBERG, E. (1999), op. cit., assenyala que s'ha donat per suposat molt àmpliament que l'infanticidi dels nens deformes era una pràctica comuna durant el món antic, encara que en realitat les fonts que confirmen aquesta pràctica són escasses.

¹⁵⁰ SCHEERENBERGER, R. C. (1984). Op. cit.

exorcismes i fins i tot en alguns casos se'ls duia a la foguera: “[...] los modelos demonológicos dificultaron, en gran medida, la explicación científica de la conducta humana en cuanto a todo aquello que se desviaba de la «norma». El desconocimiento de la Anatomía, la Fisiología y la Psicología llevaban a dar explicaciones de tipo mítico y misterioso con respecto a estos fenómenos.”¹⁵¹ Aquesta concepció que les persones amb discapacitat estaven posseïdes per un esperit maligne va molt lligada a les antigues creences. Ja les religions mesopotàmiques suposaven certes creences lligades a l'existència de dimonis i esperits, alguns dels quals es consideraven benèfics i altres malèfics. Aquestes primeres religions influïren en el judaisme, i així quedaren reflectides en el mateix Nou Testament. En aquest text els dimonis i forces malignes queden lligades amb algunes malalties i forces diabòliques: “Quan ells se n’anaven, van portar a Jesús un mut endimoniat. Jesús va treure el dimoni, i el mut es posà a parlar. La gent, admirada, deia: —No s’havia vist mai res de semblant a Israel. Però els fariseus deien: —Aquest treu els dimonis pel poder del príncep dels dimonis”.¹⁵²

L'església condemnarà l'infanticidi¹⁵³ però, alhora, intenta atribuir a causes sobrenaturals les anormalitats que pateixen les persones. Per exemple, l'associació que es féu de l'epilèpsia i la possessió demoníaca fou evident. En aquests casos no servia la intervenció del metge davant l'exorcisme, pràctica habitual de l'època, ja que la intervenció del metge podia ser considerada com a herètica.

“A esta época del llamado «oscurantismo psiquiátrico», en la que se sostenía la presencia de lo diabólico en los orígenes del comportamiento anormal, le sigue el período correspondiente a los siglos XVI al XVIII, caracterizado por el llamado «naturalismo psiquiátrico». En este momento empieza a desaparecer la idea de trascendencia presente en años anteriores, para dar paso a una idea de naturaleza que se basta a sí misma, que tiene existencia y se rige por sus propias leyes”.¹⁵⁴

¹⁵¹ ILLÁN ROMEU, N. i ARNÁIZ SÁNCHEZ, P. (1996). “La evolución histórica de la educación especial. Antecedentes y situación actual”. Dins *Didáctica y organización en educación especial* (pàg. 13-43). Archidona: Ediciones Aljibe. Pàg. 14

¹⁵² Mt 9,32-33

Un altre passatge, aquest però de l'Evangeli segons Marc (Mc 5,1-14), està en la línia d'aquest que hem referenciat.

¹⁵³ L'infanticidi l'any 374 serà comdemnat: serà considerat una forma d'assassinat i es perseguirà amb la pena de mort. Però la pràctica de l'infanticidi a partir de llavors serà simulada a través de formes accidentals d'abandonaments, accidents, etc. Al Concili de Vaison (442) es va establir l'obligació d'anunciar dins les esglésies la presència de nens abandonats. Més endavant, i atès l'augment d'aquests, es comencen a crear els primers hospicis per a aquests nens, com el de Dateo de Milà l'any 787.

¹⁵⁴ ILLÁN ROMEU, N. i ARNÁIZ SÁNCHEZ, P. (1996). “La evolución histórica de la educación especial. Antecedentes y situación actual”. Dins *Didáctica y organización en educación especial* (pàg. 13-43). Archidona: Ediciones Aljibe. Pàg. 15

És de justícia, per altra banda, constatar l'enorme treball realitzat per l'església al llarg de la història en benefici de les persones amb deficiències: amb l'arribada del cristianisme es comença a notar un cert canvi, i una doctrina del respecte cap a la dignitat humana esdevé un moviment d'assistència i consideració cap a les persones amb deficiències.

"En el activo de la labor realizada por los cristianos en favor de los «inadaptados», se inscribe una interminable lista de testimonios de estima, de amor hacia el débil hacia el enfermo, hacia el individuo considerado por el «mundo» como deshecho, indigno de toda consideración. Pensemos solamente en las innumerables fundaciones católicas existentes en el universo de ayer y hoy, al servicio de todos los desheredados...

[...]

Recordemos, si se hace necesario, la infatigable caridad de un San Luis, de un San Vicente de Paúl, de un San Juan Eudes, de un San Camilo de Lellis, de un San Juan de Dios, de una beata madre Javouhey, de un padre De l'Épée y de tantos otros... Miremos, aun en nuestros días, los cientos de miles de religiosas pertenecientes a las congregaciones hospitalarias, las que tienen a su cargo las casas de reeducación o de reforma, los Hermanos de San Gabriel y sus sordomudos, los Salesianos de Dom Bosco y sus huérfanos, y la invisible presencia de los miembros de tantos institutos seculares, buena prueba de la vitalidad de esa Iglesia."¹⁵⁵

Tot i aquest suport de l'església a les persones amb discapacitat, les actituds s'han mantingut des de dos vessants: per un costat, l'atenció a les persones amb discapacitat forma part d'aquest rerefons que imprimeix caràcter a l'església ("aquest és el meu manament: que us estimeu els uns als altres tal com jo us he estimat. Ningú no té un amor més gran que el qui dóna la vida pels seus amics"¹⁵⁶); i per l'altre, tenir cura de les persones amb discapacitat és una manera de guanyar-se el cel a la terra. Fra Lorenzo Hervás y Panduro (missioner jesuïta nascut a Horcajo de Santiago —Conca— el 1735), en la seva obra *Escuela española de sordomudos ó arte para enseñarles á escribir y hablar el idioma español*, assenyala que "los sordomudos por sí solos naturalmente incapaces de recibir la fe divina, ó de oír la revelación de su oráculo, se hacen capacísimos de ella por medio de la instrucción, que fácilmente les podemos dar. Sin la instrucción ellos oponen á la fe divina un impedimento invencible en el orden natural".¹⁵⁷ En el cas dels sordomuts, la instrucció els permetia l'accés a la formació religiosa¹⁵⁸ i aquesta era veritablement la porta d'accés al regne de Déu, tot i que antigament es creia

¹⁵⁵ BISSONNIER, H. (1969). *Pedagogía religiosa de los "inadaptados"*. Barcelona: Editorial Nova Terra. Pàg. 94

¹⁵⁶ Jn. 15, 12-13.

¹⁵⁷ HERVÁS Y PANDURO, L. (1795). *Escuela española de sordomudos, ó arte para enseñarles á escribir y hablar el idioma español*. Tom I. Madrid: Imprenta de Fermín Villalpan Do. Pàg. 16

¹⁵⁸ CLOTET FABRÉS, J. (1890). *El catequista del sordomudo ignorante*. (2a edició). Vic: Ramon Anglada.

impossible l'educació del sordmut. Aristòtil creia que no tenien raó ni llibertat i el mateix sant Agustí els creia incapaços de conèixer les idees religioses. Es pretenia d'alguna manera que les persones amb discapacitat poguessin aconseguir la maduresa suficient per poder participar en la vida de la comunitat. El 1838, un mossèn, l'alemany Karl Georg Haldenwang, va fundar un "centre de salvació per a nens idiots" a la població de Wildberg (Württemberg).

A finals dels anys seixanta, l'arquebisbe de Barcelona, monsenyor Marcelo González Martín, amb motiu de la Pasqua de Resurrecció, el diumenge 14 d'abril de 1968, publicava una carta pastoral en què definia la voluntat de l'església diocesana de reconèixer els *subnormals* com a membres de la societat i fills de l'església. Es tractava d'un document que se situava en clara consonància amb el pensament de l'època, perquè "Dios nos pone al lado de las criaturas «sub» para que le demos gracias a Dios todos los días por el regalo de nuestra normalidad y nuestra regulación".¹⁵⁹ Mossèn Miquel Meler i Muntané participaria en els treballs de la comissió diocesana sobre l'educació especial que serviria de base per a la redacció d'aquesta pastoral. El 1965, mossèn Miquel Meler havia participat com a expert en la conferència organitzada per la comissió medicopedagògica i psicosocial de l'Oficina Internacional Catòlica de la Infància (BICE), que reuní a Roma experts de 61 països diferents per estudiar els problemes plantejats per la integració social, professional i eclesial de *l'insuficient mental*, i que d'alguna manera assumirien l'esperit del Concili Vaticà Segon.

Hi ha hagut, però, clarament dues esglésies. Una església propera als més desvalguts que, a través dels mossens de parròquia, congregacions religioses de monges i frares i seglars propers a una doctrina d'ajuda als més desvalguts, ha tramès la vertadera visió cristiana de la vida; l'altra església, més propera als estaments jeràrquics de l'església vaticana, s'ha mantingut més allunyada de les realitats socials, i fins i tot, com en el cas de l'Opus Dei, ha estat capaç de manifestar a través del seu prelat, monsenyor Javier Echevarría, que "un sondeo revela que el 90 por 100 de los minusválidos son hijos de padres que no han llegado puros al matrimonio". Aquesta afirmació, que quedaria recollida a la

¹⁵⁹ GONZÁLEZ MARTÍN, M. A. D. B. (1968). "Los subnormales miembros de la sociedad e hijos de la iglesia". *Documentos pastorales*. Pàg. 1.

publicació mensual *Voces*,¹⁶⁰ de la Confederació Espanyola de Federacions i Associacions pro Persones Deficients Mentals, les havia manifestades el prelat de l'Opus Dei¹⁶¹ a un periodista sicilià. El portaveu de l'Opus Dei, Giuseppe Corigliano, trauria importància a les paraules —després de l'enorme polèmica que van suscitar a tot el món en associacions i col·lectius de persones amb discapacitats— afirmant que s'havia tractat d'una confusió per una manca de coneixement de l'idioma italià. Javier Echevarría sabia perfectament l'idioma italià. En aquesta mateixa publicació es recollien unes paraules de monsenyor Vinicio Albertini, president de la comunitat Capodarco, fundada per assistir els minusvàlids, que afirmava: "La Congregación para la Doctrina de la Fe tendría que someter a juicio las corrientes de la Iglesia Católica que son anticonciliares y anticristianas porque niegan la humanidad de Cristo y su muerte redentora". Aquest testimoni estava en plena sintonia amb una vella afirmació que considerava els idiotes com aquells "[...] cuyo estado es el testimonio y el resultado de la inmoralidad"¹⁶² —immoralitat que alguns autors indicaven com a pròpia d'ells mateixos o dels seus propis pares— i que Roger Perron recull al voltant de les actituds i idees respecte a les deficiències mentals, sense que aquesta afirmació sigui en absolut seva.

Aquest treball de Roger Perron recull el testimoni històric de les actituds, les idees i les maneres d'anomenar la persona amb discapacitat al llarg de les diferents èpoques. Es definia la idiotesa com un trastorn mental caracteritzat per la falta congènita i completa de les facultats mentals, i s'assenyalava que "unas veces es inherente á un vicio de conformación, y entonces es congénita, mientras que otras es sintomática de una lesión orgánica del cerebro sufrida después del

¹⁶⁰ CONFEDERACIÓN ESPAÑOLA DE FEDERACIONES Y ASOCIACIONES PRO-PERSONAS DEFICIENTES MENTALES. *Voces. Publicación Mensual*. Núm. 296. Madrid, juny de 1997.

¹⁶¹ El 20 d'abril de 1994 es va reunir a Roma el Congrés electiu de l'Opus Dei per escollir el nou prelat de l'obra. Aquest va recaure en la figura de monsenyor JAVIER ECHEVARRÍA, que havia estat fins a aquell moment vicari general de la Prelatura i col·laborador durant més de 20 anys del fundador de l'Opus Dei, sant Josep-Maria Escrivà de Balaguer, i també al costat de monsenyor Álvaro del Portillo. El 6 de gener de 1995, Joan Pau II va consagrar bisbe monsenyor Javier Echevarría. Succeïa el traspasat monsenyor Álvaro de Portillo. Es convertia en el segon successor del seu fundador. En l'homilia del nou prelat, amb motiu del seu ingrés solemne a l'església prelatícia, el 21 d'abril de 1994, recollit en el *Butlletí de la Prelatura Romana*, X (1994) 131-137, i que quedà citat dins el llibre *Fuentes para la historia del Opus Dei* (FEDERICO M. REQUENA, JAVIER SESÉ (2002). Editorial Ariel, Barcelona, Pàg. 193), assenyalava que "[...] a propósito del Prelado, entre las muchas condiciones necesarias, nuestro Derecho particular prescribe: «reluceat prudentia, pietate, erga Ecclesiam eiusque Magisterium exemplari amore et oboedientia, erga Opus Dei devotione, erga Prelaturae fideles caritate, erga proximos zelo» (Codex iuris particularis Operis Dei, n. 131,2). El Prelado del Opus Dei debe brillar por la prudencia, por la piedad, por el amor y obediencia ejemplares a la Iglesia y al Magisterio eclesiástico, por la devoción al Opus Dei, por la Caridad con todos los fieles de la Prelatura, por el celo apostólico hacia todas las almas [...]". Precisament les seves paraules no responien a aquesta descripció.

¹⁶² PERRON, R. (1973). "Actitudes e ideas respecto de las deficiencias mentales", dins R. de Zazzo (ed.) *Los débiles mentales* (pàg. 45-76). Barcelona: Fontanella. Pàg. 48

nacimiento".¹⁶³ A principis del segle XX, en un curs de conferències a l'Ateneu de Barcelona els dies 31 de gener i 1, 3, 4 i 5 de febrer de 1916, trobarem una definició de Maria Baldó de Torres. En la xerrada titulada "¿Llega la mujer a la maternidad con suficiente preparación para dar a la sociedad hijos sanos, fuertes y honrados?" estableix les bases d'aquest plantejament que assenyalàvem anteriorment, perquè, tal com podíem llegir, "[...] cuando esto ocurre, hay en el matrimonio un pecado de origen que rara vez se borra".¹⁶⁴ Uns anys enrere, el *Diario de Gerona* assenyalava que

"la Sociedad Española contra el Alcoholismo ha publicado una circular de propaganda en la cual hace notar los graves males que acarrea el alcoholismo, hasta el punto de haberse podido comprobar que el 90 por 100 de los locos, muchos anormales y la mayor parte de los penados por delitos de sangre y sobre todo los pasionales, tienen su origen en el vicio alcohólico de los actores ó de sus progenitores. Firman la circular los Sres. La Cierva, Úbeda, Bejarano, González Álvarez, Salazar, Quirós y otros".¹⁶⁵

Es tractava de cercar culpables i en un mateix sac hi havia de tot, fins i tot, és clar, els anormals. Els fills dels alcohòlics, si no morien de petits, es considerava que podrien ser escrofulosos, epilèptics, idiotes, anormals, maníacs, bojos o bé criminals.

Aquesta visió per sort avui dia —fora de situacions malauradament excepcionals— ha deixat de ser vigent. Les antigues cultures no ho creien així, ja que les malalties per a ells eren conseqüència del pecat. En un passatge de l'Evangeli segons sant Joan, en relació amb la guarició del cec de naixement, hi trobem aquest fet: "Jesús, tot passant, veié un home que era cec de naixement. Els seus deixebles li van preguntar: —Rabí, qui va pecar perquè nasqués cec: ell o els seus pares? Jesús respongué: —No ha estat per cap pecat, ni d'ell ni dels seus pares, sinó perquè es manifestin en ell les obres de Déu".¹⁶⁶

¹⁶³ DIVERSOS AUTORS (1930). *Enciclopedia universal ilustrada europeo-americana de etimologías: sánscrito, hebreo, griego, latín, árabe, lenguas indígenas americanas, etc. versión de la mayoría de las voces en francés, italiano, inglés, alemán, portugués*. (vol. 70). Madrid: Espasa-Calpe. Pàg. 882.

¹⁶⁴ BALDÓ DE TORRES, M. (1916). "¿Llega la mujer a la maternidad con suficiente preparación para dar a la sociedad hijos sanos, fuertes y honrados?", dins *Educación femenina. Cursillo de conferencias celebrado en el Ateneo Barcelonés los días 31 de enero y 1, 3, 4 y 5 de febrero de 1916* (pàg. 125-152). Barcelona: Librería Parera. Pàg. 130.

¹⁶⁵ *Diario de Gerona* (14/08/1912). Pàg. 6.

¹⁶⁶ Jn. 9, 1-3

Al llibre de l'Èxode, per altra banda, hi podem trobar, en relació amb el culte i l'estimació de Déu als seus fills a la terra, tot el contrari: "Demano comptes als fills de les culpes dels pares fins a la tercera i a la quarta generació dels qui no m'estimen. Però, per als qui m'estimen i guarden els meus preceptes, mantinc el meu amor durant un miler de generacions."¹⁶⁷

Aquest pensament fou molt vigent durant l'antiguitat. Tanmateix aquesta visió, el 1997, com hem assenyalat anteriorment, fou "adoptada" per l'Opus Dei, una de les organitzacions religioses amb més pes dins l'església catòlica avui dia. La veritat és que, tal com diu el llibre d'Ezequiel, "només el qui pequi morirà. El fill no es carregarà les culpes del pare, ni el pare les del fill. L'home just collirà els fruits de la seva bondat, l'injust els de la seva maldat".¹⁶⁸ La visió actual —afortunadament— no assenyalava els pares d'una persona amb discapacitat com a culpables d'aquesta situació.

Bàsicament, però, podem dir que al llarg de la història, tal com afirma Massimo Ammaniti, han predominat dues actituds socials contraposades respecte a les persones que es diferenciaven de la majoria: una de rebuig pel fet de considerar-les amenaçadores i estranyes i una altra de protecció.

"A lo largo de los siglos se han producido dos comportamientos diferentes en las actitudes sociales con los minusválidos: uno de repulsa frente a un fenómeno extraño y amenazador y otro de protección, por considerar al minusválido incapaz de valerse por sí mismo. Es interesante observar cómo estas actitudes contrastadas se entrelazan y adoptan formas diferentes según los períodos históricos. De cuando en cuando el minusválido se presenta como una figura demoníaca o como una persona que, por su simplicidad, está más cerca del mundo divino".¹⁶⁹

Maria Pallisera¹⁷⁰ afegeix que aquesta segona actitud no segueix linealment la primera, sinó que en algunes èpoques ambdues coexisteixen i s'entrellacen i prenen formes diferents segons els períodes històrics. Tomlinson¹⁷¹ assenyalava també que el tractament d'aquells que han estat socialment definits com a disminuïts està enormement condicionat pels valors i interessos dels grups

¹⁶⁷ Ex. 20,5

¹⁶⁸ Ez.18,20

¹⁶⁹ AMMANITI, M. (1983). *Minusválidos*. Barcelona: Ediciones del Serbal. Pàg. 89

¹⁷⁰ PALLISERA DÍAZ, M. (1994). *La transició a l'edat adulta i vida activa de persones amb disminució psíquica. Criteris orientadors de la intervenció educativa*. Universitat de Girona (tesi doctoral). Document no publicat. Pàg. 7.

¹⁷¹ TOMLINSON, S. (1982). *A Sociology of Special Education* (1a ed.) Londres.

dominants en cada societat particular: "Es poden repetir semblants tractaments de la deficiència en societats distants cronològicament però conduïdes per semblants ideologies; per exemple, l'antiga Grècia i l'Alemanya nazi compartien similars valors referents a la puresa racial a conseqüència dels quals es tendia a eliminar les persones que es considerava que constituïen un perill de degeneració racial: entre aquestes s'hi comptaven les que tenien disminució psíquica".¹⁷²

Al llarg dels segles XVII i XVIII serà quan podrem posar la primera pedra del que esdevindrà l'atenció de les persones amb discapacitats, malgrat que aquestes persones se les ingressarà en manicomis, orfenats, presons... i rebran el mateix tracte que els pobres, delinqüents i persones amb trastorns mentals. A Catalunya al segle XVIII les epidèmies, les guerres i la fam portaran situacions de mortalitat i pobresa. En el període franquista, en plena postguerra espanyola, Luis Vehí de Cabrera, metge, cap de clínica de l'Hospital Provincial i Hospici (exajudant honorari de la Càtedra de Pediatria de la Universitat de Barcelona), assenyalaria en relació amb la mortalitat infantil que "[...] el mongolismo y los déficits psíquicos ocupan un lugar francamente aterrador por su incremento en la mortalidad infantil".¹⁷³

Ja a finals del segle XVIII i primers del XIX s'iniciarà el període de la institucionalització especialitzada de les persones amb deficiències i llavors, a partir d'aquí, ja podem començar a parlar d'educació especial.

Cal assenyalar, però, que l'inici en el tractament de les persones amb deficiències s'inicia amb aquelles que pateixen una deficiència sensorial. Serà, inicialment, amb els sords. Tot i que el filòsof grec Aristòtil va arribar a la conclusió que els sords eren ineducables, cap al segle XVII comencen a donar-se algunes experiències en el tractament de les persones sordes. En els orígens de la història de l'educació especial no ens parla tant de persones "famoses" sordes com dels cecs, atès que es pensava que la sordesa era una deficiència psicològica i sociològica molt més gran que la ceguesa. Ignasi Puigdemívol assenyalaria, en relació amb el fet que l'inici de l'educació hagués començat per a les persones amb una discapacitat sensorial, que:

¹⁷² PALLISERA DÍAZ, M. (1994). Op. cit.

¹⁷³ VEHÍ DE CABRERA, L. "La mortalidad infantil". *Los Sitios*. (16/01/1943). Pàg. 5.

[...] por una parte se trata de déficits que no afectan fundamentalmente el desarrollo mental de estos niños ni, por lo tanto, a su consciencia; la explicación de los mismos se presta menos a las connotaciones mágicas o sobrenaturales. Por otra parte, el individuo con déficit sensorial es consciente de su limitación y puede colaborar activa e intencionadamente en la superación de las limitaciones que dicho déficit comporta. Pero no es menos trascendente la razón de que la educación de estos niños suponía esencialmente una revisión y adaptación de los procedimientos de enseñanza, mientras que la atención educativa de los niños con déficits mentales supondría inevitablemente no sólo esta adaptación metodológica, sino una revisión de principios y fines de la pedagogía y, en definitiva, una alteración de los paradigmas pedagógicos vigentes”.¹⁷⁴

En relació amb la sordesa, el mateix Ignasi Puigdel·lívol constata la problemàtica que hi havia a l'inici de l'atenció institucionalitzada —en el cas de l'Escola Municipal de Deficients de Barcelona 1911-1936— a poder discernir una persona sordmuda d'una que presentés una deficiència psíquica: “És fàcil considerar que a l'Escola de Sords-Muts hi haguessin nens amb deficiència mental. No podem afirmar que l'Escola se'n fes càrrec un cop confirmat el dèficit, però sí que, al ser el retard en l'aparició de la parla un símptoma normalment associat a la deficiència mental, és més que probable que ingressessin a l'Escola nens amb aquella deficiència.”¹⁷⁵

1.2. Les diferents etapes al llarg de la història

Autors com Rafael Bautista Jiménez¹⁷⁶ plantegen que hi ha 3 etapes dins la història de l'educació especial: la primera, que es considera la prehistòria de l'educació especial; la segona, en què sorgeix l'educació especial entesa com l'atenció assistencial i a vegades també educativa a un tipus de persones i caracteritzada pel fet que es du a terme en situacions i ambients separats de l'educació ordinària; i una darrera etapa, més recent, on ens trobem actualment, amb unes tendències que suposen un nou enfocament del concepte i la pràctica de l'educació especial.

De totes maneres, la diferenciació que nosaltres plantejem està condicionada per la figura clau en cadascuna de les diferents etapes. El fet que parli de quatre grans èpoques dins l'educació especial respon bàsicament al model utilitzat en cadascuna a partir dels professionals que hi intervenen. És, alhora, una

¹⁷⁴ PUIGDELLÍVOL AGUADE, I. (1986). “Historia de la educación especial”, dins Molina Garcia, S. (ed.), *Enciclopedia temática de la educación especial* (pàg. 47-61). Madrid: Ed. Santillana. Pàg. 50-51.

¹⁷⁵ PUIGDELLÍVOL AGUADE, I. (1984). *L'escola municipal de deficients a Barcelona (1911-1939)*. Tesina de llicenciatura, Universitat de Barcelona [document no publicat]. Pàg. 66.

¹⁷⁶ BAUTISTA JIMÉNEZ, R. (1991). “Educación especial: historia y tendencias actuales, marco legal y servicios”. Dins R. C. BAUTISTA JIMÉNEZ (ED.), *Necesidades educativas especiales. Manual teórico práctico* (pàg. 28-42). Màlaga: E. Aljibe.

visió local, des de la perspectiva d'atenció a les persones amb discapacitat, que s'ha donat a Catalunya, i en concret a les comarques de Girona, amb les seves limitacions i mancances, en relació amb el que podríem trobar en altres comarques de Catalunya, i per extensió al que havia succeït a Barcelona, que esdevé un referent per tot allò que es fa a Catalunya:

LES DIFERENTS ETAPES AL LLARG DE LA HISTÒRIA			
Model assistencial	Model mèdic	Model pedagògic	Model multidisciplinari
Atenció a les persones cegues i sordes i pobres, malalts mentals, captaires...	Atenció a les persones cegues i sordes	Atenció educativa a les persones amb discapacitats	Atenció multidisciplinària a les persones amb necessitats educatives especials
----- Monestirs, parròquies, asils,...	----- Institucions	----- Centres d'educació especial	----- Diferents entorns educatius
----- Ordes religiosos	----- Metges	----- Mestres Logopedes Fisioterapeutes Psicòlegs Metges	----- Equips multidisciplinaris (Treball en equip)
S. XV-XVI	S. XVIII-XIX	1960-1970	1984

QUADRE 9. Les diferents etapes al llarg de la història.

1.2.1. Model assistencial: prehistòria de l'educació especial

Als inicis trobem un llarg període dominat pel pessimisme i el negativisme envers aquest col·lectiu. Podem trobar, com a pràctica habitual, l'infanticidi, quan naixien infants amb anormalitats. Hi ha bàsicament una actitud de repulsa i rebuig a aquests infants. Amb el Renaixement, entre mitjans del s. XV i del s. XVI, hi ha un tracte més humanitari envers el col·lectiu de marginats. Al s. XV es crea la primera institució psiquiàtrica per a l'atenció de malalts, a València, per fra J. Gilabert Jofré: el primer hospital psiquiàtric del món per a "folls, innocents y desemparats". Des dels ordes religiosos es dona una resposta a un col·lectiu de fet

molt ampli de persones malaltes, boges, pobres, deficients, etc. La prehistòria de l'educació especial es caracteritzarà per l'atenció que de manera puntual es donarà a aquelles persones amb sordesa o ceguesa. Són poques les experiències que es coneixen. Al segle XVI comencen els primers tractaments cap a les persones sordmudes. A Espanya la figura de fra Pedro Ponce de León s'ha de considerar iniciadora d'aquest treball. No hi ha pròpiament una especialització, i dins les institucions hi ha una mica de tot. Si bé des del punt de vista educatiu s'apunten les possibilitats que tenen les persones amb ceguesa i sordesa, el retard mental no apareix encara amb possibilitats de ser educat, però, tanmateix, dins els hospicis, els hospitals, etc. trobem persones amb malalties mentals, amb discapacitats, pobres, cecs, sords, malalts, etc. barrejats, sense aparentment cap mena de control. Es tractava de protegir la societat d'aquesta mena de *desgraciats*.

1.2.2. Model mèdic: La institucionalització

Alguns autors¹⁷⁷ consideren que l'educació especial sorgeix quan s'inicia el període de la institucionalització especialitzada dels subjectes excepcionals cap a finals del segle XVIII i principis del segle XIX. De mica en mica es va incrementant l'atenció cap a cecs i sordmuts en centres específics. A finals del segle XIX s'inicia a Anglaterra, Alemanya i els Estats Units la institucionalització dels deficients psíquics. Al llarg del primer quart del segle XX s'estén a la majoria de les persones amb deficiències. Aquest model tracta la persona des de la perspectiva de la malaltia i la seva curació. V. Maney, director de les classes de perfeccionament de la Rue Grange-aux-Belles a París, manifestava en un treball seu publicat el 1913 — *La pedagogía de los anormales*— que “los idiotas, cretinos, imbéciles, epilépticos, histéricos, atacados del mal de San Vito, paralíticos, hemiplégicos, etc., así como los imbéciles morales de instintos perversos. Estos niños no pueden ser cuidados ni educados colectivamente sino bajo la responsabilidad del médico, son designados por esta razón bajo el nombre de anormales medicales”.¹⁷⁸

¹⁷⁷ Per citar alguns dels que corroboren aquesta idea:

MAYOR SÁNCHEZ, J. (1988). “Educación especial”, dins J. MAYOR SÁNCHEZ I ALTRES (ED.), *Manual de educación especial* (pàg. 7-31). Madrid: Anaya.

BAUTISTA JIMÉNEZ, R. (1991). “Educación especial: historia y tendencias actuales, marco legal y servicios”. DINS R. C. BAUTISTA JIMÉNEZ (ED.), *Necesidades educativas especiales. Manual teórico práctico* (pàg. 28-42). Màlaga: E. Aljibe.

GARCÍA GARCÍA, E. (1988). “Normalización e integración”, dins J. MAYOR SÁNCHEZ I ALTRES (ED.), *Manual de educación especial* (pàg. 57-78). Madrid: Anaya.

¹⁷⁸ VANEY, V. (1913). *La pedagogía de los anormales*. Toledo: Imprenta de Rafael Gómez Menor, traducció de Luis Ansorena y Blasco. Pàg. 9-10.

El 1952, quan es descobreix un nou fàrmac, la clorpromazina, per a les persones psicòtiques, s'inicia d'alguna manera la utilització dels psicofàrmacs per a les persones amb malalties mentals, que anirà augmentant els anys següents i farà de la psiquiatria el seu mitjà i *modus* d'actuació. Els psiquiatres (i la medicina en general), a través de la farmacologia, també podran atendre depressions i resoldre —encertadament o no— alguns problemes majors i menors. Al llarg de la segona meitat del segle XIX i al començament del segle XX només trobarem dos tipus de professionals destinats a l'atenció a les persones amb discapacitats: els metges i els mestres, tot i que aquests darrers queden relegats a funcions menys "importantes" dins les institucions. Les direccions (gairebé fins als anys setanta) estaran en mans de metges. Es tracta d'un període caracteritzat per una recerca de mètodes de tractament que provenen dels grans autors (Esquirol, Itard, Seguin, Voisin, etc.); per l'activitat dels reformadors socials; per l'aparició d'associacions professionals: American Association of Instructors of the Blind (1871), American Association of Mental Deficiency (1876), Council for Exceptional Children (1922), Council for Exceptional Children (1934), que promou la publicació de la revista especialitzada *Exceptional Children*, etc.; i pel desenvolupament científic i tècnic que ajudaran a promoure mètodes fiables d'avaluació (psicometria).

Des de gairebé els inicis hi haurà pràcticament tres grans camps científics que donaran resposta al problema. En primer lloc, la medicina higienista, com a continuadora de l'obra de protecció de la infància. La higiene, a través dels metges higienistes, constituirà una disciplina medicosocial en pro d'una societat necessitada precisament d'higiene ("La Higiene escolar no es otra cosa que la aplicación de los principios y preceptos de la Higiene privada, y en parte pública, á las escuelas y los alumnos que á ellas concurren, aplicación que responde á satisfacer las peculiares condiciones del medio en que el niño debe pasar la mayor parte del día, y de la actividad que en él ejercita").¹⁷⁹ En segon lloc, la psiquiatria, que intervindrà en relació primer amb el diagnòstic i segon respecte al tractament d'un conjunt enorme de persones afectades per discapacitats, malalties mentals, etc. I finalment els diferents professionals de la pedagogia establiran un nou model, l'educatiu, que permetrà atendre aquests infants i joves sota paràmetres pedagògics (i psicològics, també). El moviment higienista, que sorgiria a finals del segle XIX i principis del segle XX, defensava el dret de la comunitat a unes millors

¹⁷⁹ ALCÁNTARA GARCÍA, P. (1912). *Tratado de higiene escolar*. Madrid: Librería de los Sucesores de Hernando. Pàg. 9.

condicions de vida. Aquest moviment va influir enormement en les reformes i millores de les construccions escolars. El primer congrés nacional d'higiene es duria a terme el 1912 a Barcelona.

1.2.3. Model pedagògic: dels centres d'educació especial a la integració escolar en centres ordinaris

En finalitzar la Segona Guerra Mundial s'inicia una nova etapa en molts dels països. Es reprenen molts programes de serveis socials.¹⁸⁰ A principis del segle XX ja existeixen alguns centres d'educació especial, tot i que de manera més generalitzada aquests es construeixen cap a finals dels anys seixanta. Molts d'aquests s'edifiquen a fora de les ciutats i pobles, sovint apartats dels nuclis urbans. Paral·lelament a la construcció d'alguns centres d'educació especial a Espanya, a Catalunya, s'ha de precisar que a Europa es comencen a qüestionar la qualitat dels serveis. S'introdueix el principi de normalització, integració, sectorització i individualització de serveis. L'atenció a les persones amb necessitats educatives especials (NEE) serà la nova terminologia que dins el món educatiu s'utilitzarà per entendre que aquestes persones poden ser escolaritzades en un medi ordinari, concepte que prendrà força tanmateix als anys noranta, però que es va començar a gestar-se a finals dels setanta. Encara, però, en alguns països — incloent-hi el nostre—, a finals dels vuitanta, s'estan construint nous centres d'educació especial. La figura del mestre, en qualsevol cas, no tindrà un pes dins les institucions per a infants amb discapacitat fins pròpiament als anys setanta.

1.2.4. Model multidisciplinari: la intervenció de diferents professionals

Aquest darrer model pensem que és el que ha de definir la proposta actual i futura de l'educació especial arreu: la coexistència de diferents ajudes i suports a la persona amb NEE: centre ordinari d'escolarització per excel·lència de la persona amb necessitats educatives especials; cooperació entre els diferents centres; establiment de vies de suport i ajut als pares, professionals, alumnes, etc.; treball multidisciplinari i col·laboratiu entre docents i especialistes. I s'ha de treballar amb

¹⁸⁰ Qualsevol estudi que es vulgui dur a terme per tenir una visió història dels serveis socials a Catalunya necessitarà una lectura en profunditat de la tesi doctoral d'Antoni Vilà i Mancebo, presentada a la Universitat de Girona l'any 2004, avui en format de llibre, retocada, revisada i amb l'adaptació del text universitari:

un nou concepte: la inclusió. L'evolució del concepte *integració escolar* ens porta a parlar d'*inclusió*, entesa com la integració total en el marc de l'escola ordinària de l'alumnat amb necessitats educatives especials.

Carmen García Pastor planteja l'existència de dos models: el mèdic i el psicològic:

"El modelo médico de intervención será decisivo en la concepción de una educación diferente, especializada. El problema de la intervención residiría, de una parte, en un diagnóstico bien realizado, de otra en un tratamiento específico para el tipo de problema descubierto, al igual que en cualquier otra enfermedad.

[...]

El modelo psicológico partió de esta misma base; sin embargo, desde el principio, se trataron de diferenciar el diagnóstico médico y el diagnóstico psicológico; este último se preocuparía fundamentalmente por la «capacidad» del sujeto".¹⁸¹

El Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya publicaria tot just el 1986¹⁸² una circular de la Direcció General d'Ensenyament Primari per la qual es definien les funcions docents que haurien de desenvolupar els professionals especialistes en els centres públics d'educació especial. D'acord amb el que es preveia en la Circular de 4 de setembre de 1981, s'establien els criteris d'actuació en el camp de l'educació especial, les funcions dels diferents professionals que treballaven o podien arribar a treballar en aquests centres: assistents socials, educadors, fisioterapeutes, logopedes i professors d'educació física, a més dels professors d'educació especial, que no quedava inclosos dins aquesta circular. El text també s'oblidava d'altres professionals, com el professor de música, el musicoterapeuta, l'especialista en art, etc.

1.3 Les actuacions legislatives en el tractament cap a les persones amb discapacitats

Fer una anàlisi de la legislació apareguda en el període que comprèn aquesta recerca implicaria un treball molt més profund i exhaustiu.¹⁸³ No és el nostre

¹⁸¹ GARCÍA PASTOR, C. (1998). *Una escuela común para niños diferentes: la integración escolar* (3a edició revisada) Barcelona: EUB. Pàg. 26.

¹⁸² Circular de la Direcció General d'Ensenyament Primari per la qual es defineixen les funcions docents a desenvolupar pels professionals especialistes en els centres públics d'educació especial. *Full de Disposicions i Actes Administratius del Departament d'Ensenyament*. Núm. 145 (abril de 1986). Pàg. 2789-2791.

¹⁸³ La tesis doctoral de M. G. Herraiz ha estudiat la legislació educativa a Espanya durant el primer terç del segle XX, si bé és una aportació molt centralitzada en les actuacions que es duen a Madrid, i a partir de les actuacions dels *patronatos nacionales* i del Colegio Nacional.

HERRAIZ DE GASCUEÑA, M. G. (1995). *Aproximación a la educación especial española del primer tercio del siglo XX*. (Vol. núm. 28) Conca: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Castilla-La Mancha.

objectiu. Tot i així, no voldríem deixar de recollir alguns aspectes —no tots— que formen part de la història legislativa d'aquest país i que, per tant, donen cabuda a la multivarietat de propostes i iniciatives entorn del tractament educatiu de les persones amb discapacitat a casa nostra, tenint en compte que caldrà, però, diferenciar èpoques i moments històrics. Tampoc no pretenem aprofundir en el concepte jurídic de la persona amb discapacitat.

La quantitat de legislació escrita, tal com afirma Paulino Azua,¹⁸⁴ no és en absolut sinònim de qualitat.¹⁸⁵ També caldria veure per què hi ha hagut força improvisació i una manca de planificació generalitzada. No totes les èpoques són productives en matèria legislativa sobre les persones amb discapacitat. La persona amb discapacitat, i la problemàtica jurídica dels *subnormals* a Espanya, va ser fruit d'un important treball que va publicar el 1977, Adolfo Carretero, doctor en Dret i magistrat del Tribunal Suprem.¹⁸⁶

El conjunt de normes destinades a l'atenció i regulació de les persones amb discapacitat s'han creat des de vessants diversos, i, pel que fa a la nostra recerca, ens aturarem bàsicament en aquelles que tenen a veure amb l'atenció educativa d'aquestes persones, tot i que en els darrers anys hi ha hagut una duplicitat del material legislatiu, fruit, en part, de la tasca normativitzadora que la Generalitat de Catalunya ha dut a terme des del moment que se li han traspassat les competències en matèria educativa. Quan la competència d'una determinada matèria és exclusiva de Catalunya, les nostres normes han de prevaldre per sobre les de l'Estat espanyol. El dret estatal serà, en tot cas, supletori del dret autonòmic, tal com assenyala l'article 149.3 de la Constitució espanyola: "Les matèries no atribuïdes expressament a l'Estat per aquesta Constitució podran correspondre a les Comunitats Autònomes en virtut dels Estatuts respectius. La competència sobre les

¹⁸⁴ AZUA, P. (1979). "El marco legal". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 55-56, pàg. 24-25.

¹⁸⁵ Al llarg de tots aquests anys es poden comptabilitzar més de 400 normes entre lleis, decrets, ordres, resolucions i circulars. Cadascuna d'aquestes normes legislatives es crea des de diferents ministeris i, per tant, d'una manera aïllada, sense tenir coneixement del que fa cada ministeri, departament, direcció general o servei, per posar un exemple. Hi ha la sensació que el que importava era anar tapant forats sense establir polítiques d'atenció a les persones amb discapacitat amb una visió globalitzadora i coordinada de futur. No passa tant el mateix quan la Generalitat de Catalunya assumeix les transferències, ja que gairebé parteix, l'any 1982, d'una important norma legal que és la LISMI, que cohesiona, d'alguna manera, el passat, present i futur de l'atenció a les persones amb discapacitat des de diferents visions i sectors.

¹⁸⁶ CARRETERO, A. (1977). *La problemática jurídica de los subnormales en España*. Madrid: Editorial Revista de Derecho Privado, Editoriales de Derecho Reunidas.

matèries que no hagin estat assumides pels Estatuts d'Autonomia correspondrà a l'Estat, les normes del qual prevaldran, en cas de conflicte, sobre les de les Comunitats Autònomes en tot allò que no hagi estat atribuït a la competència exclusiva d'aquestes darreres. En qualsevol cas, el dret estatal serà supletori del dret de les Comunitats Autònomes".¹⁸⁷

La Generalitat de Catalunya precisament ha estat més una administració gestora des d'un punt de vista administratiu que no pas una vertadera institució de gestió política, perquè la seva acció de govern s'ha dut a terme a través de decrets, ordres i instruccions i no pròpiament de lleis, exceptuant l'àmbit de la normalització lingüística.

Amb la Generalitat recuperada, a l'aleshores Departament de Sanitat i Assistència Social es va crear la Direcció General d'Assistència Social. Seria el primer titular d'aquesta direcció general l'advocat Agustí de Semir i Rovira. El Servei d'Assistència Social, que depenia d'aquesta direcció general, era a càrrec de l'assistent social Pilar Malla i Escofet (que a la dècada dels noranta seria directora de Càritas Diocesana de Barcelona). Les funcions i objectius d'aquest servei es recollien en el Decret de 2 de novembre de 1978, de creació del Servei d'Assistència Social, i eren:

- a) Aplicar la política de la Direcció General d'Assistència Social i la coordinació de totes les activitats a fi que sigui possible una política d'integració així com una acció conjunta i coherent.
- b) Portar a terme un estudi dels Serveis Socials existents a Catalunya.
- c) Posar en marxa uns programes de treball dirigits a disminuïts físics i sensorials.
- d) Posar en marxa uns programes de treball dirigits a la tercera edat.
- e) Recopilar les estadístiques disponibles sobre totes les qüestions referents al treball social. L'activitat estadística tindrà un vessant de control de treball social fet i de les necessitats i demandes de la població a fi de fer possible constantment l'adequació del treball a les necessitats."¹⁸⁸

Immediatament es dugueren a terme diversos treballs d'una importància cabdal. En primer lloc, s'elaboraren, classificats per comarques, uns catàlegs d'equipaments i guies de recursos de serveis per a la gent gran i per als discapacitats físics i psíquics. En segon lloc, i a partir d'uns estudis que es van realitzar per iniciativa de la Direcció General d'Assistència Social, s'elaboraren unes

¹⁸⁷ Constitución española de 27 de diciembre de 1978. BOE núm. 311 (29 de diciembre de 1978). Pàg. 29315-29424.

¹⁸⁸ Decret de 2 de novembre de 1978, de creació del Servei d'Assistència Social. DOGC núm. 9 (16 de novembre de 1978). Pàg. 102.

declaracions de principis per a la política social en l'àmbit dels disminuïts psíquics i físics, en l'àmbit dels serveis socials, la tercera edat, i per a la primera infància.

El dimecres 20 i el dijous 21 de desembre de 1978 es van dur a terme al Palau de la Generalitat unes sessions de treball sobre "Experiències en el camp de la deficiència mental a Catalunya". Hi van participar, entre altres, el conseller de Sanitat i Assistència Social, Ramon Espasa i Oliver; el director general d'Assistència Social, Agustí de Semir; membres del Gabinet Tècnic i del Grup de Treball de Disminuïts Físics de la Direcció General, a més dels diferents ponents i participants de les diferents sessions de treball. De les comarques de Girona hi participaren Manel Palahí, psicòleg de l'Escola Mare de Déu de l'Esperança de Blanes; Joaquim Serrat i Fabregat, psiquiatre del Patronat pro Subnormals de Mataró i director de la Institució Psicopedagògica Ntra. Sra. de Montserrat de Caldes de Malavella, que alhora hi intervingué com a ponent; i Pep Targa i Benet, aleshores psicòleg del SEREM de Girona. Es pretenia establir unes conclusions que poguessin servir per elaborar les línies generals de política que calia seguir en l'aspecte de la possible resposta que la nova administració hauria de donar al problema del retard mental. Es van aprovar i publicar unes declaracions de principis per a la política social dels diferents sectors. Un d'aquests documents,¹⁸⁹ per tant, és *Principis inspiradors d'una política social per als disminuïts psíquics*.¹⁹⁰ Aquest document tenia per objectiu "[...] assenyalar els aspectes que cal tenir en compte per desplegar i aplicar els diferents programes de treball convenients per cobrir les necessitats que durant tota la vida tenen els disminuïts psíquics". En relació amb els centres educatius, com a equips específics, establien que:

"És possible de millorar sensiblement el retard mental per mitjans educatius, mèdics i dels serveis socials, especialment si es prenen les mesures necessàries des del naixement.

La línia que creiem clarament que cal seguir ha de donar tota mena d'ajuda als diferents ambients en els quals es mou el nen, a fi d'orientar cap a l'escola especial solament aquells casos en què, per diverses circumstàncies, resulta totalment impossible la integració a l'escola normal.

Cal una ordenació educativa comptant amb els estaments afectats.

En qualsevol cas, s'ha d'estudiar el problema del finançament de les actuals escoles i redefinir la tutela i la responsabilitat de l'Administració en aquest camp.

Hem d'anar cap a la gratuïtat de l'ensenyament conjuntament amb la resta de la població.

¹⁸⁹ La primera edició és del febrer de 1979.

¹⁹⁰ MALLA ESCOFET, P. i ANDREU VENDRELL, M. E. (1980). *Principis inspiradors d'una política social per als disminuïts psíquics* (2a ed.). Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Sanitat i Assistència Social. Direcció General d'Assistència Social.

Els equipaments específics han de donar resposta a la problemàtica que existeix des del naixement fins al final de la vida del disminuït psíquics. La xarxa ha d'ésser coordinada i reduïda al mínim indispensable, atesa la necessitat de reconduir la demanda existent cap a unes solucions d'integració d'aquestes persones als serveis generals de la resta de la població.

Amb vista a l'etapa educativa necessitem un ordenament, plans d'investigació i una veritable formació dels professionals resolent tota la problemàtica de la seva titulació.

És imprescindible la participació i formació dels pares, conjuntament amb els professionals i treballadors socials".¹⁹¹

Si tenim en compte que l'acció educativa i assistencial de les persones amb discapacitats és anterior al que hi ha legislat, ens adonem que gairebé sempre el legislador actua després de produir-se la pràctica. En els darrers anys, per posar un exemple, els centres educatius del nostre país han dut a terme d'una manera més o menys generalitzada escolaritzacions compartides d'alumnes amb NEE entre el centre ordinari i el centre especial. L'aleshores Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya publicava el 1997 el Decret 299/1997, de 25 de novembre, sobre atenció educativa a l'alumnat amb necessitats educatives especials.¹⁹² Tot i que en l'article 8 d'aquest decret es plantejava per primera vegada la col·laboració entre els centres ordinaris i els centres d'educació especial, aquestes pràctiques de col·laboració, i sobretot les escolaritzacions compartides, es feien des de temps enrere sense cap mena de regulació. Tot i així, l'articulat d'aquest decret no acaba concretant ni desplegant cap norma més específica que regularitzi d'una manera efectiva aquestes bones pràctiques.¹⁹³ Aquest és un exemple, molt actual, de com a Catalunya hi ha una deixadesa en matèria educativa pel que fa a l'atenció a les persones amb NEE. Malgrat que hi hagi tot un seguit de principis inspiradors de bones pràctiques i malgrat que les darreres instruccions d'inici de curs estableixin que "l'atenció a la diversitat de necessitats educatives que presenten els alumnes i les alumnes i l'assoliment per part de tot

¹⁹¹ *Ibidem*. Pàg. 12.

¹⁹² Decret 299/1997, de 25 de novembre. Op. cit.

¹⁹³ Tenim en canvi l'exemple de la comunitat de Castella-La Manxa, on es va publicar al *Diario Oficial* (DOCM), l'1 de novembre de 2004, la Resolución de 18 de octubre de 2004, de la Dirección General de Igualdad y Calidad de la Educación, por la que se apueban instrucciones para el desarrollo de fórmulas mixtas de escolarización combinada para la atención educativa de alumnos con necesidades educativas especiales [Resolución de 18 de octubre de 2004, Dirección General de Igualdad y Calidad en la Educación, por la que se aprueban instrucciones para el desarrollo de fórmulas mixtas de escolarización combinada para la atención educativa a alumnos con necesidades educativas especiales. DOCM núm. 204 (1 de noviembre de 2004). Pàg. 17125.]

Aquesta resolució té com a objectiu regular la utilització de fórmules mixtes d'escolarització compartida entre l'alumnat amb NEE als centres d'infantil i primària o als instituts d'educació secundària sostinguts amb fons públics dins aquesta comunitat autònoma. Tanmateix, aquesta resolució estava íntimament relacionada amb el Decreto 138/2002, de 8 de octubre de 2002, por el que se ordena la respuesta educativa la diversidad del alumnado en la Comunidad Autónoma de Castilla-La Mancha [Decreto 138/2002, de 8 de octubre de 2002, Consejo de Gobierno, por el que se ordena la respuesta educativa a la diversidad del alumnado en la Comunidad Autónoma de Castilla-La Mancha. DOCM núm. 126 (11 d'octubre de 2002). Pàg. 14819.]

l'alumnat de les competències que li permetin el seu desenvolupament personal i escolar és un principi comú a tots els cicles i etapes de l'educació obligatòria",¹⁹⁴ a la pràctica la política educativa del Departament d'Educació en aquest àmbit és fruit de la improvisació i una molt mala planificació. A Catalunya, el referent del Decret 117/1984, de 17 d'abril,¹⁹⁵ pel qual es regula l'ordenació de l'educació especial per a la seva integració en el sistema educatiu ordinari, continua vigent, i és encara ara per ara, en canvi, un dels millors documents legislatius pel que fa a l'atenció a les persones amb discapacitat.

La legislació pot arribar a ser una important eina que pot ajudar a implantar canvis i mesures que afavoreixin una millor acció educativa. Però ho pot arribar a ser en la mesura que aquesta vagi acompanyada no només d'intencions, sinó de recursos humans i materials i d'una dotació econòmica que en permeti la concreció, una qüestió que precisament ha fallat sovint en aquest país quan les lleis no han anat acompanyades d'aquests recursos necessaris per a la seva aplicació als centres. Casos com els Estats Units, on la Llei pública 94/142, de 1975, va servir per donar una forta empenta a tot el moviment normalitzador, o bé la Llei 118, de 30 de març de 1971, a Itàlia, per una política d'integració dels alumnes amb discapacitats a les escoles ordinàries, són exemples de com les lleis poden arribar a ser determinants per establir vertaderes polítiques educatives i sempre que vagin acompanyades dels recursos per fer-les funcionar.

Andreu M. Corominas i Claret, en el marc de la Secretaria Federal de Política Sectorial del Partit Socialista Obrer Espanyol, publicava el 1980, en una col·lecció anomenada *Cuadernos de Política Sectorial*, l'estudi sobre *Marginación y análisis de la legislación*.¹⁹⁶ En una síntesi d'aquest treball concretava les mancances legislatives en el camp de l'atenció a les persones amb discapacitat, que es reflectien en els punts següents:

- L'actual normativa es troba encara emmarcada en una fase benèfica i paternalista.

¹⁹⁴ Resolució d'1 de juliol de 2005, que dona instruccions d'organització i funcionament dels centres docents públics d'educació infantil i primària d'educació especial de Catalunya per al curs 2005-2006, *Full de Disposicions i Actes Administratius*. Núm. 1060 (agost de 2005). Pàg. 797-821.

¹⁹⁵ Decret 117/1984, op. cit.

¹⁹⁶ COROMINAS MALET, A. M. (1980). "Marginación y análisis de la legislación actual. Alternativas". Dins *Cuadernos de Política Sectorial. Minusvalías Psíquicas* (pàg. 95-120). Madrid: Partido Socialista Obrero Español.

- El que s'ha legislat (tot i que hi ha força quantitat) és totalment fragmentari i parcial. Hi ha moltes normes, però en canvi són molt difuses i completament disperses.
- No existeix coordinació entre diferents departaments ministerials, organismes públics i privats.
- Existeixen bones declaracions d'intencions sense que hi hagi al darrere una reglamentació posterior.
- La legislació és molt generalista, sense tenir en compte els graus i tipus de minusvalideses.

Amb l'aparició de la Llei d'integració social dels minusvàlids (LISMI)¹⁹⁷ el 1982, s'inicia una nova etapa a Espanya en l'àmbit de la legislació i l'atenció a les persones amb discapacitat. La situació havia arrencat el 1976 quan, a través de l'associació Aspanias de Barcelona, a suggeriment de l'aleshores diputat Ramon Trias Fargas,¹⁹⁸ esdevé el moment de plantejar la realització d'un projecte de llei sobre la protecció als minusvàlids. Els drets que es reclamaven per a les persones amb discapacitat van afavorir la creació d'una comissió especial del Congrés per a l'estudi dels problemes dels minusvàlids el 1977, que seria presidida per Ramon Trias Fargas, aleshores diputat a les Corts pel grup de Convergència Democràtica de Catalunya, i que esdevindria pròpiament l'embrió de la futura llei. La LISMI¹⁹⁹ no només va servir per desplegar l'article 49 de la Constitució espanyola, sinó que esdevingué un reconeixement que va anar molt més enllà de l'atenció a les persones amb discapacitat. Va servir també per establir uns principis generals del que havia de ser la política que calia seguir en la protecció dels drets de les persones amb minusvalideses.

¹⁹⁷ Ley 13/1982, de 7 de abril. Op. cit.

¹⁹⁸ RAMON TRIAS FARGAS (Barcelona, 1922 – El Masnou, 1989). Polític català, lligat al projecte polític de Convergència i Unió. Fou president de Convergència Democràtica de Catalunya, advocat, economista i professor universitari. Fou senador, diputat al Congrés dels Diputats a Madrid, diputat al Parlament de Catalunya i conseller d'Economia de la Generalitat de Catalunya. Estigué casat amb Montserrat Trueta, filla del doctor Josep Trueta, avui —i des de l'any 1984— presidenta de la Fundació Catalana per a la Síndrome de Down. El seu fill petit, l'Andy, havia nascut amb la síndrome de Down. La família Fargas-Trueta ha donat al llarg dels anys un fort impuls a tot allò que tingut a veure amb l'atenció a les persones amb discapacitat. Trias Fargas, en la seva faceta com a polític, fou l'impulsor de la LISMI, que fou coneguda com la *Llei Trias Fargas*. Avui la Fundació Trias Fargas també duu a terme estudis en l'àmbit de l'atenció a les persones amb discapacitat. Ramon Trias Fargas va morir el 22 d'octubre de 1989 mentre participava en un míting de la coalició de Convergència i Unió, quan estava a punt, però, de deixar la vida política.

¹⁹⁹ Ley 13/1982, de 7 de abril. Op. cit.

En qualsevol cas, en aquesta recerca no figuren totes les normes legislatives sobre les persones amb discapacitat que s'han arribat a legislar, ni tan sols les que s'han publicat a Espanya i Catalunya al llarg de la història. Sí que hem volgut remarcar algunes de les més importants i significatives i les que tenen un sentit especial en l'àmbit educatiu, que és precisament el marc on ens estem movent, tot i que no hem defugit de presentar aquelles que d'una manera o una altra marquen un abans i un després en l'atenció a les persones amb discapacitat, com poden ser les de l'àmbit del treball.

A Espanya, durant força anys —i particularment després de la Guerra Civil espanyola—, hi ha hagut un buit pel que fa a l'atenció a les persones amb discapacitats (sobretot pel que fa a aquelles que presenten retard mental), que solament rebran certs privilegis quan l'origen de la seva discapacitat provingui de la guerra (mutilats de guerra), com serà el cas, per exemple, del qui fou alcalde de Girona Antoni Franquet. Aquest fet es mantindrà gairebé fins a la regulació d'aquelles associacions d'iniciativa social que es produeix el 1965, i amb l'excepció de l'Organització Nacional de Cecs d'Espanya (ONCE) —i la venda del cupó pro cecs— i els *caballeros mutilados*, que reben certs privilegis a l'hora d'aconseguir una feina, una llicència, etc. A Espanya al llarg del segon quart de segle la situació de les persones amb discapacitats és força alarmant. El Benemérito Cuerpo de Mutilados de Guerra el que feia era protegir aquelles persones amb seqüeles físiques derivades de les ferides de guerra, però només aquells que havien format part del bàndol nacional.

En els darrers temps, i en la mesura que les persones amb discapacitat viuen més anys —sobrevivint precisament als seus pares—, s'ha obert una nova preocupació dins el col·lectiu i que respon a aquesta necessitat de fer front a la protecció legal de la persona amb discapacitat quan aquesta arriba a la majoria d'edat: la incapacitació judicial. La legislació espanyola al Codi civil de 1888 no preveia altres alternatives que una plena capacitat o la incapacitació judicial. Inicialment no considerava la figura de la persona amb discapacitat, només la del *demente*, segons els criteris propis de l'època. El 1969, a través del Symposium Internacional sobre la Tutela de los Deficientes Mentales, que es va dur a terme a Sant Sebastià, es va recollir aquesta preocupació —que no es materialitzaria al Codi

Civil espanyol fins a la reforma de l'any 1981—²⁰⁰ i una altra pròpiament sobre la tutela el 1983.²⁰¹ El 1989 es modificava a través d'una llei orgànica l'article 428 del Codi Penal, que possibilitava sota estrictes condicions l'esterilització²⁰² d'una persona amb retard mental.²⁰³ Una altra qüestió que sovint ha acompanyat la protecció jurídica de la persona amb discapacitat ha estat la manera de resoldre les situacions d'orfanat d'aquelles persones que han perdut els seus pares. El 1974 es creava la Mutualidad de Previsión Social para Ayuda a Subnormales, sota l'impuls de la Federació Espanyola d'Associacions pro Subnormals (FEAPS) i la Fundació General Mediterrànea, que al llarg de tots aquests anys han resultat d'alguna manera un sistema de seguretat econòmica per fer front a aquests casos de situacions d'orfanat, que ha estat classificat com de beneficència particular mixta.

Les principals aportacions legislatives envers l'atenció a les persones amb discapacitat es recullen en els següents punts, que desglossem per anys²⁰⁴ i que iniciem a mitjans del segle XIX, amb la publicació, el 1857, de la llei Moyano, que esdevingué la primera norma legislativa que considerà l'atenció a les persones amb discapacitat a Espanya. La legislació, tal com assenyala Manuel López Torrijo, "[...] es uno de los marcos de referencia que encuadra todo el desarrollo de la práctica educativa [...] la legislación se sitúa a continuación de la ideología que la condiciona [...] es la referencia oficial que orienta el trabajo de los profesionales y señala el límite real de los derechos de los usuarios [...]".²⁰⁵ El coneixement del marc legislatiu esdevé indispensable per entendre els processos de canvi que hi ha

²⁰⁰ Ley 11/1981, de 13 de mayo, de modificación del Código civil en materia de filiación, patria potestad y régimen económico del matrimonio. BOE núm. 119 (19 de maig de 1981). Pàg. 10725-107335.

²⁰¹ Ley 13/1983, de 24 de octubre, de reforma del Código civil en materia de tutela. BOE núm. 256 (26 d'octubre de 1983). Pàg. 28932-28935.

²⁰² No ens podem estendre en relació amb l'esterilització dels discapacitats. Igual com en altres aspectes que d'alguna manera hem tocat en la nostra recerca, aquest és un tema complex i que suposa una anàlisi més profunda i exhaustiva. Si bé avui dia no és punible —des d'un punt de vista penal— l'esterilització de la persona discapacitada que tingui una greu disminució psíquica, sempre que aquesta esterilització sigui autoritzada per un jutge a petició del representant legal de l'incapacitat, ha aixecat molta polseguera en entorns de l'església. La Conferència Episcopal s'ha mostrat sempre contrària a aquesta pràctica, i només la justifica si hi ha perill de mort o de greu malaltia, ja que segons l'església atenta contra la dignitat de la persona i la seva integritat física i suposa una intromissió de l'Estat en l'àmbit de decisió de la persona.

²⁰³ Ley orgánica 3/1989, de 21 de junio, de actualización del Código penal. BOE núm. 148 (22 de juny de 1989). Pàg. 19351-19358.

²⁰⁴ Les desglossem per anys, si bé algunes referències legislatives les podem agrupar en un mateix any quan tracten un mateix concepte, una actuació, una construcció, etc. Algunes no apareixen dins l'any que els correspon, si bé —tot i que poden tenir la seva importància— poden aparèixer detallades en anys anteriors o posteriors a la seva publicació, però sempre relacionades d'alguna manera amb alguna norma legislativa.

²⁰⁵ LÓPEZ TORRIJO, M. (1993). *La integración escolar. Análisis del desarrollo legislativo*. València: Departamento de Educación Comparada e Historia de la Educación, Universitat de València. Pàg.8.

hagut al llarg de la història en l'atenció educativa de les persones amb discapacitat. Precisament el treball del professor López Torrijo, en el nivell legislatiu, és una de les aportacions més importants que s'ha fet en els darrers anys per a una anàlisi exhaustiva de la integració escolar de les persones amb discapacitats dins el sistema ordinari.

No podem detallar en aquesta recerca —com hem assenyalat— totes les normes legals que apareixen al llarg de la història, des de la primera Real orden, de 27 de marzo de 1802, sobre asignación económica para la creación y mantenimiento del Real Colegio de Sordomudos a Madrid,²⁰⁶ fins a les darreres, publicades al *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* (DOGC). Al llarg del segle XIX, i amb la publicació, posteriorment, de la Llei d'instrucció pública del 1857, la majoria d'aportacions legislatives tenen a veure amb l'aprovació de reglaments i estatuts de les principals institucions educatives per a sordmuts i cecs que hi havia a Espanya, principalment els *colegios nacionales* de Madrid. Els primers grups d'actuacions legislatives, per tant, seran envers els *patronatos*, els *colegios nacionales de sordomudos y ciegos*, la Escuela Central de Anormales i l'Instituto Nacional de Pedagogía Terapéutica. Posteriorment hi haurà regulacions al voltant de l'Organización Nacional de Ciegos de España (ONCE) i d'altres institucions que acollien infants amb discapacitats, fins que de manera específica l'aleshores Ministeri d'Educació i Ciència regularà l'educació especial, i als anys vuitanta s'inicien les actuacions, en aquest àmbit, del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

²⁰⁶ Real orden de 27 de març de 1802, sobre asignación económica para la creación y mantenimiento del Real Colegio de Sordomudos a Madrid.

La *Gazeta de Madrid*, com a diari de notícies, no es faria oficial fins a l'època d'Isabel II. Les RO es remetien als interessats o institucions, i solament es publicaven posteriorment a la *Gazeta de Madrid* si tenien interès general. El 22 de març de 1802 es va començar a gestionar, a Madrid, la creació d'un centre per a sordmuts, però no es va obrir fins al 10 de desembre de 1804. El seu reglament va ser aprovat i Antonio José Rouyer va ser nomenat mestre i director del centre. El 9 de gener de 1905 es va instal·lar definitivament el Colegio Real de Sordomudos al carrer Las Rejas de Madrid.

Any 1857

Ley de instrucción pública, de 9 de septiembre de 1857²⁰⁷

Les persones amb una discapacitat auditiva (sordmuts) i discapacitat visual (cecs) van ser considerades per primera vegada a la Llei d'instrucció pública de l'any 1857 (Llei Moyano). Hi ha referències a l'educació de les persones amb discapacitats als articles 6, 70 i 108. L'article 6 estableix: "La primera enseñanza se dará, con las modificaciones convenientes, a los sordomudos y ciegos en los establecimientos especiales que hoy existen y en los demás que se crearan con este objeto: sin perjuicio de lo que se dispone en el artículo 108 de esta ley." L'article 70: "Para ser Profesor de Escuela normal, se necesita además haber estudiado: Primero. Elementos de Retórica y Poética. Segundo. Un curso completo de Pedagogía, en lo relativo a la primera enseñanza, con aplicación también a la de sordomudos y ciegos. Tercero. Derecho administrativo, en cuanto concierne a la primera enseñanza". I, finalment, l'article 108 deia el següent: "Promoverá asimismo el Gobierno las enseñanzas para los sordo-mudos y ciegos, procurando que haya por lo menos una Escuela de esta clase en cada Distrito universitario, y que en las públicas de niños se atienda, en cuanto sea posible, a la educación de aquellos desgraciados".

Tot i que la llei Moyano no ha estat mai una llei innovadora, ja que consagrava un sistema educatiu les bases del qual es trobaven pròpiament en el Reglament del 1821, en el pla del duc de Rivas de 1836 (Plan General de Instrucción Pública, Reial decret de 4 d'agost de 1836) i en el pla Pidal de 1845 (Reial decret de 17 de setembre de 1845), és la primera norma legislativa que planteja l'atenció a les persones amb discapacitat, encara que aquesta només inclogui les persones sordes o cegues. És, per altra banda, la llei educativa que més anys s'ha mantingut vigent dins la història legislativa espanyola, ja que pràcticament estigué vigent fins al 1970. La Llei Moyano va constituir d'alguna manera la consolidació legal del sistema educatiu liberal espanyol.

És una norma legal que només incloïa els sordmuts i els cecs. Les persones amb retard mental no seran expressament esmentades fins a un reial decret de 17

²⁰⁷ Ley de instrucción pública autorizada por el Gobierno para que rija desde su publicación en la Península é Islas adyacentes, lo que se cita. *Gazeta de Madrid*. Núm. 1710 (10 de setembre de 1857). Pàg. 1-3.

d'octubre de 1902,²⁰⁸ encara que només fos per excloure-les-en. El Real decreto aprobando el reglamento para el régimen y gobierno del Colegio Nacional de Sordomudos y de Ciegos²⁰⁹ plantejaria la necessitat que les institucions tinguessin cura dels *anormals*. El Colegio Nacional de Sordo-mudos y de Ciegos era un establiment d'educació dependent del Ministeri de Foment i Direcció General d'Instrucció Pública. Havia estat fundat el 1805 sota els auspicis de la Sociedad Económica Matritense.

La Llei Moyano no tingué prou transcendència d'alguna manera fins després de la creació del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts²¹⁰ el 1900, ja que l'educació fins aleshores depenia del Ministeri de Foment. Aquesta llei no s'aplicaria de manera rigorosa fins ben entrat el segle XX.

Any 1868

Ley de instrucción primaria de 2 de junio de 1868. *Gazeta de Madrid* núm. 156 (4 de juny de 1868). Pàg. 1-4

La Ley de instrucción primaria de 2 de juny de 1868, anomenada d'Orovio (marquès d'Orovio, ministre de Foment), tot i que va ser finalment el ministre de Foment Severo Catalina qui finalment la va subscriure, va suposar la darrera norma "integrista" del regnat d'Isabel II, i per tant prèvia a la revolució de l'any 1868, que la va derogar immediatament. Per tant, estigué molt poc temps vigent. El Decret de 14 d'octubre de 1868²¹¹ derogava aquesta llei. Segons el nou ministre, Manuel Ruiz Zorrilla, aquesta llei reprimia la llibertat d'ensenyança. La publicació de Ley de instrucción primaria havia significat la màxima intervenció de l'església en l'educació. La Ley de instrucción primaria, de 1868, en referència a les persones amb discapacitats (sordmuts i cecs), en l'article 10 establia que: "Habrà escuelas de párvulos en todos los pueblos cuyos Ayuntamientos puedan disponer de fondos suficientes para tan importante objeto. Se estimulará por los medios que sean posibles el aumento de las Escuelas de sordo-mudos y de ciegos".

²⁰⁸ *Gazeta de Madrid*. Núm. 294 (21 d'octubre de 1902). Pàg. 259-263.

²⁰⁹ *Ibidem*.

²¹⁰ Real decreto suprimiendo el Ministerio de Fomento y creando en su lugar los de instrucción pública y obras públicas. *Gazeta de Madrid*. Núm. 109 (19 d'abril de 1900). Pàg. 316-317.

²¹¹ Decreto derogando la ley de instrucción primaria y el Reglamento para ejecutarla, declarando libre la enseñanza primaria, restableciendo las escuelas normales y más que expresa. *Gazeta de Madrid* (15 d'octubre de 1868). Pàg. 4-5.

Any 1901

Real decreto reorganizando el Colegio Nacional de Sordo-mudos y Ciegos. *Gazeta de Madrid*. Núm. 33 (2 de febrer de 1901). Pàg. 465

L'any 1901 s'aprova per primera vegada el Reglamento del Colegio de Sordo-mudos y Ciegos de Madrid.²¹² Al llarg dels anys va tenir diferents modificacions, ampliacions, canvis de denominació, etc.: el 1902,²¹³ el 1915 s'aprova el règim i govern del Colegio Nacional de Sordo-mudos,²¹⁴ el 1916,²¹⁵ una modificació el 1917,²¹⁶ etc. Per altra banda, hem de tenir present que, pel que fa a les escoles municipals de cecs i sords a Barcelona, abans del 1861 hi havia un reglament que només preveia l'educació dels cecs i que el mes de maig de 1861 es reformaria per incloure de nou les dues escoles de cecs i de sordmuts.²¹⁷

El Colegio Nacional deixaria de funcionar durant el període 1940-1947 i rebria un nou impuls a partir de l'any 1955. Pel que fa al Col·legi Nacional d'Invidents, aquest recolliria una nova denominació a partir de l'any 1963 (nova organització per Decret de 12 de desembre de 1963).²¹⁸ L'Escuela de Anormales, annexa als Colegios Nacionales de Sordomudos y Ciegos, es regulava i creava de fet a través d'una reial ordre de 14 de setembre de 1922²¹⁹ (a través del Reial decret de 22 de gener de 1910 es plantejaria el problema tot just per primera vegada).²²⁰ L'Escuela Nacional de Anormales es denominaria, a partir de l'any 1960,

²¹² Real orden aprobando el reglamento del Colegio Nacional de Sordo-mudos y Ciegos. *Gazeta de Madrid*. Año CCXL. Núm. 265. (22 de setembre de 1901). Pàg. 1511-1514.

²¹³ Real decreto aprobando el adjunto reglamento para el régimen y gobierno del Colegio Nacional de Sordo-mudos y de Ciegos. *Gazeta de Madrid*. Año CCXLL. Núm. 294 (21 d'octubre de 1902). Pàg. 259-263.

²¹⁴ Real decreto aprobando el Reglamento para el régimen y gobierno del Colegio Nacional de Sordo-mudos. *Gazeta de Madrid*. Núm. 281 (8 d'octubre de 1915). Pàg. 66-71.

²¹⁵ Real decreto aprobando el Reglamento para el régimen y gobierno del Colegio Nacional de Sordo-mudos, Ciegos y Anormales, en su Instituto Nacional. *Gazeta de Madrid*. Núm. 227 (14 d'agost de 1916). Pàg. 349-354.

²¹⁶ Real decreto organizando en este Ministerio tres Patronatos Nacionales que se denominarán, respectivamente, de Sordomudos, de Ciegos y de Anormales mentales. *Gazeta de Madrid*. Núm. 240 (28 d'agost de 1917). Pàg. 522-523.

²¹⁷ Ayuntamiento de Barcelona (1861). Reglamento de la Escuela de Ciegos y de Sordo-mudos establecida en Barcelona á cargo de su Excmo. Ayuntamiento. Barcelona: Imprenta de la Escuela de Ciegos y de Sordo-Mudos.

²¹⁸ Decreto 3493/1963, de 12 de diciembre, por el que se regula la enseñanza primaria oficial para no videntes. BOE núm. 306 (23 de desembre de 1963). Pàg. 17887-17888.

²¹⁹ Real orden dictando reglas para que pueda comenzar a funcionar la Escuela de Anormales aneja a los Colegios Nacionales de Sordo-mudos y de Ciegos. *Gazeta de Madrid*. Núm. 259 (16 de setembre de 1922). Pàg. 1097-1099.

²²⁰ Real decreto estableciendo, bajo la presidencia del Ministro de este Departamento, un Patronato Nacional de Sordomudos, Ciegos y Anormales. *Gazeta de Madrid*. Núm. 24 (24 de gener de 1910). Pàg. 174-176.

Instituto Nacional de Pedagogía Terapéutica, tal com havien proposat l'aleshores ministre d'Educació Nacional, Jesús Rubio Garcia-Mina, i el Consell de Ministres, en la reunió del dia 12 d'agost de 1960, i tal com va sortir publicat al *Boletín Oficial del Estado* el 16 de setembre de 1960²²¹ (el seu reglament es va publicar al BOE el 24 d'agost de 1967). En aquest Decreto 1821/1967, de 20 de julio, por el que se aprueba el Reglamento del Instituto Nacional de Pedagogía Terapéutica, es manifestava, en l'exposició de motius, "bien quisiera el Ministro que suscribe someter desde luego a la aprobación de V.M. un plan completo de reorganización de la enseñanza de los niños anormales, comprendiendo, entre éstos, no solamente a los sordos, que por serlo de nacimiento, o por haber perdido la audición en los primeros años de la vida son también mudos, sino a los ciegos y a los atrasados en su desarrollo cerebral que necesitan del mismo modo que los afectados de sordomudez o de ceguera, procedimientos educativos especiales, cuyos procedimientos, por su mismo carácter de especialidad, requieren instituciones y medios materiales de costosa implantación; pero no es posible realizar de una vez esta magna obra, que exige, además de un presupuesto cuantioso, una preparación lenta y bien organizada de que aquí carecemos".²²²

Les intencions de millora pel que fa a l'educació dels anormals hi eren; la pràctica era una altra cosa ben diferent, perquè el Real decreto reorganizando el Colegio Nacional de Sordo-mudos y Ciegos mencionava, per excloure'ls del pla educatiu, els "[...] atrasados en su desarrollo cerebral". Amb aquesta norma legal, i tot i tractar-se d'un reglament —encara que fos del Colegio Nacional—, s'esperava iniciar un nou panorama pel que fa a les orientacions educatives per als infants amb discapacitats (sensorials) per part de l'Administració espanyola. A principis del segle XX, per exemple, Ricardo Rubio, subdirector del Museo Pedagógico Nacional, en un article que publica al *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza* afirmava d'una manera molt contundent: "Los niños epilépticos no deben asistir a la escuela".²²³

²²¹ Decreto 1758/1960, de 7 de septiembre, por el que se modifica el título de la actual Escuela Nacional de Anormales. BOE núm. 23 (16 de setembre de 1960). Pàg. 13047-13048.

²²² Decreto 1821/1967, de 20 de julio, por el que se aprueba el Reglamento del Instituto Nacional de Pedagogía Terapéutica. BOE núm. 202 (24 d'agost de 1967). Pàg. 11912-11916.

²²³ RUBIO, R. (1906). "Las anomalías mentales en la infancia escolar". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, any XXX, núm. 558, pàg. 268-271. Pàg. 268.

Any 1904

Ley sobre protección á la infancia. *Gazeta de Madrid* núm. 230 (17 d'agost de 1904) Pàg. 589-590

El 1904 es va crear la Junta de Protección de la Infancia, davant l'existència d'escolars inadaptats. Aquest fet donaria lloc a la promulgació de la Ley de protección de la infancia. L'any 1908²²⁴ es publicaria el reglament que l'estructuraria. Es tractava de les primeres normes legals que regularien l'assistència, i la protecció per tant, als menors. Es crearien les juntes de protecció a la infància, i que més endavant donarien lloc als tribunals tutelars de menors. Lluís Maria Folch i Torres, a través de les pràctiques dutes a terme a través de les juntes de protecció, realitzaria importants estudis entre la delinqüència i la infància anormal, per la qual cosa va ser considerat un dels primers investigadors a Catalunya i Espanya sobre la recerca en el camp de la psicologia i la infància.

Aquesta llei, el projecte de la qual l'havia presentat a les Corts el ministre de Governació Sánchez Guerra, s'inspirava en les idees higienistes i protectores del doctor Manuel Tolosa Latour, que de fet representava les propostes sorgides a la Sociedad Española de Higiene (el 1900 ja havien fet una proposta semblant que no havia prosperat). Aquesta llei espanyola s'inspirava fortament en la llei francesa de l'any 1874 de protecció infantil (Llei Roussel). El 25 de novembre de 1918²²⁵ a Espanya es va aprovar una proposició de llei ampliada i reformada per una altra de 15 de juliol de 1925,²²⁶ per la qual els menors ja no eren considerats uns criminals ni anaven a la presó. Posteriorment hi hauria regulacions en aquest sentit.

²²⁴ Real decreto aprobatorio del adjunto Reglamento de la ley de Protección á la Infancia. *Gazeta de Madrid*. Núm. 26 (26 de gener de 1908). Pàg. 358.

²²⁵ Ley autorizando al Gobierno para publicar una ley sobre Organización y atribuciones de los Tribunales para niños, con arreglo a las bases que se publican. *Gazeta de Madrid*. Núm. 267 (15 d'agost de 1918). Pàg. 470.

Real decreto disponiendo se publiquen en este periódico oficial los artículos que forman la ley sobre Organización y atribuciones de los Tribunales para niños, y que se dé cuenta de la misma a las Cortes. *Gazeta de Madrid*. Núm. 381 (27 de novembre de 1918). Pàg. 766-767.

²²⁶ Real decreto aprobando con el carácter de Ley el proyecto de reforma de la de 25 de Noviembre de 1918, sobre organización y atribuciones de los Tribunales tutelares para niños. *Gazeta de Madrid*. Núm. 117 (16 de juliol de 1925). Pàg. 383-385.

Real decreto aprobando el Reglamento provisional, que se inserta, para ejecución de la ley de Tribunales tutelares para niños de 25 de Noviembre de 1918, reformada por Real decreto de 15 de julio de 1925. *Gazeta de Madrid*. Núm. 251 (8 de setembre de 1925). Pàg. 1443-1453.

Any 1909**Real decreto creando en esta Corte una Escuela Superior del Magisterio. *Gazeta de Madrid* núm. 155 (4 de juny de 1909). Pàg. 1395-1402**

Aquest és considerat pròpiament com la primera disposició legal on apareix d'alguna manera l'educació d'anormals. S'incorporaven en els plans d'estudi per primera vegada els estudis de fisiologia, psicologia i psiquiatria del nen. La creació a Madrid de l'Escuela Superior del Magisterio es destinava a la formació de professors i professores normals de primer ensenyament. Els estudis per a professors normals de primera ensenyança es dividien en dues seccions: Lletres i Ciències, i el de professores en tres, Lletres, Ciències i Labors. Els estudis comuns a totes les seccions incloïen, entre altres matèries, psicologia, lògica i ètica aplicada a l'educació, i es donava una preferència especial als estudis de la psicologia del nen, psiquiatria aplicada a l'educació de la infància i fisiologia i higiene, amb aplicacions especials a la fisiologia i higiene del nen i a la higiene escolar. Més endavant es modificaria l'estructura del centre i el pla d'estudis. La Càtedra de Psiquiatria del Nen es denominaria Càtedra de Psiquiatria Aplicada a la Infància.²²⁷ Aquest canvi obeïa, segons aquesta RO, al següent:

"[...] considerando que el primero de dichos nombres puede inducir á confusión en el sentido de que dicha asignatura sea considerada como de carácter puramente médico; Considerando que de ningún modo pudo estar en carácter en el espíritu del legislador, puesto que en tal caso los estudios de esa asignatura habrían de estar precedidos, como lo están en la Facultad de Medicina, por los de Histología, Anatomía, Patología, Anatomía patológica y otros indispensables para su conocimiento; Considerando que el propósito del legislador fué, según lo confirman disposiciones posteriores de este Ministerio, crear las enseñanzas de Pedagogía especial de anormales de la mente [...]"²²⁸

Per tant, es donava el canvi de denominació i "[...] que se entienda que en ella han de estudiarse los procedimientos para la determinación de los anormales de escuela y los métodos educativos para todos los anormales en general, sin dar nunca carácter médico a los estudios".²²⁹

²²⁷ Real orden disponiendo que á la Cátedra de Psiquiatría del niño se la denomine en lo sucesivo Cátedra de Psiquiatría aplicada á la educación de la infancia. *Gazeta de Madrid*. Núm. 162 (11 de juny de 1910). Pàg. 554.

²²⁸ *Ibidem*.

²²⁹ *Ibidem*.

Any 1910

Real decreto estableciendo, bajo la presidencia del Ministro de este Departamento, un Patronato Nacional de Sordomudos, Ciegos y Anormales. *Gazeta de Madrid*, núm. 24 (24 de gener de 1910). Pàg. 174-176

Tenia una finalitat més aviat consultiva i d'assessorament. Es tracta de la primera normal legal que regulava les persones amb retard mental (*anormales*). A Espanya, segons aquest reial decret, hi havia 15.000 muts, 25.000 cecs i un nombre també elevat de "individuos afectos de diversas manifestaciones psicopáticas que los apartan de la normalidad social". Es tractava d'una norma legal que donava lloc a l'escolarització de nens mentalment anormals en escoles especials sense que aquesta hagués passat pel Parlament. Calia que l'Administració fes alguna cosa per atendre tot aquest col·lectiu de persones amb discapacitats. Sent ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts²³⁰ Antonio Barroso y Castillo, es va crear el Patronato Nacional de Sordomudos, Ciegos y Anormales, que presidiria Julio Burrell. L'article 2 d'aquest reial decret establia que es tractava d'una "[...] Corporación principalmente consultiva, encargada de informar al Ministro de Instrucción Pública y Bellas Artes en todo lo referente a la protección higiénica, pedagógica y social de las personas privadas de la palabra, de la vista ó del funcionamiento normal de sus facultades mentales". L'article 3 establia que les matèries pròpies de les competències del Patronato eren les següents: "1. Estadística de los sordomudos, ciegos y anormales; 2. Profilaxis, higiene y patología de la mudez, la ceguera y las psicopatías; 3. Organización y régimen de la enseñanza; 4. Tutela social, especialmente en lo que se refiere á la asociación, representación jurídica, trabajo y previsión; 5. Vulgarización de estos conocimientos por medio de conferencias y cartillas populares". A la constitució del Patronat el 1910 (mentre governava el partit liberal) seguí una reforma el 1914,²³¹ que desencallà la situació d'estancament en què es trobava (en aquell moment governava el partit conservador) i que serví per dissoldre el patronat anterior i crear el Patronato Nacional de Anormales. El seu reglament es va aprovar el

²³⁰ En el període que va des del 1902 fins al 1923 hi hauria 39 presidents del govern, i des del 1900 fins al 1931 hi hagueren 57 ministres d'Instrucció Pública.

²³¹ Real decreto reformando el Patronato Nacional de sordomudos, ciegos y anormales, disponiendo que en lo sucesivo se denomine Patronato Nacional de Anormales, y que su objeto, composición, atribuciones y funcionamiento se rijan por las disposiciones que se publican. *Gazeta de Madrid* núm. 115. (25 d'abril de 1914). Pàg. 198-200.

1915²³² i s'acabaria dissociant en tres seccions el 1916:²³³ la de sords, la de cecs i la dels anormals (on hi havia pròpiament els retardats). El reial decret d'organització dins el Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts estableix tres patronats nacionals que es denominaran, respectivament, de Sordomudos, de Ciegos y de Anormales mentales.²³⁴ Les disposicions que vindran en els anys següents aniran lligades d'alguna manera a aquest patronat. El 1922 es creava a Madrid l'Escuela de Anormales, annexa als Colegios Nacionales de Sordomudos y Ciegos. Amb la Segona República els patronats es reorganitzaren (de fet, la reorganització serviria per constatar-ne la ineficàcia). Els patronats duren a terme tasques de "vigilància" i el ministeri serà l'encarregat dels col·legis nacionals i d'aquelles institucions que es poguessin anar creant. El 1924, per exemple, un reial decret²³⁵ estableix que el Patronato Nacional de Sordomudos y Ciegos disposi de personalitat jurídica i pugui adquirir, posseir i administrar béns de tota mena. El 1935²³⁶ els col·legis nacionals dependran de la Dirección General de Primera Enseñanza.

En una sessió celebrada per la Secció 1ª del Patronato Nacional de Sordomudos, Ciegos y Anormales, el dia 19 de juny de 1911, es va acordar proposar al ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts que designés dos vocals d'aquest patronat perquè poguessin representar oficialment Espanya al Congrés Internacional de Sordomudos que s'havia de fer a Roma els dies 22, 23 i 24 d'agost. Van ser designats Álvaro López Núñez i Miguel Granell Forcadell;²³⁷ aquest darrer publicaria una memòria de la seva participació al Congrés.²³⁸

²³² Real orden aprobando el Reglamento del Patronato Nacional de Anormales. *Gazeta de Madrid* núm. 72 (13 de març de 1915). Pàg. 774-775.

²³³ Real decreto disponiendo que el Patronato de Instituto Nacional de Anormales y especial de Sordomudos y de Ciegos, se divida en dos Secciones: una de Sordomudos y Ciegos y otra de Anormales. *Gazeta de Madrid*. Núm. 222. (9 d'agost de 1916). Pàg. 285.

²³⁴ Real decreto organizando en este Ministerio tres Patronatos Nacionales que se denominarán, respectivamente, de Sordomudos, de Ciegos y de Anormales mentales. *Gazeta de Madrid*. Núm. 240 (28 d'agost de 1917). Pàg. 522-523.

²³⁵ Real Decreto disponiendo que el Patronato Nacional de Sordomudos y Ciegos tenga en lo sucesivo personalidad jurídica, y pueda, por tanto, adquirir, poseer y administrar bienes de todas clases. *Gazeta de Madrid*. Núm. 1 (1 de gener de 1927). Pàg. 13-14.

²³⁶ Orden disponiendo que la preparación y despacho de los asuntos de los Colegios Nacionales de Ciegos y Sordomudos pasen a la Dirección general de Primera enseñanza. *Gazeta de Madrid*. Núm. 122 (2 de maig de 1935). Pàg. 955.

²³⁷ Real orden nombrando Delegados del Gobierno de España en el Congreso Internacional de Sordomudos que se celebrará en Roma los días 22, 23 y 24 del próximo Agosto, á D. Álvaro López Núñez y D. Miguel Granell y Forcadell. *Gazeta de Madrid*. Núm. 212 (31 de juliol de 1911). Pàg. 334.

²³⁸ GRANELL FORCADELL, M. (1911). *Memoria elevada al Excmo. Sr. Ministro de Instrucción Pública y Bellas Artes*. Madrid: Imprenta del Colegio Nacional de Sordomudos y Ciegos.

Any 1913

Real decreto fijando la edad para la asistencia á las Escuelas primarias y á las Escuelas de párvulos. *Gazeta de Madrid*, núm. 201 (20 de juliol de 1913). Pàg. 163-164

El 1906 s'havia fet a Madrid la Primera Asamblea para Mejorar la Suerte de los Ciegos y de los Sordomudos Españoles. José Plata Gutiérrez recollia en un article seu publicat a la revista *Bordon* el 1951 unes conclusions que apuntaven que, "mientras se establecen en España las escuelas maternas que ya existen en otros países para la educación de los párvulos sordomudos y ciegos, será obligatoria la admisión de éstos en las escuelas ordinarias [...]".²³⁹ Aquest reial decret, en la línia d'aquestes conclusions, aconsellava que les persones amb retard mental es quedessin en escoles de pàrvuls, i així establia que hi hagués una

"[...] «clase especial», en la cual habrán de recogerse aquellos niños que por deficiencia mental precisan métodos particulares de instrucción y constituyen una dificultad permanente para la marcha general de la Escuela". En aquesta mateixa norma, el primer article establia que "en las escuelas de párvulos no podrán admitirse más niños que los comprendidos entre los tres y seis años, salvo los casos de retraso en el desarrollo mental que aconsejen su continuación en la enseñanza de párvulos".

Any 1917

Real decreto estableciendo la Inspección Médica de las Escuelas Nacionales en Madrid y en Barcelona. *Gazeta de Madrid* núm. 356 (22 de desembre de 1917). Pàg. 687-688

Els reials decrets de 16 de juny de 1911,²⁴⁰ 20 de setembre de 1913²⁴¹ i 23 d'abril de 1915²⁴² van incorporar a les escoles nacionals elements de cooperació en l'ordre higiènic per mitjà de la inspecció medicoescolar. Aquest reial decret establia

²³⁹ PLATA GUTIÉRREZ, J. (1951). "Medio siglo de educación española de ciegos, subnormales, anormales mentales y otros deficientes (1900-1950)". *Bordon*, vol. III, núm. 17-18, pàg. 61-77.

²⁴⁰ Real decreto estableciendo en todas las Escuelas de primera enseñanza dependientes de este Ministerio la Inspección Médica, referida á los locales y á los alumnos. *Gazeta de Madrid*. Núm. 169 (18 de juny de 1911). Pàg. 793-794.

²⁴¹ Real decreto creando con carácter general y obligatorio en todas las Escuelas de Primera enseñanza públicas y privadas dependientes de este Ministerio la inspección médico escolar á cargo de un Cuerpo de Médicos y Odontólogos. *Gazeta de Madrid*. Núm. 268 (25 de setembre de 1913). Pàg. 730-732.

²⁴² Real decreto aprobando el Reglamento orgánico del Cuerpo de Inspectores Médico-escolares. *Gazeta de Madrid*. Núm. 115 (25 d'abril de 1915). Pàg. 254-257.

en l'article 9: "Proponer á la Superioridad el pase de los niños anormales á las Escuelas especiales, cuando estén establecidas", a les escoles que aviat s'establirien a Madrid i Barcelona. Es convocarien oposicions i es cobririen les places de mestres en aquestes escoles.

Any 1930

Real orden disponiendo recaiga en el Delegado Regio más antiguo la Presidencia de la Comisión mixta de Profesores de la Escuela de Estudios Superiores del Magisterio y de los Colegios de Sordomudos y de Ciegos, con motivo de las convocatorias para Maestros y Maestras nacionales que deseen adquirir aptitud pedagógica para la educación de sordomudos y de ciegos. *Gazeta de Madrid*, núm. 81 (22 de març de 1930). Pàg. 1825

La instauració, el 1931, de la Segona República és alhora l'inici d'un fort moviment de renovació pedagògica precisament també en l'àmbit de la formació especialitzada del professorat d'educació especial. Vindrien posteriors convocatòries de formació en aquests àmbits. El 1951 es tornarien convocar aquests cursos.²⁴³ El 1954, per exemple, es convocaria un curs extraordinari²⁴⁴ de tres mesos per a la iniciació en la pedagogia especial del sordmut, amb les pràctiques del personal que aspirés a una capacitació elemental per dur a terme càrrecs auxiliars o especialitzats en el Colegio Nacional o en el seu internat. Seria també l'ONCE la que heretaria la facultat que tenia el Colegio Nacional de Ciegos que els seus alumnes poguessin cursar estudis de Magisteri.

Any 1931

Constitución de la República Española. *Gazeta de Madrid*, núm. 344 (10 de desembre de 1931). Pàg. 1578-1588

El 9 de desembre de 1931 s'aprova la Constitució espanyola de 1931.²⁴⁵ El document consta de 9 capítols i 124 títols i promou un desenvolupament profund

²⁴³ Orden de 10 de enero de 1951 por la que se dan normas en relación con los cursos de Profesores especiales de Sordomudos. BOE núm. 18 (18 de gener de 1951). Pàg. 230.

²⁴⁴ Orden de la Dirección General de Enseñanza Primaria convocando un curso de capacitación del Magisterio para la enseñanza del sordomudo. BOE núm. 83 (24 de març de 1954). Pàg. 1789-1790.

²⁴⁵ Durant els segles XIX i XX Espanya ha tingut diferents constitucions o documents en rang de constitució: la Constitució de Baiona, de 1808, que no tindrà vigència real; la Constitució de Cadis, de 1812; l'Estatut reial, de 1834; la Constitució espanyola de 1837; la Constitució espanyola de 1845; la Constitució *non nata* de 1856; la Constitució espanyola de 1869; la Constitució espanyola de 1873 (Projecte de constitució espanyola federal de la República

dels nous principis de l'Estat, dels drets dels ciutadans i amb una clara voluntat de reforma social. Planteja una clara separació dels poders legislatiu, executiu i judicial.

Aquesta constitució definia l'Estat com un Estat integral que se situava enmig de l'estat unitari i el federal. Tingué una vigència de només 8 anys a causa de l'aixecament contra el Govern legalment constituït, la Guerra Civil i el posterior triomf dels rebels. Aquesta constitució, juntament amb la de 1812, la de 1837, la de 1869 i naturalment la de 1978, era una constitució progressista. Tanmateix, són constitucions que no tindran cura de l'atenció al col·lectiu de persones amb discapacitats. Ni l'anterior (la de 1876), que va estar vigent al llarg de 47 anys, ni aquesta no plantejaven l'atenció de les persones amb discapacitats. La primera constitució espanyola que ho recollirà de manera explícita serà, per tant, la de 1978.

Any 1932

Ley relativa al Estatuto de Cataluña. *Gazeta de Madrid*, núm. 265 (21 de setembre de 1932). Pàg. 2090-2094

L'Estatut de Núria és aprovat per un 99 % dels votants, que representava el 75 % del cens electoral del moment en el referèndum que se dugué a terme el 2 d'agost de 1931. Inicialment l'Estatut definia Catalunya com un Estat dins la República Espanyola i dotava la Generalitat de Catalunya d'unes àmplies atribucions. Quan es duen a terme els tràmits parlamentaris a les Corts Espanyoles es retalla el projecte inicial. Finalment, el 12 de setembre de 1932, després que l'aleshores general Sanjurjo intentés el cop d'estat contra la República, és aprovat l'Estatut per les Corts Constituents de la República Espanyola, que finalment definia Catalunya com "(...) una región autónoma dentro del Estado español, con arreglo a la Constitución de la República y el presente Estatuto". El novembre de 1932 es van dur a terme les eleccions per al primer Parlament de la Catalunya contemporània.

L'article 6è d'aquest Estatut regularitzava l'organització de tots els serveis que la legislació social de l'Estat hagués establert. En l'àmbit de l'educació, l'article 7è afirmava que la Generalitat de Catalunya podia crear i sostenir els centres

d'educació en tots els graus i ordres que considerés oportuns. Pròpiament no estableix cap regularització específica pel que fa a l'atenció a les persones amb discapacitats, tot i que d'alguna manera correspondrà a la Generalitat (article 12) la legislació exclusiva i l'execució directa en matèria, entre altres, de beneficència. Aquest estatut atorgava, entre altres competències, una legislació exclusiva i l'execució directa de la beneficència i sanitat interior.

Orden disponiendo se constituya en la forma que se indica una Comisión para reorganizar el Colegio Nacional de Sordomudos. *Gazeta de Madrid*, núm. 164 (12 de juny de 1932). Pàg. 1859

El 1932 una ordre del mes de juny havia constituït dues comissions per reorganitzar els col·legis nacionals. El novembre d'aquell mateix any una altra ordre regulava l'organització autònoma d'ambdós col·legis de manera que cadascun tingués una direcció pròpia.²⁴⁶

L'any 1933 els col·legis nacionals de cecs i sordmuts funcionarien separats, al capdavant dels quals hi hauria un director²⁴⁷ que hauria d'establir un pla d'estructuració d'aquests ensenyaments al llarg de tota la geografia espanyola i sobre els quals durien a terme la funció inspectora. Aquest decret establiria la quantitat que havia de percebre el personal d'aquests centres i la seva organització i distribució. Posteriorment amb els anys es publicarien els seus reglaments, regulacions i adscripcions del professorat, etc.

Any 1945

Ley de 17 de julio de 1945 sobre Educación Primaria. BOE núm. 199 (18 de juliol de 1945). Pàg. 385-416.

Es tracta de la primera norma legal elaborada durant l'etapa franquista que regula l'atenció a les persones amb discapacitat. Aquesta llei recollia en el títol II, capítol III, la referència als centres especials. L'article 30 establiria que les corporacions locals podien establir institucions escolars per atendre aquests infants, i també feia referència —d'una manera molt genèrica— als requisits que havien de tenir aquests professionals que havien d'atendre aquests alumnes, tot i que en

²⁴⁶ Orden abriendo un concurso para proveer una plaza de Director del Colegio Nacional de Sordomudos y otra de Dirección del Colegio Nacional de Ciegos. *Gazeta de Madrid*. Núm. 325 (20 de novembre de 1932). Pàg. 1263.

²⁴⁷ Decreto disponiendo funcionen separados los Colegios Nacionales de Sordomudos y Ciegos. *Gazeta de Madrid*. Núm. (20 de setembre de 1933). Pàg. 1803-1805.

l'article 62.c establia que: "c) Las Escuelas del Magisterio destinadas a formar el Profesorado para la actividad escolar a que se alude en los artículos 23, 26, 33 y 35, organizarán además los cursos especiales que se determinen reglamentariamente y expedirán los certificados complementarios en la especialidad del título general de Maestro. El establecimiento de estas especialidades exigirá el ambiente local adecuado, los medios materiales propios y un número mínimo de matrícula". Així, l'article 30 establia:

"Artículo treinta. Siempre que las circunstancias de población diseminada y dificultad de transporte, o los casos de infancia huérfana, desvalida o necesitada de protección especial, lo exijan, las Corporaciones públicas, los particulares o el propio Estado deberán o podrán en su caso, crear las instituciones escolares que, en régimen de internado, similar en todo lo posible al hogar, protejan y eduquen a sus beneficiados según las normas docentes de esta Ley, inculcándoles el espíritu nacional de comunidad cristiana y española.
Los Directores de estos establecimientos, el Profesorado y el personal encargado de la educación y custodia de los escolares estarán especialmente preparados y en posesión de los títulos docentes o certificados que reglamentariamente se determinen."

I l'article 33 de la llei d'educació primària de l'any 1945, sobre les escoles per a anormals, sordmuts i cecs, deia el següent:

"Escuelas de anormales, sordomudos y ciegos.
Artículo treinta y tres - El Estado, para atender a la niñez desvalida y proporcionarle educación adecuada, establecerá Escuelas especiales para niños anormales o deficientes mentales y fomentará las de iniciativa privada. Asimismo creará y fomentará Escuelas, igualmente especiales, para niños sordomudos, ciegos y deficientes físicos. Todas se regirán por reglamentos peculiares.
Su profesorado formará parte del Escalafón nacional y disfrutará la gratificación que se fije. Todo él habrá de ser titulado, además, en la especialidad que regente.
En su formación, que se realizará en determinadas Escuelas del Magisterio, se continuará, de acuerdo con los procedimientos científicos modernos, la peculiar tradición pedagógica española."

L'editorial de la circular de la Inspecció d'Educació a les comarques de Girona, sent Luis G. Bastons Plana inspector en cap, publicava el setembre de 1945 una breu ressenya en relació amb la recent llei d'educació primària i avançaven — de passada i sense gairebé mencionar-ho— que aquesta llei també tractava de les persones amb discapacitat. Deia textualment el següent: "[...] porque se mejora enormemente el régimen económico con la implantación de los quinquenios y las nuevas facilidades para la excedencia o jubilación, principalmente para los ciegos, sordos, dementes, tuberculosos [...]".²⁴⁸ No feia referència a l'alumnat, però en canvi establia uns supòsits d'excedència o jubilació del personal docent. Precisament en relació amb aquest punt, el novembre de 1945, es determinava a la Sección Administrativa que el mestre de Peralada José Soler Brugués patia ceguesa

²⁴⁸ Circular núm. 43 —Septiembre de 1945— Inspección de 1.ª Enseñanza de Gerona. Pág. 1. FRUdG.

absoluta, a fi que es pogués jubilar per impossibilitat física, d'acord amb l'article 1 de la Llei de 9 de juliol de 1932²⁴⁹ o, si fos possible, d'acord amb l'article 90 de la Llei d'educació primària de l'any 1945. Aquest article de la Llei de primària de l'any 1945 deia:

“Artículo noventa. La jubilación voluntaria se concederá en los Cuerpos de Enseñanza primaria de acuerdo con las Leyes de Funcionarios del Estado. La forzosa será: por edad, a los setenta años; por imposibilidad física, previos diez años de servicios como mínimo.

No se requerirá tiempo previo para la jubilación por imposibilidad física originada por las enfermedades contraídas en el ejercicio de la profesión o por ceguera, tuberculosis, parálisis, sordera absoluta y demencia; en estos casos el jubilado forzoso disfrutará de un retiro especial con todo el sueldo.

Los familiares de los funcionarios de Enseñanza primaria tendrán derecho a percibir las mesadas de supervivencia de acuerdo con la legislación vigente.”

Aquesta llei, tal com assenyalava aquest mateix editorial de la Circular de la Inspecció de 1.ª Ensenyanza, ressaltava: “[...] el sentido eminentemente católico de esta nueva Ley y pidiendo a Dios que todas las escuelas queden de verdad, como se dice en su art. 16, bajo la verdadera advocación de Jesús Maestro, el insuperable modelo del buen Maestro”. El règim que havia imposat a Espanya el general Franco establí una devoció especial als mandats i consells d'una església també molt aferrada al règim. I així, demostrant la total adhesió de Franco a la doctrina de l'església, Ramón Navarro, estudiós de l'educació franquista, insisteix a ressaltar que “[...] los objetivos progresistas republicanos en materia escolar, laicismo, bilingüismo, tolerancia de la coeducación, son substituidos por los objetivos reaccionarios de la catolización obligatoria para todos, el rechazo total de las lenguas españolas no castellanas y la separación de sexos”.²⁵⁰ Tal com afirmaven, aquesta llei era “[...] primordialmente católica, cual cumple a toda obra legislativa española, y de manera singular entre nosotros a la que ha de aplicarse a la formación espiritual de la niñez y de la juventud”.²⁵¹

Aquesta llei també va servir per establir l'obligatorietat de l'ensenyament primari fins als 12 anys. Fet i fet, el que serà la realitat social de l'escolarització obligatòria serà molt posterior al que ha estat la seva implantació legal. Temps

²⁴⁹ Ley disponiendo que los funcionarios civiles del Estado que actualmente están jubilados por razón de ceguera o parálisis total incurable, así como los que con lo sucesivo contraigan dichas enfermedades, percibirán una pensión extraordinaria de jubilación equivalente al 80 por 100 del sueldo que disfrutarán al cesar en el servicio activo. *Gazeta de Madrid*. Núm. 194 (12 de juliol de 1932). Pàg. 283.

²⁵⁰ NAVARRO SANDALINAS, R. (1990). *La enseñanza primaria durante el franquismo (1936-1975)*. Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias. Pàg. 116.

²⁵¹ DIVERSOS AUTORS (1945). *Ley de educación primaria*. Madrid: Editorial Magisterio Español. Pàg. 5

enrere l'obligatorietat de l'ensenyament s'havia establert als 14 anys, i el franquisme la va rebaixar de manera que va establir un important buit per a la franja 12-14. Es demanava que els alcaldes fessin complir l'article 12 de la Llei, que establia el següent:

"Artículo doce. El Estado, en cumplimiento de sus deberes en orden al bien común, declara obligatorio un mínimo de educación primaria para todos los españoles. La enseñanza obligatoria llevará consigo la debida protección para aquellos escolares que por su pobreza no pudieran concurrir a las Escuelas, sin asistencia de alimento y vestido, y hará incompatible en el niño de edad escolar toda otra actividad que no sea la propia de su educación primaria. Por disposición especial se regulará esta obligatoriedad y se establecerán las sanciones en que incurran los padres o tutores de los escolares y las autoridades locales que no vigilen con celo la asistencia obligatoria a la Escuela".

El 1964, una nova llei²⁵² ampliava el període d'escolaritat obligatòria una vegada més fins als 14 anys, tot i que aquesta llei només afectaria aquells nois i noies nascuts a partir de l'any 1954, inclosos. L'article 1 establia: "[...] Queda facultado el Ministerio de Educación Nacional para fijar las condiciones y edad en que será obligatoria la enseñanza de los niños necesitados de educación especial". Un dels suggeriments per a una esmena parcial que inicialment s'havien fet al projecte d'aquesta llei i que finalment no quedà recollit afirmava el següent: "Asimismo se declara obligatoria la enseñanza especial para todos aquellos que por sus naturales o adquiridas deficiencias físicas o psíquicas, resulten incapacitados para seguir con aprovechamiento los estudios primarios a un ritmo normal. Queda facultado el Ministerio de Educación Nacional para fijar las condiciones en que esta enseñanza especial ha de ser obligatoria hasta los 20 años."²⁵³ Sembla que per a la redacció d'aquesta esmena s'havia pres com a referència l'article 5 del Decreto de 9 de diciembre de 1955, sobre el Patronato Nacional de Educación Especial.²⁵⁴ La XXIII Conferència Internacional d'Instrucció Pública, que es va dur a terme a Ginebra el 1960 organitzada per la UNESCO, detallava un seguit de països en què l'escolaritat dels discapacitats era obligatòria,²⁵⁵ en alguns dels quals s'ampliava

²⁵² Ley 27/1964, de 29 de abril, sobre ampliación del período de escolaridad obligatoria hasta los catorce años. BOE núm. 107 (4 de maig de 1964). Pàg. 5696.

²⁵³ Font AIMEB: *Ampliación del período de escolaridad hasta los 14 años. Proyecto de Ley (17/03/1964)*. [Codi clas. B100. Actes protocol·laris i rel. externes. (1957-69). Sig. 10068.]

²⁵⁴ Decreto de 9 de diciembre de 1955, por el que se reorganiza el Patronato Nacional de la Infancia Anormal, que se denominará "Patronato Nacional de Educación Especial", y se crean sus Secciones provinciales. BOE núm. 2 (2 de gener de 1956). Pàg. 28-30.

²⁵⁵ La República Federal d'Alemanya, l'Argentina, Austràlia, Àustria, Bèlgica, Bielorrússia, el Canadà, la Xina, Dinamarca, els Estats Units, Finlàndia, França, Guatemala, Hongria, Irlanda, Islàndia, Israel, Itàlia, el Japó, Luxemburg, Mèxic, Noruega, Holanda, les Filipines, Polònia, Portugal, República Àrab Unida, Romania, Anglaterra, Suècia, Suïssa, Txecoslovàquia, Ucraïna, l'URSS, la Unió Sud-africana, el Vietnam i Iugoslàvia.

fins als 20 anys,²⁵⁶ i també altres en què s'establí l'obligatorietat de les autoritats a crear escoles especials per a l'educació dels discapacitats.²⁵⁷ La situació espanyola no era, ni de bon tros, capdavantera. Tot el contrari.

La llei de 1945, però, serà el referent en la creació del primer centre d'educació especial a les comarques de Girona pròpiament per a persones amb retard mental, a cura de les germanes hospitalàries del Sagrat Cor, a Caldes de Malavella, i la resta de centres educatius que s'inicien també a Girona a mitjans dels anys seixanta. A la pràctica seria la iniciativa privada la que gestionaria la creació de la majoria de centres d'educació especial de les comarques de Girona.

El text refós de 1967 modificava l'article 33 i ampliava algunes qüestions que afectaven l'article 33:

“Artículo 33. *Escuelas de educación especial.*- El Estado, para atender a la niñez desvalida y proporcionarle educación adecuada, establecerá Escuelas especiales y fomentará las de iniciativa privada para niños con perturbaciones, deficiencias o inadaptaciones de orden sensorial, físico, psíquico, social o escolar. Todas se regirán por Reglamentos peculiares.

Su profesorado formará parte de los Cuerpos especiales y respectivos y disfrutará el complemento por particular preparación técnica que se fije. Todo él habrá de ser titulado además en la especialidad que regente.

En su formación, que se realizará en determinadas Escuelas Normales, se continuará, de acuerdo con los procedimientos científicos modernos, la peculiar tradición pedagógica española”.²⁵⁸

Bàsicament s'ampliava la terminologia d'alumnes susceptibles de ser escolaritzats en un centre d'educació especial.

La llei de l'any 1945 s'havia reformat a través de la Ley 169/1965, de 21 de diciembre, sobre reforma de la enseñanza primaria.²⁵⁹

²⁵⁶ Dinamarca, França, el Japó, Suècia i la Unió Sud-africana.

²⁵⁷ Àustria, Bielorrússia, Bulgària, Finlàndia, Hongria, Israel, Mèxic, Noruega, Polònia, la República Àrab Unida, Anglaterra i la Unió Sud-africana.

²⁵⁸ Decreto 193/1967, de 2 de febrero, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley de Enseñanza Primaria. BOE núm. 37 (13 de febrer de 1967). Pàg. 1949-1963.

²⁵⁹ Ley 169/1965, de 21 de diciembre, sobre reforma de la Enseñanza Primaria. BOE núm. 23 (23 de desembre de 1965). Pàg. 17240-17246.

Any 1948

Decreto de 24 de octubre de 1947 por el que se aprueba el Estatuto del Magisterio Nacional Primario. BOE núm. 17 (17 de gener de 1948). Pàg. 226-243

A les comarques de Girona, l'únic centre que funcionava era el Nostra Senyora de Montserrat, a Caldes de Malavella. Es tractava d'un centre privat. L'Estatuto del Magisterio Nacional Primario establia l'existència d'una *escuela de provisión especial*. L'article 87 enumera, entre d'altres, les *escuelas de anormales y reformatorios*:

"En el profesorado de las escuelas especiales que determina la Ley de Educación Primaria en sus artículos 33 y 35 se ingresará por concurso-oposición entre Maestros nacionales en servicio activo que hayan aprobado los cursos de las respectivas especialidades de las escuelas del Magisterio encargadas de dicho estudio y que reúnan las condiciones reglamentarias. El profesorado de las escuelas reformatorias se seleccionará por concurso-oposición entre Maestros nacionales en activo, de acuerdo con las normas que, en su día, se dicten por los Ministerios de Educación y Justicia".

Any 1952

Decreto de 21 de diciembre de 1951 por el que se modifica el artículo 9 del Reglamento de Escuelas del Magisterio aprobado por Decreto de 7 de julio de 1950. BOE núm. 2 (2 de gener de 1952)

Aquest decret modificava l'article 9 del Reglamento de escuelas de magisterio, aprovat pel Decret de 7 de juliol de 1950.²⁶⁰ S'autoritzava l'ingrés i la realització dels estudis corresponents en les escoles de magisteri als sordmuts i els cecs. Un any abans es publicaven les normes en relació amb els cursos de professors especials per sordmuts.²⁶¹ I uns quants anys més tard, l'Ordre de 19 de juny de 1957,²⁶² dictava les normes a què s'havien d'ajustar per estudiar i aprovar algunes de les assignatures que configuraven el pla d'estudis, però en canvi assignatures com música, dibuix, treballs manuals, pràctiques d'ensenyament, educació física i cal·ligrafia, i, per a les noies, labors femenines i ensenyaments de

²⁶⁰ Decreto de 7 de julio de 1950 por el que se aprueba el Reglamento para las Escuelas del Magisterio. BOE núm. 219 (7 d'agost de 1950). Pàg. 3468-3478.

²⁶¹ Orden de 10 de enero de 1951 por la que se dan normas en relación con los cursos de Profesores especiales de Sordomudos. BOE núm. 18 (18 de gener de 1951). Pàg. 230.

²⁶² Orden de 19 de junio de 1957 por la que se dictan normas para los alumnos no videntes que deseen cursar la carrera del Magisterio. BOE núm. 209 (16 d'agost de 1957). Pàg. 4044-4045.

la llar, havien de ser estudiades i aprovades en el Colegio Nacional de Ciegos, o bé en un centre reconegut legalment destinat als no vidents que a judici del director del Colegio Nacional de Ciegos funcionés amb les condicions necessàries. Aquest mateix any, el 1957, es duria a terme un curset per a l'especialització de mestre en sordmuts, convocat per la Dirección General de Enseñanza Primaria.²⁶³ En temps de la República, el 1931, per exemple també s'havien establert l'organització —a través d'un decret—²⁶⁴ dels cursos normals per a la formació de mestres d'ensenyament general de sordmuts i cecs al Colegio Nacional de Sordomudos y Ciegos, un any abans un reial decret organitzava l'Escuela Normal de Profesores de Sordomudos y Ciegos;²⁶⁵ anteriorment, el 1928, l'Escuela de Estudios Superiores del Magisterio convocava un curs especial per a mestres de sordmuts i cecs,²⁶⁶ o bé també podem trobar una reial ordre que disposava que els alumnes cecs de l'Instituto Nacional de Sordomudos y Ciegos que volguessin seguir la carrera del Magisteri podrien quedar exceptuats del pagament de les matrícules.²⁶⁷ La formació, però, només es duu a terme a la capital, i això limita sense cap mena de dubte la formació a aquells mestres de comarques.

L'any 1971 es regulava la tramitació de dispenses per defecte físic per cursar els estudis de magisteri.²⁶⁸ Els expedients relatius a l'aptitud física dels aspirants al magisteri serien de dues classes: a) de dispensa de determinats exercicis d'educació física i de pràctiques al llarg dels estudis de la carrera de magisteri; b) de dispensa de defecte físic per als que aspirassin a ingressar en el cos del magisteri nacional d'ensenyament primari. Aquesta darrera ha estat una pràctica que s'ha continuat mantenint avui dia, ja que s'inclou en totes les convocatòries, com per exemple la darrera que ha convocat el Departament

²⁶³ Resolución de la Dirección General de Enseñanza Primaria por la que se convoca cursillo para especialización de Maestro de Sordomudos. BOE núm. 95 (5 d'abril de 1957). Pàg. 120-121.

²⁶⁴ Decreto organizando, en la forma que se indican, cursos normales para la formación de Maestros de enseñanzas generales de sordomudos y ciegos. *Gazeta de Madrid* núm. 266 (23 de setembre de 1931). Pàg. 1956-1957.

²⁶⁵ Real Decreto organizando la Escuela Normal de Profesores de Sordomudos y de ciegos. *Gazeta de Madrid*. Núm. 334 (30 de novembre de 1930). Pàg. 1275-1276

²⁶⁶ Escuela de Estudios Superiores del Magisterio.- Curso especial para Maestros de sordomudos y de ciegos.- Convocatoria. *Gazeta de Madrid*. Núm. 89 (29 de març de 1928). Pàg. 2006-2007.

²⁶⁷ Real orden disponiendo que los alumnos ciegos del Instituto Nacional de Sordomudos y Ciegos que deseen seguir la carrera del Magisterio, queden preceptuados del pago de matrículas. *Gazeta de Madrid*. Núm. 140 (20 de maig de 1923). Pàg. 704.

²⁶⁸ Orden de 1 de febrero de 1971 (Educación y Ciencia) por la que se regula la tramitación de dispensas de ejercicios para cursar los estudios de magisterio y el reconocimiento de aptitud para ingreso en el curso. BOE núm. 37 (12 de febrer de 1971). Pàg. 2303-2305.

d'Educació de la Generalitat de Catalunya,²⁶⁹ que almenys reserva un 5 % del total de places convocades als aspirants que compleixin les condicions generals i específiques exigides per a l'ingrés al cos al qual opten i tinguin reconeguda pels òrgans competents una disminució física de grau igual o superior al 33 %.

Any 1953

Decreto de 6 de marzo de 1953 por el que se crea el Patronato Nacional de Educación de la Infancia Anormal. BOE núm. 80 (21 de març de 1953). Pàg. 583-584

Serà a través de la creació d'aquest patronat que s'intenta coordinar els serveis del Ministeri de la Governació i del Ministeri de Justícia per atendre millor les persones amb discapacitats des del que havia de ser l'assistència mèdica i social. Serà també amb la creació del Patronato Nacional de Educación de la Infancia Anormal que es creen les sessions de pedagogia i d'orientació professional. Eren, d'alguna manera, hereus d'aquell primer patronat de l'any 1910. A partir d'aquest moment es comença l'estructuració administrativa de l'Estat en l'àmbit de l'educació especial.

Any 1956

Decreto de 9 de diciembre de 1955 por el que se reorganiza el Patronato Nacional de la Infancia Anormal, que se denominará "Patronato Nacional de Educación Especial", y se crean sus Secciones provinciales. BOE núm. 2 (2 de gener de 1956). Pàg. 28-30.

El Patronato Nacional de Educación de la Infancia Anormal canvia de nom pel de Patronato Nacional de Educación Especial. Es creen les seves seccions provincials, de les quals havia de formar part l'inspector en cap d'Ensenyament Primari de cada província. A les comarques de Girona, en el moment de la reorganització del Patronato, l'inspector en cap era mossèn José Dorca González. Les actuacions del Patronato són inexistents a les comarques de Girona. Aquest mateix any, la Dirección General de Enseñanza Primaria, en considerar el dèficit enorme que hi havia de personal especialitzat per a l'atenció a les persones amb discapacitat, va plantejar la necessitat d'estudiar una nova manera de formar nous

²⁶⁹ Resolució EDC/137/2006, de 26 de gener, de convocatòria de proves per a la provisió de places de funcionaris docents. DOGC núm. 4562 (31 de gener de 2006). Pàg. 4867.

especialistes més enllà de la formació que duien a terme l'Institut Nacional de Pedagogia Terapèutica i el Colegio Nacional de Sordomudos. En el període 1956-1961 es promouran els cursos per poder disposar de personal. A Espanya durant aquest període només hi havia 218 professors d'educació especial titulats, respecte dels 406 que hi haurà el curs 1967-1968.

Orden de 2 de febrero de 1956 sobre constitución provisional de las Secciones Provinciales de Educación Especial. BOE núm. 61 (1 de març de 1956). Pàg. 1416.

S'estableixen les seccions provincials, però ho fan només sobre el paper. A les comarques de Girona aquesta secció és inexistent. L'únic centre d'educació especial que hi ha a les comarques de Girona és el de Caldes de Malavella, i la Delegación Administrativa Provincial de Educación del Ministeri d'Educació Nacional d'Educació, del qual és el delegat administratiu Eduardo Fernández Moreno, no hi tenia un paper rellevant, atesos els forts vincles que aquesta escola tenia amb la Diputació de Barcelona.

Any 1960

Les aportacions legislatives que es comencen a crear a partir d'aquesta dècada són fruit de les accions que entitats i associacions de pares d'infants amb discapacitat comencen a gestar per atendre majoritàriament un col·lectiu que fins aleshores s'ha mantingut força allunyat de les grans accions de govern del franquisme. Andreu Corominas assenyala que "no existeix cap definició concreta i operativa, almenys a nivell jurídic, de la deficiència psíquica, ja que l'únic que facilita la nova normativa de l'època són uns quants requisits administratius que caracteritzen la minusvalidesa a efectes d'ajuda econòmica, i encara es feia d'una manera molt limitada i polèmica per part dels experts i treballadors, que tenien més de bona voluntat que de professionals".²⁷⁰ Són propostes legislatives poc planificades i sempre amb la voluntat de resoldre el problema, cosa que en el fons no deixa de ser prou important, és clar, però amb una poca planificació de futur. L'atenció a les persones amb discapacitat es planteja majoritàriament des de l'àmbit privat. L'Administració té un paper poc rellevant en la creació d'aquests

²⁷⁰ DEPARTAMENT DE BENESTAR SOCIAL (1992). *10 anys de la Llei d'integració social dels minusvàlids (LISMI) a Catalunya: present i futur. Informes tècnics sobre l'aplicació de la LISMI a Catalunya* (1a ed.) Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Benestar Social.

centres educatius i la legislació que es començarà a crear a partir d'aquests anys, té en els seus inicis, un marcat caràcter assistencial, sense que hi hagi al darrere un seguiment i un control de les activitats becades: les administracions donen ajudes —encara que siguin poques— més que no pas dotar de polítiques de creació de serveis. Les iniciatives privades demanen ajudes a l'Administració, que, de mica en mica, va donant-ne quan pot. És una política (que té continuïtat al llarg dels anys setanta) amb subvencions a les iniciatives privades (per a la creació de centres d'educació especial i beques per a l'escolarització d'aquests alumnes). I dins aquest entramat també l'Administració col·laborarà aportant mestres (funcionaris del ministeri) dins els centres, que conviuran amb l'altre personal amb règims de contractació ben diversos.

Ley 45/1960, de 21 de julio, por la que se crean determinados Fondos Nacionales para la aplicación social del Impuesto y del Ahorro. BOE núm. 176 (23 de juliol de 1960). Pàg. 10285-10289

La creació dels fons nacionals per a l'aplicació social de l'impost i de l'estalvi serví per crear i posar en marxa el Fons Nacional d'Assistència Social (FNAS), el Fons Nacional de Protecció del Treball (FNPT) i el Fons Nacional de Principi d'Igualtat d'Oportunitats (PIO).²⁷¹ Iniciaren el reconeixement legal del grup pròpiament de persones amb discapacitat, tot i que aquest reconeixement formal no el duqué a terme el PIO fins al 1963, i el Fons Protector del Treball no ho recull dins el que serien els seus plans d'inversions fins al 1968. Tal com s'indica en l'exposició de motius aquesta llei, "desde su nacimiento, ha sido propósito del nuevo Estado español dar cumplimiento a los postulados de la justicia social. La más alta justificación del Alzamiento Nacional consistió en el designio de implantar un orden social más justo, que acabara con las discordias que han ensangrentado durante más de un siglo la historia de España". Es configurava un Estat "protector" dels desvalguts a través d'unes ajudes i uns suports, encara que minsos, però que servien per donar una "imatge" d'un Estat preocupat pels més necessitats. A més dels fons del FNAS, l'INSERSO, anys més tard, mouria unes quantitats prou grans de diners en l'àmbit de les discapacitats.

²⁷¹ Els *subnormals* amb problemes psíquics i psicomotors rebien una ajuda del FONAS/FNAS, mentre que els *subnormals* amb alteracions sensorials, motòriques, problemes de salut, deficiències mentals (no profundes), pertorbacions del llenguatge, pertorbacions emocionals i socials rebien les ajudes del PIO. Hi havia també tot un conjunt d'ajudes per als inadaptats que es concedia a nens susceptibles de ser educats (ajudes complementàries a l'escolaritat, per a l'escolarització o bé per al pensionat).

Aquests anys de bonança econòmica serviren (almenys aparentment) per donar una imatge d'obertura del règim de cara a l'exterior. Aquests fons tingueren importància en l'àmbit de la política social que estava duent a terme el règim franquista.

Any 1963

Ley 193/1963, de 28 de diciembre, sobre Bases de la Seguridad Social. BOE núm. 312 (30 de diciembre de 1963). Pàg. 18181-18190

Tot el seguit de lleis que es produeixen en la darrera dècada de règim franquista, i abans que es promulgui la Constitució espanyola de 1978, generen un marc normatiu sobre el qual s'anirà bastint el futur de l'atenció a les persones amb discapacitat a Espanya. La promulgació de la Ley de bases de la Seguridad Social serà la primera. Seguiran posteriorment la creació del Servicio Social de Asistencia a Subnormales, la regulació del Servicio de Recuperación y Rehabilitación de Minusválidos Físicos y Psíquicos (SEREM), etc.

El Decreto 907/1966, de 21 de abril, aprobando el texto articulado primero de la Ley 193/1963, de 28 de diciembre, sobre bases de la Seguridad Social (BOE núm. 96, de 22 d'abril de 1966, pàg. 4778-4807), en les conclusions²⁷² de l'articulat, a la disposició final 4a, estableix clarament que: "[...] se concederá una protección especial a las familias con hijos subnormales". Aquesta es materialitzaria pròpiament el 1968.

Any 1964

Orden de 16 de noviembre de 1964 por la que se convoca curso de Profesores especializados en pedagogía terapéutica en Madrid, Valencia y Pamplona. BOE núm. 288 (1 de diciembre de 1964). Pàg. 15846-15847

Es regulen a través d'aquesta ordre ministerial els cursos que es feien els darrers anys, tot i que hem de situar pròpiament els inicis de la formació especialitzada el 1930. Posteriorment es produeix una paràlisi que coincideix amb l'inici del nou règim dictatorial fins al 1962, quan s'inicia l'expedició del títol de professor especialitzat en pedagogia terapèutica. Fins al 1977 fou l'única formació

²⁷² Texto articulado primero de la Ley 193/1963, de 28 de diciembre, sobre Bases de la Seguridad Social. (Conclusión.) BOE núm. 97 (23 d'abril de 1966). Pàg. 4862-4869.

institucional que podia rebre el professorat per poder-se especialitzar en l'àmbit de l'educació especial.

Any 1965

Decreto 1219/1965, de 13 de mayo, de coordinación entre los Servicios de las Direcciones Generales de Sanidad y Enseñanza Primaria en orden a la ayuda a subnormales. BOE núm. 118 (18 de maig de 1965). Pàg. 6997-6998

Es coordinaven els serveis de les direccions generals de Sanitat (Patronato Nacional de Asistencia Psiquiátrica —PANAP—²⁷³) del Ministeri de la Governació i la d'Ensenyament Primari (Ministeri d'Educació i Ciència). Pel que fa a la seva part dispositiva, cal assenyalar alguns aspectes importants:

- a) En relació amb el diagnòstic i l'orientació, els portaran a terme els centres d'aquest tipus que depenen del Patronato Nacional de Asistencia Psiquiátrica; els altres serveis depenen de la Dirección General de Sanidad; el dispensari central medicoescolar, i tots els serveis autoritzats per a aquesta finalitat i que crea (tal com

²⁷³ Patronato Nacional de Asistencia Psiquiátrica. Creación y funciones. BOE núm. 105 (15 d'abril de 1955). Pàg. 2374.

El govern, a través de la llei de bases de 25 de novembre de 1944, intensificava la seva obra sanitària i, alhora que reconeixia la tasca duta a terme per les diputacions provincials, també ho feia per la feina feta en el camp de l'atenció a les persones amb malaltia mental per part de l'Orde Hospitalari de Sant Joan de Déu. Plantejava el canvi dels actuals manicomis pels hospitals psiquiàtrics, dotats —segons ells— de plenitud de recursos científics. La creació de la PANAP significava dotar l'Estat d'un organisme tècnic superior que, entre 'altres qüestions, coordinés serveis preventius amb els dels establiments assistencials. Per tant, sota la dependència del Ministeri de la Governació es creava el Patronato Nacional de Asistencia Psiquiátrica com a corporació de dret públic de caràcter autònom. Una de les moltes funcions que tenia era la d'inspeccionar centres, establiments i serveis d'assistència i profilaxi psiquiàtrica.

A cada capital de província es constituïa una Junta Provincial de Asistencia Psiquiátrica presidida pel governador civil, de la qual seria vicepresident el president de la Diputació Provincial, vocal delegat el cap provincial de Sanitat, vocals el director del Dispensari d'Higiene Mental, el director del manicomi, el cap del servei de psiquiatria de Beneficència, el delegat provincial de Sanitat del Movimiento, un representant de les acadèmies de medicina (en els caps de districte universitari), el catedràtic de Psiquiatria on n'hi hagués, i un representant de l'autoritat eclesiàstica. El secretari era nomenat per la Junta Provincial. Les juntes, entre 'altres tasques que tenien encomanades, havien de tenir cura de les entitats que funcionaven dins la seva demarcació.

L'article 15 d'aquesta llei establia: "Por el Patronato se crearán instituciones interprovinciales, dependientes directamente del mismo, que atenderán preferentemente a la instalación de: a) Establecimientos-colonias para psicópatas, epilépticos, toxicómanos seniles y otros grupos de enfermos; b) Servicios psiquiátricos infantiles."

Reglamento. Patronato Nacional de Asistencia Psiquiátrica. BOE núm. 6 (6 de gener de 1957). Pàg. 128

El reglament establia, en el capítol III (De las Inspecciones, recompensas y sanciones a Organismos y personas), 'article 23, que: "Los Organismos Entidades y particulares, así como los funcionarios del P.A.N.A.P. que realicen una labor en pro de la asistencia psiquiátrica conforme a los planes y programas aprobados que el Consejo estime destacable por sus méritos, serán objeto de ayuda, estímulo o recompensa en la forma que el Consejo considere procedente, después de tramitar el oportuno expediente. Podrán acordarse, entre otras, las siguientes medidas a) Para los organismos o Entidades: Ayuda económica a los establecimientos o servicios para ampliación o perfeccionamiento. Concesión de facultades en orden a la formación de personal psiquiátrico en colaboración con la Universidad [...]".

assenyalava l'article 6 d'aquest decret) la Comisión Interministerial de Asistencia y Educación de Subnormales.

- b) De les facultats que atorgava aquest decret: organitzar i gestionar els centres educatius; celebrar i organitzar de cursos de formació per al personal docent i auxiliar especialitzat en educació especial; concedir de beques i ajudes.

Aquest decret establí les bases d'un altre decret que serviria per regular les activitats del Ministerio de Educación Nacional amb vista l'educació especial: el Decret 2925/1965, de 23 de setembre.

L'article 6è del decret creava la Comisión Interministerial de Asistencia y Educación de Subnormales Físicos, Psíquicos o Escolares (CISUB). Coordinava les competències dels ministeris d'Educació i de Governació, aleshores responsable d'assistència social. L'Administració donava cada dia més importància a l'atenció a les persones amb discapacitats i calia, d'alguna manera, coordinar les seves actuacions, que es feien des de diferents departaments, a més dels serveis assistencials que s'oferien des d'alguns ajuntaments i diputacions provincials.

Decreto 2925/1965, de 23 de septiembre, por el que se regulan las actividades del Ministerio de Educación Nacional en orden a la Educación Especial. BOE núm. 248 (16 d'octubre de 1965). Pàg. 14064-14065.

Es tracta de la primera disposició consagrada a l'educació especial que es publica a Espanya, si bé pròpiament serà la Llei d'educació de 1970 la referència més important. A partir d'aquest moment es comencen a moure a Girona, d'una manera generalitzada, les activitats de les associacions en pro dels nous centres que s'aniran creant i les aules d'educació especial. El decret, en resum, estableix:

- a) La creació de centres i escoles d'educació especial en les següents modalitats: centres oficials (o estatals) que seran creats a través d'una ordre ministerial, mitjançant les direccions generals d'Ensenyament Primari i Ensenyament Laboral en règim ordinari o de Consell Escolar Primari (Patronat); i centres no estatals

(privats). Hauran de ser reconeguts per ambdues direccions generals segons el que escaigui.

- b) En relació amb el Patronato Nacional de Educación Especial: és un òrgan assessor a escala nacional del Ministeri d'Educació i Ciència en l'àmbit de l'educació especial; elabora el Plan Nacional de la Educación Especial; orienta, fomenta i coordina les activitats de les diverses associacions, entitats, societats i particulars interessats en l'àmbit de l'educació especial; estimula la tutela educativa dels adults amb discapacitats.

- c) S'implanten les comissions culturals provincials (Comisión Permanente Provincial de Educación Primaria), per planificar les necessitats de centres i de personal. Seran també vocals en aspectes relacionats amb l'educació especial al cap de Sanitat i a representants de les associacions de pares de nens amb deficiències.

Aquest decret va permetre a la inspecció de Girona la implantació en règim ordinari de creació d'una sèrie d'unitats d'educació especial, que en alguns casos esdevindrien més endavant centres d'educació especial.

Any 1967

Orden de 23 de enero de 1967 por la que se aprueba el Reglamento de Escuelas Nacionales de Enseñanza Primaria en régimen de Patronato Escolar. BOE núm. 30 (4 de febrer de 1967). Pàg. 1518-1519

Segons les disposicions recollides a la Llei 169/1965, de 21 de desembre, de reforma de l'educació primària, es dictaven les normes que regulaven la creació, provisió, règim intern i inspecció de les escoles nacionals de patronat, els drets i deures dels consells escolars primaris que les tutelaven i dels directors i mestres que hi treballaven.

Orden de 10 de febrero de 1967, por la que se aprueba el Reglamento de Centros Estatales de Enseñanza Primaria. BOE núm. 43 (20 de febrer de 1967). Pàg. 2291-2297

El Reglament de centres estatals establia que, segons les aptituds psicossomàtiques dels nens, aquests podien ser de dos tipus: *escuela de educación normal* i *escuela de educación especial*: "Es el centro escolar destinado a la educación de los niños que bien por sus excepcionales aptitudes o bien por sus deficiencias e inadaptaciones precisan una educación adecuada a estas circunstancias".

Any 1968

Decreto 2421/1968, de 20 de septiembre (Trabajo), por el que se establece en la seguridad social la asistencia a los menores subnormales. BOE núm. 241 (7 d'octubre de 1968). Pàg. 14237 – 14239

Tal com recollien les conclusions²⁷⁴ de l'articulat del Decret 907/1966, de 21 de abril, sobre bases de la Seguretat Social²⁷⁵ que es concediria una protecció especial a les famílies amb fills *subnormals*, el 1968 es crea pròpiament el primer *servei social* destinat específicament a la protecció dels menors *subnormals*.²⁷⁶ La subvenció econòmica de 1.500 pessetes (més endavant duplicada a 3.000 pessetes) va representar una fita important a l'època. La Seguretat Social les concedia, per tant, a aquelles famílies amb un membre minusvàlid o *subnormal* (QI inferior a 50) de menys de 18 anys (un límit que s'amplià progressivament i posteriorment fou eliminat). Se encarregaria de l'exploració (per a l'avaluació del fill *subnormal*) la Direcció General de Sanitat, a través dels Centres de Diagnòstico y Orientación Terapéutica. A Espanya n'hi havia 53, dels quals 50 depenien del

²⁷⁴ Texto articulado primero de la Ley 193/1963, de 28 de diciembre, sobre Bases de la Seguridad Social. (Conclusión). BOE núm. 97 (23 d'abril de 1966). Pàg. 4862-4869.

²⁷⁵ Decreto 907/1966, de 21 de abril, aprobando el texto articulado primero de la Ley 193/1963, de 28 de diciembre, sobre Bases de la Seguridad Social. BOE núm. 96 (22 d'abril de 1966). Pàg. 4778-4807.

²⁷⁶ De fet, amb la creació del Servicio Social de la Seguridad Social mitjançant el Decret 2421/1968, de 20 de setembre, pel qual es determinava el Servicio Social de Asistencia a los Menores Subnormales, la condició de minusvàlid l'assolien aquelles persones afectades de deficiències sensorials i físiques, excloent inicialment les psíquiques. Amb el posterior Decret 1076/1970, de 9 d'abril (al qual ens referim més endavant) s'ampliarà la condició de *subnormalitat*.

Ministeri de la Governació, dels quals s'ocupava la Dirección General de Sanidad, i els 3 restants depenien del Ministeri d'Educació i Ciència.

Això no volia dir que els metges de la Seguretat Social no intervinguessin a l'hora de fer el diagnòstic, però el que es volia és que aquesta exploració es duqués a terme en un àmbit diferent. També hi havia el suport, aleshores, de centres clínics de caràcter regional.

Va representar un dels passos més importants que es dugueren a terme a Espanya en matèria de legislació social. També la Ley de Seguridad Social,²⁷⁷ en la disposició final quarta, afegia que es concediria una protecció especial a les famílies amb fills *subnormals*. Aquest decret és certament el primer antecedent legislatiu sobre el certificat de minusvalidesa i dels drets econòmics per a les famílies d'aquelles persones que eren diagnosticades de *subnormals* pels centres dependents de la Direcció General de Sanitat.

Orden de 7 de noviembre de 1968, por la que se conceden ayudas a centros de empleo protegido para trabajadores minusválidos. BOE núm. 288 (30 de noviembre de 1968). Pág. 17126

El Consell de Ministres aprovava el 12 de gener de 1968 el VII Plan de inversiones del Fondo Nacional de Protección al Trabajo per al 1968 i un seguit de normes generals per aplicar-lo. Aquest fons (FNPT) des de l'any 1968 va assignar creixents inversions destinades a promoure la tasca de treballadors minusvàlids. S'iniciaven un seguit d'ajudes per a la creació de l'*empleo de minusválidos*, és a dir, per a "[...] todo trabajador en edad laboral, considerándose como tal la comprendida entre los dieciocho y los sesenta y cinco años, que, encontrándose en situación de desempleo, se vea además afectado por una disminución de su capacidad física superior a un 30 por 100 que le impida el acceso a puestos de trabajo en Empresa de régimen de trabajo normal, precisamente a causa de tal merma de capacidad". S'iniciava el reconeixement dels centres especials protegits

²⁷⁷ Decreto 907/1966, de 21 de abril, aprobando el texto articulado primero de la Ley 193/1963, de 28 de diciembre, sobre Bases de la Seguridad Social. BOE núm. 96 (22 d'abril de 1966). Pág. 4778-4807.

Decreto 909/1966, de 21 de abril, aprobando el texto articulado segundo de la Ley 193/1963, de 28 de diciembre, sobre Bases de la Seguridad Social, por el que se da nueva redacción al vigente texto refundido de Procedimiento Laboral. BOE núm. 97 (23 d'abril de 1966). Pág. 4869-4888.

per a aquests joves i adults amb discapacitats. Aquesta ordre quedaria derogada per una altra de 26 d'abril de 1973,²⁷⁸ per la qual es regulava la concessió d'ajuts a treballadors minusvàlids i els centres de treball protegits (el 1982, la LISMI²⁷⁹ definiria els centres ocupacionals i especials de treball). Vindrien posteriors regulacions,²⁸⁰ i el 1991 es traspasaven les funcions i els serveis de l'Estat a la Generalitat de Catalunya.²⁸¹ Pel Decret 259/1991, de 25 de novembre,²⁸² s'assignaven al Departament de Benestar Social les funcions i els serveis relatius a la integració laboral dels disminuïts. Tot i que l'Estatut dels treballadors de l'any 1980²⁸³ no regulava les persones amb discapacitat, posteriors modificacions sí que ho faran, i formalment el 1995 s'aprovarà el text de l'Estatut dels treballadors,²⁸⁴ en el qual es tenen en compte aquells aspectes laborals entorn de les persones amb discapacitat.

El 1977 s'havia creat a Catalunya la Coordinadora de Tallers per a Persones amb Discapacitat Psíquica, com a associació sense afany de lucre que agrupava tot un conjunt inicial de 40 centres ocupacionals i empreses (Centres Especials de Treball, CET). El 1979 es crearia la coordinadora espanyola. El 1981, Any Internacional del Minusvàlid, l'Instituto Nacional de Empleo gestaria el Plan Nacional de Empleo para Deficientes.

²⁷⁸ Orden de 26 de abril de 1973 (Trabajo) por la que se regulan la concesión de ayudas a trabajadores minusválidos y los centros de empleo protegido para los mismos. BOE núm. 112 (10 de maig de 1973). Pàg. 9392.

²⁷⁹ Ley 13/1982, de 7 de abril. Op. cit.

²⁸⁰ Orden de 26 de julio de 1976 por la que se regula la concesión de ayudas a centros de empleo protegido para trabajadores minusválidos. BOE núm. 189 (7 d'agost de 1976). Pàg. 15406-15407.

Ley 30/1984, de 2 de agosto, de medidas para la reforma de la función pública. BOE núm. 185 (3 d'agost de 1984). Pàg. 22629 - 22650. La Llei establia que a les ofertes de treball públic es reservaria un tant per cent no inferior al 3 % de les places vacants a les persones amb discapacitat).

Real decreto 1368/1985, de 17 de julio, por el que se regula la relación laboral de carácter especial de los minusválidos que trabajen en los centros especiales de empleo. BOE núm. 189 (8 d'agost de 1985). Pàg. 25135-25139. Modificat pel Real decreto 427/1999, de 12 de marzo, por el que se modifica el Real decreto 1368/1985, de 17 de julio, por el que se regula la relación laboral de carácter especial de los minusválidos que trabajen en los centros especiales de empleo. BOE núm. 73 (26 de març de 1999). Pàg. 11975-11977.

²⁸¹ Real decreto 1576/1991, de 18 de octubre, de traspaso de funciones y servicios del estado a la Generalidad de Cataluña en materia de programas de apoyo a la creación de empleo. BOE núm. 268 (8 de novembre de 1991). Pàg. 36093-36095.

²⁸² Decret 259/1991, de 25 de novembre, pel qual s'assignen al Departament de Benestar Social les funcions i els serveis relatius a la integració laboral dels disminuïts. DOGC núm. 1529 (13 de desembre de 1991). Pàg. 6341.

²⁸³ Ley 8/1980, de 10 de marzo, del Estatuto de los trabajadores. BOE núm. 64 (14 de març de 1980). Pàg. 5799-5815.

²⁸⁴ Real decreto legislativo 1/1995, de 24 de marzo, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley del Estatuto de los trabajadores. BOE núm. 75 (29 de març de 1995). Pàg. 9654-9688.

Any 1970

Decreto 1076/1970, de 9 de abril, por el que se modifica el Decreto 2421/1968, de 20 de septiembre, que estableció en la Seguridad Social la asistencia a los subnormales, ampliando el régimen de protección a los mismos. BOE núm. 91 (16 d'abril de 1970). Pàg. 5957-5958

Aquest decret, que entrà en vigor l'1 de maig de 1970, va convertir el Servicio Social de Menores Subnormales, creat per llei en el Decret 2421/1968, en el Servicio Social de Asistencia a los Subnormales, i es van suprimir les referències que el decret del 1968 feia a les persones amb discapacitats. Ampliava el règim de protecció ja que incloïa els menors amb deficiències psíquiques (oligofrènics) amb un quocient intel·lectual inferior a 50, així com els paralítics cerebrals. Aquest decret i el Decret 2421/1968, pel qual s'establia en la Seguretat Social l'assistència als menors *subnormals*, es converteixen en un text refós.²⁸⁵

Ley 14/1970, de 4 de agosto, General de Educación y Financiamiento de la Reforma Educativa. BOE núm. 187 (6 d'agost de 1970). Pàg. 12525-12546

S'havia iniciat amb la configuració, el 1969, d'un llibre blanc on es feia una anàlisi del sistema educatiu vigent. La LGE (Llei Villar Palasí²⁸⁶), de l'any 1970, plantejava, entre altres qüestions, la necessitat de crear nous centres. Establia les bases generals per a l'atenció a les persones amb discapacitat, a través del capítol VII (articles 49 a 53):

"49. 1. La educación especial tendrá como finalidad preparar, mediante el tratamiento educativo adecuado, a todos los deficientes e inadaptados para una incorporación a la vida social, tan plena como sea posible en cada caso, según sus condiciones y resultado del sistema educativo, y a un sistema de trabajo en todos los casos posibles que les permita servirse a sí mismos y sentirse útiles a la sociedad. 2. Se prestará una atención especial a los escolares superdotados para el debido desarrollo de sus aptitudes en beneficio de la sociedad y de sí mismos.

50. El Ministerio de Educación y Ciencia establecerá los medios para la localización y el diagnóstico de los alumnos necesitados de educación especial. A través de los

²⁸⁵ Orden de 8 de mayo de 1970, por la que se aprueba el texto refundido de los decretos 2421/1968, de 20 de septiembre, y 1076/1970, de 9 de abril, por los que se establece y regula la asistencia en la Seguridad Social a los subnormales. BOE núm. 121 (21 de maig de 1970). Pàg. 7871-7872.

²⁸⁶ La Llei general d'educació de l'any 1970 popularment rebé el nom del ministre sota la qual fou aprovada, *Llei Villar Palasí*. José Luis Villar Palasí fou ministre d'Educació en el govern de Franco del 18 d'abril de 1968 a l'11 de juny de 1973, però en realitat el pare d'aquesta llei fou Ricardo Díez Hochleitner (primer com a director general i després com a subsecretari). Havia estat inspector general a Espanya en temps del ministre Joaquín Ruiz Giménez, membre del Consejo Internacional para el Desarrollo de la Educación, assessor principal de l'Oficina d'Educació Iberoamericana, vicepresident de la Fundación Santillana, etc. Seria director de la reforma educativa i de política científica d'Espanya. El professor Ricardo Díez Hochleitner ha estat una persona clau en la concepció, disseny i posada en marxa de la Llei general d'educació de 1970.

servicios médico-escolares y de orientación educativa y profesional, elaborará el oportuno censo, con la colaboración del profesorado —especialmente el de Educación Preescolar y Educación General Básica—, de los Licenciados y Diplomados en Pedagogía Terapéutica y Centros especializados. También procurará la formación del profesorado y personal necesario y colaborará con los programas de otros Ministerios, Corporaciones, Asociaciones o particulares que persigan estos fines.

51. La educación de los deficientes e inadaptados, cuando la profundidad de las anomalías que padezcan lo haga absolutamente necesario, se llevará a cabo en Centros especiales, fomentándose el establecimiento de unidades de educación especial en Centros docentes de régimen ordinario para los deficientes leves cuando sea posible.

52. El Ministerio de Educación y Ciencia, en colaboración con los Departamentos y Organismos competentes, establecerá los objetivos, estructuras, duración, programas y límites de educación especial, que se ajustarán a los niveles, aptitudes y posibilidades de desenvolvimiento de cada deficiente o inadaptado y no a su edad.

53. La educación de los alumnos superdotados se desarrollará en los centros docentes de régimen ordinario, pero se procurará que su programa de trabajo, utilizando métodos de enseñanza individualizada les facilite, una vez alcanzados los niveles comunes, obtener el provecho que les permitan sus mayores posibilidades intelectuales.”

Es plantejava en aquesta llei que l'educació especial és un tractament educatiu que tendeix a aconseguir el màxim desenvolupament per a una incorporació a la vida social, tan plena com sigui possible, de les persones amb deficiències. Aquesta llei, en l'àmbit de l'educació especial, pretenia “dar el tratamiento educativo adecuado a todos los deficientes e inadaptados a fin de conseguir, hasta donde sea posible, su rescate para la vida social ordinaria; constituye uno de los objetivos del sistema”.²⁸⁷ S'estableix l'educació especial com a objecte de protecció, tot i que en el fons mancava una regulació específica des d'un punt de vista metodològic. La finalitat de l'educació especial es recollia a l'article 49. Per tant, establia que l'educació es podia dur a terme en: centres especials (si les anomalies fossin acusades); en unitats (aules) integrades en centres ordinaris en el cas que aquestes anomalies fossin lleus, i en aules d'alumnes amb dificultats d'aprenentatge. La Llei general d'educació de 1970 era la primera norma legal que donava a l'educació especial un tractament particular.

La implantació de la LGE va donar lloc a la publicació de diversos decrets. En el calendari per a l'aplicació de la reforma educativa es parlarà d'educació especial en els articles 1, 2 i 9.²⁸⁸ Una ordre de 7 de juliol de 1971,²⁸⁹ en l'article 7.2.5,

²⁸⁷ MINISTERIO DE EDUCACIÓN. SECRETARÍA GENERAL TÉCNICA. SUBDIRECCIÓN GENERAL DE ESTUDIOS. (1979). *La educación en España*. Madrid. Pàg. 17.

²⁸⁸ Decreto 2459/1970, de 22 de agosto, sobre calendario para aplicación de la Reforma Educativa. BOE núm. 213 (5 de setembre de 1970). Pàg. 14613-14617.

parla de professors de centres de formació professional d'ensenyances especials i d'educació especial. La formació professional per a deficients, que es regularia posteriorment a través de l'Orden de 11 de julio de 1973, sobre adaptació de las enseñanzas que se imparten en los centros de educación especial a las de Formación Profesional de Primer Grado,²⁹⁰ havia de ser flexible i adaptada a les possibilitats de cada alumne.

En l'àmbit de l'educació especial, es reorganitzava el Ministeri, se suprimia la Direcció General de Enseñanza Primaria i es creaven algunes direccions generals, entre altres la d'Ordenació Educativa, on quedaria inscrita la Inspecció Tècnica, i la Direcció de Formació Professional, que inclourà serveis complementaris, com l'educació especial i l'alfabetització.

De tota manera, tot i que es definien els objectius finals de l'educació especial, no es va arribar a produir un important desplegament normatiu. Hi hagué posteriorment una absència d'una veritable política educativa i de planificació de serveis, que fins l 1982, amb la publicació de la LISMI, no quedaria resolta d'alguna manera, entesa aquesta llei com la primera gran llei que regulava d'una manera global les necessitats de les persones amb minusvalideses.

La llei de 1970 crearia el títol de Professor d'Educació Especial, tot i que inicialment aquesta especialització s'estructuraria a partir d'un curs polivalent bàsic a partir del qual es crearien unes quantes especialitzacions.

Decreto 2531/1970, de 22 de agosto (trabajo), sobre empleo de trabajadores minusválidos. BOE núm. 221 (15 de setembre de 1970). Pàg. 15156-15159

L'article 22 (1) d'aquest decret estableix que "en la Dirección General de la Seguridad Social se establece el Servicio Social de Recuperación y Rehabilitación de Minusválidos, que con el carácter de servicio común de la Seguridad Social extenderá su acción a los distintos regímenes que integran el sistema de la misma. Dicho servicio quedará adscrito, a los efectos previstos en los artículos treinta y siguientes de la Ley de la Seguridad Social, al Instituto Nacional de Previsión". Es

²⁸⁹ Orden de 7 de julio de 1971 por la que se desarrolla el Decreto 147/1971, de 28 de enero (Disposición 157), que reorganiza el Ministerio de Educación y Ciencia. BOE núm. 166 (13 de juliol de 1971). Pàg. 11521-11526.

²⁹⁰ Orden de 11 de julio de 1973 sobre adaptació de las enseñanzas que se imparten en los centros de educación especial a las de Formación Profesional de Primer Grado. BOE núm. 174 (21 de juliol de 1973). Pàg. 14860.

creà, per tant, el que s'anomena Servicio Social de Recuperación de Minusválidos (SEREM), que incloïa la rehabilitació mèdica, la formació professional, l'assistència social per facilitar la incorporació al treball, les mesures de promoció social. Aquest darrer decret promovia la integració sociolaboral de les persones amb disminució. El 1972 desenvolupa la seva estructura orgànica bàsica, i es complementa l'any següent a través d'algunes convocatòries de places per a professors especialitzats. El SEREM es consolidava definitivament el 1974, amb la Conferencia Nacional sobre Integración del Minusválido en la Sociedad (Minusval-74). El Reial decret llei de 16 de novembre de 1978²⁹¹ traslladava les competències del SEREM a l'Institut de Servicios Sociales (INSERSO), que s'havia constituït com a entitat gestora de la Seguretat Social i que més endavant dependria de la Direcció General d'Acció Social.

Posteriorment, i més enllà d'algunes modificacions, quedarà derogat pel Real Decreto 1327/1981, de 19 de junio, sobre Programa de Empleo para Trabajadores minusválidos,²⁹² i pel Real Decreto 1723/1981, de 24 de julio, sobre reconocimiento, declaración y calificación de las condiciones de subnormal y minusválido.²⁹³

Any 1974

Decreto 731/1974, de 21 de febrero (Trabajo), por el que se fusionan los servicios comunes de la seguridad social de asistencia a los subnormales y de recuperación y rehabilitación de minusválidos. BOE núm. 68 (20 de marzo de 1974). Pàg. 5690

Aquest decret va constituir la creació d'un sol servei comú de seguretat social, que s'anomenà Servicio Social de Recuperación y Rehabilitación de Minusválidos Físicos y Psíquicos, a instàncies del que preveia la Llei de la Seguretat Social, de 21 de abril de 1966²⁹⁴. El Servei Social d'assistència als *subnormals*

²⁹¹ Real Decreto-Ley 36/1978, de 16 de noviembre, sobre gestión institucional de la seguridad social, la salud y el empleo. BOE núm. 276 (18 de noviembre de 1978). Pàg. 26246-26249.

²⁹² Real decreto 1327/1981, de 19 de junio, sobre Programa de Empleo para Trabajadores minusválidos. BOE núm. 162 (8 de juliol de 1981). Pàg. 15584-15585.

²⁹³ Real Decreto 1723/1981, de 24 de julio, sobre reconocimiento, declaración y calificación de las condiciones de subnormal y minusválido. BOE núm. 190 (10 d'agost de 1981). Pàg. 18285-18286.

²⁹⁴ Texto articulado primero de la Ley 193/1963, de 28 de diciembre, sobre Bases de la Seguridad Social. (Conclusión). BOE núm. 97 (23 d'abril de 1966). Pàg. 4862-4869.

quedava regulat, per un sol servei comú de la Seguretat Social, per el text refòs dels Decrets 2421/1968, de 20 de septiembre, que *estableció en la seguridad social la asistencia a los subnormales*²⁹⁵, i el decret 1076/1970, de 9 de abril²⁹⁶, que modificava l'anterior; i el de *Recuperación y Rehabilitación de Minusválidos*, establert pel Decreto 2531/1970, de 22 de agosto, sobre Empleo de Trabajadores Minusválidos,²⁹⁷

A partir d'una de les conclusions que sorgeixen en la Conferencia Nacional sobre Integración del Minusválido en la Sociedad, que es va dur a terme a Madrid el gener de 1974, es plantejava la fusió d'aquests serveis comuns per a una millor gestió "[...] en beneficio de la economía y eficacia que deben presidir las acciones administrativas y para el mejor logro de la política de bienestar social que inspira las realizaciones del Estado español".

Any 1975

Decreto 1151/1975, de 23 de mayo, por el que se crea el Instituto Nacional de Educación Especial. BOE núm. 132 (3 de juny de 1975). Pàg. 11769-11771

La creació de l'Instituto Nacional de Educación Especial (INEE) va servir per ordenar administrativament l'educació especial, intentant donar suport a pares i mares, centres i professionals no només des d'un punt de vista pedagògic, sinó també a través del suport econòmic. La creació de l'INEE va coincidir en el temps amb els nous aires que provenien d'Europa, ja que a Anglaterra s'estava bastint la nova atenció educativa dels infants amb discapacitats a través del Warnock Report,²⁹⁸ que tot just s'estava elaborant: la comissió havia estat creada el 1974 i la publicació d'aquest document veuria la llum quatre anys més tard. La creació de l'INEE també va servir per elaborar i publicar el Plan Nacional de Educación Especial de l'any 1978. És considerada la primera iniciativa del Ministeri d'Educació i Ciència en l'àmbit de l'organització administrativa. Com a organisme autònom del Ministeri d'Educació i Ciència que aglutinava i coordinava l'educació especial a Espanya, a

²⁹⁵ Decreto 2421/1968, de 20 de septiembre. Op. cit.

²⁹⁶ Decreto 1076/1970, de 9 de abril. Op. cit.

²⁹⁷ Decreto 2531/1970, de 22 de agosto. Op. cit.

²⁹⁸ COMMITTEE OF ENQUIRY INTO THE EDUCATION OF HANDICAPPED CHILDREN AND YOUNG PEOPLE (1994). *Special Educational Needs: Report of the Committee of Enquiry into the Education of Handicapped Children and Young People*. Londres: Her Majesty's Stationery Office [HMSO].

Catalunya en vam dependre fins al traspàs de les competències en matèria d'ensenyament, el 1981.

L'INEE es creava com a entitat de dret públic, amb personalitat jurídica i patrimoni propi, i independent de l'Estat, amb autonomia funcional i de finançament i que passava a assumir les competències i les funcions de què fins aleshores s'havia responsabilitzat la Subdirecció General d'Educació Permanent i la Subdirecció General d'Educación Especial.²⁹⁹

La creació de l'INEE va servir per formular les línies bàsiques de l'educació especial, promovent la participació de corporacions, associacions i entitats públiques amb les quals es podien establir convenis de col·laboració i coordinació financera. Es responsabilitzaven de tot el que disposava l'article 52 de la Ley 14/1970, de 4 de agosto, General de Educación y Financiamiento de la Reforma Educativa: "Artículo cincuenta y dos. El Ministerio de Educación y Ciencia, en colaboración con los Departamentos y Organismos competentes, establecerá los objetivos, estructuras, duración, programas y límites de educación especial, que se ajustarán a los niveles, aptitudes y posibilidades de desenvolvimiento de cada deficientes o inadaptado y no a su edad." També es proposava l'ordenació dels ensenyaments que s'havien d'impartir en els centres d'educació especial públics i privats, tot i que la majoria de centres eren privats, i la Llei de 1970 havia establert la gratuïtat i un règim de subvencions. La pressió de les associacions de pares, que de mica en mica es reorganitzaven, va servir per posar-hi ordre, en certa manera, i així prendre una mica la iniciativa i el desenvolupament d'un sector que fins aleshores havia anat sense un rumb clar i definit.

En relació amb l'alumnat, es fixaven uns criteris que servien per determinar quins eren els alumnes necessitats d'educació especial, i per això s'havia de dur a terme la localització i el diagnòstic dels alumnes de cara a una adequada escolarització. Elaborar un cens de les persones amb deficiències era també una de les finalitats que s'establien.

En relació amb els mestres, s'apunjava l'establiment de programes i mètodes per a la formació del professorat en el camp de l'educació especial per a la seva especialització, perfeccionament i actualització permanent. Es convocarien cursos per a la formació del professorat.

²⁹⁹ De fet, per part del Govern socialista de l'Estat espanyol, l'antiga Direcció General d'Educación Especial passaria a rang de Subdirecció General d'Educación Especial, però integrada pròpiament dins la Direcció General d'Educación Bàsica, entenent que l'educació especial passava a ser una modalitat d'educación bàsica.

En relació amb els centres, s'elaboraria el Plan Nacional de Centros de Educación Especial. Es promouria la creació de centres d'educació especial (estatals i no estatals). Es promovia la creació d'unitats especials de transició en centres ordinaris i es pretenia vetllar per la connexió entre aquests centres i els d'educació especial. Tots els centres existents d'educació especial passarien a dependre de l'Institut Nacional de Educación Especial.

El 1985, un reial decret modificava l'estructura orgànica bàsica del Ministeri d'Educació i Ciència i suprimia l'INEE.³⁰⁰ La defensa de la integració escolar dels alumnes amb discapacitat comportava la desaparició dels termes "especial" i, alhora, d'aquells organismes i institucions oficials lligats a aquest concepte i a una educació "específica".

Any 1976

Real Decreto 1023/1976, de 9 de abril, por el que se crea el Real Patronato de Educación Especial y se modifican determinados artículos del Decreto 1151/1975, de 23 de mayo. BOE núm. 112 (10 de maig de 1976). Pàg. 9016-9017.

Es creava el Real Patronato de Educación Especial amb la finalitat de potenciar de manera definitiva l'Institut Nacional de Educación Especial: "[...] debe potenciarse de una forma total y definitiva para que en el futuro, contando con las máximas asistencias, se puedan alcanzar las mejores soluciones." El Real Patronato tenia com a funcions principals impulsar l'educació especial regulada en els articles 49 i següents de la Llei general d'educació, coordinar totes les activitats relacionades amb l'educació de les persones amb deficiències i establir canals de col·laboració entre les iniciatives públiques i privades.

Aquest reial decret establia quina en seria la composició. També es modificaven alguns articles del decret de creació de l'Institut Nacional de Educación Especial i s'establien també nous òrgans de govern dins la institució.

La creació del Real Patronato de Educación Especial també va permetre establir grups de treball que coordinaven la seva actuació amb les activitats que duia a terme la Comissió Interministerial, creada el 7 de febrer de 1974, amb la finalitat d'assolir una millor integració social de les persones amb deficiències.

³⁰⁰ Real Decreto 504/1985, de 8 de abril, por el que se modifica la estructura orgánica básica del Ministerio de Educación y Ciencia. BOE núm. 92 (17 d'abril de 1985). Pàg. 10197-10200.

Any 1977

Orden de 13 de junio de 1977 sobre directrices para la elaboración de los planes de estudio de las escuelas universitarias del profesorado de Educación General Básica. BOE núm. 151 (25 de juny de 1977). Pàg. 14256-14257

Aquesta ordre ministerial oferia les directrius per elaborar els plans d'estudi de les escoles universitàries de formació del professorat i per establir com una especialitat més l'educació especial. El punt 2 deia: "Se establecerán cinco especialidades: Ciencias, Ciencias Humanas, Filología, Educación Preescolar y Educación Especial, si bien esta última especialidad sólo podrá ser impartida en aquellas escuelas universitarias previamente autorizadas a tal efecto por la Dirección General de Universidades, oído el Instituto Nacional de Educación Especial". A les comarques de Girona aquesta especialitat no s'ha impartit mai. Un Màster de Pedagogia Terapèutica que s'imparteix des del curs 1994-1995 és l'única formació específica en aquest àmbit. Aquests plans d'estudi havien estat introduïts en l'àmbit universitari amb la Llei general d'educació de l'any 1970. Durant un període coexistiran els cursos de pedagogia terapèutica amb la formació especialitzada del professorat a les escoles de magisteri.

Any 1978

Real Decreto 2176/1978, de 25 de agosto, por el que se encomienda al Ministerio de Sanidad y Seguridad Social la realización y gestión del Plan Nacional de Prevención de la Subnormalidad. BOE núm. 222 (16 de setembre de 1978). Pàg. 21696-21697.

Una de les grans mancances que hi havia a l'Estat espanyol en el camp de la discapacitat es trobava en l'àmbit de la prevenció. Del 20 al 25 de setembre de 1971 va tenir lloc a la Facultat de Medicina de la Universitat de Santiago de Compostel·la, organitzat pel Patronato Nacional de Asistencia Psiquiátrica (PANAP), el Simposio Nacional de Prevención, Promoción y Asistencia al Subnormal. El 1973 es feia a Salamanca, organitzat per la Dirección General de Sanidad, un Seminari sobre Prevención de la Subnormalitat Mental. Es prenia novament consciència que calia establir polítiques sobre actuacions preventives. Alguna de les mesures que s'havia dut a Espanya en aquest àmbit fou la campanya de vacunació de nenes contra la rubèola que es va iniciar l'octubre de 1976. A Barcelona, el 1977, es duia a terme el Simposi Internacional sobre Prevención de la Subnormalitat i també el

Simposi Internacional sobre Experiències i Resultats en Programes de Prevenció de la Subnormalitat, aquest darrer a Madrid, el 1981, i organitzat pel Real Patronato de Educación y Atención a Deficientes.

De les conclusions d'aquest primer simposi dut a terme a Barcelona es destacava, entre altres qüestions, que:

“La prevención de la subnormalidad constituye una obligación pública e indiscutible de la acción del Estado.

Se ha demostrado estadísticamente que un notable contingente de deficiencias mentales podría haberse evitado con medidas eficientes de prevención.

El establecimiento de cualquier plan de medidas preventivas debe basarse en el conocimiento previo de la infraestructura sanitaria actual y de la utilización de los recursos existentes con el fin de poder formular un orden de prioridades.

Gran parte de la subnormalidad de causa perinatólogica puede ser prevenida en la actualidad gracias al progreso técnico de dicha especialidad.

La prevención de la subnormalidad de causa perinatólogica exige como premisa imprescindible la racionalización y la regionalización de la asistencia perinatólogica, con el fin de que los recursos disponibles (humanos, técnicos y económicos), no sean infrautilizados y se apliquen en su justa medida.

La eficacia de una política de prevención de la deficiencia mental depende de su coordinación con las políticas sanitaria y educativa, y de la integración de ambas en la planificación global del desarrollo de la comunidad.

Esta planificación debe contemplarse sectorizada por áreas geográficas concretas, con criterios descentralizadores e incluyendo la participación a nivel de elaboración y control de todos los estamentos de la comunidad”.³⁰¹

A primers de 1977 s'elaborava un Plan Nacional de Prevención de la Subnormalidad que esdevindria norma legal, el Reial decret 2176/1978. S'aplicarien, posteriorment, ordres anuals³⁰² per a l'execució d'aquest pla de prevenció de la subnormalitat.

Real Decreto 2276/1978, de 21 de septiembre, por el que se regula el Real Patronato de Educación y Atención a Deficientes. BOE núm. 229 (25 de setembre de 1978). Pàg. 22334-22335

El Real Patronato de Educación Especial passava a denominar-se Real Patronato de Educación y Atención a Deficientes, i també “[...] no sólo se modifica la denominación del Real Patronato, sino que se amplia su ámbito de actuación y se adapta su estructura orgánica, para asegurar la eficaz coordinación funcional [...]”. Així mateix, el Real decreto 2828/1978, de 1 de diciembre, por el que se regula el Real Patronato de Educación y Atención a Deficientes (BOE núm. 292, de 7 de desembre de 1978, pàg. 27684-27685) donava a conèixer noves funcions del Real Patronato de Educación y Atención a Deficientes.

³⁰¹ DIVERSOS AUTORS (1978). *Prevención de la deficiencia mental en España. Una referencia a las principales líneas de actuación en el caso de Catalunya*. Barcelona: Editorial Moneda y Crédito. Pàg. 9.

³⁰² Orden de 27 de abril de 1981 por la que se dictan normas para la ejecución del Plan Nacional de Prevención de la Subnormalidad en el año 1981. BOE núm. 107 (5 de maig de 1981). Pàg. 9479-9480.

Real Decreto-Ley 36/1978, de 16 de noviembre, sobre gestión institucional de la Seguridad Social, la salud y el empleo. BOE núm. 276 (18 de noviembre de 1978). Pàg. 26246-26249

Aquest reial decret creava l'Institut Nacional de Servicios Sociales (INSERSO), al qual s'encomanava la gestió de l'assistència social i de tots aquells serveis complementaris de les prestacions del sistema de la Seguretat Social. Tal com s'assenyala en un capítol posterior, es tracta d'una nova entitat gestora de la Seguretat Social que exercirà la seva acció a través dels serveis socials dels minusvàlids, la tercera edat i dels programes especials. La nova estructura de l'INSERSO substituirà el SEREM. L'any següent el Reial decret 1856/1979, de 30 de juliol,³⁰³ estableix una delimitació dels àmbits d'actuació dels serveis socials del sistema, i així mateix, per a la l'atenció dels minusvàlids, el mateix institut exerciria tota la seva actuació a través del Servicio Social de Minusválidos Físicos y Psíquicos. A partir de l'any següent s'aprovaria el Plan de prestaciones para minusválidos físicos, psíquicos y sensoriales.³⁰⁴

Constitución Española, de 27 de diciembre de 1978. BOE núm. 311 (29 de diciembre de 1978). Pàg. 29315-29424

Un dels fets de més transcendència, des d'un punt de vista legislatiu, és l'aprovació de la Constitució Espanyola, fruit d'una transició política. El procés constituent, com a procés politicoinstitucional que condueix a l'aprovació d'una constitució, es va obrir el 15 de juny de 1977, quan tenen lloc les primeres eleccions democràtiques posteriors a la caiguda del règim franquista, i va tancar el 6 de desembre de 1978, quan el poble espanyol aprova en referèndum la carta magna espanyola. Es tractava d'una norma que per primera vegada reconeixia els drets de les persones amb discapacitat. Cap de les anteriors constitucions espanyoles no les havia ni tan sols mencionat en alguns dels seus articulats. La Constitució espanyola no només forma part de l'ordenament jurídic, sinó que se situa per damunt de la resta de lleis que el formen. La Constitució marca el límit que cal observar dins de la potestat legislativa.

³⁰³ Real Decreto 1856/1979, de 30 de julio, por el que se regula la estructura y competencias del Instituto Nacional de Servicios Sociales. BOE núm. 182 (31 de julio de 1979). Pàg. 17958-17959.

³⁰⁴ Resolución del Instituto Nacional de Servicios Sociales por la que se aprueba el Plan de Prestaciones para Minusválidos físicos, psíquicos y Sensoriales. BOE núm. 85 (8 d'abril de 1980). Pàg. 7528-7531.

Hi ha dos articles que són d'especial importància en l'àmbit de l'educació i l'atenció a les persones amb discapacitat. Per un costat, l'article 27 d'una manera genèrica diu que:

1. Todos tienen el derecho a la educación. Se reconoce la libertad de enseñanza.
2. La educación tendrá por objeto el pleno desarrollo de la personalidad humana en el respeto a los principios democráticos de convivencia y a los derechos y libertades fundamentales.
3. Los poderes públicos garantizan el derecho que asiste a los padres para que sus hijos reciban la formación religiosa y moral que esté de acuerdo con sus propias convicciones.
4. La enseñanza básica es obligatoria y gratuita.
5. Los poderes públicos garantizan el derecho de todos a la educación, mediante una programación general de la enseñanza, con participación efectiva de todos los sectores afectados y la creación de centros docentes.
6. Se reconoce a las personas físicas y jurídicas la libertad de creación de centros docentes, dentro del respeto a los principios constitucionales.
7. Los profesores, los padres y, en su caso, los alumnos intervendrán en el control y gestión de todos los centros sostenidos por la Administración con fondos públicos, en los términos que la ley establezca.
8. Los poderes públicos inspeccionarán y homologarán el sistema educativo para garantizar el cumplimiento de las leyes.
9. Los poderes públicos ayudarán a los centros docentes que reúnan los requisitos que la ley establezca.
10. Se reconoce la autonomía de las Universidades, en los términos que la ley establezca."

Per altra banda, l'article 49 de la Constitució espanyola estableix d'una manera específica que "los poderes públicos realizarán una política de previsión, tratamiento, rehabilitación e integración de los disminuidos físicos, sensoriales y psíquicos, a los que prestarán la atención especializada que requieran y los ampararán especialmente para el disfrute de los derechos que este Título otorga a todos los ciudadanos". Tot i la introducció en aquest article 49 de la responsabilitat dels poders públics envers l'atenció a les persones amb discapacitat, no totes les associacions i col·lectius pro *subnormals* ho veurien de la mateixa manera. L'entitat Afanias³⁰⁵ feia una nova lectura d'aquest article 49 i en feia una altra proposta (més directa, és clar):

"El estado formulará la Ley General de la Subnormalidad en la que quedarán debidamente definidas todas las tareas de prevención, tratamiento, educación, rehabilitación, cuidado, trabajo e integración que este sector más frágil de la Sociedad exige y merece, y en la que se hallarán implicados —en forma coordinada, interrelacionada y efectiva— cuantos Departamentos Ministeriales, órganos y entes de la Administración Central, Local e Institucional tengan o deban tener incidencia sobre la resolución, sectorial o general, de la problemática de la subnormalidad en España".³⁰⁶

La Constitució Espanyola consagra la igualtat de tots els espanyols davant la llei. A l'article 14 s'estableix que "los españoles son iguales ante la ley, sin que

³⁰⁵ AFANIAS és una associació sense ànim de lucre de famílies de persones amb discapacitat intel·lectual. Des de l'any 1964 atén persones amb discapacitat intel·lectual i les seves famílies en l'àmbit de la Comunitat de Madrid.

³⁰⁶ DIVERSOS AUTORS (1979). "La Constitución española de 1978 y los subnormales". *Afanias*, núm. 25, pàg. 7-10. Pàg. 8.

pueda prevalecer discriminación alguna por razón de nacimiento, raza, sexo, religión, opinión o cualquier otra condición o circunstancia personal o social". I així mateix, en l'article 10 s'estableix: "La dignidad de la persona, los derechos inviolables que le son inherentes, el libre desarrollo de la personalidad, el respeto a la ley y a los derechos de los demás son fundamento del orden político y de la paz social". Més endavant, la primera llei que desenvoluparia el dret a l'educació seria la Ley Orgánica por la que se regula el Estatuto de los Centros Escolares (LOECE), el 1980, i que seria derogada i substituïda per la LODE el 1985. En l'actualitat, però, la LODE ha estat en bona part derogada per la LOPEC, el 1995, i per la LOCE, el 2002.

Amb la proclamació de la Constitució espanyola de 1978, l'Estat espanyol, en relació amb les persones amb discapacitats, passarà de ser un sistema beneficocariatiuassistencial a respondre —amb més o menys encert— a un vertader Estat del benestar social. Les polítiques socials d'ajuda a les persones amb discapacitats s'articularen d'acord amb el que proclama l'article primer de la CE: "España se constituye en un Estado social y democrático de Derecho, que propugna como valores superiores de su ordenamiento jurídico la libertad, la justicia, la igualdad y el pluralismo político." Aquest canvi no serà automàtic. Caldrà el pas dels anys per anar configurant aquesta nova manera d'entendre les polítiques socials. Antoni Vilà reflecteix en la seva tesi doctoral, que "[...] l'atenció a les persones i col·lectius necessitats va començar per la caritat, després va evolucionar cap a la beneficència i l'assistència social, més tard cap als serveis socials i, finalment, el benestar social".³⁰⁷

Any 1979

Ley orgánica 4/1979, de 18 de diciembre, de Estatuto de Autonomía de Cataluña. BOE núm. 306 (22 de diciembre de 1979). Pàg. 29363-29370

La Constitució espanyola (CE) s'aprova a finals de 1978. El 18 de desembre de 1979, el rei Joan Carles I sancionà com a llei orgànica de l'Estat l'Estatut d'autonomia de Catalunya (Llei orgànica 4/1979, de 18 de desembre, publicada en el BOE el 22 de desembre de 1979 i en el DOGC el 31 de desembre del mateix any).

³⁰⁷ VILÀ MANCEBO, A. (2005) . *Els serveis socials a Catalunya. Una visió històrica*. Girona: Diputació de Girona. Pàg. 63.

L'article 15 estableix la competència plena de la Generalitat de Catalunya en matèria d'ensenyament:

"Article 15. És de competència plena de la Generalitat la regulació i administració de l'ensenyament en tota la seva extensió, nivells i graus, modalitats i especialitats, en l'àmbit de les seves competències, sens perjudici d'allò que disposen l'article 27 de la Constitució i Lleis Orgàniques que, conforme a l'apartat primer de l'article 81 d'aquella, el desenvolupin, de les facultats que atribueix a l'Estat el número 30 de l'apartat 1 de l'article 149 de la Constitució i de l'alta inspecció necessària per al seu compliment i garantia."

El 1980 es disposava el traspàs de serveis i funcions de l'Estat en matèria d'ensenyament.³⁰⁸

L'article 9.25 d'aquesta llei assumeix la competència d'assistència social,³⁰⁹ d'acord amb l'article 148.1.20 de la CE. L'actual Estatut d'autonomia de Catalunya, de l'any 2006, en l'àmbit de l'atenció a les persones amb discapacitats estableix, en l'article 40.5, sobre la protecció de les persones i de les famílies, que "els poders públics han de garantir la protecció jurídica de les persones amb discapacitats i han de promoure'n la integració social, econòmica i laboral. També han d'adoptar les mesures necessàries per suplir o complementar el suport de llur entorn familiar directe".³¹⁰

Any 1980

Real Decreto 1949/1980, de 31 de julio, sobre traspasos de servicios del Estado a la Generalidad de Cataluña en materia de sanidad y servicios y asistencia sociales. BOE núm. 236 (1 d'octubre de 1980). Pàg. 21802-21.804

S'aprova el Reial decret 1949/1980, de 31 de juliol, de traspàs de serveis de l'Estat a la Generalitat de Catalunya en matèria de sanitat i serveis i assistencial social. Catalunya fou la primera comunitat autònoma de l'Estat espanyol a rebre les competències, fet que es produí entre l'estiu de 1980 i el de 1981. Dins la Direcció General de Serveis Socials, del Departament de Sanitat i Seguretat Social, es creava el Servei de Disminuïts, amb seccions segons el tipus de disminució

³⁰⁸ Real Decreto 2809/1980, de 3 de octubre, sobre traspaso de servicios del Estado a la Generalidad de Cataluña en materia de enseñanza. BOE núm. 314 (31 de diciembre de 1980). Pàg. 28882-28884.

³⁰⁹ El terme *beneficència* va desaparèixer de la Constitució espanyola i de l'Estatut d'autonomia (sí que apareixia al de 1932), i va ser substituït pel terme *serveis socials*.

³¹⁰ Decret 306/2006, de 20 de juliol, pel qual es dóna publicitat a la Llei orgànica 6/2006, de 19 de juliol, de reforma de l'Estatut d'autonomia de Catalunya. DOGC núm. 4680 (20 de juliol de 2006). Pàg. 31873.

(psíquics, físics o sensorials) i de promoció als disminuïts. La primera cap d'aquest servei va ser M. Àngels Vilaró i Castelltort.³¹¹

En l'apartat de transferències entre l'Estat espanyol i la Generalitat de Catalunya, els recursos més importants eren aquells que procedien del Fons d'Assistència Social; en canvi els equipaments traspassats per l'INAS (que havia succeït l'antic Auxilio Social) eren gairebé inexistents.

Real Decreto 2809/1980, de 3 de octubre, sobre traspaso de servicios de estado a la Generalidad de Cataluña en materia de enseñanza. BOE núm. 314 (31 de diciembre de 1980). Pàg. 28882-28884

L'Estatut d'autonomia, que s'havia aprovat per la Llei orgànica 4/1979, de 18 de desembre, establia en l'article 15 que la Generalitat de Catalunya tenia competència plena en matèria educativa. Es disposava el traspàs de serveis i funcions de l'Estat en matèria d'ensenyament, fins i tot les funcions que corresponien a l'Instituto Nacional de Educación Especial. Tot i que l'entrada en vigor és del 31 de desembre, l'efectivitat dels traspassos es comptabilitza a partir de l'1 de gener de 1981.³¹² L'administració educativa pública a Catalunya només

³¹¹ Ordre de 5 d'agost de 1982, de nomenament de la senyora Àngels Vilaró i Castelltort com a cap del Servei de Disminuïts de la Direcció General de Serveis Socials. DOGC núm. 272 (3 de novembre de 1982). Pàg. 2490.

³¹² S'amplien els mitjans traspassats pel Real decreto 1075/1989, de 1 de septiembre, sobre traspaso a la Generalidad de Cataluña de funciones y servicios del Estado en materia de enseñanzas superiores de marina civil. BOE núm. 213 (6 de setembre de 1989). Pàg. 28367-28370.

* S'amplien els mitjans traspassats pel Real Decreto 1579/1991, de 18 de octubre, de ampliación de servicios y medios traspasados a la Generalidad de Cataluña en materia de educación (enseñanza a distancia). BOE núm. 268 (8 de noviembre de 1991). Pàg. 36106-36107.

* S'amplien els mitjans traspassats pel Real decreto 45/1993, de 15 de enero, sobre ampliación de medios materiales traspasados a la Generalidad de Cataluña en materia de enseñanza. BOE núm. 43 (19 de febrer de 1993). Pàg. 5273-5274.

* S'amplien els mitjans traspassats pel Real Decreto 1399/1995, de 4 de agosto, sobre ampliación de servicios de la Administración del Estado traspasados a la Generalidad de Cataluña por el Real Decreto 2809/1980, de 3 de octubre, en materia de enseñanza. BOE núm. 186 (5 d'agost de 1995). Pàg. 24256-24257.

* S'amplien els mitjans traspassats pel Real Decreto 392/1998, de 13 de marzo, sobre ampliación de servicios de la Administración del Estado traspasados a la Generalidad de Cataluña por el Real decreto 2809/1980, de 3 de octubre, en materia de enseñanza. BOE núm. 79 (2 d'abril de 1998). Pàg. 11218-11225.

* S'amplien els mitjans traspassats pel Real Decreto 773/1999, de 7 de mayo, sobre ampliación de los medios patrimoniales adscritos a los servicios traspasados de la Administración del Estado a la Generalidad de Cataluña por el Real Decreto 2809/1980, de 3 de octubre, en materia de enseñanza. BOE núm. 127 (28 de maig de 1999). Pàg. 20215-20216.

* S'amplien els mitjans traspassats pel Real Decreto 615/2001, de 8 de junio, sobre ampliación de los medios adscritos a los servicios de la Administración del Estado traspasados a la Generalidad de Cataluña por el Real Decreto 2809/1980, de 3 de octubre, en materia de enseñanza (profesorado de religión). BOE núm. 151 (25 de juny de 2001). Pàg. 22560-22562.

disposava de 10 centres públics d'educació especial, que abans dels traspassos depenien del Ministeri d'Educació i Ciència, respecte del centenar de centres privats que hi havia.

Sector públic	
Públics	10
Conveni	13
Consell Escolar Primari ³¹³	17
<i>Total</i>	40
Sector privat	
Subvencionat	85
No subvencionat	26
<i>Total</i>	111
TOTAL DE CENTRES	151

**QUADRE 10. Centres d'educació especial a Catalunya (1981/82).
[Font: AADE. Caixa 6181]**

En tot aquest procés, apareix uns dies abans el Decret 282/1980, d'1 de desembre,³¹⁴ que desplejava l'estructura orgànica del Departament d'Ensenyament. L'article 15 creava el Servei d'Educació Especial. L'Ordre del conseller de 2 de juny de 1981,³¹⁵ en l'article 3, atribuïa funcions a les seccions del Servei d'Educació Especial.

Any 1981

Real Decreto 1517/1981, de 8 de julio, sobre traspasos de servicios de la Seguridad Social a la Generalidad de Cataluña en materia de Seguridad Social (Insalud e Inserso). BOE núm. 176 (24 de juliol de 1981). Pàg. 16832-16848

El Reial decret 1517/1981, de 8 de juliol, de traspàs de serveis de Seguretat Social a la Generalitat de Catalunya corresponents als Instituts Nacionals de la Salut i de Serveis Socials (INSALUD I INSERSO) va traspasar els serveis socials de

* S'amplien els mitjans traspassats pel Real Decreto 1948/2004, de 27 de septiembre, por el que se amplían las funciones y servicios traspasados a la Generalidad de Cataluña por el Real Decreto 2809/1980, de 3 de octubre, en materia de enseñanza (escuelas viajeras). BOE núm. 236 (30 de setembre de 2004). Pàg. 32597-32599.

³¹³ Els centres de conveni o de Consell Escolar Primari eren establiments que funcionaven amb participació de l'Administració pública, i per tant es consideren part integrant del sector públic.

³¹⁴ Decret 282/1980, d'1 de desembre, que desenvolupa l'estructura orgànica del Departament d'Ensenyament. DOGC núm. 101 (17 de desembre de 1980). Pàg. 1581.

³¹⁵ Ordre de 2 de juny de 1981, per la qual s'atribueixen funcions a les seccions i es creen diversos negocis a la Direcció General d'Ensenyament Primari. DOGC núm. 147 (31 de juliol de 1981). Pàg. 825.

la Seguretat Social, i no va estar exempt d'una certa polèmica pel fet que hi havia dues matèries amb diferents àmbits competencials, que a la pràctica es gestionaren com a dues competències compartides.

En el moment que es van gestionar els traspassos, l'INSERSO atenia les persones amb discapacitat a través d'uns plans de prestacions anuals i d'una sèrie de xarxa de centres d'atenció a les persones amb discapacitat (CAD), que a la pràctica s'encarregaven de tasques d'orientació, informació i diagnòstic.

A principis de 1982, el Consell Executiu de la Generalitat de Catalunya aprovaria el Projecte de Llei d'administració institucional de la sanitat i de l'assistència i els serveis socials de Catalunya, que es materialitza l'any següent amb l'aprovació de la Llei 12/1983.³¹⁶ La Llei serviria, entre altres qüestions, per poder racionalitzar i simplificar la gestió de tots els serveis que l'Administració de l'Estat transferia a la Generalitat de Catalunya. Es creaven dues entitats gestores: l'Institut Català de la Salut (ICS), per a les prestacions i serveis sanitaris, i l'Institut Català d'Assistència i Serveis Socials (ICASS), per a les prestacions i serveis socials. Aquestes dues entitats gestores substituïen a Catalunya l'INSALUD i l'INSERSO i també la resta d'organismes transferits en aquestes matèries, com l'INAS i el FONAS (a Catalunya anomenats Fons d'Assistència Social, FAS). Dins l'ICASS, i dependents de la Subdirecció General d'Assistència i Serveis Socials, es crearia, entre altres serveis, el d'Atenció a les Persones Disminuïdes.

El 1988 es creava una nova conselleria, la de Benestar Social.³¹⁷ Recolliria les competències entorn dels serveis socials. El primer delegat territorial a les comarques de Girona seria Alfons Moré i Paretas.³¹⁸ També el Govern de Felipe González, a l'Estat espanyol, faria el mateix el 1988 i crearia un Ministeri d'Afers Socials,³¹⁹ que el Govern del Partit Popular s'encarregaria de suprimir i l'adscriuria

³¹⁶ Llei 12/1983, de 14 de juliol, d'administració institucional de la sanitat i de l'assistència i els serveis socials de Catalunya. (Correcció d'errades en el DOGC núm. 353, p. 2019, de 10.8.1983). DOGC núm. 345 (15 de juliol de 1983). Pàg. 1756.

³¹⁷ Decret 141/1988, de 4 de juliol, de creació del Departament de Benestar Social. DOGC núm. 1013 (5 de juliol de 1988). Pàg. 2835.

³¹⁸ Ordre de 17 d'octubre de 1988, de nomenament del senyor Alfons Moré i Paretas com a delegat territorial del Departament de Benestar Social a Girona. DOGC núm. 1061 (28 d'octubre de 1988). Pàg. 3944.

³¹⁹ Real decreto 727/1988, de 11 de julio, de reestructuración de Departamentos Ministeriales. BOE núm. 166 (12 de juliol de 1988). Pàg. 21533-21533.

al Ministeri de Treball (Ministeri de Treball i Afers Socials).³²⁰ El Govern de la Generalitat de Catalunya que presidia Jordi Pujol, el 2002, el denominaria Departament de Benestar i Família,³²¹ amb la finalitat d'impulsar l'acció del govern destinada a la família. La titular d'aquest departament era la gironina Irene Rigau i Oliver.

Circular per la qual s'estableixen criteris d'actuació en el camp de l'educació especial de 4 de setembre de 1981

Es tracta de la primera gran mesura que el Departament d'Ensenyament (Secretaria General Tècnica) va prendre perquè es poguessin tenir clars quins eren els objectius de l'educació especial i el marc on s'havien de desenvolupar. S'hi podien entreveure els trets més significatius de la política educativa en l'àmbit de l'educació especial. Els principis i criteris bàsics d'aquesta circular serien recollits i ampliat a la Llei 13/1982, d'integració social dels minusvàlids.³²²

³²⁰ Real Decreto 758/1996, de 5 de maig, de reestructuración de Departamentos Ministeriales. BOE núm. 110 (6 de maig de 1996). Pàg. 15707-15708.

³²¹ Decret 253/2002, de 4 de novembre, de creació i reorganització de diferents departaments, de modificació de les comissions de Govern i la seva composició i de determinació del nombre de departaments en què s'estructura l'Administració de la Generalitat. (Correcció d'errades en el DOGC núm. 3.758, pàg. 19646, d'11.11.2002). DOGC núm. 3.754 (5 de novembre de 2002). Pàg. 19270.

³²² Ley 13/1982, de 7 de abril. Op. cit.

Tal com assenyalava Josep Maria Jarque i Jutglar,³²³ cap del Servei d'Educació Especial, en una sessió del Consell d'Ensenyament de 26 d'octubre de 1981, fent referència als trets fonamentals d'aquesta circular, en ressalta el fet que es desenvolupaven amb la "[...] necessitat de donar resposta a la problemàtica actual d'aquest sector d'alumnes, necessitat d'unificar els criteris d'actuació de les diverses entitats que se n'ocupen (criteris com, per exemple, que només tinguin

³²³ JOSEP MARIA JARQUE I JUTGLAR (Barcelona, 1935). De l'any 1942 a 1950 estudia com a becari la primària i el batxillerat al Col·legi del Sagrat Cor dels Jesuïtes, al carrer de Casp de Barcelona. L'any 1950 n'és expulsat per haver participat en la vaga contra els tramvies i es posa a treballar. S'integra dins el moviment clandestí dels Minyons de Muntanya de mossèn Batlle. Més endavant compagina feina i estudis, com a alumne lliure, a l'Escola Normal de Barcelona. Treballa com a mestre a les Escoles Laietana —Comunitat Cristiana de Treball Escoles Laietana— (1953-1954 i 1955-1956), de les quals va ser cofundador juntament amb Josep Pereña, Fina Blasi, Lluís Cassassas, Toni Font i Teresa Fort, entre altres; a l'Escola Costa i Llobera i al Col·legi Sant Gregori (1956-1957), a l'Escola de Jardineres Educadores i als cursos Itinera del CICF i al Col·legi Internat La Molina (1957/58) de l'estació d'esquí (a la Cerdanya). L'any 1958 funda els Tallers Educatius Emmaus, que seria el primer centre de formació ocupacional per a nois amb discapacitats psíquiques a Catalunya. Va ser director dels Tallers Educatius Emmaus a Barcelona, Les Fonts de Terrassa i Pontons (1958-1959 i 1961-1962); director del Centre de Pedagogia Terapèutica de Terrassa (1962-1973) i director de les colònies d'estiu de les parròquies de Sabadell a Canyamars (1965-67). Va iniciar les seves activitats en l'atenció a les persones amb discapacitat treballant en una de les primeres experiències de formació professional per a persones amb discapacitat. A finals dels anys setanta es diploma com a professor de Pedagogia Terapèutica a l'Institut Nacional de Pedagogia Terapèutica a Madrid. Va ser cap de l'Oficina Tècnica del SEREM (Servei de Recuperació i Rehabilitació de Minusvàlids) a Catalunya: Centre Pilot de Sant Just Desvern i Servei d'Estudis sobre Deficiència Mental (1973-1974 i 1977-1978). Va ser cap de l'ERPS (Equip d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica) durant els anys 1973-1979; expert del Real Patronato de Atención a Minusválidos 1977-1984; assessor tècnic de l'aleshores Departament d'Ensenyament i Cultura de la Generalitat de Catalunya; vocal, en representació del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, de la Comissió de Coordinació amb el Ministeri d'Educació i Ciència (1978-1980). Un dels càrrecs que ha ocupat Josep Maria Jarque i que ha tingut més transcendència en el camp de l'atenció a les persones amb discapacitats a Catalunya en els darrers anys ha estat el de cap del Servei d'Educació Especial del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya (1980-1987). Durant aquest període es publicaria a Catalunya, l'any 1984, el Decret 117/1984, de 17 d'abril, sobre l'ordenació de l'educació especial per a la seva integració en el sistema educatiu ordinari, com una de les normes legals que més transcendència ha tingut en aquest àmbit. També fou director del Programa de descentralització del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya (1985-1986) i cap del Servei de Programes Educatius de la Generalitat de Catalunya (1987-1988). En els darrers anys, des del 1989 fins al 16 de febrer de 2000, data en la qual es va jubilar, fou assessor dels consellers i de la consellera del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya en matèria d'educació especial. En l'àmbit de la formació també cal destacar la contribució que ha tingut i té encara avui dia en l'àmbit de l'atenció a les persones amb discapacitats. Ha estat membre de la comissió pedagògica de l'Escola de Mestres Rosa Sensat i professor de l'escola d'estiu (1965-68). Fou docent a les Jornades Tècniques d'Expressió i Comunicació de l'Institut Municipal d'Educació de l'Ajuntament de Barcelona (1968-1974), als cursos oficials de formació de professors de Pedagogia Terapèutica de l'Escola Normal de Barcelona (1973-1981) i als cursos oficials de diplomats de l'Escola de Psicologia de la Universitat de Barcelona (1968/1969). L'any 1970 organitzà, juntament amb André Lapière, Bernard Aucoutourier i Jean Loudes, un dels primers cursos que es van fer a Espanya sobre el nou concepte d'educació psicomotriu. També fou una de les persones, juntament amb els pares Segura, Bissonier i Jung, que va introduir a Espanya la catequesi especialitzada (1965-1970). Participaria com a ponent, juntament amb Alfredo Fierro i María Luisa Ramon Laca, en la redacció del Plan Nacional de Educación Especial per encàrrec del Ministeri d'Educació i Ciència (1976); també participaria en la comissió parlamentària que va elaborar el Projecte de llei d'integració social dels minusvàlids (1979-80); també participà com a expert de l'Oficina de les Nacions Unides a Ginebra i de l'OCDE (Organització per a la Cooperació i Desenvolupament Econòmic) en diferents seminaris sobre l'atenció a les persones amb discapacitats que es durien a terme a Hyvinkää (Finlàndia) l'any 1976, Lisboa (Portugal) l'any 1977 i Malmö (Suècia) l'any 1982. En els darrers anys ha traduït dos llibres (*Elogi de la feblesa* i *Ofici d'home*), d'Alexandre Jollien (Valais, 1975), un jove amb paràlisi cerebral, i *Desglac*, uns poemes d'un mestre marroquí: Omar Deruich, empresonat l'any 1994 arran d'una manifestació en defensa de la llengua i cultura amazig (Ed. Emboscall, Vic). Des de l'any 2000 forma part com a expert de la Comissió Tècnica Interdepartamental de la Generalitat de Catalunya per a la coordinació de les actuacions dels diferents serveis i equips de l'administració catalana dedicats als infants i joves amb discapacitats o risc de partir-ne (CTIC). És membre fundador de la Plataforma Ciutadana per a una Escola Inclusiva a Catalunya (PCEIC). El Govern de Catalunya li va atorgar la Creu de Sant Jordi l'any 2000 per la seva activitat en el camp de l'educació especial i a favor de la integració social de les persones amb discapacitat, i l'Ajuntament de Terrassa, també l'any 2000, li va concedir la Medalla de la Ciutat. Josep Maria Jarque és, se'ns cap mena de dubte, per tot el seu treball en la docència i en llocs de responsabilitat en les diferents administracions, una de les veus més autoritzades i representatives en l'àmbit de l'educació especial al nostre país. Continua avui dia, tot i la seva jubilació, que li arribà l'any 2000 (per imperatiu legal, i no per voluntat pròpia, com afirma ell mateix), lligat a projectes, publicacions i iniciatives en el camp de l'atenció a les persones amb discapacitats.

accés als centres d'educació especial aquells nens amb problemes greus o que realment necessiten ajuda específica), necessitat de donar una formació adequada a tot el professorat i no solament als especialistes, per mitjà per exemple dels cursos de Pedagogia Terapèutica [...] i la potenciació dels equips multiprofessionals que van ser creats per integrar en l'escola ordinària els nens que tenen dificultats i per fer un seguiment de les aules d'educació especial que funcionen actualment".³²⁴

El seu objectiu bàsic era desplegar els principis bàsics de la Llei general d'educació de l'any 1970 en el camp de l'educació especial.

Els centres d'educació especial i les aules d'educació especial integrades en els centres ordinaris van rebre des del Servei d'Educació Especial, el gener de 1982, un qüestionari DT-1; aquest document, que havien de tornar, permetia establir el nombre i agrupació dels alumnes d'acord amb les tipologies de necessitats educatives que plantejava la mateixa circular, les dades de les quals —per la seva extensió— no reproduïm, tot i que no deixen de ser mereixedores d'un estudi posterior per conèixer la situació dels alumnes atesos en centres i aules d'educació especial en un moment important pel que fa a l'atenció als alumnes amb discapacitats a Catalunya.

La circular, en definitiva, concretava per primera vegada les pautes d'actuació que facilitaven d'alguna manera una escola oberta a la diversitat i que donessin resposta a tots i cadascun dels seus alumnes, segons el que preveia la Constitució de l'any 1978. El desembre de 1982 el Servei d'Educació Especial del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya va donar a conèixer un altre document important: *Línies bàsiques d'actuació tècnico-pedagògica del Departament d'Ensenyament en matèria d'educació especial*. Aquest document responia a la voluntat del Departament d'Ensenyament de mostrar les línies bàsiques d'actuació del Servei d'Educació Especial a l'espera d'una normativa posterior que ho regulés. Plantejaven per primera vegada que les ajudes o programes pedagògics especials es podien dur a terme tant a l'escola ordinària com a l'escola d'educació especial.

³²⁴ Sessió del Consell d'Ensenyament. 26 d'octubre de 1981. Font: AADE [Caixa 7003. Codi 282. Any 1981. Sèrie 1. Subsèrie 3]

Any 1982

**Ley 13/1982, de 7 de abril, de Integración Social de los Minusválidos. BOE
núm. 103 (30 d'abril de 1982). Pàg. 11106-11.112**³²⁵

El Ple del Congrés dels Diputats aprovava definitivament, el 23 de març de 1982, la Proposición de ley sobre integració social dels minusvàlids. Es tancava d'alguna manera un treball que s'havia iniciat quatre anys abans, quan es creà dins el mateix Congrés una comissió especial per a l'estudi dels problemes dels minusvàlids el novembre del 1977.

La Llei 13/1982, de 7 d'abril, d'integració social dels minusvàlids (LISMI), serà la primera llei general d'àmbit estatal que desplegarà l'article 49 de la Constitució espanyola de l'any 1978, i que ahora pren com a referència els textos sobre els drets dels minusvàlids de les Nacions Unides. La secció tercera, que fa referència als articles 23 a 31 —a més de la disposició addicional 2a i disposició final 7a—, precisament sobre l'educació, deia el següent:

“SECCIÓN TERCERA

De la educación

Artículo veintitrés.

Uno. El minusválido se integrará en el sistema ordinario de la educación general, recibiendo, en su caso, los programas de apoyo y recursos que la presente Ley reconoce.

Dos. La Educación Especial será impartida transitoria o definitivamente, a aquellos minusválidos a los que les resulte imposible la integración en el sistema educativo ordinario y de acuerdo con lo previsto en el artículo veintiséis de la presente Ley.

Artículo veinticuatro.

En todo caso, la necesidad de la educación especial vendrá determinada, para cada persona, por la valoración global de los resultados del estudio diagnóstico previo de contenido pluridimensional.

Artículo veinticinco.

La educación especial se impartirá en las instituciones ordinarias, públicas o privadas, del sistema educativo general, de forma continuada, transitoria o mediante programas de apoyo, según las condiciones de las deficiencias que afecten a cada alumno y se iniciará tan precozmente como lo requiera cada caso, acomodando su ulterior proceso al desarrollo psicobiológico de cada sujeto y no a criterios estrictamente cronológicos.

Artículo veintiséis.

Uno. La educación especial es un proceso integral, flexible y dinámico, que se concibe para su aplicación personalizada y comprende los diferentes niveles y grados del sistema de enseñanza, particularmente los considerados obligatorios y gratuitos, encaminados a conseguir la total integración social del minusválido.

Dos. Concretamente, la educación especial tenderá a la consecución de los siguientes objetivos:

³²⁵ Es publicava aquest mateix any un important estudi sobre 'aquesta llei. Els autors 'de l'estudi eren Paulino Azua, gerent de FEAPS; Manuel Aznar López, assessor del defensor del poble —el seu germà petit anys més tard seria el president del Govern espanyol—, i Eusebio Niño Ráez. És una important recerca que cal tenir en compte i que complementa l'estudi d'aquesta llei, per aportar dades interessants que ajuden a interpretar aquesta important normativa que marca l'abans i el després de l'atenció a les persones amb discapacitats a Espanya.

a) La superación de las deficiencias y de las consecuencias o secuelas derivadas de aquéllas.

b) La adquisición de conocimientos y hábitos que le doten de la mayor autonomía posible.

c) La promoción de todas las capacidades del minusválido para el desarrollo armónico de su personalidad.

d) La incorporación a la vida social y a un sistema de trabajo que permita a los minusválidos servirse y realizarse a sí mismos.

Artículo veintisiete.

Solamente cuando la profundidad de la minusvalía lo haga imprescindible, la educación para minusválidos se llevará a cabo en Centros específicos. A estos efectos funcionarán en conexión con los Centros ordinarios, dotados de unidades de transición para facilitar la integración de sus alumnos en Centros Ordinarios.

Artículo veintiocho.

Uno. La educación especial, en cuanto proceso integrador de diferentes actividades, deberá contar con el personal interdisciplinario técnicamente adecuado que, actuando como equipo multiprofesional, garantice las diversas atenciones que cada deficiente requiera.

Dos. Todo el personal que, a través de las diferentes profesiones y en los distintos niveles, intervenga en la educación especial deberá poseer, además del título profesional adecuado a su respectiva función, la especialización, experiencia y aptitud necesarias.

Tres. Los equipos multiprofesionales previstos en el artículo diez elaborarán las orientaciones pedagógicas individualizadas, cuya aplicación corresponderá al profesorado del Centro. Estos mismos equipos efectuarán periódicamente el seguimiento y evaluación del proceso integrador del minusválido en las diferentes actividades, en colaboración con dicho Centro.

Artículo veintinueve.

Todos los hospitales, tanto infantiles como de rehabilitación, así como aquellos que tengan Servicios Pediátricos Permanentes, sean de la Administración del Estado, de los Organismos Autónomos de ella dependientes, de la Seguridad Social, de las Comunidades Autónomas y de las Corporaciones Locales, así como los hospitales privados, que regularmente ocupen cuando menos la mitad de sus camas, con enfermos cuya estancia y atención sanitaria sean abonadas con cargo a recursos públicos, tendrán que contar con una sección pedagógica para prevenir y evitar la marginación del proceso educativo de los alumnos en edad escolar internados en dichos hospitales.

Artículo treinta.

Los minusválidos, en su etapa educativa, tendrán derecho a la gratuidad de la enseñanza, en las instituciones de carácter general, en las de atención particular y en los centros especiales, de acuerdo con lo que dispone la Constitución y las de leyes que la desarrollan.

Artículo treinta y uno.

Uno. Dentro de la educación especial se considerará la formación profesional del minusválido de acuerdo con lo establecido en los diferentes niveles del sistema de enseñanza general y con el contenido de los artículos anteriores.

Dos. Los minusválidos que cursen estudios universitarios cuya minusvalía les dificulte gravemente la adaptación al régimen de convocatorias establecido con carácter general, podrán solicitar y los centros habrán de conceder la ampliación del número de las mismas en la medida que compense su dificultad. Sin mengua del nivel exigido, las pruebas se adaptarán, en su caso, a las características de la minusvalía que presente el interesado.

Tres. A efectos de la participación en el control y gestión previstos en el Estatuto de Centros Escolares, se tendrá en cuenta la especialidad de esta Ley en lo que se refiere a los equipos especializados".

En alguns aspectes, la LISMI³²⁶ no ha estat innovadora, ja que inclou tota persona minusvàlida en el context d'una escola normalitzadora i reservar l'educació especial per a casos estrictament necessaris és un plantejament, per exemple, que l'article 51 de la Llei d'educació de l'any 1970 ja havia fet. Les lleis no fan més

³²⁶ Ley 13/1982, de 7 de abril. Op. cit.

integradora l'escola si no van acompanyades de recursos humans i materials que ho afavoreixin, perquè precisament el 1982 les escoles estaven sobrecarregades d'alumnes i les ràtios no afavorien pràctiques integradores. La llei d'educació de l'any 1970 plantejava algunes qüestions, per tant, que quedaran recollides (i ampliades) a la mateixa LISMI.³²⁷

En qualsevol cas, la LISMI³²⁸ ha estat una llei de referència a Espanya al llarg de tots aquests anys, ja que desenvolupa per primera vegada els principis que es recullen a la Constitució espanyola en la mesura que marca com haurà de ser la normalització, sectorització dels serveis, integració i atenció individualitzada de les persones amb discapacitats, que són fet i fet les actuacions que les administracions públiques han de dur a terme en relació amb les persones que presentin algun tipus de minusvalidesa, tal com assenyalava l'article 49 de la Constitució espanyola. És, per tant, a través de la LISMI³²⁹ que l'Estat espanyol materialitza la recollida de les proclames de les declaracions de les Nacions Unides sobre els drets del deficient mental (20 de desembre de 1971) i sobre els drets dels minusvàlids (9 de desembre de 1975).

Resolució de la Direcció General d'Ensenyament Primari, d'11 d'octubre de 1982, sobre la creació, funcionament i supressió d'aules d'educació especial DOGC núm. 284 (15 de setembre de 1982). Pàg. 2786

Es faria en compliment del que hi havia prescrit a la Circular de la Secretaria General Tècnica de 4 de setembre de 1981, en els apartats 4t i 5è. La creació, funcionament i supressió de les aules d'educació especial s'haurien de fer d'acord amb les propostes presentades per la Inspecció Tècnica d'Educació Bàsica, que haurien d'anar acompanyades d'un informe de l'Equip d'Assessorament Psicopedagògic.

El curs 1981-1982 a Catalunya hi havia un total de 583 aules d'educació especial, de les quals 576 corresponien a la xarxa d'escoles públiques, i d'aquestes només 22 a les comarques de Girona, sense que a Girona hi hagués cap aula dins una escola privada subvencionada. Hi havia, dins aquestes aules, un total de 11.924 alumnes atesos, dels quals 11.841 ho eren a la xarxa d'aules d'educació

³²⁷ Ibidem.

³²⁸ Ibidem.

³²⁹ Ibidem.

especial públiques i 83 en aules d'escoles privades subvencionades. A les comarques de Girona hi havia 219 alumnes atesos.

Real Decreto 2639/1982, de 15 de octubre, de Ordenación de la Educación Especial. BOE núm. 253 (22 d'octubre de 1982). Pàg. 29118-29119

S'encarrega bàsicament de desenvolupar algunes de les qüestions, en relació amb l'educació especial, que sorgeixen de documents com la Constitució espanyola, i regula els drets de les persones amb discapacitat igual que els de la resta de membres de la societat espanyola; la LISMI, que posa a l'abast dels ciutadans els mitjans i una legislació perquè això sigui una realitat; i, finalment, el Plan Nacional de Educación Especial, que recull els principis per a l'ordenació de l'educació especial. Posteriorment seria derogat el 1985 pel Reial decret 334/1985, de 6 de març,³³⁰ que el substituiria i complementaria, ja que aquest primer havia quedat insuficient.

Any 1983

Ordre de 28 de gener de 1983, per la qual s'estableix un programa d'homologació d'equips psicopedagògics. DOGC núm. 306 (23 de febrer de 1983). Pàg. 453

El Departament d'Ensenyament tenia necessitat de poder oferir a les escoles un servei d'assessorament psicopedagògic de qualitat. Mentre no es disposés de serveis propis en nombre suficient, i d'acord amb el que preveia la Circular de la Secretaria General Tècnica de 4 de setembre de 1982, s'establí un programa d'homologació d'equips psicopedagògics dependents de corporacions locals o entitats públiques o privades.

A les comarques de Girona hi haurà serveis com els de Ripoll, Figueres i Olot que es trobaran en aquesta situació. Per exemple, l'Ajuntament de Figueres el 1985 va demanar l'autorització per a la intervenció del Servei Psicopedagògic Municipal als centres d'EGB ordinaris i d'educació especial, d'acord també amb el que preveia l'Ordre del conseller de 5 de juliol de 1984³³¹ per la qual es regulava el procediment

³³⁰ Real Decreto 334/1985, de 6 de marzo, de ordenación de la educación especial. BOE núm. 65 (16 de març de 1985). Pàg. 6917-6920

³³¹ Ordre de 5 de juliol de 1984, per la qual s'estableix el procediment a seguir per a l'autorització d'intervenció d'equips psicopedagògics municipals o dependents d'altres institucions públiques o privades als centres d'EGB ordinaris i d'educació especial. (Correcció d'errades en el DOGC núm. 471, pàg. 2814, de 21/9/1984.). DOGC núm. 460 (10 d'agost de 1984). Pàg. 2395.

que s'havia de seguir per a l'esmentada autorització. La Direcció General d'Ensenyament Primari autoritzava a aquest servei realitzar les tasques psicopedagògiques, d'acord amb el pla de treball presentat, als centres d'EGB de Figueres, durant el curs 1984-1985. Més endavant aquests convenis serien signats per la Secretaria General del Departament d'Ensenyament.

Resolució d'1 de febrer de 1983 per la qual s'estableix el procediment a seguir per a l'adscripció de professors d'educació especial en centres públics d'EGB. Full de disposicions i actes administratius del Departament d'Ensenyament, núm. 10. Abril de 1983. Pàg. 252

Es regularia per primera vegada el procediment d'adscripció del professorat d'educació especial a centres ordinaris d'EGB a través d'aquesta resolució de la Direcció General d'Ensenyament Primari. En aquest mateix full de disposicions i actes administratius del Departament d'Ensenyament, s'autoritzava la reducció del mòdul alumnes/professor en centres d'educació especial³³² per la mateixa Direcció General d'Ensenyament Primari.

Ordre de 14 de febrer de 1983, per la qual es declara el Garraf comarca pilot, a efectes d'implantació dels criteris d'actuació en el camp de l'educació especial establerts en la Circular de la Secretaria General de 4 de setembre de 1981. DOGC núm. 310 (9 de març de 1983). Pàg. 568

L'article primer d'aquesta ordre establí: "Es declara el Garraf comarca pilot per tal d'aconseguir una intensiva i generalitzada aplicació expediential dels principis generals establerts en la Circular de la Secretaria General Tècnica del Departament d'Ensenyament, de 4 de setembre de 1981." En la reunió de coordinació i seguiment dels equips d'assessorament i orientació psicopedagògica a Catalunya del dia 22 de setembre de 1983 que es va dur a terme a Barcelona, s'apuntava ja la posada en marxa del CP El Margalló de Vilanova i la Geltrú, dins el programa pilot de la comarca del Garraf.

L'escola El Margalló esdevindria, per tant, a partir de la iniciativa del Departament d'Ensenyament i de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, un centre pilot d'integració d'alumnes amb NEE. Es tractava del primer centre que

³³² Resolució de 14 de març de 1983 sobre autorització de reducció del mòdul alumnes/professor en centres d'educació especial. Full de disposicions i actes administratius del Departament d'Ensenyament, núm. 10. Abril de 1983. Pàg. 252-253.

materialitzaria l'esperit que emanava del Decret 117/84.³³³ Comença el curs 1983-1984 i absorbeix els alumnes que provenien del centre Sant Miquel, que havia estat centre d'educació especial de la comarca. Per dur a terme l'experiència el professorat que hi treballà va ser escollit a través d'un concurs públic amb la presentació i defensa d'un projecte. Els recursos humans i materials de què se'ls va dotar foren enormes. Al llarg dels anys, però, a l'escola hi ha hagut nombrosos canvis. Del 1985 al 1995 foren considerats administrativament un CERO (Centre Experimental de Règim Ordinari),³³⁴ passen a CERÉ (Centre Experimental de Règim Especial) el 1995,³³⁵ i el 2000 són l'actual CEIP El Margalló, que, si bé marca el seu tret d'identitat, actualment a la pràctica és un centre d'infantil i primària com qualsevol, això sí, amb una història al darrere que el situa com el primer centre educatiu ordinari amb una clara aposta per l'atenció educativa dels infants amb discapacitats.

El 1985 es declarava l'Alt Camp sector pilot a efecte d'implantació dels criteris d'actuació en el camp de l'educació especial.³³⁶ El Decret 205/1988, de 19 de juliol,³³⁷ transformaria el Col·legi Públic Eladi Homs, de Valls (Tarragona), en centre experimental de règim especial per dur a terme el programa experimental de normalització de serveis educatius per a alumnes amb NEE.

Ordre de 20 de maig de 1983, per la qual es regula la intervenció psicopedagògica als centres escolars i es creen els equips d'assessorament i orientació psicopedagògica (EAP). DOGC núm. 344 (13 de juliol de 1983). Pàg. 1739.

Tot i que de la creació dels EAP en parlem més endavant, cal esmentar que aquesta ordre va suposar el marc legal que regularia la intervenció psicopedagògica als centres escolars i la creació dels equips d'assessorament i orientació psicopedagògica (EAP). Aquesta ordre convertia els serveis d'orientació escolar i

³³³ Decret 117/1984. Op. cit.

³³⁴ Decret 119/1984, de 17 d'abril, de creació del Col·legi Públic El Margalló de Vilanova i la Geltrú, comarca del Garraf, com a centre experimental de règim ordinari. DOGC núm. 436 (23 de maig de 1984). Pàg. 1301.

³³⁵ Decret 15/1995, de 25 de gener, pel qual s'autoritza la transformació del centre experimental de règim ordinari col·legi públic El Margalló, de Vilanova i la Geltrú, en centre experimental de règim especial. DOGC núm. 2010 (10 de febrer de 1995). Pàg. 1085.

³³⁶ Ordre de 5 de novembre de 1985, per la qual es declara l'Alt Camp sector pilot a efecte d'implantació dels criteris d'actuació en el camp de l'educació especial, previstos pel Decret 117/1984, de 17 d'abril. DOGC núm. 637 (17 de gener de 1986). Pàg. 135.

³³⁷ Decret 205/1988, de 19 de juliol, sobre la transformació del Col·legi Públic Eladi Homs, de Valls, en centre experimental de règim especial. DOGC núm. 1034 (24 d'agost de 1988). Pàg. 3366.

vocacional (SOEV) en EAP i feia possible la creació d'un equip a cada servei territorial de Catalunya i l'ampliació dels antics SOEV provincials amb nous professionals. Els SOEV havien estat creats el 1977.³³⁸ L'any següent s'establirien les línies bàsiques d'actuació dels EAP com a òrgans tècnics de caràcter interdisciplinari dins el sistema educatiu de l'administració pública catalana.³³⁹

Ordre de 20 de desembre de 1983, per la qual s'aprova el pla de presentació i complementació del "Disseny curricular per a l'elaboració de programes de desenvolupament individual", per a alumnes amb necessitats educatives especials. DOGC núm. 407 (15 de febrer de 1984). Pàg. 306

L'Institut Nacional de Educación Especial havia publicat el disseny curricular per a l'elaboració de programes de desenvolupament individual. Es tractava d'oferir al professorat unes orientacions i uns programes que servissin de base per elaborar la resposta més adequada a les necessitats específiques d'aquests alumnes, i també, alhora, d'ordenar d'alguna manera l'educació especial. El Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya publicava en català aquesta programes i duia a terme tot un seguit d'actuacions.

Any 1984

Decret 117/1984, de 17 d'abril, sobre l'ordenació de l'educació especial per a la seva integració en el sistema educatiu ordinari. DOGC núm. 435 (18 de maig de 1984). Pàg. 1270

Entre els 14 articles que hi ha en el decret, n'hi ha 3 que reflecteixen l'esperit d'aquesta norma legal que definia a Catalunya unes prioritzacions en l'atenció educativa dels infants amb discapacitats. Aquest decret, a Catalunya, va defensar els grans quatre principis que apareixien a la LISMI³⁴⁰ i que emanaven del Plan Nacional de Educación Especial, i que en l'àmbit educatiu quedaven recollits

³³⁸ Orden Ministerial de 30 d'abril de 1977 por la que se regula la organización con carácter experimental del Servicio Provincial de Orientación Escolar y Vocacional para alumnos de Educación General Básica. BOE núm. 114 (13 de maig de 1977). Pàg. 10538-10539.

³³⁹ Resolució de la Direcció General d'Ensenyament Primari, de 31 de juliol de 1984, per la qual s'estableixen les línies bàsiques d'actuació dels equips d'assessorament i orientació psicopedagògica com a òrgans tècnics de caràcter interdisciplinari dins el sistema educatiu de l'administració pública catalana. Full de disposicions i actes administratius del Departament d'Ensenyament. Núm. 71 (agost de 1984). Pàg. 1367.

³⁴⁰ Ley 13/1982, de 7 de abril. Op. cit.

per primera vegada: els principis de normalització, integració, sectorització i individualització. L'article tercer, per tant, deia el següent:

"L'Educació Especial, com a modalitat educativa, s'ordenarà d'acord amb els següents principis: - Normalització. Les persones disminuïdes utilitzaran, llevat de casos excepcionals, els serveis i recursos ordinaris de la comunitat. - Integració. Tots els alumnes disminuïts rebran l'educació que requereixin, preferentment en el marc del sistema educatiu ordinari. El criteri integrador serà flexible i dinàmic en funció de l'evolució de l'alumne, aplicant-se de forma que permeti el màxim desenvolupament de les seves possibilitats. - Sectorització. L'educació de les persones amb dificultats o disminucions, l'atenció preventiva de tota la població escolar i el suport a les institucions educatives de cada comunitat s'ordenaran partint d'unitats geogràfiques i de població que permetin, d'una manera adient i eficaç, l'avaluació de les necessitats, la programació dels serveis, l'administració dels recursos i la coordinació de les funcions i competències. - Individualització. L'atenció educativa als alumnes s'ajustarà, en el seu desenvolupament, duració, programes i avaluació, a les característiques i singularitats de cada persona."

L'atenció educativa dels infants amb discapacitat es durà, tal com assenyalava l'article quart "[...] preferentment en el sistema educatiu ordinari, en els centres del seu barri o demarcació, amb els ajuts individualitzats que siguin necessaris". I l'escolarització en els centres d'educació especial "[...] només quan la gravetat de la minusvalidesa ho faci imprescindible o en el cas en què l'escola del sector on resideixi l'infant no disposi encara dels mitjans que preveu aquest decret. En ambdós casos serà requisit previ a l'admissió l'informe favorable de la Inspecció Tècnica, que inclourà el dictamen emès a aquest efecte per l'Equip d'Assessorament Psicopedagògic del sector".

El Departament d'Ensenyament regulava el dret a l'educació cada any amb la normativa de matriculació en els centres públics i privats concertats, i també a través de les mesures relatives a tots els nous serveis que preveien el pla biquadriennal que recollia l'article 13: "El Departament d'Ensenyament consignarà en el seu pressupost, de manera específica, les dotacions corresponents a les atencions i serveis continguts en el present Decret per tal de fer possible, en un termini màxim de vuit anys, la dotació dels mitjans previstos en aquest Decret i l'ampliació dels ja iniciats.". L'accés a tots aquests recursos es feia a través de la valoració que feia l'EAP.

El 10 d'abril de 1985 l'aleshores Departament d'Ensenyament presentava al Parlament de Catalunya un document que seria aprovat pel Ple del Parlament i que seria publicat al *Butlletí Oficial del Parlament* núm. 81, de 6 de juliol de 1985, en el qual es recollien els principis que havien inspirat aquest decret, tot i que els principis sobre els quals s'havia fonamentat l'atenció dels alumnes amb NEE

s'estableixen en el Decret 117/84.³⁴¹ A Catalunya en aquell moment hi havia els equips d'assessorament psicopedagògic (EAP), els professors de suport a l'educació especial, de caràcter fix o itinerant, i les unitats específiques d'educació especial en escoles ordinàries o centres d'educació especial, tots ells per donar atenció, en els diferents àmbits d'intervenció, als alumnes amb discapacitats.

Decret 100/1984, de 10 d'abril, sobre supressió de barreres arquitectòniques. (Correcció d'errades en el DOGC núm. 451, p. 1981, d'11.7.1984). DOGC núm. 427 (18 d'abril de 1984). Pàg. 956

El 1980 es publicava un manual³⁴² sobre eliminació de barreres arquitectòniques als municipis. El treball havia partit d'una comissió d'experts³⁴³ on hi havia, a més dels directors generals relacionats amb aquest tema (arquitectura, habitatge, transports, administració local i indústria), altres experts en aquest àmbit. La Direcció General de Serveis Socials va fer arribar aquest llibre a tots els ajuntaments de Catalunya i a diferents professionals implicats en el tema. La Generalitat de Catalunya havia esdevingut pionera en aquest seguit d'accions a l'Estat espanyol, tot i que hi havia un precedent anterior a Catalunya de l'Ajuntament de Barcelona, en el qual, en la sessió del 27 de març de 1979, el Ple del Consell Municipal va aprovar l'Ordenança municipal de supressió de barreres arquitectòniques a la via pública.³⁴⁴ Aquest decret quedaria derogat pel Decret 135/1995,³⁴⁵ de 24 de març, de desplegament de la Llei 20/1991,³⁴⁶ de 25 de novembre, de promoció de l'accessibilitat i de supressió de barreres arquitectòniques i d'aprovació del Codi d'accessibilitat (correcció d'errades en el

³⁴¹ Decret 117/1984. Op. cit.

³⁴² García-Milà, X. (1980). *Eliminació de barreres arquitectòniques als municipis. Normativa i suggeriments*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Direcció General de Serveis Socials.

³⁴³ Decret 170/1980, de 3 d'octubre, creant una Comissió per a la supressió de barreres arquitectòniques que impedeixen o dificulten la mobilitat dels disminuïts físics. (Correcció d'errada en el DOGC núm. 88, pàg. 1362, de 22.10.1980). DOGC núm. 87 (15 d'octubre de 1980). Pàg. 1349.

³⁴⁴ Resolució de 14 d'abril de 1980, relativa a l'Ordre sobre supressió de barreres arquitectòniques de la via pública de l'Ajuntament de Barcelona. DOGC núm. 57 (23 d'abril de 1980). Pàg. 966.

³⁴⁵ Decret 135/1995, de 24 de març, de desplegament de la Llei 20/1991, de 25 de novembre, de promoció de l'accessibilitat i de supressió de barreres arquitectòniques, i d'aprovació del Codi d'accessibilitat. (Correcció d'errades en el DOGC núm. 2152, pàg. 319, de 10.1.1996). DOGC núm. 2.043 (28 d'abril de 1995). Pàg. 3369.

³⁴⁶ Llei 20/1991, de 25 de novembre, de promoció de l'accessibilitat i de supressió de barreres arquitectòniques. (Correcció d'errada en el DOGC núm. 1527, pàg. 6204, de 9.12.1991). DOGC núm. 1526 (4 de desembre de 1991). Pàg. 6156.

DOGC núm. 2152, pàg. 319, de 10.1.1996), i amb algunes modificacions i nous redactats que s'han anat fent fins a l'actualitat.

Certament, el nou perfil del país al voltant de la supressió de barreres arquitectòniques ha suposat una millora en la qualitat de vida de les persones que tenen una discapacitat física, fins al punt que aquests avenços ho han estat per a la resta de la població amb mobilitat reduïda. Són avenços que, ara per ara, tothom considera imprescindibles i necessaris a la nostra societat.

Any 1985

Real decreto 334/1985, de 6 de marzo, de ordenación de la educación especial. BOE núm. 65 (16 de març de 1985). Pàg. 6917-6920

Aquest decret va establir tot un conjunt d'importants mesures que ordenaven i planificaven l'educació especial a l'Estat, tot i que a Catalunya l'any anterior —avançant-se al Ministeri d'Educació i Ciència— s'havia publicat el Decret 117/84, de 17 d'abril, sobre l'ordenació de l'educació especial per a la seva integració en el sistema educatiu ordinari.³⁴⁷ En la disposició addicional segona del Reial decret 334/1985 es preveia la seva aplicació gradual en un termini també de 8 anys, com passava amb el Decret 117/1984³⁴⁸ del Govern de la Generalitat de Catalunya.

Aquest reial decret recollia la necessitat que els alumnes amb NEE havien de disposar de suports i adaptacions adequats per poder seguir la seva atenció educativa en el marc de l'escola ordinària. L'any següent de la publicació d'aquest decret es crearia el Centro Nacional de Recursos.

A Catalunya, en l'àmbit de les transferències les coses no anaven gaire bé. No hi havia acord en la transferència de recursos econòmics que significarien la participació de Catalunya en l'aplicació del reial decret. En relació amb el seu capítol IV, el problema era el reconeixement de les 614 unitats d'educació especial en els centres d'educació especial i 103 en centres ordinaris en relació amb el seu finançament, ja que el Departament d'Ensenyament només tenia reconegudes unes 400 unitats. El reial decret, a l'efecte del finançament de l'educació especial,

³⁴⁷ Decret 117/1984. Op. cit.

³⁴⁸ *Ibidem*

suposava incrementar la dotació econòmica per a la contractació de mestres de suport, nous professionals per als EAP i personal per a l'atenció precoç, ja que es presentava com una novetat que l'administració educativa intervingués en l'etapa 0-6 anys l'administració educativa, en relació amb els infants amb discapacitats.

Aquest reial decret delimitava les línies fonamentals del que seria el desplegament dels grans quatre principis que contenia la LISMI:³⁴⁹ la normalització de serveis, la integració social, la sectorització de l'atenció educativa i, finalment, la individualització de l'ensenyament. Preveia també la dotació dins l'escola ordinària de tot un seguit de serveis que facilitessin precisament l'atenció educativa dels infants amb discapacitats a l'aula ordinària (d'una manera àmplia parlaria dels inadaptats); també de l'existència de centres d'educació especial que potenciessin el desenvolupament d'aquells alumnes amb greus discapacitats que dificultaven la seva integració escolar dins el sistema ordinari; de l'estimulació primerenca com a part de l'educació especial; i, finalment, que ambdós centres es coordinessin, una possibilitat per altra banda que a Catalunya no quedaria explícitament recollida fins a la publicació del Decret 299/1997, de 25 de novembre, sobre l'atenció educativa a l'alumnat amb necessitats educatives especials. El Ministeri regularia i complementaria posteriors normes legals a aquest reial decret, fins que el 1995³⁵⁰ publicaria un altre reial decret d'ordenació de la educació dels alumnes amb NEE.

Ley Orgánica 8/1985, de 3 de juliol, reguladora del Derecho a la Educación (LODE). BOE núm. 159 (4 de juliol de 1985). Pàg. 21015-21022.

L'article primer de la llei estableix que "todos los españoles tienen derecho a una educación básica que les permita el desarrollo de su propia personalidad y la realización de una actividad útil a la sociedad. Esta educación será obligatoria y gratuita en el nivel de educación general básica y, en su caso, en la formación profesional de primer grado, así como en los demás niveles que la Ley establezca".

I l'article sisè:

"Artículo sexto.1. Se reconoce a los alumnos los siguientes derechos básicos: a) Derecho a recibir una formación que asegure el pleno desarrollo de su personalidad. b) Derecho a que su rendimiento escolar sea valorado conforme a criterios de plena objetividad. c) Derecho a que se respete su libertad de conciencia, así como sus convicciones religiosas y morales, de acuerdo con la

³⁴⁹ Ley 13/1982, de 7 de abril. Op. cit.

³⁵⁰ Real decreto 696/1995, de 28 de abril, de ordenación de la educación de los alumnos con necesidades educativas especiales. BOE núm. 131 (2 de juny de 1995). Pàg. 16179-16185.

constitución. d) Derecho a que se respete su integridad y dignidad personales. e) Derecho a participar en el funcionamiento y en la vida del centro, de conformidad con lo dispuesto en la presente ley. f) Derecho a recibir orientación escolar y profesional. g) Derecho a recibir las ayudas precisas para compensar posibles carencias de tipo familiar, económico y sociocultural. h) Derecho a protección social en los casos de infortunio familiar o accidente.”

Els apartats *f* i *g* d'aquest article reconeixien els drets dels alumnes a l'orientació escolar i professional, i també a rebre ajudes per compensar possibles mancances.

A grans trets, alguns dels aspectes que la LODE regulava és que els centres privats sostinguts amb fons públics rebrien la denominació de *centres concertats*:

“Artículo 10.

1. Los centros docentes podrán ser públicos y privados.
2. Son centros públicos aquellos cuyo titular sea un poder público. Son centros privados aquellos cuyo titular sea una persona física o jurídica de carácter privado. Se entiende por titular de un centro docente la persona física o jurídica que conste como tal en el registro a que se refiere el artículo 13 de esta Ley.
3. Los centros privados sostenidos con fondos públicos recibirán la denominación de centros concertados y, sin perjuicio de lo dispuesto en este título, se ajustarán a lo establecido en el título cuarto de esta Ley”.

Segons el que recollia l'article 48.3: “3. Tendrán preferencia para acogerse al régimen de conciertos aquellos centros que satisfagan necesidades de escolarización, que atiendan a poblaciones escolares de condiciones socioeconómicas desfavorables o que, cumpliendo alguno de los requisitos anteriores, realicen experiencias de interés pedagógico para el sistema educativo. En todo caso, tendrán preferencia aquellos centros que en régimen de cooperativa cumplan con las finalidades anteriormente señaladas”. S'havia de donar preferència per al règim de concerts als centres d'educació especial, ja que aquests donen molt poca cobertura al sistema públic de l'educació especial a Catalunya, llevat de les comarques de Girona, que és on majoritàriament es troba la proporció més alta de centres públics d'educació especial. El Servei d'Educació Especial plantejava certs dubtes en relació amb el que podia arribar a passar respecte de l'estabilitat o reconversió dels professionals dels centres d'educació especial en el cas que la matrícula d'aquests centres disminuís notòriament.

A Catalunya el percentatge de centres d'educació especial privats-concertats és superior a la dels centres públics d'educació especial. Actualment a Catalunya hi ha 23 centres públics i 83 centres privats o dependents d'altres administracions (municipals o de diputacions provincials):

Barcelona	
Centres públics	Centres privats o dependents d'altres organismes
<ul style="list-style-type: none"> • CPEE L'Estel-Can Bori (l'Hospitalet de Llobregat) • CPEE Can Rigol (el Prat de Llobregat) • CPEE Concha Espina (Barcelona) • CPEE Folch i Camarasa (Barcelona) • CPEE Francesc Bellapart (Sabadell) • CPEE Horitzó (Pineda de Mar) • CPEE Jeroni de Moragas (Cerdanyola del Vallès) • CPEE Josep Pla (Barcelona) • CPEE Josep Sol (Santa Coloma de Gramenet) • CPEE Les Aigües (Mataró) • CPEE Mare de Déu del Pontarró (Martorell) • CPEE Ca n'Oriol (Rubí) • CPEE Reeducació Auditiva (CRAS) (Sabadell) • CPEE Sant Joan de la Creu (Barcelona) 	<ul style="list-style-type: none"> • CEE L'Escorça (l'Hospitalet de Llobregat) • CEE Delta-Espiga (Vilafranca del Penedès) • CEE Auria • CEE Nou Camí (Igualada) • CEE Jeroni de Moragas (Santpedor) • CEE Maria Felip (Gavà) • CEE Can Mercader (Cornellà de Llobregat) • CEE Balmes I (Sant Boi de Llobregat) • CEE Balmes II (Sant Boi de Llobregat) • CEE Xamfrà-Taller Sant Miquel (Sant Feliu de Llobregat) • CEE Tramuntana (Sant Feliu de Llobregat) • CEE El Brot (Sant Joan Despí) • CEE Centre Pilot Sant Just Desvern (Sant Just Desvern) • CEE Iris (Sant Vicenç dels Horts) • CEE Escola Llevant (Badalona) • CEE La Ginesta (Barcelona) • CEE Municipal Vil·la Joana (Barcelona) • CEE Pont del Dragó (Barcelona) • CEE Aspace (Barcelona) • CEE Aspasim (Barcelona) • CEE Auxilia (Barcelona) • CEE Barcanova (Barcelona) • CEE Carrilet (Barcelona) • CEE Esclat (Barcelona) • CEE Fàsia (Barcelona) • CEE Fàsia-Eixample (Barcelona) • CEE Fundació EIR - El Niu (Barcelona) • CEE Gavina (Barcelona) • CEE Guimbarda (Barcelona) • CEE Guru (Barcelona) • CEE Inst. Pedagogia Terapèutica Jeroni de Moragas (Barcelona) • CEE Instituto Ortopedagógico Niño Dios (Barcelona) • CEE L'Alba (Barcelona) • CEE La Sagrera (Barcelona) • CEE Lexia (Barcelona) • CEE Mare de Déu de Montserrat (Barcelona) • CEE Nadis (Barcelona) • CEE Ntra. Sra. de Montserrat (Barcelona) • CEE Paideia (Barcelona) • CEE Pedralbes (Barcelona) • CEE Rel (Barcelona) • CEE Sant Gervasi (Barcelona) • CEE Sants Innocents (Barcelona) • CEE Taiga (Barcelona) • CEE Vida Montserrat (Barcelona) • CEE Ntra. Sra. de la Esperanza (Sant Adrià de Besòs) • CEE Llar Santa Maria de Queralt (Berga) • CEE L'Arboç (Mataró) • CEE L'Estel (Calldetenes) • CEE Centre de Formació i Treball Flor de Maig (Cerdanyola del Vallès) • CEE Bellaire (Cerdanyola del Vallès)

	<ul style="list-style-type: none"> • CEE Xalest (Sabadell) • CEE Xaloc (Sabadell) • CEE Barcanova (Santa Perpètua de Mogoda) • CEE El Pi (Terrassa) • CEE Fàtima (Terrassa) • CEE Crespínell (Terrassa) • CEE L'Heura (Terrassa) • CEE Montserrat Montero (Granollers) • CEE Can Vila (Mollet del Vallès) • CEE Escuela Vivero Castell de Sant Foix (Santa Maria de Martorelles)
Tarragona	
Centres públics	Centres privats o dependents d'altres organismes
<ul style="list-style-type: none"> • CPEE Garbí (El Vendrell) 	<ul style="list-style-type: none"> • CEE L'Àngel (Amposta) • CEE Alba (Reus) • CEE Ntra. Sra. del Mar (Reus) • CEE Sant Jordi (Tortosa) • CEE Verge de la Cinta (Tortosa) • CEE Tilmar (Montblanc) • CEE Jerónimo de Moragas (Móra d'Ebre) • CEE Sant Rafael (Tarragona) • CEE Estela (Tarragona) • CEE La Muntanyeta (Tarragona) • CEE Solc (Tarragona)
Lleida	
Centres públics	Centres privats o dependents d'altres organismes
<ul style="list-style-type: none"> • CPEE L'Esperança (Lleida) 	<ul style="list-style-type: none"> • CEE Aremi (Lleida) • CEE Escoles Especials de la Llar de Sant Josep (Lleida) • CEE Siloé (Mollerussa) • CEE Apromi (Juneda) • CEE L'Estel (Balaguer) • CEE Centro de Estimulación Precoz Plançó (Lleida) • CEE Santa Maria del Alba (Tàrrrega)
Girona	
Centres públics	Centres privats o dependents d'altres organismes
<ul style="list-style-type: none"> • CPEE Font de l'Abella (Girona) • CPEE Palau (Girona) • CPEE La Maçana (Salt) • CPEE Mare de Déu del Mont (Vilafant) • CPEE Els Àngels (Palamós) • CPEE Ventijol (Blanes) • CPEE Ramon Suriñach (Ripoll) 	<ul style="list-style-type: none"> • CEE Mare de Déu del Carme (Sarrià de Ter) • CEE Joan Riu (Sant Gregori) • CEE Joan XXIII (Olot)

QUADRE 11. Centres d'educació en funcionament a Catalunya el curs 2005-2006

On existeix una proporció més alta de centres públics davant l'oferta dels centres privats o dependents d'altres administracions és precisament a les comarques de Girona. Si aquest càlcul s'hagués de mesurar a partir de les

delegacions territorials del Departament d'Educació passaria el mateix, ja que, si comptem el gruix total de les comarques de Barcelona (i no dels seus serveis territorials), actualment hi ha 14 centres públics d'educació especial. La proporció de centres que no depenen directament del Departament d'Educació a Catalunya és d'un 78,3 %. Això representa que el pes de l'educació institucionalitzada en centres d'educació especial a Catalunya, ara per ara, és en mans dels centres privats o dependents d'administracions municipals o bé de les diputacions provincials. A la pràctica el règim administratiu dels centres d'educació especial a Catalunya és molt divers: públics del Departament d'Educació, públics de l'Administració local, centres en règim de conveni, privats concertats, centres dependents de les diputacions provincials, o centres on coexisteixen diferents règims administratius.

La LODE estableix en el seu article 11 que:

- "1. Los centros docentes, en función de las enseñanzas que impartan, podrán ser de:
- a) Educación Preescolar
 - b) Educación General Básica
 - c) Bachillerato
 - d) Formación Profesional
2. La Adaptación de lo preceptuado en esta Ley a los centros que impartan enseñanzas no comprendidas en el apartado anterior, así como a los centros integrados que abarquen dos o más de las enseñanzas a que se refiere este artículo, se efectuará reglamentariamente".

Aquest article feia entendre que no existien els centres d'educació especial, o almenys de la seva lectura es desprenia que aquests no estaven previstos. En tot cas no quedava clar si havien d'existir centres de preescolar d'educació especial, o centres d'EGB d'educació especial, o bé instituts d'FP d'educació especial. A la pràctica, amb el temps, aquesta qüestió quedà completament difuminada.

Ley 26/1985, de 31 de julio, de medidas urgentes para la racionalización de la estructura y de la acción protectora de la Seguridad Social. BOE núm. 183 (1 d'agost de 1985). Pàg. 24452-24454

La Seguretat Social té els seus orígens, per un costat, en la implantació del Subsidio de Vejez³⁵¹ i del Seguro Obligatorio de Enfermedad³⁵² (14 de desembre de 1942). Actualment, la Seguretat Social està garantida a través de l'article 41 de la

³⁵¹ Ley sustituyendo el régimen de capitalización en el Retiro Obrero por el de pensión fija, aumentando la pensión actual y convirtiendo las Cajas Colaboradoras en Delegaciones del Instituto Nacional de Previsión. BOE núm. 252 (9 de setembre de 1939). Pàg. 5017-5018.

³⁵² Ley de 14 de diciembre de 1942 por la que se crea el seguro obligatorio de enfermedad. BOE (27 de desembre de 1942). Pàg. 10592-10597.

Constitució espanyola: "Los poderes públicos mantendrán un régimen público de Seguridad Social para todos los ciudadanos, que garantice la asistencia y prestaciones sociales suficientes ante situaciones de necesidad, especialmente en caso de desempleo. La asistencia y prestaciones complementarias serán libres". Tot i algunes modificacions, no serà fins el 1994 que seria derogada en la seva totalitat pel Reial decret legislatiu 1/1994, de 20 de juny³⁵³ (tot i que des de llavors també han vingut altres modificacions). La Seguretat Social té per objectiu l'acció protectora, i un dels col·lectius és precisament el de les persones amb discapacitats, a través de l'assistència sanitària, les prestacions econòmiques, les prestacions i els beneficis dels serveis socials en matèria de reeducació i rehabilitació.

Any 1986

Real Decreto 969/1986, de 11 de abril, por el que se crea el Centro Nacional de Recursos de Educación Especial. BOE núm. 121 (21 de maig de 1986). Pàg. 18092-18093

La creació del Centro Nacional de Recursos de Educación Especial, que entraria en vigor el 22 de maig de 1986, responia a la voluntat d'elaborar, reflexionar i experimentar entorn de les orientacions bàsiques que sorgeixen del Ministeri d'Educació i Ciència per impulsar aquelles iniciatives que sorgeixen al voltant de l'educació especial. L'article 1 d'aquest reial decret establia que "se crea un centro nacional de recursos para la educación especial, dependiente del Ministerio de Educación y Ciencia, que garantiza el desarrollo, contraste y difusión de las orientaciones educativas derivadas de la legislación vigente en el campo de la educación especial".

Algunes de les principals actuacions que se'n derivaven, respecte a la col·laboració del Departament d'Ensenyament i el Centro Nacional de Recursos para la Educación Especial, foren les següents:

- "1. Elaboració i publicació de documents d'orientació als mestres per a la planificació i desenvolupament de la resposta educativa adreçada als alumnes amb necessitats educatives especials. [...]
2. Estudi de les funcions dels mestres de suport per a l'Educació Especial.

³⁵³ Real Decreto Legislativo 1/1994, de 20 de junio, por el que se aprueba el texto refundido de la ley general de la Seguridad Social. BOE núm. 154 (29 de juny de 1994). Pàg. 20658-20708.

3. Estudi sobre la resposta educativa adreçada als alumnes amb necessitats educatives especials en el període 12-16: currícula, organització escolar normalitzadora, etc.
4. Estudi i propostes de desenvolupament normatiu en relació amb els punts 1, 2 i 3.
5. Elaboració de propostes per a la formació permanent dels professionals de l'ensenyament en relació amb els nous àmbits funcionals referents a la progressiva normalització de serveis educatius adreçats als alumnes amb necessitats educatives especials (mestres de suport, ordinaris, membres d'equips psicopedagògics, inspectors, etc.).³⁵⁴

Seria derogat pel Real Decreto 1954/1995, de 1 de diciembre, por el que se determina la estructura orgánica básica del Ministerio de Educación y Ciencia. BOE núm. 288 (2 de diciembre de 1995). Pàg. 35011-35019.

Any 1990

Ley Orgánica 1/1990, de 3 de octubre, de Ordenación General del Sistema Educativo (LOGSE). BOE núm. 238 (4 d'octubre de 1990). Pàg. 28927-28942

La LOGSE substitueix la Llei general d'educació de 1970 i estableix unes noves etapes educatives (educació infantil, educació primària, educació secundària obligatòria, educació secundària postobligatòria). Aquesta llei, en l'àmbit de l'atenció educativa de les persones amb discapacitats, va establir en els seus articles 36 i 37 totes les normes que fan referència a l'educació de les persones amb disminució. S'introdueixen aspectes que tenen a veure amb l'escolarització d'alumnes amb NEE (concepte que surt per primera vegada en una norma legislativa, tot i que en el *Libro Blanco para la reforma del sistema educativo* ja hi quedaria recollit) en centres ordinaris a partir de l'adequació del que serà el currículum prescriptiu. El sistema educatiu ha de disposar del que són els recursos necessaris perquè l'alumnat amb NEE, temporals o permanents, puguin assolir, dins el mateix sistema, els objectius establerts de caràcter general per a tots els alumnes.

Una cosa fou la voluntat política que quedaria recollida en el *Libro blanco* i una altra les posteriors concrecions legislatives, que quedaren força curtes en relació amb l'atenció a les persones amb NEE.

³⁵⁴ Col·laboració amb el Centro Nacional de Recursos para la Educación Especial. Font AADE: [Caixa 6228. 1987. Codi 3.2.C. Sèrie IV. Subsèrie 7.]

Any 1991

Ordre de 29 de novembre de 1991, per la qual es determinen les proporcions de professionals per a l'atenció educativa als alumnes amb necessitats educatives especials derivades de disminucions greus i permanents escolaritzats en unitats i centres d'educació especial públics i privats de Catalunya. DOGC núm. 1548 (29 de gener de 1992). Pàg. 606

La disposició addicional 3 del Reial decret 1004/1991, de 14 de juny,³⁵⁵ facultava les administracions educatives per a l'establiment dels requisits mínims dels centres específics d'educació especial. Es demanava el concurs de diversos especialistes que complementaven la tasca del professorat segons les NEE d'aquests alumnes. Es marcava d'alguna manera un marc referencial que permetia ajustar els recursos dels centres a la resposta educativa d'aquests alumnes. Es regulava la proporció de professionals que havien de concretar aquesta resposta en els centres i les unitats d'educació especial de centres ordinaris públics i privats de Catalunya, tot i que el sector privat s'ha regulat per altres camins, a diferència del que ha estat el sector públic, tant per les proporcions de personal/alumne, com per les dotacions d'aquest personal dins el que seria el sector dels centres privats concertats d'educació especial.

Seria derogada per la disposició transitòria 2.2 del Decret 145/1995, de 18 d'abril, pel qual se suprimeixen diversos òrgans col·legiats adscrits a diferents departaments de l'Administració de la Generalitat.³⁵⁶

Any 1992

Resolució de 7 d'abril de 1992, per la qual es crea la Comissió d'Avaluació de la Reforma a l'Educació Especial. DOGC núm. 1584 (16 d'abril de 1992). Pàg. 2372. Modificada per la Resolució de 5 de novembre de 1993 (DOGC 19/11/1993). Derogada pel Decret 145/1995, de 18 d'abril. DOGC núm. 2050 (15 de maig de 1995). Pàg. 3716

Aquesta resolució, en virtut de la disposició transitòria 2 de l'Ordre de 29 de novembre de 1991,³⁵⁷ per la qual es determinen les proporcions de professionals

³⁵⁵ Real Decreto 1004/1991, de 14 de junio, por el que se establecen los requisitos mínimos de los centros que impartan enseñanzas de régimen general no universitarias. BOE núm. 152 (26 de juny de 1991). Pàg. 21181-21187.

³⁵⁶ Decret 145/1995, de 18 d'abril, pel qual se suprimeixen diversos òrgans col·legiats adscrits a diferents departaments de l'Administració de la Generalitat. DOGC. Núm. 2050 (15 de maig de 1995). Pàg. 3716.

per a l'atenció educativa als alumnes amb necessitats educatives especials derivades de disminucions greus i permanents escolaritzats en unitats i centres d'educació especial públics i privats de Catalunya, preveia la constitució d'una comissió que tindria com a finalitat el seguiment de l'aplicació de la dita ordre i l'avaluació dels resultats una vegada estigui totalment implantada. En aquesta Comissió hi podien participar membres de les organitzacions de titulars de centres representatius del sector. La Comissió d'Avaluació de la Reforma a l'Educació Especial estava composta pels membres següents: el president, el director general de Gestió de Professorat i Centres Docents, vocals, el subdirector general de Centres, el subdirector general d'Ordenació i Avaluació, el subdirector general de Planificació Escolar, 4 vocals designats per la Federació Catalana pro Persones amb Disminució Psíquica (APPS), el secretari, amb veu i vot, el cap del Servei de Centres Privats.

El Decret 57/1993, de 9 de març,³⁵⁸ va aprovar la reestructuració del Departament d'Ensenyament, i per tant es modificà la composició d'aquesta comissió per mitjà de la Resolució de 5 de novembre de 1993. Es modificava la denominació i la composició de la Comissió d'Avaluació de la Reforma a l'Educació Especial, creada per Resolució de 7 d'abril de 1992, que passava a ser la Comissió de Seguiment de l'Aplicació de l'Ordre de 29 de novembre de 1991 a l'Educació Especial. Quedaria suprimida pel Decret 145/1995, de 18 d'abril.³⁵⁹

Any 1995

Real Decreto 696/1995, de 28 de abril, de ordenación de la educación de los alumnos con necesidades educativas especiales. BOE núm. 131 (2 de juny de 1995). Pàg. 16179-16185

L'educació especial ha experimentat una gran transformació en els darrers anys. La Llei general d'educació de l'any 1970 incloïa per primera vegada l'educació d'alumnes amb dificultats, tot i que aquesta educació s'havia de dur a terme en un sistema educatiu separat de l'ordinari. Aquest reial decret de l'any 1995 sobre

³⁵⁷ Ordre de 29 de novembre de 1991. Op. cit.

³⁵⁸ Decret 57/1993, de 9 de març. Op. cit.

³⁵⁹ Decret 145/1995, de 18 d'abril, pel qual se suprimeixen diversos òrgans col·legiats adscrits a diferents departaments de l'Administració de la Generalitat. (Correcció d'errada en el DOGC núm. 2070, pàg. 5067, de 3.7.1995). DOGC núm. 2050 (15 de maig de 1995). Pàg. 3716.

l'ordenació de l'educació dels alumnes amb necessitats educatives especials posava de manifest noves formes d'entendre l'educació dels infants amb dificultats. Aquest reial decret "[...] regula los aspectos relativos a la ordenación, la planificación de recursos y la organización de la atención educativa a los alumnos con necesidades educativas especiales temporales o permanentes cuyo origen puede atribuirse, fundamentalmente, a la historia educativa y escolar de los alumnos, a condiciones personales de sobredotación o a condiciones igualmente personales de discapacidad sensorial, motora o psíquica. Todo ello en desarrollo de los artículos 36 y 37 de la Ley Orgánica de Ordenación General del Sistema Educativo y al amparo de la disposición final primera 2 de dicha Ley".

Any 1997

Decret 299/1997, de 25 de novembre, sobre atenció educativa a l'alumnat amb necessitats educatives especials. DOGC núm. 2528 (28 de novembre de 1997). Pàg. 13888.

Aquest decret, que era molt esperat dins la comunitat educativa de Catalunya, no va respondre a les expectatives que s'havien creat. Els centres d'educació hi feren aportacions. La veritat és que aquestes aportacions, a la pràctica no serviren gairebé de res. L'administració educativa no va recollir les propostes que provenien dels centres. Precisament, en un document que els centres d'educació especial de les comarques de Girona, en data 25 de maig de 1995, adrecen a M. Àngels González i Estremad, aleshores directora general d'Ordenació Educativa, fan una sèrie d'aportacions que no seran recollides en el Decret de l'any 1997.³⁶⁰ Precisament la directora general, en un escrit de 6 d'abril de 1995, havia demanat les aportacions dels claustres dels centres al projecte de decret.

El decret actualitzava, això sí, la regulació de l'atenció educativa a l'alumnat amb NEE, temporals o permanents, l'origen de les quals podia atribuir-se fonamentalment a condicions personals de discapacitat psíquica, motriu o sensorial, de sobredotació, o a la història educativa i escolar dels alumnes. Aquest mateix

³⁶⁰ Aquesta ha estat una tendència que s'ha anat repetint al llarg dels anys. Darrerament, amb la publicació del Pla director de l'educació especial, els centres hi podien fer aportacions. Aquestes no seran recollides perquè en altres qüestions el pla no s'ha aprovat definitivament i ha quedat totalment aparcad.

decret plantejava els requisits mínims de les unitats d'EE en centres ordinaris i centres d'EE, tot i que darrerament —encara que no s'hagi modificat expressament a través de cap norma legislativa amb força de llei— hi ha hagut força canvis i existeixen diferents modalitats d'atenció educativa d'infants i joves amb discapacitat escolaritzats en centres ordinaris a través d'unitats d'educació especial o bé unitats de suport a l'educació especial, per exemple. Aquest decret va quedar en molt poca cosa. Si bé era important assenyalar que es marcava la identificació, avaluació i determinació de les NEE de l'alumnat, i com els EAP, en col·laboració amb els mestres i professorat, especialistes i serveis específics, havien de realitzar l'avaluació psicopedagògica, una qüestió important que quedava recollida per primera vegada i que afectava la col·laboració dels centres d'educació especial amb les escoles ordinàries, no avançava més enllà del que hi havia especificat en l'article 8, que fet i fet no era gaire.

El 1998, el Departament d'Ensenyament publicava l'Ordre de 24 de novembre de 1998,³⁶¹ per la qual s'estableix el procediment per a l'autorització de modificacions d'elements prescriptius del currículum de l'etapa d'educació secundària obligatòria. Aquesta ordre apareixia en posterioritat a la publicació del decret de l'any 1997.

Actualment el decret de l'any 1997 és la darrera norma legislativa publicada a Catalunya sobre les persones amb NEE i que afecta l'atenció educativa d'infants i joves amb discapacitats. Aquest decret ha anat un pas enllà del que el Departament d'Ensenyament publicava el 1984 amb el Decret 177/84, de 17 d'abril, sobre l'ordenació de l'educació especial per a la seva integració en el sistema educatiu ordinari,³⁶² si bé la solidesa i una clara intencionalitat que es desprenen del decret de l'any 1984 no l'han tingut les normes legislatives que s'han publicat a Catalunya sobre l'atenció a les persones amb discapacitats, llevat de la Circular que establia els criteris d'actuació en el camp de l'educació especial de 4 de setembre de 1981. Són dos documents al darrere els quals hi havia Josep Maria Jarque, aleshores cap del Servei d'Educació Especial del Departament

³⁶¹ Ordre de 24 de novembre de 1998, per la qual s'estableix el procediment per a l'autorització de modificacions d'elements prescriptius del currículum de l'etapa d'educació secundària obligatòria. DOGC núm. 2807 (18 de gener de 1999). Pàg. 576.

³⁶² Decret 117/84, de 17 d'abril. Op. cit.

d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, d'alguna manera *anima mater* de l'educació especial a Catalunya en el darrer quart del segle XX a Catalunya.

A la sessió del Consell Escolar de Catalunya del 19 de febrer de 2003 hi va assistir Pere Solà, aleshores director general d'Ordenació i Innovació Educativa, per informar sobre el Pla director de l'educació especial. En aquesta mateixa sessió de treball es van tractar dels plans estratègics de centre i les proves sobre competències bàsiques als alumnes de 14 i 10 anys, elaborades per la Direcció General d'Ordenació i Innovació Educativa i coordinades pel Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu. Si bé una de les qüestions que més ressaltaven del treball que en aquell moment estava duent a terme el Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya era el Pla director de l'educació especial, aquest document, amb el canvi de Govern a la Generalitat de Catalunya que es va produir arran de les eleccions al Parlament de Catalunya del 16 de novembre de 2003 i la constitució de la VII legislatura, ha quedat totalment aparcat. Aquest document a grans trets plantejava la revisió i la planificació de l'oferta i l'orientació dels centres d'educació especials, les seves plantilles i l'oferta de recursos específics en centres ordinaris. Es plantejava per primera vegada, almenys des de l'Administració catalana, la possibilitat que aquests centres esdevinguessin centres d'atenció a l'alumnat amb NEE derivades de discapacitats, com feien fins ara, i en centres de recursos específics per a tots els alumnes que presentessin NEE derivades de greus discapacitats físiques o psíquiques. I havia de resoldre a curt termini l'ordenació de l'EE. El maig de 1994, Josep Maria Jarque ja havia proposat l'elaboració d'un pla director de l'educació especial.

En l'actualitat la normativa aplicable en l'àmbit de l'educació especial és la següent:

a) Normativa reguladora bàsica estatal

- Constitució espanyola, de 27 de desembre de 1978. BOE núm. 311 (29 de desembre de 1978). Pàg. 29315-29424: article 49.
- Ley 13/1982, de 7 de abril, de integraci3n social de los minusv3lidos. BOE núm. 103 (30 d'abril de 1982). Pàg. 11106-11112. Secci3n tercera, articles 23 a 31.

-
- Real decreto 334/1985, de 6 de marzo, de ordenación de la educación Especial. BOE núm. 65 (16 de març de 1985). Pàg. 6917-6920.
 - Ley orgánica 8/1985, de 3 de juliol, reguladora del derecho a la educación (LODE). BOE núm. 159 (4 de juliol de 1985). Pàg. 21015-21022; correcció d'errades en el BOE del 19 d'octubre de 1985.
 - Real decreto 969/1986, de 11 de abril, por el que se crea el Centro Nacional de Recursos de Educación Especial. BOE núm. 121 (21 de maig de 1986). Pàg. 18092-18093.
 - Orden de 24 de abril de 1996, por la que se regulan las condiciones y el procedimiento para flexibilizar, con carácter excepcional, la duración del período de escolarización obligatoria de los alumnos con necesidades educativas especiales asociadas a condiciones personales de sobredotación intelectual. BOE núm. 107 (3 de maig de 1996). Pàg. 15545-15546.
 - Real decreto 946/2001, de 3 de agosto, por el que se aprueba el estatuto del Real Patronato sobre Discapacidad. BOE núm. 214 (6 de setembre de 2001). Pàg. 33528-33531. (Modificat l'article 5 pel Reial Decret 338/2004, de 27 de febrer —BOE núm. 51 de 28 de febrer de 2004—.)
 - Orden ECD/235/2002, de 7 de febrero, por la que se constituye el Foro para la Atención Educativa a Personas con Discapacidad y se establecen sus competencias, estructura y régimen de funcionamiento. BOE núm. 37 (12 de febrer de 2002). Pàg. 5525-5528.
 - Orden ECD/2974/2002, de 25 de noviembre, por la que se modifica el reglamento aprobado por la Orden ECD/235/2002, de 7 de febrero, por la que se constituye el Foro para la Atención Educativa a Personas con Discapacidad y se establecen sus competencias y régimen de funcionamiento. BOE núm. 284 (27 de novembre de 2002). Pàg. 41643.
 - LOCE, Ley orgánica 10/2002, de 23 de diciembre, de la calidad de la educación. BOE núm. 307 (24 de desembre de 2002). Pàg. 45188-45220.
 - LOE, Ley orgánica 2/2006, de 3 de mayo, de educación. BOE núm. 106 (4 de maig de 2006). Pàg. 17158-17207.

b) Normativa reguladora bàsica a Catalunya

- Decret 117/1984, de 17 d'abril, sobre l'ordenació de l'educació especial per a la seva integració en el sistema educatiu ordinari. DOGC núm. 435 (18 de maig de 1984). Pàg. 1270.
- Ordre d'11 d'abril de 1989, per la qual es creen centres de recursos educatius per a eficients auditius. DOGC núm. 1133 (19 d'abril de 1989). Pàg. 1667.
- Ordre d'11 de maig de 1989, per la qual es crea el Centre de Recursos Educatius per a Deficients Auditius de Catalunya (CREDAC). DOGC núm. 1147 (26 de maig de 1989). Pàg. 2291.
- Ordre de 15 de juny de 1990 per la qual es crea la Comissió Tècnica d'Educació Especial. DOGC núm. 1313 (4 de juliol de 1990). Pàg. 3090. Modificada per la Resolució de 4 de maig de 1993 (DOGC 2/06/1993).
- Ordre de 29 de novembre de 1991, per la qual es determinen les proporcions de professionals per a l'atenció educativa als alumnes amb necessitats educatives especials derivades de disminucions greus i permanents escolaritzats en unitats i centres d'educació especial públics i privats de Catalunya. DOGC núm. 1.548 (29 de gener de 1992), pàg. 606. (Derogada la disposició transitòria 2.2 pel Decret 145/1995, de 18 d'abril, per la qual se suprimeixen diversos òrgans col·legiats adscrits a diferents departaments de l'Administració de la Generalitat (DOGC núm. 2.050, de 15 de maig de 1995), pàg. 3716.
- Decret 206/1995, de 13 de juny, pel qual s'adscriu l'atenció precoç al Departament de Benestar Social. DOGC núm. 2079 (24 de juliol de 1995). Pàg. 5512.
- Decret 299/1997, de 25 de novembre, sobre atenció educativa a l'alumnat amb necessitats educatives especials. DOGC núm. 2528 (28 de novembre de 1997). Pàg. 13888.
- Ordre de 24 de novembre de 1998, per la qual s'estableix el procediment per a l'autorització de modificacions d'elements prescriptius del currículum de l'etapa d'educació secundària obligatòria. DOGC núm. 2807 (18 de gener de 1999). Pàg. 576.
- Ordre ENS/304/2002, d'1 d'agost, per la qual es regulen els programes adaptats de garantia social i els programes de formació per a la transició a la vida adulta destinats a nois i noies amb necessitats educatives

especials, derivades de discapacitats, escolaritzats en centres d'educació especial o unitats d'educació especial en centres ordinaris. DOGC núm. 3719 (13 de setembre de 2002). Pàg. 16020.

En l'àmbit de l'atenció a les persones amb discapacitat, el 2003 s'aprovaren dues importants lleis: la Llei d'igualtat d'oportunitats, no discriminació i accessibilitat universal de les persones amb discapacitat,³⁶³ i la Llei de protecció patrimonial de les persones amb discapacitat.³⁶⁴ Encara resten pendents altres lleis, algunes d'estatals, com la Llei d'autonomia personal (Llei de dependència) que està preparant el Govern de José Luis Rodríguez Zapatero. En l'àmbit català el Consell Executiu del Govern de la Generalitat de Catalunya, presidit per Pasqual Maragall, aprovava el dia 17 de gener de 2006 el Projecte de Llei de serveis socials, que d'alguna manera garantia i universalitzava el dret dels serveis socials per a totes aquelles persones amb necessitats socials que hi ha a Catalunya.

³⁶³ Ley de Igualdad de oportunidades, no discriminación y accesibilidad universal de las personas con discapacidad. BOE núm. 289 (3 de diciembre de 2003). Pàg. 43187-43195.

³⁶⁴ Ley 41/2003, de 18 de noviembre, de protección patrimonial de las personas con discapacidad y de modificación del Código Civil, de la Ley de enjuiciamiento civil y de la normativa tributaria con esta finalidad. BOE núm. 277 (19 de noviembre de 2003). Pàg. 40852-40863.

CAPÍTOL 2 - L'ATENCIÓ CAP A LES PERSONES AMB DISCAPACITATS: L'ATENCIÓ INSTITUCIONALITZADA EN CENTRES D'EDUCACIÓ ESPECIAL

2.1. Antecedents en l'educació institucionalitzada en centres d'educació especial anteriors a la dècada dels anys seixanta³⁶⁵

Les primeres institucions escolars s'han de situar cronològicament al segle XVII, concretament amb la creació de la primera escola pública per a nens sords a França, que més endavant serà l'Institut Nacional de Sordmuts.

A final del segle XVIII i principis del XIX s'inicia el període de la institucionalització especialitzada. La societat comença a prendre partit en la causa. Es tracta més d'una atenció assistencial que no educativa, amb la idea que es vol protegir la societat de les persones "anormals". En molts llocs es construeixen centres apartats dels nuclis urbans, argumentant que el camp els proporciona un entorn més sa i saludable. Això va començar a esdevenir motiu de preocupació per a alguns científics de l'època: "Al margen de todo ello, los antecedentes de la Educación Especial, constituidos por el trato recibido por la que podríamos llamar, con evidente ambigüedad, «infancia anormal», se remontan a períodos históricos tan alejados como la propia historia de la humanidad. Pero entonces ya no se trata

³⁶⁵ L'estudi de l'atenció a les persones amb discapacitats (l'estudi de la persona) es pot seguir d'una manera molt precisa amb la publicació SCHEERENBERGER, R. C. (1984). *Historia del retraso mental*. Sant Sebastià: SIIIS, i també amb la que publicaria l'any 1995 el catedràtic de l'EU de Psicobiopatologia de les deficiències de la Universitat d'Oviedo, Antonio León Aguado Díaz, sobre la història de les deficiències: AGUADO DÍAZ, A. L. (1995). *Historia de las deficiencias*. Madrid: Ed. Escuela Libre.

de Educación Especial, sino que dicha historia cabalga entre las de la asistencia social y de la medicina, confundiéndose en último término con la historia de la marginación".³⁶⁶

El tractament del que serà la infància anormal passarà de ser un tractament beneficocaritatiu a plantejar-se primer com una tasca assistencial, passant pel tractament mèdic i fins a arribar a l'etapa educativa que li reconeix, per tant, uns drets i uns deures i unes possibilitats com qualsevol altre membre de la societat, tot i que inicialment en centres especialitzats. V. Vaney assenyalava: "Los atrasados: sujetos que, sin poder ser clasificados en la categoría de anormales medicales, están atacados de debilidad mental y que, no poseyendo más que una inteligencia y una responsabilidad atenuadas, no pueden adquirir en la escuela común y por los métodos ordinarios de enseñanza la media de instrucción primaria que reciben los demás alumnos."³⁶⁷ El mateix passava amb els infants inestables, perquè, segons el mateix Vaney, "[...] se les hace insoportable la disciplina general y necesitan ser alejados indispensablemente de la escuela pública".³⁶⁸ Mariano G. Herráiz Gascueña, en relació amb l'organització de l'educació dels nens anormals en els inicis de l'educació especial espanyola (1900-1936), afirma que:

"La racionalización pedagógica de que los niños discapacitados necesitaban una enseñanza especial, al margen del sistema educativo ordinario, lleva a plantear, en los orígenes de la Educación Especial española, la necesidad de escuelas especiales para sordomudos, ciegos, lisiados y anormales mentales. Posteriormente al radicalizarse la idea de que los niños con discapacidad necesitaban una enseñanza especial basada en el diagnóstico, clasificación, selección y tratamiento específico al margen de la escuela ordinaria, llevó a plantear la necesidad de centros para cortos de vista, duros de oído, niños nerviosos, epilépticos y niños delincuentes e incorregibles (con defectos de carácter y sentimientos). Incluso esta dinámica también postuló escuelas para niños precoces y excesivamente inteligentes".³⁶⁹

L'educació especial començà amb el tractament de les deficiències sensorials. La por de la anormalitat era evident. Les pràctiques de l'època evidenciaven que hi havia un recel molt fort envers la persona amb deficiències.

³⁶⁶ PUIGDELLÍVOL AGUADE, I. (1986). "Historia de la educación especial". Dins Molina Garcia, S. (dir.) (ed.), *Enciclopedia temática de la educación especial* (pàg. 47-61). Madrid: Ed. Santillana. Pàg. 47.

³⁶⁷ VANEY, V. (1913). Op. cit. Pàg. 10.

³⁶⁸ *Ibídem*

³⁶⁹ HERRAIZ DE GASCUEÑA, M. G. (2000). "La organización de la enseñanza de los niños anormales en los inicios de la educación especial española (1900-1936)". *Bordon*, núm. 52(1), pàg. 31-38. Pàg. 31.

Ignasi Puigdemívol assenyalava tres raons que expliquen la prioritat de l'educació d'aquests nens en el naixement de l'educació especial:³⁷⁰

1. Es tracta de dèficits que no afecten fonamentalment el desenvolupament mental.
2. L'explicació d'aquests dèficits no estava subjecta a explicacions màgiques i sobrenaturals.
3. L'individu amb dèficit sensorial és conscient de la seva limitació i pot col·laborar activament i intencionadament en la superació de les limitacions que aquest dèficit comporta.

Per altra banda, i tal com veurem, els primers educadors són persones d'església: frares, capellans, monjos... Es tractava que a través de l'educació aquests infants i adults arribessin a poder comunicar-se amb Déu, que a través de la lectura poguessin llegir i comprendre la paraula de Déu. És, veritablement, el que els mou a esmerçar esforços per poder educar *aquests pobres desgraciats*.

Les principals escoles es mouen a cavall entre Madrid i Barcelona. Serà on es duran a terme, més endavant, les actuacions d'aquell primer Patronato de Sordomudos, Ciegos y Anormales, els col·legis nacionals, les escoles municipals, les escoles de magisteri, les universitats i també els serveis privats que hi haurà. A principis de segle també hi haurà institucions en altres ciutats espanyoles—: Alacant, Badajoz, Bilbao, Castelló de la Plana, Còrdova, Gijón, Palma de Mallorca, Salamanca, Santiago de Compostel·la, Sevilla, Tarragona, Biscaia i Saragossa.

Tot i així, la història escrita de l'educació especial a Espanya no ha estat una història que hagi considerat les iniciatives que hagin sorgit fora de Madrid, la capital. De la lectura d'alguns textos i de les poques recerques en l'àmbit de la història de l'educació especial es desprèn que a "comarques" la feina no sempre s'ha comptabilitzat de la mateixa manera. La pugna entre Madrid i Barcelona queda recollida en els textos que segueixen. Si bé altres poblacions havien dut a terme experiències, inicialment, al voltant dels sordmuts i els cecs, només tindran consideració els col·legis de Madrid (Colegio Nacional o Municipal de Sordomudos y Ciegos) i de Barcelona, ja que l'educació que ofereixen segueix de model els principals corrents pedagògics europeus del moment. En l'àmbit de la nostra recerca, ens cal fer èmfasi en les actuacions que es durien a terme a Catalunya, perquè, entre altres qüestions a Girona i comarques no hi ha cap institució i alguns

³⁷⁰ PUIGDELLÍVOL AGUADE, I. (1986). "Historia de la educación especial". Dins S. Molina Garcia (dir.) (ed.), *Enciclopedia temática de la educación especial* (pàg. 47-61). Madrid: Ed. Santillana. Pàg. 50-51.

nois i noies amb discapacitats són atesos bàsicament en centres de Barcelona i comarques.

2.1.1. L'educació dels sordmuts³⁷¹

Algunes de les primeres experiències que es van dur a terme foren la del frare Pedro Ponce de León³⁷² (1509-1584), que a mitjans del segle XVI es va encarregar, al monestir de San Salvador, a Oña (Burgos), de l'educació de dotze nens sordmuts. Va escriure un llibre, *Doctrina para los sordomudos*,³⁷³ i va ser el creador del mètode oral i l'iniciador de l'ensenyament a les persones sordmudes. La història de l'educació de les persones sordes és, tal com assenyala Gloria González, "[...] observada y vista, hoy, como una historia de debates entre los representantes de las diversas metodologías a emplear en la instrucción del deficiente auditivo".³⁷⁴

Els treballs de Ponce de León van suposar la creació, el 1785, en ple regnat de Carles IV, i per iniciativa de Manuel Godoy, de l'Institut de Sordmuts, dins les instal·lacions de la casa consistorial de Madrid. La creació i instal·lació a la casa consistorial de Madrid de la primera escola oficial de sordmuts esdevindria anys més tard el Colegio Nacional.

Alguns que es considera que foren els continuadors de l'obra de Ponce de León no el reconeixen com a tal.³⁷⁵ L'exemple més conegut és el de Manuel Ramírez

³⁷¹ La dates, noms, llocs i esdeveniments de l'educació dels sordmuts, cecs i anormals està plena d'errors i dates incorrectes. Són enormes les publicacions que al llarg d'aquesta recerca hem anat trobant que no concorden les unes amb les altres. La rivalitat històrica entre Barcelona i Madrid fa que els uns i els altres vulguin reivindicar l'inici d'una educació especialitzada; per altra banda, som conscients que hem volgut il·lustrar quina ha estat l'educació especialitzada a casa nostra anterior a les iniciatives gironines i sempre amb l'objectiu de complementar —només això— la veritable recerca, que és la de l'educació institucionalitzada en centres d'educació especial a les comarques de Girona: en aquesta sí que esmercem tots els nostres esforços. En qualsevol cas, ho apuntem com un objectiu de futur: escriure pròpiament la història de l'educació especial a Espanya i Catalunya.

³⁷² Existeixen certes discrepàncies en la data de naixement de Ponce de León. En alguns treballs figura que va néixer l'any 1510, en d'altres el 1526 i en d'altres el 1520.

³⁷³ Aquest llibre va ser conservat a la biblioteca del monestir d'Oña fins al segle XVII. Des de llavors no s'ha tingut cap més constància de la seva existència.

³⁷⁴ GONZÁLEZ MOLL, G. (1992). *Historia de la educación del sordo en España*. València: Nau Llibres. Pàg. 31.

³⁷⁵ No podem aprofundir en aquest aspecte, però les circumstàncies i tot el procés són força complexos. Les coses no són tan simples com la història ens ha explicat al llarg del temps. Noves recerques apunten altres fets i altres qüestions que s'haurien de sospesar dins tot aquest procés. Un article publicat al web de la Universitat Complutense de Madrid per l'escriptor i historiador Antonio Gascón Ricao apunta noves dades sobre la història de l'alfabet dactilològic espanyol i de les persones que van intervenir en tot aquest procés. Per tant, es tracta d'una nova història molt fonamentada de l'educació dels sordmuts a Espanya.

de Carrión (1579-1652), que va ser un educador de sordmuts de la noblesa castellana. D'aquest personatge se sap que guardava zelosament en secret el seu mètode de treball. El mètode oral no va tenir una vertadera projecció fins a Juan Pablo Bonet, en ple segle XVII. El 1620 Juan Pablo Bonet (1579-1633) va publicar *Reducción de las letras y arte de enseñar a hablar a los mudos*. Havia recollit la metodologia utilitzada per Ponce de León. Aquell mètode tenia algun problema, ja que requeria un considerable temps d'aplicació i tampoc no es podia utilitzar en grups nombrosos d'alumnes. Un altre espanyol notable (tot i que els portuguesos el consideren seu atès l'origen i la nacionalitat de la seva família) fou Jacobo Rodríguez Pereira (1715-1780), considerat a l'època un dels millors mestres de sords de tots els temps. Edouard Seguin seria l'autor d'una obra³⁷⁶ sobre la biografia i l'anàlisi del seu mètode, que traduiria a l'espanyol Jacobo Orellana Garrido, aleshores professor al Colegio Nacional de Sordomudos de Madrid. Abans de Juan Pablo Bonet i contemporani de fra Pedro Ponce de León, hi hagué també el pare Melchor de Yebra (1524-1586).³⁷⁷

La primera escola de sordmuts mundial (més tard es va convertir en l'Institut Nacional de Sordmuts) la va crear l'abat Charles-Michel de l'Épée (1712-1789) el 1760 a París. Com ja hem assenyalat, anys més tard aquest centre passaria a ser l'Institut Nacional de Sordmuts. La principal aportació de l'abat de l'Épée va ser la sistematització d'un llenguatge mimic que permetia la comunicació entre ells i a través del qual també es podien impartir les classes. Va ser el mètode amb més projecció internacional.

Si bé sovint s'ha donat importància a la primera escola per a sordmuts creada a Madrid el 1805, la realitat és que a Barcelona el sacerdot Joan Albert i Martí aplicà els mètodes de fra Lorenzo Hervás y Panduro, que durant un temps visqué a Barcelona, i de l'abat de l'Épée des de l'any 1798. Aquesta escola es finançava a través de la caritat i, quan els recursos econòmics s'esgotaren, s'acabà dirigint a l'Ajuntament de Barcelona. Aquesta institució li concedí, en una sessió del

³⁷⁶ SEGUIN, E. (1932). *Jacobo Rodríguez Pereira. Primer maestro de sordomudos en Francia. Biografía y análisis de su método y elogio del mismo método por Buffon. Prólogo de Eduardo Drouot. Profesor en la Institución Nacional de Sordomudos de París. Traducción de Jacobo Orellana Garrido. Profesor en el Colegio Nacional de Sordomudos de Madrid*. Madrid: Francisco Beltrán. Librería española y extranjera.

³⁷⁷ IVARS, A. (1920). *Cuestionario histórico. ¿Tiene el padre Melchor de Yebra, franciscano, algún título para poder figurar entre los precursores del arte de enseñar a hablar a los sordomudos?* Madrid: Imp. de San Bernardo.

consistori del 4 de febrer de 1800 al Saló de Cent ("el salón grande de las Casas Consistoriales"), que de 5 a 8 de la tarda pogué dur a terme l'educació d'aquests infants. Fou veritablement una experiència molt curta que va continuar també el capellà Salvador Vieta, rector de Llavaneres l'any 1806. L'educació fou interrompuda per la Guerra del Francès, que va motivar que Barcelona estigués ocupada pels francesos des del 1808 fins al 1814, i fou represa pel sacerdot profès de l'orde de Sant Domènec al convent de Santa Caterina Manuel Tomàs Estrada, el 1816, que hi donaria a Catalunya una forta empenta. Fra Estrada tingué el nomenament reial com a mestre de la seva especialitat a Barcelona, però hagué de viure força penúries per tirar endavant el projecte, cosa que no passava a Madrid amb el mateix col·legi, que rebia tot el suport i ajut de l'Estat. El 4 de desembre de 1816 s'havia inaugurat en una de les sales de l'Ajuntament de Barcelona l'ensenyament dels sordmuts. El 1824 es buscava un nou lloc per atendre a aquests infants fora del que havia estat el Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona.

La Junta de Comerç de Barcelona va crear una escola, que durà molt poc, destinada als sordmuts. L'escola la dirigia Josep M. Moralejo i Lluís Rubio. L'autorització arribaria el 12 de gener de 1838 i seria inaugurada el 22 d'abril d'aquell mateix any. Aquesta escola es deia Alianza Oriental. L'1 d'abril de 1840 els directors presentaren la dimissió i la Junta de Comerç renuncià a continuar costejant l'escola.

El 1843, quan l'Ajuntament de Barcelona se'n torna a fer càrrec, la direcció torna a recaure en fra Manuel Tomàs i Estrada, que moriria l'any següent. L'edifici era al costat de l'escola de cecs, per la qual cosa quedà establerta com a Escola de Cecs i Sordmuts. El 1855 l'escola de sordmuts s'havia traslladat als locals que ja ocupava l'escola de cecs a l'exconvent de Sant Caietà. El 1844 el director era Miquel Rispa,³⁷⁸ que seria substituït per Antoni Rispa el 1856, el seu germà, i que donaria un fort impuls a l'escola. El 1872 Antoni Rispa seria substituït per Francesc d'A. Valls i Ronquillo.

Amb els anys hi haurà més canvis i moviments. El 1911 es crea l'Escuela de Anormales, annexa a la de Ciegos y Sordomudos, i es nomena un director i 4

³⁷⁸ Apareix el còlera a la ciutat de Barcelona. Es va haver de tancar l'escola temporalment. L'any 1855 moria Miquel Rispa.

professors per cadascuna de les diferents anormalitats, de manera que la institució es converteix en Escuela de Ciegos, Sordomudos y Anormales.

Amb el pas del temps, la ciutat de Barcelona disposarà d’altres centres, alguns privats, per a l’educació dels sordmuts (i de cecs, en algun cas): l’Escuela Nocturna Gratuita de la Casa del Sordomudo, l’Instituto Educativo de Sordo-mudos y de Ciegos (centre que formava part de l’Obra de Amor³⁷⁹ a los Inválidos de l’aleshores Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros de Cataluña y Baleares), el Laboratorio de la Palabra, l’Instituto Catalán de Sordomudos, l’Instituto Oral Ephetta, el Centro Municipal Fonoaudiológico José M.ª de Porcioles, que seria hereu de l’antiga Escola Municipal de Sordmuts i que l’Ajuntament de Barcelona crearia el 1970, etc.

2.1.2. L’educació dels cecs

Pel que fa a l’atenció educativa dels cecs, Valentin Haüy (1745-1822) va crear a París, el 1784, un institut per a nens cecs. Un dels seus alumnes seria Louis Braille (1806-1852), que construiria un conegut sistema de lectoescriptura per a persones amb deficiències visuals. A Barcelona es donaren les primeres experiències de la mà d’un rellotger, Josep Ricart, el 1819, que es pot considerar el pioner de l’educació de cecs a Espanya. Es tractava d’una acadèmia, subvencionada pel municipi de Barcelona, que atenia uns 8 alumnes, als quals ensenyava lectura, escriptura, aritmètica i música.

Fundada pel pedagog fra Manuel Català —frare trinitari—, i sota els auspicis de l’Ajuntament de Barcelona, el 1820 es va crear una secció per a cecs dins l’escola d’adults (Acadèmia Cívica). Els ensenyaments musicals els impartia Joaquim Ayné. Ateses les rivalitats que aviat sorgiren entre l’acadèmia de cecs i l’escola municipal, l’Ajuntament de Barcelona va acordar fusionar els dos centres el 1822. S’establiren en els locals de l’Acadèmia Cívica. Josep Ricart i fra Manuel Català treballarien junts a la mateixa escola, que seria dirigida pel segon fins a la seva mort, el mateix any 1822. El pare Casamada el substituiria a la direcció. El 1823 l’escola és clausurada i el mateix Ricart continua l’educació dels cecs a casa seva amb l’ajut d’altres professors. Arran d’una visita a Barcelona de Ferran VII el

³⁷⁹ Altres obres benèfiques que duia a terme “la Caixa” eren el Amparo de Santa Lucía para ciegas i l’Instituto para la Rehabilitación Física de Mutilados, a més del que hem assenyalat.

1827, i coneixent els treballs de Josep Ricart, volgué crear l'escola de cecs a Madrid.³⁸⁰ No seria possible. L'escola aconseguiria uns nous locals a la Casa de la Caritat de Barcelona. El 1837, amb la mort de Josep Ricart, Antonio Marès seria el director. El nou professor de música seria Jaume Bruno i Berenguer. El 1843 s'ajunten amb l'escola de sordmuts. En aquest mateix any, Jaume Bruno i Berenguer, després d'un viatge a París, introduiria a l'escola el mètode d'escriptura per punts que havia ideat el francès Louis Braille. L'Escola de Cecs, durant aquest període i fins al 1870, tindrà nombrosos canvis en el professorat. El professor de música i director de l'orquestra, el gironí Joan Carreras i Dagas, entraria a formar part del claustre el 1861. Hi romandria com a professor fins al 1872, data en la qual tornaria a la seva ciutat natal, on fundaria una acadèmica de música i escola per a sordmuts i cecs, la primera institució gironina de què tenim constància. El 1856 les dues escoles de cecs i sordmuts es troben a l'exconvent de Sant Caietà, situat al carrer del Governador (avui dia Duran i Bas). El primer reglament conjunt dels dos centres data de l'any 1861.³⁸¹ Aquest reglament, que es publicaria el mes de maig de 1861 (el que hi havia fins aleshores només tractava dels cecs), inclouria de nou les dues escoles, de cecs i de sordmuts.

Tot i que a Barcelona l'ensenyament dels sordmuts és anterior al dels cecs, l'escola prengué el nom d'Escuela Municipal de Ciegos y Sordomudos. Que el nom *cecs* anés al davant del de *sordmuts* va generar molta polèmica a l'època, i així succeí perquè l'escola de sordmuts s'instal·là dins l'escola de cecs.

En aquest període, el mestre Joan Carreras i Dagas comparteix la seva tasca docent amb altres professors de relleu: Felicia Costa, Domingo Bonet, Maria Mestres, Agustín Solé, Cayetano Pullés i Tomás Padró. Entre els anys 1861 i 1864 el director de l'escola seria Pere Llorens, que era alhora mestre de música i responsable del taller d'edició i impremta de l'escola. Pere Llorens seria nomenat professor interí el 30 d'abril de 1856, en propietat el 29 de novembre del mateix any. La direcció de la impremta especial la tenia des del 9 de juliol de 1858. El

³⁸⁰ Sent JUAN MANUEL BALLESTEROS director del Colegio Nacional de Sordomudos, a Madrid —càrrec que va assumir quan el Colegio va ser assumit pel Ministeri de Foment—, va aconseguir que la reina Maria Cristina atorgués un crèdit que permetés obrir, l'any 1842, la que es considera la primera escola oficial de cecs a Espanya, que va quedar annexada al Colegio Nacional de Sordomudos, tot i que en realitat l'educació dels cecs començaria a Barcelona i no a Madrid. En qualsevol cas, les ajudes i el suport que tingué Madrid, com a escola nacional per a cecs, sordmuts o bé anormals, sempre fou més abundant i generosa.

³⁸¹ Ayuntamiento de Barcelona (1861). *Reglamento de la Escuela de Ciegos y de Sordo-mudos establecida en Barcelona á cargo de su Excmo. Ayuntamiento*. Barcelona: Imprenta de la Escuela de Ciegos y de Sordo-Mudos.

professor Pere Llorens va crear un mètode, que publicà el 1857 (tot i que sembla que ja l'havia donat a conèixer dos anys abans), per ensenyar a escriure els cecs de forma llegible també per a les persones vidents, tot i que no va tenir gaire ressò. Al llarg del segle XIX, l'educació musical a Espanya es basava bàsicament en aquests dos sistemes que havien ideat Gabriel Abreu i Pere Llorens, que es desenvoluparien paral·lelament a la implantació del sistema Braille. Gabriel Abreu Castaño era natural de Madrid, cec de naixement, i es va educar al Colegio Nacional de Sordomudos, que aleshores dirigia el metge i pedagog Juan Manuel Ballesteros. El sistema Abreu estava basat en el sistema Braille.

El 1872 seria nomenat director únic de les dues institucions Francesc d'A. Valls i Ronquillo, que fins aleshores ho havia estat de la institució de sordmuts. Amb Francesc Valls el centre va adquirir un notable prestigi no només a Espanya, sinó a la resta d'Europa. En seria el director fins al juliol de 1905. L'escola municipal de cecs i sordmuts va romandre als locals de l'exconvent de Sant Caietà fins al 1879, tot i que l'ensenyament es donava per separat. L'escola es traslladaria a uns locals de la Baixada dels Caçadors, núm. 6. A la mort de Valls i Ronquillo seguiren en la direcció Tiberio Sabater —de manera interina— i posteriorment Juan Nogués.

Com hem assenyalat, hi hagué posteriors canvis i trasllats: el 1915 es traslladarien a un edifici del carrer Provença, on romandrien fins al 1920, amb el trasllat a Vilajoana. Amb el títol d'Escuela Municipal de Ciegos i funcionant amb plena independència de les altres especialitats, a l'octubre de 1925 es traslladarien al carrer passeig de Tasso, 10. Hi hauria altres canvis i modificacions fins a arribar als nostres dies.

En el camp de l'educació de les persones cegues, a més del mestre Joan Carreras i del seu fill Laureà Carreras i Roura, que col·laboraria de manera molt estreta amb el seu pare, hem de destacar dos gironins: Francesc Campderà i Camin i Anicet Mascaró.

Francesc Campderà el 1819 va ensenyar a llegir i escriure Jaume Isern.³⁸² Aquest darrer és conegut perquè va crear un sistema d'escriptura i lectura sobre

³⁸² De JAUME ISERN podem destacar un important treball seu de l'any 1837, sobre l'ensenyament i també sobre la notació musical, del qual Francesc Campderà escriurà el pròleg i una nota biogràfica: ISERN, J. i CAMPDERÀ CAMINS, F. (1837). *Descripciones de algunos instrumentos para enseñar a los ciegos las primeras letras y la escritura en notas de música*. Barcelona: Imprenta de D. Francisco Oliva. Se sap que era cec de naixement i que havia nascut a Mataró. Era, tot i la seva discapacitat, un nen molt dotat per a la música, i se sap que només amb 4 anys sabia tocar el piano.

paper a persones cegues, però l'aportació més gran que va fer fou un sistema de notació i lectura musical. Jaume Isern fou membre de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Catalunya. De la figura del metge Francesc Campderà, que l'any 1844 crearia a Lloret de Mar la Torre Llunàtica, en parlem més endavant.

El metge oculista Anicet Mascaró i Cos (Lledó d'Empordà, 1842 - Lisboa, Portugal, 1906) és una figura no gaire coneguda a les nostres comarques. Fou metge graduat per la Universitat de Barcelona. Amb 28 anys se'n va a viure a Lisboa (Portugal), on treballarà i durà a terme tota la seva tasca com a metge, i s'especialitza en el tractament a les persones cegues. Va inventar una nova escriptura per a cecs que el Consell Superior d'Instrucció Pública de Portugal va avalar (tot i que a la pràctica no seria gaire utilitzat). Sembla que també rebria algun reconeixement de l'Administració espanyola. Va ser nomenat pel Govern de Portugal vocal de la comissió per a la reforma de la instrucció primària per a la implantació de l'ensenyament dels cecs i els sordmuts d'aquest país. Havia establert alguns contactes per donar a conèixer el seu sistema d'escriptura a la junta de professors del Colegio Nacional de Sordo-mudos y de Ciegos de Madrid. Aquest sistema per poder-se comunicar amb persones que no fossin cegues, tot i ser útil i ser valorat positivament el 1891 pel claustre de professors, no fou implantat i no tingué el reconeixement que el Dr. Mascaró havia pretès. Es tractava, en realitat, d'un sistema mixt d'escriptura per a cecs i vidents. En realitat al cec li requeria la utilització de molt de paper i el coneixement simultani de 2 alfabets. Era un xic complicat i car a la vegada.

2.1.3. L'educació dels deficients mentals

En el camp de les deficiències mentals hem de destacar les figures de personatges com Pinel (1745-1826) a França, Arnold (1742-1816) a Anglaterra, Chiaruggi (1759-1820) a Itàlia, Pestalozzi (1746-1827), Fröbel (1782-1858).

L'any 1821 va inventar una màquina per escriure música, per la qual cosa l'Acadèmia de Ciències i Arts de Londres li va concedir una medalla de plata.

Hem de situar bàsicament el naixement de l'educació especial³⁸³ cap a finals del segle XVIII, una època en la qual la característica predominant serà la ignorància i el rebuig cap a aquell col·lectiu de persones diferents. A finals del segle XVIII culminarà amb el moviment de la Il·lustració, que donarà lloc a importants avenços científics. Precisament al llarg del segle XVIII-XIX es creen grans institucions dedicades a l'atenció de les persones cegues, sordmudes i amb retard mental (anormals). Ens hem de referir a Jean-Marc-Gaspard Itard (1774-1838) i Edouard Seguin (1812-1880) com als "pares de l'educació especial" (aquests mateixos autors inspirarien anys més tard Maria Montessori).

"El problema dels deficients mentals és tot diferent. L'evolució forta es produeix a l'alba del segle XX. Contribueixen a provocar-la, com amb els altres anormals, el canvi de concepte de l'assistència pública fill de les idees filantròpiques del segle XVIII i de la renovació pedagògica concomitant, canvi que es va manifestar en les organitzacions de protecció a la infantesa en l'últim terç del segle XIX, les quals contribuïren a l'eclosió d'un dels factors de més importància en el destriament i tractament dels deficients mentals, o sigui, la revolució total dels conceptes de criminalitat dels infants, preparada de feia temps amb l'assuaujament de les idees jurídiques quant a la culpabilitat i a la pena.

En realitat, però, el desenvolupament de l'educació dels deficients es deu principalment a la psicologia moderna de laboratori i experimentació, que en prendre la patologia psíquica com un dels mètodes més importants per a la descoberta dels mecanismes de la psicologia normals ha permès el destriament i la classificació d'aquests anormals i ha obert el camí a la pedagogia per a llur tractament".³⁸⁴

El 1799 és localitzat als boscos de Lacombe, a la comarca de l'Aveyron (França), un "nen salvatge". Jean Itard era el cap mèdic de l'Institut Imperial de Sordmuts quan el 1800 aquest noi és traslladat a aquest centre. Durant 5 anys es va dedicar a l'educació d'aquest jove, després d'aconseguir-ne la tutela. Va elaborar dos importants informes: *La mémoire et rapport sur Victor de l'Aveyron* (1801) i més tard *Rapport sur les nouveaux développements de Victor de l'Aveyron* (1806). Aquests treballs tindran en el futur una incidència enorme de cara a l'educació dels nois i noies amb discapacitats.

A Edouard Seguin hi ha qui el considera el veritable pare de l'educació especial, ja que hi féu les aportacions més importants des del punt de vista

³⁸³ El naixement de l'educació especial no deixa de ser una estimació inconcreta i interpretable, atès que, si l'entendem com una "pràctica intencionada" de l'educació de nens amb dèficits o trastorns, tal com afirma Puigdemívol Aguade, I. (1986), op. cit., podem apreciar que les primeres experiències es remunten al segle XVI, concretament a l'educació dels nens sords, malgrat que algunes d'aquestes experiències aïllades no van tenir repercussions socials perquè no es va crear cap institució que els donés continuïtat.

³⁸⁴ GALÍ, A. (1979). *Ensenyament primari. Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya. 1900-1936*. (Vol. Llibre II —segona part—). Barcelona: Fundació Alexandre Galí. Pàg. 248-249.

metodològic i, prenent algunes de les idees formulades pel seu mestre, Itard, elaborà el seu mètode d'educació fisiològica.³⁸⁵ En qualsevol cas, hem de considerar, però, que el precursor de l'educació especial fou Jean Itard, ja que Edouard Seguin fou el seu deixeble.

A partir d'aquests fets importants i iniciadors de l'atenció cap a les persones amb deficiències, comencem a trobar les primeres iniciatives en altres països: la creació, el 1828, d'un establiment per a l'educació de nens retardats a Salzburg (Àustria); creació d'un centre, per Guggenbuehl, per al tractament de cretins el 1836 a Suïssa; l'escola de "folls, idiots i imbècils" per Falret, a la Salpêtière el 1831; la creació per Voisin primer el 1833 de l'escola d'idiotes a l'hospici de Sévres i un any més tard un centre ortofrènic; o el naixement, l'any 1881, a Leipzig, de la primera escola pública per a deficients mentals.

Les situacions van anar canviant i movent-se d'un pol a un altre: creació d'instituts i residències, aparició d'associacions professionals, etc. El problema dels deficients mentals preocupava; en canvi, al nostre país amb prou feines era conegut. L'escola obligatòria i gratuïta va posar en evidència un gran nombre de nois i noies amb deficiències que restaven a casa sense que ningú no els atengués: aquesta era la situació al nostre país cap al 1900.

A Madrid, el moviment en pro dels nens anormals l'havien iniciat Francisco Pereira i el seu fill Amador, quan el 1907 van inaugurar l'Instituto Psiquiátrico-Pedagógico (Sanatorio-Escuela) "para niños, niñas y jóvenes mentalmente retrasados, esquizofrénicos, psicasténicos, nerviosos, difíciles, etc.". Francisco Pereira tingué un paper important en la creació del Patronato Nacional de Anormales. Francisco Pereira és el creador també d'una revista (que faria les funcions de propaganda del centre) anomenada *La Infancia Anormal*. Per l'impuls del mateix Francisco Pereira, i tot i que des del 1907 lluitava per la creació de la Liga en pro de los Niños Deficientes, no seria fins l'any 1911 que legalitzaria definitivament davant el Govern Civil de Madrid la Sociedad Española para el Estudio y Protección de los Niños Mentalmente Anormales y de su Educación Especial.

³⁸⁵ SEGUIN, E. (1933). *La educación fisiológica. Traducción del francés y prólogo por Jacobo Orellana Garrido*. Madrid: Francisco Beltrán. Librería Española y Extranjera.

Els instituts medicopedagògics i els reformatoris (com a varietat dels mateixos instituts medicopedagògics), generalment sota el règim d'internat, atenien a la pràctica una varietat de les categories d'anormalitat mental. Són coneguts els de Heller a Viena, del Dr. Ovide Decroly a Brussel·les o del psicòleg nord-americà Henry Herbert Goddard a Vineland (EUA), a Barcelona el del professor Agustí Rius i Borrell i la clínica d'anormals de Vidal Perera, o a Madrid, a més de l'Escuela Sanatorio de Francisco Pereira, l'Instituto Médico-pedagógico del Dr. Gonzalo Rodríguez Lafora.

A Madrid, el 1921, el president del Patronato Nacional de Anormales Mentales, i a partir d'una instància adreçada al ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts, amb motiu del desig de fundar la primera escola especial per a l'educació dels anormals mentals, i que hauria de servir de norma i model per a la fundació d'altres escoles que serien necessàries a Espanya, plantejava que l'educació d'aquests infants "[...] ha de ser un hecho, a fin de arrancar a la inutilidad, a la imbecilidad, a la vagancia, al crimen y al parasitismo social muchos números; que la deficiencia mental, sin el remedio pedagógico que la hace desaparecer, se fija y se acentúa de un modo constante".³⁸⁶ La consideració que es tenia dels infants amb discapacitats era aquesta, sense cap mena de paliatiu. Tot just l'any anterior, el 1920, les Corts Espanyoles aprovaven en els pressupostos generals de l'Estat una partida de 25.000 pessetes per a assaigs d'educació d'anormals físics i psíquics.

A mitjans del segle XX als centres d'educació especial (*escuelas de deficientes mentales*) seran només admesos els educables, amb l'exclusió de l'idiota i sobretot el profund, "[...] al que no le cabe mejor suerte que la del ser asistido en un asilo para llevar una vida exclusivamente vegetativa".³⁸⁷ S'assenyalava des d'un punt de vista social que "[...] el idiota es ineducable e inutilizable; el imbecil es de educabilidad extremadamente reducida, y su utilización social será siempre muy limitada. Solamente el débil mental parece poder beneficiarse de manera satisfactoria con una educación especial. De hecho, éste último es más educable cuanto menos importante sea su retardo intelectual".³⁸⁸

³⁸⁶ Carta del residente del Patronato de Anormales Mentales dirigida al Excmo. Sr. Ministro de Instrucción Pública y Bellas Artes (05/02/1921). Font: AMECAH [Caja/Expediente 77359]

³⁸⁷ RODRÍGUEZ VICENTE, A. (1946). *Higiene de la edad escolar o paidocultura*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Instituto de Pedagogía San José de Calasanz. Pàg. 507.

³⁸⁸ BOURRAT, L., DECHAUME, J., GALLABARDÍN, R., GIRARD, P. F., KOHLER, C., PELLET, R. ET AL. (1958). *La infancia irregular. Psicología clínica*. (2a edició) Buenos Aires: Editorial Kapelusz. Pàg. 56

2.1.4. L'educació institucionalitzada de sordmuts, cecs i anormals. **Les altres branques dins l'educació especial**

Abans de la creació de la Secció d'Anormals a Catalunya, i amb algunes de les experiències iniciades durant el primer quart del segle XIX (Joan Albert i Martí amb els sordmuts o bé Josep Ricart amb els cecs), l'abril del 1843 van començar a funcionar de manera conjunta les escoles de cecs i sordmuts. El 1855 l'Ajuntament de Barcelona va fusionar en un sol centre l'ensenyament de sordmuts i cecs. Es crea, com ja hem apuntat anteriorment, l'Escola Municipal de Cecs i Sordmuts.

L'Ajuntament de Barcelona va donar una beca al professor Antoni Rispa amb l'objectiu que visités les principals escoles d'educació especial europees. Algunes de les aplicacions i mètodes que va observar li serviren per poder aplicar-los a Barcelona. Sabem que l'Ajuntament de Barcelona el 18 d'agost de 1910 creà una secció d'anormals annexa a l'Escola de Cecs i Sordmuts de Barcelona.

A Barcelona, i en el camp de les discapacitats físiques, es va fundar l'associació Laboriosidad. Hi havia mestres i persones preocupades per l'educació, sota els principis de la frenologia, és a dir, sota la teoria de la localització de les funcions psicològiques en determinats punts cerebrals. Sabem d'altres institucions particulars que hi havia a la ciutat de Barcelona a finals del segle XIX i principis del segle XX destinades a l'atenció dels infants anormals: el Colegio del Redentor per a nens delicats i retardats, l'Instituto del Bon Sauveur, l'Instituto Médico-pedagógico para el Tratamiento y la Educación de Atrasados y Nerviosos, i, així com passava en moltes poblacions, aquests infants i adults estaven acollits en hospicis, asils, hospitals, etc.

A finals del segle XIX, la Diputació de Barcelona, a través d'escoles i tallers, duu a terme algunes accions, al darrere de les quals hi ha Ramon Codina i Länglin.

Els iniciadors de l'educació institucionalitzada a Espanya foren Carlos Nebreda López i el sabadellenc Agustí Rius i Borrell.

Carlos Nebreda López de fet fou un continuador de la tasca iniciada per Juan Manuel Ballesteros (fou Carlos Nebreda qui el va substituir a la direcció), en la seva contribució a la institucionalització de l'educació especial. Lligat al Colegio de

Burgos,³⁸⁹ del qual seria primer mestre de cecs i després director —del 1868 al 1874—, on duria una tasca important seria al centre de Madrid. En col·laboració amb el psiquiatre Pedro Espinosa Martínez, crearien el 1875 el Colegio de la Quinta del Espíritu Santo (Hotel Palacio de la Quinta del Espíritu Santo), primer centre per a persones amb retard mental (*débiles mentales y jóvenes atrasados*) de què es té constància que existí a Espanya, tot i que es tractava més aviat d'una atenció més assistencial que pedagògica. De Carlos Nebreda ens ha arribat una important producció bibliogràfica.

Agustí Rius i Borrell³⁹⁰ era fill de Sabadell, on havia nascut el 30 de gener de 1837. Fou mestre. A Sabadell va fundar-hi una escola de primera ensenyança superior. Part del seu treball es pot seguir a través d'algunes de les publicacions que al llarg de la seva vida durà a terme, i especialment en l'àmbit de l'educació especial. Fou mestre a les escoles públiques de Barcelona. El 1885 va trobar de manera casual en una masia a Castellar del Vallès la primera edició —de l'any 1748— de l'obra *Instruccions per l'ensenyança de minyons*, de mossèn Baldiri Reixach.³⁹¹ N'elaborà un important estudi pedagògic que va publicar l'any següent. Agustí Rius i Borrell fou un important divulgador de l'obra de Baldiri Reixach (sabem de mossèn Baldiri Reixach que, partidari com fou dels grups reduïts davant les classes massives, fou un promotor del que avui considerem "atenció a la diversitat"). Però, pel que fa a l'educació de les persones amb discapacitats, en els darrers anys abans de jubilar-se Rius i Borrell com a mestre, la seva tasca fou enorme i d'una importància cabdal. El preocupava la felicitat dels infradotats mentals o sensorials. El 1894 va fundar a Sant Gervasi de Cassoles la casa de salut Nostra Senyora del Pilar. El mestre Rius i Borrell s'encarregava de l'atenció dels infants amb discapacitats i el metge Francesc de Paula Xercavins i Rius, que era nebot del mestre Rius i Borrell, s'encarregava dels malalts psiconeuròtics (aquest darrer, al Congreso de Primera Enseñanza de Barcelona, que es va dur a terme al Palau de Belles Arts de Barcelona a finals de 1909 i primers de gener de 1910, va pronunciar una ponència sobre l'organització de les escoles per a nens anormals).

³⁸⁹ En compliment de l'article 108 de la Llei d'instrucció pública de l'any 1857 (*Ilei Moyano*), va fer que el Govern de l'Estat adrecés una circular a tots els rectors de les universitats per promoure la creació de centres per a sords i cecs. El districte universitari de Barcelona s'havia avançat a aquesta legislació, però els districtes de Salamanca, Santiago i Valladolid ho van fer. A Burgos —districte de Valladolid— l'any 1868 s'obriria un col·legi de cecs.

³⁹⁰ Un llibre del professor Benet del Rincón i Igea tracta amb profunditat la vida i l'obra del mestre Rius i Borrell: DEL RINCÓN IGEA, B. (1999). *L'aportació pedagògica del mestre Rius*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

³⁹¹ REIXAC, B. (1992). *Instruccions per a l'ensenyança de minyons*. Toms I i II. (Vol. 30) Vic: Editorial Eumo.

En un conte que va publicar el 1896, *Gaspar. Historia de un buen niño*, hi apareix un nen amb retard mental. Va publicar més endavant dues obres prou importants per a l'atenció de les persones amb discapacitat: una sobre els nens amb retard³⁹² i una altra sobre els nens amb problemes de parla,³⁹³ camp on també destacà i on va ser un dels pioners en la recuperació dels problemes de llenguatge. El llibre *La educación de los niños atrasados (cortos de inteligencia, tartamudos, tartajosos, tardos en el hablar*, que publicaria el 1897, és el primer tractat que es publica a Espanya destinat totalment als nens mentalment anormals. Realitzà altres treballs prou importants a la seva vida fora de l'àmbit de l'educació a les persones amb discapacitats, però val la pena ressaltar que una de les aportacions més importants que va dur a terme va ser el plantejament de la problemàtica de la persona amb retard mental des d'un vessant educatiu i no solament mèdic. Aquesta és, veritablement, una de les aportacions més importants d'Agustí Rius i Borrell, ja que se'l considera el creador de la primera escola medicopedagògica d'Espanya: tot i que no està gaire clara la data de la seva creació, se sap que fou al llarg de la dècada del 1870 (i per tant, no està clar si fou la institució de Nebreda o de Rius i Borrell la primera institució privada per a nois amb retard mental). Es va crear amb l'ajuda de les Germanes de la Caritat de Santa Anna (annex a la casa de salut de Ntra. Sra. Del Pilar). Agustí Rius i Borrell va morir a Barcelona el 21 de febrer de 1912. El 17 de juliol de 1912 l'Ajuntament de Sabadell va prendre l'acord de donar el seu nom a un carrer de la ciutat, el que va del passeig de la plaça Major al de Sant Joan.

El 1917, per l'impuls que havia donat el Dr. Joan Alzina i Melis, s'havia creat l'Institut per a Nens Deficients a Vil·la Joana.³⁹⁴ En aquest centre hi havia arribat a

³⁹² RIUS BORRELL, A. (1897). *La educación de los niños atrasados (cortos de inteligencia, tartamudos, tartajosos, tardos en el hablar, etc)*. San Gervasio de Casolas, Barcelona: Impremta F. Sánchez, Casa de Salud de Nuestra Señora del Pilar.

³⁹³ RIUS BORRELL, A. (1900). *El tartamudeo y otros vicios de pronunciación con su tratamiento*. Barcelona: Tipografía de José Inglada.

³⁹⁴ L'objectiu d'aquesta recerca no és aprofundir en aquells aspectes que no siguin pròpiament l'estudi de l'educació institucionalitzada en centres d'educació especial a les comarques de Girona. Ara bé, la importància de Vil·la Joana ens portaria a parlar de la relació entre les escoles que formaven l'institut. És una relació, per altra banda, complexa i no exempta de problemes, ja que, si bé la unificació de les tres escoles (cecs, sordmuts i anormals) es produeix l'any 1917, per exemple l'any 1925 la de sordmuts se'n separaria, i la relació entre el mateix professorat esdevindria complexa, com ho són, per altra banda —i ho han estat gairebé sempre des dels inicis—, moltes de les actuacions que s'han dut a terme en aquest camp, perquè aquests àmbits —siguin o no siguin complexos— són difícils en si mateixos, com ho és tota actuació en el camp de l'educació a les persones amb discapacitats. No és l'objectiu de la nostra recerca, per tant, aprofundir en l'estudi de l'educació especial més enllà del que és pròpiament el seu estudi a les comarques de Girona, i sempre per contextualitzar i donar una millor cohesió a tota la recerca, si bé el període de l'Escola Municipal de Cecs i Sordmuts de Barcelona entre els anys 1861-1873 té rellevància perquè hi treballà com a mestre de música i director de l'orquestra i banda de l'escola el professor Joan Carreras i Dagas. El moviment de dades, la separació de les escoles, el paper de l'escola nacional a Madrid, la municipal de Barcelona, l'ocupació

col·laborar el Dr. Pere Barnils (que seria el director de l'escola de sords en tres etapes diferents: Barcelona, 1918-1920; Vallvidrera, 1920-1925; Barcelona, 1925-1930) al Laboratori de Fonologia i Problemes del Llenguatge. Aplicaria els seus coneixements en logopèdia dins l'Escola Municipal de Sords de Barcelona (1918-1930) i al seu Laboratori de la Paraula i Escola Annexa (1914-1933). El 1980 l'Àrea d'Educació de l'Ajuntament de Barcelona afavoreix la reforma de les seves institucions i l'equip del centre Vil·la Joana es planteja el fet pedagògic amb el deficient mental. El conjunt de Vil·la Joana fou denominat Centre Municipal d'Educació Especial Vil·la Joana, per a alumnes amb retard mental, i el curs 1986-1987 Institució Vil·la Joana, amb un centre d'educació especial i un centre de dia, per a l'atenció d'infants amb retard mental i amb greus trastorns de personalitat.

Quan el 1920 l'escola —escoles de cecs, sordmuts i deficients— es trasllada a Vilajoana (Vallvidrera³⁹⁵), aquesta —com ja hem apuntat anteriorment— ja havia passat per altres locals: el que hi havia al carrer de la Baixada dels Caçadors (el 1879), al passeig de Sant Joan (el 1912) o en un xalet (el 1915) que hi havia al carrer de Provença,³⁹⁶ on sembla que s'estigué fins a primers de desembre de 1920, quan es traslladà a Vallvidrera. La primera referència, com ja hem avançat, que es té a Catalunya de l'atenció a les persones amb deficiències dins les institucions pròpiament escolars data del 1910, quan l'Ajuntament de Barcelona crea una secció per a l'educació d'anormals, malgrat que les dates difereixen una mica. La història ens diu que l'Ajuntament de Barcelona fou la primera entitat oficial a Espanya que va voler donar educació als anormals. El consistori barceloní, en sessió de 18 d'agost de 1910, va aprovar un reglament per a la secció d'anormals. Des de llavors apareix l'Escola Municipal de Cecs, Sordmuts i Anormals de Barcelona.

d'edificis, dates de creació, etc. no sempre s'han mostrat en algunes publicacions i recerques amb tota fiabilitat. Tal com assenyala el llibre *Les construccions escolars de Barcelona* (AJUNTAMENT DE BARCELONA: 1922, 2a edició, Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Assessoria Tècnica de la Comissió de Cultura. Taller d'Arts Gràfiques Henrich i Cia. Pàg. 235): "La majoria dels escriptors que han tractat aquest tema han acceptat com a úniques fonts per determinar la data de creació de l'Escola de Sords-muts barcelonina les notícies que dona N'Antoni Rispa, director que fou de l'Escola, en la seva *Memoria relativa a las enseñanzas de los Sordo-mudos y de los Ciegos* (any 1865), en el capítol que tracta de la «Historia de las Escuelas de Sordo-mudos y de Ciegos de Barcelona». Caldrà, en el futur, dur a terme una recerca en profunditat per escriure definitivament la història de l'educació especial a Catalunya.

³⁹⁵ Dins el terme municipal, aleshores, de la població de Sarrià, residència que havia estat de Mn. Cinto Verdaguer, i que seria inaugurada el març de 1921.

³⁹⁶ Quan l'escola estava situada al carrer de la Baixada dels Caçadors, l'any 1879, sembla que ja hi havia una secció "d'anormals".

Sabem que a Vilajoana, com als altres centres municipals per a cecs i sordmuts de la ciutat de Barcelona, hi havia infants de les comarques de Girona.³⁹⁷ El dissabte 12 de març de 1921 l'Ajuntament de Barcelona celebrà la inauguració oficial de la nova instal·lació de les escoles de cecs, sordmuts i deficients i laboratoris annexos, a la finca Vilajoana de Vallvidrera. A més d'alcaldes d'altres poblacions catalanes, s'hi convidà els de Girona, Olot, Banyoles, Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Palafrugell, Torroella de Montgrí, Figueres, Santa Coloma de Farners, la Bisbal d'Empordà, Cassà de la Selva, Arbúcies i Roses.

En l'actualitat la línia de treball del centre Vilajoana implica l'atenció a problemàtiques deficitàries en el centre d'educació especial (CEE), l'atenció a trastorns psicopatològics greus en el centre de dia (CD) i l'atenció preventiva que es duu a terme a l'equip Antena (EA).

Alexandre Galí, a la *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900-1936*, manifesta la seva preocupació per la situació força deplorable que hi havia a Catalunya:

"Aquest problema, que a darreries del segle passat inquietava profundament tots els països civilitzats del món, en el nostre amb prou feines era conegut.

Diu un autor que ha estat l'escola obligatòria i gratuïta la que ha posat en evidència la plaga dels deficients mentals. Els idiotes pregons eren hospitalitzats com els raquítics i els escrofulosos; els perversos eren tractats com a criminals i els imbècils i febles eren amagats per les famílies o es perdien en el món dels captaires o en la trinxera. Quant als endarrerits, se'n desconeixia l'existència com a tipus social i mental."³⁹⁸

La veritat, però, és que les escoles d'educació especial de l'Ajuntament de Barcelona foren escoles renovadores, en plena sintonia amb els objectius del moviment de renovació pedagògica a Catalunya.

El 1910 es va crear el Patronato Nacional de Sordomudos, Ciegos y Anormales. El 1917 es va desglossar en tres especialitats: la de cecs, la de sordmuts i la d'anormals, que, tot i que el 1924 es van agrupar, el 1933 es

³⁹⁷ Així figura, i no la transcrivim, en la relació d'alumnes matriculats i que es troba a l'Arxiu de l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona.

³⁹⁸ GALÍ, A. (1979). *Ensenyament primari. Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya. 1900-1936*. (vol. Llibre II (Segona part)) Barcelona: Fundació Alexandre Galí. Pàg. 244.

tornarien a separar i es crearien centres diferents, amb reglaments de funcionament independents.

A Catalunya, abans de la dècada dels seixanta podem assenyalar algunes institucions importants en el tractament de les persones amb deficiències, darrere de les quals hi ha prestigiosos metges que imposaran un model clínic basat en el diagnòstic, la classificació segons el tipus de dèficit i una prescripció del tractament rehabilitador. Algunes d'aquestes institucions són l'Institut Mèdic Pedagògic del Dr. Josep Córdoba i Rodríguez a Barcelona (1915) per a famílies benestants (el Dr. Córdoba seria més tard el director del Laboratori de Psicologia de l'Escola Municipal a Barcelona); l'Institut Torremar, de la família Folch, a Vilassar de Dalt (1928),³⁹⁹ per a infants en edat escolar i amb trastorns psicològics (l'estudi psicològic del nen havia rebut un fort impuls amb la tasca del Dr. Lluís Folch i Torres —amb la col·laboració del Dr. Claudi Bassols—,⁴⁰⁰ amb el seu Laboratori d'Experimentació Psicològica per a Nens dins el que seria la Junta de Protecció a la Infància, el primer que hi hagué a Espanya, que s'havia creat el 1914); l'Institut de Pedagogia Terapèutica del Dr. Jeroni de Moragues⁴⁰¹ a Barcelona, el 1940; la Clínica Psicològica de la Infància, del Dr. Folch i Camarassa, a Barcelona (1944); la Institució Psicopedagògica Nostra Senyora de Montserrat per les Germanes Hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús, a Caldes de Malavella, Girona (1947), etc.

³⁹⁹ Lluís M. Folch i Torres, pare de Lluís Folch i Camarasa, en seria el director fundador al llarg del període 1928-1946. Havia estat també director dels serveis del Tribunal Tutelar de Menors (1921-1931).

⁴⁰⁰ El mateix Dr. Claudi Bassols, juntament amb el Dr. Florenci Boada, l'any 1944, funden PRO-INFANCIA - Instituto Médico Pedagógico, per a menors de 5 a 14 anys d'ambdós sexes, per a malalts mentals recuperables que no fossin esquizofrènics. Se'ls aplicava un tractament de pedagogia terapèutica i psicoteràpia ocupacional.

⁴⁰¹ El doctor JERONI DE MORAGUES I GALLISSÀ (Barcelona, 1901-1965) ha estat un dels metges pediatres que més ha influït en l'àmbit de l'educació especial a Catalunya. S'especialitzaria en la pedagogia terapèutica a l'Institut Psicotècnic de la Generalitat, i va organitzar amb Alfred Strauss el que seria el primer consultori de neuropsiquiatria infantil a Espanya, que dirigia Emili Mira, i amb ell i Strauss crearien l'Institut d'Observació Psicològica (La Sageta) de Barcelona, sota la direcció d'Alfred Strauss, de qui fou deixeble. Des del 1945 seria professor de Psicologia de la infància i adolescència a la Universitat de Barcelona. Va ser president de la Societat Catalana de Pediatria i president d'honor de la Societat de Neuropsiquiatria Infantil. Una de les obres més importants de Jeroni de Moragues fou la creació a Barcelona, l'any 1940, de l'Institut de Pedagogia Terapèutica. Però també del doctor Moragues, més enllà de la seva obra al capdavant d'aquest institut, dels càrrecs que ocupà en altres institucions i organismes (fou metge pediatre de l'Hospital de Sant Pau, de l'Institut Psicotècnic de la Generalitat de Catalunya), s'ha de ressaltar l'obra escrita que deixà a través de les seves publicacions (tant d'obra científica com literària) i d'una important tasca de mestratge i guia per a altres professionals de l'educació especial al nostre país. Tothom coincideix que el doctor Moragues fou, més enllà d'un tècnic i un agut coneixedor del món de la infància, un profund humanista.

La figura del Dr. Lluís Folch i Camarasa⁴⁰² és important de ressaltar en l'àmbit d'aquesta recerca per dos motius: per una banda, per la dimensió catalana d'aquest gran pedagog i metge; per l'altra, per les vinculacions que tindrà en alguns dels centres d'educació especial que es creen a les comarques de Girona. El Dr. Folch i Camarasa passaria molts moments de la seva vida a la població empordanesa de l'Escala. La nissaga dels Folch tenia fortes vinculacions amb les comarques de Girona, tal com assenyala un article que publicaria David Pagès a la *Revista de Girona* el 2000.⁴⁰³

A Barcelona l'antropòloga i metgessa italiana Maria Montessori va impartir un curs i va oferir alhora una sèrie de conferències al llarg de l'any 1916.⁴⁰⁴ Per aquesta mateixa època, a Espanya, el Dr. Ovidi Decroly també imparteix algunes conferències. Maria Montessori iniciaria les seves experiències a la clínica psiquiàtrica de la Universitat de Roma —va ser la primera dona metgessa de la Universitat de Roma—, i seria en aquesta institució on crearia i elaboraria el mètode que porta el seu nom, el 1907, a partir de les seves experiències pràctiques. Havia iniciat tot el seu treball amb infants amb discapacitats, aplicant els mètodes d'Edouard Seguin, i que posteriorment es durien a terme amb infants sense cap mena de retard mental.

Una de les principals aportacions que Maria Montessori durà a terme serà mostrar que el retard mental no era únicament un problema mèdic sinó pedagògic, mitjançant un tractament didàctic específic i també a través de la potenciació de la interacció sensitivomotora amb el seu entorn. Per altra banda, el doctor belga

⁴⁰² LLUÍS FOLCH I CAMARASA (Barcelona, 1913-1999). El seu pare era el pedagog i publicista Lluís Folch i Torres (Barcelona 1877-1928), que fou un dels impulsors de la Junta de Protecció a la Infància de Barcelona (en dirigia la part educativa). Va ser també director tècnic del Tribunal Tutelar d'Infants (1925-27) i crearia, l'any 1928, la institució per a deficients mentals Torremar, a Vilassar de Dalt, única en el seu gènere a Catalunya fins a l'any 1936. Lluís Folch i Camarasa era llicenciat en Medicina. S'especialitzà en trastorns psicològics, socials i educatius de la infància i l'adolescència. Fou, a més de fundador, director del Servei de Psiquiatria Infantil de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona (1943-1986), de la clínica Psiquiàtrica Universitària de l'Hospital Clínic de Barcelona (1950-1960) i de la Secció de Psiquiatria Infantil de l'Hospital Sant Joan de Déu (1960-1962). La seva tasca docent és importantíssima, ja que fou professor de la Universitat de Barcelona (1956-1982) i director de l'Institut Torremar, que la seva família regentava a Vilassar de Dalt. Fou president de la Societat Catalana de Pedagogia i membre de l'Institut d'Estudis Catalans. El 1988 va rebre la medalla President Macià de la Generalitat de Catalunya i el 1993 la Creu de Sant Jordi. Morí a Barcelona el 19 de setembre de 1999.

⁴⁰³ PAGÈS, D. (2000). "El lligam dels Folch i Torres amb les comarques gironines". *Revista de Girona*, núm. 203, pàg. 48-51.

⁴⁰⁴ L'Ajuntament de Barcelona va publicar l'any 1933 un document sobre l'escola pública de Barcelona i el mètode Montessori, on desglossava la relació de la Dra. Montessori amb Barcelona i les seves aportacions a l'educació del nostre país.

Ovide Decroly, que havia establert un mètode pedagògic basat en el principi del coneixement global i la globalització, havia iniciat també el seu treball a partir de l'estudi de la infància anormal. El 1901 havia creat una institució d'ensenyament especial per a infants amb discapacitats.

El Dr. Emili Mira i López va crear el primer laboratori de psicologia a Barcelona. L'1 de novembre de 1925, al Grupo Escolar de Girona, el Dr. Emili Mira va pronunciar la conferència "Papel del maestro en la determinación de las aptitudes profesionales de los escolares", de la qual es va fer ressò l'òrgan dels mestres públics de la província, *El Magisterio Gerundense*.⁴⁰⁵ El 1927, el Dr. Mira i López, professor de Psiquiatria de la Universitat de Barcelona, se situaria al capdavant de l'Institut d'Orientació Professional de Barcelona, que es transformà en l'Institut Psicotècnic de la Generalitat de Catalunya. El 1964, Miquel Siguán, deixeble d'Emili Mira, fou un dels principals impulsors de la psicologia de la postguerra a Catalunya i aconseguí organitzar l'Escola de Psicologia Clínica. De fet, el 1898, després d'un llarg període d'abandonament de les escoles normals, es va dictar un nou pla d'estudis on apareix en el grau superior una psicologia. El 1901, en el moment en què els estudis de les escoles normals passen als instituts d'ensenyament mitjà, hi havia en el pla d'estudis per a mestres elementals una assignatura que s'impartia en el primer curs anomenada Psicologia i lògica. D'una manera força generalitzada, des de l'any 1945 en tots els plans d'estudi de magisteri hi apareixia l'assignatura de Psicologia. El 1971 sortiria la primera promoció de llicenciats en Psicologia a la Universitat de Barcelona, el mateix any que l'Escola Normal de Girona inicià la seva etapa universitària integrant-se a la Universitat Autònoma de Barcelona. No seria fins al 1985 que es crearia el primer Col·legi Oficial de Psicòlegs de Catalunya, el mateix any que es crea l'Estudi General de Girona, que agrupava els centres universitaris gironins dependents de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Emili Mira fou el primer catedràtic de Psiquiatria de Catalunya i és considerat també un dels iniciadors de la psicopedagogia a Catalunya (tot i que es considera, per una banda, que Lluís M. Folch i Torres va introduir el nom al nostre país, i, per l'altra, que Joan Lluís Vives, segle XV-XVI, és el pare de la psicologia empírica moderna i pioner de la rehabilitació). A Madrid, l'enginyer César de Madariaga va

⁴⁰⁵REDACCIÓ (1925). Conferència del Dr. Mira. "Papel del maestro en la determinación de las aptitudes profesionales de los escolares". *El Magisterio Gerundense*, any XIX, núm. 842, pàg. 1-2.

crear també un laboratori de psicologia. Aquest laboratori va ser dirigit temps més tard pel Dr. Germain. Amb Alfred Strauss, Jeroni de Moragues i Adolf Azoy, seria el fundador del Centre d'Observació Psicològica Infantil La Sageta (primera clínica de conducció infantil). La Institució d'Observació Psicològica La Sageta donaria pas, a Barcelona, i per part doctor Jeroni de Moragues, de l'Institut de Pedagogia Terapèutica, com a centre d'observació per a infants amb problemes mentals amb diagnòstics complexos, i alhora com a centre d'educació de nois i noies oligofrènics. Estaven situats al carrer Brusi, 27, i des de l'octubre de 1945 es van traslladar al carrer Iradier, 26. Des de l'any 1957 esdevindrà centre d'educació especial. El 1965, a la mort del Dr. Moragues, el centre canvia el nom pel d'Escola Moragues. El 1968 es traslladaria al carrer Panamà, 18. El 1972 es crearia una secció de tallers. El doctor Jeroni de Moragues ha estat considerat una de les figures més importants del segle XX a Catalunya pel que fa a l'atenció a les persones amb discapacitat. S'assenyala el doctor Moragues com un metge d'infants que es preocupà enormement pels seus problemes psicològics i socials. El doctor Moragues es casaria amb Elvira Maragall, filla del poeta, i es va convertir en oncle de qui ha estat alcalde de Barcelona (1982-1997) i president de la Generalitat de Catalunya (2003-2006), Pasqual Maragall i Mira.

El 1985 es creava l'Estudi General de Girona, que agrupava els centres universitaris gironins dependents de la Universitat Autònoma de Barcelona (Bellaterra). Inicialment, a l'Estudi General de Girona, entre d'altres carreres, es podia estudiar el primer cicle dels estudis de Filosofia i Lletres (entre altres, l'especialitat de Psicologia o bé l'especialitat de Ciències de l'Educació — Pedagogia—). El segon cicle s'havia d'acabar a Bellaterra, a la Universitat Autònoma de Barcelona. El desembre de 1991 es crea formalment la Universitat de Girona, i els estudis de Magisteri, juntament amb els d'Educació Social, Pedagogia i Psicologia passen a formar part de l'actual Facultat d'Educació i Psicologia. El 1999 s'hi van incorporar els estudis de Psicopedagogia. Avui dia, tots aquestes llicenciatures s'estudien totalment a la Universitat de Girona.

Per exemple, a la Universitat de Barcelona, per a l'obtenció del títol de Pedagogia Terapèutica per a llicenciats en Filosofia i Ciències de l'Educació, per a aquells que havien cursat assignatures que donaven lloc a l'especialització, calia adreçar una comunicació informe al degà de la Facultat, en la qual s'havia de fer constar expressament la menció a les bases legals segons l'Ordre ministerial d'1

d'octubre de 1976,⁴⁰⁶ per la qual s'aprovava el pla d'estudis del segon cicle de Filosofia i Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona. També calia adreçar una notificació a la secretaria del negociat d'alumnes perquè, sempre a petició dels interessats, que ho havien de fer constar expressament en la seva petició, s'aconseguís que en la carpeta del seu expedient per a l'obtenció del títol constés l'opció en els termes següents: Llicenciat en Filosofia i Ciències de l'Educació (Pedagogia Terapèutica). En cas de no sol·licitar-ho en el moment d'abonar els drets d'expedició del títol, hi havia la possibilitat d'unir al títol genèric de llicenciat la certificació que s'havia cursat l'especialitat i la realització de les pràctiques corresponents. Aquesta certificació tenia validesa oficial, segons l'Ordre ministerial de 16 de juny de 1972,⁴⁰⁷ en la qual s'equiparaven els estudis de l'especialitat que es feien a la Facultat amb els cursos pels quals els mestres accedien al títol de professor especialista en pedagogia terapèutica. El 1968, el pla d'estudis Villar admetia 4 especialitats en la llicenciatura de Pedagogia: Sistemàtica, Organització, Orientació i Educació Especial.⁴⁰⁸ El pla Maluquer, de 1969, refosa de l'anterior, admetia l'educació especial.⁴⁰⁹ De fet, a l'article 50 de la Llei d'educació de l'any 1970 es mencionava per primera vegada el títol de llicenciat i diplomad en Pedagogia Terapèutica:

"Artículo cincuenta.- El Ministerio de Educación y Ciencia establecerá los medios para la localización y el diagnóstico de los alumnos necesitados de educación especial. A través de los servicios médico-escolares y de orientación educativa y profesional, elaborará el oportuno censo, con la colaboración del profesorado — especialmente el de Educación Preescolar y Educación General Básica-, de los Licenciados y Diplomados en Pedagogía Terapéutica y Centros especializados. También procurará la formación del profesorado y personal necesario y colaborará con los programas de otros Ministerios, Corporaciones, Asociaciones o particulares que persigan estos fines".⁴¹⁰

⁴⁰⁶ Orden de 1 de octubre de 1976 por la que se aprueba el plan de estudios del segundo ciclo de filosofía y ciencias de la educación de Universidad de Barcelona (Pedralbes). BOE núm. 174 (22 de juliol de 1977). Pàg. 16440-16441.

⁴⁰⁷ Orden de 16 de junio de 1972 por la que se autoriza a los maestros nacionales y de enseñanza primaria que estén en posesión del título de licenciado en Filosofía y Letras, sección de Pedagogía, especialidad en Educación Especial, para regentar unidades escolares de educación especial. BOE núm. 166 (12 de juliol de 1972). Pàg. 12601-12602.

⁴⁰⁸ Orden de 12 de agosto de 1968 por la que se aprueba el plan de estudios para la sección de pedagogía de las facultades de filosofía y letras de la universidades de Madrid y Barcelona. BOE núm. 206 (27 d'agost de 1968). Pàg. 12708-12709.

⁴⁰⁹ Orden de 18 de septiembre de 1969 por la que se aprueba el plan de estudios de la facultad de filosofía y letras de la Universidad Autónoma de Barcelona. BOE núm. 243 (10 d'octubre de 1969). Pàg. 15911.

⁴¹⁰ Ley 14/1970, de 4 de agosto, general de educación y financiamiento de la reforma educativa. BOE núm. 187 (6 d'agost de 1970). Pàg. 12525-12546.

El reconeixement dels estudis realitzats pels llicenciats en Filosofia i Lletres (Pedagogia) en l'especialitat d'Educació Especial serien reconeguts oficialment el 1972.⁴¹¹ Posteriorment hi hauria altres regulacions.

El 1931 el Ministeri de la Governació reconeix el dret dels malalts mentals a assistència mèdica i potencia la seva atenció mitjançant les cases de salut. L'any següent la pedagogia s'introdueix a la Universitat de Barcelona, on es duen a terme alguns cursos al voltant de l'educació especial. És vital la importància del psicòleg alemany, Alfred Strauss, que va residir a Barcelona treballant en l'àmbit de l'educació especial, a l'Escola Normal de la Generalitat, durant el període de 1931 a 1936: aquest psicòleg fou mestre del Dr. Jeroni de Moragues i del mateix Dr. Lluís Folch i Camarasa. Fins al 1936 Catalunya en l'àmbit de l'educació especial se situa en un lloc important dins la pedagogia europea. No es dugueren a terme gaires experiències, però les que es van fer van tenir d'una rellevància cabdal. Malauradament, la Guerra Civil i la dictadura que la va succeir no foren precisament una etapa prou rica en experiències educatives, i l'educació de les persones amb discapacitat no fou en absolut una prioritat del règim del general Franco. El 1936, en plena Guerra Civil espanyola, el Pla general d'ensenyament del Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU), que havia estat creat per decret del president de la Generalitat de Catalunya el 27 de juliol de 1936,⁴¹² considerava l'atenció a les persones amb discapacitat des d'una visió integradora, ja que en promulgava l'atenció, fins als 15 anys, dins el marc de l'escola ordinària. Es tractava, per tant, a Catalunya, d'un dels precedents de l'atenció dels alumnes amb discapacitat a les escoles ordinàries. En el període de la Guerra Civil, en zona republicana, es considera que la creació del CENU és un precedent de la Llei general d'educació de 1970 i de la LOGSE de 1990. El CENU pretenia organitzar un nou règim docent, una nova escola que s'inspirava en els principis racionalistes del treball i de la fraternitat i solidaritat humana, amb l'objectiu de substituir les escoles confessionals que hi havia aleshores. El CENU pretenia una escola on tots els infants poguessin assistir sense cap mena de diferenciació. Pretenien una escola laica, gratuïta, coeducativa i catalana.

⁴¹¹ Orden de 16 de junio de 1972 por la que se autoriza a los maestros nacionales y de enseñanza primaria que estén en posesión del título de licenciado en Filosofía y Letras, sección de Pedagogía, especialidad en Educación Especial, para regentar unidades escolares de educación especial. BOE núm. 166 (12 de juliol de 1972). Pàg. 12601-12602.

⁴¹² Decret constituint el Comitè de l'Escola Nova Unificada, fixant la seva finalitat i designant-ne els components. *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*. Núm. 211 (29 de juliol de 1936). Pàg. 786.

A Madrid, del 19 al 22 d’abril de 1932 es duria a terme la Primera Assemblea de la Federació Hispànica de Ciegos. Les ponències, proposicions, actes i conclusions es publicarien en un llibre.⁴¹³ El 1939, havent finalitzat la Guerra Civil espanyola, que va suposar una pausa en el treball amb les persones amb discapacitat, es creava l’Organización Nacional de Ciegos Españoles (ONCE), tot i que formalment l’ONCE es crea el 13 de desembre de 1938.⁴¹⁴ El mes de maig de 1939 es posaria a la venda el seu primer cupó de caràcter provincial. Com assenyalem més endavant, a les comarques de Girona se’n crea la primera delegació a la ciutat de Figueres, el 1939. El 1988 es crearia la Fundación ONCE per a la cooperació i integració social de les persones amb discapacitat.

El 1940 el Ministeri d’Instrucció Pública crea l’Escuela Nacional de Anormales. El 1945, amb la promulgació de la llei d’educació primària, es comença a atendre d’una manera expressa els deficients:

“Escuelas de anormales, sordomudos y ciegos.
Artículo treinta y tres. - El Estado, para atender a la niñez desvalida y proporcionarle educación adecuada, establecerá Escuelas especiales para niños anormales o deficientes mentales y fomentará las de iniciativa privada. Asimismo creará y fomentará Escuelas, igualmente especiales, para niños sordomudos, ciegos y deficientes físicos. Todas se regirán por reglamentos peculiares.
Su profesorado formará parte del Escalafón nacional y disfrutará la gratificación que se fije. Todo él habrá de ser titulado, además, en la especialidad que regente.
En su formación, que se realizará en determinadas Escuelas del Magisterio, se continuará, de acuerdo con los procedimientos científicos modernos, la peculiar tradición pedagógica española”.⁴¹⁵

Pel decret de 6 de març de 1953 es crea el Patronato Nacional de la Infancia Anormal, dependent del Ministeri d’Educació i Ciència.⁴¹⁶ Es pot considerar un moment important, ja que l’estructura administrativa de l’Estat espanyol té en compte l’educació especial. El 1956 passa a denominar-se Patronato Nacional de Educación Especial i se’n creen les seccions provincials.⁴¹⁷

⁴¹³ DIVERSOS AUTORS (1932). *Ponencias, proposiciones, actas y conclusiones de la Primera Asamblea de la Federación Hispánica de Ciegos. Celebrada en Madrid en los días 19 al 22 de abril de 1932*. Madrid: Imprenta de Juan Pueyo.

⁴¹⁴ Decreto creando la Organización Nacional de Ciegos. BOE núm. 169 (16 de desembre de 1938). Pàg. 2972-2973.

⁴¹⁵ Ley de 17 de julio de 1945 sobre educación primaria. BOE núm. 199 (18 de juliol de 1945). Pàg. 385-416.

⁴¹⁶ Decreto de 6 de marzo de 1953 por el que se crea el Patronato Nacional de Educación de la Infancia Anormal. BOE núm. 80 (21 de març de 1953). Pàg. 1486-1487.

⁴¹⁷ Decreto de 9 de diciembre de 1955 por el que se reorganiza el Patronato Nacional de la Infancia Anormal, que se denominará “Patronato Nacional de Educación Especial”, y se crean sus secciones provinciales. BOE núm. 2 (2 de gener de 1956). Pàg. 28-30.

Cal tenir present, però, que el 1957 es creà el Plan Nacional de Construcciones Escolares per al quadrienni 1958-1961, que, tot i que no es realitzà íntegrament, sí que va servir per pal·liar el gran dèficit de centres que hi havia a Espanya en aquell moment. La Llei de 22 de desembre de 1953⁴¹⁸ sobre construccions escolars i la de 15 de juliol de 1954⁴¹⁹ sobre mesures de protecció jurídica i facilitats creditícies per a la construcció de nous centres dedicats a l'ensenyament, amb les modificacions i regulacions posteriors, posen en evidència un tractament desfavorable pel que fa a la construcció de centres d'educació especial. Aquesta darrera regulava les construccions d'interès social i va ser desenvolupada un any més tard pel Decret de 25 de març de 1955 pel qual es reglamenta l'aplicació de la Llei de 15 de juliol de 1954 sobre mesures de protecció jurídica i facilitats creditícies per a la construcció de nous edificis con destinació a centres d'ensenyament.⁴²⁰ Sobre aquest marc legal es construïren alguns dels centres d'educació especial a les comarques de Girona. Anys més tard, però, entorn del Plan de Necesidades Educativas de Gerona 1972-1975, entre la transformació de centres i les noves construccions, el pressupost seria d'uns 1.832 milions de pessetes.⁴²¹ Una comissió gironina seria rebuda per l'aleshores ministre d'Educació i Ciència, José Luis Villar Palasí, el divendres 14 de juliol de 1972 per discutir el pla de construccions a les comarques de Girona fins al 1975. Es prioritzaria la formació professional, atès que a la província gironina no hi havia cap centre dependent del Ministeri. De l'educació especial ni se'n parlaria. La comissió gironina que visità el ministre a Madrid estava formada per Victorino Anguera, governador civil i cap provincial del Movimiento a Girona; Juan Gich, *consejero nacional* de la província i *delegado nacional* d'Educació Física i Esports; els procuradors a Corts pel terç familiar, Joan Botanch i Mauricio Duran; l'aleshores president de la Diputació, Pere Ordis; l'alcalde de Girona, Ignasi de Ribot; el sotscap provincial del Movimiento, Rafael Pinedo; el delegat provincial del Ministeri d'Educació i Ciència a Girona, Artur Calsina;⁴²² la inspectora en cap, Anna Maria Oriol; el representant de

⁴¹⁸ Ley de 22 de diciembre de 1953, sobre construcciones escolares. BOE núm. 358 (24 de desembre de 1953). Pàg. 7570-7573.

⁴¹⁹ Ley de 15 de julio de 1954 sobre medidas de protección jurídica y de facilidades crediticias para la construcción de nuevos edificios con destino a centros de enseñanza. BOE núm. 198 (17 de juliol de 1954). Pàg. 4870-4871

⁴²⁰ Decreto de 25 de marzo de 1955 por el que se reglamenta la aplicación de la Ley de 15 de julio de 1954 sobre medidas de protección jurídica y facilidades crediticias para la construcción de nuevos edificios con destino a centros de enseñanza. BOE núm. 106 (16 d'abril de 1955). Pàg. 2424-2426.

⁴²¹ Redacció. "Plan de necesidades educativas de Gerona 1972-1975". *Los Sitios*. (14/07/1972). Pàg. 1-2.

⁴²² ARTUR CALSINA I MAJÓ (Verges, 1929). Havia fet l'ensenyament primari a l'escola de Fornells de la Selva amb el seu pare, Fermí Calsina, que n'era el mestre. Del 1939 al 1946 va cursar el batxillerat a l'Institut de Girona. El 1947 va

l'ensenyament privat, Mariano Santamaria; i el cap de la División de Planificación de la Delegación, Santiago Coquard.

A Espanya, el Govern franquista anava recuperant el reconeixement internacional (pacte amb els Estats Units, concordat amb la Santa Seu, admissió d'Espanya dins l'Organització de Nacions Unides, ingrés a la UNESCO, etc.) malgrat que encara estiguéssim immersos en una profunda desesperació per a molts sectors educatius, que continuaven veient que el tractament que es donava a l'educació no es corresponia amb el d'altres països.

Una fita històrica cabdal per entendre la situació d'atenció a les persones amb deficiències succeeix a Dinamarca. L'any 1959 Bank-Mikkelsen —que durant molts anys va ser director del Servei Danès per a la Deficiència Mental—, un dels pares fundadors de la filosofia de la normalització i integració escolar, aconseguí incorporar a una llei (Llei danesa de 1959 que regulava els serveis als deficients mentals) el concepte de *normalització* als deficients mentals. Aquest va ser el punt de partida entorn del debat internacional sobre el concepte de normalització: "Permitir que los deficientes mentales lleven una existencia tan próxima a lo normal como sea posible."⁴²³ Tot i això, anys més tard el mateix Bank-Mikkelsen, a Estrasburg, el 1980, va declarar que l'acció més important per a la integració dels infants amb discapacitat dins el sistema educatiu que s'havia fet al seu país havia estat el canvi legislatiu i administratiu que havia tingut lloc el gener de 1980.

obtenir el títol de mestre d'ensenyament primari a l'Escola Normal de Girona amb el pla de les 10 assignatures reservat exclusivament als alumnes que ja eren batxillers. Aquest mateix any va iniciar els estudis universitaris a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona, en la qual va fer els 2 cursos comuns per a tots els estudiants de lletres. Quasi tota la carrera universitària la va fer com a alumne "lliure", la qual cosa li va permetre fer al mateix temps de mestre interí de les escoles dels Límits (barri espanyol del Portús), Cruïlles, Susqueda i Palau-sator. El curs 1949-1950 va traslladar la matrícula a la Secció de Pedagogia de la Universitat de Madrid, l'única en què en aquella època es podien cursar aquests estudis. El 1953 aconseguí el títol de llicenciat. El quart trimestre del 1952 el va dedicar a aprovar, amb el número 1, les oposicions a mestre a Girona i a obtenir en propietat la plaça a l'escola d'Urtx (Cerdanya). Mentre era mestre a Urtx, l'any 1955 va fer les oposicions a inspector d'ensenyament primari. L'Ordre ministerial de 19 de desembre de 1955 (BOE de 14 de gener de 1956) va aprovar els expedients d'oposició realitzada per a l'ingrés en el cos d'inspectors d'ensenyament primari. A més d'Artur Calsina, fou nomenada inspectora a Cadis la fins aleshores mestra a les nostres comarques Rita Heras Ros, que mai no va acabar exercint com a inspectora a Girona. Per tant, amb el nomenament com a inspector a la província de Cadis, rep l'encàrrec de fer-se càrrec de les escoles de Ceuta. Era l'època de la independència del Marroc. El 1958 per concurs de trasllat aconseguí una plaça d'inspector a Girona, i s'hi incorpora a primers de setembre. Va ingressar a la FET-JONS el 1959. L'any següent seria el cap de la secció de centres d'ensenyament del Frente de Juventudes. Va ser membre del consell provincial del Movimiento en representació de les associacions del mateix Movimiento. L'any 1963 va ser nomenat inspector en cap de la província de Girona, càrrec que va exercir fins al 17 de gener de 1970. L'any 1969 va rebre la creu de cavaller de l'orde de Cisneros. En aprovar-se la Ley General de Educación, que va crear les delegacions provincials d'Educació, el designaren delegat a Girona. Va exercir el càrrec de delegat des del 17 de gener de 1970 fins al 17 d'abril de 1983. A la pràctica Artur Calsina no es va reincorporar el curs 1994-1995. Es jubila i deixà la inspecció l'estiu de 1994.

⁴²³ WOLFENBERGER, W. (1986). "El debate sobre la normalización". *Siglo Cero*, núm. 105, pàg. 12-28. Pàg. 12.

Es tractava, sens dubte, el 1959, d'una de les primeres lleis de protecció del deficient mental. Aquesta llei no es va posar en pràctica fins al 1970. Les crítiques al model anterior, juntament amb la desinstitucionalització que es produeix durant la dècada dels seixanta i setanta, fan ressorgir un pensament que anirà tendint cada vegada més cap a una nova concepció del deficient mental i de l'educació especial.

Emilio García García⁴²⁴ assenyala diversos factors que van arribar a confluïr als anys seixanta entre els postulats teòrics i les pràctiques en els serveis d'atenció a les persones amb deficiències. N'assenyalem alguns:

1. El desenvolupament de l'associacionisme dels pares, deficients i voluntariat en general. Aquests moviments associatius reivindiquen un lloc a la societat per a la persona amb deficiències i defensen els seus drets com a ésser humà especialment necessitat.
2. La progressiva implantació d'altres models de prestació de serveis a la persona deficient dins la comunitat on viu i no en institucions separades.
3. La presa de consciència per la societat en general, de la baixa qualitat i de la deshumanització existent en les grans institucions per a deficients.
4. Les investigacions sobre les actituds negatives de la comunitat cap als sectors socials marginats mostren la responsabilitat que aquests comportaments tenen el seu origen i manteniment en la marginació en si mateixa.
5. Els avenços en determinades ciències possibiliten expectatives més optimistes respecte a la capacitat d'aprenentatge i desenvolupament de les persones deficients.
6. Les declaracions dels drets de l'home, del nen i del deficient mental, en particular.
7. Els nous idearis referents a la prestació de serveis.

El principi de normalització no va ser formulat com a tal (malgrat estar inclòs dins la legislació danesa el 1959) al cap de 10 anys, l'any 1969, per Nirje —

⁴²⁴ GARCÍA GARCÍA, E. (1988). "Normalización e integración". Dins J. Mayor Sánchez i altres (ed.), *Manual de educación especial* (pàg. 57-78). Madrid: Anaya. Pàg. 66-67.

director executiu de l'Associació Sueca per a Nens Retardats— (posteriorment revisat el 1976).

La formulació que feia Nirje era la següent: "Hacer accesibles a los deficientes mentales las pautas y condiciones de la vida cotidiana que sean tan próximas como sea posible a las normas y pautas del cuerpo principal de la sociedad."⁴²⁵

El principi de normalització no va ser presentat en la literatura escandinava fins al 1971. Segons Wolfensberger, la seva significació —tot i que no la seva terminologia— havia estat àmpliament reconeguda abans d'això, i el 1967 es va promulgar una nova i transcendental llei sueca que regulava les prestacions i serveis de les persones amb deficiències. El concepte de normalització no era particularment definit com a tal almenys fins al 1968.

Influenciat per Bank-Mikkelsen i Nirje, a partir de l'any 1969 —tot i que no es va publicar fins a l'any 1972—, el canadenc Wolfensberger, a través d'una publicació feta per l'Institut Nacional de Deficiència Mental del Canadà —malgrat algunes modificacions que posteriorment va introduir—, va definir la *normalització* com "la utilización de medios tan culturalmente normativos como sea posible para establecer y/o mantener conductas y características personales que sean tan culturalmente normativas como sea posible".⁴²⁶ El principi de normalització posava en relleu el dret que tota persona amb discapacitat té a gaudir d'unes condicions de vida com menys restrictives millor, i per tant amb els mateixos drets a poder disposar dels mateixos serveis que la resta dels ciutadans.

Era important, alhora, entendre bé aquest concepte i no caure en l'error de voler-ho normalitzar tot, de manera que vulguem forçar situacions, persones, atencions, suports. Per a una persona amb una discapacitat física, per exemple, la seva normalitat pot ser el fet d'haver d'anar amb cadira de rodes, i no podem pretendre "normalitzar-la" de manera que li puguem exigir unes activitats que no podrà realitzar mai. Per exemple, i serveixi per il·lustrar el que explico, no li podem demanar mai que faci el que pot arribar a fer una gran majoria de la població: "Normalizar no es pretender convertir en normal a una persona deficiente, sino

⁴²⁵ Citat a WOLFENBERGER, W. (1986). Op. cit. Pàg. 13.

⁴²⁶ *Ibidem*. Pàg. 15.

reconocerle los mismos derechos fundamentales que los demás ciudadanos del mismo país y de la misma edad. Normalizar es aceptar a la persona deficiente, tal como es, con sus características diferenciales, y ofrecerle los servicios de la comunidad para que pueda desarrollar al máximo sus posibilidades, y vivir una vida lo más normal posible".⁴²⁷ Normalitzar, tal com assenyala López Torrijo, "[...] es aceptar a la persona deficiente con sus características diferenciales y ofrecerle los servicios de la comunidad para que pueda desarrollar su personalidad al máximo de sus posibilidades, tendiendo a su mayor autonomía y calidad de vida. Normalizar, en suma, es transformar las condiciones de vida del minusválido para ajustarlas a las de esta sociedad, pero, a la vez, modificar las condiciones sociales para permitir la realización plena de todo minusválido en la sociedad".⁴²⁸

Wolf Wolfensberger,⁴²⁹ per fer entendre bé aquest concepte, indica tres aspectes importants:

1. La norma fenomenològica i d'expectativa en una societat no és necessàriament idèntica a la norma estadística.
2. El concepte de *norma* no s'aplica solament al que és estadísticament freqüent, sinó també al que pot ser infreqüent però que ha estat internament idealitzat
3. Un fenomen que sigui a la vegada comú i generalment valorat pot ser de fet poc normalitzador quan succeeix en la vida d'una persona devaluada.

El principi de normalització, que es tindrà en compte per primera vegada en la legislació espanyola a través de la Llei d'integració social del minusvàlid de 1982, representa un canvi profund en la manera d'entendre les possibilitats que la persona amb deficiències té per sobre de les seves limitacions i incapacitats.

El principi de normalització ens porta inevitablement a parlar del principi d'integració, ja que estan estretament relacionats. Per exemple, per entendre aquests dos principis, Bank Mikkelsen plantejava que la normalització és l'objectiu i que la integració seria el mètode per aconseguir-ho; o Wolfensberger concep la

⁴²⁷ GARCÍA GARCÍA, E. (1988). Op. cit. Pàg. 69.

⁴²⁸ LÓPEZ TORRIJO, M. (1993). Op. cit. Pàg. 15.

⁴²⁹ WOLFENBERGER, W. (1986). Op. cit. Pàg. 15-16.

integració com un resultat de la normalització. Perquè els nens deficients, abans que persones amb una discapacitat, són alumnes, i per tant se’ls ha de poder oferir una educació —amb el suport necessari— dins el sistema ordinari, és a dir, una atenció personalitzada i adaptada a les característiques personals de cada individu. Aquest plantejament comportaria una sectorització dels serveis pensant en el lloc on viu l’alumne, i l’instrument que més endavant faria possible precisament la sectorització d’aquests serveis a Catalunya seria l’Equip d’Assessorament i Orientació Psicopedagògic (EAP).

A principis dels anys seixanta, però, a Catalunya la realitat és molt diferent de com es viu a Escandinàvia i a alguns països de l’àrea d’influència anglosaxona. A Catalunya, fora d’alguns casos particulars, encara hi ha molt de camí per fer. Encara han de néixer moltes associacions de pares preocupades per l’atenció educativa dels seus fills. Posteriorment al naixement d’aquestes associacions es constituïran alguns centres d’educació especial. Sembla il·lògic que, mentre a alguns països s’estan debatent uns principis que qüestionen l’educació segregada en centres específics d’educació especial, a Espanya, a Catalunya, tot està per fer. El franquisme ens havia tapat els ulls davant la realitat mundial. Ramon Navarro i Salomó Marquès fan palès quines repercussions tingué per a l’educació la dictadura franquista al llarg dels seus anys al poder:

“[...] durante cuarenta años, las personas y los medios para el mejoramiento de la calidad del trabajo escolar no existieron. La poca pero prometedora tradición pedagógica del país fue en 1939 aniquilada, a base de expulsar de la enseñanza española a sus mejores representantes, tanto en la Normales, las Universidades, la Inspección y, sobre todo, en el Magisterio”.⁴³⁰

“La victòria franquista farà que l’ensenyament reculi altra vegada al segle XIX, que es renunciï a tot allò de positiu (que era molt) que s’havia aconseguit durant l’època republicana, i que es tornin a potenciar i a primar valors, continguts i metodologies conservadors, renunciant a la innovació i a la renovació pedagògiques”.⁴³¹

2.2. La dècada dels anys 1961-1970: creació d’un gran nombre de centres d’educació especial

En paraules d’Alfonso Capitán Díaz, a Espanya aquestes dècades seran molt diferents dels anys cinquanta, ja que amb el desenvolupament econòmic s’hi

⁴³⁰ NAVARRO SANDALINAS, R. (1990). *La enseñanza primaria durante el franquismo (1936-1975)*. Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias. Pàg. 311.

⁴³¹ MARQUÈS SUREDA, S. (1993). *L’escola pública durant el franquisme. La província de Girona (1939-1955)*. Barcelona: PPU, Promociones y Publicaciones Universitarias. Pàg. 116.

entrelligaven intents i gestos d'aperturisme social més que polític.⁴³² Espanya ingressa a l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE), al Fons Monetari Internacional i al Banc Mundial. En matèria educativa ja s'ha iniciat un nou canvi politicoeducatiu amb el ministre falangista Jesús Rubio García-Mina. S'inicia, malgrat tot, una política en matèria educativa. Un fet important que marca els inicis de la política de García-Mina, a finals dels cinquanta, fou la intencionalitat en la voluntat de construir i reconstruir moltes escoles. El pla que es va dissenyar, amb la problemàtica econòmica que hi hagué pel mig (tot i la finalització de aïllament econòmic a què estava sotmesa l'Espanya de Franco), es va donar per acabat, un any més tard del previst, el 1962: es van arribar a construir i reconstruir un total aproximat de 23.000 aules (malgrat que hi havia una previsió inicial de 25.000).

Del 1962 al 1967 hi haurà de ministre Manuel Lora-Tamayo, persona especialment preocupada pels infants amb discapacitats. Preocupen temes com l'escolarització completa de l'alumnat fins als 14 anys, els augments pressupostaris en matèria educativa, etc.

El 1962 es duria a terme el I Congreso Nacional de la Infancia Española, organitzat per la Comisión Católica Española de la Infancia. Es va celebrar a Madrid, del 28 d'octubre al 3 de novembre de 1962. Un dels àmbits de treball era els nens amb necessitats d'educació especial, si bé no tenia una importància rellevant en relació amb els altres temes tractats dins el congrés. De les comarques de Girona hi participaria Lluís Bastons, inspector; Juan Muntada; Antonio Rodejas, del Grupo Escolar d'Olot; Fernando Roura Roca, de Banyoles; Isabel Suñer, de Calonge. Per altra banda, dins les activitats organitzades pel Congrés, el 2 de novembre al matí es realitzaren tot un seguit de visites a centres d'educació especial i institucions per a persones amb discapacitats.

A Espanya, cap als anys seixanta, hi ha institucions nascudes d'iniciatives privades de metges, pares, educadors, etc. Durant aquests anys es comencen a constituir una gran majoria d'associacions de pares i mares amb fills amb deficiències. Les associacions neixen, per un costat, per poder aglutinar el major

⁴³² CAPITÁN DÍAZ, A. (1991). *Historia de la educación en España. Pedagogía contemporánea*. Madrid: Editorial Dykinson.

nombre de famílies i persones preocupades per a les persones amb discapacitat; i per l'altre, per poder fer front d'alguna manera a les instal·lacions i necessitats materials i humanes per poder atendre aquests infants.

Pels volts de l'any 1963 es pot considerar el moment de l'inici de diferents iniciatives pro *subnormals* a escala nacional. Un temps abans d'aquesta data es van constituir les associacions pro *subnormals* més veteranes (a València es crea el 1959 ASPRONA —18 d'agost de 1959—, Asociación pro Niños Anormales). Entre el 25 al 27 de novembre de 1963 es van celebrar les Primeras Jornadas Técnicas de Estudio sobre Problemas de Subnormales (les segones es farien a Madrid el 1967, organitzades per la Delegación Nacional de la Familia; les terceres el 1969). Les associacions assistents a aquestes jornades decideixen crear una federació d'àmbit nacional. El 26 d'abril de 1964, vint associacions es reuneixen a València i creen la Federación Española de Asociaciones pro Subnormales. El seu primer president seria Ernesto Puerto. El 1969 ho seria Luis Azua fins al 1973. El seu fill Paulino, gerent de l'entitat des del setembre de 1971, ha estat un important referent a Espanya en el món de la discapacitat. El període comprès entre els anys 1967-1970 és, molt possiblement, el moment històric que genera més esperances i il·lusions. El ministre d'Educació i Ciència, Manuel Lora Tamayo, en el discurs inaugural del curs escolar 1964-1965, en relació amb l'educació especial, deia: "Anuncio desde aquí que el Ministerio de Educación Nacional fija como uno de sus objetivos a desarrollar en el curso que se inicia éste de promover la educación especial en una programación que empiece a ser operativa con la mayor diligencia posible".⁴³³

Les associacions de pares decideixen que el dia 26 d'abril sigui el Dia del Subnormal, per commemorar que en aquesta data es va constituir a València la Federació d'Associacions Protectores de Subnormals. A partir de llavors es van promoure les campanyes nacionals del Dia del Subnormal per conscienciar la societat de la problemàtica del discapacitat i alhora recaptar diners (el primer Dia del Subnormal a Espanya es va celebrar el 1964). Es van confeccionar cartells, material publicitari, anuncis de premsa, etc., que es van distribuir per les associacions. Anys més tard deixarien de celebrar-se aquestes diades tot i que encara avui podem arribar a trobar actes d'aquest tipus. (El dia 3 de desembre, i a

⁴³³ GONZALVO MAINAR, G. (1967). *Educación especial: organización escolar y didáctica, normas y legislación, enseñanza privada*. Madrid: Ed. Morata. Pàg. 65.

partir de l'any 1993, va ser proposat per l'Assemblea General de les Nacions Unides com a Dia Internacional de les Persones amb Discapacitat, amb la finalitat de cridar l'atenció de la societat sobre els problemes d'aquestes persones). De fet, l'educació especial és entesa encara com a beneficència o una forma d'assistència social, i a l'Estat li costarà integrar-la encara dins pròpiament el seu sistema educatiu.

Les associacions de pares es beneficien d'aquesta manera de fer les coses, i que hi hagi tómboles, rifes, gales benèfiques, etc. forma part d'una manera de fer que farà que aquesta mena de recaptació de diners sigui, durant molts anys, la base del finançament de moltes associacions i col·lectius. El Govern d'Adolfo Suárez, el 1977, legalitzava el joc i ho feia amb una aplicació finalista de la taxa fiscal del joc de cara al finançament dels serveis per a minusvàlids i deficients: "El rendimiento de esta tasa quedará afectado a acciones de asistencia, recuperación e integración social de minusválidos físicos y sensoriales y de los subnormales, con especial atención a los niveles más altos de deficiencia; prevención de la subnormalidad, educación especial, prevención y tratamiento de la delincuencia juvenil y asistencia social de la «tercera edad»".⁴³⁴

A Catalunya passaria una cosa semblant, ja que la Llei 32/1991,⁴³⁵ de 24 de desembre, de pressupostos de la Generalitat per a 1992, va modificar l'article 9 de la Llei 5/1986,⁴³⁶ de creació de l'entitat autònoma de jocs i apostes de la Generalitat de Catalunya, que afectava íntegrament l'ingrés públic de la Generalitat provinent de l'Entitat al pressupost de despeses del Departament de Benestar Social (el Decret 144/1986,⁴³⁷ de 12 de maig, de desplegament de la Llei 5/1986, l'adscribia al Departament de Benestar Social) i, en concret, al finançament d'inversions, programes i actuacions d'atenció a la vellesa, als disminuïts i al funcionament de centres d'atenció a la infància.⁴³⁸

⁴³⁴ Real decreto-ley 16/1977, de 25 de febrero, por el que se regulan los aspectos penales, administrativos y fiscales de los juegos de suerte, envite o azar y apuestas. BOE núm. 56 (7 de març de 1977). Pàg. 5302-5304.

⁴³⁵ Ley 32/1991, de 24 de diciembre, de presupuestos de la Generalidad de Cataluña. BOE núm. 32 (6 de febrer de 1992). Pàg. 3885-3894.

⁴³⁶ Ley 5/1986, de 17 de abril, de creación de la Entidad Autónoma de Juegos y Apuestas de la Generalidad. BOE núm. 132 (3 de juny de 1986). Pàg. 20041.

⁴³⁷ Decret 144/1986, de 12 de maig, de desplegament de la Llei 5/1986, de 17 d'abril, de creació de l'Entitat Autònoma de Jocs i Apostes de la Generalitat. DOGC núm. 692 (30 de maig de 1986). Pàg. 1686.

⁴³⁸ Hi ha hagut vertaderament una crítica col·lectiva per part d'associacions i col·lectius pro persones amb discapacitat sobre l'origen d'aquests fons. No sempre s'ha vist amb bons ulls aquesta relació entre el joc, les apostes i el finançament d'inversions, programes i actuacions d'atenció als disminuïts, entre altres col·lectius.

El Decret 184/1996,⁴³⁹ de 7 de juny, de supressió, creació i reorganització de departaments de l'Administració de la Generalitat de Catalunya, dins un conjunt de mesures destinades a assolir els objectius d'economia de la despesa pública i de millora de l'eficàcia dels serveis, estableix en la disposició addicional 2a l'adscripció de l'Entitat Autònoma de Jocs i Apostes al Departament de Governació.

El 1988 l'assignació tributària de l'impost sobre la renda de les persones físiques es regulava⁴⁴⁰ a través de l'aportació voluntària del 0,5 % de l'IRPF, que es podia destinar per a finalitats socials, entre elles l'atenció a les persones amb discapacitats.

Una ordre ministerial del 2 de febrer de 1970 disposava que la setmana anterior al Dia del Subnormal tots els mestres explicarien una o diverses lliçons sobre els drets dels *subnormals*.⁴⁴¹ Els punts bàsics dels temes que s'havien de treballar amb els alumnes havien de trobar-se en: "[...] la doctrina de la Iglesia y especialmente en el mensaje de Su Santidad Pablo VI al Congreso sobre Retraso Mental celebrado en Montpellier, en los principios contenidos en la Declaración Universal de los Derechos del Niño, promulgada por las Naciones Unidas, la carta de los Derechos del Subnormal, elaborada en el Congreso de Tel-Aviv, las declaraciones y textos vigentes en la legislación española, los trabajos de las distintas jornadas técnicas y concursos sobre subnormales y los artículos y temas publicados en la prensa",⁴⁴² i tal com assenyalava sobre aquest punt la circular de la Inspecció, aquest encàrrec responia al deure moral que tenien en relació amb el "[...] respeto, amor y comprensión de la sociedad, a la educación y a su integración laboral y social y especialmente al espíritu de afecto y justicia a que son merecedores en alto grado y que debe regir estas relaciones. Las lecciones y

⁴³⁹ Decret 184/1996, de 7 de juny, de supressió, creació i reorganització de departaments de l'Administració de la Generalitat de Catalunya. DOGC núm. 2216 (10 de juny de 1996). Pàg. 5716.

⁴⁴⁰ Real decreto 825/1988, de 15 de julio, por el que se regulan los fines de interés social de la asignación tributaria del impuesto sobre la renta de las personas físicas. BOE núm. 180 (28 de juliol de 1988). Pàg. 23295-23296.

⁴⁴¹ De fet, en moltes províncies espanyoles, gràcies al suport de les associacions i els delegats territorials d'ensenyament primari, aquestes lliçons ja es duïen a terme molt abans que fossin obligatòries per aquesta ordre ministerial.

⁴⁴² Orden de 2 de febrero de 1970 (Educación y Ciencia) por la que se dispone el desarrollo de lecciones especiales en pro de los subnormales en los centros y escuelas de enseñanza primaria. BOE núm. 43 (19 de febrer de 1970). Pàg. 2712.

actividades relacionadas con este tema deberán quedar consignadas en los cuadernos de los escolares".⁴⁴³

D'aquesta manera, es feia una tasca de conscienciació de la població escolar envers aquest col·lectiu. Era, una vegada més, la manera de guanyar-se el cel a la terra, i així cobrir l'expedient en relació amb aquest *desgraciat* col·lectiu, i alhora servia per adonar-se de la fortuna que tenien aquells que no patien cap mena de deficiència. La Dirección General de Enseñanza Primaria, també convençuda d'alguna manera que l'escola no podia quedar al marge dels problemes i les inquietuds socials, fomentava que aquestes participessin també d'altres diades, com podien ser el Dia Nacional de la Caritat (festivitat del Corpus Christi) a partir de l'any 1960; el Dia del Domund (Jornada Mundial de les Missions), lligat a les Obras Misionales Pontificias de España i que funcionava a la diòcesis de Girona des del 1927; el Dia Universal del Nen (el 14 de desembre de 1958 se celebrava aquesta diada organitzada per la Comisión Católica Española de la Infancia, amb el lema "El niño enfermo debe ser asistido. El niño deficiente debe ser ayudado"). El 1954 l'Assemblea General de les Nacions Unides (Resolució 836(IX)) va acordar que tots els països instituïssin el Dia Universal del Nen. Posteriorment, la data de celebració seria el 20 de novembre, que marca la data en què l'Assemblea va aprovar la Declaració dels Drets del Nen, el 1959, i la Convenció sobre els Drets del Nen, el 1989.

Una nova empenta es torna a donar a Suècia, l'any 1967, on, arran de tot això, es promulga la llei d'integració escolar. Un dels pensadors fou Nirje, com ja hem vist anteriorment. A partir de llavors —i amb una doctrina promulgada pel canadenc Wolfensberger el 1972— es comença a plantejar la possibilitat que aquests nois i noies puguin ser escolaritzats en escoles ordinàries en lloc de fer-ho únicament i exclusivament en centres d'educació especial.

El 1967 apareix el primer número del *Boletín de la FEAPS*, que seria pròpiament l'antecedent de la revista *Siglo Cero*, que es publicaria per primera vegada el 1972.

El Decret 2421/1968, de 20 de setembre, pel qual s'estableix en la Seguretat Social l'assistència a menors subnormals, va representar el pas més

⁴⁴³ FRUdG - Circular núm. 213 —març i abril de 1970. Inspección de Enseñanza Primaria de Gerona. Pàg. 10.

important de la legislació social a Espanya. L'article segon d'aquest decret establia la "concesión de una aportación económica de mil quinientas pesetas mensuales para contribuir al sostenimiento de los gastos que la educación, instrucción y recuperación de los menores subnormales origine a los familiares que los tengan a su cargo [...]".⁴⁴⁴ Es pot arribar a considerar que aquest decret del Ministeri de Treball del 1968, pel qual es concedien 1.500 pessetes als beneficiaris de la Seguretat Social (és a dir, per a tots aquells que hi cotitzessin) amb un fill afectat de *subnormalitat*, com una de les disposicions més importants del franquisme en relació amb aquest col·lectiu. El decret establia l'ajuda per a alguns dels grups següents:

"Primero. Ciegos, con una visión menor de veinte/doscientos en ambos ojos, después de la oportuna corrección.

Segundo. Sordomudos y sordos profundos, con una pérdida de agudeza auditiva de más de setenta y cinco decibelios.

Tercero. Afectos de pérdida total, o en sus partes esenciales, de las dos extremidades superiores o inferiores o de una extremidad superior y otra inferior, conceptuándose como partes esenciales la mano y el pie.

Cuatro. Parapléjicos. Hemipléjicos y tetrapléjicos.

Quinto. Oligofrénicos con retraso mental, valorado en un coeficiente intelectual inferior al cero coma cincuenta.

Sexto. Parálíticos cerebrales".⁴⁴⁵

El reconeixement del dret als beneficis (ajuda) del Servicio Social de Asistencia als menors *subnormals* es concedia a través de l'Institut Nacional de

⁴⁴⁴ Decreto 2421/1968, de 20 de septiembre (trabajo), por el que se establece en la seguridad social la asistencia a los menores subnormales BOE núm. 241 (7 d'octubre de 1968). Pàg. 14237-14239.

L'Ordre de 8 de maig va aprovar el text refós del Decret 2421/1968.

Orden de 8 de mayo de 1970 (Ministerio de Trabajo) por la que se aprueba el texto refundido de los decretos 2421/1968, de 20 de septiembre, y 1076/1970, de 9 de abril, por los que se establece y regula la asistencia en la Seguridad Social a los subnormales. BOE núm. 121 (21 de maig de 1970). Pàg. 7871-7872.

S'ampliava el límit d'edat aplicable als subnormals, per ordre de 28 d'abril de 1970.

Orden de 28 de abril de 1970 (Ministerio de Trabajo) por la que se amplía hasta los treinta años el límite de edad aplicable a los subnormales. BOE núm. 103 (30 d'abril de 1970). Pàg. 6824.

Modificat per Decret 1076/1970, de 9 d'abril.

Decreto 1076/1970, de 9 d'abril, por el que se modifica el Decreto 2421/1968, de 20 de septiembre, que estableció en la Seguridad Social la asistencia a los subnormales, ampliando el régimen de protección a los mismos. BOE núm. 91 (16 d'abril de 1970). Pàg. 5957-5958.

Dicta les normes per a l'aplicació i desplegament del Decret 2421/1968.

Orden de 22 de febrero de 1969 (Ministerio de Trabajo) por la que se dictan normas para la aplicación y desarrollo del Decreto 2421/1968, de 20 de septiembre (Disposición 1168), que estableció en la Seguridad Social la asistencia a los menores subnormales. [Disposición derogada.] BOE núm. 48 (25 de febrer de 1969). Pàg. 2891-2892.

⁴⁴⁵ Decreto 2421/1968, de 20 de septiembre. Op. cit.

Previsión. Tot i ser una ajuda escassa per a l'any 1968, deu anys més tard continuava sent la mateixa, sense haver-se produït cap increment.

Aquell mateix any, a Jerusalem, del 20 al 27 d'octubre va tenir lloc el IV Congrés de la Lliga Internacional d'Associacions per a l'Ajuda als Deficients Mentals, amb el tema "Els retardats mentals: de la caritat als drets" (molts anys més tard, el 1984, se celebraria a Madrid l'assemblea anual). Es va aprovar un text de declaració dels drets generals i especials del deficient mental en el marc de la celebració de l'Any dels Drets Humans. El deficient mental tenia els mateixos drets que la resta de ciutadans del mateix país i de la mateixa edat, i alhora se'l presentava com una persona amb dret a una educació, formació i orientació que li permetés desenvolupar les seves aptituds, fos quin fos el seu grau de discapacitat. El Congrés de la Lliga Internacional que se celebrava a París el 1990 reafirmava el dret de les persones amb retard mental a participar en tots els aspectes de la vida diària.

A finals de l'any 1968, a través d'un conegut programa televisiu emès per l'única televisió existent a Espanya, Televisión Española (TVE), es dona a conèixer —tal com ja hem apuntat diverses vegades al llarg d'aquesta recerca— Mercè Carbó. La seva participació en el programa *Un millón para el mejor* va fer que es guanyés la simpatia i l'afecte dels telespectadors que seguien aquest espai televisiu: en el darrer programa va revelar que tenia una filla amb retard mental (Mercè Carbó recorda que va dir que "[...] mide un metro, tiene 8 años, se llama Maria Lourdes y es subnormal [...]") i que per això s'havia apuntat a aquest programa, per poder aconseguir el premi que oferien (d'alguna manera la seva popularitat va anar creixent en la mesura que es tractava d'un misteri sobre on anirien destinats els diners guanyats i que ho revelaria en el darrer programa). Aquest fet mediàtic i de transcendental importància va fer que a moltes llars espanyoles es parlés de la problemàtica de les persones amb discapacitats. La revista *Hogar y Moda* durant un temps també va publicar, sota l'encapçalament "Mi encuentro...", algunes vivències, reflexions i una descripció força completa de moltes associacions espanyoles que iniciaven les seves passes envers l'atenció a les persones amb discapacitats, a les quals Mercè Carbó donaria el seu suport i acompanyament. Mercè Carbó va participar en molts actes d'arreu la geografia espanyola, cridada per moltes associacions. La seva participació en aquests actes, en un moment en què mostrar-se lliurement davant la societat dient que era la

mare d'una nena amb deficiències, va fer sortir al carrer, a la societat, la problemàtica de tenir un fill amb disminucions. El 1976 presidia l'Agrupación Provincial pro Subnormales de Barcelona i era també vocal a la Federación Española de Asociaciones Protectoras de Subnormales. Mercè Carbó, en aquest període, publicaria *Sonrisas rotas*,⁴⁴⁶ un llibre testimonial i de confessió pròpia. El llibre narrava la història d'una dona que arriba a ser mare d'una nena amb problemes.

Podem considerar que la primera normativa legal a Espanya que va donar un tractament particular a l'educació especial va ser la Llei general d'educació i de finançament de la reforma educativa, de 4 d'agost de 1970. Preveia dos aspectes molt importants: el principi d'integració (tot i que en una fase molt primerenca) i el principi d'ajustament personal (sota el qual l'educació especial s'ha d'ajustar segons els nivells, aptituds de cada deficient i no segons la seva edat). És una llei ambigua, que parla de l'educació i com s'havia d'atendre aquests nois i noies, però amb molts buits.

Contràriament a l'esperit que deixen entreveure algunes de les lleis que es publiquen a principis dels setanta i que recollien l'essència —encara que només fos aparent— dels darrers batecs del franquisme, la Llei 16/1970, de 4 d'agost, sobre perillositat i rehabilitació social, en l'article tercer establí que: "Serán de aplicación los preceptos de esta Ley a los enfermos y deficientes mentales que, por su abandono o por la carencia de tratamiento adecuado, signifiquen un riesgo para la comunidad".⁴⁴⁷ Aquesta llei situava els deficients mentals com a subjectes perillosos, encara que només d'una manera explícita fossin aquells que es trobessin en situació d'abandonament. Dins el mateix *paquet* hi podíem trobar els homosexuals, els que habitualment exercien la prostitució, els captaires, etc. Es tractava de *protegir* la societat de determinades conductes que, encara que no fossin necessàriament objecte de delictes, suposaven un *perill* per a la convivència. Aquesta llei derogava la Llei *de vagos y maleantes*, de 4 d'agost de 1933, que si més no havia deixat més ben parades les persones amb discapacitat, perquè almenys no les regulava, i en tot cas apuntava en l'article segon (supòsit que es mantindria en la Llei de perillositat i rehabilitació social) que podrien ser declarats

⁴⁴⁶ CARBÓ, M. (1977). *Sonrisas rotas*. Barcelona: Edicions Marte.

⁴⁴⁷ Ley 16/1970, de 4 de agosto, sobre peligrosidad y rehabilitación social. BOE Núm. 187 (6 d'agost de 1970). Pàg. 12551-12557.

en estat perillós i sotmesos a les mesures de seguretat que establia la llei "[...] los mendigos profesionales y los que vivan de la mendicidad ajena o exploten a menores de edad, a enfermos mentales o a lisiados".⁴⁴⁸ La llei franquista de perillositat i rehabilitació social no seria derogada totalment fins al 1995 amb la reforma del Codi penal,⁴⁴⁹ si bé el 1974⁴⁵⁰ quedarien modificats alguns articles, i d'una manera més completa el 1979, amb la resta de supòsits, i d'una disposició transitòria que establia que "los procedimientos derivados de los supuestos del artículo segundo y del artículo tercero, derogados por la presente Ley, que se hallen en trámite de declaración del estado de peligroso, de ejecución de las correspondientes medidas de seguridad y rehabilitación social, o de la revisión, se cancelarán con carácter definitivo, cesando las medidas de internamiento preventivo y las de seguridad que se hubieren impuesto y se adoptarán respecto a los enfermos y deficientes mentales las que fueren procedentes, de conformidad con las disposiciones vigentes en materia de asistencia psiquiátrica".⁴⁵¹

Als anys setanta podem trobar tres tipus d'institucions per a infants amb discapacitats: centres d'educació especial i aules especials (centres d'ensenyament primari) dependents del Ministeri d'Educació; centres amb règims especials (centres d'ensenyament primari) en col·laboració amb entitats locals i privades; i centres assistencials que segueixen règims especials que no depenen del Ministeri d'Educació.

El 1970 s'iniciaven les activitats del que seria l'Asociación Española para la Educación Especial (AEDES), que es constituïria i registraria com a associació el 1972 (el 16 de març de 1972 la Direcció General de Política Interior y Asistencia Social del Ministeri de Governació reconeixeria l'associació i n'aprovaria els estatuts). Arran de l'organització, per part de l'EASE (European Association for Special Education), de la Conferència Internacional sobre l'Educació per a Nens amb Deficiència Mental que se celebrà a Norrköping (Suècia) el 1971, es gestaria la

⁴⁴⁸ Ley relativa a vagos y maleantes. *Gazeta de Madrid* (5 d'agost de 1933). Pàg. 874-877.

⁴⁴⁹ Ley orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal. BOE núm. 281 (24 de novembre de 1995). Pàg. 33987-34058.

⁴⁵⁰ Ley 43/1974, de 28 de noviembre (Jefatura), sobre modificación de determinados artículos de la Ley de Peligrosidad y Rehabilitación Social. BOE núm. 287 (30 de novembre de 1974). Pàg. 24369-24373.

⁴⁵¹ Ley 77/1978, de 26 de diciembre, de modificación de la Ley de Peligrosidad y Rehabilitación Social y de su Reglamento. BOE núm. 10 (11 de gener de 1979). Pàg. 658-659.

creació definitiva d'AEDES. La nova entitat seria membre de l'AILA (Asociación Iberoamericana para el Estudio Científico del Retraso Mental) i d'EASE.

Una de les persones que promouria l'associació AEDES seria la mestra Maria Soriano Llorente⁴⁵² (València, 1900 - Madrid, 1995). El 1923 obtingué el número 1 de l'oposició de places de mestres a l'Escuela Central de Anormales (que el 1960 passaria denominar-se Instituto Nacional de Pedagogía Terapéutica), annexa al Colegio Nacional de Sordomudos y Ciegos de Madrid, i en fou nomenada directora. Es jubilaria de la docència el 1970. Tot i que la seva producció escrita no és gaire abundant, ha estat una de les pensadores de l'Estat més influents en els darrers anys.

Una altra associació amb la qual Maria Soriano estigué d'alguna manera vinculada fou l'Asociación Española para el Estudio Científico del Retraso Mental (AEECRM). Aquesta associació tenia els seus orígens en el III Congrés Internacional per a l'Estudi Científic del Retard Mental, que es va celebrar a Montpeller el setembre de 1967. La delegació espanyola es fundà el 23 de gener de 1968. Maria Soriano en seria la presidenta fins al 1974. També Maria Soriano donaria un impuls a la creació de l'Asociación Española de Musicoterapia, que es constituïria el 1976, la presidenta de la qual fou la Dra. Serafina Poch fins al 1982. El 28 de juny de 1983 la Dra. Poch fundaria l'Associació Catalana de Musicoteràpia.

2.3. La dècada dels anys 1971-1980: l'elaboració del Plan Nacional de Educación Especial de 1978. L'informe Warnock

No hi ha diferències significatives entre el que passava a Espanya i a Catalunya, ja que l'Estatut d'autonomia es promulgà el 1979 i les transferències en matèria educativa a la Generalitat de Catalunya no es donen fins a l'1 de gener de 1981. Per tant, hem de continuar tractant l'educació especial dins el conjunt del que passava a Espanya, malgrat que a Catalunya hi ha una certa despreocupació per part de les autoritats franquistes per les institucions, associacions, inversions i equipaments. Només un conjunt de situacions i fets puntuals salvaran aquest panorama d'una dècada caracteritzada, almenys a les comarques de Girona, per la

⁴⁵² Per completar l'estudi de la figura de Maria Soriano vegeu la publicació CABADA ÁLVAREZ, J. M. (1999). *Maria Soriano* (reimpressió desembre 1991). Madrid: Real Patronato de Prevención y de Atención a Personas con Minusvalía.

consolidació d'uns centres d'educació creats sobretot al llarg de la dècada anterior. En paraules de Climent Giné⁴⁵³ (2000), és una època caracteritzada pel "neguit d'alguns metges, amb una forta vocació pedagògica, la manca de sensibilitat de l'Administració de l'Estat traduïda en una quasi total absència d'inversions en equipaments a Catalunya, i la voluntat emprenedora d'un sector de pares".⁴⁵⁴ En qualsevol cas, els últims batecs del franquisme són evidents.

A Espanya es crea, per una ordre del Ministeri de Treball de novembre de 1971,⁴⁵⁵ el Servicio Social de Recuperación y Rehabilitación de Minusválidos (SEREM), tot i que la seva existència com a tal, a les comarques de Girona, és de l'abril de 1973. Aquest any es crea el seu primer gabinet provincial a Girona, a la seu de l'Instituto Nacional de Previsión (INP), tot i que després es traslladaria a unes dependències de la plaça del Poeta Marquina.

Bàsicament el SEREM es proposava com a objectius prioritaris la recuperació i rehabilitació laboral de tota mena de minusvàlids i deficients: "[...] El SEREM, establecido en la Dirección General de la Seguridad Social y con el carácter del Servicio común de la Seguridad Social y con autonomía financiera, desarrolla las funciones encaminadas a la incorporación, o en su caso, la recuperación y rehabilitación médico-laboral y la asistencia social y empleo de los minusválidos".⁴⁵⁶ Oferia tota mena de serveis de rehabilitació, diagnòstic, tractament, formació,

⁴⁵³ CLIMENT GINÉ I GINÉ (Les Avellanés —Lleida—, 1948). Llicenciat en Psicologia per la Universitat de Barcelona (1973), professor especialitzat en Pedagogia Terapèutica (1977) i doctor en Psicologia també per la Universitat de Barcelona (1994). Durant els anys 1973-1980 va ser psicòleg i director del centre d'educació especial Col·legi Sants Innocents de Barcelona. L'1 de gener de 1981 va ser nomenat cap de la Secció Tècnica-pedagògica del recent Servei d'Educació Especial, que dirigeix Josep Maria Jarque, a la Direcció General d'Ensenyament Primari del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, càrrec que va ocupar fins al mes de desembre de 1987, moment en què se li confia el càrrec de subdirector general d'Educació Especial del Ministeri d'Educació i Ciència a Madrid. El mes de setembre de 1991 deixa Madrid i s'incorpora a l'Alta Inspecció de l'Estat a Catalunya (MEC) fins al mes de setembre de 1995. L'any 1994 defensa la seva tesi doctoral en Psicologia a la Universitat de Barcelona, titulada *Identificació de les variables que incrementen el risc d'un pobre desenvolupament social dels nens amb retard. Bases per a un programa d'educació familiar*. El mes de setembre de 1995 s'incorpora a la Universitat Oberta de Catalunya (UOC) com a professor i director dels estudis de Psicopedagogia; posteriorment és nomenat vicerector d'Estudis a la mateixa universitat. En l'actualitat és degà a la Facultat de Psicologia, Ciències de l'Educació i de l'Esport Blanquerna de la Universitat Ramon Llull i professor titular d'universitat de l'àrea de Psicologia Educativa i del Desenvolupament. És col·laborador d'UNESCO com a consultor. És membre de l'American Association on Mental Retardation (AAMR), de l'Asociación Española de Educación Especial (AEDES/EASE), de l'Asociación Española para el Estudio Científico de la Discapacidad Intelectual, i del Grup d'Investigació en Educació Especial (GIEE). Forma part del Comitè Científic de la International Society on Early Intervention (ISEI). Per tot el seu treball, publicacions i recerques en l'àmbit de l'educació especial, és una de les veus més representatives en aquest camp a Catalunya i Espanya.

⁴⁵⁴ GINÉ GINÉ, C. (2000). "Discapacitat i educació a Catalunya: crònica d'una transformació". *Aloma [Revista de Psicologia i Ciències de l'Educació]*, 6, 109-125.

⁴⁵⁵ Orden de 24 de noviembre de 1971 por la que se regula el servicio social de recuperación y rehabilitación de minusválidos de la Seguridad Social. BOE núm. 287 (1 de desembre de 1971). Pàg. 19347-19348.

⁴⁵⁶ Carta dirigida als alcaldes de la província de Girona per José Alberto Medrano, aleshores *técnico destacado* del Ministeri de Treball, Delegació Provincial de Girona. (12/02/1974). Font: AHMA.

assistència social, etc. Es disposava d'uns serveis centrals a Madrid i uns gabinets provincials —xarxa d'oficines provincials— que eren els gestors de les activitats del servei. Hi havia unes unitats provincials de valoració (UPV) que s'encarregaven d'avaluar la minusvalidesa en cada cas i expedir el corresponent certificat com a document i requisit indispensable per poder beneficiar-se de les ajudes que el SEREM oferia. Aquest s'havia convertit en una mena de suport tècnic del que serien les decisions administratives, ja que fixava les condicions en relació amb les ajudes econòmiques que rebien els infants amb discapacitats i les seves famílies. Part del personal complementari (logopedes, fisioterapeutes, etc.) que les escoles d'educació especial tenien era gràcies a les ajudes del SEREM.

També per a les persones grans el 1970 es va crear el Servicio Social de Asistencia a los Ancianos, que més tard es diria Servicio de Asistencia a Pensionistas (SAP), i l'any següent comptaria amb un Plan Nacional de la Seguridad Social de Asistencia a Ancianos. A Olot es posaria en marxa el primer Hogar del Pensionista el 1972. En seguiren a d'altres poblacions de les comarques de Girona.

El 1972 Eduardo Tarragona, procurador a Corts pel terç familiar de Barcelona, editaria el seu *Libro rojo de los subnormales*.⁴⁵⁷ Pretenia difondre la problemàtica del *subnormal*. Recollia nombrosos testimonis i un extens material de documents i de cartes rebudes de familiars de *subnormals*, i algunes peticions fetes de primera mà al Govern de l'Estat.

El 1973, a Barcelona, set associacions de pares i altres entitats de caràcter social de la província de Barcelona dedicades a la promoció social de les persones amb disminució psíquica creen l'Agrupació Provincial pro Subnormals (APPS). El 1978 esdevindria Federació Catalana per acord de l'assemblea general de l'entitat. Avui dia la Federació Catalana pro Persones amb Retard Mental (APPS) és una federació sense finalitat lucrativa que agrupa entitats d'iniciativa social que treballen per la millora de la qualitat de vida de les persones amb discapacitat intel·lectual i de les seves famílies a Catalunya. Tal com apunten, la seva missió consisteix en la promoció, potenciació, coordinació i atenció a aquestes entitats federades dins el territori català, vetllant i defensant els seus drets.

⁴⁵⁷ TARRAGONA, E. (1972). *Libro rojo de los subnormales*. Barcelona: Editorial Pòrtic.

En l'actualitat la Federació APPS aplega el gruix d'un col·lectiu de més de 17.000 famílies, les quals són objecte d'atenció per l'APPS a través de les associacions i entitats de les quals formen part més de 4.000 professionals. En la seva funció com a promotora de creació de serveis, el 1976, a Cerdanyola del Vallès, crearien una de les primeres institucions catalanes per a l'atenció de persones amb retard mental profund, la Institució Montserrat Montero per a Subnormals Profunds, avui dependent de la Fundació Privada pro Persones amb Disminució Psíquica Catalonia. El 1985 van promoure la creació de la Fundació Catalana Tutelar de Disminuïts Psíquics per assessorar les famílies i les entitats en tot allò que feia referència a la incapacitació i tutela del disminuït psíquic (a l'Estat espanyol la primera fundació tutelar en favor de les persones amb retard mental es va crear a Guipúscoa el 1983). La Federació Catalana d'Associacions de Pares d'Alumnes de l'Educació Especial (FECAPAE) seria creada el 1988 perquè les associacions de mares i pares d'alumnes de l'educació especial tinguessin representació i participació en els organismes estatals i autonòmics. Avui dia l'APPS integra més de 250 entitats federades d'arreu Catalunya. APPS a la vegada està confederada a la Confederación Española de Asociaciones pro Deficientes Mentales (FEAPS) i també és membre adherit de la Lliga Internacional d'Associacions pro Deficientes Mentales. La FEAPS el 2002 substituïria el terme *persones amb retard mental* pel de *persones amb discapacitat intel·lectual* en les seves denominacions com a entitat.

El 1973 el Servicio de Recuperación y Rehabilitación de Minusválidos de la Seguridad Social va iniciar les seves activitats en les primeres vuit províncies espanyoles dependents de l'aleshores Ministerio de Trabajo, que era l'organisme titular de la Seguretat Social. La Dirección General de la Seguridad Social va convocar una conferència d'àmbit nacional amb la voluntat d'aconseguir aportacions per desenvolupar una política en l'àmbit de les persones amb discapacitat. La conferència es va desenvolupar sota la presidència del vicepresident tercer del Govern i ministre de Treball. La conferència Minusval-74 es va celebrar a Madrid, del 28 al 30 de gener de 1974, amb l'assistència de 2.305 persones representants d'entitats públiques i privades, associacions i experts sobre les persones amb discapacitats. Es publicaren els textos de les diferents intervencions institucionals; les 39 ponències estaven agrupades en sis àmbits que servien de base d'estudi i discussió de les diferents reunions de treball que es van dur a terme. Es van publicar alhora les 162 comunicacions que es van presentar.

Les conclusions foren presentades pel ministre de Treball, Licinio de la Fuente, al Govern del país.

Hi hagué participació gironina a Minusval-74: el Dr. August Moret, que era metge rehabilitador del Centro Médico Psicopedagógico de Fornells de la Selva; el director del centre Mater Dei, Àngel Quintana; Paquita Desvilar, per l'associació Angelus; i representants de la Caja de Ahorros Provincial de Girona, entre d'altres.⁴⁵⁸

El 8 de febrer de 1974 es va constituir la Comissió Interministerial per a la Integració Social dels Minusvàlids, i el 21 de febrer d'aquell mateix any es produí la fusió del SEREM amb el Servei d'Atenció a Subnormals. Dins la comissió que s'havia creat se'n crea una altra per a la prevenció de la *subnormalitat*. Aprovat en la reunió del Consell de Ministres del 27 de setembre de 1974, es presenta un informe proposat de mesures per a la integració social dels minusvàlids,⁴⁵⁹ en el qual apareixen diferents propostes i mesures com a accions directes per a la integració de les persones amb discapacitat des de la prevenció, la rehabilitació, l'educació, sobre els recursos humans necessaris per a una millor atenció del col·lectiu, etc.

El 1974 va néixer *MINUSVAL* com una mena de full informatiu del SEREM, que el 1977 canviaria de disseny i es convertiria en revista, coincidint amb el número 18.

El 1977 s'unifiquen els ministeris de la Governació i de Treball. Es crea el Ministeri de Sanitat i Seguretat Social; l'any següent es crea l'INSERSO per a la gestió de serveis complementaris de les prestacions del sistema de la Seguretat Social.⁴⁶⁰ El 1979 s'aprova l'estructura i les competències de l'INSERSO.⁴⁶¹ Es tracta d'una nova entitat gestora de la Seguretat Social que exercirà la seva acció a través dels Serveis Socials dels Minusvàlids, la Tercera Edat i dels Programes Especials. La nova estructura de l'INSERSO substitueix el SEREM. El 1997, l'Institut Nacional de

⁴⁵⁸ "Gerona, en Minusval-74. La sociedad española se ha dado perfecta cuenta de la problemática del subnormal físico y mental". *Los Sitios*. (02/02/1974). Pàg. 5.

⁴⁵⁹ Comisión Interministerial para la Integración Social de los Minusválidos (1974). *Informe-propuesta de medidas para la integración social de los minusválidos*. Madrid: Ministerio Trabajo y Seguridad Social.

⁴⁶⁰ Real decreto-ley 36/1978, de 16 de noviembre, sobre gestión institucional de la Seguridad Social, la salud y el empleo. BOE núm. 276 (18 de noviembre de 1978). Pàg. 26246-26249

⁴⁶¹ Real decreto 1856/1979, de 30 de julio. Op. cit.

Servicios Sociales (INSERSO) canvia de nom i passa a denominar-se Instituto de Migraciones y Servicios Sociales (IMSERSO).⁴⁶² Els col·lectius als quals s'adreçava la seva acció eren el de les persones grans i persones amb discapacitat, així com les persones sol·licitants d'asil i refugiats, i tota l'estructura era d'àmbit nacional (modificat actualment amb el procés de transferència a les comunitats autònomes). El canvi de nom responia a les competències d'immigració que assumeix com a tal. Actualment, però, l'IMSERSO és l'Instituto de Mayores y Seguridad Social.⁴⁶³ Actualment, com a entitat gestora de la Seguretat Social, està adscrit al Ministeri de Treball i Afers Socials a través de la Secretaria d'Estat de Serveis Socials, Famílies i Discapacitat.

DIRECTORS QUE HA TINGUT L'INSERSO	
1979-1980	Luis Santonja Peris
1980-1981	José Ramón Caso García
Març 1981 - desembre 1981	José Farré Morán
Desembre 1981 - març 1983	Teresa Mendizábal Aracama
Març 1983 - abril 1985	Patrocínio de las Heras Pinilla
1992-2000	Héctor Maravall Gómez-Allende

**QUADRE 12. Directors que ha tingut l'INSERSO durant el període 1979-1997.
(Font: Minusval – desembre 2003)**

A l'Assemblea General de les Nacions Unides, en sessió de 20 de desembre de 1971, es va aprovar la Declaració dels Drets de la Persona amb Retard Mental, tot i que la primera Declaració dels Drets del Nen, on es recollia, entre altres qüestions, la necessitat d'estimular els nens amb problemes, data de l'any 1924.

L'Assemblea General de les Nacions Unides va proclamar l'any 1975 els drets de la persona discapacitada. Prèviament, l'any 1971, ja havia promulgat els drets del retardat mental. En aquest context, també del 15 al 20 d'octubre de 1979, havia tingut lloc a la seu de la UNESCO, a París, una reunió internacional d'experts sobre l'educació especial. De fet, la UNESCO tot just el 1966 havia incorporat a

⁴⁶² Real Decreto 140/1997, de 31 de enero, por el que se modifica parcialmente la estructura orgánica básica del Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales y se transforma el Instituto Nacional de Servicios Sociales en Instituto de Migraciones y Servicios Sociales. BOE núm. 32 (6 de febrer de 1997). Pàg. 3785-3790.

⁴⁶³ Real decreto 1226/2005, de 13 de octubre, por el que se establece la estructura orgánica y las funciones del Instituto de Mayores y Servicios Sociales. BOE núm. 246 (14 d'octubre de 2005). Pàg. 33542-33545.

través de la resolució 1.133 l’autorització del director general a desenvolupar un programa d’educació especial.

L’any 1975 es creava a Espanya l’Institut Nacional de Educación Especial (l’any 1953 s’havia creat l’anterior Patronato Nacional de Enseñanza Especial). Aquest organisme autònom té la suficient agilitat i rang administratiu per tirar endavant algunes de les propostes que sorgeixen del Decret de 23 de maig de 1975, pel qual es constituïa. Deu anys més tard, en una reestructuració del Ministeri d’Educació i Ciència, el 1985, se suprimeix l’Institut Nacional de Educación Especial. Responia, igual que en el seu dia també ho féu el Servei d’Educació Especial del Departament d’Ensenyament, a la coherència de voler seguir una filosofia integradora sense denominacions especials.

Una vegada mort el general Franco, les associacions inicien tot un seguit de manifestacions i moviments per reclamar l’acció dels governants per l’atenció a les persones amb discapacitats. A Barcelona, el 30 d’abril de 1977 —el mateix dia que el Govern de l’Estat signava els pactes internacionals de drets civils, polítics, econòmics i socials, i que incloïen el de llibertat sindical i el de negociació col·lectiva— es duia a terme a la plaça de la Catedral una manifestació que, tot i que no estava oficialment autoritzada, reclama accions més contundents envers les polítiques socials d’atenció a les persones amb discapacitat. S’hi aplegaren unes 5.000 persones. El juny de 1977, dies abans de les primeres eleccions democràtiques des de la Segona República, que se celebrarien a Espanya el 15 d’aquell mateix mes, tot un seguit de grups polítics subscriuen un document conjunt en forma de taula programàtica de mesures en favor de les persones amb discapacitat. El document no es va traduir immediatament en mesures concretes, però, tot i la poca eufòria i entusiasme viscuts pels grups polítics, va significar un primer pas i un punt de partida.

El 1978 es fan els primers treballs de creació dels plans nacionals d’educació especial amb l’objectiu d’anar elaborant una futura llei d’integració i conèixer el nombre d’alumnes susceptibles de rebre aquest tipus d’educació, les places, el personal necessari, etc., tot i que aquest pròpiament serà vigent a partir de l’octubre de 1982. Una de les dades importants que mostra el Plan Nacional de Educación Especial és la referent a la població deficient a Espanya:⁴⁶⁴ població

⁴⁶⁴ AZUA, P. (1979). "El marco legal". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 55-56, pàg. 24-25.

deficient de 0 a 18 anys, 330.000; escolaritzats (21'5 %), 72.000; sense escolaritzar (78,5 %), 258.000; població de 6 a 14 anys (EGB) que necessita suport, 840.000. Els 258.000 sense escolaritzar necessiten, segons el pla, 74.400 places en centres d'educació especial (30 %) i 180.000 places en aules en centres d'EGB.

El Plan Nacional de Educación Especial fou una de les actuacions més importants de l'INEE per encàrrec del Real Patronato de Educación i Atención a los Deficientes —tot i que més tard es convertí en un requeriment del Congrés dels Diputats a través d'una comissió que es crearia per estudiar la problemàtica de les persones amb discapacitat (Comisión Especial del Congreso de los Diputados para el Estudio de los Problemas de los Disminuidos Físicos y Mentales)—, i aquest a la vegada estava pensat per formar part d'un conjunt d'actuacions per posar en pràctica el que seria la futura llei d'integració social dels minusvàlids de l'any 1982, darrere de la qual, entre d'altres, hi havia l'impuls del polític català Ramon Trias Fargas. La LISMI havia d'anar acompanyada d'altres plans: Plan Nacional de Prevención de la Subnormalidad, Plan Nacional de Asistencia, Plan Nacional de Empleo i Plan Nacional de Educación Especial.

Pel que fa a l'àmbit educatiu, el Plan Nacional de Educación Especial recollia per primera vegada la formulació dels principis de normalització de serveis, d'integració educativa, d'atenció personalitzada (individualitzada) i de sectorització de serveis, que el 1982 quedarien consagrats a la mateixa LISMI i que el Govern català també faria seus al decret "d'integració" de l'any 1984.

El Plan Nacional de Educación Especial tan sols pretenia ser un marc general, dins el qual es pogués ordenar l'acció de l'Estat i de la societat espanyola en matèria d'educació especial. Un dels objectius que l'Instituto Nacional de Educación Especial havia establert per al curs 1981-1982 com a prioritaris per fer-los plenament operatius foren els de les aules d'educació especial i els sistemes de suport a l'EGB. Algunes d'aquestes "unitats d'educació especial", on hi hauria mestres amb l'especialitat reconeguda,⁴⁶⁵ en els centres ordinaris s'havien començat a crear a finals dels anys seixanta, unitats que més endavant es dirien *aules d'educació especial* i que rebrien, per tant, l'impuls definitiu a través del Plan Nacional de Educación Especial.

⁴⁶⁵ Orden de 16 de junio de 1972 por la que se autoriza a los maestros nacionales y de enseñanza primaria... Op. cit.

Per altra banda, el Real Patronato de Educación Especial, a la reunió del seu Comitè Executiu del dia 24 de novembre de 1976, va encarregar a un dels seus membres, Federico Mayor Zaragoza, l'elaboració i confecció d'un pla nacional de prevenció de la subnormalitat. El juliol de 1977 s'inicia la primera campanya de prevenció de la subnormalitat, fins que surt publicada al *Boletín Oficial del Estado* del dia 16 de setembre.⁴⁶⁶

Si els nous programes per a l'EGB es constitueixen el 1970, entre el 1978-1981 es crea el disseny curricular per a l'elaboració de programes de desenvolupament individual (PDI), sota la iniciativa i responsabilitat de l'Instituto Nacional de Educación Especial, que serien publicats entre finals de 1982 i principis de 1983. El PDI es definia com "[...] una de les possibles concrecions didàctiques de les orientacions psicopedagògiques i línies d'actuació que es desprenen del procés de valoració multidisciplinària i psicopedagògica. [...] com un instrument educatiu que descriu i concreta les intencions educatives que es consideren adequades per a un determinat alumne durant un determinat període, atenent a les seves necessitats físiques, psíquiques, socials i/o emocionals".⁴⁶⁷ Aquests materials es publicarien a Catalunya, amb algunes adaptacions, el febrer de 1984. El 1979 s'havien iniciat les tasques d'elaboració d'un currículum per a l'educació especial. La Direcció General d'Ensenyament Primari del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, a partir dels antecedents del Pla de Presentació i Complementació del Disseny Curricular per a l'elaboració dels programes de desenvolupament individual (PDI), i també de la reforma del cicle superior de l'EGB i el 1r cicle de secundària, opta definitivament per un únic marc curricular per a tot l'ensenyament obligatori. Aquesta opció l'havia pres el febrer de 1985 la Direcció General d'Ensenyament Primari, a partir de la proposta d'experts en el tema i l'informe de l'aleshores Gabinet d'Orientació Educativa (GOE)⁴⁶⁸ i també del Servei d'Educació Especial. Aquest marc havia de permetre l'elaboració i revisió, si fos el cas, de les orientacions i programes per incloure prescripcions per a l'adequació de les accions educatives, que havien d'arribar a tots i cadascun dels alumnes

⁴⁶⁶ Real Decreto 2176/1978, de 25 de agosto, por el que se encomienda al Ministerio de Sanidad y Seguridad Social la realización y gestión del Plan Nacional de Prevención de la Subnormalidad. BOE núm. 222 (16 de setembre de 1978). Pàg. 21696-21697.

⁴⁶⁷ Concepte de PDI: consideracions generals. Font: AADE [Caixa 6242. 1987. Codi 3.2.C. Sèrie XIII. Subsèrie 8].

⁴⁶⁸ Durant la gènesi de la creació del Departament d'Ensenyament es constitueix el Gabinet d'Orientació Educativa (GOE), que va impulsar la creació de 3 òrgans tècnics de suport als centres educatius: els camps d'aprenentatge, els centres de recursos pedagògics i els equips d'assessorament psicopedagògic.

independentment de les seves necessitats educatives específiques. Es considerava que, si el percentatge d'alumnes que presentaven NEE se situava a l'entorn del 2 % de la població escolar, una quarta part d'aquests (al voltant d'un 0,5 %) es considerava que tenien deficiències greus i permanents, per la qual cosa necessitaven importants adaptacions del currículum i d'atenció de serveis específics al llarg de la seva escolaritat.

Paral·lelament es té coneixement de l'informe Warnock, fet a Anglaterra i que permetrà entendre l'evolució de l'educació especial a Europa en els darrers anys. Des de la seva publicació, l'any 1978, s'ha convertit en eina d'orientació per al tractament de la població escolar amb necessitats educatives especials. El comitè d'investigació, l'informe complet del qual duia el títol de *Special educational needs*,⁴⁶⁹ va ser fundat el 1974, a proposta de Margaret Thatcher, aleshores secretària d'Estat d'Educació i Ciència al Regne Unit. La primera reunió es duria a terme el setembre de 1974 i la darrera el març de 1978. El principal objectiu seria el d'analitzar la prestació educativa en favor de nens i joves amb deficiències físiques i mentals a Anglaterra, Escòcia i Gal·les, considerant els aspectes mèdics de les seves necessitats i els mitjans que porten a la seva preparació per entrar en el món del treball, considerar l'ús més eficaç dels recursos que s'havien d'utilitzar i alhora poder fer recomanacions. No entrant d'una manera exhaustiva en les recomanacions i plantejaments que faria aquest comitè que va presidir Mary Warnock,⁴⁷⁰ sí que van considerar que alguns centres d'educació especial haurien de reconvertir-se en centres de recursos per a ús de tots els professors de l'àrea corresponent. D'aquesta manera, havien d'ajudar al desenvolupament curricular i al perfeccionament del professorat. Se'ns dubte una de les aportacions que canviaria conceptualment la manera d'entendre l'educació especial des de llavors fou la nova

⁴⁶⁹ Committee of Enquiry into the Education of Handicapped Children and Young People (1994). *Special Educational Needs: Report of the Committee of Enquiry into the Education of Handicapped Children and Young People*. Londres: Her Majesty's Stationery office (HMSO).

⁴⁷⁰ HELEN MARY WARNOCK (Winchester, 1924). Va estudiar al St. Swithun's School de Winchester i al Lady Margaret Hall d'Oxford. És filòsofa de formació. Va estar al St. Huch College, a Oxford, com a professora de filosofia fins a l'any 1966. Va ser directora de l'Oxford High School per a noies, entre altres institucions educatives. Bona part de la seva carrera professional l'ha desenvolupat com a filòsofa a la Universitat d'Oxford. Ha estat Mistress del Girton College a Cambridge, d'on és membre vitalícia desde l'any 1985. Ha participat al llarg de la seva vida en nombroses institucions i comissions governamentals sobre temes molt diversos, com mitjans de comunicació (Independent Broadcasting Authority, 1973-1983), art i patrimoni britànic (Royal Opera House), medi ambient, experimentació amb animals, fecundació artificial amb embrions humans (1982-1984) en l'informe Warnock. En el nostre àmbit cal remarcar el comitè d'investigació que presidiria i que popularment portaria el seu nom (*Warnock Report*, 1974-1978), sobre l'educació de nens i joves amb discapacitats. L'any 1985 va rebre el títol nobiliari vitalici de baronessa de Weeke de la ciutat de Winchester. Tot i que es va jubilar de la docència l'any 1991, al llarg d'aquests darrers anys ha participat en conferències, cursos, xerrades i tertúlies sobre temes que d'alguna manera la lliguen amb el pensament i la filosofia. Un dels temes de què més ha parlat ha estat el dels problemes bioètics. Té algunes publicacions —algunes traduïdes al castellà— sobre temes filosòfics. És considerada una de les persones més rellevants a la Gran Bretanya, i el seu pensament filosòfic és un referent que cal tenir en compte.

formulació d’aquesta i la nova visió dels alumnes amb deficiències. El Comitè va rebutjar l’existència de dos grups diferents de nens, els deficients i els no deficients, els primers dels quals rebien educació especial i els segons no. Es plantejava l’educació dins un *continuum* de prestacions que anava de l’ajuda temporal fins a l’adaptació permanent. L’educació especial es convertia en un concepte molt més ampli i flexible. És llavors que apareix el concepte de *necessitats educatives especials* (NEE) —al qual ja hem fet referència en aquesta recerca— per a aquell nen que necessita una ajuda determinada i específica independentment de la seva durada o gravetat. Es passarà, per tant, d’un model mèdic basat en la deficiència a un nou model pedagògic de les “necessitats educatives especials”.

Els corrents provinents dels països escandinaus i el tancament dels centres d’educació especial a Itàlia el 1971 (“la integració salvatge”) seran també alguns dels fets que marcaran el final d’aquesta dècada.

A finals dels anys setanta a Catalunya es duen a terme algunes de les primeres experiències d’integració escolar en centres ordinaris, juntament amb les primeres iniciatives d’intervenció psicopedagògica d’alguns equips multidisciplinaris d’àmbit municipal, tot i que ja teníem referències de l’atenció educativa dels infants amb discapacitats a l’escola ordinària (o almenys d’alguns d’aquests intents) el 1913, a través de les gestions del Patronato Nacional de Anormales. També recollida a la legislació del moment, es preveia la possibilitat que a les escoles graduades de sis o més graus s’hi pogués crear un grup d’anormals.

En el període comprès entre el 1977 i el 1980, quan es restableix la democràcia i la constitució provisional del Govern de la Generalitat, es duen a terme algunes gestions que serviran per començar a establir les línies d’acció en política educativa a Catalunya. Per un costat, l’aleshores Secretaria General Tècnica del Departament d’Ensenyament i Cultura va encarregar a una comissió d’experts un estudi sobre l’educació especial a Catalunya, el qual establí unes propostes d’accions per realitzar dins d’una política educativa. Per un altre, el 1978 el Departament de Sanitat i Assistència Social publicava una ordre en què disposava la realització de sessions de treball sobre disminuïts psíquics, disminuïts físics i sensorials, tercera edat i infants.⁴⁷¹ S’organitzarien una sèrie de taules rodones

⁴⁷¹ Ordre de 6 de novembre de 1978, disposant la celebració de sessions de treball sobre disminuïts psíquics, disminuïts físics i sensorials, tercera edat i infants. DOGC núm. 10 (30 de novembre de 1978). Pàg. 113.

amb cadascun dels sectors afectats que es durien a terme al llarg del primer trimestre de l'any 1979. Els participants d'aquestes taules serien els càrrecs directius i tècnics del Departament de Sanitat i Assistència Social i els col·laboradors i els representants de les institucions més significatives de Catalunya.

Tot i que la recerca i la investigació en l'àmbit de l'educació especial a Catalunya, i per extensió a Espanya, no han destacat per sobre d'altres països, sí que cal fer referència a uns importants treballs que va publicar el 1978 i 1979 el doctor Rafel González-Mas,⁴⁷² professor de Rehabilitació de Sanitat Militar, director del Centro de Estudios e Investigaciones Biosociales i cap del Servicio de Rehabilitación del Hospital Central de la Cruz Roja, i que foren un important referent de treball en molts centres d'educació especial. Es tractaven d'uns *métodos de adiestramiento y maduración mental* que foren elaborats a través d'una llarga investigació que s'havia iniciat el 1962.

Aquestes propostes es fonamentaven en l'enorme plasticitat que el cervell humà té per establir noves connexions. Tot aquest material es treballava amb els alumnes dins els centres d'educació especial. En aquesta època, precisament un altre mètode, no exempt de polèmica, seria desenvolupat per un equip de Filadèlfia (Estats Units): el fisioterapeuta Glenn Doman i el psicòleg Carl Delacato. Es tractava del tractament Doman-Delacato per a persones amb retard mental amb lesió cerebral. En realitat era un mètode molt esgotador perquè utilitzava uns exercicis (alguns de molt extravagants) que duraven 10 hores al dia, set dies a la setmana i dotze mesos l'any. Aquest mètode fou rebutjat i molt criticat, primer per la seva fonamentació teòrica (segons molts acadèmics, no s'ajustava a una base científica), segon per la complexitat del seu tractament, que angoixava —com no podia ser d'una altra manera— les famílies i les culpabilitzava si no s'aconseguien resultats satisfactoris. Era, a més, un tractament molt car. Les famílies s'havien de desplaçar als Estats Units, tot i que Delacato s'instal·laria a Espanya per mirar d'implantar aquest mètode a les famílies espanyoles. Hi havia un sentiment de culpabilitat de les famílies, algunes de les quals estaven disposades a tot per

⁴⁷² GONZÁLEZ MAS, R. (1978). *Adiestramiento y maduración mental: psicorrehabilitación del deficiente mental*. Madrid: Editorial Científico-Médica.

GONZÁLEZ MAS, R. (1979). *Adiestramiento y maduración mental. Educación Especial*. (5 volums.) Madrid: Editorial Magisterio Español.

aconseguir la normalitat per als seus fills, i un sentiment semblant es donava en aquelles que no tenien recursos per fer el mateix.

Tot i que, com hem assenyalat, la investigació en l'àmbit de les persones amb discapacitats no ha estat capdavantera al nostre país, sí que cal assenyalat la tasca que ha dut a terme, des de la seva creació el 1972, del Servei Internacional d'Informació sobre Subnormals (SIIS), creat a Sant Sebastià, a iniciativa privada, amb l'ajut de la Lliga Internacional d'Associacions en favor dels Deficients Mentals. Des del gener de 1981 disposa d'una segona seu a Madrid, que està constituïda com a Centro de Documentación del Real Patronato de Educación y Atención a Deficientes. Més que un centre de recerca, el SIIS és un centre de documentació, informació i estudi. Ara per ara, el SIIS pertany a la Fundació Eguía-Careaga, com a institució sense ànim de lucre destinada a activitats de documentació i investigació en l'àmbit del benestar social. El seu objectiu principal és contribuir a la millora de les polítiques de benestar social, l'organització dels serveis socials i la pràctica dels professionals. Desenvolupa la seva activitat en col·laboració amb el Govern Basc i les diputacions forals, en l'àmbit autonòmic, i en col·laboració amb el Real Patronato sobre Discapacidad, en l'àmbit estatal.

2.4. La dècada dels anys 1981-1990: els Equips d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica (EAP) a Catalunya. El Servei d'Educació Especial del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. La LISMI. El Decret 117/1984, de 17 d'abril, sobre ordenació de l'educació especial per a la seva integració en el sistema educatiu ordinari. La LOGSE

Aquesta dècada és, molt possiblement, una de les més importants pel que fa a la consolidació de serveis i a la planificació de les actuacions envers les persones amb discapacitats. Es qüestionen alhora les funcions dels centres d'educació especial en el marc d'unes polítiques educatives que afavoreixen l'atenció educativa de les persones amb discapacitat en entorns ordinaris.

Aquest període s'inicia quan la Generalitat de Catalunya assumeix les competències plenes en matèria d'ensenyament, l'1 de gener de 1981. A partir d'aquest moment la responsabilitat de regular l'educació especial a Catalunya és del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

El moment més destacat serà la publicació d'una de les lleis més importants que s'han arribat a elaborar mai al nostre país: la Llei 13/1982, de 7 d'abril, d'integració social dels minusvàlids (LISMI), publicada al BOE el 30 d'abril de 1982.⁴⁷³

Els centres d'educació especial havien d'atendre prioritàriament els infants amb discapacitats de la zona, del barri, del poble o de la ciutat (segons el principi de sectorització), i calia que establissin lligams i col·laboressin amb els serveis escolars, socials i sanitaris de la seva zona; al mateix temps, els recursos del centre havien d'estar disponibles per a la comunitat. Per crear un centre d'educació especial, calia fer la petició als serveis territorials corresponents, els quals havien de seguir les instruccions del Servei de Projectes i Construccions perquè no existissin barreres arquitectòniques. En aquest període, a les comarques de Girona es creen alguns dels nous edificis (i definitius) on s'acolliran aquests alumnes.

Perquè s'acceptés un solar i, per tant, fos possible la construcció d'un centre d'educació especial, els ajuntaments havien de trametre al Servei de Programació de Noves Construccions del Departament d'Ensenyament la documentació següent:

a) Documents jurídics administratius

- Acord del ple de la corporació municipal en el qual consti que s'ha posat a disposició del Departament d'Ensenyament el terreny necessari per a la construcció del centre.
- Certificat del Registre de la Propietat acreditatiu de la titularitat dels terrenys a favor de la corporació municipal, lliures de qualsevol classe de càrrega o gravamen.
- Certificat expedit pel secretari de la ponència municipal de sanitat escolar en què es constati que el terreny té les condicions higienicosanitàries adequades.

b) Documents tècnics

- Cèdula de qualificació urbanística dels serveis tècnics municipals.
- Informe de l'arquitecte municipal en què es reconegui que el solar compleix els requisits tècnics assenyalats (en el cas dels centres d'educació especial per a 50 alumnes hi ha d'haver

⁴⁷³ Ley 13/1982, de 7 de abril. Op. cit.

3.000 m² de solar; en els de 100 alumnes, 4.500 m², i en els de 200 alumnes, 7.000 m²).

- Fotografia de l'àrea del solar.
- Plànol del terreny ofert a escala amb la signatura de l'arquitecte municipal i d'un representant de l'Ajuntament.

La majoria de centres d'educació especial estaven formats per una secció escolar i una secció de formació professional, o per només una de les dues. Rebien alumnes d'entre 5 i 14 o 16 anys, d'acord amb les normes de matriculació que dictava la Direcció General d'Ensenyament Primari de la Generalitat de Catalunya. A Catalunya, durant el període 1981-1982, els centres d'educació especial tenien 9.718 alumnes, dels quals 2.802 estaven en centres públics i la resta, 6.916, en centres privats.

Alguns centres d'educació especial també tenien seccions d'estimulació precoç. Aquestes seccions, a Catalunya, havien aparegut pels volts dels anys setanta, tot i que la primera unitat d'atenció precoç es va crear el 1965 al centre Arcàngel Sant Gabriel de paràlisi cerebral, a Barcelona, sota la direcció del doctor Jordi Ponces i amb la col·laboració de la doctora Júlia Corominas. El 1984 es va crear la Coordinadora d'Equips d'Atenció Precoç de Catalunya i, el 1990, l'Associació Catalana d'Atenció Precoç (ACAP). Durant els dies 2 i 3 de desembre de 1993 a Barcelona es van dur a terme les primeres Jornades de l'Associació Catalana d'Atenció Precoç. A Madrid, ja el 1979, del 18 al 22 de juny, s'havien realitzat les primeres Jornadas Internacionales de Estimulación Precoz.

Avui dia, els centres de desenvolupament infantil i atenció precoç (CDIAP) són "servicios autónomos cuyo objetivo es la atención a la población infantil de 0-6 años que presenta trastornos en su desarrollo o que tiene riesgo de padecerlos".⁴⁷⁴ Amb independència del Plan de Prevención de la Subnormalidad, de l'any 1977, primer el SEREM i posteriorment l'INSERSO havien dut a terme programes sistemàtics d'estimulació primerenca. En l'actualitat, a la província de Girona, els centres de desenvolupament infantil i d'atenció precoç, que garanteixen l'atenció pública a totes les comarques de Girona, són els següents:

⁴⁷⁴ GRUPO DE ATENCIÓN TEMPRANA (REAL PATRONATO SOBRE DISCAPACIDAD) (2000). *Libro blanco de la atención temprana*. (vol. 55/2000) Madrid: Real Patronato. Pàg. 37.

ALT EMPORDÀ	
PACEM, Associació Paràlisi Cerebral	Alt Empordà
BAIX EMPORDÀ	
Fundació Oreig	Baix Empordà
CERDANYA	
CDIAP Puigcerdà	Cerdanya
GARROTXA	
Patronat Joan Sellas	Garrotxa
GIRONÈS	
Fundació Ramon Noguera	Girona, Salt, Sarrià, Quart i Sant Gregori
CDIAP CAD Girona	El Gironès, excepte: Girona, Salt, Sarrià, Quart, Sant Gregori, Amer, la Cellera i Anglès, per proximitat geogràfica. Comarca del Pla de l'Estany
RIPOLLÈS	
Fundació MAP	Ripollès
SELVA	
ASPRONIS	La Selva, excepte Anglès, la Cellera i Amer

QUADRE 13. Centres de desenvolupament infantil i d'atenció precoç (CDIAP) de les comarques de Girona

En l'àmbit de la formació, a Catalunya, l'ordenació dels estudis de logopèdia era una de les llacunes més importants que hi havia en el sistema educatiu universitari, ja que el nivell d'incidència era cada vegada més gran, tenint en compte que els àmbits d'intervenció comprenien el camp educatiu i el sanitari. Als anys seixanta, a Barcelona, i no d'una manera institucionalitzada, el Dr. Jordi Perelló havia iniciat aquesta formació.

El 15 de juliol de 1981 es va fer una reunió a Barcelona, sota la presidència de l'aleshores conseller de Sanitat i Seguretat Social, Josep Laporte, i el conseller d'Ensenyament, Joan Guitart,⁴⁷⁵ en què es va prendre l'acord de crear una comissió mixta per elaborar una proposta d'ordenació dels estudis de logopèdia. Un any més tard, el 5 d'octubre de 1982, ja s'havia enllestit. S'havia estudiat la viabilitat legal i administrativa de l'ordenació dels estudis de logopèdia. A través de la Direcció General d'Ensenyament Universitari, al llarg del mes de setembre de 1984 es posen en contacte professionals de diferents àrees del coneixement de la Universitat de Barcelona i la Universitat Autònoma de Barcelona. Es va crear una comissió de treball en què van ser presents: a) per part de la Universitat de Barcelona: Miquel Serra (psicologia); Carme Buisan (pedagogia); Montserrat Bonet (medicina); Teresa Cabré (filologia); b) per part de la Universitat Autònoma de Barcelona: Rosa Solé i Núria Silvestre (psicologia); Enrique Perelló (medicina); José Manuel Blecua (lingüística); Isabel Martínez (Escola de Mestres), i c) per part del Departament d'Ensenyament: Mercè Izquierdo, cap del Servei de Formació i Perfeccionament del Professorat de la Direcció General d'Ensenyament Universitari; Climent Giné, cap de la Secció Tecnicopedagògica del Servei d'Educació Especial de la Direcció General d'Ensenyament Primari, i Pilar Carasa, del Servei d'Educació Especial de la Direcció General d'Ensenyament Primari. Es va insistir que aquesta formació s'havia de fer des de les mateixes universitats. Es va elaborar una proposta d'ordenació dels estudis d'especialista en pertorbacions del llenguatge i l'audició. Els estudis s'iniciarien el curs 1985-1986. El diploma d'Especialista en Pertorbacions del Llenguatge i l'Audició que la universitat havia de lliurar seria considerat equivalent al títol de Professor Especialitzat en Pertorbacions del Llenguatge i l'Audició a l'efecte de contractació de personal.

Amb els anys, l'actual màster d'Audició i Llenguatge per a mestres, que s'imparteix, entre altres seus, a la Universitat de Girona, només autoritza aquests especialistes a treballar en centres educatius. La ponència d'educació diferenciada, que coordinava l'inspector Andreu Otero i Triola⁴⁷⁶ a principis del curs 1987-1988,

⁴⁷⁵ JOAN GUITART (CDC) va ser el primer conseller d'Ensenyament de la Generalitat recuperada. Aquests traspessos es van fer efectius l'1 de gener de 1981, amb el primer govern de la coalició Convergència i Unió amb la participació d'Esquerra Republicana de Catalunya. Joan Guitart havia estat secretari general tècnic del Departament d'Ensenyament i Cultura de la Generalitat provisional. Guitart va estar al capdavant del Departament al llarg de vuit anys.

⁴⁷⁶ ANDREU OTERO I TRIOLA (Segòvia, 1945). L'any 1946, juntament amb la seva família, es trasllada a la ciutat de Girona. L'any 1963 obté el títol de mestre. La seva primera destinació és Sant Pau de Segúries (Ripollès) el 23 de setembre de 1964. Les places següents com a mestre són al centre Baldiri i Reixac de Banyoles, Malagrada d'Olot i l'escola d'Osor. A cada plaça s'hi està només un any. L'1 de setembre de 1969 se'n va de mestre a l'escola de Quart.

també havia iniciat les gestions perquè a Girona es poguessin dur a terme aquests cursos, com també havia fet l'anterior ponent d'educació especial, Berta Muñoz. No serà fins al bienni 1994-1996 que es durà a terme el primer màster d'Audició i Llenguatge, organitzat a la Universitat de Girona. El curs 2006-2007 es fa la setena edició d'aquest màster.

Les Nacions Unides van declarar l'any 1981 Any Internacional del Minusvàlid. En un món on hi havia més de 450 milions de minusvàlids, que representaven el 10 per cent de la població mundial, la campanya es va basar en la total integració i igualtat de drets dels minusvàlids en tots els àmbits de la vida. La Resolució 31/123 de l'Assemblea General, en la seva 21a reunió, celebrada a Belgrad el setembre-octubre de 1980, invitava els mateixos estats membres a considerar la creació de mesures i programes que permetessin aconseguir els objectius. Les actuacions que es van dur a terme van quedar sovint només en la línia de sensibilització de l'opinió pública. A la pràctica, però, els poders públics van adoptar poques mesures. Organitzada pel Govern espanyol en cooperació amb la UNESCO, es va organitzar a Torremolinos (Màlaga), del 2 al 7 de novembre de 1981, la Conferència Mundial sobre les Accions i Estratègies per a l'Educació, Prevenció i Integració, dins les activitats internacionals desenvolupades amb motiu de l'Any Internacional del Minusvàlid. Es va elaborar un document amb el nom de Declaració Sundberg, en record de qui havia estat fins aleshores cap de l'educació especial a la UNESCO i que va morir el segon dia de la conferència mundial.

El Servei d'Educació Especial de la Direcció General d'Ensenyament Primari del Departament d'Ensenyament, que es va crear el mateix any, dins la Comissió

S'hi està fins al 31 de març de 1977. Durant aquest període es llicencia en Psicologia a la Universitat Autònoma de Barcelona. L'1 d'abril de 1977 se'n va a Vila-roja. L'any següent és el primer director del centre del barri de la Font de la Pólvora, que s'inaugura l'1 de setembre de 1978. S'hi està només un any. La darrera destinació com a mestre és l'escola Dalmau Carles, a Santa Eugènia, on treballa fins a l'1 de gener de 1982, data en la qual deixa l'escola i s'incorpora a la Inspecció d'Ensenyament de la llavors recuperada Generalitat de Catalunya. Ha format part del Consell de Govern de la Universitat de Girona pel fet de ser membre del Consell Social de la mateixa universitat. També ha tingut càrrecs de responsabilitat a l'Ajuntament gironí, com a regidor a l'equip de govern en temps de Joaquim Nadal. En l'àmbit de l'ensenyament, ha estat un dels capdavanters gironins del sindicat USTEC-STES des de finals dels setanta. L'agost de 1982, quan Berta Muñoz deixa la ponència d'educació especial, agafa el relleu Andreu Otero, que estarà al capdavant d'aquesta ponència al llarg de més de deu anys, participant de ple en la consolidació de les instal·lacions d'alguns dels nous centres d'educació especial de les comarques de Girona, en la creació dels EAP, en les itineràncies dels logopedes del centre La Maçana i posteriorment en la creació del CREDAG Narcís Masó, i en la integració escolar dels alumnes amb discapacitats a l'escola ordinària a partir de la publicació del Decret 117/1984, de 17 d'abril, sobre l'ordenació de l'educació especial per a la seva integració en el sistema educatiu ordinari. L'etapa en què va estar en la ponència d'educació especial (i a partir del Decret 163/1989, de 23 de juny, pel qual es regula la Inspecció d'Ensenyament, DOGC núm. 1171, de 21 de juliol de 1989, pàg. 3084, les anomenades *àrees de treball*) va ser molt fructífera pel que fa a la consolidació de serveis, ajuts i suports a la població d'alumnes amb discapacitats i als seus professionals, les escoles i les institucions. A més de la inspecció de zona, ha coordinat en els darrers anys els serveis integrats de les comarques de Girona (LIC, CRP i EAP), els plans d'entorn i les oficines municipals d'escolarització (OME). Des de l'1 de gener de 2007 és el màxim responsable de l'educació a les comarques de Girona, com a director dels Serveis Territorials d'Educació de la Generalitat de Catalunya.

de l'Any Internacional del Minusvàlid, va plantejar la creació d'una comissió interdepartamental, la inclusió dins els temaris d'EGB d'aspectes relacionats amb la psicologia i evolució dels disminuïts, la supressió de les barreres arquitectòniques als centres escolars i l'elaboració de material audiovisual per a ús de les escoles sobre diferents aspectes de la disminució.

Es va crear una comissió per a l'Any Internacional dels Disminuïts, a l'empara del Decret 113/1981, de 13 d'abril.⁴⁷⁷ Es va proposar la creació de subponències territorials a les províncies catalanes. A Girona, va ser-ne el responsable Josep Targa, tècnic de l'ICASS que havia estat mestre al Centro Médico-psicopedagógico.

Algunes de les actuacions i aportacions que va dur a terme el Departament d'Ensenyament durant l'Any Internacional dels Disminuïts Psíquics, Físics i Sensorials van ser: l'elaboració d'un estudi sobre l'educació especial a Catalunya; cursos específics d'educació especial a totes les escoles d'estiu; ajudes a la integració, a colònies; campanyes de sensibilització sobre la integració; cursos de formació als mestres de les aules d'educació especial, i la publicació del document *Orientacions per a l'elaboració del programa de desenvolupament individual*.

També respecte al programa d'atenció educativa dels alumnes amb discapacitats sensorials integrats dins el sistema educatiu ordinari, el Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya va posar en marxa el Pla d'educació compensatòria el 1983. S'hi va destinar una part de les dotacions que figuraven en el conveni firmat amb el Ministeri d'Educació i Ciència i que estava pensat per ampliar algunes de les actuacions que ja s'havien arribat a iniciar en el camp de l'atenció educativa dels infants amb discapacitats sensorials.

Els Equips d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica (EAP) a Catalunya⁴⁷⁸

Amb la mort del general Franco, el 1975, i, per tant, amb l'acabament de tants anys de dictadura, a Espanya se li obrien les portes d'Europa i el món sencer.

⁴⁷⁷ Decret 113/1981, de 13 d'abril, de creació, en el Departament de Sanitat i Seguretat Social, d'una comissió per a l'Any Internacional dels Disminuïts Psíquics, Físics i Sensorials. DOGC núm. 127 (20 de maig de 1981). Pàg. 460.

⁴⁷⁸ Utilitzem de manera genèrica el terme *equips d'assessorament i orientació psicopedagògica* (EAP) a Catalunya, encara que en realitat formalment aquests equips es creen l'any 1983 per Ordre de 20 de maig de 1983, per la qual es regula la intervenció psicopedagògica als centres escolars i es creen els equips d'assessorament i orientació psicopedagògica (EAP). DOGC núm. 344 (13 de juliol de 1983). Pàg. 1739. En realitat, aquests equips es creen amb la fusió dels Serveis d'Orientació Escolar i Vocacional (SOEV) i els equips multiprofessionals, com veurem en aquest apartat.

L'any 1976 la divisió d'afers socials de l'Oficina de les Nacions Unides a Ginebra va organitzar, a Hyvinkää, Finlàndia, un seminari sobre la integració social dels infants i adolescents amb discapacitats. Hi van participar 59 alts càrrecs de l'Administració de divuit països europeus i també hi estaven representades l'Organització Mundial de la Salut, la Lliga Internacional de la Creu Roja, la Unió Internacional de Protecció de la Infància i l'Associació Internacional per la Readaptació dels Discapacitats. Al llarg dels dotze dies que va durar el seminari es van presentar a debat quatre ponències: "Drets i necessitats de les persones amb discapacitats", a càrrec de Sulejman Masovic, de la Facultat de Defectologia de la Universitat de Zagreb (Iugoslàvia); "La integració social dels infants discapacitats", a càrrec de Martin Söder, de l'Institut de Sociologia de la Universitat d'Uppsala (Suècia); "La preparació a la vida adulta de l'adolescent amb discapacitat", a càrrec de Renée Portray, de la Universitat de Brussel·les (Bèlgica); "Línies d'acció política i necessitats en matèria d'administració i de personal per a una millor integració social dels infants i adolescents amb discapacitats", a càrrec de Josep Maria Jarque i Jutglar, aleshores cap de l'Oficina Tècnica Regional del SEREM de Barcelona, representant l'Estat espanyol.

Josep Maria Jarque, en la seva ponència, proposava la desaparició del que fins llavors havia estat el model d'intervenció professional, el model mèdic, i l'establiment d'un model interdisciplinari i multiprofessional tant en l'atenció mèdica i social com en la formació i educació dels infants i adolescents amb discapacitats per a la seva integració social. Aquest model pocs anys més tard es va adoptar a Catalunya, i van ser-ne l'inici els Equips d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica (EAP). En la mateixa ponència es va fer palès que aquest nou model comportava necessàriament tant la normalització i sectorització dels serveis (les persones amb discapacitats han de ser ateses en els serveis ordinaris sanitaris, socials i educatius de la seva ciutat, poble o districte) com la individualització de la resposta, a través de plans personalitzats.

Aquesta ponència va tenir força ressò a Espanya, motiu pel qual Josep Maria Jarque va ser proposat perquè participés com a ponent en l'elaboració del Plan Nacional de Educación Especial.

Per tant, la creació dels Equips d'Assessorament Psicopedagògic (EAP) està estretament vinculada amb la planificació de serveis que es preveien en el Plan

Nacional de Educación Especial elaborat el 1978 pel mateix Instituto Nacional de Educación Especial (INEE). Així, el mateix any, el Ministeri d’Educació va crear a Catalunya els primers cinc equips (Districte IX-Centre-Sud Barcelona, Sabadell, Terrassa, Mataró i Vic), mitjançant un conveni entre l’Instituto Nacional de Educación Especial i diferents entitats públiques i privades catalanes.

A principis de gener del 1981, aquests cinc equips són transferits al Departament d’Ensenyament, dins del conjunt de transferències a la Generalitat de Catalunya que tenen lloc en aquell moment en matèria d’educació. Aquests equips, des dels inicis, van ser assumits a través del Servei d’Educació Especial de la Direcció General d’Ensenyament Primari. Eren equips multiprofessionals formats per trenta professionals provinents de diverses disciplines (pedagogia, psicologia, treball social, medicina, etc.). Inicialment van néixer sota la denominació d’EMAP, que feia referència al seu caràcter multiprofessional, si bé aquesta denominació no va ser la definitiva.

Els EAP es van crear inicialment per resoldre els greus problemes que hi havia en l’atenció educativa dels infants i adolescents amb discapacitats a totes les escoles catalanes: “Los Equipos Multiprofesionales vienen a suponer el sustento del principio de normalización y, actuando sectorialmente, son organismos que contribuyen a la eficacia de la educación especial y representan el mejor soporte válido para la integración escolar, la orientación y formación profesional, así como para la reinserción social de los disminuidos”.⁴⁷⁹

En la circular de la Secretaria General Tècnica del Departament d’Ensenyament de 4 de setembre de 1981 s’establien criteris d’actuació en el camp de l’educació especial. La circular donava una definició dels equips, fixava els objectius i l’organització funcional, i establia també la seva relació amb altres serveis i òrgans de l’administració educativa. En aquesta circular es parlava oficialment per primera vegada dels equips multiprofessionals.

Es va recuperar la titularitat pública dels cinc primers equips (Districte IX-Centre-Sud Barcelona, Sabadell, Terrassa, Mataró i Vic). A principis de 1982 els

⁴⁷⁹ CABANILLAS GALLAS, P. (1981). “Contestación. Equipos profesionales múltiples. Presentada por doña Eulalia Vintró Castells”. *Boletín Oficial de las Cortes Generales. Congreso de los Diputados*, núm. 1408-II, 2742-1-2742/3.

trenta professionals que componien aquests equips i que depenien de les entitats que havien establert conveni amb l'INEE van ser contractats pel Departament d'Ensenyament (el març de 1982 es van contractar quinze professionals que formaven part dels cinc equips inicials i que eren a càrrec de les entitats d'acord amb el que s'havia convingut amb l'INEE, i es van crear set nous equips).⁴⁸⁰ A principis de 1982, de mutu acord amb les entitats, es van rescindir els convenis existents i els quinze professionals que fins aleshores en depenien laboralment van ser contractats pel Departament d'Ensenyament.

Des del mes de setembre de 1982, a Girona hi havia un equip d'àmbit provincial. La comissió de selecció dels membres per al concurs públic de l'Equip d'Assessorament Psicopedagògic de Girona estava format per Montserrat Amat, de la Direcció General; Lluís Busquets, dels Serveis Territorials de Girona; Climent Giné, del Servei d'Educació Especial; Berta Muñoz, de la Inspecció d'Educació Bàsica; Jaume Carbonés, dels Equips d'Assessorament Psicopedagògic; Joaquim Toca, de les corporacions locals (diputacions), i Antoni Domènech, de l'Ajuntament de Girona. La primera reunió de la comissió de selecció es va fer el 16 de març de 1982. En un mes va estar tot resolt, ja que el 21 d'abril es va dur a terme una entrevista personal amb els candidats que havien arribat a aquesta fase i es van proposar els candidats seleccionats. A Girona es van seleccionar dos llicenciats en Pedagogia o mestres en pedagogia terapèutica, tres psicòlegs (escolars i clínics) i un assistent social.

El setembre de 1983 hi va haver un increment important de nous psicòlegs i pedagogs. L'evolució dels EAP a Catalunya, en els primers anys, va ser la següent (QUADRE 14):

⁴⁸⁰ Anunci de la Direcció General d'Ensenyament Primari pel qual es convoca concurs públic per proveir places de psicòlegs, pedagogs i assistents socials als Equips d'Assessorament Psicopedagògic. DOGC núm. 206 (10 de març de 1982). Pàg. 597.

De fet, aquest anunci de la Direcció General d'Ensenyament Primari feia pública una convocatòria per cobrir, en règim de contracte laboral, les places següents: 21 places per cobrir entre psicòlegs escolars i psicòlegs clínics; 16 places per cobrir entre llicenciats en Pedagogia i professors especialitzats en pedagogia terapèutica, i 8 places per a assistents socials.

Aquestes places eren per cobrir les vacants dels Equips d'Assessorament Psicopedagògics actuals de: Barcelona, Districte IX (Centre-Sud), un llicenciat en Pedagogia; Maresme, un llicenciat en Pedagogia; Osona, un llicenciat en Pedagogia o professor especialitzat en pedagogia terapèutica, un psicòleg escolar i un psicòleg clínic, i Sabadell, un llicenciat en Pedagogia, i per als equips que s'havien de crear en els sectors de Girona, Lleida, Tarragona, Badalona, Barcelona-Zona Franca, Cornellà, Esplugues i Sant Joan Despí i Santa Coloma de Gramenet. Cadascun d'aquests equips estaria format per psicòlegs (escolars i clínics), llicenciats en Pedagogia i professors especialitzats en pedagogia terapèutica i assistents socials, fins a un màxim inicial de sis professionals per equip.

	1981	1982	1983	1984	1985	1986
EAP existents	5	12	29	32	33	35
Nombre de professionals	30	72	156	167	169	179
% cobertura	8,8 %	21,2 %	34,7 %	37,2 %	37,6 %	39,8 %

QUADRE 14. EAP existents i nombre de professionals 1981-1986. Font: "La intervenció psicopedagògica de los EAP en Catalunya: evolución, elementos conceptuales y funciones". AADE [1986 - Codi 43.A. Sèrie XV - Subsèrie 1]

El 21 i 22 d'octubre de 1982 es van fer a l'Ametlla del Vallès unes jornades de formació per als nous professionals dels EAP. Hi van participar membres del nou EAP de Girona. Els dies 19, 20 i 21 d'octubre de 1983 es van fer les III Jornades d'Estudi i Reflexió; els participants de les comarques de Girona van ser: Irene Rigau, cap dels Serveis Territorials a Girona; Andreu Otero, inspector de la ponència d'educació especial; Enric Corominas, Joan Soler i Dolors Coromines, de l'EAP Girona I; Albert Fita, Montserrat Nogué, Carles Hereu, M. Pilar Guàrdia, Josep Navarro i Rosa Llauger, de l'EAP Girona II.

La primera normativa per als EAP, tal com hem assenyalat anteriorment, va aparèixer en l'Ordre de 20 de maig de 1983, per la qual es regulava la intervenció psicopedagògica als centres escolars i es creaven els Equips d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica (EAP).⁴⁸¹ Es fusionaven els diferents serveis d'assessorament que hi havia fins llavors, és a dir, els equips multiprofessionals dependents del Servei d'Educació Especial i els Serveis d'Orientació Escolar i Vocacional (SOEV). A més de convertir els SOEV en EAP, es va crear un equip més per a cada servei territorial en ampliar cadascun dels antics SOEV provincials amb nous professionals.

Els Serveis d'Orientació Escolar i Vocacional (SOEV) van ser creats amb caràcter experimental per l'Ordre ministerial de 30 d'abril de 1977,⁴⁸² com havia previst la Llei general d'educació i finançament de la reforma educativa. L'article 9.4 de la llei establia: "La orientación educativa y profesional deberá constituir un servicio continuado a lo largo de todo el sistema educativo, atenderá a la

⁴⁸¹ Ordre de 20 de maig de 1983. Op. cit.

⁴⁸² Orden ministerial de 30 de abril de 1977, por la que se regula la organización con carácter experimental del Servicio Provincial de Orientación Escolar y Vocacional para alumnos de Educación General Básica. BOE núm. 114 (13 de maig de 1977). Pàg. 10538-10539.

capacidad, aptitud y vocación de los alumnos y facilitará su elección consciente y responsable".⁴⁸³ Així mateix, els articles 125 i 127, respectivament, reconeixien el dret que els estudiants tenien a l'orientació educativa i professional per poder escollir uns estudis i unes activitats laborals. Els SOEV que es creaven depenien de la Dirección General de Educación Básica. Aquests serveis, alhora, depenien administrativament de la Delegació Provincial del Ministeri d'Educació i Ciència i, funcionalment, del Servicio de Inspección Técnica de Educación. Es van crear els primers SOEV en 33 províncies espanyoles, que ben aviat es van ampliar a 54.

Els SOEV estaven pensats i dirigits per a l'escola ordinària. No semblava lògic, per tant, que es mantinguessin dos tipus de serveis, els uns pensats per a l'escola ordinària (SOEV) i els altres per a l'educació especial (EAP). L'Ordre de 20 de maig de 1983 creava, a Catalunya, un nou òrgan que integrava els antics EAP i els SOEV: els Equips d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica, com a òrgans tècnics de caràcter interdisciplinari dins el sistema educatiu d'administració pública a Catalunya. Es van integrar els dotze EAP anteriors com els quatre SOEV que ja existien. Es regulava, per tant, la intervenció psicopedagògica a l'escola, s'assignaven noves funcions als nous equips, s'establia la seva dependència orgànica i funcional i s'assenyalava les formes d'accés per formar-ne part.

A Catalunya, inicialment es van crear disset equips amb una sectorització massa àmplia que es va fer curta ben aviat:⁴⁸⁴

- 1) EAP del Districte IX (Centre-Sud) de Barcelona
- 2) EAP Ausiàs March de Barcelona
- 3) EAP de la Zona Franca de Barcelona
- 4) EAP d'Escolars Invidents de Barcelona
- 5) EAP de Badalona
- 6) EAP de Cornellà-Esplugues-Sant Joan Despí
- 7) EAP del Maresme
- 8) EAP d'Osona
- 9) EAP de Sabadell
- 10) EAP de Santa Coloma de Gramenet

⁴⁸³ Ley 14/1970, de 4 de agosto. Op. cit.

⁴⁸⁴ Ordre de 20 de maig de 1983. Op. cit.

- 11) EAP de Terrassa
- 12) EAP de Girona I
- 13) EAP de Girona II
- 14) EAP de Lleida I
- 15) EAP de Lleida II
- 16) EAP de Tarragona I
- 17) EAP de Tarragona II

En data 13 de setembre de 1983, a la sala de reunions dels Serveis Territorials d’Ensenyament a Girona, els membres dels EAP van triar les places segons la proposta de sectorització. La tria es va fer per ordre d’antiguitat. La distribució quedava de la manera següent:

COMARCA	TITULACIÓ	NOM i COGNOMS
Cerdanya Ripollès Garrotxa	Psicòleg	M. Pilar Guàrdia
Alt Empordà	Psicòleg Pedagog Pedagog	Joan Soler Albert Fita Montserrat Noguer
Gironès	Psicòleg Psicòleg Psicòleg Pedagog Assistent social	Dolors Coromines Josep Navarra Carles Hereu Enric Corominas M. Rosa Llauger

QUADRE 15. Tria de places dels EAP de les comarques de Girona. Font: ASSTTEG.⁴⁸⁵

L’any 1984, el Decret 117/1984, de 17 d’abril, sobre ordenació de l’educació especial per a la seva integració en el sistema educatiu ordinari,⁴⁸⁶ disposava que els equips psicopedagògics dependents d’institucions públiques o privades que intervenien en els centres educatius públics havien de sol·licitar una autorització per poder-hi actuar en cas que no hi hagués una homologació mitjançant un conveni de col·laboració. Per tant, s’establí o bé una homologació tècnica a través

⁴⁸⁵ Reunió de la comissió territorial amb els membres dels EAP – Departament d’Ensenyament – Serveis Territorials – Inspecció d’Educació Bàsica (13 de setembre de 1983). Font: ASSTTEG.

⁴⁸⁶ Decret 117/1984. Op. cit.

d'un conveni entre institucions (Ajuntament i Departament d'Ensenyament) o bé una autorització per intervenir en els centres públics per a aquells equips els ajuntaments dels quals no volguessin subscriure un conveni de col·laboració o no ho poguessin fer per raons diverses. L'Ordre del Departament de 28 de gener de 1983 establia un programa d'homologació d'equips psicopedagògics.⁴⁸⁷ Per al curs 1987-1988, a les comarques de Girona, i a través dels convenis amb ajuntaments per a l'homologació d'equips psicopedagògics municipals, es va convocar, per a l'equip de la Garrotxa, una plaça a concurs públic en règim de contracte laboral; per a la resta d'equips de Catalunya hi havia catorze places per homologar.

En qualsevol cas, la dependència orgànica dels EAP era de la Direcció General d'Ensenyament Primari. Presidida per la directora general, es va constituir una comissió central amb representació dels diferents territoris, del Gabinet d'Ordenació Educativa, del Servei Tècnic d'Inspecció i del Servei d'Educació Especial, i les seves funcions fonamentals eren: establir les línies bàsiques d'actuació dels EAP, aprovar els plans de treball anuals, proposar la creació i homologació d'equips i exercir el seguiment i coordinació última de l'actuació dels EAP.

En el període 1983-1986 el nombre d'equips psicopedagògics municipals i professionals homologats pel mateix Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya va ser el següent (QUADRE 16):

	1983	1984	1985	1986
EAP homologats	5	6	7	15
Nombre de professionals	12	20	24	61

QUADRE 16. Equips psicopedagògics municipals homologats pel Departament d'Ensenyament 1983-1986. Font: "La intervenció psicopedagògica de los EAP en Catalunya: Evolución, elementos conceptuales y funciones". AADE [1986 – Codi 43.A. Sèrie XV – Subsèrie 1]

Els EAP depenien funcionalment i administrativament dels Serveis Territorials del Departament d'Ensenyament. A cada servei territorial es van constituir unes comissions territorials que estaven presidides pel cap dels Serveis Territorials i tenien representació de la Inspecció, dels centres públics, dels mestres

⁴⁸⁷ Ordre de 28 de gener de 1983, per la qual s'estableix un programa d'homologació d'equips psicopedagògics. DOGC núm. 306 (23 de febrer de 1983). Pàg. 453.

d'educació especial i dels mateixos EAP. Aquestes comissions examinaven els plans de treball i les memòries anuals, vetllaven pel compliment dels plans a través de la Inspecció, garantien la coordinació tècnica dels EAP, proposaven la creació o homologació d'equips i feien arribar a la comissió central, a Barcelona, propostes sobre mesures administratives relatives als EAP.

Al principi, a Girona la coordinació d'aquests EAP va ser a càrrec de l'inspector ponent d'Educació Especial, Andreu Otero i Triola, que era inspector des de l'any 1982. La coordinació i el seguiment dels EAP es duien a terme bàsicament a través de les reunions de treball mensuals. S'assegurava, a través d'aquestes trobades, la coherència dels plans de treball de cada EAP amb les necessitats sectorials i les tasques que havia de fer cada equip, d'acord amb la zona de referència en la seva actuació. Es proposava als Serveis Territorials la designació d'un inspector ponent que es fes càrrec de diverses responsabilitats en relació amb la coordinació dels EAP. La primera reunió de seguiment a les comarques de Girona es va fer el 29 de gener de 1987. Hi havia, entre altres professionals, Climent Giné i Manolo Fernández, del Servei d'Educació Especial, i els responsables (directors) dels diferents EAP de les comarques de Girona. Un d'aquests responsables era Enric Corominas, que va deixar l'EAP Gironès-oest el curs 1985-1986.⁴⁸⁸ Actualment el Dr. Enric Corominas és professor titulat de la Universitat de Girona en l'àrea de Coneixement de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació, del Departament de Pedagogia. En la sectorització dels EAP, els inspectors que inicialment van estar vinculats amb aquests serveis van ser:

EAP Ripollès-Cerdanya: Anna M. Oriol

EAP Alt Empordà: Artur Calsina

EAP Baix Empordà: Maria Artigas

EAP La Selva: M. Dolors Ballesta

EAP Gironès I: Josep Mitjà

EAP Gironès II: Miquel Juhera

EAP Garrotxa: Andreu Otero

⁴⁸⁸ El 31 de desembre de 1985 va deixar de treballar formalment per al Departament d'Ensenyament i l'1 de gener de 1986 va ser contractat per la Universitat (Escola Universitària de Mestres). L'aleshores Estudi General de Girona s'havia constituït l'any 1985 per a les seccions de Ciències i Lletres del Col·legi Universitari de Girona, l'Escola Universitària de Mestres i l'Escola Universitària d'Estudis Empresarials.

Una de les primeres funcions que es van encomanar a aquests primers equips i que van quedar recollides a l'article primer de l'Ordre de 20 de maig de 1983, va ser un "instrument que ha de contribuir, dins d'una perspectiva multidisciplinària i en estreta col·laboració amb els claustres de professors, a la necessària prevenció educativa i a un millor desenvolupament del procés educatiu i de la renovació pedagògica, la qual cosa farà possible que l'escola doni resposta a les necessitats educatives de tots els alumnes, siguin quines siguin llurs característiques individuals".⁴⁸⁹ Va ser a través dels treballs dels gabinets d'orientació educativa de les direccions generals, conjuntament amb el Servei d'Educació Especial, que el maig de 1984 es va poder concretar un únic servei d'assessorament i orientació psicopedagògica per als diferents nivells d'ensenyament no universitari, de composició multidisciplinària i d'actuacions sectoritzades.

Es plantejava també que una de les funcions dels EAP seria la tutela dels centres específics d'educació especial amb una estreta col·laboració de la Inspecció i de la direcció dels centres. A través del treball que es duia a terme a les comissions territorials dels equips d'assessorament i orientació psicopedagògica respecte a la tutela dels centres d'educació especial, tothom va estar d'acord que l'acció dels EAP no havia de ser substitutòria dels directors i dels mestres, i que s'havia de mantenir en un pla d'assessorament tècnic com a membres de l'Administració.

L'estiu del 1984 van aparèixer les línies bàsiques d'actuació dels EAP,⁴⁹⁰ regulades definitivament i configurades atenent aspectes de prevenció educativa, detecció i valoració multidisciplinària, elaboració del programa de desenvolupament individual i seguiment, orientació escolar i vocacional, assessorament al professorat i contribució a l'elaboració del disseny del quadre de necessitats del sector. L'ordenament legislatiu a Catalunya atribuïa als EAP del Departament d'Ensenyament (a aquells equips psicopedagògics homologats) l'elaboració dels dictàmens en què quedés recollida la informació tècnica suficient sobre les necessitats individuals de cada alumne amb discapacitats, abans de l'admissió

⁴⁸⁹ Ordre de 20 de maig de 1983. Op. cit.

⁴⁹⁰ "Línies bàsiques d'actuació dels Equips d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica com a òrgans tècnics de caràcter interdisciplinari dins del sistema educatiu de l'Administració pública catalana". *Full de Disposicions i Actes Administratius del Departament d'Ensenyament*. Núm. 71 (agost de 1984). Pàg. 1367-1376.

d'aquests alumnes en un centre d'educació especial. L'article 5è del Decret 117/1984 establia: "L'escolarització es durà a terme en centres d'educació especial només quan la gravetat de minusvalidesa ho faci imprescindible o en el cas que l'escola del sector on resideixi l'infant no disposi encara dels mitjans que preveu aquest Decret. En ambdós casos serà requisit previ a l'admissió l'informe favorable de la Inspecció Tècnica, que inclourà el dictamen emès a aquest efecte per l'Equip d'Assessorament Psicopedagògic del sector".⁴⁹¹ Posteriorment a la publicació del decret de l'any 1984 aniran sorgint altres resolucions, i només de matriculació dels infants amb NEE escolaritzats en centres d'educació especial, que han consolidat el paper dels EAP en aquest procés.

A principis del curs 1984-1985 es van convocar places en alguns EAP amb l'objectiu d'intervenir en els instituts de formació professional. A principis del curs 1986-1987 el Departament d'Ensenyament tenia contractats en règim laboral 139 professionals (psicòlegs, pedagogs i assistents socials) que treballaven en els Equips d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica, i tenia 103 professionals especialistes (logopedes, fisioterapeutes, assistents socials, professors d'educació física i educadors) que treballaven en els centres d'educació especial. En un mateix EAP hi havia professionals contractats laborals i mestres d'EGB en règim de comissió de serveis.

Si bé els EAP es concebien inicialment segons les necessitats educatives dels alumnes d'educació especial, fossin alumnes escolaritzats en centres d'educació especial o bé en aules d'educació especial en centres ordinaris, tant la configuració com els plans d'actuació actual han canviat substancialment. El 1994 es va publicar el Decret 155/1994, de 28 de juny, pel qual es regulaven els serveis educatius del Departament d'Ensenyament.⁴⁹² Les funcions que quedaven recollides al Decret 155/1994 eren les següents:

- a) Identificació i avaluació de les necessitats educatives especials dels alumnes, en col·laboració amb els mestres i professors, especialistes i serveis específics.

⁴⁹¹ Decret 117/1984, de 17 d'abril. Op. cit.

⁴⁹² Decret 155/1994, de 28 de juny, pel qual es regulen els serveis educatius del Departament d'Ensenyament. DOGC núm. 1918 (8 de juliol de 1994). Pàg. 4659.

- b) Participació en l'elaboració i el seguiment dels diversos tipus d'adaptacions del currículum que puguin necessitar els alumnes, en col·laboració amb els mestres i professors, especialistes i serveis específics.
- c) Assessorament als equips docents sobre els projectes curriculars dels centres educatius pel que fa a aspectes psicopedagògics i d'atenció a la diversitat de necessitats de l'alumnat.
- d) Assessorament a l'alumnat, famílies i equips docents sobre aspectes d'orientació personal, educativa i professional.
- e) Col·laboració amb els serveis socials i sanitaris de l'àmbit territorial d'actuació, per oferir una atenció coordinada als alumnes i les famílies que ho necessitin.
- f) Aportació de suport i de criteris tècnics psicopedagògics a altres òrgans de l'Administració educativa.
- g) Altres funcions que els atribueixi el Departament d'Ensenyament.

El 2005 quedaven modificats els articles 2.2 i 15 pel Decret 180/2005, de 30 d'agost,⁴⁹³ de modificació del Decret 155/1994, de 28 de juny,⁴⁹⁴ pel qual es regulen els serveis educatius. Els serveis educatius quedaven establerts en: a) els centres de recursos pedagògics (CRP); b) els equips d'assessorament i orientació psicopedagògica (EAP); c) els centres de recursos educatius per a deficients auditius (CREDA); d) els centres de recursos educatius per a diversos tipus de disminucions; e) els camps d'aprenentatge (CdA); f) els equips de suport i assessorament en llengua, interculturalitat i cohesió social (ELICS). Aquests darrers són serveis educatius multidisciplinaris que, en un àmbit territorial definit, donen assessorament i suport als centres docents i al professorat en relació amb aspectes lingüístics, interculturals i de cohesió social.

Actualment els EAP tenen un àmbit d'intervenció comarcal o subcomarcal, i alguns són d'àmbit local o de districte. A Catalunya hi ha 79 equips, dels quals a les comarques de Girona hi ha els següents:

⁴⁹³ Decret 180/2005, de 30 d'agost, de modificació del Decret 155/1994, de 28 de juny, pel qual es regulen els serveis educatius. DOGC núm. 4460 (1 de setembre de 2005). Pàg. 26725.

⁴⁹⁴ Decret 155/1994, de 28 de juny... Op. cit.

NOM DEL SERVEI	POBLACIÓ UBICACIÓ	ÀMBIT D'ACTUACIÓ
EAP G.01 Alt Empordà	Figueres	Comarca de l'Alt Empordà
EAP G.02 Baix Empordà	La Bisbal d'Empordà	Comarca del Baix Empordà
EAP G.03 Gironès est	Girona	Girona, Bescanó, Bordils, Cassà de la Selva, Celrà, Cervià de Ter, Flaçà, Llagostera, Medinyà, Salt, Sant Jordi Desvalls i Sarrià de Ter
EAP G.04 Ripollès	Ripoll	Comarca del Ripollès
EAP G.05 La Selva (Sector A)	Blanes	Blanes, Breda, Hostalric, Lloret de Mar, Maçanet de la Selva, Riells i Viabrea, Tossa de Mar, Vidreres, Fogars de Tordera, Massanes i Sant Feliu de Buixalleu
EAP G.06 Gironès oest	Girona	Girona, Aiguaviva, Fornells de la Selva, Quart, Salt, Sant Gregori, Sarrià de Ter i Vilablareix
EAP G.07 La Garrotxa	Olot	Comarca de la Garrotxa
EAP G.08 Pla de l'Estany	Banyoles	Comarca del Pla de l'Estany
EAP G.09 La Cerdanya	Puigcerdà	Municipis de la Cerdanya que depenen de la DT Girona
EAP G.10 La Selva (Sector B)	Santa Coloma de Farners	Amer, Anglès, Arbúcies, Brunyola, Caldes de Malavella, la Cellera de Ter, Osor, Riudarenes, Riudellots de la Selva, Sant Hilari Sacalm, Santa Coloma de Farners, Sils, Sant Julià del Llor i Bonmatí, Susqueda, Vilobí d'Onyar, Espinelves i Viladrau

QUADRE 17. Equips d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica (EAP) de les comarques de Girona. (Font: <http://www.xtec.net/eap>)

A les comarques de Girona actualment hi ha una setantena de professionals entre psicòlegs i pedagogs, treballadors socials (un per equip, aproximadament) i una fisioterapeuta itinerant en un dels equips gironins, que treballen com a equip multidisciplinari en el seu àmbit territorial en aspectes que tenen a veure amb

l'avaluació, el seguiment i l'orientació de l'alumnat i en l'assessorament al personal docent dels centres on intervenen, i que dediquen una atenció especial als alumnes que presenten necessitats educatives especials.

Els EAP són responsables de l'escolarització, la valoració i l'orientació individual dels alumnes amb NEE que s'escolaritzen en els centres d'educació especial.

El 1989 es va crear⁴⁹⁵ l'EAP B-22 per a deficients físics, situat a Barcelona i d'àmbit geogràfic per a tot Catalunya. El curs 1996-1997 va deixar de funcionar.

Josep Maria Jarque, en una entrevista⁴⁹⁶ publicada en el número 5 de la revista de l'Associació Catalana de Professionals de l'EAP (*Àmbits de la psicopedagogia*), el 2002, va respondre així a una pregunta relacionada amb la situació actual dels EAP ("Si vostè els hagués de crear ara, com els repensaria?"):

"[...] Jo faria el possible per retornar-los la seva identitat inicial, que era actuar com a veritables agents de renovació pedagògica dins l'escola, i retornaria també als mestres i professors la seva responsabilitat com a professionals de l'educació. Tot això, amb la necessària actualització i en coordinació amb els serveis i equips dels altres departaments dedicats a l'atenció d'infants i adolescents amb discapacitat o risc de patir-la, per tal d'aconseguir la indispensable coordinació en les actuacions d'aquests serveis i l'elaboració en cada cas concret del corresponent pla personalitzat, avaluable periòdicament. Si els EAP ho heu de fer tot: immigrants, alumnes amb problemàtica social, etc. És tot el sistema educatiu que hi ha de donar resposta".

El curs 2004-2005 el Departament d'Educació va posar en marxa de manera experimental a cada servei territorial un servei educatiu integrat perquè els diferents serveis que actuen en una zona —Centres de Recursos Pedagògics (CRP), Equips d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica (EAP), Llengua, Immigració i Cohesió Social (LIC) i les logopedes del CREDA— poguessin treballar de manera coordinada per millorar l'atenció al professorat i als centres de la seva zona. Es va crear la figura del coordinador del servei educatiu, una comissió tècnica (equip directiu) i un consell del servei, i es va nomenar un auxiliar administratiu de suport. A les comarques de Girona el curs 2004-2005 ho van experimentar els equips del Gironès, i el curs 2005-2006, els dos equips de la Selva i del Baix Empordà. Al llarg del primer trimestre del curs 2005-2006 es va fer la presentació oficial del servei. Si bé es tractava d'agrupar els serveis comarcals, malauradament la proposta no va

⁴⁹⁵ Ordre de 14 d'abril de 1989, sobre canvi de denominació i creació de diversos equips d'assessorament i orientació psicopedagògica. DOGC núm. 1136 (26 d'abril de 1989). Pàg. 1793.

⁴⁹⁶ Entrevista publicada en el número 5 de la revista de l'Associació Catalana de Professionals de l'EAP, *Àmbits de psicopedagogia*, maig del 2002.

recollir la possibilitat d'incloure un dels altres serveis comarcals, el de l'escola d'educació especial.

El Servei d'Educació Especial del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya

L'Ordre de 2 de juny de 1981,⁴⁹⁷ que desenvolupava l'estructura orgànica del Departament d'Ensenyament i que havia estat establerta pel Decret 232/1980, de 18 de novembre,⁴⁹⁸ i, posteriorment, pel Decret 282/1980, d'1 de desembre, va definir l'estructura de la Direcció General d'Ensenyament Primari i va delimitar les tasques atribuïdes a les diferents seccions, dotant-les dels negociats corresponents.

El Decret 282/1980, d'1 de desembre, desenvolupava l'estructura orgànica del Departament d'Ensenyament. L'article 15 recollia la creació del Servei d'Educació Especial:

"Article quinzè.

1. Corresponen al Servei d'Educació Especial donar resposta a les necessitats educatives especials d'aquells infants i adolescents que ho necessitin, mitjançant programes d'actuació i promoció d'activitats a través dels centres d'educació especial i de les aules d'educació especial integrades als centres d'EGB; establir els criteris per a la creació i ampliació de centres i aules d'educació especial d'acord amb les necessitats, i altres tasques que li puguin ésser assignades per ordre del Conseller.
2. El Servei d'Educació Especial comprèn les seccions següents:
 - 1) Secció tecnicopedagògica.
 - 2) Secció de gestió de programes".⁴⁹⁹

Es creaven, dins la secció tecnicopedagògica del Servei d'Educació Especial de la Direcció General d'Ensenyament Primari, els negociats següents: a) negociat de sectorització de serveis i coordinació dels Equips d'Assessorament Psicopedagògic; b) negociat de formació i perfeccionament del professorat, i c) negociat d'orientacions, programes, recursos i publicacions. I es creava, d'altra banda, dins la secció de gestió de programes del Servei d'Educació Especial de l'esmentada direcció general, el negociat d'assignacions i subvencions. Se'ls assignava una sèrie de funcions recollides a l'Ordre del conseller de 2 de juny de 1981, en el seu article tercer:

⁴⁹⁷ Ordre de 2 de juny de 1981, per la qual s'atribueixen funcions a les seccions i es creen diversos negociats a la Direcció General d'Ensenyament Primari. DOGC núm. 147 (31 de juliol de 1981). Pàg. 825.

⁴⁹⁸ Decret 232/1980, de 18 de novembre, d'estructuració orgànica del Departament d'Ensenyament. DOGC núm. 96 (26 de novembre de 1980). Pàg. 1504.

⁴⁹⁹ Decret 282/1980, d'1 de desembre, que desenvolupa l'estructura orgànica del Departament d'Ensenyament. DOGC núm. 101 (17 de desembre de 1980). Pàg. 1581.

"2. Correspon a la secció tecnopedagògica l'elaboració de criteris i programes per a la formació i el perfeccionament dels professors i educadors especialitzats: l'elaboració d'orientacions pedagògiques respecte als plans, els programes i el material didàctic d'educació especial, així com l'elaboració d'estudis i publicacions sobre la temàtica pròpia d'aquesta secció; l'elaboració de criteris tècnics per al funcionament i el seguiment dels equips multiprofessionals sectorials, dels equips de suport d'EGB i de les aules especials integrades, i el disseny de programes d'integració escolar dels deficients.

3. Corresponen a la secció de gestió de programes l'elaboració dels criteris tècnics per a la creació i ampliació de centres i aules d'educació especial; l'elaboració i proposta de les plantilles de professorat i personal especialitzat dels centres d'educació especial i de les aules integrades als centres d'educació general bàsica, i la proposta de normes i directrius referents a la concessió de subvencions, beques i ajuts".⁵⁰⁰

En l'Ordre d'1 de gener de 1981 es nomenava Josep M. Jarque i Jutglar cap del Servei d'Educació Especial de la Direcció General d'Ensenyament Primari del Departament d'Ensenyament.⁵⁰¹ Les funcions que assumia Josep Maria Jarque havien correspost anteriorment —quan formalment el Servei d'Educació Especial encara no s'havia creat— a Rafael Casals, subdelegat del Ministeri d'Educació i Ciència a Barcelona, per encàrrec de Maria Teresa Cebrián, que era delegada, a instàncies de l'aleshores director de l'INEE, Joan Maria Ramírez Cardús. En el moment que es va iniciar formalment el Servei d'Educació Especial ja s'estaven gestionant qüestions com ara els problemes que s'havien generat a través de les antigues escoles del Patronat, les convocatòries dels cursos de pedagogia terapèutica i els retards en el pagament de les subvencions a les associacions que gestionaven les escoles d'educació especial. Josep Maria Jarque era un dels membres de la Comissió de Coordinació de la Generalitat de Catalunya i la Delegació del Ministeri d'Educació i Ciència, en la ponència d'educació especial. La creació del Servei d'Educació Especial, tal com assenyalava Josep Maria Jarque en la carta que va adreçar als centres en presentar-se com a nou cap del Servei, "no significa treure cap de les competències i funcions assignades a la Inspecció d'Ensenyament Primari i als Serveis Territorials d'Ensenyament (antigues delegacions del Ministeri d'Educació)".⁵⁰² Josep Maria Jarque va anar assistint, per part de la Generalitat de Catalunya, sense el nomenament oficial, a les reunions que aleshores hi havia sobre l'educació especial i el gabinet de cecs a la Inspecció a

⁵⁰⁰ Ordre de 2 de juny de 1981. Op. cit.

⁵⁰¹ Ordre d'1 de gener de 1981, en què es nomena el senyor Josep M. Jarque i Jutglar cap del Servei d'Educació Especial de la Direcció General d'Ensenyament Primari del Departament d'Ensenyament. DOGC núm. 107 (16 de gener de 1981). Pàg. 31.

⁵⁰² Carta de presentació als centres del Servei d'Educació Especial per part de Josep Maria Jarque i Jutglar. Font: AADE (Caixa 7056. 1986. Codi 4.3. Sèrie VI. Subsèrie 1).

Barcelona, en comissions que aleshores presidia l'inspector Justo Fonseca,⁵⁰³ que anys enrere havia estat inspector en cap a Girona i havia estat vinculat, com a inspector ponent, a l'àmbit de l'educació especial a les comarques de Girona. Rafael Casals, com a subdelegat, coordinava a Barcelona la part de l'educació primària. Abans de la creació del Servei d'Educació Especial de la Generalitat de Catalunya, no hi va haver formalment un servei central que portés els temes d'educació especial. Els qui coneixien els temes eren els inspectors ponents, Justo Fonseca, a Barcelona, també com a inspector en cap, i Maria Teresa Cebrián.

En la creació del Servei d'Educació Especial també es va nomenar Climent Giné i Giné cap de la secció tecnicopedagògica del Servei d'Educació Especial de la Direcció General d'Ensenyament Primari del Departament d'Ensenyament,⁵⁰⁴ i Xavier Angelet, cap de la secció de gestió de programes. Dins l'equip inicial hi havia també Teresa Espuñes, col·laboradora tècnica (des de l'11 de febrer); M. Concepció

⁵⁰³ JUSTO FONSECA GILL (Madrid, 1932). Va assistir a l'escola de pàrvuls en plena República. L'Escuela Nacional de Educación Especial a Madrid, que dirigia María Soriano, es va instal·lar precisament a l'escola de pàrvuls on Justo Fonseca havia anat de petit. Vinculat, a través de la seva mare, amb associacions republicanes i d'esquerra, va estar a punt de ser enviat a Rússia, com molts altres nens de la República. En acabar la guerra va passar dos anys en un poble de Zamora assistint a l'escola mixta de la localitat. De retorn a Madrid, va assistir a successius *colegios nacionales* i va fer el batxillerat a l'Escuela de Nuestra Señora de la Paz del Patronato de Suburbios de Madrid, animat, com molts altres alumnes, per un mestre excepcional, Jesús Catalán García. Es va examinar per lliure a l'Institut Cardenal Cisneros. Després de fer l'examen d'estat, va acabar el magisteri a l'Escuela Normal de Madrid. Va aprovar les oposicions de magisteri a Saragossa i des del 1953 fins al 1960 va exercir com a mestre a Cabolafuente (Saragossa) i a Madrid. Mentre cursava l'especialitat de pedagogia a la Facultat de Filosofia i Lletres va obtenir el diploma a l'Escola de psicologia de la Universitat. El 1960 va ingressar al Cuerpo Profesional de Inspectores de Enseñanza Primaria i es va incorporar a la Inspecció de Lleida, a la zona comarcal de Cervera. Va fer les oposicions a director psicòleg dels Institutos de Psicología Aplicada y Psicotecnia, i en va compatibilitzar l'exercici amb el d'inspector a les províncies de Lugo (en comissió de serveis) i Girona. Des del 1967 va exercir com a psicòleg a la Jefatura Provincial de Sanidad a Girona. Va prendre possessió del càrrec a Girona l'1 setembre de 1964 (tot i que tenia la resolució del concurs de trasllats l'any 1962), i es va iniciar a la Bisbal d'Empordà i a Ripoll, especialment a la comarca de la Cerdanya, i amb l'intens treball que va significar, aleshores, haver d'assumir la zona de la Costa Brava. La participació en els consells d'inspecció de Lleida, Lugo i Girona va ser un aprenentatge continu de la funció inspectora: va arribar a conèixer tots els pobles de la província i els seus problemes. Va conèixer al costat de figures tradicionals dins la inspecció gironina com Lluís Bastons, Lluís Maria Mestras i Josep Corominas. Aquest darrer va impulsar els estudis de Comerç dins la iniciació professional. Va assistir a la reincorporació de l'inspector represaliat Josep Lloveras, un personatge de cultura singular i enciclopèdica, i va coincidir per generació amb els inspectors Artur Calsina i Anna Maria Oriol. Van tenir una dedicació particular des de la ponència d'educació especial que d'alguna manera havia iniciat l'inspector Lluís M. Mestras, amb l'impuls de les associacions de pares i especialment amb la creació de l'escola de Sarrià de Dalt (Mater Dei). Quan Artur Calsina, el 17 de gener de 1970, va ser baixa com a inspector en cap perquè va passar a la Delegació del Ministeri, Fonseca el va substituir, però va romandre molt poc temps en aquest càrrec; va estar a la Inspecció de Girona fins al 31 d'agost de 1970. Des de llavors va ser inspector a Barcelona. Justo Fonseca va ser substituït a la inspecció en cap per la figuerenca Anna Maria Oriol. A Barcelona li van encarregar la ponència de perfeccionament del professorat per al desenvolupament de la llei de 1970. Això li va permetre integrar, per a la planificació i el desenvolupament dels cursos corresponents, totes les forces vives i pedagògiques de Barcelona, amb la Inspecció, per desenvolupar més de 200 cursos a tota la província, amb el mínim suport administratiu, un inspector i una auxiliar, per a un treball molt dur. Va ser cridat pel professor Fernández Huerta per fer de professor a la Facultat de Pedagogia, on es va estar durant tres anys. El 1978 va ser nomenat inspector en cap a Barcelona, amb un treball especial al Patronato de Suburbios i sobretot en la nova organització de la inspecció. Va participar en la comissió mixta de transferències i va participar, per tant, en el reajustament de la inspecció transferida. A proposta de la Generalitat de Catalunya, el Ministeri d'Educació i Ciència li va concedir la Creu d'Alfons X el Savi. Durant tres anys va ser professor de pedagogia al Seminari de Barcelona. Es va jubilar l'any 2002 després de 49 anys de serveis oficials.

⁵⁰⁴ Ordre d'1 de gener de 1981, per la qual es nomena el senyor Climent Giné i Giné cap de la Secció Tecnicopedagògica del Servei d'Educació Especial de la Direcció General d'Ensenyament Primari del Departament d'Ensenyament. DOGC núm. 107 (16 de gener de 1981). Pàg. 30.

Pujolar, mestra en comissió de serveis; Francesc Suades, tècnic de serveis especials en comissió de serveis (a les tardes, i a partir del 21 d'abril de 1981), i Pilar Clotet i Eulàlia Maresma com a administratives.

A finals de març de 1981 el Servei d'Educació Especial va obrir un debat sobre la formació del professorat d'educació especial amb vista a l'organització de cursos de pedagogia terapèutica i d'audició i llenguatge per al curs 1981-1982. En els diferents grups de treball hi van col·laborar importants veus del món de l'educació especial a Catalunya. Des de la creació del Servei d'Educació Especial, la formació i el reciclatge del professorat van ser algunes de les prioritats. Per aquest motiu es va posar en contacte amb diferents sectors del món educatiu i es van constituir grups de treball per elaborar dictàmens sobre:

- Els cursos de formació de professors especialistes en pedagogia terapèutica. Els va convocar per primera vegada la Generalitat de Catalunya el 1981, segons l'Ordre del conseller d'1 de setembre de 1981.⁵⁰⁵ A les comarques de Girona es va convocar un curs.
- Cursos de formació de professors especialistes en pertorbacions del llenguatge i l'audició. El primer curs s'havia de fer només a Barcelona, també segons l'Ordre d'1 de setembre de 1981,⁵⁰⁶ tot i que no es va fer formalment fins al curs 1985-1986.
- El reciclatge dels professors d'educació especial, que es faria a partir de criteris de sectorització, especialització i atenent les necessitats exposades pels centres i els seus professionals. El 28 de gener de 1982 l'aleshores conseller d'Ensenyament, Joan Guitart, va ordenar la creació d'un òrgan tècnic de seguiment, coordinació i planificació de les activitats de formació per a aquests professionals. Des de llavors s'han estat duent a terme, i avui estan coordinats per la Subdirecció General de Formació Permanent i Recursos Pedagògics del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.
- La formació del personal educatiu no docent.

⁵⁰⁵ Ordre d'1 de setembre de 1981, per la qual es convoquen cursos per a la formació de professors especialitzats en pedagogia terapèutica. DOGC núm. 158 (16 de setembre de 1981). Pàg. 1010.

⁵⁰⁶ Ordre d'1 de setembre de 1981, per la qual es convoca un curs per a la formació de professors especialitzats en pertorbacions del llenguatge i l'audició. (Correcció d'errada en el DOGC núm. 181, p. 1583, de 2.12.1981). DOGC núm. 173 (6 de novembre de 1981.) Pàg. 1346.

En aquest sentit, es van proposar convenis de col·laboració entre el Departament d'Ensenyament i els ICE de les tres universitats catalanes pel que fa a les activitats de formació permanent dels professionals en l'àmbit de l'educació especial. Es fonamentaven en un dictamen sobre la formació permanent i el reciclatge dels professionals de l'educació especial que va emetre un grup d'experts convidats per a aquesta finalitat pel Servei d'Educació Especial durant l'any 1981. Tot el seguiment i l'avaluació dels programes de formació permanent que coordinaven els ICE en l'àmbit de l'educació especial els va dur a terme l'òrgan tècnic que es va crear i que va presidir el Servei de Formació Permanent del Professorat de la Direcció General d'Ensenyament Universitari.

Per l'Ordre de 30 de juliol de 1982 es nomenava Josep M. Viaplana i Lleonart cap del negociat de gestió administrativa del Servei d'Educació Especial de la Direcció General d'Ensenyament Primari.⁵⁰⁷

Sense incloure totes les accions que el Servei d'Educació Especial va dur a terme, sí que se'n poden ressaltar algunes, si més no les més significatives, dels primers anys de creació del Servei:

- Es van posar en marxa els equips psicopedagògics (EAP).
- Es va crear un grup de treball sobre l'atenció del nen cec i deficient visual greu a Catalunya. Es va elaborar un estudi tècnic sobre el funcionament del Servei per a la Integració i Escolarització de l'Infant Cec i Deficient Visual a Catalunya (SIEIC).
- Es van elaborar pautes de formació per als professionals de l'educació especial per als àmbits dels infants amb discapacitats diverses.
- Es van establir criteris d'escolarització a les aules d'educació especial i als centres d'educació especial i també als centres ordinaris.
- Es van establir contactes amb els departaments de Treball i Sanitat de la Generalitat de Catalunya, amb altres organismes de l'Administració central (INEE), amb el Real Patronato de EE, amb tècnics educatius dels ajuntaments de Catalunya, amb entitats i associacions pro discapacitats, i amb seccions i grups de treball universitaris destinats a l'educació especial.

⁵⁰⁷ Ordre de 30 de juliol de 1982, de nomenament del senyor Josep M. Viaplana i Lleonart com a cap del negociat de gestió administrativa del Servei d'Educació Especial de la Direcció General d'Ensenyament Primari. DOGC núm. 269 (22 d'octubre de 1982). Pàg. 2410.

La creació del Servei d'Educació Especial va canalitzar esforços i va establir una pauta de treball envers l'atenció als infants amb discapacitats. Es van elaborar estudis —precisament un dels més importants va ser el primer estudi de costos de l'educació especial a Catalunya, que es va encarregar a un equip interdisciplinari d'experts provinents de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona, al capdavant del qual hi havia l'economista Xavier Mendoza—⁵⁰⁸ i informes, es van establir criteris d'actuació, es van gestionar ajudes, es van fer cursos de formació, etc., a més de dur a terme les tasques normals de seguiment i coordinació que originava tota la xarxa d'educació especial dins el territori català. Des de la creació del Servei d'Educació Especial hi va haver, entre altres actuacions, tres grans eixos d'intervenció en relació amb l'atenció dels alumnes amb discapacitats: la creació dels EAP, la dotació a les escoles dels professors de suport i la creació dels especialistes als centres d'educació especial. Inicialment els serveis estaven pensats per als alumnes amb discapacitats, i a la llarga aquests recursos es van destinar a tot l'alumnat.

El 1981 es va acordar la confecció d'una normativa (a través d'una circular de compliment dins el seu territori, que establí alguns criteris en el camp de l'educació especial) que facilités la coordinació entre tots els organismes que treballessin en el camp de l'educació especial. Es va definir un primer marc d'actuació a través de la circular que establí criteris d'actuació en el camp de l'educació especial⁵⁰⁹ de la Secretaria General Tècnica del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. Aquesta circular contenia els principis bàsics de la política educativa en l'àmbit de l'educació especial.

El 1983 es va publicar el disseny curricular per a l'elaboració dels programes de desenvolupament individual que havia iniciat l'INEE i a l'abril de 1984, el Decret 117/1984,⁵¹⁰ encara vigent avui dia i del qual ja hem parlat al llarg d'aquesta recerca.

A principis de 1984 Teresa Espunya, per motius personals, va deixar la feina de coordinació tècnica dels Equips d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica (EAP). En va assumir la tasca Manuel (*Manolo*) Fernández.

⁵⁰⁸ MENDOZA, X. (1985). *Els costos de l'educació especial a Catalunya*. Barcelona: Departament d'Ensenyament.

⁵⁰⁹ GENERALITAT DE CATALUNYA (4 de setembre de 1981). *Circular que estableix criteris d'actuació en el camp de l'educació especial*. Barcelona, Departament d'Ensenyament, Secretaria General Tècnica.

⁵¹⁰ Decret 117/1984. Op. cit.

Dins l'equip hi havia diferents responsabilitats: Robert Ruiz, orientacions i programes; Pilar Carasa, publicacions, formació i grups de treball, i Montserrat Munné, aspectes relacionats amb els centres d'educació especial.

El 1986, el Servei d'Educació Especial va publicar una monografia⁵¹¹ a través de la qual donava a conèixer els criteris que guiaven l'actuació del Departament d'Ensenyament en el sistema educatiu a Catalunya en l'àmbit de l'educació especial. S'hi descrivien els serveis del Departament d'Ensenyament per donar resposta educativa adequada a tots els seus alumnes. Hi havia una aportació important de dades estadístiques i un recorregut històric de les actuacions d'aquest departament envers l'atenció dels alumnes amb discapacitat des que la Generalitat de Catalunya va recuperar les competències en matèria educativa.

La progressiva aplicació dels principis i objectius establerts en el Decret 117/1984⁵¹² (normalització dels serveis, integració escolar, sectorització i personalització de l'atenció) va comportar un impuls important cap a l'escolarització dels alumnes amb discapacitats en centres docents ordinaris (el 70 %) i l'ampliació dels EAP i dels professors d'educació especial i altres especialistes, amb el consegüent increment dels recursos materials (dotació pressupostària del curs 1981-1982: 700 milions de pessetes, curs 1990-1991: 19.000 milions de pessetes). Calia aplicar el principi de normalització en la mateixa estructura del Departament d'Ensenyament.

Així doncs, pel Decret 222/1989, de 12 de setembre,⁵¹³ de reestructuració del Departament d'Ensenyament, a proposta del fins aleshores cap del Servei, Josep Maria Jarque, cada una de les direccions generals del Departament assumia les funcions i competències que fins llavors havia exercit el Servei d'Educació Especial. Per garantir la transferència de les funcions als diferents serveis, immediatament després de la publicació d'aquest decret es va constituir, el novembre del 1989, per iniciativa del Consell de Direcció del Departament d'Ensenyament, un grup de treball amb l'encàrrec de formular propostes d'actuació a curt i mitjà termini en matèria d'educació especial. Pocs mesos després, vista l'experiència positiva del

⁵¹¹ DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT (1986). *L'educació especial a Catalunya*. (Documents d'EE núm. 8) Barcelona: Departament d'Ensenyament, Generalitat de Catalunya.

⁵¹² Decret 117/1984. Op. cit.

⁵¹³ Decret 222/1989, de 12 de setembre, de reestructuració del Departament d'Ensenyament. DOGC núm. 1200 (29 de setembre de 1989). Pàg. 3757.

treball realitzat, els resultats obtinguts es van fer palesos en la normativa publicada, en la consecució d'unitat de criteri i en propostes sobre la prioritització de mesures que calia prendre en el camp de l'educació especial.

Les propostes que van sorgir d'aquest grup de treball en l'àmbit de l'educació especial i que el Departament d'Ensenyament va prendre com a principis rectors van ser les següents:

- Els alumnes amb dèficits sensorials havien de rebre l'atenció educativa als centres ordinaris.
- Els centres d'educació especial, tant públics com privats, havien d'atendre aquells alumnes greument afectats de la zona, independentment del tipus d'afectació.
- Els alumnes amb NEE dels considerats "límits" havien de ser atesos en centres ordinaris.
- Els mestres d'EE en centres ordinaris havien d'atendre els alumnes amb NEE més específiques.
- El currículum dels alumnes amb NEE atesos en centres ordinaris havia de permetre posar-los en condicions d'accedir a situacions de treball ordinari, tant com els fos possible.

Per l'Ordre de 15 de juny de 1990 es va crear la Comissió Tècnica d'Educació Especial.⁵¹⁴ Hi havia representants de la Direcció General d'Ordenació i Innovació Educativa, de la Direcció General de Planificació Escolar i de la Direcció General d'Arquitectura i Equipaments Educatius, i l'assessor del departament en l'àmbit de l'educació especial.

La Direcció General de Gestió de Professorat i Centres Docents havia de crear una normativa que establís el procediment per a la matriculació d'alumnes amb NEE, que regulés els concerts amb les escoles privades d'educació especial i que dugués a terme un estudi de finançament i d'adequació pressupostària als costos reals dels centres concertats, amb la consegüent vigilància i control dels possibles abusos que es poguessin generar. La Direcció General d'Ordenació i Innovació Educativa havia d'establir uns criteris de tractament lingüístic i psicolingüístic seguint les premisses del Departament d'Ensenyament; uns criteris

⁵¹⁴ Ordre de 15 de juny de 1990, per la qual es crea la Comissió Tècnica d'Educació Especial. DOGC núm. 1313 (4 de juliol de 1990). Pàg. 3090.

per diferenciar l'acció educativa dins l'aula i l'acció d'orientació dels òrgans d'assessorament; unes instruccions generals de funcionament dels EAP, en què s'establís com a prioritària l'elaboració dels ACI dels alumnes dels centres d'educació especial; uns programes d'actualització del professorat dels centres d'educació especial, dels professors de suport en els centres ordinaris, dels EAP i de la Inspecció d'Ensenyament; uns programes per a alumnes que no seguien els programes ordinaris, i la reconversió dels centres d'educació especial en procés d'envelliment i de crisi. I finalment, la Direcció General de Planificació Escolar havia de reconvertir o sectoritzar alguns centres públics d'educació especial segons el model que s'havia implantat el 1983 a la comarca del Garraf, amb l'exemple del centre El Margalló de Vilanova i la Geltrú, i establir dins el mapa escolar el disseny sectoritzat dels recursos necessaris per atendre els infants amb discapacitats dins l'escola ordinària. Es pretenia establir un àmbit permanent de coordinació amb els departaments de Sanitat i Seguretat Social, i de Benestar Social i de Treball i, alhora, crear una comissió de participació ciutadana, tal com havia proposat l'informe Warnock (Warnock Committee).

Tal com hem assenyalat anteriorment, el 1985, amb la publicació del Decret 214/1985, de 6 de juny, es van regular els centres docents experimentals de règim especial (CERE)⁵¹⁵ i va quedar definit el marc legal de les experiències experimentals a les escoles públiques i privades. Aquest mateix any l'Alt Camp va ser declarat sector pilot per a la implantació dels criteris d'actuació en el camp de l'educació especial. El col·legi públic Eladi Homs, de Valls (Tarragona), es va transformar en un centre experimental de règim especial per dur a terme el programa experimental de normalització de serveis educatius per a alumnes amb NEE.

La LISMI: la Llei 13/1982, de 7 d'abril, d'integració social dels minusvàlids

El 30 d'abril de 1982 es va publicar al BOE la Llei 13/1982, de 7 d'abril, d'integració social dels minusvàlids (LISMI),⁵¹⁶ que desplegava de manera explícita el que deia l'article 49 de la Constitució del 1978: "Los poderes públicos realizarán una política de previsión, tratamiento, rehabilitación e integración de los

⁵¹⁵ Decret 214/1985, de 6 de juny, sobre regulació dels centres docents experimentals de règim especial. DOGC núm. 573 (9 d'agost de 1985). Pàg. 2681.

⁵¹⁶ Llei 13/1982, de 7 d'abril. Op. cit.

disminuidos físicos, sensoriales y psíquicos, a los que prestarán la atención especializada que requieran y los ampararán especialmente para el disfrute de los derechos que este título otorga a todos los ciudadanos.”⁵¹⁷ La LISMI,⁵¹⁸ malauradament, es va convertir en una llei força peculiar. Molt del que legislava no es va acabar aplicant mai. Ni els mateixos governants van posar-hi mesures.

La LISMI,⁵¹⁹ que havia estat aprovada el 23 de març de 1982 per les Corts Generals espanyoles, es fonamentava en el reconeixement dels drets de les persones disminuïdes. En l'article 23 s'estableix que el minusvàlid s'integrarà en el sistema ordinari de l'educació general i rebrà, si s'escau, programes d'ajuda i recursos apropiats. En l'article 27 es disposa que només quan la gravetat de la minusvalidesa ho faci imprescindible l'educació es durà a terme en centres específics. Aquests centres funcionaran en connexió amb els centres ordinaris per facilitar la integració posterior a través d'unitats de transició. Un altre punt important que assenyala la LISMI⁵²⁰ és la gratuïtat de l'educació especial. I, finalment, per poder fer efectiva la integració del deficient es preveu l'existència de determinats elements o funcions de suport, com ara els equips multiprofessionals.

Amb anterioritat a la publicació de la LISMI hi ha alguns fets que cal tenir en compte com a antecedents immediats a la promulgació de la llei. Bàsicament tenim les accions de prevenció que van ser promogudes pel SEREM i, d'altra banda, l'aprovació de Plan Nacional de Prevención de la Subnormalidad.

D'acord amb el que estableixen la LISMI⁵²¹ i la Llei 12/1983, del Parlament de Catalunya,⁵²² que regula l'organització dels Serveis Especialitzats Públics d'Atenció als Disminuïts, es constitueix el Centre d'Atenció a Disminuïts (CAD)⁵²³

⁵¹⁷ Constitución española de 27 de diciembre de 1978. BOE núm. 311 (29 de diciembre de 1978). Pág. 29315-29424.

⁵¹⁸ Llei 13/1982, de 7 d'abril. Op. cit.

⁵¹⁹ *Ibidem*.

⁵²⁰ *Ibidem*.

⁵²¹ *Ibidem*.

⁵²² Llei 12/1983, de 14 de juliol, d'administració institucional de la sanitat i de l'assistència i els serveis socials de Catalunya (Parlament de Catalunya).

⁵²³ “Els serveis de valoració i orientació (CAD) duen a terme actuacions encaminades a la consecució dels beneficis assistencials i econòmics de les persones amb disminució, així com d'orientació i atenció a persones amb disminució, a les seves famílies i als professionals.

Els serveis principals que ofereixen són:

* Informació i orientació a les persones amb disminució.

mitjançant l'Institut Català d'Assistència i Serveis Socials (ICASS) i s'atribueix al Servei d'Atenció a Persones Disminuïdes la gestió i administració dels serveis i centres propis. L'ICASS, creat per la Llei d'administració institucional de la sanitat i de l'assistència i els serveis socials de Catalunya,⁵²⁴ aprovada pel Ple del Parlament de Catalunya el 29 de juny de 1983, tenia encomanada la gestió de les prestacions d'assistència social i els serveis socials de la Seguretat Social i els propis de la Generalitat de Catalunya, així com de les activitats que determinessin els plans d'actuació social que aprovés el Consell Executiu. A la pràctica, l'ICASS havia de gestionar l'important bloc de prestacions socials i econòmiques i els serveis socials que establia la LISMI.⁵²⁵ Una d'aquestes ajudes eren les PUA. Es tractava d'un programa d'ajuts d'atenció social a les persones amb disminució. L'objectiu d'aquestes ajudes era facilitar la prestació de serveis i suport econòmic per al desenvolupament de l'autonomia personal de les persones amb discapacitat reconegudes pel Centre d'Atenció al Discapacitat (CAD). Hi havia tres tipus d'ajudes: per a serveis, mobilitat i transport, per a l'autonomia personal i la comunicació. Aquestes ajudes eren compatibles amb l'ajut a una tercera persona i es valoraven d'acord amb els ingressos que tenia la persona discapacitada.

* Valoració i qualificació del grau de la disminució, emesos pels equips multiprofessionals de valoració i orientació (EVO), els quals estan formats per un metge, un assistent social i un psicòleg.

* Elaboració dels dictàmens d'adequació d'ingrés en centres de dia, residències, tallers, etc.

* Informació, elaboració i tramitació de les sol·licituds d'ingrés en residències i llars residències per a persones amb disminució.

* Certificats de capacitació professional, a proposta de l'INEM o de les empreses interessades a contractar persones amb la qualificació de persona amb disminució.

* Certificats d'aptitud física per a les convocatòries a les diferents administracions públiques.

* Informació i elaboració dels dictàmens de les sol·licituds trameses per l'Ajuntament respectiu de targetes d'aparcament a favor de les persones amb disminució, segons un barem de mobilitat.

* Informació general de les bonificacions, exempcions i beneficis a favor de les persones amb disminució.

* Revisió del reconeixement del grau de disminució.

Qui hi pot accedir:

1. Les persones que tenen alguna malaltia permanent que pot comportar unes conseqüències que generin una disminució per a les activitats de la vida diària. El diagnòstic de les malalties no és un criteri de valoració, sinó que es valoren les seqüeles que la malaltia dona després d'haver rebut els tractaments oportuns.

2. Les persones que tenen alguna disminució seqüela d'una malaltia física, psíquica i/o sensorial i necessitin saber el grau de disminució.

3. Les famílies de les persones amb disminució per informació i orientació."

Departament de Benestar i Família. Serveis de valoració i orientació per a persones amb disminució. 2006. <http://www.gencat.net/benestar/persones/disminucio/atencio/CAD/index.htm> (12 de febrer de 2006)

⁵²⁴ Llei 12/1983, de 14 de juliol, d'administració institucional de la sanitat i de l'assistència i els serveis socials de Catalunya. (Correcció d'errades en el DOGC núm. 353, p. 2019, de 10.8.1983.) DOGC núm. 345 (15 de juliol de 1983). Pàg. 1756.

⁵²⁵ Llei 13/1982, de 7 d'abril. Op. cit.

Les competències del CAD, per tant, quedaven regulades per l'Ordre del Departament de Sanitat i Seguretat Social de 15 de novembre de 1982,⁵²⁶ a través de la qual s'unificaven el gros de competències i facultats per al reconeixement dels drets derivats de la condició de persona disminuïda, i també per l'Ordre de 29 de juliol de 1985,⁵²⁷ del Departament de Sanitat i Seguretat Social, es creava el Programa sectorial d'estimulació precoç. Així doncs, es creaven dins l'àmbit català els Serveis d'Atenció Precoç (SAP) per l'Ordre de 29 de juliol de 1985. Aquest programa es va reconvertir en un programa sociosanitari i es va crear una comissió de coordinació de programes i actuacions sociosanitàries pel Decret 202/1989, de 7 de juliol,⁵²⁸ de la Presidència de la Generalitat de Catalunya. El 1992 es va revisar i actualitzar la sectorització d'aquests equips. Els SAP funcionen a les nostres comarques amb dependències ben diverses, actualment amb la seva nova denominació de *centres de desenvolupament infantil i atenció precoç* (CDIAP).

Tanmateix, els CAD quedaven integrats dins l'estructura de l'ICASS, amb dependència dels serveis territorials (mitjançant la secció operativa) i del Servei d'Atenció a Persones Disminuïdes (mitjançant la secció de valoració i serveis personals). A les comarques de Girona, la responsable i directora d'aquest servei és Esther Parramon i Vigatà. Aquest servei funciona a Girona des de l'any 1984. El CAD dona orientació i valoració a infants i adults amb discapacitat física, psíquica o sensorial i a malalts mentals. Emet, en l'actualitat, el que s'anomenen *certificats de disminució*,⁵²⁹ mitjançant els quals s'estableixen els percentatges de disminució de

⁵²⁶ Ordre de 15 de novembre de 1982, per la qual s'unifiquen les competències i facultats per al reconeixement dels drets derivats de la condició de disminuïts. DOGC núm. 279 (26 de novembre de 1982). Pàg. 2650.

⁵²⁷ Ordre de 29 de juliol de 1985, de creació del Programa sectorial d'estimulació precoç. DOGC núm. 579 (23 d'agost de 1985). Pàg. 2833.

A través d'aquesta ordre de 29 de juliol quedava desplegat (afectació passiva) l'article 9 per l'Ordre de 23 de juny de 1988, de creació de la Comissió Assessora del Comitè Directiu del Programa Sectorial d'Estimulació Precoç. DOGC núm. 1017 (13 de juliol de 1988). Pàg. 2945.

L'Ordre de 29 de juliol de 1985 va quedar derogada pel Decret 206/1995, de 13 de juny, pel qual s'adscriu l'atenció precoç al Departament de Benestar Social DOGC núm. 2079 (24 de juliol de 1995). Pàg. 5512.

⁵²⁸ Decret 202/1989, de 17 de juliol, de creació de la Comissió de Coordinació de Programes i Actuacions Sociosanitàries del Departament de Sanitat i Seguretat Social i del Departament de Benestar Social. DOGC núm. 1189 (1 de setembre de 1989). Pàg. 3483.

⁵²⁹ El certificat de reconeixement de la discapacitat (certificat de disminució) és un document oficial acreditatiu de la condició de discapacitat que indica el diagnòstic i el grau de discapacitat. El poden demanar els representants legals (pare, mare o tutor) de les persones amb algun tipus de discapacitat, de manera que l'equip de valoració del CAD determini un grau de disminució igual o superior al 33 % a partir d'un barem establert. L'expedeix l'equip de valoració i orientació (EVO) del Centre d'Atenció de Discapacitats (CAD) de la Generalitat. El certificat es considera habitualment de validesa indefinida. Tanmateix, hi pot haver una nova valoració si la situació individual de la persona valorada ha canviat o bé si ha millorat o ha empitjorat. En alguns casos la seva validesa pot ser temporal si així ho considera l'equip de valoració del CAD.

les persones amb discapacitats. El CAD de Girona té com a zones d'atenció Girona ciutat i les comarques gironines.

L'atenció a les persones amb discapacitat de les comarques de Girona des d'una perspectiva integradora feia necessària des dels seus inicis una veritable coordinació dels recursos del Departament d'Ensenyament, de l'Institut Català d'Assistència i Serveis Socials i de l'Institut Català de la Salut.

Quan a les escoles es detectava un alumne amb discapacitat, s'havia de comunicar a la Inspecció. A finals dels setanta, se l'havia d'enviar al Centro de Diagnóstico de la Jefatura Provincial de Sanidad (que era a la pujada de les Pedreres). Una vegada diagnosticats, els mateixos centres de diagnòstic facilitaven l'orientació sobre el tipus d'escola que convenia a cada alumne. I això va passar, és clar, a partir del moment que els centres d'educació especial, almenys a les comarques de Girona, van ser una realitat. Només en el cas d'alumnes amb un retard en un coeficient entre 70 i 90 convenia que el centre educatiu informés la Inspecció sobre la possibilitat d'establir alguna classe especial per a aquests alumnes. Fins a finals de l'any 1982, els CAD tramitaven el que era el reconeixement oficial de la condició de disminuït. El dictamen era elaborat per la Unitat Provincial de Valoració (UPV).

Per poder ser considerat disminuït s'havia de tenir una disminució d'almenys un 33 % segons les taules de l'AMA (de l'American Medical Association) i tenir 14 anys, tot i que el fet de disposar d'un certificat de disminució no donava dret automàticament a cap ajuda. Quan es tenia el certificat de la UPV (més endavant substituït per l'Equip de Valoració i Orientació —EVO—) es podia ser beneficiari del programa unificat d'ajudes a partir dels requisits que assenyalava la llei. El 1984, la Seguretat Social concedia una prestació de 3.000 pessetes al mes als titulars de cartilla que tenien a càrrec seu algun disminuït.

La circular del Departament d'Ensenyament de 4 de setembre de 1981 establia els criteris d'adscripció dels alumnes a l'aula d'educació especial als centres d'EGB i als centres específics d'educació especial. Per matricular-se als centres públics i privats subvencionats era preceptiva la valoració i orientació individual feta per l'Equip d'Assessorament Psicopedagògic de la Direcció General o, en tot cas, pels equips homologats degudament. En l'actualitat, aquesta responsabilitat és dels

EAP, tal com queda recollit al Decret 299/1997, de 25 de novembre, sobre l'atenció educativa a l'alumnat amb NEE.⁵³⁰

Un altre servei social especialitzat de la Generalitat de Catalunya eren els equips d'atenció a la infància i adolescència en alt risc social (EAIA).⁵³¹ Aquests serveis especialitzats els regulaven el Decret 338/1986⁵³² i les normatives complementàries dictades per la Direcció General d'Atenció a la Infància. Algunes gestions dels EAIA estan delegades als ens locals, com ara els ajuntaments, les diputacions i els consells comarcals, a través de diverses fórmules de conveni. La dependència tècnica i funcional és del Departament de Benestar i Família de la Generalitat de Catalunya.

El 1989 es va crear, a partir d'altres equips assistencials i a través del Programa de salut mental del Servei Català de la Salut del Departament de Sanitat de la Generalitat de Catalunya, una xarxa d'atenció psiquiàtrica per a la població infantil i juvenil, els centres de salut mental infantil i juvenil (CSMIJ), que prestaven serveis de suport a l'atenció primària de salut, així com atenció ambulatoria en l'àmbit de la psiquiatria i la salut mental a la població infantil i juvenil, menors de

⁵³⁰ Decret 299/1997, de 25 de novembre. Op. cit.

⁵³¹ "Els EAIA són equips pluridisciplinaris (constituïts generalment per un psicòleg, un pedagog i un assistent social) distribuïts per tot el territori de Catalunya.

Funcions:

- * Recepció dels casos d'alt risc social que els deriven els serveis socials d'atenció primària, les instàncies judicials o policials o la mateixa Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència.
- * Diagnòstic i valoració dels menors i les famílies en situació de risc social des del triple vessant del treball social, la pedagogia i la psicologia.
- * Emissió de les propostes tècniques i administratives que vagin més en benefici dels menors.
- * Elaboració de plans de millora per al menor i la seva família.
- * Seguiment del menor i de la seva família un cop aplicada la mesura: atenció del menor en el nucli d'origen o en un recurs institucional o familiar (família aliena o extensa).
- * Coordinació amb altres equips i serveis intervinents.
- * Assessorament als serveis socials d'atenció primària en matèria d'infància

Departament de Benestar i Família. Equips d'Atenció a la Infància i Adolescència en Alt Risc Social (EAIA) 2006.
<<http://www.gencat.net/benestar/dgaia/aten.htm#eai>> (12 de febrer de 2006)

⁵³² Decret 338/1986, de 18 de novembre, de regulació de l'atenció a la infància i adolescència amb alt risc social. DOGC núm. 780 (19 de desembre de 1986). Pàg. 4276.

Desplegat per l'Ordre de 27/10/1987, per la qual s'estableix el règim jurídic dels Equips d'Atenció a la Infància i Adolescència en Alt Risc Social. DOGC núm. 910 (4 de novembre de 1987). Pàg. 3827.

Desplegat l'article 10 per l'Ordre de 18/5/1988, per la qual es creen les comissions territorials previstes a l'art. 10 d'aquest decret. DOGC núm. 997 (30 de maig de 1988). Pàg. 2298.

Desplega la disposició final 3 de la Llei 11/1985, de 13 de juny, de protecció de menors. DOGC núm. 556 (28 de juny de 1985). Pàg. 2107.

Desplega la disposició final de la Llei 26/1985, de 13 de juny, de serveis socials. DOGC núm. 634 (10 de gener de 1986). Pàg. 35.

18 anys. La funció d’aquests centres especialitzats era el diagnòstic psicopatològic, l’orientació i el seguiment dels infants i joves amb trastorns mentals (tractaments individuals, familiars o de grup), la coordinació i derivació a altres nivells de la xarxa o a xarxes complementàries que atendien aquests mateixos infants i joves per donar resposta a les seves necessitats sanitàries, educatives i socials, i la prevenció de casos de risc psiquiàtric i promoció de la salut mental. El 1992 es va obrir el centre de salut mental infantil i juvenil situat al Puig d’en Roca, a Girona, amb un equip format per un psiquiatre, dos psicòlegs, una diplomada en treball social, una diplomada en infermeria i una administrativa. Posteriorment es van obrir altres delegacions a la resta de comarques de Girona: el 1993, la de la Garrotxa, a Olot; el 1996, la del Ripollès, que es va instal·lar a l’Hospital de Campdevànol, i la del Baix Empordà, que es va instal·lar al centre d’atenció primària de Platja d’Aro, i el 1997, la de l’Alt Empordà, a l’Hospital de Figueres. A partir del 1997 s’havien d’obrir noves delegacions a la resta de comarques que encara estaven pendents.

A Girona, el 1987, es va crear el Centre de Salut Mental com a eix de tota la xarxa. S’hi duia a terme un tractament ambulatori. Aquesta xarxa havia estat dividida en sis sectors: la Selva, el Baix Empordà, l’Alt Empordà, la Garrotxa, el Ripollès, el Gironès i el Pla de l’Estany. El 1992 es va crear el centre de dia per a persones amb trastorns mentals severos, com a centre rehabilitador i de lleure. El 1995 es van obrir dos pisos assistits, entre altres actuacions.

A les comarques de Girona els CSMIJ han establert convenis de col·laboració amb els centres d’educació especial. A la comarca del Gironès, amb el centre Mater Dei (que va iniciar tot aquest treball); a Vilafant, amb el centre Mare de Déu del Mont; a Palamós, amb el centre Els Àngels, i el CSMIJ de la comarca de la Selva, amb el centre Ventijol. L’àmbit de col·laboració comprèn l’atenció dels alumnes amb trastorns generalitzats del desenvolupament.

El Decret 117/1984, de 17 d’abril, sobre ordenació de l’educació especial per a la seva integració en el sistema educatiu ordinari

La Llei d’integració social del minusvàlid serà el prefaci de l’aparició d’un decret que transformarà conceptualment l’educació especial a Catalunya: el Decret 117/1984,⁵³³ que, nascut a l’empara de la Llei d’integració social del minusvàlid,

⁵³³ Decret 117/1984. Op. cit.

estableix l'ordenació especial per a la integració dels discapacitats dins el sistema educatiu ordinari i perfila d'una manera força clara l'educació especial d'avui dia. La proposta catalana es va avançar, en aquell moment, a la que va aparèixer un any més tard en l'àmbit de competències de les comunitats autònomes de la zona MEC. El primer esborrany d'aquest decret es va donar a conèixer a la directora general d'Ensenyament Primari el 30 de setembre de 1983. Arran de la publicació d'aquest decret, el 1984 a Catalunya es van posar en funcionament alguns plans pilots d'integració.

Amb l'aparició del decret de l'any 1984 es produeix una crisi en els centres d'educació especial motivada per la incertesa que suposa la integració de l'alumnat amb NEE en el marc d'una escola ordinària.⁵³⁴ Als centres d'educació especial (majoritàriament els de titularitat privada) els preocupa molt més el seu futur que no pas les qüestions més acadèmiques. Són uns anys d'alts i baixos, marcats per la desorientació sobre el futur de l'educació institucionalitzada en centres d'educació especial.

En un article aparegut a la revista *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 120, del desembre de 1984, Josep Maria Jarque i Jutglar, aleshores cap del Servei d'Educació Especial del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, feia l'afirmació següent:

"La integración ha hecho cambiar el estilo del trabajo de muchos maestros, ya que ayuda a reconocer que cada alumno es distinto y que cada niño progresa de acuerdo con sus posibilidades, y que éstas son claramente diferenciables y diferenciadas entre todos los alumnos. Ha ayudado también a un cambio en la actitud delante de todos los alumnos, ya que se busca no que todos sean iguales sino que se respeten las diferencias y el peculiar desarrollo de cada uno."⁵³⁵

En l'àmbit de la integració de l'alumnat amb discapacitat, la circular de la Direcció General d'Ensenyament Primari de 25 de juny de 1985, sobre l'aplicació del programa d'atenció educativa individual als alumnes deficients sensorials integrats en el sistema educatiu, va esdevenir una de les primeres actuacions que van sorgir immediatament després de la publicació del decret de l'any 1984. El professorat que duia a terme el programa desenvolupava la seva funció, sovint, de manera itinerant, ja que s'havia de desplaçar a les escoles on aquests alumnes eren atesos. Tal com assenyalava Sara Blasi i Gutiérrez, directora general

⁵³⁴ PUIG, J.; ROMEU, T. (1991). "L'opinió dels professionals". *Temps d'Educació*, núm. 6, pàg. 107-124.

⁵³⁵ JARQUE JUTGLAR, J. M. (1984). "Perspectiva històrica y situación actual". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 120, pàg. 4-11.

d’Ensenyament Primari del Departament d’Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, en un seminari sobre la problemàtica de la integració a l’EGB de nens amb minusvalideses organitzat per la Fundación Banco Exterior a Madrid del 3 al 7 de febrer de 1986:

“La administración educativa catalana no pretende «integrar a los deficientes», más bien pretende que la escuela responda a las necesidades educativas de todos los alumnos sea cual sea el grado de especificidad de estas necesidades, tanto si se derivan, en mayor o menor medida, de handicaps, déficits, etc. que inciden en el crecimiento personal. No se trata, pues, de exigir el mismo rendimiento académico a todos los alumnos, sino que con la atención personalizada, siempre fundamentada en el principio de individualización, el alumno alcance un óptimo desarrollo”.⁵³⁶

Neix de la ciutadania una voluntat compartida perquè aquests alumnes siguin atesos dins les aules ordinàries. Des de llavors han aparegut iniciatives socials en pro de l’atenció als infants dins les aules. El 1987 va aparèixer la Comissió Ciutadana Pro Integració Escolar (CCIE), darrere la qual hi havia Emili Grande, com a representant del grup de sensibilització, i en el curs 2001-2002 es va gestar, amb motiu de la publicació del Pla director de l’educació especial a Catalunya, un manifest de la Plataforma Ciutadana per una Escola Inclusiva, amb el suport de professionals que provenen de diferents àmbits (Robert Ruiz, Josep Maria Jarque, Climent Giné, Emili Grande, M. Jesús Comellas, etc.).

La Llei orgànica 1/1990, de 3 d’octubre, d’ordenació general del sistema educatiu (LOGSE)

El govern presenta el *Projecte per a la reforma de l’ensenyament. Proposta per a un debat* el 1987 i el completa amb un document específic sobre la formació professional el 1988. A partir d’algunes aportacions i modificacions efectuades es presenta el 1989 el *Llibre blanc per a la reforma del sistema educatiu*, que pren forma jurídica un any més tard, a través de la publicació de la Llei d’ordenació general del sistema educatiu (LOGSE). Amb la publicació de la LOGSE, el 1990, i l’aplicació de la reforma educativa, es produeix una vertadera transformació de l’educació especial, ja que s’opta per una escola comprensiva, sensiblement preocupada per tots els seus alumnes i amb una clara voluntat d’esdevenir una escola oberta a la diversitat: s’estableix una nova ordenació del sistema educatiu d’acord amb l’actual context sociopolític. L’educació especial queda regulada a través del capítol V, en els articles 36 i 37:

⁵³⁶ Seminari sobre “La problemàtica de la integració en EGB de niños con minusvalías”, organitzat per: FUNDACIÓN BANCO EXTERIOR. Madrid, 3-7 de febrer de 1986. Sara Blasi Gutiérrez, directora General d’Ensenyament Primari. Departament d’Ensenyament. Generalitat de Catalunya. Font: AADE (1986 – Codi 43.A. Sèrie XV – Subsèrie 1).

“Capítol cinquè. De l'educació especial.

Article 36

1. El sistema educatiu disposarà dels recursos necessaris per tal que els alumnes amb necessitats educatives especials, temporals o permanents, puguin assolir dintre del mateix sistema els objectius establerts amb caràcter general per a tots els alumnes.
2. La identificació i valoració de les necessitats educatives especials la realitzaran equips integrats per professionals de diverses qualificacions, que establiran en cada cas plans d'actuació en relació amb les necessitats educatives específiques dels alumnes.
3. L'atenció a l'alumnat amb necessitats educatives especials es regirà pels principis de normalització i d'integració escolar.
4. Al final de cada curs s'avaluaran els resultats aconseguits per cadascun dels alumnes amb necessitats educatives especials, en funció dels objectius proposats a partir de la valoració inicial. Aquesta avaluació permetrà variar el pla d'actuació en funció dels seus resultats.

Article 37

1. Per assolir els objectius assenyalats a l'article anterior, el sistema educatiu haurà de disposar de professors de les especialitats corresponents i de professionals qualificats, així com dels mitjans i materials didàctics necessaris per a la participació dels alumnes en el procés d'aprenentatge. Els centres hauran de comptar amb l'organització escolar adequada i realitzar les adaptacions necessàries per tal de facilitar als alumnes la consecució dels objectius indicats. Hom adequarà les condicions físiques i materials dels centres a les necessitats d'aquests alumnes.
2. L'atenció als alumnes amb necessitats educatives especials s'iniciarà en el moment que es detectin. Amb aquesta finalitat, existiran els serveis educatius necessaris per estimular i afavorir un millor desenvolupament d'aquests alumnes, i les administracions educatives competents en garantiran l'escolarització.
3. L'escolarització en unitats o centres d'educació especial només es durà a terme quan les necessitats de l'alumne no puguin ser ateses en un centre ordinari. Aquesta situació serà revisada periòdicament, de manera que es pugui afavorir, sempre que això sigui possible, l'accés dels alumnes a un règim més integrat.
4. Les administracions educatives regularan i afavoriran la participació dels pares o tutors en les decisions que afectin l'escolarització dels alumnes amb necessitats educatives especials.⁵³⁷

LA LOGSE CONSOLIDA UN NOU ENFOCAMENT	
Article 36	<ul style="list-style-type: none"> • Els mateixos objectius per a tots els alumnes • Valoració per equips psicopedagògics • Principis de normalització i integració • Seguiment de l'evolució de l'alumne
Article 37	<ul style="list-style-type: none"> • Necessitat de recursos i suports • Detecció i estimulació primerenca • Integració en centres ordinaris • Participació dels pares

QUADRE 18. La LOGSE consolida un nou enfocament. (CEAPA)⁵³⁸

⁵³⁷ Ley orgánica 1/1990, de 3 de octubre, de ordenación general del sistema educativo (LOGSE). BOE núm. 238 (4 d'octubre de 1990). Pàg. 28927-28942.

⁵³⁸ CEAPA: Confederación Española de Asociaciones de Padres y Madres de Alumnos.

Alguns autors comencen a apuntar noves perspectives en l’atenció als nois i noies amb necessitats educatives especials: Seamus Hegarty,⁵³⁹ Mel Ainscow i Jim Muncey,⁵⁴⁰ Josep Maria Jarque i Jutglar,⁵⁴¹ Robert Ruiz i Bel,⁵⁴² W. K. Brennan,⁵⁴³ Carmen García Pastor i Eduardo García Jiménez,⁵⁴⁴ Ch. Gilbert i M. Hart,⁵⁴⁵ Climent Giné i Giné,⁵⁴⁶ Miguel López Melero i José Francisco Guerrero López,⁵⁴⁷ i Santiago Molina García.⁵⁴⁸ Apareix, certament, un doble vessant: l’escolarització total (inclusió total) de l’alumnat amb necessitats educatives especials en el marc de l’escola ordinària i el paper que han de tenir els centres d’educació especial en el marc d’aquesta escola única, per a tots.

L’aparició d’aquest nou decret va crear por i neguit entre els professionals que treballaven amb alumnes amb discapacitats: “Tothom fou molt conscient que és molt difícil de complir-ho ara, perquè no es tenen els mitjans adequats, però que cal treballar en la mesura que l’estructura real ho permeti”.⁵⁴⁹ En l’article 9 del decret es preveia dotar progressivament els centres públics de professors de suport d’educació especial. Aquesta “progressiva” dotació es va anar regulant, però, a través de plans que estudiaven les necessitats de cada centre seguint diferents criteris (si el centre disposava de mestre de suport, les ràtios alumnes/unitat, el nombre d’unitats del centre, la situació respecte a recursos del sector o del municipi, etc.).

⁵³⁹ HEGARTY, S. (1987). *Meeting Special Needs in Ordinary Schools*. Londres: Cassell.

⁵⁴⁰ AINSCOW, M.; MUNCEY, J. (1989). *Meeting Individual Needs in the Primary School*. Londres: David Fulton.

⁵⁴¹ JARQUE JUTGLAR, J. M. (1989). “¿Integració? ¿Segregació? Educació.” *Crònica d’Ensenyament*, núm. 19, pàg. 4-5.

⁵⁴² RUIZ BEL, R. (1989). *Adequacions curriculars individualitzades (ACI)*. (Vol. Documents EE n. 11). Barcelona: Departament d’Ensenyament.

⁵⁴³ BRENNAN, W. K. (1990). *El currículo para niños con necesidades especiales*. Madrid: Siglo XXI-CP MEC.

⁵⁴⁴ GARCÍA PASTOR, C.; GARCÍA JIMÉNEZ, E. (1990). “El clima institucional en centros de integración de deficientes visuales”. *Revista de Educación Especial*, núm. 7, pàg. 21-42.

⁵⁴⁵ GILBERT, CH.; HART, M. (1990). *Towards Integration Special Needs in an Ordinary School*. Londres: Kogan.

⁵⁴⁶ GINÉ GINÉ, C. (1990). “La habilitación/rehabilitación basada en la institución escolar. Introducción”. A: *Alternativas institucionales en rehabilitación. Documentos y experiencias*. Madrid: Real Patronato de Prevención y Atención a Personas con Minusvalía.

⁵⁴⁷ LÓPEZ MELERO, M.; GUERRERO LÓPEZ, J. F. (1990). *Caminando hacia el siglo XXI: la integración escolar*. Màlaga: Departamento de Didáctica y Organización Escolar.

⁵⁴⁸ MOLINA GARCÍA, S. (1990). “La escolarización del niño deficiente mental”. A: BUENO, M.; MOLINA, S.; SEVA, A. (ed.). *Deficiencia mental*, vol. II (pàg. 215-308). Barcelona: Expaxs.

⁵⁴⁹ Reunió dels grups de coordinació i seguiment dels EAP de la demarcació de Girona (2 de juliol de 1984). Font: ASSTTEG.

D'altra banda, almenys a la demarcació gironina, gairebé per aquestes dates alguns centres d'educació especial *estrenaven* edificis; s'estaven consolidant les actuacions i alhora havien de conviure amb l'aparició d'aquest decret. Es dotava de cobertura legal, en qualsevol cas, les actuacions educatives per atendre els infants amb discapacitats en entorns ordinaris. No només hi havia un reconeixement, per part del Departament d'Ensenyament, que aquests nens i nenes podien ser atesos en entorns ordinaris (una pràctica que des de sempre s'havia dut a terme, no d'una manera generalitzada, més aviat tot al contrari). A la pràctica s'iniciava un camí que mai més no s'aturaria, amb els seus alts i baixos, però que esdevindria una filosofia, una manera d'entendre l'educació i una manera de pensar en una escola per a tothom.

A Catalunya, tal com hem apuntat anteriorment, per iniciativa del Consell de Direcció del Departament d'Ensenyament, el 14 de novembre de 1989 es va constituir un grup de treball amb l'encàrrec de formular propostes d'actuació a curt i mitjà termini en matèria d'educació especial i format per representants de la Direcció General d'Ordenació i Innovació Educativa, Pere Solà, Teresa Pijoan, Ferran de Cea i Manuel Fernández; de la Direcció General de Professorat i Centres Docents, Marta Lacambra i Jordi Alvinyà; de la Direcció General de Planificació Escolar, Ramon Farré i Maria Mata; de la Direcció General d'Arquitectura i Equipaments Educatius, Joaquim Ramo, i l'assessor del Departament en Educació Especial, Josep Maria Jarque i Jutglar. Aquest grup havia de formular propostes en matèria de política educativa en l'àmbit de l'educació especial en diferents dimensions: normatives, orientacions psicopedagògiques, recursos disponibles en centres d'educació especial i en centres ordinaris i atenció que es proporciona als alumnes amb NEE. Va establir cinc principis rectors:

1. Els alumnes amb dèficits sensorials han de rebre atenció educativa als centres ordinaris.
2. Els centres d'educació especial, públics i privats concertats atendran els alumnes amb handicaps més greus de la pròpia zona, amb independència del tipus d'handicap o discapacitat.
3. Els alumnes considerats "límits" han de rebre atenció educativa als centres ordinaris.
4. Els professors d'educació especial en centres ordinaris han d'atendre els alumnes del centre amb necessitats educatives més específiques.
5. Els alumnes amb necessitats educatives especials escolaritzats en centres ordinaris han de seguir, quan s'escaigui a les seves necessitats, un currículum que els posi en condicions d'accedir a situacions de treball tan ordinàries com sigui possible.⁵⁵⁰

⁵⁵⁰ Proposta del grup de treball departamental sobre educació especial del Departament d'Ensenyament (9 de febrer de 1990). Font: ASSTTEG.

L'educació especial havia de conviure amb dues modalitats d'atenció que no s'acabaven d'ajustar d'una manera coherent i eficaç. A la pràctica, no tots els alumnes amb NEE rebien una atenció en el medi ordinari ni tots els alumnes amb NEE eren escolaritzats en un centre específic. Calia delimitar molt millor l'atenció educativa als alumnes amb NEE, i a finals dels anys vuitanta es van iniciar les actuacions per intentar ordenar, sense gaire èxit, l'educació especial a Catalunya.

2.5. La dècada dels anys 1991-1997: la desorientació en l'educació especial

Com una evolució del concepte d'integració apareix el moviment de l'escola inclusiva: "Se está adoptando el concepto de inclusión porque comunica con mayor precisión y claridad lo que hace falta: hay que incluir a todos los niños en la vida educativa y social de sus escuelas y aulas de su barrio y no sólo colocarlos en clases normales... se está abandonando el término *integración* porque supone que el objetivo consiste en reintegrar a alguien o algún grupo en la vida normal de la escuela y de la comunidad de la que había sido excluido."⁵⁵¹ L'escola inclusiva comunica molt millor i amb més claredat que tots els alumnes, siguin quines siguin les seves necessitats específiques, han d'estar inclosos en les seves escoles, al barri, a la societat: "Ya no es cómo integrar a algunos alumnos con necesidades educativas especiales, sino cómo desarrollar un sentido de comunidad y apoyo mutuo que fomente el éxito entre todos los miembros de la escuela."⁵⁵²

El moviment de l'escola inclusiva, que sorgeix als Estats Units al voltant dels anys vuitanta, arrenca del moviment anomenat Regular Education Initiative (REI). L'objectiu serà la inclusió a l'escola ordinària dels alumnes amb discapacitats. Alguns autors teòrics i principals exponents d'aquest moviment són Reynolds, Wang i Walberg (1987),⁵⁵³ Stainback i Stainback (1989),⁵⁵⁴ amb un plantejament que aposta clarament per una unificació de l'educació especial i de l'ordinària en un únic

⁵⁵¹ STAINBACK, S. B.; STAINBACK, W.; JACKSON H. J. (1999). "Hacia las aulas inclusivas". A: STAINBACK, S. B., i STAINBACK, W. (ed.), *Aulas inclusivas* (pàg. 22-35). Madrid: Narcea Editores. Pàg. 21.

⁵⁵² ARNAIZ SÁNCHEZ, P. (1996). "Las escuelas son para todos". *Siglo Cero*, núm. 164. Vol. 27 (2), pàg. 25-34. Pàg. 26.

⁵⁵³ REYNOLDS, M.; WANG, M. C.; WALBERG, H. J. (1987). "The necessary restructuring of special and regular education". *Excepcional Children*, núm. 53 (5), pàg. 391-398.

⁵⁵⁴ STAINBACK, W.; STAINBACK, S. B. (1989). "Un solo sistema, una única finalidad: la integración de la educación especial y de la educación ordinaria". *Siglo Cero*, núm. 121, pàg. 26-28.

systema educatiu. Segons l'anàlisi històrica que fan Stainback i Stainback (1995)⁵⁵⁵ i que serveix també a León Guerrero (2000)⁵⁵⁶ per plantejar quin ha estat l'origen de l'escola inclusiva, aquesta escola se situa en la normativa legal que apareix als Estats Units el 1975: la Public Law 94-142 (Education for All Handicapped Children Act), tot i que, a l'empara d'aquesta llei, i entorn del debat sobre el concepte d'*ambient menys restrictiu* que plantejava aquesta llei, van sorgir dos moviments: el de la iniciativa d'educació regular (REI) i el de l'escola inclusiva. La iniciativa per aconseguir la reunificació dels sistemes de l'educació general i especial als Estats Units servirà, segons Carmen García Pastor, "a los que entienden que no se puede seguir hablando de integración, porque ello significa perpetuar el lenguaje que representa hacer diferencias entre los que están y los que deben estar".⁵⁵⁷ La paraula *inclusió* és fruit d'un llarg període de controvèrsies que posaven de manifest que aquesta llei americana havia sorgit més com una resposta a certes pràctiques segregadores que no pas com una nova iniciativa per a la integració.

Un document d'ús intern elaborat per la Comissió Tècnica d'Educació Especial del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya i que es va publicar el 28 de gener de 1991 es plantejava com el resultat d'una doble reflexió. En primer lloc, sobre la realitat actual de l'atenció a les NEE dels alumnes, i en segon lloc, sobre les alternatives que donessin un sortida futura als problemes que hi havia actualment envers l'escolarització d'aquests alumnes. Aquest document pretenia, entre altres qüestions, aclarir els criteris per orientar la resposta educativa a les NEE dels alumnes i concretar aquests criteris en cadascuna de les noves etapes que apareixien aleshores en el nou sistema educatiu, i també ser una eina per a la planificació de l'educació especial a Catalunya. Aquest document intern no va tenir una projecció pública i va ser un element de treball només per als serveis tècnics del Departament d'Ensenyament; malauradament, no va tenir més transcendència. Algunes de les propostes no s'han dut a terme mai, ni tan sols avui dia.

⁵⁵⁵ STAINBACK, W.; STAINBACK, S. B. (1995). "Contemplating Inclusive Education from a Historical Perspective". A: R. VILLA i J. E. THOUSAND (ed.), *Creating an Inclusive School* (pàg. 16-27). Alexandria: ASCD.

⁵⁵⁶ LEÓN GUERRERO, M. J. (2000). "De la integración escolar a la escuela inclusiva o escuela para todos". A: M. Á. LOU ROYO; N. C. LÓPEZ URQUIZAR (ed.), *Bases psicopedagógicas de la educación especial* (pàg. 39-61). Madrid: Ediciones Pirámide.

⁵⁵⁷ GARCÍA PASTOR, C. (1996). "La iniciativa para conseguir la reunificación de los sistemas de educación general y especial en EEUU (REI)". *Siglo Cero*, núm. 164. Vol. 27 (2), pàg. 15-24. Pàg. 23.

El 28 de setembre de 1993 el govern de la Generalitat de Catalunya, que presidia Jordi Pujol, va crear la comissió interdepartamental per a la coordinació d'actuacions de l'Administració de la Generalitat adreçades als infants i adolescents amb disminució o amb situació de risc,⁵⁵⁸ i ho va materialitzar amb la publicació del Decret 307/1993, de 28 de setembre,⁵⁵⁹ que va aparèixer al DOGC el 24 de desembre d'aquell mateix any.

Aquesta comissió coordinava els departaments de Benestar Social, Ensenyament i Sanitat respecte a la intervenció dels diferents serveis especialitzats dins l'àmbit de les seves funcions i competències amb la màxima unitat de criteri. Es materialitzava una vella reivindicació de diferents col·lectius, que els departaments treballessin de manera conjunta i coordinada envers l'atenció, entre d'altres, de les persones amb discapacitat. A la pràctica, i segons el que s'ha observat aquests darrers anys, tot plegat ha quedat en una declaració d'intencions i no s'han vist bones pràctiques que mostrin veritablement l'objectiu de fons d'aquest projecte. La coordinació interdepartamental entre el conjunt d'equips multiprofessionals que treballen a Catalunya en el camp de l'atenció especialitzada a infants, adolescents i joves, es feia tenint en compte el gros d'equips existents: CAD (Centre d'Atenció a Disminuïts), CREDA (Centre de Recursos Educatius per a Deficients Auditius), Centre de Recursos Educatius Joan Amades per a Deficients Visuals, CSMIJ (Centre de Salut Mental Infantil i Juvenil), EAIA (Equip d'Atenció a la Infància i Adolescència en Alt Risc Social), EAP (Equip d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica) i SAP (Servei d'Atenció Precoç).

A Salamanca, el 10 de juny de 1994, en el marc de la Conferència Mundial sobre Necessitats Educatives Especials: Accés i Qualitat, organitzada per l'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura (UNESCO) i el Ministeri d'Educació i Ciència d'Espanya (MEC), es va aprovar la Declaració de Salamanca i el marc d'acció sobre necessitats educatives especials. Es tractava d'un document important, ja que provenia d'una conferència en què havien participat 92 governs de tot el món i 25 organitzacions internacionals —la conferència es va fer a Salamanca del 7 al 10 de juny de 1994. La declaració

⁵⁵⁸ Decret 307/1993, de 28 de setembre, de creació de la comissió interdepartamental per a la coordinació d'actuacions de l'Administració de la Generalitat adreçades als infants i adolescents amb disminucions. DOGC núm. 1836 (24 de desembre de 1993). Pàg. 8393.

⁵⁵⁹ Actualment aquest decret ha quedat derogat pel Decret 96/1998, de 31 de març, de la comissió interdepartamental de coordinació d'actuacions de l'Administració de la Generalitat adreçades als infants i adolescents amb discapacitats o amb risc de tenir-ne. DOGC núm. 2618 (14 d'abril de 1998). Pàg. 4701.

proposava una sèrie de directrius d'actuació immediata en matèria de política social i econòmica i instava els governs i la comunitat internacional a prendre mesures per reconèixer els drets educatius de tots els nens i a fomentar i millorar experiències educatives integradores envers els infants amb necessitats educatives especials.

L'APPS, el 28 de setembre de 1994, va dur a terme la presentació oficial d'un document anomenat *Els centres d'educació especial de Catalunya. Una proposta de planificació*. L'acte de presentació va ser presidit per l'aleshores directora general d'Ordenació Educativa del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, M. Àngels González Estremad. El document, fruit del treball de membres de l'associació APPS, majoritàriament vinculats a centres privats concertats d'educació especial a Catalunya, obria una nova perspectiva, tal com assenyalaven a *Punts de Vista*, publicació trimestral de l'APPS, "cap a la integració en un model d'escolarització, únic i alhora flexible, que atengui la individualitat de les necessitats educatives de tots els alumnes i que renovi el que fins ara eren modalitats paral·leles i separades de l'educació".⁵⁶⁰

A Catalunya, a partir de la publicació del Decret 299/1997, sobre l'atenció educativa a l'alumnat amb necessitats educatives especials, es posen sobre el paper (es plantegen, només s'enumeren) unes propostes encaminades a preveure altres camins, altres opcions, altres maneres d'entendre l'educació especial. Els centres d'educació especial, com a eixos vertebradors de l'atenció als nois i noies amb necessitats educatives especials, poden articular una nova manera d'entendre el seu paper, poden esdevenir centres de referència per a la diversitat. A Catalunya ja teníem un decret (a Espanya, s'havia publicat tan sols dos anys abans).

Es pot percebre una nova manera de treballar, una nova manera d'organitzar-se:

"En un sentit ampli, avui dia tant la reflexió com la pràctica de la integració en el nostre país se situa en el compliment d'un dels objectius de la reforma, que és justament fer dels centres educatius un entorn comprensiu capaç d'acollir i atendre adequadament la diversitat de necessitats de l'alumnat, sobretot a l'educació secundària obligatòria. L'ampliació de l'ESO porta a les aules alumnes amb interessos, motivacions i capacitats ben diferents, com els que procedeixen d'altres ètnies i cultures i els que presenten problemes emocionals o d'aprenentatge o bé cert retard en el desenvolupament com a conseqüència d'una discapacitat."⁵⁶¹

⁵⁶⁰ Redacció. Presentació del document "Els centres d'educació especial de Catalunya. Una proposta de planificació". *Punts de Vista*. Núm. 3 (1994). Pàg. 2.

⁵⁶¹ GINÉ GINÉ, C. (1998). "¿Hacia dónde va la integración?". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 269. Pàg. 40-45.

Aquest darrer marc normatiu, que completa el que ja hi ha sobre l'atenció a les persones amb discapacitats i que es pot arribar a extreure del que hi ha dins la LODE,⁵⁶² la LOGSE,⁵⁶³ la LOPAGCE⁵⁶⁴ i el Decret 117/1984,⁵⁶⁵ deixa un panorama força desolador per a l'educació especial.

"Havia de significar, tant per als pares com per als professionals, l'impuls definitiu per a la implementació plena del model educatiu (el desenvolupament de la integració a tots els nivells educatius; les previsions respecte de la transició a la vida adulta; la incorporació efectiva dels centres d'educació a la xarxa de centres educatius del sistema; l'adaptació de la resposta educativa a les diverses necessitats a partir dels recursos personals i materials necessaris...) i, sobretot, la preocupació i l'aposta per la qualitat."⁵⁶⁶

La realitat ha acabat sent força allunyada del que preveia aquest decret, un marc normatiu ple d'errors i incerteses que no incorpora les millores que diferents sectors van presentar tot i els més de tres anys de negociacions anteriors a la seva publicació. Encara avui dia és un decret d'intencions que no es pot concretar, ja que moltes de les pràctiques reflectides en el decret s'estan duent a terme, en alguns casos, per la voluntat dels centres i dels seus professionals, que per iniciativa pròpia tiren endavant pràctiques suggeridores. No hi ha, per posar un exemple, cap regulació que determini com ha de ser la dedicació del personal quan s'estableix una col·laboració entre centres ordinaris i centres d'educació especial. En qualsevol cas, el decret remet la majoria dels assumptes importants a un desplegament posterior que avui encara ningú no ha vist. Malauradament, moltes de les pràctiques que planteja el Decret 299/1997 es fan per la bona voluntat dels professionals.

Actualment, i més enllà del període estudiat, l'atenció a les persones amb discapacitat ha experimentat un daltabaix important, ja que en els darrers anys la

⁵⁶² Ley orgánica 8/1985, de 3 de julio, reguladora del derecho a la educación (LODE). BOE núm. 159 (4 de juliol de 1985). Pàg. 21015-21022.

⁵⁶³ Ley orgánica 1/1990, de 3 de octubre, de ordenación general del sistema educativo (LOGSE). BOE núm. 238 (4 d'octubre de 1990). Pàg. 28927-28942.

⁵⁶⁴ Ley orgánica 9/1995, de 20 de noviembre, de la participación, la evaluación y el gobierno de los centros docentes (LOPEGCE). BOE núm. 278 (21 de novembre de 1995) Pàg. 33651-33665.

Va incorporar nous criteris en la disposició addicional segona afirmant que les administracions educatives havien de garantir l'escolarització dels alumnes amb NEE en els centres docents sufragats amb fons públics mantenint en tot moment una distribució equilibrada dels alumnes, considerant el nombre i les seves especials circumstàncies.

⁵⁶⁵ Decret 117/1984. Op. cit.

⁵⁶⁶ GINÉ GINÉ, C. (2000). "Discapacitat i educació a Catalunya: crònica d'una transformació". *Aloma (Revista de Psicologia i Ciències de l'Educació)*, núm. 6, pàg. 109-125. Pàg. 121.

tendència és una certa desorientació envers l'atenció educativa a aquest col·lectiu. Les polítiques educatives del moment no hi han ajudat gens. La crispació política dels darrers anys acaba sent la preocupació per establir models educatius estables i amb propostes interessants (i coherents). La sensació és que es van tapant forats i intentant resoldre, per la via d'urgència, els problemes actuals que es planteja a l'actual sistema educatiu.

En aquests darrers temps, tal com afirma el mateix Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya, "l'atenció a la diversitat de necessitats educatives que presenten els alumnes i les alumnes, i l'assoliment per part de tot l'alumnat de les competències que li permetin el seu desenvolupament personal i escolar, és un principi comú a tots els cicles i etapes de l'educació obligatòria; el professorat ha d'organitzar l'activitat docent tenint en compte les característiques del seu alumnat i la diversitat de necessitats i ritmes d'aprenentatge".⁵⁶⁷ El plantejament del Departament d'Educació és una aposta envers la integració escolar i l'educació inclusiva. Els mecanismes que hi ajuden, però, no són suficients, i malgrat que s'han establert unitats de suport a l'educació especial (USEE) i unitats d'educació especial (UEE) i que es garanteix alhora, d'una manera molt genèrica, l'escolaritat compartida entre els centres ordinaris i els centres d'educació especial, el cas és que l'atenció a les persones amb necessitats educatives especials dins el sistema educatiu continua sent un repte no resolt.

⁵⁶⁷ Resolució d'1 de juliol de 2005. Op. cit.

TERCERA PART. L'EDUCACIÓ INSTITUCIONALITZADA
EN CENTRES D'EDUCACIÓ ESPECIAL A LES
COMARQUES DE GIRONA

CAPÍTOL 1 – L'ATENCIÓ A LES PERSONES AMB DISCAPACITAT A GIRONA

1.1. Antecedents a les comarques de Girona

Durant alguns anys, i al llarg de diferents èpoques, institucions gironines com l'Hospital de Santa Caterina, l'hospici, el psiquiàtric de Salt o la Torre Llunàtica de Lloret de Mar, per exemple, tot i que no d'una manera institucionalitzada com a centres que imparteixen formació, sí que han atès persones amb discapacitats.

Antigament, dins les pràctiques d'acolliment que habitualment es duien a terme durant l'edat mitjana, hi havia la pràctica de la *traditio*, que consistia a lliurar l'individu (vells, discapacitats, malalts, etc.) a una entitat religiosa que es comprometia a protegir-lo i a tenir-ne cura, i com a contrapartida la institució que l'acollia rebia en cessió els béns de la persona protegida.

De fet, l'atenció a les persones amb una malaltia mental, discapacidades, minusvàlides, etc. es feia en hospitals amb la voluntat de separar aquests individus de la societat i, alhora, de protegir-los en certa mesura. Sempre hi havia, però, la voluntat inicial de protecció més que no la voluntat de curació, ja que no és pròpiament fins al segon terç del segle XX que s'inicia la pràctica clínica d'intervenció d'aquestes patologies a Espanya i a Catalunya. A Espanya, la primera institució psiquiàtrica que va tenir cura dels malalts mentals va ser la que Fray J. Gilibert Jofré va crear a València el 1409, el primer hospital psiquiàtric del món per a *folls, innocents y desamparats*; tot i que, anys més tard, ens haurem de situar força a la cua, i les influències de la psiquiatria francesa seran decisives a Catalunya en l'àmbit en què ens movem.

El 1844 el metge i botànic gironí Francesc Campderà Camin⁵⁶⁸ va fundar a Lloret de Mar la Torre Llunàtica, que més tard s'anomenaria Torre Campderà.

Francesc Campderà, fill de Lloret de Mar, estudià medicina a la Universitat de Cervera. Becat per la ciutat de Girona,⁵⁶⁹ prosseguí els estudis a Montpeller (França), on aconseguí el grau de doctor en Medicina. Francesc Campderà destacà en l'ensenyament dels cecs. A Montpeller coneix Jaume Isern, que l'inicià en les primeres lletres. Se sap també que Francesc Campderà dugué a terme estudis innovadors en relació amb els expòsits, pel que fa al recompte i l'estudi de les seves condicions de vida. La clínica mental de Lloret de Mar, la Torre Campderà, està considerada el primer sanatori mental de caràcter privat que hi hagué a Espanya.

El 1849 el metge Antoni Pujadas Mayans, que fundà l'establiment psiquiàtric de Sant Boi de Llobregat,⁵⁷⁰ va obrir un establiment (casa de salut) per a la *curación de locos y neothermas* a Barcelona. Aquesta experiència només funcionà durant dos anys, ateses les protestes dels mateixos veïns del carrer Canuda, on estava situada aquesta institució, perquè l'estada d'aquests pacients provocava molts aldarulls. Aquest, fet i fet, fou l'origen del que seria l'Institut Manicomi de Sant Boi de Llobregat —el 20 de maig de 1854 s'aprovaria el reglament de la institució—, lligat d'alguna manera a les comarques de Girona, primer perquè durant força anys allotjaria alienats de beneficència de la província de Girona, i en segon lloc, perquè el 1947 un grup de noies amb retard mental procedents de Sant

⁵⁶⁸ És interessant el treball de Joan Domènech sobre l'ensenyament a Lloret de Mar, en què destaca la tasca del metge Francesc Campderà en pro dels cecs: DOMÈNECH MONER, J. (1991). *L'ensenyament a Lloret de Mar (1599-1936)*. Lloret de Mar: Arts Gràfiques Cantalozella, SA.

⁵⁶⁹ JOAN BRUGUERA, metge gironí nascut a finals del segle XIV, va estudiar la carrera de Medicina a la Universitat de Montpeller. Se sap que va néixer a Girona i que morí a Montpeller l'any 1452. A més del prestigi que va obtenir fent de metge, va fer una enorme fortuna que serví per crear la Fundació Bruguera, per pagar els estudis de Medicina a dos estudiants durant nou anys. Els estudiants becats per Joan Bruguera havien de ser gironins i, si això no era possible, havien de ser catalans. Pels volts de 1450 la institució de medicina francesa que fundà a Montpeller per a estudiants gironins va influir moltíssim en la medicina catalana. La figura de Joan Bruguera, lligada a les comarques de Girona, i sobretot a l'educació, està determinada pel nom que pren l'actual CEIP Joan Bruguera, que en l'època de la II República es donà al grup escolar de la Gran Via de Girona. L'any 1926 s'instituïa a Girona un patronat interí per restaurar de nou la Fundació Bruguera. No fou fins a l'any 1936 que es tornà a posar en funcionament, però malauradament la Guerra Civil ho va interrompre, i fins a l'any 1983 no tornà a ser una realitat. Avui dia continua vigent.

⁵⁷⁰ Vegeu la tesi doctoral *El manicomio de San Baudilio de Llobregat. Estudio histórico. Asistencial y social*, que Antón Fructuoso Pedro va defensar l'any 1980 a la Facultat de Medicina de la Universitat de Navarra. La recerca només comprèn fins a l'any 1945 i per tant no inclou el període en què un grup de noies amb retard mental procedents d'aquesta institució es traslladen a Caldes de Malavella i constitueixen la institució Nostra Senyora de Montserrat, dependent de les germanes hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús.

Boi es traslladaren a Caldes de Malavella i constituïren la institució Nostra Senyora de Montserrat, dependent de les germanes hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús.

La primera experiència institucionalitzada de què tenim constància (com ja hem apuntat anteriorment i que amplièm més endavant) fou el col·legi del professor Carreras, que s'inicià el 1873. Fou una breu experiència, però esdevé formalment la primera institució especialitzada per a infants amb discapacitats que hi ha a les comarques de Girona.

A principis del segle XX, la beneficència i l'assistència social van ser transferides a la Diputació de Girona. Els serveis assistencials són atesos principalment per institucions religioses, com les germanetes dels pobres, les vetlladores, les adoratrius, etc.

Alguns alumnes sordmuts⁵⁷¹ eren tractats, des de l'any 1929, a l'Institut Catalán de Sordomudos⁵⁷² de Barcelona, que dirigia el professor Emilio Tortosa.⁵⁷³ Molts alumnes provinents de famílies amb pocs recursos rebien suport a través del Negociado de Cultura de la Sección de Gobernación de la Excm. Diputación Provincial de Gerona, i també hi ha constància que alumnes "sordomudos, ciegos, anormales, mudos, semiciegos y sordomudociegos" de les comarques de Girona

⁵⁷¹ Segons els documents que es guarden a l'Arxiu Històric de Girona, els primers alumnes que la Diputació Provincial de Girona becà són de l'any 1929. Ara bé, és molt probable que hi hagi alumnes atesos anys enrere. El *Diario de Gerona*, en una notícia que publicava el 29 de gener de 1910 (pàg. 9), assenyalava que: "Se encarece la presentación de todos los padres, tutores ó encargados de niños sordomudos, de edad menor de siete años, en el Instituto Catalán de Sordomudos, Balmes, 62, Barcelona, para enterarles de un asunto que les interesa y que es altamente beneficioso para dichos niños. El plazo es de 15 días á contar desde esta fecha".

⁵⁷² Per conèixer el funcionament d'aquesta institució, vegeu la publicació següent: TORTOSA ORERO, E. (1915). *Publicaciones de propaganda del Instituto Catalán de Sordomudos de Barcelona y del Laboratorio Psicológico Experimental*. Barcelona: Imprenta de Pedro Ortega.

⁵⁷³ EMILIO TORTOSA ORERO (1876-1957) fou el fundador de l'Institut Catalán de Sordomudos a Barcelona. Havia nascut a Fuente de la Reina (Castelló). Havia entrat en contacte amb el món dels sords com a auxiliar del vigilant dels nens de la Casa de la Misericòrdia de Valencia. L'any 1897 va ser nomenat professor de sordmuts del Colegio Valenciano de Sordomudos y Ciegos. L'any 1903 va obtenir el títol oficial de l'ensenyança de l'especialitat al Colegio Nacional de Sordomudos de Madrid, i l'any següent fundà a Barcelona l'Institut Catalán de Sordomudos. Fou un gran defensor del mètode oral d'educació per als sordmuts. L'any 1909 va fundar la Sociedad de Socorros Mutuos entre los Sordomudos de Ambos Sexos de Cataluña, amb l'objectiu de protegir socialment els sords, ja que la seva situació de discapacitat els impedia poder accedir a qualsevol mena d'assegurança. Des de l'any 1910 va alternar la feina a l'Institut amb una plaça que havia aconseguit per oposició a l'Escuela Municipal de Sordomudos de Barcelona. No només destaquen les seves obres de tipus social i pedagògic, sinó que el professor Tortosa fou alhora un gran divulgador per la quantitat d'obres publicades, traduccions i col·laboracions en revistes, com la mateixa *La Paraula*, òrgan de l'Escuela Municipal de Sordomudos. Fou un dels promotors, l'any 1910, d'una campanya per fer l'Estadística de Sordomudos, Ciegos y Anormales de España, i aconseguí que l'any 1923 es publicàs una reial ordre per realitzar-la. Va rebre nombroses condecoracions al llarg de la seva vida. L'any 2004 se celebrà el centenari de la creació de l'Institut Catalán de Sordomudos, i per aquest motiu es publicà un llibre que recollia la tasca realitzada per la família Tortosa en pro de les persones sordmudes: MARTÍNEZ ÁLVAREZ, A., GARCÍA RUIZ, C., i CARLES GONEL, G. (2005). *Los Tortosa, los otros "sordos"*. Barcelona.

eren atesos en altres institucions educatives que hi havia a Barcelona i comarca, com per exemple la Casa Provincial de Caridad de Barcelona.⁵⁷⁴ La Excma. Corporación Provincial de la Diputación Provincial de Gerona pensionava alguns nois i noies amb discapacitats auditives de les comarques de Girona. L'Institut, però, "[...] solo acoge a los sordomudos pudientes y a los que subvencionan las entidades públicas y particulares, quedando sin enseñanza los que no tienen apoyo; que en dicho Instituto son admitidos los niños sordomudos pensionados por 1.000 ptas. al año, más 3.000 al ingreso para ajuar, fijo, teniendo derecho a manutención y aseo de la ropa y enseñanza".⁵⁷⁵

A les comarques de Girona no hi ha cap activitat per part de cap institució educativa especialitzada al llarg de la primera meitat del segle XX. El setmanari autonomista *L'Avenç del Empordà*, de la Bisbal d'Empordà (Baix Empordà), redactat i administrat per l'Associació l'Escut Emporitá, publicava els mesos de setembre i octubre de 1907⁵⁷⁶ una sèrie d'articles signats pel metge barceloní Maríán Armengol, amb el títol "Educació de noys anormals". Armengol planteja la manca d'establiments especialitzats per a aquests infants i assenyala:

"Que a Espanya no hi ha establiments destinats á la ensenyança dels imbecils y idiotas (esceptuant els sort-muts que acás se trobin en aquest estat), es cert, encare que tal vegada hi hauria molts mestres de les grans capitals que podrien respondre que apesar de no haverse dedicat especialment a la ensenyança d'aquests anormals, no per aixó han deixat de reunir en un grupo els atrassats, els imbecils y algú idiota, fentlos objecte d'una ensenyança especial, a semblança de lo que succeheix al exércit ab l'anomenat pelotón de torpes".⁵⁷⁷

⁵⁷⁴ L'Escuela Municipal de Ciegos y de Sordomudos de Barcelona havia fet un cens de la població de sordmuts que hi havia a les províncies espanyoles i sabem que a les comarques de Girona hi havia 379 sordmuts. Font: AIMEB. *Estadística de sordmuts a diferents províncies espanyoles el 1880*. Núm. 16. Sig. 10052.

⁵⁷⁵ *Creación de una sección, en el Hospicio, para la educación de sordomudos (1926)*. Font AHG (Fons de l'Administració Local. Diputació de Girona 1812-1985. Secció de Beneficència 1822-1931. C. Hospici Provincial. C1. Obres de manteniment, millora i creació de nous serveis. 4380.40)

⁵⁷⁶ ARMENGOL. M. "Educació de noys anormals (I)". *L'Avenç del Empordà*. Any II. Núm. I (7 de setembre de 1907). Pàg. 2.

ARMENGOL. M. "Educació de noys anormals (II)". *L'Avenç del Empordà*. Any II. Núm. II (14 de setembre de 1907). Pàg. 3.

ARMENGOL. M. "Educació de noys anormals (II)". *L'Avenç del Empordà*. Any II. Núm. LV (19 d'octubre de 1907). Pàg. 1-2.

ARMENGOL. M. "Educació de noys anormals (III)". *L'Avenç del Empordà*. Any II. Núm. LVI (26 d'octubre de 1907). Pàg. 2.

⁵⁷⁷ ARMENGOL. M. Op. cit. (19 d'octubre de 1907). Pàg. 2.

Però els seus articles són bàsicament una crítica a les aportacions del Dr. Vidal i Perera, i no és fins al quart lliurament, el de 26 d'octubre de 1907, que planteja, segons el seu criteri, com ha de ser l'educació d'aquests infants.

Un any abans, el 1906, es creava a Barcelona la càtedra de Psiquiatria Infantil a l'Escola Normal Superior. Es tractava de la primera càtedra de Psiquiatria Infantil que hi havia a Europa. El seu responsable era el Dr. August Vidal Perera, catedràtic de l'Escola Normal Superior de Mestres de Barcelona. Maríán Armengol basa tota la seva crítica en el fet que l'educació dels anormals l'ha de fer i supervisar un metge, al qual identifica amb la figura del metge pedagog, *Pedagogium mèdich*, i és per això que troba indignant que hi hagi una càtedra de Psiquiatria Infantil dirigida per una persona que no és metge.

La revista *El Magisterio Gerundense* es feia ressò l'any 1927 d'una visita de la redacció de la revista a l'aleshores Instituto Nacional de Sordomudos y Ciegos:

"Admiráis la grandiosa y perfecta instalación, la limpieza pulcrísima de aulas, comedores y dormitorios, el espíritu simpático, fuerte y activo del Director, Rdo. D. Tomás Minuesa, aprovechado discípulo de Manjón: os entristece el espectáculo de los pequeños sordomudos que acuden en tropel, solicitando una caricia; os espanta la voz ultraterrenal de aquellos infelices que balbucean porfiados; hurgonea las más profundas fibras emotivas y humedece vuestros ojos el cuadro que ofrecen los cieguccitos, mostrando sus trágicas e inútiles pupilas cerradas para siempre a la luz, sumidas las almas en los horrores de perennes tinieblas. En aquella santa casa pudimos contemplar un resultado de educación el más conmovedor y portentoso. Un desventurado ciego y sordomudo, gracias a la envidiable ciencia y benedictina paciencia de una meritísima y virtuosa profesora, Dª Rafaela Placer, pronuncia muchas palabras, escribe, calcula y posee varios conocimientos, especialmente de Geografía y de Historia; todo lo cual se evidenció ante nuestra curiosidad sorprendida y atónita."⁵⁷⁸

En cap cas no es podia entreveure la necessitat que hi hagués veritablement una demanda per part del professorat, dels pares i de l'Administració educativa del moment perquè a Girona i comarques hi hagués una institució especialitzada en l'atenció educativa de les persones sordes i cegues.

El professor Emilio Tortosa havia pronunciat una conferència al Teatre Municipal de Girona el 6 de desembre de 1925. Els ciutadans gironins va tenir el goig de poder sentir, de primera mà, els avenços que aquests infants feien amb l'educació: "[...] presentando varios alumnos que demostraron ante el selecto

⁵⁷⁸ *El Magisterio Gerundense*. Any XXI. Núm. 945 (29 de desembre de 1927). Pàg. 4.

público que concurrió al acto y las autoridades que presidían, las buenas normas que se emplean en su enseñanza y los buenos resultados que se alcanzan. Presenciaron la Conferencia muchos padres de sordomudos de la Provincia y algunas autoridades de los pueblos de su residencia, que ofrecieron interesarse por los referidos desgraciados ante los sorprendentes resultados que pudieron observar en los educandos de este Instituto”.⁵⁷⁹ Arran d’aquest fet, el professor Tortosa adreçà una carta a primers de gener de 1926 al president de la Diputació Provincial de Girona en què li plantejava, entre altres qüestions: “Acordar conste en el Presupuesto de Beneficiencia de esa Corporación Provincial de su digna presidencia una cantidad para apoyar a los sordomudos de la provincia que no puedan costear una pensión.”⁵⁸⁰ La comissió permanent de l’Ajuntament de Girona acceptà la instància que l’Institut Catalán de Sordomudos havia dirigit a la Diputació en què se sol·licitava la instrucció en aquest centre de nens sordmuts de la província. Que les Diputacions Provincials prenguessin part en l’atenció de les persones amb discapacitat responia al fet que

“[...] entre los nuevos fines estatutarios que las Corporaciones provinciales deben perseguir para su debido cumplimiento, es uno el establecimiento y creación de Escuelas de Sordomudos y de Ciegos. Sea aspiración o realidad, fin mediato y excusable, las Diputaciones han de preocuparse de la suerte y situación de esta clase de ciudadanos, acreedores como los que más al amparo y solícitos cuidados de la acción oficial, y ninguna más eficaz y entrañable que la que ejerza la Diputación en su provincia, porque nadie como ella debe estar interesado en el mejoramiento y bienestar de sus administrados”.⁵⁸¹

Era, per tant, conseqüència de la visita del professor Emilio Tortosa a Girona i de la conferència que impartí al teatre municipal per divulgar l’ensenyament oral dels sordmuts. La Diputació Provincial de Girona creà inicialment deu places pensionades per als sordmuts de la província.

El primer d’aquests alumnes provinents de les comarques de Girona pensionat a l’Institut Catalán de Sordomudos hi arribà el gener de 1929. Des de llavors el degoteig fou constant fins al 1943, ja que a les comarques de Girona no

⁵⁷⁹ Carta del professor Emilio Tortosa al president de la Diputació Provincial de Girona (11 de gener de 1926). Font AHG (Fons de l’Administració Local. Diputació de Girona 1812-1985. Secció de Beneficència 1822-1931. C. Hospici Provincial. C1. Obres de manteniment, millora i creació de nous serveis. Creació de una secció en el Hospici, para la educación de sordo-mudos (1926). 4380.40]

⁵⁸⁰ *Ibíd.*

⁵⁸¹ Sección doctrinal. Escuela de Sordomudos y de Ciegos (1929). *Boletín del Centro de las Diputaciones de Régimen Común*. Núm. 24. Pàg. 4.

hi havia cap institució especialitzada en el tractament d'aquests nois i noies, i de fet no hi serà fins a finals dels seixanta, amb la creació del centre Mater Dei. Així, gairebé al llarg de tota la vida de l'Institut Catalán de Sordomudos, aquesta entitat atindrà algun alumne pensionat per la Junta de Protección de Menores de Girona (el 1966 n'hi havia onze). Hi solien estar una mitjana de vuit cursos escolars. El 1942, per exemple, la dotació de la Diputació Provincial de Girona era d'unes 1.250 pessetes anuals per alumne, tot i que el cost real era de 1.800 pessetes anuals, amb els problemes que això suposava, i sovint eren els ajuntaments que abonaven les diferències o, amb molts esforços, les famílies hi aportaven alguna cosa (a part del llit, la tauleta de nit, el matalàs, el coixí i els llençols).

Perquè la Diputació Provincial de Girona els pensionés feia falta que els pares d'aquests alumnes presentessin la documentació següent:

- . Partida de naixement del nen o nena sordmut, expedida pel Registre Civil.
- . Certificat facultatiu que acredités que el nen o nena estava revacunat i no patia cap malaltia contagiosa.
- . Certificat que acredités ser sordmut i que la persona interessada era apta per poder rebre educació especial.
- . Certificat de pobresa dels pares del sordmut i del fet que no tenen altres familiars que els poden ajudar i auxiliar.
- . Certificat de bona conducta del sol·licitant.
- . Certificat de veïnatge i del fet que figuraven inscrits en la beneficència municipal.

L'Institut Catalán de Sordomudos, del professor Emilio Tortosa i Orero, havia estat creat a Barcelona el setembre de 1904. Estava situat al núm. 93 del carrer Floridablanca. Es tractava de la primera institució privada a Espanya destinada a l'educació de les persones sordes (homes). Atesa la importància que tingué aquest centre i amb l'augment de la matrícula, l'any següent obrí un nou local al carrer Balmes núm. 62. El 1906 es va crear el Patronato de las Clases Gratuitas del Instituto Catalán de Sordomudos, amb l'objectiu d'oferir educació als sords de famílies amb pocs recursos econòmics "[...] para la protección de los pobres privados del oído y de la palabra y proporcionarles la enseñanza y educación

religiosa por medio del método oral puro”.⁵⁸² Inicialment, el Patronat acollia alumnes de la província de Barcelona, ja que rebia ajudes de la Diputació de Barcelona. Quan la Diputació va ser substituïda per la Mancomunitat, l’atenció es va estendre a la resta de comarques catalanes, i més tard a nens de tot Espanya. Durant la Guerra Civil el centre no funcionà i recuperà les seves activitats en acabar la Guerra. La institució, amb els anys, passà per diferents locals. A més de diferents professionals que treballaren en el centre, per part de la família Tortosa hi treballà —en diferents èpoques— un tiet d’Emilio Tortosa, Domingo Tortosa Pertusa; i per part del primer matrimoni d’Emilio Tortosa Orero amb Josefa Gironés, els seus fills Emilio Tortosa Gironès, José Tortosa Gironès, i la seva néta M. del Pilar Tortosa Tortosa; i per part del seu segon matrimoni, amb Rosa Peidró García, el seu fill Francisco Tortosa Peidró, i la seva néta Josefina Tortosa Franco.

De manera annexa a l’Institut, però separats dels sordmuts, hi havia el Laboratorio Psicológico Experimental. Hi duïen a terme exploracions psicofísiques de les nens sords de l’Institut i s’hi atenien els nens que “[...] por especiales enfermedades del sistema nervioso, o por retraso de desarrollo psíquico o del lenguaje, o bien por anomalías del carácter, no pueden ni deben frecuentar las escuelas públicas ni privadas de la enseñanza general, ni aprovecharse de la educación familiar”.⁵⁸³ Especialistes en psiquiatria i frenastènia hi donaven tractament i assistència mèdica. Els alumnes que atenien en aquesta secció eren “[...] niños mentalmente anormales, sordo-psíquicos, atrasados, tardíos, imbéciles, cretinos e idiotas”.⁵⁸⁴

Quan la primavera de 1939 el centre, després de la Guerra Civil, tornà a obrir les portes, en el número 71 del carrer Sant Fructuós, qui mantingué les subvencions amb el centre precisament fou la Diputació Provincial de Girona,⁵⁸⁵ juntament amb el tribunal tutelar de menors de la província de Tarragona. El professor Tortosa dirigí a les famílies d’aquells alumnes que havien estat atesos

⁵⁸² ESTATUTOS DEL PATRONATO DE LAS CLASES GRATUITAS DEL INSTITUTO CATALÁN DE SORDOMUDOS (1906). Barcelona- Imprenta Litografía y Vda. Cunill. Pàg. 1.

⁵⁸³ TORTOSA ORERO, E. (1915). *Publicaciones de propaganda del Instituto Catalán de Sordomudos de Barcelona y del Laboratorio Psicológico Experimental*. Barcelona: Imprenta de Pedro Ortega. Pàg. 12-13.

⁵⁸⁴ TORTOSA ORERO, E. (1915). *Publicaciones de propaganda del Instituto Catalán de Sordomudos de Barcelona y del Laboratorio Psicológico Experimental*. Barcelona: Imprenta de Pedro Ortega. Pàg. 16.

⁵⁸⁵ Part de la correspondència entre el professor Emilio Tortosa i la Diputació Provincial de Girona, que avui està recollida a l’Arxiu Històric de Girona (AHG), deixa entreveure els enormes problemes econòmics que suposava haver d’atendre aquests alumnes. Són abundoses les cartes que Emilio Tortosa ha d’enviar a la Diputació Provincial de Girona per reclamar el pagament d’aquests pensionats.

abans de la Guerra Civil espanyola unes cartes personalitzades, escrites a mà, amb el contingut següent:

“El Instituto Catalán de Sordomudos va a reanudar las clases después de haber cesado el motivo que obligó a suspenderlas.
Si Vd. piensa volver a su hijo al Colegio es preciso que se ponga al habla conmigo, pero antes que todo es preciso más aún que Vd. vaya a la Diputación de Gerona y hable con el Jefe de Cultura para enterarse de si dicha corporación está dispuesta a pagar la pensión como se hacía antes.
De otro modo tendrá que pagar Vd. la pensión.
Cuando haya resuelto ese asunto tenga la bondad de decirme su resultado para mi gobierno en la readmisión de su hijo.
Con tal motivo le reitera el testimonio de su consideración más distinguida.
Emilio Tortosa
Barcelona, 19 de abril de 1939. Año de la Victoria”.⁵⁸⁶

L'Institut Catalán de Sordomudos tancà definitivament les portes el 1990, amb la mort de Francisco Tortosa Peidró.

1.1.1. Pobresa i marginació

Se sap que ja a l'edat mitjana hi havia a Girona institucions que donaven refugi a malalts, pobres i captaires. Es té constància, per exemple, que a la ciutat de Girona hi havia l'Hospital dels Capellans, l'Hospital de Sant Jaume dels Pelegrins, el primer hospital de Santa Caterina extramurs i la leproseria de Sant Llàtzer de Pedret. La majoria d'aquests establiments esdevenen, tal com assenyala Rosa Maria Gil i Tort “[...] grans magatzems de desgràcia”,⁵⁸⁷ perquè en el fons hi podíem trobar barrejats pobres i alienats, minusvàlids i malalts mentals, nadons abandonats i vells sense família. A la majoria d'aquestes persones acollides en aquests establiments bàsicament se'ls ofería mantenció i allotjament.

La beneficència,⁵⁸⁸ entesa com l'acció de fer el bé especialment als pobres, es materialitza d'alguna manera el 1822, durant el trienni lliberal, amb la Llei de beneficència,⁵⁸⁹ que regula les Juntes Municipals de Beneficència que ja hi havia als

⁵⁸⁶ Expedient de correspondència i sol·licituds de beques per a l'escolarització de nois i noies sordmuts en centres especials (1939-1941) / Girona. Font AHG (Fons de l'Administració Local. Diputació de Girona 1812-1985. Secció de Cultura 1824-1971. 06. Subvencions, premis, trofeus, homenatges i beques. D 2799/015).

⁵⁸⁷ GIL TORT, R. M. (2004). “L'assistència sanitària”. *Quaderns de la Revista de Girona*. Vol. 112. Girona: Diputació de Girona-Caixa de Girona.

⁵⁸⁸ El període 1849-1885 de la beneficència gironina està descrit en la publicació PUY JUANICO, J. (2002). *Pobres, orfes i dements. La beneficència a Girona, 1849-1885*. Girona: Ajuntament de Girona.

⁵⁸⁹ La *Gazeta de Madrid* del dia 26 de gener de 1822 assenyala a la pàgina 156: “Cortes Extraordinarias del año 1822 [...] Sesión del 25 de enero [...] Se leyó el decreto de beneficencia sancionado por S. M., y quedó publicado como Ley en las Cortes. Las comisiones de Hacienda y Visita del Crédito público presentaron el artículo sobre dotación de los establecimientos públicos [...]”. Apareix a: *Colección de decretos y órdenes generales expedidos por las Cortes Extraordinarias que comprende desde el 22 de sept. de 1821 hasta el 14 de febrero de 1822 (T. VIII)* (Signatura B.N.: Z 3682). Font: BNE.

municipis des de l'any 1820, tot i que solem situar els inicis de la beneficència pública cap a finals del segle XVIII, que és, de fet, el moment en què l'Estat pren d'alguna manera consciència del problema social que representa tenir dins la societat pobres, malalts i transeünts, i que alguna cosa cal fer respecte d'això (les fundacions benèfiques havien de passar a mans de l'Estat, que les havia d'administrar, però a la pràctica, i per problemes econòmics, això no va acabar succeint). Amb la creació de les juntes locals la feina se centrava en l'assistència domiciliària, ja que els hospitals es destinaven bàsicament a l'atenció als pobres, captaires i rodamóns.

CRONOLOGIA BÀSICA SOBRE LEGISLACIÓ DE LA BENEFICIÈNCIA 1822-1885	
6 de febrer de 1822	1ª Llei de beneficència. (reestablerta, 1836)
20 de juny de 1849	2ª Llei de beneficència
14 de maig de 1852	Reglament d'aplicació de la Llei
6 de juliol de 1853	Classificació dels establiments de beneficència
17 de desembre de 1868	Supressió de les juntes provincials i municipals de beneficència
27 d'abril de 1875	Recuperació de les juntes provincials
27 de gener de 1885	Instrucció per organitzar la beneficència

QUADRE 19. Cronologia bàsica sobre legislació de la beneficència (1822-1885) Font: PUY JUANICO, J. (2002). *Pobres, orfes i dementos. La beneficència a Girona, 1849-1885*. Girona: Ajuntament de Girona. Pàg. 36.

El Reial decret de Governació de 6 de juliol de 1853⁵⁹⁰ va dictar les disposicions per poder aplicar la Llei de beneficència de 1849, en què formalment es creaven les juntes generals, provincials i municipals de beneficència, que foren vigents fins al 1868, any en què es van dissoldre perquè les seves funcions passaren a assumir-les les diputacions provincials, que, al seu torn, crearen una comissió que es féu càrrec dels establiments benèfics de la província, com ara l'Hospici i l'Hospital Provincial de Santa Caterina.

Pàgina 115-137. "Decreto XL de 27 de diciembre de 1821. Establecimiento general de Beneficencias. Palacio 23 de enero de 1822. Publíquese como Ley".

Pàgina 137-138. "Orden de 25 de enero de 1822 para que se proceda a la promulgación de la Ley de Beneficencia de 27 de diciembre de 1821. Sancionada por S. M. el 23 del mismo mes. Conforme el artículo 151 de la Constitución. [Sembla que remet al] Secretario de Estado y del Despacho de la Gobernación de la Península".

⁵⁹⁰ Real decreto mandando que las Juntas provinciales de beneficencia formen y remitan á la aprobación del Gobierno la clasificación de los establecimientos de sus respectivos distritos, calificándolos de públicos y particulares, y los primeros de generales, provinciales y municipales. *Gazeta de Madrid*. Núm. 191 (10 de juliol de 1853). Pàg. 1-2.

La beneficència s'entén, d'alguna manera i segons l'època, com una mena d'acció social. Des d'una visió teocèntrica, que hi hagi rics i pobres es considera una forma natural d'existència dins l'ordre que Déu ha establert —a través del pecat original— del paper de l'home a la Terra: “[...] Feliços els pobres en l'esperit: d'ells és el Regne del cel! [...]”.⁵⁹¹ Des d'aquesta visió, encara que simple, del fet humà, la pràctica de la caritat és una manera de guanyar-se el cel, i el mitjà és l'almoïna. El fonament bàsic de l'acció caritativa és en els evangelis perquè Déu també, des d'aquesta visió, jutjarà les persones per les seves obres de misericòrdia. Les corporacions, anomenades *confraries* o *germandats de socors*, constituïran a la pràctica el que serà pròpiament l'assistència i la protecció social. Tal com assenyala Antoni Vilà: “L'objectiu genèric de la beneficència era semblant al de la caritat, ja que les seves accions s'adreçaren també a ajudar els *menesterosos* —fins i tot s'ha utilitzat a vegades impròpiament com a sinònim—”.⁵⁹² Al darrere hi ha, per tant, una motivació religiosa.

Els pobres s'entenen des de moltes visions ben diferents, perquè ho són els lladres, els malalts, els infeliços i també aquells que pateixen algun tipus de minusvalidesa. És, però, l'any 1849⁵⁹³ que amb la nova llei de beneficència es regula aquesta pràctica. Amb aquesta llei, les institucions passen a dependre de la Diputació Provincial de Girona i, així, en l'àmbit provincial, atenen els gironins i gironines de les comarques de Girona. Això passa bàsicament pel que fa als dementats i als infants, en canvi la resta són atesos majoritàriament en petites institucions locals que hi ha en la majoria de poblacions. Es comencen a regular els establiments de beneficència amb la classificació d'aquestes institucions i la seva especialització com a tal. No és fins al 1885 que la Diputació Provincial de Girona aprova el primer “Reglamento para el régimen y administración de la beneficencia pública provincial de Gerona”.⁵⁹⁴

⁵⁹¹ Mt 5,3.

⁵⁹² VILÀ MANCEBO, A. (2005). *Els serveis socials a Catalunya. Una visió històrica*. Girona: Diputació de Girona. Pàg. 50.

⁵⁹³ Real decreto disponiendo que los establecimientos de beneficencia son públicos, y se exceptúan únicamente y se considerarán como particulares si cumpliesen con el objeto de su fundación, los que costeen exclusivamente con fondos propios, donados ó legados por particulares, cuya dirección y administración esté confiada á corporaciones autorizadas por el Gobierno para este efecto, ó á patronos designados por el fundador, y más que expresa. *Gazeta de Madrid*. Núm. 5.398 (24 de juny de 1849). Pàg. 1-2.

⁵⁹⁴ *Reglamento para el régimen y administración de la beneficencia pública provincial de Gerona (1885)*. Girona: Imprenta del Hospicio Provincial.

El 1855, amb la Llei de sanitat, l'assistència sanitària als pobres locals la poden administrar els metges i farmacèutics locals. El 1880, la Diputació de Girona arriba a prohibir que els hospitals acullin pobres i transeünts.

Fins a primers del segle XX no es comença a regular l'atenció als malalts mentals, amb un tractament específic que els diferencia de la resta. I pel que fa als vells (les persones grans), no és fins a l'any 1928 que disposen d'un centre propi a Pedret. De fet, a finals del segle XIX, un reial decret de 1899⁵⁹⁵ inclou la definició de *beneficència* i afegeix als establiments tradicionals les escoles, col·legis, etc. ("Art. 2º. Son instituciones de Beneficiencia los establecimientos ó asociaciones permanentes destinados á la satisfacción gratuita de necesidades intelectuales ó físicas, como Escuelas, Colegios, Hospitales, Casas de Maternidad, Hospicios, Asilos, Manicomios, Pósitos, Montes de Piedad, Cajas de Ahorro y otros análogos [...]").⁵⁹⁶

La despreocupació de l'Estat espanyol per l'assistència a pobres, malalts i transeünts porta a fer que la Mancomunitat de Catalunya, constituïda el 1914, s'impliqui en la gestió dels establiments assistencials planificant infraestructures a partir de criteris estrictament territorials, i també amb la voluntat d'estendre aquesta atenció al conjunt de tota la població. És amb la Mancomunitat que s'introdueix l'especialització dels hospitals i l'assistència social. Si bé amb la posterior dictadura del general Primo de Rivera —tal com passa durant el règim del general Franco— es produeix un cert abandó, el model republicà enllaça amb els postulats iniciats durant la Mancomunitat de Catalunya, que es recuperen —almenys pel que fa a la seva essència— amb la Generalitat de principis dels anys vuitanta.

Sabem de la permanència de diferents serveis i establiments que s'especialitzen en diferents camps també a les comarques de Girona, tot i que tenen origen i abast estatal, com no podia ser d'una altra manera en aquests anys. D'una banda, a principis de segle es regulava la protecció dels menors per mitjà de l'Obra de Protección de Menores, que estava regulada, al seu torn, per una legislació que datava de l'any 1904, la Ley sobre protección a la infancia,⁵⁹⁷ i es feia

⁵⁹⁵ Real decreto relativo al ejercicio del protectorado del Gobierno en la beneficencia particular. *Gazeta de Madrid*. Núm. 99 (9 d'abril de 1899). Pàg. 87-88.

⁵⁹⁶ *Ibidem*. Pàg. 88.

⁵⁹⁷ Ley sobre protección á la infancia. *Gazeta de Madrid*. Núm. 230 (17 d'agost de 1904). Pàg. 589-590.

a través del Ministeri de Justícia, concretament del Consejo Superior de Protección de Menores (CSPM), que tenia dues seccions: la dels tribunals tutelars de menors⁵⁹⁸ i la d'assistència social, que desenvolupava tota la seva tasca a través de les Juntas de Protección de Menores. També es regulava la protecció de les dones —així el 1902 es regula la *trata de blancas*—⁵⁹⁹ i la reeducació d'invàlids. L'obra de la *Protección de menores* té també centres especialitzats per acollir menors *subnormals* (perquè una bona colla d'ells ho eren, precisament) de les juntes que necessitin places.

La Junta Provincial de Protección a la Infancia a Girona es constitueix el 30 de març de 1907.⁶⁰⁰ Com a vocals nats en formen part el governador civil de la província, l'alcalde de Girona, el bisbe de la diòcesi, el president de l'Audiència Provincial, el president de la Diputació Provincial i l'inspector provincial de Sanitat; com a vocals electes són nomenats, pel Col·legi d'Advocats, Joaquín Calm i Gruat; pel Col·legi de Metges, José Pascual i Prats;⁶⁰¹ pel Col·legi de procuradors, Cándido Casellas Ponsatí; per la Sociedad Económica Gerundense de Amigos del País, Buenaventura Roqueta Riera; per la Sociedad Fomento de la Industria, Comercio y Propiedad, Joaquín Franquesa, i per la Sociedad Círculo Católico de Obreros, Pedro Masías Consa. Com a pares de família hi ha Emilio Grahit i Papoll i Joaquín Ordeig, i com a mares de família, Pilar Guitó de Matas i Emerenciana Solá de Perich. També en formen part, com a obrers, Francisco Pulmarola i Cayetano Ros.

Hem d'assenyalar, pel que fa a les comarques de Girona, la figura de Carme Isern Galceran, escriptora i professora de la Normal de Girona, que es dedica a l'estudi dels problemes socials i, d'una manera principal, als que tenen relació molt

⁵⁹⁸ Ley sobre tribunales tutelares de menores. *Boletín Oficial del Estado* (23 de desembre de 1940). Pàg. 8786-8792.

⁵⁹⁹ Real decreto creando un patronato encargado de ayudar á la represión de la trata de blancas. *Gazeta de Madrid*. Núm. 194 (13 de juliol de 1902). Pàg. 199-200.

⁶⁰⁰ Real orden constituyendo la Junta provincial de Protección á la infancia de Gerona. *Gazeta de Madrid*. Núm. 99 (9 d'abril de 1907). Pàg. 113.

⁶⁰¹ JOSEP PASCUAL I PRATS (Girona, 1854-1931) és una important figura gironina en el camp de la medicina. Fou metge de l'Hospital de Santa Caterina. Un dels treballs més importants que arribà a publicar fou l'*Index medicus*, considerat un dels primers compendis de bibliografia mèdica publicats a Espanya. Inicià l'organització del col·lectiu mèdic, de manera que l'any 1894 es creà a Girona el Sindicat de Metges, que l'any 1898 esdevingué el Col·legi de Metges de Girona. Josep Pascual en fou el primer president. El Dr. Pascual i Prats presidí l'any 1921 el IV Congrés de Metges de Llengua Catalana, que es dugué a terme a Girona del 26 al 28 de juny de 1921. L'any 1966 s'instituí el Premi Pascual i Prats de medicina amb l'objectiu de fomentar la recerca mèdica entre els metges de les comarques de Girona. Des del 2003 hi ha instituïda —per part del Col·legi de Metges de Girona— la Fundació Pascual i Prats com a institució privada sense ànim de lucre de tipus benèfic i docent.

directa amb la infància. Carme Isern havia estat pensionada a l'estranger per la Junta para la Ampliación de Estudios.⁶⁰² El 1927 és nomenada vocal del Consejo Superior de Protección a la Infancia.⁶⁰³ I acabà sent inspectora també a Barcelona⁶⁰⁴ i, en la darrera destinació, a Biscaia el 1932.⁶⁰⁵ Havia participat en alguns congressos en representació d'Espanya, entre els quals cal destacar el Congreso Asamblea General de la Asociación Internacional para la Protección a la Infancia, que se celebrà a Roma del 25 al 29 de maig de 1926, i en el qual participa com a professora de l'Escola Normal que era aleshores.⁶⁰⁶ En el Sexto Congreso Internacional para la Protección de la Infancia, que se celebrà a Milà el novembre de 1927, Carme Isern, que llavors era delegada de la Diputación Provincial de Gerona i del Consejo Superior de la Infancia, va presentar una queixa formal sobre la manca de formació per atendre els nens (que en aquell moment majoritàriament estaven sota els ordes religiosos) i proposava la creació d'escoles d'assistència social i la creació de les cases de família i llars per a nens, en lloc dels tradicionals hospicis, per evitar d'allunyar-los de les seves mares i perquè es poguessin incorporar a la societat.

En el *Diario de Gerona*, el 1927, deixà testimoni de la seva actuació envers aquests col·lectius: "Yo que he recorrido en larga vía de peregrinación por los países más cultos de Europa, para estudiar ante la realidad los problemas de los menores abandonados y delincuentes y he visitado sus principales instituciones de amparo y reeducación, quiero también dejar oír mi voz desde este bello rincón del Ampurdán donde vi la luz primera".⁶⁰⁷ I és que Carme Isern era filla de la població

⁶⁰² Real orden concediendo pensiones para ampliar estudios en el extranjero a D. Ricardo López y Pérez, profesor excedente de la Escuela Normal de Maestros de Álava, y a doña Carmen Isern Galceran, profesora de Escuela Normal en expectativa de destino. *Gazeta de Madrid*. Núm. 34 (3 de febrer de 1925). Pàg. 546.

⁶⁰³ Real orden nombrando vocales del Consejo Superior de Protección a la Infancia a la señorita Carmen Isern Gancela y a D. Conrado Espín y Arango. *Gazeta de Madrid*. Núm. 117 (27 d'abril de 1927). Pàg. 636

Reales órdenes (rectificadas) nombrando vocales del Consejo Superior de Protección a la Infancia a D. Conrado Espín y Arango y a la señorita Carmen Isern Gancelá. *Gazeta de Madrid*. Núm. 140 (20 de maig de 1927). Pàg. 1116-1117.

⁶⁰⁴ Real orden concediendo a doña Carmen Isern Garcerán la excedencia del cargo de inspectora de Primera Enseñanza de la provincia de Barcelona. *Gazeta de Madrid*. Núm. 72 (13 de març de 1930). Pàg. 1640.

⁶⁰⁵ Orden nombrando a doña Carmen Isern Galcerán inspectora de Primera Enseñanza de la provincia de Vizcaya. *Gazeta de Madrid*. Núm. 315 (10 de novembre de 1932). Pàg. 999.

⁶⁰⁶ Real orden nombrando delegado oficial de la Dirección General de Primera Enseñanza, para que asista al Congreso Asamblea General que la Asociación Internacional para la Protección a la Infancia celebrará en Roma del 25 al 29 del corriente, a doña Carmen Isern y Galcerán, profesora normal. *Gazeta de Madrid*. Núm. 127 (7 de maig de 1926). Pàg. 767.

⁶⁰⁷ Isern Galcerán, C. "Lo que significa un Tribunal Tutelar para niños". *Diario de Gerona* (29 de gener de 1927). Pàg. 1-2. Pàg. 2

empordanesa de l'Escala (Alt Empordà), la mateixa població, com ja hem assenyalat anteriorment, on estiuejaven els Folch, que amb la figura del mateix Lluís Maria Folch i Torres estaven relacionats amb les mateixes Juntas de Protección.

El 1931, per exemple, podem trobar una breu notícia a la premsa gironina en què s'informava de la mort, atropellat pel tren, d'un noi de 14 anys, sordmut, que vivia i es refugiava a les coves de Pedret perquè no tenia domicili fix.⁶⁰⁸

El 1933 el govern republicà de Manuel Azaña va promoure la Ley de vagos y maleantes.⁶⁰⁹ Durant l'etapa franquista no fou derogada, sinó que es va arribar a reformar i ampliar en dues etapes, el 1954⁶¹⁰ i el 1970, amb la publicació de la Ley de peligrosidad social y rehabilitación social,⁶¹¹ que no fou derogada (més enllà d'alguna modificació) fins al 1995, amb la publicació de la Ley orgánica del código penal.⁶¹² Aquest conjunt de normes jurídiques servien perquè, a la pràctica, per decisió governativa, qualsevol persona pogués ingressar en un *manicomi*. Hi havia, doncs, una desprotecció de la persona que no li garantia cap mena de dret. Tot el contrari, els psiquiàtrics estaven saturats i dins aquestes institucions regnava el desgavell.

El 1934, el govern de la República, presidit per Niceto Alcalá-Zamora, havia agrupat tots els recursos socials i sanitaris basant-se en l'assistència comarcal i municipal. La Llei de bases per a l'organització dels serveis de sanitat i serveis socials (Ley de coordinación sanitaria)⁶¹³ de l'any 1934 ordenava els recursos de caràcter municipal, privat i provincial que hi havia a Catalunya i que estaven coordinats per la Generalitat republicana per assegurar una bona assistència als ciutadans. S'hi integraven els serveis assistencials i hospitalaris, públics i privats, amb els de salut pública i de serveis socials, sota la direcció i l'organització de la

⁶⁰⁸ "Gazetilla". *Los Sitios* (10 de gener de 1931). Pàg. 3.

⁶⁰⁹ Ley relativa a vagos y maleantes. *Gazeta de Madrid*. Núm. 217 (5 d'agost de 1933). Pàg. 874-877.

⁶¹⁰ Ley de 15 de julio de 1954 por la que se modifican los artículos 2º y 6º de la Ley de vagos y maleantes, de 4 de agosto de 1933. BOE núm. 198 (17 de juliol de 1954). Pàg. 4862.

⁶¹¹ Ley 16/1970, de 4 de agosto (jefatura), sobre peligrosidad y rehabilitación social. BOE núm. 187 (6 d'agost de 1970). Pàg. 12551-12557.

⁶¹² Ley orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código penal. BOE núm. 281 (24 de novembre de 1995). Pàg. 33987-34058.

⁶¹³ Ley referente a servicios sanitarios. *Gazeta de Madrid*. Núm. 196 (15 de juliol de 1934). Pàg. 538-543.

Generalitat. Aquesta llei instituïa fórmules de coordinació entre diferents organismes, institucions i autoritats sanitàries. El 1938, el nou règim del general Franco derogà la Llei de bases.

Pel que fa a les actuacions que havien de dur a terme les corporacions locals, el darrer Decreto de 24 de junio de 1955 por el que se aprueba el texto articulado de las Leyes de bases de régimen local, de 17 de julio de 1945 y de 3 de diciembre de 1953,⁶¹⁴ obligava els ajuntaments a disposar de serveis assistencials per a la població. Les funcions que assumien els ajuntaments eren atendre la beneficència, protegir els menors, prevenir i reprimir la mendicitat. Aquesta obligació era compartida amb les diputacions provincials, també pel que feia a la creació i manteniment de centres benèfics, sanitaris i assistencials (havien d'acollir els *subnormals* mancats de recursos o concertar l'acollida amb altres institucions idònies), que desaparegueren formalment el 1985, amb la Llei 7/1985, de 2 d'abril, reguladora de les bases del règim local. Les diputacions, el 1985, tenien encomanada la funció de garantir els principis de solidaritat i equilibri intermunicipal, assegurar la prestació integral i adequada en la totalitat del territori provincial dels serveis de competència municipal, i participar en la coordinació de l'Administració, com estableix l'article 31: "1). La provincia es una entidad local determinada por la agrupación de municipios, con personalidad jurídica propia y plena capacidad para el cumplimiento de sus fines. 2) Son fines propios y específicos de la provincia garantizar los principios de solidaridad y equilibrio intermunicipales, en el marco de la política económica y social, y, en particular: a) Asegurar la prestación integral y adecuada en la totalidad del territorio provincial de los servicios de competencia municipal. b) Participar en la coordinación de la Administración local con la de la comunidad autónoma y la del estado. [...]"⁶¹⁵ Durant el període franquista, la pobresa, la marginació, l'assistència social i la beneficència, tal com assenyala Elena Maza, "[...] no fueron líneas de investigación preferentes entre los historiadores españoles centrados, con mayor ahínco y salvo excepciones, en aspectos políticos y en el acontecer patrio de resonancias gloriosas y confesionales".⁶¹⁶

⁶¹⁴ Decreto de 24 de junio de 1955 por el que se aprueba el texto articulado de las leyes de bases de régimen local, de 17 de julio de 1945 y de 3 de diciembre de 1953. BOE núm. 191 (10 de juliol de 1955). Pàg. 4146-4180.

⁶¹⁵ Ley 7/1985, de 2 de abril, reguladora de las bases del régimen local. BOE núm. 80 (3 d'abril de 1985). Pàg. 8945-8964.

⁶¹⁶ MAZA, E. (1999). *Pobreza y beneficencia en la España contemporánea (1808-1936)*. Barcelona: Editorial Ariel. Pàg. 9.

El 1970, la relació de centres col·laboradors de la Junta Provincial de Protecció de Menors de Girona era la següent:

Institució	Lloc on era	Tipus d'establiment
Colegio del Buen Pastor	Girona, afores	Internat de nenes
RR Josefinas	Girona	Internat de nenes
Hogar Virgen Niña	Figueres	Internat de nenes
Hogar Infantil	Girona	Internat mixt
Colonia Agrícola	Lliçà de Vall (Barcelona)	Internat de nens
La Caridad	Girona	Mitja pensió mixt
La Caridad	Olot	Mitja pensió mixt
Hogar Virgen Niña	Figueres	Mitja pensió de nenes
Ntra. Sra. Montserrat	Caldes de Malavella	<i>Subnormals</i> , nenes
Inst. Orientación Pedagógica	Reus	<i>Subnormals</i> , nens
Inst. Torremar	Barcelona	<i>Subnormals</i> , nens
Inst. Catalán Sordomudos	Barcelona	<i>Subnormals</i> , mixt
Institució pròpia	Lloc on era	Tipus d'establiment
Guardería Hermanos Sábat	Girona, afores	Mixt

QUADRE 20. Relació de centres col·laboradors de la Junta Provincial de Protecció de Menors de Girona (27 d'octubre de 1970). Font AHG: 8. Fonts d'institucions. Junta Provincial de Protecció de Menors (1908-1982).

El 1983 el Parlament de Catalunya abordà l'organització dels serveis sanitaris i promulgà a aquest efecte la Llei 12/1983, de 14 de juliol, d'administració institucional de la sanitat, l'assistència i els serveis socials de Catalunya.⁶¹⁷ Es creà l'Institut Català de la Salut com a entitat gestora dels serveis i les prestacions sanitàries pròpies de la Generalitat de Catalunya i de les transferides de la Seguretat Social. Es desplegaron les competències que la Constitució espanyola i l'Estatut d'Autonomia atribuïen a la Generalitat de Catalunya. S'executaren els serveis i les funcions que havien estat traspassats a la Generalitat de Catalunya. S'avançava, d'aquesta manera, en l'establiment del model sanitari que amb caràcter bàsic havia de fixar l'Estat.

⁶¹⁷ Llei 12/1983, de 14 de juliol, d'administració institucional de la sanitat i de l'assistència i els serveis socials de Catalunya. (Correcció d'errades en el DOGC núm. 353, de 10.8.1983, pàg. 2.019). DOGC núm. 345 (15 de juliol de 1983). Pàg. 1756-1758.

La Ley 14/1986, de 25 de abril, general de sanidad,⁶¹⁸ fent efectiu el dret constitucional de protecció de la salut, establia les bases d'un model d'ordenació sanitària. Es creà el Sistema Nacional de Salut, configurat pel conjunt dels serveis de salut de les comunitats autònomes, degudament coordinats, els quals integren tots els centres, els serveis i els establiments sanitaris de la mateixa comunitat, les corporacions locals i qualssevol altres administracions territorials intracomunitàries, sota la responsabilitat de la comunitat autònoma.

El 1990, el govern de la Generalitat de Catalunya publicà la Llei d'ordenació sanitària de Catalunya,⁶¹⁹ que respon, en part, a aquest model republicà de l'any 1934, i que és modificada i desplegada per lleis i decrets posteriors. Aquest model integra el sistema hospitalari, l'assistència primària, la salut pública i la salut mental.

Sovint se situava dins el mateix paquet l'analfabetisme i la discapacitat a efectes estadístics ("[...] los niños provenientes de zonas empobrecidas son más bien el producto de un ambiente sin estímulos, más que seres afectados por una pobre dote biológica"⁶²⁰), si bé el càlcul de la població analfabeta a Espanya es feia basant-se en dades estimatives, i en realitat eren coses que no tenien res a veure l'una amb l'altra. El Dr. Ox⁶²¹ publicà dos articles sobre l'anormalitat infantil a *La Lucha*, diari gironí liberal que en aquest període, el 1909, es manté amb el subtítol de *Diario de la Tarde de Avisos y Noticias*, en què assenyalava que "en España, ya que tantos analfabetos existen, bueno sería llevar una estadística de los niños anormales, para dedicar á tan humanitario estudio toda la atención que debe merecer en todo país civilizado que se precie de culto".⁶²²

⁶¹⁸ Ley 14/1986, de 25 d'abril, general de sanidad. BOE núm. 102 (29 d'abril de 1986). Pàg. 15207-15224.

⁶¹⁹ Llei 15/1990, de 9 de juliol, d'ordenació sanitària de Catalunya. (Correcció d'errades en el DOGC núm. 1372, de 26.11.1990, pàg. 5364). DOGC núm. 1.324 (30 de juliol de 1990). Pàg. 3660.

⁶²⁰ ERICKSON, M. J. (1965). *Cómo es el niño retardado y cómo enseñarle*. Buenos Aires: Editorial Paidós. Pàg. 21.

⁶²¹ Hem de creure que es tractava d'un pseudònim de qual desconeixement el nom autèntic.

⁶²² Dr. Ox. "Crónica científica. La anormalidad infantil. Los niños anormales en las escuelas. Su clasificación. Lo que debe hacerse". *La Lucha* (13 de gener de 1909). Pàg. 2.

L'altre article, publicat a la plana 2 del mateix periòdic, es fa en data 28 de gener de 1909 i continua l'article anterior: "Crónica científica. Los niños retrasados. Anormalidad. Buenos y ricos poco inteligentes. El cálculo y la memoria en los idiotas. Casos curiosos".

Sovint s'associava com a causa de la deficiència mental "[...] el ambiente social de pobreza y abandono y la prescindencia de la crianza y educación",⁶²³ i d'una manera genèrica, les causes de l'analfabetisme, a principis del segle XX, eren, tal com indicava Lorenzo Luzuriaga, inspector agregat al Museo Pedagógico Nacional i estudiós de la problemàtica de l'analfabetisme a Espanya, "[...] la miseria del pueblo, el carácter de la raza, la falta de medios de comunicación de la Península, el carácter agrícola y rural de nuestra vida económica y social, la mala preparación y remuneración del Magisterio, etc."⁶²⁴

El 1910 el percentatge d'analfabets a Catalunya era del 52,78 %, percentatge que se situava a la meitat del rànquing en relació amb la resta de comunitats d'Espanya. A Girona el percentatge se situava aproximadament en un 51,18 %, i era la província número 18 d'un total de 49. La província que tenia un percentatge més baix era Santander (26,03 %) i la que el tenia més elevat era Màlaga (79,46 %), d'acord amb les dades que aportava Lorenzo Luzuriaga.⁶²⁵ Uns anys més tard, el 1926, el mateix Luzuriaga presentava que el percentatge d'analfabets a la província de Girona era del 41,06 %, i aquests, per partits judicials, es distribuïen de la manera següent: la Bisbal (33,27 %), Figueres (34,09 %), Girona (39,40 %), Olot (53,56 %), Puigcerdà (46,14 %) i Santa Coloma de Farners (47,27 %).⁶²⁶

El 1950 la província de Girona se situava en el número 20 (sobre 50) i s'hi comptaven 9,7 analfabets per cada 100 habitants. La província d'Àlaba era la que en tenia menys (2 per cada 100 habitants) i Las Palmas la que en tenia més (36 per cada 100 habitants).⁶²⁷ L'analfabetisme és conseqüència d'una escolarització insuficient, present o passada, i de la concepció de discapacitat de la persona. L'any 1980, segons la Unesco, uns 814 milions d'adults, és a dir, el 28,9 % de la població mundial (gairebé la meitat de la població adulta mundial) podien ser considerats analfabets. En xifres absolutes, l'analfabetisme augmenta, ja que les proporcions

⁶²³ MAYER-GROSS, W.; SLATER, E.; ROTH, M. (1967). *El niño deficiente mental*. Buenos Aires: Editorial Paidós.

⁶²⁴ LUZURIAGA, L. (1920). "El analfabetismo en España". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*. Núm. 720. Any XLIV. Pàg. 79-88. Pàg. 81.

⁶²⁵ LUZURIAGA, L. (1920). "El analfabetismo en España". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*. Núm. 718. Any XLIV. Pàg. 9-19.

⁶²⁶ LUZURIAGA, L. (1926). *El analfabetismo en España*. Madrid: J. Cosano.

⁶²⁷ GUZMÁN REINA, A.; GIL CARRETERO, S.; RODRÍGUEZ GARRIDO, F.; CERROLAZA ASENJO, A. (1955). *Causas y remedios del analfabetismo en España*. Madrid: Publicaciones de la Junta Nacional contra el Analfabetismo, Ministerio de Educación Nacional. Pàg. 174-175.

més notables són als països subdesenvolupats. Avui dia, aproximadament el 75 % dels analfabets viuen a l'Àsia, el 20 % a l'Àfrica i el 5 % a l'Amèrica Llatina, si bé les taxes d'analfabetisme al nostre país han disminuït, fora dels nuclis provinents de la immigració.

Al llarg de l'any 1964 es va anar formant un Censo de Promoció Cultural en el qual quedarien inscrits els analfabets més grans de 14 anys i menors de 60, si eren homes, o de 50 si eren dones. S'inicià una important campanya d'alfabetització. El percentatge d'analfabetisme segons el cens de 1960 assolía la xifra del 12,1 % per al total de la població espanyola i assolía el 9,6 % a finals de 1965, i el 4,2 % si aquesta població comprenia dels 14 als 60 anys. La Unesco considerava analfabets els més grans de 10 anys que no sabien expressar per escrit un succés o un acte de la vida ordinària. En aquest conjunt de població hi havia els censats com a discapacitats.

Nombre d'analfabets absoluts a 31 de desembre de 1975 a les comarques de Girona											
de 15 a 20 anys			de 22 a 45 anys			de 45 a 60 anys			TOTALS		
H	D	Total	H	D	Total	H	D	Total	H	D	Total
56	69	125	296	571	867	350	733	1.083	702	1.373	2.075

QUADRE 21. Dades estadístiques des de l'1 de gener fins al 31 de desembre de 1975 sobre els analfabets que hi havia a les comarques de Girona. Font: Inspecció Tècnica de Educació de Gerona. Ponència de Educació Permanente. Ministerio de Educación y Ciencia.⁶²⁸

Pobresa i marginació han estat dos conceptes que malauradament han anat lligats durant molts anys. Ser pobre era, fet i fet, el mateix que ser marginat dins la societat, i els pobres ho eren des de vessants i condicions ben diverses.

Malauradament, com ja hem assenyalat, aquesta visió s'ha mantingut al llarg dels nostres dies. La visió benèfica, caritativa i assistencial envers la persona amb discapacitat ha fet que al llarg dels anys hagin proliferat les campanyes pro persones amb discapacitat (*pro subnormals*).

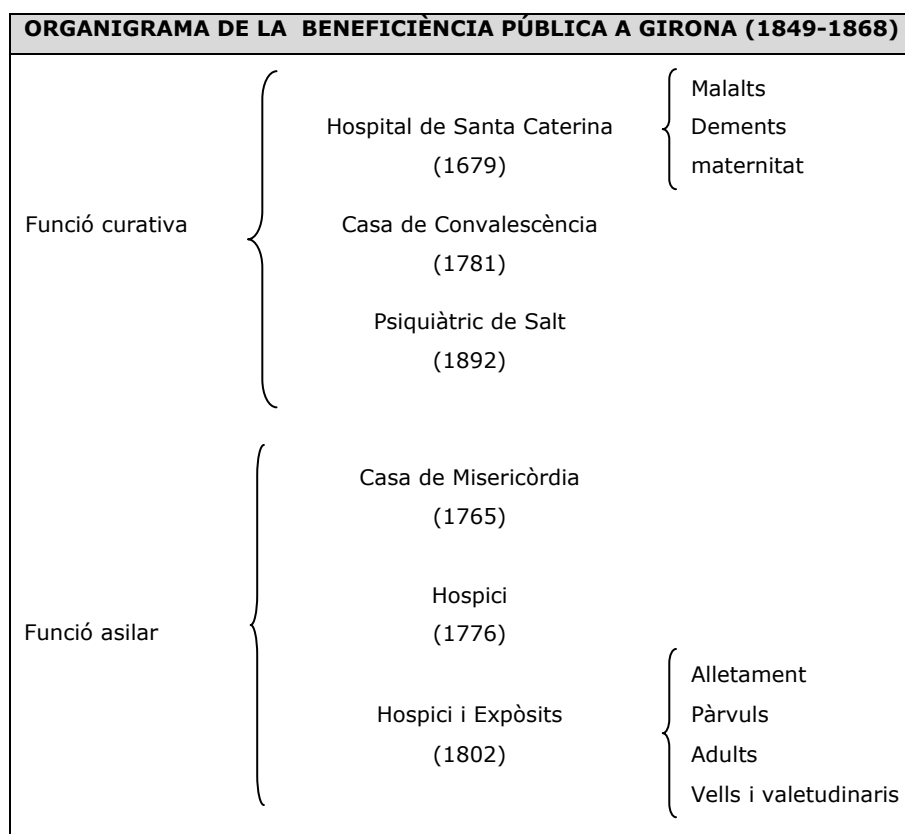
⁶²⁸ Font AMGI [Cultura. Expedients d'escoles (1947-1986). Compacte 12. Lleixes 17-27].

1.1.2. Institucions

Fora de les institucions pròpiament educatives, a les comarques de Girona hi ha altres institucions que, si bé no són centres d'atenció educativa per a persones amb discapacitat, sí que hi atenen persones deficients, l'atenció educativa dels quals no sempre es duu a terme d'una manera planificada.

Aquesta atenció es mou sota els paràmetres de la beneficència i així tenim, per exemple, institucions a Girona com l'Hospital de Santa Caterina, l'Hospici Provincial o Casa de Misericòrdia, el psiquiàtric de Salt, l'Asil de Vells, la Caritat, etc.

Segons el QUADRE 22, que Puy Juanico exposa en el seu treball, l'organigrama de la beneficència pública a Girona en el període comprès entre 1849 i 1868 era el següent:

QUADRE 22. Organigrama de la beneficència pública a Girona. Junta Provincial de Beneficència (1849-1868). Font: PUY JUANICO, J. (2002). *Pobres, orfes i dements. La beneficència a Girona, 1849-1885*. Girona: Ajuntament de Girona. Pàg. 133.

Segons el que consta a l'Arxiu Històric de Girona,⁶²⁹ les institucions de beneficència que hi ha hagut en el conjunt de les comarques de Girona són les següents:

AGULLANA

- Fundació Josep Bech de Careda

ARBÚCIES

- Hospital de malalts

BANYOLES

- Asil Hermanitas Ancianos Desamparados

BEGUR

- Fundació Carme Pi i Ralló
- Hospital de Sant Carles

LA BISBAL D'EMPORDÀ

- Fundació Josep Colomer i Vázquez
- Fundació Zoilo Feliu
- Fundació Mn. Agustí Planas Verdaguer
- Hospital Municipal

BLANES

- Fundació Carles Faust

CADAQUÉS

- Fundació Escofet
- Hospital

CALONGE

- Llegat Enric Roura Vilaret

CAMPDEVÀNOL

- Hospital

CAMPRODON

- Hospital

CASSÀ DE LA SELVA

- Fundació Escoles Cristianes
- Fundació Vall-Ilobera

CASTELLÓ D'EMPÚRIES

- Hospital de Sta. Llúcia
- Hospital Toribi Duran

L'ESCALA

- Hospital
- Llegat Caterina Torrent

FIGUERES

- Hospital La Caridad
- Fundació Joan Clerch
- Llegat Isabel Trias Prat
- Asil Vilallonga

⁶²⁹ Fons de la Junta Provincial de Beneficència (1786-1979). Font AHG.

- Escoles de Sant Vicenç de Paül
- Llar de la Verge Nena

GARRIGUELLA

- Fundació Miquel Sabater Furtià

GIRONA

- Casa de Convalescència
- Fundacions beneficodocents. Ministeri d'Instrucció Pública
- Caixes d'Estalvi de la província de Girona
- Fundació Bruguera
- Fundació Carme Geís Clotas
- Llegat Ricard Funosa
- Patronat dels premis Matilde Sureda
- Beca Dalmau Carles
- Fundació Pascual i Prats
- Llegat Concepció Rovira Ros
- Llar Nostra Sra. dels Àngels
- Hermanitas de los Pobres
- Direcció General Acció Social. Fundacions
- Fundació La Caridad

HOSTALRIC

- Hospital

LLANÇÀ

- Fundació Dolors Falcó i Burgell

LLORET DE MAR

- Hospital
- Patronat de l'asil Nicolau Font

MAÇANET DE CABRENYS

- Hospital
- Causa Pia Traver

OLOT

- Hospital
- Fundació La Caridad

PALAFRUGELL

- Llegat Carles Serra Galí

PALAMÓS

- Hospital

PERALADA

- Hospital de Sant Domènec

PUIGCERDÀ

- Hospital
- Hospital per a malalts pobres
- Escola de nenes de la Cerdanya
- Hospital particular (finca Poma del Sucre)

RIBES DE FRESER

- Hospital Municipal

RIPOLL

- Beneficència local
- Fundació Concepció Ducloux
- Asil Cuna San Ramón

RIUDELLOTS DE LA SELVA

- Fundació Ramon de Batlle

SANT CLIMENT SESCEBES

- Fundació Damià Colomer

SANT FELIU DE GUÍXOLS

- Asil Surís
- Fundació Josep M. Bernich
- Fundació Albà i testament de Teresa Llagostera

SANT FELIU DE PALLAROLS

- Hospital

SANT GREGORI

- Escola bressol de Germans Sàbat

SANT JOAN DE LES ABADESSES

- Fundació Espona

TORROELLA DE MONTGRÍ

- Hospital
- Patronat Carme Ferrer Mauri

TOSSA DE MAR

- Hospital
- Hospital Sant Miquel

VILADRAU

- Fundació Mercè Torras

VILOBÍ D'ONYAR

- Ajuntament

Els hospitals generalment sorgeixen per acollir pelegrins, malalts i desvalguts. Sota la influència del cristianisme tenim institucions hospitalàries com el de Cesare (any 380 d. C.), el de Lió o el de Mèrida (any 580 d. C.). A l'edat mitjana es dona l'impuls més important a aquestes institucions amb la fundació de nombrosos hospitals. El 14 de desembre de 1867 el pare Benito Menni funda al carrer Muntaner de Barcelona el primer hospital infantil d'Espanya. A Europa només hi ha dos precursors, l'hospital del carrer Ormond a Londres i l'hospital Enfants Malades del carrer Sèveres a París. Són les ordes religioses, en els hospitals, les que inicien la formació als infants que s'hi atenen, però es fa inicialment amb una voluntat de donar atenció espiritual. Malgrat la manca de preparació i titulació d'aquests religiosos, tot es fa amb bona voluntat. Sobre la beneficència provincial el 1909, el diari gironí *L'Autonomista* deia: "[...] hoy existen en el Hospital menos acogidos que antes; pero esto es porque ahora el ingreso lo determina el médico y no el

hermano, que es lo que debe ser y lo que se observa en todos los hospitales medianamente organizados, digan lo que quieran ciertos concejales que olvidándose de sus deberes con la beneficencia municipal se sienten molestos de que su influencia se estrelle en las puertas del asilo, que no consiente el ingreso de toda una familia por tener un niño enfermo.”⁶³⁰

Pel que fa a l'atenció educativa dins els hospitals, el cert és que a partir de l'epidèmia de poliomielitis dels anys cinquanta, i com a aplicació de la Llei d'educació de 1945, es creen les primeres unitats escolars en els asils i hospitals. El Ministeri d'Educació i Ciència i els ordes religiosos hospitalaris creen el Consejo Escolar Primario per poder coordinar i aglutinar tota la tasca educativa que es duu a terme en els hospitals. Amb la Llei de 1945 el que es creen són unitats d'ensenyament primari i no unitats d'educació especial, tot i que gradualment, per mitjà del Plan Nacional de Educación Especial de l'any 1978, aquestes unitats passen a ser d'educació especial. Amb la Llei de 1970 es preveu la desaparició gradual dels Consejos Escolares Primarios. És mitjançant el Decret 117/84, i concretament amb l'article 7, que "el Departament d'Ensenyament establirà en els hospitals amb serveis pediàtrics permanents unitats escolars que assegurin la continuïtat del procés educatiu dels alumnes internats en edat escolar".⁶³¹

Avui, les aules hospitalàries són aules escolars situades en hospitals que disposen de serveis pediàtrics permanents i que atenen aquests infants i joves malalts hospitalitzats en la seva necessitat educativa, d'acord amb el temps d'estada i l'estat clínic de cadascú. A les comarques de Girona, l'actual Hospital Josep Trueta té una aula hospitalària i amb la Inspecció d'Educació s'està treballant per crear altres aules als centres hospitalaris de Figueres, Olot i Palamós. L'article 10 del Decret 299/97 estableix, en relació amb l'alumnat amb necessitats educatives especials derivades de malalties que requereixen hospitalització o bé l'atenció educativa domiciliària, que: "[...] 10.1 El Departament d'Ensenyament podrà establir convenis de col·laboració amb els centres hospitalaris per tal d'assegurar l'atenció educativa de l'alumnat en edat d'escolaritat obligatòria que hi sigui ingressat. 10.2 El Departament d'Ensenyament podrà col·laborar en l'atenció

⁶³⁰ "La beneficencia provincial". *El Autonomista*. Núm. 900. Pàg. 2-3 (18 de març de 1909). Pàg. 3.

⁶³¹ Decret 117/1984. Op. cit.

educativa domiciliària a aquell alumnat, en edat d'escolaritat obligatòria, que la necessiti per patir malalties greus que no li permetin assistir al centre docent.⁶³²

Pel que fa als principals tipus d'equipaments d'atenció a la infància que hi havia a Espanya, a principis de segle XX, el QUADRE 23 que presenta Antoni Vilà mostra un panorama força diversificat d'institucions, algunes de les quals donen cabuda a infants amb discapacitats, i precisament algunes d'aquestes entitats són a les comarques de Girona.

HOSPITALS	El concepte d'hospital era molt ampli i sovint feia les funcions d'atendre i educar la infància.
HOSPICIS	Amb l'especialització sanitària dels hospitals s'anomenaren <i>hospicis</i> les institucions que acollien vells, malalts mentals, cecs, leprosos, orfes, pobres, expòsits, transeünts o altres col·lectius relacionats amb la pobresa i la marginació.
CASES DE MISERICÒRDIA	Tenien funcions semblants a les dels hospicis.
"INCLUSAS"	Acollien nens abandonats acabats de néixer fins als 6 anys.
CASES D'EXPÒSITS	Atenien els nens de 6 a 12 anys que provenien de les "inclusas".
CASES D'ORFES	Destinades a nens orfes de 6 a 12 anys.
COL·LEGIS DE NENS DE LA DOCTRINA	Tots aquests col·legis tenien funcions molt semblants: acollir els orfes o abandonats per criar-los i ensenyar-los fins a l'edat de treballar. Alguns van desenvolupar també funcions de reforma.
COL·LEGIS DE NENS DE DESEMPARATS	
COL·LEGIS DE NENS DE L'AMOR DE DÉU	
OBRES PIES	
CASES DEL "TRABAJO Y LABOR"	Es crearen per afrontar l'augment de la prostitució i es feien als afores de les ciutats. La de Madrid es convertí en "casa de galera".
BEATERIS	Recollien les prostitutes i les mares solteres abandonades, moltes adolescents, per vetllar per la seva "salvació".
CASES DE PENEDIDES O DE RECOLLIDA	Unes s'adreçaven a la vida religiosa ("casas de arrepentidas") i altres es col·locaven en el servei domèstic o bé se'ls buscava marit.

QUADRE 23. Principals tipus d'equipaments d'atenció a la infància. Font: VILÀ MANCEBO, A. (2005). *Els serveis socials a Catalunya. Una visió històrica*. Girona: Diputació de Girona. Pàg. 159-160.

El 1945, la Ley de 17 de julio de 1945, de bases de régimen local, estableix que seran obligacions mínimes de la província la instal·lació i el sosteniment dels establiments següents: "Hospital médico-quirúrgico, hogar infantil, hospital

⁶³² Decret 299/1997, de 25 de novembre. Op. cit.

psiquiátrico, hogar de ancianos y desvalidos, instituto de maternología. También son obligaciones de la provincia las que señala la vigente Ley de sanidad nacional”.⁶³³ A la pràctica, les coses precisament no anaven exactament d'aquesta manera. Hi havia manca d'atenció i les persones amb discapacitats s'atenien com es podia en els diferents establiments de la província.

Hospital de Santa Caterina

A Girona, el 1211 els confreres de Sant Martí van comprar un terreny per poder-hi construir el que seria el primer Hospital de Santa Caterina (al costat de les muralles, on més tard hi hauria el baluard de Sant Francesc i l'actual mercat municipal de Girona). L'Hospital es construí durant el període comprès entre 1347 i 1352. Aquest primer hospital, com passa a la majoria d'institucions de l'època, esdevenen llocs per atendre pobres, malalts, nens orfes i tota mena de persones desvalgudes, entre elles persones amb discapacitats. L'Hospital duia a terme funcions d'hospital, d'hospici d'expòsits fins al 1802 i d'observació psiquiàtrica fins a la construcció del psiquiàtric de Salt.

Les confraries —com a agrupacions religioses lligades a alguna devoció i amb caràcter gremial— gestionaren alguns d'aquests hospitals per mitjà de l'acció caritativa i assistencial. Es nodrien inicialment a partir de les rendes d'un important patrimoni. Les obres del nou hospital de Santa Caterina, amb la col·locació de la primera pedra, s'iniciaren el 1666 i fou inaugurat el 1679. Annex a aquest hospital hi havia la Casa de Convalescència (el trasllat dels aollits a l'hospici va permetre disposar d'aquest espai). Fins al 1855, el manteniment fou a càrrec de l'església i l'Ajuntament de Girona; a partir de llavors, i amb la Real Orden de 14 de septiembre de 1855, se'n feu càrrec la Diputació Provincial de Girona. L'Hospital atenia només els malalts pobres de la província.

L'Hospital es distribuïa en tres departaments, corresponents als tres col·lectius que el centre atenia: malalts, dementis i maternitat. El sector de dementis ocupava una de les instal·lacions més precàries de l'hospital. Alguns d'aquests pacients eren enviats a l'Hospital de la Santa Creu⁶³⁴ de Barcelona o bé al de Sant

⁶³³ Ley de 17 de julio de 1945, de bases de régimen local. BOE núm. 199 (18 de juliol de 1945). Pàg. 360-384.

⁶³⁴ L'HOSPITAL DE LA SANTA CREU es fundà a Barcelona l'any 1401 com a resultat de la fusió d'altres hospitals antics de la ciutat. Fou el primer hospital que acollí pròpiament els bojos. Al llarg de la seva història serà constant el degoteig de nens que acollirà. El seu primer emplaçament és on avui hi ha la Biblioteca de Catalunya, i des de l'any 1911 està situat al carrer Sant Antoni Maria Claret, prop de la Sagrada Família, en un edifici obra de l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner. Atès que el banquer Pau Gil donà una important quantitat per a la seva construcció, des de llavors al nom de

Boi de Llobregat. A principis del segle XX, l'Hospital de Santa Caterina esdevingué l'hospital provincial de beneficència: “[...] los Hospitales han sido creados para las enfermedades agudas. Los ancianos, los valetudinarios que sufren achaques propios de la edad, deben pasar á las Casas de Misericordia instituidas para ellos, que es lo que en parte realizó la Diputación, siendo ésta una de las causas de la disminución”.⁶³⁵

La sanitat i el control de les malalties externes reberen un fort impuls el 1925, amb la creació a Girona de l'Institut Provincial d'Higiene. A partir de llavors es promogueren campanyes de vacunació i control de malalties. Durant l'etapa republicana, l'aleshores hospital de les comarques gironines es va integrar a la xarxa d'hospitals que ordenava la Llei de bases per a l'organització dels serveis de sanitat i serveis socials.

Lligat a la tasca de l'Hospital de Santa Caterina, cal destacar la figura del pediatre Pompeu Pascual i Carbó,⁶³⁶ que el 22 de febrer de 1933 fundà el primer servei de pediatria. El 1936 es creà l'Escola d'Infermeria de les comarques de Girona.

En el període 1970-1979 l'Hospital de Santa Caterina s'especialitzà en el tractament de l'oncologia i el 1985 s'incorporà a la Xarxa Hospitalària d'Utilitat Pública (XHUP). El 1994, un acord del govern de la Generalitat de Catalunya estableix la construcció, al municipi de Salt, del nou complex hospitalari que ha de substituir-lo. Així, es reconverteix l'actual Hospital de Santa Caterina, que deixa de ser oncològic i passa a ser hospital general del Gironès i la Selva. Els serveis

la Santa Creu s'hi afegeix el de Sant Pau per respectar la voluntat del seu benefactor. Seguint les tendències de les diferents èpoques, l'Hospital atén en els inicis infants amb deficiències, ja sigui pròpiament com a malaltia o dins la mateixa secció d'infants exposits que el centre tenia.

⁶³⁵ “La beneficència provincial”. *El Autonomista*. Núm. 900. Pàg. 3.

⁶³⁶ POMPEU PASCUAL I CARBÓ (Cassà de la Selva, 1897 - Girona, 1977). Fou metge pediatre i polític. Es llicencià a la Universitat de Barcelona l'any 1920. Arribà a ocupar alguns càrrecs públics durant l'etapa de la Mancomunitat. Milità a Esquerra Republicana de Catalunya i l'any 1931 fou escollit regidor de l'Ajuntament de Girona durant el període 1931-1934. Fou director de l'Hospital de Santa Caterina i ha estat considerat el pare de la pediatria gironina, perquè va tenir cura de la formació de metges en el camp de les malalties infantils (fou professor de puericultura a l'Escola Normal de Mestres a Girona i també fou professor ajudant a l'Escola d'Infermeres de la Mancomunitat a Barcelona). També tingué cura dels infants de l'Hospici de Girona. Durant la Guerra Civil va organitzar, a l'hospital, el Socors Blanc, que estava destinat a ajudar els refugiats, i també organitzà l'ajuda per atendre els ferits de guerra a través dels serveis d'hospitals de reguarda. Acabada la Guerra Civil, va haver d'exiliar-se a Xile, tot i que tornà a Girona l'any 1948. Fou cònsol honorari de Xile a Girona l'any 1965 (tot i que aquest càrrec no fou mai reconegut pel règim franquista). De tornada a Girona exercí bàsicament la medicina privada (de manera desinteressada visitava el dispensari infantil de la guarderia de Germans Sàbat). És el pare d'una nissaga de metges gironins. El seu fill, Pompeu Pascual i Busquets (Girona, 1930), metge pediatre com el seu pare, ha estat molt lligat a la Societat Catalana de Pediatria, on ha ocupat diversos càrrecs, a més dels de regidor de l'Ajuntament de Girona (1987-1989), diputat al Parlament de Catalunya (1984-1988), cap dels Serveis Territorials de Promoció de la Salut, l'any 1981, i delegat de Sanitat des del 1988 fins al gener de 1997, sempre per la coalició Convergència i Unió.

hospitalaris es traslladen a l'Hospital Psiquiàtric de Salt i es crea un complex sanitari. El 2001 s'inicien les obres del nou Hospital de Santa Caterina, que s'inaugura com a tal el setembre de 2004, al Parc Hospitalari Martí i Julià.

Hospici⁶³⁷

El 1765 es creà la Casa de Misericòrdia com a precedent de l'Hospici i la Casa de Convalescència (tot i que hi ha referències que al segle XVII s'estableix, a Girona, una primera Casa de Misericòrdia —fundada per Ignasi de Colomer—, que fou destruïda, com ho fou també el primer Hospital de Santa Caterina). De fet, com a entitat independent hem de situar els seus inicis el 1781. Inicialment, aquesta institució alimentava i recollia les dones pobres del Bisbat de Girona que no tenien ni domicili ni mitjans de vida. El bisbe de Girona Tomàs de Lorenzana el 1776 va unir la Casa de Misericòrdia amb altres pies almoines (Almoina del Pa de la Seu) i altres rendes, amb la finalitat també de recollir els homes pobres. A partir d'aquell any passà a denominar-se hospici. La Llei de 3 de desembre de 1802 traslladà els "expòsits" a l'Hospici (fins a aleshores eren atesos, a Girona, a l'Hospital de Santa Caterina). La institució prengué el nom d'Hospicio y Casa de Expósitos de Gerona. L'Hospici acull no solament infants, sinó també aquelles persones que no estan malaltes i que provenen dels hospitals.

El capítol de canonges de la Catedral de Girona tenia l'Almoina del Pa, com a institució benèfica fundada el 1228 per Arnau d'Escala. Aquesta institució es manté al llarg de 500 anys, fins que al segle XVIII és incorporada a l'Hospici. També dins aquest període Bernat de Vilafreser funda l'Almoina del Vestuari, amb la finalitat de vestir els més pobres. Tot i que es continua administrant des del capítol dels canonges de la Catedral de Girona fins a mitjan segle XIX, s'annexiona a l'Hospici. De fet, la fundació de l'Hospici va comportar que desapareguessin algunes institucions benèfiques relacionades amb l'Església.

Sabem que a la ciutat de Girona també es va crear l'Asil Bressol del Sagrat Cor per atendre els infants. Es tractava d'una institució que van fundar el 1913 les germanes de Sant Vicenç de Paül amb la deixa que va fer en morir sor Mercè Rodés, de Lloret de Mar, que havia estat germana de la caritat de l'Hospici. Aquesta

⁶³⁷ Sense pretendre fer un estudi minuciós de les institucions, sí que valdria la pena destacar el treball de l'historiador Miquel Borrell i Sabater, i sobretot la seva tesi doctoral, que llegí l'any 1995: *Néixer per morir: orfes, dides i hospicians al set-cents gironí*, que, ampliada i adaptada, es convertí en el llibre BORRELL SABATER, M. (2002). *Pobresa i marginació a la Catalunya il·lustrada*. Cabrera de Mar: Galerada, SCCL.

institució asil tenia per objectiu recollir, alimentar i també educar els nens i nenes de pares pobres que els abandonaven per haver d'anar a treballar.

El 1868 es crea el taller de la impremta de l'Hospici (s'hi publicarà el *Butlletí Oficial de la Província*). El 1870 l'Hospici passa a dependre de la Diputació Provincial de Girona. Tota la documentació impresa de la Diputació s'imprimeix a la impremta de l'Hospici. Durant el període de 1876 a 1895 també s'hi imprimeix la *Revista de Girona*. La impremta funciona fins al 1962.

Tal com descriu Miquel Borrell en el seu treball sobre pobresa i marginació a Catalunya, recollint una classificació feta pel bisbe Tomàs de Lorenzana Butrón,⁶³⁸ els hospicians es classificaven en quatre classes ben diferenciades, d'acord bàsicament amb el grau de productivitat que podien aportar al finançament de l'Hospici: a) els vells, cecs, inútils, "que no pueden contribuir con sus trabajos"; b) els nens, "cuyo trabajo puede conducir poco a su alivio"; c) els útils, però desconexadors de cap ofici, que "darán poco provecho hasta que aprendan el trabajo de las manufacturas"; i d) els capaços, "porque ya sabrán sus oficios".⁶³⁹ El 1885 la Diputació Provincial de Girona, tal com ja hem assenyalat anteriorment, aprovà el primer "Reglamento para la dirección, régimen y administración de los establecimientos provinciales de beneficencia pública", i el dividí en quatre grans seccions: lactància, pàrvuls, adults (de més de 7 anys) i vells, valetudinaris, cecs i sordmuts. Aquests darrers quedaven agrupats al llarg del capítol XV (Sección de Viejos, Valetudinarios, Ciegos y Sordo-mudos). Tal com indica l'article 393 d'aquest reglament, "el objeto de esta Sección es mantener, vestir y cuidar á las personas que ingresen en ella procurándoles todo el bienestar compatible con sus edades y afecciones."⁶⁴⁰ Els que tenien més possibilitats podien col·laborar amb la institució. El 1926 sembla que s'havia de crear una secció, dins l'Hospici, per a l'educació dels sordmuts. Aquesta opció es plantejava per fer front a les enormes despeses que suposava a la Diputació el manteniment dels alumnes si aquests havien de ser atesos a l'Institut Catalán de Sordomudos del professor Emilio Tortosa. La creació d'una secció especial a l'Hospici, al capdavant de la qual hi hagués una o dues germanes —filles de la Caritat— especialitzades en els mètodes i procediments (se

⁶³⁸ El bisbe Lorenzana estigué al capdavant de la diòcesi en el període 1775-1796.

⁶³⁹ BORRELL SABATER, M. (2002). *Pobresa i marginació a la Catalunya il·lustrada*. Cabrera de Mar: Galerada, SCCL. Pàg. 409.

⁶⁴⁰ *Reglamento para el régimen y la administración de la beneficencia pública provincial de Gerona (1885)*. Girona: Imprenta del Hospicio Provincial. Pàg. 103-104.

sap que hi havia a disposició una germana procedent del col·legi de sordmuts de Bilbao), suposaria a la Diputació no haver de fer front a la despesa per a l'educació d'aquests infants. Es volia reglamentar de manera que també hi poguessin concórrer amb caràcter de pensionistes els sordmuts naturals de la província els pares dels quals gaudissin d'una posició econòmica o estiguessin en condicions de contribuir a pagar, encara que fos una part, la pensió d'aquests infants. La creació d'aquesta secció estava subjecta, alhora, al trasllat dels ancians al nou asil (asil de vells) que s'havia de crear. Tot just el 1927, amb la compra d'una finca urbana al barri de Pedret, es va poder condicionar un espai com a asil per als ancians.⁶⁴¹ Havia estat construït per la Diputació de Girona amb la idea de poder separar els vells dels joves i infants que hi havia a l'Hospici. S'hi traslladarien l'any següent. Tirar endavant aquesta proposta havia d'impossibilitar l'acceptació de l'oferiment que Emilio Tortosa havia fet a la Diputació perquè els sordmuts gironins fossin atesos al seu centre de Barcelona. Com que des de l'any 1929 l'Instituto Catalán de Sordomudos atén sordmuts procedents de la comarques de Girona, hem de suposar que l'Hospici pròpiament no disposava d'una secció específica per a sordmuts.

El 1963 s'inaugurà la llar d'infants que hi havia situada al Puig d'en Roca. Substituïa, a partir de llavors, l'antic Hospici de Nostra Senyora de la Misericòrdia. La nova institució duia el nom de Llar Infantil de Nostra Senyora de la Misericòrdia, avui dependent de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència del Departament de Benestar i Família de la Generalitat de Catalunya. A l'edifici de l'Hospici, el 1951 s'hi instal·là la Biblioteca Provincial, el 1966 la Casa de Cultura, des de l'any 1969 i durant uns anys també albergà el Col·legi Universitari de Girona, entre algunes de les entitats i associacions vinculades amb la ciutat de Girona.

El manicomi de Salt⁶⁴²

Les institucions psiquiàtriques (manicomis) per regla general eren institucions molt massificades i amb recursos terapèutics força precaris. Una quarta part de la seva població corresponia a persones amb discapacitats psíquiques, un

⁶⁴¹ L'antic asil de Pedret fou la seu, anys més tard, dels estudis d'Infermeria. L'any 1974 s'inaugurava l'Escola d'Infermeria, que primer funcionà al Puig d'en Roca i posteriorment a l'antic asil de Pedret, fins que aquests estudis es convertiren en carrera universitària.

⁶⁴² Per ampliar l'estudi del psiquiàtric de Salt vegeu: GIL, R. M.; BOADAS, J. (1987). *El psiquiàtric de Salt. Cent anys d'història*. Girona: Diputació de Girona.

altre percentatge important corresponia a demències, i la resta, a malalts mentals crònics amb unes possibilitats de rehabilitació gairebé inexistent. Hi havia també els *malalts judicials* que, per ordre del jutge, eren internats en els psiquiàtrics per problemes de faltes més que no pas realment per un delictes greu que haguessin comès. I també hi havia joves ingressats amb trastorns greus de conducta, que més aviat eren atesos dins les institucions més per una demanda de la família que per una necessitat real de rehabilitació.⁶⁴³ La família se sentia tranquil·la, i amb la separació de la societat d'uns individus que molestaven es donava per tancat un problema social. Amb l'aïllament l'hospital psiquiàtric assumia un paper important malgrat tot, ja que fora dels murs d'aquestes institucions no hi havia res més. El 1933 es publica la Orden disponiendo que todas las casas de salud y manicomios de España, sean generales o provinciales, habiliten, en el improrrogable plazo de dos meses, los locales suficientes para albergar en ellos, con el aislamiento debido de la demás población psiquiátrica, a los niños alienados menores de quince años.⁶⁴⁴

Gairebé fins ben entrat el segle XVIII la bogeria era considerada una manifestació perillosa que calia controlar d'alguna manera. Es tancaven aquestes persones, tal com ja hem assenyalat, més aviat per protegir la resta de la població.

El 1846 les diputacions provincials es fan càrrec de l'assistència psiquiàtrica, i el 1870 també de la beneficència. El 1866 s'autoritza la Diputació Provincial de Girona a iniciar les negociacions per comprar el Mas Cardell per allotjar-hi els alienats mentals que fins aleshores s'atenia a l'Hospital de Santa Caterina. Després

⁶⁴³ Hi ha hagut, gairebé fins als nostres dies, casos de nois i noies amb discapacitats mal situats dins les mateixes institucions. Darrerament, amb la implantació de la LOGSE, a la dècada dels noranta, molts alumnes escolaritzats en centres de secundària, sovint amb greus trastorns de conducta, eren escolaritzats (mal escolaritzats) en centres d'educació especial. En aquest aspecte, a les comarques de Girona també hi tingué un paper important la institució CANCEL·LÓ (que estava situada a Santa Llogaia del Terri), lligada a l'associació educativa d'atenció a la infància i l'adolescència en risc Vall del Terri. Els tallers de CANCEL·LÓ es van crear, a finals de l'any 1983, com un annex de la Residència Verge de Núria per a nois. Més endavant també hi hagué la possibilitat d'integrar-hi noies de la Residència Montseny. Inicialment atenien un grup de nois menors de 16 anys que el tribunal tutelar havia internat en centres gironins. Depenien dels Serveis Territorials de Protecció i Tutela de Menors de Girona, dependents, al seu torn, del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya. El centre tenia un enfocament terapeuicoeducatiu, i feia èmfasi també en la formació professional adaptada d'aquests nois. Avui el centre és a la localitat de Riudellots de la Creu - Palol de Revardit (Pla de l'Estany). De fet, l'associació és qui gestiona aquest centre col·laborador "aula taller" per a l'atenció de menors amb conflictes (trastorns greus de conducta), amb l'objectiu que adquireixin les competències bàsiques i facin aprenentatges prelaborals. Avui dia té consideració d'UEC (Unitat d'Escolarització Externa) per part del mateix Departament d'Educació. La directora és Carme Anton.

Se sap també que el santuari col·legi del Pont Major, sota el patronatge de Maria Auxiliadora, del 1893 al 1928 fou granja escola bàsicament per a nois marginats per evitar tancar-los en reformatoris. Els germans salesians duïen a terme activitats de teatre i esplai amb aquests nois.

⁶⁴⁴ Orden disponiendo que todas las casas de salud y manicomios de España, sean generales o provinciales, habiliten, en el improrrogable plazo de dos meses, los locales suficientes para albergar en ellos, con el aislamiento debido de la demás población psiquiátrica, a los niños alienados menores de quince años. *Gazeta de Madrid*. Núm. 14 (14 de gener de 1933). Pàg. 349-350.

d'un període d'observació se'ls donava l'alta o se'ls adreçava a l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona. Un decret de Governació de 29 de juliol de 1841 establia que el manteniment dels malalts mentals ingressats en altres províncies havia de ser a càrrec de la Diputació corresponent d'origen del malalt. El 1866 se signà un conveni amb l'Hospital Psiquiàtric privat de Sant Boi de Llobregat per enviar-hi els malalts mentals de la província de Girona, fins a la rescissió del contracte, el 1893. Els alienats eren ingressats al departament de dementes de l'Hospital de Santa Caterina fins al 1892, pel que fa als homes, i gairebé fins als primers anys del segle XX, pel que fa a les dones. No es tractava de llargues estades, perquè els que necessitaven internaments prolongats eren enviats a l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona i posteriorment, si es donava el cas, al Sanatori de Sant Boi de Llobregat.

No fou fins al 1886 que la Diputació de Girona acordà l'adquisició del Mas Cardell per allotjar-hi els malalts mentals de les comarques de Girona. El 1891 s'inaugurà el manicomi de Salt, que depenia de la Diputació de Girona. Es tractava del primer manicomi públic de Catalunya. Funcionà com a institució consolidada a partir de l'any 1905, i l'any següent hi ingressaren les primeres dones.

Quan el 1915 l'assistència psiquiàtrica passà a dependre de la Mancomunitat de Catalunya, el centre passà a denominar-se *sanatori*. El Dr. Domènec Martí i Julià⁶⁴⁵ —que anys més tard donaria nom a la institució— redactà tot un conjunt de normes terapèutiques de funcionament. Quan el 1947 es creà a Caldes de Malavella la Institució Nostra Senyora de Montserrat per a noies anormals, a les comarques de Girona hi havia, a més, el sanatori de Salt (públic) i la clínica privada Torre Campderà, que era l'antiga Torre Lunàtica que el Dr. Francesc Campderà Camín (alumne pensionat que fou del Col·legi de Medicina de Montpeller) havia fundat a Lloret de Mar el 1844 i que estava destinada exclusivament a l'atenció d'*alienats* procedents de famílies distingides.

⁶⁴⁵ DOMÈNEC MARTÍ JULIÀ (Barcelona, 1861-1917), metge psiquiatre i polític, havia dirigit l'Institut Frenopàtic de les Corts (1909-15) a Barcelona i va presidir la Societat de Psiquiatria i Neurologia. També fou autor de diferents treballs mèdics que publicà i donà a conèixer. Lligat amb la Joventut Federalista de Catalunya, de la qual fou cofundador i president, defensava posicions independentistes. Presidí també la Unió Catalanista. Va elaborar un pla de reforma del manicomi de Salt i també fou autor i promotor d'una reforma psiquiàtrica que havia de renovar tota l'assistència psiquiàtrica dels alienats de tot Catalunya. Fou un vertader defensor de la persona i va apostar per una veritable humanització de l'assistència psiquiàtrica. Amb l'adveniment de la República, el manicomi de Salt adoptà el nom de Sanatori Martí i Julià, tot i que, un cop acabada la Guerra Civil, recuperà el nom de Manicomio Provincial. Avui el nou parc hospitalari porta també el seu nom.

La Diputació Provincial de Girona havia demanat a la direcció del manicomi provincial de Salt l'habilitació de cel·les especials pròpies per acollir menors anormals amb la finalitat d'evitar les considerables despeses que ocasionaven en establiments aliens a la Diputació Gironina. De fet, es tractava d'infants sordmuts que eren atesos, com ja hem apuntat anteriorment, a l'Instituto Catalán de Sordomudos de Barcelona, que dirigia el professor Emilio Tortosa.

Hi havia, doncs, organismes, com el manicomi de Salt, als quals s'encomanava l'atenció d'aquestes persones amb discapacitat (*idiotes i imbècils*). A finals dels anys quaranta s'estableix la lluita nacional contra la invalidesa⁶⁴⁶ i moltes d'aquestes entitats s'hi aixopluguen. A la pràctica, el Patronato de Asistencia Psiquiàtrica, que fou creat el 1955, regula els ingressos de totes aquelles persones que són ateses en les institucions psiquiàtriques.

Pràcticament fins a la dècada dels anys seixanta i setanta és normal trobar pacients amb un clar diagnòstic de malaltia mental amb pacients amb discapacitat psíquica, física o sensorial, o també persones amb pocs recursos econòmics. En aquests anys el psiquiàtric de Salt és en nivells màxims d'ocupació. El manicomi de Sant Boi de Llobregat, en el període de 1869-1889, establí un seguit de condicions per a l'admissió dels dementats pobres de la província de Girona i que eren de compliment obligat. La clàusula núm. 12 establí que "no son objeto de ese contrato los enagenados [...] los enfermos llamados *cretines*, en razón a que siendo estos más bien huérfanos de inteligencia que enagenados, pertenecen a otra clase de establecimientos",⁶⁴⁷ si més no teòricament, perquè la realitat era una altra, i aquest tipus d'establiments atenien tot tipus de persones.

Fins gairebé a finals dels anys seixanta les persones amb discapacitats podien ser ateses al psiquiàtric de Salt, tot i que normalment els infants o bé restaven a casa sense ser atesos o bé eren enviats a altres centres que hi havia a les comarques de Barcelona, com el mateix Institut Torremar a Vilassar de Dalt o l'Instituto de Orientación Pedagógica a Reus (Tarragona), i algunes nenes eren

⁶⁴⁶ Decreto de 6 de junio de 1949 por el que se establece la lucha sanitaria nacional contra la invalidez. BOE núm. 201 (20 de juliol de 1949). Pàg. 3227-3228.

⁶⁴⁷ Condiciones para la admisión de los dementes en el manicomio de S. Baudilio de Llobregat. 1869-1879. Font AHG (Fons de l'Administració Local. Diputació de Girona 1812-1985. Secció de beneficiència 1822-1931. D. Psiquiàtric. 4439/2).

ateses al centre de les germanes hospitalàries a Caldes de Malavella. Després de la Guerra Civil, els infants estaven barrejats amb els adults a la institució de Salt.

Quan el 1957 el Dr. Josep Maria Pigem arribà com a titular al manicomi de Salt, va voler introduir innovacions a la institució que havia tingut ocasió d'experimentar quan era a l'Institut Frenopàtic de Sarrià, però no fou possible. Moltes d'aquestes experiències es posaren en pràctica cap als anys setanta. La vertadera reforma del psiquiàtric de Salt es va iniciar el 1974.

El 1985, l'assistència sanitària provincial passà de dependre de la Diputació de Girona a dependre d'un organisme que s'acabava de crear: l'Institut d'Assistència Sanitària (IAS). Aquest nou organisme va gestionar inicialment l'Hospital de Santa Caterina, l'Hospital Psiquiàtric de Salt i l'Escola Universitària d'Infermeria. Actualment el psiquiàtric de Salt està situat dins el complex hospitalari Parc Hospitalari Martí i Julià. L'any 2000 l'edifici SALT (Serveis Assistencials de Llarg Tractament) esdevenia el primer dels equipaments de nova planta del Parc Hospitalari.

La Caritat

La caritat s'entén a partir de la resposta que dóna la societat medieval a la pobresa, un fet d'altra banda usual durant l'edat mitjana. Els pobres també eren aquells que patien un defecte físic, minusvàlids, malalts mentals, etc. Les entitats religioses, juntament amb les persones benestants del moment, oferien l'ajut social inexistent des dels poders públics. Els pidolaires se situaven generalment al costat de les esglésies. Una altra manera de donar suport a l'acció caritativa provenia dels capítols de les catedrals, dels ordes religiosos, dels convents, les confraries, etc. Els confreres de l'església de Sant Martí, per exemple, són els que el 1211 funden el primer hospital de Santa Caterina. A redós de les catedrals i esglésies importants es crea la figura de la Pia Almoïna, que proporciona calçat, aliments, etc. als pobres i indigents. A Girona, l'edifici de la Pia Almoïna del Pa de la Seu, institució benèfica creada al segle XIII, és l'edifici on avui hi ha la demarcació gironina del Col·legi d'Arquitectes. El 18 de març de 1910, l'Ajuntament de Girona crea el centre La Caritat, que els gironins coneixen amb el nom de La Sopa, per combatre l'enorme pobresa que hi ha pels carrers de la ciutat ("Art. 2º. Los fines de esta asociación serán: en primer término el socorro de los pobres y desvalidos de la ciudad, con

arreglo á los principios de la caridad cristiana; y en segundo lugar, y como consecuencia del anterior, evitar la mendicidad”).⁶⁴⁸ El 1920, l'Ajuntament crea un menjador anomenat Cantina Escolar per als alumnes més necessitats.

1.2. L'actuació dels pares i mares de les persones amb discapacitat i el moviment associatiu pro persones amb discapacitat a les comarques de Girona

A Espanya, cap als anys seixanta, es comencen a constituir un gran nombre d'associacions de pares i mares amb fills amb deficiències. No totes les famílies amb fills amb deficiències estan compromeses amb la situació d'atenció educativa del discapacitat. Tal com assenyalava un butlletí dels associats de l'associació Aspronis a Blanes el 1975, en relació amb aquesta qüestió:

“Solo un diez por ciento, aproximadamente, de las familias españolas con hijos subnormales está en las asociaciones. Es un porcentaje bajo, aunque no inferior al de otros países. Siempre se ha pensado en la conveniencia de incrementarlo. En las asociaciones deberían estar al cien por cien las familias afectadas. Los padres de subnormales habrían de asociarse por sentido de solidaridad, aunque de momento el hacerlo no les reporte ningún provecho personal. Una asociación sería tanto más fuerte cuanto más socios tuviera: el mayor número supone más amplia representación ante las autoridades y mayores ingresos por cuotas”.⁶⁴⁹

Es pot considerar el moment de l'inici de diferents iniciatives pro subnormals a escala nacional pels volts de l'any 1963. Un temps abans d'aquesta data es van constituir les associacions “pro subnormals” més veteranes (com les associacions pro deficients mentals a València o Sant Sebastià). Entre el 25 i el 27 de novembre de 1963 es van celebrar les Primeres Jornades Tècniques d'Estudi de Problemes dels Subnormals. En aquestes primeres jornades trobem junts professionals de diverses disciplines, representants de l'Administració de l'Estat espanyol i directius de les associacions que s'acaben de crear fa poc. Hi ha convocatòries posteriors de noves jornades tècniques (el 1967, el 1969, el 1972). Immediatament després d'aquestes primeres jornades apareixen 28 associacions, que l'abril de 1964 s'agrupen en l'actual FEAPS (Federació Espanyola d'Associacions pro Subnormals). El període comprès entre els anys 1967 i 1970 és, molt possiblement, el moment històric de més esperances i il·lusions. El creixement de les associacions es produeix de manera mimètica, perquè l'exemple d'unes estimula el creixement

⁶⁴⁸ Asociación la Caridad de Gerona. (1910). *Reglamento de la Asociación la Caridad de Gerona*. Girona: Viuda é Hijo de J. Franquet y Serra. Pàg. 3.

⁶⁴⁹ ASOCIACIÓN PRO-NIÑOS SUBNORMALES – BLANES Y COMARCA. *Boletín de información para los socios*. Núm. 1. Any 1975. Pàg. 2. Font AMBL.

d'altres. El moviment associatiu creix a les grans capitals i caps de comarca i s'estén a la resta de poblacions. En l'actualitat, les diferents organitzacions que representen els diferents tipus de discapacitats integren una plataforma d'interessos comuns per actuar davant les administracions públiques, les institucions i la societat en general; és a la pràctica una plataforma de trobada i coordinació en el sector de la discapacitat. Es tracta del Comité Español de Representantes de Personas con Discapacidad (CERMI). El CERMI, que es constitueix el 1993, integra les entitats següents:

- ONCE. Organización Nacional de Ciegos de España
- COCEMFE. Confederación Coordinadora Estatal de Minusválidos Físicos de España
- FEAPS. Confederación Española de Organizaciones en favor de las Personas con Discapacidad Intelectual
- CNSE. Confederación Nacional de Sordos de España
- FIAPAS. Confederación Española de Asociaciones de Padres y Amigos de los Sordos
- ASPACE. Confederación Española de Federaciones y Asociaciones de Atención a las Personas con Parálisis Cerebral y Afines
- FEAFES. Confederación Española de Agrupaciones de Familiares y Enfermos Mentales
- PREDIF. Plataforma Representativa Estatal de Discapacitados Físicos
- FEISD. Federación Española de Instituciones para el Síndrome de Down
- CAE. Confederación Autismo España
- FESPAU. Federación Española de Asociaciones de Padres de Autistas
- FEDER. Federación Española de Enfermedades Raras
- FEDACE. Federación Española de Daños Cerebrales

A finals de l'any 1968, a través d'un conegut programa televisiu emès per l'única televisió existent a Espanya, Televisión Española, es dona a conèixer Mercè Carbó. La seva participació en el programa *Un millón para el mejor* va fer que es guanyés la simpatia i l'afecte dels telespectadors que seguien aquest espai televisiu: en el darrer programa va revelar que tenia una filla amb retard mental i que per això s'havia apuntat a aquest programa, per poder aconseguir el premi que oferien. Aquest fet mediàtic i de transcendental importància va fer que a moltes llars espanyoles es parlés de la problemàtica de les persones amb deficiències.

Mercè Carbó va participar en molts actes arreu de la geografia espanyola reclamada per moltes associacions. La seva participació en aquests actes va fer sortir al carrer, a la societat, el problema de tenir fills amb discapacitats.

La gran aportació feta per les associacions de pares va fer que des del primer moment aquestes associacions consideressin que els centres eren seus, però legalment eren centres estatals sostinguts majoritàriament per l'Administració, que pagava els mestres i una bona part del seu manteniment a través de les ajudes que donava directament a les famílies i, d'aquesta manera, se sostenien també els menjadors i els transports escolars, tot i que no fou fins al curs 1989-1990 que l'aleshores Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya inicià el finançament del cost de les activitats del transport i menjador als centres privats i concertats d'educació especial. El curs 1981-1982, mentre encara els centres oficialment no havien estat assumits per l'administració educativa, la situació de cada centre d'educació especial en relació amb els costos i els alumnes transportats era la següent (QUADRE 24):

Localitat	Nre. de nens	Transportats	Mestres públics	Preu/dia transport pagat pels S.S.T.T.	Preu/dia transport pagat pels pares
Ripoll	31	22	3	2,382	Aproximada ment la mateixa quantitat.
Blanes	42	33	4	3,266	
Palamós	30	24	4	4,311	
Figueres	78	78	7	4,084	
Olot	50	50	4	2,323	
Arbúcies	12	12	1	2,452	

QUADRE 24. Situació de cada centre d'educació especial en relació amb els costos de transport, nombre d'alumnes i nombre de mestres públics. Font: AADE [Caixa 7008. Codi 4.3. Any 1982. Sèrie I. Subsèrie 15].

La manca d'iniciativa de l'Administració, però, va servir perquè afloressin una gran quantitat d'associacions de pares i mares preocupats per l'atenció dels seus fills. Ara bé, l'Administració més propera eren els Ajuntaments, seguits de les diputacions provincials i d'altres organismes, com la Caixa de Girona, que a les

nostres comarques hi va donar un fort impuls, ja que a través de la seva obra social s'ha mantingut el centre Joan Riu. A mesura que creix la pressió social, l'Administració pública que recull aquests tipus d'iniciatives són els departaments ministerials encarregats de l'assistència social i dels serveis socials.

Per a la Inspecció d'Ensenyament no va ser cap problema; al contrari, va permetre que els pares poguessin completar les necessitats dels centres i organitzar activitats complementàries que beneficiaven els alumnes. Així, tant l'economia dels centres com la de les associacions, si bé mai foren sobrades, sí que foren acceptables, fins al punt que, quan es construïren els centres nous, estigueren en condicions de comprar els solaris necessaris i evitar així el problema que, sent centres comarcals, els haguessin de pagar els ajuntaments. Per exemple, els pares varen voler que el centre Joan XXIII d'Olot fos privat i sols acceptaren la subvenció corresponent per al pagament dels mestres i els ajuts que corresponia als alumnes per ensenyament, menjador i transport.

A mitjan anys setanta es produeix una certa crisi de les associacions que gairebé es manté fins als nostres dies. Amb l'entrada de la democràcia el moviment associatiu s'alenteix. Sembla que la democràcia ho ha de donar tot i, a la pràctica, hi ha molt per fer. Moltes associacions es mantenen fortes gràcies als professionals que hi treballen. Aquest cert alentiment el comporta el fet que algunes associacions, havent aconseguit la creació dels centres, no continuen lluitant per la creació dels tallers, dels centres de treball, etc. És, per exemple, el que passa a l'associació de Palamós, que, una vegada l'escola és una realitat, no continua lluitant amb la mateixa intensitat per aconseguir altres recursos per a aquests nois i noies. D'altra banda, alguns pares consideren que l'Administració ho ha de solucionar tot i, per tant, creuen que és des de l'Administració que s'han de resoldre els problemes. Finalment, darrere de moltes d'aquestes associacions hi ha persones de relleu dins la societat civil. En alguns casos, aquesta posició privilegiada impedeix que sorgeixin altres pares i mares amb ganes de treballar, tot i que, a la pràctica, amb l'arribada de la democràcia, la situació de privilegi en algun cas ja no és la mateixa. L'evolució i el creixement de les associacions no han estat tan espectaculars com inicialment es pensava (QUADRE 25), tot i que tampoc no es tractava que hi hagués associacions a cada població, sinó que el que es pretenia és que hi hagués una certa sectorització de les associacions que permetés arribar, a la pràctica, a tot el territori.

Año	Asociaciones	Nº de Asociados
1964	41	6.390
1970	88	17.336
1974	104	21.504
1980	155	30.552
1984	181	35.376

QUADRE 25. Evolució de les associacions i dels seus associats a Espanya. Font: FIERRO, A. (1984). "España: Historia reciente". Dins: *Historia del retraso mental*, editat per R. C. Scheerenberger. Sant Sebastià: SIIS. Pàg. 401-429. Pàg. 415.

No totes les associacions de familiars de persones afectades van tenir com a objectiu crear centres. Hi va haver associacions que es van crear amb altres objectius que no eren pròpiament educatius, i algunes foren creades no per familiars, sinó per persones afectades d'alguna discapacitat o bé per professionals que treballaven amb persones amb discapacitat. A les comarques de Girona hi ha algunes propostes associatives que neixen, ja no en el període en què es produeixen les actuacions més grans, que va ser de mitjan anys seixanta a finals d'aquella mateixa dècada, sinó que n'hi ha que es produïren abans i d'altres que neixen ja en el període democràtic.⁶⁵⁰ N'assenyalem algunes de les més significatives i fortament lligades a les comarques gironines:

- L'Hospitalitat de Lurdes, entitat d'església, inicia una de les primeres peregrinacions al Santuari de la Mare de Déu de Lorda (França) el 1908 amb persones "desvalgudes". Aquestes primeres peregrinacions foren organitzades per grups relacionats amb les parròquies de Figueres i Portbou. Però no és fins a l'any 1966 que surt el primer Tren de l'Esperança pròpiament de les comarques de Girona, ja que les peregrinacions anteriors s'havien fet a través de l'arxiprestat de Barcelona. El Tren de l'Esperança està format majoritàriament per gent gran amb discapacitats i malalties pròpies de l'edat; gent jove amb dificultats i malalties cròniques i agudes, i també, sovint, infants i adults amb discapacitats. Els acompanyen voluntaris que durant l'estada els proporcionen l'ajut que els cal i els donen suport. Cada grup, lligat a la

⁶⁵⁰ Algunes associacions i entitats estan descrites al llarg del capítol en què tractem els centres d'educació especial, perquè, d'alguna manera, si bé no es van constituir pròpiament com a centres d'educació especial, hi tenen una vinculació especial. Per tant, el que no hem fet és tornar-les a presentar en aquest apartat específic dins la recerca.

diòcesi, sol anar a Lourdes acompanyat del seu bisbe, a més dels malalts, els voluntaris i els familiars, i l'estada sol durar aproximadament una setmana.

- Tot i que el moviment associatiu a Espanya es consolida d'alguna manera a partir de l'any 1964, amb l'aprovació de la Llei d'associacions, una excepció és l'Organización Nacional de Ciegos de España (ONCE), que es creà el 13 de desembre de 1938 en ple període de Guerra Civil. L'associació inicià la venda del cupó pro cecs el 1940; a Catalunya el 1934 ja s'havia fundat el Sindicat de Cecs. La creació de l'ONCE fou el resultat de diverses situacions i fruit sobretot de l'impuls de diferents associacions regionals i especialment de la necessitat que tenia l'Estat de donar resposta a la creixent població de persones afectades per problemes visuals com a conseqüència de la Guerra. Les primeres afiliacions a les comarques de Girona es dugueren a terme a Figueres el 1939. Posteriorment, es crearen delegacions a Girona (1940), Olot (1955) i Blanes (1958). El mes de maig de 1939 es posava a la venda el primer cupó provincial. Jaume Fortuny, l'aleshores delegat provincial de Barcelona, fou un dels impulsors de la tasca de l'ONCE a Catalunya. A Olot el primer venedor hi arriba el 1940, un mutilat de Guerra, Josep Bonal; i més tard hi arribà Miquel Ferrer, de Banyoles. L'ONCE es va convertir, el 1980, en *corporación de derecho público de base asociativa*, i el 1988 esdevingué fundació amb tot el seu grup d'empreses per a la integració de les persones invidents i afectades per altres discapacitats. En l'actualitat, i des de l'any 1984, la delegació gironina té rang d'agència provincial. Hi ha afiliades més de 500 persones, amb més de 300 treballadors a càrrec seu, i manté vincles de treball amb l'equip gironí de mestres itinerants de l'equip de deficients visuals.
- A principis dels anys seixanta, es crea la Fraternidad Cristiana de Enfermos y Minusválidos (FRATER), que s'origina inicialment a Olot i Figueres, i el 1965 és reconeguda pel bisbe Narcís Jubany. Aquesta associació ha proporcionat ajuda espiritual a joves i adults amb discapacitats de la diòcesi de Girona. Es defineix com un moviment d'església emmarcat dins l'apostolat seglar. A Espanya està implantada en 44 diòcesis i té més de 7.000 membres en tot el territori. Fundats pel

capellà (malalt) francès Henry François a la ciutat francesa de Verdun el 1942, aviat s'estén per tot el continent. A Espanya arriba el 1957. És un lloc de trobada i solidaritat, d'amistat i de fe per a tots els malalts i minusvàlids físics de la diòcesi. El consiliari és Mn. Benet Galí.

- El 1975 a les comarques de Girona es comença a moure el moviment associatiu de les persones amb discapacitat auditiva. Aquest any es redacten els primers estatuts del que seria la Unió de Sords de Girona. El seu fundador és Àngel Calafell i Pijoan. El primer president de l'entitat és Josep Bosch i Bofill. En els seus inicis moltes de les activitats que donaren un cert renom a l'entitat foren bàsicament esportives. Josep Bosch fou campió d'Espanya d'escacs per a sords. L'associació es legalitza formalment el 1977. El 1980 s'afilia a la Federació d'Associacions de Sords de Catalunya (que en l'actualitat és la Federació de Sords de Catalunya). El 1985 s'afilia a la Confederació Nacional de Sords d'Espanya. Ha gestionat tota mena d'activitats esportives, culturals, formatives, etc., i també hi ha participat, sempre amb la finalitat de situar la persona sorda dins la societat en el lloc que li correspon. Tampoc no s'ha mantingut al marge entre l'etern dilema que es planteja al voltant de l'oralisme o el llenguatge de signes entre la població sorda (aquest fet també s'ha viscut al centre La Maçana i al CREDAC-Narcís Masó). A les comarques de Girona hi ha diferents grups locals. Hi havia l'Asociación de Padres y Amigos del Niño Sordo, creada formalment el març de 1980, tot i que funcionava una comissió gestora legalment constituïda des del 1977. Col·laborava amb el centre La Maçana, finançat i depenent d'ell, el Servei d'Atenció Precoç als Infants i Atenció a Adults, amb col·laboració econòmica de l'INSERSO. També hi ha hagut associacions locals, com les de la Garrotxa o com l'Asociación Hogar del Sordomudo de Ripoll, d'àmbit comarcal, creada el 1978, que organitza cursos de formació cultural, temps de lleure, etc. El 1956 la Federación Nacional de Sociedades de Sordomudos de España projectà la creació a Girona d'una associació local i alhora la instal·lació d'una escola d'orientació professional, però l'acció només quedà en l'intent. Els ajuntaments havien de comunicar al Govern Civil l'existència de

sordmuts a la seva localitat, tal com quedava recollit a la circular que el Govern Civil havia publicat al *Boletín Oficial de la Provincia de Gerona*.⁶⁵¹

- La comunitat El Rusc es va instal·lar l'any 1977 en una antiga masia de la parròquia de Tordera. L'estiu de 1977, el Dr. Joan Pujol, la seva esposa, Teresa Morell, i el seu fill Joan, amb síndrome de Down, se'n van a viure a la masia El Rusc. De mica en mica van acollint més persones amb discapacitats. Més endavant, l'any 1981 s'obre a Moià una segona residència, la Llar dels Avets de Moià. La comunitat El Rusc té llocs de vida i de treball per a persones adultes amb retard mental a Tordera i Moià (diòcesi de Vic), que, si bé administrativament corresponen a la província de Barcelona, són dues comunitats diversificades. La comunitat El Rusc forma part de la diòcesi de Girona. A Tordera, El Rusc té dos grups, un en una masia al camp i l'altre, El Petit Príncep, al mateix poble de Tordera. Les comunitats de Tordera i Moià pertanyen a la Federació Internacional de les Comunitats de L'Arca, fundades a França per Jean Vanier i presents a més de trenta països. Jean Vanier havia nascut a Ginebra el 1928. El seu pare, Georges P. Vanier, fou un famós militar i diplomàtic canadenc. Jean Vanier va viure la seva infància entre Anglaterra, el Canadà i França. El 1950 abandona la carrera militar que havia iniciat per dedicar-se a l'estudi de la filosofia i la teologia, i ingressa en una comunitat cristiana de laics. El 1963 coneix l'experiència del pare Thomas Philippe, que era capellà d'una residència d'homes amb retard mental. Aquesta experiència el commou i el 1964 Jean Vanier compra una casa en un petit poble a uns 100 quilòmetres al nord de París i se n'hi va anar a viure amb dos joves amb retard mental. Se n'hi afegeixen d'altres i es van creant altres cases. Avui dia hi ha més de 100 comunitats de L'Arca a tot el món. El 1971, juntament amb la francesa Marie-Hélène Matthieu, responsable de l'OCH (Oficina Cristiana per a la Persones amb Deficiències), organitzen una peregrinació de persones amb retard mental a Lorda (França) que es fa per Pasqua. Neixen les comunitats Fe i Llum, moviment que avui acull més de 1.800 comunitats a tot el món. El 1981, Jean Vanier deixa de ser el responsable al

⁶⁵¹ Circular de la Secretaría General relacionada con la creación en esta provincia de una Asociación Local de Sordomudos. BOP núm. 27 (3 de març de 1956). Pàg. 207.

capdavant de la Federació Internacional de Comunitats de L'Arca. Jean Vanier ha dut a terme una intensa activitat literària amb la publicació de llibres religiosos, amb l'atenció a les persones amb discapacitat i la vida comunitària com a element comú. Les comunitats L'Arca i Fe i Llum no són la mateixa cosa, si bé els inspiradors són els mateixos i tenen un mateix ideari. Els grups Fe i Llum estan formats per parets de nens amb discapacitats, amics, els mateixos familiars i les mateixes persones amb discapacitats (infants o adults) que es reuneixen una o dues vegades al mes per viure la fe plegats. Hi ha quatre comunitats de Fe i Llum a la diòcesi de Girona: Amistat i Acolliment (vall del Llémna), El Pou (Fontajau - Sant Ponç - Germans Sàbat i Domeny), Natzaret (Vila-roja - la Creueta) i Les Gavines (Banyoles), i dues comunitats més en fase de ser reconegudes: Els Volcanets a Olot i Els Somriures a Blanes. Mn. Josep Perich i Serra és el consiliari de la comunitat El Rusc i, alhora, del grup Fe i Llum en fase de reconeixement Els Somriures, de Blanes.

- El 1978, Xavier Rusalleda i Nadal⁶⁵² dugué a terme, juntament amb el seu germà Albert i Elena Beylier, una experiència que malauradament no tingué gaire ressò —i continuïtat— a les nostres comarques: la Comunitat Rural d'Acolliment Les Tremoledes. Van instaurar a la Vall de Bianya (la Garrotxa), en una casa propietat d'Albert Rusalleda, una comunitat terapèutica d'atenció a persones amb discapacitat, malalties mentals, etc. seguint un model francès (molt estès per la zona de Marsella), les Communauté Région Alternatif (CRA). D'acord amb aquest model, gestionaven els anomenats "casos socials", fent referència a un terme molt utilitzat a França; atenien una tipologia molt diversificada d'infants amb problemes socials ben diversos. Es tractava d'un moviment antiinstitucional, que es basava bàsicament en la convivència, ja que alguns d'aquests nois eren atesos en els mateixos centres educatius i la

⁶⁵² XAVIER RUSALLEDA I NADAL, fill de Cassà de la Selva (la mateixa població que el Dr. Jubert, per això la coneixença amb aquest neuròleg gironí, amb qui fundarien l'entitat SER.GI l'any 1979), ha tingut al llarg de la seva vida vertaderes inquietuds envers el treball social, inicialment amb persones amb discapacitats, malalties mentals, etc., i, de fet, la seva obra es materialitza, primer, amb el projecte Les Tremoledes, que dugueren a terme l'any 1978, i un any més tard —com hem assenyalat—, amb la creació de SER.GI. L'any 1983 ho deixa tot per dedicar-se al teatre, tot i que avui dia és professor de llengua a l'IES La Garrotxa d'Olot; la seva trajectòria ha estat marcada per anades i vingudes de l'ensenyament. Xavier Rusalleda (cosí de l'actual conseller de la Generalitat de Catalunya Joaquim Nadal) és una persona vinculada també al món del teatre; ha treballat amb companyies —per esmentar-ne alguna de les més representatives— com Els Joglars o la del Teatre Lliure de Barcelona. Avui dia està totalment desvinculat de SER.GI. Continua, però, lligat al món del teatre a través d'una plataforma de producció relacionada amb l'Ajuntament d'Olot, població on viu en l'actualitat.

casa representava que era la llar familiar que els acollia. En el moment en què se li va donar una certa cobertura legal, aquestes comunitats van derivar en l'embrió —per dir-ho d'alguna manera— del que seria un any més tard l'entitat SER.GI. A Les Tremoledes atenien nois i noies que provenien del psiquiàtric del Salt (aquells nois i noies adolescents, amb malalties mentals cròniques, que arribaven al psiquiàtric de Salt i que eren atesos pel fet de ser menors d'edat), de Barcelona, de poblacions veïnes, etc. Un dels grans problemes, sobretot per a la continuïtat d'aquesta experiència, fou l'econòmic, ja que les ajudes de les institucions no eren les suficients i les famílies no solien fer les aportacions econòmiques que corresponien; l'altre problema afegit fou la manca de comprensió institucional per donar sortida a aquesta proposta, que no era gaire ben entesa per diferents sectors i, per tant, des del principi hi va haver manca de tutela institucional. Inicialment hi hagué la tutela de SER.GI (entitat de la qual Xavier Rusalleda era un dels fundadors), però a l'entitat li quedava lluny precisament aquest àmbit d'actuació. Des del centre Les Tremoledes es dugueren a terme les primeres jornades d'educació social a la comarca de la Garrotxa el 1979. Tot i que Xavier Rusalleda ho deixà més endavant, aquesta experiència —amb l'acompanyament del seu germà Albert— va durar fins aproximadament l'any 1988.

- En el camp de l'atenció social es creà a Girona, el 1979, l'Associació Servei Gironí de Pedagogia Social (SER.GI). Els seus fundadors foren, tal com apuntàvem abans, Xavier Rusalleda i Nadal, Josep Ribera i Frontera i Joaquim Jubert i Gruart. El 1987 esdevingué Fundació Servei Gironí de Pedagogia Social, Fundació SER.GI. Ha estat important la tasca que ha dut a terme en el camp de l'educació social. El 1982 participa en l'elaboració del programa de l'escola d'educadors especialitzats i assumeix la mateixa escola des de 1990 fins que s'implanta la nova diplomatura a la Universitat de Girona, el 1994. SER.GI ha promogut el treball en la lluita contra la desigualtat i l'exclusió social a través de tres grans eixos: la formació, la recerca i l'atenció als col·lectius més desfavorits. També ha impulsat la creació del Centre Terapèutic d'Atenció als Drogodependents, centre terapèutic d'alcoholisme i altres toxicomanies, i l'ha gestionat des de l'any 1983 fins al moment en què

se'n fa càrrec la Fundació Teresa Ferrer. També ha participat en el sorgiment i consolidació d'associacions d'immigrants, com per exemple el GRAMC (Grups de Recerca i Actuació amb Minories Culturals i Treballadors Estrangers).

- El 1979 es crea a Girona un centre privat, el Centre Neuropsicopedagògic L'Arlet. Es tracta d'un dels primers centres a Girona que ofereix un servei d'estimulació precoç i dels trastorns del desenvolupament i de l'aprenentatge. A finals dels anys vuitanta, atès que l'Administració es fa càrrec d'aquests serveis, l'actual Servei Neuropsicològic L'Arlet (Girona) es decanta —dins l'àmbit privat— cap a l'atenció de les persones adultes, tot i que encara fa algun tipus de tractament per a infants. En qualsevol cas, un dels primers equips privats que hi ha hagut a les comarques de Girona per a l'atenció psicopedagògica (psicològica) d'infants amb retard, dificultats d'aprenentatge, problemes de conducta, de llenguatge, etc. ha estat el Gabinet de Diagnòstic Psicològic Palafrugell (GADIP). Aquest equip va iniciar l'activitat el setembre de 1974 a la població de Palafrugell (Baix Empordà). Un dels psicòlegs que formava part d'aquest equip era Josep Maria Soler, avui membre de l'EAP i cap dels serveis educatius del Baix Empordà.
- Al llarg del primer trimestre de 1981, coincidint amb l'Any Internacional del Minusvàlid, es va organitzar a la Garrotxa un cicle de cinc conferències sobre les deficiències físiques. La cloenda d'aquestes conferències es va dur a terme el dissabte 7 de març de 1981. A Olot i comarca hi havia un representant d'aquesta associació, Carles Mont i Pujades, vocal de la Llar de la Garrotxa i col·laborador en diverses associacions de minusvàlids, ja que l'atenció a les persones amb discapacitats físiques no és atesa, d'una manera generalitzada, fins a la creació, un any abans, del Centre Palau a Girona, tot i que a Barcelona hi ha des de fa anys l'associació Auxilia, que destina els seus esforços a les persones amb deficiències físiques. Llars de l'Amistat Cheshire és una fundació privada, constituïda des de l'any 1973 com a fundació sense afany de lucre que té com a finalitat ajudar persones afectades per grans discapacitats físiques i que, per diferents circumstàncies, no poden romandre en el seu entorn familiar. Estan agermanats amb la fundació

internacional The Leonard Cheshire Foundation, que està implantada a 50 països i que té unes 350 llars. A la ciutat de Girona hi ha la Llar Residència Oxalis, construïda el 2003. A Catalunya, la primera llar es va constituir el 1968, a la població de les Planes, a les comarques de Barcelona. A Catalunya hi ha actualment diferents llars.

- El 21 de febrer de 1987 va quedar constituïda la Federació Gironina d'Afectats Físics, Orgànics i Sensorials (FEGAFOS). Aquesta federació integrava un total de sis associacions diferents que recollien les persones amb alguna discapacitat derivada d'una deficiència física. En aquesta federació hi ha dos centres d'educació especial gironins: el centre La Maçana i el centre Palau. Aquesta federació tenia com a objectiu agrupar, fomentar i promoure totes les mesures que fossin necessàries per a la plena integració dels disminuïts físics, sensorials i orgànics.
- El setembre d'aquell mateix 1987 es constituïa l'associació d'espina bífida i hidrocefàlia, que de fet era una delegació a Girona de la federació espanyola. Des de 1978 depenia d'aquesta antiga associació un centre pilot de rehabilitació on hi havia també la secretaria i el centre d'esplai d'aquesta associació. Una de les primeres activitats que dugué a terme fou la creació d'una escola de pares per fomentar l'intercanvi d'experiències. Publicarien un llibre⁶⁵³ per donar a conèixer aquesta afectació (l'antiga associació editava un *boletín nacional* de difusió trimestral). El llibre era escrit pel doctor Salvador Martínez Santana, metge adjunt de pediatria i neonatologia de l'Hospital Álvarez de Castro de Girona i delegat per a Catalunya de l'Associació. Aquesta associació tenia la seu al Patronat de Serveis Socials de la Diputació de Girona. Al llarg dels anys, manté força contactes amb els centres educatius, atès que creen un concurs de dibuix entre nenes i nens de les escoles gironines. L'octubre de 1985, un grup de pares de nens amb espina bífida disposava d'un servei d'ajut a les escoles que atendien nens amb aquest tipus de dèficit. El Departament d'Ensenyament subvencionava aquest servei i l'autoritzava perquè pogués servir també per a l'assessorament a EAP i escoles.

⁶⁵³ MARTÍNEZ SANTANA, S. (1989). *Espina bífida*. Girona: Associació Gironina d'Espina Bífida i/o Hidrocefàlia.

- L'Associació ADIS (Associació de Discapacitats per a la Integració Social) va néixer l'any 1987 a la ciutat de Girona. Inicialment va sorgir al voltant d'un col·lectiu de persones amb discapacitats, la majoria físics, i persones inadaptades socialment, que provenia de l'entitat PRODIECU. En aquell moment tot un grup de gent, relacionada amb PRODIECU, que es guanyava la vida venent "el cupó del minusvàlid", va quedar exclosa de l'entitat que a partir d'aleshores va tenir el monopoli d'aquest tipus de joc, basat en la venda del cupó. ADIS va iniciar un camí federant-se amb altres associacions similars de Lleida, Tarragona i Girona, amb el nom de FAMAC (Federación de Asociaciones de Minusválidos de la Autonomía Catalana). La primera "obra social" que va fer ADIS va ser donar feina i sou a tot un grup de gent, que avui dia anomenem "persones amb dependència", que estava molt necessitada en aquell moment, atesa la manca de cobertures que hi havia aleshores. Des d'un primer moment, una part dels beneficis que proporcionava la venda del cupó anava destinada a crear serveis, a cobrir necessitats bàsiques de determinades persones en moments puntuals. De mica en mica, es va anar creant dins l'associació una estructura social que anà organitzant els diferents serveis que podia generar, que cronològicament van ser els següents: el 1987 es crea el Servei de Transport Adaptat, porta a porta, per a persones discapacitades i/o amb necessitats especials, que treballa gratuïtament fins a l'any 1998; el 1991 s'inicien els cursos de marroquineria per a discapacitats; el 1996, al voltant dels cursos de pell i marroquineria, s'apleguen una sèrie de famílies i discapacitats que donen cos a les activitats posteriors; el 1997 es crea un casal de tardes per a persones discapacitades de més de 16 anys; el 1998 es fa el primer casal d'estiu organitzat per ADIS, i el setembre de 1999 s'obre el centre d'atenció diürna per a persones discapacitades d'ADIS. A partir d'aquest any l'associació tira endavant, ininterrompudament, els serveis de casals d'estiu, centre de dia i casal de tardes i casals de Nadal i Setmana Santa, fins al 2006, amb la qual cosa garanteix l'atenció tots els dies laborables de l'any. Aquest fet no hauria estat possible sense el suport econòmic del cupó i l'esforç dels professionals, famílies i voluntaris que donen suport a l'entitat.

-
- El 1987 es crea SERSA, com a cooperativa d'iniciativa social per a la prestació de serveis socials, bàsicament en l'àmbit de la gent gran i l'atenció a les persones amb discapacitats. Forma part des dels inicis de la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya i de la Sectorial d'Iniciativa Social. El 1989 creen una primera delegació a Figueres. Actualment disposen de delegacions a Girona, Figueres, Santa Coloma de Farners, Palafrugell, Lloret de Mar i Premià de Mar. També el 1989 creen CEPFO com a marca i departament de formació teoricopràctica per al treball sociosanitari i geriàtric. Per a la gestió dels serveis educatius creen el 2004 el Centre d'Estudis Sant Narcís.
 - El dissabte 18 de febrer de 1989 es constitueix l'Associació per a la Síndrome de Down de Girona i comarques (AS.TRI.D-21), que estava integrada per pares i mares de nens amb la síndrome de Down. La seva presidenta, escollida en aquesta primera junta, és Maria Lluïsa Ferrer, mare afectada i mestra de l'ensenyament públic. Aquesta associació pren el nom d'AS.TRI.D-21. AS.TRI.D, al llarg dels anys, ha donat un fort impuls sobretot a la inserció laboral de les persones amb síndrome de Down a les nostres comarques. El 1991 iniciaven un dels primers programes d'integració laboral (Progrés) amb un grup de pares al darrere d'aquest important projecte. Per exemple, entre l'any 1991 i 1999 van aconseguir inscriure 47 joves amb síndrome de Down i altres discapacitats psíquiques en les llistes de treballadors d'institucions, entitats i empreses públiques i privades de les comarques de Girona a través d'aquest programa d'integració laboral amb el suport de la Direcció General d'Ocupació del Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya. La primera noia amb la síndrome de Down que van col·locar fou Dolors Babot, com a auxiliar de cuina al geriàtric Puig d'en Roca de Girona. El 14 de setembre de 1992 es va constituir com a Fundació, s'inscrivé al Registre de Fundacions de la Generalitat de Catalunya amb el núm. 681 el 7 de juny de 1993, i es classificà com a fundació privada benèfica i assistencial i sense ànim de lucre. L'objectiu prioritari de la Fundació és assolir la millor integració social en totes les etapes de la vida del nen, jove i adult amb la síndrome de Down, i ho fan per mitjà de tot un seguit de programes que té establerts la Fundació, com ara els programes de suport extern a l'ESO, l'assessorament a

centres educatius, els cursos de formació prelaboral, el seguiment de la integració laboral, les activitats d'oci i formatives, la psicoteràpia, els programes d'atenció i suport familiar, etc. Atès el gran nombre creixent de nois i noies que no podien integrar-se en una feina ordinària, van començar a plantejar-se la creació d'un centre ocupacional de treball (hi va haver un moment que hi havia 39 treballadors). La nova fundació va néixer amb l'impuls de la Plataforma 3S i Astrid. Avui, i des de l'any 2001, la Fundació ASTRAS —d'aquí el nou nom— s'ocupa de l'àmbit del treball protegit i la teràpia ocupacional.

- A mitjan any 1990 s'obre un restaurant en què treballen nois psicòtics i autistes. Aquesta iniciativa formava part dels tallers de Mas Casadevall a Serinyà, prop de Banyoles. Tot i que el restaurant es va posar en servei l'any següent, el 1990 ja servia menús per encàrrec. El restaurant tenia cabuda per a unes 25 persones i, juntament amb altres tallers i explotacions dins la finca, era un dels recursos que la Fundació Autisme Mas Casadevall (fundació privada) tenia, des de l'any 1988, dedicat a donar feina a joves i adults autistes i/o psicòtics diagnosticats des de la infància. En aquell moment hi havia 16 nois i noies. El seu primer director fou Josep Freixa. Aquesta experiència, que consistia a fer que nois i noies amb psicosi i autisme portessin un restaurant, partia del model d'una experiència que s'havia fet a la Provença francesa, al centre Le Gran Real. La direcció estava formada pel director gerent, Francesc Pèlach i Busom,⁶⁵⁴ llicenciat en Pedagogia Terapèutica, i el director

⁶⁵⁴ FRANCESC PÈLACH I BUSOM (Girona, 1941) actualment és el director de Mas Casadevall, centre ocupacional i residència alhora per a persones amb autisme. Disposa d'un ampli bagatge professional en el camp de l'atenció a les persones amb autisme. Llicenciat en Pedagogia Terapèutica per la Universitat de Barcelona l'any 1969, ha estat cofundador del primer centre per a infants amb autisme a Catalunya i Espanya, el centre GURU, fundat a Barcelona l'any 1969, on va treballar com a professor fins al maig de 1995, i del qual fou també director pedagògic de l'any 1972 al 1994. Actualment continua col·laborant amb la Institució Neuropsicopedagògica GURU, de la qual és president. L'any 1983 va impulsar la creació de l'ACTTAPI (Associació Catalana de Tècnics i Terapeutes de l'Autisme i les Psicosis Infantils), de la qual va ser president fins a l'any 1994 (amb data 22 de novembre de 1983 fou aprovada per la Generalitat de Catalunya l'ACTTAPI). El curs 1986-1987 va col·laborar amb la Fundació Autisme Mas Casadevall, en el projecte de creació del centre per a persones joves i adultes amb autisme. El novembre de 1988 s'inaugurà el centre i hi participà com a assessor tècnic. El maig de 1995 n'assumí la direcció. El curs 1994-1995, juntament amb M. Elisa Salse, inspectora ponent d'educació especial a Girona, i la direcció del centre Font de l'Abella, elabora el projecte d'una unitat d'atenció a infants amb autisme dins del mateix centre, la unitat Acàcies, coordinada per la psicopedagoga Carme Hortal.

Des de la seva creació fins a l'any 1987 ha estat membre de la Junta Directiva de l'Institut Municipal de Disminuïts de l'Ajuntament de Barcelona. També des de la seva creació ha participat, i hi participa en l'actualitat, en diverses comissions tant laborals com tècniques de la Federació Catalana pro Persones amb Retard Mental (APPS) i en diferents grups de treball dels departaments d'Educació, Salut i Benestar i Família.

Ha participat des de l'any 1985 en els cursos de l'ISPA (Institut de Sociologia i Psicologia Aplicades), destinats a l'atenció psicossocial al disminuït, tant a Barcelona com a Girona. També ha col·laborat com a professor en els màsters de pedagogia terapèutica i postgraus d'autisme de la Universitat de Girona. Des de l'any 2000 participa en els cursos

tècnic, Fermí Manchado, llicenciat en Psicologia. La direcció mèdica la portava el Dr. José Antonio Muñoz Yunta, que era alhora cap de Neuropediatria de l'Hospital del Mar de Barcelona. Precisament Francesc Pèlach havia estat al llarg de deu anys president de l'Associació Catalana de Tècnics i Terapeutes de l'Autisme i de les Psicosis Infantils (ACTTAPI), entitat aprovada per la Generalitat de Catalunya el 22 de novembre de 1983. ACTTAPI havia nascut de la necessitat de coordinar i planificar tot el que feia referència a aquest col·lectiu dins el món de l'educació especial. Els fins d'ACTTAPI eren l'estudi científic sobre el diagnòstic, la rehabilitació, la reeducació i la investigació de l'autisme i de les psicosis infantils, així com la coordinació dels programes d'actuació, d'investigació i de formació específica per als professionals que treballen en aquest àmbit. Actualment a Mas Casadevall tenen tallers d'horta, granja, paper, manipulats del paper, ceràmica, espelmes, cuina restaurant i manteniment de l'entorn. Els usuaris del centre estan establerts a l'edifici pròpiament de Mas Casadevall i en una casa a la mateixa població de Banyoles. Mas Casadevall és un centre de la Fundació Autisme Mas Casadevall dedicat a oferir llocs de vida i de treball a joves i adults de Catalunya que tenen autisme o psicosi, per atendre les seves necessitats de tractament mèdic, sanitari, educatiu i laboral, i també la seva assistència legal.

- El febrer de 1993 es creava a Girona, vinculat d'alguna manera amb pares que tenien o havien tingut els seus fills al centre Palau de Girona, l'associació de disminuïts físics Oxalis. Es plantejava la necessitat de trobar alguna sortida als nois i noies de més de 18 anys que no tenien un lloc adequat, ja que el centre Joan Riu i la residència per a adults Els

que organitza l'Aula d'Estudis Socials de Barcelona. Ha participat com a ponent en diferents jornades d'autisme organitzades a Catalunya per l'ACTTAPI, a Espanya per AETAPI i Autismo Galicia, i en congressos de l'Associació Internacional Autisme Europa.

Es pot seguir part del seu treball en alguns articles publicats a la revista *Voraviu*, de l'Institut Municipal de Disminuïts, a la revista *Maremagnum*, de la Federació Autismo Galicia, i a la revista *L'Aixada*, de la Fundació Autisme Mas Casadevall.

En l'actualitat, a més del treball que du a terme com a director de Mas Casadevall, fa l'assessorament en temes d'autisme a les escoles d'educació especial, als pràcticums d'Educació Social i Pedagogia de les universitats de Girona i Vic, a la Universitat Oberta de Catalunya i a l'Autònoma de Barcelona, i en treballs també de recerca d'estudiants de Batxillerat. Francesc Pèlach és germà del Dr. Joaquim Pèlach i Busom, catedràtic de l'Escola Universitària de Mestres de Girona, en l'àmbit de la didàctica i l'organització escolar, i la seva germana Esperança ha estat mestra al centre Mater Dei, a Girona, i Mare de Déu del Carme, a Sarrià de Ter. Un seu oncle és Mn. Enric Pèlach Feliu, que havia estat director espiritual del Seminari de Girona i que l'any 1968 fou bisbe d'Abancay (Perú). A Mn. Enric Pèlach, vinculat a l'Opus Dei, se'l considera una de les persones que va introduir aquesta prelatura, inicialment com a institut secular, a les comarques de Girona.

Roures per a persones amb discapacitats psíquiques greus no era precisament la millor opció per a aquests nois i noies. El 1996 la junta fundacional plega i proposen la dissolució del centre, que no arriba a materialitzar-se, atès que la junta de l'AMPA del centre Palau assumeix la direcció de l'entitat. En aquell moment, Jordi Sistach era president de l'AMPA del centre i a partir de llavors es converteix en un dels principals promotors d'aquesta iniciativa. Jordi Sistach, professor de secundària i pare d'una noia afectada, és una persona molt compromesa en l'àmbit polític i anys més tard serà síndic municipal de greuges a la població de Palamós (Baix Empordà). El 2003 es crea una residència a Girona, que pren el mateix nom que l'associació. Es gestiona amb la infraestructura que aporta la Fundació de Llars de l'Amistat Cheshire. L'entitat canvia el nom pel d'Agiris (Associació Gironina de Discapacitats Físics). Actualment, la residència Oxalis que hi ha a Girona depèn de la Fundació Llars de l'Amistat.

- L'estiu de 1993, l'Associació de Paràlisi Cerebral PACEM (associació d'estimulació primerenca) inaugura a Figueres una nova seu al número 5 del carrer del Progrés. La finalitat d'aquesta associació, a través d'un Servei d'Atenció Precoç que s'havia creat el 1988, és vetllar pels menors de 7 anys que pateixen alguna discapacitat. El 1993 el centre atenia 62 infants menors de 7 anys i 4 de més grans d'aquesta edat que el centre atenia per falta de mitjans de les famílies. Actualment en aquest centre els nens reben l'estimulació precoç. Els dos centres treballen de manera compartida i hi ha un traspàs d'informació i col·laboració en relació amb els alumnes que atenen, ja que durant un temps alguns alumnes comparteixen els dos centres.
- El curs 1994-1995 va sorgir d'alguns professionals que treballaven amb alumnes amb discapacitats la possibilitat, en el marc dels programes de formació permanent que organitzava el Departament d'Ensenyament i l'Institut de Ciències de l'Educació, la iniciativa de compartir les inquietuds i les experiències dels diferents centres. En un primer moment, van funcionar com a seminari de treball en què intercanviaven materials i coneixements; després van elaborar i experimentar unitats de programació, diferents materials, etc., dins el grup de treball que s'havia

constituït a l'empara de l'Institut de Ciències de l'Educació. El 1998 van constituir l'Associació de Professionals de l'Educació Especial (APEE) de les Comarques de Girona. Els dies 12 i 13 de març de 1999 van organitzar les primeres Jornades d'Intercanvi d'Experiències a l'Educació Especial. El 8 i 9 de març de 2002 organitzaven les segones jornades. Actualment, si bé formalment l'Associació continua vigent, els seus professionals no duen a terme cap mena d'actuació associativa dins l'entitat.

- El 1995 un grup de professionals (alguns havien treballat en el servei d'inserció laboral de l'associació ASTRID-21) van crear a Girona un servei de suport al treball per a les persones disminuïdes de les comarques de Girona. Aquest nou servei es deia TRESA. A més d'integrar laboralment les persones amb disminucions, l'associació tenia com a objectiu, a més de la integració laboral, possibilitar el desenvolupament del seu propi potencial, integrar socialment aquest col·lectiu, proporcionar a les empreses informació i orientació en la contractació de treballadors amb discapacitats i informar les famílies amb aquest problema.

La plena llibertat d'associació va arribar amb la Constitució espanyola de 1978, i les competències van passar dels governs civils a la Generalitat de Catalunya el març de 1982.⁶⁵⁵ Moltes d'aquelles primeres associacions han esdevingut avui fundacions. Avui les fundacions, d'acord amb el que estableix l'article 2 de la Llei 50/2002 de fundacions, són "[...] organizaciones constituidas sin fin de lucro que, por voluntad de sus creadores, tienen afectado de modo duradero su patrimonio a la realización de fines de interés general".⁶⁵⁶ Aquesta llei entrà en vigor l'1 de gener de 2003. Alhora, les fundacions estaven emparades per l'article 34.1 de la Constitució espanyola.

Les fundacions necessiten un patrimoni, han de perseguir finalitats d'interès general, no estan formades per socis i no poden tenir ànim de lucre. Avui es regeixen per la Llei 50/2002, de fundacions, quan són de competència estatal, és a dir, quan actuen en més d'una comunitat autònoma o quan la comunitat autònoma no disposa de legislació específica. En el cas de Catalunya, es regeixen per la Llei

⁶⁵⁵ Real Decreto 3526/1981, de 29 de diciembre, sobre traspasos de servicios del Estado a la Generalidad de Cataluña en materia de asociaciones. BOE núm. 47 (24 de febrer de 1982). Pàg. 4728-4730.

⁶⁵⁶ Ley 50/2002, de 26 de diciembre, de fundaciones. BOE núm. 310. (27 de desembre de 2002). Pàg. 45504 - 45515.

5/2001, de fundacions.⁶⁵⁷ La llei catalana, tal com assenyala el seu preàmbul: “[...] es dicta en ús de la competència exclusiva de la Generalitat de Catalunya sobre les fundacions de caràcter docent, cultural, artístic, beneficoassistencial, esportiu i similars que exerceixen principalment llurs funcions a Catalunya, d’acord amb el que estableix l’article 9.24 de l’Estatut d’Autonomia de Catalunya”. De fet, Catalunya ja s’havia dotat d’una regulació sobre les fundacions privades el 1982 amb la Llei 1/1982, de 3 de març.⁶⁵⁸ L’Estatut de Catalunya, en l’article 9.24, estableix que la Generalitat de Catalunya tenia competència exclusiva en matèria de “fundacions i associacions de caràcter docent, cultural, artístic, beneficoassistencial i similars, que desenvolupin principalment les seves funcions a Catalunya”.⁶⁵⁹ Les fundacions necessiten un fundador o fundadors, un patrimoni (suficient a partir de 30.000 €) i unes finalitats.

L’Administració protegeix les institucions, associacions i fundacions sense finalitat de lucre, i especialment les promogudes pels mateixos minusvàlids, les seves famílies o representants legals. Així, també queda establert a l’apartat 1 de l’article 4 de la Llei d’integració social dels minusvàlids el següent: “La Administración del Estado, las comunidades autónomas y las corporaciones locales ampararán la iniciativa privada sin ánimo de lucro, colaborando en el desarrollo de estas actividades mediante asesoramiento técnico, coordinación, planificación y apoyo económico. Especial atención recibirán las instituciones, asociaciones y fundaciones sin fin de lucro promovidas por los propios minusválidos, sus familiares o sus representantes legales”.⁶⁶⁰

Les associacions i les fundacions sense finalitat de lucre tenen objectius comuns en la societat, no pels seus integrants sinó per la finalitat que persegueixen. Les finalitats de les associacions no estan tan lligades a la societat; en canvi, les fundacions estan més orientades a donar servei a la societat.

Actualment, a les comarques de Girona hi ha les fundacions següents en l’àmbit de les persones amb discapacitats:

⁶⁵⁷ Ley 5/2001, de 2 de maig, de fundacions. DOGC núm. 3388 (15 de maig de 2001). Pàg. 6899.

⁶⁵⁸ Llei 1/1982, de 3 de març, de fundacions privades. DOGC núm. 206 (10 de març de 1982). Pàg. 584.

⁶⁵⁹ Ley orgánica 4/1979, de 18 de diciembre. Op. cit.

⁶⁶⁰ Ley 13/1982, de 7 de abril. Op. cit.

Nom de la fundació
Fundació Privada per a Disminuïts Psíquics de la Comarca del Pla de l'Estany
Finalitat
<p>Article 4. Finalitats:</p> <p>La Fundació té com a finalitats:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Crear, gestionar i dirigir tot tipus de serveis a fi de garantir que les persones amb disminució psíquica de la comarca del Pla de l'Estany puguin aconseguir el seu ple desenvolupament personal de qualitat de vida i d'integració a la comunitat, prestant una atenció especial als aspectes de rehabilitació, socialització, ocupació terapèutica, treball, habitatge i de lleure. b) Vetllar per la problemàtica de les persones amb disminució psíquica en tots els seus aspectes i, a aquest efecte, realitzar totes aquelles actuacions que estiguin encaminades a millorar la seva qualitat de vida [...].
Data de creació - Número de registre
05/06/2002 - núm. 1655
Ubicació / Àmbit geogràfic
Banyoles (Pla de l'Estany) / Comarca del Pla de l'Estany

Nom de la fundació
Fundació Privada Albertí Farreró
Finalitat
<p>Article 3. Objecte o finalitat de la Fundació.</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Potenciar les capacitats creatives, l'autoestima i l'autonomia dels nois i noies disminuïts psíquics mitjançant activitats relacionades amb el teatre, perquè la societat els conegui i els entengui. b) Treballar per millorar la qualitat i assegurar la continuïtat d'aquestes activitats, que han desembocat en la creació d'un grup de teatre denominat Grup de Teatre El Trampolí [...]. c) Ampliar les activitats organitzant "tallers de creativitat" per al tractament d'altres temes col·laterals a l'art escènic com cursets de ball, pintura, escriptura..., que ajudin a seguir estimulants les seves capacitats. d) Realitzar tasques divulgatives perquè la societat entengui que l'oci i el temps lliure també són un dret per a les persones amb discapacitats i que es poden oferir altres alternatives, com el tractament de les estones d'oci en col·lectivitat, tan important per el seu desenvolupament individual i social. [...]
Data de creació - Número de registre
01/10/2001 – núm. 1581
Ubicació / Àmbit geogràfic
La Bisbal d'Empordà (Baix Empordà) / Catalunya

Nom de la fundació
Fundació Vilagran-Maristany (VIMAR)
Finalitat
<p>Article 6.</p> <p>Les finalitats de la Fundació són:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Impulsar, promoure, finançar i executar temes de tipus cultural, educatiu, mèdic, laboral i d'acolliment de persones amb disminució psíquica en el sentit més ampli. • Portar a terme activitats encaminades a poder desenvolupar la tasca d'acolliment de persones amb disminució psíquica. • Crear, bé directament o amb col·laboració d'altres persones físiques o jurídiques, tallers d'ocupació per a persones amb disminució psíquica. • Crear un departament especialitzat que es pugui convertir en òrgan tutelar de persones amb disminució psíquica.
Data de creació - Número de registre
07/07/1999 - núm. 1302
Ubicació / Àmbit geogràfic
La Bisbal d'Empordà (Baix Empordà) / Comarca del Baix Empordà

Nom de la fundació
Fundació privada ASPRONIS
Finalitat
<p>Article 6.</p> <p>Són fins de la fundació: la promoció i el foment de la prevenció, l'educació, la formació professional, l'activitat laboral, l'esbarjo, l'atenció residencial i l'assistència sanitària, cultural i social dels deficients mentals, en l'àmbit de les comarques catalanes [...].</p>
Data de creació - Número de registre
16/04/1992 - núm. 603
Ubicació / Àmbit geogràfic
Blanes (la Selva) / Catalunya

Nom de la fundació
Fundació privada El Vilar
Finalitat
<p>Article 6.</p> <p>Són fins de la fundació: la promoció i el foment de la formació professional i l'activitat laboral, així com la integració social dels deficients mentals en l'àmbit de les comarques catalanes, i de forma específica, les activitats realitzades en el centre especial de treball. [...]</p>
Data de creació - Número de registre
21/04/1992 - núm. 604
Ubicació / Àmbit geogràfic
Blanes (la Selva) / Catalunya

Nom de la fundació
Fundación Catalana del Minusválido
Finalitat
<p>Artículo 3. Finalidad fundacional.</p> <p>Toda acción en favor de:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. La creación de residencias y centros de día, para personas minusválidas. 2. La creación de escuelas de enseñanza y cursos, para la recuperación física, social y laboral de personas minusválidas de todo tipo. 3. La defensa del medioambiente y formación del cultivo ecológico y ornamental. 4. La creación del empleo [...]. 5. La promoción del deporte, la cultura y la ecología. 6. El soporte a la supresión de barreras arquitectónicas, raciales, lingüísticas y nacionalistas [...].
Data de creació - Número de registre
13/08/2001 – núm. 1573
Ubicació / Àmbit geogràfic
Castelló d'Empúries (Alt Empordà) / Catalunya

Nom de la fundació
Fundació Privada ALTEM
Finalitat
<p>Article 2.</p> <p>La Fundació tindrà, en termes generals, la finalitat de prestació de serveis de caràcter social i assistencial en l'àmbit dels disminuïts psíquics.</p>
Data de creació - Número de registre
14/09/1999 – núm. 1314
Ubicació / Àmbit geogràfic
Far d'Empordà (Alt Empordà) / Comarca de l'Alt Empordà

Nom de la fundació
Fundació Tutelar de l'Empordà
Finalitat
<p>Article 4.</p> <p>La finalitat [...] és tutelar persones de les comarques de l'Empordà que hagin estat declarades incapaces judicialment, amb un grau d'incapacitat o disminució administrativa superior al 33 %, procurar la seva qualitat de vida, així com promoure les accions necessàries encaminades a la seva integració social [...].</p>
Data de creació - Número de registre
11/10/2002 – núm. 1700
Ubicació / Àmbit geogràfic
Figueres / Figueres (Alt Empordà)

Nom de la fundació
Fundació privada ASTRES
Finalitat
<p>Article 6.</p> <p>La Fundació [...] té com a objectiu principal els fins fundacionals següents:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Vetllar per l'atenció integral de les persones amb disminució i especialment amb síndrome de Down, amb l'objectiu de millorar la seva qualitat de vida. 2. Vetllar per la creació i crear tota mena de recursos que garanteixin que les persones amb disminució i en especial amb síndrome de Down tinguin totes les àrees de la persona cobertes [...]. 3. Consolidar, crear i dirigir espais de treball on les persones amb disminució i especialment amb síndrome de Down puguin desenvolupar al màxim les seves capacitats laborals, entre d'altres un Centre Especial de Treball i Centre Ocupacional. 4. Crear, organitzar i dirigir residències, centres, pisos i habitatges per acollir persones amb disminució, especialment amb síndrome de Down, per tal de vetllar per la seva integració social i el seu benestar. 5. Actuar com a fundació tutelar [...].
Data de creació - Número de registre
03/05/2002 – núm. 1648
Ubicació / Àmbit geogràfic
Girona / Catalunya

Nom de la fundació
Fundació Centre de Documentació i Estudi sobre la Infància i Adolescència en Perill
Finalitat
<p>Article 2.</p> <p>La Fundació té per objecte la recollida d'informació i documentació, així com la realització i promoció d'estudis sobre el tema de la infància i adolescència marginada o amb problemes de conducta, tot plegat dirigit a les persones i institucions que treballen en aquell camp social.</p>
Data de creació - Número de registre
20/05/1985 – núm. 170
Ubicació / Àmbit geogràfic
Girona / Catalunya

Nom de la fundació
Fundació Centre Joan Riu
Finalitat
Article 5. La Fundació té per objecte l'assistència als minusvàlids psíquics profunds [...]
Data de creació - Número de registre
22/05/1989 – núm. 436
Ubicació / Àmbit geogràfic
Girona / Catalunya

Nom de la fundació
Fundació privada Minusvàlids Físics Associats
Finalitat
Article 2. La finalitat de la Fundació serà dedicar-se a activitats de caràcter social i assistencial i, especialment crear, desenvolupar i mantenir centres d'ensenyament especial, de formació professional i de treball ocupacional per a persones qualificades de minusvàlides degut a un dèficit físic o funcional que no els permet seguir la integració en el món del treball; així com crear tota mena d'iniciatives i empreses per donar feina estable a persones amb dèficits físics, també crear centres de rehabilitació i residències per a persones amb les mateixes característiques i potenciar i donar tota mena de suport tècnic per tal d'afavorir al màxim la integració d'aquestes persones al món del treball i la vida social. [...]
Data de creació - Número de registre
10/02/1994 – núm. 757
Ubicació / Àmbit geogràfic
Girona / Comarques de Girona

Nom de la fundació
Fundació privada Ramon Noguera de Girona
Finalitat
Article 4. La Fundació té com a finalitat crear, gestionar i dirigir tot tipus de centres i serveis a fi d'assistir els disminuïts psíquics de la província de Girona, donant prioritat a la comarca del Gironès, [...] així com dur a terme les funcions de tutela per mandat legal d'aquells nois i noies declarats incapacitats que no tinguin família.
Data de creació - Número de registre
23/07/1996 – núm. 1005
Ubicació / Àmbit geogràfic
Girona / Comarca del Gironès

Nom de la fundació
Fundació Síndrome de Down i Comarques (ASTRID 21)
Finalitat
<p>Article 5.</p> <p>La Fundació té per objecte:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) La protecció de tots els seus aspectes, preferentment, de les persones (al llarg de tota la seva vida) nascudes amb la síndrome de Down, però també està oberta a les altres minusvalideses que no es contraposen amb l'atenció dels afectats per la síndrome de Down. b) La investigació sobre la síndrome de Down i per tant el seu estudi, diagnòstic i tractament, així com la divulgació i publicacions sobre el tema. c) La promoció de serveis, centres i institucions, per tal d'assolir les finalitats esmentades. d) La integració social de les persones afectades per les minusvalideses, fomentant a tal efecte i perfeccionant fins on sia possible [...].
Data de creació - Número de registre
07/06/1993 – núm. 681
Ubicació / Àmbit geogràfic
Girona / Comarques de Girona

Nom de la fundació
Fundació Tutelar del Gironès
Finalitat
<p>Article 4.</p> <p>La Fundació té com a finalitat tutelar persones amb disminució psíquica de la Comarca del Gironès que hagin estat declarades incapaces judicialment, amb un grau d'incapacitat o disminució administrativa superior al 33 %, procurar la seva qualitat de vida, així com promoure les accions necessàries encaminades a la seva integració social, [...].</p>
Data de creació - Número de registre
05/10/2000 – núm. 1450
Ubicació / Àmbit geogràfic
Girona / Comarca del Gironès

Nom de la fundació
Fundació privada OREIG
Finalitat
Article 3. Objecte. La fundació té per finalitat l'atenció i prevenció de trastorns i disharmonies del desenvolupament; per tal de facilitar que tots els infants tinguin el medi (familiar, escolar i social) més favorable possible per créixer i desenvolupar-se com a individus. Garantir l'atenció precoç a la primera infància a partir d'una atenció interdisciplinària que tingui en compte els aspectes medicopsicològics, educatius i socials, com també l'orientació a la família i a l'escola. [...]
Data de creació - Número de registre
11/12/1997 - núm. 1126
Ubicació / Àmbit geogràfic
Palamós (Baix Empordà) / Catalunya

Nom de la fundació
Fundació privada ADIS
Finalitat
Article 3. La Fundació té per objecte afavorir la integració social de col·lectiu de discapacitats físics, psíquics i sensorials [...].
Data de creació - Número de registre
01/03/2002 - núm. 1627
Ubicació / Àmbit geogràfic
Puigcerdà (Cerdanya) / Catalunya

Nom de la fundació
Fundació privada Tallers de la Cerdanya
Finalitat
Article 6. Finalitats. Són finalitats de la FTCE la promoció i el foment de la prevenció, l'educació, la formació professional, l'activitat laboral, l'esbarjo, l'atenció residencial i l'assistència sanitària, cultural i social de les persones que tinguin algun tipus de disminució psíquica, física o sensorial. Són també objectius de la Fundació [...] les activitats relacionades amb l'exercici de la tutoria que es desprèn de la Llei 39/91, de 30 de desembre, sobre les tuteles.
Data de creació - Número de registre
11/01/2001 - núm. 1494
Ubicació / Àmbit geogràfic
Puigcerdà (Cerdanya) / Comarca de la Cerdanya

Nom de la fundació
Fundació privada MAP
Finalitat
Article 4. La Fundació privada MAP té com a finalitat crear, gestionar i dirigir tot tipus d'activitats, centres i serveis a fi d'assistir els disminuïts psíquics i també físics i sensorials de la comarca del Ripollès, en l'àmbit rehabilitador, d'assistència, de qualitat de vida, laboral i de lleure. [...].
Data de creació - Número de registre
01/04/1997 - núm. 1047
Ubicació / Àmbit geogràfic
Ripoll (Ripollès) / Catalunya

Nom de la fundació
Fundació privada de Serveis Assistencials de la Garrotxa
Finalitat
Article 2. La Fundació [...] té per finalitat: aconseguir la inserció plena de les persones amb disminució psíquica i/o física a la societat [...].
Data de creació - Número de registre
03/07/1998 - núm. 1194
Ubicació / Àmbit geogràfic
Santa Pau (la Garrotxa) / Catalunya

Nom de la fundació
Fundació Els Joncs
Finalitat
Article 2. La finalitat de la Fundació serà dedicar-se a activitats de caràcter social i assistencial i, especialment crear, desenvolupar i mantenir centres d'ensenyament especial, de formació professional i de treball ocupacional per a nens i nenes qualificats de límits i que tenen un dèficit intel·lectual que no els permet seguir cursos normals o la integració en el món del treball; així com crear tota mena d'iniciatives i empreses per donar feina estable a persones amb dèficits intel·lectuals, i també crear centres de rehabilitació i residències per a persones amb les mateixes característiques [...].
Data de creació - Número de registre
23/03/1992 - núm. 597
Ubicació / Àmbit geogràfic
Sarrià de Ter (Gironès) / Catalunya

En l'àmbit de l'ensenyament, la Llei orgànica 8/1985, de 3 de juliol, reguladora del dret a l'educació,⁶⁶¹ estableix la participació de les famílies dins els centres educatius. La mateixa LODE garanteix la llibertat d'associació dels pares dels alumnes dins l'àmbit educatiu. El Decret 202/1987, de 19 de maig, regulava les associacions de pares d'alumnes⁶⁶² i la seva participació en les institucions educatives.

1.3. La creació dels centres i el paper de l'Administració educativa a les comarques de Girona

A finals del segle XVIII i primers del XIX s'inicia el període de la institucionalització especialitzada de les persones amb discapacitats. Aquest tractament més específic de les persones amb discapacitats comença amb les persones que pateixen una deficiència sensorial, concretament amb els sords.

El mestre Joan Carreras i Dagas, nascut a Girona el 1823, va guanyar per oposició el 1861 una plaça de mestre director de música de l'Escola de Cecs de Barcelona. El 1872 va tornar a Girona i un any més tard va fundar, juntament amb els seus fills, el Colegio de Ciegos y Sordomudos y Academia de Música. Aquest centre es va instal·lar a l'edifici immediat a l'Institut Provincial, al carrer de la Força, 29. En el mateix espai s'hi va establir una acadèmia de música (de fet, del mestre Carreras és més coneguda la seva faceta com a músic que no la d'educador especialitzat).⁶⁶³ El 1876, el mestre Carreras es traslladà amb la seva família a Pons (França) i l'escola es tancà. Fou una experiència molt breu, però fou la primera experiència d'atenció educativa institucionalitzada de què tenim constància que es dugué a terme a les comarques de Girona.

Fou la posada en marxa de l'escola obligatòria i gratuïta, tal com assenyala Alexandre Galí en la seva *Història de les institucions i del moviment cultural a*

⁶⁶¹ Ley orgánica 8/1985, de 3 de julio, reguladora del derecho a la educación. BOE núm. 159 (4 de juliol de 1985). Pàg. 21015 - 21022.

⁶⁶² Decret 202/1987, de 19 de maig, pel qual es regulen les associacions de pares d'alumnes. DOGC núm. 854 (19 de juny de 1987). Pàg. 2472.

⁶⁶³ Quan CARLES RAHOLA (Cadaqués, Alt Empordà, 1881 - Girona, 1939), literat, publicista i historiador, en el seu llibre RAHOLA LLORENS, C. (1929). *La ciutat de Girona*. Volum II. Barcelona: Editorial Barcino, parla d'alguns gironins "esclarits", i concretament quan fa referència a Joan Carreras i Dagas, en cap moment esmenta el treball a Girona sobre l'acadèmia per a sords i cecs que va tenir al carrer de la Força.

Catalunya 1900-1936, la que va posar en evidència l'enorme quantitat de nens i nenes, nois i noies amb deficiències que hi havia amagats a les cases: "Els idiotes pregonos eren hospitalitzats com els raquítics i els escrofulosos; els perversos eren tractats com a criminals i els imbècils i febles eren amagats per les famílies o es perdien en el món dels captaires o en la trinxeria".⁶⁶⁴ Fou també, per altra banda, l'aparició de l'escola graduada, que es produeix de manera molt lenta a partir de la segona meitat del segle XIX, la que, com a escola homogeneïtzadora, separa els alumnes bons, els normals i els menys dotats. Les escoles graduades tenien l'origen en la legislació escolar, en el Reglamento de las escuelas prácticas anejas a las normales de l'any 1899.⁶⁶⁵ S'intentaria dur a la resta d'*escuelas nacionales (escuelas públicas de instrucción primaria)* el 1905 ("Art. 27: En todas las Escuelas públicas de instrucción primaria se establecerá la enseñanza graduada").⁶⁶⁶ Pròpiament no serà fins al 1910⁶⁶⁷ que es durà a terme d'una manera més "moderna i progressista" que l'anterior (l'intent) de 1901.⁶⁶⁸ Les escoles públiques, des de 1910, portaran el nom d'*escuela nacional de enseñanza primaria*.

A les comarques de Girona la primera escola pública graduada era el Grupo Escolar de Girona (avui CEIP Joan Bruguera), que s'inaugurava el 1911.⁶⁶⁹ Santiago Molina i Àngel Gòmez assenyalen que: "[...] la escuela graduada homogeneïtzadora se convertí en la escuela de las medianías y/o de las mediocridades, quedando las escuelas especiales para los menos dotados intelectualmente (que, en la mayoría de los casos, es como decir para los niños procedentes de las clases sociales de más bajo nivel sociocultural) y las escuelas privadas de élite para los niños procedentes de las clases sociales de mayor nivel sociocultural y económico". Però

⁶⁶⁴ GALÍ, A. (1979). *Ensenyament primari. Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya. 1900-1936*. Vol. Llibre II, segona part. Barcelona: Fundació Alexandre Galí. Pàg. 244.

⁶⁶⁵ Real decreto fijando el reglamento por el que han de regirse las escuelas graduadas a que se refieren los artículos 2.º, 3.º, 4.º y 5.º del Real decreto de 23 de septiembre de 1898. *Gazeta de Madrid*. Núm. 248 (5 de setembre de 1899). Pàg. 863-865.

⁶⁶⁶ Real decreto reorganizando la primera enseñanza. *Gazeta de Madrid*. Núm. 82 (23 de març de 1905). Pàg. 1107-1109. Pàg. 1109.

⁶⁶⁷ Real decreto sobre reorganización de la escuelas de primera enseñanza. *Gazeta de Madrid*. Núm. 162 (11 de juny de 1910). Pàg. 548-550.

⁶⁶⁸ Real decreto autorizando al ministro de Instrucción pública y Bellas Artes para que en los presupuestos generales de su departamento, a partir del que se forme para el año 1902, incluya las partidas necesarias, conforme a las disposiciones de este decreto, para el pago de las atenciones de personal y material de las escuelas públicas de primera enseñanza. *Gazeta de Madrid*. Núm. 303 (30 d'octubre de 1901). Pàg. 498-499.

⁶⁶⁹ El 9 de desembre de 1900 Antonio García Alix col·locà a Cartagena la primera pedra del que es considera el primer edifici que es va construir a Espanya per acollir-hi escoles graduades.

l'escolarització d'un alumne amb discapacitats no es veia sempre —almenys algunes famílies i la mateixa societat— amb bons ulls. Els gironins Josep Mallart⁶⁷⁰ i Pere Roselló⁶⁷¹ el 1917 (i en revistes diferents però en el mateix article) deien el següent: “[...] La cuestión es delicada. Admitir un normal en una clase especial, cuando no lo necesita, es causarle un daño irreparable. Conservar un anormal en la clase ordinaria es, no solamente hacerle perder el tiempo y perjudicar a sus discípulos, sino exponerle a una acentuación de su anormalidad [...]. Hay que hacer notar de paso que las familias se muestran, en general, reacias a que sus hijos concurren a estos centros por temor al calificativo de anormal. Sólo haciendo palpables los satisfactorios resultados se vencerán estos escrúpulos”.⁶⁷² Pere Roselló fou deixeble d'Edouard Claparède (1873-1940), una de les figures més importants que ha tingut l'escola de Ginebra i un dels més importants impulsors europeus de la psicologia aplicada al llarg de la primera meitat del segle XX. La revista *El Magisterio Gerundense*⁶⁷³ es feu ressò d'una visita d'aquest psicòleg suís el 1920, encara que només fos per unes hores la tarda del 31 d'agost, per tractar d'aquests principis pedagògics amb representants del magisteri i la inspecció gironina.

⁶⁷⁰ JOSEP MALLART I CUTÓ, nascut a Espolla (Alt Empordà) el 1897, mestre i pedagog, més aviat destacà en el camp de la psicologia del treball, l'orientació professional i l'ergonomia. L'any 1915 obtingué el títol de mestre de primer ensenyament. Féu una estada curta a l'institut Jean Jacques Rousseau de Ginebra. L'any 1917 va estudiar a l'Escuela Superior del Magisterio i a la Universitat de Madrid. Aquell mateix any publicà un article sobre l'educació dels nens anormals (és pròpiament l'única incursió dins aquest camp que dugueren a terme tant l'un com l'altre al llarg de la seva vida). Amb Pere Roselló —que tenia la mateixa edat—, bon amic gironí i empordanès, coincidiren amb els anys en nombrosos projectes, i sobretot al llarg de la seva estada a Ginebra. Estudià psicotècnia i orientació professional a Berlín. L'any 1932 fou nomenat inspector general d'Escoles de Treball del Ministeri d'Educació. Fou membre de diverses entitats científiques espanyoles i estrangeres, i publicà importants i nombrosos estudis pedagògics i laborals. L'any 1950 fou un dels fundadors de la Sociedad Española de Psicología. Morí l'any 1989.

⁶⁷¹ PERE ROSELLÓ I BLANCH, nascut a Sant Antoni de Calonge (Baix Empordà) el 4 de març de 1897, obtingué el títol de mestre a la Normal de Girona. Es graduà l'any 1920, amb una beca que havia obtingut a l'Escola Superior del Magisteri. Una altra beca que obtingué aquell mateix any, de la Junta de Ampliación de Estudios, li serví per anar a l'Institut Jean Jacques Rousseau de Ginebra. Fou deixeble d'Edouard Claparède i de Pierre Bovet. Als anys trenta fou director de la secció de psicologia de l'Institut de Orientación Profesional de Madrid. També fou professor de pedagogia comparada (un dels iniciadors i precursors d'aquesta assignatura) a la Universitat de Ginebra, mentre era membre del secretariat de la UNESCO i de la direcció de l'Oficina Internacional d'Educació (Bureau International d'Éducation, BIE) de Ginebra, que quedà integrada a la UNESCO l'any 1969. Havia estat inspector d'educació a Lleida l'any 1920 i després a Conca fins al 1923, data en la qual va demanar l'excedència. Té algunes publicacions d'una certa importància i relleu, a més de l'activitat investigadora, pedagògica i directiva que dugué a terme al llarg de la seva vida. Va morir el 20 d'agost de 1970 a Ginebra.

⁶⁷² MALLART CUTÓ, J.; ROSELLÓ, P. (1917). “Educación de los niños anormales”. *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*. Núm. 686. Pàg. 142-146. Pàg. 143.

MALLART CUTÓ, J.; ROSELLÓ, P. (1917). “Educación de los niños anormales”. *El Magisterio Gerundense*. Núm. 442. Pàg. 4-10. Pàg. 5

⁶⁷³ JUNQUERA MUNÉ, J. (1920). “Claparede”. *El Magisterio Gerundense*. Any XIV. Núm. 595. Pàg. 5-7.

La persona amb discapacitat rebia un judici amb caràcter definitiu sobre el seu estat i, sovint, s'oblidava que es tractava d'una situació que podia ser momentània. A principis del segle XX el diagnòstic servirà per decidir quins nens han d'anar a una institució; aquesta serà una de les principals raons perquè es faci. Moltes de les crítiques en un sistema educatiu basat en les pràctiques diagnòstiques —des de les visions mèdiques i psicològiques en què es basava el diagnòstic— corresponen al fet que aquest sistema ha servit, sovint, únicament per a la categorització i etiquetatge dels deficients. Segons el mateix Galí, “el desenvolupament de l'educació dels deficients es deu principalment a la psicologia moderna de laboratori i experimentació, que en prendre la patologia psíquica com un dels mètodes més importants per a la descoberta del mecanisme de la psicologia normal ha permès el destriament i la classificació d'aquests anormals i ha obert el camí a la pedagogia per a llur tractament”.⁶⁷⁴ En qualsevol cas, però, no serà fins a mitjan anys seixanta, que coincidirà amb l'època de creació de la major part d'associacions pro persones amb discapacitat, que l'escolarització obligatòria es donarà gairebé en la seva totalitat i d'una manera més o menys efectiva. La llei que aprovava el Plan de Desarrollo Económico en relació amb les polítiques d'educació diu el següent respecte a l'obligatorietat de l'ensenyament: “En el orden de la enseñanza elemental se establecerá de inmediato la escolarización obligatoria hasta los catorce años, y a consecuencia de ésta y del crecimiento demográfico, se incrementará el ritmo de construcciones escolares hasta ofrecer los servicios mínimos de enseñanza a todos los españoles [...]”.⁶⁷⁵ No fa, però, cap menció especial a l'atenció educativa als infants amb discapacitats. Anys més tard, la Comisión de Enseñanza y Formación Profesional del III Plan de Desarrollo es fixà com a termini l'escolarització total per al 1976 (anys 1972 a 1976) dels alumnes en edats compreses entre els 6 i els 13 anys d'edat. No feia res més que portar a la pràctica els postulats de la Llei d'educació de l'any 1970. El 1966, el Plan de Desarrollo establí una certa preocupació envers l'educació dels infants amb discapacitats (*niños especiales*), primer amb la formació de cursos de nou mesos per a personal especialitzat en pedagogia terapèutica, segon amb les beques especials per a nens necessitats d'educació especial.

⁶⁷⁴ GALÍ, A. (1979). Op. cit. Pàg. 249.

⁶⁷⁵ Plan de Desarrollo Económico y Social para el período 1964-1967. BOE núm. 35 (10 de febrer de 1964). Pàg. 1768-1769.

A Girona s'organitzava, el 1943, una setmana pedagògica en què participaven diferents personalitats polítiques, educatives i culturals de Girona i de fora de les comarques gironines. En aquell moment, no hi havia cap institució ni s'havia fet cap actuació sobre l'atenció educativa institucionalitzada per a infants amb discapacitats. Tal com assenyalava la Circular de la Inspección de Primera Enseñanza de Gerona:

“Conforme estaba anunciado, el día 28, a las 7 de la tarde, con asistencia de las Autoridades y gran número de maestros, se inauguró la Semana Pedagógica pronunciando una insuperable conferencia el Consejero Nacional de Educación, Excmo. Sr. D. Alfonso Iniesta Corredor, desarrollando el tema siguiente: La Escuela Española: Nuestros deberes. En días sucesivos dieron sus magníficas conferencias D. Luis Mª Mestras, sobre el tema: Selección de niños anormales [...] Sala de conferencias del Grupo Bruguera”.⁶⁷⁶

Qui dugué a terme aquesta conferència sobre la selecció dels infants amb discapacitats fou l'aleshores inspector de Girona Lluís Maria Mestras. No hi havia gaires conferències, xerrades i cursos que tractessin aquesta temàtica, per la qual cosa se l'ha de considerar una de les primeres actuacions envers aquest col·lectiu a les comarques de Girona.

La Ley de educación primaria, de 18 de juliol de 1945,⁶⁷⁷ la primera que es promulga per a aquest nivell després de la Guerra Civil, recull en l'article 33 la preocupació pels deficients, però desgraciadament aquest article, igual que altres que també representaven un avenç en la pràctica educativa, no es va desplegar fins molt més tard. L'article 33 plantejava per primera vegada la creació d'escoles especials per a nens “anormals”.

L'administració educativa gironina recull —hi ho deixa escrit—, a la circular que periòdicament publica la Inspección de Enseñanza Primaria a Girona, l'abril de 1949, que, segons un *Extracto del Boletín n.º 88 de la Oficina Internacional de Educación de Ginebra*, es fan una sèrie de recomanacions als *ministerios de Educación Nacional* referents al desenvolupament dels serveis de psicologia escolar. Una d'aquestes recomanacions fou:

⁶⁷⁶ Circular XXIV de noviembre de 1943, de la Inspección de Primera Enseñanza de Gerona. Pàg. 2. Font: FRUdG.

⁶⁷⁷ Ley de 17 de julio de 1945. Op. cit.

"Que en la medida de lo posible sean organizados servicios de psicología escolar para responder en particular a las necesidades siguientes: determinación de los retrasados y de los superdotados, readaptación de los niños difíciles, orientación y selección escolares, orientación preprofesional, adaptación de los programas escolares y control del rendimiento de los diferentes métodos pedagógicos en colaboración con los profesores y las autoridades escolares".⁶⁷⁸

El cert és que al llarg de més de setanta anys no hi ha cap temptativa d'atenció institucionalitzada a les nostres comarques, fora de la curta experiència del centre del mestre Joan Carreras a Girona ciutat. Hi ha, per tant, una manca de compromís de l'Administració envers les necessitats de les persones amb discapacitat, i aquesta manca de compromís es tradueix en una absència a molts nivells: no hi ha serveis de detecció i valoració de les necessitats d'una persona amb discapacitat, d'atenció primerenca, de serveis educatius institucionalitzats, d'orientació familiar, de serveis sanitaris, etc. A mitjan segle passat es crea el centre Nostra Senyora de Montserrat, situat a Caldes de Malavella, regentat per les germanes hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús, que, tot i deixar de funcionar com a centre educatiu per a nenes el 1995, actualment continua duent a terme tasques com a residència i centre especial de treball per a adults d'ambdós sexes. Hi ha hagut, d'una manera força generalitzada, una manca d'iniciativa per part de les administracions pel que fa a l'atenció a les persones amb discapacitat. Certament, tots aquests esforços o bé neixen, com és el cas de la institució de Caldes de Malavella, per part d'una congregació religiosa o bé la creació d'aquests serveis parteix d'iniciatives conjuntes entre professionals i pares afectats que assumeixen de manera subsidiària el paper que li hagués hagut de pertocar a l'Administració.

La Circular núm. 95 de maig de 1951 de la Inspecció a Girona recollia la informació següent: "Escuela de Retrasados Mentales. La Junta Municipal de Enseñanza de Gerona ha acordado interesar la creación de una Escuela de Retrasados Mentales, en el casco urbano de la población".⁶⁷⁹ L'Ajuntament de Girona, que presidia l'alcalde Antoni Franquet i Alemany,⁶⁸⁰ tractà el tema i el deixà

⁶⁷⁸ Circular núm. 77, de abril de 1949, de la Inspección de Primera Enseñanza de Gerona. Pàg. 2. Font: FRUdG.

⁶⁷⁹ Circular núm. 95, de mayo de 1951, de la Inspección de Enseñanza Primaria de Gerona. Pàg. 3. Font: FRUdG.

⁶⁸⁰ ANTONI FRANQUET I ALEMANY (Girona, 1909-1992) fou alcalde de Girona des del 2 de desembre de 1946 fins al 21 de setembre de 1957, data en què és substituït per Pere Ordis i Llach. Antoni Franquet era militar mutilat (havia estat alferes de complement l'any 1936), i l'any 1971 va arribar a ser coronel honorari. Havia estat jutjat per un tribunal popular, que el va absoldre, i més tard es va passar al bàndol franquista. Va ser ferit a la batalla de l'Ebre, a la Guerra Civil Espanyola, fet que li comportà ser nomenat cavaller mutilat. Era, per tant, en certa manera una persona preocupada per les discapacitats. Alcalde en període franquista, i per tant afí al règim, ocupà nombrosos càrrecs administratius, ja que ingressà a FET-JONS l'any 1939. Fou delegat provincial d'excombatents, diputat gestor (1941-1944) —fou diputat ponent de cultura—, secretari provincial de FET i de les JONS (1943/44), sotscap provincial del Movimiento (1944/57), procurador en corts, membre del consell provincial del Movimiento i de la Guàrdia de Franco, a

recollit a l'acta de 15 de juny de 1951 del Ple Municipal. Hi figurava, per tant, la creació d'una *escuela unitaria para retrasados mentales*:

"Día 15 de Junio de 1951

Presidente:

Sr. Franquet; Señores: Figueras, De Toca, Casas, Ginés, Simón, Bachs, Medinà, Gussinyé, Ordís, Garriga, Escatllar; Secretario: Sr. Torrent; Interventor: Sr. Salvador

Cultura. Creación Escuela unitaria retrasados mentales

Informada la Corporación Municipal del acuerdo tomado el primero de Marzo del año en curso por la Junta Municipal de Enseñanza en el sentido de solicitar del Ministerio de Educación Nacional la creación en el casco urbano de esta ciudad y como Escuela unitaria anexa a las Escuelas "José Antonio", de una clase de retrasados mentales; abundando en los motivos sociales y pedagógicos que inducen a solicitar la creación de dicha Escuela y habida cuenta del régimen especial de provisión del profesorado que deba regir dicha Escuela, a propuesta facultativa del Organismo que solicita la creación, en este caso el Excmo. Ayuntamiento de Gerona; de conformidad con la proposición presentada por el señor Teniente de Alcalde Ponente de la Comisión de Cultura y Deportes, previo debate, es acordado:

Solicitar del Ministerio de Educación Nacional de conformidad con lo interesado por la Junta Municipal de Enseñanza, la creación de una clase de "Retrasados Mentales" como Escuela Unitaria anexa a las Escuelas "José Antonio", de esta Capital.

Autorizar al Excmo. Sr. Alcalde-Presidente de la Corporación Municipal para que desarrolle el trámite legal establecido para aquel fin, así como, también, para que eleve propuesta de la persona que deba regir la clase antedicha de "Retrasados Mentales", dando cuenta de su nombramiento al Pleno Municipal."⁶⁸¹

Uns mesos més tard, surt publicada al BOE⁶⁸² la creació d'una *escuela de retrasados mentales*, a petició de l'Ajuntament de Girona, que funcionaria com a unitària de nenes en el Grupo Escolar José Antonio, i el nomenament amb caràcter definitiu de la mestra M. Àngels Alemany Boris,⁶⁸³ que era mestra a Sant Daniel. En

més d'alcalde de Girona durant el període 1946-1957. L'any 1947, mentre era alcalde de Girona, va rebre la comanda senzilla de l'orde de Cisneros. Era nebot de qui seria la primera mestra nacional de *primera enseñanza*, que tindria un grup d'alumnes amb retard mental a les comarques de Girona (tot i que aquesta dada no s'ha pogut corroborar, ja que, si bé el nomenament existia, a la pràctica no hi ha constància que així fos en realitat). En el procés de depuració que va haver de patir la seva tia, hi intervingué moltíssim. El seu germà, Josep Franquet i Alemany, també fou un membre destacat del Movimiento a Girona. Morí l'any 1992 a Girona, a l'edat de 83 anys.

⁶⁸¹ A l'acta de 15 de juny de 1951 del Ple Municipal de l'Ajuntament de Girona. Pàg. 136. Font: AMGI.

⁶⁸² Orden de 16 de julio de 1951 por la que se crean definitivamente secciones de Retrasados Mentales en los grupos que se citan. BOE núm. 217 (5 d'agost de 1951). Pàg. 3692-3693.

⁶⁸³ MARIA ÀNGELS ALEMANY I BORIS (Girona, 1895 - Barcelona, 1990) ha estat una mestra que en els darrers anys ha rebut el reconeixement d'institucions i entitats lligades al camp de l'ensenyament. Nascuda a la ciutat de Girona, fou *maestra de primera enseñanza superior*. Va ingressar al magisteri de primària en virtut del torn lliure d'oposicions començades a Barcelona el 28 de maig de 1917 i finalitzades el 20 de gener de 1918 a la mateixa ciutat, amb el número 17 de la llista general. El seu primer destí, el juliol de 1918, fou l'escola nacional graduada de Mont-roig del Camp (Tarragona), i després fou mestra a l'escola unitària de la Cellera de Ter, l'octubre de 1919. En aquesta població de la comarca de la Selva va conèixer qui seria el seu marit, Josep Fàbregas Masó, secretari d'aquest ajuntament. Precisament per trasllat-ascens del seu marit a la població de Lloret de Mar, s'hi estableix ella també com a mestra. Per concurs de trasllat pren possessió l'1 de setembre de 1933 a la Graduada de nenes de Lloret de Mar (en seria la directora l'any 1935). L'estada a Lloret de Mar es veié truncada per la Guerra Civil Espanyola. Tingué enormes problemes, i el procés de depuració que va haver de viure va servir, finalment per situar-la de nou a l'ensenyament, però els recels que patí foren enormes, perquè s'adaptà —possiblement amb massa facilitat— al nou règim que instaurà el general Franco. Fou una persona amb un profund sentiment religiós, les pràctiques del qual va transmetre a

aquesta mateixa ordre es creaven dues seccions en la graduada de nenes Concepción Arenal a La Coruña. La circular de la inspecció gironina també deixaria constància del fet.⁶⁸⁴

Al llarg dels mesos d'abril, maig i juny de 1947 s'havia fet a Girona, organitzat pel Dispensario de Higiene Mental de la Jefatura Provincial de Sanidad, d'acord amb la Inspecció Provincial d'Ensenyament Primari, un curs d'higiene mental infantil (la creació dels *patronatos provinciales de higiene mental*⁶⁸⁵ no seran realitat pròpiament fins al 1954). Aquest curs de l'any 1947 era a càrrec del Dr. Manuel Alegre Paraiso, aleshores director del Servicio de Higiene Mental del Instituto Provincial de Sanidad de Girona i que l'agost de 1949 acabà sent el director mèdic del centre Ntra. Sra. de Montserrat a Caldes de Malavella. Bàsicament, el contingut del curs girava al voltant de l'atenció dels anormals, els oligofrènics, els idiotes, els imbècils, els dèbils mentals, les psiconeurosis i les psicopaties, l'epilèpsia, l'esquizofrènia, etc. El curs estava estructurat en 12 temes. El darrer tema plantejava la pregunta de com es podia reconèixer el nen anormal psíquicament a l'escola. El curs es plantejava exclusivament per a mestres. S'encomanava als mestres assistents al curs —més de quaranta— que presentessin algun cas pràctic d'algun alumne anormal amb una tara psicopàtica. El sorprenent d'aquest curs era que a les comarques de Girona no hi havia cap institució educativa que tingués cura d'aquests infants, ja que el centre de Caldes de Malavella no funcionà com a tal fins a l'octubre d'aquell mateix any. Aquest curs es

les seves alumnes. Això la va salvar. El suport del seu nebot —que era fill d'una germana de Maria Àngels que havia mort anys enrere—, Antoni Franquet Alemany, aleshores tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Girona, i que anys més tard seria alcalde de la ciutat, fou providencial. Fou depurada definitivament el 17 d'octubre de 1940 (així quedaria reflectit al *Boletín Oficial de la Provincia de Gerona*, núm. 140, de 21 de novembre de 1940). L'any 1950 decideixen deixar Lloret de Mar i s'estableixen a Girona. Pren possessió de l'Escuela Nacional Unitaria de Niñas de San Daniel. El setembre de 1951 serà per nomenament oficial la mestra, a l'Escuela Unitaria Anexa a las Escuelas José Antonio, d'una classe de retardats mentals. No hi ha constància que això fos així, tal com han assenyalar algunes de les seves exalumnes. El 30 de maig de 1959 és nomenada directora en propietat de l'escola graduada de nenes del Grupo Escolar José Antonio. Pren possessió el 6 de juny d'aquell mateix any. L'any 1965 es jubila, després de 47 anys de servei a l'ensenyament. Mor a Barcelona el 7 de gener de 1990, a l'edat de 95 anys. Més enllà del seu treball abnegat, de l'entrega que tingué envers les seves alumnes i d'un aprenentatge que de ben segur recollí de qui fou la seva mestra, Carme Auguet, la mestra Maria Àngels és per a nosaltres el primer referent a l'ensenyament públic de qui fou la primera mestra que atén alumnes amb discapacitat a les comarques de Girona. La nova escola de Lloret de Mar, situada arran de la riera que prové de la muntanya de Montbarbat al seu pas pel barri del Molí, inicialment es digué centre El Rieral, i des del maig de 2005 es diu CEIP Maria Àngels Alemany i Boris, en reconeixement a una mestra que deixà petjada a la població de Lloret de Mar. L'historiador local Joan Domènech i Moner ha elaborat una biografia de la mestra que va sortir publicada el dia 5 de maig de 2006 —editada pel mateix Ajuntament de Lloret de Mar— coincidint amb la data de la inauguració del CEIP Maria Àngels Alemany de Lloret de Mar per part de la consellera d'Educació Marta Cid i Pañella.

⁶⁸⁴ Circular núm. 97, octubre de 1951, Inspecció de Enseñanza Primaria de Gerona. Pàg. 7. Font: FRUDG.

⁶⁸⁵ Orden, de 15 de febrero de 1954, por la que se crean los Patronatos de Higiene Mental. BOE núm. 67 (8 de març de 1954). Pàg. 1333.

pot considerar el primer curs de formació per a mestres en l'àmbit de l'atenció a les persones amb discapacitats de què tenim constància que es du a terme a les comarques de Girona. La matrícula era totalment gratuïta i s'havia de fer a la Inspecció d'Educació. Les classes es feien els dissabtes de 5 a 7 de la tarda a l'Instituto Provincial de Sanidad; s'iniciaren el dissabte 12 d'abril de 1947⁶⁸⁶ i es feren al llarg de 12 setmanes, fins al dissabte 28 de juny. L'acte inaugural va ser presidit per Julio Orosanz, cap provincial de Sanitat, i van assistir-hi també la directora de l'Escola de Magisteri Femení, Teresa Recas; el professor de l'Escola de Magisteri Masculí Lluís Agulló; els inspectors d'Ensenyament Primari Lluís M. Mestras i Mn. José Dorca, i el delegat provincial del Servicio Español del Magisterio (SEM),⁶⁸⁷ Cosme Casas.

La mestra Àngels Alemany, com que possiblement tenia constància de la creació d'aquesta unitat per a nenes amb discapacitat a la ciutat de Girona, fou una de les quaranta participants al Curso de Higiene Mental Infantil que es féu a Girona el 1947. El document acreditatiu que deixava constància de la participació en el curs de la mestra Àngels Alemany que li féu l'Instituto Provincial de Sanidad de Girona, i que signava el metge Manuel Alegre Paraiso, "médico director del Servicio de Higiene Mental del Instituto Provincial de Sanidad" de Girona, amb el vistiplau del cap de Sanitat Provincial, Julio Orosanz, certificava el següent: "Que Dª ANGELES ALEMANY BORIS, ha asistido con asiduidad y aprovechamiento al curso de Higiene Mental Infantil, con presentación de casos prácticos y métodos médico-pedagógicos para enseñanza de anormales que ha constado de doce lecciones a una por semana, desde el día 3 de Abril hasta al día 28 de Junio actual".⁶⁸⁸ A la pràctica tampoc no és que el professorat en general es formi gaire. Són temps difícils i l'aspecte formatiu sovint es deixa de banda. És probable que la situació es plantegi al revés i que realment puguin accedir a aquesta aula per a nenes amb discapacitat aquelles persones que tenen algun tipus de formació en aquest àmbit.

⁶⁸⁶ Als programes hi figurava aquesta data, tot i que a la pràctica la primera sessió es va iniciar el dijous 3 d'abril de 1947.

⁶⁸⁷ A les comarques de Girona funcionaren el Servicio Español del Magisterio (SEM) i el Servicio Español del Profesorado de Enseñanza Media (SEPEM). No només es dediquen a cobrar les quotes als seus associats, sinó que de tant en tant organitzen alguna activitat formativa. El professorat pertany més o menys a un d'aquests serveis. A la fi del franquisme, l'any 1976, deixaren de ser efectius (tot i que a la pràctica no ho van ser mai).

⁶⁸⁸ Fons Àngels Alemany i Boris. Certificat del curs de formació (28/06/1947). Font: SAMLM.

La Circular de la Inspecció de febrer i març de 1953 anunciava el següent: "Ha sido favorablemente informada la instancia suscrita por el Sr. Alcalde de Gerona, solicitando la creación de una Escuela para niños anormales".⁶⁸⁹ Havien passat gairebé dos anys d'aquell ple municipal en què s'informava de la creació d'aquesta aula. En canvi, no hi ha constància que aquesta aula funcionés com a tal. En la documentació personal de M. Àngels Alemany que els seus fills cediren a l'Arxiu Municipal de Lloret de Mar no hi figura cap memòria ni cap referència documental personal a aquesta aula. Només n'hi ha constància oficial a través dels fulls de serveis, que sí que s'hi refereixen explícitament.

Com que no hem pogut localitzar exalumnes⁶⁹⁰ de M. Àngels Alemany durant aquest període que estigué al Grupo Escolar José Antonio, hem pogut concloure que no tenim constància que en realitat aquesta aula hagués existit i, per tant, més enllà de totes les referències que hem pogut trobar en la premsa de l'època, els butlletins oficials i altres documents, com són, per exemple, el mateix full de serveis de M. Àngels que ens posen en la pista d'aquesta experiència, hem

⁶⁸⁹ Circular núm. 108, febrer i març de 1953, Inspección de Enseñanza Primaria de Gerona. Pàg. 5. Font: FRUdG.

⁶⁹⁰ A l'Arxiu Municipal de Girona hi figurava un escrit elaborat per un grup d'alumnes de les senyorettes Maria Àngels Alemany Boris i Maria Rovira Gibert, de las Escuelas Nacionales José Antonio. L'escrit deia el següent: "Somos alumnas de las Escuelas Nacionales "José Antonio" de esta Ciudad, y estamos muy contentas porqué la Fiesta de Fin de Curso, a la cual ya tuvimos el honor de invitar a V.E. resultó muy bonita. Sería nuestra mayor ilusión acabar este Curso, que tan bien hemos llevado, con una excursión a nuestro querido Mar Azul, pero las posibilidades económicas de nuestras familias son muy escasas, tanto, que no abrazan a pagarnos el viaje. Sabiendo de su buen corazón y del cariño que usted nos tiene a las niñas de Gerona, por las muchas pruebas que tenemos recibidas, nos atrevemos a pedirle una ayuda económica que nos permita realizar esta excursión que tanto anhelamos. Esperamos que nuestro atrevimiento en distraerle de sus muchos y difíciles asuntos no llegará a ofenderle. Reciba excelentísimo señor nuestro sincero agradecimiento. Por todas las niñas de la Escuela. Elena Barneda Cuyás. Gerona, 6 de julio de 1955" [AMGI. Cultura – Expedients d'escoles (1947-1986). Compacte 12 (lleixes 17-27)]. Ens vam posar en contacte amb Elena Barneda (1940), avui una dona de 66 anys. Havia estat alumna de Doña Àngeles. Eren veïns i l'àvia de l'Elena Barneda era assistent a la llar de la mestra Àngels Alemany. Elena Barneda tingué per mestra Àngels Alemany durant el període 1951-55. Durant aquest temps no té cap constància que en aquest centre hi hagués hagut cap aula per a nenes amb retard mental. També ens ho han corroborat altres exalumnes d'Àngels Alemany, Emilia Cubinas Tarrés (1945) i les germanes Sion García Martínez (1945) i Josefina García Martínez (1941). Que aquelles nenes fossin alumnes d'Àngels Alemany durant aquest període ens mostra que en aquest centre no hi va haver cap aula per a nenes amb retard mental. De la mestra Àngels Alemany coincideixen a destacar que es tractava d'un bona mestra, i pels temps que es vivien, una excel·lent persona que tractava les seves alumnes amb respecte, comprensió i una gran estima. Aquella carta que vam trobar a l'Arxiu Municipal de Girona i que ens va portar a trobar una de les alumnes de Doña Àngeles malauradament no va servir per aconseguir els objectius que s'havien plantejat aquelles nenes l'any 1955. La Comisión Municipal Permanente, en sessió celebrada el 15 de juliol de 1955, que presidia l'alcalde de Girona, que en aquell període era Antoni Franquet, un nebot de Maria Àngels, els va atorgar 300 pessetes. No en van fer prou. Algunes d'aquelles alumnes no veurien el mar fins molts anys més tard. El grup escolar José Antonio era una escola on conviuen alumnes de procedències ben diverses: filles de funcionaris, immigrants espanyoles, gironines, etc. La majoria, generalment, amb escasses possibilitats econòmiques. L'escola, més endavant com a *grupo mixto*, es denominà Nostra Senyora dels Àngels, i amb les ampliacions i reformes passà a ser el col·legi Prat de la Riba. Darrerament, amb el trasllat de l'antiga Annexa d'aquest espai que hi havia dins l'Escola de Mestres a Emili Grahit, avui l'antic grup escolar José Antonio és el CEIP Annexa-Joan Puigvert. El Col·legi Públic Prat de la Riba durant una bona colla d'anys va tenir instal·lats en el seu edifici, a l'EAP del Gironès Oest i del Gironès Est, també el CRP de Gironès, a més d'espais per al Programa de mitjans audiovisuals (PMAV), el Programa d'informàtica educativa (PIE), l'assessorament del català tant d'EGB com d'FP, el Programa de salut, el de marginats socials, etc. Avui dia aquests programes, juntament amb altres programes i serveis del Departament d'Educació (Serveis Educatius del Gironès), estan situats a l'antic centre Pericot, també a Girona ciutat.

d'afirmar que s'hauria pogut tractar de la primera experiència sorgida de l'Administració pública envers l'atenció a les persones amb discapacitats.

Fins cap a finals dels anys seixanta, a les comarques de Girona —i fora del centre de Caldes de Malavella— no hi haurà cap iniciativa per a l'escolarització dels nens i nenes amb discapacitats.⁶⁹¹ Tanmateix, en algunes de les circulars i cartes de la Junta de Protección de Menores de Girona que es conserven a l'Arxiu Històric de Girona, es pot sentir la voluntat d'aquest organisme, almenys per part del mateix Consejo Superior de Protección de Menores, que diu el següent: "Viene preocupando de largo tiempo atrás a este Consejo la creación de un establecimiento propio donde reciban educación adecuada aquellos menores anormales tutelados por nuestra Obra, sin que hasta ahora, a pesar de los muchos esfuerzos realizados, se haya obtenido éxito en tan importante propósito".⁶⁹² Malauradament, sabem que no fou la mateixa administració la que inicià definitivament tot aquest procés, sinó que fou la societat civil, a través dels pares d'aquests infants afectats i juntament amb professionals, la que dugué a terme les primeres accions, a mitjan anys seixanta, per crear el que seria la primera associació "pro subnormals", l'associació Àngelus, a les comarques de Girona.

La relació d'escoles nacionals o de patronat que hi havia a la ciutat de Girona a finals dels seixanta és la següent:

⁶⁹¹ L'Ajuntament de Girona, amb la democràcia recuperada, l'any 1988 fa un estudi sobre la situació dels deficients a Girona. Aquest estudi va servir per elaborar un pla d'assistència per a les persones amb discapacitats.

"L'ajuntament fa un estudi sobre la situació dels deficients a Girona". *Punt Diari* (6 d'octubre de 1988). Pàg. 7.

⁶⁹² "Carta del Presidente Efectivo, Jefe de los Servicios del Consejo Superior de Protección de Menores. Ministerio de Justicia, al presidente de la Junta de Protección de Menores de Girona" (17 de febrer de 1954). Font: AHG (8. Fonts d'Institucions. Junta Provincial de Protecció de Menors (1908-1982)).

ESCOLES NACIONALS			
Nom de l'escola	Nre. d'aules	Data de construcció	Data d'ampliació
Escuela Graduada Montjuich	12	1934	1966
Escuelas Unitarias Puente Mayor	2	1959	-
Escuela Graduada Mixta San Daniel	3	1916	-
Grupo Escolar Juan Bruguera	15	1911	1966
Grupo Escolar Eiximenis	13	1906	1960 i 1966
Escuela Graduada Lorenzana	4	1931	-
Escuela Graduada Mixta José Antonio	8	1934	1964 ⁶⁹³
Escuela Graduada Mixta Sta. Eugenia	8	1936	1966
Escuelas Unitarias Palau Sacosta	2	1936	-
Grupo Escolar Fem. Anejo E. Magisterio	9	1964	-
Grupo Escolar Masc. Anejo E. Magisterio	10	1964	-
ESCOLES DE PATRONAT			
Nom de l'escola	Nre. d'aules	Data de construcció	Data d'ampliació
Escuela Grad. Párulos Ntra. Sra. Nazaret	4	1965	-
Escuela Unitaria Calle del Saco	1	1952	-
Escuela Unitaria San Narciso	2	1952	-
Escuela Barrio Montilivi	2	1967	-
CONSEJO ESCOLAR DE SUBURBIOS			
Nom de l'escola	Nre. d'aules	Data de construcció	Data d'ampliació
Escuela Graduada Vilaroja	4	1958	-
PREPARATORIA INGRESO INEM			
Nom de l'escola	Nre. d'aules	Data de construcció	Data d'ampliació
Escuela Preparatoria	2	1943	-

QUADRE 26. Relació d'escoles nacionals o de patronats situades a la ciutat de Girona. (21 de juny de 1968). Font: Ajuntament de Girona⁶⁹⁴

En aquesta relació d'escoles (QUADRE 26) hi havia encara pendents l'ampliació de l'Escuela Graduada de Vila-roja, l'ampliació de l'Escuela Graduada Lorenzana (de 4 aules) i la construcció d'una nova escola graduada a la carretera de Santa Coloma de Farners, amb 10 aules.

Tot i l'oferta d'escoles ordinàries, hi havia encara molts nens i nenes amb discapacitats que es quedaven a casa seva sense rebre cap tipus d'atenció, i només de tant en tant podies trobar algun alumne atès en alguna escola ordinària. Per

⁶⁹³ L'any 1964 les obres d'ampliació van servir per instal·lar-hi l'escola unitària de nens que fins aleshores havia estat situada al carrer Dr. Pascual i Prats, 17, de la ciutat.

⁶⁹⁴ Cultura, expedients d'escoles (1947-1986). Compacte 12 (Ileixes 17-27). Font: AMGI.

part del consistori gironí no hi hagué cap temptativa de posar en marxa la proposta que aquest havia formulat el 1951. Per exemple, l'acta del Ple municipal de 3 de desembre de 1954 assenyalava, arran d'una visita de l'aleshores ministre d'Educación Nacional, Joaquín Ruiz, a mitjan setembre d'aquell mateix any, que: "[...] tuvo la virtud de actualizar en toda su extensión y virulencia los problemas que tiene planteados todavía esta Capital en orden a la enseñanza, en todos sus grados. Sin duda alguna y extremada urgencia es el que a la construcción de un nuevo Instituto de Enseñanza Media se refiere [...]".⁶⁹⁵ La construcció d'un centre per a persones amb discapacitat no era en absolut un dels principals problemes que es plantejava la ciutat. No hi haurà cap temptativa municipal per pal·liar aquesta situació i en cap moment no es tornarà a parlar, en l'àmbit del consistori, de la proposta que es formulava a Girona capital el 1951.

El curs 1951-1952 la principal preocupació que tenien les autoritats educatives del país era la imminent celebració del XXXV Congrés Eucarístic Internacional, que es duria a terme a la ciutat de Barcelona el 1952. Que el Congrés Eucarístic servís, entre altres qüestions, per obrir les portes de l'aïllament que patia la dictadura del general Franco s'entén que era la principal preocupació d'un país que intentava cercar quotes de popularitat davant la resta de països i davant seu mateix. En fou l'impulsor i principal artífex l'arquebisbe de Barcelona, monsenyor Gregorio Modrego. L'atenció a les persones amb discapacitat en cap cas no era la principal preocupació d'unes autoritats educatives que no estaven gens amoïnades per l'atenció educativa dels seus ciutadans. Tal com assenyala el Dr. Ramon Navarro, la principal preocupació que tenien les autoritats educatives i eclesiàstiques del país era la d'una "[...] oligarquía siempre interesada en un pueblo inculto que no le cause problemas; una Iglesia preocupada únicamente por la defensa de sus escuelas e interesada en que el Estado no le hiciera la competencia; y preocupada por dominar ideológicamente, desde el aparato educativo, las mentalidades de los españoles; y una clase intelectual reaccionaria, católica, preocupada solamente por la restauración de unos valores arcaicos".⁶⁹⁶ A Girona, no gens lluny del que hem assenyalat, ho podem trobar, com a exemple, en una circular de la Inspecció on les autoritats educatives deixaven per escrit quina escola volien: "[...] una Escuela modélica en donde el crucifijo en el aula y la bandera de

⁶⁹⁵ A l'acta de 3 de desembre de 1954 del Ple Municipal de l'Ajuntament de Girona. Pàg. 48. Font: AMGI.

⁶⁹⁶ NAVARRO SANDALINAS, R. (1990). *La enseñanza primaria durante el franquismo (1936-1975)*. Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias. Pàg. 118.

España sean símbolos y exponentes y floración auténticos de Catolicismo y Patriotismo".⁶⁹⁷

El qui fou *jefe de Sanidad de la provincia de Gerona* Julio Oronsanz, en una ressenya que escrigué en un número extraordinari sobre els dotze anys de circulars de la Inspección Provincial de Enseñanza Primaria, establí la importància de dur a terme una vertadera educació per a la salut, però, alhora, posava de manifest que:

"Existe un problema de los retrasados mentales, de gran importancia, tanto psíquica, como somática, actualmente no atendido en la Escuela primaria, con el interés y el alcance que debería serlo, como también debería atenderse, con especialísimo interés, a la educación adecuada a los niños psicópatas y neurópatas, que hoy son objeto en muchos casos, de normas educativas inapropiadas que son la causa de que se malogren inteligencias que pudieran ser aprovechadas."⁶⁹⁸

El mateix Julio Oronsanz insistia en la importància que es donava a aquest fet, i alhora posava de manifest la necessitat que els futurs mestres de primària que s'estaven formant a les escoles de magisteri tinguessin també una preparació higienicosanitària. A la pràctica, les coses no eren així precisament. El 1952, a les comarques de Girona, hi havia poca activitat en relació amb l'atenció educativa als infants amb discapacitats per part de l'Administració educativa.

El 1953 la creació del Patronato Nacional de Educación de la Infancia Anormal no va ser molt efectiva a les nostres comarques (i molt menys ho havia estat la que fou la primera iniciativa de creació d'un Patronato Nacional de Sordomudos, Ciegos y Anormales de l'any 1910). Cap de les repercussions que tingué, per exemple, la creació del Patronato Nacional de Educación de la Infancia Anormal no va tenir efectes immediats a les nostres comarques. El 1956, com ja hem assenyalat, l'Ordre de 2 de febrer de 1956 creava de manera provisional les seccions provincials d'educació especial.⁶⁹⁹ El Ministerio de Educación havia ordenat la constitució d'una secció especial a cada província espanyola. La direcció d'aquesta secció havia d'estar constituïda pel governador de la província, per un metge psiquiatre i per professors especialitzats. Aquestes comissions havien de fomentar l'educació especial en l'àmbit de la província a què corresponien. A Girona no es creà.

⁶⁹⁷ Circular núm. 97, octubre de 1951, Inspección de Enseñanza Primaria de Gerona. Pàg. 10. Font: FRUdG.

⁶⁹⁸ Circular núm. extraordinario 100, Doce años de labor, enero-febrero de 1952, Inspección de Primera Enseñanza de Gerona. Pàg. 9. Font: FRUdG.

⁶⁹⁹ Orden, de 2 de febrero de 1956, sobre constitución provisional de las Secciones Provinciales de Educación Especial. BOE núm. 61 (1 de març de 1956). Pàg. 1416.

En iniciar-se la dècada dels seixanta, la situació del país va començar a canviar des del punt de vista econòmic gràcies a l'èxit relatiu del primer Plan de Desarrollo Económico. Les famílies augmentaren els seus ingressos i l'Estat, la possibilitat d'intervenir en nous camps.

El 1968 es regulaven les delegacions provincials del Ministeri d'Educació i Ciència.⁷⁰⁰ Al llarg de l'any 1969 es van anar nomenant les persones que havien d'ocupar el càrrec en les diferents províncies espanyoles. Artur Calsina i Majó fou designat *delegado provincial de Educación* a Girona a primers de gener de 1970. Artur Calsina va passar a la situació de *supernumerario* en ser designat per al càrrec de delegat provincial. La zona IV (municipis de la zona anomenada "Costa Sud": Vidreres, Maçanet, Palafrugell, Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Lloret de Mar i Blanes, entre d'altres) quedava adscrita a l'aleshores inspector en cap, Justo Fonseca, i les escoles que tenia a càrrec seu a les zones I (Bescanó, Sarrià de Ter, Bordils, Sant Gregori, entre d'altres) i III (Amer, Anglès, la Cellera, Caldes de Malavella, entre d'altres) eren ateses per la inspectora Maria Serra. Artur Calsina Majó va tenir, al llarg dels 13 anys que fou delegat, un paper decisiu a l'hora d'impulsar la consolidació dels centres d'educació especial de les comarques de Girona. Si al llarg de la geografia gironina hi ha una bona i adequada sectorització per comarques dels centres d'educació especial és, en part, gràcies al paper que va tenir Artur Calsina al capdavant de l'Administració educativa gironina. Aquest és un fet que diferencia Girona de la resta de comarques catalanes. Avui dia, dels 23 centres públics d'educació especial que hi ha a Catalunya, 7 són a Girona i responen a una sectorització comarcal, cosa que no passa a la resta de comarques catalanes.

La Inspecció a Girona quedà força trasbalsada amb tants canvis. Mesos més tard del nomenament com a delegat d'Artur Calsina, l'aleshores inspector en cap, Justo Fonseca, es va traslladar a la Inspecció de Barcelona. Es jubilava per impossibilitat física Lluís Bastons, que havia romàs 31 anys a la inspecció gironina. La nova inspectora en cap fou Anna Maria Oriol i Moncanut. Amb tots aquests canvis, les zones de la Inspecció es van haver de redistribuir una altra vegada.

⁷⁰⁰ Decreto 2538/1968, de 25 de septiembre, por el que se regulan las delegaciones provinciales del Ministerio de Educación y Ciencia y se reorganiza la Inspección General de Servicios del Departamento. BOE núm. 251 (18 d'octubre de 1968). Pàg. 14750-14751.

El novembre de 1969, mesos abans que Artur Calsina fos nomenat delegat provincial del Ministeri d'Educació i Ciència, la Inspecció d'Ensenyament Primari a Girona va elaborar un informe sobre els problemes de l'educació especial a la província de Girona i les seves possibles solucions. Per la importància d'aquest document el reproduïm sencer:

"A.- SITUACIÓN ACTUAL:

1.- Se han creado diversas unidades de Educación Especial en poblaciones importantes de la provincia. En general funcionan en locales cedidos por las asociaciones de padres de niños subnormales y que estaban construidos para otros fines.

2.- Estas unidades escolares son de régimen general de provisión, es decir, no dependen de ningún Consejo Escolar Primario.

3. Todas ellas tienen establecido Comedor Escolar y el régimen de asistencia de los niños es en semiinternado.

4. Progresivamente se han venido poniendo en funcionamiento servicios de Transporte escolar, para reunir de este modo a los deficientes de la comarca.

5. Las Asociaciones de padres colaboran espontánea y libremente al mantenimiento de dichas unidades, asegurando a cada maestro una gratificación mensual de unas 3.000 ptas, por término medio. Colaboran también en el sostenimiento del Comedor, compra de material escolar e incluso algunas han ampliado, por su cuenta, el servicio de transporte, en espera de que el Ministerio lo atienda definitivamente.

6. Las unidades escolares en funcionamiento son:

Gerona (Sarriá de Dalt)	7
Figueras	2
Olot	2
Palamós	2
Blanes	2
Bañolas	1
Ripoll	1
La Bisbal	1

B.- INCONVENIENTES OBSERVADOS

En la organización de la Educación Especial descrita, la única en realidad que ha sido posible realizar hasta la fecha, se han observado los siguientes inconvenientes:

1.- Falta de maestros especializados. De las 20 unidades creadas, sólo 4 disponen de maestros diplomados en Pedagogía Terapéutica.

2.- Los alumnos asistentes son, en general, deficientes bastante profundos. Sus C.I. oscilan alrededor de 50. Muchos de ellos, a la deficiencia mental, unen otra fisiológica (epilépticos sobre todo) o motórica. Los padres con niños simplemente retrasados se resisten a enviar sus hijos a estas Escuelas.

3. No es posible establecer ninguna clasificación lógica dadas las escasas unidades que componen cada Centro. Por otra parte, tampoco resulta posible debido a la falta de preparación de los maestros.

4. Surgen problemas de competencia entre las Asociaciones y la Escuela. Las Asociaciones, por el mismo interés que sienten por la obra, llegan a considerar la Escuela como cosa propia. Hasta ahora esta dificultad se ha ido superando y es posible que se supere totalmente el día que el profesorado sea especializado y alcance, con ello, el prestigio deseado.

5. No hay solución para los niños que, por la edad, abandonan la Escuela. Cuando los deficientes salen del Centro, cumplida la edad reglamentaria, no se encuentra para ellos una atención continuada que les permita integrarse en algún sector de la sociedad.

C.- POSIBLES SOLUCIONES

1.- Creación de unidades de Educación Especial en todos los Colegios Nacionales. Debería crearse unidades de Educación Especial (recuperación) en todos los Colegios nacionales o Centros Completos de Educación Básica, servidas por profesores especializados y en ellas se atendería las anormalidades poco profundas.

2.- Creación de Centros de Educación Especial en las capitales de Comarca. Los Centros existentes deben funcionar en locales adecuados. Para Gerona se ha solicitado la construcción de un nuevo edificio y en un futuro próximo se solicitará para Figueras y Olot. En Puigcerdà y en Arbucias deberán crearse nuevos centros.

Es necesario dotar y completar el servicio de Transporte Escolar para estas escuelas.

3.- Tender a aumentar el número de unidades de cada Centro. Se considera como cifra mínima a conseguir la de cinco unidades por Centro, con unos 50 a 70 alumnos. Estas unidades deberían ser cubiertas por profesores diplomados en Pedagogía Terapéutica.

4.- Especialización de maestros en deficiencias concretas. Para permitir en cada Centro una clasificación de los alumnos de acuerdo con sus deficiencias y darles una enseñanza individualizada, sería una solución que cada profesor se especializara en una deficiencia concreta.

5.- La Educación Especial debe buscar la integración del alumno en la sociedad. Es misión primordial el convencer a las familias que la Educación Especial no debe tener como última meta la enseñanza de la lectura y escritura, sino el conseguir la posible integración del deficiente en la sociedad. En este sentido, la formación manual y física es más importante que la intelectual, sin que se abandone a ésta en lo posible.

6.- Preocupación por los alumnos cuando abandonan la Escuela. Cuando, por la edad, los niños abandonan la Escuela, se plantea un problema al que es preciso encontrar solución, haciendo que se interesen las Asociaciones de padres y colaborando con ellas para conseguirlo.

7.- Crear Centros para deficientes profundos. Para los niños con deficiencias profundas deberían crearse centros a base de internado, que ya no dependerían del Ministerio de Educación y Ciencia.

8.- Fomentar la vocación para la Ed. Especial entre los maestros. Así se conseguiría que nuevos maestros se incorporaran a esta difícil tarea, de necesaria entrega y vocación. A los diplomados en Pedagogía Terapéutica se les podría dar entrada al Magisterio Nacional directamente, condicionada a servir escuelas de este tipo.

9. Convocar cursos para Diplomados. Los cursos para Diplomados sería conveniente convocarlos en períodos hábiles y con tiempo suficiente para poder hacer una campaña de captación entre el Magisterio.⁷⁰¹

L'Administració —com hem pogut observar en aquest document que hem transcrit— pren paper, d'alguna manera, en els afers educatius del país. L'atenció a les persones amb discapacitat a finals dels anys seixanta esdevé motiu de preocupació i s'inicia d'una manera generalitzada el treball envers les persones amb discapacitats a les comarques de Girona. És el moment en què s'inicien majoritàriament les activitats en els centres d'educació especial, com veurem més endavant.

No només les persones vinculades amb l'educació hi tenen a veure alguna cosa. Figures clau, també en aquest procés, foren els governadors civils de la província (vegeu el QUADRE 27). Al llarg de l'etapa franquista, des de febrer de 1939 en què les tropes del general Franco entren a la ciutat de Girona fins a l'entrada de la democràcia a la mort del dictador, els governadors civils de la província —amb el permís de les autoritats militars i eclesiàstiques— mantenen un poder considerable i gairebé tot passa per les seves mans. En els primers anys, els primers governadors civils supeditaren el seu poder al del governador militar, que es considerava la màxima autoritat de la província. I també és cert que els primers governadors civils

⁷⁰¹ Informe sobre los problemas de educación especial en la provincia de Gerona y posibles soluciones. Ministerio de Educación y Ciencia. Inspección de Enseñanza Primaria (noviembre de 1969). Font: FPACM.

eren militars, fins a arribar a José Fernández Hernando, que serà el primer governador civil no militar.

	Presa de possessió	Cesament
Antonio Federico de Correa Veglison	09/02/1939	30/07/1939
Paulino Coll Meseguer	25/08/1939	15/06/1942
Francisco Javier Díez Ticio	15/06/1942	18/10/1943
José Fernández Hernando	18/10/1943	10/08/1945
Luis Mazo Mendo	03/10/1945	02/02/1956
Josep Pagès Costart	02/02/1956	13/07/1962
Víctor Hellín Sol	13/07/1962	14/09/1968
Ramón Muñoz-González y Bernaldo de Quirós	14/09/1968	21/11/1969
Victorino Anguera Sansó	21/11/1969	08/11/1974
Daniel Regalado Aznar	08/11/1974	06/02/1976
Armando Murga Carazo	06/02/1976	17/06/1977

QUADRE 27. Governadors civils franquistes de la província de Girona (1939-1977)⁷⁰²

El curs 1977-1978, en plena transició democràtica, els parlamentaris gironins van abordar el tema de l'educació especial. Van mantenir diverses sessions de treball amb les institucions, entitats i personal que treballaven en aquest camp. Per part dels parlamentaris hi havia, entre d'altres, Joan Saqués (que més endavant seria coordinador territorial dels Serveis de Cultura de la Generalitat de Catalunya entre 1982 i 1995), Francesc Ferrer i Gironès, etc. Per part dels professionals dels centres, hi havia, entre d'altres, Maria Elisa Salse.⁷⁰³ L'assemblea

⁷⁰² CLARA RESPLANDIS, J. (1989). Els governadors civils del franquisme a Catalunya. Notes sociològiques. Dins A.A.V.V. (Ed.), *L'època franquista. Estudis sobre les comarques gironines* (Pàg. 33-54). Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials de Girona.

⁷⁰³ MARIA ELISA SALSE I PUJOLAR (6/11/1944). La implicació de Maria Elisa Salse i Pujolar, avui inspectora d'educació, en l'educació especial a les comarques de Girona ha estat enorme. Fou la primera dona que va exercir la professió de logopeda en un centre d'educació especial a les comarques de Girona (estant a Girona es va treure el títol a Barcelona). La primera feina com a mestra, el març de 1964, fou a Sabadell, a l'aleshores centre President Kennedy. Va ser una curta experiència perquè el juliol de 1964 anà a treballar al centre d'educació especial Santa Gemma de Sabadell mateix. Hi estigué fins al setembre de 1966. Durant aquest període va fer l'especialitat de pedagogia terapèutica a l'Escola de Magisteri de València, segons la convocatòria que establia l'Orden de 16 de novembre de 1964 per la que se convoca curso de profesores especializados en pedagogía terapéutica en Madrid, Valencia y Pamplona (BOE núm. 288, d'1 de desembre de 1964, pàg. 15846-15847) i sortí admesa, juntament amb d'altres 64 companys més, a l'Orden de 2 de setembre de 1965 per la que se transcribe la relación de opositores aprobados en el curso de "Pedagogía Terapéutica" celebrado en la Escuela del Magisterio de Valencia (BOE núm. 232, de 28 de setembre de 1965, pàg. 13209-13210).

Es va casar amb un gironí i aquest fou el principal motiu del seu retorn a terres gironines, ja que l'associació Àngelus va contactar amb ell sabent que la seva futura esposa tenia experiència a treballar en un centre d'educació especial. M. Elisa Salse havia nascut a Mieres (la Garrotxa), població on els seus pares eren mestres d'escola. Maria Elisa Salse és filla de Modest Salse i de Conxita Pujolar, dos mestres molt compromesos amb l'educació i amb el país. Avui, l'actual Biblioteca Pública d'Hostalric (la Selva) porta el nom del seu pare. La seva mare, Conxita Pujolar, ha estat un dels puntals de l'educació especial a casa nostra en aquesta segona meitat del segle XX. Fou directora de l'escola Alba de Molins de Rei i del centre Conxa Espina de Barcelona, ambdós d'educació especial. Precisament en aquest darrer centre hi treballà Maria Àngels Ortega, que molts anys més tard fou directora del centre Mare de Déu del Mont de Figueres. Conxita Pujolar fou cofundadora i assessora tècnica del centre d'esplai La Nau per a deficients psíquics,

de parlamentaris de les comarques de Girona es reuní, en una d'aquestes primeres sessions, el dissabte 8 d'octubre de 1977 als locals de la Diputació Provincial de Girona amb representants de les diferents entitats i associacions "pro subnormals", juntament amb representants de l'Instituto Nacional de Previsión del Ministeri d'Educació i Ciència, SEREM, i del psiquiàtric de Salt, amb la finalitat de fer un ampli canvi d'impressions sobre la problemàtica dels minusvàlids psíquics, físics i sensorials. S'acordà constituir una comissió que havia de coordinar tots els treballs i esforços que s'estaven realitzant en aquest àmbit.⁷⁰⁴

En aquest període, la premsa gironina⁷⁰⁵ es féu ressò de la visita a Girona de l'aleshores director de l'Instituto Nacional de Educación Especial, Joaquín Benítez Lumbreras. La Delegació Provincial del Ministeri d'Educació i Ciència a Girona havia plantejat a l'Instituto un programa d'actuació a la província en relació amb l'atenció a l'alumne amb discapacitats. El dimarts 8 de febrer de 1977 es dugué a terme una primera reunió, a la seu del governador civil de Girona, que presidí la reunió, amb representats de les diferents associacions gironines i les autoritats educatives, els alcaldes de les poblacions on estaven situades les escoles i altres representants d'entitats i associacions vinculades a l'educació especial. Alguns dels acords que es van prendre en aquesta reunió foren completar les instal·lacions del centre Mater Dei, construir un centre per a l'educació dels infants amb deficiències sensorials, completar les instal·lacions del centre d'educació especial de Figueres, construir centres d'educació especial a Blanes i Palamós, incloure en el programa la

considerat el primer centre que es crea a Espanya als anys seixanta. Conxita Pujolar també fou membre del Servei d'Educació Especial que dirigia Josep Maria Jarque a l'aleshores Departament d'Ensenyament, en l'època que hi havia de conseller d'Ensenyament l'Honorable Joan Guitart i Agell (1980-1988).

Al centre Mater Dei de Sarrià de Dalt; Maria Elisa Salse, hi treballà a partir del 15 d'octubre de 1966, tot i que a la pràctica exercí la direcció del centre. Oficialment en serà la directora de l'octubre de 1967 a finals de maig de 1970. Aquest temps, i fins a l'inici del curs 1977-1978, comprèn un període d'excedència en què treballa al despatx del neuròleg gironí Joaquim Jubert, i adquireix experiència al Centro Médico Psicopedagógico de Fornells de la Selva (1973-1977). Quan aquest centre tanca les portes se'n va al centre Nostra Senyora del Carme, al carrer Alemanys, i d'aquí a les aules del centre Carme Auguet del Pont Major, el curs 1978-1979; inicia —juntament amb altres companyes— el centre La Maçana, quan aquest es crea a Salt l'any 1980 inicialment per a nens i nenes amb deficiències sensorials, i n'és directora durant el període 1988-1992, i també del CREDAG (Centre de Recursos Educatius per a Deficients Auditiu de Salt), abans d'accedir a la Inspecció d'Educació l'1 de setembre de l'any 1992. Ha estat membre de la Comissió d'Estudi d'Audifonia a Luxemburg (on treballà i es formà durant un temps), membre de la Comissió Gestora d'Estudi del Nen Sord (Barcelona) i membre del Bureau International d'Audiophonologie (BIAP).

La seva personalitat no solament ha destacat com a professional en els diferents àmbits on ha treballat, especialment en el dels deficients sensorials (sords), sinó en tot un seguit de connotacions que la fan mereixedora d'una especial menció en aquesta recerca.

⁷⁰⁴ "La Asamblea de Parlamentarios de Gerona estudió el tema de la enseñanza y ayuda a los subnormales". *Los Sitios* (14 d'octubre de 1977). Pàg. 14.

⁷⁰⁵ BOUSO MARES, F. "Ha llegado el momento de que la educación especial entre en una regulación definitiva. La visita del director del Instituto de EE, señor Benítez Lumbreras, supone un importantísimo avance para Gerona". *Los Sitios* (11 de febrer de 1977). Pàg. 3

construcció d'un centre a Olot, oferir a la Caja Provincial de Ahorros la possibilitat d'establir un conveni amb el Ministeri d'Educació i Ciència per poder fer el pagament del personal que hauria de treballar en el futur centre per a *subnormals profunds* que s'estava construint a Sant Gregori. Aquesta reunió també va servir per establir que els ajuntaments haurien de cedir els solars on s'haurien de construir aquests centres, que el Ministeri d'Educació i Ciència es faria càrrec del mobiliari i de la construcció i del pagament del personal. El manteniment dels centres, que incloïa el personal auxiliar, la neteja, la calefacció, l'aigua, la llum, etc., l'haurien de fer les entitats locals, constituïdes en mancomunitat de municipis. La visita de Joaquín Lumbreras va servir per visitar alguns centres de les comarques de Girona. L'Administració d'alguna manera feia un pas important en l'assumpció de responsabilitats públiques envers l'atenció educativa d'aquest col·lectiu de nois i noies amb discapacitats.

Anterior a la publicació de la LISMI (Llei de minusvalideses), de l'any 1982,⁷⁰⁶ es dugué a terme en l'àmbit català una convenció de senadors, diputats i mitjans d'informació catalans sobre la problemàtica del sord (el document ciclostilat que es publicà estava escrit en les dues llengües, català i castellà).⁷⁰⁷

La Diputació Provincial de Girona a principis de segle atenia aquest col·lectiu a través de tres grans seccions, el Establecimiento Provincial de Hospicio y Expósitos, que donava acollida i ajudes als nens orfes i desemparats; el Manicomio Provincial, on eren acollits els dementats i també molts disminuïts psíquics, i l'Hospital de Santa Caterina, que acollia els malalts desvalguts de manera temporal. També des de l'Ajuntament de Girona se'ls atenia a través de la Junta de Protección de la Infancia y la Sección de Mendicidad. Sabem que el governador Civil decidia els ingressos i trasllats de persones a les institucions de beneficència de la província.

En el camp educatiu, la posició que va mantenir el governador Luis Mazo Mendo va ser més aviat polèmica. Si bé els governadors anteriors deixaven els aspectes en mans dels responsables quan els assumptes eren més aviat tècnics que polítics, aquest governador va presidir moltes juntes i foren conegudes les discrepàncies que havia mantingut amb la Inspecció d'Educació a Girona, i sobretot

⁷⁰⁶ Ley 13/1982, de 7 de abril. Op. cit.

⁷⁰⁷ I Convención de Senadores, Diputados y Medios de Información Catalanes sobre la Problemática del Sordo. "Ley de Minusvalías". (Document policopiado en català i castellà.) Aquest document, facilitat per Maria Elisa Salse, aporta un seguit de propostes d'actuació envers la problemàtica de l'alumne sord.

amb mossèn José Dorca, que aleshores n'era l'inspector en cap. A la província de Girona, el governador Mazo Mendo encara mantenia vigent el salconduit de fronteres. Els diners que es recaptaven amb l'expedició d'aquest salconduit servien per a un fons de beneficència i per a actes culturals, i el governador els destinava segons el seu criteri. En un sopar al Castell de Peralada on era present el general Franco convidat pel seu propietari, Miguel Mateu, el dictador es va assabentar que a Girona encara es mantenia aquest salconduit. Al sopar no hi era present el governador. Aquest salconduit quedà definitivament suprimit, malgrat l'interès que Mazo Mendo havia tingut per continuar mantenint-lo.

Si bé durant el mandat de Mazo Mendo s'inicien les activitats al centre Nostra Senyora de Montserrat a Caldes de Malavella, i l'aula dins el grup escolar José Antonio amb la mestra M. Àngels Alemanys, amb el governador Hellin — considerat un “[...] hombre afable, abierto y cordial, un gran conversador. Dialogando con él uno se olvidaba de que estaba hablando con un Gobernador de un régimen autoritario”—,⁷⁰⁸ es van iniciar les activitats de l'associació Àngelus i es començà a moure tot el tragí associatiu envers l'atenció de les persones amb discapacitats, si bé la resta de les associacions es consoliden a cavall de l'etapa compresa pels mandats d'Hellin, Muñoz-González i Anguera, ja que Ramón Muñoz-González no va tenir temps de conèixer les comarques de Girona —si bé deixava llibertat per a les iniciatives locals que anessin sorgint—, i el seu successor, Victorino Anguera, contrari als seus antecessors, fou una persona molt autoritària i tancada a qualsevol canvi d'aperturisme polític, malgrat que era aleshores un governador jove. El governador Daniel Regalado, tot i ser un home discret, va passar sense pena ni glòria, tot i la prohibició que va fer el 4 d'octubre de 1975 d'una homilia que havia de fer monsenyor Jaume Camprodon sobre la pena de mort, que fou molt sonada a les comarques de Girona en un moment en què el franquisme mantenia els darrers batecs.

L'Estat espanyol havia començat a invertir en educació (el 1962 es van arribar a construir i reconstruir un total aproximat de 23.000 aules). L'aleshores Ministeri d'Educació i Ciència, a mitjan anys seixanta i finals d'aquesta mateixa dècada, promogué l'establiment de centres no estatals i també, en virtut del principi de subsidiarietat, creà els que poguessin atendre la població discapacitada que pogués ser educada, segons la concepció que hi havia a l'època. També es

⁷⁰⁸ MIRAMBELL BELLOC, E. (1992). *Historia del Gobierno Civil de Girona*. Girona: Dalmau Carles, Pla, SA. Pàg. 159.

creen, es financen i s'organitzen classes i serveis educatius per a nens amb discapacitats dependents d'altres organismes oficials o no estatals. Els centres d'educació especial podien ser nacionals (en règim de provisió ordinària o bé en règim de Consejo Escolar Primario) i no estatals (de l'església o bé privats no confessionals). Les escoles de provisió ordinària són creades directament pel mateix Ministeri d'Educació i Ciència, que en subvencionava la construcció i els proporcionava material i el mobiliari del centre, a més de pagar el sou del professorat; les escoles sotmeses a *consejos escolares primarios de protección con régimen especial de provisión* es crearen a través del Ministeri d'Educació i Ciència i a l'ordre de creació es determinaven els drets i obligacions del patronat que les mantenia, i era aquest patronat el que es reservava el dret de proposar al Ministeri el nomenament dels mestres nacionals especialitzats que havien de regentar aquestes escoles i era el mateix Ministeri els que els pagava. Hi havia cinc tipus o grups d'escoles de patronat: a) els patronats establerts pel mateix Ministeri d'Educació i Ciència; b) els patronats d'altres organismes estatals aliens al Ministeri; c) els patronats de les diputacions provincials i ajuntaments; d) els patronats d'associacions o empreses, ja que foren les mateixes associacions les que sol·licitaren la creació dels centres, i per tant la majoria de centres d'educació especial de les comarques de Girona es troben en aquest supòsit; i finalment, e) els patronats de diòcesis, parròquies, etc., organitzats per l'Església però que constitueixen *consejos de protección escolar* amb representació de l'Estat espanyol.

El Decret 2421/1968, de 20 de setembre, pel qual s'establí en la Seguretat Social l'assistència a menors *subnormals* va representar el pas més important de la legislació social a Espanya, i a les nostres comarques va representar un important suport a les famílies afectades, ateses les aportacions que es concedien als beneficiaris de la Seguretat Social amb un fill amb discapacitat. A partir d'aquest moment, les disposicions relatives a l'educació especial es multipliquen en el *Boletín Oficial del Estado*. Però la que més repercussió va tenir a les nostres comarques va ser, sens dubte, la creació del Fondo Nacional para el Fomento del Principio de Igualdad de Oportunidades,⁷⁰⁹ i com a conseqüència, la convocatòria d'ajuts per a l'escolarització de nens amb discapacitats fou un vertader referent d'ajut a les famílies. Pel que fa a la tipologia d'alumnes que podien rebre aquests ajuts:

⁷⁰⁹ Ley 45/1960, de 21 de julio, por la que se crean determinados fondos nacionales para la aplicación social del impuesto y del ahorro. BOE núm. 176 (23 de juliol de 1960). Pàg. 10285-10289.

“Podrán ser beneficiarios de estas ayudas todos aquellos niños y jóvenes de edad comprendida entre seis y dieciocho años que, por sus deficiencias o inadaptaciones de orden físico, psíquico o caracterial precisan una educación especial o una pedagogía terapéutica adecuada, quedando excluidos de aquellas aquellos que por la profundidad de sus problemas deben ser recogidos por instituciones benéficas o del Patronato de Asistencia Psiquiátrica y aquellos otros que por la levedad de sus deficiencias o inadaptaciones es recomendable reciban una educación en centros ordinarios o en clases especiales creadas en estos centros”.⁷¹⁰

Les famílies, davant la possibilitat d'obtenir una ajuda econòmica, van perdre el poc que ja quedava d'aquell temor d'acceptar públicament el fet de tenir un fill o una filla amb una discapacitat. L'obligació que imposava la normativa d'adjuntar a la sol·licitud un diagnòstic emès pel Centro de Diagnóstico y Orientación Terapéutica, que depenia de la Delegación Provincial de Sanitat, va permetre disposar de dades bastant fiables sobre l'amplitud del problema i, finalment, la necessitat que van tenir els pares de posar-se en contacte amb la inspecció d'ensenyament per tramitar les sol·licituds va fer possible conèixer un gran nombre de casos.

Per exemple, per Ordre de 14 de maig de 1963⁷¹¹ es distribueixen els fons del Patronato para el Fomento del Principio de Igualdad de Oportunidades, i s'hi destina la quantitat de 702.800.000 pessetes en les proporcions següents:

Ayudas para la asistencia a cantinas escolares	151.000.000
Ayudas para adquisición de vestuario escolar (<i>roperos escolares</i>)	50.000.000
Ayudas para adquisición de textos y material escolar	50.000.000
Ayudas para asistencia a colonias y comedores de verano	15.800.000
Ayudas para transporte escolar	60.000.000
Ayudas para niños deficientes	32.250.000
Ayudas para asistencia a Permanencias	318.750.000
Ayudas para asistencia a cursos de alfabetización	25.000.000
Total pesetas	702.800.000

QUADRE 28. III Plan de Inversiones para 1963 del Patronato para el Fomento del Principio de Igualdad de Oportunidades. Capítol Primer. Ensenyament Primari.

⁷¹⁰ Resolución de la Dirección General de Enseñanza Primaria por la que se convoca concurso para la concesión de ayudas para la educación de niños y jóvenes deficientes e inadaptados con cargo a los fondos del Plan de Inversiones del Patronato del Fondo Nacional para el Fomento del Principio de Igualdad de Oportunidades. BOE núm. 175 (23 de julio de 1963). Pàg. 11180-11182.

A partir de la creació dels *fondos nacionales para la aplicación social del impuesto y del ahorro*, l'any 1960 i, consegüentment, a partir de les ajudes que provenien del Patronato del Fondo Nacional para el Fomento del Principio de Igualdad de Oportunidades, d'aquestes resolucions se'n convocaran més.

⁷¹¹ Orden de 14 de mayo de 1963, por la que se dispone que por el Patronato de Protección Escolar se ponga en ejecución el Plan de Inversiones que como anexo de esta orden se publica. BOE núm. 137 (8 de juny de 1963). Pàg. 9224-9227.

El 1965, tot just dos anys més tard, les ajudes en el mateix capítol per a infants amb deficiències foren de 40 milions de pessetes⁷¹² i, per exemple, el 1967 es mantingueren igual,⁷¹³ i passà el mateix l'any següent, el 1968,⁷¹⁴ quan es continuà mantenint la mateixa dotació de 40 milions. Es destinaren, en conjunt, 200 milions menys a l'ensenyament primari i es rebaixà el capítol destinat a les permanències. En canvi, a partir de l'any 1969 la dotació pujà a 60 milions.⁷¹⁵ D'una manera lenta, però, s'anaren consolidant les ajudes als alumnes amb discapacitats a les comarques de Girona i a la resta —per extensió— de la geografia espanyola.

També hi havia ajudes d'altres procedències, com les que provenien del Fondo Nacional de Asistencia Social, per ordre del Ministeri de la Governació, de 8 de setembre de 1962,⁷¹⁶ en què es donaven normes per a l'execució del Plan de Inversiones del Fondo Nacional per al 1962 (abans d'acabar la Guerra Civil, el Ministeri de la Governació havia regulat les subvencions del Fondo Benéfico Social per finançar les diferents modalitats de beneficència). Estava previst que es concedissin ajudes o dotacions individuals als nens i joves amb edats compreses entre els 6 i els 16 anys, anormals i indigents, perquè poguessin ser internats en els centres del Patronato Nacional de Asistencia Psiquiátrica de les diputacions provincials, com era el cas de la institució psicopedagògica Mostra Senyora de Montserrat de Caldes de Malavella, o atesos en els Centros de Orientación y Diagnóstico que hi havia establerts d'acord amb les orientacions que havia proporcionat el Patronato Nacional de Asistencia Psiquiátrica, o en hospitals o asils que poguessin donar cabuda a aquests infants o joves amb una certa garantia; i també hi havia previstes ajudes puntuals que s'aniran repetint al llarg dels anys per a la *reeduación de inválidos*: “[...] estar afectado de invalidez del aparato

⁷¹² Orden de 1 de septiembre de 1965, por la que se dispone la ejecución del Plan de Inversiones del Fondo Nacional para el Fomento del Principio de Igualdad de Oportunidades para el año 1965 por el Patronato de Protección Escolar. BOE núm. 230 (25 de setembre de 1965). Pàg. 13105-13110.

⁷¹³ Orden de 7 de octubre de 1967, por la que se da ejecución al Plan de Inversiones para 1967 del Patronato del Fondo Nacional para el Fomento del Principio de Igualdad de Oportunidades. BOE núm. 253 (23 d'octubre de 1967). Pàg. 14448-14453.

⁷¹⁴ Orden de 31 de agosto de 1968 (Educación y Ciencia) por la que se dispone que por el Patronato de Protección Escolar se ponga en ejecución el Plan de Inversiones del año 1968. BOE núm. 216 (7 de setembre de 1968). Pàg. 13021-13024.

⁷¹⁵ Orden de 24 de junio de 1969, (Educación y Ciencia) por la que se dispone que se ponga en ejecución el IX Plan de Inversiones del Fondo Nacional para el Fomento del Principio de Igualdad de Oportunidades, aprobado en Consejo de Ministros, y que ha de regir durante el curso 1969-1970. BOE núm. 158 (3 de juliol de 1969). Pàg. 10445-10448.

⁷¹⁶ Orden de 8 de septiembre de 1962, para la ejecución del Plan de Inversiones del Fondo Nacional de Asistencia Social para 1962. BOE núm. 233 (28 de setembre de 1962). Pàg. 13719.

locomotor o padecer alteración funcional del mismo, congénita o adquirida, que perturbe seriamente la normal formación pedagógica del candidato, así como no tener afectadas las facultades mentales [...]”,⁷¹⁷ com algunes de les resolucions de la Comisaría General de Protección Escolar y Asistencia Social per les quals es convocaven beques per a joves *invàlids* de l'Institut Nacional de Reeducación de Inválidos.⁷¹⁸ En aquest cas es tractava d'ajudes per a joves amb discapacitat física en edats compreses entre els 12 i els 16 anys perquè poguessin ser admesos al Institut Nacional de Reeducación de Inválidos. Alguns infants havien d'assistir a institucions de fora de les comarques de Girona.

	III Plan 1963/64	IV Plan 1964/65	V Plan 1965/66	VI Plan 1966/67	VII Plan 1967/68
De 3.500 pesetas	-	-	-	2.070	1.276
De 7.000 pesetas	1.200	1.583	1.901	403	368
De 18.000 pesetas	1.325	1.176	1.483	1.663	1.831
Total en pesetas (millones)	32,25	32,25	40,-	40,-	40,-

QUADRE 29. Ajudes concedides des del 1964 fins al 1968 (*Planes de Inversiones*).⁷¹⁹

La Llei de protecció escolar, de 19 de juliol de 1944,⁷²⁰ autoritzava a convocar anualment concursos per a l'adjudicació d'ajudes o beques escolars amb càrrec al Fondo Nacional para el Fomento del Principio de Igualdad de Oportunidades, creat, per tant, el 1960. Les ajudes per a l'educació especial d'una

⁷¹⁷ Resolución de la Comisaría General de Protección Escolar y Asistencia Social por la que se convocan becas para jóvenes inválidos del Instituto Nacional de Reeducación de Inválidos. BOE núm. 138 (10 de juny de 1963). Pàg. 9331.

⁷¹⁸ L'avui CPEE DE REEDUCACIÓN DE INVÁLIDOS té l'origen en l'antic Institut Nacional de Reeducación de Inválidos (INRI). Aquest centre, al llarg de la seva evolució històrica, ha passat diferents períodes o etapes. Inicialment existeix a Madrid un Asilo de Inválidos de Trabajo, que fou creat a primers de 1887. El centre té diferents transformacions al llarg dels anys: passa per un Institut de Reeducación Profesional de Inválidos del Trabajo (IRPIT), que es crea l'any 1922 i que s'unifica amb l'asil en una única entitat l'any 1929. L'any 1933 es crea l'Institut Nacional de Reeducación de Inválidos (INRI). El nou institut té diferents finalitats: tractament mèdic amb finalitat reeducativa per a tots els afectats per mutilacions, anomalies o lesions que els privin de mobilitat; règim pedagògic; formació professional o tècnica, i formació del personal facultatiu, tècnic i docent. L'institut depèn del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts i és entès com una entitat beneficodocent de caràcter predominantment mèdic, administrada per un consell de patronat auxiliat per un comitè executiu. Durant la Guerra Civil queden suspeses les activitats i no es reprenen fins a l'any 1940, en què funciona només la secció mèdica. Hi funcionen uns estudis d'iniciació professional i des del 1966 s'hi autoritza l'educació primària en crear-se una *escuela graduada en educación especial*. El 12 de gener de 1987 el Ministeri d'Educació i Ciència canvia la denominació d'Institut Nacional de Reeducación de Inválidos per la de Centro Público de Educación Especial de Reeducación de Inválidos (CPEERI), d'àmbit regional per a alumnes amb discapacitats físiques.

⁷¹⁹ MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CIENCIA (1968). *Educación especial*. Madrid: Dirección General de Enseñanza Primaria, Ministerio de Educación y Ciencia. Pàg. 27.

⁷²⁰ Ley de protección escolar. BOE núm. 203 (21 de juliol de 1944). Pàg. 5555-5561.

manera o altra es van començar a generalitzar; així ho recollia la resolució de la Direcció General de Ensenyament Primària per al curs 1970-1971⁷²¹.

El Ministeri d'Educació Nacional concedia tots els anys, i des del 1963, ajudes per a nens deficients i inadaptats entre els 5 i els 18 anys amb càrrec als fons per al Patronato del Principio de Igualdad de Oportunidades. Generalment aquestes ajudes es concedien mitjançant concurs públic convocat el mes de març o abril, i que es resolien amb l'actuació d'una comissió provincial de la qual formaven part l'inspector en cap d'ensenyament a primària, un representant de cadascuna de les associacions protectores o de pares de nens deficients o inadaptats, un metge, un psicòleg i dos mestres nacionals especialitzats. Les entitats estatals que estaven encarregades d'aquests crèdits per a les ajudes a l'educació especial eren el Fondo Nacional de Asistencia Social (FNAS) i l'Instituto Nacional de Asistencia y Promoción de Estudiantes (INAPE); aquest darrer cobria les funcions que anteriorment havia desenvolupat el Principio de Igualdad de Oportunidades (PIO). Pel que fa a les ajudes per al manteniment dels centres d'educació especial, es basaven en l'Orden de 3 de marzo de 1972 sobre régimen general de ayudas,⁷²² que creava un marc de referència en ordenar tot el sistema general d'ajudes: ensenyament, transport, menjador, residència, atencions complementàries i especials, i assistència tècnica i rehabilitació.

En relació amb les famílies nombroses, l'Ordre ministerial de 9 d'abril de 1975⁷²³ desplegava el Decret 1753/1974, de 14 de juny, que regulava el subsidi de l'educació especial a les famílies nombroses amb fills *subnormals* o incapacitats per al treball.⁷²⁴ El 1998 es considerarà família nombrosa tenir dos fills si un d'ells és minusvàlid.⁷²⁵ Per l'Ordre de 3 de març de 1975⁷²⁶ es convocaven ajudes per al curs

⁷²¹ Resolución de la Dirección General de Enseñanza Primaria por la que se convoca concurso para la adjudicación de ayudas para educación especial de escolares deficientes e inadaptados para el curso 1970-71. BOE núm. 109 (7 de maig de 1970). Pàg. 7188-7190.

⁷²² Orden de 3 de marzo de 1972, sobre Régimen General de Ayudas. BOE Núm. 72 (24 de març de 1972). Pàg. 5224-5227.

⁷²³ Orden de 9 d'abril de 1975, por la que se desarrolla el Decreto 1753/1974, de 14 de junio, que regula el subsidio de educación especial a las familias numerosas con hijos subnormales o incapacitados para el trabajo. BOE núm. 92 (17 d'abril de 1975). Pàg. 7949-7950.

⁷²⁴ Decreto 1753/1974, de 14 de junio (presidencia), por el que se regula el subsidio de educación especial previsto en el número 4 del artículo 10 de la Ley 25/1971, de 19 de junio (Disp. 795), sobre protección a las familias numerosas. BOE núm. 158 (3 de juliol de 1974). Pàg. 13794-13795.

⁷²⁵ Ley 8/1998, de 14 de abril, de ampliación del concepto de familia numerosa. BOE núm. 90 (15 d'abril de 1998). Pàg. 12439.

1975-1976, entre altres conceptes, també per renovació i nova adjudicació, per a joves minusvàlids físics que volguessin rebre, en règim d'internat o de mitja pensió, a més del tractament medicoquirúrgic i de rehabilitació, educació general bàsica i teoricopràctica de formació professional en centres adequats que tinguessin reconeguts aquests ensenyaments.

El 1980 s'havien tramès per primera vegada les subvencions del FNAS des de la Direcció General de Serveis Socials. L'origen d'aquests Fondos Nacionales de Asistencia Social era a Madrid i sovint eren molt lents, complicats i no sempre arribaven amb una certa celeritat. Els centres, com que no rebien resposta, deixaven d'acollir-se a aquestes ajudes. En el moment dels traspassos, la Generalitat de Catalunya va rebre un important fons procedent dels romanents d'anys anteriors. Aquell 1980, la Direcció General de Serveis Socials va poder atendre totes les sol·licituds que es van presentar i fer front a totes les peticions dels centres. A partir d'aquell any es feren convocatòries per al manteniment dels centres i serveis socioeducatius. El Servei de Disminuïts de la Direcció General de Serveis Socials i el Servei d'Educació Especial adquiriren les competències per a les subvencions als centres d'educació especial. El 1982 la Direcció General de Serveis Socials va publicar una ordre,⁷²⁷ que més tard es va convalidar a través d'un decret,⁷²⁸ que preveia el Programa Unificat d'Ajudes de la Direcció General de Serveis Socials a favor dels disminuïts físics, psíquics i sensorials.

La Federació Catalana pro Subnormals (APPS), en una carta que dirigí a l'Administració educativa i als partits amb representació parlamentària, exposava els problemes que tenien els centres no estatals d'educació especial en relació amb les ajudes. Aquests problemes es resumien en la relació de punts següent:

- “. Per què la subvenció d'una aula d'educació especial és inferior a la d'E.G.B., quan s'exigeix una titulació superior?
- . Per què l'import trimestral de les subvencions a l'educació especial es rep posteriorment al d'E.G.B.?

⁷²⁶ Orden, de 3 de marzo de 1975, por la que se hace público el régimen general de becas y ayudas al estudio para el curso académico 1975-76. BOE núm. 61 (12 de març de 1975). Pàg. 5128-5132.

⁷²⁷ Ordre, de 24 de maig de 1982, aprovant el Programa Unificat d'Ajudes de la Direcció General de Serveis Socials a favor dels disminuïts físics, psíquics i sensorials. DOGC núm. 230 (9 de juny de 1982). Pàg. 1355.

⁷²⁸ Decret 100/1983, de 28 de març, pel qual es fa públic el Programa Unificat d'Ajudes de la Direcció General de Serveis Socials a favor dels disminuïts físics, psíquics i sensorials i la convocatòria per a 1983. DOGC núm. 318 (8 d'abril de 1983). Pàg. 772.

- . Per què les ajudes que concedeix el Patronato para la Igualdad de Oportunidades (PIO) del Ministeri d'Educació i Ciència es paguen amb més d'un any d'endarreriment i no cada final de trimestre?
- . Per què les ajudes que concedeix el Fondo Nacional de Asistencia Social (FNAS) del Ministeri de Sanitat i Seguretat Social es paguen amb un any d'endarreriment i no cada final de trimestre?
- . Per què la renda màxima protegible per optar a les ajudes que concedeix el PIO i el FNAS és inferior al cost real de l'escolaritat i rehabilitació dels afectats?
- . A escala nacional l'organisme que té competències en matèria d'educació especial és l'Institut Nacional d'Educació Especial. Per què aquest organisme no té representants a les delegacions provincials...?⁷²⁹

Aquests punts sorgien d'algunes de les conclusions a què havien arribat els centres d'educació especial en les Jornades d'Informació sobre els Disminuïts Psíquics a Catalunya, celebrades a Barcelona del 21 al 26 d'abril de 1980.

En el curs 1982-1983, per posar un exemple, la relació d'ajudes i subvencions a què havia de fer front una entitat com l'Aula Jesús Infant, que gestionava l'Associació Montseny-Guilleries, era la següent (vegeu el QUADRE 30):

SERVEIS SOCIALS	825.000 ptes.
Departament de Sanitat i Seguretat Social	
Ajuda per a manteniment de centres	
Ajuda: beques a disminuïts, 1982	12.144 ptes.
Beques de nova adjudicació, curs/any 1981	86.480 ptes.
Sol·licitud material d'equipament	89.000 ptes.
DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE GIRONA	220.000 ptes.
Ajuda destinada a manteniment del centre	
Ajuda estada M. Carme Solanas durant l'any 1982	16.500 ptes.
DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT	23.433 ptes.
Material fungible	
Nòmines 1981-1982 (transport, menjador, rehabilitació)	455.500 ptes.
Nòmines ajuts individuals desplaçaments. Curs 1982-1983	488.750 ptes.
Subvenció menjador (11 dinars)	69.300 ptes.

QUADRE 30. Relació d'ajudes i subvencions que pertanyen al curs 1982/83. FAMG

Hi faltaria, però, incloure altres despeses no comptabilitzades com podien ser els sous dels docents, que, aleshores, eren a càrrec del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, o bé el de l'educadora, que afrontava l'Associació, o les despeses de funcionament de l'aula, que el gener de 1987 eren a càrrec del Departament d'Ensenyament, quan estava inclosa en el

⁷²⁹ Carta que dirigeix la Federació Catalana pro Subnormals (APPS) a l'Administració educativa i als partits amb representació parlamentària en què s'exposaven els problemes que tenien els centres no estatals d'educació especial en relació amb les ajudes. Font: AADE (Caixa 7002. Codi 4.3. Any 1980. Sèrie V. Subsèrie 17,20).

centre Dr. Carulla de la població. No eren, per tant, ajudes directes a les famílies, però el manteniment dels centres d'educació especial d'alguna manera ha estat una qüestió no resolta que sempre ha estat discutida per part d'alguns ajuntaments, quan han hagut de fer front a les despeses de centres, considerats comarcals, l'alumnat dels quals prové de diverses poblacions de la comarca.

Amb la LISMI les ajudes es van resituar d'alguna manera. El curs 1985-1986, les ordres de Presidència del Govern de 14 de febrer de 1985⁷³⁰ i d'11 de novembre de 1985,⁷³¹ i la Resolució de la Secretaria d'Educació de 12 de novembre de 1985⁷³² van regular la convocatòria d'ajuts per a l'educació especial de disminuïts i inadaptats per al curs 1985-1986. Per als alumnes disminuïts escolaritzats en centres de règim ordinari que assistien a classes de reeducació hi havia ajudes en concepte de reeducació pedagògica i de llenguatge, i per als alumnes escolaritzats en centres d'educació especial les ajudes eren per a ensenyament, transport, menjador i residència. La valoració de les necessitats educatives especials dels alumnes que sol·licitaven aquestes ajudes era competència dels EAP i, en cas que a la comarca no hi hagués aquest servei, s'acceptaven valoracions que estiguessin fetes per equips dependents de l'Institut Català d'Assistència i Serveis Socials (ICASS) o bé per l'equip tècnic del centre educatiu.

Alguns inspectors de la Delegació de Girona consideraven la necessitat de fer alguna cosa a les nostres comarques a favor dels nens i nenes deficients. Alguns tenien algunes idees molt clares. La primera era que, si havien de funcionar centres específics per a ells, era indispensable, atesa la insuficiència crònica del pressupost del Ministeri d'Educació i Ciència, la col·laboració dels pares, cosa que a ningú no li podria estranyar, ja que ja col·laboraven en el sosteniment dels centres ordinaris. La segona era que, considerant l'alt cos d'aquests tipus de centres, no era suficient la cooperació dels pares afectats i es necessita la de la societat en general, que sols

⁷³⁰ Minusválidos. Ayudas. Orden de 14 de febrero de 1985, por la que se abre el plazo para la presentación de solicitudes de ayudas públicas a disminuidos para el ejercicio de 1985 y se determinan los límites de ingresos y los tipos y cuantías de las mismas. BOE núm. 42 (18 de febrero de 1985). Pàg. 4046-4048.

⁷³¹ Minusválidos. Ayudas. Orden de 11 de noviembre de 1985, por la que se amplía el plazo de presentación de solicitudes de ayudas individuales y se actualizan los módulos de las ayudas institucionales, referidas a disminuidos y reguladas en la orden de 14 de febrero de 1985. BOE núm. 271 (12 de noviembre de 1985). Pàg. 35598.

⁷³² Resolución de 12 de noviembre de 1985, de la Secretaría de Educación, por la que se aclaran y complementan las normas relativas a ayudas para la educación especial de disminuidos e inadaptados para el curso 1985-1986. BOE núm. 284 (27 de noviembre de 1985). Pàg. 37616-37618.

podrien obtenir a través de les associacions de pares. Quedava clar, doncs, que el primer objectiu que s'havia d'assolir era la creació d'associacions.

Anys més tard, i una vegada els centres ja havien començat a caminar sols (almenys una gran part), des de la recuperada Circular de la Inspecció Tècnica de Educació es manifestava el següent:

"La Inspección quiere constatar el gran interés que existe por parte de los organismos provinciales para acometer esta difícil tarea. Basta únicamente consignar que en Palamós se construirá en breve un edificio de nueva planta (ya está subastado y adjudicado). Que muy pronto será subastado el centro programado para la villa de Blanes y que asimismo se llevarán a cabo importantes reformas en los centros de esta ciudad de Gerona y en el de Figueras. Asimismo se ha solicitado del Ayuntamiento de Ripoll la concesión de un solar para construir en dicha villa un edificio de nueva planta que colme las aspiraciones de toda la gente de la comarca en esta faceta tan importante de la educación especial".⁷³³

La Inspecció, d'una manera força generalitzada, creia en l'atenció d'aquests infants i joves no només perquè fos políticament correcte fer-ho així. El seu paper ha estat necessari per consolidar aquests centres, i ho ha estat perquè en alguns casos hi ha hagut una implicació personal. Si bé la seva professionalitat en molts casos ha estat posada en dubte, és de justícia llançar una llança a favor d'aquells mestres i inspectors que han cregut en l'atenció educativa d'aquests infants.

Les noves funcions encomanades a la Inspecció Tècnica a la Llei general d'educació i al Decret 664/1973, de 22 de març,⁷³⁴ aconsellaven una nova estructura de les funcions especialitzades que amb caràcter de ponències tècniques estaven encomanades als inspectors i inspectores d'aquest nivell i a què es feia referència en els articles 7 i 13 del Decret 2915/1967, de 23 de novembre:

"Art. 7. Servicios, instituciones y actividades complementarias.- Por orden ministerial será regulada la coordinación de las funciones ejecutivas que el artículo 79 de la Ley de Enseñanza Primaria encomienda a los inspectores en el ámbito de su jurisdicción, zonal, provincial o central, con las de carácter asesor consultivo y de gestión, propias de los distintos servicios escolares, instituciones y actividades complementarias dependientes de la Dirección General.

⁷³³ Inspección Técnica de Educación Especial. Circular I, año académico 1978/79. Pàg. 10. Font: ASSTTEG.

⁷³⁴ Decreto 664/1973, de 22 de marzo (Educación y Ciencia), sobre funciones del servicio de Inspección Técnica de Educación. BOE núm. 86 (10 d'abril de 1973). Pàg. 7130-7132.

Posteriorment seria derogat pel Real Decreto 1524/1989, de 15 de diciembre, por el que se regulan las funciones y la organización del servicio de Inspección Técnica de Educación y se desarrolla el sistema de acceso a los puestos de trabajo de la función inspectora educativa. BOE núm. 302 (18 de desembre de 1989). Pàg. 39167-39169.

Es dictava de conformitat amb la disposició transitòria primera, sobre plantilles de la Inspecció d'Ensenyament Mitjà de l'Estat (Real Decreto 2543/1979, de 28 de septiembre, por el que se modifica parcialmente el Decreto 898/1963, de 25 de abril, orgánico de la Inspección de Enseñanza Media del Estado. BOE núm. 267, de 7 de novembre de 1979. Pàg. 25839-25840).

Los inspectores provinciales, exceptuados el inspector jefe y el inspector secretario, tendrán encomendadas en condición de ponentes las actividades especializadas o servicios escolares existentes en la provincia.

La función de ejecución en las actividades especializadas y servicios complementarios que les hayan sido encomendados se limitará a su zona de inspección”.⁷³⁵

Es constituïen les ponències següents:

1. Centres estatals i no estatals (escolarització)
2. Orientació i avaluació de professors i centres
3. Orientació i avaluació d'alumnes
4. Perfeccionament professional: professorat, personal directiu i inspecció
5. Activitats complementàries, extraescolars i d'ajuda als estudiants
6. Investigació, documentació, informació i instruments didàctics
7. Educació especial
8. Ensenyament d'adults a nivell d'EGB
9. Educació preescolar
10. Publicacions: *Vida Escolar* i *Boletín de la Inspección*

Les ponències elaboraven estudis, informes, investigacions sobre la situació, funcionament, rendiment i millora dels serveis o sectors educatius de la seva competència, en aquest cas de l'educació especial, en l'àmbit provincial. Així mateix, informaven el Consell d'Inspecció de totes les disposicions que afectaven el seu servei i assessorament en el seu àmbit; coordinaven activitats dins la seva especialitat; servien d'enllaç entre la Inspecció i els diferents organismes de l'àmbit específic de la seva ponència. L'inspector ponent havia d'elaborar anualment un pla de treball.

En l'àmbit de la formació, el 18 i 19 de desembre de 1981 es dugueren a terme les Primeres Jornades d'Estudi i Reflexió adreçades als inspectors i inspectores de Catalunya en el camp de l'educació especial, organitzades pel Servei d'Educació Especial i la Inspecció Tècnica. De les comarques de Girona hi participaren Maria Serra Roura, inspectora en cap; Pepita Gutiérrez Comas, Berta Muñoz Luque, Andreu Otero⁷³⁶ i Anna M. Oriol Moncanut.

⁷³⁵ Decreto 2915/1967, de 23 de noviembre, por el que se aprueba el Reglamento del Cuerpo de Inspección Profesional de Enseñanza Primaria del Estado. BOE núm. 295 (11 de diciembre de 1967). Pág. 17110-17116.

⁷³⁶ Tot i que Andreu Otero entrà oficialment a la Inspecció el gener de 1982, tingué ocasió de participar en aquestes jornades de formació.

La ponència d'educació especial formalment funciona des de l'any 1973, i alguns dels inspectors de les comarques de Girona que d'una manera directa o indirecta han assumit l'àmbit de l'educació especial han estat els següents:

Noms i cognoms	Alta a la Inspecció gironina	Baixa a la Inspecció gironina
Artur Calsina Majó	01/09/1958 - 18/04/1983	17/01/1970 - 17/09/1994
Justo Fonseca Gil	01/09/1964	31/08/1970
Anna Maria Oriol Moncanut	01/10/1965	19/09/1994
Maria Serra Roura	01/09/1968	31/10/1985
Marcos-Antonio Adell Cuevas	01/05/1970	31/08/1980
Pedro L. Garrido Anadón ⁷³⁷	19/09/1974	16/01/1975
Ana M ^a Izquierdo Garcia-Comitre ⁷³⁸	30/04/1979	31/08/1980
Berta Muñoz Luque	22/08/1980	31/08/1982
Andreu Otero i Triola ⁷³⁹	02/01/1982	-
Maria Elisa Salse i Pujolar	01/09/1992	-
Àngel Guirado i Serrat ⁷⁴⁰	01/09/1992	-

QUADRE 31. Relació dels inspectors de les comarques de Girona vinculats amb l'atenció a les persones amb discapacitat (inspectors ponents d'educació especial).

⁷³⁷ El setembre de 1974 s'incorpora un nou inspector a les comarques de Girona, Pedro Garrido Anadón. Hi estigué només fins al 16 de gener de 1975. Havia exercit com a mestre nacional en centres de Barcelona i Biscaia. Se l'adscriu a la ponència d'educació especial. No tindrà temps per integrar-se dins la comunitat gironina. Ha estat l'inspector que menys temps ha estat treballant com a tal als Serveis Territorials de Girona en els darrers 70 anys. Amb la incorporació, al curs 1974-1975, de nous inspectors a la plantilla gironina, les diverses ponències que ja hi havia en aquell moment havien quedat de la manera següent: Anna M. Oriol Moncanut, *Centros de Vacaciones Escolares*; Maria Serra Roura, *Educación Preescolar*; Marcos Adell Cuevas, *Transporte Escolar y Biblioteca de la Inspección*; Fernando Ferrús Camilleri, *Comedores Escolares*; Pedro L. Garrido Anadón, *Educación Especial*; i Manuel Ramírez Valentín, *Educación Permanente*.

⁷³⁸ Amb l'arribada de la inspectora Ana M. Izquierdo, que oficialment s'incorpora a la Inspecció en data 1 de maig de 1979 procedent de les últimes oposicions, es van haver de reestructurar les ponències de la inspecció gironina. Tot i que pràcticament hi estarà una mica més d'un any, a més de l'educació especial porta la ponència d'educació preescolar i és responsable de biblioteca, legislació i documentació, en col·laboració amb la inspectora Maria Serra.

⁷³⁹ Hi accedeix formalment en el moment en què Berta Muñoz deixa la Inspecció Tècnica d'EGB a Girona.

⁷⁴⁰ ÀNGEL GUIRADO I SERRAT (Girona, 1951) provenia del cos de mestres, del Pla 67, primera promoció que el 1970 accedeix al cos per accés directe. Estigué dos anys de provisional, un al grup Joan Bruguera (intercanviat amb un mestre del Lorenzana) i l'altre a l'aleshores grup José Antonio (que, com ja hem apuntat anteriorment, més endavant seria el centre Prat de la Riba i avui dia és el CEIP Annex Joan Puigverd). L'any 1972 va demanar per sis anys el Col·legi Públic de Vilobí d'Onyar, del qual va ser director del 1986 al 1989. En aquest darrer any va concursar per a l'EAP de la Selva, on estaria del 1989 al 1992 i del qual va ser director el darrer curs escolar. Va entrar a la Inspecció de Girona l'1 de setembre de 1992. La seva incorporació es produeix per a l'especialitat de llengua, que inclou la catalana i la castellana. No obstant això, se li reconeixen especialitats que incorporava de la seva formació. És psicòleg i en conseqüència s'adscriu a l'Àrea d'Educació Especial, que substitueix el que abans s'anomenaven *ponències*. Posteriorment, i a partir del nou Decret de la Inspecció 266/2000, de 21 de novembre, es procedeix a un nou reconeixement d'especialitats i noves adscripcions a la nova estructura funcional. En concret, se li reconeix l'especialitat d'atenció a la diversitat i orientació, juntament amb la que tenia de llengua, i se l'assigna a la primera, que és precisament l'àrea a la qual ha estat ubicat des de l'inici de ser a la inspecció. A partir d'aquí es produeixen alternances en funció de la seva responsabilitat com a delegat territorial des del novembre de 1996 fins al desembre de 1999. L'1 de gener torna a la Inspecció territorial. L'octubre de 2000 és nomenat inspector en cap, tasca que porta a terme fins al gener del 2004 (des del 2004 és adjunt a la direcció). Després ha tornat a la seva feina d'inspector territorial, a la seva àrea i amb determinades tasques encomanades de caràcter específic, com és la coordinació de l'educació especial, i per tant dels centres d'educació especial de les comarques de Girona.

Les ponències d'educació especial a partir del Decret 163/1989, de 23 de juny, pel qual es regula la Inspecció d'Ensenyament,⁷⁴¹ esdevindran pròpiament àrees de treball, i així es mantindran en el darrer Decret de la Inspecció⁷⁴² de l'any 2000, pel qual la Inspecció d'Educació s'organitza amb criteris territorials, d'acord amb la mateixa estructura territorial del Departament d'Educació, i amb criteris d'especialització, d'acord amb l'ordenació curricular i d'altres aspectes fonamentals del sistema educatiu, les àrees específiques ("Cada inspector i inspectora és adscrit pel subdirector general de la Inspecció a una àrea específica, tenint en compte la seva especialitat, l'experiència professional i la formació específica, així com les necessitats funcionals de la Inspecció, escoltats els interessats")⁷⁴³, i també, els àmbits de treball ("Per a l'actuació de la Inspecció en temes no vinculats a cap àrea específica, el subdirector general pot determinar àmbits de treball i constituir equips d'inspectors i inspectores per a la realització d'encàrrecs de col·laboració amb la Subdirecció General de la Inspecció en temes específics").⁷⁴⁴ L'antiga ponència d'educació especial és avui l'Àrea Específica d'Atenció a la Diversitat i Orientació. Les ponències abraçaven molt i tenien un marge d'actuació molt gran. En el moment en què entraren en funcionament, el 1988,⁷⁴⁵ el que són avui les seccions de Programes i Serveis Educatius i Formació Permanent portaven la part administrativa, i la ponència d'educació especial de la Inspecció portava el pes més tècnic. Des de la Inspecció es va relacionar la creació de la Secció amb l'aparició de l'òrgan administratiu que els donava suport, però des de la Secció sempre es va voler anar més enllà de la simple administració burocràtica i compartir amb la Inspecció el debat dels temes de fons. A les reunions de coordinació dels EAP, hi assistien Maria Elisa Salse, inspectora ponent d'Educació Especial, i Josep Juandó,

⁷⁴¹ Decret 163/1989, de 23 de juny, pel qual es regula la Inspecció d'Ensenyament. DOGC núm. 1171 (21 de juliol de 1989). Pàg. 3084.

⁷⁴² Decret 266/2000, de 31 de juliol, pel qual es regula la Inspecció d'Ensenyament. DOGC núm. 3200 (8 d'agost de 2000). Pàg. 10263.

⁷⁴³ *Ibidem*.

⁷⁴⁴ *Ibidem*.

⁷⁴⁵ Ordre de 13 d'octubre de 1988, per la qual es completa l'estructura dels Serveis Territorials del Departament d'Ensenyament i s'integren anteriors unitats administratives a la nova estructura. DOGC núm. 1.067 (11 de novembre de 1988). Pàg. 4077.

Formalment el Gabinet de Programes Educatius, creat pel Decret 304/1985, de 17 d'octubre, de reestructuració dels Serveis Territorials del Departament d'Ensenyament a Barcelona i creació d'altres per segregació dels existents (DOGC núm. 612, de 13 de novembre de 1985, pàg. 3540), realitzà les funcions que li assignava l'article 5 del Decret 277/1985, de 19 de setembre, sobre assignació de funcions als Serveis Territorials del Departament d'Ensenyament (DOGC núm. 605, de 25 d'octubre de 1985, pàg. 3413), i del qual dependria el Negociat de Programació i Coordinació Educativa, avui Secció de Programes i Serveis Educatius i Formació Permanent.

cap de la Secció, i es procurava debatre les qüestions amb aportacions des de totes les parts. El primer cap d'aquesta secció a les comarques de Girona, per tant, fou Josep Juandó i Bosch, que hi romangué fins a finals del curs 2001/02.⁷⁴⁶ Avui dia, la responsable és Miquela Obrador.

Des de la Inspecció d'Ensenyament de Girona es va decidir portar la iniciativa engrescant alguns pares de fills amb discapacitats que havien conegut gràcies al seu pas per la Inspecció. Però no van trigar gaire a saber que hi havia una iniciativa paral·lela dirigida per Ramon Noguera i Sabater,⁷⁴⁷ que ja estava fent els tràmits pertinents per legalitzar una associació a través del Bisbat. No fou difícil posar en contacte els dos grups, que s'unificaren amigablement per crear Àngelus, la primera associació de pares de nens *subnormals* de la província. Poc després se'n crearen altres a la resta de comarques gironines.

Per a la resta sols quedava la solució que els pares els mantinguessin tancats al seu domicili o que els mestres els acceptessin a les escoles que ja hi havia.

L'escolarització en centres ordinaris era freqüent per als nens que tenien algun tipus lleu de deficiència, però sempre depenia de la benevolència del mestre del poble, que no tenia cap preparació específica i havia d'atendre, al mateix temps, 40 o 50 alumnes més; així doncs, la dedicació que podia oferir al deficient era pràcticament nul·la. Passava els anys de la seva escolarització fent pals i

⁷⁴⁶ Resolució ENS/2466/2002, de 2 d'agost, de cessament del senyor Josep Juandó Bosch com a cap de la Secció de Serveis Educatius i Formació Permanent de la Delegació Territorial del Departament d'Ensenyament a Girona. DOGC núm. 3719 (13 de setembre de 2002). Pàg. 16037.

⁷⁴⁷ RAMON NOGUERA I SABATER (Girona, 1911-2000) fou una persona amb una gran personalitat que es dedicà en cos i ànima a l'associació. Havia estat tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Girona (regidor pel terç familiar l'any 1957, per al període 1958-1964) durant el mandat de Pere Ordis i Llach, i gerent —era químic industrial de formació— d'una important empresa del món dels productes de neteja, CADIE. (Hi ha un fet curiós en la seva faceta com a gerent d'una empresa de productes de neteja i és que va ser ell qui va portar a Espanya per primera vegada el producte per netejar vaixelles Mistol, pels volts de l'any 1950. L'any 1966 a Espanya es faria molt famós aquest producte perquè entra a les llars a través dels primers anuncis de televisió. Actualment aquest producte pertany a l'empresa Grupo Henkel Ibérica.) El fet d'haver passat pel consistori gironí li va permetre tenir moltes coneixences a la ciutat de Girona, ja que hi estigué durant 7 anys. Era excombatent i havia estat president de la Unió Diocesana de Joves d'Acció Catòlica. L'any 1940 va ser secretari provincial del partit, càrrec que deixà en ser nomenat cap del Sindicat Provincial d'Indústries Químiques. Era un infatigable treballador, generós amb els altres, de manera que no només va esmerçar temps i diners per iniciar l'associació, sinó que hi destinà una vida en pro i en benefici de les persones amb discapacitat. Les persones que l'han conegut i l'han tractat el defineixen com una persona generosa, amb una capacitat de treball enorme i abocada als altres. El fet que la seva filla, Carme, tingués una discapacitat li va obrir ells ulls davant d'una societat que no tenia cura d'aquestes persones. El fet de viure-ho en primera persona li va permetre entendre què volia dir tenir un fill amb discapacitat i quines eren les necessitats d'aquestes persones. No únicament va impulsar la creació de l'associació gironina, sinó que, a través d'Àngelus, es van gestionar i crear altres associacions comarcals a la província de Girona. Ramon Noguera morí a Girona el 24 de juny de 2000, festivitat de Sant Joan, després d'una vida d'entrega i vocació envers els altres, als 89 anys.

rodones a la llibreta o copiant, els més espavilats, la plana del llibre de lectura. Jugava amb els seus companys però sempre en una situació d'inferioritat evident i normalment ningú no es burlava d'ell. Les mofes al *tonto del poble* en aquella època eren ja molt poc freqüents. Quan deixava l'escola sempre hi havia alguna activitat per a ell, a casa seva mateix, si els pares eren pagesos, o de mosso d'alguna altra família del poble.

Hi havia poques referències a l'atenció educativa dels alumnes amb deficiències atesos a l'escola ordinària en l'àmbit de les comarques de Girona. El mestre Silvestre Santaló i Parvorell, nascut a Albanyà, publicà a *El Defensor del Magisterio* el 25 de març de 1904 (pàg. 179-180) la situació de confrontació viscuda amb una mare d'un seu alumne ("se trata de un cretino, un semiidiota con instintos perversos")⁷⁴⁸ que el volia treure de l'escola perquè no aprenia. El mestre Santaló féu entendre a la mare la importància de tenir-lo a la seva escola; Salvador Genís i Bech,⁷⁴⁹ nascut a la Jonquera, considerat l'autor dels primers llibres escolars catalans contemporanis, publicà entre els anys 1907 i 1917 quatre articles dedicats a l'escolarització dels sordmuts;⁷⁵⁰ també el mestre Llorenç Jou i Olió, nascut a Tortellà, publicà a *El Defensor del Magisterio* el juliol de 1904, amb el títol "¿Problemas educativos?", les vivències d'un noi "anormal". Plantejava la possibilitat que fos escolaritzat en una aula especial o que ell l'acceptés; si no era així es quedaria vagabundejant pels carrers. El va acceptar i, per tant, es tractava

⁷⁴⁸ CLARA, J.; CORNELLÀ, P.; MARQUÈS, S.; PUIGBERT, J. (1980). "La renovació pedagògica a l'ensenyament primari (1900/1936)". *L'aportació dels mestres gironins. Antologia de textos*. Girona: Diputació de Girona. Pàg. 58.

⁷⁴⁹ SALVADOR GENÍS I BECH havia nascut a la Jonquera l'any 1841. Els anys que estigué com a mestre a Sarrià de Ter fou director del diari *La Unió del Magisterio*. Més enllà de les seves aportacions sobre la llengua a través de diferents publicacions que dugué a terme al llarg de la seva vida, entre els anys 1907-1917 va publicar quatre articles dedicats a l'escolarització dels sordmuts. Salvador Genís a través d'aquests articles denunciava les lamentables conseqüències que l'ensenyament en castellà provocava a aquests infants amb problemes de sordomudesa. Ell coneixia el problema perquè un nét seu havia passat quatre cursos a l'escola municipal de Barcelona. Se'ls ensenyava l'aprenentatge de la vocalització i l'articulació de síl·labes i paraules i la lectura dels llavis en castellà, quan en realitat aquests infants, molts d'ells, a casa seva parlaven en català. L'any 1874, en el període que funcionava l'escola del mestre Joan Carreras i Dagas, fou nomenat secretari de la Junta de Primera Ensenyança de Girona. Estigué molt poc al càrrec —en una època molt convulsionaada des del punt de vista polític— i fou destituït molt poc temps després. No exercí la docència (tot i que continuà d'alguna manera lligat a la pedagogia a través de les seves publicacions) fins que l'any 1904 va acceptar la direcció de les escoles catalanes del Districte Segon de Barcelona. Va morir a Pineda de Mar el 27 de març de l'any 1919.

⁷⁵⁰ GENÍS I BECH, S. (1907). "La ensenyansa dels sorts-muts a Catalunya". *El Clamor del Magisterio*. Núm. 43. Pàg. 408-409.

GENÍS I BECH, S. (1916). "Escoles de sord-muts catalans". *La Nació*. Núm. 62. Pàg. 3.

GENÍS I BECH, S. (1917). "Los derechos del sordomudo. Una carta". *El Clamor del Magisterio*. Núm. 6. Pàg. 46-48.

GENÍS I BECH, S. (1917). "L'articulació fònica dels sord-muts catalans". *El Clamor del Magisterio*. Núm. 10. Pàg. 83-84.

GENÍS I BECH, S. (1918). "La ensenyansa dels sorts-dmuts a Catalunya". *La Veu de Catalunya*. Núm. 7008. Pàg. 8-9.

sens cap mena de dubte d'una integració escolar; i és molt probable, per exemple, que la mestra Maria A. Albertí i Vendrell, que arribà a Palafrugell el 1890 amb el títol de mestra especialitzada en l'atenció als alumnes amb deficiències visuals i auditives, tingués cura d'algun alumne amb algun tipus de limitació o deficiència. Ella mateixa patia una disminució visual (tenia un ull de vidre). També sabem que l'inspector d'educació Lluís Maria Mestras escrigué al llibre de signatures de l'associació Àngelus de Girona, el març de 1967, la següent explicació:

"Hace años tuve el honor de animar a un excelente maestro gerundense, D. José Mas, para que no vacilara en dejar la cómoda dirección del Grupo Escolar de Sant Feliu de Guíxols y aceptara la difícil dirección pedagógica que le habían ofrecido de un centro para niños aquejados de parálisis cerebral. ¡Qué resultados más maravillosos ha conseguido; Hoy me cabe otro honor, el de estampar unas líneas de admiración y de elogio por la labor que realizan la asociación Àngelus y la Graduada "Mater Dei" en favor de los subnormales. Creo que el mayor elogio será contemplar cómo han proliferado: Olot, Bañolas, Figueras, etc. Dan fe de ello. Marzo de 1967. Luis Mª Mestras".⁷⁵¹

Josep Mas i Dalmau era, l'octubre de 1966, el primer director pedagògic de l'Escola d'Educació Especial ASPACE, que inicialment rebé el nom de Consejo Escolar Primario Arcàngel Sant Gabriel, creada per ASPACE: el Centre Pilot Arcàngel Sant Gabriel, situat al Parc de Montjuïc. Avui la Residència de Disminuïts Psíquics Profunds de Sant Joan Despí porta el seu nom.

Hi ha, de ben segur, un munt d'experiències que poden ser contades perquè la història de l'educació especial també s'escriu a través de la història dels mestres d'escola.

És curiós, però, observar que cap a finals dels anys seixanta no hi havia encara consciència, per part de l'Administració educativa, dels beneficis o de les possibilitats reals d'oferir atenció educativa a aquests infants en el marc de l'escola ordinària. La nova denominació que va aportar la reforma de la Llei d'educació primària de l'any 1966⁷⁵² considerava els nous *colegios nacionales de enseñanza primaria* —nova denominació dels antics *grupos escolares* quan hi hagués almenys un mestre per a cadascun dels 8 cursos d'ensenyament primari— els "més perfectes", ja que disposaven dels mitjans suficients per poder realitzar una graduació completa, atès que a cada unitat escolar solament assisteixen nens d'un

⁷⁵¹ Llibre de signatures de l'associació Àngelus (març de 1967). Font: FPFRN.

⁷⁵² Ley 169/1965, de 21 de diciembre, sobre reforma de la Enseñanza Primaria. BOE núm. 306 (23 de febrer de 1966). Pàg.17240-17246.

curs determinat. L'agrupament no va servir d'una manera generalitzada per veure'n uns beneficis complementaris. Una circular de la Inspecció a Girona de juny de 1966, en relació amb la Resolució de 12 de maig de 1966⁷⁵³ en què es feia pública la convocatòria per a la sol·licitud d'ajuda per a l'educació de nens, adolescents i joves, especificava clarament que anaven dirigides a aquells que "[...] por sus deficiencias o inadaptaciones no puedan o no deban asistir a centros de educación ordinaria".⁷⁵⁴ Això suposava, inequívocament, una presa de posició de l'Administració educativa —la mateixa resolució en el seu anunciat ho deixava ben clar— entorn de l'atenció d'aquests infants a les escoles, fora de l'educació especial pròpiament que per aquelles dates s'estava gestant a Girona capital. L'atenció educativa especialitzada s'entenia que, de manera exclusiva, s'havia de dur a terme en centres d'educació especial, estatals o no, creats, reconeguts o autoritzats pel Ministeri d'Educació Nacional amb aquesta finalitat ben concreta.

Tradicionalment, la legislació encomanava a les Juntas Municipales⁷⁵⁵ de Educación Primaria la facultat d'admetre els alumnes a les escoles i tres eren les condicions necessàries per fer-la efectiva:

⁷⁵³ Resolución de la Dirección General de Enseñanza Primaria por la que se hace pública la convocatoria para la solicitud de ayuda para la educación de niños, adolescentes y jóvenes que por sus deficiencias o inadaptaciones no puedan o no deban asistir a centros de educación ordinaria. BOE núm. 123 (24 de maig de 1966). Pàg. 6444-6446.

⁷⁵⁴ Circular núm. 193, junio de 1966, Inspección de Enseñanza Primaria de Gerona. Pàg. 4. Font: FRUdG.

⁷⁵⁵ Las Juntas Municipales, tal com quedava regulat a l'article 109 de la Ley de 17 de julio de 1945 sobre educación primaria (BOE núm. 199, de 18 de juliol de 1945, pàg. 385-416) s'ocupaven, entre altres actuacions, de fomentar l'assistència escolar obligatòria.

Quedava recollit a la Circular XXIX, abril de 1944, Inspección de Primera Enseñanza de Gerona. Pàg. 2. Font: FRUdG.

"Constituida ya la Comisión Provincial de Educación Nacional, se va a la constitución de nuevas Juntas Municipales de cada pueblo, de acuerdo con lo dispuesto en la Ley Orgánica del Ministerio de Educación Nacional de 10 de abril de 1942 art. 12. A este fin, por el Excmo. Sr. Gobernador Civil, Presidente de la Comisión Provincial de Educación Nacional se ha publicado la siguiente circular, aparecida en el B.O. de la provincia del día 25 de marzo:

Constituida con fecha 16 de febrero último, bajo mi presidencia y en cumplimiento de Ordenes Superiores, la Comisión Provincial de Educación Nacional, de conformidad a lo dispuesto por el art. 12 de la Ley Orgánica del Ministerio de Educación Nacional de 10 de abril de 1942, es necesario que, en coordinación con la actuación de esta provincial, funcionen en cada pueblo de la provincia, las Junta Municipales de Enseñanza, prescritas por el citado art. 12 de la mencionada Ley Orgánica.

Dichas Juntas Municipales de Enseñanza estarán constituidas, bajo la presidencia de los Alcaldes, por el Director de la Escuela Graduada y donde no la hubiera por el Maestro más antiguo de la localidad, el Sr. Cura-Párroco y el Jefe Local de F.E.T. y de las J.O.N.S. o persona en quien estos deleguen.

En consecuencia deberán cesar las actuales Juntas Municipales de Educación Primaria que han venido funcionando hasta el presente, haciendo entrega a las nuevas Juntas Municipales de Enseñanza de toda documentación que posean referente a su gestión. Estas, al constituirse, lo que deberán efectuar en el plazo máximo de 15 días, extenderán la debida acta de la que remitirán seguidamente copia certificada a esta presidencia.

Mientras por la Superioridad no se adopten otras medidas, las Juntas Municipales de Enseñanza se regirán por los preceptos de la Orden de 19 de junio de 1939, reproducida en el B.O. de esta provincia de 16 de Enero de 1941.

Encarezco a los Sres. Alcaldes el puntual cumplimiento de cuanto por la presente se les ordena, esperando de su reconocido patriotismo podrán especial celo en la realización de las tareas que se encomiendan a las Juntas Municipales de Enseñanza, cuyos funcionamiento y gestión favorezcan por todos los medios a su alcance.

Gerona, 15 de marzo de 1944.-

El Gobernador Civil, Presidente, José Fernández Hernando."

1. Que l'alumne tingués l'edat assenyalada per les disposicions vigents.
2. Que no patís cap malaltia contagiosa o repulsiva.
3. Que hi hagués vacant a l'escola en què se sol·licitava l'ingrés.

La segona condició s'acreditava mitjançant un certificat que expedia el metge de la Junta, que era el del poble. No hi havia cap normativa que expliqués què significava *malaltia repulsiva*, i la decisió quedava al criteri del metge. Molts dels "subnormals" que hi havia, segons els criteris d'èpoques passades, podien ser inclosos en aquesta categoria i per tant se'ls podia negar l'escolarització. Per a ells l'Administració no tenia previst cap tipus de solució; havien de quedar-se a casa.

Malgrat que això era el que estava legislat, a la pràctica als nostres pobles tot era més senzill, ja que els pares eren els que decidien si portaven el fill a l'escola i el mestre era el que decidia si l'acceptava o no.

A partir d'aquell moment calia posar un xic d'ordre a tantes iniciatives que sorgien i decidir a quines es donava suport amb preferència. Estava clar que s'havia d'anar a una organització comarcal, que era més econòmica i permetia reunir un nombre suficient d'alumnes en cada escola que possibilités una graduació per molt incipient que fos. Girona, Figueres, Ripoll i Olot no admetien discussió. Blanes i Palamós, tot i que no eren capitals de comarca, per la seva situació geogràfica dins de la comarca i per la dinàmica de l'associació que havien fundat, es va considerar que també mereixien formar part del primer pla d'actuació. Així, foren sis les poblacions escollides. A la resta de les localitats en què havien sorgit iniciatives es van crear unitats dins els centres ordinaris de primària (Arbúcies, Puigcerdà, etc). L'aula d'educació especial Jesús Infant d'Arbúcies i la que hi havia dins el centre Alfons I de Puigcerdà van tenir consideració de centres d'educació especial atès l'aïllament geogràfic que patien les poblacions d'Arbúcies i Puigcerdà. En l'àmbit de les escoles privades, hi havia unitats d'integració dins els centres privats Petit Plançó d'Olot i l'escola de les Carmelites (avui centre Vedruna) de Girona.

Si bé l'aula d'educació especial del centre públic Alfons I de Puigcerdà ha tingut consideració de centre d'educació especial, a la pràctica es tracta d'una aula que per la seva situació geogràfica ha donat atenció als alumnes amb discapacitat de la comarca de la Cerdanya, que també, per la seva proximitat, en algunes èpoques havien estat escolaritzats fins i tot al centre Ramon Suriñach de Ripoll (també al llarg dels anys hi ha hagut contactes amb la part lleidatana de la Cerdanya). Tot i que l'actual escola està situada a l'avinguda Schierbeck, anteriorment el centre estava dividit en dos edificis, un de situat a la Rambla J. M. Martí i l'altre al carrer Escolles Pies. El 1972 es va adquirir l'antic edifici dels escolapis de Puigcerdà, que es va convertir en l'institut públic Pere Borrell, que compartia part de l'espai amb l'escola de primària. L'aula d'educació especial tenia una mestra (mestra funcionària en l'especialitat de pedagogia terapèutica) des del curs 1981-1982, una educadora amb contracte laboral, i la dedicació parcial d'una fisioterapeuta contractada per l'Ajuntament de Puigcerdà. En lloc de crear una escola d'educació especial, el que es va fer fou comptabilitzar-la com una nova aula del centre Alfons I. Tal com s'assenyalava des de la mateixa Inspecció d'Ensenyament: "[...] Aquest naixement ha marcat tota l'evolució i possibilitats futures, perquè els mestres i les dotacions econòmiques es fan dependents de l'Alfons I, per la qual cosa en el moment que es manifesten noves necessitats és difícil de justificar-les per ser dependents d'una escola ordinària, i alhora sempre sembla que hi ha un excés de dotació de personal a aquesta".⁷⁵⁶ Hi havia la proposta de separar administrativament les aules d'educació especial comarcal de la Cerdanya —que de fet més tard foren dues— del col·legi públic Alfons I de Puigcerdà, tot i que físicament continuessin en el mateix edifici. El curs 1993-1994 a l'aula dels petits hi havia 5 alumnes amb tutora i educadora, i a l'aula dels grans hi havia 7 alumnes, tutora i mestre de suport. Eren dues aules tancades. La dels alumnes petits també era la que presentava unes necessitats educatives especials (NEE) més greus. Algun cop alguns d'aquests alumnes havien arribat a rebre tractament específic per part de la logopeda del centre Montserrat de Ripoll, on s'havien de desplaçar una vegada per setmana.

L'abril de 1982, els Serveis Territorials d'Ensenyament a Girona havien arribat a proposar que es construís un centre d'educació especial a Bellver, i que

⁷⁵⁶ Inspecció d'Educació Bàsica. Serveis Territorials de Girona. Informe: situació administrativa de les aules d'educació especial de la Cerdanya (5 de desembre de 1989). Font: ASSTTEG.

aquest centre, també públic, donés cobertura educativa als infants amb discapacitats de la província de Lleida. No va ser així. Avui dia, si bé l'aula d'educació especial (aula tancada) s'ha mantingut fins als nostres dies, el curs 2005-1006 el centre Alfons I ha disposat d'una de les primeres Unitats de Suport a l'Educació Especial (USEE) a les comarques de Girona, com a nova modalitat educativa; es tracta d'unitat específica dins els centres ordinaris que escolaritzen un grup de més de quatre alumnes amb NEE greus i permanents, susceptibles de ser escolaritzats en centres específics.

A Puigcerdà, del 30 de novembre al 2 de desembre de 1988 es dugueren a terme les Primeres Jornades per a Minusvàlids a l'Alta Muntanya. Aquestes jornades precisament posaven en evidència les necessitats específiques que hi havia en l'àmbit dels serveis socials a les comarques de muntanya. Hi participaren professionals del País Basc, Navarra, del Llenguadoc i del Rosselló, de València, d'Aragó i de Catalunya.

El Decreto 2925/1965, de 23 de septiembre,⁷⁵⁷ por el que se regulan las actividades del Ministerio de Educación Nacional en orden a la Educación Especial, va permetre, entre altres qüestions, que la Inspecció de Primària pogués implantar en règim ordinari la creació a diversos punts de les nostres comarques d'una sèrie d'unitats d'educació especial.

Deixant a banda l'aula Jesús Infant de la població d'Arbúcies, que rep una consideració especial ja que en els seus inicis esdevingué centre d'educació especial amb uns orígens semblants a la resta d'associacions, les aules d'educació especial es consolidaren d'alguna manera a les comarques de Girona. Una vegada l'educació fou assumida pel Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, dins el territori gironí hi havia les aules d'educació especial següents⁷⁵⁸ (23 aules en 21 centres escolars):

a) Centres escolars d'una aula d'educació especial

- Arbúcies CP Dr. Carulla
- Begur CP Dr. Arruga

⁷⁵⁷ Decreto 2925/1965, de 23 de septiembre, por el que se regulan las actividades del Ministerio de Educación Nacional en orden a la Educación Especial. BOE núm. 248 (16 d'octubre de 1965). Pàg. 14064-14065.

⁷⁵⁸ Ordre de 22 de setembre de 1982, per la qual es modifiquen diversos centres docents públics de preescolar i educació general bàsica. (Correcció d'errades en el DOGC núm. 274, pàg. 2531, de 10 de novembre de 1982, i en el DOGC núm. 446, pàg. 1659, de 22 de juny de 1984). DOGC núm. 265 (8 d'octubre de 1982). Pàg. 2314-2318.

-
- Figueres CP Bon Pastor
CP Sant Pau
CP Salvador Dalí
 - Girona CP Montjuïc
CP Dalmau Carles
CP Font de la Pólvora
 - L'Escala CP Empúries
 - Olot CP Sant Roc
 - Palafrugell CP Barceló Matas
 - Roses CP Vicens Vives
 - Salt CP Menéndez Pidal
CP Silvestre Santaló
CP La Maçana
 - Sant Feliu de Guíxols
 - Sarrià de Ter CP Montserrat
 - Torroella de Montgrí CP Guillem de Montgrí
 - Verges CP Francesc Cambó
- b) Centres escolars de dues aules d'educació especial
- La Bisbal CP Joan de Margarit
 - Puigcerdà CP Alfons I

Amb els anys, les aules quedaren integrades dins tot el sistema. El Decret 117/84, de 17 d'abril, sobre l'ordenació de l'educació especial,⁷⁵⁹ va permetre establir que tots els centres educatius eren centres d'integració i, per tant, susceptibles d'atendre infants amb discapacitat.

Un altre problema era aconseguir locals mínimament adients per situar-hi les escoles que s'havien de crear, ja que si esperaven la construcció d'edificis nous la cosa aniria per molt llarg. S'encarregaren de buscar-los les associacions de pares de les sis poblacions escollides. Les solucions foren molt variades i anaren des de l'adaptació de rectories o cases no utilitzades (Girona, Olot, Ripoll, Palamós, Blanes) fins a la construcció d'un edifici de nova planta, com a Figueres.

⁷⁵⁹ Decret 117/1984. Op. cit.

Per poder beneficiar el major nombre d'alumnes possible i atès el seu caràcter comarcal, era indispensable que els centres disposessin dels serveis de menjador i transport escolar. En la majoria dels casos es varen utilitzar els serveis de menjador d'un centre de primària de la localitat i es donà preferència als alumnes dels nous centres en la concessió d'ajuts. Per al transport també, quan fou possible, s'utilitzaren les línies ja existents i se'n crearen de noves a càrrec del Ministeri d'Educació i Ciència. En algun casos, quan, per dificultats econòmiques o administratives, el Ministeri no es feia càrrec immediatament del cost del transport, les associacions suplien la deficiència.

El mobiliari escolar (taules, cadires, pissarres...) també el va aportar el MEC en la gran majoria, si bé també en això fou necessari que les associacions suplissin les insuficiències.

Però el problema més greu era, sens dubte, la falta de mestres mínimament preparats que poguessin fer-se càrrec de les unitats que es creessin. La gran majoria dels mestres que primerament es nomenaren no tenien cap titulació específica ni experiència de com s'havia de tractar els nens "subnormals".

L'especialització que es demanava per poder treballar com a professor interí o amb adscripció provisional en aquells primers centres d'educació especial i aules d'educació especial en centres d'EGB era la de professor d'EGB del Pla experimental de 1971 (modalitat d'educació especial); professor d'EGB especialista en Pedagogia Terapèutica (cursos organitzats pel Servei d'Educació Especial de la Direcció General d'Ensenyament Primari de la Generalitat de Catalunya als anys vuitanta, quan es recuperen les transferències en matèria educativa; o anteriorment els cursos organitzats per l'INEE, altres organismes autoritzats o el mateix MEC a través dels cursos que es duen a terme a les universitats de València, Barcelona...), o bé tenir el títol de llicenciat en Ciències de l'Educació (amb l'especialització en Educació Especial).

Pel que fa al servei especialitzat de logopèdia, hi podien accedir tots aquells professors i professores que tinguessin la titulació de mestre i que haguessin realitzat el Curs d'Especialització en Tècniques d'Audició i Llenguatge (aquests cursos també eren organitzats pel Servei d'Educació Especial de la Direcció General d'Ensenyament Primari de la Generalitat de Catalunya) o els cursos organitzats per

l'INEE, altres organismes autoritzats o, més endavant, per les mateixes universitats.

Inicialment la formació estava pensada per als alumnes amb discapacitats auditives i visuals (sordmuts i cecs). Trobem, per exemple, que el 1886, el Colegio Nacional de Sordomudos y de Ciegos estableix una matrícula per al curs de Pedagogía Especial o de Métodos y Procedimientos Aplicables a la Enseñanza de Sordomudos y Ciegos.⁷⁶⁰ Igual com passa en altres cursos, se n'aniran convocant d'altres amb els anys i tot just el 1915 l'aleshores Patronato Nacional de Anormales anunciava la celebració d'un curs breu des del 10 de maig fins al 10 de juliol en què s'havien d'explicar els fonaments de l'exploració, la pedagogia i la higiene de les diferents anormalitats (sordmuts, cecs i mentalment anormals), així com l'organització d'aquestes especialitats a l'estranger.⁷⁶¹

Tal com hem apuntat anteriorment, a Barcelona el 1906 es va crear la càtedra de Psiquiatria Infantil a l'Escola Normal Superior, la primera que hi havia a Europa. El seu responsable era el Dr. August Vidal Perera, catedràtic de l'Escola Normal Superior de Mestres de Barcelona. S'encarregava d'explicar el quadre de deficiències mentals i de trastorns del llenguatge per a la formació en pedagogia especial dels futurs mestres superiors.⁷⁶² Se sap que el 1912 el Dr. Vidal Perera participava en les converses pedagògiques i tractava amb els mestres de temes relacionats amb la debilitat mental, animant-los a visitar la seva clínica d'anormals. El 1909 ho feia a Madrid, a l'Escuela de Estudios Superiores del Magisterio, el professor Anselmo González (que fou delegat del Ministeri de Gràcia i Justícia, director de l'Instituto Nacional de Sordomudos, Ciegos y Anormales de Madrid, i professor de l'Escuela de Estudios Superiores del Magisterio i de l'Escuela de Criminología).

⁷⁶⁰ Colegio Nacional de Sordomudos y de Ciegos. Matrícula para el Curso de pedagogía especial ó de métodos y procedimientos aplicables á la enseñanza de sordomudos y de ciegos. *Gazeta de Madrid*. Núm. 246 (3 de setembre de 1886). Pàg. 698.

⁷⁶¹ Patronato Nacional de Anormales. Anunciando la celebración de un curso breve desde el 10 de mayo hasta el 10 de julio próximos, en el que se explicarán los fundamentos de la exploración, pedagogía e higiene de las distintas anomalías (sordomudos, ciegos y mentalmente anormales), así como la organización de estas especialidades en el extranjero. *Gazeta de Madrid*. Núm. 110 (20 d'abril de 1915). Pàg. 192.

⁷⁶² El Dr. Augusto Vidal Perera va publicar l'any 1908 un compendi de psiquiatria infantil. Sembla que el Dr. Lluís Folch i Camarasa va descobrir aquest llibre a l'Academia Nacional de Farmacia de Madrid.

El Dr. Vidal Perera pronunciaria una conferència sobre "Los niños anormales" el dia 1 de novembre de 1906 a la ciutat de Girona, en plena festivitat de Sant Narcís, en un dels salons de l'aleshores Instituto General Técnico.⁷⁶³ L'acte fou presidit per l'aleshores inspector de primera ensenyança Manuel Ibarz.

El 1907, la Junta de Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas (JAE, 1907-1936) va permetre a molts investigadors viatjar a països estrangers i conèixer el funcionament d'altres centres educatius.⁷⁶⁴ Fou vertaderament una institució clau en el desenvolupament científic d'Espanya al llarg d'aquest primer terç del segle XX. El gener de 1907, sent ministre d'Instrucció Pública Amalio Gimeno, membre de l'aleshores govern liberal que presidia Vega Armijo, firmà el Real Decreto creandó una Junta para ampliación de estudios é investigaciones científicas.⁷⁶⁵ Alguns dels membres de la Institución Libre de Enseñanza participaren i col·laboraren en les activitats reformadores i educatives d'aquell govern. Dins el col·lectiu⁷⁶⁶ de pensionats hi havia mestres nacionals, mestres dels col·legis nacionals de sordmuts, cecs i anormals,⁷⁶⁷ professors de les escoles normals, inspectors de primera ensenyança, metges i professors d'universitat. L'observació a l'estranger sempre ha estat motiu de preocupació i una necessitat de millora que ha servit als professionals per veure què es feia a fora de casa. En

⁷⁶³ El primer Institut de Girona (avui IES Jaume Vicens Vives) ocupava la plaça d'un antic convent de caputxins, que havia estat desamortitzat, al capdamunt del carrer de la Força (avui Arxiu Municipal de Girona). Aquest edifici el govern el destinà a finalitats educatives i fou seu del Col·legi d'Humanitats, l'Institut de Segon Ensenyament, l'Institut General y Técnico i l'Institut de Enseñanza Media, fins a l'any 1966.

⁷⁶⁴ Real Decreto creando una Junta para ampliación de estudios é investigaciones científicas. *Gazeta de Madrid*. Núm. 15 (15 de gener de 1907). Pàg. 165-167.

⁷⁶⁵ Real decreto creando una Junta para ampliación de estudios é investigaciones científicas. *Gazeta de Madrid*. Núm. 15 (15 de gener de 1907). Pàg. 165-167.

⁷⁶⁶ Una de les recerques espanyoles que més ha estudiat la influència europea en l'educació especial a través de les pensions de la JAE ha estat la següent: HERRAIZ DE GASCUEÑA, M. G. (1995). *Aproximación a la educación especial española del primer tercio del siglo XX*. (vol. núm. 28) Conca: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Castilla-La Mancha. Es tracta de la tesi doctoral del professor Mariano Gonzalo Herraiz de Gascueña (Universitat de Castella-la Manxa). Hi destina un capítol sencer. Hi mostra les professions, la distribució, els temes estudiats, els llocs visitats, la relació nominal dels pensionats, etc. Malauradament, en cap moment no hi mostra la procedència de les persones que van ser pensionades. Per a la nostra recerca hauria estat interessant conèixer els professionals de les comarques de Girona que en van fer ús. En una primera observació ens ha semblat que no n'hi havia cap, però sense poder fer una afirmació categòrica, ja que no disposem (o no coneixem) de la procedència de tots i cadascun d'ells. Per altra banda, i d'una manera més genèrica, hi ha també una tesi doctoral que ho ha treballat: *Los pensionados en educación por la Junta de Ampliación de Estudios y su influencia en la pedagogía*, defensada per Teresa Marín Eced l'any 1985 a la Facultat de Filosofia i Ciències de l'Educació de la Universitat Complutense de Madrid.

⁷⁶⁷ En una recerca de Teresa Marín Eced, de la Universitat de Castella-la Mancha, sobre la pedagogia europea importada pels becats de la JAE (1907-1937), assenyalava que hi ha 14 pensionats, i que aquests representaven el 5 % sobre el total.

MARÍN ECED, T. (1987). "La pedagogía europea importada por los becados de la JAE (1907-1937)". *Historia de la Educación. Revista Interuniversitaria*. Núm. 6. Pàg. 261-278. Pàg. 263.

alguns casos, tot i ser-ne els pioners, com ha estat el cas de l'educació dels sordmuts amb el treball dels espanyols Ponce de León, Juan Martín Pablo Bonet i Ramírez Carrión, al llarg dels segles XVI i XVII, més endavant hi ha hagut poques intervencions significatives. I així, sovint veure què es feia a fora de casa ha tingut una consideració millor. A Francisco Pereira Boute, el 1905 ja se li havia concedit una ampliació d'estudis a l'estranger⁷⁶⁸ sobre l'educació dels *anormales*, o els mateixos Juan Manuel Balletero, Carlos Nebreda o Francisco Fernández, per exemple, van fer nombrosos viatges a l'estranger per conèixer el funcionament d'altres centres.

La formació del professorat,⁷⁶⁹ tanmateix, en els seus inicis no preveia l'estudi de les persones amb discapacitats (però sí que hi ha constància a Espanya que cap al 1909 es crea a l'Escola d'Estudis Superiors de Magisteri la primera càtedra d'anormals, tot i que fins al 1915 no funcionà una classe d'anormals annexa a aquesta escola i fins al 1921 no es creà l'Escola Primària Especial per a Anormals). De fet, en els plans d'estudi de les escoles normals no figurava la *pedagogía de anormales*, una assignatura que de fet únicament s'impartia a l'Escuela Superior del Magisterio. Hem tingut ocasió, però, d'observar que hi ha hagut un cert degoteig en la formació que principalment oferien les escoles de magisteri o des dels mateixos col·legis nacionals. Una memòria de la inspecció gironina el 1924 sobre la reorganització de les escoles normals afegia:

"[...] no basta con tener más maestros. Lo que procede es que los maestros que estén al frente de las escuelas sean más maestros. El magisterio debe formarse en un ambiente apropiado. Los maestros de hoy se forman en un ambiente que no es el propio. Nuestra Escuela Normal es un centro en que se enseña un poco de Aritmética, un poco de Geografía... un poco de todo... pero nada de lo que ha de saber el maestro... las ciencias del niño, la Psicología, la Paidología, la Pedagogía, etc. Pero hay más, la escuela Normal es un centro sin ambiente propio: tiene el ambiente común a todos los centros de enseñanza, que no tienen ninguno".⁷⁷⁰

A Girona, per tant, la inspecció gironina no tenia gaire consideració entorn de l'educació que allí s'hi feia. El 1924 el país vivia de ple immers dins la dictadura de Primo de Rivera.

⁷⁶⁸ Real orden concediendo á D. Francisco Pereira y Bote una subvención para ampliar en el extranjero sus estudios sobre la educación de los niños anormales. *Gazeta de Madrid*. Núm. 40 (9 de febrer de 1905). Pàg. 502.

⁷⁶⁹ Un estudi breu però força complet sobre la història de la formació del professorat en educació especial es pot trobar a DEAÑO DEAÑO, M. (1992). "La formación del profesorado de educación especial". Dins MOLINA GARCIA, S. (ed.). *La educación de los niños deficientes mentales en España. Análisis histórico a través de un hilo conductor. Libro-homenaje a María Soriano*. Madrid: CEPE. (Pàg. 147-187).

⁷⁷⁰ "Memoria de la Inspección y delegaciones gubernativas". (29 d'agost de 1924). Pàg. 5. Font: AGAAH. SIG: ((5)1.10 leg 16754. Top 32/48).

Malauradament, el gruix important de la formació a mestres en el camp de l'educació especial no es donarà fins que el Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya recuperi les transferències en matèria educativa.

A finals dels anys seixanta, quan emergeixen la majoria d'iniciatives associatives envers l'atenció de les persones amb discapacitat, preocupa d'alguna manera la formació que han de poder rebre aquests nous professionals.

Malgrat tot, gràcies a la seva bona voluntat, en general aconseguiren bons resultats des del primer moment. L'apartat a) de l'article 4 del Decret 2925/1965, de 23 de setembre,⁷⁷¹ pel qual es regulaven les activitats del Ministeri d'Educació pel que fa a l'educació especial, establia, com a mitjà per garantir l'adequació al servei dels mestres nomenats per a les unitats escolars per a infants amb discapacitats, que els nomenaments d'aquests mestres tant per a les escoles d'educació especial en règim de Patronat com per a les de règim ordinari de provisió, ho fossin amb caràcter temporal per espai de dos cursos escolars, durant els quals en principi se'ls havia de conservar l'escola d'origen, en cas de tenir-la. d'acord amb aquest mateix decret, els consells escolars primaris, a través de la Delegación Provincial del Departamento, en el cas de les escoles en règim de patronat, o les *delegaciones provinciales* corresponents, i amb l'informe previ de la Inspección Técnica Provincial, en cas d'escoles d'educació especial en règim ordinari de provisió, podien proposar a la Dirección General de Personal la baixa definitiva de mestres nomenats per a aquestes tasques. L'Ordre de 9 de desembre de 1972 regulava la confirmació dels nomenaments dels mestres a les escoles d'educació especial.⁷⁷²

Més endavant, per a l'accés en propietat a les vacants existents en els centres d'educació especial, a més de pertànyer al cos de professors d'EGB, de disposar d'algunes de les titulacions que s'exigien per desenvolupar la professió, els propietaris definitius o provisionals que haguessin aconseguit el certificat d'apte en el Curs de Pedagogia Terapèutica i que haguessin de fer el Curs de Pràctiques en l'Especialitat, preceptiu per a l'obtenció del títol de Pedagogia Terapèutica, podien

⁷⁷¹ Decreto 2925/1965, de 23 de septiembre. Op. cit.

⁷⁷² Orden, de 9 de diciembre de 1972, sobre confirmación de nombramientos de maestros en escuelas de educación especial. BOE núm. 9 (10 de gener de 1973). Pàg. 499.

prendre part en el concurs en les condicions que s'hi estipulaven segons l'Ordre del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.⁷⁷³

Es creava el 19 de gener de 1951 a Madrid, a través d'un decret que publicava l'aleshores Ministeri d'Educació Nacional que sortí publicat al BOE el 21 de juny de 1951, una escola especial d'ortofonia per a la formació de mestres que haguessin de servir després a les escoles destinades als alumnes que tinguessin deficiències en el llenguatge. Segons aquest Decret, per poder treballar en escoles d'aquesta especialitat eren necessaris els requisits següents:

- a) Pertenecer al Escalafón del Magisterio.
- b) Aprobar el concurso-oposición indispensable para ingresar en la Escuela Especial de Ortofonia y que constará de ejercicios teóricos-prácticos que versarán sobre traducción de textos de francés, inglés o alemán, a elección, referentes a temas de la especialidad.
- c) Aprobar, dentro de la Escuela Especial de Ortofonia, un curso académico normal de carácter teórico-práctico, que versará sobre Anatomía y Fisiología del Lenguaje, Higiene del mismo, Psicología del Lenguaje, Organización y Método para la Práctica de la Ortofonia en la Escuela Primaria, Laboratorio de Fonética (fonación y articulación); Ortofonia: ejercicios prácticos para la corrección de las perturbaciones de la palabra; Disartría: corrección de la tartamudez y el tartajeo".⁷⁷⁴

La informació en relació amb aquest decret sortí publicada a la Circular de la Inspecció de Girona.⁷⁷⁵ Paradoxalment, la inspecció gironina donava la informació fent referència a una situació inexistente a les comarques de Girona. En aquesta mateixa línia, la Dirección General de Enseñanza Primaria (Ministeri d'Educació Nacional) convocà el 1954 un curs de capacitació del magisteri per a l'ensenyament del sordmut.⁷⁷⁶ Sortí publicat el 24 de març, i el termini per sol·licitar una plaça s'acabava el dimecres 7 d'abril de 1954. Podien prendre part en aquesta convocatòria inspectors d'ensenyament primari, professors de les escoles de magisteri, mestres nacionals i mestres de primer ensenyament titulats. Hi hauria, més endavant, altres convocatòries. Per exemple, el curs que es convocava el març de 1960 estava previst que durés 3 mesos i s'hi podien apuntar fins a 25 mestres nacionals.⁷⁷⁷ Anteriorment (abans de l'esclat de la Guerra Civil), per exemple,

⁷⁷³ Ordre de 18 de març de 1982, per la qual es convoca el concurs de trasllats per cobrir en propietat, en règim ordinari de provisió, les vacants existents a Catalunya en col·legis públics d'educació especial. DOGC núm. 219 (30 d'abril de 1982). Pàg. 1016.

⁷⁷⁴ Decreto de 19 de enero de 1951, por el que se crea en Madrid la Escuela Especial de Ortofonia. BOE núm. 172 (21 de juny de 1951). Pàg. 2956.

⁷⁷⁵ Circular núm. 97, octubre de 1951, Inspección de Enseñanza Primaria. Pàg. 4. Font: FRUdG.

⁷⁷⁶ Convocando un curso de capacitación del magisterio para la enseñanza del sordomudo. BOE núm. 83 (24 de març de 1954). Pàg. 1789-1790.

⁷⁷⁷ Resolución de la Dirección General de Enseñanza Primaria por la que se convoca un curso para la especialización de profesores de sordomudos. BOE núm. 57 (7 de març de 1960). Pàg. 2821.

podem trobar que el 1935, i per part de la Dirección General de Enseñanza Profesional y Técnica, entre els mestres que se citen per dur a terme un curs d'especialització per a l'ensenyament dels sordmuts no n'hi ha cap de les comarques de Girona.⁷⁷⁸ Precisament el 1930, la Reial ordre de 10 de març de 1930⁷⁷⁹ havia iniciat oficialment la formació del professorat en l'àmbit de l'educació especial, en el camp, però, dels sordmuts i cecs. Aquesta norma legal iniciava el camí cap a la formació especialitzada del professorat i coincidia en el temps amb l'inici de la Segona República, un període important en l'àmbit de la formació del professorat. En aquest període, i amb el Plan Profesional de 1931, s'exigia el títol de batxillerat per accedir als estudis de magisteri. Fins a l'inici de la Guerra Civil hi ha una certa preocupació del professorat pels sordmuts i cecs, però en canvi no s'introdueix la formació del professorat en l'àmbit del retard mental.

A la Circular de la Inspecció publicada el setembre de 1958, per ordre de la Dirección General de Enseñanza Primaria d'1 de juliol de 1958, es convocava un curs normal per a la formació de professores i professors de sordmuts;⁷⁸⁰ també es donava informació d'altres convocatòries sobre cursos de formació que a la pràctica no es podien dur a terme atès que no hi havia cap centre que depengués del Ministeri d'Educació i Ciència a les comarques de Girona.

En canvi, el 1962 es va constituir el Gabinet Psicotècnic Escolar a les Escuelas del Magisterio a Girona. Una de les seves primeres activitats fou l'organització d'un curset teoricopràctic d'iniciació en psicologia escolar aplicada i psicotècnic, amb col·laboració de la Inspecció d'Ensenyament Primari i de la Delegación Provincial de la Sociedad Española de Pedagogía. Aquest primer curs seria dirigit pel catedràtic director del gabinet, Manuel Guzmán Gómez-Lanzas.⁷⁸¹

⁷⁷⁸ Dirección General de Enseñanza Profesional y Técnica. Designando a los maestros y maestras que se citan para que efectúen el curso normal de especialización en la enseñanza de sordomudos. *Gazeta de Madrid*. Núm. 120. (30 d'abril de 1935). Pàg. 895.

⁷⁷⁹ Real orden disponiendo recaiga en el delegado regio más antiguo la presidencia de la Comisión Mixta de Profesores de la Escuela de Estudios Superiores del Magisterio y de los Colegios de Sordomudos y de Ciegos, con motivo de las convocatorias para maestros y maestras nacionales que deseen adquirir aptitud pedagógica para la educación de sordomudos y de ciegos. *Gazeta de Madrid*. Núm. 81 (22 de març de 1930). Pag. 1825.

⁷⁸⁰ Resolución de la Dirección General de Enseñanza Primaria por la que se convoca curso normal para la formación de profesoras y profesores de sordomudos. BOE núm. 182 (31 de juliol de 1958). Pàg. 6953.

⁷⁸¹ El professor MANUEL DE GUZMÁN GÓMEZ-LANZAS era originari de Navahermosa, província de Toledo. Va fer els estudis a la Normal de Toledo en l'època de la República (va formar part de la segona promoció del Pla Professional). Una vegada acabada la Guerra Civil Espanyola, va estudiar la carrera de Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona, que finalitzà l'any 1955. El professor Guzmán ens és proper perquè s'instal·la a viure l'any 1960 a la ciutat de Girona. L'any 1961 ingressa a la Normal de Girona com a professor de Filosofia juntament amb Concepció Mariné

S'hi van apuntar 24 mestres de les comarques de Girona. La Circular de la inspecció gironina núm. 170, de novembre de 1962, informava que les *escuelas de magisterio*, amb la col·laboració de la Ponència de Cultura de la Diputació Provincial de Girona, la Inspecció d'Ensenyament Primari, el Servicio Español del Magisterio (SEM) i la Sociedad Española de Pedagogía, organitzaven el segon curset teoricopràctic de psicologia escolar aplicada i psicotècnia. També era dirigit pel Dr. Manuel Guzmán. Amb motiu de la finalització d'aquest darrer curs, l'inspector d'ensenyament primari i delegat provincial de la Sociedad Española de Pedagogía, Lluís Maria Mestras, va pronunciar una conferència a la Sala dels Pergamins del Centre de Coordinació de Biblioteques, amb el títol "Evolució del psiquisme infantil". També hi hagué la modalitat d'estudis per correspondència per seguir els continguts d'aquest curs.

Aquest primer període en relació amb la formació del professorat especialitzat el podríem situar entre el 1930 i el 1962. És a partir d'aquest any que s'iniciarà un segon període, que anirà del 1962 al 1977. Fins al 1962, i durant el període franquista, molt professorat especialitzat —i sobretot a les escoles especialitzades de Barcelona i de fora de Catalunya— és assignat més aviat a partir de criteris polítics i no d'acord amb la formació rebuda. El 1962 s'ordena l'expedició del títol de professor especialitzat en pedagogia terapèutica.⁷⁸² S'inicien els cursos de pedagogia terapèutica, però no és fins a l'ordre ministerial de 16 de novembre de 1964⁷⁸³ que es convoquen cursos a Madrid, València i Pamplona per regularitzar-los.

El cert, però, és que a Catalunya, definitivament, el problema s'anà resolent a poc a poc amb la lenta incorporació al cos de mestres de diplomats en Pedagogia Terapèutica que havien aprovat el curs corresponent a la Universitat de Barcelona.

com a professora de Ciències Naturals. Hi roman fins a l'any 1964. Ingressa a l'Escola Normal de Barcelona com a professor numerari de Filosofia el 2 d'octubre de 1964, i uns dies més tard n'és nomenat secretari accidental. L'any 1965 és nomenat director en propietat, i el novembre de 1972 finalment és nomenat director de la llavors Escuela Universitaria de Formación del Profesorado de EGB, però malgrat tot és destituït pel nou rector de la Universitat de Barcelona, Carreras Lansana, el 31 de desembre de 1973. També fou director de l'Escola Normal de Vitòria i president nacional de l'Associació de Catedràtics d'Escoles Universitàries de Magisteri. També tenia formació d'ATS especialitzat en fisioteràpia. Es va jubilar l'any 1986. Havia estat també president de l'associació barcelonina l'Acció Cultural Miguel de Cervantes (1987-1995), que es caracteritzava per defensar, promocionar i difondre —des de posicions d'extrema dreta— la llengua i cultura castellana a Catalunya. Morí a Barcelona l'any 2003.

⁷⁸² Orden de 24 de julio de 1962, por la que se dictan normas para solicitar la expedición del título de profesores especializados en Pedagogía Terapéutica. BOE núm. 200 (21 d'agost de 1962). Pàg. 11887.

⁷⁸³ Orden de 16 de noviembre de 1964, por la que se convoca curso de profesores especializados en pedagogía terapéutica en Madrid, Valencia y Pamplona. BOE núm. 288 (1 de desembre de 1964). Pàg. 15846-15847.

Fou el 1965, poc temps després de ser nomenat director de l'Escola Normal de Barcelona, que el catedràtic Manuel de Guzmán Gómez-Lanzas⁷⁸⁴ va aconseguir portar a Barcelona⁷⁸⁵ —amb l'ajuda del Dr. Folch i Camarasa, Jesús Raventós, president d'Aspanias, i Josep Dalmau, director del Centre Arcàngel Sant Gabriel— els cursos especialitzats en pedagogia terapèutica que ja s'estaven fent a l'Instituto Nacional de Pedagogía Terapéutica de Madrid, en una primera època amb alguna interrupció i fins al 1960 (figurava en el seu reglament de 1967 com una de les seves funcions: "c) Formación en distintas especialidades y grados del personal idóneo para los centros y equipos de Pedagogía Terapéutica"⁷⁸⁶), i a partir de 1962 anualment;⁷⁸⁷ i les Escuelas de Magisterio de València i Pamplona més endavant, juntament amb d'altres ciutats. Precisament en relació amb la formació dels professors en l'àmbit de la pedagogia terapèutica, el professor Guzmán el 1982 publicava un llibre⁷⁸⁸ sobre aquesta temàtica.

Una de les primeres professionals que es formà a l'Escola de Magisteri de València fou la mestra Maria Elisa Salse i Pujolar, que fou mestra directora al centre Mater Dei, passà per diferents centres d'educació especial de les comarques gironines i fou directora del centre La Maçana i del CREDAG-Narcís Massó, i posteriorment fou inspectora d'educació, des del setembre de 1992, als Serveis Territorials d'Educació a Girona. Aquests cursos de formació en l'àmbit de la pedagogia terapèutica s'anaren convocant al llarg dels anys. Amb la lenta i

⁷⁸⁴ El professor Manuel de Guzmán publicà un llibre sobre els antecedents i cursos en pedagogia terapèutica fins a l'any 1981, que il·lustra de manera molt gràfica què s'havia fet en pro de la formació del professorat que havia d'atendre alumnes amb discapacitats.

GUZMÁN, M. DE (1982). *Los profesores de pedagogía terapéutica. Su formación en Barcelona*. Barcelona: Gráficas Ampurias.

⁷⁸⁵ Resolución de la Dirección General de Enseñanza Primaria por la que se dan normas generales para la aplicación de la orden de 16 de noviembre de 1964, en cuanto se refiere al desarrollo de los cursos de formación de profesores especializados en pedagogía terapéutica. BOE núm. 196 (17 d'agost de 1965). Pàg. 11512.

⁷⁸⁶ Decreto 1821/1967, de 20 de julio, por el que se aprueba el Reglamento del Instituto Nacional de Pedagogía Terapéutica. BOE núm.202 (24 de agost de 1967). Pàg. 11912-11916.

⁷⁸⁷ Orden de 24 de julio de 1962, por la que se convoca cursillo de pedagogía terapéutica para la formación de profesores especiales. BOE núm. 200 (21 d'agost de 1962). Pàg. 11886-11887.

Aquest curs s'iniciava l'octubre de 1962 i durava fins al juny de 1963 per a la formació de professors especialitzats en pedagogia terapèutica. Podien sol·licitar-ho els mestres més grans de 21 anys.

En aquest mateix BOE sortia publicada l'ordre que establia les normes per poder sol·licitar l'expedició del títol de mestre especialista en pedagogia terapèutica:

Orden de 24 de julio de 1962, por la que se dictan normas para solicitar la expedición del título de profesores especializados en pedagogía terapéutica. BOE núm. 200 (21 d'agost de 1962). Pàg. 11887.

⁷⁸⁸ GUZMÁN, M. DE (1982). *Los profesores de pedagogía terapéutica. Su formación en Barcelona*. Barcelona: Gráficas Ampurias.

progressiva creació i consolidació dels centres d'educació especial, i alhora amb la incorporació progressiva d'aquest alumnat a les escoles ordinàries, els mestres de les comarques de Girona s'hi anaren apuntant per formar-se en aquest àmbit. Es tractava bàsicament d'accions formatives per a la preparació del professorat especialitzat, de manera que a través d'aquesta formació específica es podia obtenir el títol de professor especialitzat en pedagogia terapèutica. A la pràctica, i tal com deia Carme Aubert, que fou mestra del centre Mater Dei i que obtingué el títol el 1967, en relació amb aquests cursos, s'aprenia "[...] poca cosa. A la pràctica aquests cursos serviren per a donar-nos el títol perquè la majoria érem mestres que ja treballàvem i per tant coneixíem la problemàtica a la que ens enfrontàvem cada dia".

En els plans d'estudis de les escoles normals no es recollirà de manera més o menys explícita l'estudi de les persones amb deficiències molt possiblement fins a partir del curs 1971-1972, a l'inici d'un nou pla d'estudis experimental una vegada que la Normal de Girona, integrada a la Universitat pel Decret de 25 de maig de 1972,⁷⁸⁹ es constitueix com a centre dependent de la Universitat Autònoma de Barcelona. D'una manera o altra, però, la Psicologia (entenent que des d'aquesta àrea s'introdueixen continguts referents a les persones amb deficiències) com a tal s'introdueix el 1898, després d'un llarg període d'abandonament de les escoles normals.

Tal com hem apuntat anteriorment, el 1985 es creà l'Estudi General de Girona, que agrupava els centres universitaris que en aquell moment s'impartien a Girona i que, per tant, depenien de la Universitat Autònoma de Barcelona. No fou fins a finals de l'any 1991 que es creà, amb identitat pròpia i amb plena autonomia, l'actual Universitat de Girona. Els estudis de mestre van passar a formar part de l'actual Facultat d'Educació i Psicologia, que integrava també els estudis d'Educació Social, Pedagogia i Psicologia. El 1999 s'hi van incorporar els estudis de Psicopedagogia, que es duïen a terme per primera vegada a la Universitat de Girona.

⁷⁸⁹ Decreto 1381/1972, de 25 de mayo (Educación y Ciencia), sobre integración de las escuelas normales en la Universidad como escuelas universitarias de profesorado de educación general básica. BOE núm. 136 (7 de juny de 1972). Pàg. 10032-10034.

L'any 1977, un moment important en l'àmbit de l'educació especial a Espanya —l'any abans es creava el Real Patronato de Educación Especial i un any més tard s'aprova el Plan Nacional de Educación Especial—, va significar un important avenç en la formació de futurs mestres especialistes en educació especial, ja que es creava l'especialitat i s'impartia per primera vegada a les escoles de formació del professorat.⁷⁹⁰ Es tracta del tercer gran període pel que fa a la formació especialitzada. Es marquen les directrius per a l'elaboració dels plans d'estudi dels professors d'educació especial a les escoles de magisteri, que de fet ja s'havien introduït en l'àmbit universitari amb la Llei general d'educació de l'any 1970.⁷⁹¹ A la pràctica, en els inicis van coexistir els cursos de Pedagogia Terapèutica (que, dirigits algunes vegades pel Dr. Guzmán, es dugueren a terme fins al curs 1979-1980) amb la formació universitària. Ja ho hem assenyalat anteriorment. A la carrera de Pedagogia (Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona), amb l'arribada del Pla Maluquer, aparegueren assignatures com la de Pedagogia terapèutica i educació de deficients, de les quals fou professor mossèn Miquel Meler, a la Universitat de Barcelona, amb un grup inicial de 36 alumnes el curs 1968-1969, i que contribuï enormement a l'aparició de l'especialitat d'Educació Especial dins aquesta Facultat, instaurada el 1974.

Des de l'any 1970 s'havien organitzat a l'Escola Normal cursos d'especialització d'un any i que el professor Guzmán havia iniciat provisionalment el 1968. El 1976 el professor Feliciano Castillo va fer un treball per avaluar la situació de l'educació especial a Catalunya. Aquest treball es presentà, juntament amb la professora Mercè Pallejà, en forma de comunicació a les Jornades d'Escoles Normals que se celebraren a Oviedo el 1977. S'exposà per primera vegada la necessitat d'establir l'especialitat d'educació especial a les escoles de mestres. A l'Escola Normal de Sants, a Barcelona, s'implantà l'especialitat d'Educació Especial-Pedagogia Terapèutica el curs 1978-1979. El 30 de novembre de 1978 reberen l'aprovació del Ministeri d'Educació i Ciència i també del Rectorat de la Universitat de Barcelona.

⁷⁹⁰ Orden de 13 de junio de 1977, sobre directrices para la elaboración de los planes de estudio de las escuelas universitarias del profesorado de educación general básica. BOE núm. 151 (25 de juny de 1977). Pàg. 14256-14257.

⁷⁹¹ Hi ha un interessant estudi comparatiu dels diferents plans d'estudi de formació de professors d'educació especial a Espanya a principis de la dècada dels vuitanta, que Santiago Molina Garcia i Ana Arraiz Pérez, catedràtic i professora titular d'educació especial, respectivament, de l'Escola Universitària de Formació del Professorat de EGB de la Universitat de Saragossa, presenten a les 3es Jornades de Formació del Professorat a l'Educació Especial, que es van celebrar a Màlaga els dies 24, 25 i 26 de març de 1983.

El primer curs de pedagogia terapèutica que es va impartir a Girona fou amb els auspicis de l'ICE al Col·legi Universitari de Girona, el curs 1978-1979, però com a activitat de la Universitat Autònoma de Barcelona a Girona, dirigit pel neuròleg gironí Joaquim Jubert en la part teòrica i pel psicòleg gironí Manel Palahí en la part pràctica per delegació d'Agustí Riera, que cedí la seva titulació de doctor per fer possible el curs, però que traspassà a Manel Palahí la responsabilitat d'organitzar els seminaris de formació específica. En aquesta segona part hi participaren, a petició de Manel Palahí, persones com Josep M. Jarque, poc abans de ser nomenat cap del Servei d'Educació Especial; Climent Giné, aleshores director de l'escola especial Sants Innocents de Barcelona, i altres pedagogs de l'equip de Sants Innocents, com Víctor Hernández, segons les àrees del programa psicopedagògic. En la primera part del curs, a més dels doctors Campistol i Pascual, hi participaren Ignasi Gorgs, Eduard Vallés, Pep Navarra, Quim Roig, etc. la majoria d'ells del centre L'Arlot i col·laboradors del Dr. Joaquim Jubert. El curs s'hagué de finalitzar bruscament abans del previst (d'octubre a abril) per no perjudicar la majoria dels assistents per poder accedir a la convocatòria de places per a les escoles especials, ja que la majoria eren mestres i hauria provocat trasllats innecessaris o hauria donat prioritats a terceres persones. El doctor Joaquim Jubert havia rebut l'encàrrec d'Artur Calsina, aleshores delegat dels Serveis Territorials d'Ensenyament, i de Mn. Modest Prats, que era també en aquell moment cap dels Serveis Territorials de Cultura a Girona. A escala estatal s'havien convocat 21 cursos de professors de Pedagogia Terapèutica. En l'organització hi intervenien les delegacions provincials del MEC i, com en el cas de Girona, nomenaven director del curs una persona rellevant en el camp de l'atenció a les persones amb discapacitat, tingués o no funció docent, oficial o privada.

Passà un curs sense fer-se'n. El curs 1980-1981 la nova inspectora, Berta Muñoz, va demanar a Manel Palahí que l'ajudés a organitzar el segon curs de pedagogia terapèutica a Girona, ja que aleshores ella no coneixia aquest camp ni la realitat gironina. En aquest segon curs no hi intervingué el Dr. Jubert. Els Serveis d'Ensenyament van assumir-ne la responsabilitat, tot i que continuaren impartint-se una part de les sessions al Col·legi Universitari. Algunes de les classes es dugueren a terme en escoles d'EGB cèntriques de Girona, atesa la dificultat de trobar espais disponibles al Col·legi Universitari.

Al tercer curs de pedagogia terapèutica⁷⁹² que es va realitzar a Girona el curs 1981-1982 s'hi matricularen 50 alumnes, dels quals només una tercera part treballaven a l'educació especial. El curs es va iniciar el 9 de novembre de 1981 i finalitzà el 15 de gener de 1982. Entre el professorat que impartí algunes de les sessions hi havia Jordi Kemner, director del centre Ventijol, que assumiria major protagonisme; Francesca Juncà i Maria Elisa Salse, del centre La Maçana, i la seva directora, Maria Rosa Puig; Pep Targa, que havia estat mestre al Centro Médico-Psicopedagógico a Fornells de la Selva i avui tècnic de l'ICASS. En els cursos 1980-1981 i 1981-1982 Manel Palahí només va impartir l'assignatura Psicologia del llenguatge dins l'àrea de llenguatge, en què Jordi Kemner impartia una segona part pràctica.

La tasca com a formador del neuròleg Joaquim Jubert en el camp de l'educació especial ja tenia uns quants precedents. El 1977, a la Casa de Cultura de Girona, havia dut a terme un curset sobre *subnormalitat*. Impartí una sessió sobre "Neuropsicologia del desenvolupament i l'aprenentatge en l'infant subnormal". L'any següent es dugué a terme la segona edició d'aquest curs. Les edicions del curs les havia organitzat la Societat Catalana de Pediatria a Girona. Aquest primer curs, adreçat a pares i educadors, era dirigit pels doctors Josep Campistol i Vila i Pompeu Pascual i Busquets. Es dugué a terme del 17 de gener al 17 de febrer de 1977 a les 8 del vespre, els dimarts i dijous a la Casa de Cultura de Girona. Estava patrocinat per la Caixa d'Estalvis Provincial de la Diputació de Girona. A més de la sessió que impartí el metge Joaquim Jubert, en aquest curs hi participen, entre d'altres, prestigiosos i reconeguts professionals de la medicina i la psicologia: el Dr. Josep Tomàs i Vilaltella, cap del Servei de Pediatria de l'Hospital Infantil de la Seguretat Social de Barcelona i al mateix temps professor de Psiquiatria a la Universitat Autònoma de Barcelona; la Dra. Francisca Ballesta Martínez, cap del Departament de Genètica de l'Hospital Clínic de Barcelona; el Dr. Pompeu Pascual i Busquets, metge puericultor de l'Estat a Girona; el Dr. Josep Campistol i Vila, professor associat de Pediatria a la Facultat de Medicina de la Universitat Autònoma de Barcelona; el psicòleg gironí Joan Ignasi Gorchs i Bach, professor a l'Escola del Professorat d'Ensenyança General Bàsica de Girona; el Dr. Eudald Maideu i Puig, aleshores president de la Societat Catalana de Sexologia i també un dels impulsors del centre d'educació especial Montserrat de Ripoll; el Dr. Rafael Esteve de Miguel,

⁷⁹² Ordre d'1 de setembre de 1981, per la qual es convoquen cursos per a la formació de professors especialitzats en pedagogia terapèutica. DOGC núm. 158 (16 de setembre de 1981). Pàg. 1010.

director del Servei de Traumatologia i Cirurgia Ortopèdica Infantil a l'Hospital de Sant Joan de Déu a Barcelona; el Dr. Agustí Pérez i Soler, professor de l'Escola Departamental de Puericultura de Barcelona, i el professor Roger Jean, catedràtic de Pediatria de la Facultat de Medicina de la Universitat de Montpeller.

A la Universitat de Girona l'especialitat d'educació especial (pedagogia terapèutica), dins els estudis de mestre, no s'ha impartit mai. Sempre s'ha fet, i des del curs 1994-1995, a través del màster de Pedagogia Terapèutica que organitza la Facultat d'Educació i Psicologia (Departament de Pedagogia i Departament de Psicologia). Aquests estudis de postgraduat tenen el reconeixement del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya i són programes conduents als títols propis de màster de la Universitat de Girona.

El professor que ha estat al capdavant d'aquestes iniciatives de formació en l'àmbit de l'educació especial a la Universitat de Girona és el Dr. Paco Jiménez i Martínez, en l'actualitat degà de la Facultat d'Educació i Psicologia. Han coordinat i en alguns casos encara coordinen aquests cursos Montserrat Vilà, Reyes Carretero, Maria Pallisera o, a l'inici i a finals dels noranta, la professora Montserrat Palma, que havia estat membre del Servei Psicopedagògic Municipal de Figueres, avui diputada al Congrés dels Diputats a Madrid, pel que fa als cursos de pedagogia terapèutica, i Paco Jiménez i Eduard Baulida, pel que fa als cursos d'especialització en audició i llenguatge.

Organitzades per l'Àrea de Pedagogia Terapèutica del Departament de Pedagogia Experimental, Terapèutica i Orientació de la Facultat de Filosofia i Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona, es fan els dies 28 i 29 de març de 1984 les Primeres Jornades sobre Universitat i Educació Especial, amb l'impuls del professor mossèn Miquel Meler i Muntané. I no és fins al 1994 que es duen a terme a la Universitat de Girona les XI Jornades d'Universitat i Educació Especial, amb el títol "Atenció a la diversitat: a l'aula, a l'escola i en la transició a l'edat adulta i a la vida activa". Part del treball quedà recollit en una publicació⁷⁹³ en què participaren diferents professionals de les comarques de Girona.

⁷⁹³ VILÀ SUÑÉ, M. (comp) (1994). *Atenció a la diversitat*. Girona: Universitat de Girona. Facultat de Ciències de l'Educació.

En l'actualitat, a la Universitat de Girona, en l'àmbit de la recerca i la docència, s'han dut a terme importants treballs sobretot des dels departaments de Psicologia, pedagogia i dels estudis d'Educació Social. Hi ha hagut esforços per millorar l'accessibilitat i afavorir la integració dels estudiants amb discapacitats i la creació del Campus Arnau d'Escala, integrat per la Universitat de Girona, la Generalitat de Catalunya (departaments de Benestar Social i Família, i de Treball), el Consorci Sant Gregori i la Fundació Drissa, amb l'objectiu d'augmentar la incidència en l'àmbit de la recerca i la formació en els camps de la vellesa, la salut mental i la discapacitat.

Lligat al Departament de Pedagogia de la Universitat de Girona, hi ha consolidat el Grup de Recerca en la Diversitat (GRHCS40). Ha treballat bàsicament en l'àmbit de la integració escolar i laboral de les persones amb discapacitat. El grup va rebre la consideració de grup consolidat en el marc del II Pla de recerca de Catalunya⁷⁹⁴ i es va mantenir com a consolidat en la convocatòria de 1999 (1997 SGR00408). Ha participat en la Xarxa Temàtica sobre Educació Especial i Atenció a la Diversitat concedida a Robert Ruiz Bel (Universitat de Vic), en la convocatòria de 1999 (Direcció General de Recerca de la Generalitat de Catalunya), i actualment participa en la Xarxa Temàtica sobre Atenció a la Diversitat dels Alumnes en una Escola per a Tots, concedida a Pere Pujolàs Maset (Universitat de Vic) en la convocatòria 2002 (Agència de Gestió d'Ajudes Universitàries i d'Investigació - Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació - Generalitat de Catalunya). Tot i que el grup de recerca l'inicià el Dr. Paco Jiménez (actual degà de la Universitat de Girona), en l'actualitat la responsable del grup és la Dra. Montserrat Vilà i Suñé, que és alhora la seva esposa.

L'ordre de 5 de febrer de 1979 declarava equivalents els títols de professors especialitzats en tècniques o perturbacions del llenguatge i audició i de professors especialitzats en sordmuts.⁷⁹⁵ Des de l'any 1954 fins al 1981 —moment en què la Generalitat de Catalunya recupera les transferències en matèria educativa—, i lligat a l'Instituto Nacional de Pedagogía de Sordos, es van arribar a fer cursos fins al

⁷⁹⁴ Resolució de 22 de desembre de 1997, per la qual, en el marc del II Pla de Recerca de Catalunya, s'adjudiquen ajuts per donar suport a les activitats dels grups de recerca consolidats de Catalunya (SGR). (Correcció d'errades en el DOGC núm. 2589, de 2 de març de 1998, pàg. 2887, i en el DOGC núm. 2644, de 21 de maig de 1998, pàg. 6303). DOGC núm. 2559 (19 de gener de 1998). Pàg. 597.

⁷⁹⁵ Orden de 5 de febrero de 1979, por la que se declaran equivalentes los títulos de profesoras especializadas en técnicas o perturbaciones del lenguaje y audición de los profesoras especializadas en sordomudos. BOE núm. 46 (22 de febrer de 1979). Pàg. 4799

1970. Com passava amb la formació per als mestres especialistes en pedagogia terapèutica, la tasca formativa quedava recollida en el reglament de l'any 1947, en aquest cas, però, del Colegio Nacional de Sordomudos ("Art. 3. El Colegio servirá también de Seminario para la formación de Maestros especiales de sordomudos y de perturbados de la palabra").⁷⁹⁶ Des de l'any 1970 es van anar fent cursos d'especialització d'una manera força regular i convocats segons les necessitats del moment, i que manifestaven les delegacions del Ministeri d'Educació i Ciència, tot i que, com ja hem vist, a Girona no es durà a terme pròpiament un curs d'especialització per a professors en audició i llenguatge (logopèdia), com a màster d'Audició i Llenguatge, fins al bienni 1994-1996, a través de la Universitat de Girona i organitzat pel Departament de Pedagogia de la Facultat de Ciències de l'Educació. La inspectora ponent d'educació especial a Girona, Berta Muñoz, havia sol·licitat en data 3 d'abril de 1981 al Servei d'Educació Especial de la Direcció General d'Ensenyament Primari la concessió del curs de Pertorbacions del Llenguatge i l'Audició a Girona. Hi havia alumnes suficients per dur-lo a terme a Girona, de manera que no s'haguessin de desplaçar a Barcelona per fer el curs.

D'acord amb l'Ordre d'11 de gener de 1996,⁷⁹⁷ per la qual s'homologuen cursos d'especialització per al professorat d'educació infantil, d'educació primària, d'educació especial i del primer cicle d'educació secundària obligatòria i d'habilitació per als professionals del primer cicle d'educació infantil, el Departament d'Educació va regular les condicions i el procediment per a l'autorització del màster de Pedagogia Terapèutica i el màster d'Audició i Llenguatge, per resolució de 9 de juliol de 1997.⁷⁹⁸ Això va permetre l'accés a les especialitats d'educació especial i logopèdia a molts mestres que ja estaven en actiu i a nous mestres que es formaven a la mateixa Universitat de Girona i no disposaven d'algunes d'aquestes especialitats.

En l'àmbit de la formació, i lligat d'alguna manera amb el camp de l'atenció a les persones amb discapacitats, cal assenyalar el paper de l'Escola d'Educadors

⁷⁹⁶ Reglamento del Colegio Nacional de Sordomudos. BOE núm. 293 (20 d'octubre de 1947). Pàg. 5726-5729.

⁷⁹⁷ Orden de 11 de enero de 1996, por la que se homologan cursos de especialización para el profesorado de educación infantil, de educación primaria, de educación especial y del primer ciclo de educación secundaria obligatoria y de habilitación para los profesionales del primer ciclo de educación infantil. BOE núm. 20 (23 de gener de 1996). Pàg. 1949-1957.

⁷⁹⁸ Resolució de 9 de juliol de 1997, per la qual es regulen les condicions i el procediment per a l'autorització de cursos d'especialització per al professorat d'educació infantil, educació primària i educació especial, i d'habilitació per als professionals del primer cicle d'educació infantil. DOGC núm. 2444 (30 de juliol de 1997). Pàg. 8670.

Especialitzats de les Comarques de Girona, que va néixer de la voluntat de tota una colla de professionals del camp social, i de la mà de SER.GI (Servei Gironí de Pedagogia Social). L'educador especialitzat és un treballador social amb funcions educatives en un marc no docent. Del 21 al 30 de gener de 1981 van tenir lloc a Girona les Segones Jornades sobre Marginació Social a les Comarques Gironines amb el tema "La formació de l'educador especialitzat". A l'assemblea general de participants a les jornades, celebrada el dia 28 de gener, es van elaborar unes conclusions. Un dels punts recollia la proposta de sol·licitar a la Generalitat de Catalunya i a la Diputació Provincial la posada en marxa d'una Escola de Formació d'Educadors Especialitzats a les comarques gironines: "[...] 2.2.2. La posta en marxa d'una Escola de Formació d'Educadors Especialitzats per consolidar la formació professional dels que actualment es dediquen ja a aquest camp i per garantir la dels nous professionals necessaris, es perfila com una prioritària urgència".⁷⁹⁹

El 1981 es va començar a promocionar la necessitat d'aquesta eina de formació a les nostres comarques. En aquells moments només hi havia un centre de formació a Cerdanyola que oferia un títol de formació professional de segon grau. L'Escola d'Educadors, com a associació, es va registrar el 7 de novembre de 1986 en el Servei d'Associacions de la Direcció General d'Entitats Jurídiques i de Dret del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, amb el núm. 1.333 de la Secció 1a. La primera junta de govern de l'entitat estigué formada per Marià Casadevall, president; Alfons Martinell, secretari; Joana Sureda, tesorera, i els vocals Francesc Carbonell, Teresa Castanys, Carme Jornet, Joaquim Jubert, Amadeu Mora, Josep Ribera i Francesc Rodríguez. El secretari de l'entitat —que també en fou el director—, el Dr. Alfons Martinell i Sempere, defensava l'abril de 1994 a la Universitat de Girona precisament una tesi doctoral sobre la configuració dels antecedents professionals de l'educador especial a Catalunya.⁸⁰⁰ Aquesta recerca investigava, entre altres qüestions, els antecedents històrics de la nova figura professional que preveia la diplomatura en Educació Social a Catalunya. També Manel Palahí i Fàbregas, psicòleg gironí, fou un dels membres fundadors; formà part de l'equip de formació de l'Escola i hi impartí docència.

⁷⁹⁹ Servei Gironí de Pedagogia Social. Conclusions de les II Jornades sobre Marginació Social a les Comarques Gironines sobre el tema monogràfic "La formació de l'educador especialitzat" (28 de gener de 1981). Font: FPMPE.

⁸⁰⁰ MARTINELL SEMPERE, A. (1994). *Configuració dels antecedents professionals de l'educador especialitzat social a Catalunya (1960-90) des d'una perspectiva històrica*. Universitat de Girona.

De manera progressiva, es feren cursos de formació al llarg dels anys. El 4 i l'11 de novembre de 1989 es realitzaren unes jornades a Barcelona sobre "Actualització en l'educació especial", organitzades pel Departament d'Ensenyament. Atesa la demanda que hi hagué per part dels professionals que treballaven en els centres d'educació especial, es dugueren a terme també en aquest curs 1989-1990 diversos seminaris arreu de Catalunya sobre adequacions curriculars individualitzades (ACI) per a alumnes amb NEE. A les comarques de Girona els responsables de la formació foren Marta Quer, Ferran Marco i Martí Costa. De mica en mica la formació permanent del professorat esdevé un referent important que facilita l'acompliment de la tasca encomanada als professionals docents i, alhora, assegura un bon nivell competencial a través de la formació.

També les escoles d'estiu són durant una bona colla d'anys llocs de trobada i formació. La Generalitat de Catalunya les finança, en part, tal com en el seu temps va fer la Mancomunitat de Catalunya i la Generalitat Republicana. La primera escola d'estiu a Catalunya precisament es duagué a terme a Cassà de la Selva el 1903. A Girona, a les acaballes del franquisme, el 1971, es duagué a terme la primera d'aquestes activitats; l'any següent se'n va fer la segona edició, però no fou fins a l'estiu del 1976 que se'n féu la tercera edició. A Olot, l'estiu de 1977 es va fer la Primera Escola Olotina d'Ensenyants; a l'Alt Empordà, el 1979, organitzada pel Moviment de Mestres de Girona, es du a terme la Primera Escola d'Estiu, tot i que no és fins al 1983, l'any anterior a la creació del Moviment de Mestres de l'Alt Empordà, que l'escola d'estiu és organitzada pròpiament a la comarca, tot i que no es fa fins al 1994. L'any 1980 a Ripoll es duen a terme les Primeres Jornades Pedagògiques del Ripollès; el 1985 són a la Selva, i a la Cerdanya aquell mateix estiu se celebra la Primera Setmana Pedagògica. Les escoles d'estiu tingueren la seva presència al llarg de la dècada dels anys vuitanta. Tot i la importància que tingueren les escoles d'estiu per a la formació del magisteri, precisament en l'àmbit de l'atenció a les persones amb discapacitat no són gaires les sessions de treball específiques que es duen a terme al llarg dels anys. Tot i així, podem trobar que el *Diario de Gerona*, el maig de 1905, assenyalava que en la darrera sessió extraordinària celebrada pel claustre de professors de l'Escola Normal de Mestres es va acordar, entre altres punts, que un dels temes que s'havien de tractar a les conferències pedagògiques que s'havien de dur a terme l'estiu següent era el de

"La necessitat de classificació dels nens i de la implantació d'escoles especials per a anormals a les comarques de Girona".⁸⁰¹

En l'àmbit del col·lectiu del professorat, una de les actuacions més importants que hi ha hagut a les comarques de Girona per part del professorat que treballava amb alumnes amb NEE, tal com hem apuntat anteriorment en aquesta recerca, fou la constitució, el 1998, de l'Associació de Professionals de l'Educació Especial (APEE) de les Comarques de Girona. Es dugueren a terme unes jornades de treball i intercanvi d'experiències, les primeres el 1999 i les segones el 2002.

Una altra institució que treballa en el camp de la formació del professorat són els instituts de ciències de l'educació (ICE). El Departament d'Ensenyament es fa càrrec, en el moment de les transferències, de la coordinació del programa d'activitats que es desenvolupaven en el marc dels ICE de les universitats catalanes. A Girona, l'actual ICE, que rep el nom d'Institut de Ciències de l'Educació Josep Pallach, té com a objectius contribuir a la formació permanent del personal acadèmic de tots els nivells educatius, assessorar tècnicament dins el camp de la planificació educativa i fer recerca i innovació pedagògiques també en l'àmbit de l'educació especial.

Els primers alumnes que les noves escoles d'educació especial tingueren eren els que no sortien de casa seva. Aquí també les associacions tingueren un gran paper, ja que moltes vegades havien de convèncer els pares perquè portessin els fills a l'escola. Això que d'immediat va representar una gran millora per a aquests nens i les seves famílies, al principi va perjudicar el prestigi dels centres, que van ser considerats per alguns com a simple guarderia de deficients no recuperables. El professionalisme i la dedicació dels mestres no van trigar a fer canviar aquesta opinió i s'hi incorporaren altres nens deficients però capacitats, que estaven escolaritzats en centres ordinaris, per fer-hi un aprenentatge escolar encara que fos mínim.

Arrelats ja els centres i havent aconseguit la majoria un cert prestigi davant dels pares i de la societat en general, s'imposava la construcció d'escoles adequades. El moment no era del tot propici, ja que el Ministeri estava compromès en la gran reforma educativa que va representar la Llei general d'educació de 1970

⁸⁰¹ *Diario de Gerona* (19 de maig de 1915). Pàg. 8.

amb la implantació de l'educació general bàsica i la generalització del batxillerat i la formació professional. Malgrat tot, de mica en mica s'anaven inaugurant els centres amb les noves edificacions. El 1970 es va donar un tractament particular a l'educació especial a través de la Ley general de educación y de financiamiento de la reforma educativa, de 4 de agost de 1970. S'hi preveien dos aspectes molt importants: el principi d'integració (tot i que en una fase molt primerenca, ja que fins a l'any 1982 no sorgiria la LISMI⁸⁰² —Llei d'integració social del minusvàlid—) i el principi d'ajustament personal (sota el qual l'educació especial s'ha d'ajustar en funció dels nivells, aptituds de cada deficient, i no en funció de l'edat). Per coordinar i programar les inversions dins el bienni 1974-1975, per a una millor eficàcia i atesa la seva incidència sectorial dins el IV Plan de Desarrollo, l'aleshores Dirección General de Política Interior y Asistencia Social va elaborar un inventari de tots els serveis i centres dedicats a l'atenció dels *subnormals*. La Comisión Interministerial Probienestar Infantil Social havia concedit una ajuda a la Federación Española de Asociaciones Protectoras de Subnormales perquè, juntament amb el Secretariado de Educación Especial, es dugués a terme aquesta relació de centres i serveis. Qui s'encarregaria, al cap i a la fi, d'aquesta recollida serien els governs civils.

El següent problema important que es va fer evident aviat fou que les escoles creades ho havien estat pensant sobretot amb els deficients mentals i des del primer moment, si bé amb dificultats, complien la seva funció. Però hi havia un altre tipus de deficients: els sensorials (cecs i sordmuts), per als quals no hi havia cap centre a la província que pogués fer res per a ells. Solament algunes famílies adinerades havien resolt el problema portant els seus fills a centres de Barcelona (si bé, pel que fa als nois amb deficiències psíquiques, també hi ha constància que algunes famílies també ho feren); d'altres, amb menys recursos econòmics, havien rebut ajuts de la Diputació Provincial. La resta no rebien cap atenció. Per poder fer quelcom per a aquest col·lectiu era indispensable trobar professorat capacitat; en aquest cas no es podia confiar únicament en la bona voluntat dels professors, com en el cas del deficients mentals. Avui dia el professorat que treballa en els centres d'educació especial hi accedeix a través dels concurs de trasllat general que l'Administració educativa convoca periòdicament per a la provisió, amb caràcter definitiu, de places d'ensenyament no universitari.

⁸⁰² Ley 13/1982, de 7 de abril. Op. cit.

A poc a poc es va poder resoldre el problema de la falta d'especialistes en deficiències de la vista i l'oïda, i es van crear unitats d'aquest tipus en el centre Mater Dei de Girona, única solució que en un primer moment era factible. Des de l'inici estava clar que posar en un mateix centre aquests alumnes i els deficients mentals tenia greus inconvenients. Els pares afectats aviat varen demanar la separació, que fou possible un cop acabada la construcció del col·legi d'EGB del Pont Major en quedar aules desocupades, a les quals es traslladaren les unitats del Mater Dei, alhora que se'n crearen d'altres. Mentrestant, es construïa un centre específic per a ells a Salt, La Maçana.

Igualment, es devia a la iniciativa privada el centre Nostra Senyora del Carme, que va funcionar primer en un xalet a Fornells de la Selva, prop de l'hotel Fornells Park, més tard es va situar a la rectoria del Carme, prop de la catedral, i actualment funciona a l'edifici de les escoles que tenia la fàbrica de paper Torres de Sarrià de Ter i que havia quedat desocupat per la construcció de l'actual centre d'educació infantil i primària Montserrat.

Un problema que vivien amb una certa angoixa els professionals i les famílies dels alumnes que estaven matriculats en centres d'educació especial era que no hi havia un model oficial a l'hora de signar actes, certificats d'escolarització, graduats escolars, etc. A l'hora de signar el llibre d'escolaritat venien els problemes. En una circular interna que la inspecció gironina dirigia als centres, al llarg del curs 1976-1977, es varen prendre els acords següents:

- "a) Se consignará la calificación definitiva en septiembre, en la hoja del curso que corresponda, aunque sea de Insuficiente.
- b) Si el bajo nivel de rendimiento lo aconseja, se procederá a la "repetición", consignándose las áreas correspondientes, en la hoja de Recuperación. El curso, en todo caso, quedaría salvado en el año académico siguiente. Es decir, se intentará que los cursos queden superados en dos años escolares. Con lo cual en 8 años de asistencia a la Escuela, se podría alcanzar el nivel o curso 4º.
- c) Si la gravedad de la deficiencia padecida aconseja un ritmo más lento aún, se procederá de la misma manera y en la hoja de recuperación sólo se dará el aprobado de cada área cuando realmente se produzca.
- d) Independientemente, se consignará el número de años que el alumno ha ido a la Escuela, en las hojas 6 y 7 del "Libro amarillo" o en las 18 y 19 del "Libro gris". Evidentemente que el nivel de exigencia para este tipo de alumnos ha de ser más modesto que para la generalidad de los de educación normal, insistiéndose en aspectos instrumentales y de habituación y prescindiendo de cuestiones demasiado abstractas o poco prácticas. También parece claro que la condición de sujeto de educación especial ha de determinar-se en el Centro de Diagnóstico del Instituto de Sanidad (subida Pedreras s/n) o por el facultativo correspondiente. Fotocopia de dicha certificación deberá incluirse en el Libro de Escolaridad".⁸⁰³

⁸⁰³ Libro de escolaridad para educación especial. Inspección Técnica de Educación Especial. Circular II/1976-1977. Pàg. 3. Font: ASSTTEG.

Malgrat el pas dels anys, en l'actualitat el problema continua vigent. Si bé en els inicis de l'educació institucionalitzada aquests alumnes eren atesos en els centres i l'atenció era el que comptava més enllà d'uns documents oficials que ho acreditessin, amb els anys, precisament poder aconseguir un document que acrediti la formació rebuda (i alhora l'obtenció d'un títol), ha acabat sent un vertader problema. A partir de la publicació de la LOGSE el 1990, s'estableix una nova ordenació curricular que afecta els elements prescriptius del currículum. Alguns centres d'educació especial han acabat presentant autoritzacions de modificacions i/o supressions d'alguns d'elements prescriptius o de parts importants del currículum de les etapes de l'ensenyament bàsic obligatori, basant-se en les ordres de 25 d'agost de 1994⁸⁰⁴ i de 24 de novembre de 1998,⁸⁰⁵ per les quals s'estableix el procediment per a l'autorització de les modificacions d'elements prescriptius del currículum de les etapes d'educació infantil, d'educació primària i d'educació secundària obligatòria, respectivament, pel que fa a les modificacions d'elements prescriptius del currículum de caràcter global de centre. Aquestes modificacions han permès establir un projecte curricular de centre i les programacions de cicle i etapa que se'n derivin fonamentades en les propostes de modificació i/o supressió, i per tant adequades a les necessitats reals dels seus alumnes. Això permet fer constar, mitjançant unes diligències, en el Llibre d'Escolaritat de l'Ensenyament Bàsic de tots els alumnes matriculats en el centre, que l'avaluació dels seus aprenentatges té com a referent la proposta de modificació global autoritzada, si aquest és el cas, per part del la Direcció General d'Ordenació i Innovació Educativa del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. Al mateix temps, i tal vegada d'una manera excepcional, si es dóna el cas que algun alumne ha assolit les capacitats i els objectius de l'etapa, es pot sol·licitar l'autorització d'aquesta direcció general per a la tramitació de la proposta de títol de Graduat en Educació Secundària, per exemple. A la pràctica, i en els darrers anys, han estat molt pocs els alumnes que s'han trobat en aquesta situació. De fet, si les necessitats educatives especials d'aquests alumnes deriven de deficiències greus, i per tant no troben resposta en el sistema educatiu ordinari, és lògic que una gran tipologia d'aquests alumnes

⁸⁰⁴ Ordre de 25 d'agost de 1994, per la qual s'estableix el procediment per a l'autorització de modificacions d'elements prescriptius del currículum de l'etapa d'educació infantil i de l'etapa primària. DOGC núm. 1947 (14 de setembre de 1994). Pàg. 6098.

⁸⁰⁵ Ordre de 24 de novembre de 1998, per la qual s'estableix el procediment per a l'autorització de modificacions d'elements prescriptius del currículum de l'etapa d'educació secundària obligatòria. DOGC núm. 2807 (18 de gener de 1999). Pàg. 576.

veritablement no estigui o no hagi d'estar escolaritzat en un centre ordinari. A la pràctica, però, la realitat ha estat una altra.

En una reunió que es va dur a terme a Girona el 25 de novembre de 1977, a les oficines de l'associació Àngelus, al carrer General Primo de Rivera, 10, 4t. 1a, hi hagué la presència de Joan Paredes Hernández,⁸⁰⁶ aleshores diputat a Corts; José Alberto Medrano, director del Gabinete Provincial del Servicio de Recuperación y Rehabilitación de Minusválidos Físicos y Psíquicos (SEREM), i els representants d'entitats i associacions següents: Miquel Estany, Luis Batlle, Joan Rosa i Paquita Desvilar vda. Diví. Aquesta trobada va servir per discutir dos estudis importants en relació amb l'atenció a les persones amb discapacitat que s'havien elaborat a les comarques de Girona: "Estudio acerca de los sujetos necesitados de atención y educación especiales de la provincia de Girona", que havia elaborat l'inspector Marcos Adell, tot i que no era present a la reunió; i "Medidas de urgencia para ayuda a subnormales", elaborat per José Alberto Medrano. En aquesta mateixa reunió hi havien de ser presents Ramon Noguera, president d'Àngelus de Girona, i Enric Roca, president del Patronat Joan Sellas i Cardelús d'Olot.

Per part del SEREM es tenia constància dels enormes problemes que tenien les persones amb discapacitat i es constatava que calien solucions immediates i urgents. La LISMI⁸⁰⁷ encara trigaria uns anys a aparèixer. Algunes de les mesures que presentaven, a tall de suggeriment, eren les següents:

1. Que se incrementen los presupuestos de todos los organismos públicos y de la Seguridad Social, dedicados a la protección de los minusválidos, en un 30% sobre el presupuesto anterior.
2. Que se haga reparto proporcional de estos presupuestos en relación con la población de cada provincia, aunque admitiendo una rectificación en favor de las provincias menos dotadas.
3. Que se instrumente un control democrático de las ayudas oficiales a nivel provincial y un control oficial de las entidades privadas.
4. Que se incrementen las ayudas a minusválidos internados en centros especializados y sin recursos económicos, en una cuantía de 2.500 pta. mensuales, aportándose esta ayuda a las entidades promotoras bajo el control de los correspondientes organismos oficiales.⁸⁰⁸

⁸⁰⁶ Estigué a l'Ajuntament de Girona en el període 1974-1976. Estava vinculat al partit socialista de Josep Pallach. L'any 1977 va arribar a ser diputat a Corts amb el Pacte Democràtic per Catalunya. L'any 1979 torna a l'Ajuntament de Girona pel grup PSC-PSOE.

⁸⁰⁷ Ley 13/1982, de 7 de abril. Op. cit.

⁸⁰⁸ Medidas de urgencia para ayuda a subnormales. Gabinete Provincial del Servicio de Recuperación y Rehabilitación de Minusválidos Físicos y Psíquicos (SEREM). Dirección General de Servicios Sociales. Ministerio de Sanidad y Seguridad Social (25 de noviembre de 1977). Font: FAMG.

El més urgent, en aquell moment, era mantenir les associacions que ja existien, i demanar tota mena d'ajudes, i l'augment que es pogués demanar no sol·licitar-lo únicament per a les comarques de Girona, sinó per a Girona i per a tota la resta del país. Aparentment les ajudes havien de créixer, i aquesta era la intenció del SEREM, i també tenia previst augmentar-les l'Institut Nacional de Previsión, almenys en un 20 %. Eren temps difícils i totes les associacions estaven patint.

El centre Nostra Senyora de Montserrat de Caldes de Malavella estava subvencionat majoritàriament per aportacions de la Diputació de Barcelona. Les aportacions de l'Estat (MEC, SEREM, FNAS i INP) per als centres provincials d'educació especial a les comarques de Girona eren les següents:

PIO	2.211.000
Transport	2.047.000
Menjador	649.300
Sou professorat	7.470.456
Ajudes INP (214)	4.068.000
Ajudes SEREM	3.348.716
Ajudes Assistència Social	782.988
	20.577.460
Cost per alumne i any	46.140 : 446

QUADRE 32. Aportació de l'Estat als centres d'educació especial de les comarques de Girona. Font: SEREM, 1977.⁸⁰⁹

Tenint en compte que a les comarques de Girona hi havia atesos (novembre de 1977) 446 alumnes en centres d'educació especial (menys 270 nenes que eren ateses al centre de Caldes de Malavella i que no es comptabilitzaven com a tal a Girona), a l'Estat li representava un cost aproximat de 46.140 ptes. anuals per alumne, sense tenir en compte altres despeses lligades al manteniment de les aules i els espais que ocupaven ni les ajudes a funcionaris amb fills minusvàlids o bé aportacions de les mutualitats laborals. Aquest moment coincidia amb la posada en marxa del II Plan de Ayudas del Gabinete Provincial del Servicio de Recuperación y Rehabilitación de Minusválidos Físicos y Psíquicos, de la Dirección General de Servicios Sociales, dependent del Ministeri de Treball, per al 1977.

⁸⁰⁹ Ibidem.

Les aportacions que rebien les associacions eren les mateixes que les de l'Estat, eliminant l'ajuda de 1.500 ptes., i incrementant-hi les aportacions que feien els pares. Les aportacions dels pares era de 6.607.336 ptes., i per tant això representava per alumne (sobre el total de 446) unes 51.832 ptes. per alumne i any.

Per tant, sobre un càlcul de percentatges totals tenim el següent:

74.800	100%	Aportació total
46.140	61%	Aportació de l'estat
5.658	7%	Aportació dels pares
23.012	32%	Aportació de les associacions

QUADRE 33. Càlcul de percentatges del cost de la plaça d'un alumne escolaritzat en un centre d'educació especial a l'any. Font: SEREM, 1977.⁸¹⁰

A la pràctica, les aportacions de les famílies era força important, perquè d'alguna manera l'aportació personal o col·lectiva de les associacions al cap i a la fi venia d'allà mateix. L'esforç que havien de fer les associacions era enorme, i no és estrany que es mantinguessin *vives* a través de les moltes fires, postulacions i campanyes per recaptar diners que feien. Aquesta ha estat una *tradició* que s'ha mantingut gairebé fins als nostres dies. Era, sovint, l'única manera de subsistir que tenien.

La situació de la persona amb discapacitat era molt àmplia, i la terminologia utilitzada era molt poc precisa, ja que, malgrat tots els esforços que s'estaven fent en aquest sentit, encara convivien els termes *subnormal*, amb els de *minusvalidesa*, *deficients*, *minusvàlids*, etc. Hi havia una població considerable en diferents edats i amb problemàtiques ben diverses.

La ponència d'educació especial, en un informe elaborat per l'inspector Marcos Adell Cuevas, entre els mesos d'octubre i novembre de 1977, presentava una acció que havia de dur a terme l'Administració entre fases temporals diferents:

⁸¹⁰ *Ibidem*.

"I. ACCIÓN IMMEDIATA:

Incrementar para mejor atender al colectivo escolarizado actualmente, en un 25% aproximadamente, los presupuestos oficiales destinados a este campo. Dado que operamos sobre datos del curso 1976-77, habrá que aplicar, siempre, el correspondiente aumento del índice del coste de la vida.

II. ACCIÓN MEDIATA, en dos frentes, en el legal y en el de planificación de necesidades y adecuación de recursos. Respecto al 1º ha de abordarse por el Parlamento y de manera adecuada (es decir valiente, digna, no "caritativa", coordinada y con recursos) el problema.

En el campo de la planificación hay que tener en cuenta no sólo la cantidad sino la calidad, no sólo el nº de personas a atender sino cómo se las atiende. En este sentido y en la línea de un mejoramiento de los servicios pedagógicos, psicológicos, técnicos y asistenciales, el Instituto Nacional de Educación Especial propone equipos "standard", en los que, además del profesorado habitual, se insertarían:

1) por cada centro o grupo de 75 alumnos:

- un logopeda
- un especialista en psicomotricidad,
- una asistente social y
- un administrativo

2) A nivel provincial e intercomarcal se constituiría un gabinete formado por:

- un licenciado en Pedagogía (sección terapéutica)
- dos licenciados en Psicología y
- un médico especialista en psiquiatría infantil.

[...]

III. Una acción a largo plazo contemplaría, de un lado, la atención específica a los alumnos con C.C. I.I. de 60 a 85 que ahora reciben educación en aulas de régimen normal con alguna alternancia de clases de recuperación y, de otro lado, a los comprendidos entre 36 a 51. Por debajo de estos niveles el problema parece resultar en el centro "J. Rius" de la Diputación-S.E.R.E.M.

En resumen, si estimamos la cifra media por alumno y año en 55.000 y tomamos "censados" 3.453 en la provincia (3% de la población total en edad escolar), el coste sería de 189.915.000 ptas. año en total.

De todas maneras esta cifra disminuirá sensiblemente porque:

- 1) La existencia de más y mejores Centros, habría bajar el gasto medio por alumno, por tanto serían más rentables.
- 2) Se lograría más funcionalidad y mejor atención a los afectados
- 3) Los niveles por debajo de C.C.I.I. de menos de 35 se necesitarían una acción tanto de profesorado cuando asistencial, prioritariamente.
- 4) Los C.C.I.I. entre 58 y 85 al atenderlos no en centros especiales, sino en unidades dentro de los centros de E.G.B., resultarían menos gravosos económicamente y
- 5) La actual dispersión de organismos, instituciones y personas que inciden en este campo, encarecen el servicio. Una organismo único o, en su caso como se apuntaba en la ACCIÓN IMMEDIATA, una comisión ejecutiva supondría una importante economía y un mejoramiento de la calidad de las atenciones prestadas.⁸¹¹.

Els serveis estaven coberts solament en part. S'estimava que estaven atesos en un 60 %, i bàsicament ho estaven per l'esforç que feien les associacions per complementar les dotacions del personal: les dels mestres les feia el Ministeri d'Educació i Ciència, i les dotacions de la resta d'especialistes i de personal de suport les feien aquestes associacions, juntament amb la col·laboració del SEREM. Això significava una llosa econòmica important a la qual havien de fer front les associacions. Les propostes que presentava la ponència d'educació especial no es podien agafar com un document oficial. Es tracta d'un document amb l'única

⁸¹¹ Estudio acerca de los sujetos necesitados de atención y educación especiales en la provincia de Gerona. Ministerio de Educación y Ciencia. Octubre-noviembre de 1977. Font: FAMG.

finalitat de presentar un estudi del sector que en cap cas comprometia els ministeris afectats (Sanitat – Seguretat Social - Educació).

El març de 1978, la Inspecció d'Educació recollia les dades que es mostren en el quadre següent (QUADRE 34), corresponents a la població escolaritzada en centres d'educació, les unitats que tenien i el nom i les dependències d'aquests centres.

Localidad	Denominación	Centro EGB adscrito	Unidades			Alumnos		
			est	no est	Total	est	no est	Total
ARBUCIAS	"Jesús Infant"	Col.Nal."Dr. Carulla"	1	-	1	14	-	14
BLANES	"Ntra. Sra. de la Esperanza"	Col.Nal."Valldoritg"	3	-	3	37	-	37
CALDAS DE MALAVELLA	"Montserrat"	-	-	8	8	-	104	104
FIGUERAS	"Mare de Déu del Mont"	Col.Nal."San Pablo"	4	-	4	47	-	47
FIGUERAS	"Buen Pastor"	Col.Nal."Buen Pastor" ⁸¹²	-	2	2	-	42	42
GERONA	"Mater Dei"	-	12	-	12	185	-	185
GERONA	"Sensoriales"	Col.Nal."C.Auguet" P. Mayor	4	-	4	31	-	31
GERONA	"El Carme"	-	4	2	6	40	14	54
SAN JUAN DE PALAMÓS	"Els Àngels"	Col.Nal."Villarromá"	3	-	3	25	-	25
OLOT	"Juan XXIII"	Col.Nal."Malagrida"	3	-	3	36	-	36
RIPOLL	"Montserrat"	Col.Nal."Juan Maragall"	3	-	3	31	-	31
TOTALES			37	12	49	446	160	606

QUADRE 34. Població escolaritzada per centres d'educació especial a les comarques de Girona. Font: Inspecció Tècnica de Educació. Març de 1978. Font: ASSTTEG.

En aquell moment els centres de Caldes de Malavella i Girona (Mater Dei i Nostra Senyora del Carme) funcionaven de manera independent. La resta de centres eren unitats adscrites a un altre centre d'EGB. El Ministeri d'Educació i Ciència subvencionava 4 de les 8 unitats d'educació especial del centre Nostra Senyora de Montserrat de Caldes de Malavella per atendre 104 alumnes. La resta, 166 fins a 260 (que no consten en aquest quadre), rebien tractament bàsicament mèdic i assistencial per la gravetat de la seva discapacitat. Hi havia la col·laboració

⁸¹² Fins gairebé a finals dels anys 60, a la ciutat de Figueres només hi havia dos centres públics de primària: els grups escolars Sant Pau i Bon Pastor. Cap als anys 70 es construïren nous centres públics d'EGB. El grup "Bon Pastor" era el centre que acolia tot l'alumnat del barri gitano i del seu entorn (Barri Sant Joan, Culubret, Parc Bosc, tota la zona de la carretera de Llers. El "Bon Pastor" va passar a ser el CEIP "Pous i Pagès" El setembre del 1981, estava construït l'edifici principal del nou centre "Pous i Pagès". Enmig es van fer altres centres nous a Figueres: el Joaquim Cusi, el Salvador Dalí i l'Anicet de Pagès. Avui, i des del curs 2006/07 la ciutat de Figueres disposa de 10 centres públics de primària.

i l'ajut de la Diputació Provincial de Barcelona, que subvencionava aquest centre. El centre de *sensoriales*, separat ja del centre Mater Dei, constava de tres unitats d'hipoacúsics (25 alumnes) i d'una per a cecs/ambliops (6 alumnes). El centre Nostra Senyora del Carme feia poc que funcionava, com a continuació del desaparegut Centro Médico-Psicopedagógico, i atenia 40 alumnes amb retard mental lleuger, amb l'assistència de quatre professors estatals i un grup de 14 alumnes hipoacúsics amb dos professors no estatals.

El paper de l'Administració educativa en relació amb l'atenció als infants amb discapacitats havia estat gairebé inexistent. Una mala planificació havia estat el factor predominant, i les condicions de treball d'aquells primers mestres que havien d'atendre aquests alumnes eren molt deficitàries. No hi haurà ni programacions ni línies de treball, i tot es farà basant-se en la bona voluntat dels seus professionals; els centres d'educació especial a Catalunya creixen de manera poc planificada i en determinades zones n'hi ha en escreix, mentre que en altres no n'hi ha cap, tot i que la província de Girona precisament es diferencia de la resta de comarques catalanes perquè sí que hi ha una sectorització de serveis. Si bé hem de tenir present que l'escola d'educació inicialment dóna cabuda a l'atenció educativa d'uns infants i joves que fins aleshores no havien estat atesos dins el sistema, a la llarga es crea una xarxa paral·lela al sistema ordinari amb equipaments segregats que per a l'únic que ha servit (sobretot a la xarxa privada) és per condicionar la situació d'aquests centres dins el mateix sistema.⁸¹³

Finalment, en el curs 1980-1981 es va posar en funcionament a les escoles unitàries de Palau que havien quedat desocupades un centre per a alumnes amb deficiències motrius que ja funcionava gràcies a la iniciativa privada en un local cedit per l'Ajuntament de Girona a la zona de Pedret.

La Ponència d'Educació Especial a la inspecció gironina, amb data 8 de maig de 1985, que aleshores coordinava Andreu Otero i Triola, va demanar a tots els EAP dels Serveis Territorials de Girona una relació de nens i nenes amb NEE escolaritzats en centres ordinaris o que haguessin fet la demanda d'escolarització a

⁸¹³ El professorat dels centres públics no depèn dels augments i disminucions de les matrícules. Per tant, el seu futur no està condicionat per una baixa matrícula. El mestre funcionari, si no treballa en un centre, ho pot fer en un altre. Els centres privats d'educació especial tenen condicionat el seu futur precisament a les matrícules. Com es planteja, avui dia, l'educació especial amb aquesta perspectiva de futur? Els centres privats han condicionat fortament, d'alguna manera, el futur de l'educació especial a Catalunya.

través de les comissions de matriculació per al curs 1985-1986. Es tractava de disposar d'un recull de necessitats per planificar una demanda de recursos. La relació d'aquests alumnes era la següent:

COMARCA		CECS AMBLIOPS	SORDS HIPOACÚSICS	DEFICIENTS PSÍQUICS	
				A	B
Alt Empordà		1	14	-	101
La Selva		-	14	-	5
Baix Empordà		4	11	3	85
GIRONÈS	EAP -Est	3	12	-	15
	EAP-Oest		9	-	36
Garrotxa		1	2	-	41
Ripollès		*	*	*	*
Cerdanya		*	*	*	*

QUADRE 35. Relació d'alumnes amb NEE escolaritzats en centres ordinaris o que han fet demanda d'escolaritzar-se a través de les comissions de matriculació. Maig de 1985. Font: ASSTEG

Aquesta era la situació a les comarques de Girona, tot i que mancava la relació d'alumnes amb discapacitat física o d'alumnes amb trastorns greus de conducta (caracterials); a les comarques del Ripollès i la Cerdanya també mancaven dades (assenyalades amb un *). L'atenció dels infants amb una discapacitat visual quedava coberta per la mestra del centre La Maçana que feia el suport per a la integració de tres alumnes (Alt Empordà, Gironès i Garrotxa). Per altra banda, l'aula d'integració de La Maçana estava a punt de quedar-se sense alumnes (tres acabaven l'escolaritat i l'altre alumne que quedava es podia integrar perfectament). Estava previst que la mestra que portava aquesta aula es podria dedicar íntegrament al suport per a la integració amb el reajustament corresponent de la seva situació administrativa. L'elevat nombre d'alumnes per integrar i la dispersió geogràfica en l'àmbit de les comarques de Girona justificava totalment la dotació d'un nou mestre per a aquestes tasques. L'aula de La Maçana quedaria, d'alguna manera, com a centre de recursos.

Des de principis del curs 1986-1987 els centres d'educació especial de les comarques de Girona i, en els seus inicis, les aules d'educació especial —per raons geogràfiques eren substitutives de centres específics d'educació especial— del centre Alfons I de Puigcerdà i l'aula d'educació especial del centre Dr. Carulla, que

inicialment havia estat l'aula Jesús Infant d'Arbúcies, es troben regularment per discutir-ne aspectes de funcionament. La primera reunió es dugué a terme el 25 de novembre de 1986 als Serveis Territorials d'Ensenyament a Girona, amb la presència de l'aleshores inspector ponent d'educació especial, Andreu Otero i Triola.

Avui dia les trobades es fan normalment a l'actual centre Font de l'Abella, i hi participen els directors i directores dels centres d'educació especial públics i privats de les comarques de Girona. A finals dels noranta, els 23 centres públics d'educació especial dependents del Departament d'Educació es troben regularment al centre Concha Espina de Barcelona. Dins aquest col·lectiu hi ha constituïda una junta de representants que habitualment es reuneix amb la Subdirecció General d'Ordenació i Innovació Educativa del Departament d'Educació a Barcelona. Habitualment, i des dels inicis de totes aquestes trobades, els temes tractats han tingut a veure amb la vida quotidiana dels centres i amb els problemes que tenen.

A Catalunya, el Decret 177/1984, pel qual es regula l'ordenació de l'educació especial per a la seva integració en el sistema educatiu ordinari, i el Decret 299/1997, sobre l'atenció educativa a l'alumnat amb necessitats educatives especials, acabaran dibuixant, des d'un punt de vista legislatiu, unes opcions envers l'atenció a les persones amb deficiències, en el marc d'una escola ordinària i especial, que fan que avui la nova reconceptualització i ordenació de l'atenció envers aquest col·lectiu hagi presentat, el maig de 2003, el Pla director de l'educació especial a Catalunya. El futur de l'atenció a les persones amb deficiències ja és aquí, una altra vegada.

Els centres d'educació especial de les comarques de Girona són un exemple de sectorització d'aquests serveis. Avui solament queden deu centres: tres de privats-concertats i set de titularitat pública. Hi ha, però, una primera experiència el 1873 a Girona, en què es crea un centre per a sords i cecs: solament durà tres anys. El primer centre —que avui ja no funcionava com a centre educatiu— per a disminuïts psíquics es va crear a Caldes de Malavella el 1947. A mitjan anys seixanta es creen la majoria d'aquests centres a partir d'iniciatives de mares i pares afectats. A principis dels anys vuitanta la resta de centres d'educació especial, a les comarques de Girona, ja estaran constituïts com a tals.

	Inici d'activitats	Primer dia de l'escola	Curs escolar
Col. de Ciegos y de Sordomudos ⁸¹⁴	Gener de 1873	Setembre de 1873	Curs 1873/74
CEE Ntra. Sra. de Montserrat ⁸¹⁵	Gener de 1947	11/10/1947	Curs 1947/48
CP d'EE Mater Dei	Octubre de 1963	29/06/1966	Curs 1965/66
CEE Joan XXIII	Juliol de 1967	01/05/1968	Curs 1967/68
CP d'EE M. de Déu del Mont	1966	Setembre de 1968	Curs 1968/69
CP d'EE Ventijol	Juny de 1968	03/03/1969	Curs 1968/69
CP d'EE Els Àngels	1967	01/04/1969	Curs 1968/69
CP d'EE Ramon Suriñach	1968	27/04/1969	Curs 1968/69
Aula d'EE Jesús Infant ⁸¹⁶	Març de 1968	06/11/1969	Curs 1969/70
CEE Mª de Déu del Carme ⁸¹⁷	-	01/07/1973	Curs 1972/73
CEE Joan Riu	1974	Gener de 1980	Curs 1979/80
CP d'EE La Maçana	-	Octubre de 1980	Curs 1980/81
CP d'EE Palau	Maig de 1969	16/10/1980	Curs 1980/81

QUADRE 36. Cronologia de l'inici de les activitats i primer dia d'escola dels centres d'educació especial de les comarques de Girona

Hi ha avui una certa tendència a catalogar l'escola d'educació especial com a escola segregada. L'educació especial, al cap i a la fi, és la que està contraposada a la que hom anomena *ordinària*, la que s'adreça a la majoria de la població en edat escolar. Però això no ha estat sempre així. Històricament l'escola ordinària no tenia assumit el paper d'escola inclusiva, d'escola integradora. Es pot entendre que l'escola especial en els seus inicis es va responsabilitzar d'un repte prou clar, ja que es va iniciar cap a l'atenció medicoassistencial i educativa d'un alumnat que fins aleshores estava completament marginat i abandonat: des d'aquesta perspectiva, se li ha de reconèixer aquest paper innovador. A partir de la creació dels centres d'educació especial, podem afirmar que ha existit una vertadera renovació

⁸¹⁴ La finalització d'aquesta breu experiència educativa del *Colegio de Ciegos y de Sordo-Mudos y Academia de Música* amb les persones amb discapacitat auditiva i visual l'hem de situar l'any 1876.

⁸¹⁵ La finalització d'aquest centre, pròpiament com a centre educatiu, se situa a l'agost de 1995. Avui dia continua especialitzat en altres àmbits d'atenció a les persones amb discapacitat.

⁸¹⁶ La finalització d'aquesta aula, pròpiament com a aula específica, se situa a l'any 1993.

⁸¹⁷ L'actual centre d'educació especial Mare de Déu del Carme l'entendem com una continuïtat del Centro Médico-Psicopedagògic de Fornells de la Selva, que inicià les seves activitats l'any 1973.

pedagògica en el camp de l'educació? Certament, sí. I ho ha estat per molts motius.

1.4. Paper de l'església a les comarques de Girona⁸¹⁸

En el curt període que va funcionar l'escola del professor Joan Carreras i Dagas, el paper que tenia l'església, i concretament la gironina, dins la societat era enorme. El Reglamento de Instrucción Primaria de l'any 1868, en relació, per exemple, amb l'educació i les pràctiques religioses, deia el següent: "Art. 31. El primer deber del Maestro será la enseñanza moral y religiosa, fundamento de la instrucción primaria, á que debe atender con preferencia la Escuela por medio de oraciones y ejercicios piadosos y con motivo de los demás estudios que deben concurrir á completarlo; y en el templo por medio de las prácticas establecidas, á que debe acompañar á sus alumnos, dándoles ejemplo de recogimiento y devoción".⁸¹⁹ Els mossens, per tant, manaven moltíssim. Girona era una ciutat plena d'esglésies i convents, tot i que, per la seva suposada vinculació amb el carlisme, l'església gironina el 1873 va patir moments força crítics. El Seminari de Girona va ser clausurat i va ser assaltat per una banda incontrolada. Aquest mateix any el govern confisca l'edifici per allotjar-hi la milícia nacional.

Els ciutadans, el 1876, vivien lligats a aquest nou ordre social, immersos en una moralitat puritana vinculada al carlisme per oposició al liberalisme, un poder que de mica en mica havien anat recuperant des de l'any 1874. La restauració monàrquica va recuperar per a l'església gironina el poder que havia tingut abans del sexenni democràtic. D'alguna manera, l'església ho era gairebé tot. Parlem — com molts autors han volgut batejar— de la Girona levítica, lligada per una vida clerical marcada pel catolicisme amb alguns tocs d'integrisme. Des del 25 d'octubre

⁸¹⁸ L'ordenació territorial per províncies no és idèntica a l'ordenació territorial que té el Bisbat de Girona. Els límits de les diòcesis i de les províncies administratives no són idèntics. Per tant, més enllà d'aquests límits, entenem que, quan parlem del paper de l'església gironina, ho fem explícitament del paper d'aquelles actuacions fonamentalment lligades al Bisbat de Girona. En alguns casos concrets —i això ho fem quan parlem dels centres d'educació especial— ens podem arribar a referir a algunes actuacions particulars pel que fa a altres bisbats, com és el cas de la població de Ripoll, per exemple, lligada al Bisbat de Vic.

Donem per entès, alhora, que quan parlem de l'església gironina ens referim a les actuacions que ha dut a terme l'església catòlica, que per tradició i història és la que representa les actuacions del que anomenem d'una manera genèrica *església* (la Constitució de Cadis, de 1812, en l'article 12 assenyalava que: "La religión de la nación española es y será perpetuamente la católica, apostólica, romana, única verdadera". No obstant això, sabem del cert que hi ha altres famílies religioses que han dut a terme actuacions en pro de les persones amb discapacitats (protestants, musulmans, jueus). Les comarques de Girona han estat, històricament, terres d'acollida als nousvinguts. No ignorem les seves actuacions, però formarien part, per tant, d'una altra recerca.

⁸¹⁹ Reglamento de Instrucción Primaria (continuación). *Gazeta de Madrid* (19 de juny de 1868). Pàg. 3.

de 1862 el bisbe de Girona és Constantí Bonet i Zanuy. A principi de l'any 1876 el bisbe és Isidre Valls i Pascual. Des del 6 de juny de 1878, i al llarg de trenta anys, el bisbe de Girona és Tomàs Sivilla i Gener, una persona moderada i més aviat contrària als postulats integristes que s'havien estat movent per aquells temps.

A començament del segle XX, l'església gironina continua sota la influència dels convents i el pes de l'estament eclesiàstic lligat a les classes socials i polítiques catalanes. És el paper de l'església catòlica, fortament vinculada a les tradicions o costums socials, que marquen el calendari, la vida i l'estructura del país i de la seva gent. L'església gironina, a través del Bisbat, les parròquies, els ordes religiosos i algunes entitats confessionals, duia a terme el gruix del treball d'atenció —molt paternalista, per altra banda— als més desvalguts d'una manera genèrica, ja que dins aquest col·lectiu trobem els necessitats, els desvalguts, els pobres i els captaires, i també durant una bona colla d'anys hi trobem les persones amb discapacitats, i sobretot les persones abandonades, sense cap mena de lligams amb algun familiar.

A començament dels anys quaranta, al Bisbat de Girona hi havia 13 ordes de religiosos clergues en 15 poblacions i 3 ordes de religiosos laics en 14 poblacions. Hi havia 7 ordes religiosos de vots solemnes repartits en 11 poblacions. Pel que fa als ordes religiosos de vots simples de dret pontifici, eren 22 i estaven repartits al llarg de 90 poblacions del Bisbat de Girona; entre aquests ordes hi havia les Germanes Hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús de Caldes de Malavella. Els ordes religiosos de vots simples de dret diocesà eren 7 i estaven repartits per 12 poblacions. Hi havia, alhora, instituts seculars, d'acord amb la constitució *Provida Mater*, com les missioneres seculars (Girona) i les operàries parroquials (Girona), fundades per Madalena Aulina.

Les Germanes Hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús és l'única institució religiosa de les comarques de Girona vinculada amb l'atenció a les persones amb discapacitat. És un orde religiós fortament vinculat a la seva institució i poc lligat a la terra, i consegüentment als bisbats i les institucions gironines. La gran majoria de germanes hospitalàries que al llarg dels anys passen per la institució de Caldes de Malavella provenen de fora de Catalunya. L'únic vincle que estableixen amb la parròquia de Caldes és amb el seu rector, que participa de les cerimònies religioses.

El bisbe de Girona Josep Cartañà hi manté pocs contactes, fora d'alguna celebració o visita pastoral.

Amb el franquisme, l'església recupera la situació de privilegi que havia perdut durant la República. La Guerra Civil Espanyola va suposar —com no podia ser d'altra manera— molt de patiment no únicament per a aquest sector, que va perdre al Bisbat de Girona 195 mossens, 74 religiosos i 3 seminaristes, sinó per a la societat en general. Al llarg dels anys que va durar el franquisme, l'actuació de l'església i de l'Estat anà estretament lligada.

L'església participa en l'educació i també en l'atenció a les persones amb discapacitats. Tenim, per exemple, que un representant de la jerarquia eclesiàstica era membre, entre d'altres, del Patronato Nacional de Educación Especial, tal com assenyalava l'article 8 del Decreto 2925/1965, de 23 de septiembre, por el que se regulan las actividades del Ministerio de Educación Nacional en orden a la Educación Especial. O, per exemple, el 17 de maig de 1965 es constitueix el Consejo Escolar Primario Mater Dei (un patronat), consell d'àmbit provincial que formaven, entre d'altres persones, dos vocals representants nomenats pel bisbe de la diòcesi de Girona. Aquest Consejo Escolar Primario tenia encomanades, amb independència de les funcions que tenia com a pròpies en relació amb l'ensenyament, les tasques de proposar la creació de noves escoles nacionals d'educació especial dependents del mateix Consejo, amb dret de proposar el nomenament dels mestres, d'acord amb el que disposava el Decreto por el que se dictan normas para el concurso general y el concursillo para provisión de Escuelas Nacionales.⁸²⁰ L'historiador Jaume Barallat, destacant el paper de l'església franquista, assenyalava:

“La hipòtesi d'investigació —totalment confirmada per una gran massa documental— és aquesta: hi va haver a l'Espanya d'uns anys precisos (1938-70) un model d'Església en forta aliança-simbiosi amb la dictadura franquista (sorgida d'un cop militar anomenat pels bisbes *cruzada*). Aquest model d'Església, a més de legitimar el règim, tractà: a) de sacralitzar la societat civil (en una mena de retorn a l'edat mitjana, per la via d'un nou ordre franquista), b) d'infondre a les consciències una visió espiritualista del món amb unes seqüeles en la conducta individual i privada de tota una generació (sacrifici, creu, negació de si mateix, comportament sexual, paper subordinat de la dona...) i c) d'instaurar un fort clericalisme i autoritarisme fonamentalista (erigint com a primer principi, d'«evidència immediata», el del sotmetiment total a l'autoritat, molt afí al principi feixista «el jefe nunca se equivoca»)”.⁸²¹

⁸²⁰ Decreto por el que se dictan normas para el concurso general y el concursillo para provisión de escuelas nacionales. BOE núm. 274 (31 d'octubre de 1957). Pàg. 1035-1036.

⁸²¹ BARALLAT, J. (2002). “El paper de l'església: del nacionalcatolicisme a la dissensió”. *Escola Catalana*. Núm. 394. Pàg. 19-23. Pàg. 19.

En el camp assistencial, i durant el règim franquista, l'església catòlica hi tingué alguna cosa a dir, ja que el Fuero de los Españoles —lleí fonamental reguladora dels drets i deures dels espanyols— en l'article 29 establia que: "El Estado mantendrá instituciones de asistencia y amparará y propulsará las creadas por la Iglesia, las corporaciones y los particulares".⁸²² El 1942 s'havia creat el Secretariado Nacional de Caridad de la Junta Técnica Nacional de la Acción Católica Española. Més endavant, l'església esdevé més compromesa en el camp assistencial a través de la creació, el 1947, de la Confederación Oficial de las Entidades de Acción Caritativa y Social de la Iglesia Católica en España, instituïda per la Conferencia Episcopal Española, és a dir, Càritas. S'havien aprovat els reglaments, i tot just el 1955 s'iniciaven a Girona les primeres activitats de Càritas. Estava presidida per Antoni Espadaler,⁸²³ que seria el primer president de Càritas a Girona, i tenia l'estatus d'òrgan oficial de caritat de l'església. A Girona hi havia, gairebé de manera paral·lela, la Delegación del Montepío de la Divina Pastora del Servicio Doméstico, que s'havia creat el 1957 també per iniciativa del bisbe Josep Cartañá i a l'ombra de Càritas de Girona per donar cobertura a les dones que treballaven de minyones a les cases dels "senyors". Des de l'abril de 1966 funcionava a escala estatal el Secretariado de Educación Especial de la Comisión Episcopal de Enseñanza. Es tracta del màxim exponent institucional dins la Comisión Episcopal de Enseñanza y Educación de l'església catòlica espanyola. El 1969 publicà un important estudi: *Un estudio sociológico sobre los subnormales de España*, realitzat per l'Instituto de Sociología Aplicada de Madrid.⁸²⁴

El 1945, la branca dels homes d'Acció Catòlica a Girona van organitzar un "cursillo de conferencias" sobre religió i educació. Les conferències es dugueren a terme a la sala de reunions de la Casa Carles, a les 8 del vespre, en diferents dates al llarg d'aquell curs 1945-1946. El 27 de març, l'aleshores metge i cap de Clínica de l'Hospital Provincial, Luis Vehí i de Cabrera, pronuncià una conferència amb el títol "Educación de la inteligencia. Normales, anormales, superdotados. El hogar y

⁸²² Fuero de los españoles. BOE núm.199 (18 de juliol de 1945). Pàg. 358-360.

⁸²³ ANTONI ESPADALER I PUJOL (Sant Quirze de Besora, 1918) fou el primer president de l'entitat Càritas a Girona. Va rebre el nomenament del bisbe de Girona, Josep Cartañá, l'any 1955. Va gestionar tota l'ajuda americana i aconseguí, amb l'estalvi dels ingressos d'aquesta ajuda, la compra del terreny i la construcció de la seu de Càritas al carrer Francesc de Ciurana a Girona. Aquesta mateixa seu, durant molts anys, ho fou també de l'equip diocesà del Servei de Colònies i Casals de Vacances a Girona.

⁸²⁴ INSTITUTO DE SOCIOLOGÍA APLICADA (1969). *Estudio sociológico sobre los subnormales en España*. Madrid: Ediciones Euramérica (Colección Epheta).

la escuela. Formación y deformación por la lectura". Aquestes conferències formaven part de les reunions mensuals d'apostolat, reglamentàriament obligatòries per als membres militants i actius. L'església, d'alguna manera, també parlava dels infants amb discapacitats.

Els inicis de l'associació Àngelus a Girona coincideixen amb el nou bisbe de Girona, el gironí fill de Santa Coloma de Farners i fins aleshores bisbe auxiliar de Barcelona des del 1955, Narcís Jubany Arnau. El nou bisbe de Girona havia d'obeir fidelitat al poder polític del règim franquista. El bisbe Jubany es va mantenir amb una certa ambigüïtat davant el règim del general Franco. Si l'anterior bisbe de Girona, Josep Cartañà —que havia presidit la diòcesi durant la República, la Guerra Civil i els primers anys més negres del franquisme—, va rebre Franco diverses vegades, no va succeir el mateix amb el bisbe Jubany; així, tot i que el general Franco va passar per terres gironines dues vegades, mai no va fer cap visita al cap del bisbat. La visió que tenien del bisbe Jubany les autoritats del règim era totalment diferent. Jubany deixa el bisbat de Girona el gener de 1972 per passar com a titular de l'arquebisbat de Barcelona. L'octubre de 1973, el nou successor del bisbat de Girona és Mn. Jaume Camprodon i Rovira, originari de Torelló (Osona), que fins aleshores havia estat vicari episcopal de pastoral del Bisbat de Vic. Jaume Camprodon havia estat proper a l'Opus Dei, del qual es desmarcà al llarg dels anys que estigué com a bisbe a Girona. Estigué al capdavant de la diòcesi fins a l'any 2001.

Hi ha hagut sectors, mossens i religiosos i grups d'església que, d'alguna manera, han participat en la creació i la gestació de les primeres associacions de pares. Trobem el cas d'Olot, amb les conferències de Sant Vicenç de Paül, que presidia Joan Sellas i Cardelús, que donaren un fort impuls a la creació del centre Joan XXIII; les Germanes Hospitalàries de la Santa Creu d'Arbúcies, que cediren l'espai dins el complex hospitalari per situar-hi l'aula Jesús Infant; les religioses Clarisses de la Divina Providència, que van cedir gratuïtament unes aules que tenien als locals del seu convent, al carrer Santa Llogaia, per al centre de Figueres; el paper de Mn. Gumersind Vilagran, a Palamós, o bé el de Mn. Josep Ramírez a Àngelus i al centre Mare de Déu de l'Esperança, a Blanes, o l'actuació del pare Rvdm. Senén Martínez, del col·legi de Santa Maria de Blanes, lligat a la congregació de religiosos Fills de la Sagrada Família, fundada pel beat Josep Manyanet i Vives, a Blanes. O el cas de les parròquies que donen aixopluc als centres, com el centre Nostra Senyora del Carme o el centre Ramon Suriñach de Ripoll, entre d'altres.

La història d'aquests centres també s'escriu a través de les aportacions de persones que d'alguna manera vetllen pel proïsme i que duen a terme una tasca supletòria de l'Estat envers aquest col·lectiu. No podem parlar d'una actuació explícita per part de l'església, perquè s'ha mantingut força allunyada d'aquest col·lectiu. Han estat les actuacions personals d'alguns dels seus membres que han fet possible que d'alguna manera poguéssim parlar d'una església, com a comunitat de creients, lligada al poble i al conjunt de ciutadans que més ho necessiten. I en aquesta línia trobem el cas de l'Opus Dei, una de les organitzacions actuals de l'església catòlica més allunyada de les realitats socials, que no s'ha preocupat mai per aquest col·lectiu ni manté lligams amb els sectors més desfavorits de la societat —més aviat tot el contrari—, si no és a través de les actuacions d'alguns dels seus membres, a títol individual; sabem de les aportacions d'alguns alumnes del centre privat concertat Bell-lloc del Pla de Girona, relacionat amb l'obra corporativa de l'Opus Dei, i d'un dels seus mestres, Federico Gómez Pardo, que han dut a terme tasques de voluntariat al centre Mater Dei de Girona, participant en les sortides, excursions, etc.

La tasca del voluntariat, no lligat necessàriament a moviments d'església, ha tingut un pes força important a les comarques de Girona. El procés d'estructuració del moviment d'entitats voluntàries en l'àmbit català es va iniciar a la població de Monells (Baix Empordà), quan el 1986 s'hi varen celebrar les primeres jornades de voluntariat, organitzades per la Direcció General de Serveis Socials de la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Girona i l'Escola Universitària de Treball Social de Barcelona, en què, juntament amb experts i entitats del sector, es va acordar la constitució de la Federació Catalana de Voluntariat Social, creada com a tal el 1989, i se'n formularen les bases.

Les orientacions de l'església en matèria d'educació social han estat diverses, tot i que en principi les encíclics papals s'han de considerar pròpiament els documents oficials del papa, mitjançant els quals aquests exerceixen el seu magisteri ordinari, després de les constitucions apostòliques. I així, per exemple, podem trobar l'encíclica *Diuturnum illud* sobre l'autoritat dels governants, i *Rerum novarum*, sobre els drets dels obrers i l'ordre social i les classes treballadores, del papa Lleó XIII, en què es denunciaven els excessos i les injustícies tant del liberalisme com del socialisme; també han tocat aquest tema l'encíclica *Quadragesimo anno*, de Pius XI, i *Mater et magistra*, de Joan XXIII, o bé *Casti Connubi*, del Papa Pius X,

sobre la constitució de la família. En algunes d'aquestes encíclicques s'ha tocat el tema de l'educació, com per exemple la carta encíclica de Pius XI *Divini illius magistri* o bé la *Summi pontificatus*, de Pius XII. La ideologia de l'escola franquista s'havia de fonamentar bàsicament en l'encíclica de Pius XI.

L'Estat no tenia en exclusiva l'educació dels seus ciutadans. El paper de l'església, i més durant l'etapa franquista, fou enorme. El sant pare Pius XII, en un discurs en el I Congrés Internacional de les Escoles Privades Europees, el 10 d'octubre de 1959, digué:

"Un Estado que se atribuya en exclusiva la tarea de educación y prohíbe a los particulares o a los grupos independientes asumir en este campo una responsabilidad propia, expresa una pretensión incompatible con las exigencias fundamentales de la persona humana.

El Estado, el poder político como tal, no intervendrá más que para ejercer un papel supletorio, para asegurar a la acción de los particulares la extensión o intensidad requeridas.

El organismo administrativo de los estados modernos se ha ampliado desmesuradamente, absorbiendo sectores cada vez más amplios de la vida pública, y en particular el de la enseñanza. Esta intervención es legítima, en tanto la acción de los individuos es impotente para satisfacer a las necesidades de todos; pero se hace nociva cuando suplanta deliberadamente la competente iniciativa privada".⁸²⁵

Si el papa Pius XII, el 1939, felicitava el general Franco per la victòria aconseguida davant la República, el 1969 un altre papa, Pau VI, identificava Espanya com un país sota sospita per les pràctiques polítiques que s'hi duïen a terme. El salt important de la nova església, més propera al poble i, per tant, en certa manera allunyada del model franquista, es dona a partir de Joan XXIII.

Hem assenyalat la importància a Catalunya de la figura de Miquel Meler i Muntané (1921-2005), prevere i doctor en Pedagogia, una de les veus més representatives en l'àmbit de l'educació especial a Catalunya a través del seu mestratge, que inicià a la Universitat de Barcelona a finals dels anys seixanta. La seva figura, no només com a docent sinó també com a religiós, té importància en el camp de l'atenció a les persones amb discapacitats, perquè d'alguna manera el seu treball s'inscriu, tal com assenjala Conrad Vilanou,⁸²⁶ en els moviments de renovació pastoral, assistencial i terapèutica que reflectien publicacions com *Présences*, una revista trimestral del "monde des malades", dirigida per Jean-Marie

⁸²⁵ DIVERSOS AUTORS (1959). *Más sobre la justicia de las subvenciones escolares*. Madrid: Publicaciones de la Federación Española de Religiosos de Enseñanza - Escuela Gráfica Salesiana. Vol. 20. Pàg. 3.

⁸²⁶ VILANO, C. (2000). Op. cit.

Robert des del *prieuré* Saint-Jean a Champrosay (Seine-Oise). El seu mestratge, en l'àmbit religiós, fou determinant per als moviments d'església a Catalunya i a les nostres comarques pel que fa a la catequesi especialitzada per als infants amb discapacitats.

Un dels primers vincles importants que establirien els mossens amb les associacions fou la formació religiosa que impartirien als infants dels centres, que comportaria que es duguessin a terme les catequesis amb l'objectiu que aquests nens poguessin fer la primera comunió ("la incorporación de la Iglesia al campo de la deficiencia mental se produce a consecuencia de la presión de la iniciativa privada y fundamentalmente de las asociaciones de padres, quienes constatan de manera directa un vacío institucional escasamente afrontado por iniciativas personales destacables en lo que implican de esfuerzo pero claramente insuficientes en cuanto a la generalidad del problema").⁸²⁷ El primer d'aquests actes es dugué a terme el 29 de juny de 1967, festivitat de Sant Pere i Sant Pau, a Sarrià de Dalt, a càrrec de l'associació Àngelus. Precisament l'abril de 1967 Mn. Josep Ramírez Carles, consiliari de l'associació Àngelus, participà a Madrid en la realització d'unes jornades de catequesi especialitzades per a *subnormals*. El curs l'impartí el pare Henri Bissonnier. Foren de les primeres actuacions formatives al voltant de l'educació religiosa per a discapacitats que es dugueren a terme a Espanya, i hi participà un representant gironí.

El 1969, a partir d'algunes iniciatives que duia a terme l'Asociación Local de Cabezas de Familia (iniciadors de la tasca educativa a les persones amb discapacitat a la subcomarca de la Selva interior), es publiquen *Los folletos de los nenes del catecismo del Jardín del Montseny*, a l'empara de la parròquia d'Arbúcies. Aquests tríptics informatius plantejaven amb aquesta mateixa mirada quina era la voluntat de Déu davant els nens i nenes amb discapacitats i manifestaven: "[...] que Dios nuestro Señor pone a estos niños tan cerca de nosotros para que hagamos algo por ellos; podría ser el ejemplo más claro del prójimo en momentos actuales que casi todo el mundo puede defenderse en la vida menos ellos".⁸²⁸ Amb aquesta mirada benèvola i misericordiosa, recollia sense cap mena de confusió els

⁸²⁷ DIVERSOS AUTORS (1983). *La deficiencia mental en España*. Madrid: Instituto Internacional para la Investigación y Asesoramiento sobre la Deficiencia Mental (IAMER). Pàg. 169.

⁸²⁸ "Los niños del doble amor". *Folleto informativo de los nenes del catecismo del Jardín del Montseny* (1969). Font FAMG.

manaments de la llei divina: "Estimeu Déu sobre totes les coses i el pròxim com a vosaltres mateixos". "Jesús li digué: *Estima el Senyor, el teu Déu, amb tot el cor, amb tota l'ànima i amb tot el pensament*. Aquest manament és el més gran i el primer. El segon li és semblant: *Estima els altres com a tu mateix*. Tots els manaments de la Llei i dels Profetes es fonamenten en aquests dos".⁸²⁹ El document que l'associació Àngelus de Girona publicava com a memòria del curs escolar 1966-1967, fent referència a la vida religiosa dins l'escola, afirmava que: "La Iglesia ha considerado siempre a estos niños como verdaderos hijos de Dios y hermanos nuestros. Ella, guía segura en las encrucijadas de los problemas humanos, alumbraba también aquí con su faro sobrenatural. Si su fundamento evangélico le hizo tener siempre predilección por los débiles, mucho más en el caso de los deficientes mentales. Ella les ama y pone todo su ardor en ayudarles. Los últimos papas han hablado repetidas veces en este sentido, demostrando toda la ternura de su corazón hacia los subnormales y sus familiares. Los obispos prestan su apoyo y los sacerdotes dedicados a tan gran empresa ofrecen todo el fuego de su ardor apostólico".⁸³⁰

És la posició de l'església diocesana, la que és propera al poble, i de la mà dels seus mossens, consiliaris, vicaris i rectors, que són al costat de la gent, la que considera —tot i que no sempre— que aquests infants són àngels (*angelicos*, terme que s'introdueix a Catalunya als anys cinquanta i seixanta amb la immigració andalusa), éssers que han de ser estimats, perquè la nostra naturalesa humana comporta l'estimació als altres com una projecció de l'estimació que hom té a ell mateix; de la mateixa manera que estimem Déu hem d'estimar els altres, sense cap mena de distinció. Malauradament, l'església —com a institució— no ha actuat sempre així. Al llarg de la història, com ja hem vingut assenyalant, ens hem de referir gairebé sempre bàsicament a les actuacions individuals i col·lectives d'una part dels seus membres.

El 1973, el Secretariado Nacional de Educación Especial de la Comisión Episcopal de Enseñanza dugué a terme un important estudi, des d'una visió

⁸²⁹ Mt 22, 37-40.

⁸³⁰ ESCUELA MATER DEI PARA NIÑOS SUBNORMALES DE SARRIÀ DE DALT (1967). *Memoria del curso escolar 1966-1967*. Sarrià de Dalt: Imprenta Masó. Pàg. 11.

d'Església, de la situació actual de l'atenció als deficients físics i mentals.⁸³¹ Es tractava d'un informe resposta d'aquest Secretariado Nacional del qüestionari que havia enviat la Secretaría General Técnica de la Presidencia del Gobierno en data 22 de març de 1973. Es tractava d'un document sobre l'actualitat de l'educació especial a Espanya a principis dels anys setanta, des de la perspectiva de la quantificació, la tipologia i la mentalització, que aportava dades sobre els diferents aspectes sectorials de l'educació especial. Les dades estadístiques que aportava aquest estudi no tindran més transcendència que d'altres que es publiquen en aquests mateixos anys. Anys més tard, en el marc de la Comisión Episcopal de Enseñanza y Catequesis, es van publicar les *Bases de programación para la enseñanza de la religión y moral católica en educación especial*, en què s'oferia l'ensenyament religiós a l'educació especial: "[...] la Iglesia hace oír su voz, recordando a todos los cristianos que «en la visión de fe y en la concepción del hombre que le es propia, los cristianos saben que también en el ser minusválido reluce misteriosamente la imagen y semejanza que Dios ha querido imprimir en la vida de sus hijos; y recordando que el mismo Cristo ha querido identificarse místicamente con el prójimo que sufre, considerando como hecho a si mismo todo lo que se hiciere en favor de los más pequeños entre sus hermanos» (Cfr. Mt. 25, 31-46)".⁸³² Aquesta citació quedava recollida en un document de la Santa Seu del 1981, Any Internacional de les Persones Minusvàlides. D'alguna manera, hi havia la preocupació de l'església per la formació espiritual dels seus feligresos i d'aquells més desvalguts, com podien ser els infants amb discapacitats. Hi havia un objectiu força clar: la primera comunió havia de ser un sagrament per a tothom. El mateix Josep Maria Jarque havia participat, juntament amb els pares Segura, Bissonier i Jung, en la introducció a Espanya de la catequesi especialitzada per a infants amb discapacitats (1965-70).

La Constitució Espanyola de 1978 proclamava la no-confessionalitat de l'Estat espanyol i la llibertat religiosa. L'article 16 de la CE establia el següent: "1. Se garantiza la libertad ideológica, religiosa y de culto de los individuos y las comunidades sin más limitación, en sus manifestaciones, que la necesaria para el

⁸³¹ Una còpia (fotocopiada) d'aquesta exemplar l'hem trobat a la biblioteca de la seu central de l'INSERSO a Madrid. Es tracta d'un document que entenem que no s'ha publicat i que no va tenir transcendència més enllà de tractar-se d'un document intern entre institucions.

⁸³² COMISIÓN EPISCOPAL DE ENSEÑANZA Y CATEQUESIS (1982). *Religión y moral católica. Educación especial. Desarrollo de las bases de programación*. Madrid: Edice, 1982-1983. Pàg. 3.

mantenimiento del orden público protegido por la ley; 2. Nadie podrá ser obligado a declarar sobre su ideología, religión o creencias; 3. Ninguna confesión tendrá carácter estatal. Los poderes públicos tendrán en cuenta las creencias religiosas de la sociedad española y mantendrán las consiguientes relaciones de cooperación con la Iglesia católica y las demás confesiones”.⁸³³ Fou a l'empara d'aquest article que el 3 de gener de 1979 l'Estat espanyol va subscriure amb la Santa Seu tot un seguit d'acords, entre els quals destacaven els relacionats amb l'educació i els assumptes culturals.⁸³⁴

A principis dels anys noranta, i promogut per Mn. Josep Perich, va funcionar un Grup de Catequesi Especial que es reuní de manera periòdica els dissabtes al matí al Seminari de Girona per parlar i preparar activitats per a la catequesi. La idea principal era que els mossens i els catequistes entenguessin que hi ha uns nens, uns joves o uns adults que, tot i la seva discapacitat, són fills de Déu igualment, encara que no sàpiguen ni llegir ni escriure, ni sàpiguen senyar-se o recitar el parenostre de memòria, per exemple, i és que —segons ells—, per rebre un sagrament com l'eucaristia, tot això és secundari. La idea que plantejaven era senzilla, però no necessàriament compresa per tothom.

No era un grup de catequesi pròpiament que atenia infants directament. Es tractava d'un grup de responsables en què en diferents moments hi havia, coordinats per Mn. Josep Perich, Lluís-Miquel Pérez, José Luis Saiz, Tere Gómez, M. Lluïsa Ferrer, Margarita Cadenas i Pilar Gil, entre d'altres. Els seus membres provenien de diferents àmbits i majoritàriament de centres d'educació especial i d'entitats en pro de les persones amb discapacitat de les comarques de Girona. La documentació que van crear es va poder cristal·litzar en la realització d'una guia per al catequista, *Guia del catequista: tinc un nen discapacitat al meu grup*, que seria un suport als materials catequètics genèrics (dos llibres) del Secretariat Interdiocesà de Catequesi (SIC) d'iniciació cristiana: *Amb nosaltres*, volum I i volum II. La guia que van elaborar per acompanyar aquests dos llibres es va traduir també al castellà.

⁸³³ Constitución española de 27 de diciembre de 1978. Op. cit.

⁸³⁴ Instrumento de ratificación del acuerdo entre el Estado español y la Santa Sede sobre asuntos jurídicos, firmado el 3 de enero de 1979 en la Ciudad del Vaticano. BOE núm. 300 (15 de diciembre de 1979). Pág. 28781-28782.

Actualment el grup no funciona en l'àmbit de les comarques de Girona, si bé ho fa a Barcelona, en l'àmbit català. El grup es troba una vegada al mes i hi ha una vocal del SIC de Girona. La persona que vetlla per la catequesi especial dins el Secretariat de Catequesi de Girona és en l'actualitat Tere Gómez. Alguns dels membres del SIC de Catequesi Especial d'àmbit català, a més de Mn. Josep Perich de Girona, són Mn. Francesc Torrabadella, Mn. Lluís Bonet i Mn. Xavier Pagès, entre d'altres. El SIC de Catequesi Especial va preparar un llibre que s'utilitza únicament quan es fa catequesi amb grups de nens i nenes amb discapacitats: *El camí de Jesús (catequesi especial)*.

1.5. Evolució de l'escolarització: anàlisi de les dades estadístiques⁸³⁵

Hi ha diferents fets que s'han de tenir en compte a l'hora d'analitzar les dades estadístiques i quantificatives entorn de la població —en edat escolar— amb discapacitats que hi ha a les comarques de Girona. No pretenem en aquest treball donar una importància cabdal a l'estadística. En primer lloc, perquè hem plantejat la nostra recerca des d'un punt de vista descriptiu (història de l'educació especial); en segon lloc, perquè l'objecte de l'estudi no ho comportava. S'hauria d'haver fet un altre tipus de plantejament, i el cert és que l'estadística en si mateixa té suficient cos per ser estudiada. Tanmateix, ens ha semblat oportú dotar aquesta recerca d'un suport estadístic que complementi aquesta visió històrica sobre l'educació institucionalitzada en centres d'educació especial a les comarques de Girona.

Al llarg dels anys, i amb una important manca de dades estadístiques sobre la població de persones amb discapacitats que hi ha a Espanya, el que s'ha fet sovint és extrapolar estudis d'altres països amb taxes d'incidència semblants a les nostres per fer estimacions fiables sobre la població de *subnormals* a Espanya, a banda, però, del fet que sí que hi ha dades numèriques de la població atesa a les

⁸³⁵ La Generalitat de Catalunya, l'any 1984, suprimia l'Institut Central d'Estadística i Documentació mitjançant el Decret de 6 de setembre. Les tasques estadístiques serien realitzades pel Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya. L'estadística més recent d'educació es pot consultar a la pàgina web del Departament d'Educació (<http://www.gencat.net/educacio/depart/cestad.htm>). Per altra banda, la pàgina web de l'Institut Nacional de Estadística (<http://www.ine.es>) disposa de documents consultables amb dades més actuals i historials amb dades anteriors a l'any 1997, a través dels seus *Anuarios estadísticos de España*, i d'una manera més completa a partir d'aquest any, tot i que en els darrers temps s'està completant aquesta biblioteca virtual que permet fer estudis força exhaustius des de qualsevol sistema informàtic connectat a Internet. Es pot complementar també a través d'algunes dades estadístiques fragmentades que també hi ha a la web del Ministeri d'Educació i Ciència (<http://www.mec.es/mecd/estadisticas/index.html>).

grans institucions, com és el cas, per exemple, de les que publica l'Institut Nacional de Estadística de la Escuela Central de Anormales de Madrid, que sí que figura en el seu fons documental, però que evidentment queda lluny dels objectius de la nostra recerca.

A grans trets, s'ha dit que aproximadament un 1 % de la població és deficient mental (als anys vuitanta una estimació de la població amb discapacitat situava Espanya al voltant de les 300.000 o 350.000 persones amb retard mental de totes les edats). El cert és que hi ha una sèrie d'elements comuns a l'hora de fer una anàlisi estadística que també es poden tenir en compte a la resta de comarques del nostre país, i per extensió a tot el que passa a Espanya. Per tant, aquest fet, en alguns dels punts que exposem, també és extrapolable a altres territoris:

- No són dades fiables: “[...] las fuentes estadísticas generalmente son mediocres, poco fiables e inciertas; cuanto más se baja a nivel de departamento y de cantón, más engañosas son y sólo se las debe utilizar con la mayor prudencia [...]”.⁸³⁶ Moltes famílies amaguen el problema i, per tant, aquest fet, recurrent des dels inicis, es manté durant força anys. El cens de la població en edat escolar que es produeix el 1955, amb la publicació de l'Orden, de 21 de abril de 1955, por la que se dan normas a los ayuntamientos para formar el censo de la población en edad escolar,⁸³⁷ estava establert per les directrius que assenyalava el Decreto de 7 de septiembre de 1954,⁸³⁸ en què es donaven normes sobre l'assistència escolar obligatòria en els centres d'ensenyament primari i que es publicava al BOE del 27 d'octubre d'aquell mateix. El decret obligava, per tant, els ajuntaments a formar el seu respectiu cens escolar, on havien d'incloure els nens i nenes en edats compreses entre els 2 i els 15 anys. El cens demanava si l'alumne tenia defectes físics o defectes psíquics i, dins d'aquest darrer grup, demanava si es tractava d'un *sordomudo, ciego o gran inválido*, si bé deixava constància que

⁸³⁶ THULLIER, G.; TULARD, J. (1988). Op. cit. Pàg. 92.

⁸³⁷ Orden de 21 de abril de 1955, por la que se dan normas a los ayuntamientos para formar el censo de la población en edad escolar. BOE núm. 117 (27 d'abril de 1955). Pàg. 2616-2617.

⁸³⁸ Decreto, de 7 de septiembre de 1954, por el que se dan normas sobre asistencia escolar obligatoria en las escuelas de enseñanza primaria. BOE núm. 300 (27 d'octubre de 1954). Pàg. 7247-7248.

aquestes informacions no s'havien d'omplir fins que no es dictessin normes complementàries respecte d'això. La circular de la Inspecció a Girona, el maig de 1956, donava coneixement de la publicació al *Boletín Oficial de la Provincia* d'una circular del Consejo Provincial de Educación referent a la realització del Censo Nacional de Deficientes Psíquicos y Físicos, en edats compreses entre els 2 i els 20 anys, ambdues incloses.⁸³⁹ La circular donava instruccions precises per a la confecció d'aquest cens, que, per tant, donava compliment al que disposava l'article 7 del Decreto de 9 de diciembre de 1955,⁸⁴⁰ sobre elaboracions d'estadístiques que prenia el nou Patronato Nacional de Educación Especial (la nova denominació de l'anterior Patronato Nacional de la Infancia Anormal), i que servien (o almenys haurien hagut de servir en un primer moment) per crear polítiques d'atenció adequades per a aquests infants i joves. A la pràctica, les estadístiques i el cens van servir de ben poca cosa, ja que l'objectiu era l'elaboració d'un Plan Nacional de Educación Especial, i aquest pla, però, no va veure la llum fins al 1978. L'any anterior a la iniciativa del Patronato Nacional de Educación Especial la Sociedad Española de Pedagogía, a través de les seves filials en diverses províncies espanyoles, va recollir, en xifres aproximades, el nombre de nens deficients sensorials (cecs i sordmuts), mentals i socials. Aquestes dades servien per organitzar durant un curs complet una sèrie de seminaris sobre l'actitud i l'actuació de la societat davant el problema dels deficients.

- El 1978, un equip multidisciplinari al capdavant del qual hi havia el neuròleg gironí Joaquim Jubert publicava a la revista *Presència* de Girona algunes dades estadístiques i quantitatives en relació amb l'atenció a les persones amb discapacitat a les comarques de Girona.⁸⁴¹ Aquest article tenia l'origen en una ponència presentada pel neuròleg gironí Joaquim Jubert i Gruat al I Congrés de Pediatres de Llengua Catalana (segona

⁸³⁹ Circular del Consejo Provincial de Educación Nacional de Gerona referente a la realización del censo nacional de deficientes psíquicos y físicos de edad comprendida entre los dos y los veinte años, ambos inclusive. BOP núm. 50 (26 d'abril de 1956). Pàg. 375.

⁸⁴⁰ Decreto de 9 de diciembre de 1955 por el que se reorganiza el Patronato Nacional de la Infancia Anormal, que se denominará Patronato Nacional de Educación Especial, y se crean sus secciones provinciales. BOE núm. 2 (2 de gener de 1956). Pàg. 28-30.

⁸⁴¹ JUBERT, J. (1978). "L'ensenyament especial a Girona". *Revista Presència*. Núm. 517. Pàg. 42-43.

ponència, "Necessitats pediàtriques dels Països Catalans"), que s'havia celebrat a Girona a la Casa de Cultura el primer trimestre de l'any 1978, amb el títol "Els deficients mentals a les comarques gironines". En relació amb les dades que aportava en el seu estudi, n'aclaria alguns aspectes. El SEREM, dependent del Ministeri de Sanitat i Seguretat Social, que havia recollit les dades, els havia advertit de la manca de fiabilitat d'aquestes dades, ja que es fonamentaven bàsicament en els ajuts sol·licitats per part de les famílies. La legislació actual donava accés a cobrar 1.500 pessetes mensuals als menors de 18 anys de pares cotitzadors a la Seguretat Social amb fills amb una discapacitat superior a un coeficient intel·lectual (CI) inferior a 50. La picaresca de les famílies, en aquest sentit, hi tenia un paper important. Totes els volien incloure dins aquest grup, i per tant, segons aquestes dades que havia aportat el SEREM, a les comarques de Girona hi havia un total de 1.817 *subnormals* menors de 19 anys, la meitat dels quals, el 49,17 %, eren nois i noies amb retard profund. La situació plantejada per l'Aleshores Delegación Provincial del Ministerio de Educación, era molt més simple. Hi havia en aquell moment a les comarques de Girona 34 mestres que atenien 415 alumnes *subnormals*. La competència del Ministeri girava entorn del pagament del professorat estatal i de les despeses de transport. Just deu anys enrere, en un article que havia publicat a la mateixa revista, havia manifestat, en relació amb unes enquestes no oficials que s'havien volgut dur a terme per saber el nombre de *subnormals* que hi havia a les comarques de Girona, que "[...] s'han vist fracassats per la manca total dels destinataris (lot de rectors de totes les parròquies de la diòcesi). S'escollí aquest home significat dintre de les nostres comunitats, per estimar que seria la persona més introduïda en el coneixement de les situacions anòmales familiars i també el que més col·laboració prestaria a l'emplenament de l'enquesta".⁸⁴² Tenir coneixement de quina era la població —en l'àmbit quantitatiu— de persones amb discapacitats era veritablement un problema. A més, continuava assenyalant que "La manca d'organització racional dels arxius d'històries clíniques en els serveis assistencials fa impossible un confrontament casuístic. Per altra part, la pluriconsultació que els pares

⁸⁴² JUBERT GRUART, J. (1968). "Els subnormals". *Revista Presència*. Núm. 169. Pàg. 7-9. Pàg. 8.

d'aquests infants solen —lògicament— utilitzar, faria errònies les dades obtingudes”.⁸⁴³

- Amb les transferències recuperades per la Generalitat de Catalunya en matèria educativa, i des que el nostre país el 1980 va accedir a l'autogovern, les estadístiques dels alumnes atesos en els centres d'educació especial a Catalunya s'han recollit basant-se en la informació (enquesta) facilitada per part dels equips directius dels centres. No és una informació fiable. Sovint (i des que hi ha hagut un augment d'alumnes en règim d'escolarització compartida) s'han duplicat els números, és a dir, s'han acabat comptabilitzant els alumnes per part d'ambdós centres. L'estadística del Departament d'Educació, alhora, ha parlat de quantitats, però la distribució de l'alumnat segons tipologies, afectacions, no és una informació fiable i no ha permès tampoc saber amb exactitud —des de dels centres educatius— si un alumne presenta retard mental i alhora una afectació física i/o sensorial, etc. Es tracta de dades internes i no conegudes. A les dades finals, avui, s'hi pot accedir a través de la pàgina del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya: <http://www.gencat.net/educacio/depart/cestad.htm>.
- L'estudi "Els costos de l'educació especial a Catalunya",⁸⁴⁴ de l'any 1985, que es féu per encàrrec del Departament d'Ensenyament, incloïa —entre d'altres aspectes— una estimació dels alumnes atesos en els centres d'educació especial a Catalunya i un estudi de les dades durant el període 1979-1982. Hi havia una important diferència entre els alumnes atesos en els centres d'educació especial i els alumnes que apareixen en aquest estudi, i això no només era un reflex de la incorporació d'aquests nens a l'escola ordinària (integració escolar), sinó també un reflex de la baixa natalitat que hi havia a Catalunya en aquest període. També, de manera progressiva, quan els alumnes amb necessitats educatives especials derivades de discapacitats lleus són atesos a l'escola ordinària, els centres d'educació especial atenen tot un ventall d'alumnes que fins

⁸⁴³ *Ibidem*. Pàg. 8

⁸⁴⁴ MENDOZA, X. (1985). *Els costos de l'Educació Especial a Catalunya*. Barcelona: Departament d'Ensenyament.

aleshores estaven atesos en centres no dependents del Departament d'Ensenyament.

En qualsevol cas, sí que d'alguna manera hi ha hagut una certa preocupació per poder controlar la població de persones amb discapacitats. En una carta que dirigia a diferents institucions el Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts, a primers de gener de 1926, en relació amb l'estadística de les persones amb discapacitat, establia que:

"[...] por Real orden de 21 de diciembre próximo pasado se interesa la formación de una estadística de anormales, en edad escolar, con relación a Madrid. La mejor fuente de información para llevar a la práctica tal servicio es la inspección Médico-escolar creada por Real decreto de 20 de septiembre de 1913, dependiente de la Dirección General de Primera Enseñanza, asignándole, entre otras funciones, la organización de los registros sanitarios para formar las oportunas estadísticas, según especifica el párrafo III, del artículo 2º, de la citada disposición. Por otra parte, los establecimientos de educación de anormales dependen de ese departamento. Este ministerio no tiene pues jurisdicción sobre los organismos que podrían realizar tal servicio; y en cuanto a los centros municipales de enseñanza el artículo 202 del Estatuto municipal encomienda a los ayuntamientos el ejercicio de la función referida".⁸⁴⁵

Si bé el Patronato Nacional de Anormales havia mostrat interès perquè aquesta estadística es dugués a terme, en realitat el Ministeri de la Governació es va arribar a inhibir, davant la Dirección General de Primera Enseñanza del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts, d'aquesta gestió al·legant que no era de la seva competència. A la pràctica comptabilitzar la relació d'alumnes amb discapacitats atesos a les escoles municipals, de Barcelona per exemple, era una manera de saber la població que hi havia a Catalunya d'infants sords, cecs o anormals. El 1871, per exemple, sabem que el nombre d'alumnes sords i cecs de les comarques de Girona atesos a les escoles municipals de Barcelona era de 2 sords i de 16 cecs.⁸⁴⁶

El BOP de Barcelona va publicar el 19 de febrer de 1836 una reial disposició que ordenava fer una estadística dels sordmuts i cecs que hi havia a Espanya.⁸⁴⁷ El

⁸⁴⁵ Carta del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts en relació amb l'estadística d'anormals (08 de gener de 1926). Font: AMECAH (Caixa/Signatura 77359).

⁸⁴⁶ "Cuadro que expresa el número de sordo-mudos y ciegos con distinción de sexos y edades, que concurren á las escuelas públicas, costeadas por el Excmo. Ayuntamiento de esta ciudad". Barcelona. Escuela de sordomudos y ciegos (23 d'octubre de 1871). Font: AGAAH. SIG: 32/8666.

⁸⁴⁷ Instrucción aprobada por S. M. la Reina Gobernadora para reunir en este ministerio las noticias de los sordo-mudos y los ciegos que existen en el reino, según lo ha dispuesto por decreto de este día. *Boletín Oficial de Barcelona*, núm. 15 (19 de febrer de 1836). Pàg. 57.

Govern Civil de la província de Barcelona, a través del butlletí oficial, i per mitjà del subsecretari del Ministeri de la Governació, establia el següent:

"Art. 1º. Los Gobernadores civiles y Diputaciones provinciales pedirán á los ayuntamientos de los pueblos de su respectiva provincia una noticia del número de individuos Sordo-mudos y de Ciegos, que se encuentren de uno y otro sexo en cada uno de aquellos, su estado actual y causas que pueden haberlo producido; para lo cual se valdrán de los profesores de la ciencia de curar á fin de que informen cuanto les parezca sobre la materia".⁸⁴⁸

Els resultats d'aquesta estadística, tal com assenyala el professor Antonio Rispa, eren falsos.⁸⁴⁹ En un treball⁸⁵⁰ que signava qui el 1847 era subdirector i cap d'Ensenyament del Colegio de Sordomudos y Escuela de Ciegos de Madrid, Juan Manuel Ballesteros, assenyala diverses qüestions en relació amb l'estadística dels cecs. En primer lloc, que a Espanya, a mitjan segle XIX (1847), hi havia 1 cec per cada 800 habitants. A Espanya en aquella època hi havia 16 milions d'habitants, per tant, parlem de 20.000 persones amb discapacitat visual; en segon lloc, es planteja que la ceguesa és molt més freqüent que la sordesa. En canvi, en un altre treball presentat per Francisco Fernández Villabrille el 1862, aleshores primer professor del Colegio de Sordomudos y de Ciegos de Madrid i "comisionado por S.M. para visitar los establecimientos extranjeros", feia un altre plantejament: "El número total de sordomudos de uno y otro sexo en cada país está por termino medio en la proporción de uno á mil quinientos, y esta proporción crece más bien que disminuye respecto de los ciegos, por consiguiente tendremos en España más de diez mil sordomudos, y una tercera parte más todavía tratándose de ciegos, sin que esta proporción parezca exagerada, pues por el contrario es evidentemente inferior a la realidad".⁸⁵¹ A la *Memoria relativa á las enseñanzas de los sordomudos y de los ciegos*, del professor Antonio Rispa,⁸⁵² apareix el "estado demostrativo de los sordomudos existentes en España en 1860", que estava dividit en províncies i sexes i amb indicació de la proporció en relació amb la població general i que

⁸⁴⁸ *Ibidem*.

⁸⁴⁹ RISPA, A. (1865). *Memoria relativa á las enseñanzas de los sordo-mudos y de los ciegos*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y Rialp. Pàg. 97.

⁸⁵⁰ BALLESTEROS, J. M.; FERNÁNDEZ VILLABRILLE, F. (1847). *Curso elemental de Instrucción de ciegos (Parte primera, Historia, teoría y programa de la enseñanza; Parte segunda, Práctica de la enseñanza)*. Madrid: Imprenta del Colegio de Sordo-Mudos y Ciegos.

⁸⁵¹ FERNANDEZ VILLABRILLE, F. (1862). *Estado actual y organización de la enseñanza de sordo-mudos y de ciegos. Memoria dirigida al Excmo. Señor Ministro de Fomento*. Madrid: Imprenta del Colegio de Sordo-mudos y de Ciegos. Pàg. 89

⁸⁵² RISPA, A. (1865). *Op. cit.*

havien obtingut de l'estadística general d'Espanya. Pel que fa a la província de Girona, assenyalava que, sobre una població de 311.158 habitants, hi havia 231 homes sordmuts i 148 dones sordmudes sobre una proporció que representava l'1 per 821 habitants. La província de Girona era la vuitena província amb més discapacitats auditius d'Espanya, i en relació amb el nombre d'habitants, era la quarta per davant de la resta de províncies catalanes. Pel que fa al nombre de cecs, hi havia 638 homes cecs i 373 dones cegues sobre una proporció que representava l'1 per 308 habitants (una dada per sobre de la dels sordmuts). En canvi, pel que fa als cecs, Girona no era la província amb una població més alta de cecs d'Espanya, al contrari del que passava amb la població de sordmuts, ja que la proporció de persones cegues (sobre una proporció de deu mil habitants) representava el 5,21 per deu mil, i se situava com la quarta amb menys nombre de persones cegues d'Espanya (just el contrari del que passava amb la població de sordmuts).

Sovint, les dades que coneixem —com hem apuntat abans— provenien dels centres oficials que hi havia a Espanya i, en concret, de les dades que aportava el Colegio Nacional. Per exemple, el Real Decreto dictando disposiciones para llevar á efecto la formación de la estadística de la enseñanza pública y privada assenyalava que:

“Art.10. Los datos y documentos se entregarán á los Registros municipales, excepto los procedentes de los institutos generales y técnicos y de las escuelas normales de veterinaria, comercio, artes é industrias y náutica, que se remitirán á los jefes de trabajos estadísticos, y de los de las universidades, seminarios, escuelas superiores de arquitectura, escuela especial de pintura, escultura y grabado, conservatorio de música y declamación, escuelas de ingenieros industriales y Colegio Nacional de Sordomudos y Ciegos, que se enviarán á la mencionada dirección general”.⁸⁵³

O, en tot cas, també trobem en relació amb les preguntes que es formulaven per dur a terme una estadística escolar d'instrucció primària el 1916, que es demanava: “¿Hay alumnos anormales en la escuela? Número de niños... Número de niñas...”,⁸⁵⁴ però en canvi a l'estadística de l'any 1923⁸⁵⁵ no es formulava cap

⁸⁵³ Real Decreto dictando disposiciones para llevar á efecto la formación de la estadística de la enseñanza pública y privada. *Gazeta de Madrid*. Núm. 72 (12 de març de 1904). Pàg. 1022-1023.

⁸⁵⁴ Dirección General de Primera Enseñanza. Circular dictando reglas para llevar a cabo lo dispuesto en la Real Orden de 17 de noviembre último, inserta en la *Gazeta del 4 del actual*, relativa a la formación de la estadística escolar de instrucción primaria. *Gazeta de Madrid*. Núm. 342 (7 de desembre de 1916). Pàg. 570-572. Pàg. 572.

Real Orden disponiendo que se proceda a la inmediata formación de la estadística escolar de instrucción primaria, y que todos los trabajos relativos a la misma queden ultimados en febrero del año próximo. *Gazeta de Madrid*. Núm. 339 (4 de desembre de 1916). Pàg. 547.

pregunta sobre la qüestió. Com hem apuntat, solen ser dades que aporten els mateixos centres, amb els errors que podien comportar. Tant és així que una circular de l'any 1917, relativa a l'estadística d'instrucció primària que havien d'enviar els mestres a les inspeccions de primera ensenyança, ja feia palès que, "vistos los partes cursados con motivo de la estadística de instrucción primaria por los inspectores de Primera enseñanza, manifestando que un gran número de maestros no han cumplido el servicio que les está encomendado, y que otros consignan en el modelo número 1 datos erróneos, impidiendo, mediante ambos procedimientos, formar juicio y hacer los resúmenes de las zonas correspondientes".⁸⁵⁶

Al mateix any 1916, Francisco Torras, metge, inspector tècnic de les seccions de cecs, sordmuts i anormals i director de la secció d'anormals de l'Escola Municipal de Cecs, Sordmuts i Anormals de Barcelona, en un projecte per a una nova organització de l'escola municipal, fent referència a l'estadística a Espanya sobre les persones amb discapacitats, manifestava: "Para los ciegos y los sordomudos me referiré a datos estadísticos oficiales en España, más en cuanto a los anormales, como aquí aun no se ha publicado nada oficial en este sentido, tendré que valerme para llenar el vacío existente de la comparación con países similares al nuestro que han cuidado de formar su estadística de anormales con gran acierto, y así el resultado creo que estará cercano a las cifras que en realidad corresponden a nosotros".⁸⁵⁷ En realitat hi havia poca cosa, i més aviat poc precisa. El mateix Francisco Torras, que era a més membre de la Societat de Neurologia i Psiquiatria, de la Société Belge de Pedotechnie i especialista en malalties de l'oïda i la veu (otorinolaringologia), havia publicat a la *Revista de Medicina Social*, núm. 4, del maig de 1911, un article que, amb el títol "Necesidad de formar en España una estadística de sus escolares anormales", feia una crida que l'Estat es preocupés per aquesta qüestió. Un any abans, el 1910, s'havia iniciat una important campanya per aconseguir l'Estadística de Sordomudos, Ciegos y Anormales de España, que

⁸⁵⁵ Dirección General de Primera Enseñanza. Autorizando a la Oficina de Publicaciones y Estadística para llevar a cabo la confección de la estadística escolar de las escuelas públicas y nacionales, y dictando reglas para que pueda cumplirse dicho encargo. *Gazeta de Madrid*. Núm. 159 (8 de juny de 1923). Pàg. 963.

⁸⁵⁶ Dirección General de Primera Enseñanza. Circular relativa a la estadística de instrucción primaria que deben remitir los maestros a las inspecciones de primera enseñanza. *Gazeta de Madrid*. Núm. 37 (6 de febrer de 1917). Pàg. 304.

⁸⁵⁷ TORRAS, F. (1916). *Proyecto para una nueva organización de la Escuela Municipal de Ciegos, Sordomudos y Anormales de la Ciudad de Barcelona*. Barcelona: Imprenta de Manuel Tasis. Pàg. 10-11.

aconseguí que el 1923 es publicqués una real ordre per a la confecció⁸⁵⁸ de l'*Estadística de los privados de audición existentes en Aragón, Baleares, Cataluña y Navarra*, que deia el següent:

"Vista la instancia de D. Emilio Tortosa, Director del Instituto Catalán, en la que expone que se propuso conseguir una estadística de todos los privados de la audición que existen en Aragón, Cataluña, Baleares y Navarra, y que, a pesar de la cooperación que al efecto le fué prestada por las autoridades, no pudo completar los datos necesarios, por lo que quedaron ineficaces sus trabajos para elevar a este Departamento una Memoria bien razonada con todos los pormenores que la estadística hubiera demostrado; por lo que pide que para hacer la referida estadística, el Ministerio interponga su autoridad sobre los organismos oficiales de enseñanza;

Teniendo en cuenta que la obra realizada por la entidad solicitante es beneficiosa y está encaminada al perfeccionamiento social, no siendo por otra parte en nada gravosa a los intereses del Estado, que debe ayudar, alentar y favorecer los esfuerzos de iniciativa particular, y teniendo en cuenta que según manifiesta el solicitante, las reclamaciones que hizo a diversas entidades interesando los datos indispensables para la formación de la estadística de sordomudos, no fueron atendidos por todos a quienes se dirigió, ni dispuso de medios adecuados, S.M. el Rey (q.D.g.) se ha servido disponer:

1.º Que se admita la petición del solicitante, manifestándole que este Ministerio atenderá en lo posible las instancias que formule en pro de la obra que realiza el Instituto que dirige.

2.º Que agradeciéndole la oferta que a nombre de éste hace para traer los datos referentes a Navarra, Aragón, Cataluña y Baleares, con todo, para dar mayor unidad a los de las referidas regiones y los de las otras, se encomienden a los Inspectores de primera enseñanza, sin perjuicio de que el mencionado Instituto, particularmente, puede realizar las gestiones que juzgue conducentes al indicado fin.

3.º Que por cada Inspector de primera enseñanza, con referencia a los particulares y pormenores que ha de recabar de la respectiva zona que le esté encomendada, remita a este Ministerio, teniendo muy en cuenta que el envío ha de hacerse a la Sección 13 del mismo y antes del día 31 de Diciembre próximo, una filiación de cada uno de los sordomudos que en la referida zona de inspección existan, filiación en la que por el siguiente orden, y con la mayor claridad, se harán constar los siguientes extremos:

Pueblo...

Provincia...

Nombre del sordomudo...

Edad del sordomudo...

Nombre del padre...

Edad del padre...

Nombre de la madre...

Edad de la madre...

¿La sordera, es congénita?...

¿A qué causa se puede atribuir?...

Si no es congénita, ¿qué edad tenía el niño cuando quedó sordo?...

¿Por qué causa?...

¿Puede atribuirse la sordera a antecedentes familiares?...

De Real orden lo digo a V.S. para su conocimiento y demás efectos. Dios guarde a V.S. muchos años. Madrid 26 de Septiembre de 1923.⁸⁵⁹

Un d'aquests promotors, tal com assenyala el mateix text anterior, fou el professor Emilio Tortosa i Orero, fundador de l'Institut Catalán de Sordomudos a

⁸⁵⁸ Estadística de los privados de audición existentes en Aragón, Baleares, Cataluña y Navarra. *Boletín Oficial del Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes*, núm. 85 (23 d'octubre de 1923). Pàg. 522-523.

⁸⁵⁹ *Ibidem*.

Barcelona. El professor Tortosa dirigiria, anys enrere, unes cartes a l'alcalde president de la Junta Local de Sanitat. La circular deia el següent:

"Muy Iltre. Sr.: Considerable es el número de Sordomudos, Ciegos, Anormales, Mudos, Semiciegos y Sordomudociegos que existen en el mundo entero, pero no en todas las naciones saben el número exacto de ellos.
España es una de las que por muchas causas figura en el número de las que no lo saben y ahora que se inicia un movimiento favorable hacia dichos desgraciados para mejorar su suerte, y más con la fundación del Patronato Nacional de Sordomudos, Ciegos y Anormales, creado por Real Decreto de 22 de enero del año actual, es el todo conveniente y hasta necesario que se sepa el número y demás circunstancias, pedidas al dorso de esta circular, de los desgraciados que existen al presente en el territorio de su mando, con objeto de formar una estadística de la extensión de la sordomudez y ceguera en nuestro país, para atender mejor a las necesidades de los mismos.
El que suscribe, que dedica todas sus energías al mejoramiento moral, social é intelectual de los Sordomudos desde hace 13 años, se dirige á V.S. con anuencia de las autoridades principales de la provincia con el laudable fin de que tenga á bien ordenar el cumplimiento de la adjunta hoja estadística lo más exactamente posible y remitirla al Sr. Inspector Provincial de Sanidad, por todo el mes de Mayo ó en plazo más breve si se puede, con lo cual contribuirá á prestar un importante servicio á la causa de tantos desheredados de los preciosos dones de que la naturaleza les privó inexorablemente.
Gracia que no duda merecer de la ilustración y caridad de V.S. cuya vida guarda de Dios muchos años."⁸⁶⁰

El resultat de les cartes que va adreçar als alcaldes presidents de les juntes locals de sanitat s'havien d'enviar a l'inspector provincial de sanitat de la província de Barcelona. També va dirigir unes circulars semblants a les parròquies, i tenien la mateixa finalitat que les anteriors, però, una vegada completades les dades que demanava, s'havien d'adreçar al Secretario de Cámara y Gobierno de la Diócesis. També va dirigir una altra relació de qüestionaris als ajuntaments. Les dades que el 1910, el 1915, el 1921 i el 1925 va poder recollir el professor Emilio Tortosa sobre el nombre i la procedència dels sordmuts de la província de Girona foren les següents:⁸⁶¹

⁸⁶⁰ Circular d'Emilio Tortosa dirigida als alcaldes presidents de les juntes locals de sanitat (26 d'abril de 1910). Font AHG (Fons de l'Administració local. Diputació de Girona 1812-1985. Secció de Beneficència 1822-1931. C. Hospici Provincial. C1. Obres de manteniment, millora i creació de nous serveis. Creación de una sección, en el Hospicio, para la educación de sordo-mudos (1926). 4380.40).

⁸⁶¹ El professor Tortosa, en la documentació que hi ha dipositada a l'Arxiu Històric de Girona, aporta el nom i cognoms de la persona, la seva edat, la població de procedència (en alguns casos agrupats per partits judicials) i la causa del defecte que li comporta la discapacitat auditiva. Hem considerat, en aquesta recerca, només aportar les dades quantitatives i el ventall d'edats tenint en compte els menors de 18 anys.

Anys 1910			
[Font: ajuntaments de les poblacions de les comarques de Girona]			
Homes		Dones	
Quantitat	Edats	Quantitat	Edats
55	5-70 anys (15 menors de 18 anys)	24	5-70 anys (9 menors de 18 anys)
Anys 1915			
[Font: parròquies de les comarques de Girona]			
Homes		Dones	
Quantitat	Edats	Quantitat	Edats
40	4-81 anys (11 menors de 18 anys)	28	4-81 anys (10 menors de 18 anys)
Anys 1921			
[Font: ajuntaments de les poblacions de les comarques de Girona]			
Homes		Dones	
Quantitat	Edats	Quantitat	Edats
15	7-55 anys (2 menors de 18 anys)	9	7-55 anys (2 menors de 18 anys)
Anys 1925			
[Font: ajuntaments de les poblacions de les comarques de Girona]			
Homes		Dones	
Quantitat	Edats	Quantitat	Edats
19	4-52 anys (14 menors de 18 anys)	3	4-52 anys (2 menors de 18 anys)

QUADRE 37. Estadística de sordmuts. Font: AHG (Fons de l'Administració local. Diputació de Girona 1812-1985. Secció de beneficència 1822-1931. C. HOSPICI PROVINCIAL. C1. Obres de manteniment, millora i creació de nous serveis. Creación de una sección, en el Hospicio, para la educación de sordomudos (1926). 4380.40).

Es tracta de la primera estadística de persones amb discapacitat auditiva de la província de Girona de què tenim constància. És, per tant, un dels primers referents sobre la població sorda a les comarques de Girona. Tal com apuntava el professor Tortosa, "estos son los datos recogidos, pero como la estadística no es completa [...] debe haber más y tenemos la seguridad de que se obtendrían más casos en edad escolar."⁸⁶² Només havien respost el qüestionari un 12 % de la totalitat dels ajuntaments. En una carta que el mateix professor Tortosa dirigia a

⁸⁶² Creación de una sección, en el Hospicio, para la educación de sordo-mudos (1926). Font AHG (Fons de l'Administració local. Diputació de Girona 1812-1985. Secció de Beneficència 1822-1931. C. Hospici Provincial. C1. Obres de manteniment, millora i creació de nous serveis 4380.40).

l'aleshores president de la Diputació Provincial de Girona, Onofre Pont i Berga, li posava de manifest el seu malestar per com s'havien dut a terme les accions per fer l'estadística. La carta que va enviar és la que segueix:

En virtud de los loables deseos de la Exma. Comisión permanente de la Diputación Provincial de su digna presidencia, según lo demuestra la comunicación número 1017 de la sección de Gobernación, dirigida a esta Dirección en fecha 16 del corriente, el que suscribe tiene el honor de consignar las notas que a continuación se expresan, al acompañar los datos de estadística de sordomudos de esa provincia que se solicitan.

He considerado oportuno enviar los datos recogidos en la estadística efectuada en los años 1910, 1915, y 1921, además de los que se han recogido en 1925.

La estadística de 1910 se hizo por conducto de los Señores Alcaldes de los pueblos, previa recomendación de los Señores Gobernadores Civiles de las respectivas provincias de Cataluña, Aragón, Navarra y Baleares, enviándoles directamente desde Barcelona (...)

En 1915 recurrí a los Prelados de las Diócesis de las regiones mencionadas (...)

A excepción de la Diócesis de Urgel y de la de Solsona, que las contestaron todas en número de unas 560 entre las dos Diócesis, las demás, ni el cinco %, y la de Tarragona, ninguna, ocasionándome ello grande decepción, después de tantos sacrificios en dispendios y trabajo para hacer el bien.

En 1921, siguiendo en el ideal, intenté sacar mejor resultado, resolviendo la estadística de provincia en provincia, y habiendo empezado por la de Gerona, como solamente contestaron 20 circulares (...) suspendí la operación.

En 1923, el Directorio, resucitando una instancia mía que dormía en el Ministerio de Instrucción Pública desde abril de dicho año, solicitando apoyo moral para la obra, confió la misión de la estadística a los inspectores de primera enseñanza, concediéndome por Real orden de 26 de septiembre de dicho año el derecho a efectuarla yo también.

Y en aquel caso solamente resultó un sordomudo en toda Cataluña, lo cual fue un verdadero fracaso.

En vista del mal resultado de los inspectores y en uso de las facultades que me otorgaba la referida Real orden quise probar otra vez en 1925, y por lo que respecta a la provincia de Gerona, solamente han contestado un doce % de las hojas enviadas (...)

En este Instituto se reconoce que los sordomudos pobres de solemnidad deben ser apoyados por las corporaciones oficiales en todos los gastos que ocasione su enseñanza, así intelectual (en la que van comprendidas la moral y la religiosa), como profesional.

Pero no así los que puedan retribuirla, que son los más, y que solamente deben ser subvencionados en la cantidad a la que no pueda llegar su posición económica para costear una pensión entera, que aquí es de 1.200 pesetas al año para los pensionistas y que se rebaja a 1.000 para los pensionados.

Por comprender esto así ha obrado el Instituto Catalán de Sordomudos enviando la referida instancia a esa Diputación, abogando por los sordomudos que podrían dejar de ser analfabetos por encontrarse en edad escolar a propósito para recibir la enseñanza, con lo cual se cumpliría el artículo 107, apartado I) del Estatuto Provincial, por el que se obliga a las Diputaciones, recalcando lo prescrito en la Ley de Instrucción Pública del año 1857, que también imponía dicha obligación a las Corporaciones provinciales, a sostener escuelas de sordomudos en cada distrito universitario.

En mi humilde opinión de que, si la Diputación Provincial de Gerona está dispuesta a favorecer a los sordomudos que constan en la estadística y a los que sin constar en ella pudiesen optar a tan señalado beneficio, tuviese a bien hacer una indagación seria de la posición económica de las familias de los referidos sordomudos y les obligase a satisfacer la retribución correspondiente en alivio a la carga que supondría para el erario provincial costear por entero la enseñanza de dichos desgraciados, que necesitan como mínimo ocho años de asistencias escolar para su regeneración.

Sería muy loable que para el próximo curso se consignase en el presupuesto provincial del próximo ejercicio económico la cantidad necesaria para la protección de los sordomudos de la provincia.

Y como el art. 214 del Estatuto Municipal obliga a los Ayuntamientos a velar por el cumplimiento de la obligatoriedad de la enseñanza, las autoridades locales de los

distintos pueblos de la provincia deberían denunciar todos los casos de sordomudos que en su término municipal existiesen, procurando además subvencionarles, como indica el artículo 150 del mismo Estatuto al no poder crear las escuelas de instrucción primaria que indica el apartado 17 del referido artículo. Creyendo haber correspondido a las indicaciones pedidas se ofrece para cuanto sea necesario en tal asunto el que suscribe.
Dios guarde a V.S. muchos años.
Barcelona, 24 de marzo de 1926⁸⁶³

Tot i que la quantitat i la qualitat de l'atenció a les persones amb discapacitat no es poden mesurar, tanmateix, a partir de les dades estadístiques, es desprèn que aquest fet preocupa poc i no hi ha una especial sensibilització dels poder públics per tenir controlada la població que pateix una discapacitat. Al cap i a la fi, tampoc no estem parlant sovint de dades reals. Les situacions viscudes al llarg dels diferents períodes històrics són un condicionant que cal tenir en compte. En primer lloc, perquè al llarg de molts anys les famílies han amagat el problema; i en segon lloc, les dades que els centres i les mateixes famílies han aportat a l'Administració també han estat augmentades, sovint, per així poder rebre molts més ajuts. Artur Calsina, que havia estat inspector en cap i delegat del Ministeri d'Educació i Ciència a Girona, constatava que: "[...] érem conscients que les dades que ens feien arribar per part dels centres a vegades no eren gaire fiables, però la mateixa Administració local —i de cara a Madrid— fèiem el mateix. Es tractava d'aconseguir per part del Ministerio quantes més ajudes millor". Recentment, el problema continua vigent, malgrat el pas dels anys, ja que, si bé les instruccions que reben els centres a l'inici de curs sobre la matriculació dels alumnes (punt 3.2.3 sobre l'escolaritat compartida) són molt clares en aquest sentit ("d'acord amb la Resolució d'11 de març de 2005, per la qual s'aproven les normes de preinscripció i matrícula de l'alumnat, els alumnes que s'escolaritzin de manera compartida entre un centre ordinari i un centre d'educació especial, es matricularan al centre en el qual, segons la Resolució de la Direcció dels Serveis Territorials, tinguin una major permanència. Aquest centre tindrà la custòdia de la documentació acadèmica corresponent"),⁸⁶⁴ a la pràctica això no funciona així, i sovint es dupliquen les dades, sempre amb l'objectiu de rebre els ajuts per part de l'escola que "teòricament" té l'alumne escolaritzat.

⁸⁶³ Carta d'Emilio Tortosa al president de la Diputació Provincial de Girona (24 de març de 1926). Font AHG (Fons de l'Administració local. Diputació de Girona 1812-1985. Secció de Beneficència 1822-1931. C. Hospici provincial. C1. Obres de manteniment, millora i creació de nous serveis. Creació de una secció, en el Hospicio, para la educació de sordo-mudos (1926). 4380.40).

⁸⁶⁴ Resolució d'1 de juliol de 2005, que dona instruccions per a l'organització i el funcionament dels centres docents públics d'educació infantil i primària i d'educació especial de Catalunya per al curs 2005/06. *Full de disposicions i actes administratius*. Núm. 1060. Any XXIII (agost de 2005). Pàg. 797-821.

El 1874, la ciutat de Girona tenia uns 15.000 habitants, només 15.015 el 1877 i 15.787 l'any 1900. Era la ciutat cap de província amb menys habitants de Catalunya.

A principis dels anys quaranta, en plena postguerra, es publiquen una sèrie de normes legals en relació amb l'estadística sobre establiments psiquiàtrics: una primera el 1941, "solicitando datos a las jefaturas provinciales de sanidad, a fin de que los servicios de Psiquiatría e Higiene Mental logren su mayor eficacia",⁸⁶⁵ i una altra el 1942, sobre l'estadística de malalts per establiments psiquiàtrics.⁸⁶⁶

El psiquiatre Antonio Vallejo Nájera, en una publicació seva el 1942, en plena postguerra espanyola, assenyalava la inexistència de dades estadístiques sobre la població escolar discapacitada:

"Cifra oficial alguna hallamos en el "Anuario Estadístico" referente al cupo de niños anormales o de difícil educabilidad en edad escolar, ni tenemos noticia de que en nuestra Patria se hayan efectuado investigaciones en este sentido. No puede pensarse en que sea anormal el 47,5 por 100 de la población escolar no matriculada en las Escuelas; pero a gran parte de estos niños inmatriculados es seguro que se les pueda etiquetar de anormales o deficientes psíquicos. Aceptado en España el porcentaje de Popenhoe para la población norteamericana, puede calcularse en 120.000 el número de niños españoles de difícil educabilidad en edad escolar y que podrían beneficiarse de los métodos especiales de Enseñanza, si ésta estuviera organizada."⁸⁶⁷

El Dr. Manuel Alegre Paraíso, metge del Manicomio Provincial y del Cuerpo de Prisiones i que fou també director mèdic del centre Nostra Senyora de Montserrat de Caldes de Malavella, en un estudi psiquiàtric⁸⁶⁸ de la província de Girona que publicà el 1943, apunta algunes dades estadístiques de la població discapacitada, si bé ho fa en termes mèdics, amb patologies diverses i pròpies de l'època, i no sempre properes al que avui entenem dins el camp de les discapacitats. Pel que fa a l'oligofrènia ("l'oligofrènia (*oligo*, poc; *fren*, esperit o

⁸⁶⁵ Dirección General de Sanidad. Solicitando datos a las jefaturas provinciales de sanidad, a fin de que los Servicios de Psiquiatría e Higiene Mental logren su mayor eficacia. BOE (26 d'agost de 1941). Pàg. 6532-6533.

⁸⁶⁶ Orden por la que se dispone que todos los establecimientos psiquiátricos oficiales o privados lleven una estadística general de los enfermos sometidos a sus cuidados. BOE (28 d'abril de 1942). Pàg. 2990-2991.

⁸⁶⁷ VALLEJO NÁJERA, A. (1942). "La educación de niños anormales". *Revista de Educación*. Juliol. Pàg. 37-49. Pàg. 38-39.

⁸⁶⁸ ALEGRE PARAÍSO, M. (1943). *Estudio psiquiátrico de la provincia de Gerona* (amb pròleg del Dr. J. Castany Bernat). Girona: Imp. del Hospicio Provincial.

ment) és el qualificatiu genèric amb el qual s'anomenen els estats produïts per la manca, més o menys relativa, del procés de desenvolupament (maduració) de l'activitat personal o psíquica",⁸⁶⁹ hi havia un total de 213 casos. Pel que fa a la debilitat mental ("[...] eslabón menos perjudicado del capítulo de las oligofrenias") a les comarques de Girona, no aportava cap dada numèrica,⁸⁷⁰ si bé comentava, per exemple, que les comarques de les Guilleries i el Ripollès eren les que més dèbils mentals tenien, seguits de la comarca del Gironès. Dins el conjunt de patologies fa referència, per altra banda, a la psicosi presenil, a la sífilis cerebral, a la psicosi postinfecciosa, a les reaccions psicògenes, etc.

El 1949 es crea la Sociedad Española de Pedagogía. Al llarg dels dos primers anys de funcionament d'aquesta entitat, es va realitzar un estudi epidemiològic dels deficients mentals que hi havia en aquell moment a Espanya. El sondeig que es va dur a terme va estimar que a Espanya hi havia no menys de 200.000 nens que estaven afectats d'alguna discapacitat i que estaven considerats abandonats pedagògicament; d'aquests nens no menys de 2/3 oferien possibilitats de recuperació en grau bastant estimable. D'alguna manera, aquesta situació portà també a la creació del Patronato Nacional de Educación de la Infancia Anormal el 1953.⁸⁷¹

El 1949 es crea el Departamento de Estudios Estadísticos, del Consejo Nacional de Educación, amb la clara missió de facilitar dades i fer estudis que servissin per orientar la política educativa.⁸⁷² Aquest departament s'integrà posteriorment a la Secretaría General Técnica i es convertí en Servicio de Planificación Estadística, cosa que confirmà d'alguna manera la reorganització anys més tard del Ministeri d'Educació i Ciència. Com veurem, però, l'estadística de les persones amb discapacitats no seria cap prioritat.

A l'Arxiu Històric de Girona (AHG) hi ha tot un seguit de plànols de les comarques de Girona que mostren gràficament la població, en percentatges, de

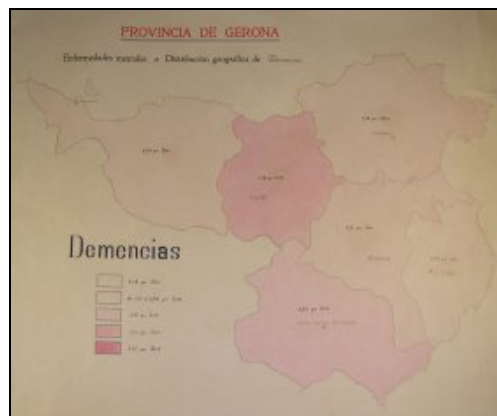
⁸⁶⁹ MIRA LÓPEZ, E. (1935). "Les oligofrenies". *Revista de Psicología i Pedagogia*. Núm. 9. Pàg. 19-41. Pàg. 19.

⁸⁷⁰ ALEGRE PARAÍSO, M. (1943). Op. cit. Pàg. 62.

⁸⁷¹ Decreto de 6 de marzo de 1953. Op. cit.

⁸⁷² Orden de 4 de noviembre de 1949 por la que se crea en la Secretaría General del Consejo Nacional de Educación el Departamento de Estudios Estadísticos. BOE núm. 15 (15 de gener de 1950). Pàg. 193.

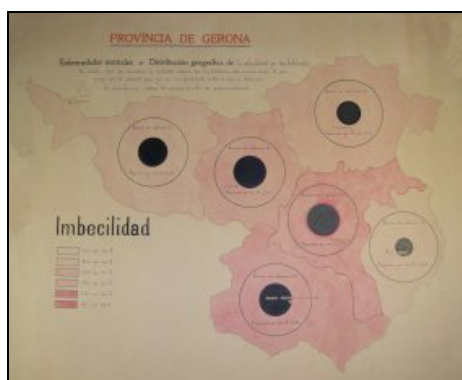
persones afectades per algun tipus de discapacitat: "sordo-mudez y tarta-mudez; imbecilidad, neurosis vasculares, demencias, idiotismo, imbecilidad y paranoias", entre d'altres. No hi figura la data i per tant no podem tenir certesa del període que comprenen, si bé els gràfics tenen el mateix estil d'un document de l'any 1957 que vam trobar a la biblioteca del Casino de Girona,⁸⁷³ en què no figura, però, l'autor de les il·lustracions i els gràfics.

QUADRE 38. Demències. Font AHG: Fons de l'Administració local. Diputació de Girona. Relació de mapes i plànols. 109. Distribució geogràfica de demència.

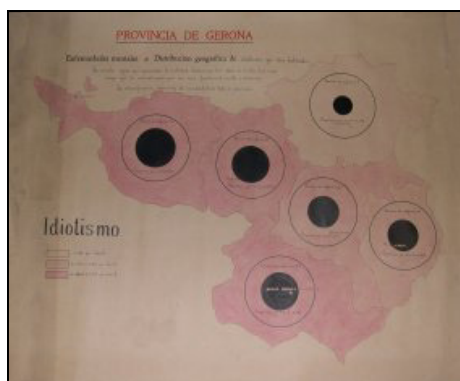
Al sector del Ripollès i la Cerdanya hi havia, en percentatges, 0,58 per 1.000 habitants; a la Garrotxa, 1,15 per 1.000 habitants; a l'Alt Empordà, 0,68 per 1.000 habitants; al Baix Empordà, 0,48 per 1.000 habitants; al Gironès (inclòs l'actual Pla de l'Estany), 0,61 per 1.000 habitants; a la Selva, 0,90 per 1.000 habitants.

⁸⁷³ A la Biblioteca del Casino de Girona hi figura un document de la Diputació Provincial de Gerona sobre l'"Oposició de la provincia de Gerona al anteproyecto y proyecto de desviación de las aguas de las cuencas de los ríos Ter y Tordera". Aquesta publicació, que estava dirigida a Santiago Alneda Navarro, president del Casino Gerundense, era un dictamen tècnic en el qual la província de Girona fonamentava la seva total oposició al projecte de proveïment d'aigua a Barcelona a partir de la desviació d'importants cabals dels rius Ter i Tordera. El document tenia data de setembre de 1957. Els dibuixos i gràfics que apareixen en aquest document són molt semblants, per no dir idèntics, als plànols sobre les diferents distribucions geogràfiques de diferents malalties mentals de les comarques de Girona. Són, creiem, fets pel mateix autor. Els plànols estan fets en castellà, per tant, si sabem que des del 14 d'abril de 1931 totes les actes i documents de la Diputació de Girona s'escriuen en català, hem de descartar que aquests plànols hagin estat fets durant aquest període (1931-1939), i per tant, suposem que també no poden ser anteriors a aquesta data. Aquests gràfics també tenen el mateix estil que els que apareixen en la publicació ALEGRE PARAÍSO, M. (1943). *Estudio psiquiátrico de la provincia de Gerona*. Girona: Imp. del Hospicio Provincial. Si tenim en compte que en els gràfics hi apareixen dos conceptes, *imbecil-litat* i *idiotisme*, aquests dos termes deixarien d'utilitzar-se aproximadament pels volts dels anys quaranta. Per tant, podríem situar la data d'aquests plànols pels volts d'aquests anys, entre el 1939 i el 1943, si bé es tracta d'una simple especulació. En el treball d'Alegre Paraíso en cap moment no s'utilitzen els termes *idiòcia* i *imbecil-litat*, i per tant no podem pensar que aquests plànols siguin dels anys cinquanta o posteriors. La importància d'aquests plànols rau en el fet que es tracta de l'única documentació gràfica publicada per la Diputació Provincial de Girona i que mostra els percentatges de població afectada per algun tipus de discapacitat o malaltia mental.

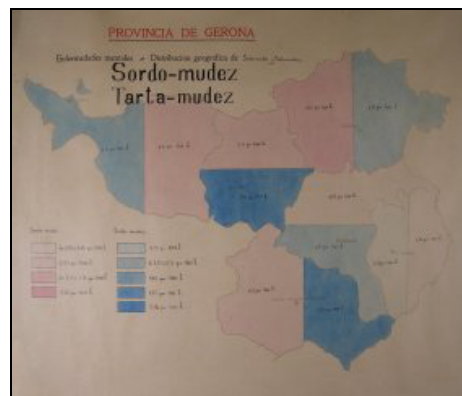
QUADRE 39. Imbecil·litat. Distribució geogràfica per 1.000 habitants. Font AHG: Fons de l'Administració local. Diputació de Girona. Relació de mapes i plànols. 111. Distribución geográfica de imbecilidad.

Segons la llegenda del plànol, els cercles negres que representen la quantitat relativa per 1.000 habitants estan a una escala 90 vegades més gran que la natural perquè sigui més fàcilment visible a certa distància. La circumferència indica la unitat (1.000 h) de proporcionalitat. Al sector del Ripollès i la Cerdanya hi havia 67 malalts; a la Garrotxa, 89; a l'Alt Empordà, 80; al Baix Empordà, 39; al Gironès (inclòs l'actual Pla de l'Estany), 138; a la Selva, 102. Per tant, la quantitat total a les comarques de Girona era de 515 persones amb "imbecil·litat".

QUADRE 40. Idiotisme. Font AHG: Fons de l'Administració local. Diputació de Girona. Relació de mapes i plànols. 110. Distribución geográfica de idiotismo.

La distribució geogràfica de l'idiotisme a les comarques de Girona també estava feta per cada 1.000 habitants. Els cercles negres que representaven la quantitat relativa per 1.000 estaven a escala 600 vegades més gran que la natural perquè fos també visible a distància. La circumferència representava la unitat (1.000 habitants) de proporció. Al sector del Ripollès i la Cerdanya hi havia 19 malalts; a la Garrotxa, 19; a l'Alt Empordà, 9; al Baix Empordà, 18; al Gironès (inclòs l'actual Pla de l'Estany), 23; a la Selva, 21. Per tant, la quantitat total a les comarques de Girona era de 109 persones amb "idiotisme".

QUADRE 41. Sordomudesa i tartamudesa. Font AHG: Fons de l'Administració local. Diputació de Girona. Relació de mapes i plànols. 107. Distribució geogràfica de sordomudez y tartamudez.

Al sector del Ripollès i la Cerdanya hi havia, en percentatges, 0,50 per 1.000 habitants pel que fa pròpiament a la Cerdanya, i 0,15 per 1.000 habitants al sector del Ripollès; a la Baixa Garrotxa, 1,34 per 1.000 habitants i 0,16 per 1.000 habitants a l'Alta Garrotxa; a l'Alt Empordà, també fraccionat entre un 0,20 i un 0,33 per 1.000 habitants; al Baix Empordà, un 0,10 i 0,08 per 1.000 habitants; al Gironès (inclòs l'actual Pla de l'Estany), 0,07 i 0,31 per 1.000 habitants; i a la Selva, 0,11 i 0,77 per 1.000 habitants.

Hi havia també estadístiques menors, com per exemple les que dugueren a terme l'Institut Psicotècnic de la Generalitat de Catalunya (abans Institut d'Orientació i Selecció de Professionals) a partir de les dades que proporcionaven els fulls medicoantropomètrics que s'omplien quan passaven pel laboratori els individus que acudien a l'Institut per rebre'n atenció. Les dades queden recollides en un article que es publica el 1935 a la *Revista de Psicologia i Pedagogia*.⁸⁷⁴ Són estadístiques particulars dels establiments que atenen infants i joves amb discapacitats, sense un valor estadístic oficial, però que donen a conèixer una petita realitat de l'atenció a aquest sector de la població.

Si bé el 1955 es donaven instruccions als ajuntaments per formar un cens de la població escolar,⁸⁷⁵ sembla que la Delegación Nacional, concretament la Sección Provincial de Educación Especial, tenia la intenció de formar un cens nacional de deficients psicofísics. L'ordre ministerial d'1 de febrer de 1956

⁸⁷⁴ GRANADA, A.; ANYÓ, J. (1935). "Els defectes físics en l'individu". *Revista de Psicologia i Pedagogia*. Núm. 9. Pàg. 43-56.

⁸⁷⁵ Orden de 21 de abril de 1955 por la que se dan normas a los ayuntamientos para formar el censo de la población en edad escolar. BOE núm. 117 (27 d'abril de 1955). Pàg. 2616-2617.

disposava la formació d'aquest cens.⁸⁷⁶ Una circular del Consejo Provincial de Educación també donava informació referent a la realització del Censo Nacional de Deficientes Psíquicos y Físicos, d'edat compresa entre els 2 i els 20 anys, ambdues incloses. Tal com assenyalava aquesta ordre, en compliment de l'article 33 la Llei d'educació de l'any 1945, s'havia creat el Patronato Nacional de Educación Especial. Feia falta, per tant, conèixer el nombre i el lloc de residència d'aquests nens i joves, així com el tipus de discapacitat. En compliment del Decret de 7 de setembre de 1954,⁸⁷⁷ sobre l'assistència escolar obligatòria a les escoles de primària, i l'Ordre de la Presidència del Govern, de 21 d'abril de 1955, sobre la formació del cens de població escolar,⁸⁷⁸ es va elaborar un cens específic. L'ordre ministerial d'1 de febrer de 1956⁸⁷⁹ malauradament no es va dur a terme mai. Les dades d'aquest cens havien de servir per establir una primera aproximació dels infants i joves amb discapacitat que hi havia a les comarques de Girona.

Per ordre de la Dirección General de Enseñanza Primaria (Sección de Enseñanzas del Magisterio) de 7 de maig de 1958,⁸⁸⁰ es va ordenar la formació d'una estadística dels col·legis privats que hi havia a tot Espanya dedicats a l'educació de sordmuts, cecs i anormals. Aquest document deia el següent:

“Por orden de 1 de mayo de 1925, se publicó la última estadística de las Escuelas y Colegios privados existentes en dicha fecha en España, dedicados a la educación de los sordomudos y ciegos.

La Ley de Educación Primaria de 17 de julio de 1945, en su artículo 33, determina que el Estado debe atender a la niñez desvalida, proporcionándole educación adecuada a los niños anormales y deficientes mentales, más para el debido cumplimiento de dicho precepto es necesario conocer previamente los Colegios, Escuelas o Centros que se dedican a esta enseñanza especial, así como el funcionamiento de los mismos, para ello.

Esta Dirección General acuerda que los inspectores de Enseñanza Primaria remitan, en el plazo de treinta días, contados a partir de la publicación de la presente Orden en el Boletín Oficial del Ministerio de Educación Nacional, Sección 21ª, Enseñanzas del Magisterio, los datos siguientes:

a) Relación de los Colegios, Escuelas, Institutos, Centros Instructivos, Academia Politécnica, Centro particular, etc., que existan en la respectiva provincia, dedicados a la enseñanza de sordomudos, ciegos y anormales.

b) Si el Centro funciona a cargo de la Diputación, Ayuntamiento, Patronato, Orden Religiosa, carácter particular, etc., indicando la forma de atender a los gastos.

⁸⁷⁶ Orden de 1 de febrero de 1956 disponiendo la formación del censo de deficientes físicos psíquicos que se encuentran en edad escolar. BOE núm. 52 (21 de febrer de 1956). Pàg. 1206-1207.

⁸⁷⁷ Decreto de 7 de septiembre de 1954 por el que se dan normas sobre asistencia escolar obligatoria en las escuelas de enseñanza primaria. BOE núm. 300 (27 d'octubre de 1954). Pàg. 7247-7248.

⁸⁷⁸ Orden de 21 de abril de 1955 por la que se dan normas a los ayuntamientos para formar el censo... Op. cit.

⁸⁷⁹ Orden de 1 de febrero de 1956 disponiendo la formación del censo de deficientes físicos psíquicos... Op. cit.

⁸⁸⁰ Orden por la que se acuerda que los inspectores de enseñanza primaria remitan estadísticas de las escuelas y colegios dedicados a la enseñanza de sordomudos, ciegos y anormales. *Boletín Oficial del Ministerio de Educación Nacional*. Núm. 55 (10 de juliol de 1958). Pàg. 1868.

- c) Fecha de su inauguración y si para la apertura se han observado los preceptos reglamentarios, autoridad que concedió la autorización.
 - d) Número de clases o secciones que existen en cada uno de los Centros.
 - e) Número de alumnos matriculados, indicando separadamente los interinos, medio pensionistas y externos y cuota que abona cada uno de ellos.
 - f) Alumnos becarios que existen en cada Centro, importe mensual de la beca, entidad y organismo que la abona.
 - g) Profesores y maestros que forman la plantilla, forma de ingreso, si son interinos o propietarios, título que poseen y si tienen el de la especialidad correspondiente, haberes que percibe y procedencia de los fondos para el abono de dichos haberes.
- Los datos anteriores se consignarán en tres relaciones independientes, una en la que figuren los relativos a sordomudos, otra a ciegos y otra correspondiente a los de anormales.
- Dios guarde a VV.SS. muchos años.
Madrid, 7 de mayo de 1958.- El Director general, Tena Artigas.
Sr. Jefe e Inspectores de Enseñanza Primaria".⁸⁸¹

Aquesta ordre plantejava, erròniament, que la darrera estadística era de l'any 1925, tot i que en realitat n'hi havia hagut d'altres, si més altres temptatives. Un document que es conserva a l'Arxiu Històric de Girona⁸⁸² sobre aquesta Estadística de Deficientes Físicos y Psíquicos dels internats en centres col·laboradors i a càrrec de l'Obra de Protección de Menores per mediació de la Junta Provincial de Protección de Menores descriu que a la institució Nostra Senyora de Montserrat de Caldes de Malavella hi havia 7 noies en edats compreses entre els 4 i els 19 anys (d'aquestes noies, 6 eren de les comarques de Girona), i a la institució Torremar, 4 nois en edats compreses entre els 8 i els 14 anys (dels quals només 2 eren de les comarques de Girona).

El mateix passà, per exemple, amb una altra ordre que es publicà el 1971,⁸⁸³ que donava normes per a la confecció d'un cens per a deficients i inadaptats necessitats d'educació especial, tot i que al llarg dels anys també s'havien publicat normes que d'alguna manera ho regularien. El 1964 es publicà un cens de Centros de Enseñanza Primaria no Estatal,⁸⁸⁴ i aquell mateix any, unes fitxes per a la realització d'un cens de centres dedicats a l'educació especial⁸⁸⁵ que a Girona no tingué gaire transcendència, entre altres coses perquè l'únic centre que funcionava era la institució psicopedagògica Nostra Senyora de Montserrat de Caldes de

⁸⁸¹ *Ibidem*.

⁸⁸² Font AHG: 8. Fonts d'institucions. Junta Provincial de Protecció de Menors (1908-1982).

⁸⁸³ Orden de 30 de agosto de 1971 por la que se autoriza y se dan normas para la realización del censo de alumnos deficientes e inadaptados necesitados de educación especial. BOE núm. 219 (13 de setembre de 1971). Pàg. 14893.

⁸⁸⁴ Resolución de la Dirección General de Enseñanza Primaria por la que se dictan normas para el envío por los centros de enseñanza primaria no estatal de una ficha estadística. BOE núm. 175 (22 de juliol de 1964). Pàg. 9473.

⁸⁸⁵ Resolución de la Dirección General de Enseñanza Primaria por la que se dispone que los centros dedicados a la educación especial de niños y jóvenes subnormales remitan al Ministerio una ficha con los datos que se citan. BOE núm. 214 (5 de setembre de 1964). Pàg. 11669.

Malavella. Es completaren i s'actualitzaren les dades dels centres d'educació especial, també a partir de noves demandes per part de l'Administració educativa d'aleshores.⁸⁸⁶

El 1965 es calculava que a Espanya s'atenien 3.325 nens i el 1967 uns 6.000 o 7.000. Les estimacions estadístiques situaven a Espanya prop de 300.000 nens necessitats d'educació especial en aquests anys, dels quals 38.000 necessitaven ser internats en centres d'educació especial.⁸⁸⁷

En el període comprès entre 1955 i 1969, el nombre de centres, unitats escolars i alumnes amb discapacitats a les comarques de Girona, segons dades de la Dirección General de Enseñanza Primaria, era el següent:

Setembre de 1955	Número de centros	1
	Número de unidades escolares	8
	Alumnos	279
Setembre de 1965	Número de centros	1
	Número de unidades escolares	10
	Alumnos	321
Setembre de 1967	Número de centros	2
	Número de unidades escolares	14
	Alumnos	384
Setembre de 1968	Número de centros	7
	Número de unidades escolares	8
	Alumnos	489
Setembre de 1969	Número de centros	7
	Número de unidades escolares	31
	Alumnos	594

QUADRE 42. Educació especial (nens *subnormals*). Nombre de centres, unitats escolars i alumnes. Font: Dirección General de Enseñanza Primaria. "Datos y cifras de la enseñanza en España". 1969 i 1970. Tom I. Estadístiques. Ministeri d'Educació i Ciència. Secretaria General Tècnica.

El nombre d'alumnes matriculats a totes les comarques de Girona en escoles estatals i no estatals d'ensenyament primari en el període de constitució dels primers centres d'educació especial (i que comprenia el creixement dels darrers

⁸⁸⁶ Resolución de la Dirección General de Enseñanza Primaria por la que se dictan normas para completar y actualizar los datos referentes a los centros de educación especial. BOE núm. 42 (18 de febrer de 1966). Pàg. 2007.

⁸⁸⁷ GARCÍA PADILLA, M. (1990). "Historia de la acción social: seguridad social y asistencia (1939-1975)". Dins A.A.V.V. (1990). *Historia de la acción social pública en España. Beneficencia y previsión*. Madrid: Centro de Publicaciones. Ministerio de Trabajo y Seguridad Social. Pàg. 397-447.

anys) és el que queda recollit en el quadre següent (QUADRE 43), i que la circular de la Inspecció de Girona donava a conèixer en la circular núm. 203 d'abril de 1968:

	ESCUELAS NACIONALES			ESCUELAS NO ESTATALES		
	Pàrvulos	Enseñanza obligatòria	TOTAL	Pàrvulos	Enseñanza obligatòria	TOTAL
Núm. unidades	123	833	956	138	351	489
Matrícula	7.342	30.523	37.865	5.619	13.551	19.170
Matr. media por clase	59,7	36,6	39,6	40,7	38,6	39,2

QUADRE 43. Situació escolar a la província de Girona. Dades totals provincials referides a l'1 de novembre de 1967. Font i elaboració: Circular de la Inspecció a Girona, 1968.⁸⁸⁸

Tot i les mancances que hi ha en aquest quadre sobre la situació escolar a Girona (no hi apareixen les dades de l'escolarització en unitàries i mixtes de pobles d'escàs cens de població en què no hi havia classe per a pàrvuls), es pot observar que una de les dades més importants és que la matrícula mitjana d'alumnes per classe és força elevada: "En total hay en la provincia 49 municipios en los que la media de la matrícula por aula en todos sus centros es superior a los 40 alumnos, mientras que por contraste hay 7 unidades con menos de 10 alumnos y 63 en las que el total de sus escolares no supera la cifra de 20" ⁸⁸⁹. Fa referència, per tant, a la distribució de la matrícula en les diferents escoles, nacionals i no estatals, de pàrvuls i d'ensenyament obligatori (de 6 a 14 anys).

Aquesta dada és important de ressaltar perquè en part era la causa principal que els mestres d'escola poca cosa poguessin fer per poder atendre l'alumnat amb discapacitats que tinguessin escolaritzats a les seves aules. És una mitjana que amb els anys disminuirà, i d'una manera progressiva amb la implantació de la LOGSE a partir dels anys noranta. Era molt difícil que aquell professorat pogués assolir una vertadera atenció a la diversitat. En aquesta època les localitats que tenien vertaders problemes de falta de llocs escolars eren les que estaven situades prop de la costa, de les indústries de l'interior i de les zones rurals que hi havia a prop. La matrícula en les zones rurals, per tant, era força baixa.

⁸⁸⁸ Circular núm. 203, abril de 1968, Inspección de Enseñanza Primaria. Pàg. 2. Font: FRUdG.

⁸⁸⁹ *Ibidem*.

La circular de la Inspecció a Girona establia, el juny de 1970, d'acord amb unes dades estadístiques recollides en el primer trimestre del curs 1969-1970, que el nombre d'alumnes per classe era el següent:

Del total de població escolarizada	37,40
Pensando sólo en preescolares	49,35
Si miramos sólo a los subnormales	11,63
Entre los 6 a 13 años	34,83

QUADRE 44. Nombre d'alumnes per classe. Font i elaboració: Circular de la Inspecció de Enseñanza Primaria de Gerona⁸⁹⁰ (1970).

Entenien, ahora, que hi havia força escoles amb alumnes mal escolaritzats quan hi havia classes amb més de quaranta alumnes (una situació que, d'altra banda, seria habitual trobar en molts centres no estatals fins a finals dels vuitanta). Per altra banda, això no era igual a les escoles de zones rurals, en què les matrícules eren una mica més baixes (tot i que no sempre era així).

El cens de població a les comarques de Girona el 1960 era de 351.369 persones. Deu anys més tard, el 1970, el cens de població era de només 414.397. Hi havia hagut, en deu anys, un creixement de 63.028 persones. Aquest període, que comprèn la dècada en què es creen la majoria de centres d'educació especial a les comarques de Girona, coincideix en el temps amb una dècada de creixement de la població a tot Catalunya. En aquesta dècada, Catalunya va traspasar la cota dels 5 milions d'habitants. Al mateix temps, a principis dels seixanta, les comarques de l'Alt i del Baix Empordà, la Selva i el Gironès experimenten un fort creixement econòmic, ja que es dona una gran activitat bàsicament en el sector de serveis coincidint amb el desenvolupament turístic d'aquestes zones, sobretot les comarques litorals, tot el contrari del que passa a les comarques de la Garrotxa, la Cerdanya i el Ripollès. El moviment estival, difícil de controlar, en canvi, no ens afecta a l'hora de fer estudis de la població estudiantil. Les poblacions del litoral són poblacions que en els mesos d'estiu poden arribar a duplicar o triplicar la població permanent.

⁸⁹⁰ Circular núm. 214, de mayo y junio de 1970, de la Inspección de Enseñanza Primaria de Gerona. Pàg. 3. Font: FRUdG.

Un altre aspecte que cal tenir en compte són els nuclis de població de cadascuna de les comarques i les seves àrees d'influència. L'Alt Empordà és la comarca amb més quantitat de nuclis de població. Té una clara tendència a la concentració prop de l'àrea de Figueres i tot el que són els municipis de la seva àrea d'influència i el conjunt de municipis importants dins la zona litoral, com són les poblacions de Roses i Llançà. La comarca del Baix Empordà es mou a través de cinc grans nuclis de població: la Bisbal d'Empordà, Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Palafrugell i Torroella de Montgrí. Les dues comarques de l'Empordà també tenen grans extensions amb forta despoblació. En els darrers anys s'han hagut de tancar una enorme quantitat d'escoles rurals per falta d'alumnat.

El Gironès ha estat la comarca, durant el període 1960-1970, que més creixement ha tingut. Inclou, per tant, la capital, que és la ciutat amb més població, i una important zona d'influència, en què es concentra l'activitat industrial i de serveis i tot el gruix de les comunicacions. El 1988 es crea la nova comarca del Pla de l'Estany amb la capitalitat a Banyoles.⁸⁹¹

A la Garrotxa, al llarg dels anys Olot ha absorbit la despoblació que ha patit la comarca. Parlar d'aquesta comarca és destacar, per sobre de tot, la població d'Olot. La resta de poblacions, com són Besalú, Castellfollit de la Roca, les Planes d'Hostoles, Sant Joan les Fonts o les Preses, han tingut un pes gairebé simbòlic en el conjunt de la població total de la comarca, ja que Olot representa més del 50 % de la població total de la comarca.

La Selva disposa de l'eix format per Blanes i Lloret de Mar, molt dinàmic, i per contra té tota una àrea molt separada d'aquests dos grans nuclis que inclou les poblacions de les zones de muntanya. Té tres unitats geogràfiques diferenciades i relativament allunyades geogràficament i orogràfica: el sector de Blanes, Lloret i Tossa, amb bones comunicacions amb el Maresme (Malgrat, Palafrolls, Pineda de Mar) i el Vallès Oriental, que és la zona marítima de la comarca i la més densament poblada (la Serralada Litoral); la part central de la comarca (la Depressió de la Selva), que inclou les poblacions de Santa Coloma de Farners, Vidreres, Maçanet, Caldes de Malavella i Vilobí d'Onyar; i finalment, la Serralada Prelitoral, amb tres sectors ben diferenciats, l'extrem nord-occidental del Montseny, la part centreoriental de les Guilleries (corredor de les Guilleries), amb poblacions com

⁸⁹¹ Llei 5/1988, de 28 de març, de creació de les comarques del Pla de l'Estany, del Pla d'Urgell i de l'Alta Ribagorça. DOGC núm. 992 (16 de maig de 1988). Pàg. 2092.

Arbúcies, Breda i Sant Hilari, i l'extrem meridional de la Serralada Transversal, amb poblacions com Anglès, la Cellera de Ter i Amer, amb tendència a les comunicacions cap a la capital gironina o cap a la Garrotxa. La comarca de la Selva queda distribuïda en 26 municipis i té la població de Santa Coloma de Farners com a capital administrativa. A diferència de les altres comarques gironines, és la comarca que menys moviment rural ha tingut, tot i que s'hauria de diferenciar la comarca litoral de la comarca muntanyosa.

A partir dels anys seixanta, el Ripollès va anar experimentant una lleugera pèrdua de població. Hi ha alguns nuclis de poblacions (a la comarca hi ha 19 poblacions) que en total mai no han arribat a representar el conjunt de població que té Ripoll, cap i capital de comarca. Aquest és un fet semblant al que passa a la comarca veïna de la Garrotxa. També passa el mateix amb les comunicacions. Tot i les millores que hi ha hagut en els darrers anys, no estem parlant de comarques gaire ben comunicades atès que el factor geogràfic (les muntanyes) condicionen les comunicacions. Parlar de centres d'educació especial comarcals que aglutinen l'alumnat amb discapacitat de la comarca és plantejar, a la pràctica, un dels problemes que viuen encara avui dia aquests centres, i hi hauríem d'afegir la zona de les Guillerries, per com és de complex moure alumnes que s'han de desplaçar al centre Ventijol de Blanes.

La Cerdanya és l'única comarca gironina que no té centre d'educació especial dins la seva àrea d'influència i fora del que ha estat l'aula d'educació especial al centre Alfons I. Durant una bona colla d'anys, la Cerdanya ha estat fortament vinculada a la comarca del Ripollès, i molts alumnes d'aquesta comarca eren atesos al centre Montserrat de Ripoll. El pes de la comarca el porta la seva capital, Puigcerdà. Més enllà de les connexions administratives amb el territori català, és una comarca amb enormes vincles amb la zona francesa. No es va plantejar mai la construcció d'un centre d'educació especial precisament perquè es tractava d'una comarca poc poblada.

Bàsicament observem que, fora de Girona, que és el nucli més important de població que hi ha a les comarques gironines, hi ha localitats fortament poblades al litoral per sobre dels nuclis de població de l'interior; alguns d'aquests grans nuclis de població recullen la població de l'entorn, que de mica en mica ha estat abocada en els darrers trenta anys a un procés de despoblació. Les escoles rurals, per tant, han anat pendent a poc a poc el seu pes dins el conjunt d'escoles del país. A finals

dels setanta també hi va haver un fort despoblament generalitzat en aquelles poblacions on les indústries van tenir una forta davallada.

No s'ha pretès, en aquesta recerca, com hem assenyalat anteriorment, fer un estudi del fenomen demogràfic i l'evolució del creixement de la població de les comarques de Girona. Aquest és un tema molt complex lligat a factors ben diversos. Les dades estadístiques són força incompletes. A principis dels anys setanta calia cercar estimacions basades en dades facilitades pels centres de diagnòstic de la Direcció General de Sanidad i per les Unitats Clíniques regionals de la Seguretat Social. Tot i el ball de xifres, aquestes estimacions assenyalaven que uns 240.000 nens i joves fins als 18 anys estaven afectats per algun tipus de discapacitat. En el curs 1965-1966 hi havia a Espanya 10.325 llocs d'educació especial; a finals de 1967 eren 26.030, i al setembre de 1970 el total era de 35.720 places, de les quals 27.534 eren estatals i 7.486 corresponien a centres privats.

El Secretariado de Educación Especial de la Comisión Episcopal de Enseñanza, tal com ja hem assenyalat, va publicar el 1969 *l'Estudio sociológico sobre los subnormales de España*, realitzat per l'Instituto de Sociología Aplicada de Madrid.⁸⁹² En aquest informe s'exposaven els resultats de la investigació sociològica sobre la problemàtica dels *subnormals* a Espanya. L'informe definitiu recollia una enquesta a escala nacional entre més de mil famílies afectades i dos-cents experts i organismes de diverses especialitats, institucions, associacions i centres de diagnòstic. La recerca es dugué a terme al llarg de l'any 1968. Fou el primer estudi d'aquest tipus que es va fer a Espanya. Una de les parts més importants de l'estudi foren les conclusions, més que pròpiament les dades sociològiques que aportà l'estudi, que no van més enllà —com la majoria de les recerques quantitatives que es duen a terme en aquests anys— de dades estimatives. El nombre de *subnormals* (deficients mentals) a Espanya segons aquest estudi es podia estimar ponderadament al voltant de 276.400 persones, que representaven el 0,86 % de la població espanyola total a finals de 1967. Les associacions, segons aquest estudi, estaven constituïdes per afiliats de classe alta i mitjana alta, i només el 5 % assistien regularment a les reunions i participaven de les activitats. És a dir, la majoria de famílies (almenys les realment més necessitades) quedaven completament marginades. El 1975 el Secretariado de Educación Especial de la

⁸⁹² Instituto de Sociología Aplicada (1969). Op. cit.

Comisión Episcopal de Enseñanza i la FEAPS van realitzar un estudi segons el qual el nombre de places per a deficients mentals que hi havia a Espanya era de 40.000.

El BOE de 13 de setembre de 1971⁸⁹³ publicava una ordre "por la que se autoriza y se dan normas para la realización del censo de alumnos deficientes e inadaptados necesitados de educación especial". Aquesta ordre responia —com ja hem vist anteriorment— a l'article 50 de la Llei general d'educació, que establia: "Artículo cincuenta. El Ministerio de Educación y Ciencia establecerá los medios para la localización y el diagnóstico de los alumnos necesitados de educación especial. A través de los servicios médico-escolares y de orientación educativa y profesional, elaborará el oportuno censo, con la colaboración del profesorado —especialmente el de Educación Preescolar y Educación General Básica—, de los licenciados y diplomados en Pedagogía Terapéutica y Centros Especializados [...]".⁸⁹⁴ N'hi havia una altra, sorgida de la Presidència del Govern el 28 de gener de 1970, que creava una comissió per a l'estudi estadístic de la situació dels subnormals a Espanya.⁸⁹⁵ No es va arribar a complir. Els Centres de Orientación y Diagnóstico, que depenien de la Dirección General de Sanidad, i les unitats clíniques de la Seguretat Social duien a terme un treball censal paral·lel, ja que eren els encarregats de la declaració de la condició de *subnormal* a efectes de prestacions econòmiques als treballadors. Es tractava d'organismes que no estaven coordinats entre si i, per altra banda, no hi havia cap lligam amb l'Institut de Estadística. Hi havia un acord comú entre organismes i institucions pel qual l'elaboració d'un vertader cens de la població de *subnormals* a Espanya per part de l'Administració havia de ser —paradoxalment— posterior a la creació dels centres d'educació especial, ja que, malauradament, encara no tots els infants amb discapacitats estaven detectats per part d'algun organisme.

El curs 1972-1973, el nombre total d'alumnes amb discapacitats atesos a les comarques gironines per part dels centres era de 340 (vegeu el QUADRE 45). Els centres d'educació especial formalment estaven adscrits i depenien de centres públics ordinaris, el director dels quals exercia la direcció administrativa, a excepció del centre Mater Dei, que des dels inicis fou considerat un centre nacional, i del

⁸⁹³ Orden de 30 de agosto de 1971 por la que se autoriza y se dan normas para la realización del censo de alumnos deficientes e inadaptados necesitados de educación especial. BOE núm. 219 (13 de setembre de 1971). Pàg. 14893.

⁸⁹⁴ Ley 14/1970, de 4 de agosto. Op. cit.

⁸⁹⁵ Orden de 28 de enero de 1970 por la que se crea una comisión en el Instituto Nacional de Estadística para el estudio de la situación de los subnormales en España. BOE núm. 26 (30 de gener de 1970). Pàg. 1515.

centre Nostra Senyora de Montserrat, de les Germanes Hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús de Caldes de Malavella, que es considerava centre privat. El centre Joan XXIII, que acabaria sent un centre privat, va tenir els mateixos orígens que la resta de centres i inicialment es comptabilitzava com a centre públic, ja que l'autorització i dependència administrativa provenien del centre Malagrida d'Olot. Per altra banda, cal assenyalar que moltes dades sobre els alumnes matriculats a l'educació especial també s'agrupaven, estadísticament, dins el mateix col·lectiu de l'ensenyament d'adults i l'ensenyament no reglat, i per tant, es tracta de dades que no tenen gaire rellevància, ni per a l'òrgan emissor, que no els dóna la importància que mereixen, ni per a l'estudiós, ja que no són fiables a l'hora precisament de dur a terme recerques estadístiques.

	Nre unitats	Nens	Nenes	TOTAL
Centres estatals	19	136	102	238
Centres no estatals	6	-	102	102
TOTAL	25	136	204	340

QUADRE 45. Resum estadístic de l'educació especial a les comarques de Girona. Curs 1972-1973. Font: Ministeri d'Educació i Ciència.⁸⁹⁶

El curs 1973-1974, per altra banda, aquestes mateixes dades es disparaven (vegeu el QUADRE 46). No hi havia cap raó que ho motivés, ja que en aquest període no sorgí cap centre nou; només hi hagué un augment de 7 noves aules d'educació especial en centres específics, algunes de les quals, a la pràctica, estaven lligades a un centre ordinari. Es constata, per tant, que no hi havia criteri a l'hora d'ordenar l'educació especial i les dades apareixen i desapareixen, sovint, sense gaire criteri.

	Nre unitats	Nens	Nenes	TOTAL
Centres estatals	26	386	319	705
Centres no estatals	6	864	418	1.282
TOTAL	32	1.250	737	1.987

QUADRE 46. Resum estadístic de l'educació especial a les comarques de Girona. Curs 1973/74. Font: Ministeri d'Educació i Ciència.⁸⁹⁷

⁸⁹⁶ Font: AMGI (Cultura. Expedients d'escoles (1947-1986). Compacte 12 (lleixes 17-27)).

⁸⁹⁷ Ibidem.

En un estudi realitzat per Marcos Adell, inspector ponent d'educació especial, en relació amb la població escolar afectada per diferents discapacitats, les dades, tot i que són d'un any anterior (octubre-novembre de 1977) difereixen —una altra vegada— de les diferents fonts consultades.

	Estimada	Escolaritzats		TOTAL
		Centres estatals	Centres no estatals	
MENTALS	3.453	375	144	519
			166	685
SENSORIALS	125	20	14	34
- Auditius				
- Visuals	110	6	-	6
MOTÒRICS	130	24	17	41
CARACTERIALS	115	-	42	42
RETARDATS	3.453	2.032	1.151	3.453

QUADRE 47. Població escolar afectada per diferents deficiències. Font: Ministeri d'Educació i Ciència.⁸⁹⁸

El total dels alumnes amb discapacitat en centres o unitats específiques segons les dades del Ministeri d'Educació i Ciència era de 601. De fet, se n'hi havien de sumar 166 al total de 519, que corresponien a les nenes escolaritzades al centre Nostra Senyora de Montserrat de Caldes de Malavella, de les quals a Girona no es comptabilitzaven les dades a efectes estadístics. Els alumnes motòrics no estaven pròpiament escolaritzats en centres específics (el centre Palau encara no funcionava com a tal). Aquests 41 alumnes estaven escolaritzats en centres de règim normal, ja que no presentaven altres trastorns associats i la seva deficiència no era greu. En canvi n'hi havia uns 89 que no estaven atesos. Els 17 alumnes que estaven atesos en centres no estatals es tractava de l'atenció que MIFAS feia a Girona, sovint als domicilis particulars. Eren alumnes susceptibles de ser atesos en el centre per a motòrics que estava previst que funcionés a Girona. El nombre total de 3.453 corresponia a aquells que presentaven trastorns o alteracions en

⁸⁹⁸ Estudio acerca de los sujetos necesitados de atención y educación especiales en la provincia de Gerona. Ministerio de Educación y Ciencia. Octubre-novembre de 1977. Font: FAMG.

l'aprenentatge i estimats en no menys d'un 3 %. Alguns eren atesos en classes i centres de règim normal, però davant les necessitats i la situació del moment necessitaven una atenció sistemàtica i específica. Hi havia, veritablement, un desfasament enorme entre la població estimada i la població real atesa en els centres.

Un estudi sobre la situació actual de l'atenció als deficients físics i mentals⁸⁹⁹ que es publicava el 1973, establia que la realització d'un cens de tots els deficients físics i mentals existents al país o en alguns sectors determinats "[...] sería de escasa utilidad porque no se dispone en el momento actual, ni se dispondrá a corto y medio plazo, de recursos suficientes para abordar las soluciones más convenientes. Los datos perderían muy pronto actualidad, teniendo en cuenta no sólo el crecimiento vegetativo de la población sino también su gran movilidad".⁹⁰⁰

El 1975 es considerava que el cens més complet que hi havia fins aleshores era el que havia confeccionat l'Instituto Nacional de Previsión d'aquells *subnormals* amb edat inferior als 45 anys i un quocient intel·lectual no superior al 0,50 que rebien l'ajuda de 1.500 pessetes que donava la Seguretat Social. Aquest cens, tal com assenyalava Paulino Azua,⁹⁰¹ no era complet, entre altres qüestions, perquè no incloïa els que tenien més de 45 anys (tot i que des l'octubre de 1974 s'havia suprimit aquest límit d'edat); no comprenia els que tenien un quocient intel·lectual superior a 0,50, i perquè solament quedava compresa en aquesta ajuda el 83 % de la població total espanyola, que és la que estava afiliada a la Seguretat Social.

A la pràctica, no és fins al curs 1976-1977 que es disposa pròpiament d'estadístiques oficials (el *Boletín Oficial de las Cortes* havia fet pública, el 1977, una estimació sobre el nombre de minusvàlids, en què es recollien els deficients mentals, físics i sensorials). Algunes d'aquestes dades també es poden recollir de publicacions que provenen de la Federación Española de Asociaciones pro Subnormales (FEAPS) a través de les seves publicacions, com el *Boletín de la*

⁸⁹⁹ Orden de 1 de febrero de 1973 por la que se crea un grupo de trabajo y una comisión de dirección del mismo para el estudio de la situación actual de la atención a los deficientes físicos y mentales. BOE núm. 30 (3 de febrer de 1973). Pàg. 2026.

⁹⁰⁰ DIVERSOS AUTORS (1973). *Estudio sobre la situación actual de la atención a los deficientes físicos y mentales*. Presidencia del Gobierno. Comisión de Dirección, presidida por Gabriel Cisneros. Madrid: Inerser. Pàg. 6.

⁹⁰¹ AZUA, P. (1975). "El número de subnormales en España". *Minusval (Revista del Servicio Social de Minusválidos. Instituto Nacional de Servicios Sociales)*. Núm. 13. Pàg. 11.

FEAPS, la publicació *Voces* o la mateixa revista *Siglo Cero*. Aquesta darrera revista va publicar en el número de març de 1976 un estudi sobre la situació de l'atenció als *subnormals* a Espanya.⁹⁰² Sense pretendre reproduir-ne tot el contingut, sí que hi ha algunes dades que val la pena destacar:

- A Espanya hi havia el 1976 509 centres d'educació especial, amb un total de 44.005 places (estimades). A l'estudi n'apareixen de censades 34.803 en 402 centres. Per tant, hi havia una diferència estimada de 107 centres i 9.202 alumnes dels quals no es tenia cap mena de constància.
- El nombre de *subnormals* s'estimava en l'1 % de la població total, és a dir, 350.000. Comparant aquesta xifra amb la de les places existents resultava que només el 12,5 % dels *subnormals* tenien plaça. A Espanya, les necessitats de places estaven cobertes en un 25 %; s'entenia, per tant, que no tots —en aquell moment— necessitaven plaça en realitat, sinó que, segons els experts en planificació educativa, només en necessitaven la meitat.
- Hi havia hagut un creixement anual del 16 %, ja que l'increment en els darrers quatre anys havia estat d'una mitjana de 4.250 places anuals.
- Hi havia escasses possibilitats d'obtenir una plaça gratuïta, que només era possible en un 8,5 % de les places. La gratuïtat total en l'educació (educació especial) era una fita que encara trigaria uns anys a arribar al nostre país.
- Les places de dependència de l'Administració central i local significaven un 33,3 % del total. Les de dependència no oficial eren el 42,7 %. De caràcter mixt són el 24 %. La proporció de la intervenció oficial i no oficial en la gestió dels centres era inversa a la que es donava en els centres ordinaris.⁹⁰³ Les associacions familiars intervenien en un 22,2 %

⁹⁰² *Siglo Cero*. Núm. 44 (març-abril de 1976).

⁹⁰³ Cal afegir que aquesta dinàmica continua vigent avui dia, ja que a Catalunya mateix la majoria dels centres d'educació especial són de titularitat privada, llevat, com ja hem apuntat al llarg d'aquesta recerca, dels de les comarques de Girona.

del total de les places. Un 16,4 % de les places depenien de l'Església catòlica o d'instituts religiosos catòlics. Les obres socials de les caixes d'estalvis comprenien el 9 % del total. La distribució de les places no era racional. L'assistència, malauradament, depenia de factors lligats a persones i institucions concretes.

- Els nivells més alts de cobertura eren, primer, a Catalunya, on es cobrien el 34,4 % de necessitats, i a continuació, el País Basc, amb el 31 %. La resta del país se situava prop del 18 %. Catalunya, en certa manera, liderava l'atenció educativa als infants i joves amb discapacitats.

El 1978 María Victoria Fernández-España, diputada al Congrés dels Diputats, en la formulació d'una sèrie de qüestions sobre l'educació dels *subnormals* al Govern de l'Estat, que aleshores presidia Adolfo Suárez, aportava una sèrie de dades estadístiques —en la línia de l'estudi que s'havia publicat a la revista *Siglo Cero*— sobre la situació de les persones discapacitades a Espanya, en què s'afirmava que:

"[...] si bien hay que tener en cuenta que no todos necesitan escolarización, tan sólo un 12,5 por ciento de los disminuidos mentales están escolarizados. Actualmente el número de plazas, sean oficiales o privadas, no supera los 50.000 puestos, de los cuales únicamente unos 6.000 son gratuitos. Una circunstancia que agrava lo anterior es la desigualdad regional existente en la asistencia a los disminuidos mentales, mientras en Cataluña o el País Vasco supera el 30 por ciento, en el resto de España no llega al 18 por ciento. Se puede decir que las regiones de mayor renta *per capita* son las que disponen de mayor número de plazas oficiales".⁹⁰⁴

Si bé la realitat catalana i basca era la que era, a la pràctica no era ben bé així. Aquesta diputada, membre de l'aleshores grup Alianza Popular, ja mostrava els problemes actuals que els seus hereus, avui Partido Popular, continuen plantejant en relació amb la situació que viuen la resta de comunitats autònomes respecte a Catalunya (la veritat és que la situació educativa del País Basc era i és una altra història). També plantejava, i aquesta sí que era certa, que dels 525 centres d'educació especial que hi havia repartits per tot Espanya, molts no tenien

⁹⁰⁴ Pregunta oral al Gobierno en comisión. Educación de los subnormales (181/000107). Presentada el 08 de noviembre de 1978. Fernández-España y Fernández-Latorre, María Victoria (GAP). *Boletín Oficial de las Cortes*. Núm. 195 (1 de diciembre de 1978). Pàg. 4215.

prou personal qualificat, i el que feien era demanar que el Ministeri d'Educació es prengués l'educació especial d'una manera més seriosa. S'havien suspès aleshores les ajudes de les mutualitats laborals (per falta de recursos per part de l'Instituto Nacional de Previsión) i molts centres d'educació tenien problemes de subsistència. La Constitució espanyola i els traspassos en matèria educativa a la Generalitat de Catalunya canviarien, afortunadament, el panorama. Al voltant de l'1 % de la població espanyola (aproximadament unes 400.000 persones) tenia algun tipus de discapacitat.

En una relació de dades de l'any 1979 que apareixen a la publicació *Voces*, número 106, de l'abril de 1980, de la Federación Española de Asociaciones pro Subnormales, sobre la província de Girona es recullen les dades següents: 452.962 habitants de població total (1977) segons fonts de l'*Anuario estadístico*, de la població referida a 1 de juliol de 1977; el nombre estimat de *subnormals* era de 3.216, segons una estimació efectuada aplicant l'índex de prevalença del 0,71 % de la població total, índex raonat per Máximo Díaz Casanova, Serafín García Hernández i Antonio de Pablo Mesa en la monografia *La población minusválida española* (SEREM, 1979), sobre un total d'unes 690 places segons les dades de l'estudi del grup sociològic AMAT; l'índex d'atenció era del 0,21 %, que surt de la comparació entre el nombre estimat de subnormals i el de places censades.

La revista *Voces*, en el número 128, de l'abril de 1982 (en la seva línia de donar dades i aportar estadístiques sobre la població de persones amb discapacitats a Espanya), feia una aportació interessant que recollia les estimacions del nombre de deficients mentals que hi havia dins el territori espanyol en el període entre 1958 i 1977 a partir dels diferents grups d'edats i segons les diverses fonts i criteris que s'havien utilitzat per aportar les dades:

Nombre	Grups d'edat	Anys	Fonts i criteris
180.000	Nens i joves (no s'especifica el grup d'edat)	1958	Estimació d'Isabel Díaz Arnal.
159.478	Nens (no s'especifica el grup d'edat)	1964	Estimació basada en els càlculs de C. Moya, M. Pérez Sotelo i J. C. Utiel, derivats de les taxes calculades per als Estats Units.
250.000	Nens i joves (no s'especifica el grup d'edat)	1964	Aquesta xifra és la que es repeteix més vegades en les declaracions oficials, tot i que no es menciona expressament la manera de calcular-la.
669.766	0-24 anys	1966	II Plan de Desarrollo Económico y Social. Distingeix els grups següents: lleus 348.837; lleugers, 167.442; moderats, 97.674; greus 41.860, i profunds 13.953.
628.000	Població escolar	1970	A. Arbelo Curbelo. Càlcul fet a partir de coeficients de l'OMS. Distingeix 3.000 profunds, 13.000 greus, 112.000 mitjans i 500.000 lleugers.
256.000	0-22 anys	1970	Presidència del Govern, estimació feta a partir del Cens de Subnormals. Distingeix 30.006 greus (CI<50) i 226.045 lleugers (CI 50-70).
800.000	Població total	1970	Diverses estimacions. Distingeix 480.000 oligofrènics, 160.000 psicòtics crònics i invàlids, i 160.000 neuròtics
380.020	Població total	1974	P. Azúa. Estimació a partir del Cens de Subnormals (taxa 1,07 %: CI<70).
407.040	Població total	1974	<i>Siglo Cero</i> (taxa 1,16%; CI<70).
643.000	Població total	1976	F. Mendiguchia. Distingeix 79.000 amb CI<30; 335.000 amb CI entre 31 i 67, i 229.000 amb CI entre 68 i 85.
175.603	Població total	1977	Aspanias de Barcelona. Estimació feta a partir de dades del Ministeri de Sanitat i Benestar Social. Distingeix: 26.179 profunds, 55.111 severes, 54.695 mitjans i 39.618 lleugers.

QUADRE 48. Incidència total de la població de deficients mentals a Espanya durant el període comprès entre 1958 i 1977.⁹⁰⁵

Les xifres que queden recollides al QUADRE 48 són molt disperses. Assenyalaven que aquesta enorme dispersió provenia dels sistemes utilitzats per a la recollida de les dades, de divergències en la mateixa definició de la deficiència mental, i de la utilització dels coeficients proposats per l'OMS, entre d'altres.

⁹⁰⁵ "Incidencia total". Voces. Any XIII. Núm. 128 (abril de 1982). Pàg. 4.

A Catalunya, el 1981, en el moment en què es produeixen els traspassos en matèria educativa a la Generalitat de Catalunya, no hi havia un cens d'escolars amb discapacitats. Tal com assenyala Alfredo Fierro: "Todavía en la memoria «Estadística de la Educación Especial», cursos 1979-80 y 1980-81, se reconoce oficialmente la imposibilidad de establecer de modo fiable para el trienio último anterior la evolución de los centros respecto a los organismos de que dependían".⁹⁰⁶

El Servei d'Educació Especial del Departament d'Ensenyament tenia la intenció d'elaborar un mapa de l'educació especial a Catalunya. I en aquest mateix període, corresponent al traspàs de competències en matèria educativa a la Generalitat de Catalunya l'1 de gener de 1981, la situació de l'educació especial a les comarques de Girona era la següent:

CENTRES	ALUMNAT		TOTAL
	Nens	Nenes	
Arbúcies	9	5	14
Blanes	19	21	40
Figuères	50	18	68
Mater Dei (Girona)	144	77	221
Palau (Girona)	15	12	27
La Maçana (Salt)	33	27	60
Palamós	20	15	35
Ripoll	15	7	22
Caldes de Malavella	0	203	203
Olot	28	14	42
Sarrià de Ter	36	20	56
TOTAL	369	419	788

QUADRE 49. Alumnes amb deficiències atesos en centres i unitats d'educació especial a les comarques de Girona el curs 1980-1981. Font: Artur Calsina.

⁹⁰⁶ FIERRO, A. (1984). "España: historia reciente". Dins: *Historia del retraso mental*, editat per R. C. Scheerenberger, Sant Sebastià: SIIS. Pàg. 401-429. Pàg. 414.

Els 788 alumnes matriculats a les escoles especials de la província el curs 1980-1981 representen el 0,95 % del total dels que el mateix any assistien a les escoles de pàrvuls (19.555) i d'EGB (62.807). Aquest baix percentatge demostrava que els centres d'educació especial solament atenien alumnes amb greus deficiències i, per tant, totalment incapaços de ser integrats en centres ordinaris (almenys a partir dels plantejaments del moment). Per la seva banda, les aules ordinàries de pàrvuls i d'EGB hi continuaven assistint un gran nombre de deficients menys greus, aproximadament uns 3.500, si s'accepta el criteri que hi havia llavors que aproximadament un 5 % del total dels alumnes d'una zona necessitaven ser atesos en centres específics d'educació especial. No es pot dir, doncs, que hi hagués en la província un nombre excessiu d'alumnes atesos en centres d'educació especial, més aviat era el contrari.

Les dades aportades pel Grupo Amat de Sociología,⁹⁰⁷ en relació amb la població discapacitada de la província de Girona sobre una població de 467.945 persones a 1 de març de 1981, eren les següents: 3.322 persones estimades amb deficiència mental, 12 centres d'educació especial per a 873 places conegudes (es comptabilitzava una mitjana de 0,28 places per deficient mental).

El curs 1981-1982 el nombre total d'alumnes escolaritzats en els centres d'educació especial a Catalunya era de 9.718. A final dels vuitanta, el curs 1989-1990, era de 6.688. Hi havia hagut un decreixement d'un 31 %, tot i que el nombre d'alumnes més grans de 17 anys havia crescut un 88 %. Havia passat de 732 adolescents el curs 1981-1982 a 1.373 el curs 1989-1990. La davallada d'alumnes era deguda a la baixa natalitat que en aquest període hi havia Catalunya i a l'augment dels alumnes amb discapacitat atesos en centres ordinaris a partir de la publicació del Decret 117/84, de 17 d'abril, sobre l'ordenació de l'educació especial per a la seva integració en el sistema educatiu ordinari.⁹⁰⁸

En el moment dels traspassos, el 1981 la situació de l'alumnat amb discapacitats a les comarques de Girona era la següent:

⁹⁰⁷ DIVERSOS AUTORS (1983). *La deficiencia mental en España*. Madrid: Instituto Internacional para la Investigación y Asesoramiento sobre la Deficiencia Mental (IAMER). Pàg. 183.

⁹⁰⁸ Decret 117/1984. Op. cit.

Alumnes amb dificultats que es poden atendre al centre ordinari amb ajuts adequats i/o programes combinats d'educació especial/educació ordinària	
Alt Empordà	2.168
Baix Empordà	2.312
Cerdanya	303
Garrotxa	1.103
Gironès	4.228
Ripollès	660
La Selva	2.201
Alumnes amb dificultats que poden ser atesos a l'aula especial d'un centre ordinari	
Alt Empordà	443
Baix Empordà	462
Cerdanya	60
Garrotxa	220
Gironès	845
Ripollès	132
La Selva	440
Alumnes amb dificultats que han de ser atesos en centres d'educació especial	
Alt Empordà	58
Baix Empordà	35
Cerdanya	8
Garrotxa	29
Gironès	113
Ripollès	17
La Selva	58

QUADRE 50. Estimació de necessitats en educació especial. Any 1981. (Font: Caixa 6181. AADE.)

El curs 1984-1985, en plena aplicació del Decret d'integració (Decret 117/84, de 17 d'abril, sobre l'ordenació de l'educació especial per a la seva

integració en el sistema educatiu ordinari),⁹⁰⁹ l'atenció als alumnes amb discapacitats a Catalunya i que, per tant, rebien educació especial era la següent:

	ALUMNES	% EN SECTOR PÚBLIC	% EN SECTOR PRIVAT	TOTAL
CENTRES ESPECÍFICS	6.753	25	75	100
CENTRES ORDINARIS D'EGB	12.420	89	11	100
TOTAL	19.173	66,50	33,50	100

QUADRE 51. Escolars que reben educació especial: tipus de centre on la reben i distribució percentual entre públics i privats. Font: Departament d'Educació.⁹¹⁰

El nombre aproximat d'alumnes que necessitaven l'educació especial en aquest període (curs 1984-1985) era d'uns 23.975 alumnes a Catalunya, i per tant la cobertura de les necessitats d'atenció d'aquests alumnes havia assolit aproximadament el 80 %.

El període posterior a l'aplicació del Decret 117/84, de 17 d'abril,⁹¹¹ i fins al curs 1993-1994, el centre Mater Dei, en un document intern, analitzava les dades d'escolarització i arribava a la conclusió següent:

"Aquestes xifres són el resultat des de l'aplicació del Decret 117/84 del procés simultani de matrícules i baixes, és a dir, una mitjana de matrícules entre 6 i 10, mitjana de 8 per curs, i una davallada progressiva per baixes entre 12 i 16, mitjana de 14 per curs, a més de l'establiment de l'edat de finalització de l'escolaritat als 18 anys des de 1991. S'ha de tenir molt en compte que des de la vigència de la Llei d'integració i sobretot des de l'aplicació del Decret 117/84 i la posada en marxa dels EAP progressivament des de 1982-1984, el nombre de matrícules en els CEEE ha baixat força per la integració i sectorització de serveis escolars, perquè s'han anat creant altres escoles comarcals que en la dècada dels setanta als vuitanta no hi eren, i per la baixada de la natalitat que afecta tota l'escola en general".⁹¹²

⁹⁰⁹ Decret 117/1984. Op. cit.

⁹¹⁰ L'educació especial a Catalunya. Servei d'Educació Especial. Direcció General d'Ensenyament Primari. Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya. Abril de 1985. Font: ASSTTEG.

⁹¹¹ Decret 117/1984. Op. cit.

⁹¹² Escola Mater Dei. Resum del procés d'escolarització. Fets, circumstàncies i variables que han incidit i han determinat aquest. Curs 1993/94. Font: FCPEEFA.

El centre posava de manifest que almenys la implantació de la integració escolar era un fet palpable, ja que objectivament el nombre d'alumnes havia disminuït, i que el 1991, en un primer estudi de necessitats interdepartamentals, es normalitza, en certa manera, l'escolarització dels alumnes en els centres d'educació especial i s'estableix que la finalització de l'escolaritat sigui als 18 anys.

En un document —que hem mencionat anteriorment— que el Departament d'Ensenyament va presentar al Parlament de Catalunya el 10 d'abril de 1985 (publicat al *Butlletí Oficial del Parlament* núm. 81, el 6 de juliol de 1985), en relació amb la previsió de recursos necessaris per a l'atenció de les necessitats específiques dels alumnes, els agrupaven en 3 apartats diferents: primer, els d'aquells alumnes sense necessitats específiques d'educació especial però que necessiten un suport temporal d'educació especial (representen el 20 % de la població total); segon, els d'aquells alumnes que necessiten una resposta educativa especial i permanent i que poden seguir les programacions ordinàries degudament adaptades (representen el 2 % de la població); i finalment, els d'aquells alumnes que necessiten seguir programes educatius complementaris i diferents dels ordinaris i amb una atenció educativa en grups reduïts (i que representen el 0,8 % de la població).

Durant els mesos de febrer i març de 1986 es va realitzar l'Encuesta sobre Discapacidades, Deficiencias y Minusvalías⁹¹³ sobre una mostra de 74.166 llars espanyoles, que significava recollir una informació de 256.337 persones. El desembre de 1987 es presentaren dos volums amb la metodologia utilitzada a l'enquesta i la tabulació utilitzada per a la recollida de les dades. També es va donar a conèixer paral·lelament un primer estudi dels resultats, on es feia una anàlisi descriptiva d'aquests resultats, es facilitava la interpretació de tot el volum d'informació que havia aportat l'enquesta i es destacaven les conclusions que havien sorgit de l'enquesta. Aquesta enquesta apuntava algunes qüestions sobre el nombre de naixements a Espanya d'infants amb discapacitats, la relació d'aquests amb les edats de les futures mares, la mesura dels factors i la incidència territorial, l'estil de vida, etc.

També, en aquests mateixos anys, José Isidoro Ruiz Ruiz, diputat per Guadalajara que pertanyia al grup parlamentari de Coalición Popular al Congrés

⁹¹³ PEÑA SÁNCHEZ DE RIVERA, D.; TEJEIRO ALFONSIN, E. (1989). *Las discapacidades de la población española. Un estudio basado en modelos de regresión logística*. Madrid: Instituto Nacional de Estadística.

dels Diputats, havia formulat una pregunta al govern de l'Estat en relació amb el nombre de minusvàlids que hi havia a cada província d'Espanya. Una estimació del nombre de minusvàlids segons el tipus de minusvalidesa per província el 1986 es feia mitjançant un càlcul amb taxes de prevalença extretes d'estudis empírics. Els estudis realitzats a Espanya oferien les taxes de prevalença següents (per cada 1000 habitants):

Minusvàlids sensorials	3,36
Deficients visuals	1,63
Deficients auditius	1,73
Minusvàlids físics	19,96
Motòrics	12,11
Paralítics cerebrals	1,32
Altres afeccions	6,53
Minusvàlids psíquics	7,08
TOTAL	30,40

QUADRE 52. Taxes de prevalença (per 1.000 habitants) sobre el nombre de minusvàlids a Espanya.⁹¹⁴

L'estimació de la població minusvàlida a les comarques de Girona, d'acord amb les taxes anteriors de prevalença, era la següent:

Deficients visuals	Deficients auditius	Motòrics	Físics (no motòrics)	Oligofrèncics	Paralítics cerebrals	TOTAL
774	822	5.751	3.101	3.362	627	14.437

QUADRE 53. Estimació de la població minusvàlida a les comarques de Girona.⁹¹⁵

El curs 1988-1989 hi havia a Catalunya 131 centres d'educació especial: 5 centres eren exclusivament de formació professional (4 de privats i 1 de públic), 110 centres d'atenció en l'àmbit de l'escolaritat bàsica —EGB— (25 públics i la resta privats o dependents d'altres administracions), i 16 centres de formació professional i EGB dependents d'entitats privades o bé d'altres administracions.

⁹¹⁴ RUIZ RUIZ, J. I. (1987). Número de habitantes minusválidos en cada provincia del Estado español (184/004019). *Boletín Oficial de las Cortes Generales. Congreso de los Diputados*. Presentat el 20 de maig de 1987, qualificat el 26 de maig de 1987. Iniciativa. Núm. *Boletín*: D-084 (05/06/1987). Pàg. 4143. Contestació del Govern. Núm. *Boletín*: D-096 (14/07/1987). Pàg. 4658-4659.

⁹¹⁵ RUIZ RUIZ, J. I. (1987). Número de habitantes minusválidos en cada provincia del Estado español (184/004019). *Boletín Oficial de las Cortes Generales. Congreso de los Diputados*. Presentat el 20 de maig de 1987, qualificat el 26 de maig de 1987. Iniciativa. Núm. *Boletín*: D-084 (05/06/1987). Pàg. 4143. Contestació del Govern. Núm. *Boletín*: D-096 (14/07/1987). Pàg. 4658-4659.

Els percentatges d'alumnes amb discapacitat atesos en centres educatius ordinaris i centres d'educació especial a Catalunya, en els darrers anys, i a partir de l'aplicació del Decret 117/1984,⁹¹⁶ eren els següents:

Curs escolar	Alumnes amb discapacitats atesos en centres educatius ordinaris	Alumnes amb discapacitats atesos en centres d'educació especial
1986-1987	60,1%	39,9%
1991-1992	64,3%	35,7%
1994-1995	66,9%	33,1%

QUADRE 54. Escolarització de l'alumnat amb discapacitats a Catalunya.⁹¹⁷

Si bé amb l'aparició del Decret 117/84 es produeix un descens de la matrícula dels alumnes atesos en els centres d'educació especial, a finals dels anys noranta (i següents) es produeix un augment progressiu dels alumnes atesos dins els centres. En aquest període, i fins al curs 1997-1998, l'evolució de la matrícula dels centres d'educació especial públics de les comarques de Girona ha estat la següent:

Curs	Ventjol	Palau	Ramon Surifach	La Macana	Els Àngels	Font de l'Abella	Mare de Déu del Mont	TOTAL
1984/85	51	33	20	50	53	158	66	431
1985/86	56	40	19	38	46	147	71	417
1986/87	52	46	19	42	53	130	65	407
1987/88	54	44	17	42	44	129	54	384
1988/89	46	43	15	38	35	125	49	351
1989/90	39	44	17	41	38	118	46	343
1990/91	36	45	15	38	43	121	46	344
1991/92	32	50	13	37	40	105	41	318
1992/93	32	52	17	30	42	90	36	299
1993/94	30	45	21	41	44	84	40	305
1994/95	25	45	19	32	41	65	49	276
1995/96	30	46	21	30	37	56	56	276
1996/97	35	45	25	27	41	72	61	306
1997/98	34	48	23	30	41	80	61	317

QUADRE 55. Evolució de l'escolarització dels alumnes amb discapacitats en els centres públics d'educació especial de les comarques de Girona. (Font: SSTT del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya a Girona.)

⁹¹⁶ Decret 117/1984. Op. cit.

⁹¹⁷ Font: Departament d'Ensenyament.

La sèrie estadística en el període 1986-1987 – 1996-1997, segons dades del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya per al territori català, pel que fa a centres, unitats, alumnes i professorat del sector públic i privat, era la següent:

Curs	Sector públic				Sector privat			
	Centres	Unitats	Alumnes	Professors	Centres	Unitats	Alumnes	Professors
1986/87	34	337	2.756	362	101	619	5.288	679
1987/88	38	362	2.771	421	94	592	5.087	668
1988/89	38	352	2.680	426	90	567	4.942	630
1989/90	37	347	2.519	421	90	577	4.894	634
1990/91	37	356	2.457	429	88	538	4.517	603
1991/92	37	351	2.335	414	83	524	4.262	582
1992/93	41	374	2.408	402	80	511	3.969	568
1993/94	41	361	2.245	393	78	496	3.782	554
1994/95	43	367	2.210	396	78	503	3.862	566
1995/96	43	352	2.114	382	74	493	3.559	551
1996/97	45	375	2.170	399	73	484	3.528	546

QUADRE 56. Sèries estadístiques 1986-1987 - 1996-1997. Educació especial: centres, unitats, alumnes i professors. (Font: Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. Estadística d'Ensenyament.)

Darrerament hi ha hagut un altre aspecte que cal tenir en compte: els moviments migratoris de persones que provenen de països de fora de la Unió Europea. L'escola d'educació especial tampoc no se'n manté al marge. En els darrers anys hi ha hagut un increment d'alumnes d'origen magribí, llatinoamericans, africans i de la resta de països tant d'Europa com d'altres continents. L'atenció als alumnes amb discapacitats d'altres cultures, països i procedències és un dels nous reptes que ha d'afrontar l'escola d'educació especial avui dia. Aquests alumnes han comportat, entre altres coses,⁹¹⁸ un augment de la matrícula dels centres educatius, també dels específics d'educació especial.

Ara bé, qui té la potestat per escolaritzar alumnes amb discapacitats en un centre d'educació especial és l'Equip d'Assessorament i Orientació Psicopedagògic (EAP) comarcal. A la pràctica, però, els pares tenen la darrera paraula. El Decret 299/97, de 25 de novembre, sobre l'atenció educativa a l'alumnat amb necessitats educatives especials, estableix en l'article 5, en relació amb el procediment per a

⁹¹⁸ Entenem que hi ha moltes variables que cal tenir en compte a l'hora d'analitzar l'augment d'alumnes escolaritzats en centres d'educació especial en els darrers anys. Ho apuntem, sense que això signifiqui que defugim aportar algunes d'aquestes variables ni que vulguem entrar a analitzar-les. Caldria, per tant, una anàlisi més exhaustiva que no correspon a aquesta recerca.

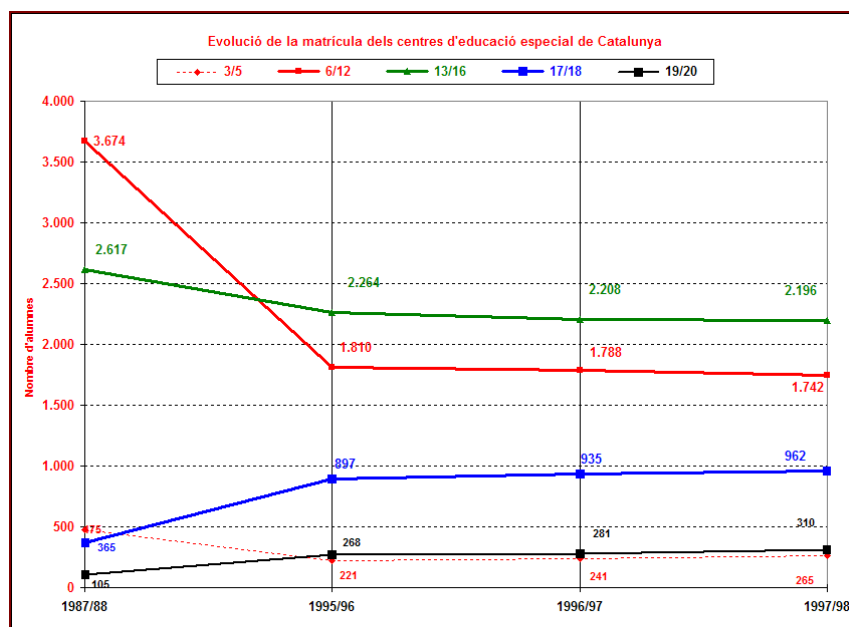
l'escolarització de l'alumnat amb necessitats educatives especials derivades de discapacitats psíquiques, motrius o sensorials, que:

"[...] 5.1 El Departament d'Ensenyament facilitarà la informació, l'orientació i l'assessorament necessari als pares i mares o tutors de l'alumne i, en la mesura que sigui possible, al mateix alumne, per tal que disposin de les dades necessàries per decidir la seva escolarització en el centre docent més adequat per atendre les seves necessitats educatives.

5.2 En l'ensenyament obligatori, el pare i la mare o tutors podran triar el centre per matricular el seu fill o filla, d'entre els que disposen dels recursos personals i materials adients per atendre'ls de forma adequada, i d'acord amb els criteris establerts per a l'admissió de l'alumnat en el Decret 72/1996.

5.3 Prèviament a la matriculació de l'alumnat amb necessitats educatives especials derivades de discapacitats psíquiques, motrius o sensorials, els Equips d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica (EAP) realitzaran un dictamen d'escolarització de caràcter personal per a cadascun d'ells".⁹¹⁹

Arran de l'escolarització progressiva d'alumnes amb discapacitats a les escoles ordinàries, l'evolució de la matrícula en els centres d'educació a Catalunya va anar disminuint; per contra, es va donar un cert augment en aquells alumnes amb discapacitat que provenien de l'ensenyament secundari i que difícilment tingueren una bona acollida, en el moment de la implantació de la LOGSE, en entorns ordinaris (QUADRE 57).

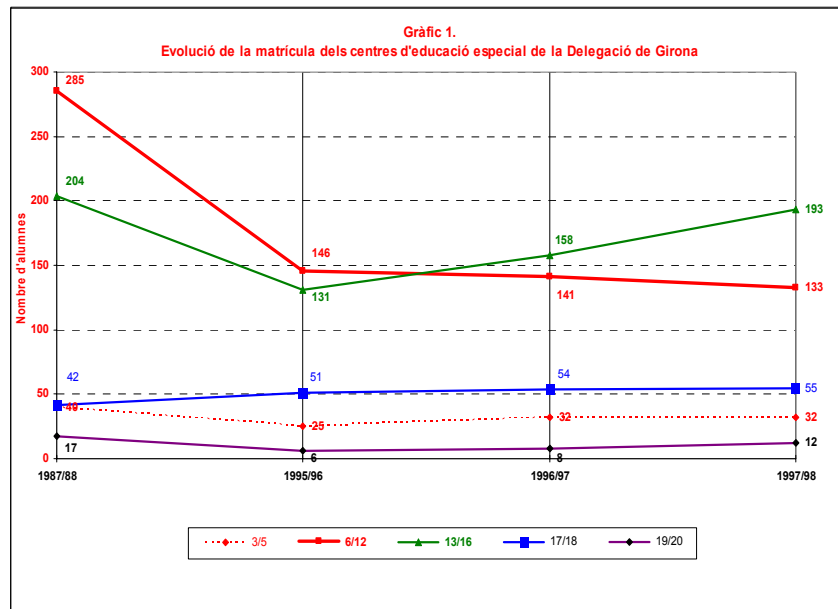

QUADRE 57. Evolució de la matrícula en els centres d'educació especial de Catalunya.⁹²⁰

⁹¹⁹ Decret 299/1997, de 25 de novembre. Op. cit.

⁹²⁰ Evolució de la matrícula dels centres d'educació especial de Catalunya. Departament d'Ensenyament. Elaboració: Josep Maria Jarque. Font: FPJMJ.

Aquest fet es produí en tots els centres d'educació especial de Catalunya, fins i tot en els de les comarques de Girona.

QUADRE 58. Evolució de la matrícula en els centres d'educació especial de les comarques de Girona.⁹²¹

En la gràfica del QUADRE 58, es pot observar que les dades a Girona són força semblants, amb la mateixa tendència que a la resta de Catalunya. Que hi hagi centres amb una matrícula més alta d'alumnat que d'altres respon, en part, bàsicament a aquest procés de decisió que tenen els EAP i que fa que certs equips siguin més o menys integradors. Aquesta situació, lògicament, se sol donar de manera individual dins els mateixos equips i sempre que no es prenen les decisions d'una manera col·legiada. Hi ha famílies que també viuen, o han viscut, l'escolarització dels seus fills en entorns ordinaris d'una manera francament angoixant, i a l'inrevés, és clar. Aquests dos factors, afegits al fet que no sempre es doten de recursos els centres educatius ordinaris en funció de l'alumnat que tenen, sinó que moltes vegades l'escolarització d'aquests alumnes es fa en funció dels recursos humans i dels materials de què disposa l'escola, condicionen a l'hora de fer un estudi de la població atesa, avui dia, en els centres d'educació especial.

⁹²¹ Evolució de la matrícula dels centres d'educació especial de Catalunya. Departament d'Ensenyament. Elaboració: Josep Maria Jarque. Font: FPJMJ.

Les dades estadístiques dels centres d'educació especial no són dades fiables. Bàsicament, perquè responen a una informació que els mateixos centres faciliten a l'Administració sense que hi hagi un control per part de l'Administració i sempre perquè darrere l'escolarització d'un alumne amb necessitats educatives especials — avui també— hi ha uns recursos lligats directament o indirectament amb la persona que té una discapacitat. En alguns casos, tot i que darrerament les escolaritzacions compartides d'alumnes amb necessitats educatives especials entre el centre d'educació especial i l'escola ordinària fan que oficialment qui rebi la documentació de l'alumne i qui formuli oficialment la matrícula de l'alumne, tal com hem assenyalat anteriorment, sigui el centre on passa més hores,⁹²² a la pràctica es produeixen duplicitats i els centres fan constar, a efectes de matriculació, per ambdues parts les mateixes dades a la mateixa Administració i ho fan perquè històricament, tal com ja hem assenyalat, la quantitat d'alumnes que atenen els centres està relacionada amb els ajuts, els recursos i els suports econòmics.

A mitjan anys noranta s'estimava que almenys un nen de cada deu naixia amb algun tipus de disminució greu o l'adquiria posteriorment. Es calculava que aproximadament el 80 % dels 200 milions de nens de tot el món que patien algun tipus de discapacitat vivien en països en via de desenvolupament. Malauradament, encara avui dia molts pocs reben una atenció sanitària i una educació adequada i menys d'un 2 % reben algun tipus d'atenció especialitzada.

⁹²² Resolució d'1 de juliol de 2005, que dóna instruccions... Op. cit.

CAPÍTOL 2 – ELS CENTRES D'EDUCACIÓ ESPECIAL A LES COMARQUES DE GIRONA (1873-1997)

2.1. Els inicis d'una educació institucionalitzada

2.1.1. El Colegio de Ciegos y de Sordo-Mudos y Academia de Música, a Girona (1873-1876)

La primera institució educativa destinada a les persones amb discapacitats a Girona de la qual tenim constància fou "El Colegio de Ciegos y de Sordomudos y Academia de Música, bajo la dirección de D. Juan Carreras y Dágas y la protección de la sociedad Liceo Gerundense". Aquest centre es va crear el 1873. La iniciativa fou del mestre Joan Carreras i Dagas (Girona, 7 de setembre de 1823 – la Bisbal d'Empordà, 19 de novembre de 1900). Fou una breu experiència que només durà tres anys, ja que l'any 1876 el professor Carreras deixà el centre per anar a viure amb la seva família a Pons (França).

L'únic treball publicat fins al moment en què hi ha constància de l'existència d'aquesta institució⁹²³ és la tesi doctoral del Dr. Lluís Brugués sobre la música a la ciutat de Girona, en què es descriu bàsicament el treball del professor Joan Carreras com a músic més que no pas com a pedagog. Així doncs, el que ha estat

⁹²³ Tenim constància del seu treball bàsicament a través dels estudis efectuats pel Dr. Lluís Brugués en la seva tesi doctoral (1998), *La música a la ciutat de Girona (1888-1985)*. Universitat de Girona, i de les diferents publicacions que el músic Lluís Albert (l'Escala, 1923) ha donat a conèixer: ALBERT, L. (1955). *Carreras y Dagas*. Destino, núm. 952, pàg. 24-25; ALBERT, L. (1959). "Juan Carreras Dagas. En su biblioteca figuran las sardanas más antiguas". *Revista de Girona*, núm. 7, pàg. 57-59; ALBERT, L. (1992). "L'oblidat gironí Joan Carreras i Dagas". *Revista de Girona*, núm. 151, pàg. 12-13.

la primera institució educativa especialitzada per a persones amb discapacitats a Girona, l'obra del professor Carreras, ha passat, malauradament, sense pena ni glòria.⁹²⁴

El mestre Carreras fou un gran músic (fou el primer que va compondre simfonies per a instruments de cobla i va deixar escrites unes dues mil obres musicals). Tal com assenyalà Josep Maria Soler, deixeble seu, i que fou un dels fundadors de la cobla orquestra La Principal de la Bisbal (avui cobla oficial de la Generalitat de Catalunya), en parlar del seu mestre, Carreras: "No era un gèni, pero si un perfecte erudit y un tèctich impecable: coneixía d'una manera admirable l'armonia; pero en lo que sobressortía especialment era en el contrapunt y fuga: solfista esmeradísim, había sapigut inculcar en sos deixebles, deixant apart ma modestíssima personalitat, una pulcritud en la lectura del solfeig, que fins els que han resultat petits instrumentistes son excelents llegidors."⁹²⁵ Al llarg de 26 anys, Joan Carreras va reunir una impressionant biblioteca musical de manuscrits i impresos. Bàsicament, els documents que ens han arribat d'ell i els que alguns estudiosos han fet de la seva obra destaquen, principalment, aquesta faceta.⁹²⁶ A la Biblioteca de Catalunya, a Barcelona,⁹²⁷ es conserva aquest important fons musical que va ser adquirit a principis del segle XX per l'Institut d'Estudis Catalans.

⁹²⁴ No hi ha gaire informació sobre el mestre Joan Carreras. Per altra banda, s'han pogut trobar algunes dades en alguns dels mitjans de comunicació local que recollien algunes de les posicions polítiques del moment (republicanisme federal, liberalisme i catolicisme monàrquic): *El Boletín Republicano de la Provincia de Gerona*, que es va mantenir durant tot el Sexenni; *La Lucha* (liberal), entre els anys 1871-1910, i els diaris *El Rayo* i *El Norte*, lligats a la ideologia carlina i també a sectors clericals.

⁹²⁵ SOLER, J. M. "Homenatge al mestre Carreras Dagas". *L'Avenç del Empordà* (15 d'agost de 1907). Pàg. 5.

⁹²⁶ La mateixa *Enciclopèdia Catalana*, tot i que hi ha un error en la data de l'any de naixement, que sembla que no és el 1828, sinó el 1823, diu de Joan Carreras: "Professor de música, compositor i bibliògraf. Deixeble de l'organista Antoni Vidal i de Josep Barba. Vers el 1848 estrenà a Girona l'òpera *Rosamunda in Ravenna*, i a Madrid *Il rinnegato* i l'oratori *Los pastorcillos*. Fou mestre de capella de la catedral de Girona (1851-60) i professor a Barcelona, on també formà part de l'orquestra del Liceu. El 1872 tornà a Girona, on creà una acadèmia de música; el 1876 passà a França i residí cinc anys a Pons (Charente). S'establí a la Bisbal d'Empordà, on fou organista i mestre de capella de la parròquia. Aplegà una col·lecció d'instruments musicals i una valuosa biblioteca musical, que fou adquirida per la diputació de Barcelona i catalogada per Felip Pedrell". En cap cas no menciona la seva tasca com a educador especialitzat.

⁹²⁷ El Fons Carreras Dagas, que es troba a la Biblioteca de Catalunya (Secció de Música. Inventaris). Aquest fons començà a registrar-se el 12 de febrer de 1960. No se sap si es tracta d'un donatiu o d'una compra. Als anuaris de la Biblioteca s'hi ha pogut trobar una compra de manuscrits de l'any 1946 i una segona compra l'any 1960, segons manifesta la persona que sembla que ho va recopilar i transcriure a la Biblioteca de Catalunya, que, tot i que no hi consta la signatura de qui ho ha escrit, sembla que es diu Joana Crespi. Aquest important fons musical comprèn les composicions de Carreras Dagas, a més d'altres compositors com Antoni Mestre i F. Laporta que s'han organitzat en arxius a part. Aquest últim fons figurava en una part amb un sol número de registre (M 1850); el fons era a l'avantsala de música. En ordenar i encaixar el fons Laporta van sortir 12 caixes de documentació Laporta; per tant, s'inventarià i registrarà a part, i el topogràfic M 1850 s'anul·la per Laporta i passa a Fons Carreras i Dagas. També hi figuren reduccions per a cant i piano de parts d'òperes representades a diverses ciutats italianes. Sembla que hi ha hagut dos lliuraments més de material i en un d'ells hi havia un bitllet escrit a mà que diu: "Darrera adquisició de Carreras Dagas (Sra. Guilleumas té un inventari. Són 3 paquets)". La data possible podria ser 1973 o 1974. Es podria deduir que aquesta col·lecció va ser comprada als familiars de Carreras Dagas. (Aquest registre estigué fet entre la tardor de 1995 i la primavera de 1996). El quadre de classificació comprèn, entre d'altres: Música profana. Manuscrits;

Des de l'any 1867 hi ha moviments perquè la Biblioteca Musical y Museo Instrumental del professor Carreras pugui ser adquirit per la Comisión de Monumentos Históricos y Artísticos de la Provincia de Gerona. La intenció del professor Carreras és que tot el seu fons musical i instrumental resti al seu país, a la terra que el va veure néixer, Girona. Les converses amb la Diputació Provincial de Girona s'inicien el 15 de juny de 1870. El professor Carreras vivia i treballava a Barcelona. Amb els guanys de la venda de tot el fons volia poder iniciar l'experiència de muntar un centre i acadèmia de música per a sords i cecs. Tenia interès a aconseguir 12 mil duros, però estava disposat a aconseguir-ne menys a canvi que el fons es quedés a Girona. Però la manca de diners de la Diputació Provincial de Girona per fer front a la compra de la Biblioteca Musical y Museo Instrumental de Juan Carreras y Dagas va fer que aquesta col·lecció finalment anés a parar al que més endavant seria el fons musical de la Biblioteca de Catalunya. Malgrat el munt de gestions que es dugueren a terme entre les institucions i el mateix Joan Carreras, la Diputació gironina, molt a pesar seu, no va poder fer front a la despesa que suposava aquesta compra, i aquesta institució gironina feia palès que "[...] este cuerpo provincial siente tener que dejar consignado en actas, no poder recompensar los sacrificios y desvelos del Sr. Carreras, con la adquisición de la Biblioteca [...] máxime teniendo en consideración los beneficios que con ella reportaría a la provincia la Escuela o Colegio musical para sordos, mudos y ciegos que trataba de establecer dicho señor en esta capital, atendiendo el atraso de esta clase de enseñanza en España".⁹²⁸

Al llibre de Carles Rahola, quan parla dels *gironins esclarits*, diu de Joan Carreras i Dagas, en relació amb la compra de la biblioteca i museu, "[...] que foren adquirits per la Diputació de Barcelona, poc abans de la mort de Carreras i Dagas, el qual, renunciant els cent mil francs que li n'oferia el Govern francès, va cedir-los a aquella corporació per vint mil pessetes".⁹²⁹ Sembla que el 1889, Joan Carreras Dagas va oferir la col·lecció a la Diputació de Barcelona i que aquesta entitat la va

Música religiosa; Documentació musical; Altres impresos d'altres autors; etc. (hi ha algunes partitures en francès on surt el nom de JEAN CARRERAS; també en una partitura figura que "Juan Carreras Dagas es caballero de la Real Orden de Carlos III").

⁹²⁸ "Oficio en el que la Diputación Provincial de Gerona comunica no tener recursos para la compra de la Biblioteca Musical y Museo Instrumental de Juan Carreras y Dagas". (22 de setembre de 1870). Signatura: [CAGE/9/7954/14(3)] <<http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/rahis/01826418350170425210035/index.htm>> (1 d'agost de 2006). Font: ABVMC.

⁹²⁹ RAHOLA LLORENS, C. (1929). *La ciutat de Girona (volum II)*. Barcelona: Editorial Barcino. Pàg. 90.

comprar el 1892.⁹³⁰ La catalogació de tota aquesta important col·lecció va ser a càrrec de Felip Pedrell. La col·lecció Carreras Dagas i la de Pedrell constitueixen la base de les col·leccions de reserva de música de la Biblioteca de Catalunya i el nucli fundacional del Departament de Música, creat a instàncies del mateix Pedrell a finals de l'any 1917, a la Biblioteca de Catalunya, a Barcelona. El mateix Felip Pedrell havia afirmat que es devia a Joan Carreras la reconstrucció del gloriós art musical del Principat i de la seva història. Tot i que l'objectiu inicial de la venda de tot el seu fons patrimonial era poder iniciar el centre i acadèmia de música per a sords i cecs a Girona, a la pràctica —i tenint en compte que la venda pel que sembla finalment es féu molt més tard— no li serví per als objectius que inicialment s'havia proposat. Com veurem més endavant, per iniciar aquesta experiència a Girona —la primera a les nostres comarques— hagué de comptar amb l'ajut i el suport d'una societat gironina, el Liceo Gerundense.

Tot i la importància que tingué Joan Carreras i Dagas com a músic, no sempre ha estat valorat com a tal. El músic Lluís Albert⁹³¹ —nebot de la coneguda escriptora catalana Caterina Albert (Víctor Català)— destaca l'oblit que hi ha hagut d'aquest personatge important en la història de la música al nostre país. Entre els anys 1877 i 1892 rebé nombroses condecoracions i premis en l'àmbit musical, malauradament més a França —on visqué des del 1876 fins al 1880, data en què tornà a les comarques de Girona per establir-se a la Bisbal d'Empordà l'agost de 1880— que no pas al nostre país. L'acta de la sessió ordinària del consistori bisbalenc de 13 d'octubre de 1881 deixà constància que "Así mismo se dio cuenta de la instancia de D. Juan Carreras, maestro de música, de fecha de ayer, en la que hace saber al Municipio que acaba de ser premiado con medalla de oro en el Certamen Sellarés de Barcelona por la composición *Una festa major en la bella comarca ampurdanesa*; y como prueba de afecto y gratitud a esta villa trata de dedicarla al Ayuntamiento. Se acordó aceptar la oferta y dar las gracias por ello al Sr. Carreras al paso que felicitarle por el buen triunfo conseguido".⁹³²

⁹³⁰ Va rebre oferiments per a la compra d'aquest fons de moltes entitats i particulars. El professor Carreras tingué, des dels seus inicis, interès perquè aquest fons es quedés a Girona, la seva ciutat natal.

"Oficio en el que se exponen los pasos realizados para que se compre la Biblioteca Musical y Museo Instrumental de Juan Carreras y Dagas". (15 de juny de 1870). SIGNATURA: [CAGE/9/7954/14(2)]
<<http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/rahis/01316108614029276977680/index.htm>> (01 d'agost de 2006). Font: ABVMC.

⁹³¹ ALBERT, L. (1992). "L'oblidat gironí Joan Carreras i Dagas". *Revista de Girona*. Núm. 151. Pàg. 12-13.

⁹³² Acta de l'Ajuntament de la Bisbal d'Empordà (13 d'octubre de 1881). Font: ACBE.

Lluís Albert ha estat un dels principals estudiosos de l'obra musical de Joan Carreras i Dagas. A la col·lecció del mestre Carreras, Albert hi va trobar les sardanes curtes més antigues. El 30 de març de 2000, a la Casa de Cultura de Girona —a l'antiga capella de l'hospici, on avui hi ha l'auditori Josep Viader— es va commemorar el centenari de la mort de Joan Carreras i Dagas. Entre els diferents actes que es dugueren a terme, es projectà en vídeo un dels darrers concerts de l'Orquestra de Cambra, fundada el 1954, que havia dirigit el mestre Albert. En un d'aquells concerts havien interpretat una obra de Joan Carreras: la *Missa Pastoril* (missa amb tres solistes, cor, orquestra i tenora) que el mestre Albert havia trobat el 1955 i posteriorment arranjat i adaptat als temps actuals. A l'aplec de la Bisbal d'Empordà del diumenge 11 de juny de 2000, es va estrenar una sardana titulada *Troballa*, sardana anònima del segle XVIII que el mestre Albert havia arranjat a partir d'una sardana que en el seu dia havia trobat dins el fons documental del mestre Carreras que avui es conserva a la Biblioteca de Catalunya. També, en cadascun dels tres concerts de comiat de l'Orquestra de Cambra de Girona que es dugueren a terme entre febrer i març de 1996, s'arribà a interpretar una altra peça de Carreras i Dagas, la cançó *Enyorança*. També fou autor d'òperes, *Los pastorcillos*, representada a Madrid, i *Il rinnegato* i *Rosamunda in Ravenna*, representada a Girona. Joan Carreras i Dagas és, per tant, un autor i un musicòleg poc estudiat i treballat des d'aquest vessant. El mestre Lluís Albert, músic gironí, ha estat el gran difusor de l'obra de Carreras. Malauradament, també és poc conegut el seu vessant com a professor de nois i noies amb deficiències sensorials. Un dels deixebles del mestre Carreras, Josep M. Soler, que seria director de la cobla orquestra La Principal de la Bisbal,⁹³³ el 1907 —gairebé set anys després de la seva mort— demanà al consistori bisbalenc que donés el nom del mestre Carreras a un dels carrers de la vila. Actualment, a la Bisbal d'Empordà hi ha una plaça dedicada al mestre.

Sabem que fou deixeble d'Anton Vidal, organista de la col·legial de Sant Feliu de Girona, i del mestre de capella de la Catedral de Girona Josep Barba. El 1844 va

⁹³³ LA PRINCIPAL DE LA BISBAL fou creada l'any 1888. En foren els fundadors Josep Canet, Josep Casanovas, Josep Collboni, Rafael Godó, Marià Marenyà, Narcís Martí, Robert Mercader, Jacint Solà, Simó Teixidor i Sebastià Vila. A l'Escola de Música de la Bisbal, sota la direcció del mestre Carreras, s'hi formaren alguns d'aquests músics —com Josep Casanovas—, actuals i futurs d'aquesta cobla. L'any 1891 es va produir la primera gran reforma de l'estructura de la cobla bàsicament a partir de la incorporació de músics formats a l'escola de música del mestre Carreras. L'any 1932, un premi que va obtenir a Sant Feliu de Guíxols li valgué el títol de cobla oficial de la Generalitat de Catalunya, títol que fou restituit pel president Tarradellas el 8 de setembre de 1978. L'any 1988, en commemoració del seu centenari, rebia la Creu de Sant Jordi. L'any 1992 va ser escollida cobla olímpica de Barcelona 1992.

fundar un establiment musical a Girona. Tenia 21 anys, tal com assenyalava el Dr. Brugués.⁹³⁴ El mestre Francesc Civil i Castellví, músic, compositor, professor de música, director de formacions musicals i historiador de la música a les comarques de Girona, en una nota de premsa publicada al diari *Los Sitios* de Girona el 1948, en commemoració dels 100 anys de la fundació d'aquesta escola de música, la primera de què es té constància a Girona, destaca la importància que tingué per a la ciutat aquest esdeveniment.⁹³⁵ Sabem també que tingué de mestre Joan Vilà, mestre d'instrucció primària de la ciutat de Girona. En aquest mateix establiment treballà com a ajudant del 1853 al 1855.

El mestre Joan Carreras fou també, durant algunes temporades —no consecutives, des del 1849-1850 fins al 1856-1857—, director de l'orquestra del Teatre Municipal de Girona, on va dirigir òpera i sarsuela, i també hi ha constància que algunes vegades hi exercia com a pianista. Des del 1851 fins el 1860 fou mestre de capella de la Catedral de Girona i fou també cantor. Sabem que va entrar a formar part de l'orquestra del Liceu i que va compaginar (o almenys sembla que així ho va fer) la feina, des de l'any 1859, de mestre de capella de l'església de Nostra Senyora del Pi de Barcelona i la tasca docent, com a ajudant en les classes d'instrucció primària elemental, especialment de pàrvuls, dels anys 1858 al 1860, a l'establiment de Federico Roig y Palau, empresari i professor del col·legi de 1r i 2n ensenyament San Luis, incorporat a l'institut de la província de Barcelona, al carrer Caçador, 3, de la mateixa ciutat de Barcelona.⁹³⁶ Això va motivar que traslladés la seva residència a aquesta ciutat.

El 1861 hi ha una vacant a l'Escuela de Ciegos y Sordomudos de Barcelona i es convoquen "oposiciones para proveer la plaza de maestro de música y director de orquesta". Havia quedat vacant la plaça de mestre d'una de les classes de música d'aquesta escola per la mort del mestre que n'estava al capdavant, el professor Josep Clariana. A principis de l'any 1861 es va concedir la plaça d'honor a

⁹³⁴ BRUGUÉS AGUSTÍ, L. (1998). Op. cit.

⁹³⁵ CIVIL, F. "Hace cien años que el compositor y musicógrafo don Juan Carreras fundó en Gerona una Escuela de Música". *Los Sitios* (26 de novembre de 1948). Pàg. 3.

⁹³⁶ Hem de suposar que aquest centre estava establert en el mateix carrer on l'any 1879 s'establiria l'Escola Municipal de Cecs i Sordmuts de Barcelona, ja que a l'antic convent de Sant Caietà s'instal·larien els jutjats municipals, i sent anterior a l'establiment de l'escola especialitzada on treballaria el professor Carreras, entenem que no hi tenien res a veure. Entenem que o bé el professor Carreras es vincula amb l'Escola Municipal de Cecs de Barcelona pels problemes de vista que tenia el seu fill o bé perquè per aquella època, com a músic de l'orquestra del Liceu, té coneixement que a l'Escola Municipal de Cecs necessiten un músic per fer classes.

Josep Clariana, com a director general de l'establiment, però no arribà a prendre possessió del càrrec perquè el 19 de juliol d'aquell mateix morí. La Junta va proposar que la direcció estigués a càrrec del professor Pere Llorens i el 17 de novembre de 1861 es convocaren les oposicions. Dels cinc aspirants que s'hi presentaren, el professor Carreras guanyà la plaça i fou nomenat professor de la institució el 4 de desembre de 1861. Els alumnes cecs simultaniejaven els estudis intel·lectuals amb els musicals. L'educació musical tenia importància en els estudis d'aquests infants i joves. Antoni Rispa, en relació amb l'orquestra i la banda de la classe de cecs que dirigia el professor Carreras, deixà escrit que "[...] son también muy notables, ocupando el primer lugar entre las de las escuelas de ciegos que he visitado, y merecen los elogios de cuantos las oyen, tanto en el establecimiento como en las muchas funciones públicas á que son llamadas".⁹³⁷

L'educació musical (ensenyament de solfeig) era a càrrec dels professors Pere Llorens (que seria nomenat director de l'escola de cecs l'octubre de 1861) i Joan Carreras i de l'auxiliar Domingo Bonet. Tant per a la part literària com per a la de solfeig s'utilitzava —com hem assenyalat anteriorment— el sistema Llorens (es deixava utilitzar el mètode Braille poques vegades i en casos d'alumnes adults que pertanyien al grup dels més grans). El sistema Llorens, que s'havia publicat el 1857, era conegut dos anys abans. Es tractava d'un sistema basat en la descomposició de les ratlles que hi ha en un paral·lelogram. El sistema Braille s'havia introduït a Espanya al voltant de 1840. Fou, sembla, una implantació molt lenta. Hi havia, en aquell moment, diferents mètodes i invents per poder llegir música. Fou en la dècada següent que s'implantaren dos nous sistemes musicogràfics a Espanya: el del madrileny Gabriel Abreu i el del barceloní Pere Llorens. El mètode Llorens, a diferència del d'Abreu, serví també per representar la música, la literatura i les xifres utilitzant per a cadascuna d'aquestes matèries signes diferents. Era —com el d'Abreu— basat en el sistema Braille.

Hi havia d'auxiliar Joaquim Ayné a la classe de violí i nomenaren Cayetano Pullés (que havia estat un dels primers alumnes de l'escola) ajudant interí des del 26 d'octubre de 1859, quan entrà a formar part de l'escola com a afinador de pianos. El 1864 s'amplià el personal de la secció superior de música i l'1 de juliol d'aquell mateix any entrà com a ajudant de l'escola Laureà Carreras, fill del

⁹³⁷ RISPA, A. (1865). Op. cit. Pàg. 120.

professor Joan Carreras (tot i que com a voluntari ja hi havia col·laborat anteriorment), i per a la secció de nenes, Maria Mestres i Tapies.

Laureà Carreras i Roure va modificar el sistema Braille-Abreu per escriure música per als cecs.⁹³⁸ Va ser premiat a l'Exposició General Catalana de Barcelona (1871). Fou autor també d'algunes composicions i d'una important col·lecció de cants i balls populars espanyols. Fou nomenat músic major d'artilleria i va passar a la guarnició de Manila (Filipines), on morí el 1887, tres anys abans de la mort del seu pare. El professor Carreras tingué altres fills i filles (set en total), no lligats tan directament amb l'activitat del seu pare com el seu fill Laureà. N'hi haurà dos més que l'ajudaran a Girona en el col·legi que hi establiran. Un fou Joan de Déu Carreras Roure, nascut el 1851, catedràtic i musicògraf. Havia estudiat a Girona i Bordeus la carrera de Magisteri i Comerç. Quan la seva família, el 1876, es traslladà a Pons (França) entrà a formar part com a professor de llengua espanyola al col·legi d'ensenyament secundari d'aquesta ciutat. Havia dut també una important activitat musical, sobretot quan tornà amb la seva família, tasca que compartí amb l'ensenyament de la llengua francesa. Treballà, el 1897, a la Corunya, i més tard a l'Institut de Reus. Publicà alguns treballs, dels quals val la pena destacar el de l'any 1894, *Beneficios morales que reportan a las clases populares las sociedades corales creadas por el inmortal poeta y músico*.⁹³⁹ Aquest treball fou premiat amb una Lira de Plata i el títol de soci honorari de La Taponera en el primer certamen literari de Palafrugell el 1894. L'altre fou Antoni Carreras Roure, de qui no tenim gaires dades, només que tenia 22 anys quan es traslladen amb els seus pares i germans a Girona.

Sabem dels problemes de vista que tenia Laureà Carreras, i a partir d'un informe del Dr. Torrents, professor de medicina i cirurgia, que es conserva a l'Arxiu de l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona (AIMEB), tenim coneixement dels problemes de salut del fill del professor Carreras. El Dr. Torrents parla d'una malaltia amb "[...] diagnóstico de escropulosa. Enfermedad muy invidiosa, por lo costoso que es su tratamiento. Como la experiencia nos ha manifestado muchas y

⁹³⁸ El 5 d'agost de 1873, tal com hem assenyalat anteriorment, va presentar una màquina que modificava (millorava) el sistema Braille i d'Abreu per a la notació musical, i la modificava bàsicament en una millora en el traç (relleu per a la lectura que fan servir les persones cegues), de manera que millorava la desigualtat i imperfecció dels punts, la poca seguretat que oferien per a l'exactitud de l'escrit i la quantitat de temps que s'havia d'esmerçar per a l'escriptura. El seu mètode —i en paraules del mateix Laureà Carreras— millorava el sistema Llorens (del professor Pere Llorens), el qual no hi mostrarà cap mena de simpatia. Malauradament aquest sistema no tingué prou implantació, malgrat els esforços que en aquest sentit havia esmerçat Laureà Carreras i Roure.

⁹³⁹ CARRERAS ROURE, J. d. D. (1894). *Beneficios morales que reportan a las clases populares las sociedades corales creadas por el inmortal poeta y músico D. José Anselmo Clavé*. Palafrugell: Establecimiento Tipográfico de La Lucha.

muchas veces que la mejor medicación es la Metasincrita (o sea mutación de aires por largo tiempo) acompañada de un buen régimen de alimentación [...]”⁹⁴⁰. És probable que aquesta fos una de les raons que va obligar el professor Carreras a marxar de la ciutat de Barcelona i buscar llocs millors per a la recuperació del seu fill, primer a Girona i més tard a Pons (França). Tot i que desconeixem els motius que el portaren a formar part com a músic major d'artilleria a la guarnició de Manila (Filipines), sabem que Laureà Carreras morí allí als 40 anys.

Laureà Carreras i Roure (1848-1887), compositor com el seu pare, havia nascut a Girona, on havia estat músic major per oposició. Havia estudiat música amb el seu pare. Fou ajudant a l'Escola de Cecs de Barcelona (va ser ajudant —com a voluntari i sense rebre cap mena de compensació econòmica— de la classe de música des del desembre de 1861 fins al juliol de 1864). Laureà Carreras tenia certs problemes a la vista (al llarg de la seva vida havia hagut de ser intervingut quirúrgicament diverses vegades). No sabem fins a quin punt tenia problemes de visió, però molt possiblement l'afectació a la vista del seu fill fou determinant perquè Joan Carreras tingués un cert interès per l'educació de les persones cegues.⁹⁴¹ Sabem que el 1867, arran d'una sisena operació i pel fet d'haver d'estar de baixa durant una bona temporada, Laureà Carreras fou substituït per Fernando Vilajeliu, professor de música i cosí seu, fins al 20 de novembre de 1868, data en què es reincorporà a l'escola com a ajudant de la classe d'orquestra de tots els instruments. El 16 de gener de 1869, Laureà Carreras havia sol·licitat la plaça d'auxiliar de sordmuts que ocupava des de llavors Francesc d'A. Valls i Ronquillo pel

⁹⁴⁰ Certificat del Dr. Torrents, professor en medicina i cirurgia (11 d'octubre de 1867). Font: AIMEB (Codi Class. B100. Actes protocol·laris i rel. externes. 1844-1870. Sig. 10038).

⁹⁴¹ En un document que hi ha a l'Archivo General de la Administración (Alcalá de Henares), “Memoria sobre la reforma de los aparatos de Braille y Abreu presentada por el ayudante de la clase superior de música de la escuela de ciegos y de sordo mudos de Barcelona”, que Laureà Carreras dirigeix a la Dirección General de Instrucción Pública (Ministeri de Foment) el 5 d'agost de 1873 (el document està signat l'any 1871) deixa entreveure —en la introducció de la memòria— la sort que té pel fet que “[...] tuviera que dedicarme a la enseñanza de la más desventurada clase de la sociedad [...] Los seres desgraciados que viven en el mundo, sin haber saludado la luz, son sin duda alguna dignos de la mayor compasión; y los que hemos recibido del Hacedor Supremo el inapreciable don de la vista, no podemos permanecer impasibles ante tanto infortunio, y nosotros que conocemos por experiencia lo que vale el primero de los sentidos, daríamos pruebas de insensible corazón y de indiferencia ante la desgracia de los demás, olvidando la compasión en beneficio de los que son nuestros hermanos, si no trabajáramos según nuestra posibilidad y con todo el esfuerzo que permitan nuestras facultades físicas, intelectuales y morales, para hacerles llevadero su infortunio, supliendo en cuanto sea posible con el arte la falta de vista, y poniéndolos en contacto con el mundo exterior”. Aquest contundent text, per altra banda, deixa entreveure que, si bé sabem dels problemes de visió de Laureà Carreras, aquests problemes mai no suposaren un impediment, i en qualsevol cas, ell —per suposat— no es considerava, i no era, tanmateix, una persona cega.

“Memoria sobre la reforma de los aparatos de Braille y Abreu presentada por el ayudante de la clase superior de música de la escuela de ciegos y de sordo mudos de Barcelona”. Laureà Carreras i Roure (1 d'agost de 1871). Font: AGAAH. SIG. (5) 16 Sig. 32/8785.

fet que aquest darrer passava a ocupar la plaça de mestre que fins a la seva mort havia ocupat el mestre Antonio Rispa.

El professor Carreras era un gran professional.⁹⁴² No sabem fins a quin punt hi havia discrepàncies amb la resta del professorat de l'Escola Municipal de Cecs i Sordmuts de Barcelona; el que sí que hem pogut trobar són algunes cartes,⁹⁴³ al fons de l'arxiu de l'IMEB, en les quals el professor Pere Llorens mostrava el seu rebuig al fet que el professor Carreras comprés materials per a l'estudi del piano — a manca d'aquesta documentació a l'escola de Barcelona— a la Escuela Nacional de Madrid. El mestre Pere Llorens era també l'encarregat de la impremta de l'escola. També, des de l'arribada del professor Carreras, el 1861, havia reclamat nombroses vegades mètodes per a l'estudi dels instruments. També hi havia problemes amb els components de la banda i l'orquestra de l'escola, que no tenia prou alumnes per poder actuar. Hi ha una carta, de 23 de novembre de 1871, escrita per tot un conjunt d'alumnes de l'Escola Municipal de Cecs de la ciutat de Barcelona que es conserva a l'Archivo de la Administración, a Alcalá de Henares, en què els alumnes mostren el seu rebuig al mètode del professor Llorens i, en canvi, lloen el del professor Laureà Carreras.

"Sabido es, que se han inventado varios sistemas para la enseñanza de los ciegos, y aunque algunos se asemejan, no existen más que dos sistemas; esto es, el tipográfico y el de puntos. El sistema tipográfico es difícil de aprender y tiene el inconveniente de que una vez escrito, muchas veces le es muy difícil al mismo ejecutante volverlo á leer, y por lo tanto, mas costoso le es á un extraño.

El sistema de puntos suele ser más fácil. Puede leerlo perfectamente cualquiera: que es preferible por su fácil enseñanza y por la unificación de la misma, lo demuestra claramente el ser adoptado por el Colegio de Madrid y todos los de las grandes ciudades donde se encuentran los hombres más estudiosos y competentes que llevan la iniciativa de la civilización europea.

En este Colegio, Señor, se enseña con preferencia el sistema tipográfico, y los alumnos de este colegio se encuentran incomunicados con los de Madrid y los de todas las demás escuelas, y á no ser por el Director de la clase de música D. Juan Carreras y el ayudante de la misma D. Laureano Carreras, los cuales, no solo se han dignado enseñarles el sistema de puntos, sino que este último á fuerza de estudios ha inventado una maquina sobre el mismo sistema que ha simplificado en un 80 por ciento toda clase de escrituras [...]."⁹⁴⁴

⁹⁴² No podem transcriure totes les seves intervencions (cartes, instàncies memòries, etc.) que al llarg del temps que estigué treballant a l'Escola Municipal de Cecs i Sordmuts de Barcelona sorgiren de la seva ploma. De la lectura d'aquests documents escrits que es troben a l'Arxiu de l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona, podem observar amb tota claredat que es tractava d'un gran professional preocupat per l'educació dels seus alumnes, i pel que sembla un bon company, perquè a la mort del professor de violí Joaquín Aymé, el 17 de juliol de 1869, tingué cura de retre-li un sentit homenatge, creant una marxa —no podia ser menys, com a músic que era— que li dedicà com a tribut a la seva memòria.

⁹⁴³ Font: AIMEB [Codi Class. B100. Actes protocol·laris i rel. externes. 1844-1870. Sig. 10038].

⁹⁴⁴ Barcelona. Escuela de Sordomudos y Ciegos. (23 de novembre de 1871). Font: AGAAH. SIG.: 32/8666.

La Dra. Esther Burgos, en un article sobre les musicografies d'Abreu i Llorens, ressalta, en canvi, que "lo más notable del método del profesor Llorens fue su excelente aceptación por casi todos sus coetáneos. Recibió numerosas críticas favorables y, por lo general, fue muy bien recibido en todos los ámbitos educativos y centros de enseñanza pero, por alguna circunstancia, no terminó de implantarse como los restantes sistemas de puntos que él mismo había criticado durante toda su vida".⁹⁴⁵ Sigui per una raó o per una altra, el cert és que ambdós mètodes no van evolucionar com s'esperava. És probable que apareguessin certs ressentiments entre els uns i els altres. Si els alumnes criticaven obertament el mètode Llorens, un professor, Domingo Bonet (que havia estat ajudant amb el professor Joan Carreras), en fou un gran admirador i n'arribà a dur a terme una versió ampliada i corregida, el 1896, que fou una tercera edició del *sistema musical de escritura en relieve*. El sistema Braille no seria imposat definitivament a l'Escola de Sordmuts i Cecs fins al 1918. No sabem fins a quin punt situacions com aquestes ajudaren també a prendre una decisió al professor Carreras per marxar de la institució barcelonina i canviar d'aires. El 3 de gener de 1873, Joan Carreras i Dagas renuncià al càrrec de professor i director de l'orquestra de música de l'Escuela de Ciegos y Sordomudos de Barcelona.⁹⁴⁶ Nomenaren substitut el professor Luciano Molist. També Laureà Carreras ocupà la plaça fins al 1873, data en què, amb la seva família, es traslladà a Girona una altra vegada. El 15 de febrer d'aquell mateix any cessa com a professor auxiliar de l'Escola. Acorden nomenar alguns dels alumnes més avantatjats per substituir-lo.

Un reial decret que aprovava el reglament per al règim i govern del Colegio Nacional de Sordomudos y de Ciegos establia les intencions que havia deixat paleses la Llei d'instrucció pública de 1857 (Llei Moyano) i que quedaven recollides en la mateixa exposició de motius d'aquest decret:

"Otra cosa sería si la previsora y humanitaria disposición contenida en el art. 108 de la Ley de Instrucción pública de 1857 se hubiera cumplido en toda España, pues tendríamos de este modo en cada distrito universitario una Escuela, cuando menos, destinada exclusivamente a la educación de los sordomudos y de los ciegos, y con este núcleo de establecimientos oficiales repartidos en toda la Península, y sostenidos por las provincia correspondientes a cada demarcación universitaria, fácil labor hubiese sido la de organizar estas instituciones bajo un régimen común,

⁹⁴⁵ BURGOS BORDONAU, E. (2005). "Las musicografías de Abreu y Llorens: dos sistemas alternativos a la recepción del braille en España". *Integración. Revista sobre Ceguera y Deficiencia Visual*. Núm. 46. Pàg. 7-12. Pàg. 11.

⁹⁴⁶ Tot i que a l'obra de Valls y Ronquillo, F. d. A. (1888). *Memoria relativa á la escuela municipal de ciegos y de sordomudos de Barcelona* (Barcelona: Tipo-litografía de los sucesores de N. Ramírez y C^a) figura que el professor Joan Carreras dimitiria de la plaça de mestre el novembre de 1872 i que l'acceptació d'aquesta dimissió no es produiria fins al 23 de desembre d'aquell mateix any.

dando a la enseñanza unidad de programas y de procedimientos educativos, de todo punto indispensables, para que resulte útil la simpática y bienhechora obra de redimir de la esclavitud de la ignorancia a los infelices seres que, además, veo esclavos de su carencia de vista o de palabra.⁹⁴⁷

A la pràctica foren pocs⁹⁴⁸ els districtes universitaris que varen respondre a la crida de la Llei d'instrucció pública de l'any 1857:

"[...] unida a la escasez de Escuelas especiales de carácter municipal o provincial y al corto número de instituciones de este género creadas por Corporaciones o por particulares, sin olvidar tampoco las rémoras y dificultades con que se lucha, no obstante preceptos terminantes para que los anormales sean admitidos en las Escuelas comunes, nos han traído como lamentable consecuencia al hecho desconsolador de que, existiendo en España más de 30.000 individuos necesitados de sistemas educativos especiales, solamente un millar escaso de éstos reciben el beneficio de la enseñanza más o menos completa entre todos los establecimientos oficiales y particulares existentes, dejando al resto en la más absoluta ignorancia y constituyendo una carga y a la vez un peligro para la sociedad".⁹⁴⁹

L'exemple de l'escola del professor Carreras fou precisament un d'aquests pocs, almenys en terres gironines.

L'estiu de 1873, el professor Carreras duqué a terme una sèrie de gestions amb l'Ajuntament de la ciutat de Girona, on aleshores hi havia d'alcalde⁹⁵⁰ Josep Prats i Font, per tal que el consistori gironí facilités un local perquè el professor Carreras pogués dur a terme la seva escola. Una instància que Joan Carreras ("Director d'una Escola de Cegos y Shorts-muts pera instalar el establiment en un local contiguo á la Universitat") els adreçava en data 18 d'agost de 1873 ("Extesa en paper del sello II.º -0,50 cèntims de pesseta, de l'any 1873. Núm 3.956.724") deia el següent:

"Juan Carreras y Dagas, vecino y natural de la presente Ciudad, Director del Colegio de Ciegos y de Sordo-mudos, á ese Ayuntamiento con la debida consideración expone: Que no ha podido menos de llamar la atención del exponente, dedicado desde muchos años á las enseñanzas de los Ciegos y Sordomudos, el gran número de estos desgraciados que existen en esta Provincia según consta de datos estadísticos oficiales. El gran celo que distingue á esa Corporación para el bien estar de todos sus administrados mueve al recurrente á exponerle los benéficos planes que abriga para dulcificar tamaña desgracia, proporcionándoles las nociones de ciencia que necesitan para sacarlos del estado de aislamiento en que se encuentran en medio de la sociedad, así como allegarles recursos para proporcionarles una decorosa subsistencia fundada en el trabajo manual de los mismos. La primera base de este humanitario pensamiento, es un local que á las condiciones de independencia reúna las higiénicas, para formar un

⁹⁴⁷ Real Decreto aprobando el adjunto reglamento para el régimen y gobierno del Colegio Nacional de Sordomudos y de Ciegos. *Gazeta de Madrid*. Any CCXLL. Núm. 294 (21 d'octubre de 1902). Pàg. 259-263.

⁹⁴⁸ Sabem, tal com hem assenyalat anteriorment, dels districtes de Salamanca, Santiago i Valladolid (tot i que Barcelona ja ho havia fet anteriorment).

⁹⁴⁹ Real Decreto aprobando el adjunto reglamento para el régimen y gobierno del Colegio Nacional de Sordomudos y de Ciegos. Op. cit.

⁹⁵⁰ En el període que funcionà a Girona l'escola del professor Carreras hi hagué a la ciutat diferents alcaldes: Josep Prats i Font (29/05/1873); Ignasi Bassols i de Rovira (08/01/1874); Pere Grahit i Vié (15/10/1874); Marià de Camps i de Feliu (16/07/1875).

establecimiento donde puedan albergarse; y creyendo que el local contiguo á la Universidad libre de esta Ciudad, es el más apropósito para este objeto, del cual cree que ese Cabildo puede disponer, el recurrente en interés de las clases arriba mencionadas, se atreve á pedir á esa Corporación la cesión bajo las condiciones de perpetuidad y demás que juzgue convenientes, con tal que estén al alcance de los recursos de que puede disponer un particular, que no cuenta con más medios que los que le proporciona su arte.

Seguro que esta filantrópica hallará eco en el buen corazón de ese Cabildo

Suplica: se digne tomarla en consideración: favor que no podrán menos de agradecer tantos desvalidos, lo mismo que nuestra querida patria, como igualmente y de un modo particular el suplicante.= Gerona 18 de Agosto de 1873.= Juan Carreras y Dagas.=Rubricado.=Ayuntamiento popular de la inmortal ciudad de Gerona.

[De l'original existent dintre el lligall de la Secció d'Instrucció Pública. "Universidad literaria etc." – "Sobre su restablecimiento" – Arxiu Municipal de Girona]⁹⁵¹

L'acta del ple municipal de l'Ajuntament de Girona de 2 de setembre de 1873 recollia que

"[...] se dio cuenta de una instancia en la que el ciudadano Juan Carreras pide que se le ceda perpetuamente para una escuela de ciegos y sordomudos que se propone establecer en la parte de edificio de la antigua universidad literaria de que se ha apoderado el ramo de guerra; y en su consecuencia, considerando que no cabe tratar de la expresada cesión, sin que antes el cuerpo municipal haya reivindicado la precitada parte de edificio; el Ayuntamiento acordó que sin perjuicio de pasar la susodicha instancia á informe de la Comisión de Admon., se dirija un oficio al Sor. Gobernador militar en demanda de que fuerza reintegrada aquella pertinencia al patrimonio común de este Municipio".⁹⁵²

Al cap d'uns dies, en una altra comunicació, de 9 de setembre de 1873, de l'Ajuntament de Girona al governador militar en què es reclamava un local que pertanyia a la Universidad Libre de la ciutat de Girona que aleshores estava ocupat pel ram de Guerra, en relació amb la petició que el professor Joan Carreras havia fet a l'Ajuntament perquè se li cedís una part de l'edifici on es trobava establerta la Universitat Lliure de la ciutat, es manifestava que:

"[...] teniendo por objeto aquella pretensión, el de reedificar la expresada parte de edificio para establecer en ella una Escuela provincial de la enseñanza de Ciegos y de sordo-mudos, humanitario y laudable pensamiento que este Cabildo ha prohijado con viva solicitud y á cuya realización está dispuesto á cooperar eficazmente.

Pero al constituirse en el terreno, objeto de la cesión solicitada, para tener verdadero conocimiento de la extensión y circunstancias de la expresada parte de edificio, ha observado con extrañeza, que las derruidas estancias que antiguamente la constituían, se hallan agregadas al huerto á ella contiguo procedente del edificio que fue convento de Dominicos y del cual, según parece, se halla en posesión ese Gobierno militar de la provincia.

Examinados los títulos de propiedad de aquel establecimiento universitario y los numerosos antecedentes que se hallan relacionados con el mismo, resulta que todo aquel edificio pertenece en totalidad y en pleno dominio á esta corporación municipal, sin que en tiempo alguno haya cedido ni enagenado parte alguna de él a

⁹⁵¹ TORROELLA, J. B. (1906). *El estudi general ó Universitat Literaria de Girona. Ensaig hisòric=crítich. [Monografia llorejada ab el premi del Ecm. Ajuntament de Girona en el Certàmen celebrat per la "Asociación Literaria" l'any 1900]. (Segona edició corregida y aumentada é ilustrada ab fotogravats ed.)*. Girona: Impremta y Llibreria de P. Torres. Pàg. 250-251.

⁹⁵² Actes municipals. Any 1873. Volum 468. Font: AMGI.

ninguna persona alguna ni corporación, siendo por lo tanto de inferir que la ocupación por la Comandancia general de la expresada parte de edificio que solicita el señor Carreras, debe precisamente derivar del estado de abandono en que el Ayuntamiento ha tenido durante un largo número de años aquella pertenencia de resultas de haber sido destruida por el bombardeo que sufrió esta población durante los memorables sitios de 1808 y 1809.

No es de este lugar entrar en mayores consideraciones sobre el derecho de este Ayuntamiento, á la total posesión del referido edificio, bastando ver, para convencerse de la exactitud de esta aseveración, el carácter arquitectónico de la fachada en toda su extensión y el orden uniforme de las aberturas del propio edificio, y por lo tanto me limitaré á exponer á la consideración de V.S. la conveniencia del desocupo de dichas estancias para que en ellas pueda constituirse la útil y filantrópica Escuela de ciegos y sordomudos que trata de establecer el señor Carreras.

Así, pues, ruego á V.S. encarecidamente, se sirva dictar las disposiciones oportunas al objeto de que el Ayuntamiento sea reintegrado en la posesión del consabido cuerpo de edificio.=Salud y prosperidad.=Gerona 9 de Setiembre de 1873.=El Alcalde Presidente, José Prats.=Rubricado.=P.A. de S.E.=Julián de Chía, Secretario.=Rubricado.=Sr. Gobernador militar de esta provincia.

[Del plec "Expediente sobre reversión de un trozo de edificio, etc.- Propios.- Instrucción pública." - Lligall "Universidad literaria. Sobre su establecimiento." - Arxiu Municipal de Girona].⁹⁵³

No sabem com va acabar definitivament aquesta petició que havia formulat el professor Carreras.⁹⁵⁴ Un primer assaig del que seria el "Colegio de Ciegos y de Sordomudos y Academia de Música bajo la dirección de D. Juan Carreras y Dágas y la protección de la sociedad Liceo Gerundense", a Girona, es duqué a terme el gener de 1873, quan el professor Carreras havia plegat com a professor de l'Escola Municipal de Cecs i Sordmuts a Barcelona, als locals de l'aleshores Colegio de Gerona, amb alguns cecs i sordmuts. Aquests primers treballs duraren 6 mesos. Aquesta primera iniciativa, que de fet formalment se l'hauria de considerar anterior a la creació del Colegio de Ciegos y Sordomudos y Academia de Música, tingué una bona acollida per part de la ciutadania gironina. Fins aleshores, no hi ha constància que a Girona, i a les seves comarques, hi hagués hagut alguna iniciativa per a l'atenció a les persones amb discapacitats. A l'Arxiu Històric de l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona (IMEB) hi figuren alumnes d'altres procedències de la geografia catalana, no només de la ciutat de Barcelona. N'hi ha que procedeixen de diferents poblacions de les comarques de Girona. El primer d'aquests alumnes —cec de naixement— que hem pogut localitzar fou Eduardo Bosoms, natural de Ripoll, amb 22 anys, que era a la Casa de Beneficència. La sol·licitud d'entrada a la institució és de 24 de desembre de 1868.

⁹⁵³ TORROELLA, J. B. (1906). Op. cit.

⁹⁵⁴ El local de la Universitat Lliure de Girona era a dalt, a la plaça de Sant Domènec, a Les Àligues (avui seu del Rectorat de la Universitat de Girona). Va funcionar del 69 fins al curs 1873-74. Probablement quan Carreras demana això és quan tanquen la Universitat. L'edifici era propietat de l'Ajuntament. Una vegada tancada la Universitat, aquest espai es va destinar a mil coses. Hi ha la Guàrdia Civil, els cotxes dels morts, etc. Se sap que ho van permutar per alguns dels baluards de la Gran Via.

A la ciutat de Girona funcionava l'associació Liceo Gerundense. Aquesta entitat tenia l'origen en una altra d'anomenada Casino Gerundense, una entitat que s'havia creat a la ciutat oficialment el 1848, tot i que havia iniciat les activitats el 1845. El 1853, el Casino Gerundense es fusionà amb una antiga societat, El Liceo Gerundense,⁹⁵⁵ amb la qual havien compartit —entre la classe alta gironina— tasques recreatives i culturals. Anys més tard, el Liceo Gerundense publicaria un butlletí. El primer número d'aquest butlletí apareix el 25 de març de 1883 i el darrer l'1 de juliol del mateix any. La col·lecció de 5 números esdevindrà òrgan oficial de l'entitat.⁹⁵⁶

Fou a través d'aquesta entitat, el Liceo Gerundense, que el professor Carreras rebé el suport necessari per poder dur a terme la seva escola. A la vegada, en el mateix col·legi, en un espai i en altres hores, els fills dels socis del Liceo Gerundense també rebien formació. El 30 d'agost de 1873 es formalitzava la constitució de l'entitat a l'empara, per tant, de l'entitat Liceo Gerundense. La primera acta de constitució, atesa la seva importància, la reproduïm íntegrament:

“Acta 1ª

En la ciudad de Gerona á los 30 de Agosto de 1873: Reunidos en el Salón del Antiguo Circo Gerundense calle de la Forsa nº 29 algunos de los que suscribieron las bases para la Sociedad que se organiza, propuestas en la circular del 30 de julio último, a cuya reunión han sido invitados todos los suscritos por medio de particular aviso de esta fecha, para elegir la Comisión organizadora y para lo demás concerniente a la inmediata constitución de la misma sociedad, se procedió ante todo á la lectura de dichas bases, que con las modificaciones y adiciones propuestas en este acto son como sigue:

1ª Bajo el título de Liceo Gerundense se constituye una Sociedad con el principal objeto de fomentar la instrucción y moralización de la juventud, particularmente de las clases desvalidas, y el inmediato de proteger, como a este efecto conducentes, el Colegio de Ciegos y de Sordo-mudos y la Academia de música, que D. Juan Carreras trata de establecer en esta ciudad; llevando también la idea de proporcionar á los socios un centro de reunión y recreo en el citado edificio, donde habrá un gabinete de lectura, una biblioteca literario-musical, frecuentes veladas musicales, amenizadas con el piano y armonium, y además dos conciertos cada mes organizados y dirigidos por el mismo D. Juan Carreras.

2ª Serán socios protectores ó de número los que, satisfaciendo la cuota mensual de 5 pesetas, y otras 10 pesetas de entrada si el ingreso tiene lugar después del año actual, podrán asistir á los conciertos y veladas musicales y disfrutar de las demás ventajas que se indican en la base anterior.

3ª Serán socios de mérito los que dirijan alguna escuela en el Establecimiento de D. Juan Carreras, axial como los profesores de música y aficionados, que propuestos

⁹⁵⁵Tot i fusionar-se, el LICEO GERUNDENSE amb el CASINO GERUNDENSE, sembla que durant alguns anys es van mantenir les dues institucions. Tanmateix, la que amb els anys, i fins a l'actualitat, va prevaldre fou la del Casino Gerundense (avui, Casino de Girona). A la Girona de finals del segle XIX, hi havia altres societats recreatives, com la Sociedad Las Odaliscas, la Sociedad Talía, el Centro Moral Gerundense i el Círculo Católico de Obreros.

⁹⁵⁶ Tal com assenyala Lluís Costa en el seu treball sobre la premsa a la ciutat de Girona (COSTA FERNÁNDEZ, L. (1987). *Història de la premsa a la ciutat de Girona (1787-1939)*. Col·lecció de Monografies de l'Institut d'Estudis Gironins (vol. núm. 12). Girona: Institut d'Estudis Gironins), no se'n conserva cap exemplar en dipòsit en arxius i organismes públics, ni a la mateixa biblioteca de l'actual Casino de Girona (hereus d'ambdues entitats) i que en l'actualitat presideix el dentista gironí Pere Siqués.

por el Sr. Carreras y nombrados por la Comisión de esta Sociedad, se presten sin retribución alguna á tomar parte en los conciertos; obteniendo en justa correspondencia las mismas ventajas que los socios protectores, según la base anterior.

4ª Serán socios para conciertos los que, satisfaciendo la cuota mensual de dos pesetas cincuenta céntimos, podrán con sus familias concurrir á los conciertos quincenales que se den en el gran Salón.

5ª Con los ingresos de la Sociedad se atenderá á los gastos de Secretaría, salario de conserje, alquiler del local y obras necesarias en el mismo, así como al mueblaje, adornos y alumbrado de los, de recreo y de conciertos, portería y otras dependencias que sirvan de inmediata utilidad á Sres. Socios: el producto líquido de dichos ingresos y el que resulte de los conciertos, se destinarán á los gastos de instalación y sostenimiento del Colegio y Academia protegidos en cuanto alcancen, y á pensionar alguno de sus alumnos pobres que, además de buena conducta, demuestre tener notable capacidad para la instrucción que se proponga recibir.

6ª En junta general de socios protectores ó de números, que tendrá lugar á fines de cada año, se nombrará una Comisión que represente á la Sociedad y administre sus intereses, compuesta de cuatro socios y D. Juan Carreras; uno con cargo de Presidente, otro de Secretario, otro de Depositario y otro de Vice-Presidente y además Delegado, para que junto con dicho Sr. Carreras, un socio de número y otro de abonados á conciertos, elegidos por la Comisión formen la especial encargada de todo lo referente á los conciertos proyectados.

Bajo estas bases acordadas en la presente reunión para el Reglamento que se ha de confeccionar, y que habrá de aprobarse con las modificaciones que se crean convenientes en la próxima junta general de socios protectores ó de número, se declaró constituida esta Sociedad con los Sres. Socios, cuyos nombres se espresan en lista de suscripción que se halla en la Secretaría.

En la misma reunión se eligió á los Sres. D. Emilio Darnés, D. Francisco de P. Franquesa, D. Fernando Pou, D. Antonio Senpau y D. Juan Carreras para que en comisión de la Sociedad confeccionen el Reglamento de la misma, procuren aumentar el número de socios, procedan por medio de las obras más urgentes á la instalación del Establecimiento en el edificio al principio mencionado, preparen los conciertos quincenales por medio de la Comisión especial indicado en la última base y cuiden de cobrar las cuotas correspondientes al próximo mes de Octubre y siguientes según las bases indicadas, nombrando interinamente un dependiente para este y otros servicios; practicando lo demás que sea menester para la completa organización de la Sociedad, y dando cuenta de sus gestiones cuando á fines de este año se nombre en junta general de socios la Comisión que los represente durante el siguiente año.

Todo lo que se hace constar es esta acta que autorizan con sus firmas los individuos de la Comisión nombrada después de tomar posesión,= como de merito= vale

Emilio Danis, Francisco de P. Franquesa, Fernando Pou, Antonio Senpau, Juan Carreras

Es copia.

FIRMA [Sembla la firma d'Antonio Sempau]".⁹⁵⁷

L'escola estava situada al carrer de la Força, número 29. L'antic edifici de l'escola de música del professor Joan Carreras tancava la placeta i donava pel darrere al carrer de les Ballesteries, igual que l'antic Institut Vell (avui Arxiu Municipal de Girona). Avui hi ha una botiga d'antiguitats, propietat de la família Ensesa (propietaris també de l'hotel La Gavina de s'Agaró). Anteriorment, havia estat el Centro Cultural; més antigament, L'Amistad, i més antigament encara, el

⁹⁵⁷ A primers d'estiu de 2004, el Dr. Lluís Brugués em facilitava l'original d'aquesta acta. Escrita a mà en paper d'època, aquest document original es trobava en perfecte estat de conservació. He tingut l'oportunitat de poder-la transcriure en la seva totalitat. El Dr. Brugués em feia saber que no tenia constància d'on havia obtingut aquest document original. És un document que no ha estat mai catalogat per cap dels arxius de la ciutat de Girona.

Centro Obrero de Católicos. Allà s'hi duïen a terme diferents actes culturals. El poeta gironí Miquel de Palol, en un llibre que es diu *Girona i jo*, feia una descripció de l'emplaçament:

“Al costat mateix de l'Institut hi havia, mig oblidat, freqüentat només per mitja dotzena de vells que hi feien la manilla, i per alguns estudiants ja massa avançats que hi passaven les hores de classe fent caramboles, una entitat que s'anomenava Circulo Católico de Obreros, notable per les funcions de teatre que alguns obrers especialitzats de la Foneria de la Casa Planas, tot just instal·lada en el carrer Nou de la ciutat, hi feien per Quaresma i per Nadal —La Passió i Els Pastorets—, i perquè en els baixos laberíntics del vell edifici el conserge hi tenia un petit magatzem clandestí de tabac de contraban”.⁹⁵⁸

A L'Amistad hi feien teatre, cinema i també els cèlebres *pastorets*. Era un lloc mític dels pastorets a la ciutat de Girona. Als anys trenta el van comprar les congregacions marianes (jesuïtes), ja que els havien expulsat del carrer de l'Albereda. En deïen, aleshores, el Centre Cultural. Aquest nom va continuar fins fa relativament poc. El cinema, teatre d'aficionats, pastorets, es va anar diluint amb els anys. Finalment, el va comprar la família Ensesa. Possiblement, el professor Carreras no ocupava tot el local. Hi havia una sala d'actes (una mena de teatret petit amb platea, llotges i una mica de primer pis). La mainada de Girona hi anava sovint. En aquest teatret s'hi feien concerts.

Pel que fa al camp de l'atenció educativa a les persones amb discapacitats, com a pioner que fou a les comarques de Girona, la primera referència que en tenim és a l'estudi del Dr. Lluís Brugués, en el marc de la seva tesi doctoral sobre la història de la música a la ciutat de Girona. En realitat, com ja hem assenyalat, hi ha poca constància escrita de la seva faceta com a educador especialitzat en el tractament educatiu de les persones amb sordesa i ceguesa. Malauradament, no s'han trobat gaires documents escrits que ho tinguin present. En un dels annexos de la tesi doctoral, Lluís Brugués aporta un document, de la procedència del qual no es té cap constància —com ha succeït, tal com hem assenyalat, amb l'acta de constitució del col·legi—, que també per la seva importància val la pena transcriure íntegrament:

“COLEGIO DE CIEGOS Y DE SORDO-MUDOS Y ACADEMIA DE MÚSICA
BAJO LA DIRECCIÓN DE D. JUAN CARRERAS Y DÁGAS Y LA PROTECCIÓN DE LA
SOCIEDAD «LICEO GERUNDENSE»
D. Juan Carreras y Dágas, Profesor y Director que fué de la Escuela de Ciegos y de Sordo-mudos de Barcelona á completa satisfacción del público y de la Municipalidad protectora desde el año 1861, título que obtuvo por méritos de oposición, renunciando en primeros de este año tan ventajosa posición por la eventual que aquí se le ofreció, vino con sus tres hijos, también profesores, a esta su querida Ciudad con el propósito de establecer en ella un Colegio de Ciegos y de Sordo-

⁹⁵⁸ DE PALOL, M. (1972). *Girona i jo*. Barcelona: Editorial Pòrtic. Pàg. 65.

mudos á pensión para enseñar, moralizar y beneficiar á estos desgraciados todo lo posible según sus facultades naturales. Hecho el primer ensayo de la escuela proyectada en el titulado *Colegio de Gerona* con algunos ciegos y sordo-mudos, pudo observarse el feliz resultado obtenido en seis meses de instrucción, cuando en Junio último tuvieron lugar los ejercicios de examen á presencia de muchas y distinguidas personas residentes en esta Capital.

Animado por el aplauso que mereció en aquella ocasión y los elogios que le dispensó la prensa local, y mediante la protección que le ha ofrecido la indicada Sociedad recientemente constituida para este y otros objetos benéficos, ha resuelto el infrascrito establecer definitivamente el anunciado Colegio en el grandioso edificio del antiguo Circo inmediato al Instituto Provincial, que reúne las mejores condiciones para las escuelas y para habitación de los alumnos pensionados.

Los alumnos ciegos y los alumnos-mudos recibirán en este Colegio una esmerada educación moral y social y la instrucción en su mayor grado, según la capacidad de cada uno, sobre Doctrina Cristiana, Lectura, Escritura, Gramática Aritmética, Historia Sagrada, de España y General y Geografía, y además se enseñará el Dibujo en todas sus aplicaciones á los sordo-mudos, y á los ciegos la música en toda su extensión. A unos y otros se les ejercitará en un oficio según su inclinación y natural disposición para que puedan atender á su subsistencia, si lo necesitan, á su salida del Colegio.

En el mismo local bajo la propia dirección y la protección indicada se establece con el título de Academia, una escuela de música vocal e instrumental desde el solfeo á la composición inclusive y la especial del canto-llano, donde aun el que carece de recursos podrá instruirse con perfección en tan sublime arte, si para ello demuestra notable capacidad y observa buena conducta.

En el propio Colegio, pero en local y horas distintas, se hallan establecidas las escuelas de Párvulos, Elemental y Superior, la de Dibujo lineal y las de Lenguas latina, italiana y francesa para los alumnos de la Academia de música, niños de los Sres. Socios del Liceo Gerundense que quieran confiarlos á esta Escuela y demás niños que se admitan en ella por sus recomendables circunstancias, según la conveniencia de unos y otros.

En los bajos del edificio se tendrá á disposición de los ciegos, sordo-mudos y demás alumnos del Colegio un Gimnasio con todas las condiciones necesarias para el desarrollo físico de los mismos, bajo la dirección de D. Juan Carreras y Roure.

El Director espiritual lo será un piadoso é ilustrado Sacerdote, que con el Reverendo D. Pedro Buxeda, otro de los profesores, cuidaran muy especialmente de la enseñanza religiosa y moral de los ciegos, sordo-mudos y demás alumnos concurrentes al Establecimiento, y en el régimen interior del pensionado se observaran rigurosamente todas las precauciones que la mas extremada previsión pueda aconsejar, para que los alumnos no pierdan el fruto de aquella enseñanza.

Las escuelas de ciegos y de sordo-mudos se hallan á cargo del Director y sus tres hijos Antonio, Juan y Laureano, profesor que fue el último de la indicada escuela de Barcelona durante doce años.

La academia de música estará a cargo del Director, de su hijos Laureano y don Pedro Buxeda, Sochantre de la Catedral, con la cooperación además de otros distintos profesores.

De otras escuelas anunciadas estarán encargados los Sres. D. Miguel Taberner, maestro superior, D. Juan y D. Antonio Carreras, D. Ignacio Esteve y los demás que se indicaran en el cuadro de profesores.

El pensionado á razón de trescientos reales mensuales para los ciegos, sordo-mudos y algunos de música comprenderá la enseñanza en toda su extensión, habitación, manutención y limpieza y si alguno de ellos dotado de notable capacidad no tuviera recursos para satisfacer esta pensión, la Sociedad mencionada cuidará de proporcionársela con el producto liquido de sus ingresos en cuanto alcance, o recomendado sus aspiraciones a la protección de otras sociedades y de las corporaciones populares de la Provincia.

Los alumnos internos de la Academia que hayan de estudiar asignaturas de segunda enseñanza en el contiguo Instituto provincial ó en otro Colegio de esta ciudad, serán acompañados á la ida y regreso por el ayo de nuestro Colegio.

Los alumnos externos satisfarán la cuota mensual de quince reales y el aumento a proporción de las clases accesorias á que concurran, según la tabla de asignaturas que se pondrá de manifiesto.

Sobre el pensionado, mayor ó menor dentro el tipo de doscientos a trescientos reales mensuales según las clases á que concurran los alumnos, axial como sobre todo lo demás que para abreviar no se indica en este programa, se darán todas las

explicaciones interesantes en la Secretaria del Establecimiento, calle de la Forsa, n. 29.

Establecer y sostener con tan modestas pretensiones el Colegio anunciado, más bien que negocio lucrativo, es obra de caridad, por eso el Director apoyado más que sus propios recursos, en la protección del Liceo Gerundense, en la que espera de otras benéficas personas, asociaciones y corporaciones, y sobre todo en la que Dios concede siempre á los que practican aquella grande virtud, confía poner el Colegio al nivel de los más perfeccionados así de España como del extranjero.

Gerona, 25 de setiembre de 1873

El Director

Juan Carreras⁹⁵⁹

El col·legi del professor Carreras és, per tant, la primera institució gironina per a l'atenció a les persones amb discapacitats. Amb la lectura d'aquest document que hem reproduït ens podem fer la idea de com funcionava aquest centre, del tipus d'educació que hi duïen a terme i de com s'estructurava l'educació que oferien als seus alumnes. De la part d'escola per a cecs i sordmuts se n'encarregaven Joan Carreras, director de l'escola, i els seus tres fills Antoni, Joan i Laureà. L'acadèmia de música era a càrrec de Joan Carreras, el seu fill Laureà i mossèn Pere Boixeda i Pujol (Olot, 1837-1890). Se sap que hi havia dos mestres més que col·laboraven amb la família Carreras, Miquel Taberner i Ignasi Esteve, a més d'altres professors dels quals no tenim cap nom ni referència.

El primer alumne d'aquest centre i, per tant, en certa manera el primer alumne amb discapacitat que rep educació en un centre d'educació especial a les comarques de Girona és Pedro Ciudad y Muny, natural de Matanzas (Cuba) i resident a Palamós. Rebia educació a la institució del professor Carreras i els exàmens oficials, perquè de fet es tractava d'un ensenyament lliure (privat), els feia a l'aleshores Instituto Provincial de 2ª Enseñanza de Girona, avui IES Jaume Vicens Vives. L'Instituto Provincial de 2ª Enseñanza de Girona tutelava administrativament els centres de segon ensenyament, públics i privats, de les comarques de Girona que quedaven incorporats a l'institut provincial. A més de rebre educació musical, rebia formació en retòrica i poètica, història universal, història d'Espanya i geometria i trigonometria. Hem trobat a l'Arxiu Històric de Girona⁹⁶⁰ quatre estudiants més que representen els primers que reberen educació a la institució del professor Carreras i que s'examinaren a l'Instituto Provincial de Girona. Es tracta d'Augusto Mercader y Mercader, fill de Torroella de Montgrí; de Juan Pallí y Busot, de Calonge; i dels germans Esteban i Pedro Oliver y Pallimonyó,

⁹⁵⁹ BRUGUÉS AGUSTÍ, L. (1998). Op. cit.

⁹⁶⁰ Font: AHG. 8. Fons d'Institucions. Fons de l'Institut de Batxillerat Jaume Vicens Vives de Girona (1845-1982). Expedients de l'institut de batxillerat. Alumnes no oficials. Capses 176-396. Fins al 1938. Exp. d'alumnes lliures o d'altres col·legis sol·licitant exàmens de convalidació.

de Calonge, que també havien rebut formació al Colegio Libre Privado de la Bisbal, considerat col·legi de segon ensenyament. Tots cinc, casualment, eren de la comarca del Baix Empordà.

El 1876, Joan Carreras es trasllada amb la seva família a Pons (França): "Víctima de graves contrariedades surgidas en el ejercicio de su profesión, se trasladó a Francia, donde pronto le fueron reconocidos los méritos que se le regateaban en su Patria, conquistando en poco tiempo gloria, honores e incluso una brillante posición social",⁹⁶¹ tal com assenyalava Lluís Albert. El 1879 dirigeix una escola de música a la població de La Rochelle,⁹⁶² capital del Departament de Charente Maritim, al Poitou, França. Se sap que durant l'estada a França féu amistat amb l'abat Mr. August Ranguet, degà del capítol de La Rochelle. Se sap que a França també el van acompanyar, a més de la seva família, alguns alumnes, les famílies dels quals volien que continuessin la seva formació musical amb el professor Carreras.

L'agost de 1880 torna a Catalunya i s'estableix a la Bisbal d'Empordà a instància d'algunes amistats que tenia a la població baixempordanesa —entre les quals hi havia Joaquim Galí, apotecari. El domicili del professor Carreras i la seva família era al número 1 de la carretera de Girona, en un eixample de la carretera a tocar del riu Daró; anys més tard aquest espai donà lloc a la placeta Francesc Macià. L'escola de música estava situada al carrer Raval (Arraval), que el 1906 passà a denominar-se carrer de Joan Carreras i Dagas.

D'altra banda, segons Joaquim Pla Gargol, "[...] la añoranza de la tierra hizo que volviera a las comarcas gerundenses".⁹⁶³ A l'acta de la sessió ordinària del 20 de maig de 1880, reunits l'alcalde i el consistori bisbalenc, deixaren recollit, en

⁹⁶¹ ALBERT, L. (1959). "Juan Carreras Dagas. En su biblioteca figuran las sardanas más antiguas". *Revista de Girona*. Núm. 7. Pàg. 57-59. Pàg. 57.

⁹⁶² No queda gaire clar si es tractava d'una escola de música o un col·legi. Al fons musical del professor Carreras, a la Biblioteca de Catalunya, hi figuren algunes fotografies de l'època, en una de les quals, de l'estada a la Rochelle, hi figura acompanyat del Claustre i, a més, dels diferents professors, religiosos, que —pel que s'observa a la fotografia— sembla que es tracta de germans de les escoles cristianes (La Salle). A la població de La Rochelle hi ha establerta una institució dependent dels germans de les escoles cristianes (La Salle). És l'École Notre-Dame (Fénelon / Notre-Dame) de la Rochelle. L'escola va obrir oficialment les portes el 4 de gener de 1819 dins l'antic convent de les germanes religioses hospitalàries. Se sap que l'any 1881 el municipi va decidir retirar a l'escola dels germans de La Salle el títol d'escola comunal i de transformar l'establiment en escola laica. Tot podria fer pensar que aquest fet, molt posterior a la seva arribada a Catalunya, i els esdeveniments anteriors podrien ser algunes de les causes del retorn al nostre país del professor Carreras. També sembla que va treballar en un col·legi a Pons (Charente Inferieure).

⁹⁶³ PLA CARGOL, J. (1960). *Biografías de gerundenses (Gerona y sus comarcas)*. Girona: Dalmau. Pàg. 39.

relació amb el retorn del professor Carreras a les comarques de Girona i, en concret, a la població de la Bisbal d'Empordà, que:

"[...] el reputado profesor de Música D. Juan Carreras que ha obtenido varios premios en diferentes certámenes, que ha sido Maestro de Capilla de la Catedral de Gerona, Profesor de la escuela de ciegos de Barcelona y de otros acreditados Colegios, siéndolo actualmente de un muy renombrado de Francia con una insigne dotación, en una palabra, que es una verdadera notabilidad en música, a consecuencia de las amistades que cuenta en esta villa y de la simpatía que le merecen sus habitantes, emplearía sus vastos conocimientos en pro de la juventud de la misma, viniendo a fijar aquí su residencia en un breve plazo, si el Ayuntamiento le nombrase Organista de la Iglesia Parroquial y le señala una subvención Anual de mil pesetas. Abriría clases de canto y de instrumentación y enseñaría sin retribución alguna a seis niños pobres que le proponga el Ayuntamiento."⁹⁶⁴

L'Ajuntament així ho acordà. El mestre Carreras s'establí a la població de la Bisbal d'Empordà, on passà els últims vint anys de la seva vida, tot i que sembla que el 1886 ocupà de manera provisional la plaça de mestre de capella de la Catedral de Girona. A la població de la Bisbal d'Empordà es dedicà a l'ensenyament de la música amb una subvenció anual, per part de l'Ajuntament, de 1.000 pessetes per a l'Escola de Cant i d'Instrumentació, tal com quedava recollit a l'acord municipal, a més d'ocupar el càrrec d'organista i de mestre de capella de la parròquia (se sap que havia rebutjat el càrrec de mestre de capella de la Mercè a Barcelona). També a la Bisbal d'Empordà fundà un cor infantil. El professor Carreras morí a la Bisbal d'Empordà el 19 de novembre de 1900. La influència del professor Carreras a la població de la Bisbal d'Empordà fou molt important ("[...] provocà una transcendental valoració dels conjunts musicals de la Bisbal i la seva comarca").⁹⁶⁵ Se sap que el dia del seu enterrament presidiren el dol totes les autoritats i totes les cobles bisbalenques formant un enorme seguici.

A la Bisbal d'Empordà, el 21 de novembre de 1900, a la Casa Capitular (ajuntament de la vila), sota la presidència de l'alcalde i part del consistori bisbalenc, celebraven en segona convocatòria la sessió ordinària, ja que en primera convocatòria no s'havia pogut celebrar: la mort del mestre Joan Carreras i Dagas havia estat motiu de suspensió de l'acte. En aquesta sessió es va passar a discutir "[...] si se suprimiría la rotación del maestro de música del presupuesto, o si se asumiría la vacante, y se acordó, por unanimidad, suprimirla, por haber mucho tiempo que no contaba con alumnos, con mayor motivo cuando hay en esta villa

⁹⁶⁴ Acta de l'Ajuntament de la Bisbal d'Empordà (20 de maig de 1880). Font: ACBE.

⁹⁶⁵ LLOBERAS, P. (1997). *Un segle de vida bisbalenca* (edició facsímil). La Bisbal d'Empordà: Ajuntament de la Bisbal d'Empordà. Pàg. 269.

quien proporciona ya sin retribución la enseñanza de la música”.⁹⁶⁶ L'Ajuntament de la Bisbal d'Empordà, a la mort del mestre de música, deixava de finançar des de la hisenda musical l'educació musical dels seus convilatans. De la seva escola de música havien sorgit els músics (Magne Bosch, Adolf Masifern, Enric Barrera i Josep Maria Soler) que formarien part de la primera etapa d'una de les cobles més importants que hi ha hagut i que hi ha actualment a Catalunya, La Principal de la Bisbal, i també Josep Casanovas *Peixero* —que rebria estudis d'harmonia i composició—, un dels fundadors. Joan Carreras tingué altres alumnes que posteriorment tingueren una certa importància en l'àmbit musical, entre ells Pere Rigau, de Torroella de Montgrí, que fundà la cobla orquestra Els Montgrins, i el compositor de sardanes de Pals Josep Pi i Pascual; també sembla que el mateix Juli Garreta havia rebut formació del mestre Carreras.

2.1.2. El Centre d'Educació Especial Nostra Senyora de Montserrat, a Caldes de Malavella (la Selva)

El centre d'educació especial Nostra Senyora de Montserrat de Caldes de Malavella és una institució privada que pertany a l'orde religiós de les Germanes Hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús, que tenen com a finalitat la cura i l'atenció de les persones amb deficiències. Aquest orde religiós va ser fundat pel pare Benet Benni.⁹⁶⁷ Es tracta d'un orde religiós femení (religioses d'activitat apostòlica de dret pontifici) que està repartida per més de vint-i-quatre països d'Europa, Amèrica, Àfrica i Àsia. La congregació té com a missió apostòlica l'assistència a malalts mentals, minusvàlids físics i psíquics, ancians amb problemes psíquics i malalts

⁹⁶⁶ Acta de l'Ajuntament de la Bisbal d'Empordà (21 de novembre de 1900). Pàg. 24.792. Font: ACBE.

⁹⁶⁷ BENET MENNI (Àngel Hércules Menni Figini) va néixer a Itàlia l'11 de març de 1841. L'any 1856 Itàlia es trobava en guerra amb Àustria. Ell feia de voluntari transportant ferits de guerra. La seva tasca consistia a transportar-los des de l'estació de Milà fins a l'hospital d'Araceli, que pertanyia a l'orde hospitalari dels Germans de Sant Joan de Déu. Quatre anys més tard ingressa a l'orde. El 17 de maig de 1864 emet els vots solemnes. Pren el nom de fra Benet. L'octubre de 1867, ordenat capellà, és rebut pel papa Pius IX, qui li demana que se'n vagi a Espanya a restaurar l'orde. Després dels decrets de Mendizábal (1835 i 1836), la situació a Espanya era complexa i molt difícil. El 1867 obre a Barcelona el primer hospital infantil a Espanya. Des del 1874 fins al 1876 entra una vegada més en contacte amb la guerra, ajudant un grup de germans del seu orde a atendre els ferits de la guerra carlista al nord d'Espanya. El 23 de febrer de 1877 obté l'autorització per obrir un hospital psiquiàtric a Ciempozuelos (Madrid). Serà la casa mare de la restauració de l'orde a Espanya. Fou llavors que veié la necessitat de cridar al seu orde personal femení per tenir cura de dones amb malalties mentals i nenes deficients. El 1881, amb M.ª Josefa Recio i M.ª Angustias Giménez, que provenien de Granada, va fundar la congregació de germanes hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús. El 30 d'octubre de 1883 va morir a Ciempozuelos M.ª Josefa Recio, com a conseqüència d'una greu lesió que va partir d'una pacient del centre. Tot i que el 25 de juny de 1892 el sant Pare Lleó XIII va aprovar la congregació com a institut de dret pontifici, no serà fins al 16 de març de 1908 que Roma aprova definitivament la constitució de la congregació. El 2 d'agost de 1897 va morir a Sant Boi de Llobregat M.ª Angustias Giménez, que també, juntament amb M.ª Josefa Recio, havia estat cofundadores de la congregació. Fra Benet Menni mor a Dinan (França) el 24 d'abril de 1914. Les seves restes mortals descansen a la casa mare de Ciempozuelos, al costat de les cofundadores de l'orde. El 23 de juny de 1985 el beatifiquen, i no serà fins al 21 de novembre de 1999 que és canonitzat pel papa Joan Pau II. La congregació avui dia s'estén per més de vint-i-quatre països d'Amèrica, Europa, Àfrica i Àsia.

amb altres patologies. Són, de fet, la branca femenina de l'orde de Sant Joan de Déu. Segons les germanes hospitalàries, alguns dels criteris que defineixen la seva missió són els següents:

- “— La persona que sufre es el centro de la acción hospitalaria.
- La oferta asistencial une ciencia y humanización, y tiene en cuenta la persona en todas sus dimensiones.
- Las opciones preferenciales son las personas económicamente menos favorecidas y las que presentan mayor necesidad.
- El respeto y defensa de la vida y los principios de la ética y moral católica guían la actividad asistencial.
- Todas las personas implicadas en esta obra: enfermos, familiares, trabajadores, voluntarios y religiosas, forman una comunidad hospitalaria”.⁹⁶⁸

La seva tasca s'orienta a l'atenció psiquiàtrica intrahospitalària-extrahospitalària, la psicogeriatria, els hospitals generals, els danys cerebrals i els discapacitats psíquics. D'alguna manera, la seva activitat es desenvolupa a través de dues grans activitats: la salut mental i el camp sociosanitari.

L'orde té vint-i-tres centres per a discapacitats psíquics repartits per tot el món. S'agrupen a través de les anomenades *províncies canòniques*.⁹⁶⁹ La província de Barcelona inclou les províncies geogrficoadministratives de Barcelona, Girona i Saragossa. Tenen els centres següents: Centro Neuropsiquiátrico Nuestra Señora del Carmen a Garrapinillos (Saragossa), Benito Menni Complex Asistencial en Salud Mental (Sant Boi de Llobregat, Barcelona)⁹⁷⁰ i el Centre Psicopedagògic Nostra Senyora de Montserrat (Caldes de Malavella, Girona). A la ciutat de Barcelona, les germanes hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús, el 28 de juny de 1888, havien creat l'hospital asil de Sant Rafael per a “niñas lisiadas, escrofulosas y raquícticas pobres”. Es tractava d'una de les primeres institucions a càrrec de l'orde. Avui dia, l'actual Hospital de Sant Rafael és a prop del complex de la Vall d'Hebron de Barcelona. La província canònica de Barcelona rep el nom de Nostra Senyora de Montserrat, que és, per tant, el mateix nom que es dóna a la institució psicopedagògica de Caldes de Malavella.

⁹⁶⁸ Hermanas Hospitalarias del Sagrado Corazón de Jesús. Misión Apostólica. 2005. <<http://www.hospitalarias.org>> (4 d'agost de 2005)

⁹⁶⁹ En aquest cas, la província canònica representa el conjunt de cases religioses de l'orde de les germanes hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús, que ocupen un territori determinat i alhora dependent d'un mateix superior o provincial. No solen, com en aquest cas, coincidir amb cap demarcació geogràfica estatal. L'any 1970, les germanes hospitalàries es van establir en aquesta província, que inclou les comarques de Barcelona, Madrid i Saragossa.

⁹⁷⁰ Es tracta de la institució psiquiàtrica de Sant Boi de Llobregat. Des de l'any 1994 rep aquesta denominació el centre que l'any 1857 es crea amb el nom d'Instituto Manicomio de San Boy de Llobregat. Inicialment s'acompanyava de les dues denominacions, la d'*instituto* i la de *manicomio*, i a partir de l'any 1914 s'hi afegí la de *señoras*, donada la divisió en dos del que havia estat el primitiu manicomio. Aquesta denominació es va acabar mantenint fins a la Guerra Civil Espanyola, i a partir d'aquest moment es tornarà a utilitzar la denominació *instituto*, que s'acabarà mantenint fins a l'any 1984, data en la qual es convertí el una institució mixta.

A primers d'octubre de l'any 1895, l'Institut Manicomio de San Boy de Llobregat⁹⁷¹ va ser adquirit pel pare Benet Menni, de l'orde de Sant Joan de Déu i fundador de la congregació de les germanes hospitalàries. Els dos ordes passen a ser propietàries del centre. La divisió que es va fer del centre el 1914 va fer que l'orde de Sant Joan de Déu s'encarregués dels homes i les germanes hospitalàries de les dones, en edificis i terrenys separats. L'administració del centre depenia del superior o superiora de la comunitat, amb l'ajut d'un consell i la supervisió del superior o superiora provincial. Des de l'any 1895 han estat els ordes religiosos de Sant Joan de Déu, primer, i de la congregació de les germanes hospitalàries, després, juntament amb la Diputació de Barcelona, les que han conduït l'actual institució fins a la subrogació de l'any 1991 a favor de la Generalitat de Catalunya.

Des de l'any 1940, tot just acabada la Guerra Civil, la població interna de l'Institut Psiquiàtric para Mujeres de San Baudilio de Llobregat havia crescut desmesuradament. En dos anys, del 1940 al 1941, hi ingressaren 801 malalts. Acabada la Guerra Civil, les condicions de la població durant la postguerra espanyola foren decisives per entendre quina és veritablement la situació de les persones afectades d'una malaltia mental. Comencen a aparèixer molts deficients mentals i, sobretot, persones sense família directa o amb capacitat per tenir-ne cura. El 1978, gairebé quaranta anys després del final de la Guerra Civil Espanyola, hi havia a l'Institut Psiquiàtric Femenino 147 internes que havien ingressat entre el període de 1936 i 1945; la majoria eren dones amb discapacitat psíquica que havien estat internades sent molt joves a la institució psiquiàtrica.

El centre no tenia prou capacitat per donar una atenció correcta a aquestes internes. El 26 d'agost de 1947 morí el doctor Juan Vilató Gómez, que n'havia estat el director mèdic fins aleshores. El succeí el doctor Dídac Parellada, que en fou el director fins al 1971. L'administració es plantejà descongestionar l'hospital i iniciar una política de trasllats, atès que no es podien limitar de cap manera els ingressos. Durant el període comprès entre 1947 i 1981 es produeixen un total de 642 trasllats de pacients (vegeu el QUADRE 59).

⁹⁷¹ L'actual Benito Menni – Complex Assistencial en Salut Mental, situat a Sant Boi de Llobregat, està regentat per les germanes hospitalàries a través d'un concert amb el Servei Català de la Salut (també s'hi accedeix a través de les mútues d'assegurances). Duu a terme atenció psiquiàtrica intrahospitalària i extrahospitalària i psicogeriatría, i té capacitat per a 800 persones. Es tracta d'un complex assistencial en salut mental amb unitats de curta, mitjana i llarga estada. Disposa d'una unitat de crisi per a adolescents (UCA), una unitat de subaguts per a adolescents (USA), una unitat de patologia dual, i dona servei de psiquiatria a l'Hospital General de Granollers. Disposa de diversos centres, equipaments i complexos segons l'atenció que s'hagi de donar als pacients (Centre de Dia Benito Menni – Sant Boi de Llobregat; Centre de Salut Mental d'Adults (CSMA) Dr. Pujadas – Sant Boi de Llobregat, etc.).

1947	20	Disminuïdes psíquiques es traslladen a Caldes de Malavella
1947-1976	14	Disminuïdes psíquiques es traslladen a Caldes de Malavella
1947-1976	14	Malaltes es traslladen a Reus (Tarragona)
1947-1976	27	Malaltes es traslladen a Vila-seca (Tarragona)
1955	66	Malaltes de la Diputació d'Osca són traslladades a un altre centre
1955-1976	171	Malaltes són traslladades a diversos asils de les províncies de Girona, Barcelona, Lleida, Castelló de la Plana, València, Alacant i Múrcia
1964	207	Malaltes són traslladades a Martorell
1969	73	Malaltes es traslladen a l'Hospital Alonso Vega de Madrid
1980-1981	50	Malaltes són traslladades a Saragossa

QUADRE 59. Trasllats de malaltes de Sant Boi de Llobregat a diversos centres i asils durant el període comprès entre 1947 i 1981. Font: Tomás Arranz Muñecas.⁹⁷²

Tots els trasllats es van fer amb l'acord previ i l'autorització de la Diputació Provincial de Barcelona i alhora amb el vistiplau de les diputacions provincials respectives. La selecció de disminuïdes psíquiques i ancianes tenia com a objectiu, a més de descongestionar l'hospital, intentar cercar centres més específics per a les seves necessitats. Des de l'any 1980 no ingressa cap persona amb disminució psíquica a la institució psiquiàtrica de Sant Boi.

L'octubre de 1947 van ser traslladades, per tant, un petit nombre de 35 nenes deficientes⁹⁷³ (*oligofrénicas*) que provenien de l'Hospital Psiquiàtric de Sant Boi (Instituto Psiquiátrico para Mujeres de San Baudilio de Llobregat), amb la intenció de dur-les a un lloc més adequat a les seves necessitats, un edifici anomenat Torre Luis, a Caldes de Malavella (Girona). La casa es va fundar el dia 11 d'octubre de 1947. Aquest edifici formava part d'un complex, no gaire gran, que regentaven les germanes hospitalàries i que havien adquirit a principis de 1947 a les *madres francesas*, ja que abans que esclatés la Guerra Civil Espanyola havia estat una escola pensionat per a noies, anomenada Colegio de San José de Cluny. Tal com es recull en el llibre *Guia oficial il·lustrada de Caldes de Malavella*, que el mestre de Caldes de Malavella Francesc Font publicà el 1927, sobre l'edifici i el complex on s'establí el nou centre d'educació especial: "Las Rdas. Madres francesas de San José de Cluny tienen establecido aquí un magnífico Colegio, con una parte

⁹⁷² ARRANZ MUÑECAS, T. (1995). *Del internamiento a la psiquiatría comunitaria. Historia de la asistencia en Benito Menni – Complejo Asistencial en Salud Mental*. Sant Boi: Hermanas Hospitalarias del Sagrado Corazón de Jesús. Pàg. 232.

⁹⁷³ Segons el treball del doctor Tomás Arranz Muñecas (1995). *Del internamiento a la psiquiatría comunitaria. Historia de la asistencia en Benito Menni – Complejo Asistencial en Salud Mental*. Sant Boi: Hermanas Hospitalarias del Sagrado Corazón de Jesús, el nombre d'oligofrèniques que foren traslladades fou de 34. En qualsevol cas, és una diferència mínima de la dada oficial que figura en els arxius del centre Nostra Senyora de Montserrat de Caldes de Malavella.

destinada a internado y otra a externado. Ocupa un hermoso edificio construido a propósito, situado en el extremo de la Rambla Recolons, en las afueras de la villa, sin que esté en despoblado. En el internado se educan gran número de señoritas de distintos puntos de España y del extranjero [...] Señoritas de la Sociedad más refinada".⁹⁷⁴ Realment, es tractava d'un edifici modern per a l'època. Tenia, per exemple, calefacció central, en un moment en què possiblement a Caldes de Malavella eren poques les cases que tenien aquest equipament.⁹⁷⁵ Moltes de les circulars de la Inspecció de Girona en aquests anys de postguerra reclamaven una major participació dels ajuntaments precisament per pal·liar aquesta situació de deixadesa que vivien les escoles.

Dels tres grans edificis que tenia el complex, un era la Torre Luis, que avui ja no existeix perquè les successives reformes i ampliacions han anat variant la fesomia del lloc. Avui només queda força ben conservada la Torre del Bell Estar, que no està destinada a finalitats educatives i assistencials ni és propietat de les germanes hospitalàries. El complex és al final de la rambla de Recolons (avui l'entrada principal és pel carrer de la rambla Recolons, 56), paral·lel al carrer de les Mateues. Davant el complex principal i creuant, precisament, el carrer de les Mateues, hi ha una àrea, que arriba fins al passeig de la Ronda, on hi ha altres equipaments importants, els actuals tallers, entre els quals destaca una enorme piscina i un gran teatre que durant molts anys ha servit i encara serveix, també, per a la població de Caldes com a lloc de celebracions, actes, projeccions, reunions, etc. Dins mateix encara hi ha les restes d'un antic passeig que no tenia caràcter públic però que formava part de tot aquest gran complex i que arribava a l'avinguda de Sant Maurici. Una de les parts que encara queden de la primera construcció (i pendent de reformar actualment) és on viuen les germanes i on hi ha part de l'administració del centre, a tocar precisament de la Torre del Bell Estar.

⁹⁷⁴ *Guía oficial ilustrada de Caldas de Malavella por Francisco Font Baró (maestro nacional)*. Any 1927. Impres en la Tipografía La Económica. Girona.

El mestre FRANCESC FONT (1883-1968) és autor d'aquesta guia. Aquest llibre conté informació de l'època sobre la població de Caldes de Malavella, famosa pels seus balnearis i aigües termals. L'any 1857 es concedí a Francesc Font la Creu d'Alfons X el Savi amb motiu del Dia del Mestre. Va rebre la medalla juntament amb la mestra Carme Auguet. És un mestre molt recordat a Caldes de Malavella i Santa Eugènia, dues poblacions on treballà.

⁹⁷⁵ Tot i que hem de tenir en compte que Caldes fou un vila senyorial per la importància dels balnearis. A més dels dos que encara funcionen avui dia, Vichy Catalán i Prats, hi hagué una important febre constructora de segones residències i encara avui dia podem observar una enorme quantitat de cases que introduïren a Caldes les manifestacions pròpies de regust modernista, eclèctic i noucentista, perquè aquesta febre no només s'observa a les cases dels estiuejants, sinó en el fet que algunes cases de poble introduïren alguns dels elements propis d'aquest tipus d'arquitectura.

Tot i l'arribada, que es data el 1947, el centre va ser inaugurat oficialment el 1949, any que marca el naixement de la Institución Psicopedagógica para Niñas Subnormales Nuestra Señora de Montserrat. Les germanes proporcionaven una educació segons les seves possibilitats, ja que no hi havia res regulat i a les comarques de Girona no hi havia cap altre centre que fes possible una educació específica a les persones amb discapacitats. Com assenyalava un retall de premsa, el 1964, amb motiu de la constitució de l'associació Àngelus a Girona:

"En Gerona no tenemos nada parecido, aparte el asilo que una congregación religiosa sostiene en Caldas de Malavella. Un asilo que es toda una lección de humildad y de abnegación para el visitante; asilo cuidado por unas beneméritas mujeres que no siempre cuentan con los medios necesarios para cumplir con su misión y servido con vocación por un médico gerundense. Pero dicho asilo —si no recordamos mal— se dedica exclusivamente a anormalidades mentales y es para niñas solamente. Aunque el aspecto de la carencia de medios económicos, suponemos se les habrá solucionado mucho con la reciente disposición del Gobierno, en favor de los niños defectivos, a los que concede becas, cuando la familia carece de lo necesario para cuidar de su educación."⁹⁷⁶

És molt probable que haguessin escollit Caldes de Malavella per la connexions amb Barcelona que ja hi havia a mitjan segle XX: el tren, per a la població de Caldes, ha estat un vertader mitjà de transport que ha connectat Girona i Barcelona amb la vila. L'entorn i la zona i el fet d'adquirir un antic pensionat d'un orde religiós que havia marxat però que deixava en peu una infraestructura que les germanes hospitalàries van saber aprofitar molt bé, molt possiblement foren els elements decisoris perquè el 1947 s'instal·lessin a Caldes per primera vegada les germanes hospitalàries. El manicomi de Sant Boi s'anomenava oficialment Sanatorio Frenopático de Nuestra Señora de Montserrat. És probable que la nova institució s'entengués com una extensió de Sant Boi i, per tant, prengués el mateix nom. Fins llavors l'assistència havia estat a càrrec d'institucions benèfiques, com la de Sant Boi. S'aconseguí, en part, diferenciar les malalties mentals de les deficiències psíquiques. Fou una solució que només s'aplicà al personal femení, ja que no és fins a finals del segle XX, ja entrada la dècada dels noranta, que no hi ha nois acollits a la institució, dins un procés normal que es produeix a tots els ordes i congregacions religiosos, atès que la coeducació, majoritàriament, en centres religiosos no es dóna fins a mitjan anys vuitanta, un cop la LODE es va introduint al nostre país. Al centre de Caldes els primers nois s'escolaritzaren a partir de l'any 1986, tot i que puntualment alguna vegada han atès algun nen.

⁹⁷⁶ CIERZO. "Asociación de niños defectivos". *Los Sitios* (10 de desembre de 1964). Pàg. 3.

La germana superiora de la comunitat de religioses que regentava aquell petit centre, el 1947, era la Rnda. Sor Francisca de Sales. El director mèdic era el metge Dídac Parellada Feliu,⁹⁷⁷ tot i que a la pràctica hi va exercir molt poc perquè tenia una consulta privada de metge psiquiatre a Santa Coloma de Gramenet (Clínica Mental de Santa Coloma de Gramenet) i perquè alhora ha d'assumir la direcció mèdica de l'Institut Psiquiàtric para Mujeres de San Baudilio de Llobregat, càrrec que exerceix fins al 1971. L'articulat del reglament de règim interior de la Institución Psicopedagógica para Niñas Nuestra Señora de Montserrat, elaborat, però, anys més tard, establia diferents direccions:

“Artículo 3. La dirección técnica se halla encomendada en cuanto a las enfermedades tanto de tipo somático como psíquico al Director Médico Especialista, que lo ha de ser en Psiquiatría; poseer título que le dé conocimientos de Pedagogía, y haber efectuado prácticas en Medicina Infantil en Clínicas o Dispensarios.
Artículo 4. Existirá otra Dirección que estará confiada a la Madre Superiora, referente a la administración y servicio doméstico, así como de ejecutar cuanto sea conveniente para el gobierno del Establecimiento, procurando que todos los servicios sean atendidos y sean ejecutadas las prescripciones de los Facultativos, referentes al régimen alimenticio, medicación, higiene, seguridad de enfermas, etc. además de la enseñanza de tipo académico y cultural.
Artículo 5. Existirá una Directora del Grupo de Enseñanza que será una Religiosa Titulada en Pedagogía o bien Maestra Normal, especializada en anormales.
Artículo 6. Las tres Direcciones que tienen las características de Técnica Médico-pedagógica, de Régimen interior y de las Graduadas, se compenetrarán para el mejor desarrollo de la función Médico-Psico-pedagógica. Mediante cambio de impresiones cada diez días como máximo, para el mejor desarrollo de la misión que se lleva a término y tratará única y exclusivamente del Estado tanto mental como somático de las internadas, así como de sus problemas y avances en la formación y cultura”.⁹⁷⁸

La vertadera direcció l'exercien les germanes superiores de la comunitat, més enllà d'un òrgan tècnic en què hi podia haver el director mèdic o la directora pedagògica, la direcció del qual sempre va recaure en mans d'una de les germanes que tingués el títol de mestra. A finals dels anys noranta, la psicòloga del centre, que ja no és una germana de la congregació, exerceix el càrrec de directora

⁹⁷⁷ El metge DIDAC PARELLADA FELIU (1914-1994) és un referent important a Catalunya en el camp de la psiquiatria. Va estudiar la carrera amb el Dr. Mira y López, el primer catedràtic de psiquiatria a Espanya. Havia estat metge rural i metge de guàrdia de la Clínica Mental de Santa Coloma de Gramenet. Estigué vint-i-cinc anys al capdavant de la institució psiquiàtrica de Sant Boi de Llobregat, càrrec que ocupà amb només 32 anys, a la mort de l'anterior director mèdic de Sant Boi, el doctor Juan Vilató —que estava casat amb la germana del pintor Pablo Picasso. Va dur a terme una important tasca docent. Durant l'etapa de Sant Boi va mantenir els contactes amb la Clínica Mental de Santa Coloma de Gramenet a la qual s'incorporà de ple, com a director mèdic, l'any 1971 i hi estigué fins al 1976. Als 62 anys es va jubilar de tota activitat assistencial, i al mateix temps, deixà la consulta privada de molt de prestigi que tenia a Barcelona. És l'etapa en què se centra en la recerca i les activitats acadèmiques. L'any 1973 és designat president de l'Associació de Salut Mental de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears i vicepresident de l'Associació de Neurologia i Psiquiatria de la mateixa acadèmia. L'any 1978 es va doctorar amb una tesi doctoral dirigida pel Dr. Joan Obiols Vie, a la Càtedra de Psiquiatria de l'Hospital Clínic de Barcelona, amb el títol *Aportació a l'estudi de l'evolució psiquiàtrica en el segle XX (analitzada a través de les respostes de l'època)*. A la mort del Dr. Obiols, va ser nomenat catedràtic interí de Psiquiatria a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona fins al nomenament del Dr. Carles Ballús. Ha estat membre de la Reial Acadèmia de Medicina. Fou també vicepresident de la Societat Catalana d'Història de la Psiquiatria. Precisament en aquest camp té importants treballs. Morí el 3 de maig de 1994.

⁹⁷⁸ “Reglamento de régimen interior de la Institución Psicopedagógica para Niñas Nuestra Señora de Montserrat”. Caldas de Malavella (abril de 1961). Font: FCEENSM.

pedagògica; Anna Rafanell serà la primera directora pedagògica no religiosa en la història de la institució. Les successives superiores de la comunitat fins al 1997 han estat les següents:

Mare superiora	Any d'inici	Any de finalització
Sor Francisca de Sales	1947	1949
Sor María de los Reyes	Desembre 1949	1954
Sor Vitaliana de Jesús	1955	Octubre 1958
Sor Desideria de Jesús	Novembre 1958	Novembre 1964
Sor Javiera del Corazón de Jesús⁹⁷⁹	Desembre 1964	Novembre 1967
Sor Consuelo del Corazón de Jesús	1967	Desembre 1970
Sor Josefina del Consuelo	1971	1973
Sor María Luisa Fernández García⁹⁸⁰	1973	1976
Sor Margarita Vicente	Octubre 1976	Setembre 1979
Sor Celina de los Ángeles	1979	1985
Sor María Jesús Beortegui Arrondo⁹⁸¹	1985	Novembre 1991
Sor Margarita Martínez Idiazabal⁹⁸²	1991	1997

QUADRE 60. Germanes superiores de la institució, 1947-1997. Font: FCEENSM.

La majoria de germanes de l'orde hospitalari del Sagrat Cor de Jesús no són catalanes. Majoritàriament provenen de Navarra, una comarca que proveeix moltes

⁹⁷⁹ BERNARDINA LIBERAL ZARATIEGUI (amb el nom dins la congregació de Sor Javiera del Corazón de Jesús) havia nascut a Unzué (Navarra) el 12 de març de 1918. A finals dels anys seixanta fou mare provincial de l'orde, i és a qui es deu el mèrit de l'enorme esforç que feren les germanes de renovació arquitectònica i funcional de la institució. El 1965, sent germana superiora, a la institució de Caldes hi havia vint-i-sis monges.

⁹⁸⁰ Fou la primera mare superiora dins la congregació que no adoptà el nom religiós, i per tant la referència que trobem en els documents és pròpiament el nom que figura, per tant, en el document nacional d'identitat. Deixà la congregació i els vots religiosos. Exercirà més endavant com a infermera en una clínica barcelonina. Aquest fet és cada vegada més usual, i sovint —en els últims anys amb més freqüència— el fet de “penjar els hàbits” s'ha convertit en una situació força comuna no només en aquest orde religiós, sinó que es pot traslladar a altres congregacions religioses. Per contra, moltes d'aquestes religioses, avui seglars, continuen treballant en camps afins a la salut i l'educació i, per extensió, a l'atenció a les persones amb discapacitats.

⁹⁸¹ En l'actualitat, sor M. JESÚS BEORTEGUI ARRONDO, juntament amb José Román López, exerceixen la direcció de la Psicoclínica Nuestra Señora de la Merced, a Barcelona. El centre, lligat també a l'orde de les germanes hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús, és un complex assistencial de salut mental i sociosanitari, amb unitats d'aguts, subaguts, convalsència, llarga estada, hospital de dia, atenció domiciliària i atenció ambulatoria. El centre també està en contacte amb la xarxa pública per a malalts oncològics i terminals del districte d'Horta-Guinardó, anomenat PADES.

⁹⁸² SOR MARGARITA MARTÍNEZ Idiazabal estigué com directora pedagògica del 1986 fins a l'any 1991 mentre hi havia de titular sor Maria Jesús Beortegui Arrondo. Estigué uns anys més com a titular (germana superiora del centre del 1991 fins al 1997). Compaginà les dues responsabilitats, com a mare superiora i directora pedagògica del centre en aquesta darrera etapa. En la seva etapa com a superiora de la comunitat el centre deixà la seva tasca com a institució educativa. L'any 1997 la institució celebrava el 50è aniversari de la seva arribada a Caldes de Malavella. Actualment és la secretària de la germana provincial (província canònica de Barcelona). Viu a la comunitat de germanes hospitalàries que hi ha a l'Hospital de Sant Rafael (Barcelona), del qual és la responsable, juntament amb l'actual gerent, el Dr. Joan Carles Viñeta, i el director mèdic, el Dr. Francesc Vilurbina. Aquest centre hospitalari ha destacat, entre altres especialitats que atén, en el camp de l'ortopèdia. En els seus inicis, l'Hospital de Sant Rafael havia estat un asil per a disminuïts físics i psíquics. Que en tinguem constància, sor Margarita Martínez fou la primera mare superiora amb formació pedagògica que tingué la institució de Caldes de Malavella.

de les vocacions en aquesta congregació. Al llarg dels anys, la llengua de comunicació entre les germanes i les internes serà el castellà; més enllà del període democràtic continuarà passant el mateix, precisament perquè de germanes catalanes pràcticament no n'hi ha cap i en més de cinquanta anys d'història de la institució no n'hi ha hagut cap de catalana al capdavant de la congregació. És normal, per tant, veure que els òrgans de comunicació, butlletins, tríptics, circulars, etc. sempre hagin estat escrits en castellà.

El pes de la direcció mèdica era molt important. L'agost de 1949 va ser nomenat director mèdic del centre el metge Manuel Alegre Paraíso,⁹⁸³ especialista en neurologia i psiquiatria, que hi romangué fins a finals de 1968. El Dr. Alegre era un metge important, establert a Girona. La seva consulta privada tenia molt bona reputació. Era metge psiquiatre al manicomí de Salt. El 1942 va entrar com a metge a Salt per fer-se càrrec de la secció de dones. Inicialment era un càrrec eventual, perquè el director del manicomí, el Dr. Joaquim Castany Bernat, estava molt malalt i necessitaven un metge especialista que el substituís. El Dr. Alegre Paraíso també era metge de presons. El 1966 es va posar en marxa a Girona el Centre de Diagnòstic i d'Orientació Terapèutica, dependent del Patronato Nacional de Asistencia Psiquiátrica, que estava situat a l'edifici de l'Institut Provincial de Sanitat (les Pedreres) i que havia d'atendre tots els nens *subnormals* de la província de Girona. El director d'aquest centre fou precisament el Dr. Alegre Paraíso. Té alguns articles publicats a la premsa gironina que serveixen per fer una anàlisi del seu pensament, la seva obra i tota la feina que dugué a terme a Girona per les persones amb malalties mentals.⁹⁸⁴ En aquest sentit, destaca un important

⁹⁸³ MANUEL ALEGRE PARAÍSO havia nascut a Velilla de Cinca, un poble de la província d'Osca, l'any 1908. Tenia 41 anys quan es va fer càrrec de la direcció mèdica de la Institució Psicopedagògica Nostra Senyora de Montserrat de Caldes de Malavella. Tot just sis anys abans havia ingressat a la Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista (FET y de las JONS). Fou, per tant, metge i representant del Movimiento a Girona. L'any 1945 va ser nomenat *delegado provincial de Sindicatos*. Fou metge de la presó provincial, a més de ser metge del psiquiàtric de Salt, i director mèdic del centre de Caldes de Malavella. Per les seves afiliacions polítiques, fou assessor provincial de Cultura, Art i Publicacions del Frente de Juventudes. Tenia una consulta privada a la ciutat de Girona. La seva consulta (no deixa de ser un fet curiós i divertit!) era confosa sovint amb un prostíbul, ja que a l'entrada, a peu de carrer, hi havia un rètol amb els seus cognoms: "Alegre Paraíso". Es traslladà a Madrid, on morí l'any 1992.

⁹⁸⁴ Era habitual trobar articles d'opinió a la publicació *El Pirineo (Diario al Servicio de España y del Caudillo)*, en el període 1939-1942) del Dr. Alegre Paraíso. El periòdic *El Pirineo* es publicava diàriament a la tarda. Tot i que directament no pertany al Movimiento Nacional (era propietat del carlí Manuel Riera i Perpinyà), el seu subtítol dona a entendre perfectament quina era la seva línia editorial, al servei del règim, encara que fos des de la iniciativa privada. D'alguna manera, quan deixà de publicar-se, el seu substitut fou *Los Sitios*, diari de la FET y de las JONS i que més tard ho seria del Movimiento, que es publicà des de l'1 de gener de 1943. Els articles que el Dr. Alegre feia a *El Pirineo* majoritàriament estaven relacionats amb la seva professió, i sovint feia referència als beneficis actuals de la societat gironina que vivia sota l'aixopluc del franquisme, i gairebé sempre sota un altre gran pilar: la seva enorme fe en Déu i la seva església. El Dr. Alegre era —com hem assenyalat anteriorment— un home del règim i, també, d'unes enormes conviccions religioses.

treball que publicà el 1943 sobre un estudi psiquiàtric de la província de Girona.⁹⁸⁵ També havia dirigit importants cursos de formació destinats a mestres i educadors. El vicepresident de la Diputació Provincial de Girona, Narcís Figueras, el 1958 va qualificar el Dr. Alegre Paraíso de "mestre".⁹⁸⁶ A la Institució de Caldes hi féu una tasca important durant els anys en què en va ser el director mèdic. Marxà a Madrid amb la seva família i hi morí el 1992.

A finals de 1968 pren el relleu de la direcció mèdica el Dr. Tomás Arranz Muñecas,⁹⁸⁷ que en serà director mèdic fins al 1972. El Dr. Arranz era metge psiquiatre al centre de Sant Boi i també era metge forense de Santa Coloma de Farners (la seva esposa és neboda del Dr. Dídac Parellada). Les germanes li proposen que agafi la direcció mèdica del centre en plegar el Dr. Alegre Paraíso. A ell és degut, en part, l'impuls que prengué el centre en relació amb la formació professional de les internes, ja que el 1971 es va iniciar un taller de formació professional industrial. Una de les tasques més importants que va dur a terme fou ordenar les històries clíniques i fer, alhora, avaluacions individualitzades de caràcter psicomètric a cadascuna de les internes. Va deixar el càrrec perquè va ser nomenat director del psiquiàtric de Sant Boi. El va succeir sor Teresa López Beorlegui, psiquiatra i germana de la congregació, que hi estigué només un any. Sor Teresa López no vivia a Caldes de Malavella, però hi anava una vegada per setmana per fer el seguiment de les internes. El 1973 hi anà el Dr. Joaquín Serrat i Fabregat, que també exercia com a psiquiatre del Patronat pro Subnormals de Mataró, però també hi estigué molt poc temps. El Dr. Serrat va ser substituït pel Dr. Joaquim Muñoz Creus, que actualment continua a la institució.⁹⁸⁸ El Dr. Muñoz també havia estat director del psiquiàtric de Salt durant el període 1981-1984.

⁹⁸⁵ ALEGRE PARAÍSO, M. (1943). *Estudio psiquiátrico de la provincia de Gerona* (pròleg del Dr. J. Castany Bernat). Girona: Imp. del Hospicio Provincial.

⁹⁸⁶ "Una visita al colegio de anormales de Caldas de Malavella". *Los Sitios* (8 de juliol de 1958). Pàg. 10.

⁹⁸⁷ El metge psiquiatre TOMÁS ARRANZ MUÑECAS va néixer a Sòria l'any 1928. Es llicencia en Medicina a la Universitat de Saragossa i l'any 1956 inicia la seva formació psiquiàtrica a l'aleshores Instituto Psiquiátrico Femenino de Sant Boi. En serà nomenat director mèdic l'any 1971 fins a l'any 1995. Ha estat metge forense (càrrec que ha exercit a la població de Santa Coloma de Farners) i inspector de primera classe de la Seguretat Social per oposició. L'any 1961 va obtenir el premi Pedro Mata de l'Acadèmia de les Ciències Mèdiques de Catalunya, i també ha estat membre del Consell Assessor en Salut Mental de la Generalitat de Catalunya. Ha publicat, entre altres treballs, una recerca històrica sobre el psiquiàtric de Sant Boi que també està portat per les germanes hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús: ARRANZ MUÑECAS, T. (1995). *Del internamiento a la psiquiatría comunitaria. Historia de la asistencia en Benito Menni – Complejo Asistencial en Salud Mental*. Sant Boi: Hermanas Hospitalarias del Sagrado Corazón de Jesús.

⁹⁸⁸ El 18 de maig de 2000, sor TERESA LÓPEZ BEORLEGUI va ser substituïda com a superiora general de la congregació de les germanes hospitalàries per sor Mª Camino Agós per un període de sis anys. Els darrers 12 anys, sor Teresa havia estat, a Roma, superiora general de la congregació i alhora membre del Consell Pontifici per a la Pastoral de la Salut. Quan deixà de ser superiora de la congregació estigué un temps al centre Nostra Senyora de Montserrat a

Pel que fa a les internes, majoritàriament provenien de les comarques de Barcelona, tot i que n'hi havia —per aquest ordre— de la resta de províncies espanyoles i de les comarques catalanes, principalment de Girona (vegeu el QUADRE 62).⁹⁸⁹ La procedència de les alumnes que hi havia al centre responia als tipus següents: les que provenien de la beneficència,⁹⁹⁰ les alumnes pensionistes i les internes que venien derivades de les diputacions. Amb les alumnes pensionistes hi havia almenys un cert contacte amb les famílies, contacte que fou més intens en els darrers anys, en què hi hagué més implicació dels pares i familiars. En aquests casos, generalment, les famílies havien de fer front a un pagament, per petit que fos. En el cas de les internes derivades de les diputacions, es pot dir que la Diputació de Barcelona era la que gestionava majoritàriament l'ingrés de les alumnes, atès que l'origen del centre provenia de la necessitat de derivar-hi internes del psiquiàtric de Sant Boi. Històricament, sempre hi ha hagut implicació de la Diputació de Barcelona, tot i que la Diputació de Girona n'ha derivat algunes al llarg d'aquests anys.⁹⁹¹ En un document dels anys setanta,⁹⁹² apareix una relació

Caldes de Malavella. Hi estigué fins a primers de 2001. Sor Teresa ja coneixia el centre, ja que hi havia estat durant un breu període de temps quan l'any 1972 l'aleshores director mèdic del centre, Dr. Arranz, plega per fer-se càrrec de la direcció del psiquiàtric de Sant Boi. Tot i que l'estada de sor Teresa López a Caldes de Malavella fou per descansar després d'un llarg període al capdavant de la congregació a escala mundial, dugué a terme un enorme treball d'ordenació i classificació de tots els expedients mèdics del centre. Actualment, sor Teresa, és al Centro Neuropsiquiátrico Nuestra Señora del Carmen, a la població de Garrapinillos (Saragossa), que regenten també les germanes hospitalàries.

⁹⁸⁹ Les dades d'aquest quadre s'han obtingut del Padró Municipal d'Habitants que es pot trobar a l'Arxiu Municipal de Caldes de Malavella. La primera consulta es pot fer de l'any 1950, perquè la recollida es fa cada cinc anys i anteriorment a aquesta data les germanes hospitalàries no s'havien instal·lat a Caldes. És curiós poder comprovar que les alumnes estaven empadronades a Caldes, com ho feien també les religioses (aquestes referenciades amb el seu nom original, i no amb el nom que prenen en fer els vots religiosos i que sol ser amb el qual són conegudes, a excepció dels darrers anys, que ja no duen a terme aquesta vella tradició). Estar empadronat significava poder disposar dels serveis del metge del poble, una situació que avui (afortunadament) ha canviat però que anys enrere era de vital importància.

Al gràfic es pot comprovar la procedència. Hi ha dades quantitatives que no coincideixen amb les del gràfic del quadre 63. Aquest fet ja l'hem comentat més d'una vegada: un vertader problema a l'hora de fer estudis estadístics de la població de les persones amb deficiències, ja que sovint o bé no reflecteixen la realitat, o bé són dades "inflades" per poder aconseguir més personal i recursos, o bé —tractant-se d'una població que es manté "amagada"— difícilment reflecteixen una realitat, simplement per desconeixença.

Per exemple, el curs 1958-1959 hi havia aproximadament unes 184 alumnes, de les quals 125 provenen de Barcelona. Al quadre 63 figura que l'any 1958 hi havia 174 alumnes, i l'any 1959 n'hi havia 194. La mitjana aproximada d'alumnes que hi havia el curs 1958-1959 és de 184 alumnes. Al retall de premsa "Fin de curso en la institució de Nuestra Señora de Montserrat". *Los Sitios* (01 de juliol de 1959, pàg. 6), es diu que hi havia 180 alumnes.

⁹⁹⁰ En el sentit més estricte de beneficència, no seria abolida fins a l'any 1994. La Ley 30/1994, de 24 de noviembre, de fundaciones y de incentivos fiscales a la participación privada en actividades de interés general (BOE núm. 282, de 25 de noviembre de 1994, pàg. 36146-36164) establia en les disposicions derogatòries l'abolició, entre d'altres, d'algunes normes legislatives sobre la beneficència.

⁹⁹¹ Es poden consultar les altes i baixes de les internes del centre als arxius de la Diputació de Barcelona i també al padró d'habitants de l'Arxiu Municipal de Caldes de Malavella (se'ls empadronava per poder ser ateses pels serveis mèdics de la població ja que anys enrere era una condició indispensable). El Dr. Xavier Sàbat, metge del poble, serà qui durant molts anys efectuarà els controls de les internes.

⁹⁹² Es tracta d'un document on no figura cap data, tot i que el sumatori final és de 223, entenem que, per altres referències —que també presentem en aquesta recerca—, l'any 1970 hi havia 222 internes; per tant, presumiblement es tracta d'aquest any, posteriors o anteriors a aquest.

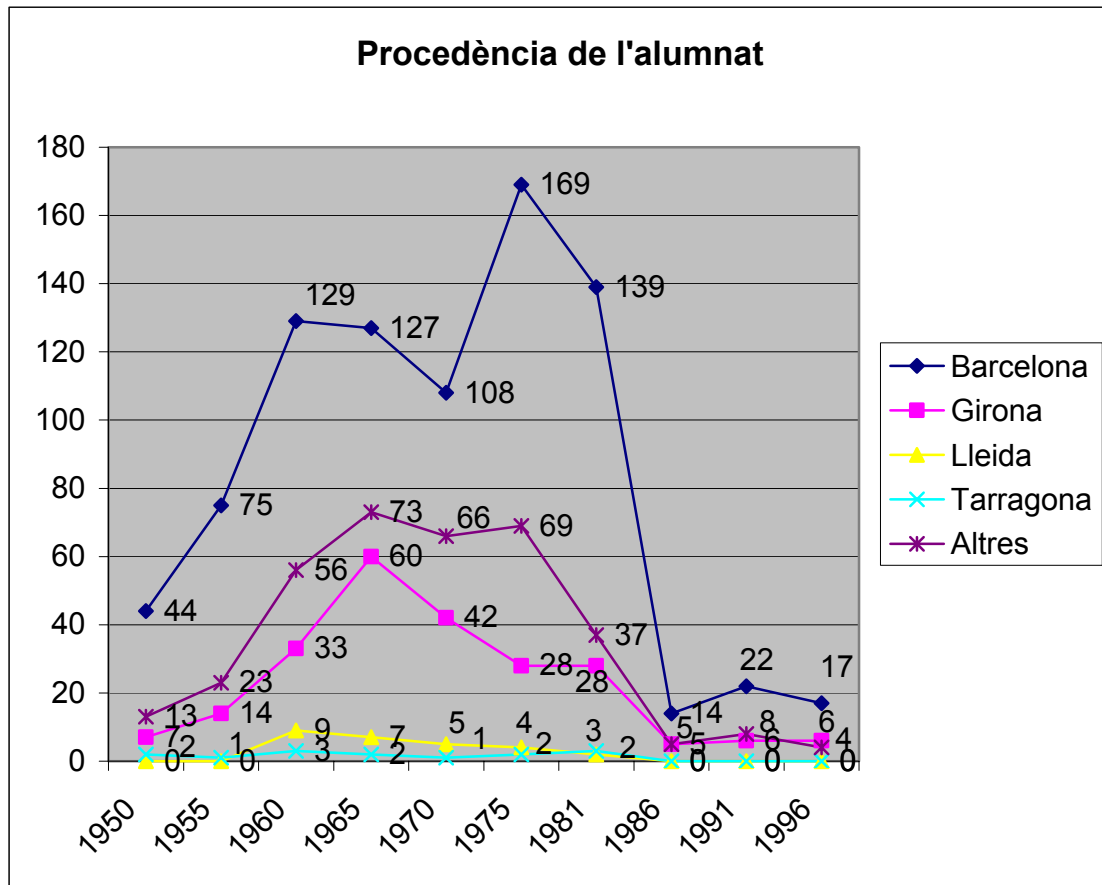
numèrica de les menors internades en la institució amb l'especificació dels organismes dels quals depenen i les quotes que abonen:

Organismo	Número	Cuota
PANAP	89	100 ptas./día
Diputación de Barcelona	80	135 ptas./día
Diputación de Gerona	11	100 ptas./día
Junta Protección Barcelona	13	135 ptas./día
Junta Protección Gerona	8	100 ptas./día
Tribunal Tutelar Barcelona	1	135 ptas./día
Tribunal Tutelar Gerona	2	100 ptas./día
Junta Protección Burgos	2	135 ptas./día
Junta Local Manresa	1	135 ptas./día
Magisterio	1	135 ptas./día
Pensionistas	11	135 ptas./día
Beneficencia	4	

QUADRE 61. Relació numèrica de les menors internades a la institució amb especificació dels organismes de què depenen i les quotes que aquests organismes abonen. Font: ASSTTEG.

S'excloïen del centre només les noies que "[...] se exteriorizan con gritos o cualquier otro síntoma de agitación",⁹⁹³ per a les quals la congregació tenia altres centres repartits per la geografia espanyola. La direcció del centre demanava, això sí, que totes les internes tinguessin el certificat de baptisme i confirmació, a més del certificat mèdic que n'acredités la discapacitat.

⁹⁹³ "Casa nuestra señora de Montserrat" (27 d'abril de 1954). Font: AHG. 8. Fons d'Institucions. Junta Provincial de Protecció de Menors (1908-1982).

QUADRE 62. Procedència de l'alumnat (1950-1996).
Font: CMCM. Padró Municipal d'Habitants (elaboració pròpia).

Hi ha un aspecte important que cal tenir en compte que sorgeix de la lectura d'aquest gràfic (QUADRE 62): és el fet que el decreixement que es produeix a Girona a partir de l'any 1965 s'ha de suposar que d'una manera o una altra pot anar lligat amb l'aparició dels primers centres d'educació especial a les comarques de Girona. És un decreixement progressiu de la població gironina atesa al centre Nostra Senyora de Montserrat. En canvi, no passa el mateix amb la resta de comarques, en què, fins i tot a Barcelona, hi ha un increment considerable d'alumnes el 1975, en relació amb el període 1970-1975. Aquest segon fet, en canvi, és degut al tancament progressiu del que havia estat la residència de l'Institut Psicopedagògic Llars Mundet, dependent de la Diputació de Barcelona, que desenvolupava taques com a centre, residència i taller per a nens i nenes amb discapacitat. Aquest centre

era al complex de les Llars Mundet, a Barcelona.⁹⁹⁴ Part de les noies que atenia el centre es van derivar a la institució de Caldes de Malavella. A partir de l'any 1981 hi ha la davallada generalitzada, fins que el 1995 es produeix el tancament de la institució com a centre educatiu.⁹⁹⁵

Fins als anys seixanta, que corresponen a un increment progressiu de la matrícula del centre (vegeu QUADRE 63), les nenes que atén la institució es poden classificar "en enfermas de pago o pensionistas y enfermas de beneficencia. Estas últimas reciben asistencia de modo enteramente gratuito o parte de sus gastos son sufragados por las diputaciones, patronatos, tribunales o entidades reconocidas"⁹⁹⁶

⁹⁹⁴ Les LLARS ANNA GIRONELLA DE MUNDET, conegudes popularment com a Llars Mundet, foren creades per part del filantrop i empresari nascut a Sant Antoni de Calonge (Baix Empordà) Artur Mundet i Carbó, a partir d'una primera donació d'uns quaranta milions de pessetes amb els quals s'inicià la creació d'un gran complex per a infants, orfes i gent gran a Barcelona, concretament al barri de Montbau. Artur Mundet i Anna Gironella, la seva esposa, s'havien establert a Mèxic. Des de l'any 1918 havien estat productors del popular Sidral Mundet —beguda gasosa feta amb suc de poma— en aquest país, on feren una important fortuna. Les Llars, que portaven el nom de la seva esposa, es van inaugurar el 14 d'octubre de 1957 com a continuïtat de la Casa de la Caritat. L'any 1967, a la mort d'Anna Gironella, les Llars rebieren una altra important donació econòmica per a la cura dels infants amb disminucions físiques per exprés desig que Anna Gironella havia fet als seus fills. El seu marit havia mort dos anys abans. Els primers seixanta nens provenien de la Maternitat Provincial, més endavant vindran d'altres llocs. Es tractava d'una de les més grans institucions que hi havia a l'Estat on s'acollia una gran diversitat de persones, des de gent gran fins a persones amb discapacitat, i alhora atenia tota mena de casos amb problemàtica social que provenien de la Diputació de Barcelona. Tot el complex disposava de diferents pavellons i edificis, dels quals, des de l'any 1971, l'Institut Psicopedagògic Llars Mundet, per a nens i nenes amb disminucions psíquiques, situat al límit de les Llars Mundet amb el barri de Montbau, ocupava també diferents edificis amb funcions de residència, escola i taller. Aquest institut es reorganitzà cap als anys vuitanta per dividir-se en una residència i en l'actual centre d'educació especial psicopedagògic Llars Mundet (avui ja desaparegut). La part de residència s'ha reconvergit en dos centres: el centre de curta estada Respir i el centre d'atenció diürna.

Si bé el pes principal de la institució estava en mans de la Diputació de Barcelona, hi hagué dues comunitats religioses que hi tingueren a càrrec l'atenció i l'educació de la població resident a les Llars: la comunitat de les germanes de la caritat de Sant Vicenç de Paül i la comunitat salesiana, que hi estigueren fins a l'any 1982.

Serà, per tant, a partir dels vuitanta que es produeixen importants canvis i la fi dels internats. El curs 1982-1983 naixia el CEIP Els Pins arran de la reestructuració que es van fer de les antigues escoles de les Llars Mundet de la Diputació de Barcelona. Aquest centre escolaritzava els nens i nenes atesos pels Serveis Socials de la Diputació de Barcelona. El curs següent, el centre comença a atendre alumnes procedents dels districtes d'Horta-Guinardó i Nou Barris. El gener de 2003 aquest centre passà a formar part de la xarxa pública d'escoles municipals. Aquest centre està situat al barri de Montbau de Barcelona, al mateix peu de la Serra de Collserola. Aquest barri residencial, construït entre els anys 1957 i 1965, fou promogut pel Patronat Municipal de l'Habitatge de l'Ajuntament de Barcelona. Actualment els alumnes d'aquest centre provenen dels barris de Montbau, Vall d'Hebron, Canyelles i Horta. Dins la zona hi ha també avui dia una escola bressol, L'Arboç, en funcionament des de l'any 1987, i el centre d'ensenyament secundari Llars Mundet, en funcionament des de l'any 1991.

Actualment, part del gran complex de les Llars Mundet forma part de l'actual Campus Mundet de la Universitat de Barcelona, que l'any 1987 fou cedit a la Universitat per part de la Diputació de Barcelona. Les facultats i escoles de la Universitat de Barcelona estan agrupades, entre altres ubicacions, en quatre grans espais principals, anomenats *campus*. Un d'aquests correspon al Campus Mundet, dins precisament del que havia estat el gran complex de les Llars Mundet. Hi trobem la Facultat de Psicologia i els centres de ciències de l'educació: Facultat de Pedagogia i Escola Universitària de Formació del Professorat. Conviuen, alhora, amb altres centres d'ensenyament de la Diputació de Barcelona i amb les instal·lacions esportives de l'Ajuntament de Barcelona, que gestiona la Federació Catalana d'Esports per a Disminuïts Psíquics (ACELL). També dins el mateix espai hi ha el Palau de Les Heures, seu dels Estudis de Formació Continuada de la Fundació Bosch i Gimpera de la Universitat de Barcelona.

També, a més d'altres organismes, dins el complex hi ha un centre residencial per a la gent gran (l'edifici del qual havia estat seu de l'antic camp de concentració d'Horta) que funciona des de l'any 1992 en diferents unitats residencials.

⁹⁹⁵ El darrer padró són dades agafades l'1 de maig de 1996, i per tant els usuaris ja no són pròpiament del que és l'escola, com a centre educatiu.

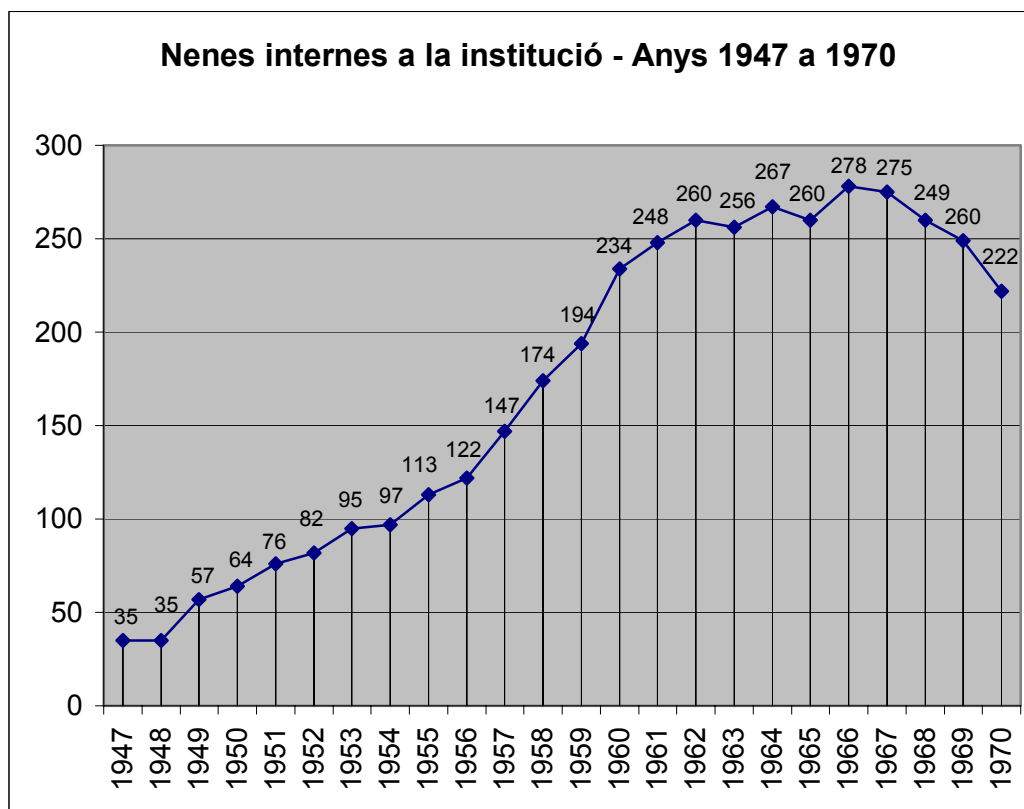
⁹⁹⁶ "Reglamento de régimen interior de la Institución Psicopedagógica para Niñas Nuestra Señora de Montserrat". Caldes de Malavella (abril de 1961). Article 25. Font: FCEENSM.

(a principis dels anys setanta encara es considerava que el 16 % dels menors posats a disposició dels tribunals tutelars tenia alguns tipus de deficiència mental). Contribueix a la seva estada, bàsicament, la Diputació Provincial de Barcelona, juntament amb la resta de diputacions. Quan el 6 d'abril de 1914 es crea la Mancomunitat de Catalunya, s'estableix una nova etapa per a l'assistència psiquiàtrica. Coincideix aquesta data amb una reorganització de les comunitats de Sant Joan de Déu i les germanes hospitalàries. La Diputació de Barcelona mantenia un conveni amb aquestes dues congregacions, que eren les propietàries i administradores del manicomí de Sant Boi de Llobregat. Les diputacions, però, amb els seus alts i baixos, organitzaven i sostenien els serveis de beneficència, juntament amb la Junta de Protecció de Menores, que té part activa i decisòria envers l'alumnat que ha de tenir el centre.⁹⁹⁷ És probable que també algunes d'aquestes internes vinguessin d'altres centres que les germanes tenien repartits per la geografia espanyola.⁹⁹⁸

Aquest augment d'alumnes és l'increment dels anys seixanta de què hem parlat, que correspon a una sèrie de factors que ja hem analitzat —d'una manera conjunta a Catalunya i arreu— i, per tant, la institució Nostra Senyora de Montserrat també és part activa en aquest procés de canvi. Excepció, com hem vist, el 1975, sí que hi ha un decreixement a finals dels anys seixanta que correspon a l'inici de les escolaritzacions a les comarques: les primeres institucions a la província de Girona i arreu de Catalunya d'una manera força generalitzada han començat a funcionar i això, d'una manera o una altra, s'ha de notar.

⁹⁹⁷ Trobem alumnes —al llarg dels anys— procedents dels organismes següents: principalment de la Diputació de Barcelona i també algunes alumnes procedents de la Diputació de Girona, la Junta de Protecció de Barcelona, la Junta de Protecció de Menores de Girona, i els Tribunals Tutelars de Menores de Barcelona i de Girona.

⁹⁹⁸ No està documentat, però es tracta d'una afirmació que el Dr. Tomàs Arranz m'ha fet saber.

QUADRE 63. Nenes internes a la institució. Anys 1947 a 1970. Font: Institución Psicopedagógica Nuestra Señora de Montserrat i Arxiu Municipal de Caldes de Malavella (Padró Municipal d'Habitants).

Les nenes, una vegada arribaven al centre, eren reconegudes pel metge director i sotmeses a un examen global. Les ingressaven en un pavelló, d'acord amb les característiques clíniques i personals que es definien a partir del diagnòstic que els havien fet. Els espais, al llarg dels anys, van anar variant, ja que les germanes des dels seus inicis van anar fent múltiples reformes a les instal·lacions.

La directora pedagògica s'encarregava de situar-les en un grup classe i progressivament les nenes eren integrades en una activitat laboral. Aquest procés era més o menys flexible, llarg o curt en el temps, en funció de la discapacitat i la facilitat d'adaptació en un entorn nou de les nenes. L'objectiu de la institució psicopedagògica era "preparar al subnormal para la vida de adulto y hacer que ésta se acerque lo más posible a una vida normal".⁹⁹⁹ Veritablement, un objectiu compartit, de ben segur, per la majoria de professionals i centres d'arreu.

⁹⁹⁹ Institución Psicopedagógica Nuestra Señora de Montserrat. (1969). Font: FCEENSM.

Tot i que el primer Patronato de Asistencia Social Psiquiátrica data de l'any 1932,¹⁰⁰⁰ la creació del Patronato Nacional de Asistencia Psiquiátrica (PANAP), el 1955, va servir perquè aquest organisme donés el reconeixement a la institució Nostra Senyora de Montserrat de Caldes de Malavella.

A les celebracions de final de curs, per exemple, hi solien ser presents les autoritats, representants d'institucions civils i religioses, i directius del Ministeri, tot i que la procedència de l'alumnat, majoritàriament, no tingués res a veure amb les nostres comarques. Tot i així, la dependència administrativa de la delegació del Ministeri a Girona era evident. Naturalment, la inspecció gironina havia de fer un control sobre aquesta institució malgrat que no hi hagués, majoritàriament, alumnes de les comarques de Girona, i tampoc no poguessin incidir gaire en la matrícula de l'alumnat. La participació, per tant, de les autoritats queda recollida, per exemple, en el següent text que sortí a la premsa en un acte de final de curs el 1956:

"El domingo por la tarde, y en el salón de actos de la Casa de Nuestra Señora de Montserrat para niñas anormales de Caldas de Malavella con asistencia del señor Presidente de la Audiencia Provincial don Joaquín Castro; del Vicepresidente de la Diputación Provincial doctor don Narciso Figueras Rexach y del señor Inspector Jefe Primera Enseñanza, Rdo. Don José Dorca, de la Inspectora de Primera Enseñanza Srta. María de los Desamparados Rahola y del Rdo. Dr. Don Javier Cochs, Secretario del Patronato Tutelar de Menores y autoridades locales, se celebró una simpática velada a cargo de las niñas allí internadas con motivo del final de curso, exposición de trabajos escolares y reparto de premios. Señaló la labor llevada a cabo durante el curso por las niñas del establecimiento, dirigidas por las Hermanitas Hospitalarias del sagrado Corazón, el Director de la casa, Dr. Alegre Paraíso, quien en breves frases puso de manifiesto el ingente trabajo llevado a cabo por las Hermanas que con gran abnegación educan e instruyen todo lo que es factible a esta clase de niñas. Seguidamente las niñas efectuaron una serie de exhibiciones y recitales artísticos que fueron muy aplaudidos por los allí congregados. Cerró el acto el Inspector Jefe de Primera Enseñanza, don José Dorca, animando a continuar la labor tan ardua que realizan estas buenas Religiosas dirigidas por el Dr. Alegre Paraíso".¹⁰⁰¹

¹⁰⁰⁰ Orden creando en Madrid el primer Patronato de Asistencia Social Psiquiátrica. *Gazeta de Madrid*. Núm. 108 (17 d'abril de 1932). Pàg. 408.

¹⁰⁰¹ "Final de curso". *Los Sitios* (03 de juliol de 1956). Pàg. 3.

A la premsa gironina —*Los Sitios*— apareixen en nombroses ocasions les ressenyes dels actes de final de curs que la institució realitzava davant d'autoritats civils, religioses i educatives. Són actes molt concorreguts, amb la presència de les famílies. Consistien bàsicament en festivals musicals, taules de gimnàstica, visita a exposicions de treballs manuals de les internes, repartiment de premis, etc. Hi havia una part important de l'acte destinada als parlaments dels directius de la institució i autoritats. Al llarg dels anys de què tenim constància d'aquests actes públics, no perquè no es fessin, sinó perquè n'hi ha constància pública a través de la publicació a la premsa de l'època, són memorables les intervencions del director mèdic de la institució, en aquest període, el Dr. Manuel Alegre Paraíso. Oferia unes paraules sobre l'evolució de les internes, sobre la importància de la reeducació de les persones amb deficiències, etc., paraules força innovadores per a l'època i que marquen els inicis d'una proclamació generalitzada del fet diferencial a casa nostra, i a través d'un mitjà de comunicació com era la premsa; la resta d'autoritats gironines ressaltaven sempre la importància d'aquest centre i el que representava per a la nostra província (malgrat que les internes majoritàriament fossin de fora de les comarques gironines).

A les nenes se'ls oferien coneixements de cultura general, esport, manualitats, costura, confecció i aprenentatges de les tasques domèstiques. Un document editat per l'escola el 1964 sintetitza els aspectes educatius de la institució:

“Se trata no solamente de proporcionarles la instrucción que sean capaces de adquirir (lectura, escritura, cálculo, conocimientos...), sino también una educación moral y también y muy fundamentalmente una educación psicomotora.

Nuestra organización educativa comprende clases de iniciación, donde se presta el máximo de interés a la educación sensorial, motora y, en general, psicomotora, y otras varias clases de distintos grados, donde se proporciona una instrucción y educación con los actuales medios de la moderna pedagogía.

La gimnasia rítmica, los bailes, las representaciones teatrales, televisión (la institución dispone de tres televisores para uso de las niñas), música... son medios variados de acción educativa y, además, tienen valor como medio de adaptación social. En este doble sentido —pedagógico y socializador— el Centro utiliza las distintas formas de ludoterapia”.¹⁰⁰²

El 15 de febrer de 1964, el director general de Enseñanza Primaria va autoritzar amb caràcter provisional, durant el termini d'un any, el funcionament legal del centre no estatal d'ensenyament primari per a nenes d'educació especial, denominat Institución Psicopedagógica para Niñas Subnormales Nuestra Señora de Montserrat, amb quatre classes de nenes deficientes i taller, i amb una matrícula màxima de quinze alumnes per classe (la tramesa de l'expedient en què se sol·licitava la posada en funcionament del centre datava del dia 19 d'agost de 1963). Les nenes que hi havia ateses al centre, en paraules del seu director metge, eren: “[...] enfermas, llamadas oligofrénicas y que llevan algunas taras como epilepsias, hemiplegias y otros trastornos corporales. Las edades cronológicas de las mismas oscilan desde los cuatro y los 16 años, y sin embargo las edades mentales, debidamente comprobadas, en dos o tres de ellas alcanza un nivel de seis años y en la mayoría de tres a cuatro años”.¹⁰⁰³ Aquesta autorització, de febrer de 1964, va ser elevada a definitiva per l'ordre ministerial¹⁰⁰⁴ de 2 d'octubre de 1965, que sortí publicada el 13 d'octubre de 1965. És possiblement en aquests anys, a inicis dels seixanta, que la institució pren un caràcter més educatiu per damunt de l'atenció de caire medicoassistencial. Tal com ens assenyalava Sor Margarita Martínez: “[...] se trataba del buen sentir y hacer de las hermanas que procuraban por encima de todo que las internas se encontrasen bien [...] que se

¹⁰⁰² Institución Psicopedagógica Nuestra Señora de Montserrat. (1969). Op. cit. Font: FCEENSM.

¹⁰⁰³ V.S. “El Sanatorio de Nuestra Señora de Montserrat en la apertura de curso”. *Los Sitios* (29 de setembre de 1949). Pàg. 5.

¹⁰⁰⁴ Orden de 2 de octubre de 1965 por la que se elevan a definitivas las autorizaciones provisionales de colegios de enseñanza primaria no estatal que en su día fueron autorizadas con arreglo a la Orden de 15 de noviembre de 1945. BOE núm. 245 (13 d'octubre de 1965). Pàg. 13932-13933.

sintieran por encima de todo personas [...] ¿Qué podemos hacer para que estas personas hagan algo en la vida? Era un acto de buena fe por parte de aquellas primeras hermanas que hacían lo mejor que podían [...] o lo mejor que sabían hacer [...]".

Algunes d'aquestes nenes podien tornar a les seves cases. Es tractava d'una feina de recuperació (en paraules pròpies de l'època) que els professionals de la institució es marcaven com un dels objectius prioritaris, tal com assenyala un retall de premsa:

"[...] se inició la integración de la niñas a sus hogares en el año 1948 (*sic*) dos años después de fundar la Institución con un 3 por 100. En 1953 el porcentaje se elevó al 14 por 100; en 1957 al 17 por 100; en 1959 al 22 por 100; y en el último año que figura en el estudio 1962 el porcentaje alcanzó un 24 por 100; en la actualidad el Centro atiende a cerca de 260 niñas de diversas provincias. Todas las niñas reintegradas a sus hogares lo hacen recuperadas y aptas para la convivencia social y aún muchas de ellas para trabajar en fábricas y otros menesteres".¹⁰⁰⁵

Aquesta era, més aviat, la visió idíl·lica d'una situació que difícilment responia a una realitat. Es tractava, però, de creure-s'ho, perquè, com deia el mateix retall de premsa, "se trata de seres que en el reparto de la inteligencia entre el género humano fueron las que recibieron menos cantidad y a veces exiguas cantidades".¹⁰⁰⁶ L'important, però, era adonar-se que l'educació tenia un paper decisiu en aquest procés de *recuperació* que les institucions per a persones amb deficiències aniran prenent en el futur. El 1960, precisament en l'acte de final de curs, el Dr. Alegre Paraíso "destacó las innovaciones introducidas en la formación cultural de las niñas que ha dado un fruto halagüeño como es la presentación de varias internadas al examen de ingreso del bachillerato y el establecimiento de un taller de corte y confección de cuyos resultados era evidente muestra la exposición que se había inaugurado anteriormente".¹⁰⁰⁷ Que hi hagués alumnes amb discapacitats que es presentessin a un examen d'ingrés a batxillerat no deixa de ser sorprenent, i fins i tot poc creïble ateses les capacitats que havia de tenir una persona per poder fer una prova d'aquestes característiques. Però al llarg de la dècada dels anys seixanta la tipologia d'alumnes que hi havia escolaritzades a la institució Nostra Senyora de Montserrat encara era molt diversa. En un document

¹⁰⁰⁵ "Acto de final de curso en la institución de Nuestra Señora de Montserrat en Caldas de Malavella". *Los Sitios* (09 de juliol de 1963). Pàg. 8

¹⁰⁰⁶ *Ibidem*. Pàg. 8.

¹⁰⁰⁷ V. "Brillante clausura de curso en la Institución Psicopedagógica Ntra. Sra. de Montserrat". *Los Sitios* (19 de juliol de 1960). Pàg. 8.

publicat per la institució s'establia que el gener de 1969 la tipologia d'alumnes era la següent:

Oligofrenia leve sin causa conocida	25	Oligofrenia media por epilepsia sintomática	9
Oligofrenia media sin causa conocida	91	Oligofrenia profunda por epilepsia sintomática	14
Oligofrenia profunda sin causa conocida	17	Oligofrenia leve por psicopatía	6
Oligofrenia leve por lesiones cerebrales	8	Cretinismo	1
Oligofrenia media por lesiones cerebrales	41	Esquizofrenia bebefrénica	4
Oligofrenia profunda por lesiones cerebrales	26	Psicopatías	2
Oligofrenia leve por epilepsia sintomática	5		

QUADRE 64. Tipologia de les alumnes de la Institució Psicopedagògica Nostra Senyora de Montserrat Gener de 1969. Font: FCEENSM.

Hi havia, per tant, una enorme varietat de nenes internes dins la institució. Tot i que originàriament les primeres alumnes que van venir a Caldes per primera vegada el 1947 ho van fer per diferenciar les patologies d'àmbit psiquiàtric de les deficiències psíquiques, no era gens difícil trobar alguna patologia més pròpia d'un *manicomi* que no pròpiament d'un centre d'educació especial. Aquest fou un vertader problema en els primers anys de la institució. Hi havia una diversitat enorme, malgrat que originàriament l'objectiu no fos precisament aquest. En canvi, a principis de la dècada dels vuitanta, en un informe de l'inspector de zona, Miquel Juhera, manifestava que era "un centre de deficients mentals, des de profunds fins a escolaritzables, dividits en 4 grups. Sols admeten nenes". El quadre de tipologies, que quedava recollit en aquest mateix informe (sense mostrar el nombre d'alumnes que hi havia en cadascuna), era el següent:

a) Profunds	CI inferior a 25
b) Mitjans	CI entre 25 i 50 i edats de 6 a 14 anys
c) Mitjans	CI entre 25 i 50 i edats entre 14 i 21 anys
d) Escolaritzables	CI superior a 50 i edats entre 6 i 18 anys
Disposen de 225 places i actualment hi ha 215 alumnes	

QUADRE 65. Tipologia de l'alumnat de la Institució Psicopedagògica Nostra Senyora de Montserrat, 20 d'abril de 1982. Font: ASSTTEG.

Al llarg dels vint-i-tres primers anys de la institució, els ingressos de les nenes internes al centre responen a la situació d'una societat que va començar a entendre i comprendre la problemàtica de les persones amb discapacitats, tot i que a la pràctica no era ben bé així, perquè a les comarques de Girona no hi havia gaire relació amb aquest centre fora pròpiament dels organismes municipals de Caldes. La mateixa administració educativa no hi tenia gaire contacte fora del control de la inspecció educativa. El fet que la majoria de l'alumnat provingués de fora de les comarques de Girona i que les mateixes germanes tampoc no fossin majoritàriament de la zona —ni fins i tot de l'àmbit català— no oferien gaires possibilitats de contactes. Era una institució tancada, com eren la majoria dels centres d'aquest tipus que hi havia al país. Tenir un fill amb una discapacitat precisament no era una cosa que es mostrés amb gaire naturalitat. Aquests primers centres responen, per tant, a un model de societat a la qual interessava més aviat amagar el problema i no difondre'l obertament. Per sort, la situació avui és molt diferent.

El 1971, sent la mare priora i administradora de la institució sor Josefina del Consuelo, es va instal·lar un taller industrial que permetia a les noies l'aprenentatge d'un ofici, cosa que facilitava la reinserció posterior. L'escola, institució per a nenes deficientes psíquiques, els oferia els serveis de llar residència, escola, pretaller i taller. La institució iniciava un treball important que amb els anys consolidaria, ja que actualment és la base del seu aprenentatge, com a centre ocupacional, juntament amb l'actual llar residència de què disposen. Com hem assenyalat, un dels principals artífexs d'aquest projecte fou el director mèdic de la Institució Tomàs Arranz.

El juliol de 1972 es va dur a terme al centre una trobada de tot el professorat de les comarques de Girona que treballava en els diferents centres i aules d'educació especial. La premsa se'n feu ressò¹⁰⁰⁸ i l'anomenà *Primer Seminario de Educación Especial*. La jornada, tot i que fou organitzada per la Inspecció d'Educació, es féu a petició del mateix professorat dels centres. Hi participaren 21 professors i professores de les diferents institucions gironines.

¹⁰⁰⁸ BONANCIÀ, G. "Se celebró el Primer Seminario de Educación Especial, con asistencia de los profesores de todos los centros de la provincia". *Los Sitios* (05 de juliol de 1972). Pàg. 3.

El febrer de 1973 publica la seva tesi de llicenciatura Maria Rosa Puig i Dalmau, que anys més tard seria directora del centre La Maçana (Salt) per a nens i nenes amb discapacitats sensorials. En un recull de causes que porten els nens i adolescents al Tribunal Tutelar de Menors, feia una descripció del "Colegio de las R. R. Hospitalarias del Sagrado Corazón de Jesús, en Caldas de Malavella (Gerona)". Tot i ser publicat el 1973, les dades que recollia corresponien al període anterior, el 1972, data en què el Dr. Arranz deixà la institució:

"El Centro tiene una Directora pedagógica que es Sor María Lourdes Mateos. El psiquiatra Dr. Tomás Arranz es Director del Establecimiento. Cuentan con un psicólogo, en la Dra. Casanovas, y un médico para medicina general, el Dr. Javier Sàbat. El pediatra y todo un equipo de médicos, están en el Hospital de San Rafael, Valle Hebrón, Barcelona 16, donde el Colegio lleva a las niñas para su reconocimiento médico.

Las clases se distribuyen de la siguiente manera:

- a) Mongólicas, cuyo adiestramiento corre a cargo de dos religiosas.
- b) Cuatro clases, para edades mentales diferentes, atendidas cuatro Señoritas maestras.
- c) Galería azul, chicas mayores con oligofrenia, cuyo trabajo consiste en coser botones en muchos cartones.
- d) Taller de bordado. Pasan de la edad escolar y allí realizan verdaderas preciosidades en trabajos manuales.
- e) Taller de máquinas, donde se realizan diversas prendas, con pedidos que hace una fábrica de Mataró.

El Colegio privado, reconocido por el Estado.

El inspector es Don Marcos Adell.

Hay en este Centro (de niñas) muchas subnormales con oligofrenias de los más diversos grados.

Los disfrénicos reciben también una formación integral, según posibilidades, y una orientación laboral".¹⁰⁰⁹

La descripció del centre que feia Maria Rosa Puig i Dalmau servia per explicar que el Tribunal Tutelar de Menores tenia en aquest centre dues noies de 15 i 16 anys.

El curs 1975-1976 es va incrementar a vuit classes o unitats, amb un total de 126 alumnes matriculades: el Reial decret 2546/76, de 16 de setembre (BOE de 12 de novembre)¹⁰¹⁰ aprovava un conveni entre el MEC i la comunitat de germanes

¹⁰⁰⁹ PUIG DALMAU, M. R. (1973). *Causas que llevan a niños y adolescentes al Tribunal Tutelar de Menores (estudio sobre la provincia de Gerona)*. Tesi de llicenciatura. Universitat de Barcelona. Facultat de Filosofia i Lletres. Secció de Pedagogia. Pàg. 87-90.

¹⁰¹⁰ Real decreto 2545/1976, de 16 de septiembre, por el que se aprueba el convenio suscrito entre el Ministerio de Educación y Ciencia y la congregación de hermanas hospitalarias del Sagrado Corazón de Jesús para el funcionamiento de ocho centros de educación especial ubicados en España. BOE, núm. 272 (12 de noviembre de 1976). Pàg. 22436.

En el preàmbul d'aquest Reial decret es deia: "Recogiendo la experiencia adquirida en el funcionamiento de gran parte de los centros de educación especial en régimen de convenio, con el deseo de dar la máxima participación en las tareas de esta clase de enseñanza a las corporaciones, entidades provinciales y locales y asociaciones, y atendiendo al singular interés que en los artículos cuarenta y nueve al cincuenta y dos, ambos inclusive, le dedica la Ley general de educación y financiamiento de la reforma educativa, se hace necesario el establecimiento de un sistema idóneo

hospitalàries per augmentar el nombre d'unitats a vuit. L'educació que s'ofereix a les nenes es complementa amb tallers preprofessionals de confecció, perruqueria i cuina. L'Instituto Nacional de Educación Especial el considerava centre no estatal perquè funcionava en règim de conveni i, per tant, no era procedent canviar-ne la naturalesa.

El curs 1977-1978 hi havia unes 240 nenes, en edats compreses entre els 4 i els 21 anys, en règim d'internat, tot i que en aquells moments la capacitat total de la institució era de 270 places. Inclouen tots els nivells de capacitat intel·lectual: *subnormals* lleugeres (o escolaritzables), mitjanes, profundes i severes.

En aquells moments, a la institució hi havia unes vint religioses amb l'ajuda d'una cinquantena de professionals: metges, mestres especialitats, especialistes diversos (psicomotricitat, fisioteràpia, logopèdia i música), cuidadores i personal de serveis. Es produeix una davallada de les vocacions religioses, un fet que sacseja totes comunitats i instituts religiosos en els darrers anys.

De cara al curs 1978-1979, la Institució es plantejava una sèrie de canvis en el funcionament, que van quedar recollits en un retall de premsa:

“- Disponer de algunas plazas a media pensión, con la posibilidad de dar entrada también a los niños. Hasta ahora, ha sido solamente femenino por las dificultades que conllevaría el régimen de internado mixto. Lógicamente, las plazas de mediopensionistas tendrían que ser de Girona, para evitar desplazamientos a largas distancias.
- Reformar la sección de niñas profundas para perfeccionar los aspectos de rehabilitación y asistencia.
- Tener unos talleres de trabajo para adultos subnormales de la provincia que convivan con su familia y puedan ir allí a trabajar. A tal efecto se habilitaría un comedor”.¹⁰¹¹

para que la actuación de estos establecimientos se lleve a cabo de forma ininterrumpida, dada la importante labor docente y social que desempeñan.”

Aquest Real Decreto aprovava un conveni, el 31 de març de 1976, establert entre el Ministeri d'Educació i Ciència i les germanes hospitalàries per al funcionament de vuit centres d'educació especial regentats per elles a Espanya:

Granada: Centro Psicopedagógico Purísima Concepción

La Laguna (Tenerife): Colegio Especial Acaman

Madrid: Hospital Asilo Beata María Ana de Jesús

Burgos: Centro Nuestra Señora de las Mercedes

Betanzos (La Coruña): Colegio Especial Nuestra Señora del Sagrado Corazón

Caldas de Malavella (Girona): Centro Psicopedagógico Nuestra Señora de Montserrat

Barcelona: Centro Hospital San Rafael

Meres (Astúries): Colegio Especial Inmaculada Concepción

¹⁰¹¹ CORNELLA, A. “Visita a la Institución Psicopedagógica Nuestra Señora de Montserrat”. *Los Sitios* (04 de juny de 1978). Pàg. 10.

El Ministeri, a través de l'Ordre¹⁰¹² de 27 de novembre de 1978, va autoritzar l'ampliació de dues unitats, i el centre quedà constituït per deu unitats de pedagogia terapèutica per a nenes i 140 llocs escolars. Posteriorment, l'Ordre de 26 de setembre de 1980¹⁰¹³ creava dotze unitats de pedagogia terapèutica (deu unitats ja existents en règim de conveni i dues unitats, que s'ampliaven a través d'aquesta ordre, en règim privat). Això creava 144 llocs escolars. Les diferents ordres ministerials havien anat autoritzant les places de què el centre podia disposar per a l'atenció educativa de les alumnes. El 1984, el centre Nostra Senyora de Montserrat tenia deu places de professorat en règim de conveni, per tant amb aquesta perspectiva es consideraven places públiques, i dues unitats subvencionades al 100 %.

En un informe¹⁰¹⁴ que Miquel Juhera, inspector d'EGB de la zona IV de Girona, emet el setembre de 1985 sobre aquest centre, es plantegen diverses qüestions sobre la institució:

"[...] L'edifici reuneix unes condicions immillorables tant per les seves dimensions com per les seves instal·lacions i és una llàstima que sigui utilitzat molt per sota de les seves possibilitats [...].

[...] Segons ha manifestat la directora es troben amb el problema d'una molt escassa petició de llocs escolars degut al fet que la Diputació de Barcelona ha deixat d'enviar-los alumnes i els de Girona són molt escassos ja que la xarxa de centres específics de què es disposa i el programa d'integració fa que la demanda de llocs escolars en aquest centre sigui molt minsa. De continuar uns anys aquesta situació segurament aquest centre haurà de plantejar-se una reconversió [...].

[...] la directora ofereix l'edifici, amb un acord previ, a les possibles necessitats que puguin tenir els Serveis Territorials de cara a una nova orientació: formació professional, residència, etc."¹⁰¹⁵

Per un costat, hi havia el problema de l'edifici, del qual possiblement no s'acabava de treure el màxim rendiment per les possibilitats que tenia. Certament, les obres que s'hi feren el 1964 van fer d'aquesta institució un centre modèlic en equipaments, tot que hi hagué des dels inicis períodes importants de reformes,

¹⁰¹² Orden, de 27 de noviembre de 1978, por la que se autoriza la ampliación de dos unidades de pedagogía terapéutica en el centro de educación especial Centro Psicopedagógico Nuestra Señora de Montserrat de Caldas de Malavella (Gerona). BOE núm. 32 (6 de febrer de 1979). Pàg. 3071.

¹⁰¹³ Orden de 26 de septiembre de 1980 por la que se autoriza la ampliación de unidades y los centros privados de educación especial María Filip, de Gavá (Barcelona); Nuestra Señora de Montserrat, de Caldas de Malavella (Gerona), y Nuestra Señora de la Esperanza, de Guadix (Granada). BOE núm. 255 (23 d'octubre de 1980). Pàg. 23653-23654.

¹⁰¹⁴ La majoria d'informes que s'emeten des de la Inspecció Tècnica d'Educació destaquen sempre les instal·lacions d'aquesta institució com una de les particularitats que la defineix i que la distingeix com a centre, sempre des dels seus inicis. En tot cas, amb els anys, les futures ampliacions i remodelacions arquitectòniques només han fet que millorar substancialment aquesta institució i destacar-la com una de les millors de les comarques de Girona.

¹⁰¹⁵ Informe de la Inspecció sobre el Centre Ntra. Sra. Montserrat. (20 de setembre de 1985). Font: ASSTTEG.

canvis i ampliacions d'alguns edificis que milloren l'atenció de les internes. Coincidint amb la festa de final de curs 1965-1966, el diumenge 3 de juliol de 1966, es va inaugurar el nou edifici,¹⁰¹⁶ amb capacitat per a 300 nenes, 278 de les quals ja estaven ocupades. El 1967, el MEC feia una declaració d'interès social amb les obres de construcció del nou edifici per a l'ampliació del centre.¹⁰¹⁷ Així doncs, tant l'entorn com totes les modificacions que s'hi han fet amb els anys han fet de les instal·lacions d'aquesta escola —juntament amb els espais i edificacions del centre Joan Riu de Sant Gregori— unes de les millors de les comarques de Girona. Sempre, però, s'ha utilitzat molt per sota de les seves possibilitats.

Del 1947 al 1966, abans de l'inici de les activitats de Mater Dei a Sarrià de Dalt, va atendre majoritàriament nenes de fora de les comarques de Girona. Les germanes hospitalàries estaven disposades a fer la matrícula mixta i acceptar l'alumnat a mitja pensió. S'havia d'haver intentat trencar l'aïllament en què des dels inicis es va mantenir aquest centre —que formalment només mantenia vincles amb la Diputació de Barcelona— envers la població, la ciutadania de Caldes de Malavella i les institucions gironines. Això no va ser mai possible. És cert que a les germanes, que no provenien de les comarques catalanes, se'ls feia força difícil integrar-se dins la comunitat local, si bé en els darrers anys hi ha hagut una obertura de la institució com a tal.

El cert és que, si la Diputació de Barcelona cada vegada els enviava menys alumnes i la xarxa de centres de Girona ja funcionava a ple rendiment (el darrer centre, Joan Riu, ja atenia els alumnes amb més afectacions), el seu futur no semblava gaire optimista, ja que aquests centres, precisament, se sostenien gràcies a noves entrades. També a Catalunya s'havia iniciat una nova política d'integració educativa en el marc de les escoles ordinàries amb la publicació del Decret 117/84, de 17 d'abril, sobre ordenació de l'educació especial per a la seva integració en el sistema educatiu ordinari.¹⁰¹⁸ Tot plegat sumava.

¹⁰¹⁶ "Inauguración de una institución psicopedagógica en Caldas". *Los Sitios* (05 de juliol de 1966). Pàg. 4

¹⁰¹⁷ Decreto 2031/1967, de 20 de julio, de declaración de interés social de las obras de construcción de un edificio para la ampliación de la Institución Psicopedagógica Nuestra Señora de Montserrat, en Caldas de Malavella (Gerona). BOE núm. 204 (26 d'agost de 1967). Pàg. 12.129.

¹⁰¹⁸ Decret 117/1984. Op. cit.

El centre, en els últims anys, estava dividit en quatre grans pavellons que funcionaven de manera independent i acollien les nenes en funció de l'edat i les seves situacions de discapacitat. L'abril de 1986 la situació era la següent:

“El pavelló escolar consta de vuit grups classe i aplega 51 nenes, de les quals 44 tenen menys de 20 anys. Cada grup té una mitjana de 6 alumnes i està atès per una mestra. De les 8 mestres, 7 depenen dels Serveis Territorials d'Ensenyament. Al pavelló de Sant Lluís hi ha 35 nenes majors de 16 anys (17 tenen entre 16 i 20 anys i la resta són majors de 20 anys), dividides en quatre grups. Realitzen activitats de taller a cura d'educadores i reben atenció escolar un matí per setmana a càrrec d'una sola mestra per a tots els grups. Aquesta mestra no depèn dels Serveis Territorials d'Ensenyament.

El pavelló de «profunds petites» està format per 4 grups dels quals 3 estan atesos per mestres dependents dels Serveis Territorials d'Ensenyament i tenen sis nenes cada un d'ells. El quart grup aplega 12 nenes que estan a cura de les cuidadores. Cada nena s'adscriu a un o altre tipus de grup, a partir de les seves possibilitats educatives d'adquisició dels hàbits d'autonomia personal i social. L'edat d'aquestes nenes és, en qualsevol cas, menor de 20 anys.

El pavelló del Sagrat Cor acull nenes profundes majors de 16 anys (12 tenen entre 16 i 20 anys) amb molt poques possibilitats d'aprenentatge dels hàbits d'autonomia”.¹⁰¹⁹

El 1986, quedava format per vuit unitats, sis d'educació especial i dues de formació professional (confecció i perruqueria). Aquest mateix any es va firmar un conveni amb l'Administració per a quatre anys. Les internes amb una discapacitat profunda es van integrar dins el procés d'escolarització.

Tot i que la procedència de les nenes —com ja hem anat apuntant— majoritàriament sempre fou de fora de les comarques de Girona, a finals dels anys vuitanta només un 20 % de l'alumnat ho és pròpiament. En aquesta època la totalitat de centres d'educació especial de les comarques de Girona estan en ple funcionament. La sectorització de serveis és un fet i per tant —tot i que, com apuntem, la majoria d'alumnes d'aquest centre no provenen de les comarques de Girona— hi ha atenció educativa per als nens i nenes amb discapacitat al llarg de la geografia catalana i espanyola. No fa falta desplaçar-se per trobar una institució especialitzada. A mitjan anys vuitanta, la integració de l'alumnat amb discapacitat en entorns ordinaris comença a ser un fet a tenir en compte a l'hora d'analitzar una primera davallada de les matrícules en els centres d'educació especial.

Els contactes amb les famílies són mínims. Hem de tenir present que la majoria d'alumnes provenen de Barcelona o bé provenen, majoritàriament, d'altres punts de la geografia espanyola. Moltes de les alumnes no tenien família i, si en

¹⁰¹⁹ “EAP G-05. La Selva. Informe: Situació pedagògica de la Institució Ntra. Sra. de Montserrat de Caldes de Malavella (8 d'abril de 1986)”. Font: ASSTTEG.

tenien, en el cas de les alumnes de fora de Catalunya els era molt difícil poder venir al centre. Moltes famílies no disposaven de recursos econòmics per fer aquest desplaçament.

Per exprés desig de la direcció de l'escola, l'octubre de 1978, en una reunió mantinguda amb les famílies de les alumnes per tractar, entre altres aspectes, de la contractació d'un servei de transport que facilités les anades i vingudes des de Barcelona per acompanyar i anar a buscar les seves filles, és concebuda la idea de crear una associació de pares (les famílies, des de Barcelona, s'havien de desplaçar quatre vegades cada setmana, i això representava uns 1.500 quilometres cada mes). Avui dia, l'Associació, amb la col·laboració de les germanes hospitalàries, gestiona el servei de transport els caps de setmana cap a Barcelona. Ha estat un servei que les famílies han agraït, ja que una gran majoria continuen sent de fora de les comarques de Girona i aquest servei els facilita les anades i vingudes de Caldes a Barcelona. Les germanes fan d'acompanyants.

L'Associació de Pares i Tutors del centre, amb un quòrum de 134 persones, es crea el 23 de desembre de 1979. Es tractava del vincle, amb personalitat jurídica pròpia, que representa els pares i tots els que hi estiguessin inscrits com a socis (aproximadament unes 100 famílies). Aquesta associació pren el nom de Nou Horitzó, Verge de Montserrat, tot i que anys més tard, el 24 de juny de 1988, a l'Assemblea General Extraordinària de socis, hi ha un canvi en la denominació i passa a anomenar-se Nou Horitzó de la Disminució Psíquica, Verge de Montserrat. Aquest canvi responia a una expressió més explícita de la naturalesa dels fins associatius, així com al patrocini de la Verge de Montserrat, que simultàniament invocaven juntament amb la Institució Psicopedagògica en què eren atesos els seus fills.

Tots aquests esdeveniments de juny de 1988 coincideixen amb la sortida a la llum del primer número d'un butlletí que es defineix com un òrgan de comunicació per a les famílies dels alumnes i exalumnes. Aquest butlletí s'anomena *Parlem-ne*. S'editen set números. L'ànima d'aquest butlletí fou Ferran Pérez i Verdaguer, soci fundador de l'Associació, president (1991-1992) i actualment vocal de l'Associació. El primer número va tenir una tirada de 150 exemplars i el darrer, el número 7 (1992), 700. Al llarg d'aquests set números s'hi troben articles d'opinió,

informacions diverses de l'Associació, actes, jornades, etc. És la veu dels pares i de l'escola cap a l'exterior.

A través de l'ordre de 12 de maig de 1987,¹⁰²⁰ reben l'autorització del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya per a l'obertura i el funcionament d'una Secció de Formació Professional, amb dues unitats de la modalitat formació professional adaptada (aprenentatge d'oficis), amb un mínim de 24-30 alumnes, en les branques de moda i confecció, professió moda i confecció, i perruqueria i estètica, professió perruqueria. El centre quedava adscrit a l'Institut de Formació Professional de Santa Coloma de Farners. El mateix any 1987 entra en funcionament el Consell Escolar com a resultat de l'aplicació de la LODE. Per primera vegada en la història d'aquest centre, els pares prenen un paper determinant en el govern del centre. De fet, les associacions de pares, en general, i a partir de la Llei general d'educació de 1970 tenien, en virtut de l'Estatut de Centres,¹⁰²¹ plens poders per intervenir en totes les activitats del centre, tant pedagògiques com administratives, ja que en el Consell Directiu tenien participació majoritària. La LODE, per tant, canvia aquesta situació, ja que, entre altres qüestions, deroga aquesta llei.

El 1989 se suprimeix una unitat. En aquell moment n'hi havia set. A partir d'aquest moment i a inicis del 1990 —per assenyalar precisament l'inici d'una de les darreres etapes del centre d'educació especial— s'inicia un procés de decreixement —en nombre d'alumnes— de la institució educativa Nostra Senyora de Montserrat.

El desembre de 1990, a Barcelona, i també amb el suport de les germanes hospitalàries, es va crear la Fundació Nou Camí.¹⁰²² Nou Camí és una ONGD-Fundació en l'àmbit català, aprovada per la Generalitat amb el número 483 d'inscripció en el registre de fundacions i creada per un grup de professionals

¹⁰²⁰ Ordre de 12 de maig de 1987 per la qual s'autoritza l'obertura i el funcionament de diverses seccions de formació professional especial. DOGC núm. 866 (20 de juliol de 1987). Pàg. 2877.

¹⁰²¹ Ley orgánica 5/1980, de 19 de junio, por la que se regula el estatuto de centros escolares. BOE núm. 154 (27 de juny de 1980). Pàg. 14633-14636.

¹⁰²² La primera escriptura pública d'aquesta entitat data de 28 de setembre de 1988. Els patrons d'aquesta fundació, en el seus inicis, foren cinc religioses (sor Dolores Ciorda, sor Maria Garayoa, sor Nieves Ibarra, sor Antonia Iborra i sor Rosario Martínez) i cinc laics (Tomàs Arranz, Ramon Blasi, Julián Gabarre, José Mª Peña i Alfonso Sanz). Una de les realitzacions que ha tingut més anomenada i amb més projecció social ha estat el *psicotelèfon*, que va començar a funcionar el 3 de desembre de 1992, amb una finalitat semblant a la del Telèfon de l'Esperança, però dirigit a la problemàtica de la salut mental (escolta, orienta i dona informació a persones amb conflictes personals).

diversos que des d'un bon començament va tenir el suport desinteressat de la congregació de les germanes hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús. El patronat de la Fundació es reuneix una vegada al mes. Precisament, un dels patrons és el Dr. Tomàs Arranz, avui jubilat, però que manté els lligams amb una professió, uns alumnes i uns pacients que ha vist créixer. Actualment, la Fundació, a més de ser fundació tutelar, promou serveis de cooperació en centres que les germanes hospitalàries tenen repartits per tot el món.

L'escola, mancada d'ajudes oficials, no podia fer front a l'enorme despesa que generava haver d'atendre un nombre tan gran d'internes.¹⁰²³ Ara bé, a partir de l'any 1989 hi hagué un decreixement important en el nombre d'alumnes, amb la qual cosa es van suprimint unitats. Aquest any només n'hi haurà set. El 14 d'abril de 1993 es va modificar el concert. El centre té sis unitats, es perd el professor d'educació física, tot i que el centre el continua mantenint, i el logopeda. El 4 d'agost de 1993 el centre es va declarar en crisi pel fet que no hi havia noves altes. Els darrers anys com a institució educativa foren molt difícils des d'un punt de vista econòmic. En els darrers anys, i donada la baixa matriculació al centre, s'havien anat reduint unitats i professorat. L'agost de 1995 finalitza l'etapa del Centre d'Educació Especial. El centre de Caldes és, actualment, l'únic centre residencial per a deficients psíquics majors de 18 anys que tenen les germanes hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús a Catalunya.

Tot i les remodelacions que el centre ha tingut amb els anys, disposen d'un conjunt d'edificis i instal·lacions amb grans zones enjardinades i també tenen una enorme piscina per dur a terme activitats aquàtiques els mesos d'estiu. Els serveis existents actualment són els següents:

- Residència per a deficients profunds, destinada a l'atenció de persones amb deficiència profunda en unitats de 25 places. Hi ha un total de 75 places.
- Llar residència, destinada a l'atenció de persones amb deficiència psíquica severa i mitjana en unitats de 27 i 28 places. Hi ha un total de 55 places.

¹⁰²³ FLORES, J. M. "Un centre de disminuïts de Caldes demana més diners per continuar". *Punt Diari* (7 d'octubre de 1989). Pàg. 8.

- Centre ocupacional com a complement de la llar residència. Hi ha un total de 70 places, de les quals 55 són de caràcter residencial i 15 de centre de dia.

L'evolució d'aquest centre no deixa de ser sorprenent, perquè, si bé es tracta de la primera institució educativa a Girona per a persones amb retard mental, la seva evolució fins al moment de ser clausurat com a escola deixà tancada una etapa d'un dels centres pioners a Girona, i a Catalunya alhora, ja que el seu naixement en la segona meitat dels anys quaranta compartí espai en el temps amb centres, per exemple, com l'Institut de Pedagogia Terapèutica Jeroni de Moragas (1940), la Clínica Psicològica de la Infància (1944) o l'Escola Canigó (1948), també a Barcelona.

La Institució Psicopedagògica Nostra Senyora de Montserrat, com a centre d'educació especial, ha viscut des del 1947 cinc grans etapes que divideixen aquest procés d'atenció a les persones amb discapacitat:

- 1947-1963. Període previ a l'autorització com a centre d'educació especial.
- 1964-1975. Període del 1r concert amb l'Administració, amb quatre unitats.
- 1976-1985. Període de creixement de les unitats.
- 1986-1989. Etapa posterior al desenvolupament de la LODE i, per tant, representativa de la implicació de les famílies en els centres educatius.
- 1990-1995. Etapa de disminució de la matriculació. Tancament de la institució educativa ja com a centre d'educació especial.

El centre d'educació especial, pròpiament com a centre educatiu, que regentaven les germanes hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús, ha estat i és avui dia una institució referent a les comarques de Girona. El 1997 celebraven el 50è aniversari de l'establiment de les germanes hospitalàries a Caldes de Malavella. Al llarg d'un any dugueren a terme tot un seguit de celebracions religioses, culturals i educatives amb les famílies i els usuaris de la Institució. El centre Institució Psicopedagògica Nostra Senyora de Montserrat ha estat i és el referent més

immediat de l'atenció a les persones amb discapacitat a les comarques de Girona durant la segona meitat del segle XX.

2.2. L'esclat de l'educació institucionalitzada

2.2.1. El Centre Públic d'Educació Especial Font de l'Abella,¹⁰²⁴ a Girona

L'origen del centre Mater Dei l'hem de situar, prèviament, en el naixement, el 1964, de la que fou la primera associació de pares de nens i nenes amb deficiències a les comarques de Girona, l'Associació Protectora del Disminuït Àngelus.¹⁰²⁵ Formalment, però, figura que els moviments *pro subnormals* a Girona ciutat s'iniciaren l'octubre de 1963. L'espurna que inicia tot aquest moviment a Girona ciutat prové de la mestra Carme Aubert i Casadevall,¹⁰²⁶ que anys més tard seria mestra i directora del centre Mater Dei.

Carme Aubert anava a la institució religiosa de les monges del Cor de Maria a Girona ciutat. L'estiu de 1942 es posa en contacte amb aquesta institució religiosa la família Batlle de Girona. Necessitaven una noia que els ajudés amb els estudis dels seus fills mentre estiuejaven a Palau, Girona. Carme Aubert s'hi presenta

¹⁰²⁴ La denominació que utilitzo respon al moment històric. El centre, des dels orígens, s'anomenà Mater Dei, i no serà fins a l'any 1998 que canvia el nom pel de Font de l'Abella. Situo el final d'aquesta recerca a l'any 1997, i per tant, al llarg d'aquest treball utilitzaré el nom de Mater Dei per referir-me a aquest centre d'educació especial de la ciutat de Girona.

¹⁰²⁵ L'ASSOCIACIÓ ÀNGELUS prendrà denominacions diverses, des de l'anomenada Asociación Protectora de Niños Defectivos Àngelus, passant pel d'Associació Protectora del Disminuït Àngelus, fins al de Junta Provisional para la Protección del Niño Subnormal en Gerona. Si bé aquestes denominacions, tant les versions inicials en castellà com les catalanes en períodes democràtics i d'altres —que no hem mencionat— que apareixen als diferents mitjans de comunicació, documents oficials, tríptics informatius, etc. responen sempre a la mateixa Associació Àngelus, que és com formalment l'hem anat anomenant al llarg d'aquesta recerca. Fou Mn. Josep Ramírez, consiliari de l'Associació, qui es va preocupar de buscar els noms definitius de l'Associació, sempre amb la idea primera que no fossin en castellà, i atès que amb noms catalans no els haguessin deixat fer, van optar per aquesta opció, el llatí, que a més era força entenedora per a la població. El nom d'Àngelus, segons Mn. Josep Ramírez, no només feia referència als nens i les nenes, sinó també a les mestres, que de la mateixa manera que els "àngels" —en el sentit més figurat des d'una visió religiosa— tenen cura i vetllen per nosaltres, les mestres vetllen i cuiden aquests infants. Els "àngels", com a missatgers de forma sobrenatural, són éssers espirituals que actuen com a intermediaris entre Déu i els homes. Des del catolicisme s'entén que cada persona té un àngel assignat que la custodia. Els angelets, per tant, des d'aquesta visió, són éssers innocents i bondadosos, com ho són des d'aquesta visió, també, els nens i nenes amb discapacitat.

¹⁰²⁶ CARME AUBERT CASADEVALL (Bescanó, 1919). Mestra des de l'any 1943. Ho havia estat, entre d'altres poblacions, a Vilabertran, Fanals, Setcases, Girona (març de 1951 ja com a funcionària), Vilafreser (1952-56), el Pasteral (1956-67) i Anglès, fins que el setembre de 1967 s'incorpora a través d'un concurs de trasllats al centre Mater Dei de Sarrià de Dalt, del qual seria directora des de l'octubre de 1969 fins al setembre de 1971. Figurava a la relació de professors i professores que havien fet els cursos d'especialització en pedagogia terapèutica a Barcelona, segons l'Orden de 22 de febrer de 1967, per la que se transcriben relacions de opositores aprobados en Pedagogia Terapèutica (especialidades de Deficientes Psíquicos) en los cursos realizados en los centros que se citan (BOE núm. 61, de 13 de març de 1967, pàg. 3457-3460). Per fer aquest curs va rebre una llicència del Ministeri d'Educació Nacional durant el curs 1965-1966, que era el curs en què encara estava a la població d'Anglès, al que és l'actual CEIP Pompeu Fabra. La Circular de la Inspecció a Girona núm. 198, de maig de 1967, donà coneixement d'aquest fet. Carme Aubert es jubilà de l'ensenyament el 25 de maig de 1984.

voluntària. Es queda tot un estiu amb aquesta família. El fill de 4 anys de la família Batlle té una discapacitat, i Carme Aubert també ajuda la família a tenir cura d'aquest nen. És en aquest moment que entra en contacte amb el món de la discapacitat. Al fill de la família Batlle el tracta el Dr. Jeroni de Moragues, de Barcelona. Carme Aubert coneix per primera vegada aquest món i de la mà també d'una de les figures més representatives de l'atenció a les persones amb discapacitat a Catalunya, el Dr. Moragues. Una vegada acaba els estudis de Mestra, el seu cosí, que estudiava Medicina, la posa en contacte amb el Dr. Lluís Folch i Camarasa, que dirigia l'institut Torre Mar, que el seu pare havia fundat el 1928 per a l'atenció psiquiàtrica de nens amb retard mental. El Dr. Folch i Camarasa buscava professionals de l'educació per treballar a la institució. Carme Aubert, que ja tenia el títol de mestra, hi estarà un any. Era el curs 1948-1949. Després d'aquesta experiència torna a Girona i s'està un any preparant les oposicions per entrar al cos de mestres funcionaris de l'Estat. Mentre prepara les oposicions es dedica a fer classes a domicili a nens i nenes gironins amb discapacitat que el mateix Dr. Folch i Camarassa atenia a la seva consulta de Barcelona. Amb cinc o sis nens, Carme Aubert es feia un sou per anar tirant. Precisament una d'aquestes nenes era Carme Noguera i Hosta, la filla de Ramon Noguera i Sabater, que seria el primer president de l'associació Àngelus. El Dr. Folch i Camarassa anima la Carme Aubert a fer que els pares d'aquests nens i nenes que ella atén a domicili intentin crear un centre. Carme Aubert, el març de 1951, es treu les oposicions de mestra i ocupa una plaça a l'escola Eiximenis de Girona ciutat. Tot i que Carme Aubert posa en contacte aquestes famílies amb la Inspecció d'Ensenyament a Girona, han de passar encara uns anys fins que no es comencen a moure els fills per crear primer l'associació i més tard l'escola.

Tal com queda recollit en un tríptic que l'Associació va editar l'any 1994 entorn del seu projecte social 1965-1994, sobre la seva creació manifestaven que: "L'Associació Àngelus va néixer per la iniciativa de pares i familiars de persones amb disminució psíquica, amb l'objectiu d'organitzar-se per buscar solucions a la manca total de serveis i centres especialitzats que en aquell moment tenia el sector. No vam ser els únics; durant els anys seixanta van sorgir moltes iniciatives com la nostra a tot Catalunya, amb el mateix afany".¹⁰²⁷ La creació de l'Associació Àngelus està lligada a la creació de les anomenades *asociaciones de cabezas de*

¹⁰²⁷ Projecte Social ANGELUS 1965-1994. Díptic imprès.

*família*¹⁰²⁸ que s'anaren gestant i creant als anys seixanta a partir de la regulació de l'associacionisme —controlat pel franquisme— de l'any 1964, amb la publicació de la Llei 191/1964, d'associacions.¹⁰²⁹ L'aula Jesús Infant d'Arbúcies precisament va néixer a partir de la iniciativa de l'associació local de caps de família de la població.

Àngelus fou la primera associació de pares i mares de persones amb deficiències a les comarques de Girona. Que la primera iniciativa associativa provingui de Girona capital no és cap casualitat. La majoria de propostes associatives tenen el seu embrió sempre a les grans capitals, on és més fàcil accedir a la informació, i els grups de trobada i el món associatiu és molt més ampli. El col·lectiu de persones és més gran i, per tant, hi viu més gent capaç d'aglutinar petits grups de persones interessades a gestar, en aquest cas, per exemple, grups en pro de les persones amb discapacitat.

Inicialment es van donar a conèixer amb el nom Asociación Protectora de Niños Defectivos de la Provincia de Gerona. Hi ha dues persones capdavanteres de tot aquest enorme treball: Paquita Desvilar, vídua Diví (la senyora Diví, com popularment se la coneixia), que va donar continuïtat a la tasca que havia iniciat el seu marit, Joan Diví, i que després de la seva mort, el març de 1965, s'hi va involucrar moltíssim. En determinats moments Paquita Desvilar estigué contractada per l'Associació per dur a terme tasques administratives.

Per altra banda, Ramon Noguera i Sabater, primer president de l'Associació, vertadera ànima i impulsor de tot aquest treball, donà nom a l'actual Fundació Ramon Noguera, que era l'antiga associació Àngelus reconvertida, el 23 de juliol de 1996, en fundació. Avui aquesta fundació té per objectiu "crear, gestionar i dirigir

¹⁰²⁸ L'any 1957 la Delegación Nacional de Asociaciones va integrar algunes de les organitzacions d'excombatents del Servicio Español del Magisterio (SEM), del Sindicato Español Universitario (SEU), del Servicio Español del Profesorado, d'organitzacions d'excaptius i d'altres associacions que de manera voluntària volguessin adherir-se al Movimiento. Es fomentà alhora la creació d'associacions de caps de família, de manera que aquestes associacions projectessin la família com l'eix principal d'adoctrinament i de participació en les tasques públiques, sempre lligades als principis del Movimiento. L'any 1959 es va celebrar el Primer Congrés de la Família Espanyola; l'any 1964 se'n celebrà el segon, i el 1974 —deu anys més tard—, el tercer Congrés. Ara bé, la regulació de les associacions es dugué a terme més enllà del que havia quedat establert a l'article 16 del Fuero de los Españoles, que consagrava el dret d'associació amb certes condicions; la Llei 191/1964, de 24 de desembre, d'associacions, en regulava la creació. A Girona es constituí la primera associació de caps de família l'any 1966. Els va servir per poder presentar candidatura a les primeres eleccions de procuradors a Corts de representació familiar. Es crea a Girona, l'any 1970, una federació com a delegació provincial gironina que desapareix, i el mateix any es crea la Delegació de la Família com a successora de l'organisme anterior. Aquesta delegació fomentava l'associacionisme familiar. Va servir, en certa manera, per crear una federació provincial d'associacions de pares de nens subnormals.

¹⁰²⁹ Ley 191/1964, de 24 de diciembre, de asociaciones. BOE núm. 311 (28 de desembre de 1964). Pàg. 17334-17336.

tot tipus de centres i serveis a fi d'assistir els disminuïts psíquics de la província de Girona, donant prioritat a la comarca del Gironès, en l'àmbit rehabilitador, educatiu, assistencial, de qualitat de vida, laboral, de treball en el sector de serveis per a manteniment d'equips i instal·lacions amb l'Administració, com també dur a terme les funcions de tutela per mandat legal d'aquells nois i noies declarats incapacitats que no tinguin família".¹⁰³⁰ Ramon Noguera va deixar la presidència d'Àngelus — juntament amb altres membres de la Junta Directiva— el 31 de desembre de 1982.

Tant Ramon Noguera com Paquita Desvilar, pares afectats, no van portar mai els seus fills a Mater Dei. S'implicaren fortament en la construcció d'un centre d'educació especial que els seus fills no van ser a temps de poder utilitzar. Tot i així, el seu empeny per aixecar l'associació i consolidar el treball en pro de les persones amb discapacitat a Girona fou enorme.

Paquita Desvilar coneixia molt bé les tasques administratives, ja que de soltera havia treballat a Aigües Potables de Girona, feina que va haver de deixar quan va néixer el seu primer fill, en Joan Maria, que patia una discapacitat. A la mort del seu marit, el 1965, i a petició de Ramon Noguera, va entrar a formar part de l'Associació i ocupà el lloc que havia deixat el seu espòs. La senyora Diví s'implicà enormement en l'Associació fins al punt de ser una dels representants més visibles de les moltes activitats que duia a terme l'Associació. Si Ramon Noguera era l'ànima visible de l'Associació i el vertader impulsor, no són inferiors l'obstinació, entusiasme i dedicació que hi mostrà Paquita Desvilar, de manera que la seva implicació es pot presentar de manera compartida amb la de Ramon Noguera. Paquita Desvilar morí a Girona el 19 de maig de 2002.

Entre aquest primer embrió de persones també hi havia Jaume Dilmé Brugada, de Banyoles, que, si bé no hi estigué lligat des dels inicis, més endavant s'hi implicà moltíssim. També era pare afectat. Ell i la seva esposa havien estat mestres a Alp i a Sant Miquel de Campmajor. Advocat de formació, fou fiscal, per oposicions, de l'Audiència Provincial de Barcelona. Exercí l'advocacia en un despatx particular. Un dels seus fills, amb síndrome de Down, fou dels primers que estigué escolaritzat al centre de Sarrià de Dalt. També va participar amb altres pares en la

¹⁰³⁰ Fundació Ramon Noguera. Objectius de la Fundació (17 de juliol de 2005). <<http://www.grn.es/frnoguera/>> (11 de juliol de 2005).

creació de l'associació ASTRID a Girona a finals dels vuitanta. Els seus coneixements jurídics foren molt valuosos per gestionar l'Associació.

L'any 1964, que de fet és formalment l'any d'inici de les actuacions de l'associació Àngelus, hi havia poca activitat en aquells moments a les comarques gironines en relació amb les persones amb deficiències, a excepció, com hem vist, de l'activitat que duïen a terme les germanes hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús, de l'orde del pare Benito Menni, a Caldes de Malavella. En un retall de premsa de 1964, posaven de manifest la situació en què es trobaven les persones amb deficiències a les comarques de Girona:

“En Gerona no tenemos nada parecido, aparte el asilo que una congregación religiosa sostiene en Caldes de Malavella. Un asilo que es toda una lección de humildad y de abnegación para el visitante; asilo cuidado por unas beneméritas mujeres que no siempre cuentan con los medios necesarios para cumplir con su misión y servido con vocación por un médico gerundense.

Pero dicho asilo —si no recordamos mal— se dedica exclusivamente a anormalidades mentales y es para niñas solamente. Aunque el aspecto de la carencia de medios económicos, suponemos se les habrá solucionado mucho con la reciente disposición del Gobierno, en favor de los niños defectivos, a los que concede becas, cuando la familia carece de lo necesario para cuidar de su educación.

Leemos que se ha organizado en nuestra provincia la Asociación de Niños defectivos. Y que la asociación ha recurrido ya a nuestras autoridades. Sabemos que la Diputación va a patrocinar la obra y que ha habido en la Jefatura del Movimiento, una reunión previa, de padres con hijos con alguna anormalidad.

Una ardua empresa y una difícil misión que tardará en llegar a su término. Deseamos fervientemente que cuanto se pueda hacer en favor de ella sea hecho sin regateos ni cortapisas, en favor de esos doscientos y pico de niños gerundenses, futuros ciudadanos que, como débiles, bien merecen el apoyo de todos”.¹⁰³¹

El 18 de novembre de 1964 es presenta un projecte de creació d'una associació al *delegado provincial de Asociaciones del Movimiento*. L'endemà es va convocar una reunió en què es va crear una comissió encarregada d'estudiar i estructurar els estatuts, que ja des del primer dia va prendre el nom d'Àngelus, i el 26 del mateix mes té lloc a Girona la primera assemblea general de pares i mares. Es van aprovar els primers estatuts i seguidament es va nomenar la primera junta rectora, formada per un president, Ramon Noguera; un vicepresident, Joan Diví Fortià; un secretari, Benet Bosch Tomás; un vicesecretari, Emili Alañà Gironella; un tesorer, Pere Dillet Puig, i sis vocals, Narcís Madrenas Ribas,¹⁰³² Manel Rodríguez

¹⁰³¹ CIERZO. “Asociación de niños defectivos”. Op. cit.

¹⁰³² NARCÍS MADRENAS I RIBAS (Barcelona, 1926 - Sant Feliu de Guíxols, 2006) estigué molt vinculat amb els inicis de l'Associació Protectora de Subnormals del Baix Empordà. Vivia a Girona, i abans de la constitució d'Àngelus l'any 1964, s'havia implicat amb Ramon Noguera i altres membres de la primera junta de pares a gestionar aquesta primera associació. Treballava a l'antic Hotel Centre de Girona. Tenia molts contactes al Govern Civil, ja que una de les feines

Fernández, Pere Porqueras Feliu, Josep Maria Roura Pla, Antoni Dupont Ferreiro i Agustí Abel Jou. La premsa de l'època es féu ressò de l'esdeveniment.¹⁰³³ L'1 de desembre d'aquell mateix any iniciarien les visites a les principals autoritats de la província per donar-se a conèixer:¹⁰³⁴ al governador civil de la província i *jefe provincial del Movimiento*, Víctor Hellín; al president de la Diputació de Girona, Juan Llobet Llavart, i a l'alcalde de Girona, Pedro Ordís. Uns dies més tard, el 8 de desembre, visitaren la resta d'autoritats gironines.¹⁰³⁵

Inicialment, una de les prioritats d'aquesta associació que s'acabava de crear, tal com quedava recollit a l'article 4t¹⁰³⁶ d'aquells primers estatuts, era la construcció d'un centre per a nens i nenes amb deficiències, que estava projectat com una escola residència, i que s'havia d'anomenar Escuela Residencia de Nuestra Señora de Núria. No acabà anomenant-se així, i aquella primera escola prengué el nom de Mater Dei, a proposta del seu president, Ramon Noguera, que també temps enrere havia proposat anomenar l'associació el nom d'Àngelus. El 14 de desembre de 1964 es reuní la Junta Rectora d'Àngelus. En aquesta reunió s'acordà adherir-se a la Federació Nacional, i també crear un patronat. L'Associació va adquirir personalitat jurídica reconeguda per la nova Llei d'associacions¹⁰³⁷ de l'any 1964. Es

que feia, com a gestió que el mateix hotel proporcionava als seus clients, era aconseguir els salconduits. Això li permetia, entre altres qüestions, tenir contactes diaris amb al Govern Civil. Aquestes coneixences li foren molt útils per a les gestions, tant en els primers temps d'Àngelus com en la futura creació, uns anys més tard, de l'associació a Palamós. Ja l'any 1953, en què neix el seu fill gran amb una discapacitat, en Jordi, es va començar a moure per cercar ajudes i solucions per a l'atenció d'aquests infants. A Palamós, fou el primer president de la futura associació de pares. Va marxar de Girona per muntar un negoci familiar de restauració a la població de Platja d'Aro, en el moment de l'efervescència turística de la Costa Brava. En els darrers anys vivia a Sant Feliu de Guíxols. El seu fill és en una residència a Guadalajara, ja que al Baix Empordà, avui dia, encara està pendent la construcció una residència per a persones amb discapacitat profunda. Quan el seu fill anà a aquesta residència, a les comarques de Girona no hi havia res per a nois amb un retard mental profund. Morí a Sant Feliu de Guíxols el 12 de juliol de 2006.

¹⁰³³ Redacció. "La Asociación Protectora de Niños Defectivos, recientemente constituida en Gerona, tiene la misión de crear instituciones para su ayuda y recuperación". *Los Sitios* (17 de desembre de 1964). Pàg. 4

¹⁰³⁴ "Redacció. "La Asociación Protectora de Niños Defectivos de Gerona visitó a las primeras autoridades". *Los Sitios* (02 de desembre de 1964). Pàg. 2.

¹⁰³⁵ Redacció. "La Junta de la Asociación Provincial de Niños Defectivos cumplimentó al Obispo de la Diócesis". *Los Sitios* (08 de desembre de 1964). Pàg. 3.

¹⁰³⁶ L'article 4t. dels Estatuts assenyalava: "[...] la creación de Centros e Instituciones para la enseñanza y educación de estos niños, para que hallen un ambiente donde se respire comprensión, alegría y confianza, y además, procurar la recuperación en lo posible". Font: FPFRRN.

¹⁰³⁷ Ley 191/1964, de 24 de diciembre, de asociaciones. BOE núm. 311 (28 de desembre de 1964). Pàg. 17334-17336.

L'article 4 va ser modificat per la Ley 30/1994, de 24 de noviembre, de fundaciones y de incentivos fiscales a la participación privada en actividades de interés general. BOE núm. 282 (25 de novembre de 1994). Pàg. 36146-36164.

I finalment va ser derogada per la Ley orgánica 1/2002, de 22 de marzo, reguladora del derecho de asociación. BOE núm. 73 (26 de març de 2002). Pàg. 11981-11991.

regiria per uns nous estatuts aprovats el 14 de desembre de 1965, just un any després.

Es van fer gestions per trobar un local. Un d'aquells primers espais eren uns soterranis al mateix carrer Nou de Girona. Un espai rònec, humit i fosc en què la llum només accedia per unes petites finestretes que donaven al mateix carrer i a través de les quals podies veure els peus dels vianants que passaven per la vorera. Els demanaven 1.000 pessetes mensuals de lloguer. Aquest local, per sort, no es va arribar a llogar mai. En aquell moment, Ramon Noguera havia contactat amb Mn. Josep Ramírez,¹⁰³⁸ que era fill de Blanes i que tenia un germà amb la síndrome de Down, però que exercia com a professor al seminari de Girona i al col·legi La Salle de la mateixa ciutat. Era, per tant, una persona que coneixia prou bé la problemàtica de les persones amb discapacitat. Mn. Josep Ramírez va anar a trobar l'aleshores bisbe de Girona, el qui fou cardenal arquebisbe de Barcelona, el Dr. Narcís Jubany.¹⁰³⁹ Li va plantejar la possibilitat d'aconseguir alguna rectoria de Girona que estigués en desús (en aquell moment ja se sabia d'alguna que havia quedat deshabitada). El Dr. Jubany els va comentar que hi havia molt a prop de Girona la rectoria de Sarrià de Dalt; estava buida i molt castigada pel pas dels anys, i hi caldrien algunes obres per adequar-la, però hi havia un petit problema: la casa estava emparaulada als escoltes de Girona, que l'havien demanat abans que l'associació Àngelus. Mn. Ramírez no va haver d'insistir davant del Dr. Jubany, que va saber veure quines prioritats s'havien de resoldre primer. Els escoltes de Girona, que tenien compromesa la casa, ho van entendre perfectament i no hi van posar cap mena d'impediment.

Així doncs, l'Associació Àngelus inicià les seves activitats, provisionalment, en els locals de l'antiga parròquia de Sarrià de Dalt, cedida pel Bisbat de Girona el 29 de juny de 1966. L'escola fou beneïda pel mateix bisbe Jubany el 4 de maig de 1967. El 1979 es va adquirir i va passar a formar part del patrimoni de l'entitat, gràcies a les moltes ajudes que van rebre. Un retall de premsa de *Vida Parroquial*

¹⁰³⁸ A la clausura del Seminari, i des del febrer de 1976, fou professor a l'Institut de Formació Professional de Sant Narcís fins que es va jubilar. Actualment és rector de les parròquies de les poblacions de Montfullà i Vilablareix i notari eclesiàstic de la Cúria del Bisbat de Girona.

¹⁰³⁹ El fins aleshores bisbe auxiliar de la diòcesi de Barcelona i fill de Santa Coloma de Farners NARCÍS JUBANY I ARNAU, és nomenat per a la seu de Sant Narcís el 19 de març de 1964. L'anterior bisbe de Girona, Josep Cartaña Inglés, havia mort l'estiu anterior, el dia 1 d'agost de 1963. Una de les primeres tasques en què es va involucrar el bisbe Jubany tingué a veure amb l'Associació Àngelus. Una filla d'una neboda del cardenal Narcís Jubany té una discapacitat. El Cardenal Jubany morí a Barcelona l'any 1996.

de Figueres l'anomenava "un recer de pau i d'amor", i descrivia l'entorn de l'escola amb aquestes paraules: "Ho és, certament, aquesta Escola instal·lada provisionalment a l'antiga Rectoria. Situada a ple bosc i no gaire lluny de Girona; amb perfums de flors i cants d'ocells; amb aules alegres i un pati espaiós per a l'esbarjo; amb un menjador de tipus familiar adornat amb sobrietat i bon gust; dominant arreu l'ordre, la netedat i una confiança recíproca, l'Escola esdevé una llar acollidora".¹⁰⁴⁰

Es creaven definitivament una unitat de nens i una de nenes a l'escola *graduada* Àngelus de Sarrià de Dalt.¹⁰⁴¹ En aquesta mateixa ordre ministerial es creava una unitat d'educació especial a càrrec d'una mestra en cadascun dels col·legis nacionals, Malagrida, d'Olot; Baldiri Reixach, de Banyoles; San Pablo, de Figueres, i en la graduada de la Bisbal.

Tot i que l'escola de Sarrià es va plantejar, inicialment, com una *guarderia* per a nens i nenes amb deficiències, estava subjecta al règim d'escola especial i funcionava com a semiinternat, de les 9 del matí a les 6 de la tarda. Els alumnes hi arribaven amb transport. Les primeres classes s'iniciaren el desembre de 1966 amb només deu alumnes (a final de curs ja n'hi havia quaranta-dos entre nens i nenes). Si bé ja disposaven d'uns locals per iniciar les seves activitats, l'Associació ja tenia previst que es tractava d'una situació provisional. Una carta que apareixia a la premsa deia el següent:

"Muy señor nuestro:

Sin duda habrá llegado a su conocimiento, la labor que se está desarrollando en toda España y en el mundo entero, a favor de la infancia subnormal.

GERONA, que tantas muestras ha dado de generosidad y altruismo, no podía estar ausente a esta llamada para mitigar el ciclo de dolor, amor y esperanza, por el que pasa todo hogar que recibe por designios Divinos un niño subnormal.

Constituida la Asociación Protectora de Subnormales en esta Provincia, con la denominación de ANGELUS y aprobados por la Superioridad sus Estatutos, ha adquirido un solar de 7.500 m² en el paraje de Montilivi a fin de construir una Escuela y una Guardería.

Provisionalmente, se abrirá en el próximo Curso, la Escuela MATER DEI en régimen de media pensión en el edificio de la Casa Rectoral de Sarrià de Dalt, cedido gentilmente por el Excmo. y Reverendísimo Sr. Obispo de la Diócesis.

Para que puedan ser muy pronto una feliz realidad aquellos proyectos, necesitamos además de la ayuda de los Organismos y Entidades Oficiales que sabemos no nos faltará, la colaboración económica y el apoyo moral de todas las personas de buena

¹⁰⁴⁰ Vida Parroquial (1968). "L'escola Mater Dei de Sarrià de Dalt per a nens subnormals". *Setmanari Vida Parroquial de Figueres*. Núm. 1473. Pàg. 14-15.

¹⁰⁴¹ Orden de 5 de octubre de 1967, por la que se crean escuelas nacionales de enseñanza primaria en distintas localidades. BOE núm. 266 (7 de noviembre de 1967). Pàg. 15344-15345.

voluntad, a fin de que resulte una obra con un auténtico contenido humano y cordial.
Confiamos en su aportación generosa y anticipadamente le reiteramos nuestro agradecimiento en nombre de los Niños y de la Asociación.
C/o en todos los Bancos y Cajas de Ahorro".¹⁰⁴²

El 10 de març de 1967, se signà amb l'Ajuntament de Girona el contracte de compravenda dels terrenys de Montilivi, que ja estava previst adquirir des de l'estiu de 1966:¹⁰⁴³ l'Associació va comprar uns terrenys a l'actual avinguda Montilivi de Girona (davant l'actual estadi del Girona Futbol Club, que fou inaugurat l'agost de 1970), i posteriorment els va cedir a l'Ajuntament i al MEC per executar la construcció de l'escola. Aquest solar de 7.500 m² acolliria la futura escola, i en seria l'emplaçament definitiu. El MEC va aportar el 70 % de les despeses de construcció de les aules i menjadors. El 30 % restant l'havien d'aportar la hisenda municipal per un import de 3.300.000 pessetes, però aquests diners els volia avançar Àngelus, tot i que al final no va fer falta atès que l'Ajuntament hi aportà 500.000 pessetes, la mateixa quantitat hi abocà la Diputació Provincial, i 1.000.000 de pessetes van ser entregats pel governador civil i jefe Provincial del Movimiento, Victorino Anguera Sansó, procedents dels fons de la Campanya de Nadal de 1971. En la sessió del Ple municipal celebrada el 7 de febrer de 1969 s'havia aprovat el projecte definitiu de l'edifici que s'havia de construir a Montilivi i que acabaria sent l'emplaçament definitiu del centre d'educació especial que avui encara funciona com a tal.

La provisionalitat de la Casa Rectoral de Sarrià no fou cap impediment perquè l'Associació hi anés fent moltes reformes per anar-la adequant, i així el que fou el primer centre d'educació especial d'Àngelus, el 10 de febrer de 1987, fou inaugurat com a centre de minusvàlids psíquics adults greus (Centre de Dia d'Atenció Especialitzada per a persones disminuïdes psíquiques greument afectades). Passava, per tant, a tenir una residència per als mateixos usuaris del Centre de Dia amb una capacitat inicial per a 29 persones. Aquesta fou una vella aspiració de l'Associació, atès que, com hem vist, ja anteriorment, els adults deficients acabaven a l'Hospital Psiquiàtric de Salt, on convivia amb tota mena de persones amb tipologies ben diverses.

¹⁰⁴² "Carta a la ciutadania per part d'Àngelus". *Los Sitios* (2 de desembre de 1966). Pàg. 2. Aquesta carta dirigida a la ciutadania sortirà publicada en diverses ocasions al llarg d'aquest tercer trimestre de 1966 en el diari *Los Sitios*.

¹⁰⁴³ ALONSO, M. "Creación de una escuela para niños subnormales, en Gerona". *Los Sitios* (18 d'agost de 1966). Pàg. 5.

L'alumnat creix progressivament. Els alumnes adults no deixen l'escola, hi romanen en una secció a part dins el mateix edifici de Sarrià. Tenint en compte que en aquesta època no hi ha cap més centre d'educació especial (fora de la institució de Caldes, i que només acollia nenes, que provenien de la província de Barcelona), ens trobem amb més de 200 alumnes en edat escolar i adults. És fàcil veure-hi alumnes amb deficiències sensorials, físiques, amb alumnes amb retard mental.

Per sol·licitar l'ingrés, les famílies havien de presentar un certificat de l'Institut Psiquiàtric de Sanitat (que aleshores era a la zona de les Pedreres, a Girona), i quan hi havia una plaça vacant s'admetia el nen o la nena. El nen, però, rebia l'atenció del metge especialista, que en feia un estudi en el Gabinet Psicotècnic que l'Associació havia creat a tal efecte amb la finalitat de conèixer el lloc més adequat per a les possibilitats del nen o la nena. Si hi havia problemes econòmiques per fer front a alguns dels pagaments que les famílies havien de fer, l'Associació tenia una oficina on es podien adreçar, situades a l'edifici de Càritas, a Girona mateix, que es feren petites el 1969, moment en què l'Associació va passar a unes noves oficines al carrer General Primo de Rivera, número 10 (avui l'actual carrer Nou). De fet, l'Associació Àngelus tenia cura de tots els tràmits de documents, reconeixements, etc. El 1976 es podia complementar amb una assegurança especial de "Previsión Social para Ayudas a Subnormales", que de fet era una pòlissa d'assegurança de vida que podia subscriure la mateixa família.

La primera directora del centre fou Maria Elisa Salse i Pujolar. Provenia de l'aleshores centre d'educació especial Santa Gemma de Sabadell.¹⁰⁴⁴ Fou mestra i

¹⁰⁴⁴ L'actual CENTRE PÚBLIC D'EDUCACIÓ ESPECIAL FRANCESC BELLAPART està situat al carrer la Palma, núm. 14, del barri dels Merinals de Sabadell. Precisament porta el nom d'un mestre i director de l'escola municipal de pàrvuls de Sabadell, Francesc Bellapart, que, tot i haver exercit a Sabadell, havia nascut a la població gironina de Sant Joan de les Abadesses, havia estat mestre de l'insigne metge Agustí Rius i Tarragó, doctor en medicina i cirurgia, fill del pedagog Agustí Rius i Borrell.

El centre Francesc Bellapart és el fruit d'una història que va començar als anys seixanta de la iniciativa privada d'un petit grup d'empresaris, famílies adinerades i influents de la ciutat en el si de les quals hi havia membres amb discapacitats psíquiques, concretament, un germà del batlle Toni Farrés que ha estat vint anys al cap del Consistori de Sabadell. El seu pare, empresari, home molt conegut i influent en tots els àmbits de la ciutat, també el religiós, va ser un dels promotors del primer centre educatiu per a discapacitats psíquics de la ciutat, la majoria nens amb la síndrome de Down.

Van edificar el centre a la plaça Vallès, punt molt cèntric de la ciutat, amb el nom de Santa Gemma; era una escola molt petita sense cap intervenció de l'ensenyament públic. A poc a poc van augmentar tant les demandes de matrícules al centre com el seu prestigi. Als anys setanta es va convertir en un centre públic i el van ampliar amb un primer edifici situat en els terrenys que ocupa l'actual escola. Aquesta primera ampliació estava destinada a tallers per als alumnes més grans.

El curs 1994-1995 es va fusionar amb un centre específic de deficients motòrics, el centre La Gavina, també de Sabadell, fet que va obligar a reestructurar els dos antics edificis i aixecar-ne un de nou. Aquest fet va suposar un canvi molt important per al centre, d'adequació al nou tipus d'alumnat, de necessitats materials i professionals, ja que van ser absorbits tots els de l'antic centre La Gavina. L'antic Santa Gemma es va cedir a un centre concertat, també

directora —oficialment a partir de l'octubre de 1967— del centre Mater Dei des de l'any 1966 fins al maig de 1970. Durant aquest nou període demana l'excedència a l'ensenyament, es dedica a l'atenció logopèdica en l'àmbit privat i treballa al despatx del neuròleg gironí Joaquim Jubert fins al juliol de 1973, data en què entra a treballar en el projecte que comparteix amb altres professionals a Fornells de la Selva, el Centro Médico Psicopedagógico. En l'aspecte mèdic, per tant, tenien contactes amb el neuròleg Joaquim Jubert Gruart, que en els inicis del nou centre d'educació hi col·laborà, d'alguna manera, atenent els alumnes que presentaven problemes mèdics, més aviat perquè les famílies d'aquests alumnes solien portar els seus fills a la consulta que el Dr. Jubert tenia a Girona. El 1981 Joaquim Jubert i Alfons Martinell foren els dos únics representants d'una de les comissions i grups de treball que l'aleshores Servei d'Educació Especial del Departament d'Ensenyament creà, en aquest cas, per treballar la formació del personal educatiu no docent, per tal d'obrir un debat sobre la formació del professorat d'educació especial de cara a l'organització dels cursos de pedagogia terapèutica i audició i llenguatge per al curs 1981-1982. Joaquim Jubert representava el Servei Gironí de Pedagogia Social (SER.GI), que aleshores estava vinculat al Departament de Ciències de l'Educació a l'aleshores també Col·legi Universitari de Girona (UAB).

Inicialment,¹⁰⁴⁵ al centre de Sarrià, Maria Elisa Salse hi treballava juntament amb tres mestres més, Esperança Pèlach (que també treballà al centre Mare de Déu del Carme anys més tard, i avui jubilada de l'ensenyament des de l'agost de 2005, i que seria nomenada per la Comisión Permanente de Educación, el 12 de novembre de 1966, per incorporar-se al centre Mater Dei), Dolors Bonet (que era la filla de l'alcalde de Girona, Josep Bonet Cuffí, que estigué al capdavant del consistori gironí des del 5 de febrer de 1967 fins al 3 de març de 1972) i Eulàlia Caixàs (que rebé també, com Esperança Pèlach, el nomenament per part de la

d'educació especial, per a alumnes d'ESO adaptada i tallers. Es van enderrocar els antics tallers del carrer la Palma i es va construir un edifici nou on estan ubicats actualment.

La darrera ampliació la van dur a terme el curs 2003-2004 amb la implantació d'un mòdul prefabricat en una part d'un pati gran, destinat al funcionament dels alumnes amb autisme. En l'actualitat encara estan en plena fase de reestructuració. Al llarg de tots aquests anys la tipologia de l'alumnat ha canviat moltíssim, com en la gran majoria de centres d'educació especial. L'escola atén un total de 88 alumnes amb afectacions diverses.

¹⁰⁴⁵ La Circular de la Inspecció de Girona núm. 199, de setembre i octubre de 1967, que donava publicitat als nomenaments, en virtut de la resolució del concurs general de trasllats, especificava, en l'apartat d'educació especial, que per a la Graduada Mater Dei de Sarrià de Dalt les mestres eren les següents: Carme Aubert, d'Anglès; Maria Elisa Salse, excedència de Sabadell, i Paz Fernández, de Gaserans. A efectes d'1 de setembre de 1969, quedarien confirmades definitivament.

Comisión Permanente de Educación, el 31 de diciembre de 1966). També hi havia la Carme Ramon, que era infermera. La cuinera era Joana Torrentó.

Quan Maria Elisa Salse deixà el centre Mater Dei a Sarrià, el maig de 1970, es fa càrrec de l'escola la mestra Carme Aubert i Casadevall, que estava al centre des del setembre de 1967. Carme Aubert agafa la direcció del centre Mater Dei l'octubre de 1969 i s'hi està fins al setembre de 1971. El període en què estigué al capdavant del centre fou molt breu. Fou un període molt complex i difícil per part de la institució i, com tots els inicis, estigué ple d'avenços, frustracions, alegries i penes. Carme Aubert deixa la direcció i continua com a mestra al centre. El setembre de 1971 es fa càrrec del centre Agustí Quintana i Tajà.¹⁰⁴⁶ L'escola Mater Dei de Sarrià de Dalt aleshores tenia sis unitats. Carme Aubert continuà treballant al centre com a mestra fins al 25 de maig de 1984, data en la qual es va jubilar.

Al llarg de la tardor de 1964 l'associació Àngelus continua consolidant els seus inicis com a associació, amb la mirada posada en la creació d'aquest nou centre a Sarrià de Dalt. El 14 de desembre de 1964 la junta de l'Associació queda legalment constituïda. L'Associació es va adherir a la Federació Estatal d'Associacions de Pares de Nens amb Deficiències.

A principis del curs 1970-1971 es va dur a terme una important cerimònia de clausura del que fou un dels primers cursos¹⁰⁴⁷ de formació per a monitors laborals de minusvàlids —a les comarques de Girona—, que es fa ver al col·legi que l'orde de les germanes adoratrius tenien a Girona. Aquest curs s'havia iniciat a finals de

¹⁰⁴⁶ AGUSTÍ QUINTANA I TAJÀ (Girona, 1918) és —més enllà d'un gran professional— una gran persona. Tothom qui treballà amb ell en guarda un entranyable record. Estigué com a mestre, en la seva primera destinació, a Cassà de la Selva l'any 1939. Passà per diferents centres de les poblacions de Salitja, Gallinés, Maçanet de la Selva, Salt, Isil (Lleida), Darnius i la darrera destinació, l'any 1950, a l'Escuela Nacional Unitaria de Niños de San Daniel, amb un període d'excedència que tingué durant aquests anys fins que arribà al centre Mater Dei. Reingressà a l'ensenyament el setembre de 1971.

El mestre Quintana ha estat també un gran aficionat als esports. Per encàrrec de la Inspecció Tècnica d'Educació, i amb la col·laboració de la Federació Catalana d'Esquí, va organitzar a la Masella, del 27 de desembre de 1971 al 5 de gener de 1972, el primer curs mixt oficial d'iniciació a l'esquí organitzat a Espanya pel Ministeri d'Educació i Ciència. Dugué a terme aquesta tasca durant set hiverns consecutius. Fou també el primer delegat de la Federació Catalana d'Esquí. Va ingressar a FET-JONS l'any 1940. Va ser cap provincial del Departament d'Esports del SEU (1941), cap de la secció de campaments del Frente de Juventudes, membre del consell provincial del Movimiento durant el període 1966-1971 i membre de la Guardia de Franco. Va presidir l'associació del magisteri. L'any 1971 va rebre la creu de cavaller de l'orde de Cisneros, i l'any 1973, la comanda senzilla del mateix orde. Durant els anys que estigué a la direcció del centre va treballar al costat de l'associació de pares que liderava Ramon Noguera per poder aconseguir uns millors locals que els que hi havia a l'antiga rectoria de Sarrià de Dalt. La nova construcció a Montilivi fou una realitat de la qual va poder gaudir. El 18 de febrer de 1984, pares, professors i amics dels centre Mater Dei li van retre, amb motiu de la seva jubilació, el dia 1 de gener d'aquell mateix any, un emotiu i sentit homenatge.

¹⁰⁴⁷ "Clausura del cursillo para monitores laborales minusválidos". *Los Sitios* (16 de setembre de 1970). Pàg. 2.

l'estiu de 1970 sota la direcció tècnica del PPO (Programa de Promoció Professional Obrera) i a petició de l'escola Mater Dei. Hi participaren disset alumnes de Girona, Olot i Cassà de la Selva. El curs va incloure una visita al Taller Escola Esteve Terrades de Barcelona que tenia Aspanias, una associació de pares i mares de persones amb retard mental que s'havia constituït el 1962. Vingueren d'altres jornades i cursos, precisament el 4 i 18 de maig, i l'1 de juny de 1974 es dugueren a terme, al centre Mater Dei, unes jornades d'estudi sobre temes psicopedagògics¹⁰⁴⁸ (les primeres en la seva matèria a les comarques de Girona), organitzades per la ponència d'educació especial de la Inspecció Tècnica del MEC, al capdavant de la qual hi havia l'inspector Marcos Adell, i adreçades al professorat especialitzat en pedagogia terapèutica. Hi assistirien mestres dels centres de Figueres, Ripoll, Olot, Blanes, Palamós, Arbúcies, Caldes de Malavella i mestres d'educació especial d'altres centres ordinaris.

En assumir l'administració i la gestió del centre Mater Dei, l'associació Àngelus continuà treballant en altres projectes. Per exemple, l'11 de novembre de 1970, fou inaugurada i beneïda l'Escola de Formació Professional per a Minusvàlids Montilivi, que provisionalment era a Sarrià de Ter, promoguda per l'associació Àngelus amb la col·laboració del Patronato de Promoción Obrera del Ministeri de Treball. Les obres de construcció del nou centre, a Montilivi, es van acabar l'estiu de 1972.

El curs 1972-1973 fou el primer de l'escola a la zona de Montilivi-Palau Sacosta de Girona.¹⁰⁴⁹ El maig de 1973 s'inaugurava oficialment el nou centre. Es tracta de la que serà la primera escola pública per a infants amb discapacitats de les comarques de Girona. Un complex situat a Montilivi, en una àrea de 7.500 m², una petita ciutat jardí formada per tres cossos d'edificis independents. Inicialment s'hi van preveure espais per a dormitoris, ja que es preveia la possibilitat d'atendre un centenar d'alumnes en règim d'internat i uns dos-cents com a centre escolar.

¹⁰⁴⁸ "Jornadas de estudio sobre temas psicopedagógicos". *Los Sitios* (18 de juny de 1974). Pàg. 8

¹⁰⁴⁹ Órdenes por las que se autoriza la creación de unidades escolares de Educación General Básica. *Boletín Oficial del Ministerio de Educación y Ciencia* (8 de gener de 1973). Pàg. 60-74. Pàg. 63.

"Municipio: Gerona. Localidad: Gerona. Constitución del Centro de educación especial Mater Dei, sito en la avenida Montilivio, sin número, que contará con diez unidades escolares, una plaza de Maestro de Educación Física y dirección con curso (cuatro unidades escolares de niños y seis unidades escolares de niñas). A tal efecto se crean dos unidades escolares de niños, dos unidades escolares de niñas y la plaza de Educación Física, que deberá ser desempeñada por Profesores escolares de niñas. A tal efecto se crean una unidad escolar de niños y una unidad escolar de niñas para funcionar en locales adaptados".

L'escola, però, no va acabar sent residència i des dels seus inicis només va funcionar com a centre educatiu.

L'Ajuntament de Girona s'encarregà, des del començament, del seu manteniment, juntament amb la col·laboració de la Diputació de Girona i altres organismes, a més de rebre ajudes diverses.¹⁰⁵⁰ És important ressaltar, com havia reconegut més d'una vegada Ramon Noguera, que el primer suport moral i econòmic va venir per part de Joan de Llobet, que fou president de la Diputació de Girona, i també d'Artur Calsina, que havia estat inspector en cap i delegat del MEC a Girona. No s'ha d'oblidar també la tasca del Bisbat de Girona, a través dels seus bisbes Narcís Jubany i Jaume Camprodon, i d'organismes com la Caja de Ahorros Provincial. També tingueren molt de suport de Mercè Carbó, *la mamá del millón*, que estigué molt unida a la causa gironina. El Nadal del 1968, Mercè Carbó participà en uns actes que organitzaren des de l'Associació per promoure un moviment internacional d'ajuda a aquests infants.¹⁰⁵¹ També durant el Nadal de 1968, l'acte més important que feren —en paraules de la Inspecció d'Ensenyament— fou “[...] la administración del sacramento de la Confirmación [...]”.¹⁰⁵² Hi hagué la presència del bisbe de Girona, Josep Cartañá, i hi actuaren de padrins Ramon Noguera i Carme Aubert. A l'acte hi van assistir també els inspectors Lluís Bastons i Lluís Maria Mestras. Van rebre el sagrament de la Confirmació vint-i-vuit alumnes de l'escola.

¹⁰⁵⁰ En un retall de premsa publicat al diari *Los Sitios* el 23 d'abril de 1967, la llavors Asociación Protectora de Niños Subnormales de la Provincia de Gerona anuncia un programa d'actes per celebrar durant aquesta setmana a benefici de l'Associació, pro construcció i sosteniment de l'escola Mater Dei. Actes com aquest són nombrosos. Les associacions, no només la de Girona capital, sinó també de comarques, programaran actes com aquest. Fou una bona manera de recollir diners i poder tirar endavant molts dels projectes que es volien dur a terme. El programa d'actes deia el següent: “Mañana domingo, día 23: Postulación por las calles de la ciudad; Jueves, día 27: En la Escuela Mater Dei (Sarrià de Dalt), Sesión especial de cine, comida y merienda extraordinaria a los alumnos de la escuela. Por la noche, a las 10, en el espléndido marco del hotel «Fornells-Park», Cena-Baile-Fin de fiesta-Desfile de modelos procedentes de una exhibición especial del Hotel Ritz, de Barcelona; Viernes, día 28: Sesiones de cine, tarde y noche, en el Teatro Albéniz, con la proyección en sesión única de la cinta «Tormenta y éxtasis». Recomendamos la visita a los escaparates del establecimiento Rexach Oliver, donde habrá la exposición de trabajos realizados durante el curso por los alumnos de la Escuela Mater Dei”.

També rebrien una ajuda important del Banco de Gerona per equipar el gimnàs de l'escola. El dia 2 de maig de 1974 fou inaugurat amb la presència d'autoritats, entitats, pares, etc. La premsa gironina es féu ressò també de l'acte: “Se inauguró el gimnasio especializado en el Centro Mater Dei”. *Los Sitios* (03 de maig de 1974). Pàg. 5. El dissabte d'aquesta mateixa setmana se celebrava a Girona el Dia del Subnormal, que s'havia hagut d'ajornar atès que el dia 27 d'abril anterior havia fet mal temps a la ciutat de Girona. Van recaptar 675.000 pessetes.

¹⁰⁵¹ “Ante la celebración de la Navidad del Subnormal en Gerona”. *Los Sitios* (15 de desembre de 1968). Pàg. 4.

“La Navidad del Subnormal en Gerona”. *Los Sitios* (17 de desembre de 1968). Pàg. 4.

¹⁰⁵² Circular núm. 207, febrer i març de 1969, Inspecció de Enseñanza Primaria. Pàg. 5. Font: FRUDG.

Per altra banda, en els seus inicis, l'associació Àngelus es va finançar també a través de dos tipus d'associats. Els primers eren els pares, mares i tutors o tutores; la resta d'associats eren els socis protectors,¹⁰⁵³ que contribuïen al sosteniment de l'Associació. A la pràctica, els ingressos de l'Associació procedien exclusivament dels socis, dels donatius i de tot un seguit d'actes que el llarg dels anys s'anaven organitzant, entre els quals destacava la col·lecta del "Dia del Subnormal". El 1975, Àngelus tenia 400 socis protectors, però, malgrat tot, arrossegava un dèficit anual d'unes 150.000 pessetes, i no serà fins a molts anys més tard que l'aniran reduint. Els problemes, als inicis, foren constants i l'aspecte econòmic serà cabdal i preocupant per als membres de l'Associació.

També van fer molt famosos el *juego de la estrella*. En molts bars de la ciutat, prop del mostrador, hi havia una "màquina tauler", en què, a part de les indicacions o reglament del joc, hi havia el distintiu de l'Associació; al centre hi havia vuit quadres, d'uns 6 cm cadascun. Aquests quadres eren plens de forats tapats amb una mena de plàstic. Cada jugada valia 10 pessetes. El jugador prenia una mena de punxó i el que havia de fer era foradar un dels espais que encara conservava el plàstic. Queia un triangle i segons el color del triangle tocava un regal que podia ser una beguda, un rellotge, bolígrafs, etc. Aquest joc va tenir molt d'èxit i va ser una font d'ingressos considerable per a l'Associació.

El curs 1977-1978 es va posar en marxa, en el primer pis del que aleshores era el nou centre escolar del Pont Major, el grup escolar Carme Auguet,¹⁰⁵⁴ un complex especial per a nens i nenes amb dificultats a l'oïda i a la vista.¹⁰⁵⁵

¹⁰⁵³ L'any 1974 Àngelus tenia 350 socis. Així queda recollit en una carta publicada al diari *Los Sitios* amb motiu del Dia del Subnormal d'aquest any. "Llamamiento de don Ramón Noguera ante el Día del Subnormal". *Los Sitios* (27 d'abril de 1974). Pàg. 2. Un any més tard, n'eren 400. L'Associació tenia un dèficit anual estimat en 150.000 pessetes, que, com sempre, es cobria mitjançant campanyes, festivals i postulacions, amb la quota de 2.000 pessetes mensuals que teòricament havien d'aportar les famílies dels alumnes, etc., tal com quedava recollit a la premsa: GAY, J. V. "Subnormales, fin de una marginación (y 3). El mejor camino de integración, la formación profesional". *Los Sitios* (14 de març de 1975). Pàg. 3-4.

¹⁰⁵⁴ Es van aixecar uns blocs de protecció oficial en els antics terrenys de darrere l'estació del tren d'Olot, a la zona del Pont Major. Aquests edificis van ser ocupats per les famílies que vivien en els albergs provisionals de Montjuïc i de Sant Ponç. L'única escola pública que hi havia era l'escola unitària, situada a la plaça de l'Om, darrere l'església. Atès el creixement de població infantil que es va donar, el Ministeri d'Educació i Ciència, amb la col·laboració de l'Ajuntament de Girona, van inaugurar el 12 de novembre de 1977 l'escola graduada Carme Auguet.

¹⁰⁵⁵ Aquest relat enllaça amb els inicis de l'atenció als alumnes amb discapacitat auditiva i visual, i per tant hi ha part de la història explicada en el capítol sobre el centre La Maçana i el Centro Médico Psicopedagógico, ja que l'alumnat que inicia l'any 1980 el centre La Maçana eren alumnes amb discapacitats auditives i visuals que provenien majoritàriament del centre Carme Auguet del Pont Major, que per tant procedien, i per aquest ordre, de les aules que es van crear al grup escolar Pericot i al centre Mater Dei amb les mestres Francesca Juncà i Montserrat Mont (auditiu) i Maria Rosa Puig (visuals). D'altra banda, també hi havia un grup d'alumnes amb discapacitat auditiva que, amb la mestra Maria Elisa Salse, van anar al centre Carme Auguet, procedents del centre Nostra Senyora del Carme, al carrer Alemanys, a

D'aquests inicis se'n féu càrrec també l'associació Àngelus, si bé una vegada consolidades aquestes aules ja no hi participà com a associació. Fins aleshores, havien estat atesos al grup escolar Pericot, on havien anat el 1976, i anteriorment se'ls havia atès al mateix centre Mater Dei, on aquests alumnes havien de conviure amb d'altres amb deficiències ben diverses. Les mestres responsables a Mater Dei havien estat Francesca Juncà, per als alumnes amb discapacitat auditiva, i Maria Rosa Puig, per als nens i nenes amb discapacitat visual. Un temps més tard, la mestra Francesca Juncà també compartí la tasca docent —tot i que ella era la responsable— amb la mestra Montse Mont. A Francesca Juncà, el 1976, li havia arribat un nomenament per part del MEC per anar al Grup Escolar Joan Bruguera de Girona. Allí, inicialment, s'havia d'establir una unitat per a sords.¹⁰⁵⁶ Aquest nomenament, però, no es féu mai efectiu. Anaren, tot i que per poc temps, al centre Pericot. Fou mestra al centre La Maçana fins al 1989. Ho deixà per iniciar l'aula d'educació especial del centre Bisbe Lorenzana (avui CEIP Verd de Girona); llavors estigué un temps a l'EAP G-03 Gironès Est, i finalment a l'aula d'educació especial de l'IES Montilivi, fins que es jubilà el 1997.

L'atenció als alumnes amb discapacitats sensorials, d'una manera més o menys unificada, quedà resolta amb la creació i posada en marxa del centre La Maçana el 1980, a Salt. La mestra Francesca Juncà, que s'havia encarregat gairebé des dels inicis de l'educació dels infants amb discapacitats sensorials, quan aquests alumnes estaven al centre Mater Dei, havia lluitat moltíssim perquè hi hagués una sectorització de serveis i perquè aquests alumnes no estiguessin barrejats amb alumnes amb retard mental. Francesca Juncà tenia formació no únicament com a especialista en audició i llenguatge (el 1970 la Inspecció l'havia proposat per a l'obtenció del títol de *profesora especialista en sordomudos*), sinó que també era treballadora social (assistent social). La seva influència fou enorme per mobilitzar les famílies per aconseguir una educació específica per als seus fills.

la Parròquia del Carme de Girona, i que anteriorment havien estat atesos al Centro Médico Psicopedagógico, ja que l'any 1977 aquest centre es va clausurar.

¹⁰⁵⁶ Figura en el Registre de Sortida de la Delegació a Girona del Ministeri d'Educació de l'any 1972 (núm. 57), del dia 6 de març de 1972, que es demana a la Direcció General de Formació de Profesorado "se instale el Laboratorio Hipoacúsicos en Mater Dei y no en C.N. Bruguera".

Creación de una sección, en el Hospicio, para la educación de sordomudos (1926). Font: AHG (Fons de l'administració perifèrica de l'Estat. 1. Delegació Provincial del Ministeri d'Educació, 1893, 1911-1980. 1.2. registre de correspondència, 1942-1980).

El 1980, l'associació Àngelus va rebre una casa pairal que la família Gorbs-Turbany (Cal Metge Boada) els cedien,¹⁰⁵⁷ a Vidreres, per destinar-la en règim d'internat obert a persones amb retard mental profund. Lamentablement, aquest projecte no es va poder portar a terme —en paraules del seu president, Ramon Noguera—¹⁰⁵⁸ per la incomprensió i les dificultats que hi va posar l'alcaldia d'aquesta localitat. Els fons necessaris per al condicionament de l'interior d'aquest edifici ja havien estat recaptats. Aixecar i tirar endavant l'Associació no era una empresa fàcil. Sempre hi haurà complicacions. Dos anys més tard, van haver de patir força problemes amb l'Ajuntament de Fornells de la Selva, ja que no els volia donar permís per a les reformes que l'Associació havia de fer en unes naus que havien comprat per ubicar-hi un taller ocupacional.

L'any 1981, coincidint amb l'Any Internacional del Minusvàlid, l'associació Àngelus va organitzar una peregrinació a Lourdes. La sortida no deixaria de ser una activitat més, ni que fos per la seva transcendència —feta en l'any commemoratiu del minusvàlid—, sinó perquè fou l'inici de contactes, intercanvis i activitats compartides amb la comunitat Fe i Llum. Paquita Desvilar, en una entrevista¹⁰⁵⁹ que li feren amb motiu d'aquest viatge, i referint-se als pocs recursos econòmics de què disposaven per dur a terme la seva tasca, i en concret el finançament d'aquest viatge, manifestà: "Hacer lo que se debe, aunque se deba lo que se haga". Amb els anys, aquest lema, que pronunciava sovint Paquita Desvilar, es convertí en una frase que Àngelus utilitzaria en més d'una ocasió per aconseguir ajudes per a les enormes despeses a què l'Associació havia de fer front. La qüestió era fer activitats, dur a terme projectes i consolidar de mica en mica l'atenció a les persones amb deficiències encara que manquessin els recursos econòmics per fer front a les enormes despeses que això suposava. Certament, feren famoses moltes frases (tot i que la gran majoria de lemes provenien d'iniciatives i propostes que els proporcionaven l'APPS o, a escala estatal, la FEAPS). Una altra frase era "Niño limitado, amor ilimitado"¹⁰⁶⁰ —lema que s'havia donat a conèixer a través de l'associació de Ginebra per a persones amb retard mental— en la línia de l'anterior i

¹⁰⁵⁷ "Angelus abre una Residencia para personas con retraso mental profundo. La casa ha sido cedida por la familia Gorbs-Turbany, en Vidreres". *Los Sitios* (10 d'octubre de 1980). Pàg. 8.

¹⁰⁵⁸ NOGUERA SABATER, R. "El lector escriu...". Op. cit.

¹⁰⁵⁹ GAY, J. V. "Niños minusválidos gerundenses peregrinarán a Lourdes". *Los Sitios* (04 de febrer de 1981). Pàg. 3.

¹⁰⁶⁰ ««Niño limitado, amor ilimitado». Actividades de la Junta Provisional para la protección del niño subnormal en Gerona". *Los Sitios* (27 d'abril de 1966). Pàg. 3.

que responia sempre a la necessitat de recaptació de fons per a la construcció d'aquest enorme projecte que significava Àngelus. Amb motiu del Dia del Subnormal de 1974, van fer una crida als centres educatius de la ciutat de Girona perquè per grups de quinze o vint alumnes anessin al centre de Montilivi a compartir unes hores de convivència amb els alumnes del centre. Uns dies abans de la celebració van adreçar una carta a tots els centres de Girona. En finalitzar la carta, avançaven un nou lema que també es faria famós: "Con nuestra gratitud anticipada, sólo nos queda recordar el lema que se ha puesto a la jornada de cuestión: «Culpable: Nadie. Responsables: Todos», que es todo un símbolo en torno a nuestros objetivos".¹⁰⁶¹ Un retall de premsa, en relació amb aquest lema, assenyalava el següent: "[...] es aleccionador el lema de la jornada del día 27 «Día del Subnormal» [...] es hermoso que alguien nos diga que somos responsables cuando nuestro tiempo huye de responsabilidades. Y es curioso observar como cuanto más se habla de libertad menos se quiere de responsabilidad. Y eso no es jugar limpio. Por eso, felicitamos a ANGELUS. Por la valentía de su lema. Y porque estamos seguros de que no van a encontrarse solos".¹⁰⁶²

Aquestes frases lapidàries van penetrar en la consciència col·lectiva d'una ciutadania que de mica en mica anava prenent consciència de la problemàtica del disminuït. Les diades benèfiques dedicades a les persones amb deficiències a Girona foren molt concorregudes.¹⁰⁶³ Amb el títol del "Dia del Subnormal" cada 26 d'abril des de l'any 1965, es duia a terme una jornada de postulació. A Girona, la primera jornada fou la de l'any 1965. En aquesta primera jornada del Dia del Subnormal, l'Associació va fer una crida "a todos los hombres de buena voluntad, pues si bien habrá una inscripción para Socios Familiares, se instituye otra para Socios protectores, sin estipular cantidad determinada que cada cual podrá señalar de acuerdo con sus deseos o posibilidad".¹⁰⁶⁴ Aquesta primera jornada que se

¹⁰⁶¹ Àngelus (Asociación Protectora de Subnormales de Gerona). "27 d'abril: Día del Subnormal. Llamamiento de Angelus a los centros escolares de nuestra ciudad". *Los Sitios* (18 d'abril de 1974). Pàg. 5.

¹⁰⁶² BOUSO MARES, F. "Cosas más. De la imaginación a la responsabilidad". *Los Sitios* (23 d'abril de 1974). Pàg. 8.

¹⁰⁶³ El president d'Àngelus, Sr. Ramon Noguera, va agrair en nombroses ocasions la feina de difusió que havia fet el diari *Los Sitios*. Certament, així fou al llarg dels anys en què es van dur a terme aquestes diades de recaptació de fons amb motiu del Dia del Subnormal. La premsa gironina va difondre en nombroses ocasions les recaptacions efectuades, cartes demanant la col·laboració de la ciutadania, la relació i composició de les taules petitòries que solien estar presidides per les esposes de les primeres autoritats de la ciutat, etc. Més de mig miler de senyores acompanyaven les més de deu taules petitòries repartides pels principals punts neuràlgics. Certament, es tractava de jornades molt concorregudes.

¹⁰⁶⁴ G. "Día Nacional del Niño Subnormal. San Jorge. Pequeñeces". *Los Sitios* (23 d'abril de 1965). Pàg. 3.

celebrà el dilluns 26 d'abril de 1965 inicià una nova etapa a Àngelus: "La etapa de las realizaciones, ya que la de los estudios se ha completado con el magnífico proyecto de edificio para albergar a los niños".¹⁰⁶⁵ Sabem que a Figueres, l'associació Altem, el 4 de juny de 1987, encara dugué a terme una jornada de recaptació de fons amb el nom de "Dia del Subnormal". La majoria d'actes, amb aquesta denominació, deixaren de fer-se al llarg dels anys vuitanta del segle passat a la majoria de poblacions i comarques de Girona.

En aquesta primera jornada de l'any 1965 a Girona hi hagué, a més a més, a la sala d'actes de la Delegación Provincial de Sindicatos, una conferència a càrrec del Dr. Martín Garriga Roca, professor de la Facultat de Medicina i director del Centre Genètic de l'Escola de Maternologia de Barcelona, que va desenvolupar el tema "Trascendencia social y lucha para prevenir el problema de subnormales".

Precisament, en motiu dels actes del Dia del Subnormal de 1975,¹⁰⁶⁶ es va poder veure per primera vegada l'escultura *L'estel*, que l'artista gironina Emília Xargay i Pagès¹⁰⁶⁷ va cedir desinteressadament a l'escola aquell mateix any. La tarda del 18 d'abril de 1975, l'associació Àngelus va convidar les presidentes de les diferents meses petitòries de la jornada del Dia del Subnormal, entre les quals hi havia les esposes de les primeres autoritats civils de la ciutat. L'acte serví per mostrar el centre i donar a conèixer l'escultura d'Emília Xargay. Aquesta escultura de ferro, en forma d'estel, que configura una estrella a través de diferents barres rectes que conflueixen en un mateix punt central, avui és l'element distintiu de l'actual centre Font de l'Abella. Es tracta, al mateix temps, d'un plafó que té una funció afegida: marca la direcció del vent. Aquesta reproducció està situada a l'entrada principal de l'escola, al jardí que envolta el pavelló de serveis i oficines.¹⁰⁶⁸

¹⁰⁶⁵ Ibidem.

¹⁰⁶⁶ "El 26 de abril, Día del Subnormal". *Los Sitios* (19 d'abril de 1975). Pàg. 3.

¹⁰⁶⁷ EMÍLIA XARGAY I PAGÈS (Sarrià de Ter, 1927 – l'Escala, 2002) fou una important pintora i ceramista sarrianenca. Ha exposat per tot el món i la seva obra és en diferents museus d'arreu. El 17 de febrer de 1992 la Generalitat de Catalunya li atorgà la Creu de Sant Jordi per la seva trajectòria artística i innovadora de les arts plàstiques. El setembre de 1998, l'Ajuntament de Girona li comprà 450 obres del seu fons personal a canvi d'una pensió vitalícia, ja que per aquelles dates estava molt malalta i necessitava atenció personal. L'obra de Xargay és molt coneguda a les nostres comarques i els seus treballs es poden observar en diferents indrets: l'estel de ferro del centre Mater Dei, el mural de ciment i esmalt de l'aeroport de Girona, el mural d'esmalt de la Cambra de Comerç de Girona, el Toro de la plaça Emília Xargay de Sarrià de Ter, etc.

¹⁰⁶⁸ La peça que avui es pot veure a l'actual centre Font de l'Abella és una reproducció de l'original. L'autèntica està en dipòsit a l'Ajuntament de Girona, ja que s'està esperant crear un museu de l'obra escultòrica d'Emília Xargay.

La recollida de diners era molt necessària per dur a terme alguns dels projectes que l'associació Àngelus tenia traçats. En els inicis es dugueren a terme alguns viatges a Madrid i a Barcelona per intentar contactar amb alguns ministeris i aconseguir finançament per a l'associació. No era fàcil i sovint la resposta de l'Administració no era positiva.

A la postulació del Dia del Subnormal de l'any 1974 es van recaptar unes 950.000 pessetes (respecte de les 100.000 pessetes que s'havien recollit l'any 1967), que es van destinar bàsicament a l'escola Mater Dei a Montilivi i als tallers de formació professional de Sarrià que l'Associació tenia. Les despeses a què havia de fer front l'Associació eren ben diverses. El 1974 s'havien d'aportar mensualment unes 150.000 pessetes a part de les que es rebien dels pressupostos de l'Estat i de les ajudes dels pares dels alumnes (que l'abril de 1974 eren 157). El 1975, els beneficis d'aquestes jornades de postulació es destinaven, tal com assenyalava la premsa de l'època, a: "[...] cubrir los gastos que originan el personal auxiliar contratado en el centro, las ayudas al transporte, etc."¹⁰⁶⁹ Aquestes jornades prenen força al llarg dels anys. Ramon Noguera, president d'Àngelus, va fer una crida a la ciutadania tenint en compte precisament l'aspecte que anava més enllà de l'ajuda econòmica, i incidia també en la conscienciació social de la ciutadania envers les persones discapacitades:

"Don Ramón Noguera Sabater, presidente de la Asociación Angelus, se dirige a los gerundenses anunciándoles la celebración del Día del Subnormal, cuya colecta se celebrará hoy en favor de los niños con dificultades de aprendizaje y adaptación, no dudando de la generosidad de todas las personas simpatizantes, amigos y en general, de todos cuantos con su aportación ayuden al mantenimiento y continuación de la obra.

Hace un año que está en funcionamiento el Colegio Mater Dei en Montilivi, habiendo crecido a diario el número de niños que allí se atienden, hasta llegar en estos momentos a 160. Todos estos niños están atendidos por un total de 27 personas, entre las cuales figuran técnicos superiores, profesores terapeutas, educadores, personal auxiliar y subalterno.

Todo este complejo y su perfecto funcionamiento y atención debida se han conseguido, aparte de las ayudas del Ministerio de Educación y Ciencia, por las aportaciones y donativos que periódicamente se reciben y también por los 350 socios con que cuenta la Asociación. Hay que pensar que las necesidades son muchas para poder atender a este complejo mundo de los niños subnormales, y el que en el día de hoy nos lancemos a la calle a pedir para estos niños, no cabe duda de que es necesario hacerlo, ya que gracias a esta importante recaudación que al final de la jornada se ve premiada, podemos mejorar la situación y atender todavía más niños.

El señor Noguera confía en que Gerona querrá responder a esta llamada y de antemano quiere ya felicitar a los gerundenses por su aportación, ya que de esta forma podrá hacerse realidad el lema de este año: «Nadie culpable, todos responsables».

¹⁰⁶⁹ "El 26 de abril, Día del Subnormal". *Los Sitios* (19 d'abril de 1975). Pàg. 3.

Por tanto, el agradecer a todos los colaboradores y amistades su generosidad, la Asociación Angelus ha querido ofrecer a Gerona un acto en forma totalmente desinteresada, y que consistirá en un concierto que la eminente pianista Carmen Vilá dará el próximo lunes, día 29, a las 10,30 de la noche, en el Teatro Municipal de Gerona".¹⁰⁷⁰

La jornada de l'any 1976, però, no es va dur a terme, ja que l'associació Àngelus va considerar que havien d'evitar molèsties als gironins que sempre havien respost amb tanta eficàcia.¹⁰⁷¹ Van considerar que si els ciutadans volien fer aportacions a l'Associació, la millor manera era fer-ho a través d'entregues¹⁰⁷² directes a les oficines que tenien al carrer Primo de Rivera, 10, 3-1 (avui carrer Nou), de manera periòdica, amb una certa regularitat, entès com a acte constant amb què la ciutadania havia de correspondre amb el problema dels deficients, i no en una activitat puntual, que es duia a terme només un dia a l'any. Així ho expressaren: "Puede decir que desde el punto de vista de postulación, este año no hay «Día del Subnormal» [...] porque cada día del año, hemos de dedicarlo a ellos, para lo cual alentamos esta esperanza de que la ayuda tenga asimismo una continuidad. Ellos lo merecen..."¹⁰⁷³

Hi havia un sentiment compartit de cansament, per part de moltes associacions de pares, d'estar demanant sempre almoïna. Els pares havien vist feia poc que a Madrid s'havia creat el centre d'educació especial públic Reina Sofía, una escola totalment gratuïta. I havien vist com una associació de pares de Santa Coloma de Gramenet (Barcelona) havia dit *NO a la caritat i NO al paternalisme*. Per tal que tota la ciutadania entengués el perquè d'aquesta decisió, l'Associació va emetre un comunicat que es va difondre a través de la premsa. En la carta deien el següent:

¹⁰⁷⁰ "Llamamiento de don Ramón Noguera...". Op. cit.

¹⁰⁷¹ GIL BONANCIA, M. "«Día del Subnormal»: Este año no se celebra postulación en Gerona". *Los Sitios* (29 d'abril de 1976). Pàg. 3.

¹⁰⁷² Per exemple, l'any 1977, una persona anònima va renunciar a les 5.000 pessetes d'un premi que donava l'Associació de Veïns del Carrer Nou de Girona a favor d'Àngelus. Aquesta mostra anònima és l'exemple... Redacció. "Gratitud de Angelus por un donativo". *Los Sitios* (29 de gener de 1977). Pàg. 5. Una altra persona anònima de Sant Feliu de Guíxols també féu donatiu de mig milió de pessetes, que va rebre en nom de la Corporació Municipal de Girona el diputat de Beneficència i Assistència Social, Martí Boada, qui el lliurà al president d'Àngelus, Ramon Noguera, en un acte de què també es feu ressò la premsa de l'època; o per exemple, també era usual organitzar festivals benèfics per recaptar fons, com la desfilada de models per presentar la temporada tardor-hivern que es féu el 27 de setembre de 1979 en el centre Isaac el Cec de Girona. "Desfile de modelos. Temporada Otoño-Invierno 79-80. A beneficio de la Asociación Protectora de Subnormales de Girona y provincia Angelus". *Los Sitios* (25 de setembre de 1979). Pàg. 5.

¹⁰⁷³ GIL BONANCIA, M. "Día del Subnormal: Este año...". Op. cit.

“Casi como una tradición, a finales de abril, cuando la primavera está en su apogeo, año tras año hemos venido haciendo una llamada a la generosidad vuestra, mediante la celebración del «Día del Subnormal».

No podíamos dejar de establecer contacto, en estas fechas, con tantas y tantas personas que se han mostrado siempre dispuestas a colaborar con nosotros a través de Angelus, con objeto de lograr para los niños y jóvenes disminuidos un mañana más esperanzador.

Mediante estas líneas queremos informarle que únicamente para 1976 hemos creído conveniente no celebrar el «Día del Subnormal», al menos en la forma que veníamos conmemorándolo.

No es que hayan disminuido nuestras necesidades, al revés, desgraciadamente van en aumento, pues cada vez son más los muchachos que tenemos que atender en los Colegios de Sarrià y Montilivi, y día a día se incrementan las inscripciones para asistir a nuestros Centros de Vacaciones Escolares Montseny, Costa Brava y Els Rosers.

Recientemente nos hemos visto obligados a potenciar el Departamento de Audición y Lenguaje y contribuir, con el Ministerio de Educación y Ciencia, a poner en marcha el Departamento de Ambliopía (para los deficientes visuales).

Le agradecemos una vez más la colaboración que nos viene prestando y le rogamos nos ayude a difundir la labor que esta Asociación realiza, a fin de que podamos contar con nuevos socios y simpatizantes, hasta lograr que todos los gerundenses se sientan vinculados a la problemática y necesidades de los niños minusválidos.

Estamos convencidos de que usted sabrá comprender las razones que han motivado nuestra decisión, y tenemos la certeza de que su colaboración, aunque este año no sea en una mesa peritoria, sinó directamente en las oficinas de Angelus, en la forma que sea no nos faltará.¹⁰⁷⁴

Altres activitats paral·leles a la recaptació de fons, i que es feien amb motiu del Dia del Subnormal, servien per conscienciar la ciutadania i sensibilitzar l'opinió pública sobre la problemàtica del disminuït: “Llamar la atención de todos, convencer a los padres de niños afectados de que el hecho de tener un niño subnormal no es ninguna vergüenza, sino una responsabilidad y un deber a cumplir, y tercero, pedir a nuestros conciudadanos que nos ayuden económicamente a educar y recuperar para la sociedad, a todos los subnormales, tengan o no posibilidades económicas”.¹⁰⁷⁵ Es duien a terme conferències obertes al públic en general sobre prevenció, cures, atenció familiar, un concurs d'eslògans publicitaris entre les alumnes del col·legi de L'Anunciata, de les germanes dominiques de Salt, el 1969,¹⁰⁷⁶ la missa que generalment es feia a l'església de Santa Susanna del Mercadal de Girona i que oficiava el consiliari de l'Associació, mossèn Josep Ramírez Carles, etc.¹⁰⁷⁷ També seran prou importants les emissions especials radiofòniques de La Voz de Gerona i a la nit Ràdio Girona, en les

¹⁰⁷⁴ BOUSO MARES, F. “«No pedimos piedad». Bajo ese lema se desenvuelve la campaña en pro del subnormal”. *Los Sitios* (1 de maig de 1976). Pàg. 4.

¹⁰⁷⁵ GIL BONANCIA, M. “Mañana, «Día Nacional del Niño Subnormal». La creación de un centro de recuperación debe ser un empeño gerundense”. *Los Sitios* (25 d'abril de 1965). Pàg. 5.

¹⁰⁷⁶ “Actos con motivo del Día del Subnormal”. *Los Sitios* (24 de maig de 1969). Pàg. 7.

¹⁰⁷⁷ “El «Día Nacional del Niño Subnormal», en Gerona. Interesante conferencia del Dr. Don Martín Garriga Roca”. *Los Sitios* (27 d'abril de 1965). Pàg. 8.

emissions de *Gerona al día*, on havien participat, per posar una exemple, el mateix consiliari, Mossèn Josep Ramírez; el seu president, Ramon Noguera, o bé la seva directora, Maria Elisa Salse.

Les aportacions econòmiques que no provenien de fons estatals seran la tendència dominant des dels inicis d'aquest centre, com són, vertaderament, de la resta d'entitats dedicades a l'atenció amb les persones amb deficiències, fins al punt que aquest mateix any, l'Asociación Provincial pro Subnormales de Barcelona va adreçar una carta al rei d'Espanya en què li donava compte de la manca d'ajudes estatals en què es trobaven les associacions pro persones amb deficiències. Àngelus s'afegí a aquesta demanda. L'Associació es nodrí econòmicament, des dels seus inicis, gràcies a les aportacions dels socis numeraris protectors, les donacions anònimes i les ajudes oficials.

També l'associació Àngelus disposarà de delegats locals a les comarques de Girona, encara que durant un temps cohabitaran amb els inicis de les associacions comarcals de pares i mares de nens i nenes amb deficiències. Aquest és el cas del Baix Empordà, en què, si bé el 1979 l'Associació Protectora de Subnormals del Baix Empordà ja existeix com a tal, Àngelus hi té una delegada comarcal, Manolita Valls, que a Sant Feliu de Guíxols s'encarrega, entre altres accions, de dur a terme campanyes de recaptació de fons per l'associació Àngelus. Manolita Valls, per posar un exemple, durant l'any 1978 va recaptar a través de diverses activitats, entre rifes benèfiques, festivals, loteria, postulació i donatius, la quantitat de 570.175 pessetes. Ara bé, en la *cuestación pro subnormales* de l'any 1971, la quantitat de 51.764 pessetes que es va recollir a Sant Feliu de Guíxols va anar a parar a l'associació Àngelus (secció comarcal) i fou destinada a la construcció de la nova escola a Palamós.

L'associació Àngelus fou la primera associació de pares i mares de les comarques de Girona i va promoure la creació d'altres associacions de pares a Figueres, Blanes, Banyoles, Arbúcies, Olot, Ripoll i Palamós. Ho feren —en paraules del seu primer president, Ramon Noguera i Sabater— "intentant cobrir un buit aleshores existent, organitzant xerrades, conferències, reunions, festivals, etc. Estem orgullosos que l'associació Àngelus i les seves germanes de les comarques gironines fossin les capdavanteres i les primeres associacions d'aquesta mena en

tot el territori espanyol".¹⁰⁷⁸ L'associació de pares, per exemple, que es creà a Palamós uns anys més tard es va dir Els Àngels, ja en llengua catalana, també en referència a una extensió que, de fet, era inicialment de l'associació gironina. El seu primer president fou Narcís Madrenas, que havia estat membre, en els seus inicis, d'Àngelus de Girona.

El 1983, l'Associació Àngelus crea el Servei d'Atenció Precoç del Gironès (actualment Centre de Desenvolupament Infantil i d'Atenció Primerenca del Gironès -CDIAP-) i el gestiona en un pis de lloguer situat al carrer Nou de Girona. Posteriorment, passà a un entresòl de lloguer del carrer de la Rutlla, i actualment està ubicat en uns amplis baixos de nova construcció i de propietat al carrer Riu Güell, 108.¹⁰⁷⁹

L'associació Àngelus va construir uns tallers (Tallers Ocupacionals de Montilivi) que va posar en funcionament el desembre de 1983, però que no foren inaugurats fins al 13 d'abril de 1984.¹⁰⁸⁰ Per poder aconseguir aquests equipaments les gestions que dugué a terme l'Associació foren intenses: contactaren amb el Ministeri de Treball a través del ministre Licinio de la Fuente, que si bé en una visita que efectuà a Girona l'abril de 1972 es va comprometre a gestionar-ho amb rapidesa,¹⁰⁸¹ no fou fins a finals de l'any 1983 que aquests tallers van ser una realitat.

El centre Mater Dei tenia unes noves instal·lacions que atendien prop d'una cinquantena de nens amb retard mental destinats als Tallers Ocupacionals. Aquests tallers, fins a aquell moment, estaven ubicats al mateix recinte del centre d'educació especial Mater Dei, on es feien una sèrie d'aprenentatges laborals atès que els nois, en acabar l'etapa escolar, no tenien cap alternativa d'accés al món laboral. L'escola disposava d'una Secció d'Iniciació Professional Especial que funcionava en sis grups de més a menys possibilitats i d'edats de 14 a 20 anys.

¹⁰⁷⁸ NOGUERA SABATER, R. "El lector escriu...". Op. cit.

¹⁰⁷⁹ Actualment l'atenció precoç arreu de Catalunya és un servei concertat per la Generalitat de Catalunya pel que fa a hores de gestió per comarques. La Fundació Ramon Noguera actualment gestiona el territori de Girona ciutat, Salt, Sarrià de Ter, Sant Gregori i Quart, i aquest passat any 2005 ha dut a terme un total de 11.331 hores.

¹⁰⁸⁰ Redacció. "Avui s'estrenen oficialment els tallers ocupacionals d'Àngelus". *Punt Diari* (13 d'abril de 1984). Pàg. 5.

¹⁰⁸¹ "Gerona celebrará una nueva cuestación en favor de nuestros niños minusválidos". *Los Sitios* (18 d'abril de 1972). Pàg. 3.

Aquesta secció anava creixent amb els anys. No disposava de professorat específic de tallers, ni d'uns locals adequats.

Amb aquesta ampliació, el centre Mater Dei aconseguí rebaixar la congestió de les seves instal·lacions i traslladar a l'altre costat de la carretera, al costat de l'estadi del Girona Futbol Club, el taller ocupacional, amb una capacitat de 105 places en règim de dia.¹⁰⁸² La nova junta de l'associació Àngelus, que va succeir l'antiga i primera junta, el gener de 1984, va ser encaminada cap a la creació d'uns tallers ocupacionals per a joves de 21 anys en endavant. Una de les primeres preocupacions a què van haver de donar solució fou que el Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya es fes càrrec de les quatre educadores i dues auxiliars que tenia el centre que en aquell moment encara havia de pagar l'aleshores Associació de Pares d'Alumnes i Amics del Centre Públic d'Educació Especial Mater Dei. Un informe de l'EAP, de maig-juny de 1984, donava suport a aquesta demanda que el nou president d'Àngelus, Salvi Amagat, formulava a l'Administració educativa.

El 1984 es tanca la secció de Sarrià —tot i que l'escola ja funcionava a Montilivi des del 1972— i es traspassen els alumnes adults als tallers ocupacionals que fins aleshores atenien només els alumnes més afectats. Un fullet de l'època, previ al tancament de la secció de Sarrià, sobre les dependències de què disposava l'Associació, deia el següent: "Los centros escolares funcionan en régimen de media pensión para minusválidos psíquicos moderados. En coeducación se admiten alumnos de 6 a 21 años para Educación Especial e Iniciación Profesional, estas dos áreas con dependencia del Ministerio de Educación y Ciencia y la ASOCIACIÓN ANGELUS. A partir de 21 años, y sin límite de edad, se les admite en los talleres. Los cuales dependen del S.E.R.E.M. y la ASOCIACIÓN ANGELUS".¹⁰⁸³ Fins al 1984 hi havia 182 alumnes en edat escolar i uns 42 adults disminuïts dins l'edifici de l'escola. Amb la diferenciació dels serveis, el curs 1984-1985 a l'escola hi havia 179 alumnes entre 5 i 21 anys.

En aquell moment, el centre, a Montilivi, tenia quatre pavellons amb quatre aules cadascun, amb una aula per a recursos múltiples i serveis d'higiene a cada

¹⁰⁸² Redacció. "Mater Dei: Nou director...". Op. cit.

¹⁰⁸³ Asociación Angelus. Font: FCPEEFA.

pavelló, un gimnàs i un menjador amb capacitat per a 230 persones, una cuina i un pavelló restant —a l'entrada del recinte— amb secretaria, gabinet psicopedagògic, servei mèdic, logopèdia i la direcció del centre. El centre Mater Dei, a l'espai de Montilivi, depèn del Departament d'Ensenyament. Tot i que el curs 1984-1985 es tanca la secció de l'escola de Sarrià, encara hi haurà un any més de servei de menjador compartit. Fins a l'any 1984 hi haurà uns 182 alumnes en edat escolar i uns 42 adults disminuïts dins l'edifici de l'escola. A partir del curs 1985-1986 totes les activitats escolars es realitzen pròpiament al centre de Montilivi i es traslladen els alumnes i el personal docent a aquest conjunt d'edificis. Els locals de Sarrià de Dalt deixen de funcionar, ja definitivament, lligats a l'escola.

El dia 1 de gener de 1984 es va jubilar qui havia estat director del centre Mater Dei des del setembre de 1971, Agustí Quintana i Tajà. En un llibre que recull algunes descripcions de grans mestres que hi hagué a les comarques de Girona, l'inspector d'educació Lluís Maria Mestres i Martí, referint-se a Agustí Quintana, digué:

"El dia u de gener de 1984, es va jubilar un mestre. La cosa, en si, no té gaire importància. Se'n jubilen tants al llarg de l'any!... Sobretot d'ençà que s'ha anticipat, als 65 anys, l'edat de jubilació... Però és que no es tracta d'un mestre qualsevol, sinó d'algú que ha entregat el millor de la seva vida a l'educació dels nens deficients.

... Dotze anys d'entrega il·lusionada del senyor Quintana i Tajà al Mater Dei i a favor d'uns nens tan necessitats de comprensió i ajuda com els que s'han aprofitat del seu esforç i del que ha realitzat el magnífic equip de mestres que amb ell ha col·laborat durant tots aquests anys, justifiquen l'homenatge del dissabte 18 de febrer de 1984, per part dels companys del centre públic Mater Dei (actualment col·legi públic d'educació especial Font de l'Abella) i l'associació de pares".¹⁰⁸⁴

Després de la jubilació d'Agustí Quintana, el 1984 el substituirà en la direcció José Luis Saiz i Busquets, que en serà el director fins a l'any 2003. Al nou director li tocarà viure anys difícils de consolidació de l'atenció educativa a les persones amb discapacitat a Catalunya, ja que mesos després d'accedir a la direcció del centre, es publica a Catalunya el Decret 117/84, de 17 d'abril,¹⁰⁸⁵ sobre l'ordenació de l'educació especial per a la seva integració en el sistema educatiu ordinari. José Luis Saiz havia arribat al centre Mater Dei l'octubre de 1980 provinent del centre Mare de Déu del Carme, on va estar durant tres anys per un encàrrec en règim de comissió de serveis que l'aleshores delegat del MEC a Girona, Artur Calsina, els

¹⁰⁸⁴ MESTRAS MARTÍ, L. M. (1999). "Agustí Quintana i Tajà (1918-...)". Dins *Mestres d'aquell temps*. Figueres: Grup de l'Empordà. Pàg. 183-186.

¹⁰⁸⁵ Decret 117/1984. Op. cit.

havia proposat a ell i a Josep Maria Martínez, per poder donar un impuls al Centro Médico Psicopedagógico que havia tancat, i que al carrer Alemanys, a la parròquia del Carme de Girona, tornava a renéixer com a centre d'educació especial.

En un retall de premsa aparegut el 1984, José Luis Saiz descriu algunes de les propostes pedagògiques que es duen a terme al centre:

*"Quines fites, a nivell pedagògic, es persegueixen des de l'escola? A grans trets, te'ls podria resumir en cinc punts bàsics: Primer, aconseguir un desenvolupament el màxim d'harmònic en el nen, pel que fa als aspectes neurofisiològics, mentals i sobretot, socials. En una paraula, que el nen assoleixi el grau més alt d'autonomia personal per poder inserir-se a la societat. Pensem que el nen deficient té un paper en la societat, tot i que aquesta, cada cop més tendent a l'especialització i a establir el joc competitiu, vol gent el més preparada possible, amb la qual cosa es cau en un pou sense fons: el de la marginació. Segon, es pretén afavorir la forma d'expressió, a través d'activitats pràctiques d'observació i reflexió. Les àrees a potenciar són el llenguatge, l'artística, la dinàmica i la plàstica. Es tracta de despertar en el nen una intel·ligència pràctica de les coses, unes capacitats que puguin ser aplicables. En tercer lloc, facilitar la integració als aspectes de comunicació, col·laboració i responsabilitat. Tot això implica que el nen prengui consciència del seu "jo", de les seves aptituds i capacitats, en una paraula: del seu paper com a individu social. Quart, ajudar-lo perquè pugui adquirir tota una sèrie d'actituds i de valors que determinin una conducta social d'acord amb les necessitats del moment. I, en cinquè terme, procurar que el nen visqui i sigui feliç i que, en cas que sigui conscient de la seva problemàtica que el fa diferent de la resta, s'accepti tal com és."*¹⁰⁸⁶

A més dels centres creats (que hem mencionat anteriorment), com foren l'Escola d'Educació Especial, el Taller Ocupacional a Montilivi, el Servei d'Atenció Precoç del Gironès i el Centre de Sarrià, actualment disposa d'un Servei d'Esplai i Lleure que va començar a funcionar el 1988, i que des de l'any 1991, com a local d'activitats, és un pis que es troba al carrer Güell de Girona, cedit per la Diputació. Actualment funciona en l'àmbit de gestió a partir de les instal·lacions del centre especial de treball Montilivi-Xirgu.

El 1990, van signar un contracte de cessió fins al 2020 amb el Bisbat de Girona de la casa de colònies de Vilert per a activitats de lleure dels usuaris de la Fundació (fins i tot, per exemple, l'estiu de 1969, mentre l'espai —pavelló de Sant Josep— dins el complex de què disposaven les germanes hospitalàries de la Santa Creu d'Arbúcies que havien cedit per a la nova aula d'educació especial Jesús Infant no estava a punt, s'utilitzà com a casa de colònies per als nois i noies de l'escola Mater Dei. De l'1 al 15 d'agost s'hi van instal·lar deu nens, i del 16 al 31 del mateix mes deu nenes que utilitzaren la primera planta del pavelló, que era l'únic espai

¹⁰⁸⁶ DÉU, M. (1984). "Procuem que el nen deficient visqui i sigui feliç, es conegui millor i s'accepti com és". *Punt Diari. Suplement Escolars*. Núm. 3 (25 d'octubre de 1984). Pàg. 1.

que encara estava condicionat). Mossèn Josep Ramírez, que aleshores s'encarregava del Departament de Béns i Immobles del Bisbat de Girona per exprés encàrrec del llavors Bisbe de Girona, monsenyor Jaume Camprodon, va fer d'intermediari entre l'Associació i el Bisbat. Aquesta casa, que havia gestionat el Servei de Colònies i Casals de Vacances del Bisbat de Girona, i que també havia estat cedida a la Parròquia de Sant Jaume de Salt (veïnat de Salt), passà a formar part, amb aquesta cessió, a l'associació Àngelus. De fet, des dels inicis de l'Associació, es feien colònies durant els mesos de juliol i agost.¹⁰⁸⁷ Aquesta fou una preocupació per a les famílies des de sempre,¹⁰⁸⁸ fins al punt que també, amb els disminuïts profunds que hi havia a Sarrià de Dalt, l'estiu de 1991 es van fer per primera vegada¹⁰⁸⁹ un seguit d'activitats fora del centre, activitats esportives, sortides a la platja, etc.; també des de l'any 1991 es posa en funcionament la primera llar residència —tot i que avui aquesta llar ja no existeix—, amb una capacitat per a deu usuaris i que estava situada al carrer Sant Agustí de Girona ciutat; i finalment, l'1 de setembre de 1994, en uns terrenys cedits per l'Ajuntament de Girona i amb el finançament del Departament de Benestar Social mitjançant projectes generadors de treball per a persones amb disminució psíquica, es crea el Centre Especial de Treball Montilivi-Xirgu, en uns terrenys d'uns 3.000 m² que l'Ajuntament de Girona va cedir a l'Associació el 1993.¹⁰⁹⁰

El 1964, l'Associació tenia la seva seu social en un pis de lloguer que estava situat al carrer Nou de Girona. El 1989 compartiren els mateixos espais que el Servei d'Atenció Precoç tenia en uns entresòls de lloguer al carrer de la Rutlla. L'1 de setembre de 1994, s'estableixen definitivament a l'avinguda Montilivi, on hi ha també el Taller Ocupacional.

El desembre de 1995, l'assemblea general de l'associació Àngelus, a proposta de la junta directiva, decideix convertir-se en fundació. Aquella primera associació

¹⁰⁸⁷ ALONSO, M. "Arbucias, sede de una interesante experiencia de la Asociación Angelus". *Los Sitios* (1 d'agost de 1971). Pàg. 3.

¹⁰⁸⁸ L'any 1992, la Generalitat de Catalunya va guardonar Àngelus amb el projecte Colònies 1992 per a disminuïts psíquics amb un premi de 200.000 pessetes, presentat per l'Associació al Concurs de Projectes d'Activitats d'Estiu 1992, convocat per l'Institut Català de Serveis a la Joventut.

"La Generalitat premia l'Associació Àngelus". *Punt Diari* (2 de juliol de 1992). Pàg. 17.

¹⁰⁸⁹ PRADAS, M. (1991). "L'associació Àngelus organitza activitats d'estiu per a disminuïts profunds". *Punt Diari* (4 de juliol de 1991). Pàg. 7.

¹⁰⁹⁰ ASTORCH, N. "L'Ajuntament de Girona cedeix un terreny de 3.000 m² a l'Associació Àngelus". *Punt Diari* (10 d'abril de 1993). Pàg. 2.

havia esdevingut, en l'àmbit del Gironès, un important entitat. Com a fundació, aconseguien tenir control per part de la mateixa Administració pública i salvaguardar tot el patrimoni de l'entitat. La constitució formal com a fundació es feia el 23 de juliol de 1996. La fundació va prendre el nom del qui va ser el seu primer president i ànima de l'entitat, Ramon Noguera i Sabater.

En els darrers anys, el pes de l'actual Fundació Ramon Noguera, com a gerent, l'ha portat Pepita Perich, que havia entrat a l'Associació a principis dels anys noranta per dur-hi a terme tasques administratives. L'actual president de la Fundació Ramon Noguera és Salvi Amagat, que esdevingué el primer president de l'Associació de Pares del Centre Mater Dei i que el 1984 va substituir Ramon Noguera al capdavant de l'associació Àngelus.

El curs 1997-1998 l'actual Servei Territorial d'Educació de les comarques de Girona va proposar al centre Mater Dei la creació d'una unitat destinada a l'alumnat amb trastorns generalitats del desenvolupament (TGD):¹⁰⁹¹ alumnes amb alteracions en la comunicació, trastorns de conducta, del desenvolupament, etc. A les comarques de Girona, no hi havia cap centre especialitzat on s'atenguessin aquests alumnes des del vessant pedagògic i terapèutic alhora.¹⁰⁹² Es va iniciar, el 2001, la signatura d'uns convenis de col·laboració entre els aleshores departaments d'Ensenyament i de Sanitat, és a dir, entre el Centre de Salut Mental Infantil i Juvenil –CSMIJ– de Girona i el centre Font de l'Abella. Es van incorporar a l'equip una psicòloga clínica i un psiquiatre. L'any anterior, el Departament d'Ensenyament

¹⁰⁹¹ Segons DIVERSOS AUTORS (2002). DSM-IV-TR. *Manual diagnòstic y estadístico de los trastornos mentales*. Barcelona: Masson: "Los trastornos generalizados del desarrollo se caracterizan por una perturbación grave y generalizada de varias áreas del desarrollo: habilidades para la interacción social, habilidades para la comunicación o la presencia de comportamientos, intereses y actividades estereotipados. Las alteraciones cualitativas que definen estos trastornos son claramente impropias del nivel de desarrollo o edad mental del sujeto. Esta sección incluye el trastorno autista, el trastorno de Rett, el trastorno desintegrativo infantil, el trastorno de Asperger y el trastorno generalizado del desarrollo no especificado".

¹⁰⁹² L'any 1984, per mitjà de la Resolució de la Direcció General d'Ensenyament Primari, de 20 de maig de 1984, s'homologava l'equip psicopedagògic de CERAC de l'APAFACC (Associació de Pares amb Fills Autistes i Caracterials de Catalunya) quant a les funcions de prevenció, valoració, orientació i seguiment de trastorns relacionats amb l'autisme i la psicosis infantil en l'àmbit català. És un dels serveis del Centre de Dia CERAC (la Garriga). Aquest servei està inclòs dins el Projecte Autisme la Garriga, que té la finalitat de proporcionar una atenció i un tractament globals i durant tot el cicle vital a les persones amb autisme i el suport necessari a les famílies. El projecte, nascut l'any 1975 d'un grup de pares i professionals, disposa de serveis de diagnòstic, assessorament, tractaments ambulatoris, teràpia ocupacional, residències terapèutiques, serveis de suport familiar i rehabilitació psicosocial. Aquests serveis són dirigits per equips multidisciplinaris, formats per professionals de la psiquiatria, la neurologia, la psicologia, la pedagogia i l'assessorament familiar. Són gestionats i coordinats per pares afectats responsables de les associacions CERAC, ASEPAAC i APAFAC, que conjuntament amb la Fundació Privada Congost-Autisme constitueixen el Projecte Autisme la Garriga.

havia construït un pavelló extern —el Servei Educatiu Acàcies— per a alumnes amb trastorns generalitzats del desenvolupament (TGD). Aquest servei educatiu per donar atenció educativa i terapèutica a alumnes que presenten trastorns generalitzats del desenvolupament, autisme i altres trastorns cognitius, ha estat la primera iniciativa a Catalunya en l'àmbit de l'escola pública. Des dels inicis d'aquest projecte hi ha hagut la psicopedagoga Carme Hortal, mestra i psicòloga, assessora psicopedagògica de la unitat Acàcies de l'actual centre Font de l'Abella, i membre de l'EAP G-03 Gironès-Est, que ha estat al capdavant del projecte, avui ja una realitat en d'altres centres d'educació especial de les comarques de Girona (Ventijol a Blanes, Mare de Déu del Mont a Vilafant i Els Àngels a Palamós), on es treballa amb estreta col·laboració amb els centres de salut mental infantil i juvenil (CSMIJ) a través de diversos convenis que s'han establert amb aquests centres.

En l'actualitat, l'equip Acàcies, integrat dins el mateix centre Font de l'Abella, està format per mestres, educadores, una logopeda, un especialista en psicomotricitat, una treballadora social, un psicòleg clínic, un psiquiatre i una psicopedagoga. En l'actualitat atenen vint-i-quatre alumnes, en edats compreses entre els 4 i els 18 anys, distribuïts en quatre tutories. Hi ha establert un Programa Educatiu Individualitzat (PEI) a partir de la valoració psicopedagògica i clínica, i s'acorda dur a terme un projecte d'intervenció conjunta a l'escola, fora del que és pròpiament el centre educatiu, i amb la família. La intervenció del CSMIJ es duu a terme en tres àmbits d'actuació: assessorament als professionals de l'equip pedagògic, valoració i tractament dels alumnes, i atenció a les famílies.

Finalment, tot i que va més enllà de l'àmbit temporal de la nostra recerca, des del 7 d'octubre de 1998 el centre passa a denominar-se Col·legi Públic d'Educació especial Font de l'Abella, data en què va sortir publicada la disposició al DOGC de 22 de setembre que fa oficial el canvi de nom de l'escola.¹⁰⁹³ La nova denominació responia als canvis que havia experimentat l'educació especial en els darrers anys, defugint del paternalisme i la sobreprotecció a què s'estava "acostumant" (només s'ha de veure els noms de la majoria dels centres per entendre-ho molt millor). Tal com assenyalava qui havia estat director del centre, José Luis Saiz, "[...] ens va semblar bo fer-ho perquè la gent identificava el nom amb el que l'escola havia estat

¹⁰⁹³ Resolució de 22 de setembre de 1998, per la qual s'atribueix una nova denominació específica a diversos centres docents públics de Girona. DOGC, núm. 2739 (7 d'octubre de 1998). Pàg. 12490.

en una etapa i res tenia a veure el que és l'escola ara amb l'etapa anterior [...] hem canviat el model i per tant hem canviat el nom". El nom responia a un indret de Girona, molt proper a l'escola: la font de l'Abella.¹⁰⁹⁴

L'actual centre Font de l'Abella és, en capacitat, el més gran de les comarques de Girona, tot i que l'àmbit d'incidència geogràfica avui, amb la sectorització de serveis, ha quedat limitat pròpiament només a les comarques del Gironès, Pla de l'Estany i, per proximitat geogràfica, amb el sector de la Selva interior, i comparteix l'atenció educativa com a centre d'educació especial a Girona ciutat amb el centre Palau per a nois i noies amb discapacitats motrius, amb el centre La Maçana per a nois i noies amb discapacitat auditiva, amb el centre Els Joncs per a nens i nenes amb retard mental lleuger, i per proximitat geogràfica amb la població de Sant Gregori, amb el centre Joan Riu per a nens i nenes, nois i noies amb retard mental profund.

L'actual director del centre és Josep Maria Martínez,¹⁰⁹⁵ que durant molts anys havia estat el cap d'estudis del centre.

¹⁰⁹⁴ En un retall de premsa, el qui fou director de l'escola Mater Dei, José Luis Saiz, descrivia el canvi de denominació del centre i fent referència al nou nom deia el següent: "La nova denominació Font de l'Abella té una estreta, tradicional, històrica vinculació amb l'escola. És el nostre desig recuperar per a l'escola i per a la ciutat de Girona el nom d'un indret molt popular, simpàtic, ecològic, nostàlgic i toponímic. Volem que el nom estigui vinculat amb l'escola, la ciutat, l'entorn i també sentimentalment amb quanta més gent millor. De la Normal de Girona, al carrer Emili Grahit, i anant cap al sector sud del municipi, a l'esquerra del riu Onyar, avinguda de Montilivi, direcció del Cementiri de Palau, hi ha poc més d'un quilòmetre i dotze minuts a peu i a mà dreta, hi ha la nostra escola i, justament al costat, hi havia la Font de l'Abella. Molt a la vora hi passava el rierol Gurnau. Pel camí, a mà esquerra, durant molts anys, només hi havia el convent de Carmelites. Tot eren camps de conreu i horts. L'indret conserva, malgrat força modificacions properes, molt del seu encant bucòlic i paisatgístic de la Girona de fa uns anys i del qual gaudien els vaillets per jugar i la gent gran com a paratge de reconfortant tranquil·litat amb el bosc i la font com a protagonistes".

SAIZ BUSQUETS, J. L. "Des de Font de l'Abella mirant el futur". *Diari de Girona*. Suplement *L'Aula* (22 de novembre de 1998). Pàg. 2.

En el recull que el centre va haver d'acompanyar en l'expedient de canvi de denominació de l'escola, en relació amb la ubicació exacta d'on havia estat el broll d'aigua de la Font de l'Abella, es deia el següent:

"[...] El nostre Cap d'Estudis, en Xema, que de petit era un de tants vaillets que vivia a prop d'aquí, venia a fer de les seves, a jugar en aquest entorn, ens deia fa pocs dies que d'on sortia la Font a la Sala de Professors de l'escola no hi ha més de cinquanta metres i de la Font de l'Abella a la font del pati de l'escola, poc més d'un centenar de metres [...]."

Font de l'Abella. Breu ressenya històrica de la font de l'Abella feta partint d'una prospecció popular amb la gent de Girona, atès que no hi ha referències bibliogràfiques. Elaborada per acompanyar l'expedient de canvi de denominació de l'escola, i d'acord amb les directrius que estableix la normativa en aquest sentit i previstes per aquest procediment. Inclou, tanmateix, raons que justifiquen aquest canvi de denominació. Visió prospectiva de futur. Per Josep Lluís Saiz i Busquets, juny de 1998. Font: FCPEEFA.

¹⁰⁹⁵ El 25 de desembre de 2005, dia de Nadal, l'amic i company Josep Maria (*Xema*) Martínez ens deixa. Un fulminant atac de cor li ha pres la vida. Una vida —sempre curta però intensa en el fons— dedicada a l'educació de les persones amb discapacitat. Moria a l'edat de 53 anys. El nou director del centre, des del gener de 2006, és Alfons Jambert, que en els darrers anys havia estat secretari del centre.

2.2.2. El Centre d'Educació Especial Joan XXIII,¹⁰⁹⁶ a Olot (La Garrotxa)

La persona que va iniciar tot el moviment per l'atenció a les persones amb discapacitat a Olot i comarca fou un pare afectat, Isidre Nogué i Soler,¹⁰⁹⁷ que alhora era mestre i havia estat director de l'escola de Castellfollit de la Roca. Pels volts de 1957-1958, va haver d'ingressar el seu fill Miquel a l'Institut Pedagògic – Institut Torremar– de Sant Ginés de Vilassar, Vilassar de Dalt (el Maresme). Hi estigué ingressat només dos anys. Aquest centre l'havia fundat el 1928 Lluís Folch i Torres i estava regentat, pel que fa a la direcció mèdica, pel fill del seu fundador, el Dr. Lluís Folch i Camarasa. Al mateix temps, Isidre Nogué es feia soci d'Aspanias, a Barcelona. I el 1964, quan es constitueix l'associació Àngelus, a Girona, s'hi implica com a vocal delegat de la zona de la Garrotxa. La seva preocupació era dotar la comarca de la Garrotxa de les mateixes infraestructures i serveis per a l'atenció a les persones amb discapacitat que tenien ja altres comarques de Catalunya.

Així, a primers de juliol de 1967 es publicà al *Semanario Olot Misión* un text redactat pel mateix Isidre Nogué en què feia una crida a les famílies afectades de la comarca de la Garrotxa per tal que es possessin en contacte amb ell. El text deia el següent:

"A los fines de poder crear en fecha próxima una escuela especial para niños y niñas subnormales de Olot y su Comarca; similar a Mater Dei que viene funcionando en Gerona (Casa Rectoral de Sarrià de Dalt) desde el presente curso, rogamos a todas aquellas personas que tendrían interés en llevar a sus hijos a la misma, que lo comuniquen a la Asociación Angelus, Francisco Ciurana, 10, Gerona. Tel. 20 49 80 indicando la edad y características del futuro escolar o se pongan en contacto directamente con D. Isidro Noguier, Maestro Nacional de Castellfollit de la Roca, Vocal-Delegado de Angelus en la Zona de Olot."¹⁰⁹⁸

¹⁰⁹⁶ El nom del centre ja apareix des dels inicis. Els vincles amb la parròquia i el rerefons religiós del Patronat seran un element important que caldrà tenir en compte. Se sap que la persona que va proposar que el centre tingués per nom el de Joan XXIII fou la segona esposa del qui fou el primer administrador del Patronat, Joan Sellas i Cardelús, la senyora Narcisca Macias.

¹⁰⁹⁷ ISIDRE NOGUÉ I SOLER fou mestre. Havia exercit la docència a San Juan de Plan (Osca), a Hostalets d'en Bas i finalment a Castellfollit de la Roca, on va romandre fins que es va jubilar, l'any 1986. Precisament a la pensió on s'hospedava hi va conèixer la filla de l'amo, que amb els anys seria la seva esposa. Fou director del centre durant els darrers anys. Els últims deus anys no es va jubilar, va treballar a les noves escoles de Castellfollit de la Roca que s'havien inaugurat el 4 de desembre de 1976, en uns terrenys situats al Camp de la Canova que havia adquirit l'Ajuntament. El senyor Nogué, com a mestre, fou tota una institució a la vila. Tot i el seu estat de salut, va formar part de la primera comissió de persones jubilades que van crear la Junta del Casal de Jubilats Nous Horitzons, i en va ser el secretari. Moria el 28 de gener de 2004 després d'una llarga malaltia que el va mantenir desvinculat, en els darrers anys, del Patronat que ell va iniciar amb la publicació a la premsa, l'estiu de 1967, d'una crida a les famílies que tinguessin un fill discapacitat. Fou veritablement una persona molt compromesa, però sempre es va mantenir en darrera línia, sense buscar protagonismes. Tenir un fill amb discapacitat el va fer moure's per cercar alguna cosa millor per al seu fill i per als altres nens i nenes amb discapacitat. Se li ha de reconèixer que amb les actuacions que va dur a terme l'any 1967 va iniciar aquest camí a Olot i comarca.

¹⁰⁹⁸ "Miscelania Informativa. Escuela de niños subnormales." *Olot Misión*. Núm. 603. Pàg. 4 (1 de juliol de 1967).

A finals d'octubre de 1967, va tenir lloc a l'Ajuntament d'Olot, amb la presidència de l'alcalde Luis Casademont Colomer, acompanyat pel tinent d'alcalde Antonio Pascual i Oliveras i el regidor Luis Armengol, una reunió amb diferents representants locals convocats per deliberar sobre la propera creació d'una nova escola per a *subnormals*, amb el suport de la Inspecció de Primera Ensenyança, l'Ajuntament i les entitats beneficoassistencials de la població d'Olot i l'Associació Protectora de Subnormales Angelus, que ja feia un temps que estava en ple funcionament a la ciutat de Girona. La trobada va servir per posar sobre la taula solucions i preparatius per a la posada en marxa d'aquest projecte, la creació d'una escola per a nens amb discapacitats a Olot i comarca. Isidre Nogué havia iniciat la tasca d'aglutinar i convocar en una mateixa taula les persones que tenien, en certa manera, la capacitat de posar en marxa aquest ambiciós i necessari projecte de crear un servei per atendre els infants amb discapacitats. Isidre Nogué sempre es mantingué en segona línia, però la seva tasca fou l'inici del que avui tenim a Olot i comarca. Fou un infatigable treballador i també, en l'àmbit professional, un gran mestre. Es va jubilar com a docent l'any 1986. El seu estat de salut no li va permetre integrar-se dins el patronat, en els darrers anys, com li hauria agradat. Isidre Nogué tenia en gran estima l'inspector de Primera Ensenyança Lluís Maria Mestras i Martí,¹⁰⁹⁹ que era l'inspector de la Zona II, que cobria les zones de

¹⁰⁹⁹ LLUÍS MARIA MESTRAS I MARTÍ (Cassà de la Selva, 1902 - Girona, 1988) fou inspector d'educació a Girona en el període 1942-1972. No només fou un gran inspector, cosa que demostra el fet que tothom qui el va tractar el tingué en molta estima, sinó que també fou un gran pedagog, aspecte que donà a conèixer a través de molts treballs en què va publicar la història de la pedagogia gironina. Com a mestre va treballar, entre d'altres, a les escoles de Riumors, Sant Antolí (Lleida) i Bordils. En la promoció de 1931 obtingué la plaça com a inspector de Primera Ensenyança. La primera plaça fou a les Illes Balears, seguit de Castelló de la Plana, abans de tornar a Girona. La primera zona on estigué com a Inspector, a les comarques de Girona, fou la Tercera (partit de Figueres). L'any 1962 s'implantà el servei de transport escolar, precisament fou un dels pioners a plantejar-ho i a reclamar aquest servei, i en fou el delegat provincial a Girona, zona que va ser la primera a posar-ho en marxa a Espanya després d'haver-se iniciat primer a la província d'Àlaba (a les comarques de Girona els sis primers itineraris van començar a funcionar l'11 de febrer de 1963). Havia compaginat la feina d'inspector amb la de professor a l'Escola de Mestres de Girona durant els anys 1942 a 1945. El seu historial com a pedagog és molt ampli: era membre —com a delegat gironí— de la Societat Espanyola de Pedagogia, càrrec del qual va ser nomenat l'1 de maig de 1952. Congressos, publicacions i un bon mestratge —com a inspector— configuren la personalitat d'una persona estimada a qui van saber retre un merescut reconeixement tots aquells qui el van tractar i conèixer. Fou, bàsicament, l'inspector de la zona d'Olot (espai geogràfic que comprenia el partit judicial d'Olot, tot i que també ho fou d'altres municipis i partits judicials com Figueres i Banyoles). Es jubilà el 23 de maig de 1972, després de més de trenta anys a la Inspecció de Girona, i avui, juntament amb l'inspector Luis Bastons Plana (que hi estigué 31 anys), la inspectora figuerenca Anna Maria Oriol (que hi estigué 29 anys) i Artur Calsina (que hi estigué 22 anys com a inspector en dos períodes iguals enmig dels quals fou durant 13 anys delegat territorial a Girona) són els inspectors que més anys de permanència han estat a la inspecció gironina, juntament amb els actuals inspectors Andreu Otero i Triola —des de l'1 de gener de 2007 director dels Serveis Territorials d'Educació a Girona— i Josep Mitjà i Figueras, que també estan en camí de formar part d'aquest conjunt d'inspectors que fa anys que són als Serveis Territorials de Girona.

La seva implicació com a inspector a Olot, per tant, va ser trascendental a l'hora d'implantar un sistema educatiu que tingués en compte les persones amb discapacitat. El setembre de 1971, un bon gruix de directors i mestres que coneixien i havien tractat Lluís Mestras enviaren una carta signada a l'aleshores delegat territorial del Ministeri d'Educació i Ciència a Girona, Artur Calsina, demanant que se li concedís l'ingrés a l'orde d'Alfons X el Savi. Cinc dies abans de la seva jubilació, se li va concedir l'ingrés en l'Orde Civil d'Alfons X el Savi, amb la categoria d'*Encomienda*. Precisament un d'aquests mestres signataris de la carta fou Isidre Nogué, de Castellfollit de la Roca. Lluís Maria Mestras va morir a Girona l'any 1988.

Banyoles i Olot. El paper de Lluís M. Mestras fou determinant perquè el MEC aixoplugués la proposta de crear una escola d'educació especial per als nens i nenes d'Olot i comarca, tal com quedava recollit en un retall de premsa de l'època: "[...] ofreció la más valiosa ayuda de toda clase y se coordinaron las distintas aportaciones y ayudas que hacen prever la seguridad absoluta del pronto funcionamiento de este Colegio que vendrá a llenar un sensible vacío y cumplir una misión digna del mejor elogio [...]".¹¹⁰⁰

Després d'aquell primer comunicat, el juliol de 1967, n'apareixien, mesos més tard, d'altres en què es deia el següent: "A fin de que obre en poder de las Autoridades escolares un censo aproximado de los niños y niñas que pueda interesarles la asistencia de esta escuela, se ruega a los padres de los mismos se personen en la Dirección del Grupo Escolar Malagrida en horas escolares hasta el 15 de diciembre".¹¹⁰¹ S'estava bastint el futur de l'educació especial a Olot i comarca, i s'havia de saber la quantitat de persones disminuïdes a les quals es podia oferir una atenció educativa: el desconeixement del nombre de la població discapacitada de la zona és un punt de partida de la majoria d'associacions que inicien les seves passes a finals dels anys seixanta. Com sempre —i aquesta és la tendència dominant— molts infants i joves estan a casa, tancats, i sense que ningú sàpiga res de la seva existència.

La problemàtica que es vivia a Olot a finals de 1967, mentre es bastia l'atenció a les persones amb discapacitats, era bàsicament de necessitats de places educatives per atendre. S'estimava que hi havia unes 1.270 places per cobrir amb un increment anual de 150-200 places, amb el benentès que en deu anys es podria donar el cas, si no s'hi posava solució, de trobar-nos davant un dèficit d'un 1.500-2.000 places més per atendre. El grup escolar Malagrida havia quedat petit. No només, per tant, preocupava la construcció d'un centre d'educació especial, sinó que l'atenció ordinària de l'alumnat d'Olot era un fet important que calia tenir en compte. Afortunadament, es construïren més centres educatius: per exemple, dels cinc centres públics d'educació infantil i primària que hi ha en l'actualitat a Olot,

¹¹⁰⁰ "Reunión pro funcionamiento del Colegio Comarcal de Subnormales". *Olot Misión*. Núm. 628 (30 de desembre de 1967). Pàg. 6.

¹¹⁰¹ "Escuela comarcal de niños subnormales". *Olot Misión*. Núm. 620 (04 de novembre de 1967).

En altres comunicats de premsa es donava el termini del 15 de novembre: "Escuela de niños y niñas subnormales". *Olot Misión*. Núm. 621 (11 de novembre de 1967). Pàg. 7.

l'escola Ilar Lluís Maria Mestras i Martí fou inaugurada el 27 de novembre de 1971, i el professorat i l'alumnat del CEIP Volcà Bisaroques, tot i que el nou edifici funciona des del curs 1982-1983, provenien de l'Escola del Carme, creada el 1969.

Precisament, anys més tard, el curs 1971-1972, Raimon Bonal, sociòleg de la Fundació Jaume Bofill de Barcelona, va dur a terme un estudi sobre l'ensenyament a Olot (el 1972, en aquesta mateixa línia en duqué un altre sobre l'educació especial a Barcelona i la seva província). En aquesta recerca sobre l'ensenyament a Olot, entre altres aportacions, mostrava les procedències dels alumnes i plantejava una qüestió en relació amb l'atenció a les persones amb deficiències:

"Los deseos cara a la nueva escuela en proyecto es de que sea de verdad una escuela comarcal. Hay una opinión muy extendida que pretendería que en la comarca de Olot se dan un número desproporcionado de perturbaciones mentales. En lo que a la comarca se refiere, no tenemos base posible para confirmarlo. Sin embargo, nos pusimos en relación con el Sanatorio Provincial de Salt para cerciorarnos de la veracidad de este aserto en lo que a la población de Olot se refiere.

En diciembre de 1970 en dicho nosocomio, de un total de 875 enfermos, 39 eran de la ciudad de Olot (14 hombres y 25 mujeres). Representa el 4,45% de los internados. Creemos que la opinión de la necesidad de una escuela a nivel comarcal tiene cierto fundamento".¹¹⁰²

La comarca de la Garrotxa no presentava connotacions que la fessin ser diferent de les altres. En qualsevol cas, sí que hi havia la necessitat de sectoritzar els serveis, que quedà recollida per primera vegada en el Decret 117/84, de 17 d'abril, sobre ordenació de l'educació especial per a la seva integració en el sistema educatiu ordinari,¹¹⁰³ però que inicialment no es va dur a terme d'una manera planificada i amb visió de futur. Les associacions comarcals van néixer fruit d'una necessitat, compartida, de les famílies d'aquests nens i nenes, i no tant pel volum de deficients que hi pogués haver a cada comarca, ja que inicialment hi havia un cert desconeixement de la població real de persones amb discapacitats.

El 17 d'octubre de 1967 es posa en marxa la idea de construir una escola per a infants amb deficiències a Olot i comarca. El 20 de novembre d'aquell mateix any té lloc una reunió amb membres de les Conferències de Sant Vicenç de Paül, la Junta de Govern de l'associació Àngelus de Girona, Càritas i Cursets de Cristiandat, l'Associació d'Amics dels Malalts i altres entitats d'Olot. De fet, les Conferències de

¹¹⁰² BONAL, R. (1972). *La enseñanza en Olot. Estudio sociológico. Curso 1971-1972*. Fundació Jaume Bofill (treball no publicat).

¹¹⁰³ Decret 117/1984. Op. cit.

Sant Vicenç de Paül havien contactat amb Isidre Nogué perquè estaven interessades en tota la problemàtica del que significava l'atenció a les persones amb discapacitat. Un dels membres d'aquesta agrupació era el mestre Paulino Costa, que tenia molta amistat i coneixença amb Isidre Nogué.

Una de les persones que va recollir la proposta i que va impulsar, definitivament, tot aquest procés fou Joan Sellas i Cardelús,¹¹⁰⁴ que dirigia les Conferències de Sant Vicenç de Paül,¹¹⁰⁵ i a l'empara d'aquesta entitat parroquial beneficosocial, amb la idea d'Isidre Nogué i amb el suport de les entitats olotines abans esmentades, va començar a moure's el moviment pro persones amb deficiències a Olot i comarca. El pas de Joan Sellas pel patronat —que portaria el seu nom— fou molt breu, però el seu impuls fou enorme perquè a Olot es comencés a bastir l'atenció a les persones amb deficiències: la seva tasca, com a administrador del Col·legi de Subnormals Joan XXIII, fou molt curta però intensa. Morí el 23 de desembre de 1968 a l'edat de 77 anys. En un retall de premsa amb motiu del seu traspàs, es glossava la seva figura amb aquestes paraules:

“En Joan Sellas, abans de dedicar-se a la seva pròpia vida, es desvetllà pels seus germans, els homes. Es sentia sempre urgit per mil coses: Les seves entranyables Conferències de Sant Vicenç de Paül, dirigides per ell des de la mort del exemplar Sr. Joan Dou Arumí; el nostre Hospital en les últimes campanyes pro rentador, calefacció i llits nous; La Caritat, pidolant sempre accés al menjador pels infants i vells; al Grup Escolar Malagrida interessant matrícula gratuïta i alimentació; pels nombrosos emigrants tenia tothora la seva casa oberta de nit i de dia on hi

¹¹⁰⁴ JOAN SELLAS I CARDELUS havia nascut a Olot el 2 de desembre de 1891. Era vidu en primeres núpcies de Manuela Ventolà i Plana. El seu únic fill fou Miquel Sellas Ventolà. En segones núpcies es casà amb Narcisa Macias Tresserras, germana del pare de l'exconseller de la Generalitat de Catalunya, avui senador per la coalició Convergència i Unió a Madrid, Pere Macías i Arau. Narcisa Macias (la senyora Sellas) es va implicar en el Patronat a la mort del seu marit. L'havia acompanyat en moltes ocasions Jordi Pallàs, contractista que havia col·laborat amb el Patronat (de fet, les obres de l'escola les va fer ell). La Narcisa Macias no tenia cotxe i necessitava recórrer les institucions i entitats olotines per aconseguir ajudes i col·laboracions per a l'escola. En alguna ocasió havia substituït la mestra quan estaven a l'edifici de l'Hospici. Era una persona molt devota i molt creient. Un escrit que va sortir al setmanari *Olot Misión* el 28 de desembre de 1968, amb motiu de la mort del seu espòs, Joan Sellas, deia el següent del matrimoni Sellas-Macias: “Quantes solitàries d'Olot el ploraran i hauran de pregar al Cel que la seva confident esposa no els abandoni. Quin piló de tristesses i poques alegries s'havien confiat aquests esposos, Joan i Narcisa! Ambdós s'havien entregat plenament als germans dissortats! Tot ho feien per Crist i pels germans!” Joan Sellas fou una persona molt compromesa amb les institucions olotines. Fou president de les Conferències de Sant Vicenç de Paül (feia seixanta anys que hi pertanyia), una persona d'una intensa vida religiosa que va saber transmetre a través del Patronat que més tard portaria el seu nom i que vetllà per les persones amb deficiències a Olot i comarca. Té alguns articles publicats al Setmanari d'Olot *La Tradició Catalana*, on es pot entreveure la seva profunda religiositat i la seva vocació per ajudar els altres, que entenia només a través de la caritat cristiana. La seva mort, a finals de 1968, li serví per veure iniciada la seva obra, que va poder compartir amb altres companys i pares afectats, i que li van saber agrair posant el seu nom al Patronat.

¹¹⁰⁵ La secció d'homes de les CONFERÈNCIES DE SANT VICENÇ DE PAÜL, a Olot, data del 26 d'octubre de 1856. Es reinstal·là el 6 de febrer de 1881 i el gener de 1894 es va dur a terme un recompte dels socis inscrits. La secció de dones data de primers d'octubre de 1881. Tenien l'objectiu, des dels seus inicis, de tenir cura de la caritat i l'ajut social i moral dels més pobres a la població d'Olot. Després de la Guerra Civil —que esdevingué un període d'inactivitat—, les dues seccions foren restablertes i continuaren funcionant. Avui dia les Conferències de Sant Vicenç de Paül, a Olot —des de finals dels noranta—, i a moltes poblacions catalanes, han acabat transformant-se en les seccions de Càritas, també dependents de les esglésies i comunitats parroquials locals, tot i que en moltes poblacions cohabitaven les dues entitats, amb finalitats i objectius paral·lels, però amb dinàmiques de treball diverses.

trobaven acolliment, menjar i vestits, cercant-los-hi arreu feina i lloc on situar-se en família. Optimista per temperament i sempre confiat en Déu, res l'espantava per paorós i complicat que fos el cas.[...] Ultimament per la nostra Escola de Subnormals Joan XXIII, s'erigí en pioner entregant-s'hi en cos i ànima, esdevenint un veritable fundador, mimen tant aquells infants que se li tiraven al cim, com un veritable pare.¹¹⁰⁶

Un dels darrers actes que va fer Joan Sellas abans de morir, en pro de l'associació olotina, fou posar-se en contacte amb Mercè Carbó (*la mamá del millón*). La seva intenció era fer-la venir a Olot per pronunciar una xerrada pública, tal com havia fet uns dies abans a Girona per a l'associació Àngelus. En un retall de premsa, es deia el següent: "[...] Dª Mercedes Carbó de Figueras, la popularíssima «mamá del millón», ha enviado una simpatiquísima felicitación de Navidad a la Junta de nuestro Colegio para Subnormales Juan XXIII. Una tarjeta ilustrada por el gracioso y formidable Mingote, en la que de un aparato de televisión surge una redescilla que va recogiendo los corazones de todas las familias españolas. Las palabras que escribe D^a. Mercedes en su tarjeta dejan entrever la posibilidad de una próxima visita al centro Juan XXIII [...]". De fet, Mercè Carbó dugué a terme la seva primera visita al centre el juny de 1972.

La primera junta provisional —acta fundacional— va quedar constituïda el 15 de desembre de 1968 (tot i que la primera acta és del 17 d'octubre de 1967). Havia quedat establerta a Olot la Junta del Colegio para Subnormales Juan XXIII, que més endavant prengué el nom d'un dels seus promotors, Joan Sellas i Cardelús. El socis promotors i fundadors que es van subscriure en l'acta fundacional amb els càrrecs següents foren: Enric Roca Prat, president; Isidre Nogué Soler, vicepresident; Isidre Bantí Julià, secretari; Joan Sellas Cardelús, administrador; Josep Casals Guinart, tresorer; Mn. Josep Girgas Oliveras, consiliari, i els vocals Antoni Pascual de Fortuny, Jordi Vayreda Bofill, Jordi Pallás Arqué, Josep Maria Puigferrer Campreciós, Josep Mora Campanins, Ramon Vilá Guillamet i Antonio Sangrador Sañudo. Aquesta primera junta esdevindria comissió interina el 2 de febrer de 1968, en una reunió que es va dur a terme al Centre Catòlic d'Olot i en la qual es ratificaren els càrrecs i s'ampliaren en les persones de Josep Mora, que seria el delegat de premsa i ràdio; Ramon Vilà, delegat de pares afectats; Antoni Pascual, delegat de l'Ajuntament; Antonio Sangrador i Jordi Pallás, delegats festivals pro col·legi, i Antònia Mestras, mestra nomenada per la Inspecció amb

¹¹⁰⁶ G. O., J. "Al nostre volgut germà en Crist, Joan Sellas Cardelús, al deixar la terra pel Cel. A reveure!". *Olot Misión*. Núm. 679 (28 de desembre de 1968). Pàg. 11.

caràcter interí. Aquella mateixa setmana, l'escola rebia el seu primer donatiu per la mòdica quantitat (a l'època, és clar) d'unes 25.000 pessetes. El mes següent, els mossos de lleva del 1946, que celebraven per primera vegada la seva festa patronal el diumenge 17 de març de 1968, van destinar les 3.048 pessetes de recaptació en benefici de la nova escola. Foren moltes les ajudes que es donaren en els inicis i que es mantingueren al llarg dels anys i moltes les entitats i particulars anònims que hi van col·laborar: la Penya Truc i Truc, la Unió Esportiva d'Olot, la Indústria i Comerç, la Societat de Caça i Pesca, etc.

Un any abans, el diumenge 17 de desembre de 1967, a les 4 de la tarda, al saló de La Caritat,¹¹⁰⁷ s'havia de dur a terme una reunió extraordinària pro funcionament del col·legi comarcal de subnormals,¹¹⁰⁸ tot i que finalment aquesta reunió es féu el diumenge 24 de desembre, vigília de Nadal.¹¹⁰⁹ En aquesta reunió hi van assistir algunes de les autoritats educatives de la província de Girona (l'inspector de Primera Ensenyança, Lluís Maria Mestras), una delegació de la ciutat d'Olot (el tinent d'alcalde de Cultura, Antoni Pascual), mossens de les parròquies de la vila (Mn. Antoni Butiñá, de la parròquia de Sant Esteve; Mn. Lluís Planella, de Sant Pere Màrtir; Mn. Nogareda, de Sant Roc), membres de la Junta de Caritat (el seu president, Jordi Vayreda, i el mossèn de l'entitat), de les Conferències de Sant Vicenç de Paül (la junta de l'entitat, presidida per Joan Sellas); la directora del Grupo Escolar Malagrida, Josefa Mato; Mn. Josep Girgas, capellà custodi del Tura; personal directiu de l'associació Àngelus de Girona (Ramon Noguera, Jaume Dilmé, Mn. Josep Ramírez, Isidre Nogué —que també formava part del Patronat d'Olot—,

¹¹⁰⁷ LA CARITAT D'OLOI actualment és una entitat beneficoprivada que des de l'any 1914 treballa en el camp social. Actualment, i des de l'any 1986, destina els seus recursos a l'atenció de les persones grans de la població d'Olot. Fou creada amb l'objectiu de donar solució al problema social d'atendre un gran nombre de captaires i infants desemparats a Olot com a conseqüència de l'aplicació, l'any 1908, de la Llei de repressió de la mendicitat, que prohibia, entre altres qüestions, exercir de captaire pels carrers. Tot i que l'any 1914 la Junta de la Caritat va inaugurar un menjador a l'Hospital de Sant Jaume d'Olot que portaven les germanes carmelites del mateix hospital, no serà fins a l'arribada, l'any 1917, de les Filles de la Caritat de Sant Vicenç de Paül, institució religiosa de vida apostòlica en comunitat fundada l'any 1633 per Sant Vicenç de Paül i Santa Lluïsa de Marillac, que es mantindrà fins avui dia, que s'instal·len definitivament a l'edifici de l'Hospici, actual seu de l'Arxiu Comarcal d'Olot, el Museu Comarcal de la Garrotxa i l'Oficina de Turisme, entre altres entitats. El 13 de setembre de 1967 la Junta de la Caritat va commemorar el 50è aniversari de la incorporació de les Filles de la Caritat, de l'orde de les germanes paüles, al servei de l'entitat. Sor Carme Mercè i Massons era la germana superiora en aquest període (gener de 1967-novembre de 1972), quan els primers alumnes del centre Joan XXIII van ser atesos a La Caritat. Feia poc, des del juny d'aquell mateix any, que La Caritat tenia un nou president, Jordi Vayreda Bofill.

¹¹⁰⁸ "Reunión extraordinaria pro funcionamiento del Colegio Comarcal de Subnormales". *Olot Misión*. Núm. 626 (16 de desembre de 1967). Pàg. 6.

¹¹⁰⁹ "Reunión pro funcionamiento del Colegio Comarcal de Subnormales". *Arriba España*. Nadal 1967 (30 de desembre de 1967). Pàg. 15.

"Reunión pro funcionamiento del Colegio Comarcal de Subnormales". *Olot Misión*. Núm. 628 (30 de desembre de 1967). Pàg. 6.

Paquita Desvilar, vídua Diví, Margarita Dilmé i Antònia Masià de Ros), i altres destacades representacions, juntament amb un gran nombre de pares de família. És a partir d'aquestes primeres reunions que es va anar configurant la futura escola.

Així fou com es va nomenar la primera mestra del centre, Antonia Mestras i Aula,¹¹¹⁰ que inicià el centre juntament amb l'educadora Maria Grabulosa. Antonia Mestras era mestra dependent del MEC; es va estar al centre molt poc temps, des dels inicis el 23 de setembre de 1968 fins al final del curs 1969-1970. Per poder treballar amb aquests infants, a proposta de l'aleshores inspector, Lluís Maria Mestras, es va haver de formar al centre Mater Dei de Girona. Hi estigué un mes. La primera educadora de l'escola, Maria Grabulosa, en canvi, va continuar treballant-hi i es va jubilar, després de 25 anys de serveis al Patronat, el 1993. Des de l'any 1983 i fins avui, la seva filla, Teresa Vilalta, és educadora, dins el Patronat, com va ser la seva mare. Al setembre, a l'inici del curs 1968-1969, va començar una segona mestra, Montse Tarré, que hi restà fins a l'any 1974. Era mestra i infermera. Avui dia no treballa en el camp de l'educació sinó a l'ambulatori d'Olot. La mestra que va substituir Montserrat Tarré fou Mariona Mota, que hi estigué des de l'1 de setembre de 1974, al llarg d'onze anys, al 1985, moment en què tornà a l'escola Llar d'Olot, lloc on tenia originàriament la plaça com a mestra.

En els primers anys hi havia també Carme Sacrest, que hi va anar amb l'objectiu de donar un cop de mà i fer de suport a les mestres que havien d'atendre alumnes amb discapacitats greus. També hi col·laborava Montserrat Llongarriu —a mitja jornada—, que feia la mateixa funció de la Carme Sacrest i duia a terme tasques de manualitats, com podien ser cosir, brodar, fer ganxet. Mentre estigueren a l'hospici, una altra mestra que hi treballà fou Maria Engràcia Colomer, des del 4 d'octubre de 1971 fins al 1986. Actualment, Maria Engràcia Colomer treballa com a mestra d'educació especial al CEIP Volcà Bisarques.

¹¹¹⁰ ANTONIA MESTRAS I AULA (Barcelona, 1935), l'any 1954, obtingué el títol de mestra, però no serà fins deu anys més tard que agafa la primera feina com a mestra a l'Escuela Nacional Mixta a la Vall de Bianya, el febrer de 1964. El setembre de 1968 arriba al centre Joan XXIII, quan el centre encara era a l'Hospici d'Olot. El setembre de 1970 s'incorpora al que és l'actual CEIP Sant Roc, on estigué en dues èpoques diferents. Durant el període 1972-1979 va treballar a l'Escola Llar d'Olot, un centre educatiu creat l'any 1971 i que l'any següent, des del maig de 1972, rebria el nom d'Escola Llar Lluís M. Mestras i Martí (la nova denominació s'autoritza en català l'any 1987). Després del seu pas per l'Escola Llar d'Olot, estigué un curs a l'escola de Castellfollit de la Roca, l'any següent a Castelló d'Empúries (Alt Empordà) i els sis anys següents al Sant Roc d'Olot. Finalment, el setembre de 1987 forma part del claustre del centre Malagrida fins a l'agost de 1995, data en la qual es jubila de l'ensenyament.

Als vuit alumnes inicials s'hi afegiren tres alumnes més que havien començat a l'estiu i que anteriorment havien estat atesos al centre Nostra Senyora de Montserrat de Caldes de Malavella.

Les primeres gestions per a la creació del centre Joan XXIII s'havien realitzat, per tant, entre els mesos d'octubre i desembre de 1967. Al llarg del mes de gener de 1968 es començà a estudiar el reglament de l'associació Àngelus i la seva adaptació a l'escola Joan XXIII, de manera que s'acabà nomenant una mena de comissió gestora amb voluntat de lligar les escoles d'educació especial comarcals amb el centre Mater Dei de Girona. Fou només una intenció que no arribà a materialitzar-se, ja que definitivament el centre Joan XXIII tingué autonomia plena, com la resta de centres de les comarques de Girona.

Al llarg del primer trimestre de 1968 es dugueren a terme reunions, trobades i visites a famílies, pobles de la comarca, entitats oficials. A les oficines de l'escola, que eren als baixos de l'església parroquial (davant les oficines d'aleshores la Banca Catalana, a Olot) es rebien els butlletins d'inscripció que la junta havien fet arribar a la ciutadania amb l'objectiu d'aconseguir socis col·laboradors de l'entitat.

Tot i que l'escola ja estava projectada molt temps enrere (inicialment el centre havia de situar-se provisionalment a La Pinya, un municipi de la Vall d'en Bas, però a causa de diverses dificultats aquesta proposta no va anar endavant), començà a funcionar, amb només vuit alumnes, a primers de maig de 1968, en uns locals situats a la planta baixa de l'Hospici (edifici de La Caritat) que l'Ajuntament els havia cedit. Era un espai molt petit, tant que per poder dinar havien de recollir les taules i reconvertir l'aula en menjador escolar. Eren, però, espais provisionals ja que la voluntat inicial de la junta era crear una escola d'educació especial.

A la comarca se sabia de l'existència d'unes trenta o quaranta famílies afectades, si bé no totes van creure necessari l'escolarització dels seus fills i filles. La premsa local, el novembre de 1967, ja havia dit: "No dudamos que esta Escuela viene realmente a llenar un hueco que se dejaba sentir dolorosamente en toda nuestra Comarca, y aunque, de momento, revista un carácter de provisionalismo, estamos seguros que por su función se convertirá en imprescindible y en un futuro

no lejano será posible hallar un paraje adecuado para que pueda establecerse definitivamente".¹¹¹¹

En aquests espais provisionals a l'Hospici hi van romandre cinc anys. Les germanes de la Caritat (filles de la Caritat de Sant Vicenç de Paül) proporcionaven al Patronat els dinars per als nens. Així quedà recollit a l'acta de la Junta de La Caritat, que presidia Jordi Vayreda, celebrada el 2 de novembre de 1967:

"Por el Sr. Presidente se puso en conocimiento de los reunidos la existencia de unas reuniones celebradas, en las que asistió, tratando sobre el debatido tema de la creación de una escuela para subnormales. Que la participación de esta institución, se ha interesado si podría ser, de servir la comida los días de clase. Que el local que se dispondría, sería de una aula de la Escuela de Párvulos, sita en la esquina del edificio Hospicio, y que tendría entrada por la calle Antonio Llopis, y que por otra parte comunicaría con el solar de esta institución. Que otra de las cosas que se interesa es que dicha escuela pudiera disponer de una salida al patio de La Caridad, para recreo de los mismos, como ya lo disfruta la Escuela de Párvulos. Y que en lo referente a la manutención, o comida y merienda, sería abonando a La Caridad y se fijaría en su día el importe de subvención por cada asistido. También expone el Sr. Presidente que la creación de dicha escuela sería con carácter interino, hasta tanto no disponieran de local más amplio y de mejores condiciones. Luego de deliberar los reunidos, se acuerda colaborar en lo posible y dar las posibilidades oportunas en cuanto no perjudique la buena marcha de esta Institución, y que en su día, de seguir adelante los trámites, deberá concretarse mejor cada una de las prestaciones por parte de La Caridad y compensación a recibir por las mismas".¹¹¹²

La situació de provisionalitat que quedava recollida en aquesta primera acta que feia menció a la creació del centre va servir per, mesos més tard, en la reunió de la junta de 24 de gener de 1968, establir el preu de 15 pessetes per menú i a càrrec de qui havien d'anar les despeses:

Por el Sr. Presidente se dio cuenta de la marcha de las obras para la instalación de la escuela para subnormales; lo que se sigue conforme a lo tratado y acordado en la sesión anterior. Se expuso asimismo, que se trataría la forma de establecer la servidumbre de dicha Escuela, en la parte cedida del solar de esta Entidad, para recreo de los alumnos. Asimismo se indicó que se contaría como ayuda, en la comida y merienda, a servir esta Institución a los alumnos en quince pesetas por comensal y día, a cargo del Magisterio y que el resto habría que valorarse y contribuir dicho Colegio de Subnormales, en la cuantía que se estime oportuna".¹¹¹³

Amb motiu de la inauguració i benedicció del centre el primer de maig de 1968 (en la celebració de la festivitat de Sant Josep Obrer), per part del Bisbe de Girona, monsenyor Narcís Jubany, acte al qual també eren presents, a més de les autoritats locals, el diputat provincial Josep Maria Ferrussola, i l'inspector de la zona Lluís Maria Mestras, el patronat de l'escola, a través de la premsa local, va voler

¹¹¹¹ "La escuela de subnormales". *Olot Misión*. Núm. 622 (18 de novembre de 1967). Pàg.12.

¹¹¹² Acta de la reunió de la Junta de la Caritat de 2 de novembre de 1967. Pàg. 22-23. Font: ACAO.

¹¹¹³ Acta de la reunió de la Junta de la Caritat, de 24 de gener de 1968. Pàg. 23. Font: ACAO.

deixar constància de les persones i entitats que havien fet possible l'inici de l'educació institucionalitzada a Olot i comarca:

"En primer lloc, al nostre Sr. Bisbe, que tan bé acollí la nostra idea. A l'Excm. Sr. Governador i President de la Diputació, que tan gentilment ens reberen, oferint-se i promentent tot el que estés a la seva mà, a l'Excm. Ajuntament, que s'ha fet càrrec de les obres, al Sr. Ponent de Cultura, Sr. Pascual, que tant s'ha desvetllat al portar la representació de la Corporació, al Sr. Inspector de 1.ª Ensenyança Senyor Mestres, que ha estat l'"Alma Mater" de la mateixa, al Sr. Inspector-Jefe Sr. Calsina, tan atent sempre amb nosaltres, en fi, a tots els que d'una forma o altra han posat tot l'ajut possible perquè aquests pobres nens siguin atesos tal com ells es mereixen. A tots, doncs, repetim moltes gràcies".¹¹¹⁴

El nou centre va rebre la col·laboració, per al seu funcionament, de diferents entitats i organismes: l'edifici i les instal·lacions on estava inicialment establerta l'escola eren propietat de l'Ajuntament de la població d'Olot, en què el consistori va invertir més de 100.000 pessetes; la Inspecció Provincial de Primera Ensenyança va oferir el material necessari, la nòmina de la primera mestra, la subvenció per atendre els dinars (que eren servits per les germanes de la Caritat) i el transport dels alumnes. Es va començar l'escola amb vuit alumnes.

El 19 d'abril de 1969 van rebre el reconeixement per part del Ministeri de la Governació i van ser inscrits en el registre d'associacions del Govern Civil de Girona (de fet, formalment, és a partir d'aquesta data i una vegada mort el desembre de 1968 el seu administrador, Joan Sellas i Cardelús, que el Patronat rep el nom de Patronato de Niños Subnormales Juan Sellas Cardelús, Olot i Comarca).¹¹¹⁵ El 1971 va ser declarada *d'utilidad pública* i quedà registrada en el Registro Nacional de Entidades de Recuperación y Rehabilitación de Minusválidos amb el número 324. El Patronat sostenia l'escola per a nens subnormals Juan XXIII. L'escola funcionava en col·laboració amb les autoritats municipals i provincials d'educació. Es tractava d'una institució benèfica d'utilitat pública constituïda a l'empara de la Llei d'associacions,¹¹¹⁶ de 24 de desembre de 1964, per atendre els nens *subnormals* (deficients físics i mentals) d'Olot i comarca. El Patronat tenia una Assemblée General que es reunia una vegada l'any, i també una Junta Rectora que de fet és la que dirigia l'actuació davant els problemes que hi havia a l'escola. La Junta Rectora tenia un president i un director general, que, entre altres tasques, coordinava i

¹¹¹⁴ "Escola per a nens subnormals Joan XXIII". *Arriba España*. Núm. 1.491 (11 de març de 1968). Pàg. 6.

¹¹¹⁵ En l'assemblea extraordinària de modificació dels antics estatuts (que dataven de l'any 1968), que es va celebrar el 17 d'abril de 1990, la nova denominació seria Patronat de Disminuïts Psíquics Joan Sellas i Cardelús d'Olot i Comarca.

¹¹¹⁶ Ley 191/1964, de 24 de diciembre, de asociaciones. BOE núm. 311 (28 de desembre de 1964). Pàg. 17334-17336.

donava compte de les seves actuacions a la Junta Rectora, les comissions especials (dels equips pedagògics amb les mestres del MEC; dels serveis mèdics dirigits pels doctors Jordi i Lluís Folch, i el doctor Plana d'Olot; de la comissió religiosa a càrrec de mossèn Josep Girgas; etc.).

Un any després de la inauguració del centre, el patronat tenia 1.054 socis, les aportacions dels quals se sumaven a les d'anònims i entitats que hi participaven de manera desinteressada. El curs 1968-1969 l'escola atenia divuit nens i nenes d'Olot i comarca que eren atesos a mitja pensió. Les despeses no solament quedaven cobertes, sinó que hi havia un superàvit de dues mil pessetes mensuals que passaven a engrandir el fons econòmic que havia de servir per a la construcció de la nova escola de la cessió de la qual, per part del bisbat de Girona, ja es tenia coneixement. Així, la participació del bisbat, amb la figura del seu bisbe, monsenyor Jubany, es veié repetida el 10 de juny de 1969, a l'església de La Caritat, on es donà la comunió per primera vegada a tres nens del centre Joan XXIII. Alguns alumnes del centre havien rebut la primera comunió al Santuari de la Mare de Déu de Lorda (França).

El 5 de gener de 1970, vigília de la festivitat de Reis, es van signar a Olot les escriptures de cessió dels terrenys, d'uns 5.400 m², on hauria de construir-se la nova escola. Aquests terrenys estaven situats en el terme de les Fonts i pertanyien a la parròquia de Sant Cristòfor (es buscava una zona tranquil·la, fora del nucli principal de la ciutat d'Olot, que donés tranquil·litat als nens: una mena de semiaïllament per a aquests infants). La cessió la va fer el bisbat de per vida amb la condició que el centre havia d'estar destinat a l'educació de les persones amb discapacitats. En l'acte de cessió, que se celebrà en el mateix edifici de La Caritat, hi havia present el bisbe de Girona, Narcís Jubany, el rector de les Fonts, mossèn Salvador Batalla, que, en funció d'administrador dels béns de la parròquia, va signar les escriptures, i qui feia de receptor d'aquests terrenys, Enric Roca, president del Patronat. En aquell moment hi havia 1.130 socis d'Olot i comarca. El Patronat estava format (tal com assenyalava el capítol II dels seus estatuts) per les classes de socis següents: numeraris (els pares i representants dels alumnes), protectors (persones que ajuden l'associació) i d'honor (aquells que per la seva valuosa contribució a l'associació els sigui concedida aquesta qualificació per l'assemblea general). Les ajudes no únicament provenen dels socis, de les entitats i de particulars que de manera anònima contribueixen al creixement de l'associació;

hi haurà també actes benèfics, celebracions esportives,¹¹¹⁷ rifes, inauguracions d'exposicions d'art, etc. Són, com en totes les entitats pro persones amb deficiències, l'element comú que els servirà, en els seus inicis, per posar en marxa projectes, per començar, continuar i tirar endavant.

El 1971 hi havia a l'escola vint-i-dos alumnes (deu d'Olot, i la resta de Sant Jaume, d'Oix, de Sant Joan, de la Canya, de Begudà, de les Fonts i de Sant Esteve d'en Bas).

El cost mensual de l'assistència de cada alumne a l'escola representava, el 1973, unes 3.000 pessetes mensuals, mentre que la quota que pagaven els pares era només de 1.000 pessetes mensuals. En aquell moment hi havia escolaritzats trenta-tres alumnes. El dèficit mensual de 66.000 pessetes s'intentava sufragar a través de les quotes dels socis. Hi havia altres pagaments, però aquests corresponien a les despeses que representava la construcció de la nova escola. L'ajuda que provenia d'entitats i organismes oficials era molt pobra. Van ser temps difícils. En un retall de premsa de l'any 1974, el Patronat assenyalava, d'una manera genèrica, la procedència dels ingressos:

"Gracias a muchos puntos de ingresos y a la buena voluntad de particulares y estamentos públicos. Contamos con 1.200 socios protectores cuyas cuotas constituyen buen parte de nuestros ingresos. También recibimos subvenciones del Ministerio de Educación y Ciencia, de la Diputación Provincial a través de la Caja de Ahorros y del Ayuntamiento de Olot. Tenemos también un buzón en nuestras oficinas en el que manos anónimas y generosas depositan a diario cantidades que siempre son interesantes, unas veces particularmente por su importe; otras por siempre por el gesto en sí puesto que las cantidades modestas son tan bien recibidas como lo puedan ser las primeras, ya que lo importante es la conciencia pública que manifiestan tales donativos nos atreveríamos a decir que no hay olotense que de una forma u otra no haya colaborado en esta humanitaria obra. La Escuela de Subnormales "Juan XXIII" es de todos y cada uno de los que vivimos en La Garrotxa".¹¹¹⁸

Com sempre, fires benèfiques, festivals artístics,¹¹¹⁹ festivals taurins, festivals de dansa,¹¹²⁰ vendes de quadres dels artistes olotins,¹¹²¹ etc., serviran també, a

¹¹¹⁷ "Col·legi Joan XXIII". *Arriba España*. Núm. 1502 (27 de juliol de 1968). Pàg. 9.

¹¹¹⁸ "Este es nuestro problema. A todos nos afecta la rehabilitación del subnormal, lección de una visita a la escuela Juan XXIII". *Los Sitios* (12 de gener de 1974). Pàg. 12.

¹¹¹⁹ "Festival de «ballet» en Olot". *Los Sitios* (27 de juny de 1976). Pàg. 6.

¹¹²⁰ ALSINA, S. "Quatre-centes persones assisteixen al festival de dansa benèfic d'Olot". *Punt Diari* (15 de març de 1994). Pàg. 40.

¹¹²¹ "Olot. Resurgir artístic-recreatiu en la comarca". *Los Sitios* (30 d'octubre de 1977). Pàg. 13

Olot i comarca, per consolidar i tirar endavant al llarg d'aquests anys el projecte del Patronat per a les persones amb discapacitats. En la majoria dels actes les recaptacions es destinaven a fer front a les enormes despeses que suposava haver de tirar endavant els projectes que tenia encomanats i consolidar l'escola que funcionava des dels inicis. En la celebració del Dia del Subnormal de l'any 1974, a Olot ciutat es van recaptar 106.809 pessetes.¹¹²² En la mateixa jornada, els artistes d'Olot van cedir una obra cadascun que serví per fer una exposició que es va organitzar al centre excursionista de la població; els guanys de la venda dels quadres fou destinada a sufragar les despeses i necessitats de l'escola.

En la celebració del Dia del Subnormal l'abril de 1971, s'havia fet l'acte de col·locació de la primera pedra del nou centre d'educació especial que havia de donar atenció educativa als nens i nenes amb discapacitats a Olot i comarca. En aquesta celebració hi fou present el Bisbe de Girona, monsenyor Jubany, que va presidir l'acte juntament amb l'alcalde d'Olot, Joan de Malibrán Gelabert, que juntament amb representants d'associacions olotines, membres del consistori i del Patronat Joan Sellas van donar un aire institucional i de solemnitat a aquest primer acte de l'inici de la construcció del nou centre. Ara bé, la nova escola, que s'estava construint al paratge de les Fonts, trigaria uns anys a estar a punt per funcionar com a centre educatiu.

El juliol de 1973 ja s'havia realitzat una primera fase amb una aportació d'uns cinc milions i mig de pessetes, dels quals només mancava aportar un milió i mig. Aquest dèficit es va resoldre a través d'aportacions de tota mena. En aquell moment hi havia comptabilitzats uns seixanta-vuit nens i nenes amb deficiències a la comarca de la Garrotxa, si bé el Patronat era conscient que molts restaven a les seves cases encara sense donar a conèixer la seva situació. L'escola que s'estava construint estava prevista per a uns vuitanta alumnes. En aquell moment, però, pendent de fer el canvi al nou centre, ateniien uns trenta-tres alumnes. El personal de què disposava l'escola era de dues mestres especialistes en pedagogia terapèutica, Montserrat Tarré i Engràcia Colomer. La direcció pedagògica de l'escola era a càrrec de Francesc Ferrer, que era alhora el director del Grup Escolar Malagrida, i la supervisió d'Isidre Nogué. Hi havia una supervisió externa que duia a terme el Dr. Lluís Folch i Camarasa i també el seu fill, Lluís Folch, amb l'assistència

¹¹²² "Magníficas aportaciones para los subnormales". *Los Sitios* (23 de maig de 1974). Pàg. 8.

del metge olotí Jaume Plana Feixas. Precisament l'interès pel centre Joan XXIII que manifestava el Dr. Folch i Camarassa era enorme, ja que havia dit en més d'una ocasió que l'entusiasme que havia vist a Olot no l'havia vist en cap d'altre lloc.¹¹²³

Finalment, l'1 d'agost de 1973 es van traslladar a les noves dependències ubicades a la urbanització les Fonts. Serà, per tant, l'escola definitiva. L'espai tenia un total de 5.948 m², dels quals 1.140 m² estaven edificats i la resta, 3808 m², eren de zona verda. Si bé es tractava d'un espai per a l'edificació del centre, hi ha hagut certs condicionants amb els anys que d'una manera o una altra han dificultat la funcionalitat d'aquest espai, com per exemple el fet d'haver-hi la carretera vella d'accés al Trias, que travessa el centre pel mig. Hi ha un pont que parteix els dos edificis per la meitat. Els pagesos del voltant de l'escola no han volgut cedir mai i, en aquest sentit, s'ha hagut de mantenir la carretera que si s'hagués pogut desviar hauria permès unificar els terrenys.

El 1975 es va celebrar l'habitual Jornada Seminari d'Educació Especial per al Professorat de la Província.

L'Ordre¹¹²⁴ de 14 de setembre de 1978, per la qual es concedia l'autorització definitiva de funcionament als centres no estatals d'educació especial, va autoritzar la creació de sis unitats mixtes de pedagogia terapèutica, amb 79 llocs escolars (el 13 de juny de 1978 s'havia tramès a Madrid la sol·licitud d'autorització de posada en funcionament). El centre quedà anotat en el Registre Especial de Centres Docents amb el núm. 17004441. Tot i l'autorització per a sis unitats, el curs 1977-1978 funcionava amb quatre unitats i un total de trenta-sis alumnes. Les quatre professores estatals que portaven les aules dependents de la direcció tècnica del Col·legi Malagrida eren Mariona Mota —que actualment com ja hem assenyalat treballa al CEIP Volcà Bisaroques—, Rosa Borralló —que actualment és al CEIP Malagrida —, Engràcia Colomer —actualment al CEIP Volcà Bisaroques— i Josefina Frigola.

¹¹²³ CAMPANINS, M. "Contesta Dr. D. Luis Folch y Camarasa". *Olot Misión*. Núm. 669 (19 d'octubre de 1968). Pàg. 9.

¹¹²⁴ Orden de 14 de septiembre de 1978, por la que se concede la autorización definitiva de funcionamiento a los centros no estatales de educación especial que se mencionan. BOE núm. 253 (23 d'octubre de 1978). Pàg. 24438.

La professora que porta la coordinació és Josefina Frigola Reixach, que duu a terme funcions de directora pedagògica, tot i que la direcció administrativa era la del centre Malagrida, que en aquell moment era Josep Maria Ferrer. Havia arribat procedent de Barcelona, on havia treballat en alguns centres d'educació especial, l'estiu de 1975 (en aquells primers anys als estius també s'atenien els alumnes). Dugué a terme una important tasca que va servir per marcar els paràmetres d'atenció educativa d'aquests alumnes des del vessant educatiu per sobre l'atenció assistencial. No era fàcil; tot just s'estava bastint de contingut l'atenció educativa a aquests infants i joves. L'educació especial entesa des d'un punt de vista pedagògic era força innovadora. Fina Frigola havia col·laborat als estius amb el centre a través de les activitats d'esplai que duia a terme. Les colònies d'estiu foren la porta d'entrada de Fina Frigola al Patronat, tot i que formalment com a mestre entrà a formar part del claustre del centre Joan XXIII el curs 1975-1976, després d'haver-hi anat dos estius. El grup d'esplai format per amics i germans dels usuaris tenia també la finalitat d'integrar aquests infants dins la ciutat i el seu entorn més immediat. Al llarg de diversos anys, per les festes del Tura, varen fer carrosses. Un dels anys guanyaren un primer premi. Fina Frigola era llicenciada en Pedagogia Terapèutica, títol que havia obtingut a Barcelona quan encara aquesta formació no es podia obtenir a les comarques de Girona. Precisament, quan va oposar a la funció pública com a mestre i accedí al funcionariat, el setembre de 1983, ho va haver de fer en l'aleshores especialitat de matemàtiques, perquè encara no hi havia la d'educació especial. Abans de venir a treballar a Olot, havia estat mestra especialista en pedagogia terapèutica al centre d'educació especial Jeroni de Moragues de Ripollet. Josefina Frigola, com a llicenciada en Pedagogia (llicenciada en Filosofia i Lletres, especialitat en Pedagogia Terapèutica) va saber establir aquestes bases. Era filla d'Olot i, tot i que s'havia format a Barcelona, es va establir definitivament a la capital de la Garrotxa. En els darrers anys, com a mestra del cos de primària, ha estat l'especialista d'educació especial al CEIP Sant Roc d'Olot fins a l'estiu de 2006, data què es va jubilar de l'ensenyament. La mestra Fina Frigola s'estigué al centre, com hem apuntat abans, fins al setembre de 1986.

Les mestres Rosa Borralló i Engràcia Colomer, juntament amb Fina Frigola, es van quedar al centre Joan XXIII fins que varen accedir a la funció pública, el 1986. Les places que ocupaven al centre Joan XXIII pertanyien al Grup Malagrida. No van poder mantenir la seva plaça en el centre com a funcionàries, tot i que aquesta situació particular s'havia donat en alguns centres catalans en els quals la titularitat

del centre —en aquest cas dependent del Patronat Joan Sellas i Cardelús— no era de l'Administració i en canvi el professorat era funcionari.¹¹²⁵ El MEC, a més del professorat, facilità ajudes de transport escolar i menjador, tot i que l'enorme despesa que suposaven aquests serveis obligà el Patronat a complementar-les, ja que amb les ajudes del MEC i les del PIO tampoc no es cobrien totes les necessitats.

Fina Frigola va ser substituïda per la mestra Núria Batallé, que va arribar a l'escola l'1 de setembre de 1986. Núria Batallé va arribar al centre, juntament amb altres mestres, per cobrir el buit que havien deixat les mestres que depenien el Ministeri. Va arribar al centre —tot i que havia iniciat converses amb el Patronat l'estiu anterior— per dur a terme tasques de mestre i de direcció del centre alhora. Tenia experiència —també com la seva predecessora— en l'atenció a alumnes amb discapacitats, ja que havia treballat amb alumnes amb psicosi i autisme a Barcelona. Estigué com a mestra i directora pedagògica del centre fins al 31 d'agost de 1991. Deixà l'escola perquè va accedir al cos de mestres de primària per oposició l'estiu de 1991. Després, a partir del curs 1991-1992, estigué cinc anys al centre públic d'educació especial Mare de Déu del Mont de Vilafant (Alt Empordà). En l'actualitat és mestre de primària al CEIP Sant Roc d'Olot, i és companya —dins la mateixa escola— de Fina Frigola. Núria Batallé està casada, precisament, amb un fill d'Isidre Nogué.

Núria Batallé la va succeir Mariona Camps, que estigué a la direcció del centre des del curs 1991-1992 fins al curs 1993-1994. Mariona Camps provenia de l'aleshores SAP (Servei d'Atenció Precoç) de la Garrotxa, servei gestionat pel mateix Patronat Joan Sellas i Cardelús, on havia començat a treballar el curs 1988-1989. El seu primer curs al centre fou el 1991-1992, i al mateix temps hi accedí com a directora. Del curs 1994-1995 al 1996-1997, la directora del centre fou Dolors Espon, que provenia de Barcelona, on feia de tutora d'educació infantil. S'havia incorporat a l'escola el curs 1992-1993. Del curs 1997-1998 al curs 2001-2002, ho fou la mestra Anna Rodríguez, que havia treballat al centre d'educació

¹¹²⁵ Per exemple, el centre privat concertat Prats de la Carrera (Garbí) de Palafrugell, quan l'any 1966 inicià les seves activitats com a centre diocesà, va incorporar dins el seu professorat funcionaris del cos de mestres. Per tant, durant força anys aquest professorat funcionari treballava en un centre privat concertat. Es tractava d'una situació que de mica en mica es va anar regularitzant. Aquest professorat tornà a l'escola pública (en alguns casos es van acabar jubilitant mantenint la mateixa situació). El primer d'aquests mestres que deixà el centre Prats de la Carrera, Josep Maria Soler i Prats, ho féu incorporant-se en una comissió de serveis a l'EAP del Baix Empordà el curs 1992-1993. Progressivament, la resta de professorat va fer el mateix. A les comarques de Girona hi havia altres centres diocesans amb situacions semblants a la del centre Prats de la Carrera.

especial Corintias de Barcelona abans d'incorporar-se a l'escola Joan XXIII el curs 1994-1995. I del curs 2002-2003 a l'actualitat, la directora de l'escola Joan XXIII és Judith Rabat, que havia arribat al centre el curs 1999-2000, provinent de l'Escola Pia d'Olot, on exercia de mestra d'educació especial. Anteriorment, havia estat durant dos cursos escolars al centre Nostra Senyora del Carme de Ripoll (Col·legi Vedruna), també amb la funció de mestra d'educació especial. Les anteriors directores, a excepció de Fina Frigola i Núria Batallé, continuen exercint la docència al centre Joan XXIII.

El centre Joan XXIII construï una piscina per als seus alumnes. Es féu sota la direcció de Pere Cortada, que en fou el director general (vinculat amb l'entitat des del 1975). Tenia per objectiu que els alumnes del centre adquirissin hàbits d'higiene, aprenguessin a nedar, i que s'hi poguessin dur a terme sessions d'hidroteràpia i exercicis motrius dins l'aigua. Inicialment, l'utilitzaven una vegada per setmana. Anys més tard es deixà d'utilitzar.

L'octubre de 1980 es va crear el Servei de Diagnòstic i Estimulació Precoç per iniciativa del Patronat Joan Sellas i Cardelús amb el suport de l'ICASS. Aquest servei estava destinat a nens i nenes de 0 a 6 anys amb certificat de disminució (de 0 a 4 anys amb diverses patologies; de 4 a 6 anys amb certificat de disminució). Estava situat inicialment en uns locals de l'Hospital Sant Jaume d'Olot que els havia cedit l'Ajuntament. El Patronat va iniciar el servei d'atenció precoç destinat als nens i nenes menors de 6 anys amb trastorns diversos.

Inicialment, es duia a terme en aquestes dependències. L'escola Joan XXIII, en un principi, no atenia aquest ventall d'edats, ja que aquests nens assistien a la unitat en règim d'ambulatori: dels 0 als 2 anys es duia a terme un treball de conjunt amb la família, i dels 2 als 5 anys, en guarderies, parvularis, llars d'infants i també amb les famílies, sempre que això fos possible. A partir dels 5 anys se'n definia l'escolarització. Actualment, si bé els continguts i la manera de treballar poden haver canviat, aquests plantejaments continuen sent vigents. El 1985 s'havia comptabilitzat que aquesta unitat donava atenció a uns vint-i-set alumnes de mitjana per any. El 1985, la Unitat d'Estimulació Precoç havia atès uns vint-i-tres nens i nenes en edats compreses entre els 0 i els 5 anys en règim d'ambulatori.

El 1985 la secció de Fisioteràpia —d'aquesta unitat— comptava amb l'ajuda d'alumnes sanitaris de l'Institut Professional, cosa que facilitava el treball i la dedicació. Assistien a aquest servei vint-i-tres alumnes. La secció d'esport del Consell Municipal d'Esports va dotar el centre d'una monitora que els dirigia l'activitat esportiva. Van iniciar també les primeres sessions de natació amb el Club Natació d'Olot.

També a Olot, el setembre de 1981, es constituí un gabinet psicopedagògic (Servei Sociopsicopedagògic) amb l'ajuda de l'Ajuntament d'Olot i la col·laboració del Grup d'Ensenyants de la Garrotxa (de fet la iniciativa fou d'aquell grup d'ensenyants que ho van proposar a l'Ajuntament d'Olot). A finals del curs 1983-1984 aquest servei tenia greus problemes financers,¹¹²⁶ ja que del manteniment se'n feien càrrec les aportacions dels ajuntaments de la comarca, les escoles, la Mancomunitat de la Garrotxa i la Diputació de Girona. En aquell moment, el Departament d'Ensenyament havia homologat altres equips. Una de les persones que va iniciar aquest camí fou el psicopedagog Lluís Espunya i Danés, que anys més tard també formaria part de l'EAP de la Selva i que actualment és director i membre de l'EAP G-03 Gironès Est. L'Ordre de 30 de maig de 1985 va crear l'EAP de Girona-07, l'àmbit territorial de l'equip seria la comarca de la Garrotxa.¹¹²⁷ La dependència administrativa i, consegüentment, l'homologació de l'Equip Psicopedagògic de la Mancomunitat Intermunicipal de la Garrotxa amb el Departament d'Ensenyament —que s'havia iniciat el curs 1982-1983— es formalitzava pròpiament el curs 1985-1996 (abril de 1986), tot i que les passes s'havien iniciat el febrer de 1983. La composició d'aquell equip com a part de l'enfocament de treball arrencava de l'experiència prèvia de l'equip sociopsicopedagògic. Els anys anteriors a la seva constitució definitiva a l'actual zona d'adscripció de l'EAP (tret d'una comarca de la Selva) els va permetre, a l'hora de confeccionar el pla de treball conèixer, les necessitats educatives tant individuals com col·lectives dels alumnes que havien d'atendre. En aquell primer equip, el curs 1982-1983 hi havia, a més de Lluís Espunya, Joan Serra i Rosa Comalada (continuen avui dia dins l'actual EAP G-07 la Garrotxa), M. Isabel Ministrall (actualment a l'EAP G-06 Gironès Oest), M. Àngels Vila (actualment en l'equip de

¹¹²⁶ "Olot es pot quedar sense servei sociopsicopedagògic". *Punt Diari* (21 de juny de 1984). Pàg. 13.

¹¹²⁷ Ordre de 30 de maig de 1985, per la qual es crea l'Equip d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica de Girona-07, la Garrotxa. DOGC núm. 579 (23 d'agost de 1985). Pàg. 2831.

psicologia de l'equip de salut mental del CSMIJ de la comarca) i Immaculada Malibrán (treballadora social que actualment està treballant al Departament de Justícia).

Es van enviar als centres educatius d'Olot, al llarg del curs 1984-1985, unes enquestes per conèixer quina era la situació de l'ensenyament públic i la seva qualitat.¹¹²⁸ S'havia constituït una mesa de l'ensenyament públic per pal·liar el dèficit que la comarca de la Garrotxa tenia envers les limitades i insuficients dotacions econòmiques per fer front a l'atenció educativa dels alumnes atesos en els seus centres. Entre altres qüestions, es va constatar que hi havia manca d'atenció psiquiàtrica infantil, fisioterapèutica i logopèdica. El centre Joan XXIII només atenia els alumnes amb deficiències greus, ja que el Decret 117/84, de 17 d'abril, sobre ordenació de l'educació especial per a la seva integració en el sistema educatiu ordinari¹¹²⁹ era una realitat que de mica en mica es consolidava i feia que molts alumnes amb deficiències fossin escolaritzats en centres ordinaris. Tot i així, en unes jornades¹¹³⁰ sobre ensenyament i participació a l'escola que s'organitzaren a Olot els dies 7, 8, 9 i 22 de març de 1986, entre altres qüestions es constata que s'ha de potenciar el mestre de suport,¹¹³¹ ja que la integració de l'educació especial en el sistema educatiu ordinari és un fet que preocupa els mestres i professionals de l'educació. Un altre aspecte important que es va debatre fou la funció dels centres d'educació especial, ja que, precisament, la integració d'alumnes amb deficiències en el sistema educatiu ordinari plantejava una situació nova que els centres d'educació especial havien d'afrontar. En qualsevol cas, aquests centres havien d'adequar-se als nous temps i fer front només a l'escolarització d'aquells alumnes que, per la seva gravetat, fos inviable escolaritzar en un centre ordinari. S'obrien noves perspectives en l'atenció dels alumnes amb deficiències.

En aquestes jornades, entre d'altres, hi van participar com a ponents Climent Giné, del Servei d'Educació Especial del Departament d'Ensenyament; Joan Serra i Rosa Comalada, del Gabinet Psicopedagògic de la Garrotxa, i els mestres i directors

¹¹²⁸ "L'ensenyament d'Olot compta amb greus deficiències". *Punt Diari* (15 de maig de 1985). Pàg. 10.

¹¹²⁹ Decret 117/1984. Op. cit.

¹¹³⁰ COMALAT, S. "La LODE centrà les jornades sobre ensenyament celebrades a Olot". *Punt Diari* (09 de març de 1986). Pàg. 10.

¹¹³¹ COMALAT, S. "Potenciar el mestre de suport, conclusió a les jornades d'Olot". *Punt Diari* (11 de març de 1986). Pàg. 10.

dels centres d'educació especial Josefina Frigola (centre Joan XXIII), José Luis Saiz (centre Mater Dei), Maria Rosa Puig (centre La Maçana), i Pilar Gil (centre Palau). Tres anys enrere, l'estiu de 1983, hi havia hagut una primera trobada de professors terapeutes de les comarques de Girona,¹¹³² les sessions de la qual es dugueren a terme en el centre Joan XXIII. A la trobada hi participaren prop de vuitanta professionals de l'educació especial, que van debatre sobre com s'havia de treballar el llenguatge a l'escola. Hi participà, com a ponent, la psicòloga Maria José del Río, professora de la Facultat de Medicina a Madrid. Va cloure la trobada l'inspector ponent d'educació especial Andreu Otero i Triola, que avançà als participants a la trobada la normativa i la legislació vigent en matèria d'educació especial.

Tot i que pels volts dels anys 1979 i 1980 els pares havien manifestat al Patronat Joan Sellas i Cardelús la preocupació envers l'atenció dels nois i noies grans i com s'havia de resoldre aquest aspecte de la seva formació i atenció, no és fins al 9 d'octubre de 1981 que la junta del Patronat pren l'acord d'iniciar formalment els tràmits per a la construcció d'un nou pavelló per als adults. En uns terrenys propers a l'escola, el 1980, i arran d'una visita del Dr. Folch i Camarasa¹¹³³ —de les moltes que havia fet el doctor a Olot—, es va començar a plantejar la possibilitat de construir un nou pavelló per als nois majors de 18 anys, i al mateix temps "s'està intentant treure del manicomi de Salt uns grups de subnormals grans que ni els tècnics ni la Corporació creuen que és el lloc adequat per tenir-los".¹¹³⁴ Sorprenentment, al psiquiàtric de Salt, encara hi havia adults amb deficiències entre persones amb malalties mentals (finalment aquests adults s'assumiran a través de la Cooperativa La Fageda). Així, el Patronat, el 1981, va adquirir uns terrenys annexos a l'escola Joan XXIII d'una superfície global d'uns 3.600 m².

El 28 de novembre de 1981 s'iniciaren les obres, que durarien força anys. L'estiu de 1983 el Patronat va iniciar les obres d'ampliació del nou taller

¹¹³² "Com treballar el llenguatge a l'escola". *Punt Diari* (25 de juny de 1983). Pàg. 10.

¹¹³³ El Dr. Folch i Camarasa havia assessorat en nombroses ocasions, i des dels inicis, la Junta del Patronat. Formava part, juntament amb el seu fill Jordi, de la comissió mèdica dins el Patronat. Havia participat també en algunes conferències que havia pronunciat a la ciutat d'Olot. La seva coneixença amb Olot provenia dels lligams establerts amb el mestre i membre del Patronat Isidre Nogué, que havia tingut ingressat a l'Institut Torremar, de Vilassar de Dalt, el seu fill; i també amb qui havia estat president del Patronat, Enric Roca, que portava a la consulta del Dr. Folch el seu fill Xavier. Durant força anys, el Dr. Folch i Camarasa cada estiu venia a Olot. Feia un seguiment del centre, de les activitats i dels alumnes. Havia participat en diverses xerrades, etc.

V. "De la visita del doctor D. Folch i Camarasa". *Arriba España*. Núm. 1.512 (11 d'octubre de 1968). Pàg. 17.

¹¹³⁴ "Projecte de nou pavelló a l'escola especial Joan XXIII". *Punt Diari* (08 de novembre de 1980). Pàg. 10.

ocupacional.¹¹³⁵ El divendres 4 de novembre de 1983, en una assemblea del Patronat, s'havia ratificat un acord que la Junta havia pres l'any anterior de nomenar el nou centre ocupacional Mossèn Josep Girgas i Oliveras,¹¹³⁶ en record i estimació de qui havia estat el primer consiliari del Patronat i mossèn del Tura a Olot, ja que el 17 de setembre de 1982 s'havia esculpit el nom de Mn. Josep Girgas a l'entrada de la porta del nou pavelló. En aquesta mateixa assemblea, Antoni Reixach, president del Patronat, va repetir en el càrrec de president.¹¹³⁷ La resta de membres del Patronat eren Isidre Nogué, vicepresident; Xavier Busquets, secretari; Pere Cortada, director general; Salvador Junquera, administrador; Miquel Oller, tesorero, i mossèn Jaume Llagostera, consiliari. La resta de vocals —alguns representants d'entitats públiques— eren Jordi Vayreda, Jordi Pallàs, Joan Vilà, Josep Maria Ferrussola, Jaume Plana, Baldiri Espuña, Ferran Prat, Francesc Masegur, Pere Vila, Manuel Faus, Josep Maria Pagès, Jordi Corominas i Josep Muntada.

El 1985 es gestionava el conveni entre el Departament d'Ensenyament i el Patronat Joan Sellas Cardelús d'Olot i comarca per al funcionament del centre no estatal d'educació especial Joan XXIII, que es resoldria formalment l'octubre d'aquell any. En aquest conveni el Departament d'Ensenyament aportava el professorat, i el Patronat es feia càrrec del personal de suport. Les despeses del professorat destinat al centre pel Departament d'Ensenyament i les despeses de funcionament corresponents eren ateses pel mateix departament, i la resta de despeses que comportava el funcionament del centre eren a càrrec del Patronat. Aquest conveni va ser signat a Barcelona el 25 d'octubre de 1985 per M. Eugènia Cuenca, secretària general del Departament d'Ensenyament, i Antoni Reixach, president del Patronat Joan Sellas Cardelús. La signatura d'aquest conveni serví per regularitzar una situació atípica des del punt de vista administratiu, ja que el

¹¹³⁵ "Ampliació del centre de minusvàlids Joan XXIII". *Punt Diari* (29 de juny de 1983). Pàg. 12.

¹¹³⁶ MOSSÈN JOSEP GIRGAS I OLIVERAS havia nascut a Santa Pau i abans d'arribar a Olot exercí el sacerdoci a la Casa Missió de Banyoles. Fou capellà custodi del Santuari de la Mare de Déu del Tura, i també fou el primer consiliari del Patronat. Mossèn Girgas, mentre hi havia les aules a l'espai de l'Hospici, hi anava a veure'ls sovint, pràcticament a diari. Quan l'escola es traslladà al paratge de les Fonts, llavors va ser diferent. No era el mateix l'escola quan estava situada al vell mig de la població que a la zona de Sant Cristòfor, ja que es feia necessari un vehicle per desplaçar-s'hi, cosa que no estava a la mà de tothom (almenys en els primers anys). A més de tenir cura del Santuari de la Patrona d'Olot durant trenta-sis anys i ser consiliari del centre Joan XXIII, fou també consiliari del centre catòlic, de Càritas i de l'Hospitalitat de la Mare de Déu de Lurdes. Treballà incansablement per aconseguir la canonització de l'obra olotina Lliberada Ferrarons Vives, procés en què fou adjunt a la comissió històrica de la causa de beatificació, que aconseguí que l'any 1966 les seves despulles fossin traslladades a l'interior de l'església de Sant Esteve. Mossèn Girgas morí a Olot el 5 d'abril de 1981 a l'edat de 76 anys. Fou una persona molt estimada a la població.

¹¹³⁷ "Nova junta al Patronat Joan Sellas i Cardelús d'Olot". *Punt Diari* (10 de novembre de 1983). Pàg. 10.

Patronat Joan Sellas i Cardelús, d'acord amb l'ordre de creació, de 14 de setembre de 1978,¹¹³⁸ estava constituït per sis unitats mixtes de pedagogia terapèutica, quan en aquell moment només funcionaven quatre unitats que estaven cobertes per mestres que pertanyien al cos de professors d'EGB (Rosa Burrallo Roura, Engràcia Colomer Vilanova, Josefina Frigola Reixach i Maria Mola Susany). Les dotacions d'aquestes quatre unitats eren les corresponents a quatre unitats educació especial creades successivament al centre Malagrida d'Olot.¹¹³⁹ La signatura d'aquest conveni va servir per garantir, en certa manera, l'estabilitat de l'equip docent.

Dels vint-i-tres alumnes atesos el curs 1985-1986 (disset nens i sis nenes), disset alumnes continuaven pròpiament els aprenentatges escolars i sis els aprenentatges laborals. La formació laboral esdevingué un punt que calia tenir en compte al centre. El maig de 1986, Antoni Reixach i Roconsalva, president del Patronat, en un escrit que trametia al director general d'Ensenyaments Professionals i Artístics de la Generalitat de Catalunya, exposava que, paral·lelament als ensenyaments d'educació especial que el centre impartia, hi havia interès que se'ls autoritzés la secció de formació professional per impartir

¹¹³⁸ Orden de 14 de septiembre de 1978, por la que se concede la autorización definitiva de funcionamiento a los centros no estatales de educación especial que se mencionan. BOE núm. 253 (23 d'octubre de 1978). Pàg. 24438.

¹¹³⁹ Orden de 5 de octubre de 1967, por la que se crean Escuelas nacionales de Enseñanza Primaria en distintas localidades. BOE núm. 266 (7 de novembre de 1967). Pàg. 15344-15345.

[...] Una unidad de Enseñanza Especial, a cargo de Maestra en el Colegio nacional "Malagrida", del casco del Ayuntamiento de Olot. [...]

Orden de 31 de julio de 1968, por la que se crean Escuelas Nacionales de Enseñanza Primaria en régimen general de provisión. BOE núm. 205 (26 d'agost de 1968). Pàg. 12642.

[...] Una unidad de enseñanza especial, a cargo de Maestra, en el Colegio Nacional "Malagrida", del casco del Ayuntamiento de Olot. [...]

Orden de 29 de noviembre de 1975, sobre creación, modificación y funcionamiento de Centros estatales de Educación General Básica y Preescolar. BOE núm. 13 (15 de gener de 1976). Pàg. 852.

[...] Municipio: Olot. Localidad: Olot.- Ampliación del Colegio Nacional mixto "Malagrida", domiciliado en avenida de la Raza, sin número, que contará con 26 unidades escolares (nueve unidades escolares de niños, ocho unidades escolares de niñas, cinco unidades escolares de Párvulos, una unidad escolar de maternales y una unidad escolar de niños y dos unidades escolares de niñas de educación especial), una plaza de Profesor y una plaza de Profesora diplomados en Educación Física y Dirección sin curso. A tal efecto, se crea una unidad escolar de educación especial para niñas. [...]

Orden de 22 de agosto de 1980, por la que se modifican Centros públicos en la provincia de Gerona. BOE núm. 291 (4 de desembre de 1980). Pàg. 26888-26890.

[...] Municipio: Olot. Localidad: Olot. Código de Centro: 17002296. Denominación: Colegio Público "Malagrida". Domicilio: Avenida de la Raza, 30. Régimen de provisión ordinario. Creaciones. Una mixta de EGB y una de Dirección con función docente. Supresiones: Una de Dirección sin curso, una de Profesor diplomado en Educación Física y una de Profesora diplomada en Educación Física. Transformaciones: Bajas, una de Jardín de Infancia, una de niños de Educación Especial y dos de niñas de Educación Especial. Composición resultante: 20 mixtas de EGB, cuatro de Párvulos, tres mixtas de Educación Especial y una de Dirección con función docente.

ensenyaments de la modalitat Formació Professional Especial. El centre, de fet, ja els impartia des de feia un cert temps. El Departament en va informar favorablement, ja que els ensenyaments sol·licitats estaven previstos en l'apartat 4.3.2. de la circular de la Secretaria General de 4 de setembre de 1981, per la qual s'establien criteris d'actuació en el camp de l'educació especial. El centre Joan XXIII tenia concertades tres unitats, entre les quals hi havia la de formació professional adaptada (una unitat de la modalitat Formació Laboral amb un mínim de nou a dotze alumnes). L'autorització, amb una unitat de la modalitat Aprenentatge de Tasques (formació laboral), amb un mínim de nou a dotze alumnes en la branca vidre i ceràmica, professió vidre i ceràmica (ensenyaments no reglats), quedà autoritzada en l'ordre de 12 de maig de 1987,¹¹⁴⁰ per la qual quedava adscrit a l'Institut de Formació Professional La Garrotxa d'Olot.

Finalment, el diumenge 15 de juny de 1986 va ser inaugurat el nou centre ocupacional Mn. Josep Girgas. L'acte d'inauguració del nou pavelló postescolar per a adults fou presidit per autoritats, familiars, usuaris i amics del Patronat. Per part del Patronat, l'acte fou presidit per Isidre Nogué, vicepresident de l'entitat, ja que Antoni Reixach, que n'era el president, no hi pogué assistir per la mort del seu pare. L'acte va servir també per retre un sentit i emotiu homenatge a Pere Cortada, mort dies enrere. Pere Cortada, des del 19 de maig de 1972, data de la primera reunió de la Junta en què participà, havia estat l'enllaç entre la Junta i la comissió d'obres. Va col·laborar estretament amb el Patronat Joan Sellas, i hi va dur a terme una gran tasca. A la reunió del 4 d'abril de 1973 va ser nomenat director general del Patronat, havia estat fins aleshores president de la Llar del Pensionista d'Olot, on havia dut a terme una tasca exemplar. El Patronat tenia una Assemblea General que es reunia generalment una vegada a l'any. Hi havia la Junta Rectora, que és la que dirigia. La Junta tenia un president i un director general. El 1985, Pere Cortada va haver de deixar el càrrec per motius de salut. Morí el 5 de juny de 1986, sense poder veure acabada la seva darrera gran obra en què havia participat activament: el Taller Ocupacional Mossèn Girgas.

En aquest compàs d'espera qui dugué tasques d'administració fou Salvador Junquera. Va entrar dins el Patronat a la mort de Joan Sellas. Salvador Junquera, que s'implicà també enormement en el Patronat, tot i que aquesta era una feina

¹¹⁴⁰ Ordre, de 12 de maig de 1987. Op. cit.

que ell feia i per la qual rebia una remuneració, ho féu també com un servei. Malgrat que no és pare afectat, ha estat una persona molt compromesa amb els nens i nenes discapacitats d'Olot i comarca, a través del seu càrrec d'administrador del centre. Deixà les tasques d'administració del Patronat el juny de 1990. La persona que va donar continuïtat a les feines de gerència i administració fou Jesús Masip, que ho féu des del juliol de 1990 fins a l'octubre de 2001. Es tractava d'una gerència econòmica dels centres que depenien directament del Patronat: el centre Joan XXIII, el Servei d'Atenció Precoç i el Centre Ocupacional Mossèn Girgas. Actualment la gerent del Patronat Joan Sellás i Cardelús és Núria Fité.

En el nou centre ocupacional per a disminuïts psíquics majors de 18 anys es duran a terme activitats diverses en col·laboració amb empreses i tallers artesanals de la comarca: embalcar cadires, tallar i nuar de budells per a una fàbrica d'embotits d'Olot, jardineria i horticultura i ceràmica. Inicialment hi havia vint usuaris. La vigília de Reis, les famílies van poder comprar molts dels productes que havien fet en el nou pavelló d'adults que el patronat havia inaugurat l'estiu anterior. Aquesta festivitat s'havia convertit en un acte tradicional de trobada entre les famílies i els nens i nenes del centre durant les festes de Nadal des dels primers anys de l'escola: hi havia repartiment de regals, exposicions i venda dels treballs manuals realitzats pels infants,¹¹⁴¹ i a la vigília de Reis es repartien regals als nens i nenes de l'escola.

A la comarca, des de l'any 1982, aparegué una nova iniciativa social, la Cooperativa La Fageda.¹¹⁴² La Cooperativa va néixer per una iniciativa d'un grup de professionals de l'àmbit de la psiquiatria per crear un servei per a persones amb deficiències psíquiques i malalties mentals d'Olot i comarca. Intervingué en la creació d'aquesta iniciativa l'Hospital Psiquiàtric de Salt. El 1984 van adquirir la finca Mas els Canals, on van iniciar les seves activitats assistencials i productives. La Cooperativa està situada al terme de Santa Pau, dins el Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa. En una finca d'unes 15 hectàrees duen a terme diferents

¹¹⁴¹ "Olot. Exposición en la escuela de Subnormales". *Los Sitios* (29 de desembre de 1977). Pàg. 10.

¹¹⁴² "La FAGEDA SOCIETAT COOPERATIVA CATALANA LIMITADA és una entitat privada, sense ànim de lucre, creada l'any 1982, que té com a finalitat oferir suport a persones amb discapacitat psíquica i/o trastorns mentals, per millorar la seva qualitat de vida, tant a un nivell individual, com familiar, a través de la integració laboral i social.

Es tracta d'una cooperativa mixta d'integració sociolaboral, formada per un total de 117 socis, entre els quals figuren els usuaris dels serveis assistencials a través dels seus representants legals i alguns dels professionals que hi presten serveis."

La Fageda. *Qui som?*. 2005. <<http://www.fageda.com>> (14 d'octubre de 2005)

activitats productives, de les quals l'elaboració de iogurts i postres lactis els ha fet mereixedors d'un important reconeixement social i empresarial arreu de Catalunya. Les activitats assistencials, que es duen a terme des de l'any 1998, les realitzen a través de la Fundació Privada de Serveis Assistencials de la Garrotxa (FPSAG). El 1984, la Cooperativa La Fageda va voler impulsar una escola de formació professional de minusvàlids que finalment no es dugué a terme.¹¹⁴³ Hauria estat una nova experiència educativa institucionalitzada de formació per a persones amb deficiències. El 21 de març de 1986 la Cooperativa va inaugurar a Olot la primera residència per a disminuïts psíquics de la comarca.

A Olot, el 13 de desembre de 1993, Manel Faus i Pujol, per delegació del president i en nom del Patronat Joan Sellas Cardelús, i Cristóbal Colón Palasi, com a director gerent de la Cooperativa La Fageda, van subscriure i formalitzar un conveni de col·laboració entre ambdues institucions. Es féu evident, després d'uns anys de funcionament, que no podien funcionar com a dues institucions independents, sinó que havien d'establir lligams de col·laboració amb la finalitat de garantir la màxima qualitat assistencial a les persones amb deficiències a la comarca de la Garrotxa. Manel Faus, que era notari a Olot, havia col·laborat moltíssim amb el Patronat. Els seus coneixements els posà al servei de l'entitat.

En aquest moment, es crea la Comissió Tècnica de Disminuïts Psíquics i Malalts Mentals de la Garrotxa. Es tracta d'una comissió que va començar a funcionar per planificar els recursos que hi havia a la comarca de la Garrotxa, amb l'objectiu d'atendre de la millor manera possible les persones que tenen una disminució psíquica i/o malaltia mental. Fins aleshores hi havia dos serveis que es duplicaven i hi havia una mica de conflicte entre les dues entitats: es tractava de la Cooperativa La Fageda i el Patronat Joan Sellas i Cardelús. Totes dues entitats tenien un Servei de Teràpia Ocupacional (STO). Els criteris que se seguien per derivar una persona amb discapacitat a un centre o a l'altre no eren gaire clars.

Així fou que a partir de l'entrada en funcionament d'aquesta comissió es va aclarir qui atenia cada centre. Així doncs, la Cooperativa La Fageda atendria les persones amb discapacitat més autònomes i el Patronat Joan Sellas i Cardelús atendria les persones que tenien menys autonomia (hi ha dos grups, un de més

¹¹⁴³ "Es vol fer una escola d'FP per a minusvàlids a Olot". *Punt Diari* (15 d'abril de 1984). Pàg. 14.

autònom i un altre que necessita ajuts auxiliars). Actualment, la Comissió Tècnica està formada pels membres següents:

- Dues persones del Consorci de Benestar Social de la Garrotxa (la directora del centre i l'assistent social dels serveis).
- Una persona del Departament de Benestar i Família de Girona (ICASS).
- Una persona de l'EAP de la Garrotxa, juntament amb l'assistent social.
- Cinc persones del Patronat Joan Sellas i Cardelús (la gerència, la coordinadora del CDIAP, la directora de CEE, la coordinadora de l'STO i l'lar residència, i l'assistent social de l'entitat).
- Quatre persones de la Cooperativa La Fageda (la gerència, la directora de la part assistencial, la coordinadora de residència i STO, i l'assistent social).
- Tres persones de la Xarxa de Salut Mental (el director del servei, la coordinadora del Centre de Salut Mental de la Garrotxa i l'assistent social).

La funció principal d'aquesta comissió és buscar la millor opció possible quan una persona amb discapacitat de la comarca de la Garrotxa pateix un canvi (sigui del tipus que sigui). Normalment, es reuneixen una vegada al mes. Dins la comissió tècnica hi ha diferents subcomissions que treballen una sèrie de temes concrets (comissió de lleure, comissió de salut mental i comissió 16-20). Actualment, quan tenen un alumne que cal derivar, s'exposa el cas a la Comissió i es mira quin és el millor lloc per ubicar-lo. Abans de presentar-lo a la Comissió cal portar un informe en què expliqui la situació en què es troba l'alumne (tant acadèmicament com personalment) i es passa la prova a l'ICAPP per veure l'autonomia que té i així poder prendre una decisió sobre la seva millor ubicació.

A finals dels noranta, un grup de famílies de la mateixa associació de mares i pares del centre Joan XXIII es plantegen fer alguna cosa per donar sortida als espais dels seus fills que no queden coberts per l'escola. Es plantegen, primer, com resoldre el temps no lectiu, fora pròpiament de l'horari escolar, i posteriorment l'espai postobligatori, quan acaba l'escola obligatòria. Així, el 3 de març de 1997 neix una nova associació, que d'una manera més àmplia dóna resposta a les necessitats d'aquestes famílies i que, tot i estar vinculada amb l'escola, es constitueix al marge del centre amb el nom Associació d'Amics dels Nens d'Educació Especial i que té els objectius següents:

- “* Treballar per atendre les necessitats de les persones amb discapacitat.
- * Promoure i fomentar qualsevol tipus d'activitats que pugui millorar la seva qualitat de vida.
- * Difondre el coneixement de l'educació especial i tot el que està relacionat amb ella.
- * Sensibilitzar la societat de la realitat de les persones discapacitades.
- * Estar atents de la problemàtica d'altres col·lectius de discapacitats i treballar conjuntament per a portar a terme objectius comuns”.¹¹⁴⁴

L'Associació d'Amics dels Nens d'Educació Especial és “un grup de treball constituït com associació a la comarca de la Garrotxa que treballa de forma integral en la millora escolar, social, laboral i de benestar de les persones amb discapacitat psíquica i fomentar qualsevol tipus d'activitat que pugui millorar la seva qualitat de vida, alhora que es sensibilitza la societat de la realitat de les persones discapacitades”.¹¹⁴⁵ La primera presidenta d'aquesta associació vinculada al centre fou la mare d'un alumne de l'escola, Sílvia Gomar. Fet i fet, es tracta d'una associació que treballa per millorar la situació dels nens i joves amb discapacitats dins el món del lleure. Al llarg d'aquests anys, han organitzat un munt projectes de difusió i sensibilització, activitats de formació, d'oci i de lleure, i de socialització per a les persones amb discapacitats, sempre vinculades d'una manera molt estreta amb l'associació de mares i pares del centre Joan XXIII. De manera circumstancial, l'actual secretària de l'entitat és la directora del centre Joan XXIII, Judith Rabat Castañer. Actualment estan empenent tot un projecte nou d'oci i lleure per a persones adultes amb discapacitat de tota la comarca de la Garrotxa.

El centre d'educació especial Joan XXIII en l'actualitat és un centre privat concertat.¹¹⁴⁶ El Patronat, ja des dels seus inicis, es va plantejar la creació del centre com a *no estatal*. Una de les persones que més va insistir en aquest sentit fou el seu director general, Pere Cortada, amb el vistiplau de tot el Patronat, que hi estigué plenament d'acord. El centre no va creure necessari la seva reconversió com a centre públic. Hi havia també un altre fet que calia tenir en compte, i era que, de fet, la clàusula que en el seu dia va estipular l'aleshores bisbe de Girona, Narcís Jubany, quan el Bisbat de Girona va cedir els terrenys per a la construcció

¹¹⁴⁴ Font: FCEEJXXIII.

¹¹⁴⁵ *Ibidem*.

¹¹⁴⁶ Fins al curs 1998-1999 l'escola estava formada per tres mestres i un educador. El curs 1998-1999, i gràcies a la pressió que es va fer des de l'AMPA del centre Joan XXIII, s'incorporen al claustre la logopeda i la fisioterapeuta. Durant cinc anys van estar a mitja jornada. Durant el curs 2003-2004 s'amplia la plantilla a un mestre i un educador més. La logopeda i la fisioterapeuta estan a jornada completa. Durant el curs 2004-2005 i fins a la data d'avui, es torna a augmentar la plantilla amb dos mestres i un educador més. El claustre de professors del centre Joan XXIII actualment està format per set mestres tutors, tres educadors, un logopeda i un fisioterapeuta.

del centre Joan XXIII, especificava clarament que la cessió d'aquest espai havia de ser per a l'ús del Patronat Joan Sellas i Cardelús i per a l'atenció únicament i exclusivament de les persones amb discapacitats d'Olot i comarca. No es preveia que aquesta cessió de terrenys passés a la llarga a l'Administració educativa, com feren, per exemple, l'associació Altem amb els terrenys i l'edificació del centre Mare de Déu del Mont de Vilafant, del qual avui és propietària la Generalitat de Catalunya.

El pes de l'actual Patronat de Disminuïts Psíquics Joan Sellas i Cardelús d'Olot i Comarca, al cap i a la fi, ha marcat el passat, present i futur d'una institució molt arrelada a la comarca de la Garrotxa, i les seves arrels cristianes, amb un profund sentiment i sentit religiós, han esdevingut un punt de referència i de servei a la comunitat, també com a servei públic.

2.2.3. El Centre Públic d'Educació Especial Mare de Déu del Mont,¹¹⁴⁷ a Vilafant (Alt Empordà)

Els inicis del que serà l'educació institucionalitzada els hem de situar prèviament en la constitució d'una associació, l'Associació Protectora de Subnormals Alt Empordà ALTEM, que es va fundar formalment el divendres 17 de maig de 1968. El nom de l'associació, precisament, provenia de fusionar les inicials que encapçalaven el nom de la comarca: Alt Empordà.

Els dos anys anteriors abans de la constitució de la Junta Directiva d'Altem serviren per iniciar converses entre pares i mares afectats. Hi ha, però, diversos fets que cal tenir en compte i que fan que la situació a l'Alt Empordà sigui peculiar. Primer, la situació que els precedeix a Girona, que fa que partim d'una situació coneguda, ja que Àngelus inicià les activitats l'any 1964. Aquest fet serà comú a la majoria d'associacions que neixen després d'Àngelus; segon, el paper de l'Administració a través de la figura d'una inspectora de Primer Ensenyament de la Delegació a Girona, que a títol personal es posa al capdavant de les iniciatives que

¹¹⁴⁷ De tots els centres d'educació especial de les comarques de Girona, aquest és l'únic del qual fins a la data d'avui s'ha publicat un document que n'explica la història: BERNILS BACH, J. M. (2000). *25 anys de l'escola d'educació especial Mare de Déu del Mont*. Vilafant: Ajuntament de Vilafant, amb el suport de la Diputació de Girona.

No pretenc transcriure'n la informació que es pot consultar d'aquest llibre que va publicar Josep M. Bernils, cronista oficial de la ciutat de Figueres l'any 2000 amb motiu del vint-i-cinquè aniversari de l'escola d'educació especial Mare de Déu del Mont. La meua aportació incideix, complementa i descriu alguns passatges que no s'han tractat en el llibre, sense oblidar que el que presento és una breu aproximació genèrica, en aquest cas, a la història de l'educació institucionalitzada del centre específic d'educació especial de l'Alt Empordà des d'un vessant més acadèmic que divulgatiu, tenint en compte el treball de conjunt que representa aquesta tesis doctoral dins l'estudi històric de l'educació especial a les comarques de Girona.

es generen a l'Alt Empordà: la figuerenca Anna Maria Oriol i Moncanut, que serà vocal de psicopedagogia de la primera junta que es crea a Figueres el maig de 1968.

Anna Maria Oriol¹¹⁴⁸ va fer diverses gestions davant del MEC, ja que la seva posició com a inspectora d'Educació li permetia, per un costat, conèixer la situació actual de l'atenció a les persones amb deficiències, i al mateix temps, saber a qui havia d'anar a trobar, ja que coneix les escoles, els seus directors i directores, els mestres i els pares. Precisament, amb Magda Puig, directora de la secció de nenes del Col·legi Públic de Sant Pau, que era l'únic de públic que hi havia a Figueres, comenten la possibilitat que aquesta escola pugui disposar d'unes aules per atendre aquests nens deficients que hi ha a Figueres i comarca. Josep Maria Molinet, que era el director de la secció de nens, també dóna la seva aprovació al projecte. Es crea una aula d'educació especial al centre Sant Pau (BOE de 7 de novembre de 1967)¹¹⁴⁹ i posteriorment s'amplia a quatre aules (BOE de 25 de juny de 1969).¹¹⁵⁰

Una de les primeres gestions que es van fer abans de la constitució de l'Associació fou buscar una mestra que estigués capacitada per portar tot aquest projecte. Es van trobar que la mestra Maria Iglesias Guisset, que havia fet les

¹¹⁴⁸ ANNA MARIA ORIOL I MONCANUT és filla de Pontós (Alt Empordà). Els seus pares eren mestres. L'any 1946 es van establir a Figueres quan ella tenia 17 anys. Es llicencia en Pedagogia, l'any 1956, a Madrid. Accedeix per oposició al cos d'Inspectors i treballa com a inspectora per les delegacions territorials del Ministeri d'Educació i Ciència, de la Corunya i Tarragona. Després d'un temps d'excedència, que va agafar per tenir cura de la seva filla, reingressa al cos a Girona l'1 d'octubre de 1965. Va accedir provisionalment a la Inspecció de la zona comarcal de Figueres (des del curs 1958-1959, havent desaparegut les zones masculines i femenines, la província de Girona va quedar dividida en cinc zones mixtes: tres zones ordinàries i dues de comarcals —l'altra zona comarcal era la de Ripoll—, que no tenien inspector, a excepció de la ciutat de Girona).

Des de l'agost de 1970 fins al setembre de 1981 estigué com a inspectora en cap. Havia substituït l'anterior inspector en cap, Justo Fonseca.

Ha estat vuit anys regidora de l'Ajuntament de Figueres i també quatre anys regidora de l'Ajuntament de Girona. Havia estat també secretària provincial de la UCD a les comarques de Girona. L'any 1979 estigué a punt de ser elegida senadora (li van mancar 3.000 vots). Té una publicació, que correspon a la seva memòria de llicenciatura, sobre l'ensenyament a Barcelona a finals del segle XVIII: ORIOL MONCANUT, A. M. (1959). *La enseñanza en Barcelona a fines del siglo XVIII*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Instituto San José de Calasanz de Pedagogía. Es jubilà com a inspectora el setembre de 1994, el mateix dia que ho feia el també inspector i exdelegat del Ministeri d'Educació i Ciència a Girona Artur Calsina.

¹¹⁴⁹ Orden, de 5 de octubre de 1967, por la que se crean Escuelas nacionales de Enseñanza Primaria en distintas localidades. BOE núm. 266 (7 de novembre de 1967). Pàg. 15344-15345.

[...]

Una unidad de Enseñanza Especial, a cargo de Maestra, en el Colegio nacional "San Pablo", del casco del Ayuntamiento de Figueras.

[...].

¹¹⁵⁰ Orden de 24 de mayo de 1969, por la que se crean unidades escolares en Centros de Enseñanza Primaria de régimen ordinario de provisión y se modifica la composición de los mismos. BOE núm. 151 (25 de juny de 1969). Pàg. 10017.

Municipio: Figueras. Localidad: Figueras. Ampliación del Colegio nacional "San Pablo", que contará con veinticuatro unidades escolares y dirección sin curso (nueve unidades escolares de niños, ocho unidades escolares de niñas, seis unidades escolares de párvulos y una unidad escolar de niñas de Educación Especial). A tal efecto se crea una unidad escolar de niñas de Educación Especial.

pràctiques de Magisteri a la secció femenina del centre Sant Pau de Figueres, estava buscant feina. La directora li oferí la possibilitat de fer-se'n càrrec, però havia de formar-se a Girona, al centre Mater Dei, tot i que no es tractava d'un curs oficial. Maria Iglesias acceptà. Convisqué durant uns sis mesos aproximadament als locals que l'Associació Àngelus tenia a Sarrià de Dalt.

El dia 7 de desembre de 1967 se celebra una reunió en què són presents el president d'Àngelus, Ramon Noguera, i la secretària de la Junta d'Àngelus, Paquita Desvilar, vídua Diví, amb membres del que serà la Junta Protectora del Subnormal de Figueres i Comarca. En aquesta reunió es tracten temes que tenen a veure amb la posada en funcionament de l'escola i, sobretot a partir de l'experiència d'Àngelus, sobre quines són les passes que la Junta de l'Alt Empordà ha de seguir per materialitzar aquests projectes. Hi ha una penúltima reunió, el 15 de març de 1968 al col·legi Sant Pau, i dos dies després es constitueix formalment l'Associació Altem. Dos metges figuerencs formen part d'aquesta primera junta com a president i vicepresident, respectivament: el metge Francisco Garre¹¹⁵¹ i el metge Luis Roquet, tot i que la seva participació serà purament simbòlica, atès que ningú no volia aquest càrrec. Com assenyalava el que serà vicetresorer i futur president de l'Associació, Ricard Trayter: "ens pensàvem que la presidència l'havia d'ocupar algú de renom... no ens imaginàvem que més enllà del nom, de l'ocupació, el que compta són les persones". Es tractava de situar en els llocs visibles de l'entitat persones de renom, d'un prestigi, que, si bé en alguns casos desconeixien la problemàtica de la discapacitat, servien per projectar l'Associació cap a la societat. Aquest fet, però, no només passa a Figueres en la constitució d'aquesta primera junta. En altres poblacions i associacions comarcals passa exactament el mateix. Tot i ser persones de renom, amb un referent moltes vegades purament simbòlic, donen una important projecció social a l'Associació que se'ls ha de reconèixer. Hem de tenir present que en algunes de les associacions que es constitueixen a les comarques de Girona, tot i ser presidents de les entitats i no tenir cap mena de vincle com a pare o mare afectat, s'hi impliquen enormement. Tanmateix, però, el metge Garre va estar a la presidència només sis mesos i va ser substituït per Ricard Trayter, un important industrial figuerenc, pare afectat, copropietari de l'empresa

¹¹⁵¹ El metge FRANCISCO GARRE I COROMINAS (Figueres, 1921-1977) fou regidor i vocal del Consell Local de la ciutat de Figueres. Durant el període 1971-1977 fou membre del Consell Provincial del Movimiento en representació de les associacions del mateix Movimiento. Era, per tant, dins el context de l'època, una persona vinculada amb la ciutat i amb una important projecció social.

de mobiliari metàl·lic Indústries Traymar, que exercí el càrrec al llarg de més de vint anys en dues etapes diferents.

Per tant, d'aquesta primera junta serà president Francisco Garre Corominas; vicepresident, Luis Roquet Salellas; secretari, Miquel López Garcia; vicesecretari, Pere Bruguera Pellicer; tresorer, Josep Oliva Llagostera; vicetresorer, Ricard Trayter Garcia; consiliari, Mn. Jesús Franco Escribano; vocal de Psicopedagogia, Anna Maria Oriol Moncanut; vocal d'Organització Escolar, Magdalena Puig Giralt; vocal delegada de l'escola, Maria Iglesias, i vocal de Propaganda, Mn. Manuel Pont Bosch.

Moltes de les reunions i trobades es feien als locals de Ràdio Popular de Figueres, al carrer Sant Llàtzer, 21. Aquests locals eren de l'emissora, que de fet era una extensió local de la cadena COPE (Cadena de Ondas Populares Españolas).¹¹⁵² Un d'aquests directius locals que va contribuir enormement a la creació i consolidació de l'Associació Altem fou mossèn Manuel Pont. Avui, havent-se secularitzat,¹¹⁵³ viu retirat a Banyoles.

S'anuncia en més d'una ocasió la creació de l'escola.¹¹⁵⁴ Surt a la premsa,¹¹⁵⁵ per exemple, que aquesta escola per a nens *subnormals* s'ha d'instal·lar en uns locals del Castell de Figueres.¹¹⁵⁶ Hi havia unes dependències que no es feien servir

¹¹⁵² La CADENA COPE, de la qual en l'actualitat més del 50 % de l'accionariat pertany a la Conferència Episcopal Espanyola, amb participacions de diòcesis espanyoles, clergat, jesuïtes, etc. (en un percentatge que no arriba al 5 % de participació hi ha l'ONCE), designava els seus directius dins el mateix clero local. L'actual president de la cadena COPE és monsenyor Bernardo Herráez Rubio. Aquesta cadena, si bé en el context de l'època estava plenament lligada a la realitat social de la població i la comarca, avui no està exempta de polèmica per la manera com tracta la realitat nacional catalana i els insults i desqualificacions que alguns dels seus principals locutors —liderats pel periodista Federico Jiménez Losantos— duen a terme com una mena de creuada en contra de tot allò que no estigui lligat a l'Espanya més profunda, la dreta política més encallada en el passat i el clero, per suposat.

¹¹⁵³ L'aleshores MOSSÈN MANUEL PONT, el juny de 1994, va anunciar públicament a través del sermó de Corpus mentre era capellà a Vilamarí que deixava l'església. L'enrenou dins la comunitat parroquial i diocesana fou molt gran. Se'l va titllar d'apòstata per part del Bisbat de Girona. Tot i que es reconcilia amb l'església diocesana, el seu cas fou d'aquells que ompliren molts rius de tinta en diferents mitjans de comunicació.

¹¹⁵⁴ Al llarg d'aquests primers anys que es concep la Junta Protectora de Subnormals Altem i en aquest compàs d'espera de creació primer de les aules d'educació especial i posteriorment de la nova escola a Vilafant, a la premsa i en alguna publicació (BERNILS, J. M., 2000) surten informacions contradictòries. Hi ha dates que no lliguen amb la realitat, que s'ha hagut de contrastar perquè l'aportació que faci en aquesta recerca sigui una descripció real dels fets que, veritablement, succeïren a Figueres i Comarca a finals dels anys seixanta i fins a la primera meitat dels setanta que donaren lloc a la creació de la Junta Altem i l'escola d'educació especial Mare de Déu del Mont.

¹¹⁵⁵ VALLMAJÓ (1968). "En Figueras funcionará una escuela de niños subnormales". *Setmanari Vida Parroquial de Figueres*. Núm. 1471. Pàg. 1-9.

¹¹⁵⁶ El CASTELL DE SANT FERRAN (Real Plaza de Guerra de San Fernando de Figueras) és una de les fortaleses militars més grans d'Europa. Des de juliol de 1997 és obert al públic, tot i que hi ha espais que estan reservats per a usos militars, ja que en l'actualitat el Castell de Sant Ferran és propietat de l'Estat espanyol, adscrit al Ministeri de Defensa.

i que podien destinar-se a aquest ús. Els mitjans de comunicació locals se'n fan ressò, però aquestes primeres passes només són una voluntat que triguen a fer-se efectiva. Precisament aquests mateixos mitjans ho lamenten profundament:

“Son ya demasiadas las veces que hemos dado la noticia de la apertura de la Escuela para subnormales, viéndonos obligados a desmentirla. Esta anomalía de información no ha sido debida ni a ligereza por parte nuestra ni a falta de responsabilidad en las personas que llevan a cabo tan importante labor. Ha sido debida a una serie de circunstancias que han obstaculizado los proyectos una vez éstos han sido divulgados. Gracias a Dios, parece que las dificultades van allanándose y que muy pronto será –la citada escuela- una realidad figuerense. El pasado viernes por la noche en las Escuelas graduadas se efectuó una reunión en la cual se constituyó definitivamente la junta de la protección de subnormales que deberá actuar en Figueras...”¹¹⁵⁷

Aquesta primera junta va acordar, en la primera reunió constitutiva de l'Associació, feta el 17 de maig de 1968, anomenar la nova escola d'educació especial Mare de Déu del Mont.¹¹⁵⁸ El nom responia, com sempre, a la tendència de l'època que totes les escoles d'educació especial tinguessin noms i referències religioses, ja fos en català —cosa que era permesa precisament per aquest rerefons religiós, identificable amb noms de la Mare de Déu, santuaris o ens religiosos— o bé també en llatí, com serà el cas de Mater Dei. En el cas de les associacions de pares, també se segueix la tendència a ajuntar inicials i grups de paraules que no tenen — aparentment— cap significat semàntic en llengua catalana; aquí, la censura de l'època tampoc no hi posarà cap impediment. La persona que va proposar a la junta anomenar el nou centre Mare de Déu del Mont era l'aleshores vocal de propaganda, mossèn Manuel Pont i Bosch.

L'espai de temps que hi ha entre la constitució de l'Associació i la creació de les primeres unitats escolars, del que serà l'embrió de la futura escola d'educació especial, és molt curt en el temps. Des del començament, la Junta es va crear amb

És en l'època de Felip V que es funda a Barcelona el que serà la Real Academia de Matemáticas, bressol del que seran els enginyers militars de la Casa de Borbó, que construeixen, a mitjan segle XVIII, el castell, la construcció del qual trigarà aproximadament uns cinquanta anys.

Els límits orientals entre les monarquies francesa i espanyola, com a conseqüència de la Guerra dels Trenta Anys, queden alterats. El Tractat dels Pirineus deixava sota sobirania dels francesos els territoris catalans que quedaven situats al nord dels Pirineus. Les terres empordaneses es convertiren en un camp de batalla fins ben entrat el segle XVIII. La fortalesa del Castell de Sant Ferran es va construir no únicament per guarir els exèrcits, sinó també per donar allotjament a aquests exèrcits en les moltes sales i espais que tenia. Seguint el costum de l'època, rebé el nom del monarca regnant, Ferran VI.

¹¹⁵⁷ “Escuela para Subnormales”. *Vida Parroquial*. Núm. 1.476 (21 de maig de 1968). Pàg. 5.

¹¹⁵⁸ La Mare de Déu del Mont es una muntanya emblemàtica situada físicament dins els límits de la comarca de la Garrotxa.

una finalitat: la creació d'un centre educatiu per atendre els nens i nenes subnormals de Figueres i comarca.

Tot i la celeritat per poder iniciar l'atenció educativa als nens i nenes, hi va haver enormes problemes per poder emprendre el projecte. Els moviments iniciats amb la directora del centre Sant Pau no van donar fruits. Hi hagué una oposició frontal per part dels pares del centre Sant Pau pel fet de barrejar en una mateixa escola els seus fills amb nens amb deficiències. Eren, malauradament, els problemes propis d'una època en què les persones amb discapacitat eren considerades un problema, i sota cap concepte aquests nens no podien conviure — encara que estiguessin en aules separades— amb els seus fills "normals".

Finalment, a mitjan setembre de 1968, i en uns locals que va cedir gratuïtament Ricard Trayter, que en aquell moment era el president de la Junta Protectora, es van iniciar les primeres classes: era, per tant, el curs 1968-1969. Aquest primer local era al carrer Pujades, 31, cantonada l'Oliva. Hi assistien només set alumnes. No disposaven de cap material. A la fàbrica que tenia de mobiliari metàl·lic, Ramon Trayter s'encarregà de fer tot el material necessari perquè aquests nens i nenes poguessin disposar de taules i cadires. La primera mestra, Maria Iglesias, va rebre l'ajuda d'una monitora, Maria Xutclà, que amb els anys restà com a educadora i que tot just es va jubilar del centre el curs 1998-1999, després de trenta-un anys d'exercici de la seva professió. Al final del curs la mestra Maria Iglesias deixa l'escola per motius familiars, tot i que s'integra a l'Associació Altem (anys més tard en serà presidenta). Va ser substituïda per la Mercè Sindreu.

Posteriorment, i atès que s'havia fet petit l'espai, durant dos cursos escolars (1969-1970 i 1970-1971) les religioses clarisses de la Divina Providència¹¹⁵⁹ van

¹¹⁵⁹ El 15 de juny de 1973 es van establir a Fortià un grup de religioses clarisses. La construcció nova era obra de l'arquitecte figuerenc Alexandre Bonaterra. Aquest convent actualment està situat passat el poble de Vila-sacra, al costat esquerre de la carretera que va de Figueres a Roses. A aquest convent hi anaren la congregació religiosa de Castelló d'Empúries i la congregació de Figueres, monges clarisses de la Divina Providència, que s'havien instal·lat a la població des dels primers anys de la segona meitat del segle XIX (1850), i que eren a la cruïlla dels carrers Santa Llogaia i González de Soto. Aquesta congregació s'havia dedicat, des de llavors, a l'educació, ja que a l'època no els va ser permès dedicar-se a una activitat que no fos l'educació o la sanitat (com a treball apostòlic), a manca d'una vertadera vocació de vida contemplativa, que era realment el que aquestes religioses volien de veritat. L'edifici que van deixar va servir per instal·lar-hi el grup d'alumnes amb discapacitats. Les alumnes que tenien van anar a parar a altres centres educatius de Figueres (les escolàpies, les franceses, etc.). Les germanes de la Divina Providència de Figueres eren Josepa Riembaud, Florència Ruiz, Maria Mora, Agustina Saiz, Cèlia Fernández, Joana Chicote, Anna Blancafort i Clara Vidal. Actualment han deixat l'ensenyament per dedicar el temps a l'oració i a tenir cura d'animals, taller d'enquadernació, planxat i emmidonament de roba blanca i roba per a les esglésies, i alhora tenen un servei d'hostatgeria. Els resos comunitaris, com la celebració de la missa dels diumenges, dels dies festius i diàries, són oberts al públic.

cedir gratuïtament unes aules que tenien en els locals del seu convent, al carrer Santa Llogaia, 6-8, que havien clausurat. El president de l'Associació era Martí Poch. Aquestes religioses (avui clarisses i instal·lades a Vila-sacra/Fortià, Alt Empordà) tanquen el centre educatiu que tenien a Figueres i, una vegada repartit tot l'alumnat pels diferents centres educatius de la població, ofereixen els seus locals a l'Associació Altem. Hi ha trenta-dos alumnes. Les monges, mentre romanen al convent, participen en les activitats perquè col·laboren amb el personal, algun dia, donant el dinar als nens. Fou una situació transitòria, atès que les germanes clarisses havien venut els locals per poder construir un nou convent, no dins l'espai urbà, sinó als afores de Figueres. Un nou convent que destinarien únicament i exclusiva a la vida de treball i oració, a la vida contemplativa. Aquells locals no van servir perquè l'Associació se'ls quedés per construir o fer-hi modificacions per crear el nou centre. Eren uns terrenys massa cars. Era impossible plantejar-s'ho.

El curs 1971-1972, l'Associació va anar de lloguer a una planta baixa d'un edifici que hi havia al carrer Borrassà, 5, de Figueres ciutat, propietat de la família Malé. Era una casa de planta baixa, amb terrassa i jardí, però les habitacions eren molt fosques i humides. Hi assistien uns vint alumnes que eren atesos per dues mestres i una fisioterapeuta.

Hi ha certes dificultats de relació entre el professorat del centre, l'Associació Altem i Magdalena Puig, que exerceix de directora. Es prescindeix del professorat i es proposa que es facin càrrec de l'aula les mestres Mercè Poch i Elvira Font, que en aquell moment ajudaven a la secció de nenes del col·legi Sant Pau de Figueres, tot i que no formaven part d'aquest claustre. No depenien del MEC, sinó que part del seu sou es cobria a través de les aportacions dels pares en concepte de "permanències". Així, doncs, es feren càrrec d'aquestes aules a mitjan curs 1971-1972 en els locals provisionals del carrer Borrassà. Dels honoraris d'aquestes dues mestres, finalment, se'n va fer càrrec el Ministeri i això va permetre que l'Associació, el curs 1974-1975, pogués contractar una nova educadora, Mercè Selva, que avui dia encara continua treballant al centre.

A mitjan curs 1973-1974 s'afegeix a la plantilla de l'escola Maria Àngels Ortega, originària de Burgo de Osma (Sòria). Havia arribat a Catalunya anys enrere a través dels cursos de pedagogia terapèutica que es van organitzar a Barcelona. Era funcionària del MEC des del setembre de 1967. Era llicenciada en Filosofia i Lletres (especialitat Pedagogia Terapèutica) i tenia molts anys d'experiència a l'educació especial en centres específics de Barcelona (centre Alba, de Molins de Rei, i Conxa Espina, de Barcelona ciutat). Arriba a les comarques de Girona perquè es casa amb Josep Rahola i Estrada —un dels tres fills del senador Josep Rahola d'Espona— i s'instal·len a Fortianell (Fortià, Alt Empordà) per poder posar en marxa l'explotació agrícola que la família de la mare del seu marit, els Estrada, tenien en aquesta zona (l'antiga granja escola de Fortianell).¹¹⁶⁰ A través d'un concurs de trasllats aconseguix la plaça al centre Mare de Déu del Mont. Havia tingut ocasió de conèixer el seu marit al club d'esplai per a deficients psíquics La Nau (Club Nau – Niños y Adolescentes Unidos) de Barcelona. Conxita Pujolar n'era cofundadora i vocal (assessora) tècnica. Pels volts de l'any 1972 havien entrat en funcionament a Espanya els primers clubs de lleure per a persones amb discapacitat. El club La Nau, anterior a l'aparició d'aquests primers centres, seria dels pioners a Catalunya i Espanya. M. Àngels Ortega Romero i Rita M. Adin Larraz, com a monitores del Club La Nau, el novembre de 1969, presentaren una comunicació amb el títol "La vida en un club de adolescentes deficientes" a les III Jornadas Técnicas de Estudios sobre Subnormales. En aquestes mateixes jornades, Conxita Pujolar, aleshores també directora de l'escola d'educació especial Alba, de Molins de Rei, presentà una comunicació amb el títol "El problema del ocio en el adolescente deficiente".¹¹⁶¹

M. Àngels Ortega, que depèn del MEC, serà nomenada coordinadora pedagògica del centre, ja que l'escola continua funcionant com a aules d'educació especial del col·legi Sant Pau. La seva directora, la Magda Puig, es jubila i aquest

¹¹⁶⁰ A mitjan segle XIX, a l'empara de l'escriptor Narcís Fages de Romà es va crear una granja escola d'agricultura, en una finca propietat de Josep Estrada. Hi havia dos tipus d'alumnes: uns eren els conreadors o mossos, als quals s'ensenyava a treballar la terra, i els altres eren els agrònoms, als quals es formava com a empresaris de la terra. Se'ls impartia una formació que durava tres anys. L'any 1875 es va tancar la institució. L'ensenyament agrícola es va traslladar a l'Institut de Segon Ensenyament de Figueres. L'any 1904 els germans de les Escoles Cristianes —La Salle— llogaren la finca i tornaren a introduir la formació agrícola. A finals dels anys vint va passar a ser un seminari. Durant la Guerra Civil va refugiar un grup d'infants. En els darrers anys, el marit de M. Àngels Ortega regenta l'explotació agrícola familiar.

¹¹⁶¹ Sense haver de fer una relació de totes les aportacions que CONXITA PUJOLAR efectuà al voltant de l'educació en el lleure envers les persones amb discapacitats, sí que d'alguna manera l'hem de considerar una de les pioneres d'aquest àmbit a Catalunya. El centre La Nau està considerat el primer centre d'educació en el lleure que es va crear a Espanya. Del 28 de maig al 7 de juny de 1970 va participar, com a ponent, a la I Biennale Europeenne du Loisi, que es celebrà a Ginebra becada per l'Ajuntament de Barcelona; dugué cursos de formació per a monitors i directores de centres d'esplai, a més de les referenciades jornades tècniques d'estudi sobre subnormals, o la participació i impartició, entre d'altres, en simposis internacionals i cursos de formació per al professorat.

any l'únic director, tant de nens com de nenes, serà Josep Maria Molinet, director del grup de nens.

La situació que troba M. Àngels Ortega en arribar al nou centre és força complexa. Ens deia:

“Jo provenia d'uns centres, al meu entendre, capdavanters punters a Catalunya. Estàvem acostumats a planificar, programar, plantejar objectius, estructurar la feina [...]. Havia tingut un mestratge molt bo: la Conxita Pujolar, la mare de l'actual inspectora Maria Elisa Salse. Va ser la directora del centre d'on jo venia. Era una gran professional. Al seu costat vaig aprendre el que era l'educació especial [...] les feines a l'escola Mare de Déu del Mont es feien amb molt bona voluntat, però funcionava com una guarderia en el sentit de guardar hi prou...”.

El centre que descriu no és una disbauxa d'escola; simplement faltava marcar-hi uns criteris mínims d'actuació. Som als inicis de l'educació institucionalitzada en centres d'educació especial a l'Alt Empordà i, d'una manera o una altra, els inicis estan plens, gairebé sempre, d'encerts i fracassos. Per descriure la situació de l'educació especial, no només a l'escola Mare de Déu del Mont, sinó en el conjunt del que era en aquell moment l'atenció a les persones amb discapacitats, en un article de la revista de l'escola *Retalls*, amb motiu del 25è aniversari del centre, digué:

“Era el temps en què l'educació especial estava llaurant el seu camp, amb l'objectiu de convertir la guarda dels nens/es deficients en una tasca encoratjadora, dirigida a potenciar i millorar les capacitats d'aquests alumnes, mitjançant una planificació acurada d'activitats educatives escolars i extraescolars que desenvolupessin el creixement global dels nostres infants. Havíem de partir de la creença (la teníem i la tenim) que, malgrat haver-hi unes mancances, tota persona duu dins seu unes capacitats que l'educació ha de treure la llum”.¹¹⁶²

En aquest mateix article sintetitzava molt bé les tasques que duien a terme en aquell moment a l'escola i en què es basava tot el treball, primer a partir d'un diagnòstic clar i precís del handicap de l'alumne; segon, assenyalant uns objectius educatius assequibles; tercer, programant unes activitats engrescadores i adequades a les característiques de l'alumne/a; quart, avaluant de manera sistemàtica el progrés dels nens i nenes i la consecució dels objectius proposats. L'experiència acumulada en centres pioners a Barcelona, i de la mà d'una gran professional com fou Conxita Pujolar, va servir a M. Àngels Ortega per imprimir una

¹¹⁶² ORTEGA, M. A. (2000). “Ens parla una exdirectora de l'escola. Engegant un projecte aquests nois poden caminar. Nosaltres els hem d'aplanar el camí”. *Revista Retalls*. Núm. 8. Especial 25è aniversari. Centre Mare de Déu del Mont. Pàg. 4.

dinàmica de treball coherent amb els principis educatius que s'estaven forjant envers el que havia de ser l'atenció a les persones amb discapacitat.

L'Associació Altem, des dels seus inicis i al llarg de tots els anys d'existència, es nodreix de les donacions dels seus associats a partir de contribucions periòdiques i voluntàries que protegeixen l'Associació (el 1972, per exemple, hi ha 354 socis, que representaven un ingrés anual de 180.000 pessetes), d'alguns donatius d'entitats públiques i privades, i sobretot de festivals,¹¹⁶³ postulacions¹¹⁶⁴ i campanyes que de manera periòdica s'organitzen. Precisament algunes d'aquestes campanyes van ser presidides per Mercè Carbó (*la mamá del millón*), que, com féu amb Àngelus a Girona, donà el seu suport desinteressat. Com assenyala, Ricard Trayter:

"[...] vam rebre el suport de particulars que de manera desinteressada ens van oferir importants quantitats de diners, però sobretot les campanyes d'algunes poblacions com Llançà,¹¹⁶⁵ l'Escala¹¹⁶⁶ i Figueres mateix ens van ser de molta ajuda[...]. La senyora Diví, de Girona, sempre ens deia: —com us ho feu per tenir tant poder de convocatòria?. És veritat, a Figueres sempre vam tenir la gent al nostre costat. Sí que vam tenir molts de problemes amb les famílies del col·legi Sant Pau; en canvi la població va estar sempre, sempre, al nostre costat”.

Promoguda per l'Associació Altem, finalment la primera pedra de l'actual edifici es va col·locar el 9 de març de 1969, en uns terrenys —camps de conreu on hi havia plantades oliveres— de 5.559 m² que la Junta va adquirir el 29 de gener de 1969, a Palol de Sabaldòria (el Prado), al terme municipal de Vilafant —a uns 2 quilòmetres de Figueres—, a la ronda Molí, 2 —avui urbanització les Forques—, un barri obrer de nova construcció on famílies d'immigrants que havien anat a Figueres a treballar a finals dels anys cinquanta i seixanta s'hi construïren l'habitatge. També ha estat una zona industrial, envoltada de camps (cada vegada menys) on els pagesos de la zona han conreat tota mena d'hortalisses i arbres fruiters. La compra d'aquests terrenys va costar 575.000 pessetes; la Junta va acabar de pagar-ne els terminis el març de 1970.

¹¹⁶³ MALLART, C. “Desfilada de models a benefici d'ALTEM”. *Punt Diari* (3 de novembre de 1981). Pàg. 8.

BERNILS BACH, J. M. “Convocan nuevamente los premios literarios «Ciutat de Figueres»”. *Los Sitios* (28 de juliol de 1979). Pàg. 8. L'any 1979, a través de la Societat Erato de Figueres, s'organitza el Primer Festival de Música d'Estiu. El divendres 3 d'agost de 1979 va actuar l'orquestra de cambra de Perpinyà. Els beneficis foren per a l'Associació Altem. Es va iniciar una tradició que es va mantenir durant uns anys.

¹¹⁶⁴ PONT, M. “Postulació a benefici de l'associació ALTEM”. *Punt Diari* (29 d'abril de 1981). Pàg. 8.

¹¹⁶⁵ “Festival benéfico prosubnormales en Port de la Selva”. *Los Sitios* (3 d'agost de 1976). Pàg. 5.

¹¹⁶⁶ BERNILS BACH, J. M. “Festival a beneficio de las colonias de subnormales”. *Los Sitios* (3 d'agost de 1979). Pàg. 6.

Trobar aquests terrenys no fou una empresa fàcil. Hi havia un sentiment compartit per part de la ciutadania que si l'educació especial havia nascut a Figueres capital, la nova escola havia de quedar-se a la ciutat, tal com afirmava Martí Poch en aquesta entrevista al setmanari *Vida Parroquial*, referint-se a aquests problemes:

“Una de las dificultades con que nos encontramos es a consecuencia de que el terreno propio, donde está ya colocada la primera piedra, está situado en el término de Vilafant, y por tanto todas las gestiones que de ello se deriven estarán al margen de nuestra ciudad, la Capital del Ampurdán. Personalmente he efectuado varias gestiones para conseguir una permutación de terrenos. Se me han ofrecido varios magníficos, elevados en el término de Figueras. Concretamente, entre las viviendas San José y la estación transformadora de la Hidro Eléctrica. Esta operación es difícil en cuánto a la valoración del terreno propio. Nuestro interés radica en agotar todas las posibilidades y una vez decidido, iniciar las obras sin titubeos hasta conseguir la terminación de las aulas”.¹¹⁶⁷

Hi hagué tot un sector de població, d'associats i famílies, que no compartí aquesta decisió. Ara bé, els terrenys que s'oferiren a l'Associació no tenien, ni de bon tros, la qualitat en espai i entorn que tenen els terrenys a Vilafant.

L'acte central, en la diada de col·locació de la primera pedra, fou la participació con a convidada d'excepció de Mercè Carbó. Després dels actes de col·locació de la primera pedra, a Vilafant, i acompanyats per les autoritats, entitats, famílies i representants d'associacions, anaren a la Sala Juncària de Figueres, on Mercè Carbó impartí una xerrada sobre els problemes i les possibilitats dels deficients psíquics i la necessitat que hi havia de treballar en benefici seu. Mercè Carbó tornà a visitar¹¹⁶⁸ Figueres anys més tard, el 1971. La segona visita no fou tan espectacular ni emmarcada per un fervor popular extraordinari. D'aquesta segona visita, i en relació amb les obres de construcció del nou centre d'educació especial, Mn. Manuel Pont, en un retall informatiu, digué: “El resultat ha estat, sens dubte, una major mentalització en profunditat de la problemàtica dels subnormals i un nou impuls perquè l'Escola, abans esmentada i encara en projecte, sigui ben aviat una realitat”.¹¹⁶⁹

¹¹⁶⁷ C. B. (1972). *Asociación Protectora de Subnormales de Figueras y Comarca*. Op. cit.

¹¹⁶⁸ CARRERAS DE LÁZARO, R. “Es necesario que de la caridad se pase a los derechos. Importante charla de doña Mercedes Carbó en la jornada pro-Subnormales”. *Los Sitios* (30 de maig de 1971). Pàg. 11.

¹¹⁶⁹ PONT BOSCH, M. (1971). “Un nou impuls per a l'Escola Mare de Déu del Mont”. *Setmanari Vida Parroquial de Figueres*. Núm. 1598. Pàg. 3.

Les aportacions serveixen per mantenir l'Associació i les despeses que generen les aules d'educació especial, però les campanyes que es duen a terme porten el lema "Pro Escuela de Subnormales". L'escola triga a construir-se. Mercè Carbó, que havia vingut a Figueres a col·locar la primera pedra, en el número *El Hogar y la Moda* corresponent al 17 de febrer de 1970, que el setmanari *Vida Parroquial* de Figueres va reproduir, es lamentava que les accions per a la construcció de la nova escola anessin tan lentes, i es preguntava: "¿Qué ha sucedido? ¿Dónde está ahora la inquietud que me trajo a vuestra ciudad? ¿Qué se ha hecho de las promesas, del deseo de no desfallecer?"¹¹⁷⁰ Mossèn Manuel Pont, que en aquell moment ja no formava part de la Junta, li responia en el mateix setmanari. En l'escrit reflectia la difícil situació que estava passant l'Associació: "I de moment, voldríem que la decepció de la senyora Mercè Carbó de Figueres, «la mamá del millón» a la qual admirem i estimem de debò, fugís com fuig la boirada amb la sortida del sol. En aquest cas, el sol és la nostra esperança d'un futur millor per als nostres infants".¹¹⁷¹ Com assenyalava el títol, "en lloc de decepció, posem-hi esperança"; l'esperança era on es podien agafar, ja que les coses no acabaven de rutllar prou bé. En aquest mateix escrit descrivia que la col·laboració ciutadana no va ser gaire generosa:

"Però a l'hora de la veritat ens hem adonat que és una cosa força difícil, i més si no es pot comptar amb la Col·laboració de la Comarca que —ho podem dir amb dades a les mans— ha estat absolutament nul·la (de prop d'un centenar de circulars que es varen enviar als Ajuntaments de la Comarca, només hem rebut dues respostes indirectes: una de Castelló d'Empúries, que va consistir en un donatiu de 1.000 pessetes, i una altra de Palau sa Verdera que consistí en l'oferiment de fer un festival a benefici de l'obra proposada. Dels altres llocs, silenci). És clar que si fem ressaltar aquesta part negativa, hem de ressaltar d'una manera especial la part positiva i aquesta ha estat la resposta que Figueres ha donat —tant a nivell de ciutadans com d'autoritats— a la crida de la Junta Protectora ALTEM".¹¹⁷²

Hi hagué problemes de tota mena. Tal com afirmava el president d'Altem en aquells moments, Martí Poch, a primers de gener de 1972, en una entrevista que li feren al setmanari *Vida Parroquial* de Figueres: "...la Junta actual en sus primeras actuaciones tuvo que sobreponerse, rehacerse, ya que en la Junta anterior —parcialmente, claro está—, cundió el desánimo y la desmoralización, llegando incluso a proponer la disolución de la Asociación y entregar los fondos disponibles a

¹¹⁷⁰ CARBÓ, M. (1970). "Mi encuentro con la decepción". *Setmanari Vida Parroquial de Figueres*. Núm. 1554. Pàg. 12.

¹¹⁷¹ PONT BOSCH, M. (1970). "En lloc de decepció, posem-hi esperança. A la senyora Mercè Carbó de Figueres". *Setmanari Vida Parroquial de Figueres*. Núm. 1555. Pàg. 3.

¹¹⁷² *Ibidem*.

fines benéficos”.¹¹⁷³ El 1972 l'Associació havia d'abonar una quantitat mensual de 3.000 pessetes pel lloguer de l'edifici que utilitzaven com a escola. Les despeses de l'escola sobrepassaven les 16.000 pessetes mensuals. Les quotes que pagaven els alumnes arribaven a unes 4.500 pessetes mensuals. Si fem números, no surten de cap manera. Hi hagué un esforç enorme de tothom per tirar endavant l'Associació, les despeses que generaven les aules d'educació especial i continuar amb l'empresa de construir una nova escola. Foren temps molt difícils. Tot i així, les despeses de transport diari i una part de les despeses del professorat eren a càrrec del MEC.

Les obres, pròpiament, no van començar fins a l'octubre de 1972, ocupaven inicialment uns 303 m² i tenien un pressupost inicial de 3 milions de pessetes. De la construcció i del seu manteniment se'n féu càrrec l'Associació Altem, a excepció del mobiliari, del material i del sou dels professionals, que fou a càrrec del MEC.

Hi hagué un compàs d'espera de diversos anys. Problemes per tots costats. La situació educativa tampoc no era senzilla a Figueres i comarca.¹¹⁷⁴ L'Associació no ho té fàcil. Per una banda, hi havia el manteniment de les aules que continuaven funcionant al carrer Borrassà; per l'altra, s'havia de fer un racó per a la nova escola que s'havia de construir. En un retall informatiu, signat per Mn. Manuel Pont i Bosch, publicat a *Vida Parroquial* i que havia estat radiat per Radio Popular de

¹¹⁷³ C. B. (1972). "Asociación Protectora de Subnormales de Figueras y Comarca, ALTEM". *Setmanari Vida Parroquial de Figueres*. Núm. 1614. Pàg. 8.

¹¹⁷⁴ A Figueres, el mes de març de 1973 es va celebrar el IV Pleno del Consejo Económico Social Sindical del Alto Ampurdán. Els problemes més importants que es plantegen a les ponències educatives són cinc:
"1. Necesidad de un nuevo Instituto de Enseñanza Media en Figueras. Figura ya dicha construcción en el programa de construcciones previsto por el M.E.C., para 1973. Será un centro de 810 puestos escolares y su importe se ha calculado en 34.117.000 pesetas.

2. Necesidad de unificar el transporte escolar de la Comarca de los alumnos del Instituto con el que se realiza para la E.G.B. Esta posibilidad forma parte de los planes de la Delegación. No obstante en este momento no es posible toda vez que los únicos transportes escolares de E.G.B. existentes con final de trayecto a Figueras son: Tarabaus-Figueras y Masarach-Figueras, los cuales no inciden sobre ningún pueblo importante y los vehículos que se emplean tiene una capacidad limitada.

Podría estudiarse la organización de transporte para alumnos de E.M. por la Asociación de Padres. La Delegación colaboraría mediante concesión de becas de transportes del PIO como ya se hace en Ripoll, Puigcerdà y San Feliu de Guíxols.

3. Falta de Centros de E.G.B. Esta necesidad existe sobre todo en Figueras, Rosas y Castelló de Ampurias. En otras localidades como: Cabanas, Vilafant, etc... el problema es sólo de concentración de los escolares de la segunda etapa de E.G.B., para que pueda ser impartido con eficacia. La situación actual es: FIGUERAS. Está para inaugurar un centro de 16 unidades de E.G.B. y figura en el Plan de 1973 otro centro de 16 unidades. LLANSA. Figura en el plan de 1973 con un centro de 16 unidades de E.G.B. CASTELLÓ DE AMPURIAS. Idem. Con centro de 8 unidades de E.G.B. ROSAS. En planificación figura un centro de 16 unidades de E.G.B.

4. Falta de un centro de Formación Profesional de primer grado. En realidad está previsto un centro de Formación Profesional de primer y segundo grado, que funcionará en el actual Instituto una vez que éste pase a nuevo edificio. Provisionalmente se intenta instalar, aunque sea una familia profesional solamente, en la escuela de Artes y Oficios.

5. Necesidad de un edificio Escuela para niños subnormales. En la actualidad funcionan dos unidades en un local provisional. La Asociación de Padres tiene comprado un solar para construcción del Centro e incluso se ha llegado a poner la «primera piedra». Por parte del Ministerio hasta la fecha no se ha iniciado ningún expediente de construcción".

Figueres el 10 de novembre de 1970 en relació amb aquesta problemàtica, Mn. Pont deixava escrit el següent:

“Per part de la Junta, sembla que no existeix pas cap símptoma d'encallament i sembla que ella sola, sense l'ajuda decisiva de l'Estat, no té pas capacitat econòmica per a emprendre una obra de l'envergadura que s'havia projectat per dos motius: en primer lloc perquè, encara que hi hagi ingressos per socis i a través de campanyes i festivals, el manteniment de l'Escola és car i, mes per mes, es va fent el que en llenguatge vulgar se'n diu «cau i net». En segon lloc perquè aquella emoció dels primers moments i aquella empenta a nivell nacional que va donar la nostra amiga Mercè Carbó de Figueras, mitjançant la televisió s'ha anat desinflant: l'entusiasme de la primera hora —i no em refereixo a l'entusiasme de la Junta, que segueix intacte— ha anat deixant pas a una indiferència general. Aquest dos són, al nostre parer, els dos factors principals que expliquen la paralització d'una obra, començada immediatament després d'haver estat posada la primera pedra.”¹¹⁷⁵

Any rere any es duu a terme el Dia del Subnormal, que d'una manera més o menys efectiva es produeix a totes les comarques i poblacions d'arreu de la geografia espanyola. A Figueres, el 1975 es va celebrar el 8 de desembre (i no pels volts del 26 d'abril, que era el dia que havia instituït la Federación Española de Asociaciones Pro Subnormales), i es van recollir 96.910 pessetes que van servir per fer front a les múltiples necessitats i despeses que representava el manteniment de l'escola especialitzada Mare de Déu del Mont.

Feien falta molts diners. Hi hagué diverses campanyes de suport. Precisament, a la darrera, van rebre una ajuda d'1 milió de pessetes d'una exposició de joies de Salvador Dalí, que es va organitzar l'octubre de 1973 al Museu Dalí de Figueres. Els diners, que ja estava previst que es destinessin a ajudes socials, havien d'anar a parar a una altra entitat. L'alcalde de Figueres, Ramon Guardiola (que era professor a l'escola de preparació per a l'ingrés al batxillerat a l'Institut Ramon Muntaner, i que a més de ser alcalde i vicepresident de la Diputació Provincial, havia estat nomenat president del Consejo Provincial del Instituto Nacional de Previsión a Girona) va parlar amb l'Associació Espanyola d'Amics de la Infància (AMADE), que era un dels organitzadors, i els va dir que una de les associacions que més ajuda necessitava era Altem. El president de la Junta d'Altem, que en aquella època era Martí Poch, per la seva part, va anar a Cadaqués a parlar amb Salvador Dalí, que es va mostrar favorable a la idea, tot i que precisament l'artista no era una persona solidària, més aviat tot el contrari.

¹¹⁷⁵ PONT BOSCH, M. (1970). “L'Escola «Mare de Déu del Mont»”. *Setmanari Vida Parroquial de Figueres*. Núm. 1577. Pàg. 12.

Aquesta injecció de diners va servir, definitivament, per acabar les obres de l'escola.

El primer curs va ser el 1974-1975, i finalment el 14 de juny de 1975, a les 6 de la tarda, en un emotiu acte oficial s'inaugurava el centre amb la presència d'autoritats, representants de les associacions locals i comarcals, mestres, famílies i alumnes. La nova escola ja era una realitat. Hi havia escolaritzats 35 alumnes.

El primer curs, el 17 d'abril de 1975, es va incorporar una nova mestra, Maria Pilar Padrosa i Torrent¹¹⁷⁶. Entrà a l'escola per fer la substitució de maternitat de la coordinadora pedagògica, Maria Àngels Ortega.¹¹⁷⁷ L'any següent, i a petició de l'inspector de zona, Manuel Ramírez Valentín, s'encarrega de fer la logopèdia a l'escola. Manuel Ramírez feia poc que havia arribat a Girona. Estava a la inspecció des del setembre de 1974. Només estigué tres anys a les comarques gironines. Abans d'arribar a la Inspecció havia estat director del Colegio Nacional San Jorge de Badalona.

M. Pilar Padrosa no tenia llavors el títol de logopeda, l'obtingué anys més tard. Més endavant, és nomenada directora de l'escola, càrrec que continua ocupant fins a l'actualitat.

¹¹⁷⁶ MARIA PILAR PADROSA I TORRENT (Cervià de Ter, 1943) és mestra especialitzada en pedagogia terapèutica i especialitzada també en pertorbacions d'audició i llenguatge (logopèdia), títol que obtingué —aquest últim— a l'Escola de Patologia del Llenguatge de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Tot i que de l'1 de gener de 1975 al 16 d'abril del mateix any fa una substitució al centre Dalí de Figueres, des del 17 d'abril de 1975 és mestra al centre Mare de Déu del Mont, i en l'actualitat ocupa la plaça de logopeda. Des del curs 1981-1982 és la directora del centre. Ha participat al llarg d'aquests anys com a membre del tribunal en tres concursos oposició pel cos de Mestres (especialitat de Pedagogia Terapèutica), i un any com a membre del tribunal en un concurs oposició pel CREDA dels Serveis Educatius.

¹¹⁷⁷ Les baixes per maternitat són curtes, si ho comparem —és clar— amb les disposicions actuals. Llavors, quedaven regulades pel Decreto 1949/1967, de 20 de julio, por el que se regulan las licencias por alumbramiento para los funcionarios femeninos de la Administración civil del Estado (BOE núm. 204, de 26 d'agost de 1967, pàg. 12.056). Tenien dret a gaudir-ne a partir del vuitè mes de gestació i fins al moment del part, i des del part fins als quaranta dies següents, sense que en cap cas la suma dels dos períodes pogués excedir de cent dies. Si el part era prematur, solament es podien gaudir els quaranta dies de llicència postpart. Si es donava el cas que la mare no tornava a la feina durant el segon termini de la llicència o malaltia, podria aplicar-se l'article 69 de la Ley de funcionarios civiles del Estado (texto articulado aprobado por el Decreto 315/1964, de 7 de febrero, por el que se aprueba la Ley articulada de funcionarios civiles del Estado. BOE núm. 40, de 15 de febrero de 1964, pàg. 2045-2055), que regulava les llicències per malaltia, sempre —és clar— que es donessin les circumstàncies que assenyalava aquest article. I és per això que es dona tant en el cas de Maria Àngels Ortega o en altres de les mestres que han estat de baixa per maternitat i que hem pogut conèixer al llarg d'aquesta recerca. No representava —a la pràctica— un tall important, i al llarg del curs és gairebé una baixa insignificant a diferència del que avui podria representar i dels avantatges de què, en aquest sentit, gaudeixen els funcionaris i les funcionàries. Les millores que de mica en mica es van aconseguir dia a dia han servit, entre altres coses, per millorar la conciliació familiar i laboral.

Al llarg del curs 1978-1979, la Junta va tenir una lleu crisi. S'havien creat dues juntes paral·leles, la pròpiament dita Junta de Protecció i la Junta de Tallers. Els alumnes s'havien fet grans i l'escola ja no cobria les necessitats que tenien. S'havien de buscar solucions fora de l'escola. Un grup de pares així ho van entendre; van creure que havien de treballar en una altra línia, en una nova junta. L'alcalde hi va intervenir en diverses ocasions,¹¹⁷⁸ a fi que la tasca de les juntes es pogués unificar en una única associació. El maig de 1979, es va resoldre el problema.¹¹⁷⁹ En una assemblea general extraordinària es va nomenar la nova junta. Hi havia de president Josep Fajol i quatre vicepresidències: Martí Poch, Ricard Trayter, Manuel Botillo i Maria Iglesias. En aquesta nova junta hi continua treballant la inspectora d'Ensenyament, Anna Maria Oriol. També hi figura com a consiliari Mn. Manuel Pont.

Els inicis del curs 1980-1981 van ser difícils,¹¹⁸⁰ i les relacions escola-famílies-junta d'Altem no passaven precisament bons moments. Fins hi tot arribà a la premsa. La Junta es va plantejar la possibilitat de gestionar tot el personal i que no hi hagués interferències del Ministeri: "D'aquesta manera, es va dir, els pares, sempre d'acord amb la Junta, podrien contractar el personal idoni directament per tal de fer l'escola eficaç en tots els aspectes".¹¹⁸¹ Qui va transcriure aquesta informació fou Mn. Manuel Pont, que havia estat director de Ràdio Popular de Figueres, i també membre de la primera junta d'Altem. No va caure gens bé al claustre. No van considerar que els problemes s'haguessin de ventilar a la premsa.¹¹⁸² Hi hagué rèplica de Mossèn Pont¹¹⁸³ i un suport públic, a través també

¹¹⁷⁸ "Ordenación de carteles y propaganda durante la próxima campaña electoral". *Los Sitios* (18 de gener de 1979). Pàg. 7.

¹¹⁷⁹ BERNILS BACH, J. M. "Creada la nueva Junta de Protectores de Niños Subnormales". *Los Sitios* (17 de maig de 1979). Pàg. 8.

¹¹⁸⁰ El diumenge 5 d'octubre de 1980, s'organitzà un festival taurí benèfic, la recaptació del qual havia d'anar a parar a l'Associació. No hi hagué beneficis, sinó tot el contrari. Diferents retalls de premsa ho donaren a conèixer a la població de Figueres. La situació era complexa, les coses no acabaven de funcionar. Hi havia força manca de recursos. Tot i que la premsa així ho deixa escrit, el senyor Trayter, en una conversa que mantinguérem amb ell, manifesta que sí que hi va haver beneficis. Pocs, però n'hi van haver.

"Ni un duro per als subnormals en el festival benèfic". *Punt Diari* (14 d'octubre de 1980). Pàg. 5.

"Els subnormals, utilitzats?". *Punt Diari* (8 d'octubre de 1980). Pàg. 7.

Aquesta jornada inicialment estava prevista per fer-se l'any 1969, per tal que Figueres pogués retre un homenatge a l'empresari taurí més antic d'Espanya, el Sr. Màrius Gelart Margall, així ho deia un retall de premsa de l'època.

CARRERAS DE LÁZARO, R. "De la próxima jornada pro-subnormales". *Los Sitios* (1 de març de 1969). Pàg. 7.

¹¹⁸¹ PONT, M. "Problemas d'horari al col·legi Mare de Déu del Mont". *Punt Diari* (6 de gener de 1981). Pàg. 7.

¹¹⁸² Claustre de professors de l'escola Mare de Déu del Mont de Figueres. "Rèplica del professorat del col·legi M. de Déu del Mont". *Punt Diari* (14 de gener de 1981). Pàg. 8.

¹¹⁸³ PONT, M. "Continua la polèmica sobre l'escola Mare de Déu del Mont". *Punt Diari* (15 de gener de 1981). Pàg. 8.

de la premsa, per part de professors i educadors de la comarca, que es van voler solidaritzar amb el claustre de l'escola.¹¹⁸⁴ Fet i fet, hi havia un problema de fons, i tot venia per la incapacitat de l'escola de poder atendre tota mena d'alumnes, sobretot d'alumnes amb retard profund. Els pares no ho van entendre mai. Feien culpable l'escola d'aquesta situació. Era una situació complexa, volien que hi intervingués l'Administració per "... intentar resoldre el problema aclarint el que és escola de subnormals ben diferenciada de l'educació especial... es tracta d'un problema de línies paral·leles que vol una solució aclarint que una cosa és l'escola per a subnormals i una altra l'escola especial de recuperació".¹¹⁸⁵ Tot just a les comarques de Girona, per aquelles dates, s'estava gestant l'educació institucionalitzada d'alumnes amb retard mental profund: el Centre Joan Riu, que va servir, en part, per resoldre alguns d'aquests problemes.

La directora, Maria Àngels Ortega, va plegar de l'escola a final d'aquest curs 1980-1981. Participà en el concurs de trasllats i passà a formar part del claustre de professors del centre Sant Pau de Figueres. El setembre de 1992 entrà a formar part de l'equip de l'EAP G.01 de l'Alt Empordà, i en l'actualitat és psicopedagoga a l'IES Ramon Muntaner de Figueres, a través de l'accés al cos de professors de secundària que dugué a terme el setembre de 1996.

També hi hagué relleu en la presidència de l'Associació: deixà el càrrec el seu president, Josep Fajol —que havia succeït a Martí Poch—, sense abans tenir unes paraules encomiables per a l'escola: "L'actual president, abans de plegar, vol deixar constància de la bona tasca realitzada per les mestres estatals, que «naturalment també tenen errors, com qualsevol de nosaltres», ens va dir el Senyor Fajol".¹¹⁸⁶ La causa de la seva dimissió, tal com assenyalà la premsa,¹¹⁸⁷ foren els fets succeïts últimament a l'escola. Josep Fajol declarava: "El problema principal que tiene el Colegio de subnormales de Figueres es la clara identificación que existe entre el niño subnormal y el que precisa una educación especial".¹¹⁸⁸ El diumenge 12 d'abril

¹¹⁸⁴ "Solidaritat amb el personal docent del Mare de Déu del Mont". *Punt Diari* (10 de febrer de 1981). Pàg. 7.

¹¹⁸⁵ PONT, M. "Propera solució pel problema dels subnormals". *Punt Diari* (8 de març de 1981). Pàg. 7.

¹¹⁸⁶ "Josep Fajol deixa la presidència de l'ALTEM". *Punt Diari* (28 de febrer de 1981). Pàg. 10.

¹¹⁸⁷ "Mañana lunes, elecciones en el Patronat de la Catequística. Josep Fajol dimite de la Asociación Altem". *Los Sitios* (1 de març de 1981). Pàg. 6.

¹¹⁸⁸ *Ibidem*.

de 1981 hi hagué una assemblea de socis que se celebrà a l'escola Mare de Déu del Mont. S'escollí com a president Ricard Trayter, que ja ho havia estat anys enrere, i es mantingué la resta de membres de la Junta anterior. Es mantingué novament al càrrec fins a finals de 1992. La situació es tranquil·litzà i de mica en mica s'anaren restablint les relacions entre l'escola i la Junta de l'Associació. El següent president d'Altem, que estigué molt poc al càrrec, fou Josep Bosch, escollit a l'assemblea celebrada el dissabte 30 de gener de 1993 i que hi romangué fins a l'any següent. Els darrers cinc anys, i fins al 21 de novembre de 1999, data en la qual l'assemblea general d'Altem decideix constituir-se en fundació, la presidenta fou Maria Iglesias, que havia estat la primera mestra del centre el 1968. Havia deixat la feina com a mestra, però continuà vinculada amb l'Associació al llarg de més de trenta anys.

A principis dels vuitanta es va parlar de construir un centre nou al costat de l'aleshores Pous i Pagès de Figueres, on hi havia uns terrenys apropiats, però aquesta idea es va desestimar molt aviat.

El curs 1981-1982, la Delegació d'Educació encarrega a Ricard Aiguavella que es faci càrrec de la coordinació pedagògica, amb l'objectiu de millorar les relacions entre el professorat i la Junta Directiva de l'Associació Altem. Hi estigué només un any. Aquell curs els alumnes del centre van editar un calendari,¹¹⁸⁹ del 1982, amb diferents dibuixos que representaven elements arquitectònics, escultures, construccions i edificis coneguts de la ciutat de Figueres. S'intentava fer una campanya de sensibilització i al mateix temps recollir diners per a l'Associació.

Des de l'any 1980 i fins al 1989, uns espais del centre van ser cedits a la parròquia de Vilafant perquè el mossèn els utilitzés per al servei religiós dels diumenges fins que no fou inaugurada la nova església al Barri de les Forques.

Van continuar agregats al col·legi Sant Pau fins a l'agost de 1982, en què el centre va adquirir autonomia pròpia —a través del Decret 233/1982, de 22 de juliol¹¹⁹⁰— i les competències d'escolarització van passar a dependre directament del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya com a centre de

¹¹⁸⁹ BERNILS BACH, J.M. "Figueres vista por los alumnos de la escuela "Mare de Déu del Mont", en un calendario". *Los Sitios* (21 de novembre de 1981). Pàg. 6.

¹¹⁹⁰ Decret 233/1982, de 22 de juliol, de creació de diversos col·legis públics d'Educació Especial. DOGC núm. 246 (4 d'agost de 1982). Pàg. 1797.

titularitat pública. Les aules d'educació especial del centre Sant Pau s'havien transformat en mixtes.¹¹⁹¹ Aquestes quatre unitats del centre Sant Pau havien funcionat com a centre d'educació especial Mare de Déu del Mont. En data 26 de gener de 1980, en el BOE¹¹⁹² se suprimien les aules. El centre es trobava en una situació irregular, ja que després de la situació de supressió no s'havia produït la de creació del nou centre.

En la reunió¹¹⁹³ que el claustre del centre Mare de Déu del Mont va celebrar el 9 de setembre de 1982, es dugué a terme una votació per designar el nou director del centre. La mestra que va obtenir més vots fou Maria Pilar Padrosa. És nomenada directora el curs 1982-1983, ja amb autonomia pròpia i sense haver de dependre del centre Sant Pau. En serà la directora durant tots aquests anys. En l'actualitat continua exercint el càrrec, i s'ha convertit en la degana dels directors i directores de centres d'educació especial de les comarques de Girona.

Actualment, el menjar del menjador escolar del centre Mare de Déu del Mont el proporciona l'actual CEIP Sant Pau de Figueres, i així ha estat des de fa molts

¹¹⁹¹ Orden de 20 de febrero de 1975, sobre creación, modificación y funcionamiento de Centros Estatales de EGB y Preescolar. BOE núm. 61 (12 de març de 1975). Pàg. 5125 - 5126.

Municipio: Figueras. Localidad: Figueras.- Ampliación del Colegio Nacional mixto "San Pablo", domiciliado en calle Muntaner, 43, que contará con 34 unidades escolares (13 unidades escolares de niños, 11 unidades escolares de niñas, seis unidades escolares de preescolar y una unidad escolar de niños y tres unidades escolares de niñas de educación especial), una plaza de Profesor y una plaza de Profesora diplomados en Educación Física y Dirección sin curso. A tal efecto, se crean dos unidades escolares de educación especial para niñas retrasadas mentales.

Orden de 29 de agosto de 1978, sobre creación de unidades habilitadas en la provincia de Gerona. BOE núm. 235 (2 d'octubre de 1978). Pàg. 22901.

Municipio: Figueras. Localidad: Figueras.- Ampliación del Colegio Nacional mixto "San Pablo", domiciliado en calle Muntaner, 43, que contará con 25 unidades escolares mixtas de Educación General Básica, seis unidades escolares de Educación Preescolar –párvulos–, cuatro unidades escolares mixtas de Educación Especial, una plaza de Profesor y una plaza de Profesora diplomados en Educación Física y Dirección sin curso. A tal efecto, se crea una unidad escolar mixta de Educación General Básica y se transforman en unidades escolares de niños y 11 unidades escolares de niñas existentes en el Centro. También se transforman en unidades escolares mixtas de Educación Especial la unidad escolar de niños y las tres unidades escolares de niñas —todas ellas de Educación Especial— existentes en el Centro.

¹¹⁹² Orden, de 13 de diciembre de 1979, por la que se crean, transforman, trasladan, integran, desglosan y suprimen unidades escolares de los centros docentes estatales de EGB y Preescolar en las provincias de Córdoba, Gerona, Guipúzcoa, León y Lérica. BOE núm. 23 (26 de gener de 1980). Pàg. 2.023.

Municipio: Figueras Localidad: Figueras.- Modificación del Colegio Nacional mixto "San Pablo", domiciliado en calle Muntaner, 43, que contará con 25 unidades escolares mixtas de EGB, seis unidades escolares de Educación Preescolar (párvulos), una plaza de Profesor y una plaza de Profesora diplomados en Educación Física y Dirección sin curso. A tal efecto, se suprimen las cuatro unidades escolares mixtas de Educación Especial.

¹¹⁹³ Còpia de l'acta del claustre del 9 de setembre de 1982. Escuela de Educación Especial Mare de Déu del Mont. Figueras (9 de setembre de 1982). Font: ASSTTEG.

anys. D'una manera o una altra, el centre Mare de Déu del Mont ha continuat vinculat al centre Sant Pau de Figueres.

En els darrers anys hi ha hagut un augment considerable de matriculacions que ha motivat diverses ampliacions de la primera construcció feta el 1975.

Des del curs 1982-1983, el centre participà en les activitats esportives que organitzà a les comarques de Girona l'associació catalana ACELL.¹¹⁹⁴ Si bé en els seus inicis hi havia una participació força generalitzada d'altres centres d'educació especial de les comarques de Girona (Els Àngels, de Palamós; Joan XXIII, d'Olot; Mater Dei, de Girona, o bé Ventijol, de Blanes, per exemple), l'escola Mare de Déu del Mont n'ha estat vinculada sempre, fins al punt que va participar de manera activa als Jocs Special Olympics que es van organitzar a Figueres del 12 al 25 d'octubre de 2000. Actualment, els campionats es realitzen en l'àmbit de les comarques de Girona o bé de Barcelona. Han participat en els Jocs Special Olympics cada vegada que s'han celebrat cada quatre anys. La participació en aquest tipus d'activitats esportives ha permès que alguns alumnes del centre hagin participat en competicions esportives a França —van poder fer una estada a Eurodisney—, en estades a la neu a Andorra, Puigcerdà i Candanchú. Una alumna, Júlia Sorribes, va participar al Canadà i a Alaska en dues competicions d'esquí, i Esther Noguera, als Estats Units, en una competició de tennis taula. Els primers jocs olímpics per a persones amb discapacitat mental es dugueren a terme a Madrid els dies 25, 26 i 27 de maig de 1978. Des de llavors se n'han celebrat diferents convocatòries.

Darrerament, el 1999 i 2000, un grup de mestres del centre van participar en un concurs organitzat per l'Institut Català del Consum, a partir d'un treball sobre el joc del dominó i l'euro.

¹¹⁹⁴ L'any 1971 centres, associacions i institucions especialitzades en l'atenció a les persones amb discapacitats es van coordinar per dur a terme activitats d'esport i lleure amb l'objectiu d'aconseguir una major qualitat de vida per a tot el col·lectiu. Es va crear l'aleshores Associació Catalana d'Esport i Lleure per a Persones amb Disminució Psíquica (ACELL) com a entitat col·lectiva per tal d'impulsar l'esport dia a dia, partint de l'entrenament quotidià i oferint un servei complet i professionalitzat envers les persones amb discapacitats (bàsicament persones amb retard mental). El juny de 1982 va ser legalment reconeguda per la Generalitat de Catalunya. Va gaudir de la consideració d'agrupació esportiva i finalment, el juny de 1997, de la de federació. En l'actualitat, la Federació Catalana d'Esports per a Disminuïts Psíquics té una llista de 118 entitats actives (clubs federats i entitats adherides) i 4.000 llicències esportives (que s'incrementen fins a 4.600 si s'inclouen les persones inscrites a les activitats puntuals que realitza la Federació comptant les de lleure, jocs, etc). El pressupost ordinari de la Federació supera els 2 milions d'euros i la seva plantilla actual és de quaranta persones. Una de les activitats que organitzen amb més renom i projecció social són els Jocs Special Olympics. La darrera convocatòria fou a Lloret de Mar de l'11 al 15 d'octubre de 2006.

En la VIII edició del Premi d'Experiències Pedagògiques Alt Empordà, que convocava l'Ajuntament de Figueres el 1990, s'atorgà un accèssit al treball "Els diners" fet per un grup de mestres de l'escola. El jurat valorà l'esforç realitzat per acostar els nens i nenes al món dels diners d'una manera original, atractiva i pràctica.¹¹⁹⁵

Des del curs 1994-1995 l'escola disposa de l'Associació de Mares i Pares (AMPA). L'Associació, com en tots els centres educatius, està formada per diversos pares i mares i la seva finalitat és donar suport i assistència al professorat, i mantenir-hi una relació que permeti aconseguir la necessària coordinació per a una correcta educació dels seus fills. El centre educatiu hi manté reunions, entrevistes, jornades de treball, etc. La primera presidenta de l'AMPA fou Pilar Brugués Mompel.

Un grup de pares i mares, preocupats pel lleure dels seus fills disminuïts varen iniciar un projecte, l'estiu de 1996, juntament amb un grup de joves voluntàries que s'ha anat desenvolupant al llarg d'aquests anys. Han fet activitats ben diverses: acampades, colònies, casals, tallers, competicions esportives, balls, excursions, festes, dinars de germanor, xerrades, etc. Inicialment, aquesta iniciativa s'anomenà Esplai Juvenil de la Mare de Déu del Mont. L'alcalde de la població de Vilatenim va oferir un local de l'edifici del Consell Municipal a l'associació de lleure, que prengué, definitivament, el nom El Dofí. Una de les seves fundadores, i primera presidenta de l'entitat, fou precisament Pilar Brugués Mompel.

En els darrers anys, l'Associació Altem ha anat continuant treballant per les persones amb discapacitat. Hi havia l'aspecte laboral i la sortida de l'escola, que preocupava des de feia temps. És una situació semblant a la que viuran altres associacions, ja que una vegada resolt l'aspecte escolar el que preocupa és la inserció dins el món laboral de la persona amb discapacitat. Així doncs, l'Associació va crear el 1983 un taller ocupacional, residència i centre de dia. L'anomenaren Les Acàcies.

¹¹⁹⁵ "Dos mestres de La Salle de Figueres guanyen el premi Alt Empordà de Pedagogia". *Punt Diari* (14 de desembre de 1990). Pàg. 22.

Pel que fa a l'Associació Altem, duu a terme un procés de reconversió, de manera que deixa de funcionar com a tal el 31 de desembre de 1999. El 24 de novembre es va acordar convertir-la en Fundació, i l'1 de gener de 2000 es va fer efectiva la reconversió definitiva.

En el període 1982-1986, l'aleshores cap dels Serveis Territorials d'Ensenyament a Girona, Irene Rigau, ja havia ofert la possibilitat de comprar l'edifici escolar i els terrenys que l'acompanyaven a l'Associació Altem. El centre ja estava incorporat a la xarxa de centres públics d'educació especial i, per tant, l'Associació no hi tenia ni vinculació ni obligació de continuar fent-se càrrec de les despeses que això suposava. Finalment, uns quants anys més tard, tots els béns de què disposava l'escola, els terrenys i una part de l'edifici van ser transferits per Altem, que n'eren formalment els propietaris, a la Generalitat de Catalunya el 4 de març de 1995. L'operació es va valorar en uns 56 milions de pessetes que la Generalitat pagà a Altem en dos terminis anuals. L'operació va permetre sanejar l'economia d'Altem, que passava moments força complicats:¹¹⁹⁶ els darrers anys de l'Associació, abans no es constitueix la Fundació, també estaven marcats per actes benèfics i campanyes de recaptació de diners.¹¹⁹⁷ Precisament, fins a aquesta data, l'Associació Altem s'havia fet càrrec del manteniment, la neteja, els subministres, etc. de l'escola.

Avui disposa d'un centre assistencial al Mas de les Garces (finca Les Acàcies), al terme municipal del Far d'Empordà, i d'un centre laboral, a Figueres mateix, al carrer Itàlia, 6. A més del centre especial de treball, disposa també d'una residència per a deficients profunds. El taller de manipulats i la piscina es van crear al llarg dels anys 1983 i 1984. L'any següent es van construir algunes dependències per als disminuïts profunds i unes habitacions per a la nova residència, que s'aniria ampliant els anys següents.

¹¹⁹⁶ SAYERAS, R. "La Generalitat comprarà l'escola d'educació especial Mare de Déu del Mont, propietat d'Altem". *Punt Diari* (9 de març de 1995). Pàg. 8.

¹¹⁹⁷ "L'Altem reuneix 700 persones en un ball benèfic a Figueres". *Punt Diari* (23 de desembre de 1993). Pàg. 54.

ABADAL, E. "Raimon, Lluís Llach i Victòria dels Àngels actuaran al març i a l'abril a Figueres". *Punt Diari* (3 de febrer de 1994). Pàg. 24.

PLANAS, X. "Els Valldemosa, atractiu de la vetllada «Mallorca es presenta», avui a Figueres". *Punt Diari* (29 d'octubre de 1994). Pàg. 25.

La Fundació Privada Altem explica avui, en la seva pàgina web, qui són: "Una entitat d'àmbit comarcal, sense finalitat de lucre, que des de l'any 1968 es dedica a l'atenció de les persones amb disminució psíquica de Figueres i de la comarca de l'Alt Empordà. La nostra missió fonamental és aconseguir millorar la qualitat de vida de les persones amb disminució psíquica. Dades Generals: Usuaris, 125; Personal contractat, 70; Persones amb disminució contractades, 40".¹¹⁹⁸ Fou declarada Entitat d'Utilitat Pública el 1986 i reconeguda per la Generalitat de Catalunya per la seva trajectòria i treball, el 7 de juliol de 2003.

El curs 1999-2000, amb motiu de la celebració del 25è aniversari del centre, M. Pilar Padrosa, a l'editorial de la revista *Retalls*, núm. 8, feia síntesi del que havien estat tots aquests anys, i ressaltava el següent:¹¹⁹⁹

"Amb el temps l'escola ha tingut un creixement molt notable. Per exemple el nombre d'alumnes s'ha anat incrementant i s'ha passat dels vint i escaig primers als 74 que avui hi ha matriculats. El mateix ha succeït amb el professorat, que ha augmentat significativament, pensem que de les tres mestres i les dues educadores del primer curs ha passat als 23 professionals que hi ha actualment. Igualment ha passat amb les instal·lacions ja que s'han portat a terme tres ampliacions de la construcció primitiva.

Les activitats s'han multiplicat de la mateixa manera. Sortides pedagògiques, culturals o lúdiques d'un dia de durada. Diverses vegades s'han organitzat estades a cases de colònies o camps d'aprenentatge. Alguns alumnes han tingut l'oportunitat d'assistir a curssets d'esquí a la neu (Candanchú, Andorra, Puigcerdà). Des de fa tres anys alguns alumnes han realitzat una excursió d'una setmana de durada a llocs tan bonics com Xàbia (Alacant), Noja (Santander), Sansenxo (Galícia).

Des d'un bon principi s'ha potenciat l'esport i, en aquest sentit, fa molts anys que es participa en els Campionats Territorials, en els Campionats de Catalunya, a les Jornades Escolars que organitza l'ACELL (Associació Catalana d'Esports i Lleure). A partir de 1992 s'ha participat en els Jocs Special Olympics a Vilanova i la Geltrú/Barcelona, a Granollers i a Reus. Arran d'aquestes participacions hi ha hagut alguns alumnes que han assistit a llocs tan allunyats com Sevilla, París, Toronto (Canadà), Connecticut (Estats Units).

El col·legi compta amb dues corals que amenitzen les nostres festes, i a través dels anys s'han celebrat moltes representacions musicals, rítmiques i teatrals que han fet ressaltar, sens dubte, les nostres celebracions. Amb el mateix caire s'han ballat un munt de danses tradicionals.

En fer una enumeració de les activitats d'aquesta escola, no podem oblidar-nos de les noves tecnologies que estan presents en el nostre centre en forma d'una aula d'informàtica que té els últims avenços tecnològics, i a la qual assisteixen tots els nens i nenes de forma setmanal, amb els seus mestres [...].¹²⁰⁰

¹¹⁹⁸ FUNDACIÓ PRIVADA ALTEM. Qui som? 2005. <<http://www.fundacioaltem.org>> (9 d'agost de 2005)

¹¹⁹⁹ Una lectura del llibre BERNILS BACH, J. M. (2000). *25 anys de l'escola d'educació especial Mare de Déu del Mont*. Vilafant: Ajuntament de Vilafant, amb el suport de la Diputació de Girona, permet aprofundir molt millor i d'una manera molt exhaustiva en el recull d'activitats en què el centre ha participat al llarg de tots aquests anys.

¹²⁰⁰ PADROSA (2000). "Editorial". *Revista Retalls*. Núm. 8. Especial 25è aniversari. Centre Mare de Déu del Mont. Pàg. 1.

El centre Mare de Déu del Mont és, proporcionalment, un dels centres que més ha crescut de les comarques de Girona des de la seva creació. No només ha crescut amb nombre d'alumnes, hi ha hagut un creixement personal —que no es mesura quantitativament— de les persones que al llarg de tots aquests anys han participat en la creació i la consolidació d'aquest centre, perquè, tal com apunta la seva actual directora, M. Pilar Padrosa: “[...] han contribuït a la bona marxa del centre, i que d’una manera directa o indirecta han ajudat a la formació dels/les alumnes, que, en definitiva, és l’objectiu primordial d’aquesta institució”. Al cap i a la fi les institucions les fan les persones, i sense elles res no seria el mateix.

2.2.4. El Centre Públic d'Educació Especial Ventijol, a Blanes (La Selva)¹²⁰¹

A principis de juny de 1968 es va dur a terme una reunió amb diverses persones al Servei de Càritas de la parròquia de Santa Maria de Blanes. En aquesta primera reunió hi havia presents, entre d’altres, Joaquim Torra i Fàbregas, enginyer de SAFA, que va ser la persona que va exposar la problemàtica;¹²⁰² mossèn Miquel Ayats, rector de la parròquia de Santa Maria de Blanes; Salvador Martorell, directiu de SAFA; Bonaventura Suñer, també enginyer de SAFA, i l’assistent social Maria Concepció Requena,¹²⁰³ que va iniciar un cens de disminuïts de la població de

¹²⁰¹ JORDI KEMNER ETCHEVERRY va ser director del CPEE Ventijol (1982-1997). Va morir el 13 de juliol de 1997, mentre feia una bonica caminada pels entorns del Montseny en companyia d’uns amics, una activitat que en Jordi havia fet un munt de vegades. Un fulminant atac de cor li prengué la vida. Vaig tenir el privilegi de compartir amb ell moltes estones de treball educatiu mentre jo també era director al CPEE Els Àngels de Palamós. L’any 1994, mentre el centre celebrava els seus 25 anys d’història, en Jordi va publicar en alguna revista local alguns passatges de la història del centre que havia dirigit. Sabíem que estava preparant algun document més complet sobre la història de l’educació especial a Blanes i comarca, però durant molt de temps —i després del seu traspàs— no en vam tenir constància. En Xavier Hernàez i Rioja, actual director del CPEE Ventijol de Blanes, l’estiu de 2005 em va facilitar uns disquets que havia trobat a l’escola i que tenia constància que en Jordi havia confeccionat. Hi havia un problema. Els documents estaven fets amb un programa que avui no s’utilitza: el Framework III, de la casa Asthon-Tate. Vam intentar descodificar els documents de text, i finalment vam aconseguir poder llegir alguna cosa. Efectivament, hi havia tot un recull sobre els 25 anys d’història del centre Ventijol. Si bé no m’han servit per confeccionar majoritàriament la història d’aquest centre, sí que m’han estat útils per contrastar algunes dades que ja tenia, per aportar alguna informació nova, i sobretot perquè, malgrat que en Jordi ens va deixar fa uns anys, sí que d’alguna manera la seva veu també és present en una recerca que ell va tenir coneixement que jo estava realitzant molt abans de morir.

A finals de l’estiu de 2005, mentre revisava algunes dades i imprecisions que em mancaven de l’escola Ventijol, vaig trobar —per casualitat— una carpeta que no estava registrada a l’Arxiu Municipal de Blanes. Hi havia documents d’en Jordi, molt semblants als que jo, uns mesos abans, havia descodificat. Tot el que finalment vaig trobar em va servir per arrodonir i polir molts dels passatges de la història d’aquest centre.

¹²⁰² La problemàtica que va exposar Joaquim Torra, dirigint-se a Concepció Requena, fou la de cercar deu *subnormals* de la població amb la idea de trobar-los i així iniciar un pla per a la construcció d’una escola. És a dir, que com a encàrrec Concepció Requena havia de trobar aquests deu infants per iniciar tot aquest treball. Aquest treball va coincidir, amb el temps, amb l’establiment per part de la Seguritat Social de l’assistència a menors subnormals amb la creació de la prestació per fill subnormal de 1.500 pessetes.

¹²⁰³ MARIA CONCEPCIÓ REQUENA, l’any 1967, va rebre l’encàrrec de la important empresa tèxtil establerta a Blanes SAFA (Sociedad Anónima de Fibras Artificiales) de fer un estudi per detectar les principals necessitats dels treballadors de l’empresa. Maria Concepció Requena vivia a Barcelona. La feina que li van proposar era molt singular, ja que

Blanes que a més s'amplià a la comarca (Selva marítima i Maresme Nord). L'encàrrec concret de treballar per a les persones amb discapacitat a la comarca nasqué d'aquests trobades que hi van haver, aixoplugats per Càritas.

Tot just a principis d'aquell mateix mes s'havia constituït l'obra de Càritas Parroquial a Blanes, i s'havien fet les primeres reunions per poder posar en marxa el servei.¹²⁰⁴ Algunes de les cartes que havien sortit publicades als mitjans de comunicació local ressaltaven el següent: "Asimismo, se están realizando las gestiones oportunas para montar una Escuela especializada para niños retrasados. Con este fin, se ruega a los Padres de dichos niños que puedan interesarles el correspondiente tipo de enseñanza, se presenten en CÁRITAS PARROQUIAL, sito en el «Centre Catòlic», abierto los martes y los viernes de 7 a 8,30 de la tarde, a los efectos de la debida información."¹²⁰⁵

Una figura clau en aquest procés serà Maria Concepció Requena, assistent social. Als anys seixanta i setanta, la feina dels assistents socials va significar un important impuls en moltes de les associacions que s'anaven creant no només en l'àmbit de la discapacitat: aquesta línia de treball social es va centrar bàsicament en l'atenció a les persones grans i els infants, d'una manera genèrica, tot i que en el cas concret de Blanes el treball se situa pròpiament en l'àmbit dels infants.¹²⁰⁶ El treball es vehicula, sovint, també des de les parròquies. La intervenció dels serveis de Càritas són bàsics per entendre aquest procés de transformació. Maria Concepció Requena, en un article que va publicar a la revista professional del

provenia d'André Maquart, director francès de SAFA, que estava interessat amb la qüestió social i que en aquell moment havia arribat a Blanes. Es tractava d'una persona molt preocupada pels temes socials i amb una verdadera vocació altruista. Maria Concepció Requena va plantejar fer aquest estudi en l'àmbit de tota la població, i no únicament dels treballadors de l'empresa. L'any 1970, i després d'una vaga "salvatge", André Maquart va haver de deixar el càrrec per motius de salut. Va ser substituït per Jean Aimé Crozet. Maria Concepció Requena es va mantenir a l'empresa fins a principis dels vuitanta, moment em què accedeix a treballar a l'Ajuntament de Barcelona. Mentre estigué vinculada amb l'empresa SAFA col·laborà en nombroses tasques socials relacionades amb la població. L'any 1923, el grup familiar Vilà, que l'any 1906 havia fundat la Sociedad Española de Seda Viscosa, pionera a Espanya de les fibres artificials, es va unir al grup industrial francès Guillet. Aquesta unió va donar lloc a l'empresa SAFA. L'empresa SAFA, des de la seva creació l'any 1923, participà activament en la dinamització i evolució de la zona. Avui dia el present i el futur d'aquesta empresa estan sota la societat NYLSTAR.

¹²⁰⁴ "Cáritas Parroquial en Blanes". *Villa de Blanes* [Portavoz informativo de la Jefatura Local del Movimiento]. Núm. 27(1968). Pàg. 10.

¹²⁰⁵ "Cáritas parroquial". *Recull*. Núm. 1101 (20/07/1968). "Cáritas parroquial". *Villa de Blanes* [Portavoz informativo de la Jefatura Local del Movimiento]. Núm. 28 (juliol de 1968). Pàg. 5.

¹²⁰⁶ Maria Concepció Requena recorda el treball fet en els seus inicis a Blanes, a partir de l'atenció dels infants, però plantejant alhora que hi ha una població d'adults amb deficiències que també s'havia de tractar. Fou ella mateixa qui proposà per primera vegada que s'havia de fer alguna cosa per als adults, tot i que no serà fins a l'any 1975 que s'inicien les primeres activitats.

Col·legi d'Assistents Socials, núm. 51, de data de juliol de 1973, i que la revista *Blanda* —publicació de l'Arxiu Municipal de Blanes— va tornar a reproduir íntegrament anys més tard, sobre la feina d'aquells primers anys i en concret sobre les tasques que va realitzar amb els discapacitats, deia textualment el següent:

"Subnormales: Fueron varios los padres que, afectados por este problema, empezaron a preocuparse en este asunto, desde mediados de 1968, solicitando a la asistente social que colaborase con ellos para conocer el número de subnormales que existía en Blanes y su comarca ya que no había censo alguno de los mismos. Para efectuarlo, mantuve diversas entrevistas con médicos y maestros y se convocó una primera reunión de todas las familias afectadas detectadas, con asistencia del alcalde de la población y otros interesados. Describir al detalle todo lo efectuado por el grupo de padres afectados, por las personas que colaboran con ellos y por la asistente social sería largo y podría ser objeto de un escrito dedicado al tema. Baste decir que en marzo de 1969 empezaron a funcionar unas clases especializadas ubicadas en aulas de una de las escuelas nacionales, a las que posteriormente se añadió una guardería para profundos y un pretaller para los mayores de 15 años. El número de afectados, de los que hasta ahora se tiene noticia en Blanes y pueblos limítrofes (Malgrat, Tordera, Palafróls, Lloret del Mar y Tossa de Mar), se eleva casi al centenar; asisten a las clases, en régimen de media pensión, unos 40 niños. En vista del aumento de trabajo que todo iba suponiendo, la Asociación Pro-Subnormales, creada recientemente, comprendió la necesidad de contar con un asistente social que trabajase al menos durante media jornada en este campo; hace varios meses contrató los servicios de una asistente social".¹²⁰⁷

Va estar vinculada amb el centre fins a l'any 1970. La va precedir Margarita Casaus, que només hi estigué un any i que quedà integrada a l'Associació a causa de la retirada parcial de M. Concepció Requena. Precisament l'assistent social a què es refereix en aquesta explicació M. Concepció Requena és Justina Vallès, que hi va estar des del 1972 fins a l'any 1976. M. Concepció Requena mai no fou membre de la plantilla del centre, ja que sempre estigué contractada per l'empresa SAFA de Blanes; no obstant això, la seva implicació i el seu treball envers l'Associació foren enormes i significà l'inici de l'atenció a les persones amb discapacitat a Blanes i comarca. Al llarg dels anys han anat passant pel centre diferents persones i equips vinculats amb el treball social.

Posteriorment, hi haurà la implicació d'altres persones davant la problemàtica que es genera a Blanes i comarca per primera vegada. En les múltiples reunions que es fan, hi són presents també l'alcalde de Blanes d'aquell moment, Domènec

¹²⁰⁷ REQUENA, M. C. (1999). "Cinc anys de treball social en un poble de la costa (Blanes 1967-1971). Presentació del Sr. Domènec Valls". *Revista Blanda* [Publicació de l'Arxiu Municipal de Blanes]. Núm. 2. Pàg. 81-93.

Un altre article publicat en aquesta mateixa revista complementa l'anterior, de manera que hom es pot fer la idea de quines eren les tasques que duia a terme una assistent social en la dècada dels seixanta, de la veu de la seva autora, M. Concepció Requena:

REQUENA, M. C. (2004). "El Blanes dels anys seixanta «Petites històries de vida»". *Revista Blanda* [Publicació de l'Arxiu Municipal de Blanes]. Núm. 7. Pàg. 93-107.

Valls i Coll;¹²⁰⁸ mossèn Miquel Ayats, rector de la parròquia de Santa Maria de Blanes; el pare Senén Martínez, del col·legi de Santa Maria;¹²⁰⁹ l'inspector de Primer Ensenyament a Blanes Artur Calsina;¹²¹⁰ i, sempre, en aquells primers moments, l'assistent social, Maria Concepció Requena. Es dugueren a terme un munt d'entrevistes i visites amb diverses institucions i persones representatives de la vida social i institucional de Blanes: Joan Roquer i Vilar, director del Grup Escolar Joaquim Ruyra; Aurora i Josep Serra, mestres del Grup Escolar Joaquim Ruyra; religiosos del Col·legi Santa Maria i Cor de Maria; Parvulari Viana; la Secció Femenina de la Falange, i els metges Xavier Brunet i Miquel Macip, entre d'altres.

Es planteja per primera vegada la problemàtica de la persona amb discapacitats que afecta algunes famílies de la població. Com passava en altres comarques, aquests nens i nenes estaven a les cases sense rebre, majoritàriament, cap tipus d'atenció educativa.

Es van fer, al llarg d'aquest any, diverses reunions. Maria Concepció Requena va dirigir tot el procés, ja que l'encàrrec principal que va rebre, el juliol de 1968, fou el de fer un estudi sobre quants nens deficients hi havia a Blanes. Es va crear un grup de treball format per¹²¹¹ Güelfo Zola, Ramon Pagès, Josep Maria Divisón,

¹²⁰⁸ DOMÈNEC VALLS I COLL (Olot, 1923) fou alcalde i cap local de Blanes des de l'any 1963 fins al 1973. Havia nascut a Olot l'any 1923. L'any 1940 es va traslladar a Blanes. La família tenia un taller mecànic (un dels seus treballadors fou Joan Ferrer, membre de la Junta d'Aspronis i un dels primers col·laboradors de l'associació). Havia estat també diputat provincial (1971-1973) i membre del consell provincial del Movimiento en representació dels consells locals (1966-1973). L'any 1965 va rebre la medalla d'or de l'orde de Cisneros. L'any 1977 va ser candidat pel partit polític Unión de Centro Democrático. Ha estat una persona molt compromesa amb Blanes. El seu fill, Josep Valls i Ribas, ha estat gerent de l'Associació Aspronis i de la Fundació Juan Riu. Josep Valls té una filla amb discapacitat.

¹²⁰⁹ Actualment, el COL·LEGI SANTA MARIA DE BLANES és un centre privat concertat de la congregació de religiosos Fills de la Sagrada Família, fundada pel beat Josep Manyanet i Vives, congregació dedicada principalment a l'educació cristiana de les famílies a través de l'educació, sota el guiatge de la Sagrada Família de Natzaret. És un centre educatiu històric no només a Blanes sinó a les nostres comarques. El 20 de setembre de 1864, la Sociedad Blandense para la Educación va construir als afores de la població el Colegio Blandense. L'any 1896, el pare Manyanet es féu càrrec de l'escola, que passà a anomenar-se Santa Maria de Blanes. Tingué moments força difícils durant el període de la Guerra Civil. L'any 1940, després que els *padres* es van veure obligats a deixar el centre l'any 1936, el centre es va reobrir amb el nom d'Academia de Santa Maria. No serà fins a l'any 1954 que els *padres* tornen al centre. L'any 1969 es va constituir el centre nou al carrer de la Salut, i d'aquet any data la formació de la cobla infantil, que fou la primera de tot Catalunya, un aspecte, el musical, en què ha destacat aquesta centenària institució educativa. El pare SENÉN MARTÍNEZ, que era originari de Mèxic, donà molta empenta a l'Associació en moments complicats. El seu optimisme, la seva vitalitat, energia i l'entusiasme que transmetia els foren d'ajuda en moments difícils. Fou un referent important en aquells inicis. Era una persona amb estudis. Malauradament no hi estigué gaires anys perquè tornà al seu país d'origen per crear noves parròquies i centres lligats a la seva congregació.

¹²¹⁰ L'inspector d'aquesta Zona IV, que corresponia, entre d'altres, a les poblacions de Blanes, Lloret de Mar, Tossa de Mar, Vidreres, etc, fou Justo Fonseca Gil, que hi estigué des de gener de 1968 fins a gener de 1970. Els dos darrers mesos, l'inspector fou Artur Calsina, però deixa de ser l'inspector en cap el novembre de 1969 per ser el delegat del Ministeri d'Educació i Ciència a Girona, i en aquest moment el substitueix com a inspector en cap Justo Fonseca, que ho serà del desembre de 1969 a l'agost de 1970; el succeeix la inspectora en cap, Anna Maria Oriol.

¹²¹¹ VALLS I RIBAS, J. (1972). "Coneixes allò que hi ha a Blanes? Escola especialitzada Mare de Déu de l'Esperança". *Recull*. Núm. 1194. Pàg. 9.

Montserrat Bernat, Remei Puig, Fèlix Roca, Josep Maria Borràs, Pere Puig, Carme Rodríguez, Lluís Ponsdomènech, Vicenç Albertí, Joan Ferrer,¹²¹² Jordi Soler, Maria Sanchis, Carme Comas i el Pare Senén, de la Sagrada Família. Aquest grup de persones va començar a dissenyar un projecte amb tres objectius fonamentals:

1. Elaborar un cens dels nens i nenes deficients que hi havia a la comarca.
2. Conscienciar el sector públic i privat davant la problemàtica de la persona amb deficiències.
3. Promoure una sèrie de serveis educatius que donessin una resposta adequada a les necessitats de tots aquests nens amb deficiències.

Durant aquest temps, Maria Concepció Requena va mantenir contactes amb l'associació ASPANIN¹²¹³ de Badalona a través de Pepita Samsó, que era l'assistent social de l'entitat, que estava sota la direcció de Josep Padrós. Aquí va conèixer el treball de l'Institut d'Orientació Psicopedagògica que l'Associació tenia en aquell moment. Però sobretot també es partia de la coneixença del treball fet a Girona per l'Associació Àngelus que ja havia creat el centre de Sarrià de Dalt; s'havien mantingut alguns contactes amb Ramon Noguera, president de l'Associació Àngelus, i amb Paquita Desvilar, també de l'associació Àngelus.

Mossèn Josep Ramírez i Carles, que era el consiliari de l'Associació Àngelus de Girona —era fill de Blanes i coneixia de prop la realitat de les persones amb

¹²¹² En aquests primers anys, JOAN FERRER era, juntament amb la seva esposa, MONTSERRAT BERNAT, col·laborador de la Junta, tot i que eren membres de ple dret i vertaders puntals del treball d'Aspronis al llarg dels seus primers anys d'història. Que Joan Ferrer i la seva esposa Montserrat Bernat estiguessin vinculats amb l'Associació fou degut a la petició feta per l'aleshores alcalde de Blanes, Domènec Valls, i el mossèn de la parròquia de Santa Maria, Miquel Ayats, que havien anat a trobar-los per demanar-los la seva implicació i ajuda. L'any 1978, per motius de salut de Joan Ferrer, deixaren d'estar vinculats amb l'Associació (l'Associació Aspronis va comunicar finalment, el 21 de juny de 1979, als seus membres que Joan Ferrer i Montserrat Bernat havien decidit presentar per motius personals la seva dimissió irrevocable i que calia trobar una solució). No es tractava de pares afectats, es tractava d'un matrimoni que va participar activament de la vida associativa de la població. Joan Ferrer havia treballat en el taller mecànic que tenia l'alcalde Domènec Valls i Coll. Visqué una intensa activitat política dins el consistori blanenc durant els anys 1987 a 2003. Havia tingut responsabilitats com a regidor, estigué al càrrec del cartipàs de Serveis Socials (1987-1991, com a regidor de Serveis Socials, pròpiament; del 1995-2003 com a regidor de Serveis, d'una manera més genèrica. Dels anys 1991-1995 estigué a l'oposició). Deixà la política l'any 2003.

En els inicis de l'Associació, Joan Ferrer anava per les cases buscant nens amb deficiències. L'acompanyava Salvador Reynaldos, que portava el cotxe, ja que Joan Ferrer no tenia carnet de conduir (l'any 1978, Salvador Reynaldos fou nomenat soci d'honor a títol pòstum, ja que va morir el 1977. Havia estat un gran col·laborador en els inicis i també el "presentador" en els sopars benèfics que l'associació organitzà durant uns anys). Les situacions que s'havien arribat a trobar eren francament desesperants: nens lligats, encadenats, amagats, alguns que no havien arribat a sortir mai de casa seva. Vertaderes situacions que de mica en mica van anar desapareixent però que en els inicis de l'Associació foren, malauradament, habituals.

¹²¹³ Precisament, per donar nom a la seva associació, l'Associació Aspronis va seguir el model de l'estructura de les sigles de l'associació ASPANIN (Asociación de Padres de Niños Inadaptados).

discapacitat, ja que tenia un germà amb la síndrome de Down—, a través de *Recull*, l'agost de 1968 va fer una crida als ciutadans perquè seguissin següís l'exemple de Mater Dei, i va aprofitar per anunciar una reunió amb pares afectats el 9 de setembre de 1968 a l'Ajuntament de Blanes. La carta, que també va sortir publicada a *Villa de Blanes*, en castellà,¹²¹⁴ deia el següent:

“La nostra època ha vist néixer en tots els àmbits una preocupació universal pel problema dels nens subnormals. Dolorosa realitat que a totes bandes està promovent moviments, associacions, teories d'autèntic rigor científic, estudis, sistemes d'ajut i tota una gamma de solucions pràctiques.

Les comarques de Girona, de reconeguda sensibilitat humana i fina sincronització amb els problemes del nostre temps, no podien desentendre's d'aquesta realitat ni de les solucions que hom mira d'aportar-hi. Fa quatre anys que a la capital funciona l'Associació Protectora de Nens Subnormals «ANGELUS»; aquesta compta ja amb una escola, l'ESCOLA «MATER DEI», a Sarrià de Dalt, que dona molts bons resultats i és de molta eficàcia.

Però no n'hi ha prou que a Girona capital les coses vagin bé. Cal que això passi a totes les comarques; per això s'ha pensat a crear escoles per l'estil de «MATER DEI» en diversos llocs de la nostra geografia. Ara ja n'hi ha una a Figueres, a Olot, a Banyoles i està en estudi la de Ripoll.

El proper dia 9 de Setembre hi haurà una reunió, a l'Ajuntament, dels pares de nens afectats; serà a les 10 del vespre i es tractarà de la possibilitat de crear una escola d'aquestes a la nostra població. Es convida a tots els interessats.

«RECULL», en un sincer desig de col·laborar a tan gran empresa, publica una bonica lletra de l'Espinàs per despertar la sensibilitat de la gent i fer-nos tots una mica més responsables d'aquesta trista realitat que és l'abandó en què fins ara han estat aquests infants, tan persones i tan fills de Déu com nosaltres... o qui sap si una mica més i tot.”¹²¹⁵

La reunió finalment es va fer al Centre Catòlic de Blanes, que era un local de la parròquia de Santa Maria de Blanes. I a partir d'aquesta reunió i d'altres trobades que hi van haver, es constitueix la primera Junta,¹²¹⁶ el novembre de 1968, formada per Güelfo Zola i Maynou, president; Ramon Aregall Abancó, secretari; Alcía Ramos Contreras, tesorera, i els vocals Maria Juan Albiol, Emilio Guerrero Palomares, Josep Toribio Sánchez, Antoni Domínguez Mesa, Lluís Tremoleda Bos, Joaquim Torra Fàbregas i Salvador Martorell Roura (aquests dos darrers eren directius de l'empresa SAFA).

El mes de novembre de 1968, l'inspector de Primera Ensenyança, Justo Fonseca, confirma que s'arriba a un acord amb l'Ajuntament de Blanes per adaptar unes aules del grup escolar Joaquim Ruyra. El sentiment que hi havia a Blanes quedà recollit en un retall de premsa que sortí publicat el desembre de 1968. Hi

¹²¹⁴ RAMÍREZ CARLES, J. (1968). “El problema de los subnormales”. *Villa de Blanes* [Portavoz informativo de la Jefatura Local del Movimiento]. Any III. Núm. 29. Pàg. 7.

¹²¹⁵ RAMÍREZ, J. “Els infants subnormals: una crida”. *Recull*. Núm. 1104 (31 d'agost de 1968). Pàg. 6.

¹²¹⁶ ABRIL ROIG, J. (1968). “Mi tercer hombre. Güelfo Zola i Maynou”. *Recull*. Any XXXIX. Núm. 1.111. Pàg. 9.

havia una satisfacció plena per resoldre un problema que era evident que preocupava (o almenys començava a preocupar la societat):

"A nosotros, que seguimos de cerca, e incluso participamos en lograr la pronta puesta en funcionamiento de la escuela de Subnormales, nos complace poder dar la breve noticia esperanzadora de que se puede ya dar como realidad, la apertura del Centro destinado a la formación de los niños de capacidad disminuida. No podemos menos de repetir una vez más, la importancia de esta obra que va a comenzar y a cuantos trabajan calladamente, infatigablemente, para su logro, les deseamos pronto y efectivos éxitos y ponemos las páginas de nuestra publicación a su entera disposición. Haciéndonos eco del deseo de quienes llevan la dirección de la Escuela, dirigimos desde aquí un llamamiento a cuantos puedan ayudar, en una u otra forma, al término feliz del necesario y humanitario Centro. Blanes no debe ignorar esta magnífica obra, no puede hacerse el sordo. Cualquier ayuda por mínima que sea, será bien recibida. No defraudemos a los pequeñuelos que, en su ignorancia, llegarán a saber de una forma u otra, como los hemos tratado cuando precisaban de nuestra ayuda."¹²¹⁷

A finals de desembre l'escola era gairebé ja una realitat, però hi havia una certa desconfiança entre els membres de la Junta. No s'acabaven de veure gaire clares les coses, ja que la cohabitació de personal dependent del Ministeri i el personal propi contractat creava certs problemes d'entesa entre ells; i d'altra banda, les visions distants i sovint contraposades entre pares i professionals també suposaven friccions constants entre dues visions de com s'havien d'atendre aquests nois i noies, qüestió que plantejava molts interrogants per a ambdós col·lectius. El febrer de 1969, a la sala d'actes de l'Ajuntament de Blanes, es fa una reunió en què s'acorda constituir una nova Junta de Gestió formada bàsicament per col·laboradors i no tant per pares afectats, com succeïa fins aleshores. L'anterior junta que hi havia, formada per famílies afectades, no es veia en cor de continuar: "Se insiste que los padres afectados deben ser los responsables máximos, pero se cree más oportuno para una mayor eficacia, que otras personas más preparadas y acostumbradas a actuar se ocupen de la puesta en marcha y continuidad de todo".¹²¹⁸ Hi ha, per tant, la implicació de la societat civil.

Aquesta junta de gestió és l'embrió del que quatre anys més tard serà l'Associació Pro Subnormals de Blanes i Comarca Aspronis, que es va crear el 8 de març de 1973 amb el número 224 en el Registre d'Associacions Provincial, i el 13.179 en el Registre Nacional. El 7 de novembre d'aquell mateix any aprovaren els

¹²¹⁷ REDACCIÓ (1968). "La escuela de subnormales". *Villa de Blanes* [Portavoz informativo de la Jefatura Local del Movimiento]. Any III. Núm. 33. Pàg. 13.

¹²¹⁸ *Boletín de información para los socios. Asociación Pro-Niños Subnormales —Blanes y comarca—*. Núm. 7. Any 1978. Pàg. 2. Font: AMBL.

seus primers estatuts. L'Associació Aspronis es va constituir amb la finalitat general d'atendre els casos de discapacitats psíquics començant l'actuació en tres fronts diferents però alhora complementaris: "Incidència en el cos social amb l'objectiu d'aconseguir una total conscienciació de la societat per tal d'acceptar les persones disminuïdes i col·laborar amb el reconeixement i exercici dels seus drets; promoure la creació de serveis per aconseguir una millor qualitat de vida; creació directa de serveis, davant l'existència d'opcions realitzades per la pròpia administració."¹²¹⁹

Això es traduí en una sèrie de punts que quedaren recollits en l'article 4 dels seus estatuts, i que en marcaren no només la trajectòria, sinó l'activitat com a associació:

- a) Despertar la conciencia pública sobre este problema en el aspecto social y familiar
- b) Confeccionar un censo de los niños afectados que existen en la comarca.
- c) Fomentar los estudios referentes a rehabilitación y educación
- d) Dar orientaciones y normas de conducta a seguir en el trato de tales niños, facilitándolas a sus padres o personas que los tengan a su cargo.
- e) Fomentar la fundación de centros de asistencia, escuelas de enseñanza, y talleres de aprendizaje y formación profesional de niños subnormales, colaborando con los ya existentes.
- f) Terminada la formación profesional del adolescente y desarrolladas al máximo sus facultades, facilitar su adaptación social, procurándole un trabajo que le represente un estímulo moral y compensación económica.
- g) Buscar la colaboración de empresas públicas y privadas que puedan proporcionar puestos de trabajo, seleccionando previamente a los aspirantes, según sus aptitudes.
- h) Facilitarles formación religiosa de acuerdo con sus padres
- i) Cooperar con otras Asociaciones similares, para obtener unidos el mejor logro de sus fines, tanto en el ámbito local, provincial y regional como en el nacional."¹²²⁰

El nom d'Aspronis respon a les sigles d'Asociación pro Niños Subnormales de Blanes y Comarca. Anys més tard, i a partir d'una proposta que va fer Joan Ferrer (membre de la Junta) amb l'objectiu de donar a conèixer l'Associació i fer-ne, en certa manera, publicitat, sorgeix el joc de combinacions de paraules de les principals poblacions de l'àmbit d'incidència i es construeixen les sigles de l'Associació:

¹²¹⁹ DIVERSOS AUTORS (1998). *Aspronis-30 anys*. Pàg. 12.

¹²²⁰ Carpeta Aspronis. "Estatutos de la Asociación Pro-Niños Subnormales de Blanes y Comarca – Aspronis". 7 de novembre de 1973. Font: AMBL.

M	A	LGRAT
TO	S	SA
	P	ALAFOLLS
LLO	R	ET
T	O	RDERA
BLA	N	ES
	I	NFANTS
	S	UBNORMALS

**QUADRE 66. El nom de l'Associació ASPRONIS com un joc de paraules.
Font: AML. Carpeta Aspronis.**

A diferència d'altres centres d'educació especial de les comarques de Girona, hi ha una important implicació de les poblacions veïnes, fins i tot del Maresme,¹²²¹ que tot i que administrativament formen part de la demarcació de Barcelona, tenen una important vinculació amb la comarca veïna: poblacions com Malgrat i Palafolls, tot i no ser de Girona des d'un punt de vista administratiu, són poblacions que pertanyen a la diòcesi de Girona.

L'Associació Aspronis és l'eix al voltant del qual es va construir el que serà l'atenció a les persones amb discapacitats a les comarques de la Selva sud i el Maresme. Tot un seguit de persones participaren en la creació tant de les primeres aules de Blanes i comarca com de la futura Associació. El qui fou director d'aquest centre, durant els anys 1982-1997, Jordi Kemner Etcheverry, ho descriu amb les paraules següents (va iniciar la direcció del centre el 1982, quan encara eren al grup escolar Valldolig):

"L'Assistent Social Srta. María Concepció Requena, que va dirigir el procés de gestació amb notable sensibilitat i sentit de futur.

El Sr. Joan Ferrer i Ferrer (i la seva dona Sra. Montserrat Bernat) per la seva constància i disponibilitat.

La Srta. María Sanchís Domènech per la seva abnegació en la tasca quotidiana amb els alumnes.

¹²²¹ Per circumstàncies històriques, l'escola va atendre alumnes de la comarca del Maresme nord. El curs 1987-1988 hi havia escolaritzats setze alumnes que pertanyien a la província de Barcelona, alumnes de les poblacions de Pineda de Mar, Malgrat de Mar, Palafolls i Tordera. El que avui és l'actual Centre Públic d'Educació Especial Horitzó de Pineda de Mar es va crear el 1978 com una fundació privada (MARPI), que va passar a pública el 1988 (tot i que en el període 1978-1983 l'escola va ser centre d'educació especial privat-concertat). L'any 1985 hi hagué quatre centres que sol·licitaren la integració a la xarxa de centres docents públics: L'Estel, d'Hospitalet de Llobregat; Santa Teresa, del Vendrell; Arans, de Barcelona, i Horitzó, de Pineda de Mar. Des del curs 1988-1989 les zones educatives van quedar sectoritzades, tot i que Aspronis han continuat mantenint, avui dia, aquesta mateixa zona d'actuació.

El Sr. Marcelino Tagua Corso, que va conduir la furgoneta del transport dels alumnes amb total generositat negant-se a ser-ne retribuït. També tenim present la notable dedicació de les següents persones: el Sr. Arturo Calsina Majó, Inspector de 1er Ensenyament; el Sr. Valls, Batlle de Blanes; el Sr. Rector de Blanes; el Sr. Güelfo Zola i Maynou; el Sr. Salvador Reynaldos i Cabot, el Sr. Ramón Aregall, el Sr. Salvador Martorell, el Sr. Fèlix Roca, el Sr. Jesús Crous i Collell, el Sr. Joaquim Torra; el Padre Senén Martínez de la Congregació Sagrada Família... i tots aquells que són presents en el nostre record.”¹²²²

Jordi Kemner Etcheverry, que va morir l'estiu de 1997, va arribar al centre com a mestre el 1976, mentre l'escola era encara a les aules habilitades a l'escola Valldolig. Des de l'1 d'octubre de 1974 fins al 31 d'agost de 1976 havia estat treballant a l'escola Santa Maria de Blanes de la congregació de religiosos Fills de la Sagrada Família, fundada pel beat Josep Manyanet i Vives.

A l'escola pública havia substituït una de les primeres mestres del centre, que hi era des de l'any 1970, Engràcia Juhera Ribot. S'encarregava de l'atenció dels infants amb discapacitat.

Precisament, sobre l'enorme quantitat de persones que participaren en la gestació de l'escola d'educació especial a Blanes i comarca —atès que aquesta implicació va provenir de diferents àmbits i no només de la participació de pares afectats— la qui fou exalcaldessa de Blanes i presidenta d'Aspronis des de l'any 1991, M. Dolors Oms i Bassols,¹²²³ posà de manifest en un llibret, amb motiu de la celebració dels trenta anys de l'Associació, que: “La nostra història no es pot medir amb paràmetres econòmics ni estructurals, sinó amb persones, amb persones ateses, amb persones integrades socialment i laboralment, amb persones que treballen per a la integració d'altres persones i, en definitiva, la nostra és una

¹²²² KEMMER ETCHEVERRY, J. (1994). “L'escola d'educació especial: 25 anys d'història”. *Els Piteus [Revista Trimestral d'informació Cultural]*. Núm. 2. Pàg. 7-9.

¹²²³ MARIA DOLORS OMS I BASSOLS va ser elegida alcaldessa de Blanes en les primeres eleccions democràtiques l'abril de 1979 (si no hagués entrat a l'Ajuntament estava previst que hagués entrat com a assistent social a l'Associació Aspronis, ja que Maria Dolors Oms era assistent social de formació). En les eleccions de 1983 va ser reelegida com a alcaldessa de Blanes. Hi hagué un període en què no va ser reelegida, sinó que restà a l'oposició, mentre era alcalde Fèlix Bota. L'any 1991 va tornar a ser escollida fins a l'any 1995. Des de l'any 1991 és la presidenta de l'Associació Aspronis, càrrec que va compartir durant un temps amb l'alcaldia de Blanes.

Precisament, un dels primers actes culturals que va presidir com a alcaldessa de la vila de Blanes, programats amb motiu de la Festa Major l'estiu de 1979, fou la inauguració d'una exposició de treballs artístics realitzats durant el curs 1978-1979 pels alumnes de l'escola i el taller ocupacional. Actualment no està lligada a la vida política activa de la població, tot i que continua com a militant de base lligada al Partit dels Socialistes de Catalunya de la secció local de Blanes.

ABRIL BITLLOCH, A. “Inauguración de la Exposición de trabajos manuales realizados en la escuela especializada y taller ocupacional de la Asociación Aspronis”. *Los Sitios* (2 d'agost de 1979). Pàg. 7.

Actualment ha deixat la política activa i resta tan sols com a militant de base del partit dels socialistes de Catalunya (PSC-PSOE) de la secció local del Blanes.

història feta per petites i grans històries personals, i està a les nostres mans i a les mans del nostre entorn seguir-la escrivint amb noms i cognoms".¹²²⁴ Les persones, al cap i a la fi, són la base de qualsevol iniciativa social.

Així que, finalment, en una aula del grup escolar Joaquim Ruyra de Blanes es van començar a atendre set nens i nenes amb discapacitats psíquiques. N'hi hagué uns quants que es van haver d'esperar a començar fins que s'hagués solucionat el transport escolar, atès que eren de fora de Blanes; el problema del transport es manté fins que el curs 1971-1972 es disposa d'un microbús, propietat de Marcelino Tagua, destinat exclusivament a l'escola. Al començament, Marcelino Tagua, que era taxista, es va oferir a fer el servei de transport sense rebre cap mena de compensació econòmica. El primer any, també de manera voluntària, ho va fer Reyes Carmona Aguado.

El primer dia d'escola fou el 3 de març de 1969. Aquesta aula va ser gestionada, d'una banda, amb recursos materials i humans per part de l'Ajuntament de Blanes i del MEC, i de l'altra, amb recursos gestionats i aportats per aquesta primera junta de pares i col·laboradors. En només quatre mesos d'existència, del 3 al 10 d'agost de 1969, en unes sales de l'Ajuntament de Blanes van dur a terme una exposició de treballs artístics.¹²²⁵ Van inaugurar aquesta exposició Domingo Valls, alcalde de Blanes, i Ramon Noguera, president de l'Associació Àngelus de Girona. En aquesta exposició hi van participar onze alumnes (dels set alumnes inicials el març de 1969, al llarg del curs s'hi van anar escolaritzant més).

Aquell primer cens, fet l'any 1968, va donar a conèixer que hi havia una trentena de nens i nenes deficients a Blanes. D'aquests, només van respondre uns disset. Finalment, a l'escola només en van començar set, i l'octubre de 1969 ja eren vint alumnes. Amb aquest ball de xifres, però, a la publicació *Recull* de Blanes, sortien publicades les dades següents:

¹²²⁴ DIVERSOS AUTORS (1998). *Aspronis-30 anys*. Op. cit. Pàg. 3

¹²²⁵ Redacció (1969). "Escuela especializada". *Villa de Blanes* [Portavoz informativo de la Jefatura Local del Movimiento]. Any IV. Núm. 41. Pàg. 8.

POBLACIÓ	COL·LEGI	QUE NO HI VAN
BLANES	12	26
LLORET	3	5
TORDERA	6	3
MALGRAT	5	4
PALAFOLLS	4	3
	30	40

QUADRE 67. Quins pobles comprèn i quants nens i nenes de cada poble? ¹²²⁶

Més enllà d'unes xifres que poden ser més o menys exactes, el cert és que les famílies de mica en mica van perdre la por de donar a conèixer l'existència d'un fill amb discapacitat. Un fet que anirà succeint no només a la comarca de la Selva, sinó també a la resta de comarques gironines i arreu.

El director del centre Joaquim Ruyra era Napoleó Soliva,¹²²⁷ i les dues primeres professores responsables foren Maria Teresa Sagrera i Maria Camacho Garcia (que era l'esposa del qui havia estat director del CEIP Mossèn Joan Batlle, Juan Ortega Campoy, durant el període comprès entre l'1 de setembre de 1968 i el 31 d'agost de 1979). Les dues mestres, tal com va fer també Maria Iglesias —la primera mestra del centre Mare de Déu del Mont a Vilafant— van fer un curs de formació a l'escola Mater Dei de Girona. La primera educadora fou Isabel Barrubé Jaen, que només hi estigué fins a finals d'aquest primer curs 1968-1969. El setembre de 1969, s'incorporà a la plantilla la cuidadora Maria Sanchis Domènec, que s'està al centre Mare de Déu de l'Esperança fins a l'any 1979; Adela Alsina Fontana hi entra l'any 1978 i s'hi està fins al 1995, any en què es jubila, i Fina Gibernau Alum comença el 1982, amb 19 anys, i avui continua exercint com a educadora a l'escola. Les tres educadores són les que més anys han treballat a l'actual centre Ventijol (van ser donades de baixa per l'associació Aspronis el novembre de 1983 i automàticament van ser contractades pel Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya). La primera logopeda, Amparo

¹²²⁶ VALLS I RIBAS, J. (1972). "Coneixes allò que hi ha a Blanes? Escola especialitzada Mare de Déu de l'Esperança". *Recull*. Núm. 1.194. Pàg. 9.

¹²²⁷ NAPOLEÓ SOLIVA havia nascut a Breda el 18 de juliol de 1907. Va morir a Blanes el 18 de maig de 1991. Va exercir de mestre a Blanes durant trenta anys, fins al 1977, any en què es va jubilar. Va ser director de l'escola els cursos 1968-1969 i 1969-1970.

La població de Blanes va anar creixent, fruit de la immigració dels anys seixanta i setanta. L'escola nacional Joaquim Ruyra havia d'acollir alumnes dels barris dels Pins, del centre de la població i de la Plantera. Precisament en aquesta darrera barriada, l'any 1979, es va obrir una nova escola que va rebre el nom de Napoleó Soliva, en reconeixement al mestre i director que havia estat del centre Joaquim Ruyra.

Puentes, no començarà al centre fins a l'any 1972; el mateix any es començarà a treballar la psicomotricitat, a càrrec d'Isabel Garcia Henríquez, que a la vegada, durant els dos anys que s'està a l'escola, mentre eren encara a les aules de l'escola Valldolig, portarà el servei de psicologia. Així doncs, des del novembre de 1983 les educadores i els docents del centre, ja siguin funcionaris o contractats laborals, depenen administrativament del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya; la psicomotricista, l'assistent social i la fisioterapeuta continuen — durant uns anys— contractades per l'Associació Aspronis.

El setembre de 1969 s'inicia el primer curs complet ja com a centre d'educació especial en les aules annexes al grup escolar Joaquim Ruyra. Hi ha disset alumnes, dos professors i un auxiliar. L'escola rep el nom d'Escola Especialitzada Mare de Déu de l'Esperança. L'origen del nom de l'escola no està lligat únicament a la capella de l'Esperança¹²²⁸ que hi ha a Blanes, sinó que un dels membres de la Junta, Ramon Aregall Abancó, fou qui proposà aquest nom, ja que la seva filla amb retard mental es diu Esperança. A més, Joan Ferrer i Maria Concepció Requena coincideixen a manifestar que: "[...] el nom anava lligat amb la confiança («l'esperança») que havien disposat els pares i mares d'aquests infants en poder veure realitzada la seva obra. I aquesta fita, al cap i a la fi, era la integració de les persones amb discapacitats a la societat i en conseqüència, aquesta era la construcció d'una escola per als seus fills: l'assoliment d'unes fites que des dels inicis vam tenir molt present tots plegats”.

Un dels acords que va prendre la Comissió Municipal Permanent en la sessió del dia 17 d'agost de 1971, fou “comunicar al Patronato de la Escuela de Sub-normales, Ntra. Sra. de la Esperanza, que ante la imperiosa necesidad de dar a las aulas del Grupo «Joaquim Ruyra» que provisionalmente ocupan el destino que les corresponde, es decir, para clases de párvulos, no podrán utilizarlas para el próximo curso 1971-1972”.¹²²⁹ Havien de deixar d'utilitzar les dues aules del grup escolar Joaquim Ruyra. L'Ajuntament els va proposar que busquessin un local i que

¹²²⁸ Al Bisbat de Girona hi ha vuitanta santuaris, ermites i capelles i setanta-cinc parròquies sota una advocació mariana. La Mare de Déu de l'Esperança (Verge de l'Esperança) és una capella bastida el 1556 que està situada al mateix carrer de l'Esperança que puja en direcció al Jardí Botànic Marimurtra. És una de les capelles de Blanes més importants, no només per la seva història, sinó per l'estimació que els veïns hi han mostrat al llarg dels anys. Era un lloc, al segle XVII, freqüentat pels jurats i consellers de la vila que hi anaven a prendre deliberacions sobre afers del poble. El mossèn que estava al càrrec d'aquesta capella hi ensenyava gramàtica a tota la mainada del poble. El 18 de desembre era la festivitat de la patrona de l'escola. Una de les activitats amb que se celebrava en els primers anys era enviar felicitacions fetes pels nens a amics i col·laboradors de l'escola.

¹²²⁹ Comisión Municipal Permanente en sesión ordinaria a 17 de agosto de 1971. *Libro de Actas de la Comisión Municipal Permanente (16/02/1971 a 20/09/1972)*. Pàg. 69. Font: AMBL.

el consistori es faria càrrec del lloguer. No trobaren cap espai, i se'ls proposà que utilitzessin unes aules no ocupades del col·legi nacional Mossèn Batlle. Però no va funcionar; més aviat hi hagué una oposició frontal per part del director de l'escola, Joan Badosa.

En una entrevista que l'Associació tingué a Girona amb Artur Calsina, que des del 17 de gener de 1970 era el delegat a Girona del MEC, per intentar trobar una solució al problema, Calsina els va mostrar la seva sorpresa pel fet de desconèixer la situació. Artur Calsina els va dir que no havien d'haver marxat mai de les aules del col·legi Joaquim Ruyra, que les aules les havia creat el Ministeri i que en tot cas era l'Administració qui havia de dotar o eliminar unes aules, i no a través d'una necessitat creada per l'escola, malgrat que hi hagués el suport de l'Ajuntament de Blanes.

Artur Calsina, als pocs dies de la visita de l'Associació, va convocar una reunió amb els tres directors de les escoles públiques: Josep Majó, director del Joaquim Ruyra; Joan Badosa, director del Mossèn Batlle, i Narcís Vergés, director del Valldolig. D'aquesta primera reunió sortiren dues qüestions: la primera, que l'escola es traslladaria a un pis i a unes aules que s'haurien d'habilitar de l'escola Carles Faust¹²³⁰ (que en aquells anys es denominava Col·legi Valldolig i que posteriorment fou l'edifici de l'IES 3 i de l'Escola d'Adults de Blanes); la segona, que calia estudiar la possibilitat de construir un centre d'educació especial per a Blanes i comarca. Se'ls va habilitar un dels habitatges annexos a l'escola ("... el taller el tenim en una casa particular d'aquells varals, cosa molt desfavorable per a un treball organitzat").¹²³¹ Del 1981 al 1983 es van habilitar uns locals al carrer Santa Anna, ben bé al costat de l'església parroquial, per a una secció de l'Escola Especial, atès que no hi havia espai al centre Valldolig que per aquelles dates ja tenia uns cinquanta alumnes. També disposaven d'una aula del centre en què hi havia el pretaller i la classe destinada als *subnormals lleugers*, que també servia per al descans d'havent dinat.

¹²³⁰ El COL·LEGI VALLDOLIG —que prenia el nom d'una barriada blanenca i no precisament del lloc on estava establerta l'escola— passa a denominar-se Col·legi Públic Carles Faust (fou aprovat en la sessió del Ple de l'Ajuntament del 27 de gener de 1970), en honor a Karl Faust Schmidt (Hadamar, 1874 - Blanes, 1952), un mecenes alemany que l'any 1918 va arribar a Blanes i que fou el fundador, entre altres entitats, institucions i organismes, del Jardí Botànic Marimurtra de Blanes. L'any 1924 va adquirir uns terrenys de gairebé quinze hectàrees on es cultiven més de quatre mil espècies. Aquest jardí botànic, juntament amb el Jardí d'Acclimatació Pinya de Rosa que va crear el Dr. Fernando Riviere de Caralt l'any 1945, fa que Blanes tingui reconeixement internacional per tenir dos dels millors jardins botànics d'Europa.

¹²³¹ *Boletín de Información para los Socios*. Asociación Pro-Niños Subnormales —Blanes y comarca—. Núm. 2. Any 1975. Pàg. 2. Font: AMBL.

L'Associació Aspronis, al llarg de deu anys, va organitzar uns sopars benèfics¹²³² que se celebraven el mes d'octubre: el 16 d'octubre de 1971 es va dur a terme el primer sopar benèfic i el darrer fou el 25 d'octubre de 1980. Tots aquests esdeveniments es van celebrar sempre a l'Hotel Santa Marta de Lloret de Mar, que cedia gratuïtament Josep Noguera i Marta Espada, propietaris de l'establiment. Aquests sopars inicialment havien d'anar destinats a l'entitat Creu Roja de Blanes. L'Ajuntament de Blanes va desestimar-ho. Va ser un encert que s'organitzessin en benefici de l'Associació Aspronis. L'objectiu era recollir diners: una activitat que es féu molt popular a la comarca i amb la participació de força comensals, que gaudien, a part d'un bon sopar, d'espectacles, desfilades de moda, etc. (fins i tot un any hi participà el grup català La Trinca, que per aquella època gaudia de molta popularitat). En aquests sopars es recollien força diners: per exemple, en el darrer sopar de l'any 1980 el tiquet per persona era de 3.000 pessetes, una quantitat important tenint en compte que en aquella època el preu d'un menú en el mateix Hotel Santa Marta era d'unes 700 pessetes, o d'unes 200 pessetes en restaurants —de no tanta categoria— de la zona.

Precisament, aquests tipus d'actes, juntament amb les postulacions anuals — que es dugueren a terme fins a l'any 1978— (“...para que quedara plenamente demostrada la generosidad de los blandenses hacia esas obras de interés general que aún tienen que sustentarse, en gran parte, con la aportación callejera de los ciudadanos”),¹²³³ gales benèfiques, jornades del Dia del Subnormal, venda d'entrades en esdeveniments esportius, rifes i sorteigs, etc. que totes les associacions duen a terme per recaptar fons i poder tirar endavant les activitats i projectes de futur són, se'ns cap mena de dubte, un senyal inequívoc d'un temps passat. L'any 1977 la recaptació va ser de 474.295 pessetes.¹²³⁴ Són campanyes de recollida de diners, però ahora es destinen també a donar a conèixer la problemàtica del disminuït a la societat. Joan Ferrer ens comentava: “[...] En general tothom hi col·laborava. Les poblacions veïnes hi aportaven el que bonament podien [...] Una vegada, a Lloret de Mar —com a població que vivia del turisme— no ens va deixar col·locar una pancarta amb el lema del «Dia del Subnormal» fins al dissabte a darrera hora del vespre perquè la gent només la pogués veure el

¹²³² “A l'Hotel Santa Marta festa a benefici dels nens subnormals de Blanes i comarca”. *Recull*. Pàg. 15 (14 d'octubre de 1972).

¹²³³ ABRIL BITLLOCH, A. “Blanes. Postulación anual de la Asociación Pro Subnormales”. *Los Sitios* (26 d'agost de 1978). Pàg. 5.

¹²³⁴ Blanes. Recaptació - Postulació -1977. Font: FPMPF.

diumenge, ja que deien que celebracions com aquesta espantaven els turistes. Al cap d'uns dies vam haver d'anar a l'ajuntament a recollir la pancarta (ja que solíem fer postulacions cada 15 dies). Vam regirar les dependències de l'ajuntament de Lloret de dalt a baix i la pancarta no apareixia en lloc: encara estava col·locada al seu lloc, penjada al carrer, i allí s'hi havia estat 15 dies!"

Es tracta, també, de fer campanyes de recaptació de socis (la primera gran campanya s'inicià el primer semestre de l'any 1974). Avui dia, tot i que l'escola encara manté algun acte d'aquest tipus, el caràcter benèfic ja té una altra dimensió. Es mantenen contactes amb associacions que de manera puntual els han ajudat en algun projecte, per exemple, l'Associació de Santa Rita de Malgrat de Mar és un grup de senyores grans que busquen recursos i intenten donar ajudes a entitats que ho necessiten, etc.; o en els darrers anys s'han aconseguit ajudes per cobrir la piscina climatitzada, que es va inaugurar el curs 2001-2002 i que s'havia construït el curs 1990-1991.

En els inicis de l'atenció a les persones amb discapacitat a la zona hi participaren no només els ciutadans de Blanes, sinó de les poblacions de la comarca, que hi aportaren importants quantitats de diners al llarg dels anys, fins al punt també que dins l'Associació hi ha representants de les diferents poblacions. Les relacions amb associacions d'altres comarques també són presents, des de la gironina Àngelus, que va iniciar aquest camí, passant per l'associació d'Olot, amb qui tingueren algun contacte a través del seu president, Enric Roca, i per l'associació de Ripoll (el 1973 es van iniciar uns contactes i es va produir un intercanvi mitjançant el qual vint alumnes van poder gaudir d'unes vacances a Ripoll, i viceversa), fins a l'Associació Altem de Figueres i comarca.

L'abril de 1972, a la Casa de Cultura, l'alcalde de Blanes, Domènec Valls, el pare Senén Martínez, que actuava com a assessor religiós de l'associació, Narcís Vergés, director del centre Valldolig, i Güelfo Zola, president de l'Associació, es reuneixen amb pares afectats i representants dels ajuntaments de la comarca amb la finalitat d'explicar-los les activitats de l'Associació i nomenar un representant en cada poble. Hi ha una qüestió de fons: la creació del nou centre d'educació especial, ja que l'Ajuntament de Blanes els ha cedit uns terrenys d'uns 12.000 m² a la zona de Santa Bàrbara (als terrenys de Serrallarga). A les aules de l'escola graduada mixta Valldolig hi van estar només deu anys. De la trobada amb les entitats i representants polítics en va donar fe la premsa local i mostrà les gestions que

s'estaven duent a terme per a la creació a Blanes del primer centre interprovincial d'educació especial per a nens discapacitats:

"En el Ayuntamiento de Blanes, los delegados provinciales de Educación y Ciencia de Barcelona y Gerona, señores Luis Sitges y Arturo Calsina, acompañados de otras personalidades y de los alcaldes de Arenys de Mar, Lloret, Malgrat, Tordera y Palafróls, se han reunido con el alcalde de la villa, señor Valls, con objeto de preparar la creación del que será el primer Centro interprovincial de Educación Especial para subnormales, que beneficiará a la doble comarca del bajo Tordera, comprendiendo la zona norte del Maresme y sur de la Costa Brava.

Su emplazamiento en Blanes obedece a la generosa aportación del municipio, que ofrece los terrenos necesarios de unos doce mil metros cuadrados de superficie, ventajosamente situados. El futuro Centro tendrá capacidad para ciento cincuenta alumnos, lo que probablemente permitirá hacer extensivo sus beneficios a algunos de los municipios limítrofes a guisa de ampliación de la doble comarca educativa dicha.

Quedó acordado después de minuciosos estudios del proyecto de referencia, iniciar los trámites oportunos para llevar adelante su realización y celebrar en breve nuevas reuniones a fin de acelerar cuanto se pueda. Para todo ello se cuenta en principio con la colaboración económica de los municipios de referencia, según sus respectivas posibilidades".¹²³⁵

A partir de l'any 1972, i en una d'aquestes primeres reunions que es fan amb les famílies, el pare Senén va plantejar la possibilitat que els alumnes de l'escola poguessin fer la primera comunió conjunta. Fou molt ben acceptat per les famílies. El 21 de maig de 1972, al Santuari del Vilar, setze alumnes de l'escola van fer la primera comunió.¹²³⁶ Aquestes cerimònies conjuntes es feren durant uns anys, tot i que el pare Senén Martínez se'n va anar de Blanes el setembre d'aquell mateix any, i acabaren rebent el nom de Trobades Eucarístiques, amb motiu de les celebracions de la primera comunió dels nens i nenes de l'escola.

Per part de la Junta, una vegada l'atenció educativa estava més o menys resolta, hi havia la preocupació pròpia d'uns pares a qui amoïnava el futur dels seus fills una vegada havien complert 18 anys i havien de deixar l'escola. El curs 1974-1975 es va crear un taller ocupacional per als nois i noies amb discapacitats majors d'edats. El 1980 el taller va començar a comercialitzar productes de confecció. Es féu en uns terrenys d'uns 4.000 m² que cediren els germans Marquès i família, de la urbanització Residencial Blanes. El SEREM hi aportà el 60 % del valor de la construcció i el 40 % restant es va cobrir amb aportacions dels sis ajuntaments de la comarca, repartides en funció del cens de cada població. Precisament, arran de la cessió d'aquests terrenys, l'Associació Aspronis va acordar nomenar socis d'honor la família que havia donat aquests terrenys. En la mateixa sessió també es

¹²³⁵ "Gestiones para la creación en Blanes del primer centro interprovincial de educación especial para subnormales". *Recull* (29 d'abril de 1972). Pàg. 15.

¹²³⁶ "Emotiva primera comunión de alumnos de la escuela especializada". *Recull* (10 de juny de 1972). Pàg. 15.

nomenaren socis d'honor la família Noguera, de Lloret de Mar, propietaris de l'Hotel Santa Marta, on l'Associació feia els sopars benèfics.

El 1975, l'Associació va publicar per primera vegada un *Boletín de Información para los Socios*. Es tractava d'un full informatiu amb informacions diverses, que sobretot volia ser un canal de comunicació als socis i amics de l'entitat. Se'n publiquen set números, el darrer el 1978. Més endavant, aquest butlletí d'informació als socis es convertí en un full circular informatiu amb la mateixa finalitat dels anteriors. Des dels inicis, l'Associació ha informat de les seves activitats i ho ha fet a través de tríptics, butlletins, memòries, opuscles i, avui dia, també a través de la seva pàgina web (<http://www.grn.es/aspronis>). Així mateix, al llarg d'aquests més de trenta anys d'història, l'Associació ha publicat nombroses publicacions.¹²³⁷

El 1979 va entrar a formar part de l'Associació Aspronis Josep Valls i Ribas, que era fill de qui havia estat alcalde de Blanes, Domènec Valls, dintre del canvi que es produeix en la marxa de l'antiga junta. Josep Valls tenia una filla amb discapacitat. El 1980 assumí la gerència, que compaginava amb la seva feina com a director d'una sucursal de Caixa de Girona a Blanes. Durant els anys 1990 a 1994 fou gerent a la Fundació Joan Riu – Consorci Sant Gregori, tasca que compartí amb la gerència de l'Associació Aspronis; la feina pròpiament de banquer, a Caixa de Girona, la deixà l'any 1990. Josep Valls roman a Aspronis fins al 2002. En l'actualitat és gerent de l'Àrea de Gestió Social i Acció Corporativa del SEM (Servei d'Emergències Mèdiques de Catalunya). Va saber donar un important impuls a l'Associació Aspronis i consolidar-la com una de les principals entitats que treballen en pro de la persona amb discapacitat a les nostres comarques. Sent gerent d'Aspronis va fer el primer Balanç Social d'una entitat del tercer sector a escala de l'Estat espanyol i la seva proposta va ser publicada en les aportacions del *Libro verde sobre la responsabilidad social de las empresas* del Parlament Europeu.

La titularitat pública del centre va arribar el 22 de juliol de 1982, i amb el nom de Centre d'Educació Especial Mare de Déu de l'Esperança, va entrar a formar part de la xarxa pública de centres d'educació especial del Departament d'Ensenyament

¹²³⁷ Hi ha una recerca interessant feta l'any 1998 pel GRES (Grup de Recerca i Estudis en Educació Social del Departament de Pedagogia de la Universitat de Girona). En aquest treball, coordinat per Maria Pallisera (UdG), també hi van participar professionals del Grup Aspronis: GRES (GRUP DE RECERCA I ESTUDI EN EDUCACIÓ SOCIAL) (1998). "Les necessitats d'atenció a persones adultes amb discapacitat psíquica ateses a la zona d'actuació del Grup Aspronis". Dins M. PALLISERA DÍAZ (coord.) *Atenció a persones adultes amb discapacitat psíquica*. Girona: Universitat de Girona, Departament de Pedagogia, Estudis d'Educació Social. Pàg. 95-154.

de la Generalitat de Catalunya.¹²³⁸ Una de les persones que més va advocar perquè el centre es desvinculés de l'Associació Aspronis fou el seu director gerent, Josep Valls, que en aquell moment creia fermament que de l'educació d'aquests infants i joves se n'havia de fer càrrec el Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. Amb la perspectiva del temps, anys més tard que la Generalitat de Catalunya assumís la titularitat del centre, amb una associació Aspronis consolidada dins el territori, sorgiren dubtes —per part de la mateixa associació— que aquesta hagués estat una bona opció, ja que des d'una perspectiva més global i prenent la totalitat del conjunt de serveis que s'ofereixen a la persona amb discapacitat sempre hauria estat millor que hi hagués una única entitat responsable de tots ells. A la pràctica, però, davant l'obligatorietat de l'educació, que queda recollida a la mateixa Constitució Espanyola, donava més garanties que el centre fos públic i no pas privat, encara que això es traduís en un concert educatiu amb la mateixa administració. A la pràctica, a l'associació li suposava una bona injecció econòmica perquè li representava desvincular-se del desgast econòmic que suposava pròpiament l'escola: unes garanties que no necessàriament són sinònim de qualitat, però en canvi donen seguretat econòmica i administrativa que a les associacions — no només a Aspronis sinó també en conjunt a una gran majoria— els anava molt bé.

Hi havia la necessitat imperiosa de construir un nou centre des de molt abans que la titularitat de l'escola passés a la Generalitat de Catalunya. Com assenyalava una memòria de final de curs el 1973:

“Así pues, vemos que la comarca tiene una necesidad evidente de un centro autónomo y dedicado exclusivamente a la enseñanza especializada, que no tenga que estar como ahora, pendiente del éxito o fracaso de unas postulaciones (un día de lluvia puede significar un fracaso), con capacidad para un mínimo de 100 plazas, instalaciones adecuadas y personal docente especializado. No se trata ya de que las actuales clases podrían doblarse o triplicarse, se trata de ir a una solución definitiva y ésta sólo puede venir si se construye un centro autónomo, es decir, no dependiente de otro centro.”¹²³⁹

El 1975, l'Ajuntament de Blanes havia cedit al MEC uns terrenys per a la construcció del nou centre, que es preveia que tindria capacitat per a cent alumnes. Tot i que a primers de maig de 1980, el MEC fa arribar a la Corporació Municipal la resolució de l'aprovació del plec de clàusules administratives que havien de regir el

¹²³⁸ Decret 233/1982, de 22 de juliol. Op. cit.

¹²³⁹ Escuela especializada Ntra. Sra. de la Esperanza. Blanes, 1973. Font: AMBL.

conkurs subhasta del nou centre que s'havia de construir, a la pràctica hi hagué força dificultats per poder edificar la nova escola.¹²⁴⁰ El *Punt Diari* del 7 d'octubre de 1979 publicava una notícia en què donava comptes de la situació extrema en què es trobava l'Escola Especial de Blanes: "El projecte de l'Escola Especial havia quedat incomprendiblement aturat a la Delegació del Ministeri d'Educació de Girona. Després d'unes «esmenes tècniques» ara és a Madrid, però no arriba cap notícia!".¹²⁴¹ S'hagueren de fer moltíssimes gestions per desencallar el tema. Amb les competències en matèria educativa traspassades a la Generalitat de Catalunya, no s'acabava de veure clar que s'hagués de construir un centre d'educació especial, ja que al país s'estaven respirant aires de reforma en matèria educativa i s'apuntaven canvis cap a una línia que el que plantejava era una veritable atenció d'aquests infants en el marc d'una única escola per a tots, i per tant l'opció de l'Administració educativa envers la integració escolar d'aquests alumnes a l'escola ordinària era una qüestió que ja era sobre la taula. A la zona, encara no s'havia construït l'actual centre públic d'educació especial Horitzó, que estava situat a la població veïna de Pineda de Mar; per tant, semblava lògic —almenys amb la perspectiva del moment— que el nou centre pogués donar resposta als alumnes que estaven a l'anomenada franja de la Selva marítima, part de la Selva interior i algunes poblacions de la zona del Maresme. Amb la sectorització de serveis, administrativament el centre de Pineda de Mar era a la província de Barcelona.

Una de les persones que va intervenir en aquest procés fou Anton Cañellas i Balcells,¹²⁴² que havia estat parlamentari al Congrés dels Diputats, a Madrid, en dues ocasions, el 1977 a les Corts Constituents i el 1979 i el 1980 com a diputat al Parlament de Catalunya i senador fins a l'any 1984. El 1993 fou escollit síndic de Greuges de Catalunya, càrrec que ocupà durant onze anys, fins al 17 de juny de 2004, data en què fou escollit l'actual síndic, Rafael Ribó i Massó. Precisament, Anton Cañellas tenia fil directe amb l'aleshores president del govern espanyol,

¹²⁴⁰ Amb la Resolució de la Junta de Construcciones, Instalaciones y Equipo Escolar por la se anuncian a concurso subhasta las obras que se indican, el Ministeri d'Educació i Ciència anunciava a subhasta la construcció d'un centre d'educació especial (de fet, l'anunci de construcció del centre feia referència a un centre d'educació especial per a deficients sensorials) de 100 llocs escolars a Blanes, amb un pressupost de contracte de 44.066.554 ptes. i un termini d'execució de tretze mesos. La Resolució va sortir publicada al BOE núm. 285 (28 de novembre de 1979). Pàg. 27.509.

"Centro de educación especial para Blanes, capaz para 100 plazas y presupuesto de 44 millones". *Los Sitios* (2 de desembre de 1979). Pàg. 2.

¹²⁴¹ ASPRONIS. "La situació és extrema a l'Escola Especial de Blanes". *Punt Diari* (7 d'octubre de 1979). Pàg. 10.

¹²⁴² Va morir el diumenge 27 d'agost de 2006 a l'edat de 82 anys.

Adolfo Suárez. El director gerent de l'Associació Aspronis, Josep Valls, tenia una certa amistat amb Anton Cañellas. Havien coincidit en el Grup Centrista de Catalunya.

El curs 1981-1982 Anton Cañellas i Maria Dolors Oms¹²⁴³ van dur a terme un viatge a Madrid, al MEC, per intentar superar els enormes problemes de tota mena que hi havia, i finalment, l'estiu de 1982 s'iniciaven les obres, que van durar aproximadament un any. La tramitació del projecte de construcció del nou centre s'havia fet a través de la Junta de Construcciones y Equipamientos Escolares a Madrid amb crèdits de l'Instituto Nacional de Educación Especial. Al llarg d'aquell any es va constituir un equip de treball per fer el seguiment del nou centre. La comissió de l'equip de treball estava formada per Josep Valls, director gerent d'Aspronis; Jordi Kemner, coordinador de les aules d'educació especial adscrites al centre públic Carles Faust; Pilar Mallorquí, assistent social d'Aspronis; Josep Pujol, representant de l'Ajuntament; Berta Muñoz, inspectora ponent d'educació especial; Josefa Gutiérrez, inspectora de zona, i Maria Serra,¹²⁴⁴ cap d'Inspecció. Un dels problemes afegits que hi hagué en la construcció d'aquest nou centre fou el futur Decret 117/84, de 17 d'abril, sobre ordenació de l'educació especial per a la seva integració en el sistema educatiu ordinari,¹²⁴⁵ que ja s'estava gestant a Catalunya i que preveia la integració de l'alumnat en centres ordinaris. La cohabitació d'aquests dos models educatius posava en dubte, almenys sobre la taula, la viabilitat de tirar

¹²⁴³ Les referències a aquest viatge a Madrid les hem trobat en diferents documents i en diferents arxius. Tanmateix, Maria Dolors Oms no té constància que realment hagués fet aquest viatge. Tot i així, reconeix que pel seu càrrec al capdavant del consistori de Blanes ha hagut de viatjar molt i, naturalment, és difícil tenir a la ment tots els viatges que hagut de fer al llarg d'aquests anys.

¹²⁴⁴ MARIA SERRA I ROURA (Anglès, 1918). Més enllà del treball i la tasca duta a terme al llarg dels anys que Maria Serra estigué com a mestra i inspectora a les comarques de Girona, hi ha un aspecte que ens interessa —almenys en aquesta recerca—, i és ressaltar que part dels documents administratius recollits als Arxius dels Serveis Territorials d'Educació a Girona (ASSTTEG), i que també hem pogut obtenir als centres educatius, són documents minuciosament elaborats per ella. No és una quantitat gaire gran de documentació, però sí suficientment precisa per complementar i ajudar-nos a aclarir idees, moments i fets viscuts durant els 18 anys en què fou inspectora, ja que, fora d'un any en què ho va ser a les Illes Balears (Eivissa), estigué a la inspecció gironina des del setembre de 1968 fins a la seva jubilació, el 31 d'octubre de 1985 (nou anys com a inspectora secretària i quatre com a inspectora en cap) i per tant, va comprendre l'època de majors esforços en la creació dels centres d'educació especial de les comarques de Girona. Durant disset anys fou mestra d'escola unitària, mestra de graduada annexa, mestra de pàrvuls (va superar les oposicions de pàrvuls i fou destinada a Anglès, el 9 d'abril de 1954; a primers de setembre d'aquell any exerceix com a mestra en una secció de pàrvuls al Grupo Escolar Joan Bruguera; més tard passa al Grupo Escolar Eiximenis, fins al 31 d'agost de 1966), i directora de l'escola graduada (agrupació mixta) de Salt, abans d'arribar a la Inspecció. Quan accedeix a la Inspecció de Girona també ho fa, a la zona comarcal de Ripoll, Sara Maria Blasi i Gutiérrez, que anys més tard pren càrrecs de comandament dins el Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. El que avui hem trobat forma part de la capacitat de treball i de la minuciositat en la recollida de la informació que ha tingut al llarg de la seva vida i trajectòria professional. Avui, Maria Serra, si bé és viva, no és *present* entre nosaltres. No hem pogut parlar amb ella ja que desgraciadament una malaltia mental degenerativa li impossibilita dur a terme qualsevol conversa. La lectura de les memòries, informes i documents que va redactar —gairebé sempre des d'una mateixa màquina d'escriure, clarament identificable tant en la forma com en el fons— ens ha estat d'utilitat en aquest treball.

¹²⁴⁵ Decret 117/1984. Op. cit.

endavant la construcció de nous centres d'educació especial, un fet que només passaria a Blanes.

L'any 1978 fou un any complicat per a l'Associació, així ho posà de manifestat el periodista blanenc Agustí Abril i Billoch,¹²⁴⁶ en un article que va aparèixer al diari *Los Sitios*.¹²⁴⁷ Els problemes econòmics s'amunteguen, ja que s'havia de fer front a l'enorme despesa que suposava el manteniment de l'escola especialitzada i el taller ocupacional Mare de Déu del Vilar.¹²⁴⁸ Per sort, els problemes es van poder solucionar en part gràcies als ajuts de les institucions i sobretot pel suport que els ciutadans, a través de postulacions, fires i festivals benèfics, anà oferint a l'Associació, tot i que en la redacció dels nous estatuts que es fan anys més tard es va eliminar aquesta concepció que basava el funcionament de la institució en la beneficència: "...se inició la modificación de los estatutos y así empezar a dar la imagen real de nuestra actualidad a la vez de reflejar una vez más nuestro ferviente deseo de dejar a un lado todo lo que puede significar modelo de beneficencia o caridad mal entendida".¹²⁴⁹ En certa manera, es va iniciar, a escala estatal, un nou camí que va afavorir la participació de les administracions per consolidar la tasca que duien a terme les associacions pro subnormals: la taxa fiscal sobre el joc¹²⁵⁰ que se'ls va destinar fou un exemple. En vingueren d'altres.

També el 1982, Josep Valls Ribas, director gerent d'Aspronis, formulava una proposta a la Direcció General d'Ensenyament Primari del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. La proposta consistia a crear una comissió formada per Ensenyament, Serveis Socials, Aspronis i un representant dels serveis en funcionament i dels membres de la Mancomunitat d'Ajuntaments per tal d'arribar a la coordinació de l'atenció als minusvàlids psíquics en aquesta zona. Aquesta comissió havia de permetre fer un treball compartit i alhora planificar

¹²⁴⁶ AGUSTÍ ABRIL I BILLOCH (Blanes, 1917 - 1994). Molta part de la història de Blanes es pot seguir a través dels escrits d'aquest periodista blanenc que havia estat corresponsal de diaris com *Los Sitios*, *El Noticiero Universal* o bé *La Vanguardia*, a més de poder seguir pròpiament la història local a través de la revista *Recull* de Blanes, en què participava habitualment. El 18 de maig de 1990, l'aleshores alcalde de Blanes, Fèlix Bota, li féu entrega d'una placa del consistori en reconeixement a la seva tasca com a periodista.

¹²⁴⁷ ABRIL BITLLOCH, A. "S.O.S. de «Aspronis»". *Los Sitios* (23 d'abril de 1978). Pàg. 13.

¹²⁴⁸ ABRIL BITLLOCH, A. "Blanes. Peligra la pervivencia de los dos Centros comarcales de enseñanza a subnormales". *Los Sitios* (6 de juliol de 1978). Pàg. 6.

¹²⁴⁹ ABRIL BITLLOCH, A. "Blanes: Asamblea General del Centro de Iniciativas Turísticas (Asamblea General Extraordinaria de la Asociación Pro Subnormales «Aspronis»)». *Los Sitios* (21 de febrer de 1981). Pàg. 8.

¹²⁵⁰ ABRIL BITLLOCH, A. "Blanes. Problemas para la asociación pro subnormales". *Los Sitios* (10 d'agost de 1978). Pàg. 7.

l'atenció de les persones amb discapacitat des de visions i opcions diverses, sempre pensant en el treball coordinat. No va acabar de funcionar.

El 17 de novembre de 1982, l'aleshores centre Mare de Déu de l'Esperança havia demanat la creació de la secció de formació professional especial. Un any més tard, el 1983, el Departament d'Ensenyament encara no havia donat sortida a aquesta petició. Si bé, des dels inicis, el centre es preocupà per la formació laboral dels alumnes grans del centre, aquesta proposta tampoc no va reeixir mai. Més que una formació professional el que es pretenia de debò era la formació en la vida adulta que els capacités per assolir una millor inserció social.

Finalment, el nou edifici, i definitiu fins a la data actual, va iniciar les classes el 26 de setembre de 1983 amb cinquanta-set alumnes, sis professors i dues educadores; hi havia de director Jordi Kemner Etcheverry i els professors eren Montserrat Blasi Sala, Lluís Gallart Benet, Ana Alcalde, Maria Luisa Morillas, Carmen Galisteo Leon, i les educadores, Adela Alsina Fontana i Fina Gibernau Alum.

Des del curs 1983-1984, el centre —dins el seu espai físic— comparteix l'emplaçament amb el Centre de Recursos Psicopedagògics - CRP la Selva II¹²⁵¹ (febrer de 1984) i l'EAP¹²⁵² (octubre de 1983, tot i que formalment l'EAP va

¹²⁵¹ Els CENTRES DE RECURSOS PEDAGÒGICS (CRP) són serveis educatius creats pel Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya per donar suport a l'activitat pedagògica dels centres i a la tasca docent del professorat. Els centres de recursos pedagògics actuen territorialment, el seu àmbit d'actuació és local, subcomarcal o comarcal. Actualment hi ha setanta-dos CRP i set extensions de CRP que cobreixen tot l'àmbit territorial propi del Departament d'Educació.

Les seves funcions estan regulades pel Decret 155/1994, de 28 de juny, pel qual es regulen els serveis educatius del Departament d'Ensenyament. DOGC núm. 1918 (8 de juliol de 1994). Pàg. 4659.

El CRP la Selva II, que físicament està situat en el mateix edifici de l'escola, té un àmbit d'actuació que comprèn les poblacions de Blanes, Breda, Hostalric, Lloret de Mar, Maçanet de la Selva, Riells i Viabrea, Tossa de Mar i Vidreres. Hi ha, a la comarca, el CRP la Selva I, que és a Santa Coloma de Farners i que comprèn les poblacions d'Amer, Anglès, Arbúcies, Caldes de Malavella, Celler de Ter, Osor, Riudarenes, Riudellots de la Selva, Sant Hilari Sacalm, Sant Julià de Llor i Bonmatí, Santa Coloma de Farners, Sils i Vilobí d'Onyar.

Ordre de 18 de novembre de 1983, de creació de nous centres de recursos pedagògics dins el Programa d'Ajuda a la Renovació Pedagògica a l'Ensenyament Primari. DOGC núm. 392 (23 de desembre de 1983). Pàg. 3.284.

Foren creats, en l'àmbit de les terres de Girona, els CRP del Baix Empordà, la Selva – Baixa Costa Brava, i la Garrotxa

¹²⁵² El 16 de desembre de 1992, l'aleshores delegat territorial del Departament d'Ensenyament a Girona, Albert Vancells, proposava en una carta que dirigia a la Subdirecció General d'Ordenació Educativa que en vista del pla de treball presentat per l'EAP de la Selva (Blanes) i de l'informe de la Inspecció, es desdoblés la seu d'aquest EAP en dues seus diferents i amb efectes d'1 de gener de 1993: Blanes i Santa Coloma de Farners, des de les quals s'havien d'atendre les poblacions de la Selva marítima i la Selva d'interior respectivament. No seria efectiu, però, fins a l'abril de 1995.

L'EAP de la Selva (G.05- Sector A) està situat a la banda del sector litoral de la comarca. Aplega una zona extensa amb un conjunt de divuit centres d'educació infantil i primària, dotze d'educació secundària i una d'educació especial, distribuïts geogràficament, social, econòmica i cultural en dos grans grups: centres de la franja costanera, amb un percentatge important de famílies castellanoparlants i pertanyents sobretot al sector de classe mitjana i mitjana baixa; centres de l'interior, de parla bàsicament catalana i de classe mitjana i mitjana alta, amb més equilibri entre els sectors econòmics, socials i culturals.

començar les activitats el gener de 1984). En l'actualitat el centre està al màxim de la seva capacitat, però sense més espais per rehabilitar (han perdut la biblioteca dels alumnes, la sala de plàstica i la de tecnologia, que s'han reconvertit en aules). Una possible solució que es planteja des del mateix Departament d'Educació és ubicar els serveis educatius que hi ha en el mateix edifici en un altre espai i així habilitar dues aules noves; una altra proposta que sorgeix des de la mateixa institució escolar és aclarir el tipus d'alumnat del centre i això implica donar prioritat a les escolaritzacions d'alumnes amb retard mental greu i trastorns generalitzats del desenvolupament (autisme i psicosi).

L'EAP va intervenir per primera vegada al centre el 1984. Anteriorment, i a través de l'Associació Aspronis, a partir de l'any 1970 van disposar del servei del Gabinet de Psicologia Infantil Galton de Sant Just Desvern (al llarg de diferents anys i no consecutius), i també de psicòlegs col·legiats de la província de Girona.

El juny de 1977 un "equip professional psicopedagògic, psicològic i mèdic" ofereix a l'Associació la possibilitat de col·laborar amb aquesta entitat per impulsar i millorar el servei que ja ofería l'Associació Aspronis. El psicòleg gironí Manel Palahí es posà en contacte amb Conxita Requena, que ho veié com una entesa interessant, i d'acord amb Pep Targa, aleshores tècnic del SEREM, estudiaren conjuntament la possibilitat de començar a caminar plegats. Es demanaren subvencions per a l'estudi dels casos atesos i dels possibles casos nous que hi pogués haver. Algunes actuacions foren més fruit del treball personal de Manel Palahí, però d'altres reflectien els debats i conclusions de tot l'"equip tècnic" no només en l'àmbit de l'Escola Especialitzada "Mare de Déu de l'Esperança", sinó principalment per anar vertebrant i diversificant tots els altres serveis que foren possibles a partir de l'Escola per tal d'anar conjuntament d'acord amb la junta de l'Associació Aspronis i que ho ratifiquessin i assumissin. Coincidia amb els canvis democràtics i certa sensació de poder millorar en molts àmbits, i també dins l'àrea dels serveis socials. El fet és que amb uns ingressos prou magres s'avingueren a

L'àmbit d'actuació de l'EAP G.05 comprèn les poblacions de Blanes, Breda, Hostalric, Lloret de Mar, Maçanet de la Selva, Riells i Viabrea, Tossa de Mar, Vidreres, Fogars de Tordera, Massanes i St. Feliu de Buixalleu.

Ordre de 31 de març de 1995, sobre canvi de denominació, modificació d'àmbit territorial i creació d'equips d'assessorament i orientació psicopedagògica. DOGC núm. 2037 (10 d'abril de 1995). Pàg. 2933.

Denominació antiga: EAP G.05 la Selva (nova denominació: EAP G.05 la Selva – Sector A).

EAP la Selva (A). *Qui som?* (24 d'agost de 2005)
<<http://www.xtec.net/serveis/eap/b7905264>> (24 d'agost de 2005)

tirar endavant un primer pas en què feren l'estudi de les persones afectades i pogueren veure quines eren les necessitats reals. L'equip inicial el formaren Núria Masó, Manoli Fernández, Josep Mateu, Guillermo Rendueles, psiquiatre, i Manel Palahí, la majoria, per tant, psicòlegs. El mateix servei s'oferí a Arbúcies, a l'Aula d'Educació Especial Jesús Infant i, amb menor dedicació, se seguí un procés semblant. El primer curs va consistir en reunions, confeccionar informes i perfilar una possible diversificació d'atenció dels grups constatats. El Dr. Rendueles va marxar a Gijón, i s'incorporà a l'equip el psiquiatre Joan Torres. Hi havia informes psicopedagògics d'alguns nois de temps enrere que calia actualitzar i d'altres calia fer-los de nou, ja que el Centre Galton de Sant Just Desvern s'hi havia dedicat d'una manera itinerant. Era un equip format per Josep M. Jarque, pedagog, i el Dr. Josep Toro, metge psiquiatre. Amb el personal del centre van mantenir un seguit de reunions per anar incidint en els continguts pedagògics i per fer-ne un seguiment a mesura que s'estudiaven els casos. Per a alguns nois del taller es feren uns programes d'orientació individualitzada, segons les pautes que marcava el Servicio de Recuperación y Rehabilitación de Minusválidos Físicos y Psíquicos, de la Dirección General de Servicios Sociales, que depenia del Ministeri de Sanitat i Seguretat Social. El seu seguiment els faria descobrir dues importants qüestions: el problema del noi, per una banda, i també, la situació familiar de cadascun d'ells.

El Nadal de 1978, la Generalitat provisional va convocar trenta-quatre tècnics per a la confecció dels principis bàsics en l'atenció i integració dels disminuïts psíquics. De Girona hi participaren Pep Targa i Manel Palahí. Poc després es començà també a parlar dels equips multiprofessionals que més tard desembocarien en la creació dels EAP. Però s'anava posposant molt. Mentrestant, l'Associació Aspronis els nomenà equip tècnic. Eren el mateix equip, conjuntament amb Conxita Requena als inicis, i els van encarregar també la tasca de confeccionar dossiers a fi de poder diversificar més els serveis i assistir en nom de l'Associació Aspronis a reunions de les comarques gironines tant en els equips de serveis socials, SEREM, com a la Diputació, el Departament d'Ensenyament, etc.

El curs 1978-1979, l'equip tècnic treballava junt quant a visió general i estava estretament d'acord amb la Junta de l'Associació. Però els assignaren funcions més especialitzades: Manel Palahí portava més aviat la dinàmica de l'escola i la tasca de potenciar uns pretallers, l'estudi de continguts educatius i anar-los modificant, els contactes amb altres experiències externes, les sessions clíniques dels casos amb els mestres i educadors, i les conseqüents entrevistes amb

els pares, etc. Per als infants amb psicosi i autisme s'iniciaren sessions individuals. Es muntaren activitats globals conjuntes a partir d'uns centres d'interès per organitzar activitats preparatòries i motivadores. I de mica en mica es féu possible fer més activitats, com excursions, colònies d'una setmana, exposicions, etc. Amb el Dr. Joan Torres completaven els historials individuals; Josep Mateu Pol, donava més suport a l'experiència i a les possibilitats del taller, ja que estava portant també i preferentment la secció de Laborteràpia o Ergoteràpia al Psiquiàtric de Salt; Núria Masó Turón i Manoli Fernández Cabezas primer van estudiar la viabilitat d'un servei d'estimulació precoç i a partir de l'octubre de 1979 es va poder posar en marxa inicialment com una unitat de l'Associació Aspronis amb la intenció que pogués prendre més incidència i es poguessin ampliar els objectius d'un servei cada vegada més estructurat. Fou un dels centres pioners a les comarques gironines.

Al llarg del curs 1981-1982 Manel Palahí va traspasar plenament les funcions de coordinació de l'escola a Jordi Kemner, amb qui les havia anat compartint, i les de psicologia i seguiment de casos, al psicòleg Josep Pujol,¹²⁵³ com un servei des de l'Ajuntament. Amb la incorporació de Josep Pujol s'introduí el canvi que la plaça de psicòleg ja no fos a càrrec de l'Associació Aspronis, sinó que formés part de la plantilla de l'Ajuntament, regit aleshores per Dolors Homs. Manel Palahí portà la responsabilitat del taller, perquè ja hi havia vint-i-cinc treballadors, dos encarregats i en calia un més; s'havien de diversificar les feines de producció i a la secció de confecció hi podien treballar només la meitat. S'estava fent el seguiment i s'estava a l'espera que finalitzessin les obres del taller nou. I es va poder materialitzar el trasllat al nou taller.

No es pot entendre l'evolució del centre Ventijol sense tenir en compte la figura de Manel Palahí. La majoria —per no dir totes— de publicacions, memòries i documents pedagògics d'aquells anys, malgrat que no portaven la seva firma, estaven escrits per ell. Manel Palahí va ordenar l'atenció educativa d'aquells infants, passà d'una visió paternalista a una opció educativa envers aquests infants. Fou un

¹²⁵³ JOSEP PUJOL I SUREDA, psicòleg, conjuntament amb el pedagog MANEL MIRALLES I TEIXIDÓ (que anys més tard formaria part de l'EAP del Baix Empordà), i el Dr. XAVIER BESALÚ I COSTA, pedagog, mestre al centre Joan Margarit de la Bisbal d'Empordà i avui dedicat professionalment a l'educació intercultural, com a professor de l'àrea de Didàctica i Organització Escolar, i coordinador dels estudis de Pedagogia de la Facultat d'Educació i Psicologia de la Universitat de Girona, van crear conjuntament l'any 1979 el Grup d'Estudis Psicopedagògics (Servei de Diagnòstic i d'Orientació) amb un doble plantejament, el de l'anàlisi dels fenòmens que envolten el procés educatiu i el de l'aplicació pràctica en el camp de la psicopedagogia. Aquest servei privat tenia com a fins específics realitzar el diagnòstic i el tractament de trastorns (trastorns de la conducta) i alteracions que poden afectar el desenvolupament de l'infant i de l'adolescent: sensorials, comunicació oral i escrita, psicomotricitat, etc. Aquest servei privat estava situat a La Bisbal d'Empordà. Va funcionar fins al 1981.

treball coordinat que dugueren a terme plegats Manel Palahí i Jordi Kemner, entre d'altres. A principis dels anys vuitanta, tal com assenyalaven els principis educatius del centre, sota l'objectiu general de la normalització i integració dels deficients, s'anaren construint tot un seguit de programacions per àrees i per nivells, anomenades "Pedagogia del procés de comunicació", que serviren per potenciar l'ensenyament individualitzat.

El 22 de desembre de 1983, a la seu dels Serveis Territorials d'Ensenyament de Girona, es constitueix l'EAP del sector la Selva. Quedava constituït amb els membres següents: Marina Batlle i Ballana,¹²⁵⁴ psicòloga; Lluís Espunya Danés, pedagog (que provenia d'Olot, del gabinet psicopedagògic - servei sociopsicopedagògic, i que des del curs 1991-1992 era membre de l'EAP G-03 Gironès Est; actualment n'és el director). En aquesta reunió de constitució del nou equip hi havia Andreu Otero, inspector ponent del Servei d'Educació Especial a Girona, i també la qui, per acord del Consell d'Inspecció, havia esta nomenada inspectora responsable de la zona de la Selva, Maria Dolors Ballesta i Llinàs. Aquest primer EAP de la Selva atenia tota la població escolar de la comarca, a excepció de les poblacions de la Cellera de Ter, Anglès i Amer, que pertanyien a la zona de Girona. El 1990, l'Equip d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica de la Selva, que aleshores estava format per Lluís Espunya i Danés, Àngel Guirado i Serrat i Maribel Ministral i Morillo, juntament amb l'equip del Servei d'Atenció Precoç de Blanes, format per Núria Masó i Turon i Carles Celis i Gubert, van elaborar un document dirigit a les famílies sobre la *Integració a l'escola*.¹²⁵⁵ Aquest document, editat per l'Associació Gironina d'Espina Bífida i/o Hidrocefàlia amb la col·laboració de la Fundació ONCE, estava pensat per "ajudar a veure i entendre, principalment als pares, la situació actual de la integració escolar i molts altres aspectes [...]".¹²⁵⁶

Tot i que aquest nou edifici restà als afores de la població, a l'alçada del camí vell a Lloret, al costat de l'edifici de la formació professional —avui IES

¹²⁵⁴ MARINA BATLLE I BALLANA havia treballat com a educadora al centre Mare de Déu de l'Esperança mentre estudiava la llicenciatura de Psicologia, quan el centre encara depenia directament de l'Associació Aspronis. El curs 1982-1983 se'n va a treballar com a mestra i alhora directora al que avui és el centre públic d'educació especial Horitzó de Pineda de Mar i s'hi queda fins al curs següent, el 1983-1984. No va acabar aquell darrer curs, ja que el gener de 1984 accedeix a l'EAP de la Selva. Actualment és membre de l'EAP B.24 de l'Alt Maresme (Barcelona), i fa dotze anys que és la directora d'aquest servei.

¹²⁵⁵ EQUIP D'ASSESSORAMENT I ORIENTACIÓ PSICOPEDAGÒGICA DE LA SELVA, SERVEI D'ATENCIÓ PRECOÇ DE BLANES I ASSOCIACIÓ GIRONINA D'ESPINA BÍFIDA I HIDROCEFÀLIA (1990). *Integració a l'escola: informació per a pares* Girona: Associació Gironina d'Espina Bífida i Hidrocefàlia.

¹²⁵⁶ *Ibidem*. Pàg. 5-6.

Serrallarga—, prop de l'Hospital Comarcal de Blanes (que està a només tres minuts a peu de l'escola, i no més de cinc minuts en cotxe), el centre ha tingut la sort de no restar aïllat (com ha passat en altres centres d'educació especial) respecte al centre urbà de Blanes i respecte a les altres escoles del sector, tot i que físicament el centre no es troba dins el nucli urbà de la població de Blanes. Jordi Kemner, assenyalava quatre fets decisoris:

- a) El creixement urbà de Blanes
- b) L'extraordinària funció dinamitzadora generada pel CRP i l'EAP: cursos de formació, seminaris, conferències, aula de tecnologia d'audiovisuals, etc.
- c) L'inspecció tècnica del Departament d'Ensenyament, a partir de l'any 1985/86, ofereix el servei d'Entrevistes al professorat del sector un dia a la setmana.
- d) L'Institut d'Educació Secundària Serrallarga està al costat mateix de l'edifici Ventijol. Una porta interna i una àmplia escala d'accés comú facilita la comunicació entre les dues entitats educatives.¹²⁵⁷

El 1983 es va proposar la modificació del nom. L'acta de la sessió ordinària celebrada pel Ple de l'Ajuntament, el dia 25 de març de 1983, deia el següent:

“16º PROPUESTA DEL CENTRO DE EDUCACIÓN ESPECIAL PARA EL CAMBIO DE NOMBRE, Y ACUERDO SI PROCEDE.

Se da lectura de propuesta de la Comisión de Enseñanza y Cultura, como consecuencia de solicitud formulada por la Dirección del Centro de Educación Especial «Mare de Déu de la Esperança», con respecto al cambio de denominación del citado Centro, ubicado en la zona de Valldolítg.

Seguidamente hace uso de la palabra el Tte. de Alcalde D. Jordi Bacardit Puig, oponiendo su oposición al cambio de denominación propuesta.

Interviene asimismo la Sra. Alcalde-Presidente, manifestando que se trata de un nuevo Centro, que se pondrá en marcha aproximadamente, y que el nombre actual no estaba reconocido.

Por el Concejal Don Baptista Gallart Pascual, se solicita informe con respecto al nombre propuesta, y se da lectura lícita informe con respecto al nombre propuesto, y se da lectura de la propuesta completa e informes.

Tras las citadas intervenciones, por la Presidencia se considera suficientemente debatido el tema, y lo pone a votación, la cual da el siguiente resultado:

Votos a favor del cambio de denominación, con el nombre propuesto de «CENTRO DE EDUCACIÓN ESPECIAL VENTIJOL»; la Alcalde-Presidente Dª Mª Dolors Oms Bassols, los Tenientes de Alcalde Don Manuel Ruiz Paez, D. Francesc Giralt Torrent, D. Joaquim Vilanó Portas, y los Concejales Don Miguel Antequera Barbero, D. Francisco Camacho Baeza, D. Baptista Gallart Pascual, D. Luis Rodríguez Rodríguez, D. Jesús Solana Agudo, D. Juan Sureda Casamor, D. Joan Vila Pou y D. Francisco Vargas Martínez. Total doce votos (12 votos).

Votos en contra, los Ttes. de Alcalde Don Jordi Bacardit Puig, D. Jordi Gibert Gelabert, D. Francesc Orench Serriña, y los Concejales D. Joaquim Abril Roig, total cuatro votos (4 votos).

Abstenciones, el Tte. de Alcalde Don Albert Salas Pujol y el Concejal Don José Aleñá Alum, Total dos abstenciones.

Por tanto por la Presidencia se declara adoptado, por mayoría absoluta el siguiente acuerdo:

Informar favorablemente el cambio de denominación del «CENTRO DE EDUCACIÓN ESPECIAL VENTIJOL» centro ubicado en la zona de Valldolítg, y la remisión del expediente al Servicio Territorial de Enseñanza, para su definitiva resolución, de conformidad con lo establecido en el Decreto 133/81 de la Generalitat de Catalunya.¹²⁵⁸

¹²⁵⁷ JORDI KEMNER ETCHEVARRY (1994). Document no publicat. Font: FCPEEV.

¹²⁵⁸ Acta de la sesión ordinaria celebrada por el Ayuntamiento Pleno, el día 25 de marzo de 1983. *Llibre de resolucions de l'Alcaldia. Ajuntament de Blanes (Girona) del 22/12/1982 al 31/12/1983*. Pàg. 68523-68524. Font: AMBL.

El centre, finalment, va passar a denominar-se Centre Públic d'Educació Especial Ventijol (Ordre¹²⁵⁹ de 5 de maig de 1983). El nom de Ventijol¹²⁶⁰ responia, com feren altres centres, a un canvi de mentalitat i a la voluntat de trencar amb la connotació religiosa del nom que hi havia hagut fins aleshores (tot i que hi hagué qui no ho va entendre i que no acceptà aquest canvi). De fet, es tracta del primer centre que ho va fer, ja que no serà fins a l'any 1998 que Mater Dei de Girona passà a denominar-se Font de l'Abella, i fora dels centres —ja creats en períodes democràtics— o, com en el cas de Ripoll,¹²⁶¹ que van adoptar noms de personalitats de relleu a la població, no hi ha cap altre que hagi modificat el nom. La resta de centres han mantingut les referències i procedències religioses que originàriament tenien des dels inicis.

El curs 1983-1984 es crea l'Associació de Pares i Mares del centre, amb autonomia plena respecte a l'Associació Aspronis, que havia estat l'entitat mare que hi havia hagut gairebé des dels inicis del centre (fins al 31 d'agost de 1984, els pares dels alumnes del centre Ventijol existien jurídicament com una secció de pares d'alumnes dins l'Associació Aspronis). El 5 de juny de 1984 es documenta formalment un acord que permet la legalització de la nova associació, tot i que no serà aprovada i inscrita en el Registre d'Associacions¹²⁶² fins al 4 de novembre de 1985.

¹²⁵⁹ Ordre de 5 de maig de 1983, per la qual s'autoritza el canvi de denominació de diversos col·legis públics. DOGC núm. 330 (20 de maig de 1983). Pàg. 1237.

¹²⁶⁰ A l'acta del Consell de Direcció del 9 de febrer de 1983, sobre la designació d'un nou nom per al centre escolar, es mostraven les diferents propostes. El punt núm. 4 de l'acta deia el següent:

“- Centre d'Educació Especial BLANES: es descarta per creure-ho una indelicadesa envers la resta de poblacions que componen l'alumnat del centre.
- Centre d'Educació Especial BALDIRI REIXACH: es descarta per haver-hi ja un centre amb aquest nom.
- Centre d'Educació Especial JOSEP PALLACH: es descarta per la seva incidència en una determinada línia política.
- Centre d'Educació Especial XAVIER BRUNET: es descarta per no tenir una vinculació al camp educatiu. *[Es tractava d'un metge blanenc molt estimat a la vila]*
- Centre d'Educació Especial VENTIJOL: la majoria del Consell de Direcció està d'acord en aquest nom, que denomina un vent suau molt d'acord amb les característiques climatològiques d'aquesta zona. El representant de l'Ajuntament, però, demana un temps de reflexió.
S'acorda concedir aquest temps de reflexió per pensar en l'aprovació del nom «Ventijol» com a nom del centre escolar.”

Ja els antics romans van arribar a denominar la població de Blanes amb el nom de *Blandae*, del qual deriva l'actual nom de la població, fent honor al clima suau d'aquest indret.

¹²⁶¹ L'avui CPd'EE Dr. Ramon Suriñach, si bé va prendre el nom d'un mossèn que es dedicà a l'ensenyament a Ripoll, ho fa en tant que mossèn Ramon Suriñach havia estat educador i pel fet que en aquesta faceta de la seva vida destacà molt més que no pas com a religiós.

¹²⁶² Inscripció el 4 de novembre de 1985. Registre d'Associacions / Girona. Departament de Justícia. Direcció General d'Entitats Jurídiques. Secció 1. Núm. 1227.

Al llarg del curs 1990-1991, l'equip directiu i el claustre de professors del centre van iniciar un procés de reflexió institucional que es basava en els eixos següents:

- a/ Decreixement progressiu dels alumnes atesos en les «Aules d'escolarització del Centre».
- b/ Sectorització: ratificació de la concepció «comarcal» del Centre.
- c/Visió prospectiva:
 - c.1. Mantenir les aules d'escolarització pels nens i noves entre els 3 i els 16/18 anys que les seves necessitats educatives especials no poden ser ateses per les escoles ordinàries del sector.
 - c.2. Afavorir la transformació institucional del Centre basat en la visió de «CENTRE RECURSOS ESPECÍFICS PER L'ATENCIÓ DE LA DIVERSITAT».
 - c.3. Importància de «rendibilitzar» els recursos del Centre Ventijol (recursos humans, tècnics i materials): afavorir el creixement de la oferta dels serveis del Centre a les escoles de l'entorn.¹²⁶³

Aquesta reflexió sorgia a partir del descens de la matriculació d'alumnes que d'una manera generalitzada van tenir els centres d'educació especial. El centre Ventijol no va ser menys, i a principis dels anys noranta, d'una manera progressiva, va anar perdent alumnat fruit, bàsicament —com passava també en altres centres—, d'una baixa natalitat que afectava l'escolaritat en general i de l'aplicació d'una política educativa que afavoria la integració de l'alumnat a l'escola ordinària, i que va motivar que les noves matriculacions bàsicament fossin d'alumnes amb molta afectació.

Així doncs, a partir de l'any 1992 i fins al 1997 (que apareix el Decret 299/1997, de 25 de novembre, sobre l'atenció educativa a l'alumnat amb necessitats educatives especials), els professionals del centre Ventijol van realitzar un ampli procés de reflexió en relació amb la transformació cap a un nou model institucional de centre. Fonamentalment es tractava de tirar endavant un nou plantejament que definia el centre d'educació especial com a "centre de recursos específics oberts a les escoles de l'entorn". El projecte educatiu del centre aprovat el 25 de febrer de 1992 consagrava aquesta nova via de servei que els va permetre, en certa manera, rendibilitzar alguns dels recursos humans i materials del centre. S'avançaven, així, a algunes propostes que quedarien recollides al Decret de l'any 1997, i que anys enrere l'informe Warnock havia plantejat per primera vegada.

Els serveis que el centre va poder oferir al llarg del curs 1993-1994 a les escoles, al professorat i als alumnes de la comarca foren els següents:

¹²⁶³ JORDI KEMMER ETCHEVARRY (1994). Document no publicat. Op. cit.

Servei 1	Aules d'escolarització (amb servei de transport i mitja pensió): 5 unitats escolars (el sisè professor, que era Lluís Casabó, es va destinar al servei itinerant per als cinc alumnes amb la síndrome de Down).	29 alumnes atesos
Servei 2	Servei de fisioteràpia itinerant per les escoles de la comarca de la Selva.	16 alumnes atesos
Servei 3	Professor itinerant per a alumnes amb la síndrome de Down de Blanes.	5 alumnes atesos
Servei 4	Tractaments especialitzats per a alumnes de les escoles de l'entorn: teràpia/atenció psicomotriu (aquests alumnes anaven al centre a dur a terme aquest servei).	2 alumnes atesos

QUADRE 68. Serveis que el centre ofereix. Curs 1993-1994. Font: FCPEEV.

Al llarg del curs 1993-1994, es van consolidar dos importants serveis per als alumnes de l'entorn: un servei de fisioteràpia itinerant per a uns setze alumnes del sector, i un servei de teràpia psicomotriu per a dos alumnes, també de la zona, que eren atesos en el centre Ventijol. El 26 de gener de 1993, el delegat d'Ensenyament, Albert Vancells, va donar l'autorització excepcional per a la itinerància dels dos fisioterapeutes que hi havia adscrits al centre. Fins al 20 de novembre de 1992, la fisioterapeuta Cristina Buch i Sainz feia la itinerància amb l'adscripció a l'EAP de la Selva.

Hi hagué un altre servei, però, que va néixer més aviat de la situació en què es trobava el centre en aquell moment, més que no pas d'una iniciativa que hagués sorgit des de la mateixa institució: la matriculació havia baixat considerablement i a proposta de la inspectora de zona, Pilar Sancho, es va creure convenient optimitzar els recursos que en aquell moment hi havia a l'escola. Lluís Casabó fou qui duqué a terme aquesta experiència, per la qual cosa s'hagué de convertir en mestre itinerant d'educació especial per a cinc alumnes amb síndrome de Down. Un d'aquests alumnes, que pràcticament havia acabat l'edat d'escolarització, va ser atès al Centre Especial de Treball de l'Associació Aspronis. Un altre va romandre a l'escola ordinària, i tres més van acabar a l'escola especial. Aquesta experiència durà només dos cursos escolars, atès que va augmentar la matriculació al centre i aquest servei no pogué continuar destinat a la itinerància i al servei de l'escolarització d'infants amb necessitats educatives especials en el marc de l'escola ordinària.

El curs 1997-1998, Lluís Casabó i Oliver pren la direcció del centre a la mort de Jordi Kemner. Només estigué un any a la direcció. Havia estat secretari del centre els anteriors deu cursos escolars. Lluís Casabó obtingué, per concurs de trasllats, plaça definitiva al centre Font de l'Abella de Girona. El curs següent el director és Xavier Hernàez, que continua ocupant el càrrec avui dia. Així mateix, en l'actualitat, Lluís Casabó, a la mort del qui havia estat director del centre Font de l'Abella, Josep Maria Martínez, i amb un nou equip directiu de transició, és el secretari d'aquest centre d'educació especial de Girona capital.

Ara bé, hi havia uns reptes de futur als quals l'escola es volia avançar, malgrat que l'opció del Departament d'Ensenyament continués dins un immobilisme persistent que no permetia progressar en cap projecte de futur envers l'atenció educativa dels infants amb discapacitats. Aquest nou model institucional volia quedar consolidat en el futur mitjançant les unitats funcionals que detallem a continuació i que el centre volia instaurar:

Servei 4	Teràpia del llenguatge amb una doble modalitat: Atenció en el centre Ventijol Servei itinerant per a alumnes de Blanes (per dificultats de dotació econòmica de les dietes de desplaçaments, inicialment només es proposava per els alumnes de Blanes)
Servei 5	Servei d'hidroteràpia (piscina climatitzada): Tractaments hidroterapèutics Aprentatge de la natació per a alumnes de 3-6 anys
Servei 6	Unitat de documentació de recursos educatius i formació permanent: dirigit als professionals dels centres educatius del sector. Aprofitant els recursos bibliogràfics que ja tenia el centre.
Servei 7	Unitat d'identificació i valoració dels alumnes amb necessitats educatives especials (NEE): col·laboració amb l'EAP del sector.

QUADRE 69. Serveis de futur. Font: FCPEEV.

Tot plegat responia a un nou model que el centre va definir amb el nom de CREDIV i que responia a les inicials de Centre de Recursos Específics per a la Diversitat. Segons el centre, "entenem el CREDIV com un «Conjunt de Serveis» que incrementa l'actual oferta dels Centres d'Educació Especial. La «reconversió» dels Centres d'E.E. no l'entenem com una reducció/desaparició de serveis... al contrari, l'entenem com un «creixement per creació de nous serveis»".¹²⁶⁴ Hi havia aspectes

¹²⁶⁴ Ibidem.

que estaven força ben consolidats, d'altres s'havia de veure com evolucionaven en el futur. El 1997, amb l'aparició del Decret 299/1997, de 25 de novembre, sobre l'atenció educativa a l'alumnat amb necessitats educatives especials, semblava que es donava cobertura legal a les propostes que es plantejaven des dels centres. Realment no fou així. Aquest decret (com ja hem assenyalat anteriorment) no va servir de gaire. I tot i que avui dia encara és vigent, la seva feblesa normativa no va anar més enllà, i per a l'educació especial van venir anys complicats i de força desconcert. No hi va haver un suport al darrere que ajudés a desplegar-lo i consolidar-lo. Precisament en aquest període de desconcert educatiu, algunes propostes força innovadores no van anar més enllà i no es van poder materialitzar. Fou el cas de la darrera proposta que va dissenyar Jordi Kenmer, com a director de l'escola, abans de morir l'estiu de 1997: la posada en marxa d'un programa d'educació secundària obligatòria (ESO) per a joves de 12 a 18 anys de la comarca de la Selva amb disminucions psíquiques.¹²⁶⁵ La idea era compartir espais i atenció educativa amb l'IES Serrallarga, que era ben bé al costat del centre Ventijol. El projecte es plantejava amb voluntat d'aconseguir quotes de normalització a partir del fet de compartir espais de lleure, però en canvi no es feia en espais més dirigits.

Precisament, un d'aquests espais que es va crear per poder compartir, sent Lluís Casabó director del centre, i que en l'actualitat continua vinculat al projecte, fou l'aviari d'ocells de la comarca, en què es duia a terme un treball terapèutic de contenció d'hiperactivitat i obert a crèdits variables d'ornitologia, tot i que bàsicament el treball l'han fet els alumnes pròpiament del centre Ventijol.

El Consell Escolar del centre Ventijol va aprovar el 22 de maig de 1986 l'organització d'activitats d'esplai a l'estiu utilitzant per a això les instal·lacions del mateix centre i finançades per les famílies dels alumnes. Així doncs, des d'aquell estiu, cada dia de 9 a 5 de la tarda es duen a terme activitats lúdiques al centre, que per un costat han servit perquè molts alumnes puguin participar d'activitats de lleure (de què difícilment poden gaudir en el seu poble, ja que no sempre, malauradament, tenen les portes obertes als centres d'esplai), i per un altre, són un ajut a moltes de les famílies que a l'estiu treballen en un sector d'ocupació destinat al turisme i per a les quals és molt difícil, amb les activitats escolars en

¹²⁶⁵ ASTORCH, N. "L'escola Ventijol de Blanes farà una ESO per a disminuïts psíquics". *Punt Diari* (9 de maig de 1997). Pàg. 3.

període de vacances, poder estar pels seus fills. En un principi el finançament era a càrrec bàsicament de les famílies. Amb el temps es va aconseguir que les diferents institucions públiques intervinguessin en el finançament de les activitats.

La construcció d'una piscina i la seva posterior climatització i cobriment ha estat una de les obres i infraestructures de més gran envergadura de què disposa el centre Ventijol en l'actualitat. Tal com ens comentava Lluís Casabó, que havia estat secretari i director del centre:

"[...] des d'un principi ja es pensava amb una piscina coberta i climatitzada. Però es va plantejar en diferents fases per poder-la assumir.

La primera va ser la més difícil (sonava molt estrany, això d'una piscina en un centre públic). Es varen trucar diferents portes i totes es varen anar tancant, ONCE, Ensenyament Diputació, Ajuntament. No deien un NO rotund, però no n'hi havia cap que estigués disposada a implicar-s'hi.

Va ser la casualitat dels moments que una institució va sortir endavant. L'Ajuntament de Blanes presenta un pla de creació i millora de les instal·lacions esportives dels centres educatius de Blanes, i des de l'Ajuntament ens demanen la documentació que tenim respecte a la piscina.

L'Ajuntament presenta el pla, que es un pla a realitzar amb 4 o 5 anys, i el nostre projecte hi és, però és l'últim (nosaltres ens pensem que el pla s'anirà diluint amb el temps, i que és difícil que s'arribi al final). Però l'Ajuntament està governant CiU en minoria i en el Ple, la resta de partits polítics, li posen com a condició que si volen aprovar el Pla s'ha d'executar en un màxim de dos anys. Hi és així com es fa la primera piscina. Ara el projecte ja no semblava tan descabellat.

Parlant amb altres institucions i col·lectius varen anar trobant interessant el projecte (ara recordo el servei de Rehabilitació de l'Hospital de Sant Jaume, Aspronis per als seus membres, els professors d'educació física de l'IES - Serrallarga,...). Per donar resposta a les noves necessitats es va fer necessari plantejar una ampliació.

Va ser llavors que es va plantejar fer el sorteig d'obres d'art amb diverses finalitats

- 1.- Recollir fonts per poder afrontar l'ampliació plantejada.
- 2.- Implicar el més possible l'Ajuntament en aquest projecte. (L'exposició de les pintures es va fer en la sala d'exposicions de l'Ajuntament).
- 3.- Implicació popular en el projecte, de dues formes: amb les aportacions econòmiques fetes pels ciutadans, i l'altra amb les aportacions de les obres fetes pels diferents artistes [...]."

El projecte inicial estava previst en diferents fases, fins a arribar al cobriment i a la seva posterior climatització. La construcció inicial de la piscina es va fer el curs 1989-1990 amb aportacions bàsicament de l'Ajuntament de Blanes (dins un programa de realització i millora d'infraestructures esportives en els diferents centres educatius de Blanes). Es tractava d'una piscina a l'aire lliure de 10 x 4 x 1 m, amb una zona de terrassa de 50 m². Era un disseny que recollia les necessitats de rehabilitació en hidroteràpia i per a l'aprenentatge de la natació en nens petits. Es va documentar amb altres serveis existents, i per això es van visitar algunes piscines que ja hi havia en serveis especialitzats a les comarques de Girona. Es

tractava d'un equipament que només es podia utilitzar els mesos d'estiu. En qualsevol cas, l'escola, a través del Casal d'Estiu que es realitzava el mes de juliol, en feia un bon ús. Amb el temps es varen anar recollint altres necessitats d'altres col·lectius de la població de Blanes que es varen anar incorporant al projecte (Servei de Rehabilitació de l'Hospital Sant Jaume, la mateixa associació Aspronis, MIFAS de la Selva, etc.). Per tant, es va necessitar ampliar la piscina per poder donar-hi cabuda als altres col·lectius, ja que en aquells moments no hi havia cap piscina d'ús públic a Blanes.

L'ús limitat, però, va fer pensar al centre que per assolir la plena rendibilitat el millor seria que estigués coberta i climatitzada per poder ser utilitzada tot l'any i alhora plantejar-la com un servei obert per als escolars i ciutadans de Blanes com a piscina climatitzada i servei d'hidroteràpia, en el context en què es movia el centre i que responia a una voluntat de ser un centre obert a les escoles de l'entorn i proveïdor de recursos específics de suport a l'educació i a l'atenció d'alumnes amb discapacitats.

El maig de 1997, l'escola va acabar recaptant 1.373.500 pessetes per pagar una part del projecte d'ampliació i climatització de la piscina. Aquests diners es van obtenir amb la venda de 2.747 butlletes de 500 pessetes cadascuna, amb les quals es participava en un sorteig de pintures, gravats i ceràmiques que artistes de la zona, i també de la resta de comarques de Girona i Barcelona, havien cedit per a tal finalitat. Aquests diners recollits es van destinar a una primera fase del projecte que tenia un cost d'uns 4.000.000 de pessetes. A la mort de Jordi Kemner, el juliol de 1997, la qüestió de la piscina va romandre en segon terme. Hi havia recollit 1.577.500 ptes. per al projecte d'ampliació. Finalment, el curs 1998-1999 es va dur a terme l'ampliació de la piscina. Restava pendent la climatització i cobriment.

El Consell Escolar del centre Ventijol va lluitar per fer realitat aquest projecte amb la col·laboració solidària de diferents institucions: Ajuntament de Blanes i ajuntaments d'algunes poblacions de la comarca de la Selva, Diputació de Girona, Departament d'Ensenyament, associacions de pares d'alumnes dels centres educatius de Blanes (BLAPAS), voluntaris i organitzacions altruistes de Blanes i comarca, MIFAS de la Selva, pintors i artistes de la comarca, AMPA d'exalumnes del centre —a partir de la seva creació el 1998—, col·lectius i entitats diverses públiques i privades, etc.

Sent director del centre Xavier Hernàez, es va dur a terme un conveni de col·laboració entre l'Ajuntament de Blanes i el centre Ventijol. El conveni es va signar el 28 d'abril de 1999 en un acte públic en el mateix centre amb diverses associacions convidades. Prèviament, el 17 de març la Comissió de Govern de l'Ajuntament havia pres l'acord següent: "Punt 19. [...] Aprovar l'establiment d'un conveni entre l'Ajuntament de Blanes i el Centre d'Educació Especial Ventijol per a l'ampliació de la piscina del centre, primera fase del projecte de Piscina Climatitzada i Servei d'Hidroteràpia, que no comporta cap cost per a l'Ajuntament".¹²⁶⁶ El centre Ventijol, per tant, es comprometia a portar a terme l'ampliació i els serveis tècnics municipals de l'Ajuntament de Blanes, a fer un projecte de cobertura. Les obres que s'havien iniciat aquell curs es van acabar el mes de juliol de 1999.

El projecte de cobriment de la piscina terapèutica del centre Ventijol fou aprovat per la Comissió de Govern de l'Ajuntament de Blanes en la sessió del 9 de maig de 2000. L'import total pujava a més de 35 milions de pessetes, dels quals l'Ajuntament de Blanes aportava 23 milions; la Generalitat de Catalunya, 6 milions (3 milions per part del Departament d'Ensenyament i 3 més per part del Departament de Benestar), i la Diputació de Girona, 6 milions més. La tenacitat que mostrà l'aleshores alcalde de Blanes, Ramon Ramos i Argimon, fou determinant per poder materialitzar aquest projecte. Durant l'etapa que estigué com a alcalde, l'escola rebé un suport i un ajut considerable. Ha estat una persona molt sensibilitzada amb les problemàtiques i necessitats del centre Ventijol. D'aquesta manera, es posava en relleu que la situació d'atenció envers el discapacitat a Blanes i comarca no restava lligada a cap mena de color polític (durant aquests anys hi ha hagut alternança a la vida política blanenca). Si es pot generalitzar aquesta conjuntura i destacar una característica per sobre de les altres, és el fet de trobar-nos davant d'una comarca en què el primer que ha prevalgut és el benestar i l'atenció d'aquests nois i noies per sobre de colors i ideologies polítiques partidistes, cosa que no ha passat —lamentablement— en altres consistoris de les comarques de Girona.

També l'actual director del centre, Xavier Hernàez, va capitalitzar els esforços de tot el personal del centre per poder veure realitzada una vella il·lusió que anys enrere el centre ja havia projectat. La nova instal·lació finalment s'inaugurava el 21

¹²⁶⁶ AJUNTAMENT DE BLANES. Acta de la sessió de la Comissió de Govern (17 de març de 1999) <<http://www.blanes.net/acords.nsf/cgn/19990317!OpenDocumet>> (31 de desembre de 2005)

d'octubre de 2001 en un acte al qual assistiren nombrosos directors i directores de centres educatius, companys de feina antics i actuals, familiars, alumnes i exalumnes del centre Ventijol, i que fou presidit per les principals autoritats provincials. L'acte serví també per retre un sentit homenatge a qui havia estat director del centre, Jordi Kemner Etcheverry, el nom del qual es donà a la nova instal·lació.

Actualment, pel que fa a l'Associació Aspronis, s'ha convertit en un grup format per dues fundacions que es van crear el 1992. El protectorat de fundacions aprova la inscripció, en data 21 d'abril de 1992, de la Fundació Aspronis i la Fundació El Vilar,¹²⁶⁷ i d'una Associació Aspronis (tot i que l'Associació Aspronis com a tal continua funcionant gestionant, entre altres coses, les ajudes i la distribució del suport econòmic a les dues fundacions), amb diversos serveis assistencials, laborals i socials que atenen un total de 426 usuaris, amb una plantilla de 330 treballadors, 150 dels quals són persones discapacitades.¹²⁶⁸ Els serveis de què disposen són els següents:

- Llars residències a Blanes. El mes de maig de 1992 es posa en marxa el primer habitatge a Blanes per a set usuaris; el mes d'octubre de l'any 1993 es va habilitar un segon habitatge per a deu usuaris.
- Residència assistida per a persones greument afectades-disminuïts psíquics profunds adults (Centre Pinya de Rosa, CPR) a Palafròlles, des de l'any 1987. El Centre de Dia Pinya de Rosa, des de l'any 1984.
- Centre de Desenvolupament Infantil i Atenció Precoç (CDIAP) a Blanes, des de l'any 1979,¹²⁶⁹ i CAIMS (Centre per a l'Atenció a la Infància en Risc, d'edats compreses entre els 4 i els 8 anys).
- Unitat de tractament (UT) per poder oferir assistència en el camp de la salut mental sense limitacions d'edat.

¹²⁶⁷ Tot i ser dues fundacions, els àmbits d'actuació i funcions són paral·lels. Actualment els membres del patronat són els mateixos per a cadascuna. Precisament un membre d'aquest patronat és Maria Concepció Requena, avui jubilada.

¹²⁶⁸ ASPRONIS. *Qui som?* (28 d'agost de 2005). <<http://www.gm.es/aspronis>> (28 d'agost de 2005).

¹²⁶⁹ Des dels mesos d'octubre-novembre de 1979, l'Associació va posar en funcionament, amb col·laboració del SEREM-Girona, el servei d'Estimulació Precoç, per atendre nens i nenes en edats compreses entre els sis mesos i els quatre anys. Per tal de donar-ho a conèixer, entre altres actuacions, ho van fer públic en diferents mitjans de comunicació escrita.

ABRIL BITLLOCH, A. "Comunicado de la asociación pro subnormales de Blanes y comarca «Aspronis»". *Los Sitios* (29 de febrer de 1980). Pàg. 7.

- Centre Ocupacional El Vilar (CO) a Blanes, des de l'any 1983 (el gener de 1980 havia entrat en funcionament una unitat de profunds adults amb dos educadors i nou usuaris de diferents edats).
- Servei d'Esport-Esplai (servei del taller El Vilar dirigit a tots els usuaris en el temps de lleure).
- Servei de formació i participació.
- Serveis laborals (Servei Ocupacional d'Inserció –SOI–) a Blanes i Malgrat.
- Centre Especial de Treball (CET) El Vilar, a Malgrat de Mar, que s'hi traslladà el 1992.

La finalitat de les dues fundacions és que, per una banda, la Fundació Aspronis gestioni la part més assistencial i la Fundació El Vilar gestioni la part laboral.

El 1988 van adoptar un nou logotip que incloïa en el mateix gràfic una descripció del perquè d'aquella nova imatge gràfica de l'entitat. En el QUADRE 70, es pot observar com la projecció de l'Associació avui, reconeguda com una de les millors de les comarques de Girona, esdevé, pels temps actuals, un punt de referència per a l'atenció a les persones amb discapacitats.

QUADRE 70. El logotip actual d'Aspronis. 2004
<<http://www.grn.es/aspronis>> (18 de juny de 2005)

Actualment, el Grup Aspronis no té cap mena de vincle amb l'actual centre Ventijol, tot i que fins a l'any 1983 (data en què es crea l'associació de pares de l'escola) hi col·laboraven amb aportacions per a compres, per a despeses de personal, etc. (per exemple el darrer any hi van aportar més de quatre milions de pessetes). El suport que Aspronis donà al centre fou el següent:

1. Finançament del servei de diagnòstic dels alumnes i assessorament psicopedagògic als professors.
2. Servei d'assistent social a les famílies dels alumnes.
3. Servei de secretaria i tramitació de beques.
4. Aportació de recursos humans a l'escola, atès que els que aportava l'administració educativa eren insuficients.

Com a centre públic, que depèn de l'actual Departament d'Educació, ha quedat completament desvinculat de l'associació que el va crear el 1969, tot i que des del 30 de gener de 1986, es va establir un acord entre el centre Ventijol i els tallers de l'associació perquè el pas de l'escola als tallers fos sistematitzat.

El 1994, el centre va celebrar els seus 25 anys d'història, i ho va fer amb un munt d'activitats: exposició fotogràfica dels 25 anys de funcionament del centre, publicacions a les revistes locals sobre la història del centre, un sopar de germanor que es va fer al Restaurant Mont-Ferrant (Blanes) el 2 de desembre amb la participació de moltes persones vinculades amb l'escola des dels seus inicis, xerrades sobre la història del centre a diferents escoles de la població de Blanes, etc.

Jordi Kemner Etcheverry, amb motiu dels 25 anys d'història de l'escola d'educació especial de Blanes i comarca, que publicà el 1994 a la revista *Recull*, acabà el seu escrit amb unes paraules que són una síntesi d'aquest sentiment col·lectiu que les persones que van viure el naixement i la posada en marxa de l'educació especial a Blanes i comarca tenen: "Que la FORÇA INTERIOR generosa de totes les persones que han fet possible el «3 de març de 1969» superi la barrera del temps i arribi fins a tots els que actualment treballem per una societat més normalitzada i solidària."¹²⁷⁰

¹²⁷⁰ KEMMER ETCHEVERRY, J. (1994). "25 anys d'història. L'escola d'educació especial de Blanes i comarques". *Recull*. Any LXXIV. Núm. 1671. Pàg. 6.

2.2.5. El Centre Públic d'Educació Especial Els Àngels, a Palamós (Baix Empordà)

Juntament amb l'aparició capdavantera de moviments associatius de pares a Catalunya, cap als anys seixanta, a la població de Palamós ja hi havia una certa preocupació per l'atenció que s'havia de donar a aquests nois i noies. L'educació institucionalitzada en centres d'educació especial a la comarca del Baix Empordà té el seu origen en el municipi de Palamós, si bé l'atenció s'ha mogut entre dos municipis (que avui formen un únic municipi): Sant Joan de Palamós¹²⁷¹ i Palamós.

Mossèn Gumersind Vilagran,¹²⁷² rector de la parròquia de Sant Joan de Palamós, i alguns pares afectats comencen a bastir el que serà l'educació especial a Palamós, el que serà l'educació especial a la comarca del Baix Empordà. Es posen en contacte amb l'Associació Àngelus de Girona i se'n constitueixen delegació comarcal; ja que aquesta ja funcionava com a tal des de feia uns anys. Es constitueixen, doncs, com a "Pseudo Asociación de Padres de Niños Subdesarrollados y Subdotados".

¹²⁷¹ SANT JOAN DE PALAMÓS fou el bressol de l'actual Palamós i fins a finals del segle XIX havia estat un poble de pagès amb els seus habitants disseminats per tot el terme poblant els més de 50 masos construïts des de la vall de Bell-lloc fins a la Fosca i el terme de Castell. Serà la decadència de la pagesia i la progressió de la indústria surera que faran que el nucli de Sant Joan vagi creixent, en direcció sud, cap a la vila de Palamós, cap a mar. L'actual centre d'educació especial està situat dins el terme de Sant Joan de Palamós, a l'anomenat barri "del tennis". La població de Sant Joan de Palamós s'annexiona al terme municipal de Palamós el 1942.

¹²⁷² MOSSÈN GUMERSIND VILAGRAN (1913-2004) va néixer a Avinyonet de Puigventós (Alt Empordà) el 16 d'octubre de 1913. L'any 1967 arriba a la parròquia de Santa Eugènia de Vila-romà (Sant Joan de Palamós) com a regent, alhora és nomenat ecònom de Vall-llobrega, on inicia de nou serveis diversos a la comunitat local (ja ho havia fet anteriorment en altres parròquies on havia estat). L'any mateix de la seva arribada funda l'Associació Comarcal Protectora de Subnormals Els Àngels, posa en funcionament la llar d'infants (Llar d'Infants Kunbayà). Des de la parròquia s'impulsà la creació de l'ONG Germans sense Fronteres, amb l'objectiu d'acollir persones desemparades. Per tot plegat es guanya el respecte i l'estima de tot el poble de Sant Joan de Palamós i Palamós, on exerceix activitats que superen el marc estrictament eclesial, com un exemple de servei civil i sociocultural, sobretot envers els sectors més desvalguts. Deia sovint: "És que jo crec que l'Església ha de prestar tots aquells serveis que no presten les altres institucions".

L'any 1988 és nomenat Fill Adoptiu de la Vila de Palamós, en reconeixement a més de vint anys de treball i dedicació en benefici del poble, a banda que se li dedicà un nom a la nova plaça de Sant Joan. El 1995 és guardonat amb un dels premis d'actuació cívica que atorga la Fundació Jaume I, a Barcelona, per haver impulsat la integració social i cultural dels immigrants (el mig milió de pessetes que va rebre els destinà a comprar la casa d'en Met Fasol). El 1996 l'Ajuntament de Palamós va sol·licitar que se li concedís la Gran Creu de l'Orde Civil de la Solidaritat Social, que finalment no es va fer realitat.

El 16 d'octubre de 2000, mossèn Gumersind Vilagran celebrà el seu aniversari al centre públic d'educació especial Els Àngels. Hi eren presents, a part dels alumnes del centre, la Carme Maristany (Vita), amb qui el centre també manté molts lligams, ja que ha estat l'impulsora de la Fira Nadalena de Palamós, una fira benèfica que es va iniciar l'any 1977. La celebració de l'aniversari fou la darrera visita al centre de mossèn Gumersind. Es va jubilar el novembre de 2000, als 87 anys, enmig d'emotius i concorreguts comiats organitzats des de diferents col·lectius i institucions. Va viure els seus darrers anys de vida a la Residència de Capellans "Bisbe Sibilla" de Girona. Morí el 2 d'octubre de 2004. A l'homilia de la cerimònia del seu enterrament, que es féu a l'església de Santa Eugènia de Palamós i que pronuncià el Bisbe de Girona, Monsenyor Carles Soler, es va destacar de mossèn Gumersind el fet de "viure" l'evangeli de Jesús amb voluntat de servei als altres: "Ha estat un clar testimoni de la caritat cristiana. I per això ha merescut el reconeixement, el respecte i l'admiració de tothom".

Els inicis de l'educació a les persones amb deficiències els hem de situar de la mà de la família Mont-Condom. Enriqueta Condom i Josep Mont¹²⁷³ són coneguts a Palamós i comarca perquè en l'actualitat regenten el restaurant Mas Ferriol (terme municipal de Mont-ras). El restaurant dóna nom al seu segon fill, en Ferriol, nascut el 1956 amb la síndrome de Down. Aquesta família es van haver de moure força per donar atenció educativa al seu fill, ja que abans de 1969 no hi havia cap servei a la vila (l'escola a Palamós es crea com a tal a primers d'abril de 1969). Josep Mont acompanyava el seu fill i altres nois cada dia al centre de Sarrià de Dalt que tenia l'Associació Àngelus de Girona. Ho féu durant un temps. Ell s'encarregava, al matí, de portar-los al centre. A la tornada, a la tarda, hi participaven altres pares.

Enriqueta Condom va posar-se en contacte amb el president de la Diputació de Girona per veure si els podien ajudar d'alguna manera i, sobretot, per si els podien pagar el taxi a aquells nens i nenes que s'havien de desplaçar a Girona, ja que en aquell moment n'hi havia que provenien de la resta de municipis del Baix Empordà. La resposta de la Diputació fou negativa, en canvi no posaven obstacles a que aquesta ajuda es pogués donar a alguna associació que es constituís amb aquesta finalitat.

Coincidí que feia poc que havia arribat a Sant Joan de Palamós un nou mossèn, Gumersind Vilagran i Roquí. Enriqueta Condom havia sentit dir que aquest mossèn ajudava la gent. El 1967, el va anar a trobar i li va proposar la idea de crear una escola per a aquests nens i nenes. La resposta per part de mossèn Gumersind Vilagran fou molt positiva. Tot i que els primers moviments foren plens de desenganys, van rebre una resposta positiva per part del qui llavors era inspector en Cap, a la delegació a Girona del MEC, Artur Calsina Majó. Els digué que havien d'aconseguir firmes de pares que voldrien portar els seus fills en aquesta escola i que quants més nens hi haguessin més senzill seria poder-ho tirar endavant. El suport d'Artur Calsina vingué reforçat posteriorment ja com a delegat dels Serveis Territorials d'Ensenyament durant el període 1970-1983. Ha estat, com hem assenyalat anteriorment, una figura clau dins l'Administració educativa a les comarques de Girona.

Enriqueta Condom voltà la comarca amb la seva Mobilette intentant aconseguir la major quantitat de firmes possible. No fou fàcil, ja que moltes famílies no volien portar els seus fills a cap institució educativa. Hem de tenir present que

¹²⁷³ JOSEP MONT I BURGELL morí, a l'edat de 86 anys, el 20 de juliol de 2006.

molts d'aquests nois i noies restaven amagats dins les cases i que en la majoria de casos era molt difícil conèixer-ne la identitat: un problema que no només passa al Baix Empordà sinó que és comú arreu. Amb la primera persona que Enriqueta solia posar-se en contacte era amb el mossèn de la població, per si tenia coneixement dels nens i nenes amb discapacitat que hi havia al poble. Va voltar per les principals viles de la comarca del Baix Empordà.

Les setze firmes que es van reunir les adreçaren a Justo Fonseca Gil, que aleshores era l'inspector de zona de Primera Ensenyança, de la Zona IV, que corresponia a les escoles dels municipis de la zona costanera Costa Sud, que incloïa, entre d'altres, els municipis de Palafrugell, Mont-ras, Palamós, Santa Cristina d'Aro, Sant Feliu de Guíxols, Llagostera, Tossa de Mar, Lloret de Mar i Blanes. En el document exposaven:

"Que de acuerdo con las CARITAS DIOCESANA y respaldados por la CARITAS DE PALAMÓS Y PALAFRUGELL y con el Vo. Bo. del Sr. Alcalde de Vall-Llobrega, han analizado el favorable emplazamiento de la Casa Rectoral de Vall-Llobrega, previas las obras pertinentes, para instalar en dicha Casa Rectoral la Escuela Especializada de los Subnormales de este pequeño sector y evitar así a los alumnos y a sus familias las molestias y dispendios grandes que supone llevarlos a la Escuela MATER DEI de Sarrià de Dalt, Gerona. Es por ello que acuden y SOLICITAN humildemente de esa Inspección de Enseñanza Primaria se digne aceptar esta instancia y verificar los trámites correspondientes a fin de obtener que la Srta. Maestra especializada para subnormales que se destine a Vall-Llobrega, a ser posible a partir desde 1o. de octubre próximo, reciba la correspondiente remuneración por cuenta del Estado a propuesta del Ministerio de Educación y Ciencia.../..."¹²⁷⁴

El 25 de març de 1968 mossèn Gumersind convoca una reunió amb els rectors de les parròquies de Santa Maria i Sant Joan de Palamós per constituir-se en delegació pel Baix Empordà de l'Associació Protectora de Subnormals Àngelus de Girona. La reunió es féu a la Cambra de Comerç de Palamós, que estava situada a la plaça Murada i comptà amb l'assistència d'un metge de Palafrugell, el doctor Mir (fill de Carme Maristany —Vita—¹²⁷⁵), i Ramon Noguera, de l'Associació Àngelus de Girona, i s'acordà posar en marxa l'escola d'educació especial.

¹²⁷⁴ Font: ASSTTEG (12 de maig de 1968).

¹²⁷⁵ CARME MARISTANY I MONTAL (Mataró, 1912), més coneguda pel nom de "Vita", fou l'ànima impulsora i creadora de la Fira Nadalena a Palamós i comarca, una fira benèfica que se celebrava pels volts de Nadal. Els beneficis d'aquesta fira es destinaven al centre Els Àngels. Actualment tot i que es continua celebrant, els beneficis es destinen a altres tipus de serveis, obres i activitats per a les persones amb discapacitat de la comarca del Baix Empordà. Carme Maristany s'establí a Palamós l'any 1966 quan es traslladà a la població, amb el seu marit, Antoni Mir, per motius laborals. Durant unes llargues estades que la família Mir-Maristany va dur a terme a Pollença (Mallorca) descobreix, de la mà del pintor Roch Minué, una de les seves grans passions, la pintura. Poc temps després d'haver-se establert a Palamós inicia uns cursos de pintura gratuïts per a joves. Serien l'embrió del que seria anys després la creació del Cercle Artístic de Palamós. A través de les seves inquietuds artístiques i, com no, socials esdevé la impulsora de la Fira Nadalena que des del desembre de 1977 es continua celebrant any rere any a Palamós el darrer diumenge abans de les festes de Nadal. Una altra filla de Carme Maristany, és la Dra. Clara Mir i Maristany, professora

En una carta manuscrita que mossèn Gumersind Vilagran va adreçar al centre el maig de 2001, entre altres qüestions que plantejava en aquest escrit, adjuntava un text que feia referència a la fundació del centre, realitzada a la Cambra de Comerç de Palamós la primavera de 1968.

“Cada any quan arriba la primavera he de recordar la 1ª Assemblea de pares afectats i alguns metges del nostre sector, reunits a la Cambra de Comerç, de l'edifici situat a Plaça Murada, que benèvolament ens cediren, per tal de fundar l'Escola per discapacitats de tots els pobles de l'entorn. Vam inaugurar un negoci en favor de tots els nens i nenes disminuïts que encara perdura. Seguidament ens vàrem anar reunint cada mes durant 10 anys. Vàrem redactar els Estatuts de la nostra Associació de Pares, vàrem anar presentant els estatuts perquè fos aprovada la nostra Associació, però no ho vàrem obtenir fins l'any 1976 a l'entrar la democràcia”.¹²⁷⁶

El 25 de març de 1968, es va crear l'Associació Protectora de Subnormals de Palamós i Comarca, encara que formalment els estatuts d'aquesta entitat s'aprovaren el 20 de gener de 1978, amb els quals esdevenia ja una associació sense dependre, com a junta delegada, de l'Associació Àngelus de Girona. En aquell moment, a part de la família Mont-Condom i mossèn Gumersind, hi havia Narcís Madrenas, de Platja d'Aro, que ben aviat fou nomenat president de l'Associació (el 1986 l'Associació estava formada per quinze socis protectors i els pares dels alumnes del centre Els Àngels). Narcís Madrenas formava part de la Junta d'Àngelus de Girona, i l'associació comarcal del Baix Empordà de fet fou, en els seus inicis, una delegació a Palamós de l'associació que tenia la seu a Girona. L'acta de constitució de la Junta Delegada deia el següent:

“En la villa de Palamós, a 25 del mes de Marzo del año 1.969, reunidos los padres de familia para constituirse en delegación de la Asociación Protectora de Niños Subnormales para esta comarca, acordaron regirse por los Estatutos de la Asociación Provincial denominada ANGELUS, y designaron la junta de este sector como sigue:
PRESIDENTE, Don Narciso Madrenas Ribas, de Playa de Aro;
SECRETARIO, Don Ramón Sarquella Escobet, de Palamós;
VICE-SECRETARIO, Don Luis Pou Reixach, de Palafrugell;
TESORERO, Don José Mont Burgell, de Montràs;
VOCALES, Dª Soledad Palau Brugada, de Palamós, y Dª Margarita Wirsing Bordas, de Sant Feliu de Guíxols.
Y en prueba de conformidad firman la presente acta la misma citada fecha y localidad”.¹²⁷⁷

titular del Departament de Psicologia de l'Educació de la Facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat Autònoma de Barcelona. La Vita, avui per avui, esdevé un dels referents a Palamós i comarca envers la conscienciació social de la problemàtica de la persona amb discapacitat. L'edat no li ha manllevat la força i l'entusiasme, tot i que els anys — com a tota persona — no perdonen i avui la seva col·laboració esdevé purament testimonial. A través de la Fira Nadalena, el centre Els Àngels, en els seus inicis, pogué arribar allà on no arribaven de cap manera pares i Administració.

¹²⁷⁶ Font: FCEEA (10 de maig de 2001).

¹²⁷⁷ Font: FCEEA (25 de març de 1969).

L'escola, però, es va iniciar l'1 d'abril de 1969 amb la mestra Maria Muntada de Sant Privat d'en Bas, que només hi estigué dos anys. Maria Muntada s'havia posat en contacte amb l'Associació a través de mossèn Gumersind Vilagran, ja que l'estiu de 1968 havia vingut a Palamós a treballar. La seva intenció inicial era poder obtenir una plaça a l'ensenyament públic com a mestra de llengua francesa. Aquella tardor col·laborà amb la parròquia, ja que hi participava impartint catecisme a la mainada del poble, a petició de mossèn Gumersind. Començà a tenir contacte amb els infants amb discapacitat de la població i les seves famílies que ja per aquell temps freqüentaven la parròquia de Sant Joan de Palamós.

A llarg del curs 1969-1970 s'hi va incorporar la mestra Carmen Cantero, que era originària de Conca. Les dues mestres titulades les va proporcionar el MEC. De fet, com feren la majoria dels primers mestres que es van incorporar en aquetes noves aules d'educació especial, es formaren al centre Mater Dei de Girona. Era, més que un curs oficial que els capacitava per atendre els alumnes amb discapacitats, una manera d'establir un primer contacte amb aquests infants i conèixer una institució educativa oberta a les entitats i associacions de les comarques de Girona.

Ambdues mestres tenien dormitori a la rectoria de Sant Joan de Palamós i al principi utilitzaven dues aules del col·legi públic Ruiz Giménez de Palamós (l'Orden de 21 de octubre de 1968 por la que se crean Escuelas Nacionales de Enseñanza Primaria en Régimen General de Provisión, havia establert dins el centre Ruiz Giménez de Palamós dues unitats de nenes d'educació especial¹²⁷⁸). Una aula era al pis de dalt, on anaven cinc infants, els que estaven millor perquè calia pujar escales, i 5 més al pis de baix, els que estaven més afectats i tenien problemes de mobilitat. Aquestes aules, situades al costat dels lavabos, eren molt petites, tant que quan estaven asseguts i algun s'havia d'aixecar per anar al lavabo, s'havien de moure tots els nens i nenes de l'aula. Quan algun d'aquests infants es posava malalt, era Enriqueta Condom qui tancava la botiga que tenien en aquell temps i s'ocupava d'anar-lo a buscar i dur-lo a casa seva.

¹²⁷⁸ Orden de 21 de octubre de 1968. BOE núm. 264 (2 de novembre de 1968). Pàg. 15555.

Aquesta ordre autoritzava el següent: "Dos unidades de niñas de Enseñanza Especial en el Colegio Nacional «Ruiz Giménez», del casco del Ayuntamiento de Palamós el que quedará con Dirección sin curso y 18 unidades (nueve de niñas, cuatro de niñas, tres de párvulos y dos de niñas de Enseñanza Especial)."

Tot i que aquesta publicació data de novembre de 1968, l'escola formalment no comença fins a l'abril de 1969. Es tracta d'unitats de nenes, però a la pràctica també hi assistien alguns nens.

De fet, en Ferriol, el fill de la família Mont-Condom, va ser escolaritzat un temps a Palamós, després tornà a escolaritzar-se a Girona, llavors ja al centre Mater Dei a Montilivi, i al final tornà a Palamós. No foren anys senzills, Palamós tot just començava, tenia de model el centre de Girona que ja feia un cert temps que rutllava, amb una experiència mínima però suficient per donar una certa qualitat que difícilment era comparable al que podien oferir les altres escoles d'educació especial. És el mateix que passava amb el fill de Ramon Sarquella, que si bé treballava en pro de l'associació de Palamós el seu fill sempre estigué escolaritzat a Girona, a Mater Dei.

El MEC va posar a disposició d'aquests alumnes la cuina del centre. La directora, Carmen Vergés Costa, hi va mostrar certes reticències, però finalment ho acceptà, com també acceptaren que aquests grups d'alumnes poguessin estar junts amb la resta de nens i nenes del centre Ruiz Giménez: poguessin entrar junts, compartir estones de lleure, etc. Fou una vertadera tasca d'integració escolar. Enriqueta Condom, mare d'en Ferriol Mont, ens deia:

“[...] se'm feia molt difícil anar per Palamós amb en Ferriol. Els nens ens miraven, fins i tot alguna criatura ens llençava un comentari despectiu [...] quan havien d'entrar a l'escola Ruiz Giménez, ho feien una mica més tard que els altres nens de l'escola [...] alguns s'esperaven per veure els *subnormals*. Era un espectacle molt trist. Al final vam aconseguir que tots entressin per igual, feien el mateix horari que els altres, compartien els mateixos espais [...] Vam aconseguir normalitzar la vida d'aquests nens i nenes. Llavors la situació va canviar. Anàvem pel carrer i venien a trobar en Ferriol. Va ser una altra cosa. A la que vam normalitzar la situació, a la que tots van fer les mateixes coses, llavors tot va ser molt diferent [...]”.

Però aquestes dues aules ben aviat es van fer petites, ja que el nombre d'alumnes anava augmentant i els professors no disposaven de les instal·lacions necessàries.

El juny de 1975, s'instal·laren a Can Xec de la Rutlla Alta¹²⁷⁹ (al carrer Rutlla Alta, núm. 1), una masia a Sant Joan de Palamós. Un retall de premsa, referint-se a la inauguració dels nous locals, diu:

¹²⁷⁹ Orden, de 29 de noviembre de 1975, sobre creación, modificación y funcionamiento de Centros estatales de Educación General Básica y Preescolar. BOE núm, 13 (15 de gener de 1976). Pàg. 852.

Aquesta ordre del Ministeri d'Educació i Ciència suprimia les aules que fins aleshores estaven en el Col·legi Nacional Ruiz Giménez:

“[...] Supresión de dos unidades escolares de Educación Especial en el Colegio Nacional mixto «Ruiz Jiménez», domicilio en calle Fomento, 18 que quedará con 16 unidades escolares (cuatro unidades escolares de niños, nueve unidades escolares de niñas y tres unidades escolares de Educación Preescolar), Dirección sin curso y autorización para habilitar tres aulas (dos para niños y una mixta), autorizándose la habilitación de un aula para niños.”

“Más que una inauguración fue una larga jornada de trabajo, reuniéndose en la nueva Escuela los alcaldes de Palafrugell, Pals, Calonge y Palamós, con los concejales de Cultura de Playa de Aro y Bagur, junto a mosén Gumersindo de la parroquia «Vilaromá» conciliar fundador de la Asociación «Els Àngels». Asistió también el señor Romero, director de las escuelas «Vilaromá»”.¹²⁸⁰

L'informe de la inspectora de zona, del MEC, en relació amb el trasllat de les aules que hi havia habilitades al centre Ruiz Giménez proposava el següent:

“El traslado —y subsiguiente supresión en este centro de las dos unidades de educación especial (1-os y 1-as) al edificio que en colaboración con la Junta de Protección de niños de educación especial, el Ayuntamiento ha alquilado en el sector de la villa denominado «San Juan», a sólo unos 300 metros del C.N. Mx. Comarcal, «Vilaromà», motivo por el que dichas unidades funcionarán bajo la dependencia pedagógica de la Dirección de este último centro”.¹²⁸¹

Abans no s'escollí anar de lloguer a Cal Xec de la Rutlla Alta, una de les opcions (que fet i fet no va progressar) fou la de crear una aula annexa a la nova escola de Sant Joan que s'estava projectant el 1971 per començar el curs 1971-

Per altra banda, aquesta mateixa ordre autoritzava que , de manera provisional i en uns locals adaptats, hi haguessin les classes d'educació especial:

“Municipio: Palamós. Localidad. San Juan de Palamós- Constitución del Colegio Nacional Mixto comarcal que constará con once unidades escolares (ocho unidades escolares de asistencia mixta, una unidad escolar de Educación Preescolar y una unidad escolar de niños y una unidad escolar de niñas de educación especial). Dirección con curso y autorización para habilitar dos aulas. A tal efecto, se crean dos unidades escolares de educación especial (una de niños y una de niñas), para funcionar en locales adaptados y se autoriza la habilitación de dos aulas, que funcionarán en locales provisionales, y se integran las cuatro unidades escolares de niños, cuatro unidades escolares de niñas, transformadas en mixtas y la unidad escolar de Educación Preescolar, que componían la anterior Escuela graduada mixta que desaparece”.

Hi haurà successives ordres ministerials de creació i ampliació d'aules. L'Orden, de 31 de mayo de 1976, sobre creación, modificación y funcionamiento de Centros Estatales de Educación General Básica y Preescolar (BOE núm. 212, de 3 de setembre de 1976, pàg. 17230), deia:

“Municipio: Palamós. Localidad: Palamós.- Ampliación del Colegio Nacional mixto Comarcal, que contará con 14 unidades escolares —la Dirección con curso- (nueve unidades escolares de asistencia mixta, dos unidades escolares de Preescolar y una unidad escolar de niños y dos unidades escolares de niñas de educación Especial). A tal efecto se crea una unidad escolar mixta, una unidad escolar de educación Preescolar y una unidad escolar de educación especial para niñas subnormales, que funcionarán en locales adaptados. Queda sin efecto la autorización de dos aulas habilitadas provisionalmente por Orden ministerial de 29 de noviembre de 1975 (“Boletín Oficial del Estado” del 15 de enero de 1976).”

Una altra Orden, de 29 de agosto de 1978, sobre creación de unidades habilitadas en la provincia de Gerona (BOE núm. 235, de 2 d'octubre de 1978, pàg. 22.900-22.901) feia referència a la transformació en unitats escolars mixtes d'educació especial la unitat escolar de nens i les dues unitats escolars de nenes que hi havia en aquell moment.

“Municipio: Palamós. Localidad: Palamós.- Ampliación del Colegio Nacional mixto comarcal “Vilarromá”, que contará con 11 unidades escolares mixtas de Educación General Básica, tres unidades escolares de Educación Preescolar —párvulos-, tres unidades escolares mixtas de Educación Especial y Dirección con función docente. A tal efecto, se crean dos unidades escolares mixtas de Educación General Básica, una unidad escolar de Educación Preescolar —párvulos- y la plaza de Dirección con función docente, y se transforman en unidades escolares mixtas de Educación Especial la unidad escolar de niños y las dos unidades escolares de niñas de Educación Especial existentes en el Centro. Se autoriza la denominación de «Vilarromá» para este Centro”.

¹²⁸⁰ CROSA, A. “Centralizada en Palamós. Nueva escuela comarcal para niños subnormales”. *Los Sitios* (15 de juny de 1975). Pàg. 14.

¹²⁸¹ Font: ASSTTEG (04 de març de 1975).

1972. Certament hagués estat un encert. Les escoles que han estat construïdes al costat de centres ordinaris en fan una molt bona valoració (és el cas, per exemple, del centre públic d'educació especial Doctor Ramon Suriñach de Ripoll). Un document emès per Antonio Romero Ullastres,¹²⁸² director del Col·legi Nacional Comarcal Vila-romà i secretari de la Junta Municipal de Ensenyanza Primaria de Palamós, certifica que:

"En el Libro de Actas de esta Junta Municipal de Ensenyanza Primaria de Palamós, en el folio 15 aparece en Acta n.1 de 1971, cuyo tenor literal es el siguiente.../...Asimismo el Sr. Alcalde-Presidente se interesa por el trámite que sigue la solicitud formulada por el Ayuntamiento para que sea concedida la oportuna autorización para que se construya en un ángulo del patio de recreo, no accesible a los escolares, un edificio adecuado para albergar a los alumnos de Educación Especial. Dicha construcción la subvencionaría la Asociación de niños Subnormales «Angelus», toda vez que los locales que ocupan en la actualidad son insuficientes e inadecuados y no se dispone de otros en el grupo Ruiz Jiménez. La Junta en pleno se hace eco de la necesidad y de lo oportuno del proyecto acordándose reiterar la oportuna autorización a la Superioridad para que conceda el oportuno permiso.../..."¹²⁸³

Antoni Romero, que llavors era el director del Col·legi Nacional Comarcal Vila-romà i que ho va ser fins al curs 1991-1992, es va implicar enormement dins l'associació comarcal del Baix Empordà. Ha estat un vertader puntal. No només com a director del col·legi Vila-romà del qual administrativament depenia el centre Els Àngels en els darrers anys mentre no fou centre públic pròpiament, sinó que de manera totalment desinteressada ha liderat projectes envers les persones amb discapacitat a la comarca. Ha estat membre actiu de la Fira Nadalenca i també patró fundador de la Fundació VIMAR per a persones amb discapacitats psíquiques a la comarca del Baix Empordà. El dos darrers cursos que estigué en actiu ho féu en qualitat de mestre. Es va jubilar de l'ensenyament el juny de 1994. El consistori palamosí li atorgà el 1992, quan deixà la direcció del centre Vila-romà, l'escut d'or de la vila de Palamós.

¹²⁸² ANTONI ROMERO I ULLASTRES va començar a exercir com a mestre a l'escola de Sant Joan el 20 de març de 1960, abans havia estat mestre a suburbis a Rio Ter (Girona) —que depenia del Patronat de Suburbis de Girona—, a Corçà i Madremanya. El seu antecessor, el Sr. Josep Roches i Clotet, s'havia jubilat el dia abans després de difícils anys de docència a l'escola unitària de nens de Sant Joan de Palamós. L'escola vella de Sant Joan funcionà com a tal fins el setembre de 1971, moment en què es crea la nova escola amb el nom de centre públic Vila-romà. El senyor Romero va ser el director del centre públic Vila-romà formalment des de l'1 de març de 1976, tot i que a la pràctica feia de director en funcions mentre la directora titular, Dolors Puig Pagès, estava al capdavant del centre. En fou el director fins al curs 1991-1992, dos anys abans de la seva jubilació, que esdevingué el juny de 1994. El fet de compartir la direcció d'ambdós centres i la seva especial vinculació amb la primera associació el fan una persona clau en l'evolució de l'educació especial a la comarca del Baix Empordà. Fou, també, un dels membres fundadors de la Fundació Vilagran-Maristany (VIMAR).

¹²⁸³ Font: ASSTTEG (05 d'abril de 1971).

En aquest nou espai, a Can Xec, tenien tres aules i tenien tot l'espai que volien per poder jugar, amb un gran pati. Hi havia un matrimoni que els anava a fer el menjar. En aquesta masia es va firmar un contracte de lloguer, el 1975, per estar-hi uns quatre anys, però de fet hi estigueren vuit anys, tot i que el seu propietari els va instar a marxar perquè necessitava la vivenda per a un fill seu que s'hi volia traslladar a viure. El mes de setembre de 1975, quan aquestes dues aules d'educació especial que estaven annexionades al col·legi públic Ruiz Giménez varen ser traslladades als nous locals provisionals situats al carrer de la Rutlla Alta, per decisió de la Inspecció Tècnica d'Ensenyament, foren agregades al col·legi Vila-romà. L'Associació, a través d'un tríptic¹²⁸⁴ que repartien mentre els alumnes estaven escolaritzats a Can Xec, manifestaven que:

“El nostre objectiu és, a mig terme, poder dotar a la nostra comarca d'un centre adequat capaç d'atendre aquest centenar de nens que el necessiten. Això requereix una nova construcció. .../... A aquest fi, van destinades les aportacions dels Ministeris d'Educació i Ciència i del de Treball, les quals cobreixen una bona part del pressupost total. La resta hem de compensar-la amb aportacions voluntàries de persones o entitats que vulguin ajudar-nos en aquesta obra. Ens permetem invitar-lo a col·laborar econòmicament en la mesura de les seves possibilitats i confiant-hi, per endavant, li donem les nostres mercès més sinceres”.

Els problemes econòmics foren una constant en els inicis d'aquest projecte. És un fet que s'anirà repetint no només en aquesta associació, sinó també en altres associacions de pares i mares de nens i nenes amb discapacitat.

El Nadal de 1977 s'iniciava a Palamós una fira en benefici dels nens i nenes del que avui és l'escola Els Àngels. L'ànima de la Fira Nadalena Infantil a Palamós fou la Vita —la Carme Maristany—. Els escoltes, a través de Jordi Sagués, s'hi afegiren donant un suport incondicional a la tasca que havia iniciat la Vita. Antoni Romero també n'ha estat un vertader puntal al llarg de tots aquests anys.

La Carme Maristany (Vita) amb ganes de col·laborar amb la població, i de fer alguna cosa per Palamós, va anar a trobar a mossèn Gumersind. La qüestió era saber trobar alguna fórmula d'ajuda i cooperació per a les persones amb discapacitat. Començà demanant aportacions econòmiques a diferents comerços de la vila, a l'Associació de Veïns de Sant Joan, i tots col·laboraven sense cap problema. Amb tot això va veure que la gent de Palamós era força solidària i això

¹²⁸⁴ Col·legi Els Àngels. Palamós i comarca. Tríptic en blanc i negre. Escrit en català i castellà. Informacions sobre el centre. Quadre amb petició de dades per a efectuar transferències bancàries i de col·laboració econòmica envers l'Associació.

l'emprenqué a dur a terme una fira benèfica per recaptar diners per a l'escola Els Àngels. Una fira de manualitats, ceràmiques, pintures fou la idea inicial. En aquesta fira hi col·laboren totes les escoles amb les seves aportacions, amb els treballs dels alumnes, i fins i tot els pintors de Palamós i comarca hi donen quadres per a un sorteig —abans era una subhasta— que es realitza el mateix dia de la fira. El primer any es va fer al carrer Major, amb tots els objectes a la venda posats al terra, sobre tovalloles. Actualment a la Vita, el pes dels anys li ha manllevat la força per continuar al capdavant de tots aquests projectes. Continua, però, apostant envers les persones amb discapacitat, des d'una altra visió, la que li donen els anys i l'experiència d'haver-se entregat amb il·lusió i estima a aquests nens i nenes. L'Ajuntament de Palamós, el 23 de desembre de 1999, a les portes de les festes de Nadal, li atorgà l'escut d'or de la vila de Palamós. Uns anys abans, el 12 de desembre de 1991, rebia l'escut d'argent de la vila de Palamós en reconeixement de la seva tasca pedagògica i social en el món de l'art. Al llarg de la seva vida ha rebut premis i el reconeixement de moltes institucions vinculades a Palamós i a la comarca del Baix Empordà.

La recaptació de la I Fira Nadalena fou d'unes 17.000 pessetes, a la següent edició, el 1978, fou de 43.200 pessetes,¹²⁸⁵ davant els 1,6 milions que van recaptar a la Fira del Nadal de 1994,¹²⁸⁶ o els més de 2 milions de l'edició del Nadal de 1997. En les primeres edicions de la Fira, també en formaven part pares, mares i familiars dels alumnes del centre. Eren altres èpoques, i l'escola com a tal no rebia prou finançament. Tot just es gestaven les lleis que havien de regular l'educació i l'escolarització de les persones deficientes, i les escoles d'educació especial anaven esdevenint, a poc a poc, centres públics amb edificis propis i professionals especialitzats que depenien de l'Administració.

També hi havia altres fires (amb el suport del Rotary Club en una bona colla d'actes),¹²⁸⁷ tómboles (se'n feia una cada any a l'estiu al carrer Cervantes de

¹²⁸⁵ CROSA, A. "Il Fira Nadalena Infantil a Palamós". *Los Sitios* (21 de desembre de 1978). Pàg. 2.

¹²⁸⁶ VILAR, A. "Recapten 1,6 milions per als disminuïts psíquics del Baix Empordà, a la fira de Palamós". *Punt Diari* (23 de desembre de 1994). Pàg. 70.

¹²⁸⁷ Redacció "El Rotary presenta a Platja d'Aro la 2a Fira del Dibuix i la 1a Setmana d'Art Jove". *Punt Diari* (18 de juny de 1997). Pàg. 35.

El ROTARY és una organització internacional dedicada a prestar serveis, socials, assistencials i de relacions humanes on faci falta, per tal de millorar la qualitat de les persones i fomentar la pau al món. Algunes de les seves màximes són: "Es beneficia més el que millor serveix" o "donar de si mateix abans de pensar en un mateix". El Rotary Internacional està formada per homes i dones de bona voluntat que aporten temps i recursos per ajudar en les necessitats de la

Palamós), gales,¹²⁸⁸ subhastes¹²⁸⁹ rifes —l'entitat Skal Club¹²⁹⁰ també hi donà el seu suport ja que uns dels seus dirigents locals eren pares d'una alumna del centre—, ajudes diverses,¹²⁹¹ etc., que van ser molt útils, juntament amb els beneficis de la Fira Nadalenca durant aquells anys de precarietat econòmica.¹²⁹²

En les primeres edicions de la Fira Nadalenca els guanys es destinaven a la nova escola, que s'havia de construir al paratge del Tennis:

comunitat. Arreu del món hi ha més de 32.500 clubs, amb 1.224.300 socis pertanyents a 168 països, repartits entre 34 zones geogràfiques. A l'àrea del Baix Empordà hi ha al Rotary Club Costa Brava Centre. A la província de Girona hi ha 9 clubs. El Rotary Club Costa Brava Centre es va fundar l'any 1981. Actualment està format per vint-i-tres socis. La Fundació Rotary Internacional fou constituïda l'any 1917, tot i que l'associació internacional data de l'any 1905. El Rotary Club Costa Brava Centre avui està implicat especialment en la venda de cava, campanya iniciada al Nadal 2001, i en destina els beneficis a la Fundació Vimar per ajudar en la construcció de la residència per a adults, amb disminucions psíquiques, a Sant Feliu de Guíxols, actualment en construcció sobre un solar cedit per l'Ajuntament de la ciutat. El Rotary també hi ha aportat suport logístic i ha aconseguit importants donacions de materials de construcció per abaratir el cost de l'obra.

¹²⁸⁸ Un full de propaganda diu així: "Gran Gala PRO-SUBNORMALES. Playa de Aro. Dia 22 de agosto, a las 22.30 horas, en los jardines del Templo Parroquial y bajo el patrocinio del Magnífico Ayuntamiento y la Junta Municipal de Turismo y la colaboración especial de *L'Independent*. GRAN VELADA con la actuación de la Coral Polifónica Sicoris de Lérida y LA CHUNGA y sus gitanos que gentilmente se ha prestado para tan noble fin. Reservas: En las oficinas Municipales de Turismo de Playa de Aro, Palamós, Palafrugell y Calonge (San Antonio) y en los Jardines del Templo Parroquial, una hora antes de comenzar". La Chunga també va actuar a Palamós en benefici de l'escola Els Àngels.

Redacció. "Los ecos de Pablito en la temporada de verano del 76". *Los Sitios* (31 d'octubre de 1976). Pàg. 49. Micaela Flores Amaya, "la Chunga" va dipositar en l'altar major del temple parroquial de Platja d'Aro, el ram de flors que l'Associació li va oferir. Redacció. "«La Chunga» danzó en Playa de Aro a beneficio de los niños subnormales". *Los Sitios* (27 d'agost de 1976). Pàg. 5.

En el retall de premsa: CROSA, A. "La Chunga, sus gitanos y la Polifónica de Lérida, hoy, en Playa de Aro". *Los Sitios* (22 d'agost de 1976, pàg. 5), figura que: "En la actualidad las ayudas que se reciben son del Ministerio de Educación y Ciencia, del de Trabajo (SEREM) y de la misma Asociación «Els Àngels».../... Esta obra de la Asociación «Els Àngels» es muy interesante y debería ayudárseles con el máximo de aportaciones, ya que falta dinero y servicios. Cumplamos con nuestro deber humanitario y asistamos en número crecido al festival benéfico que tendrá lugar esta noche, en los jardines de la Iglesia de Playa de Aro".

¹²⁸⁹ "Subasta. Pro Asociación Comarcal Protectora de Subnormales ELS ÀNGELS". *Los Sitios* (02 de setembre de 1978). Pàg. 5. En aquest retall de premsa deia el següent: "Hotel Royal Playa. Carretera de Palamós a Playa de Aro. Subasta, Hoy sábado, 2 de septiembre, a las 10,30 de la noche. Pro Asociación Comarcal Protectora de Subnormales ELS ÀNGELS. Bronces, Tallas, Marfiles, Plata, Monedas, Armas, Cerámica, etc. Obras de: Grau Sala, Meifren, Durancamps, Pruna, Dalí, Fortuny, Amat, Matilla Creixams, etc. .../..."

¹²⁹⁰ L'SKAL CLUB és una organització professional de dirigents del turisme en tot el món que, segons els seus estatuts, promou l'amistat i el turisme a escala global. Els membres d'aquest club són directors i executius del sector del turisme. El primer club es va crear a París l'any 1932. Actualment hi ha 23.000 membres en els 500 clubs de 87 països. Les activitats es duen a terme a escala local. A les comarques de Girona hi ha un Skal Club d'àmbit provincial amb 67 membres, que funciona des de l'any 1965.

¹²⁹¹ CROSA, A. "Pessebre Vivent en el Colegio La Salle de Palamós". *Los Sitios* (31 de desembre de 1976). Pàg. 14. L'escola La Salle va organitzar aquesta activitat i els fons van ser destinats al centre Els Àngels.

¹²⁹² CROSA, A. "Centralizada en Palamós. Nueva escuela. Op. cit. Pàg. 14. Aquest retall de premsa anuncia un conjunt d'activitats benèficoassistencials per tal de recaptar diners per aconseguir una nova escola (que amb els anys seria l'escola definitiva), tot i que en aquells moments s'estrenaven uns nous locals: "Por lo que respecta a Palamós anunciamos que va a procederse a una gran campaña para recoger fondos para esta Escuela de Subnormales; el 27 de este mes habrá un festival de teatro en el Carmen y el 20 de julio será el «Día del Subnormal» con un festival en La Catifa. A tal efecto el alcalde solicita de las asociaciones de la villa que colaboren este día con mesas petitorias. Digamos que la Agrupación «La Gespa» ofreció el pasado 31 de mayo, para los mismos fines, una gran gala teatral en la Casa de Cultura, poniendo en escena la obra de Alexandre Ballester «Fins del darrer mot». Lo mismo que Palamós, el resto de los pueblos que integran la ayuda comarcal a la nueva Escuela, Palafrugell, Pals, Bagur, Calonge y Playa-Castell d'Aro, organizarán festejos y actos destinados al mismo fin".

"Nuestro objetivo a medio plazo, es poder dotar a nuestra comarca de un centro adecuado para atender a este centenar de niños que lo necesitan. Ello requiere la construcción de un nuevo centro, ya que en la actualidad y para este fin, ocupamos una vivienda en régimen de alquiler."¹²⁹³

Anys més tard, una vegada construïda la nova escola, els guanys de la Fira Nadalenca es destinaren a ajudar a pagar les colònies, una activitat que atès el moviment de personal que havien de fer era inviable des d'un punt de vista econòmic. L'Administració no cobria ni de bon tros les despeses que això suposava. La solidaritat de tot un poble els va ser de molta utilitat. A principis dels anys noranta alguna part dels guanys de la Fira anaven a parar a alguna escola de la vila que atenia algun alumne amb deficiències i al Centre Especial Tramuntana (Palafrugell), que atenia els adults amb deficiències en el marc d'un centre especial de treball protegit. També algun any els diners havien servit per gestionar activitats de casal, que també s'havien fet des de l'escola, tot i que foren activitats puntuals ja que les famílies van apostar gairebé des de sempre perquè els seus fills participessin de les activitats de lleure de les poblacions d'on eren originaris.

De la Fira Benèfica (Tómbola del carrer Cervantes) que s'organitzava els estius, la primera edició es dugué a terme el juliol de 1986. Aquesta fira, que s'organitzava en col·laboració amb l'Associació de Veïns i Comerciants del Carrer Cervantes, entitats, comerços, mestres, l'Equip d'Assessorament Psicopedagògic del Baix Empordà, artistes, pintors i l'Associació Comarcal Protectora de Subnormals Els Àngels, va servir el primer any per gestionar el Casal d'Estiu que havia tingut lloc els mesos de juliol i agost; el següent any es repartiren els guanys entre el centre Els Àngels i el centre de jardineria Tramuntana de Palafrugell. Se'n dugueren a terme diverses edicions, fins a l'estiu de 1993, que fou el darrer. Aquesta fira consistia en una tómbola en què les entitats i establiments oferien equipaments, electrodomèstics, etc.

El 20 de gener de 1978, reunits a Palamós els membres promotors de l'Associació Comarcal Protectora de Subnormals Els Àngels, es van aprovar els estatuts que havien de regir l'entitat. La Junta Directiva, ara sense la dependència d'Àngelus de Girona, estava formada per Narcís Madrenas Ribas, president; Sol Palau Brugada, vicepresidenta; Ramon Sarquella Escobet, secretari; Josep Mont Burgell, tresorer; Enriqueta Condom Ribot, Josep Roura Mas, Josep Maria Casellas

¹²⁹³ CROSA, A. "Il Fira Nadalenca Infantil. Op. cit. Pàg. 2.

Balaguer, Jordi Comas Matamala, Pere Vidal Oliver, Jordi Català Masdeu i Antoni Romero Ullastres, com a vocals, i mossèn Gumersind Vilagran Rogui, consiliari.

L'únic personal traspassat que tenia cura d'aquestes aules era Àngela ("Angelina") Fauchs i Roura, que feia funcions de cuidadora. El mes de desembre de 1983 els Serveis Territorials d'Ensenyament de Girona van assumir la contractació de l'Àngela Fauchs com a cuidadora/educadora del centre, la primera que va tenir aquesta escola, i que es va jubilar el juny de 1999.

El novembre de 1979 es van presentar al Govern Civil de Girona uns estatuts per poder constituir una nova associació ciutadana. Es tractava de l'Associació de Pares de Família del Baix Empordà per a la Defensa del Deficient Mental, L'Esperança. La finalitat d'aquesta associació era: "...vetllar per l'assistència, recuperació i ensenyament del deficient mental: fomentar el moviment associatiu tot estudiant i buscant les solucions possibles als afectats i les seves famílies".¹²⁹⁴ L'Associació, paral·lela a la que hi havia a Palamós, no va tenir èxit. Hi havia darrere aquesta iniciativa, entre d'altres, un pare de família afectat, Antonio Cobos. Es reunien als locals del sindicat Comissions Obreres de la Bisbal d'Empordà. El delegat del MEC a Girona, Artur Calsina, els va oferir 70 milions de pessetes per aixecar un centre educatiu. L'Ajuntament de la Bisbal d'Empordà no va veure la possibilitat de crear el centre a la població mateix, tot i que aquesta vila exercia i exerceix la capitalitat de la comarca del Baix Empordà. El fet que el futur centre d'educació especial finalment es construís a Palamós va significar un punt i final per a aquesta associació.

Hi havia darrere aquesta proposta, amb la mirada posada als nois i noies adults, mossèn Gumersind. S'iniciava les gestions per a l'atenció dels adults. Malauradament aquesta proposta no va reeixir. No fou fins uns anys més tard, amb la creació del centre especial Tramuntana, que es comencen a moure les peces per dotar d'uns serveis als adults amb discapacitats a la comarca del Baix Empordà.

A mitjan any 1980, es creava a Palamós, de la mà de qui aleshores era director del Col·legi Nacional Comarcal Vila-romà i de les unitats d'educació especial Els Àngels de Palamós, Antoni Romero i Ullastres, un cercle d'estudis i intercanvi

¹²⁹⁴ "Neix l'Associació de pares L'Esperança". *Punt Diari* (10 de novembre de 1979). Pàg. 8.

per a la renovació pedagògica (CEIRE), amb l'objectiu de sensibilitzar els educadors del sentit i la necessitat de l'educació especial a escala comarcal; aprofundir sobre els objectius bàsics de l'atenció educativa dels alumnes amb discapacitat, i promoure la creació d'un grup estable de professionals de l'educació especial, i de persones associades i grups socials de la comarca legalment constituïts. Tal com ens comentava Antoni Romero:

"[...] preteníem explicar-los què era l'educació especial [...] hi havia unes certes reticències per entrar en aquests temes [...] Era un moment bo per introduir aquestes qüestions al professorat de la comarca [...] uns anys més tard l'escola d'educació especial seria una realitat. En aquest projecte s'hi va implicar moltíssim la inspectora Maria Serra. Vam fer un estudi sobre l'atenció a les persones amb discapacitat a la comarca. Vam presentar-ho en una jornada que al professorat assistent se'ls va pagar el dinar (tot un esdeveniment per l'època!)."

Malauradament fou una proposta ocasional. No va continuar més enllà d'aquests primers contactes. Davant les possibilitats immediates de la construcció del nou centre d'educació especial a Sant Joan de Palamós, aquest fou un moment bo per connectar amb el professorat i sobretot amb el que tenia interès en l'atenció als alumnes amb discapacitat.

Per part del Ministeri hi havia la subvenció per a construir la nova escola, però el municipi de Palamós havia d'aportar els terrenys que estiguessin dotats dels serveis d'infraestructura (accés, clavegueram, llum i aigua). Finalment, l'Ajuntament de Palamós va adquirir uns terrenys a Josep Roselló i Pijoan (avui exalcalde de Calonge), un solar en la part alta d'una urbanització construïda al costat del Club de Tennis Palamós;¹²⁹⁵ de buscar aquests terrenys s'havien encarregat Ramon Sarquella, que era germà del pintor i aquarel·lista Josep Sarquella i Escobet, i Narcís Madrenas, president de l'Associació.

Hi hagué enormes problemes, ja que el pla de corbes del nivell que es va facilitar a la Unitat Tècnica no era correcte, cosa que va motivar que per poder dur a terme l'obra es va haver de fer una ampliació de pressupost (expedient núm. 37/81 Junta de Construccions), l'empresa no va acabar l'obra, hi va haver problemes amb els punts d'aigua, el clavegueram, etc.

¹²⁹⁵ L'associació va pagar a Josep Roselló el valor simbòlic d'1 pesseta per poder escripturar els terrenys, tot i que a la pràctica aquests terrenys van acabar sent una permuta entre el seu propietari i l'Ajuntament de Palamós, per uns altres terrenys que hi havia a cala Margarida, a la zona de La Fosca, a Palamós mateix.

Es van haver de mantenir moltíssims contactes amb Artur Calsina, que fins al 17 d'abril de 1983 havia estat delegat del MEC i primer delegat del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya a Girona, amb els traspassos que hi hagueren en matèria educativa, atesos els serveis territorials que foren creats i organitzats pel Decret 302/1980, de 22 de desembre.¹²⁹⁶ Artur Calsina tingué — com hem assenyalat en d'altres ocasions— un paper decisiu en la creació d'aquest centre. Conscient dels problemes que hi havia, en l'etapa en què estigué al capdavant de l'Administració educativa a Girona se'n preocupà enormement. Són nombroses, també, les cartes que es van dirigir al llavors cap dels Serveis Territorials d'Ensenyament de la Generalitat de Girona, Lluís Busquets —que fou cap dels Serveis Territorials en substitució d'Artur Calsina—, a Josep Maria Jarque, cap del Servei d'Educació Especial del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya a Barcelona, etc.¹²⁹⁷ Un certificat¹²⁹⁸ emès per Antonio Romero i Ullastres, secretari de la Junta Municipal d'Ensenyament de Palamós, posà de manifest davant d'aquesta junta, formada per Josep Parals, batlle de Palamós; Maria Serra, inspectora; Narcís Madrenas, Sol Palau, Rosa Ventura, Enriqueta Condom, Josep Mont, president, i membres de l'Associació Els Àngels, essent dos quarts de cinc de la tarda del dia 19 de febrer de 1981 i reunits a l'Ajuntament de Palamós, els greus problemes que té l'educació especial a la comarca del Baix Empordà. Hi havia greus problemes per acabar de construir l'edifici, i els alumnes que estaven a Can Xec havien de deixar l'edifici perquè el contracte de lloguer havia expirat.

El curs 1981-1982, el personal de què disposava el centre Els Àngels era el següent: Antoni Romero Ullastres, director del centre Vila-romà que exercia la direcció del centre al qual figuraven adscrites les aules que constituïen el centre Els Àngels; Marta Tejedor Boixaderas, directora pedagògica que assumia la coordinació dels grups escolars entre si i d'aquests grups amb els altres serveis; Elena Buixeda Mauri, Maria Vila Mallorquí i Anna Maria Orri Artigas, mestres; Angelina Fauchs Roura, educadora (cuidadora); Josep Muñoz Sánchez, monitor del taller de fusteria,

¹²⁹⁶ Decret 302/1980, de 22 de desembre, de creació dels Serveis Territorials del Departament d'Ensenyament. DOGC núm. 103 (29 de desembre de 1980). Pàg. 1605.

¹²⁹⁷ Asociación Comarcal Protectora de Subnormales Els Àngels. (1981). Memoria sobre la educación especial en Palamós.

¹²⁹⁸ Junta Municipal d'Ensenyament a Palamós (25 de febrer de 1981). Certificat del Llibre d'Actes de la Junta Municipal d'Ensenyament. Foli núm. 14. Font: SAMP.

i Jesusa Yebenes Garcia, cuinera. En aquell moment, l'escola atenia 24 alumnes en edats compreses entre els 9 i els 25 anys.

El 7 de maig de 1982 es reuniren en el Col·legi Públic Vila-romà, Miquel Juhera i Casals, inspector de zona; Antoni Romero i Ullastres, director del centre Vila-romà; Ramon Sarquella, representant de l'APA; Marta Tejedor, de l'equip de valoració, i Elena Buixeda, representant del centre, per constituir la comissió de matriculació en els centres d'educació especial de la zona del Baix Empordà i pel que feia al procés d'escolarització dels alumnes amb discapacitat que havien de ser atesos en el nou centre d'educació especial Els Àngels per al curs 1982-1983. Com aquesta primera reunió en vindrien d'altres, la segona el 15 de setembre de 1982, i la tercera el 8 d'octubre de 1982. Aquestes comissions serviren per anar planificant l'escolarització d'aquests alumnes al nou centre Els Àngels i també —atès que la zona d'inspecció incloïa el centre Ntra Sra. de Montserrat de Caldes de Malavella— es tractava de les matrícules que el centre de Caldes també havia d'acollir.

L'agost de 1982 es publica el Decret 233/1982, de 22 de juliol, de creació del nou centre,¹²⁹⁹ i l'octubre del mateix any varen inaugurar l'escola especial nova,¹³⁰⁰ que en seria l'edifici definitiu i que funcionava des del setembre passat. En un retall de premsa es posaven de manifest, certament, els molts problemes que arrossegaven les persones implicades en la construcció de la nova escola:

"El decret, de 23 de setembre de 1965, possibilità la implantació a Palamós i a altres punts de la província de l'educació dita especial, sector que, després de segles de marginació incomprensible, tenim avui la satisfacció de comprovar que comença a ésser considerat en tot el seu valor i transcendència en quasi bé totes les Constitucions del món, entre elles, la nostra."¹³⁰¹

El centre va començar a funcionar edificat expressament com a col·legi, fruit dels esforços de molta gent que va fer possible que el Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya se'n fes càrrec. Molts de mestres i personal tècnic es van integrar en aquesta escola. Del manteniment, en una primera època, se'n va fer càrrec la Mancomunitat de Municipis del Baix Empordà, i en els darrers anys —i en l'actualitat— se'n fa càrrec l'actual Consell Comarcal del Baix Empordà, si bé

¹²⁹⁹ Decret 233/1982, de 22 de juliol. Op. cit.

¹³⁰⁰ MASSAGUER, S. "El col·legi públic «Els Àngels» ja és el centre comarcal per a deficients psíquics". *Punt Diari* (10 de desembre de 1982). Pàg. 9.

¹³⁰¹ MAURI, C. "Nou centre per a l'educació dels disminuïts mentals a Palamós". *Punt Diari* (28 de maig de 1980). Pàg. 5.

durant uns anys l'Associació Comarcal Protectora de Subnormals Els Àngels duagué a terme nombroses gestions perquè l'Ajuntament de Palamós es fes càrrec del manteniment del centre, ja que l'Associació se n'havia fet càrrec fins al desembre de 1985. Inicialment, l'Associació va acceptar una fórmula proposada pel secretari de l'Ajuntament de Palamós que repartia el pressupost en un 50% tenint en compte el nombre d'habitants i l'altre 50% tenint en compte el nombre d'alumnes assistits, amb la voluntat que els pobles de la comarca que es beneficiaven dels serveis d'aquest centre col·laboressin a fer-ne el manteniment. Durant el període de setembre de 1982 fins a desembre de 1983, i l'any 1985 —amb algunes variacions—¹³⁰² es va fer d'aquesta manera. Tal com assenyalava l'associació que presidia Narcís Madrenas, "[...] verbalment la Cap dels SS.TT. d'Ensenyament ha manifestat al Director del Col·legi Els Àngels i a l'Administrador de l'Associació del mateix nom que aquest servei del manteniment del Col·legi Els Àngels ha de fer-lo directament l'Ajuntament de Palamós i manifestà que convocaria una reunió amb els afectats".¹³⁰³ A la pràctica, i al llarg de tots aquests anys, l'Ajuntament de Palamós no ha participat en el manteniment de l'escola, fora d'algunes ajudes puntuals.

El curs 1981-1982 hi havia al centre vint-i-quatre alumnes matriculats procedents de la comarca del Baix Empordà en edats que oscil·laven entre els 6 i els 18 anys. Hi havia, però, alumnes molt més grans i fins i tot alguns tenien 30 anys. El 1984, el nou director del centre Els Àngels, Lluís-Miquel Pérez, va haver de comunicar a les famílies que el centre no podia atendre aquest alumnes més grans de 18 anys i que el Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya només podia cobrir l'educació dels nens fins als 18 anys. Les famílies s'ho van agafar molt malament. L'Associació Comarcal Protectora de Subnormals, durant un temps va llogar uns monitors i monitores que feien tallers als alumnes més grans de 18 anys per tal que no haguessin de marxar de l'escola. En aquest període, els

¹³⁰² L'any 1985 es va dur a terme un increment de 1.000.000 de pessetes sobre el pressupost de l'any 1984 de 2.500.000 pessetes; i l'ampliació de la comarca d'influència del centre. Per exemple, el pressupost total l'any 1985 era de 3.500.000 de pessetes. Hi havia atesos cinquanta-dos alumnes que, tenint en compte que s'havien de repartir el 50% del pressupost, suposava que cada ajuntament havia de fer front a 33.654 pessetes per alumne; a la comarca del Baix Empordà hi havia una població total de 71.897 (cens de l'any 1981), i per tant, el cost per habitant era de 24 pessetes. Cada ajuntament de la comarca havia d'aportar en funció del nombre d'alumnes que hi havia atesos al centre i en funció del nombre d'habitants de la seva població; així, per exemple, de la població de Palafrugell hi havia tretze alumnes, davant una població de 15.156 habitants; sobre l'aportació del 50% de l'alumnat havia de fer front a 437.502 (13 per 33.654), i sobre el 50% de la població 363.744 (24 per 15.156); l'Ajuntament de Vall-llobrega, en canvi, que no tenia cap alumne només havia de fer front a la despesa (que representava l'altre 50%) del resultat de multiplicar 24 pel nombre d'habitants, 209, que era, doncs, de 5.016 pessetes. A la pràctica no tots els ajuntaments feien front a aquestes despeses, i alguns se'n desenteniaven completament.

¹³⁰³ Carta adreçada a l'alcalde president de l'Ajuntament de Palamós (19 de novembre de 1984). Font: FCEEA.

baixos estaven destinats a residència i tallers, i la part de dalt, a l'estimulació precoç amb els més petits. Amb la creació del centre especial Tramuntana a Palafrugell el 1986 se solucionaren, en part, aquests problemes.

L'escola va ser promoguda per l'Associació Comarcal Protectora de Subnormals, on hi havia representació de la família Mont-Condom, Narcís Madrenas, de Platja d'Aro, i Antoni Romero, que fou el primer director de l'escola compartint, també, la direcció del centre públic Vila-romà de Sant Joan de Palamós, tot i que assumia les funcions en la direcció pedagògica una mestra del centre, la Marta Tejedor, fins a l'any 1984 que agafà oficialment la direcció del centre el mestre Lluís-Miquel Pérez i Lacueva. Marta Tejedor havia arribat al centre el 1978, quan l'escola era a Can Xec. Fins a aquell moment, Marta Tejedor havia estat mestra al centre Santa Aspanide de Santa Coloma de Gramanet (Barcelona), una escola privada d'educació especial. El curs 1982-1983, accedí, com a funcionària, al cos de mestres del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. Marta Tejedor, amb els anys, ha estat secretaria, cap d'estudis i directora del centre Els Àngels.

Lluís-Miquel Pérez va començar al centre l'1 de setembre de 1983. L'1 de març de 1984 n'agafa la direcció, ja que era l'únic docent funcionari pertanyent al cos de mestres que hi havia al centre. Deixà la direcció el 30 de juny de 1987. Durant aquest interval de temps es constitueixen els consells escolars dels centres educatius a Catalunya. La primera reunió del Consell Escolar del centre Els Àngels fou el 16 de juny de 1986. En aquesta reunió es renovà la direcció del centre a Lluís-Miquel Pérez i Lacueva. El curs 1987-1988 seria Rosa Abellí la directora de l'escola. El darrer any que Rosa Abellí estigué al centre fou el curs 2001-2002, en aquest darrer curs també en va ser la cap d'estudis. Actualment, Rosa Abellí és mestra especialista d'educació especial al CEIP Ruiz Giménez de Palamós.

En els seus inicis, l'EAP G.02 del Baix Empordà tingué la seu en el mateix edifici del centre Els Àngels, al carrer dels Almogàvers, s/n de la població de Palamós. A la seu dels Serveis Territorials d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, el 3 de gener de 1984, va quedar constituït aquest nou equip d'assessorament i orientació psicopedagògica del sector del Baix Empordà. Inicialment, estava format per Conxa Comas Riu, pedagoga i psicòloga; Narcís Font Costa, pedagog, que també havia estat membre del Gabinet Psicopedagògic del

Ripollès; Lluís Maruny Curto, psicòleg, i Manel Miralles Teixidó, pedagog. En aquesta reunió de constitució del nou equip hi era present Maria Artigas, inspectora interlocutora del sector; Maria Serra, inspectora en Cap; Josep Maria Farrés, secretari dels Serveis Territorials de Girona, i Irene Rigau, cap dels Serveis Territorials d'Ensenyament a Girona. Uns anys enrere, quan els EAP no s'havien constituït, al centre Els Àngels es durien a terme revisions periòdiques sobre aspectes concrets de l'aprenentatge dels alumnes per part de la mestra Elena Buixeda, que era alhora llicenciada en Psicologia. L'EAP del Baix Empordà¹³⁰⁴ es va constituir el primer de gener de 1984. Els dos primers cursos es van centrar a conèixer totes les escoles de la zona i a atendre els problemes més urgents de la comarca pel que feia a la detecció d'alumnes amb dificultats greus, orientació a l'escola especial, organització de la integració, etc.

Un dels membres actuals de l'EAP del Baix Empordà és Lurdes Dalmau Bacardit, que havia estat directora del centre Els Àngels, en una primera etapa, del curs 1988-1989 fins al curs 1990-1991 i, en una segona etapa, en règim de comissió de serveis, els cursos 2000-2001 i 2001-2002. El curs 1991-1992 i fins al gener de 1995 en fou el director Jordi Plaja i Aynier. Actualment, Jordi Plaja, en comissió de serveis, és el director de l'IES Montgrí a Torroella de Montgrí (Baix Empordà). Quan el setembre de 1982 es va posar en funcionament a Palamós el nou centre Els Àngels, hi figurava com a dotació una logopeda. No fou així. Si bé a la pràctica Lurdes Dalmau exercí funcions de logopeda, no es va dotar el centre d'especialista tot just fins al curs 1991-1992. La primera logopeda del centre Els Àngels fou Anna Maria Escòrcia, que hi estigué fins al curs 2000-2001.

El curs 1984-1985 el centre Els Àngels deixava de formar part del sector pilot de l'EAP del Gironès i, per tant, entrava a formar part de l'àmbit pròpiament de l'EAP del Baix Empordà. El treball que plantejava aquest nou equip incloïa un treball intern a l'escola (valoració individual, treball col·lectiu EAP-Equip de mestres) i un àmbit de treball extern (treball amb les famílies). L'edifici on estava ubicat el centre Els Àngels quedà com a seu també de l'EAP del Baix Empordà fins al juny del 2000,

¹³⁰⁴ L'Ordre, de 10 de gener de 1985, per la qual es convaliden diverses resolucions dictades per la Direcció General d'Ensenyament Primari, de creació d'Equips d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica (DOGC núm. 521, de 15 de març de 1985, pàg. 707) convalidava les resolucions de dates 10 de gener, 18 d'abril i 20 de novembre de 1984, dictades per la Direcció General d'Ensenyament Primari, que creaven diversos equips d'assessorament i orientació psicopedagògica, el règim dels quals va ser establert a l'Ordre de 20 de maig de 1983 (DOGC núm. 344, de 13 de juliol).

el setembre d'aquell mateix any ocupaven un nou espai dins la mateixa seu del Centre de Recursos del Baix Empordà, en uns locals que van habilitar per a aquesta finalitat a la Bisbal d'Empordà.

Una important aposta que dugué a terme el centre Els Àngels envers la formació laboral dels seus alumnes fou la creació, el gener de 1985, d'un pretaller d'enquadrernació. L'escola comprà una guillotina i a través de les aportacions de l'Associació es muntà un Taller Ocupacional d'Enquadrernació. El mestre que inicià aquest treball fou Lluís-Miquel Pérez. Aquesta activitat era molt prometedora, però no fou ben acceptada pel Consell Comarcal, que no la va arribar a introduir mai en els seus centres de Palafrugell i Sant Feliu de Guíxols. Malgrat tot, el centre Els Àngels ho ha vingut mantenint amb els alumnes amb possibilitats de dur a terme aquest treball. En l'actualitat, amb la proliferació de mecanismes casolans d'enquadrernació, la demanda ha disminuït però, tot i així, l'enquadrernació de qualitat sempre ha tingut acceptació entre la població. A la comarca del Baix Empordà la comunitat religiosa de monjos cistercencs de Solius n'han estat uns vertaders artífex amb els quals Lluís-Miquel Pérez ha tingut força contactes. Aquesta comunitat religiosa ofereix un servei artesanal d'enquadrernació i arranament de llibres.

El 1985 es va iniciar l'atenció precoç a la comarca del Baix Empordà. A diferència del que ha succeït en altres comarques veïnes, aquest servei no va néixer a redós de les associacions de pares. Foren, a títol particular, dues psicòlogues (que avui dia encara hi continuen treballant), Imma Martí i Rosa M. Galceran, les que van iniciar aquest projecte. Els pares, els fills dels quals necessitaven atenció primerenca, rebien una aportació personal de l'ICASS i el que feien era pagar al professional que feia el tractament. En aquell moment no hi havia cap servei ni instal·lació pròpia i duien a terme les sessions en un local a Palamós propietat d'Imma Martí. Es redacta, dos anys més tard, el projecte d'Atenció Precoç de la Comarca del Baix Empordà, i el gener de 1988 es constitueix formalment el Servei d'Atenció Precoç del Baix Empordà (SAPBE). Es crea, alhora, l'entitat Associació d'Atenció Precoç Baix Empordà, que serà qui gestionarà aquest servei amb la col·laboració de la Mancomunitat de Municipis del Baix Empordà, l'Associació de Pares de Nens Atesos al SAPBE i l'ICASS. El 1995, segons la normativa de la Generalitat de Catalunya, els Serveis d'Atenció Precoç passaven a denominar-se Centres de Desenvolupament Infantil i Atenció Precoç (CDIAP) i el 1997, es

constituïa legalment la Fundació Privada Oreig, que és qui gestiona en l'actualitat el CDIAP del Baix Empordà, amb el suport de l'ICASS de la Generalitat de Catalunya i el Consell Comarcal del Baix Empordà. En l'actualitat el CDIAP del Baix Empordà està adreçat a la població de 0 a 4 anys de la comarca del Baix Empordà. Està format per un equip multidisciplinari (neuropediatre, psicòlegs, logopedes, fisioterapeutes i treballadora social).

El 1986 es va crear el Centre Especial de Treball Tramuntana a Palafrugell. El centre es crea en uns terrenys situats al paratge Aubí que l'Ajuntament de Palafrugell va cedir a aquest efecte.¹³⁰⁵ Inicialment es va nodrir del gruix d'alumnes grans de l'escola Els Àngels, més grans de 18 anys. Es va crear a iniciativa de la Mancomunitat Intermunicipal del Baix Empordà per a disminuïts psíquics, i avui — amb altres extensions creades— se'n fa càrrec el Consell Comarcal del Baix Empordà.¹³⁰⁶ El maig de 1987 van ser inaugurades oficialment les instal·lacions pel president de la Generalitat de Catalunya, Molt Honorable Jordi Pujol. El Consell Comarcal va promoure l'ampliació de les instal·lacions per crear el taller ocupacional de què ara disposa.

L'entitat, en l'actualitat, està formada per 139 persones de les quals 111 són disminuïts psíquics. L'única finalitat del Tramuntana és atendre totes les necessitats d'aquest col·lectiu. Actualment ofereix la prestació de serveis laborals i socials als disminuïts psíquics, amb l'objectiu d'aconseguir el desenvolupament de la seva personalitat i autonomia social i econòmica. És una entitat sense afany de lucre i la seva economia està dirigida totalment i exclusiva en benefici dels disminuïts del Baix Empordà; aconsegueix llocs de treball remunerats i tot tipus d'atenció psicològica i professional que pot aproximar al màxim el disminuït a una vida integrada socialment.

¹³⁰⁵ POCH, L. "S'han cedit terrenys als deficients a Palafrugell". *Punt Diari* (31 de març de 1988). Pàg. 11.

¹³⁰⁶ En l'acta de la sessió ordinària de la Comissió Gestora de la Mancomunitat Intermunicipal del Baix Empordà per a disminuïts psíquics, celebrada el dia 16 de desembre de 1991, en el punt núm. 4, es deixa palesa la sol·licitud al Consell Comarcal del Baix Empordà perquè assumeixi els serveis d'aquesta mancomunitat i de la fundació. S'havien iniciat converses des del novembre, amb representants del Consell Comarcal del Baix Empordà, de l'Ajuntament de Palafrugell i de la Mancomunitat/Fundació, per tractar sobre la necessitat d'iniciar els tràmits que portessin al traspàs al Consell Comarcal del Baix Empordà de la gestió dels serveis que ara dona la Mancomunitat/Fundació. La Mancomunitat Intermunicipal, per a la gestió de serveis als disminuïts psíquics de la comarca, i la seva Fundació Tramuntana van ser absorbides definitivament l'any 1993 pel Consell Comarcal del Baix Empordà. El cost dels serveis es cobria amb l'aportació del 0,4% del pressupost ordinari dels ajuntaments, les aportacions del Consell Comarcal, les de l'ICASS, els beneficis de la venda de plantes i altres tipus de subvencions. OLIVAR, Q. "El Consell Comarcal absorbeix tots els centres de disminuïts del Baix Empordà". *Punt Diari* (5 d'abril de 1993). Pàg. 4.

La Mancomunitat Intermunicipal del Baix Empordà per a Disminuïts Psíquics es va constituir el 14 de maig de 1986,¹³⁰⁷ el president de la comissió gestora era Tomàs Ferrer, en representació de l'Ajuntament de Palafrugell, i la vicepresidenta, Roser Corbella, per l'Ajuntament de la Bisbal d'Empordà. Segons els estatuts que aprovaren tots els ajuntaments de la comarca del Baix Empordà, la finalitat bàsica d'aquesta entitat fou l'establiment d'un servei ocupacional per als disminuïts psíquics del Baix Empordà que haguessin superat l'edat escolar.¹³⁰⁸ La Mancomunitat va passar per molts problemes de gestió. El seu darrer president, Lluís Medir, Alcalde de Palafrugell, va posar fi a la crisi interna de la institució des de la dimissió del seu primer president, Tomàs Ferrer.¹³⁰⁹ Lluís Medir, actualment novament alcalde de Palafrugell, fou i ha estat una persona molt sensibilitzada amb la problemàtica de les persones amb discapacitats.

Una vegada inaugurat l'any 1982 el nou edifici (l'edifici actual es posà en funcionament el 4 d'octubre de 1982) al carrer dels Almogàvers, l'escola tenia els equipaments necessaris per a fisioteràpia, dotació de música (una de les activitats que ha potenciat el centre ha estat la musicoteràpia) i logopèdia, que provenia del MEC, a Madrid, però no els van enviar el personal qualificat per dur a terme aquestes funcions. Per poder tenir els primers equips informàtics l'escola va haver de dur a terme un projecte sobre la seva utilització el 1991. Els primers anys es feien les fotocòpies amb gelatina.

L'enorme pati de què disposa l'actual escola es manté gràcies a la brigada de manteniment que el Centre Especial Tramuntana té (formada per adults amb deficiències que treballen en aquest centre especial de treball, i formada, en part, també per exalumnes del centre).

Pel que fa a les activitats o serveis, els primers anys, cada setmana o cada quinze dies, hi anava un senyor amb màquina de cinema i els passava pel·lícules. Els divendres anaven caminant fins a La Fosca a passar la tarda vora el mar i jugar

¹³⁰⁷ POYANO, J. "Es crea una mancomunitat per donar feina als disminuïts psíquics del Baix Empordà". *Punt Diari* (25 de maig de 1986). Pàg. 19.

¹³⁰⁸ POCH, L. Op. cit. Pàg. 11. "Les diferents corporacions locals que formen part de la Mancomunitat aporten anualment un 0,4 per cent dels respectius pressupostos municipals, fins arribar als 12 milions de pessetes necessàries per al funcionament del centre de cultius de Palafrugell i de l'escola d'educació especial Els Àngels, de Palamós".

¹³⁰⁹ VILAR, A. "Lluís Medir, escollit nou president de la Mancomunitat de Disminuïts". *Punt Diari* (5 de maig de 1989). Pàg. 9.

a la platja amb els nens i nenes, ja que en aquells temps el barri del "tennis", a l'actual ubicació de la nova escola, era una zona molt tranquil·la.

El centre, el 1993, essent director Jordi Plaja i Aynier, va estar guardonat amb els XV Premis Baldiri Reixach d'estímul a l'escola catalana¹³¹⁰ que atorga la Fundació Jaume I. L'abril del 1994, com a cloenda dels actes del desè aniversari de la creació de la nova escola, es va dur a terme la "Setmana de la Diversitat", que portava el lema *Tots iguals, tots diferents*. L'escola va organitzar, amb col·laboració amb la resta de col·legis de Palamós, un programa d'activitats molt complets per a aquesta setmana: xerrades, tallers compartits, activitats esportives, espectacles d'animació, etc.¹³¹¹

Un grup de germans i germanes de treballadors del centre especial Tramuntana de Palafrugell, el 1993, al capdavant dels quals hi havia Antoni Cobos (germà d'un dels usuaris del centre Tramuntana) i la seva esposa, Pilar Peracaula, van crear una associació que va servir de plataforma per a la normalització d'activitats de lleure, bàsicament, fora de l'horari del centre de treball, tot i que una gran majoria de propostes es concentraven en caps de setmana.¹³¹² L'Associació El Terrari organitzava tallers i activitats per a nois del Baix Empordà. Un dels objectius de l'Associació era conscienciar la societat dels problemes del col·lectiu. Actualment tot aquest treball s'ha reconvertit a través de l'Associació El Trampolí, que sota l'aixopluc de la Fundació Albertí-Farreró, amb seu social a la Bisbal d'Empordà, ha capitalitzat tot l'espai del lleure per a les persones amb discapacitat a la comarca del Baix Empordà, si bé hi ha participació de joves i adults de l'Alt Empordà. Una de les activitats que ha tingut més transcendència i més ressò social és el seu grup de teatre que des del febrer de 2000, duen a terme i escenifiquen obres de teatre, de collita pròpia, representades per nois i noies amb discapacitat al llarg de molts teatres de l'àmplia geografia catalana. La persona que lidera tot aquest projecte i ànima del grup és Maite Cobos, germana d'Antonio Cobos.¹³¹³ Experiències com les

¹³¹⁰ Redacció. "L'escola d'Esponellà i un centre de Palamós obtenen el premi Baldiri Reixach". *Punt Diari* (5 de juny de 1993). Pàg. 2.

¹³¹¹ ASTORCH, N. "El col·legi Els Àngels, de Palamós, celebra el desè aniversari". *Punt Diari* (11 d'abril de 1994). Pàg. 3. Redacció "Cloenda de la Setmana de la Diversitat del centre Els Àngels, de Palamós". *Punt Diari* (17 d'abril de 1994). Pàg. 46. TRILLAS, J. "Tots iguals, tots diferents". *Punt Diari* (16 d'abril de 1994). Pàg. 6.

¹³¹² GAMERO, J. "Germans per la integració social". *Punt Diari* (09 de maig de 1996). Pàg. 4.

¹³¹³ El pare de l'Antonio i la Maite, també de nom Antonio, el novembre de 1979 havia constituït l'Associació de Pares de Família del Baix Empordà per a la Defensa del Deficient Mental, L'Esperança, a la Bisbal d'Empordà. La família

del grup Trampolí han anat apareixent al llarg de la geografia catalana. El teatre social del centre ocupacional que gestiona l'Associació Montseny-Guilleries d'Arbúcies n'és un altre exemple.

En els darrers anys, i fruit d'una col·laboració amb escoles de la Unió Europea, en el marc d'uns projectes d'intercanvi Sòcrates (Comenius, Acció 1)¹³¹⁴ l'escola s'ha mostrat com a capdavantera amb un projecte que ha engegat al voltant de les aules d'estimulació multisensorial.

"El novembre de 1996 iniciàvem, a Palamós, la primera estada entre els centres que participàvem en aquest Projecte Comenius: el Centre públic d'educació especial «ELS ÀNGELS» de Palamós (Baix Empordà) que actuàvem com a coordinadors, i els centres d'educació especial «SHEPHERD SCHOOL», de Nottingham (Anglaterra), el «LEIONONPUISTO SCHOOL», de Oulu (Finlàndia), i, el «PRIMARY SPECIAL SCHOOL THE CENTAURS» de Volos (Grècia). El projecte s'acabava el curs 98/99.

Vam intentar cercar quines havien de ser les estratègies que facilitessin una millor integració de les persones amb retard mental a la societat. No només vam estar treballant i posant sobre la taula models de gestió educativa, aspectes de millora curricular, del coneixement d'unes llengües, sinó que la riquesa humana dels diferents membres de cadascuna de les comunitats educatives va ésser un factor motivador i de creixement personal.

Cada centre va dur a terme diferents activitats. A la nostra escola la introducció en aquell moment de les tecnologies de la informació i la comunicació va permetre que realitzéssim una plana Web amb diversos continguts (descobrim per primera vegada la comunicació entre centres a través del correu electrònic); van guanyar els 4rts premis de vídeo escolar organitzats pel Departament d'Ensenyament amb una «Video-Carta» elaborada precisament amb motiu d'un intercanvi de correspondència entre els alumnes de les escoles participants; vam fer un llibre «Què és l'educació especial» amb l'objectiu de donar a conèixer la nostra tasca a la societat; un capítol del programa «L'escola a Casa» emès per Televisió de Catalunya va servir per a mostrar la nostra experiència, publicacions a la premsa, xerrades informatives a diferents estaments, etc.

Molts altres coneixements adquirits van servir perquè cada centre ho pogués introduir a la seva pròpia escola o comunitat aportant i adaptant algunes de les pràctiques que vam arribar a conèixer. Avui, encara, continuem treballant junts amb alguns dels centres implicats. Els nostres alumnes han estat, de ben segur, els més beneficiats en aquesta valuosa experiència".¹³¹⁵

Cobos han estat una família compromesa amb les persones amb discapacitat. Actualment la projecció social que està tenint l'Associació El Trampolí és enorme.

¹³¹⁴ El PROJECTE SÒCRATES és el programa d'acció de la Unió Europea per a la cooperació en l'àmbit de l'educació. Dins d'aquest programa, i les seves divisions com Erasmus, Lingua, etc., hi ha Comenius, un programa dedicat a l'educació escolar. Dins Comenius trobem l'acció 1: Associació entre centres escolars. Són propostes que neixen amb la voluntat de fomentar l'intercanvi d'experiències entre els diferents centres de la Unió Europea, pretenen desenvolupar la dimensió europea en matèria d'educació per consolidar l'esperit de ciutadania europea, basant-se en l'herència cultural de cada estat membre. Es pretén promoure, també, una millora quantitativa i qualitativa del coneixement de les llegendes de la Unió Europea. Aquests programes es duen a terme ininterrompudament des de l'any 1996. A les comarques de Girona hi han participat els centres especials de Palau (Girona) i Els Àngels (Palamós).

¹³¹⁵ Font: FCEEA (10 d'octubre de 2001).

En el marc del projecte Comenius, el centre Els Àngels, tal com assenyala la cita anterior, va publicar un llibre¹³¹⁶ per donar a conèixer la seva tasca com a centre d'educació especial. El llibre, fet per mestres del mateix centre, va tenir una difusió molt àmplia, ja que el seu tiratge de 1.000 exemplars va permetre que arribés a centres, famílies, professionals, etc.¹³¹⁷ La seva difusió era gratuïta i permetia obrir, una vegada més, les portes de la institució cap a la societat i sobretot mostrar el treball del centre a la societat. Els dibuixos eren de la il·lustradora catalana Pilarín Bayés. Ara aquest llibre es pot consultar a l'actual pàgina web de l'escola: <http://www.elsangels.com>. La pàgina web del centre Els Àngels s'ha convertit en una eina important de difusió i alhora, com a portal educatiu, en una eina de treball per als mateixos docents del centre. Envers la important aposta que el centre Els Àngels ha fet al llarg dels anys al voltant de les noves tecnologies, el 1994 el centre fou un dels primers centres educatius de Catalunya i Espanya a tenir una pàgina web quan tot just s'iniciava al nostre país la xarxa telemàtica. Una de les primeres referències a pàgines web educatives que publicava l'editorial Anaya,¹³¹⁸ de les vuit entitats en l'àmbit de l'educació especial a Espanya que en aquell moment tenien pàgina web, una d'elles era precisament el centre Els Àngels; al mateix temps es tractava del primer centre d'educació especial a Catalunya que tenia una pàgina web.

El 1995 van entrar en contacte amb l'associació ANDE.¹³¹⁹ A través d'aquesta entitat dugueren a terme un viatge a Palma de Mallorca el juny de 1996 amb els estudiants més grans de 16 anys del centre. Repetiren l'experiència amb altres

¹³¹⁶ CASADO GARCIA, L.; ESCÒRCIA GERVASIO, A. M.; GARCIA BALDA, J. M.; GASULL PERPINYÀ, M.; MARCO MIQUEL, N.; MARTORELL VILA, N. i altres (1997). *Què és l'educació especial? L'atenció dels infants amb necessitats educatives especials des del nostre treball al col·legi públic d'educació especial Els Àngels de Palamós (Baix Empordà)*. Palamós: CPEE Els Àngels.

¹³¹⁷ L'exemplar d'aquest llibre que es troba a la Biblioteca de Catalunya a Barcelona és un exemplar [Ex-Libris] de l'expresident de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol i Soley.

¹³¹⁸ MESO AYERDI, K. (1998). *Educación en Internet*. Madrid: Ediciones Anaya Multimedia. Pàg. 81.

¹³¹⁹ L'ASOCIACIÓN NACIONAL DE DEPORTES ESPECIALES (ANDE) té més de trenta anys d'història (es va crear a l'any 1975). La seva finalitat és cercar la integració de les persones amb discapacitat a través de l'esport i ampliar les seves activitats cap al temps de lleure, la cultura i els serveis socials assistencials a través de la creació dels seus propis centres. Ara bé, més enllà dels centres creats i de les activitats que organitza amb els seus associats, fou una entitat pionera en la realització de viatges i vacances, amb convenis amb l'INSERSO per a persones amb discapacitat. L'any 2000 l'entitat tingué, malauradament, un cert ressò mediàtic, ja que el seu president, Fernando Martín Vicente, fou acusat de frau pel fet que alguns dels participants en els Jocs Paralímpics de Sidney 2000 no presentaven, precisament, cap discapacitat. N'era el responsable, ja que era vicepresident del Comitè Paralímpic Espanyol i president de la Federació Espanyola d'Esports de Discapacitats Intel·lectuals (FDDI). Tot i les enormes irregularitats que hi ha hagut al voltant d'aquest personatge —no només en l'afer de Sidney 2000—, el cert és que algunes qüestions encara estan per resoldre ja que encara estan en mans dels tribunals. Una altra persona que va resultar esquitxada amb tota aquesta història fou la presentadora, cantant i actriu espanyola Carmen Sevilla, que era la imatge de l'Associació.

alumnes del centre uns anys més tard, el juny de 2000. Dur a terme aquesta activitat a través de l'associació ANDE i dels convenis que aquesta entitat tenia establerts amb l'INSERSO permetia als estudiants del centre poder fer viatges de qualitat a molt bons preus. Fou una activitat molt enriquidora per a aquests alumnes mancats, sovint, d'experiències d'aquest tipus. Precisament el centre "Mare de Déu del Mont" de Vilafant ha estat el centre d'educació especial de les comarques de Girona que més ha participat en aquestes activitats organitzades per ANDE, ja que al llarg de tots aquests anys han fet tres viatges, el primer a Xàvia-Javea (Alacant, València) el maig de 1997; el segon a Noja (Santander, Cantàbria) el maig de 1998, i el darrer a Sanxenxo (Pontevedra, Galícia) el maig de 1999. Es tractava d'una variant dels Programas de Vacaciones para Mayores y para Mantenimiento del Empleo en Zonas Turísticas que per a persones més grans de 65 anys s'havia començat a fer com a Programa de Turismo Social, però, en aquest cas, la diferència és que anaven dirigits a persones amb discapacitats.

El centre Els Àngels, com la majoria de centres específics comarcals d'educació especial atén alumnes de tipologia molt diversa. En els últims anys, han anat arribant al centre nens i nenes amb greus afectacions psíquiques i motores. Davant d'aquesta realitat, l'equip docent es va anar plantejant com podia donar resposta a les necessitats educatives d'aquests alumnes. És en aquell moment, el curs 1995-1996, que el centre entra en contacte amb la filosofia d'Andreas Fröhlich i el seu treball sobre l'estimulació basal. Paral·lelament, el centre Els Àngels participava en un projecte Comenius i això va fer que a través del treball compartit i les diferents visites que es dugueren a terme al centre d'educació especial Shepherd School de Nottingham (Anglaterra), comencessin a entrar en tot el treball d'estimulació i en concret veiessin per primera vegada què era una aula d'estimulació multisensorial. A partir d'aquí, es va establir una línia de treball que els va conduir a veure la necessitat de crear un espai d'aquestes característiques a l'escola. Per dur a terme aquest projecte es va demanar la col·laboració de l'Associació de Mares i Pares, i aquests subvencionaren, en part, l'aula. Si bé el treball s'havia iniciat el curs 1995-1996, a finals del curs 1999-2000 es va començar la tasca d'anar integrant l'aula al projecte educatiu del centre.

En una aula d'estimulació sensorial l'alumne té la possibilitat d'experimentar tota classe de sensacions visuals, auditives, tàctils, corporals, etc. amb l'ajuda de les noves tecnologies. És un recurs que els permet fer el treball d'estimulació en

unes condicions millors que la mateixa aula, ja que aquest espai disposa de llums de colors, sons, projector d'imatges, matalassos vibratoris, matalàs d'aigua calenta, etc. Aquest espai, que amb els anys s'ha acabat de dotar de més elements tecnològics, ha permès que tots els alumnes del centre siguin susceptibles de ser usuaris de l'aula d'estimulació, tot i que majoritàriament els alumnes que l'utilitzen són aquells que tenen un greu retard maduratiu, amb greus trastorns motrius, i alumnes per als quals les necessitats educatives són bàsicament d'estimulació, sense límits d'edat.

D'aquesta aula, que formalment porta en funcionament des del curs 2000-2001, el centre n'ha fet una valoració molt positiva, ja que els ha ajudat en l'organització del treball que feien respecte a l'estimulació sensorial. Així mateix, el fet de tenir l'aula d'estimulació els ha permès aconseguir més flexibilitat en el treball que duen a terme a l'escola. És, en definitiva, un espai més obert a diferents necessitats, a diferents tipologies d'alumnes, ja que les possibilitats que els ofereix són moltes i molt variades. L'evolució de l'aula ara passa per anar-la equipant i per potenciar un entorn més interactiu, en què l'alumne pugui actuar de manera directa en el funcionament dels diferents elements, i que aquests els donin una resposta atractiva a les seves accions.

Sent director de l'escola Josep Maria Garcia i Balda, l'any 1996, el centre, conjuntament amb la Fundació Jaume Bofill de Barcelona,¹³²⁰ va donar a conèixer un estudi sobre la població amb deficiències de la comarca del Baix Empordà. Aquest estudi —previ a la publicació per part del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya del Decret 299/1997, de 25 de novembre, sobre l'atenció educativa a l'alumnat amb necessitats educatives especials—, va establir les bases del treball educatiu que l'escola es plantejaria dur a terme en els anys vinents projectant l'atenció als alumnes amb necessitats educatives especials en el marc de col·laboracions compartides entre l'escola especial i l'escola ordinària.¹³²¹ en l'actualitat el centre, i a partir de l'experiència acumulada al llarg de tots aquests anys, té aprovat un pla estratègic¹³²² que estableix les bases del treball compartit

¹³²⁰ REDACCIÓ. "Projectes d'innovació educativa a l'Escola Els Àngels de Palamós". Setmanari del Baix Empordà *La Proa*. Núm. 127 (21 de maig de 1996).

¹³²¹ BONAL, R.; ALBERDI, I.; HERREROS, T.; MARTÍNEZ, G. (1996). *El centre dels Àngels davant la integració escolar. La dialèctica escola especial / escola ordinària*. [Document no publicat.]

¹³²² Pla Estratègic de Centre (CPEE Els Àngels – Palamós)

entre l'escola especial i l'escola ordinària, que des del curs 2006-2007 es reconvertirà en el Pla Estratègic per a la Promoció de l'Autonomia dins els Centres Docents Públics per al període 2006-2010.¹³²³

Josep Maria Garcia fou el primer cap d'estudis del centre, i ho va ser des del curs 1992-1993. L'escola havia crescut amb nombre d'alumnes i els corresponia un membre més a l'equip directiu, que quedaria format en aquell moment per Jordi Plaja a la direcció i Lluís-Miquel Pérez a la secretaria. Josep Maria Garcia¹³²⁴ va accedir a la direcció del centre, en substitució de l'anterior director, Jordi Plaja, el gener de 1995. Estigué en una primera etapa en la direcció fins a la fi del curs 1996-1997, i en una segona etapa, en l'actualitat, des del curs 2002-2003. El juny de 1997 en seria la directora Marta Tejedor, que havia exercit funcions de direcció pedagògica en la primera època al centre. En seria la directora fins al curs 1999-2000. Actualment, Marta Tejedor és mestra especialista d'educació especial al CEIP Quermany de Pals.

El curs 1995-1996 es va iniciar una proposta força original: La videoteca escolar. Es tractava d'enregistrar en vídeo algunes de les principals activitats del centre i oferir-les a les famílies dels alumnes a través d'un sistema de préstec gratuït. Aquesta proposta va néixer amb la voluntat d'arribar a aquelles famílies amb alumnes amb problemes greus de comunicació, que al cap i a la fi són una gran majoria d'alumnes del centre. Era una manera de facilitar-los, a través dels mitjans audiovisuals, la vida escolar.

Encara que van començar alternant-se en les diferents tasques del projecte, amb el temps els mestres s'han anat especialitzant en cadascuna de les feines de gravació i muntatge. Tot plegat ha fet que altres docents del centre hagin anat formant-se també en el camp de la filmació i l'edició de vídeos i que amb les

Resolució ENS/2907/2003, de 23 de setembre, de convocatòria d'autorització dels plans estratègics dels centres docents sostinguts amb fons públics per al període 2004/08. DOGC núm. 3.977 (30 de setembre de 2003). Pàg. 18622.

¹³²³ Resolució EDU/2392/2006, de 12 de juliol, per la qual s'autoritzen plans estratègics per a la promoció de l'autonomia dels centres docents públics per al període 2006-2010. DOGC núm. 4.681 (21 de juliol de 2006). Pàg. 32915.

¹³²⁴ JOSEP MARIA GARCIA I BALDA deixa la direcció del centre el dimecres 31 de gener de 2007. Des de l'1 de febrer de 2007 és nomenat inspector als Serveis Territorials d'Educació a Girona. Entra a la inspecció de Girona per cobrir la vacant que ha deixat el qui fins aleshores era inspector, Andreu Otero i Triola, que passa a primers de gener de 2007 a ser el nou director dels Serveis Territorials d'Educació. La nova directora del centre Els Àngels és M. Teresa Díez i Roca.

possibilitats que ofereixen actualment els nous programes per ordinador¹³²⁵ es vagi millorant tant la qualitat com les possibilitats creatives de l'enregistrament. Cada curs es poden editar entre deu i quinze vídeos, de manera que en l'actualitat la videoteca del centre ja disposa d'un centenar de cintes aproximadament. Les gravacions engloben quatre aspectes diferents del treball que es fa a l'escola amb els nens i les nenes:

- 1) Les sortides, les festes d'escola, les colònies i les activitats ludicofestives.
- 2) El treball més específic que porten a terme com a centre d'educació especial: hipoteràpia, aula d'estimulació multisensorial, com es poden treballar les matemàtiques, la música...
- 3) Les activitats acadèmiques que fan amb els alumnes: activitats en els grups flexibles de llenguatge, matemàtiques, tallers de cuina i altres.
- 4) El treball específic amb les imatges i les noves tecnologies.

De cada vídeo, en els primers temps se'n feien còpies en VHS, tot i que en l'actualitat es fan en DVD, que es reparteixen entre els pares i les mares segons el grau de dificultat dels seus fills per comunicar-se amb ells. D'aquesta manera, s'intenta aconseguir que totes les famílies hagin pogut veure, per exemple, el vídeo de la festa de Nadal abans de començar a repartir el de la festa de Carnestoltes. Al final de curs, s'elabora una cinta o DVD de recopilació d'una hora i mitja de durada. És l'única gravació que es posa a la venda i els beneficis serveixen per finançar, en part, l'activitat. Fins ara, les aportacions de les famílies i diferents premis obtinguts per part del Departament d'Ensenyament,¹³²⁶ han estat les úniques fonts

¹³²⁵ L'Administració espanyola prenia interès per la informàtica i així ho reconeixia per primera vegada en el III Plan de Desarrollo, ja que es recomanava l'elaboració d'una ordenació global del sector i la posada en marxa d'un Plan Informático Nacional; d'aquesta manera es constituïa en el Ministeri de Planificació del Desenvolupament el grup especial d'informàtica. Es publicaven l'any 1977 els estudis i treballs realitzats l'any anterior per aquest grup de cara a contribuir a l'elaboració del que seria el IV Plan, en el qual la informàtica s'incloua en els temes prioritaris. La Secretaria General Tècnica del Ministeri de la Presidència del Govern assumiria les competències en matèria informàtica. A Catalunya es creava el Programa d'Informàtica Educativa (PIE) dins el mateix Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya l'any 1984, amb l'encàrrec d'impulsar l'ús de les tecnologies de la informació i la comunicació dins el sistema educatiu no universitari (l'Ordre, de 26 de setembre de 1984, creava la Comissió d'Informàtica del Departament d'Ensenyament i aprovava el programa d'introducció de la informàtica a l'ensenyament. DOGC núm. 485, de 14 de novembre de 1984, pàg. 3199). Dos anys més tard, l'Ordre de 12 de febrer de 1986 establia l'estructura organitzativa del Programa d'Informàtica Educativa fixat pel Decret 31/1986, de 30 de gener (DOGC núm. 674, de 18 d'abril de 1986, pàg. 1142). No serà fins a l'any 2000 que el PIE dependrà de la Subdirecció General de Tecnologies de la Informació i la Comunicació, i avui dia depèn de l'Àrea de Tecnologies de la Informació i les Comunicacions (Àrea TIC).

¹³²⁶ Premi per a la concessió de dotacions per a la realització d'experiències escolars amb els mitjans audiovisuals, segons la Resolució de 14 de juliol de la directora general d'Ordenació Educativa del Departament d'Ensenyament de la convocatòria de 13 de març de 1995. DOGC núm. 2.026 (17 de març de 1995). Agost de 1995.

d'ingressos per costejar una activitat els equipaments de la qual s'han de renovar constantment.

Aquesta fascinació per reconèixer-se a través de les imatges de l'escola ha estat una autèntica mina per als professors del centre, que han descobert en les gravacions una eina pedagògica de gran valor. Introduïdes en les classes de perfeccionament del llenguatge, les cintes s'han convertit en un element motivador i vertebrador que ajuda l'alumnat a estructurar millor la seva expressió oral. De la mateixa manera, una altra pràctica on s'utilitza l'equip de vídeo consisteix en el fet que els nens i les nenes amb possibilitat de fer treball escrit elaborin unes notícies sobre petites novetats de l'escola que després llegeixen davant la càmera, com si es tractés d'un autèntic telenotícies.

El 1996, el centre duia a terme una important aposta educativa envers l'educació per a la salut. Plantejava al Departament d'Ensenyament la creació d'un Consell Escolar de Salut, i ho feia a través d'un òrgan pedagògic que es creava amb la voluntat d'incloure-hi família i escola. Es creava, per tant, el Consell Escolar de Salut, que naixia com a proposta de coordinació, elaboració, seguiment i avaluació de l'educació per a la salut a l'escola d'educació especial.¹³²⁷ Anys més tard, el 2003, el centre s'incloïa dins la xarxa d'escoles promotores de salut,¹³²⁸ també a través d'una proposta que es plantejava des del mateix Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. Incloure's dins aquesta xarxa d'escoles representava un compromís per dur a terme, de manera compartida, projectes educatius de salut a l'escola. Tot i que el Consell Escolar de Salut, com a òrgan pedagògic de treball compartit entre la família i l'escola, no acabà de

- II Premis de Vídeo Escolar, organitzats per la Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament. Menció especial en la categoria de vídeos realitzats per centres d'educació primària amb títol: "Dos més dos: sumem plegats". Març de 1996.

- III Premis de Vídeo Escolar, organitzats per la Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament. Menció especial en la categoria de vídeos realitzats per centres d'educació primària amb títol: "Un passeig pel mercat". Març de 1997.

- IV Premis de Vídeo Escolar, organitzats per la Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament. Guanyador en la categoria de vídeos realitzats per centres d'educació primària amb títol: "La nostra història". Maig de 1998.

- X Premis de Vídeo Escolar, organitzats per la Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament. Vídeo finalista en la categoria de vídeos realitzats per centres educatius amb títol: "Un bon menjar". Maig de 2004.

¹³²⁷ Resolució, de 15 de març de 1996, de convocatòria de concurs públic per a la concessió d'ajudes per dur a terme projectes per a la realització d'experiències educatives en els centres docents públics i privats concertats de nivell no universitari. DOGC núm. 2198 (24 d'abril de 1996). Pàg. 4115.

¹³²⁸ Resolució ENS/2755/2003, de 20 de juny, per la qual s'aproven els projectes seleccionats per a la seva inclusió a la Xarxa Europea d'Escoles Promotores de Salut durant tres cursos consecutius corresponents al període 2003-2006. DOGC núm. 3970 (18 de setembre de 2003). Pàg. 18046.

consolidar-se, per part del mateix centre hi hagut sempre la voluntat de treballar temes que afecten la salut dels seus mateixos alumnes.

A finals de 1996 el centre Els Àngels va plantejar a Fira Nadalena que s'havia de donar un tomb a la història. El centre havia consolidat la seva situació davant l'Administració i és l'Administració mateixa qui havia de cobrir les seves mancances i necessitats, com a centre públic. El maig de 1997 naixia una plataforma pro residències per a disminuïts psíquics. En una carta que van dirigir a Albert Vancells Noguera, president del Consell Comarcal del Baix Empordà, els sotasignats del documents en representació de la totalitat d'associacions i entitats destinades a les persones amb deficiències de la comarca manifestaven:

“Que la comarca del Baix Empordà, dotada i equipada d'organismes i entitats que treballen, vetllen i formen a infants, joves i adults amb disminucions psíquiques, alhora es troba mancada d'una infraestructura que doni cabuda a la problemàtica residencial, ja sigui amb aquells nois amb plena autonomia com poden ser pisos tutelats, com d'aquells nois i noies amb menys autonomia pel que es pot convenir l'existència d'una residència [...]”.¹³²⁹

El text continuava, però com hem vist, deixava de manifestar un dels grans problemes que la comarca havia patit des dels seus inicis, la problemàtica de l'atenció més enllà dels 18 anys: la inexistència de pisos tutelats i residències a la comarca. L'any 2000 es creaven a Palafrugell els primers pisos tutelats, i en aquests moments s'està construint la primera residència a Sant Feliu de Guíxols.

Fruit d'aquesta primera reunió en què es van trobar totes les associacions pro persones amb discapacitats al Baix Empordà es van posar fil a l'agulla per a la constitució de l'embrió d'una futura associació (avui Fundació VIMAR - Fundació Vilagran-Maristany). Els beneficis de la Fira Nadalena del Nadal de 1996 (i dels següents) foren per a aquesta plataforma, que el 1999 es constituí com a Fundació, i que prenia les inicials de dues persones que, en àmbits diferents, han treballat en pro de les persones amb deficiències a la comarca del Baix Empordà: mossèn Gumersind Vilagran i Carme MARistany. La Fundació VIMAR treballa per millorar la qualitat de vida de les persones discapacitades de la comarca i actualment es tracta d'una de les fundacions més joves de les que funcionen arreu de Girona. La

¹³²⁹ CARRERAS, P. “Neix la plataforma pro residències per a disminuïts psíquics”. Setmanari del Baix Empordà *La Proa* (Maig de 1997).

comarca del Baix Empordà, mancada de recursos, es trobava en una situació d'inferioritat en relació amb la resta de comarques gironines.

Paral·lelament, l'antiga Associació Pro Subnormals (que era l'associació que donava cobertura a Fira Nadalencs) s'ha constituït darrerament en una associació de persones no vinculades directament al món de les persones amb discapacitat, que d'una manera o altra estudien els projectes que les associacions i entitats els presenten i que es poden finançar amb tot el que es recull a través de la Fira Nadalencs. Abans d'aquesta nova constitució, alguns dels pares de la primera junta, que s'havia constituït el 1968, havien format part d'ella des que el 1987 es va constituir la primera Associació de pares i mares del centre Els Àngels (quedaria regulada a través del Decret 202/1987, de 19 de maig, pel qual es regulen les associacions de pares d'alumnes¹³³⁰). El primer president fou Narcís Madrenas.

El 30 d'abril de 1996 es va dur a terme a Palamós, organitzat pel centre Els Àngels, la primera trobada de centres d'educació especial públics i privats de les comarques de Girona. Fou una trobada festiva en què participaren més de tres-centes persones entre alumnes i professionals provinents de tots els centres d'educació especial de les comarques de Girona, i l'aula d'educació especial del centre Alfons I de Puigcerdà. El temps i la pluja d'aquell dia va condicionar la celebració. Es va dur a terme una projecció conjunta, al cinema Arinco de Palamós, d'una pel·lícula de cinema, i l'arrossada popular que estava previst fer a la pinada del centre es va haver de fer al poliesportiu municipal. Hi hagueren altres trobades en els anys següents: el 1997 al centre Doctor Ramon Suriñach de Ripoll, el 1998 al centre Joan Riu de Sant Gregori, el 1999 al centre Mare de Déu del Mont de Vilafant, i el 2000 al centre Ventijol de Blanes. Foren sempre trobades ludicofestives.

Atès que els centres específics per a motòrics o bé per a alumnes amb greus afectacions es troben fora de la comarca del Baix Empordà, el centre Els Àngels atén alumnes de la comarca del Baix Empordà amb molt diverses afectacions, problemàtiques i graus de disminució —per extensió passa el mateix a la resta de centres especials comarcals—. Aquesta diversitat d'alumnes condiona haver d'estructurar grups reduïts d'alumnes, procurant aconseguir la màxima homogeneïtat i poder oferir activitats vàlides que s'ajustin a les diverses

¹³³⁰ Decret 202/1987, de 19 de maig, pel qual es regulen les associacions de pares d'alumnes. DOGC núm. 854 (19 de juny de 1987). Pàg. 2472.

necessitats. Cada vegada es fa més palès, per part del centre, la conveniència d'establir lligams entre l'àmbit escolar i l'àmbit sanitari per garantir l'adequat tractament d'aspectes com poden ser l'administració de medicaments, el seguiment dels controls mèdics pertinents, l'orientació i/o intervenció d'especialistes en salut mental, etc. El centre Els Àngels ha sofert un increment d'alumnes amb afectacions greus motrius i de llenguatge en els darrers anys.

Aquella primera associació de pares i mares que va lluitar tant en els seus inicis per a la creació d'un centre educatiu per als seus fills, una vegada el centre fou una realitat i la mateixa administració n'assumia la titularitat, no va continuar treballant en la mateixa línia que ho feren altres associacions comarcals. La situació al Baix Empordà no ha estat fàcil al llarg de tots aquests anys. S'ha treballat en favor de les persones amb discapacitats, però en àmbits i sectors ben diversos sense que hi hagi hagut cohesió i treball compartit per part de tothom. La comarca del Baix Empordà, malauradament, ha esdevingut mancada de recursos i actualment és una de les comarques amb un dèficit més gran ja no en l'àmbit gironí sinó en l'àmbit català. El futur està, avui dia, una vegada més en mans d'uns pares i mares que, com sempre, tenen la darrera paraula.

2.2.6. El Centre Públic d'Educació Especial Doctor Ramon Suriñach, a Ripoll (Ripollès)

A Ripoll tot va sorgir a partir de la incapacitat manifesta de l'Administració per atendre les persones amb deficiències. Alguns pares i mares afectats, familiars i persones interessades amb la problemàtica del disminuït van adonar-se que calia fer alguna cosa. A Ripoll i comarca es coneixia l'existència d'associacions en pro de les persones amb deficiències, ja que tant a Girona ciutat (Àngelus ja feia uns anys que funcionava com a associació) com a les comarques veïnes de la Garrotxa i d'Osona feia un temps que funcionaven. També és cert que la transcendència social que el programa televisiu *Un millón para el mejor*, en què havia participat la Mercè Carbó, havia estat un desencadenant de moltes accions i propostes associatives per part de pares i mares afectats. Així, també passà a Ripoll.

Entre els anys 1966 i 1967 el doctor Eudald Maideu i Puig,¹³³¹ que era el metge pediatre a la població de Ripoll, havia iniciat una recerca censal a tota la comarca del Ripollès i la Cerdanya sobre la població de nens i nenes amb discapacitat, basant-se en unes estadístiques que havia publicat l'OMS. Tot just a Ripoll, s'havia inaugurat l'abril de 1965 un dispensari de puericultura i higiene infantil. Llavors, en aquella època, hi havia de metge titular a Ripoll el doctor Salvador Capo que també va intervenir en aquest procés. Es va poder controlar amb més o menys eficàcia quina era la població de nens i nenes discapacitats, tot i que —com sempre— n'hi haurà uns quants que restaran amagats a les cases sense que ningú no en tingui constància. S'hi afegia el fet que en aquestes comarques de muntanya hi havia una certa dispersió de la població, que només quedava aglutinada sota el pes de poblacions —que alhora estaven mal comunicades entre elles— com Ripoll, Campdevàrol, Camprodon, Sant Joan de les Abadesses, Ribes de Freser i Puigcerdà, ja aquesta darrera a la Cerdanya, pròpiament. El caràcter muntanyenc d'aquestes contrades és determinant a l'hora d'establir els lligams entre les diferents viles i grups de poblacions. No és precisament una comarca ben comunicada i la geografia no hi ajuda. El Dr. Maideu va dur a terme tasques de coordinació i sobretot va ser l'enllaç entre les famílies d'aquests nens i nenes que de mica en mica anaven apareixent. Era, de fet, un moment complex i delicat, perquè en el fons era posar al descobert situacions particulars que molta gent volia amagar.

La parròquia de Santa Maria de Ripoll va donar aixopluc a aquestes iniciatives. Mossèn Xavier Fradera i Marcet, llavors vicari a Ripoll, fou un dels principals

¹³³¹ EUDALD MAIDEU I PUIG (Ripoll, 1935), metge pediatre i doctor en medicina, fou metge pediatria consultor i soci fundacional del centre d'educació especial Doctor Ramon Suriñach. Disposa d'un excel·lent currículum professional com a metge i pedagog. Ha estat membre de l'Associació Espanyola de Medicina i Higiene Escolar. L'any 1975 va presentar la seva tesi doctoral, amb el títol *Información sexual del adolescente: elaboración científica de una muestra, actitudes de participación*, dirigida pel Dr. Joan Obiols Vie, que esdevingué la primera tesi doctoral en l'àmbit de la pedagogia sexual que hi hagué al nostre país. El 26 de novembre de 2005, el Dr. Eudald Maideu va rebre a Sant Feliu de Guíxols el Premi a l'Excel·lència Mèdica del 2005, en l'Àrea d'Humanitats Mèdiques, per part del Consell del Col·legi de Metges de Catalunya. Els premiats van ser escollits per votació pels seus col·legues, membres dels col·legis oficials de metges de les quatre províncies catalanes. Precisament en aquest mateix acte, en l'Àrea Assistencial de Salut Mental, va rebre el mateix guardó el psiquiatre Ramon Noguera, fill del primer president de l'associació Àngelus de Girona. Eudald Maideu és germà de Joaquim Maideu (1938-1996), que fou pedagog i músic, membre fundador de l'Escola de Pedagogia Musical, professor de l'Escola de Mestres dels estudis universitaris de Vic, i director de l'Escola de Música de Vic. El pare de l'Eudald i en Joaquim Maideu era metge a Ripoll, el doctor Baltasar Maideu. Havia estat director de la Capella de Santa Maria de Ripoll i autor d'obres corals, instrumentals i sardanes. També, com a metge, fou el cap local de Sanitat. Havia estat també alcalde de Ripoll. Una seva filla, i germana de l'Eudald, Teresina Maideu, ha seguit —en l'àmbit de la música— les passes del seu pare i del seu germà Joaquim. L'altre germà, no menys conegut, de l'Eudald és Josep Maria Maideu (1943). Germà salesià, rector de la parròquia de Sant Oleguer, a Sabadell. Havia estat secretari general de la catequesi a Catalunya. La família Maideu ha deixat una forta empremta en l'àmbit social, cultural, musical, polític, religiós i sanitari a Ripoll i comarca, i per extensió al nostre país.

promotors del que seria el centre Montserrat de disminuïts psíquics de Ripoll i comarca, avui centre públic d'educació especial Doctor Ramon Suriñach.

Des de primers de 1968, un grup de persones es reunien als vespres al Casal Parroquial de Ripoll. De manera conjunta, els familiars de persones amb deficiències i persones amb coneixements professionals iniciaren aquest camí. El 1968 es va crear una Junta Rectora i s'instal·len els nens a la planta baixa de la rectoria de Santa Maria de Ripoll. L'escola es va iniciar el 8 de gener de 1968 per als nens disminuïts psíquics, sota la direcció d'una mestra especialitzada, Elisa Gudayol Castells,¹³³² designada per la Inspecció d'Ensenyament Primari, a la qual ajudava l'educadora Leonor Coll, amb la intenció, més tard, d'incorporar-hi un taller per als alumnes que ja no estaven en edat escolar. Es va començar amb cinc alumnes, tot i que a final del curs 1968-1969 havien estat atesos setze alumnes. Malauradament, Elisa Gudayol va morir el 30 de maig de 1971, al cap de poc temps d'haver començat l'escola. Aquesta mestra, com feren d'altres que iniciaren les primeres aules (prèvies a la creació pròpiament del centre d'educació especial) es formaren en institucions especialitzades ja consolidades. Elisa Gudayol es va formar a l'associació Aspanias que hi havia a Montjuïc, a la ciutat de Barcelona. Hi va estar un mes. La mort d'Elisa Gudayol, va trasbalsar el projecte del nou centre. Era una persona molt estimada a Ripoll. La mestra Elisa Gudayol fou substituïda per Rosa Camprubí, pedagoga terapeuta. La Maria Anglada —que havia estat casada amb el conegut periodista de Televisió de Catalunya, Josep Maria Ferrer i Arpí— va compartir la feina al centre Montserrat amb la Rosa Camprubí, però fent tasques de psicòloga.

Els dies 26 i 27 de novembre de 1968, el nou governador de la Província, Ramón Muñoz-González y Bernaldo de Quirós,¹³³³ va dur a terme una sèrie de visites a Ripoll i comarca. L'aleshores alcalde de Ripoll, Miquel Nardi i Viñas,¹³³⁴ li va

¹³³² El nom de la primera mestra que tingué el centre Montserrat i que figura en els documents de les diferents fonts que he consultat sempre ha estat el d'Elisa Gudiol, si bé oficialment en el Registre Civil de Ripoll (any 1971, número 38) les dades d'identitat oficialment corresponen al nom d'Elisa Gudayol Castells.

¹³³³ El nou governador de Girona, que va substituir l'anterior, Víctor Hellin, estigué al càrrec només de l'octubre de 1968 al novembre de 1969. Si una cosa féu va ser recórrer totes les poblacions de les comarques de Girona. Moltes promeses i poca feina feta, en el fons.

¹³³⁴ MIQUEL NARDI I VIÑAS (Ripoll, 1920 - 2002), de professió administratiu, lligat a l'empresa tèxtil Hilaturas Gerundenses (antiga Cotolla S.A.) de Ripoll, situada al carrer Progrés, va ser alcalde de la població i cap local durant el període comprès entre el 1967 i el 1976, i també diputat provincial entre el 1974 i el 1979. Fou membre del consell provincial del Movimiento en representació dels consells locals (1971-1976). I estigué molt vinculat a la premsa local, *El Ripollès*. L'any 1969 va rebre la medalla d'or de l'orde de Cisneros. La seva intervenció, com a alcalde de Ripoll, va ser

sol·licitar la creació d'una escola de *subnormals* i que aquesta escola es pogués fer a la Casa Amatller, que per aquelles dates ja se sabia que estava disponible i que els seus hereus la cedien amb aquest objectiu. L'alcalde de Ripoll hi va donar un fort impuls. Era una persona molt compromesa amb la vida associativa, cultural i religiosa de Ripoll.

Els lligams amb altres entitats serà freqüent, i al llarg dels anys es mantindran contactes amb diferents centres, com el centre Sant Medir per a oligofrènics de Barcelona, el centre pilot regional Arcàngel Sant Gabriel de Sant Just Desvern (d'aquest centre havien manifestat: "Este Centro, que hemos visitado recientemente, es modélico en su clase y ha sido dotado de instalaciones realmente magníficas con despliegue de amplios medios económicos. Nos apena pensar que solo se dirige a niños con derecho a ayuda de la Seguridad Social (C.I. igual o inferior a 50) cuando está programado para niños educables y de más alto nivel mental"),¹³³⁵ el Centre d'Orientació i Diagnòstic de l'Hospital Clínic de Barcelona, i també amb Montpeller, on feren una visita d'estudi a un centre d'educació especial, entre d'altres. El curs 1969-1970 es van matricular vint alumnes. El mes de maig de 1969 havia entrat en funcionament el menjador escolar del centre, que havia estat utilitzat per quinze alumnes.

De fet, inicialment s'establiren contactes amb Àngelus a través del seu president, Ramon Noguera, per tal que la nova associació ripollesa fos una filial de l'associació gironina. Per part d'Àngelus no es veia la necessitat que realment fos així. Calia que l'Associació, a Ripoll, iniciés el seu camí de manera independent, comptant, això sí, amb l'ajut i suport d'Àngelus. Ramon Noguera els aconsellà que legalitzessin una associació independent, ja que eren lluny de Girona i això els havia de permetre treballar amb llibertat. Àngelus els va proporcionar la documentació necessària per poder legalitzar-se com a associació.

Es va demanar a Àngelus que, mentre l'Associació no estigués legalitzada, figuressin com a filial seva (de fet aquesta situació, a la pràctica, només durà un any). L'escola depenia, quant a l'economia i a les activitats, a l'associació ripollesa;

enorme en el procés de creació i constitució de l'associació, i posteriorment en la posada en marxa del centre Montserrat per a nens i nenes amb discapacitat a Ripoll i comarca. Morí el 27 de gener de 2002.

¹³³⁵ Informe de la direcció y resumen del curso 1973/74. José Anton Bofill. Font: FACPAM.

la qüestió del magisteri i dels materials escolars depenia de la Inspecció de Primera Ensenyança.

En els seus inicis, l'Associació Protectora de Subnormals del Ripollès (filial d'Àngelus de Girona) es presentaven davant la societat ripollesa de la manera següent:

"L'Associació Protectora de Subnormals del Ripollès, vol establir aquest primer contacte amb tota la Comarca, amb el desig de saludar-los i donar-se a conèixer. S'ha constituït aquesta Associació reunint-se unes quantes persones que s'han adonat del problema de la infància subnormal i que, amb bona voluntat i pocs mitjans, busquen solucions i proporcionar ajuda. L'Associació és oberta per a tothom. En les seves diverses comissions col·laboren metges, sacerdots, directores d'empresa, obrers, i els més interessats: els propis pares. TENIM grans projectes i ambició per a per del Centre del Ripollès una obra útil al servei d'aquests éssers que tot ho necessiten dels altres. Actualment podem presentar, con ja realitzat, la concessió gratuïta de la casa Amatller del carrer Raval de Sant Pere nº 6 exclusivament per a aquest fi, per pròpia iniciativa de la seva propietària. Aquesta casa, ideal per allò a què es destina, li calen, però, algunes reformes; per això no podrà ser utilitzada fins el mes de març. Comptem amb l'ajuda del Ajuntament de Ripoll qui empenirà la primera fase de les obres. Aquesta ajuda és gran, però roman el problema del manteniment de l'escola: material, utilitatge, etc. Provisionalment i per donació espontània del Sr. Rector de Ripoll, disposem dels baixos de la rectoria, on s'obrirà l'escola a partir del proper mes de Gener, encara que de moment només podem obrir les portes als infants menys afectats, per raons d'espai i de personal. ENS CAL personal especialitzat en recuperació per als casos de subnormalitat profunda. Precisem, és clar, de l'ajut de tots els ripollesos, tant en comprensió i simpatia per l'obra, com en col·laboració econòmica, ja que aquesta escola no és com les altres. És una escola d'uns infants que necessiten més que els altres. El manteniment d'aquesta obra en bé dels infants subnormals només depèn de l'amor que la societat sigui capaç de donar-los. SI ENS COMPRENEU.....AJUDEU-NOS! És desig nostre de voler estar en contacte amb vosaltres. Per això en successives fulles de divulgació anirem donant compte de les realitzacions, de les dificultats i dels èxits. Ripoll, desembre de 1968".¹³³⁶

El 1969 es produeix la constitució (acta fundacional de 26 de març de 1969), l'aprovació dels estatuts per part del Govern Civil de Girona (30 de maig de 1969) i l'elecció de la Junta Directiva de l'Asociación Comarcal para la Promoción y Ayuda de Subnormales (ACPAS). Aquest és el primer nom que pren l'Associació. Va ser inscrita en el Registre Nacional d'Associacions amb el núm. 8730, secció 1a; en el Registre Provincial amb el núm. 125, secció 1a, i en el Nacional d'Entitats de Recuperació i Rehabilitació de Minusvàlids, amb el núm. 136.

¹³³⁶ Associació Protectora de Subnormals del Ripollès (desembre de 1968). Font: FACPAM.

A les 10 del vespre del 21 de juny de 1969 es reuneix la primera assemblea ordinària de l'Associació ACPAS, acabada de crear. Ja que excusen la seva assistència els alcaldes de Ripoll i parròquia de Ripoll, presideix l'assemblea el representant de l'Ajuntament a la Junta Rectora, Joaquim Boixés.¹³³⁷ El president de la Junta Accidental informa en aquesta primera reunió de les gestions realitzades fins al moment que havien culminat en la cessió, a títol provisional, de l'edifici on aniria allotjada l'escola a partir de llavors.

L'escola era a l'edifici de Ca l'Amatller de Ripoll.¹³³⁸ Aquest edifici era la casa d'estiu de Teresa Amatller ("senyoreta Teresita"), filla única dels propietaris de la coneguda marca de xocolata Amatller,¹³³⁹ que sempre fou propietat de la família. Teresa Amatller va deixar la casa a una cosina seva, Constança Corominas de Gudiol,¹³⁴⁰ que també, juntament amb la família, hi van estiuar durant una bona

¹³³⁷ JOAQUIM BOIXÉS I SABATÉS havia nascut a Manlleu l'any 1926. És una persona d'una àmplia activitat social, cultural i política a la població de Ripoll, on vivia des que era ben petit. La història de Ripoll es pot seguir a través de moltes publicacions que va fer al llarg de molts anys (per exemple, BOIXÉS SABATÉS, J. (1970). *El petit país del Ripollès*. Ripoll: Edicions Maideu. La lectura d'aquest llibre m'ha servit per il·lustrar i mostrar la història d'aquesta ciutat i comarca en l'àmbit d'aquesta recerca). Joaquim Boixés fou nomenat fill il·lustre de Ripoll l'any 1996, un any abans de la seva mort. Fou Mestre en Gai Saber l'any 1958, ja que havia obtingut quatre Violes d'Or en els Jocs Florals de la Llengua Catalana que es van celebrar —a l'exili— a Caracas, Sao Paulo, Mendoza i París. Va difondre la cultura ripollesa a través de dos mitjans de comunicació local, Ràdio Ripoll i la revista *El Ripollès*. Com a membre del consistori ripollès, va col·laborar amb l'associació ACPAS en representació de l'Ajuntament. Treballava a l'empresa tèxtil de Ripoll Cotolla, S.A. com a administratiu.

¹³³⁸ El matrimoni del doctor SALVADOR VAQUER I SADURNÍ —qui fou president de l'Associació ACPAS del 1977 al 1993—, i M. TERESA NAUDI I CARBONELL tenia en molta estima aquest vell edifici. En aquesta casa es van conèixer. Aquest edifici, que només s'utilitzava els estius quan la "senyoreta Teresita" venia a passar les vacances, fou deixat a uns oncles del doctor Vaquer que després de la Guerra s'hi van haver de refugiar mentre condicionaven una casa que tenien a Ripoll. Per aquella època, hi havia moltes dificultats de mobilitat i no es podia circular més enllà de Ripoll sense un permís especial del governador civil de Girona, Luis Mazo Mendo, ja que eren als límits del que es considerava zona fronterera: si volies anar a Llívia, que era on vivia la senyora Naudi de soltera, necessitaves un permís. La senyora Naudi estudiava a Barcelona. Li havia caducat el salconduit especial de fronteres, que havien de renovar cada mes les persones més grans de 14 anys, i per a la qual cosa havien de pagar una taxa. Precisament, Girona fou la darrera província que el va mantenir (fet i fet era una forma d'ingrés que el mateix governador mantenia d'una manera poc clara i com una forma de finançament que servia per engrassir les seves arques). La família de la mare de Teresa Naudi eren familiars de lluny d'aquests oncles del doctor Vaquer. Un cap de setmana que es va quedar a Ripoll perquè aquests familiars l'acompanyessin a renovar aquest document va tenir ocasió de conèixer qui seria el seu espòs.

¹³³⁹ La FAMÍLIA AMATLLER eren fabricants de xocolata des de l'any 1797, i al llarg del segle XIX van fer molt famosa la marca. Són molt coneguts, entre col·leccionistes, els calendaris, cartells i cromos d'aquesta marca. Antoni Amatller, l'any 1872, va dur a terme una important expansió de l'empresa familiar per Espanya. No només fou un gran empresari, sinó que també fou molt preuada la seva faceta com a fotògraf. Hi ha una important col·lecció fotogràfica que actualment es conserva al que és l'Institut Amatller d'Art Hispànic que hi ha situat a la casa Amatller del Passeig de Gràcia de Barcelona, obra de l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch.

¹³⁴⁰ CONSTANÇA COROMINAS era la mare de la pintora MONTSERRAT GUDIOL I COROMINAS (1933). Aquesta important pintora catalana reconeguda a escala mundial és filla de Constança Corominas i Josep Maria Gudiol i Ricart (1904-1985), arquitecte i tractant d'art, que era alhora nebot i deixeble de mossèn Josep Gudiol i Cunill (1872-1931), arqueòleg i també historiador de l'art. El pare i el tiet de Montserrat Gudiol són dues figures cabdals en la història de l'art a casa nostra, i membres representatius d'algunes de les principals institucions culturals catalanes. Montserrat Gudiol es va formar en l'estudi de pintura medieval que la seva família tenia. Des de l'any 1950 es dedica a la pintura sobre taula i paper. Té una important col·lecció d'obres d'art en coneguts museus a tot el món. L'any 1980 va fer una important pintura de Sant Benet, que la comunitat benedictina de Montserrat li va encarregar amb motiu del XV centenari del naixement del seu patró; una altra pintura seva, denominada "Moviment olímpic", és a la seu suïssa del Comitè Olímpic Internacional, a Lausana, i destaca també la pintura al pavelló de Catalunya de l'exposició de Sevilla

colla d'anys. La casa, però, va restar tancada durant una temporada. La família Gudiol-Corominas es posen en contacte per oferir la casa —ja que no la utilitzaven— amb Paquita Desvilar de l'Associació Àngelus de Girona a través d'una amiga comuna, l'Antònia Masià de Ros, que també col·laborava amb Àngelus de Girona. Paquita Desvilar els va fer saber que la millor opció era que aquesta casa quedés per a l'associació ripollesa.

L'Associació ACPAS havia contactat, el 1968, amb la família Corominas de Gudiol per tal de poder llogar l'habitable, ja que era una casa molt gran que es trobava en un lloc cèntric de la vila i disposava, alhora, d'un bonic jardí. L'Associació destinà la quantitat de 300.000 pessetes a poder fer les remodelacions suficients per així poder usar l'edifici com a "centre de rehabilitació del subnormal per a Ripoll i comarca". A Campdevàrol, el governador civil de la província, autoritats provincials i locals, i de la inspecció gironina havien assistit, el dia 20 d'abril, a la solemne inauguració i benedicció dels menjadors i les noves aules del grup escolar de la població. S'inaugurava, set dies més tard, per part de les mateixes autoritats, el centre d'educació especial Montserrat. Aquesta inauguració coincidia amb la festivitat de la patrona de Catalunya i festa de la Mare de Déu de Montserrat, el diumenge 27 d'abril de 1969. Després d'aquesta inauguració, l'Administració educativa del país tenia previst —a través del Plan de Concentraciones Escolares—, en una primera fase, la construcció de vint-i-un edificis per a Escuelas de Concentración i una Escuela Hogar a Olot. La situació a les comarques de Girona en relació amb la infraestructura escolar era força deplorable.

La casa fou deixada "a precari". En la reunió de l'assemblea general ordinària de l'ACPAS, celebrada el 28 de gener de 1973, es va prendre l'acord, per unanimitat, d'acceptar la cessió gratuïta que atorgava Constança Corominas a favor de l'Associació del dret real d'ús i habitació sobre la casa, hort i jardí annexos de la seva propietat, situada al carrer Arrabal de Sant Pere, núm. 18 —abans núm. 6— sota les clàusules que lliurement convinguin i la de facultar el president de l'entitat,

l'any 1992. L'any 1998 li fou concedida la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya. El seu pare també tenia aquest reconeixement, que la Generalitat de Catalunya li atorgà l'any 1982. Montserrat Gudiol, l'any 1981, va ingressar a la Reial Acadèmica Catalana de les Belles Arts de Sant Jordi, i fou la primera dona a ingressar en aquesta institució. A Ripoll sempre hi hagué, per part de la població, la creença errònia que el nom del centre Montserrat provenia precisament de la filla de la senyora Constança Corominas, quan en realitat el nom del centre es posà en honor a la Mare de Déu de Montserrat.

Joan Casals Tarón, per firmar els documents acreditatius de tal cessió. No fou fins un any més tard que, en l'acta de l'assemblea general ordinària de l'ACPAS del 27 de gener de 1974, en relació amb la cessió de la casa —que s'havia efectuat formalment el setembre anterior—, quedà recollit el següent (tot i que no fou, però, fins a l'any 1985 quan fou venuda, generosament, a l'Associació per un import de vuit milions de pessetes i que s'iniciarien les obres de millora per condicionar-la definitivament):

"El Sr. Presidente da cuenta de la cesión gratuita otorgada por Dña. Constanca Corominas Sostres a favor de la Asociación Comarcal A.C.P.A.S., ante Dn. Ramón Algar Lluch, abogado y Notario en escritura pública (E-740) el día 22 de septiembre de 1973, de la casa, huerto y jardín anexos, sitios en la calle Arrabal de San Pedro Nº 18 de esta villa.
Se propone concesión Título de Honor, según artículo 11 de los Estatutos a Dña. Constanca Corominas Sostres, siendo aceptada por unanimidad".¹³⁴¹

El primer president de l'Associació ACPAS fou Salvador Capo Castañé,¹³⁴² metge de medicina interna de la població, que fou escollit a la primera assemblea que es va realitzar el 21 de juny de 1969. S'escolliren també Joan Font Verdager, vicepresident; Concepció Giol Sala (esposa del doctor Capo), secretària; Joaquim Portell Puig, tresorer; Joaquim Boixés Sabatés, vocal delegat de l'Ajuntament; Joaquim Martin Abril, vocal delegat de l'Agrupació Escolar, i set vocals, Josep Maria Bordas Sallarés, Eudald Maideu Puig, Josep Maria Anglada de Abadal, Mn. Xavier Fradera Marcet, Josep Suárez Grau, Josep Subirana Casas i Francesc López Campos. El Dr. Capo es mantingué a la presidència fins al gener de 1971.

Precisament Joan Font, que era un pare afectat, fou una de les persones que va donar un fort impuls a l'Associació en els seus inicis. Treballava als Tallers

¹³⁴¹ Acta de la Asamblea General Ordinaria de la Asociación Comarcal para la Promoción y Ayuda de Subnormales (ACPAS) de Ripoll (27 de gener de 1974). Font: FACPAM.

¹³⁴² L'any 1959, el doctor SALVADOR CAPO administrava a la Parròquia de Ripoll —com a titular de sanitat que era d'aquest petit nucli d'antics municipis i petits nuclis de població colindants, les masies de Ripoll, que avui estan inclosos dins el terme municipal pròpiament de Ripoll— una de les primeres vacunes injectables per combatre la poliomièlitis. Aquesta vacuna, que per primera vegada s'administrava a Espanya, fou pagada per l'empresa Saphil que s'havia establert a la població. La vacunació havia de ser gratuïta per als inscrits a la Beneficència Municipal —condició que s'havia de justificar mitjançant un certificat de l'alcaldia— i aquests havien de pagar 33 pessetes per injecció, tot i que l'empresa Saphil se'n va fer càrrec i ho va pagar per a tots. L'any 1954 s'havia posat a prova entre la població mundial afectada per l'epidèmia la primera vacuna contra la poliomièlitis, creada pel Dr. Jonas Salk. A causa de la poliomièlitis morien a Espanya uns 200 nens tots els anys i a uns altres 2.000 els quedaven importants seqüeles que els deixaven incapacitats. L'any 1963, la inspecció gironina, a través de la Campaña Nacional contra la poliomièlitis, donava a conèixer amb la seva circular núm. 177, de novembre de 1963, que es duria a terme una vacunació massiva de nens en edats compreses entre els 2 mesos i els 7 anys. S'utilitzaria la vacuna Sabin, en lloc de la vacuna Salk que era la que es prenia fins aleshores. El gruix de les despeses anirien a càrrec de la Delegación Provincial de Sanidad.

Casals,¹³⁴³ i fou la causa que aquesta empresa, a través d'un dels seus propietaris, Joan Casals, estigués força involucrada amb l'Associació anys més tard. Quan el doctor Capo va plegar de la presidència, el 1971, se li oferí a Joan Font. Ell va creure que una de les persones que podia fer-ho era Joan Casals, un dels seus caps, empresari i propietari de l'empresa de la família Casals on treballava. L'empenta que va donar a l'Associació Joan Casals fou enorme. Era una persona molt dinàmica i amb moltes coneixences, i va posar al servei de l'Associació tota la infraestructura administrativa que ell tenia com a empresari. Hi hagué la col·laboració d'una altra mare, Carme Barberà (la mare de Víctor Zarco), que si bé no formà part d'aquesta primera junta, fou una persona amb molta empenta i juntament amb Joan Font va ser un dels primers pares que van lluitar en la creació de l'Associació a Ripoll i comarca.

Així doncs, des del 27 d'abril 1969, dia de la seva inauguració, l'escola s'ubicà a l'antiga casa Amatller de Ripoll. Per primera vegada es parla del nou centre d'educació especial Nostra Senyora de Montserrat.¹³⁴⁴ Les reunions de l'Associació es deixen de fer als locals del Casal Parroquial i a partir del 6 de maig de 1969 — data de la primera reunió després de la inauguració del nou centre— es comencen a fer als locals del centre Montserrat, al carrer Arrabal de Sant Pere.

El nom respon a la voluntat de donar una denominació religiosa a l'entitat, com fan la majoria de centres d'educació especial. A Ripoll hi havia una enorme devoció a la Mare de Déu de Montserrat, no només per les vinculacions que el Monestir de Santa Maria de Ripoll havia tingut amb la comunitat benedictina de

¹³⁴³ L'any 1881, Francesc Casals i Fransoy va fundar a Ripoll l'empresa Tallers Casals. El fill mitjà, Francesc Casals Vinyals ("Franciscu") n'era el director, i el gran, Joan Casals Vinyals, en portava l'administració; el fill petit, Juli Casals, s'encarregava de la fundició. L'any 1922 van crear al primer trepant portàtil elèctric i dos anys més tard iniciaren la construcció de ventiladors industrials. Francesc Casals Vinyals era el pare de Joan Casals Tarón, que seria el president de l'associació ACPAS. Els vincles de TALLERS CASALS amb l'associació són enormes, ja que Joan Casals va posar al servei de l'associació l'empresa familiar que dirigia a través de tota la infraestructura administrativa de què disposava. Joan Casals era, al mateix temps, una persona molt coneguda i amb moltes coneixences a Ripoll i comarca que va saber utilitzar bé en favor de l'associació. Joan Casals morí a Ripoll el 16 d'agost de 1991, a l'edat de 72 anys.

L'empresa Casals ha estat una empresa capdavantera en la creació de trepants i ventiladors (eines electroportàtils i ventiladors industrials). Avui, lligada amb altres empreses, continua ubicada a Ripoll, tot i que la família Casals no té cap acció dins l'actual empresa, que l'únic que conserva és el nom original. Una de les filles de Joan Casals Vinyals era la mare de l'eurodiputada Concepció Ferrer i Casals, que havia estat regidora a l'Ajuntament de Figueres (Alt Empordà), diputada al Parlament de Catalunya en el període 1980-1987, i vicepresidenta del Parlament al llarg de la primera legislatura. Ha estat presidenta del seu partit, Unió Democràtica de Catalunya, i diputada al Parlament Europeu.

¹³⁴⁴ El centre s'ha conegut com a centre Montserrat, si bé en els primers documents i actes figura en alguna ocasió el nom de centre Nostra Senyora de Montserrat. Que definitivament es canviés fou degut a la coincidència de noms amb el centre especial que ja funcionava en aquell moment a Caldes de Malavella. A Catalunya, però, hi havia un altre centre que prenia el nom de la patrona de Catalunya: Escola Especial Nostra Sra. de Montserrat a Barcelona (1966). En l'actualitat, a Catalunya hi ha més de trenta centres que tenen per nom la patrona de Catalunya, si bé en les diverses formes que hom la pot anomenar.

Montserrat, sinó per l'estimació que la població tenia envers la "moreneta". Precisament el 1968, la població de Ripoll commemorava el 75è aniversari de la restauració del monestir de Santa Maria. L'escola cada 27 d'abril no només commemorava l'aniversari de la inauguració del centre, sinó la festivitat de la seva patrona, la Verge de Montserrat, i ho celebrava amb una sèrie d'actes, entre els quals hi havia una missa, lliurament d'obsequis als nens del centre, jocs i un dinar de germanor. Actualment, la Fundació MAP continua celebrant aquesta jornada.

El curs 1972-1973, l'alumnat rebia l'atenció educativa per part de les mestres especialistes en pedagogia terapèutica Josefina Bonada i Teresita Juli (avui directora del CEIP Tomàs Saguer). Hi havia dues cuidadores (educadores), la Leonor Coll (que també exercia tasques administratives i que continuarà lligada avui dia treballant a l'actual fundació) i la Conchita Montells (morí uns anys més tard a causa d'un malaguanyat accident de trànsit), que fou la primera que féu les tasques de fisioteràpia al servei d'atenció precoç (tot i que al centre Montserrat era la monitora de gimnàstica i entreteniment). La psicòloga del centre, que també duia a terme funcions de direcció pedagògica, era Mireia Puig i Vidiella (el curs anterior es van dur a terme unes psicometries que van ser efectuades bàsicament per Maria Anglada, que també havia col·laborat com a psicòloga del centre). La logopeda no només va dur a terme actuacions amb l'alumnat del centre, sinó que atenia nens i nenes escolaritzats a les escoles ordinàries de Ripoll. La logopeda era Hortènsia Puig. Hi havia, contractada per l'Associació, una assistent social (treballadora social), Mercè Castells. Hi havia molts problemes no només en allò que afectava qüestions derivades de la discapacitat de l'alumne, sinó que l'atenció a les famílies s'havia estès en l'ordre econòmic, procurant que totes elles es beneficiessin de les ajudes que llavors podien rebre els seus fills (el curs 1971-1972, vint nens rebien ajuda de la Seguretat Social, vuit del PIO i dos dels *montepios laborales*, dels trenta-dos alumnes que hi havia escolaritzats al centre). El pretaller d'expressió plàstica anava a càrrec d'Enric Vila, que ja el curs 1971-1972 va dur a terme una exposició de treballs realitzats pels alumnes que va ser objecte d'una exposició que podia ser visitada a les aules de la 2a planta de la mateixa escola.

Mireia Puig, que va romandre al centre des del curs 1972-1973 fins a finals del curs 1978-1979, havia atès la petició que li havia formulat un seu cosí, el Dr. Eudald Maideu i Puig, perquè fes càrrec de la direcció pedagògica del centre. El curs 1971-1972, ja no hi eren ni la Rosa Camprubí ni la Maria Anglada. La Mireia Puig

compartia la direcció pedagògica del centre Montserrat amb les tasques de professora de l'empresa de llengua i àrees de lletres a Saphil¹³⁴⁵ de Ripoll. En aquest centre hi va romandre des del setembre de 1970 fins al setembre de 1979. Mireia Puig, de retorn a Barcelona, treballà en diferents centres d'educació especial i centres ordinaris fins avui dia. En l'actualitat és membre d'un EAP des de l'any 1984, i avui ho és a l'EAP B-30 de Gràcia, a Barcelona ciutat.

A part del professorat, rebien la visita periòdica d'un especialista de la Seguretat Social, el Dr. Josep Anton Bofill, neuropsiquiatre, i del Dr. Eudald Maideu Puig, pediatre. El Dr. Anton, tot i que era fill de Ripoll,¹³⁴⁶ vivia a Barcelona i venia sempre que podia al centre. Era, també, psiquiatre a l'ambulatori de Ripoll i tenia una consulta privada també a la població, en la qual Mireia Puig també duia a terme sessions de reeducació com a logopeda. Tenia una enorme formació que havia adquirit en centres europeus i del Canadà (precisament en un dels camps on el Dr. Anton destacava era en el de la psicometria, n'era un gran especialista). El Dr. Anton havia estat intervingut del cor al Canadà. En alguns d'aquests viatges havia tingut ocasió de conèixer altres experiències. El Dr. Anton també supervisava la direcció mèdica, com a psiquiatra, del centre Sant Medir de Barcelona —que depenia de l'associació PRODISMET, associació promoguda pel Col·legi de Metges de Barcelona—, que es trobava a la falda del Tibidabo i que es nodria de nens i nenes amb discapacitat, precisament fills de metges del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona. El patronat Sant Medir per a infants amb deficiències profundes estava presidit pel Dr. Ciril Rozman Borstnar,¹³⁴⁷ que tenia dos fills bessons amb

¹³⁴⁵ El Decreto 3857/1963, de 26 de diciembre, por el que se crea un centro experimental de enseñanza media de empresa en parroquia de Ripoll (Gerona) (BOE núm 23, de 27 de gener de 1964, pàg.1159-1160), va servir per establir a Ripoll un centre experimental d'ensenyament mitjà dependent de l'empresa Saphil (Sociedad Anónima de Peinaje e Hilatura de Lana) amb la finalitat d'unir estudi i treball per a totes aquelles noies que no disposaven de diners per pagar-se els estudis de batxillerat. Les alumnes (que provenien totes de les províncies de León i Navarra) seguien l'horari de treball normal de vuit hores diàries a la indústria tèxtil Saphil, empresa titular del centre escolar. Llavors, amb horari nocturn —amb dos tornos: un de dia i l'altre de tarda-vespre— seguien el règim d'estudis de batxillerat elemental. Aquest peculiar sistema fou creat l'any 1964 abans de la Llei general d'educació, que comportaria l'establiment de la formació professional).

¹³⁴⁶ El Dr. Anton era nascut l'any 1935, igual que el Dr. Maideu. A més, es dona el cas que havien nascut tots dos a la mateixa casa, en un edifici que hi havia a la plaça de l'Ajuntament de Ripoll. La família del Dr. Maideu vivia al 1r. pis de l'immoble; la família del Dr. Anton, al 3r. pis. Un germà del Dr. Anton, Xavier Anton, és avui una persona molt vinculada amb la vida associativa i cultural de Ripoll. Ha dut a terme, entre d'altres, estudis sobre personatges de la vila, les seves publicacions es poden seguir en diferents mitjans de comunicació locals.

¹³⁴⁷ El Dr. CIRIL ROZMAN BORSTNAR ha viscut la major part de la seva vida a Barcelona, tot i que provenia d'Eslovènia, la seva pàtria natal. Es llicencià en Medicina a Barcelona el 1954, i s'hi doctorà el 1957. Ha estat deixeble d'A. Pedro i Pons i de P. Farreras. Fou catedràtic de Patologia Mèdica de les universitats de Salamanca (1967) i Barcelona (1969). Ha estat director de l'Escola d'Hematologia de la Universitat de Barcelona. Actualment és professor emèrit de la Universitat de Barcelona. Ha rebut nombrosos premis i reconeixements internacionals. Tingué set fills, dos dels quals tenien discapacitats. L'any 1972 fou el president del Patronat de Sant Medir per a Profunds, vinculat inicialment a PRODISMET.

discapacitat. El Dr. Anton estigué fortament vinculat al Dr. Rozman, ja que el Dr. Anton tenia un fill amb discapacitat que també estava internat al centre Sant Medir.

Precisament, el Dr. Anton, conjuntament amb el Dr. Maideu, fou un dels inspiradors en les pràctiques pedagògiques que el centre va dur a terme a partir del curs 1972-1973: "[...] se ha propuesto al centro un horario escolar inspirado en los cánones marcados por las escuelas más modernas del estado de Nueva York considerado modélico en el asunto que nos ocupa".¹³⁴⁸ Aquest treball es basava en pràctiques innovadores envers l'atenció al discapacitat. Tal com quedava recollit en l'acta de l'Associació, de 28 de gener de 1973: "[...] los niños y niñas asistidos en el Centro son 37, de ellos 33 con carácter permanente y 4 en observación a horas de consultorio. Los alumnos fijos están divididos en 7 grupos y según las nuevas orientaciones más avanzadas, en régimen de horario libre y con ayuda de modernos medios pedagógicos, inclusive la instalación de altavoces en todas las aulas para programas musicales".¹³⁴⁹ En relació amb aquests nous programes escolars, un informe del psiquiatre del centre, el Dr. Anton, a finals del curs 1972-1973, en la memòria final del centre deia el següent:

"[...] hemos adoptado un nuevo sistema pedagógico basado en un método más racional y humano. El aprendizaje se facilita a través del juego, la labor de grupo, la participación individual activa, la relajación y la psicomotricidad, combinadas todas estas actividades con una pedagogía activa y dirigidas a modificar las actitudes patológicas que han llevado al niño a la escuela especial. Este programa escolar, será adoptado por diversos centros de Cataluña. Las reservas de los pedagogos al iniciar la aplicación de este programa se ha transformado en una participación activa i entusiasta, al comprobar los buenos resultados pedagógicos del mismo. Sus observaciones han dado lugar a frecuentes retoques que han sido la base del programa definitivo a aplicar el próximo curso. Sin embargo persisten algunas reservas de ciertos padres que siguen aferrados al sistema clásico de aprendizaje a través de los "números y letras". Debido a esto hemos programado para el próximo año escolar una serie de frecuentes contactos entre padres y educadores, que permitan a los primeros una participación más activa en las tareas del Centro".

Els canvis en les metodologies pedagògiques foren normals no només en els inicis del centre, sinó que al llarg dels anys s'aniran adaptant nous mètodes i noves maneres de treballar. Duien a terme activitats en relació amb la ludoteràpia, la psicomotricitat, la logopèdia, la musicoteràpia i l'educació plàstica. Avui dia, per exemple, el centre ha dut a terme una aposta molt ferma en relació amb l'art-

¹³⁴⁸ ALONSO, M. "El «Centro Montserrat» de Ripoll acoge a los infradotados de la Comarca". *Los Sitios* (18 de novembre de 1972). Pàg. 8.

¹³⁴⁹ Acta de la Asamblea General Ordinaria de la Asociación Comarcal para la Promoción y Ayuda de Subnormales (ACPAS) de Ripoll (28 de gener de 1973). Font: FACPAM.

teràpia. Si bé els inicis d'aquesta proposta ferma entorn d'aquesta disciplina emergent els impulsà Enric Vila, avui, Marisol Roca ha estat l'ànima d'aquest treball (actualment, i una vegada per setmana, duen a terme activitats al voltant de la ceràmica).

“Va d'Art” va néixer de la voluntat de treballar l'àrea de plàstica d'una manera significativa per als alumnes que atenia el centre Ramon Suriñach, adequada a les seves possibilitats, que no significués en cap moment un aprenentatge emmarcat dins uns paràmetres, sinó que fos una experiència el màxim de gratificant i estimulant per a l'alumne. “Va d'Art” es va anar perfilant arran d'aquest treball previ com un projecte en el qual l'expressió plàstica es treballa des d'un punt de vista terapèutic. Aquest projecte té dues parts, una la del procés, mentre es treballa, mentre s'experimenta, i l'altra la de projecció social del treball, la d'integració en l'entorn normalitzat: les exposicions. La primera d'aquestes exposicions, oberta al públic de Ripoll, es va fer l'any 2001. Les altres s'han anat fent cada dos anys, el 2003 i el 2005. En l'actualitat, el centre Doctor Ramon Suriñach duu a terme un projecte Comenius de cooperació, al voltant del “Va d'Art”, amb l'Institut Médico-Educatif La Ravinière, d'Osny, França; el Lincolnshire Country Council Sr. Bernard's, de Louth, Gran Bretanya, i, el Laufenschule, de Laufenburg, Alemanya.

Les activitats que el centre ha dut a terme —de manera excepcional— no s'han limitat únicament i exclusiva al voltant de l'art, des de l'any 1984 assisteixen una vegada per setmana a les instal·lacions de la piscina municipal que hi ha a Ripoll; en els darrers anys, la hipoteràpia s'ha fet una vegada per setmana repartits per grups, acompanyats pels tutors i amb l'assessorament de la fisioterapeuta del centre i el suport de les educadores en unes instal·lacions hípiques que hi ha a Campdevàrol; i també, en els darrers anys, es fa ioga setmanalment amb alguns grups de l'escola.

El curs 1971-1972 el centre havia tingut trenta-dos nens i nenes d'edats compreses entre els 6 i els 16 anys (també havia atès de manera esporàdica sis alumnes amb diversos graus de discapacitat escolaritzats en altres centres ordinaris). En l'assemblea general ordinària de l'Associació ACPAS del 28 de gener de 1973 hi hagueren alguns canvis en els càrrecs representatius de l'entitat. Una de les persones substituïdes fou Tomàs Belanche, director del Grupo Escolar Juan

Maragall, a qui substituï la mestra Teresa Sala i Guardiola com a vocal delegada d'aquest centre ordinari¹³⁵⁰ (Tomàs Belanche, en el seu moment, havia substituït l'anterior director, Joaquín Martín, que s'havia incorporat a l'associació el febrer de 1969). Anys més tard, Teresa Sala esdevé inspectora d'educació.¹³⁵¹ La seva presència era més aviat testimonial, ja que el centre d'ensenyament estatal Joan Maragall tenia cura de les directrius educatives del centre especial, atès que el centre Montserrat, en els seus inicis, en depenia administrativament.

El SEREM proporcionà al centre Montserrat un fons per a minusvàlids i a través de la Seguretat Social canalitzà aquests diners per a aquells centres que estiguessin funcionant ("En todo caso los responsables de la Federación de Montepíos Laborables de Cataluña y Baleares, que junto con el S.E.R.E.M. son los comisionados por la Seguridad Social para la promoción de los subnormales en nuestra región, nos han prometido una ayuda total en el futuro ya que, al menos en teoría, el Centro de Ripoll ha sido incluido entre los de la Zona de Barcelona").¹³⁵² D'aquesta manera, la Federació els havia de garantir el seu futur a través de les ajudes econòmiques i tècniques que els fes falta. Anys més tard, el centre esdevé públic i per tant es resolen els problemes econòmics, que són l'element comú no només del centre de Ripoll sinó de la majoria d'institucions educatives per a infants amb deficiències. El centre, però, manté els contactes amb els centres de les comarques de Girona.

El centre, a l'assemblea general ordinària del 28 de gener de 1973, havia sol·licitat l'admissió a la FEAPS. Els contactes amb altres associacions i entitats federades foren constants al llarg d'aquests primers anys d'inici de la institució. En aquesta mateixa assemblea, es va sol·licitar la declaració d'associació d'"utilitat pública", segons les previsions de la Ley 191/1964, de 24 de diciembre, de

¹³⁵⁰ Carpeta Centre Ramon Suriñach. Font: AADE. Caixa 7058.

L'article 28 dels estatuts de l'Associació ACPAS deia el següent:

"Art. 28. Composición. La Junta Directiva se compondrá de presidente, vicepresidente, secretario, tesorero, más un mínimo de cinco vocales. La elección de sus miembros corresponde a la Asamblea General. Además formarán parte de la Junta Directiva un vocal delegado del Ayuntamiento de Ripoll y un vocal delegado de la Agrupación Escolar Juan Maragall de la misma población."

¹³⁵¹ El marit de Teresa Sala, Ramon Casadevall, mestre com ella, havia estat director del centre públic de primària a Salt, el Menéndez Pidal, que es convertiria anys més tard en dos centres: La Farga i El Pla. Avui, és professor de secundària i també professor associat a la Universitat de Girona

¹³⁵² Informe de la dirección y resumen del curso 1973/74. Op. cit. Font: FACPAM.

Asociaciones¹³⁵³ i del Decreto 1140/1965, de Normas complementarias de la Ley 24-12-1964.¹³⁵⁴ Tot i haver sol·licitat la declaració no l'aconseguien.

El curs 1973-1974 el centre atenia trenta-quatre alumnes procedents de tota la comarca del Ripollès amb edats compreses entre els 6 i els 16 anys (al final del curs van acabar amb quaranta alumnes inscrits). El centre Montserrat impartia un ensenyament especialitzat que, adequant-se a les necessitats individuals de cada alumne, comprenia des de l'EGB fins a l'assistència als alumnes amb deficiències profundes. El centre, en col·laboració amb l'Associació ACPAS tenia establert els serveis següents: a) Servei de consultori. Exploració psicosomàtica del *subnormal*. Diagnòstic neuropsiquiàtric; b) Servei d'informació i orientació. En quatre anys, el psiquiatre J. Anton Bofill, que estava encarregat d'aquest consultori, va visitar més de cent nens i nenes amb retard mental de Ripoll i comarca. El Dr. Anton, que actuava com a director mèdic del centre, morí el 15 de novembre de 1982, a causa d'un accident de trànsit.

L'equip del centre Montserrat estava format per un psiquiatre, una psicopedagoga, una logopeda, una especialista en tècniques d'expressió, tres mestres i tres auxiliars (educadores). L'horari del centre, de dilluns a divendres, era de 9 del matí a 6 de la tarda, amb el menjador inclòs. Aquest curs 1973-1974, el pressupost de despeses del centre era d'1.979.474 pessetes. Pel que fa als ingressos, unes 589.000 pessetes provenien de subvencions del MEC i la resta, d'aportacions dels alumnes, dels socis protectors, de subvencions d'alguns ajuntaments (el 1969 els ajuntaments de la comarca aportaven 5 pessetes per habitant i per any), indústries de la comarca, altres donatius com les jornades del "Dia del Subnormal" i una campanya que es va engegar per incrementar el nombre de socis.

L'11 de juliol de 1974 es va dur a terme una important xerrada a Camprodon amb la finalitat de mentalitzar la gent de la comarca envers la necessitat de col·laborar amb l'Associació. L'acte fou presidit per Joan Casals, president de l'Associació; Josep Maria Güell, alcalde de Camprodon; mossèn Josep Fitó, rector de la parròquia, i Rossend Sala, pare d'un noi afectat. Hi hagué un col·loqui que anà a

¹³⁵³ Ley 191/1964, de 24 de diciembre, de asociaciones. BOE núm. 311 (28 de diciembre de 1964). Pàg. 17334-17336.

¹³⁵⁴ Decreto 1440/1965, de 20 de mayo, de normas complementarias de la Ley 24-12-1964. BOE núm. 135 (7 de juny de 1965). Pàg. 8145.

càrrec del Dr. Anton, neuropsiquiatre, i del Dr. Eudald Maideu, pediatre, que en paraules de la premsa, "[...] ilustraron a la concurrencia sobre las precauciones que deben tomarse para evitar alumbramientos de posibles subnormales y, ante el hecho consumado, la terapèutica a seguir"¹³⁵⁵. Actes com aquest s'aniran repetint al llarg dels primers anys de constitució de l'Associació per tal, d'una banda, de donar-se a conèixer a la resta de poblacions de la comarca i, de l'altra, fer una campanya de sensibilització envers el disminuït psíquic. En els primers anys, doncs, dins la mateixa associació hi havia una comissió de mentalització i propaganda que tenia la funció precisament de mentalitzar la societat i donar-los a conèixer la realitat de la persona amb discapacitat.

El curs 1974-1975, el centre atenia uns trenta-vuit alumnes en edats compreses entre els 6 i els 16 anys que procedien de Ripoll i comarca. El centre, a part pròpiament de l'atenció educativa especialitzada als infants amb deficiències, tenia, en col·laboració amb l'Associació ACPAS, un servei de consultori, de diagnòstic i d'informació i orientació. El personal que hi havia destinat per a aquests serveis era un psiquiatre, una psicopedagoga, una logopeda, una especialista en tècniques d'expressió, tres mestres i tres educadores, i personal subaltern.

A finals de 1975, Tomàs Belanche Belanche substitueix la directora de l'escola Joan Maragall, Mª Luisa Blanco, que és baixa del centre. La direcció administrativa del centre corresponia al director del centre ordinari de referència, que a Ripoll era el centre Joan Maragall. Des del curs 1978-1979 i fins al curs 1985-1986 en fou la directora M. Jesús Moreno, que també —mentre el centre encara depenia del Joan Maragall— exercí la direcció administrativa fins que el centre Montserrat va adquirir pròpiament autonomia plena.

El curs 1975-1976 els costos de l'alumnat eren considerables i s'havien d'aconseguir ajudes d'on fos. En l'acta de l'assemblea general de l'Associació, que es va dur a terme el febrer de 1977, essent president de l'Associació Joan Casals i Tarón, es va demanar al Dr. Maideu que, en absència del Dr. Antón, fes una exposició de l'evolució del centre. En aquesta mateixa assemblea, Joan Casals deixà la presidència que ocupava des del 31 de gener de 1971, càrrec que passà a

¹³⁵⁵ BERTRANPETIT, M. "Camprodon: Colaboración de los vecinos con el Centro de Rehabilitación de Subnormales". *La Vanguardia* (17 de juliol de 1974). Pàg. 34.

Salvador Vaquer i Sadurní,¹³⁵⁶ metge cirurgià de Ripoll. Joan Casals es manté com a vocal assessor del centre i soci d'honor de l'Associació (Joan Casals i Salvador Vaquer anys més tard serien consogres). L'acta de la sessió, en relació amb la problemàtica de les ajudes, deia el següent:

"El Dr. Maideu después de hacer una exposición de la marcha general del Centro sobre la memoria comenta unas notas del Dr. Antón que el coste de un niño en el Centro es de 12.000 ptas. y que el Centro lo hace posible para conseguir el mayor número de becas y que las cuotas que pagan los padres de 900 o 1500 ptas. no sería lo suficiente para cubrir los gastos de cada niño. Por esto, además de las becas el Centro procura la aportación del Ministerio de Educación y Ciencia, Mutualidades Laborales y S.E.R.E.M., como muy bien se demuestra en la memoria."¹³⁵⁷

El doctor Vaquer, que també havia estat director de l'Hospital Comarcal de Campdevàrol (Hospital Comarcal del Ripollès¹³⁵⁸), estigué com a president de l'entitat al llarg de divuit anys. Va morir el 27 de juliol de 1993, mentre encara era el president de l'Associació. A la seva mort, es proposà a la seva esposa, M. Teresa Naudi, que acceptés continuar la tasca que havia dut a terme el seu marit. No acceptà, tot i que es va mantenir dins la junta i hi col·laborà. El va substituir provisionalment el vicepresident, Rosendo Sala i Blanch, fins a l'assemblea anual de l'entitat, en què fou escollit com a president Antoni Estebas Cunill.

Les aportacions de les quotes dels socis i familiars, ajudes i beques seran del tot necessàries per tirar endavant i consolidar el projecte del nou centre d'educació especial. Al llarg de tots aquests anys d'història de l'entitat hi hagué el suport i la col·laboració de Miquel Verges, que era propietari d'una gestoria a Ripoll i que tingué cura de les nòmines, les liquidacions de la Seguretat Social i l'IRPF, i dels contractes laborals dels empleats de l'Associació. Com passa arreu, les fonts de finançament són ben diverses però sempre, darrere, hi ha una notable absència d'una administració que no veu la problemàtica del disminuït psíquic com una cosa seva fins anys més tard. A finals dels anys setanta l'Associació havia tingut

¹³⁵⁶ SALVADOR VAQUER I SADURNÍ (Campdevàrol, 1917 – Llívia, 1993) era fill de Melcior Vaquer, metge com el seu fill i primer director mèdic de l'Hospital Comarcal de Campdevàrol. Salvador Vaquer va destacar com a metge i empresari, i alhora fou president de l'ACPAS. Des de l'any 1948 va ser cap de Cirurgia de l'Hospital Comarcal de Campdevàrol. El 1977 fou escollit director mèdic de l'Hospital fins a la seva jubilació, l'any 1989. La família Vaquer tenia una empresa familiar destinada a la producció i distribució d'electricitat, Elèctrica Vaquer, S.A. Havia estat membre de la Reial Acadèmia de Ciències Mèdiques i també va rebre la medalla "Francesc Macià" l'any 1993 abans de la seva mort.

¹³⁵⁷ Acta de la Asambleu General Ordinaria de la Asociación Comarcal para la Promoción y Ayuda de Subnormales (ACPAS) de Ripoll (13 de gener de 1977). Font: FACPAM.

¹³⁵⁸ L'any 1920 s'havia creat l'Hospital de Campdevàrol. L'entitat Asociación de Amigos de los Pobres de Campdevàrol, nascuda l'any 1918, va impulsar la creació d'aquesta institució. Com hem apuntat, el pare del Doctor Vaquer, en seria el seu primer director mèdic.

vertaders problemes econòmics, que amb l'empeny del tresorer de l'entitat, Josep Terrades, va saber resoldre.

El 31 d'agost de 1974 la soprano catalana Montserrat Caballé¹³⁵⁹ va col·laborar desinteressadament amb l'Associació. Actuà a Ripoll per primera vegada acompanyada pel tenor Bernabé Martí, el seu marit. El 28 d'agost de 1978, en commemoració de la celebració de Mil·lenari del Monestir de Santa Maria Ripoll (977-1977) hi actuà per segona vegada. Ho féu en benefici d'ACPAS, sense que l'Associació li ho demanés. Actuà acompanyada, com ho féu en la primera ocasió, del pianista Miquel Zanetti. L'estiu de 1979 hi tornà a actuar.

Fora de les primeres actuacions, la soprano actuà, bàsicament, a través dels Festivals Internacionals de Música de Ripoll que organitzava el Centre d'Iniciatives i Turisme (Secció Musical), que es duïen a terme des de l'any 1980 i en els quals Montserrat Caballé fou present des del primer estiu, el 17 d'agost de 1980. La seva presència fou constant al llarg dels anys, a excepció de l'estiu de 1982, 1988, 1989 i 1993. Sempre actuà en benefici dels disminuïts de Ripoll. Una part dels guanys que es recolliren dels concerts de Montserrat Caballé es destinaren a la compra de Ca l'Amatller.

En els darrers anys, els beneficis d'aquests concerts s'han destinat a l'Associació, avui fundació ACPAM. El centre d'educació especial, públic i dependent, ja des de l'any 1982, del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya no es finança, majoritàriament, a través d'aportacions privades. La vinculació amb el centre Montserrat (Ca l'Amatller) de la soprano Montserrat Caballé continuà uns anys més, si bé les aportacions que provenien dels beneficis dels concerts que la soprano feia els estius en el marc dels Festivals Internacionals de Música es destinaran a les moltes necessitats que tenia l'Associació.

¹³⁵⁹ Durant molts anys, MONTSERRAT CABALLÉ feia estades de repòs a l'estiu en una enorme finca que la família té al terme municipal de les Llosses (Ripollès). Moltes de les actuacions en benefici de l'associació que va dur a terme els estius al Monestir de Santa Maria de Ripoll les féu acompanyada del seu marit, el tenor Bernabé Martí. Aquestes actuacions de la soprano catalana es feien aprofitant els dies que ella venia a passar de vacances a la seva finca de les Llosses. Els festivals de música clàssica es feren molt famosos. Hi actuaven importants compositors, cantants i intèrprets, tant nacionals com estrangers. Hi havia, fins i tot, l'assistència de les principals autoritats del país. El mateix president de la Generalitat, Jordi Pujol, que estiujava a Queralps, era un dels convidats més il·lustres. El 29 d'agost de 1992, el recital de Montserrat Caballé, que actuà acompanyada del pianista Manuel Burgueras, va acabar amb el lliurament a la soprano d'una placa de plata per part del conseller de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya, Antoni Comas. Montserrat Caballé havia participat en el XIII Festival Internacional de Música de Ripoll. La seva col·laboració amb el centre Montserrat li valgué la Medalla de la Vila de Ripoll, amb distintiu d'or, compartida amb el seu marit, Bernabé Martí, que l'alcalde Pere Jordi Piella li va atorgar en nom de l'Ajuntament el 29 de juliol de 1990, en el transcurs de l'XI Festival Internacional de Música de Ripoll.

El concert del 5 d'agost de 1995 fou en homenatge del metge Salvador Vaquer i també en benefici d'ACPAM. Precisament, el Dr. Vaquer, anterior president de l'entitat, tenia una gran amistat amb la soprano i fou qui l'havia convençut per actuar en benefici de l'entitat que ell va presidir. La darrera actuació de Montserrat Caballé tingué lloc el 10 de juliol de 2004, en benefici —una vegada més— dels disminuïts de Ripoll i comarca a través de la Fundació.

Un altre músic que va col·laborar durant molts anys amb l'Associació fou el Ripollès Joan Amils. Foren concerts de piano en què actuava sol o bé acompanyat de la soprano gironina Chantal Botanch. Hi hagué altres concerts musicals, com el del grup de joves Armonia, que duïen a terme una cantada anual amb motiu de les festes nadalenques. La música —la música de qualitat— fou un element present en els primers anys de l'Associació. Els beneficis d'aquests concerts foren una bona injecció per poder engegar projectes i consolidar els que ja funcionaven. Serà, com sempre, la tònica dominant en la totalitat d'associacions per a persones amb deficiències. Des dels inicis, es lamentaven de la precarietat econòmica que havien d'afrontar: "...tanto las mensualidades de las maestras, como las del personal auxiliar, del técnico, etcétera. nos parecen excesivamente reducidas. Algo parecido ocurre con el centro Mater Dei de la capital, donde el personal no recibe la remuneración que su difícil trabajo exige".¹³⁶⁰ Per exemple, el 4 d'agost de 1974 es va dur a terme per primera vegada el "Dia del Subnormal" a Camprodon. En un full informatiu que la junta rectora de l'Associació va publicar per donar la conèixer la realitat del centre, plantejava quina era en realitat la situació econòmica de l'entitat: "[...] Cada infant costa al mes unes vuit mil pessetes i només cobra als pares les mil cinc-centes pessetes que la Seguretat Social abona a les famílies que tenen un sub-normal. Afegiu els diners de les instal·lacions; l'última és la d'un taller on puguin aprendre, sinó un ofici, sí un treball que'ls faci aptes (els pocs possibles) el guanyar-se la vida per els propis medis. Tres són els nois que ja treballen a indústries privades defensant bé el seu jornal."¹³⁶¹ Aquestes diades — com ja hem anat apuntant—, que es duïen a terme en tot l'àmbit de la geografia catalana, no només serveixen per recaptar diners, sinó que ajuden a conscienciar la ciutadania no només amb aportacions sinó amb un acte solidari de conscienciació col·lectiva en favor de la persona disminuïda: "Como es habitual se procura que este día sea

¹³⁶⁰ ALONSO, M. "El «Centro Montserrat». Op. cit. Pàg. 8.

¹³⁶¹ Diada del Subnormal. Camprodon, 4 d'agost de 1974. Font: FACPAM.

un motivo de reflexión y de sensibilización en torno a la problemática de la subnormalidad que no una jornada «de banderita»¹³⁶². La jornada del "Dia del Subnormal" a Ripoll, del 1975, va servir per pal·liar el dèficit de més de mig milió de pessetes que s'havia registrat de l'exercici de l'any anterior.

La comarca del Ripollès, juntament amb la Cerdanya (el centre, en els seus inicis també va atendre nens i nenes procedents d'aquesta comarca), a mitjans dels anys setanta estaven incloses dins les àrees de menor desenvolupament regional, ja que la despoblació i la poca dinàmica industrial de la zona eren un dels principals factors d'aquest empobriment econòmic. Estem davant d'una comarca que vivia bàsicament del sector metal·lúrgic i del tèxtil —a la part baixa—. Si bé el primer era més tradicional, el *boom* del tèxtil com una cosa massificada va provocar importants fluxos migratoris que portaren a Ripoll moltes persones que venien d'arreu de l'Estat espanyol; inicialment això va comportar un augment de molta mà d'obra a la comarca que amb la desindustrialització va capgirar les expectatives de creixement. La comarca del Ripollès també ha estat una comarca amb una important economia de muntanya, pel que fa a l'aspecte ramader i forestal, sobretot a les valls de Ribes i Camprodon. El cert és que en els darrers anys hi ha hagut un cert creixement en el sector turístic. Quant a la Cerdanya, es tracta d'una comarca agrícola i ramadera, amb una forta activitat turística molt localitzada a la població de Puigcerdà. A tot això, s'hi afegeix el fet que el Ripollès tradicionalment ha estat una de les comarques amb la taxa de natalitat més baixa de Catalunya.¹³⁶³ Tot i així, hi havia aportacions econòmiques que ajudaven a consolidar les institucions i associacions comarcals. Aquestes aportacions —com hem vist— provenien de diferents àmbits i ajudaven a tirar endavant l'associació, però no es feia prou: "Los ingresos proceden de cuotas de socios, de los alumnos, de donativos del Ayuntamiento de Ripoll, del de San Juan de las Abadesas, de la parroquia de Ripoll, del Ministerio de Educación y Ciencia (que atiende a los sueldos de los maestros), de las empresas del Sindicato Textil, de Cajas de Ahorros, de la

¹³⁶² "Dia del Subnormal". Ripoll, 6 de maig de 1974. Font: FACPAM.

¹³⁶³ L'any 2004, per exemple, tot i que Catalunya registrava la xifra més alta de naixements des del 1980, segons dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya, la comarca del Ripollès registrava, per contra, una de les taxes brutes de natalitat més baixes de Catalunya (7,9 de taxa bruta; per contra, la de la comarca del Gironès, de 14,1, era considerada la comarca amb la taxa més alta).

campanya en favor del subnormal y de donativos varios.”¹³⁶⁴ Per tant, els inicis —no únicament a Ripoll— seran complexos i difícils. Fins a mitjan anys noranta, quan es consoliden les ajudes, les beques, els pagaments del professorat, el manteniment dels centres i, en certa manera, l’administració fa front a les despeses que generen els centres, no es pot afirmar que la situació de les escoles d’educació especial, tant públiques com privades, sigui precisament una bassa d’oli en aquest sentit. L’Associació, a part dels festivals benèfics, agrupava —el 1979— uns 300 socis protectors (en front de 279 socis que hi havia només tres anys enrere) i la seva aportació —que era lliure— oscil·lava entre les cent i les mil pessetes, ja que no tots els ajuntaments col·laboraven i les necessitats econòmiques eren enormes. El 1979, assistien al centre trenta alumnes procedents de Ripoll i comarca. Estaven dividits en diverses classes, segons la seva deficiència. Hi havia quatre educadores que atendien els alumnes amb deficiències més profundes, i les mestres —que pagava el MEC— atendien els alumnes amb menys discapacitat. A la comarca, però, i segons apreciacions del Dr. Maideu,¹³⁶⁵ hi havia un centenar de nens i nenes que les famílies encara mantenien allunyats de l’escolarització.

Des de l’octubre de 1980, un grup de psicòlegs, pedagogs i mestres van iniciar les gestions per constituir a la comarca un gabinet psicopedagògic amb la idea de millorar la qualitat de l’ensenyament i prevenir el fracàs escolar. Es van iniciar les gestions amb les diferents escoles i parvularis de la vila. Es realitzaren reunions amb els directors i directores dels centres, les associacions de pares i mares, els ajuntaments i les conselleries de Cultura i Ensenyament, i Sanitat i Serveis Socials. Finalment, el mes de desembre de 1980 va quedar constituït el Gabinet Psicopedagògic Municipal de Ripoll. Inicià les seves activitats formalment el març de 1981. Els components de l’equip eren Pilar Guardia i Vives, Concepció Soler i Vilarrassa, Narcís Font i Costa (que formarà part de l’EAP del Baix Empordà anys més tard), Lita Vilà i Masias, Pilar Crispi i Canora (que serà directora del centre Montserrat) i Ferran Santís i Vayreda (actualment a l’EAP del Prat de Llobregat i alhora president de l’ACPEAP —Associació de Professionals de l’EAP—). Aquesta feina no els ocupava totes les hores setmanals i sovint la compartien amb altres tasques. El novembre de 1981 el Gabinet Psicopedagògic Municipal de Ripoll va considerar que reunia les característiques necessàries per esdevenir equip dels

¹³⁶⁴ ALONSO, M. “El «Centro Montserrat» de Ripoll. Op. cit.

¹³⁶⁵ “L’Associació d’Ajuda als Subnormals, agraïda”. *Punt Diari* (28 d’agost de 1979). Pàg. 8.

previstos en el Plan Nacional de Educación Especial, i per aquest motiu van sol·licitar entrar-ne a formar part. El Gabinet Psicopedagògic Municipal, com a tal, no va ser mai homologat. El seus components compaginaven les tasques dins el gabinet psicopedagògic amb altres feines en els centres educatius com a mestres, psicòlegs, etc.

Els inicis foren complexos i la manca de finançament fou una tònica que es va mantenir durant una bona colla d'anys. En una reunió que mantingueren el 29 de juny de 1983 amb els representants d'educació i cultura de l'Ajuntament de Ripoll i amb els directors, mestres i presidents de les APA de les escoles, constataren la situació deficitària des d'un punt de vista econòmic que el gabinet psicopedagògic havia de passar. Anteriorment, el 2 de febrer del mateix any, havien mantingut una trobada amb l'aleshores alcalde de Ripoll, Pere Jordi Piella i Vilaregut, el primer tinent d'alcalde i regidor de cultura, Eudald Fajula i Vilamitjana, membres dels Serveis Territorials d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, directors de les escoles de Ripoll i presidents de les associacions de pares. Tant l'Ajuntament com els centres educatius de Ripoll van demanar al Departament d'Ensenyament que, mentre es construïa al Pla de Sant Pere el nou centre d'educació especial, es dotessin les escoles d'aules d'educació especial. Aquest procés que s'iniciava a Ripoll representà un important primer pas per a la integració de les persones amb discapacitat a l'escola ordinària. Un any més tard es publicava el Decret 117/84, de 17 d'abril, sobre ordenació de l'educació especial per a la seva integració en el sistema educatiu ordinari.¹³⁶⁶ Es constataren, en aquesta primera reunió, els problemes econòmics que travessava el gabinet psicopedagògic.

El curs 1982-1983 l'equip era nou. L'altre equip van plagar, per problemes tant laborals com també per un cert desànim per la manca de suport.¹³⁶⁷ Els nous membres d'aquest equip eren M. Àngels Herreros, Lurdes Ribas, Tomàs Sadurní, M. Jesús Casado.

Aquest mateix curs 1982-1983 accedeix a la direcció del centre, substituint Pilar Guàrdia, la pedagoga Pilar Crispi que havia treballat en el gabinet psicopedagògic de Ripoll i que havia arribat a Ripoll el setembre de 1980. La Pilar

¹³⁶⁶ Decret 117/1984. Op. cit.

¹³⁶⁷ "Un servei per a pares, mestres i infants". *El Ripollès*. Núm. 154 (12/03/1983). Pàg. 13-14.

Guàrdia havia estat la directora de l'escola fins al curs 1981-1982. Havia entrat a formar part de la plantilla del centre el curs 1979-1980.

Des del 20 de juny de 1984, Ripoll disposava d'un centre de salut mental, dependent de la Diputació Provincial de Girona, atès per un psiquiatre, una psicòloga, un assistent social i un ATS, dos matins a la setmana. El centre, per proximitat geogràfica amb la població de Vic, a la comarca veïna d'Osona, estableix contacte amb el Centre de Reeduació d'Audició i Llenguatge (CRALL).

El curs 1979-1980 el Dr. Alejandro, neuròleg, va dur a terme les funcions de direcció mèdica del centre en substitució del Dr. Anton, que havia deixat el centre. El nou neuropsiquiatre va contractar Pilar Guàrdia per dur a terme tasques com a psicòloga al centre. Però l'any següent, el curs 1981-1982, el Dr. Alejandro marxà i Pilar Guàrdia assumí la direcció del centre. Els pediatres Eudald Maideu i Miquel Vives, i el metge psiquiatre Jordi Pujiula Ribera, que era d'Olot, en feien l'assessorament mèdic.

Pilar Guàrdia, anys més tard, formarà part de l'EAP del Ripollès. Quan Pilar Guàrdia assumeix la direcció del centre es produeix un canvi important, fruit del pas d'una direcció mèdica a una direcció més psicopedagògica, ja que Pilar Guàrdia era psicòloga. Tot i que Mireia Puig ja va introduir aquesta visió educativa que havia de tenir el tractament a aquests nens i nenes, aquest fet és important en la mesura en què s'imprimeix un caràcter més educatiu a l'atenció d'aquests infants i joves per sobre d'una atenció més mèdica i assistencial.

El Dr. Maideu s'havia anat vinculat al centre i a l'associació, però pels vols del 1975, se'n desvincula força, atès que decideix dedicar-se de ple a les seves recerques en el camp de la pedagogia sexual, tasca que comportava haver d'anar una o dues vegades per setmana al Laboratori de Fisiologia de l'Hospital Clínic de Barcelona, fer treballs de camp o bé conferències; tot plegat li manllevava temps i dedicació per al centre Montserrat. Tot i no destinar-hi les hores i l'esforç d'anys anteriors, es mantindrà vinculat amb l'associació.

A Girona s'havia creat un equip d'assessorament psicopedagògic, multidisciplinari pel que feia a la seva composició, que inicialment havia de donar

servei a totes les comarques gironines. Aquest objectiu ben aviat quedà més que insuficient. Es crearen d'altres equips comarcals.

Pilar Guàrdia va accedir a través del concurs de mèrits¹³⁶⁸ que s'havia convocat a ocupar una plaça a l'EAP que s'havia acabat de crear a Girona.¹³⁶⁹ Va deixar la plaça del gabinet de Ripoll. El 24 de gener de 1984, a l'escola pública Joan Maragall de Ripoll, es reuneixen Anna Maria Oriol, inspectora d'EGB; M. Pilar Guàrdia, psicòloga, i Encarna Ristol, psicòloga, per celebrar la reunió de constitució de l'Equip d'Assessorament i Orientació Psicopedagògic del Ripollès i la Cerdanya (el 27 de gener de 1984, M. Pilar Guàrdia resulta escollida cap de l'EAP). Tornaria, doncs, a ocupar una plaça, ja com a psicòloga, a l'EAP del Ripollès i la Cerdanya acabat de crear, juntament amb Encarna Ristol, psicòloga, i Jordi Soy, pedagog (actualment a l'EAP del Ripollès només hi ha en Jordi Soy i la Pilar Guàrdia). El 2 de febrer de 1984 el nou EAP que s'acabava de constituir va mantenir una entrevista amb la directora del centre Doctor Ramon Suriñach per tal de recollir informació i actualitzar les dades de l'alumnat amb discapacitats que atendien al centre. El 23 de febrer d'aquell mateix iniciaren les activitats pròpiament ja amb el claustre del centre. Uns anys més tard, l'ordre de 30 de desembre de 1988¹³⁷⁰ convocava un concurs oposició per a la provisió d'una plaça de psicòleg a l'EAP de la Cerdanya, que serví per desdoblar aquest servei i situar un nou EAP pròpiament a la comarca de la Cerdanya. Aquesta plaça fou ocupada per primera vegada per Aurèlia Pujol, que inicialment formava part de l'equip del Ripollès-Cerdanya però que ja havia tingut la seu a Puigcerdà. D'aquest equip independent, tot i que des de l'equip de Ripoll se'ls donava un cert suport, en foren membres Gemma Guix i Quim Domènech.

El finançament del centre Montserrat es duu a terme a partir dels recursos provinents del Departament d'Ensenyament i de la Direcció General de Serveis Socials, amb beques que no sempre arriben, però, a tots els alumnes; dels

¹³⁶⁸ Anunci de la Direcció General d'Ensenyament Primari pel qual es convoca concurs públic per proveir places de psicòlegs, pedagogs i assistents socials als equips d'assessorament psicopedagògic. DOGC núm. 206 (10 de març de 1982). Pàg. 597.

¹³⁶⁹ Ordre, de 20 de maig de 1983, per la qual es regula la intervenció psicopedagògica als centres escolars i es creen els equips d'assessorament i orientació psicopedagògica (EAP). DOGC núm. 344 (13 de juliol de 1983). Pàg. 1739.

¹³⁷⁰ Ordre, de 30 de desembre de 1988, per la qual es convoca concurs oposició per a la provisió de cinc places de psicòleg i una de pedagog als equips d'assessorament i orientació psicopedagògica (EAP) al Departament d'Ensenyament (núm. de registre de la convocatòria L014/88). DOGC núm. 1110 (22 de febrer de 1989). Pàg. 906.

ajuntaments de la comarca; de la Diputació Provincial de Girona; de l'Associació ACPAS, de les ajudes que es recollien de postulacions (per exemple, en la postulació del "Dia del Subnormal" de l'any 1982 es van recollir 110.469 pessetes, i en les col·lectes parroquials del 23 de maig de 1982 es van recollir unes 51.550 pessetes¹³⁷¹), rifes, etc., i de les aportacions dels socis.

L'agost de 1982, a través del Decret 233/1982, de 22 de juliol, de creació de diversos col·legis públics d'educació especial, el centre Montserrat passa a titularitat pública.¹³⁷² En aquest mateix decret, l'Administració assumeix la titularitat dels centres de Ripoll, de Blanes, de Palamós, de Vilafant i del centre per a disminuïts físics de Girona Palau. El centre, situat a Ca l'Amatller, al carrer Raval de Sant Pere número 18, tenia autoritzades tres unitats mixtes d'educació especial que depenien administrativament del centre Joan Maragall de Ripoll, i una direcció administrativa que duia a terme M. Jesús Moreno.

Tot i que l'Administració assumeix la titularitat de l'escola, hi ha una certa preocupació per part de l'ACPAS, de la qual depenia el centre Montserrat. En una carta dirigida a Anna Maria Oriol, inspectora de la Zona VII —que comprenia el sector del Ripollès i la Cerdanya—, l'associació hi expressava algunes qüestions que preocupaven davant d'aquesta nova situació administrativa de l'escola. La carta, signada pel president d'ACPAS, Salvador Vaquer i Sadurní, plantejava el següent:

" [...] Com sia que no ens consta ordre de funcionament i havent rebut impresos d'estadística i menjador com a col·legi públic, us agrairíem ens informéssiu de la situació actual i a llarg plaç del nou centre sobre:

- Funcions d'ACPAS
- Personal depenent d'ACPAS
- Professorat d'E.G.B.
- Remuneració director (Professora d'E.G.B.)".¹³⁷³

Fins al curs 1983-1984 l'associació ACPAS es va fer càrrec d'una educadora, una fisioterapeuta i una professora d'educació física. En aquell moment, el centre atenia uns vint-i-un alumnes d'edats compreses entre els 6 i els 16 anys, repartits en quatre grups. Els alumnes eren atesos per tres mestres i dues educadores, contractades per l'associació ACPAS, una s'encarregava d'un grup classe i l'altra de

¹³⁷¹ "El Centre Montserrat". *El Ripollès*. Any 6. Núm. 135 (05 de juny de 1982).

¹³⁷² Decret 233/1982, de 22 de juliol. Op. cit.

¹³⁷³ Carpeta CPEE Ramon Suriñach (23 de novembre de 1982). Font: ASSTTEG.

la fisioteràpia i l'educació física. Cada responsable del grup classe ho era a la vegada de cadascuna de les àrees curriculars (llengua, matemàtiques, experiències i plàstica-psicomotricitat). L'horari dels nens es distribuïa en funció de les assignatures que impartien els mestres. Durant el curs 1983-1984 l'escola continuava en els locals de l'associació ACPAS. El nou edifici no fou inaugurat fins al maig de 1984.

De tres mestres, una educadora, una rehabilitadora i una logopeda que hi havia mentre els pagava l'associació, el curs 1984-1985, en què la titularitat del centre era de l'Administració, només van quedar tres mestres i una logopeda. La sensació que hi hagué per part del professorat del centre fou que l'Administració educativa retallava els recursos i que en aquest cas hi havien sortit perdent, ja que hi havia la sensació de tenir més carències que vertaderes millores en l'ensenyament. El fet que el Departament d'Ensenyament assumís les despeses de funcionament del centre va suposar a l'associació ACPAS una injecció econòmica important que li va permetre gestionar i ampliar altres recursos per a les persones amb discapacitat a Ripoll i comarca.

La setmana del 16 al 22 de maig de 1983 es dugué a terme una setmana d'informació dedicada als disminuïts físics o psíquics.¹³⁷⁴ Les setmanes d'informació se solien dur a terme a tot arreu de l'Estat espanyol on hi havia escola d'educació especial. Es feren conferències, concerts de música, subhastes de quadres, informacions a les escoles per donar a conèixer la problemàtica del disminuït.

Uns dies més tard, el 29 d'abril de 1983, es va dur a terme per primera vegada una marxa de muntanya organitzada pel centre Montserrat dins el marc d'activitats organitzades per l'ACELL (Associació Catalana d'Esport i Lleure), en les quals el centre participava. En aquesta primera activitat hi participaren els centres d'educació especial d'Olot, Figueres, Caldes i Ripoll, i també l'aula d'educació especial d'Arbúcies. El curs 1992-1993 el centre deixà de participar-hi. I així ho feren altres centres d'educació especial de les comarques de Girona, a excepció del centre Mare de Déu del Mont de Vilafant. El febrer de 1993, una de les alumnes del centre que participava a Àustria en els Specials Olympics, la Isabel Valverde, va

¹³⁷⁴ R.N. "La setmana d'informació". *El Ripollès*. Núm. 158 (06 de maig de 1983). Pàg. 7.

guanyar la medalla d'or en una prova d'esquí. En aquest viatge l'acompanyaren, entre d'altres, professors del centre.

El maig de 1984 el Departament d'Ensenyament, per tant, inaugura el nou edifici com a centre d'educació especial on van els alumnes en edat escolar (el curs 1983-1984 l'escola havia ocupat encara els antics locals de l'associació ACPAS). El centre, situat al barri de Sant Pere de Ripoll, està al costat de l'escola pública Tomàs Raguer,¹³⁷⁵ amb qui comparteixen espais (a part dels patis, es comparteix el menjador escolar, de manera que el primer torn de menjador és comú per a les dues escoles; també hi ha altres espais dins la mateixa escola que es comparteixen). A la mateixa zona avui hi podem trobar la llar d'infants Verge de Núria i l'Hospital Geriàtric. Tot el procés de construcció del nou edifici fou complex. La Corporació Municipal de Ripoll havia iniciat amb el MEC les gestions necessàries el 1979. Hi hagué certs moments en què semblava que eren en un punt mort com a conseqüència del retard en les transferències dels imports previstos en la programació de les obres. En la programació presentada el 1980 per la llavors Delegación Provincial del MEC figurava la construcció d'un centre de vuit unitats d'educació especial a Ripoll. El projecte de construcció del centre d'educació especial, que havia estat encarregat per la Junta de Construcciones, Instalaciones y Equipo Escolar a l'arquitecte Enric Xutglà en data 8 de juliol de 1980, fou aprovat el 17 d'abril de 1980. El centre estava programat a Madrid, però no es va arribar a concretar. El Departament d'Ensenyament el va assumir i fou presentat al Servei de Projectes i Construccions (Oficina de Supervisió) el 24 de novembre de 1981. S'havien previst les adjudicacions de les obres l'octubre d'aquell mateix any, i així poder iniciar les activitats el curs 1982-1983. La seva ubicació comportava una sèrie d'importants avantatges, ja que era al costat d'un centre ordinari. Les associacions de pares d'ambdós centres van creure convenient que així fos, atès que veien amb molt bons ulls el fet de compartir espais. El nou edifici seria el definitiu del centre. Des de llavors l'associació, sense el centre educatiu, es dedicà plenament als serveis d'atenció precoç i taller.

¹³⁷⁵ L'avui CEIP Tomàs Raguer va ser inaugurat el 7 de maig de 1981, molt abans que l'escola d'educació especial, tot i que comparteixen espais. Deu el seu nom al folklorista i historiador ripollès Tomàs Raguer i Fosses (Ripoll, 1861-1946) que l'any 1929 va fundar l'Arxiu-Museu Folkloric (Museu Etnogràfic) de Ripoll, que està considerat el museu d'aquestes característiques més antic que hi ha a Catalunya. Va rebre la medalla d'or del Centre Excursionista de Catalunya l'any 1934 i la Creu d'Alfons X el Savi l'any 1944.

El nou centre d'educació especial prendrà el nom de Doctor Ramon Suriñach, ja que l'aleshores alcalde de Ripoll, Pere Jordi Piella, tenia intenció de donar al centre el nom d'una persona que hagués destacat en el món educatiu a Ripoll. En aquell moment, aquesta figura era, perquè encara vivia, Mossèn Ramon Suriñach i Pujol.¹³⁷⁶ En la sessió ordinària de l'Ajuntament de Ripoll celebrada el 8 de maig de 1984, entre d'altres, s'adoptà l'acord següent:

"DENOMINACIÓ DEL CENTRE D'EDUCACIÓ ESPECIAL.- De conformitat a l'acord adoptat per la Comissió Permanent en Sessió de data 2 de maig actual i en reconeixement de la seva dedicació a l'ensenyament i en homenatge a tots els mestres i ensenyants que han exercit i exerceixen la seva labor a la comarca i a la Vila de Ripoll, per unanimitat dels setze membres presents en l'Acte dels disset que de fet i de dret integren la Corporació S'ACORDA:
Atorgar el nom de Dr. Ramon Suriñach al Centre d'Educació Especial radicat en aquesta Vila al Pla de Sant Pere."¹³⁷⁷

L'ordre de 21 de setembre de 1984 autoritzava aquest canvi de denominació de centre Montserrat a centre públic d'educació especial Doctor Ramon Suriñach.¹³⁷⁸ Amb els anys, l'associació va mantenir el nom del centre Montserrat a l'edifici de Ca l'Amatller, que continuà en propietat de l'entitat.

El curs 1983-1984 es va iniciar el Servei d'Estimulació Precoç, dependent de l'Associació ACPAS, dirigit a infants de 0 a 5 anys. Es tractava d'un servei de prevenció per a tots aquells nens i nenes amb problemes de retard motriu i d'aprenentatge. Inicialment hi havia un psicòleg, Tomàs Sadurní, membre de l'antic gabinet psicopedagògic del ripollès i que amb els anys n'ha esdevingut el director, i una logopeda, Lurdes Ribas. També hi col·laboraven altres professionals, com pediatres i treballadors socials. Actualment, el servei, que és a l'avinguda Ripollès,

¹³⁷⁶ MOSSÈN RAMON SURIÑACH I PUJOL havia dirigit, des del 1931, el col·legi Municipal de Segona Ensenyança quan s'establí a Ripoll provinent de Llaers, un municipi de la parròquia de Ripoll, on havia nascut el 1902. Havia fet estudis eclesiàstics al seminari de Vic. Fou ordenat prevere el 1929. L'any 1932 es doctorà en Sagrada Teologia al seminari pontifici de Tarragona. És reconegut el seu esforç per implantar a Ripoll estudis de comerç i batxillerat que serviren perquè molts ripollesos es formessin a través seu ja que es tractava de l'única institució educativa que hi hagué a Ripoll per dur a terme estudis secundaris. Era una persona molt culta i aprofitava els estius per viatjar i aprendre idiomes. Precisament, fruit dels seus viatges a l'estranger, fou el primer sacerdot que a Ripoll es vestí, abans de la Guerra, amb el *clergyman* abans que aquesta vestimenta substituís la tradicional sotana dels capellans. Quan esclatà la Guerra Civil, mossèn Suriñach era a Londres. No tornà a Ripoll fins acabada la Guerra, provinent d'Alemanya, i va acabar donant classes a l'acadèmia Abat Oliva, que només va funcionar un curs, el 1942-1943. També donà classes de diverses matèries a la Mútua Sant Hou, abans de l'arribada a Ripoll dels salesians l'any 1954, a la planta baixa de la Biblioteca Lambert Mata fins al 1963, i més tard en un pis de la plaça del Mercadal. La població de Ripoll li féu un homenatge l'any 1970 per la seva dedicació a l'educació. Gràcies a ell, molts nois sense recursos econòmics van poder estudiar a Ripoll. El nom del centre d'educació especial fou un merescut reconeixement a la seva trajectòria docent, reconeixement que va tenir la sort de poder veure, ja que morí a Ripoll el 1992.

¹³⁷⁷ Certificat de la sessió ordinària de l'Ajuntament de Ripoll (30 de maig de 1984). Font: AADE.

¹³⁷⁸ Odre, de 21 de setembre de 1984, per la qual s'autoritza el canvi de denominació del Centre Públic d'Educació Especial Montserrat de Ripoll. DOGC núm. 476 (10 d'octubre de 1984). Pàg. 2926.

24. 1r 1a, atén vint infants en règim d'ambulatori, i es duen tasques de prevenció, avaluació, diagnosi, tractament-atenció, orientació i suport familiar.

L'EAP del Ripollès-Cerdanya —que compartien i comparteixen el mateix edifici que el centre especial i també el Centre de Recursos Pedagògics del Ripollès¹³⁷⁹— i el claustre del centre Doctor Ramon Suriñach, al llarg del curs 1985-1986, van elaborar una proposta d'actuació per a la integració dels nens del centre Doctor Ramon Suriñach en el sistema educatiu ordinari. La proposta es plantejava com un suport a la integració a les escoles rurals, un fet que calia tenir en compte donada l'enorme dispersió de centres que hi havia en l'àmbit de les dues comarques. Per atendre la comarca hi havia l'EAP, format per dos psicopedagogs i dues logopedes, a més de mestres de suport a tres de les escoles de deu o més unitats. Les escoles rurals, però, no tenien els recursos necessaris per dur a terme la integració dels alumnes amb deficiències. No serà fins al maig de 1989, que un informe favorable d'aquesta proposta presentat per l'inspector de zona, Felip Ponsatí, especifica el següent:

“[...] caldria que es pogués dotar la comarca d'un mestre especialista per fer el suport a la integració a les escoles rurals d'aquells alumnes que en el cas de no poder-se portar a terme el projecte haurien d'anar al «Ramon Suriñach». Aquest mestre alhora coadjugaria amb el programa d'integració a temps parcial que ja s'està portant a terme amb el C.P. «Tomas Raguer», i que per la pròpia especificitat de la zona té ja un altre nombre d'alumnes amb greus problemes”.¹³⁸⁰

La proposta havia de permetre, alhora, que un mestre del centre Doctor Ramon Suriñach assumís les tasques d'integració al centre Tomàs Raguer amb dedicació a mitja jornada. La integració escolar seria total per a dos nens (un del mateix centre especial i l'altre provinent de l'escola ordinària). Aquest mestre era Núria Guàrdia (que era germana de la Pilar Guàrdia). Hi estigué només un curs. Les integracions, a partir de llavors, es duen a terme en funció dels alumnes que hi havia amb possibilitats d'integrar-se.

El mes de maig de 1986 es va dur a terme la inscripció del Centre Especial de Treball amb el número 272. El 20 d'octubre de 1986 es va inaugurar el local de la carretera de Ribes, cedit pels seus propietaris i adequat pensant en les necessitats

¹³⁷⁹ Ordre, de 14 de setembre de 1988, per la qual es creen nous serveis educatius del Departament d'Ensenyament i s'adequa la xarxa territorial dels actuals (Correcció d'errada en el DOGC núm. 1.063, pàg. 3.980, de 2 de novembre de 1988). DOGC núm. 1049 (28 de setembre de 1988). Pàg. 3643.

¹³⁸⁰ Carpeta CPEE Ramon Suriñach. (19 de maig de 1989). Font: ASSTTEG.

d'un taller productiu. L'import de les obres fou d'1.793.272 pessetes. El 29 de desembre de 1988 seria comprat per l'associació per un import de 4.800.000 de pessetes. El pretaller l'havia iniciat l'Associació ASCPAS, però, el 1974.

El 1987 es donen les condicions per a la contractació dels set primers llocs de treball dels nois de Jardineria. Aquest mateix any es produeix el canvi de la sigla ACPAS (Asociación Comarcal para la Promoción y Ayuda de Subnormales) per la sigla ACPAM (Asociació Comarcal de Promoció i Ajuda a Minusvàlids). El canvi suposà només la substitució de la paraula *subnormal* per la de *minusvàlid*. Era un canvi propi de l'època, ja que de mica en mica s'abandona el terme *subnormal*, que adquireix un significat pejoratiu, per designar les persones amb deficiències. Precisament dins l'associació, i des dels seus inicis, un dels grans defensors d'aquest canvi fou el Dr. Anton, que mai no va voler que el centre fos denominat centre de subnormals Montserrat. El Dr. Anton era una persona amb una gran formació i un gran bagatge en l'àmbit de l'educació i l'atenció mèdica de les persones amb deficiències.

Al llarg del mes d'abril de 1988 es van començar les obres de la remodelació de l'edifici per a la residència a Ca l'Amatller. Tingué un cost de 32.833.655 pessetes. El mes de setembre del mateix any, el servei d'atenció precoç havia començat a treballar, tot i que ja funcionava des de l'any 1980, en un pis del carrer del Forn que tenien llogat. La remodelació d'aquest pis costà a l'associació 718.430 pessetes.

El 15 d'octubre de 1990, l'Associació ACPAM posà en funcionament un servei de residència per a les persones amb deficiències al Ripollès.¹³⁸¹ La residència suposà per a l'associació una inversió de 43 milions de pessetes, dels quals 17 foren aportats per l'Institut Català d'Assistència i Serveis Socials (ICASS) de la Generalitat de Catalunya. La resta d'aportacions provenien de particulars i institucions privades del ripollès. La residència, amb una capacitat per a quinze usuaris, era a la seu del centre, al Raval de Sant Pere. La construcció d'aquesta nova residència a la seu del que havia estat l'escola restà espai al centre. Aquesta nova residència creà la necessitat d'adquirir uns nou locals per als serveis del taller

¹³⁸¹ ROCA, I. "Obren una residència a Ripoll per als disminuïts sense assistència". *Punt Diari* (28 de setembre de 1990). Pàg. 6.

ocupacional i del centre especial de treball. Els locals del centre Montserrat es destinaren a la nova residència i a una nova àrea, també, per a l'atenció especialitzada destinada a persones amb deficiències severes i profundes. L'octubre de 1990 va ser inaugurat¹³⁸² el nou centre amb la presència de Montserrat Caballé, que havia col·laborat des de feia molts anys amb les seves actuacions al Monestir, les recaptacions de la venda de les entrades de les quals estaven destinades íntegrament a l'Associació ACPAM.

El 1991 s'aprova un projecte de taller (Centre Especial de Treball) a la zona dels Pintors a Ripoll mateix, en una antiga fàbrica d'uns 1.800 m² per un valor de 109 milions de pessetes amb aportacions d'entitats privades i públiques, com l'ONCE, la Generalitat de Catalunya, l'INEM i la mateixa associació ACPAM. D'aquesta manera, s'aconseguí que el centre d'ocupació i el centre especial de treball estiguessin junts en el mateix espai. Fins llavors, els dos centres —que estaven *barrejats*— estaven situats en els locals que l'associació tenia a la carretera de Ribes de Freser i al Raval de Sant Pere, on encara es va mantenir el Centre d'Atenció Especialitzada, anomenat també Centre de Dia, on s'atenen joves de més de 16 anys i se'ls oferien un servei psicopedagògic i tractaments rehabilitadors, a més d'activitats pròpiament de teràpia ocupacional.

El dissabte 24 d'abril de 1993 van ser inaugurats per part de l'alcalde de Ripoll, Pere-Jordi Piella, i el conseller de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya, Antoni Comas.¹³⁸³ Aquests nous tallers van permetre la dualitat de serveis; per un costat, el Centre Ocupacional, amb activitats laborals com a teràpia, i per l'altre, el Centre Especial de Treball per a aquells nois i noies amb capacitat de treballar i dur a terme tasques laborals pròpiament. Es constitueix el MAP (Promoció, Ajuda als Minusvàlids) Industrial, que dependrà també de l'ACPAM, tot i que dos anys més tard es constitueix en una fundació privada. Es van utilitzar inicialment les sigles MAP com a marca comercial, ja que dins les activitats del centre especial de treball es fabriquen ulleres amb aquesta marca. Foren disset les persones amb discapacitat que van reprendre, inicialment, el 1994 la producció del que havia estat una empresa de Sant Joan de les Abadesses dedicada a la fabricació d'ulleres d'acetat. S'aconseguia, així, d'una banda, recuperar el funcionament d'aquesta

¹³⁸² ROCA, I. "Inauguren a Ripoll el Centre Montserrat per a disminuïts". *Punt Diari* (10 d'octubre de 1990). Pàg. 33.

¹³⁸³ "Piella i Comas inauguren a Ripoll un taller d'ajut als disminuïts psíquics". *Punt Diari* (27 d'abril de 1993). Pàg. 5.

empresa i evitar la pèrdua de riquesa de la zona del ripollès, i de l'altra, donar una sortida laboral a uns joves amb discapacitats. L'associació va adquirir tota la maquinària d'aquesta empresa que havia tancat feia pocs mesos, i la va traslladar als tallers que tenia a Ripoll, al polígon industrial Els Pintors. En aquest projecte es van implicar la Fundació La Caixa i els departaments de Treball i Benestar Social de la Generalitat de Catalunya.

L'assemblea general extraordinària del 23 de desembre de 1996 li cedeix la titularitat dels serveis i el patrimoni de l'entitat, amb els deures i obligacions que això comportava. L'actual Fundació Privada MAP és una entitat que ha crescut considerablement en els darrers anys. Tal com assenyala l'editorial del primer butlletí informatiu editat per la Fundació l'any 1998: "ACPAS, ACPAM, MAP... Diferents sigles, però el mateix objectiu: l'assistència i la integració, amb la màxima qualitat possible, de les persones amb dificultats del Ripollès."¹³⁸⁴ Actualment funcionen els serveis següents per a les persones amb disminucions a la comarca del Ripollès:

- Atenció precoç: per a infants de 0 a 6 anys que presenten problemes de desenvolupament o amb risc de tenir-los (actualment CDIAP). Aquest servei s'iniciava al llarg del curs 1982-1983, tot i que des de l'any 1980 es començà a treballar amb els infants de 0 a 6 anys en el Servei d'Atenció Precoç. L'associació havia fet algunes trobades amb el servei que depenia del patronat Joan Sellas i Cardelús d'Olot per veure'n el funcionament.
- Laborals: Centre Especial de Treball (CET), amb activitats com la jardineria, la fabricació d'ulleres d'acetat i manipulats,¹³⁸⁵ reciclatge de tòners d'impressores, neteja i bugaderia, i col·laboració amb empreses de la zona, com Tallers Casals o Soler & Palau; centres ocupacionals (CO). Disposen de tres serveis, un d'inserció per a les persones que tenen capacitat productiva però amb manca d'adquisició d'hàbits i coneixements laborals; un altre de teràpia ocupacional, per a les persones que presenten dificultats per

¹³⁸⁴ Editorial. "Ca l'Amatller". *Butlletí Informatiu de la Fundació Privada MAP – Ripollès*. Núm. 1 (desembre de 1998). Pàg. 2.

¹³⁸⁵ RULL, C. "Obren una fàbrica d'ulleres a Ripoll per integrar disminuïts al món laboral". *Punt Diari* (27 de juny de 1994). Pàg. 15.

ALSINA, S. "Persones amb minusvalideses refloten una fàbrica d'ulleres d'acetat del Ripollès". *Punt Diari* (18 de febrer de 1995). Pàg. 3.

realitzar una tasca productiva, i, un altre de teràpia ocupacional amb auxiliar, per a les persones que tenen un important grau d'afectació i, per tant, han de tenir un suport en les tasques que duen a terme.

- Socials, serveis de voluntariat, servei Respir (serveis residencials d'atenció temporal a curt termini amb la finalitat d'alliberar els pares i reduir l'estrès familiar), Servei de cangur, Servei d'atenció a la infància.
- Habitatges, amb vivendes que són una alternativa a les llars familiars de les persones amb deficiències que necessiten supervisió per promoure i assolir la independència
- Esport i lleure.
- Formació, cursos de continguts socials i laborals (centre col·laborador del Servei Català de Col·locació).

Actualment, amb els canvis que ha sofert l'associació i la creació de la Fundació MAP, l'ACPAM s'ha constituït com a entitat tutelar: "És una entitat tutelar sense cap afany de lucre ubicada al Ripollès, amb esperit de servei i sotmesa a la supervisió de l'Administració Pública, del Jutge i del Fiscal. Actua sempre amb caràcter substitutiu de la família, facilitant el desenvolupament de la persona, la seva integració social i la protecció del seus bens".¹³⁸⁶ El 1996, l'ACPAM va rebre la Placa "President Macià" que atorga la Generalitat de Catalunya en reconeixement d'aquelles entitats que s'hagin distingit per les iniciatives de progrés adoptades en l'àmbit laboral.

L'actual ACPAM la presideix Dolors Vilalta. La junta rectora de les dues entitats no podien ser les mateixes. La junta no pot ser la mateixa per a l'entitat de serveis (Fundació MAP) i per a l'entitat tutelar ACPAM, que és la que ha de vetllar per les persones. La Fundació MAP la presideix Jaume Ubach. La gerent de les dues entitats és Casilda Gómez de la Peña. El novembre de 1975, el fill de l'actual gerent s'escolaritzà al centre Montserrat. Des de llavors, la implicació de Casilda Gómez amb l'entitat ha estat enorme. Infatigable treballadora i compromesa com ningú envers l'atenció a les persones amb discapacitat, és un referent que cal tenir en compte a l'hora de parlar del fet associatiu al Ripollès. Des de l'any 1990 és l'actual gerent. Va entrar com a administrativa substituint l'anterior treballadora social,

¹³⁸⁶ FUNDACIÓ MAP. *Acpam. Entitat Tutelar*. (11 de setembre de 2005) <<http://www.fundaciomap.com>> (11 de setembre de 2005)

Mercè Castell. A Casilda Gómez l'havia proposat el Dr. Anton, director mèdic del centre, el 1978. La seva tasca inicial fou fer un seguiment de les famílies, tot i que duia a terme tasques pròpiament administratives. El Dr. Anton va saber trobar en aquesta mare, que coneixia perquè atenia el seu fill en els despatx particular que tenia a Ripoll, un important ajut per consolidar i avui projectar més que mai l'actual entitat a Ripoll i comarca.

El centre Doctor Ramon Suriñach actualment és un centre públic dependent del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya. El juny de 2005, Pilar Crispi, que havia estat directora del centre en els darrers vint-i-tres anys, deixà la direcció. Ha estat, també, una professional compromesa amb la tasca educativa; al llarg de tots aquests anys ha deixat, inevitablement, una manera de treballar que l'han feta mereixedora d'un reconeixement per part de tots aquells que han compartit tants anys de tasca educativa al costat dels infants amb discapacitats a Ripoll i comarca. Actualment la directora del centre és Marisol Roca.

2.2.7. L'Aula d'Educació Especial Jesús Infant, Arbúcies (La Selva)

A la població d'Arbúcies, el 8 de març de 1968, en assemblea general, es constituïa l'Asociación Local de Cabezas de Familia, i se sol·licitava alhora l'admissió de l'associació local a la Federación Provincial de Asociaciones Familiares de Girona, que, alhora, formava part de la Unión Nacional de Asociaciones Familiares (UNAF). Es tractava d'una associació local formada per homes casats, amb fills i filles, i per tant —segons el model familiar de l'època— caps de família. Aquesta associació familiar tenia per objecte la defensa dels valors i la promoció dels interessos de la família. L'Associació —en un moment polític en què comença a despertar l'associacionisme per part d'entitats, persones i grups a la vila i arreu del país— es planteja dirigir els seus esforços a diferents àmbits.¹³⁸⁷ Reben el reconeixement oficial per part del *delegado Provincial de la Familia*, Julián Arenas Cárdenas, que amb una carta els transmet el sentiment i la seva consideració personal “[...] ofreciéndole incondicionalmente tanto oficial como particularmente en el

¹³⁸⁷ Explica PERE BALL-LLOSERA I DALEMUS, vocal de l'entitat, i posteriorment president de l'Associació Montseny-Guilleries, que en els inicis de l'Asociación Local de Cabezas de Familia, si bé tenien clars els objectius i que aquests objectius s'havien de materialitzar envers l'ajuda a la gent i el poble d'Arbúcies, les activitats que havien de realitzar no havien de suposar un greuge envers ningú. Primer van pensar a crear un economat, de manera que s'hi poguessin trobar articles de primera necessitat i que es poguessin adquirir més barats que a les botigues, però ho deixaren córrer per les suspicàcies que això hagués pogut portar als botiguers del poble; pensaren a fer vivendes protegides per a les persones necessitades de la població, i el mateix argument servia, ja que es posaven els constructors en contra.

desempeño de la misión que le ha sido encomendada por la Superioridad, para todo cuanto pueda redundar en beneficio de la mejora espiritual y material de la familia española en la provincia de Gerona".¹³⁸⁸ El 22 de maig de 1968 la Delegación Nacional de Asociaciones en va aprovar els estatuts i l'entitat quedava constituïda amb Lluís Danís Bofill, com a president; Andrés Olmo Orenes, vicepresident; Josep Bosch Pelegrí, secretari; Francisco Pineda Gisbert, tresorer, i els vocals següents: Pere Ball-llosera Dalemus, Pere Pelegrí Cortada, Joan Pujol Iglesias, Joan Camps Soler, Jordi Valls Roca, Rafel Caralt Puntí, Miquel Saborit Vilarrassa (que el 1975 seria president de l'entitat per molt poc temps) i Antoni Casals Pujals. A finals de l'any 1975, el nou president fou Xavier Puigdevall. Els primers setanta-un socis de l'entitat es van inscriure i es donaren d'alta el 26 de juliol de 1968.

Hi havia, inicialment, dos aspectes que preocupen l'entitat, segons una carta que dirigeixen a l'aleshores governador civil de Girona, Ramón Muñoz-González y Bernaldo de Quirós, en què li manifesten la seva inquietud sobre: "[...] el problema de Arbucias referente a la Educación e Instrucción de sus hijos. Para ello manifiesta todo su interés en prestar apoyo y contribuir en sus posibilidades, para que los escolares puedan recibir sus primeras enseñanzas en lugar sano, y dotado de las mejores posibilidades posibles. También mueve esta Asociación la protección que la sociedad puede prestar a los niños subnormales de Arbucias y comarca".¹³⁸⁹ El segon aspecte que havien plantejat al governador era el que definiria pròpiament la tasca i els esforços de l'entitat en els anys vinents.

Arbúcies ha estat una població que s'ha caracteritzat per un extens sentiment de solidaritat social, inicialment lligat a la parròquia; de fet, a l'edat mitjana, ja existia una comissió parroquial de caritat que amb la pesta de 1348 es dissolgué. Des de llavors, i passant per diferents èpoques, es té constància de la creació d'establiments i entitats en pro dels més desvalguts. Al Bisbat de Girona, precisament, no es té cap constància que hi hagués cap altra confraria de la caritat semblant a la que s'havia creat a Arbúcies el 1738 seguint el model de Sant Vicenç de Paül, i organitzada pel rector de la parròquia, Mn. Pau Bonaboch. No se sap el temps que va durar, però, en canvi, sí que es té constància que el 1900

¹³⁸⁸ Carta dirigida a l'Asociación Local de Cabezas de Familia d'Arbúcies per part del *delegado Provincial de la Familia*, Julián Arenas Cárdenas. (8 de març de 1971). Font: FAMG.

¹³⁸⁹ Asociación Local Cabezas de Familia de Arbucias. Carta dirigida al Excmo. Sr. Gobernador Civil de Gerona (10 d'abril de 1969). Font: FAMG.

s'introdueixen les Conferències de Sant Vicenç de Paül per a l'atenció dels més pobres amb diferents fases i talls (se sap també que hi havia una obra pia a finals dels seixanta anomenada Caritat Cristina, continuadora de la tasca que anys enrere havia iniciat l'antiga confraria de la caritat). Els ordes religiosos també han tingut pes dins la població. Les religioses de Sant Vicenç de Paül tingueren cura de l'antic hospital fins al 1845. Les germanes carmelites de la caritat Vedruna (germanes carmelites del col·legi de l'Escorial de Vic) arribaren a la població aquell mateix any 1845 precisament de la mà de la seva fundadora, Santa Joaquina de Vedruna, i establiren a l'hospital una escola que encara avui dia funciona, fora del període de la Guerra Civil, en què van desaparèixer de la població. El 1917 van arribar les germanes franciscanes missioneres de la Nativitat de Nostra Senyora (darderes), que havia fundat Francesc Darder, metge natural de Sant Feliu de Guíxols, per vetllar malalts a domicili. S'estigueren a la població fins al 1931. Finalment, el 1941 arribaren a Arbúcies les germanes hospitalàries de la Santa Creu, religioses que procedien de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona. Obriren a Arbúcies una casa d'exercicis i de repòs. S'hi van traslladar els malalts i pobres, ja que en un mateix edifici no podia fer les funcions d'escola i d'hospital. Les germanes carmelites ocupaven l'antic hospital (que datava del 1786) i es dedicaren des de llavors a l'ensenyament. En els darrers anys, fruit del treball i l'empeny engegat pel qui ha estat al llarg de vint-i-quatre anys alcalde de la població, Jaume Soler i Pastells, per la CUPA (Candidatura Unitària i Popular d'Arbúcies) en període democràtic i fins a la darrera reelecció de l'any 1999 (avui és regidor a l'oposició), una de les principals línies del treball municipal de la CUPA ha estat la solidaritat, fins al punt que es creà una regidoria en aquest àmbit encaminada a donar suport a persones i col·lectius privats d'uns mínims de condicions de vida, més enllà de les activitats confiades a les regidories d'Ensenyament o Serveis Socials, pròpies de qualsevol ajuntament.

Per part del MEC no estava previst que a la zona d'Arbúcies es construís un centre d'educació especial. La comarca de la Selva disposava del centre de Caldes de Malavella, i s'estava gestionant una associació a Blanes que comportaria més endavant la creació d'un centre d'educació especial. Fou l'empeny de Pere Ballllosera i Lluís Danis, president de l'entitat, que, en veure que el MEC els donava "llargues" en relació amb la dotació d'una mestra per poder engegar l'escola, van decidir anar a diari al domicili particular d'Artur Calsina, aleshores inspector en cap. Es feren pesats. Pere Ballllosera ho recorda com una experiència d'aquelles que deixen petjada:

“[...] durant unes setmanes no hi va haver dia que no ens presentéssim a casa del senyor Calsina. Algunes vegades fins i tot l’haviem d’esperar perquè encara no havia arribat de la feina. Quan ens veia ja tremolava. Un dia ens deia que no havia tingut temps de resoldre-ho; l’altre que mancaven recursos per poder finançar la nostra proposta; l’altre que havia anat atrafegat amb d’altres assumptes [...] Teníem la sensació que sempre ens donava una excusa o altra. Quan al final es va resoldre, i se’ns va concedir una mestra per poder tirar endavant l’aula «Jesús Infant», el senyor Calsina va reconèixer que la nostra insistència —i el pesats que havíem estat— havia estat cabdal per poder aconseguir-ho. La veritat és que sense l’ajuda del senyor Calsina difícilment ho haguéssim aconseguit [...]”.

Precisament, en relació amb aquesta anècdota, la premsa de l’època, recollint els parlaments d’autoritats i representants locals, l’aleshores *delegado* del MEC, Artur Calsina, havia manifestat referint-se a les necessitats de la comarca: “[...] que a pesar de no estar prevista la creació de un colegio para subnormales, en Arbucias se le había concedido merced al incansable tesón de quienes desearon siempre cubrir una vital necesidad”.¹³⁹⁰ I així va ser, realment.

Qui els va posar en contacte amb el món del discapacitat fou l’aleshores vicari de la parròquia d’Arbúcies, mossèn Josep Maria Melció Pujol. Una figura clau en aquest procés fou Pere Ball-Ilosera i Dalemus. Tot i que Pere Ball-Ilosera, aleshores vocal, és l’únic que té un contacte directe amb el món de la persona amb discapacitat, ja que el seu fill està afectat per una retard mental profund, en cap cas no se li havia passat pel cap la necessitat de gestionar-ho a través de l’associació que havien creat. Començar a gestionar aquest aspecte li va suposar una enorme tranquil·litat (i una alegria continguda en el fons). Per primera vegada a Arbúcies es comença a gestar una acció directa envers aquests infants. A la comarca de la Selva només hi havia en aquell moment el centre regentat per les germanes hospitalàries del sagrat cor de Jesús Ntra. Sra. de Montserrat a Caldes de Malavella, només per a nenes; i tot just a Blanes s’estava gestionant la creació del que seria el futur centre Mare de Déu de l’Esperança. Si bé administrativament formaven part d’una mateixa comarca, a la pràctica el sector Montseny-Guilleries i les poblacions d’Amer, Anglès o la Cellera de Ter quedaven aleshores força allunyades dels nuclis de població costaners on s’estava gestionant la creació del centre d’educació especial de Blanes. Actualment, la població d’Arbúcies ronda els 6.000 habitants, respecte dels 4.084 habitants que hi havia el 1970 i els 4.085 el 1981, període en què pràcticament la població ni es mou. El 1991 el nombre d’habitants, en canvi, era de 4.522. El sector de la subcomarca de la Selva interior

¹³⁹⁰ CASALS, E. “Arbucias: Inauguración del colegio «Jesús Infant» para niños subnormales”. *La Vanguardia* (26 de juny de 1970). Pàg. 35.

ha tingut un important augment de població en el període 1988-1989 amb un augment de la immigració, cosa que ha afavorit la creació de nous llocs de treballs dins la indústria carrossera que fins aleshores havia experimentat una forta davallada i que ha estat una de les indústries que ha donat més projecció a la població, a banda de l'explotació del bosc i l'agricultura, principal sector d'activitat dins la població i la comarca; el sector de les aigües minerals també ha donat feina a molts treballadors, i el tèxtil també, representat per una de les empreses — Jocavi— que més projecció ha donat a la zona. El darrer període de creixement important ha estat a partir dels anys 1994-1995 amb la construcció de l'eix transversal de Catalunya, que ha obert noves vies de comunicació i ha lligat i interconnectat les poblacions properes a Arbúcies. En qualsevol cas, parlem d'una població o d'un conjunt de poblacions de pocs habitants.

Tot i els esforços que al llarg d'aquests anys Pere Ball-llosera ha destinat a l'entitat, ja que posteriorment fou el primer president de l'Associació Montseny-Guilleries, el seu fill Joaquim no ha estat usuari beneficiari de les actuals activitats que duu a terme l'Associació Montseny-Guilleries, tot i que inicialment va ser un dels primers cinc alumnes que el 1969 van iniciar l'aula. En Joaquim Ball-llosera es troba avui dia internat al centre Llars Familiars Santa Anna que els germans franciscans de la Creu Blanca tenen per a adults amb retard mental profund a la població de Castell del Remei a les comarques de Lleida.

Així que l'Asociación Local de Cabezas de Familia es posa en contacte amb Càritas Parroquial d'Arbúcies, intenten trobar un local, una casa vella per poder restaurar —en aquella època hi havia un munt de masies deshabitades per poder restaurar— i que els servís d'escola per poder atendre uns quatre o cinc infants amb retard mental de la comarca i de la població d'Arbúcies. Davant la impossibilitat de trobar res que, per un costat, satisfaci les seves demandes i, per un altre, s'ajusti a les seves possibilitats econòmiques, es posen en contacte amb les germanes hospitalàries de la Santa Creu,¹³⁹¹ que estaven establertes a la població i que regentaven l'Hospital des de l'any 1941. La religiosa superiora local

¹³⁹¹ Les GERMANES HOSPITALÀRIES DE LA SANTA CREU van ser fundades el 9 de juliol de 1792 i van ser a l'inici una germandat de caritat o pia associació de "Señoras Hermanas Enfermeras dedicadas al servey dels Pobres del Hospital General de Santa Creu i Sant Pau de Barcelona". Es van establir a Catalunya gràcies al llegat del marquès de Llupià, que va subvencionar aquesta obra pia. La seva fundadora fou la mare Teresa Cortés i Baró. Les germanes s'estableixen a Arbúcies el 16 de maig de 1941 amb el nom de "Casa de Salud de la Santa Cruz", destinada inicialment a les obreres pobres i exercitants. S'estableixen a l'antiga casa Serres de la població. L'Hospital d'Arbúcies, establert a la població des de l'any 1941, està regentat per aquesta comunitat de germanes hospitalàries.

que estava al capdavant de la casa de repòs d'Arbúcies era la germana Carme Molist i Pascual.

Les germanes ofereixen el local —pavelló de Sant Josep— de manera gratuïta. Més endavant, aquest espai es va completar amb l'adquisició d'uns tallers, una granja i un menjador. Aquest pavelló, juntament amb d'altres que hi havia dins el complex, estava situat dins el recinte de l'Hospital Comarcal (Casa de Repòs de la Santa Creu) que regentaven les germanes hospitalàries de la Santa Creu a la plaça Dr. Josep Turón, 3, i a la vegada era a uns dos-cents metres de l'agrupació escolar Dr. Carulla. Aquest espai es va restaurar i adequar per atendre els infants sense cap cost per part de l'Asociación Local de Cabezas de Familia, ja que les germanes hospitalàries es van fer càrrec de tot. L'edifici constava de dues plantes: la primera, equipada amb menjador, secretaria, serveis, una aula gabinet de treball individual, una habitació de material i taller i un pati exterior; a la segona planta hi havia una aula de psicomotricitat i una terrassa. Les germanes van sacrificar el seu hort perquè aquests infants disposessin d'un pati per jugar. Reberen el suport de l'aleshores *subsecretario de la Gobernación*, Rodríguez de Miguel, i del mateix governador Ramón Muñoz-González y Bernaldo de Quirós. En una visita que dugueren a terme el 28 d'agost de 1969, la premsa¹³⁹² de l'època es féu ressò també del seguiment de les obres de millora del nou espai que s'estava rehabilitant.

Per gestionar i començar a recaptar fons, elaborar un cens de la població o bé poder contactar amb les famílies, per exemple, van rebre el suport de l'aleshores una jove associació gironina, Àngelus. No foren poques les trobades que van mantenir amb Ramon Noguera i Paquita Desvilar, vda. Diví. L'assessorament que reberen per part d'Àngelus fou vital en aquests inicis. També tingueren contacte amb l'associació de Mataró que gestionava l'escola d'educació especial Santa Bernadeta. El president de l'associació, Lluís Danis, provenia de Mataró. Havia vingut temporalment a Arbúcies, provinent de Castelló, per treballar a l'empresa Ayats de carrosseries de cotxes, que per aquella època tenia greus problemes. Lluís Danis mantenia força lligams amb la seva comarca d'origen. El matí del diumenge 15 de desembre de 1968, en plena campanya de sensibilització,

¹³⁹² CASALS, E. "Arbucias: el subsecretario de la Gobernación visita los locales destinados a niños subnormales". *La Vanguardia* (29 d'agost de 1969). Pàg. 25.

l'Asociación Local de Cabezas de Familia va organitzar una conferència en el centre parroquial de la població. Es va projectar un curtmetratge a tot color amb el títol *Cómo funciona una escuela y un centro de rehabilitación*. Hi eren presents, com a conferenciats, Enrique Salles Peix, pediatre i director de l'escola d'educació especial Santa Bernadeta de Mataró, i Emilio Jiménez Miró, psiquiatre.

Abans que el centre no iniciés les seves activitats, també van iniciar una forta campanya de recaptació de fons econòmics. Amb l'Operación Papel (desembre de 1968) s'aconseguí la quantitat de 3.640 pessetes. Es tractava de la primera de les campanyes que van dur a terme: "Retiraremos del portal de su domicilio: REVISTAS, PERIÓDICOS, LIBROS, NOVELAS, etc., que no sean de su utilidad. Colabore en esta operación papel y tendrá la satisfacción de contribuir en pro de la sonrisa de un niño disminuido. NO TIRE ESTE FOLLETO. ¡AÑÁDALO A SU PAQUETE! Y... POR FAVOR, LOS BILLETES DE BANCO EN FAJO APARTE. EVITAREMOS CONFUSIONES".¹³⁹³ L'any següent ho feren passat les festes de Nadal per poder recollir les ampolles de cava buides. Aquestes campanyes es dugueren a terme durant molts anys, i en l'actualitat és el Taller Ocupacional Montsoriu qui les realitza. Convocaren també concursos de nades destinat als infants de la població i de la comarca que serviren com a festival per a recaptació de diners i una campanya d'exhibició d'aeromodelisme, també amb la mateixa finalitat. Iniciades les activitats el centre, també hi havia postulacions pels carrers de la vila i dins l'església, organitzades les dues per la parròquia i que es duien a terme cada any (en la col·lecta del 10 d'agost de 1969 feta a l'església parroquial es van recollir 15.460 ptes.). Es feren, per tant, festes benèfiques, festivals, etc. És una manera d'aconseguir fons per tirar endavant algunes de les propostes que es gestionen a les entitats: no ens hem cansat de comentar que aquesta és una realitat comuna a totes les associacions pro subnormals de les comarques de Girona i d'arreu del país. Aquests foren veritablement els inicis. Abans no s'inicià l'escola, hi hagué altres recaptacions: Nadal de 1968, els beneficis de la loteria eren de 5.000 ptes.; la postulació del dia de Nadal, 8.317 ptes.; festival del camp d'esports, dia de Sant Esteve, 9.150 ptes.; concurs de nades al centre parroquial el mateix dia de Sant Esteve de 1968, 6.292 ptes.; la col·lecta de l'església parroquial del diumenge 29 de desembre de 1968, 10.000,60 ptes., més els donatius que recolliren els membres de la junta aquell mateix dia, 2.305,50 ptes.; l'Operación Botella de l'11

¹³⁹³ Full informatiu: Operación Papel. Pro Subnormales de la Comarca (7 de desembre de 1968). Font: FAMG.

de gener de 1969, 3.510 ptes.; l'operació Bonos pro Subnormales, 3.825, i l'aportació voluntària dels nens i nenes de les escoles, 4.338,10. El 1971 van rebre el donatiu d'un terreny anomenat la Riera Xica o Ventajol, que es trobava prop del cementiri d'Arbúcies, per part de les germanes Ferrer Palau, que vivien a Arenys de Mar. Al cap d'un temps, el propietari de les carrosseries Beules els va comprar el terreny pel valor de 3 milions de pessetes. Va ser una important injecció econòmica per a l'entitat. També en nombroses ocasions, el grup còmic de pallassos musicals Els Sefarins, de la mà del seu director, Manel Planxart, havien donat a l'Associació els guanys de les actuacions que aquest grup havia fet a Arbúcies o en algunes de les poblacions de la comarca.

Les campanyes de sensibilització també es duïen a terme a través de les jornades del Dia del Subnormal, que, com la resta d'entitats pro subnormals, commemoraven cada 26 d'abril o pels volts d'aquesta data, i que a la pràctica cada associació ajustava en funció de les seves necessitats. La primera en què van participar fou la de 1969 (tot i que el 25 de desembre de 1968, dia de Nadal, ja havien fet una postulació amb aquest lema). A la jornada de l'any 1969 van recaptar 7.555 pessetes, més una donació de 1.000 pessetes que una persona va lliurar a les germanes hospitalàries amb la mateixa finalitat. Uns mesos abans, l'1 de febrer de 1969, havia tingut lloc a Mataró una reunió preparatòria a la qual no van poder assistir, però van delegar la seva assistència en la figura del president d'Àngelus, Ramon Noguera, qui actuà en representació de les dues entitats.

El 1969 ja era una realitat l'aula especial Jesús Infant. Se'n va tramitar la legalització i autorització per part del MEC. El centre inicià formalment les seves activitats el dijous 6 de novembre de 1969.¹³⁹⁴ La seva inauguració oficial es va dur a terme el dilluns 22 de juny de 1970 a les 6 de la tarda. S'anunciava que si algú no podia assistir a la inauguració de l'escola podrien visitar-la els dies 24, 29 i 30 d'aquell mateix mes o bé qualsevol diumenge de 12 a 1 del migdia. La cerimònia religiosa fou a càrrec del bisbe Jubany; hi assistiren, entre d'altres, les autoritats municipals presidides per qui seria alcalde d'Arbúcies durant el període 1967-1974, Emili Garolera Bohils, i pel *delegado Provincial del MEC*, Artur Calsina, i per suposat, hi assistiren membres de l'Asociación Local de Cabezas de Familia,

¹³⁹⁴ Hem tingut ocasió de trobar en algun document que la data fou el 10 de novembre de 1969.

presidida pel seu president, Lluís Danís Bofill.¹³⁹⁵ L'aula prenia un nom català, però lligat a les connotacions religioses que totes les associacions i iniciatives tindran envers l'atenció a les persones amb discapacitat nascudes durant aquests anys. Referint-se al nom de l'aula, i amb motiu de la celebració del II Concurs de Nadales, celebrat a Arbúcies el dia 1 de gener de 1970, deia el presentador de l'acte: "[...] nom de «JESÚS INFANT» que repetim amb molta alegria per celebrar precisament aquestes diades el naixement del Nen Jesús i per ser avui el «Dolç nom de Jesús». Sigui doncs també la diada d'avui, un festeig amb honor al nom del Col·legi d'Ensenyança Especial «JESÚS INFANT»".¹³⁹⁶

L'escola Jesús Infant depenia del MEC, com un annex auxiliar de les escoles nacionals, el director de les quals era Ramon Satorra. Estava inscrita en l'organisme oficial del SEREM amb el número 473 del registre.

Les modificacions, per part del MEC, que incloïen la creació d'unitats escolars (per a les quals es tenia en compte els nomenaments procedents en les noves unitats escolars i que expressament preveia l'ordre de 17 de juliol de 1968),¹³⁹⁷ va permetre que mitjançant l'ordre de 26 de novembre de 1972 del MEC a la població d'Arbúcies hi hagués una "[...] ampliación de la escuela graduada mixta «Doctor Carulla», que contará con siete unidades escolares —la Dirección con curso— (tres unidades escolares de niños, tres unidades escolares de niñas y una unidad escolar de párvulos). A tal efecto, se crea una unidad escolar de niñas, para funcionar en locales provisionales".¹³⁹⁸ L'Ordre ministerial d'11 de febrer de 1977¹³⁹⁹ sobre

¹³⁹⁵ CASALS, E. "Arbucias: Inauguración del colegio. Op. cit. Pàg. 35.

CASALS, E. "Arbucias: El lunes, inauguración oficial del colegio «Jesús Infant»". *La Vanguardia* (20 de juny de 1970). Pàg. 35.

CASALS-JOSME. "Inauguración en Arbucias de un colegio para subnormales". *Usted* (juliol de 1970). Pàg. 26.

¹³⁹⁶ II Concurs de Nadales. Presentació de l'acte (1 de gener de 1970). Font: FAMG.

¹³⁹⁷ Orden, de 17 de julio de 1968, por la que se dictan normas sobre nombramiento de maestros para escuelas nacionales de enseñanza primaria de nueva creación. BOE núm. 184 (1 d'agost de 1968). Pàg. 11354-11355.

¹³⁹⁸ Expedient Centre "Doctor Carulla". Codi de centre: 17000160. Ministerio de Educación y Ciencia. Font: AADE.

No figura publicada al BOE com solia ser habitual quan es tractava d'algunes de les modificacions, creacions d'unitats i centres escolars.

¹³⁹⁹ Orden, de 11 de febrero de 1977, sobre creación, modificación y funcionamiento de Centros estatales de Educación General Básica y Preescolar. BOE núm. 81 (5 d'abril de 1977). Pàg. 7.611.

"Municipio: Arbucias. Localidad: Arbucias. Ampliación del Colegio del Colegio nacional mixto «Doctor Carulla», que contará con 11 unidades escolares mixtas de Educación General Básica, dos unidades escolares de Educación Preescolar —párvulos—, una unidad escolar mixta de Educación Especial y dirección con curso. A tal efecto se crean

creación, modificación y funcionamiento de Centros estatales de Educación General Básica y Preescolar, ampliava dins el Colegio Nacional Mixto Doctor Carulla, que tenia aleshores onze unitats escolars mixtes d'EGB, dues unitats escolars d'educació preescolar (pàrvuls) i una unitat escolar mixta d'educació especial, i deixava sense efecte les habilitacions d'aules provisionals en les ordres de 23 de novembre de 1973,¹⁴⁰⁰ 30 de novembre de 1974¹⁴⁰¹ i 29 de novembre de 1975.¹⁴⁰² Al centre Doctor Carulla, a les portes de les transferències en matèria educativa al Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, es produïren posteriors ampliacions i modificacions: l'Orden de 14 de noviembre de 1979¹⁴⁰³ i l'Orden de 22 de agosto por la que se modifican centros públicos en la provincia de Gerona.¹⁴⁰⁴ Amb la Generalitat recuperada i les transferències en matèria d'ensenyament vindrien posteriors modificacions.

tres unidades escolares mixtas, una unidad escolar de Educación Preescolar —párvulos— y una unidad escolar mixta de Educación Especial, para funcionar en locales provisionales. Quedan sin efecto las habilitaciones de aulas provisionales en las órdenes de 23 de noviembre de 1973, 30 de noviembre de 1974 y 29 de noviembre de 1975.

¹⁴⁰⁰ Expedient Centre "Doctor Carulla". Codi de centre: 17000160. Ministerio de Educación y Ciencia. Font: AADE.

No figura, com hem assenyalat també a l'ordre de 26 de novembre de 1972, publicada al BOE com solia ser habitual quan es tractava d'algunes de les modificacions, creacions d'unitats i centres escolars.

"Municipio: Arbucias.- Localidad: Arbucias.- Constitución del Colegio Nacional mixto «Doctor Carulla», que contará con nueve unidades escolares —la Dirección con curso—. A tal efecto, se crean dos unidades escolares, para funcionar en locales adaptados, y se integran las siete unidades escolares de la anterior Escuela graduada."

¹⁴⁰¹ Orden, de 30 de noviembre de 1974, sobre modificaciones producidas en Centros escolares estatales de Educación Preescolar y General Básica. BOE Núm. 301 (17 de diciembre de 1974). Pàg. 25607.

"Municipio: Arbucias.- Localidad: Arbucias.- En el Colegio Nacional mixto «Doctor Carulla», domiciliado en plaza del Dr. Carulla, s/n, constituido por nueve unidades escolares (ocho unidades escolares de asistencia mixta y una unidad escolar de Preescolar), Dirección con curso y habilitación provisional de una aula mixta de educación especial, se autoriza la habilitación de una aula de niñas para funcionar en locales provisionales".

¹⁴⁰² Orden, de 29 de noviembre de 1975, sobre creación, modificación y funcionamiento de Centros estatales de Educación General Básica y Preescolar. BOE núm. 13 (15 de gener de 1976). Pàg. 849-855.

Municipio: Arbucias. Localidad: Arbucias.- En el Colegio Nacional mixto «Doctor Carulla», constituido por nueve unidades escolares (ocho unidades escolares de asistencia mixta y una unidad escolar de Educación Preescolar), Dirección con curso y habilitación provisional de un aula para niñas, se autoriza la habilitación de un aula para niños y un aula para Educación Preescolar.

¹⁴⁰³ Orden, de 14 de diciembre de 1979, por la que se modifican, mediante creación, transformación, traslado, integración, desglose y supresión de unidades escolares de Educación General Básica y Preescolar. BOE núm. 27 (31 de gener de 1980). Pàg. 2420-2422. Pàg. 2421.

"Municipio: Arbucias. Localidad: Arbucias.- Ampliación del Colegio Nacional mixto «Doctor Carulla», domiciliado en paseo del Doctor Carulla, sin número, que contará con 11 unidades escolares mixtas de Educación General Básica, tres unidades escolares de Educación Preescolar (párvulos), una unidad escolar mixta de Educación Especial y Dirección con función docente".

¹⁴⁰⁴ Orden, de 22 de agosto de 1980, por la que se modifican centros públicos en la provincia de Gerona. Op. cit. Pàg. 26888.

"Municipio: Arbucias. Localidad: Arbucias. Código de Centro: 17000160. Denominación: «Colegio Público». Domicilio: Paseo Doctor Carulla, sin número. Régimen de provisión ordinario. Supresiones: Una mixta de EGB y una Dirección con función docente. Composición resultante: 10 mixtas de EGB, tres de Párvulos, una mixta de Educación Especial y una de Dirección con curso".

La primera mestra del centre fou M. Cristina-Lurdes Huici.¹⁴⁰⁵ Hi estigué deu anys, durant el període 1969-1979. El MEC pagava el sou de la mestra i de la monitora ajudant se n'encarregava l'Asociación Local de Cabezas de Familia. Aquell primer curs 1969-1970 tingué només cinc alumnes de la població d'Arbúcies: en Martí, en Josep, en Jordi, la M. Carme i en Joaquim Ball-llosera —el fill de Pere Ball-llosera—.

La primera ajudant (monitora educadora) fou Maria Carme Ribera i Ferrer. Tenia 17 anys. Tot i els esforços per poder iniciar aquesta experiència d'atenció a infants i joves amb discapacitats, els començaments no estigueren mancats de dificultats. Hi va haver un moment en què van haver de comunicar a M. Carme Ribera que no podien continuar pagant-li el sou. M. Carme Ribera va decidir continuar malgrat aquest contratemps. Al cap d'uns dies, un donatiu anònim feia front a les despeses que li suposava a l'Associació el pagament de l'educadora.

M. Carme Ribera es casà l'agost 1977 i se n'anà a viure a Barcelona. Deixà la feina a Arbúcies. Va ser substituïda per Montserrat Blasi, que venia als matins, i Margarida Gudayol, que venia a donar el dinar als alumnes, juntament amb la mestra, i es quedava a les tardes. Finalment, Margarida Gudayol treballarà a jornada completa, quan Montserrat Blasi també plega, ja que aquesta era una feina ocasional que havia trobat, era mestra i finalment anà a treballar a Figueres.

¹⁴⁰⁵ La germana de M. CRISTINA-LURDES HUICI —*Pilar Huici*— l'estiu de 1969 va participar com a monitora per al grup de nenes amb discapacitat —com a obligat compliment que suposava el Servicio Social— en les colònies que l'associació Àngelus estava duent a terme per a nens, de l'1 al 15 d'agost; i per a nenes, del 16 al 31 del mateix mes a la primera planta del pavelló de Sant Josep, dins el complex de l'Hospital d'Arbúcies que regentaven les germanes hospitalàries i que encara no estava llest per acollir-hi l'aula Jesús Infant. Havia preferit fer d'aquesta manera el Servicio Social que no a través d'altres opcions que se'ls presentava a les noies per aquell temps, com podien ser els menjadors de l'Auxilio Social, les prefectures de la FET_JONS, tallers, oficines, etc. La persona que havia contactat amb la germana de M. Cristina-Lurdes Huici era Paquita Desvilar, vda. Diví, de l'Associació Àngelus de Girona. Per aquell temps, M. Cristina-Lurdes Huici treballava a la guarderia Sant Ramon Nonato de l'Auxilio Social que hi havia a Montjuïc de Girona. Aquell mateix estiu es va morir Josep Maria Prat, advocat i procurador. Havia estat delegat provincial d'Auxilio Social de 1941 a 1969, regidor a l'Ajuntament de Girona (1939/42) i diputat gestor (1942/44), entre d'altres càrrecs i ocupacions lligades amb el Movimiento, i havia ingressat a la FET-JONS l'any 1939. Era una persona "lligada" amb el Magisteri Gironí perquè va formar part de la comissió encarregada de la depuració dels mestres. La filla de Josep Maria Prat treballava com a mestra a Madrid. A la mort del seu pare, i per no deixar sola la seva mare, es trasllada a Girona. La plaça que ocupava M. Cristina-Lurdes Huici a la guarderia de Montjuïc, de la nit al dia, va ser per a la filla de Josep M. Prat (era, com funcionaven "les coses"). Es va quedar sense feina. Per part de la delegació del Ministerio de Educación y Ciencia a Girona hi hagué la promesa que la primera vacant que sortís seria per a ella. I així va ser. A l'aula Jesús Infant buscaven una mestra, a través de Paquita Desvilar (que per tant coneixia la germana de la M. Cristina-Lurdes Huici) es van posar en contacte amb el delegació gironina del Ministerio de Educación y Ciencia. M. Cristina-Lurdes Huici seria la primera mestra de l'aula Jesús Infant. L'any 1979 deixaria l'aula Jesús Infant per anar a Caldes de Malavella (1979/80); seguí el centre de la població de Tordera (1980/84), on aprofità per especialitzar-se en educació infantil el curs 1983/84. L'any 1984 va fer les pràctiques com a parvulista al centre Migdia de Girona; l'any 1985, anà al centre Carme Auguet de Pont Major; i finalment, el 1992, va anar al centre El Veinat de Salt, on es jubilà com a mestra l'any 2001.

Margarida Gudayol va estar al centre des de l'any 1978 fins al 2001, en què es va jubilar; en aquests darrers anys només ha treballat per l'Associació Montseny-Guilleries.

El 26 de desembre de 1971 es va celebrar una vetllada, en el Círculo Bredense, a la població veïna de Breda. L'ocasió va servir, a més de recaptar fons per a l'escola, per presentar la nova adquisició que havia fet el centre: Una furgoneta per al trasllat dels alumnes. L'adquisició es va fer gràcies a un generós donatiu de 150.000 pessetes que l'aleshores governador civil, Victorino Anguera, havia destinat a l'associació l'agost anterior, a benefici del centre. Pere Ball-llosera recorda el dia que van anar a trobar el governador perquè necessitaven comprar una furgoneta:

"[...] ens va rebre. Quan li vam demanar si ens podia ajudar es va quedar una estona sense dir res, pensatiu, reflexionant o ves a saber què [...] De cop i volta ens diu: —Miren, yo tengo dinero guardado en este cajón de mi mesa —senyalant un calaix que tenia tancat a la taula del seu escriptori—. Es el dinero del «Paro» pero como que en Gerona no tenemos «paro» lo podemos destinar para lo que ustedes me piden. I així va ser. Recordo que quan el governador va parlar d'això del «paro» jo no en tenia idea de que era això. Valga'm Déu!".

Fins aleshores el centre només s'havia pogut fer càrrec de l'alumnat d'Arbúcies. La vetllada del desembre de 1971 fou també una magnífica manera de donar a conèixer el centre a la població de Breda, malgrat la poca assistència de veïns d'aquesta població a l'acte. S'encarregà de fer-ho la mestra del centre M. Cristina-Lurdes Huici, a petició del mossèn de Breda Salvador Jué, que feia de mestre de cerimònies. Tornant de les vacances de Nadal, la mestra M. Cristina-Lurdes Huici es va trobar l'aula plena de material. El poble de Breda havia respost amb gran entusiasme a la petició que se'ls havia formulat. M. Cristina-Lurdes Huici ens comentava: "[...] vam tenir la sensació que la població de Breda s'havien sentit malament de no haver assistir a l'acte i van voler compensar-ho d'alguna manera [...] jo no havia vist mai tant de material. Realment havien passat els Reis de l'Orient a l'escola, i ho havien fet de la mà de la gent de Breda".

El primer conductor de la furgoneta fou Mateu Noguera Climent ("el Xic Farigola"), que estava jubilat i que feia el servei de transport dels nens i nenes del centre d'una manera altruista —tot i que l'Associació, en les diferents èpoques, li compensava els seus serveis amb un petit ajut econòmic. També l'havia ajudat la seva esposa, Maria Delmàs, que també va arribar a fer d'acompanyant. Aquesta

furgoneta va durar fins al curs 1977-1978. Es va fer vella aviat, ja que havia de recórrer prop de 200 quilòmetres diaris. Els *motors* de l'època no donaven per a més. Mateu Noguera morí el 16 d'agost de 1977. Algunes de les persones que van fer el transport dels alumnes a la mort de Mateu Noguera foren Jaume Pla, Pere Espelt, Tomàs Maynou, Pedro Díez i també alguns membres de l'Associació de manera esporàdica. A principis dels noranta es va regularitzar definitivament el servei. A part del servei de transport, hi havia el servei de cuina, que era a càrrec de les mateixes germanes hospitalàries de la Santa Creu.

Fins al juliol de 1977, l'aula Jesús Infant va estar regentada per l'Asociación Local de Cabezas de Familia. De fet, l'Asociación Local de Cabezas de Familia es va dissoldre formalment el 1976, tot i que funcionava amb la presidència provisional de Xavier Puigdevall, president; Jaume Soms, vicepresident; Joan Antón Díez, secretari, i Joan Ribera, tresorer. Tenia sentit crear una entitat pròpiament dirigida i gestionada per famílies afectades, ja que de l'antiga Asociación Local de Cabezas de Familia, Pere Ball-llosera era pròpiament l'únic pare afectat. A més, els problemes econòmics s'amuntegaven i feia falta que hi hagués una associació creada amb l'única finalitat d'atendre les persones amb discapacitat. Així ho assenyalava l'Asociación Local de Cabezas de Familia en la memòria de final de curs 1977-1978:

"[...] el déficit que se arroja año tras año es necesario cubrirlo con muchas dificultades a través de donativos particulares, postulaciones por las calles, colectas parroquiales, venta de Lotería de Navidad, actividades benéficas... etc. que cada vez resultan más dificultosas de superar económicamente. Calificamos de «muy precaria» esta situación, que de ningún modo puede considerarse como solución, ni que sea provisional, al problema de la subnormalidad. Creemos indispensable la creación de un Organismo específico y competente que asumiera plenamente toda la problemática de la Educación Especial, tanto en el aspecto social como en el económico".¹⁴⁰⁶

Al llarg del juliol de 1977 i l'any 1978 es va crear una comissió específica per poder gestionar el centre. La nova Asociación Pro Subnormales Montseny-Guilleries, amb els estatuts aprovats pel Govern Civil l'11 de setembre de 1978, va assumir la tutela i l'administració de l'aula d'educació especial. Tenia per objecte, "[...] el fomento de la asistencia, recuperación y enseñanza de los niños deficientes mentales de la Comarca de la Mancomunidad «MONTSENY-GUILLERIES», así como promover, orientar e impulsar el movimiento asociativo pro-subnormales, con el fin

¹⁴⁰⁶ Memoria del Colegio Especial Comarcal Jesús Infant – Arbúcies (Girona) (1 de març de 1978). Font: FAMG.

de conseguir la solución de los problemas que afectan a los mismos y a sus familias".¹⁴⁰⁷

Per tant, havent desaparegut l'Asociación Local de Cabezas de Familia, el referent a Arbúcies i comarca en l'atenció i cura de les persones amb discapacitats fou la nova associació, de la qual el juny de 1978 s'havia creat una comissió gestora de què formaven part Pere Ball-llosera Dalemus, president; Rafael Molina Hermoso, vicepresident; Xavier Puigdevall Puigmasdevall, secretari; Miquel Canals Gudayol, tresorer, i els vocals Miquel Barnola Calls, Francisco Llinares Navarro, Josep Samón Saurí, Joan Timoneda Juanhuix, Joaquim Andrés Torrent, Rafel Caralt Puntí, Ramon Satorra Huguet, Joan Peiró Bonany. L'any següent, el juny de 1979, es creava la primera junta directiva, presidida per Pere Ball-llosera. La junta es constituïa amb representants de les diferents poblacions de la subcomarca: representants d'Arbúcies, Pere Ball-llosera Dalemus, Jordi Massaguer Pla, Joaquim Bohils Massó i Xavier Puigdevall Puigmasdevall; representants de Breda, Josep Samón Saurí i Joaquim Andrés Torrent; representants d'Hostalric, Rafel Molina Hermoso i Miquel Barnola Calls; representants de Sant Hilari Sacalm, Neus Costa i Francesc Linares Navarro, i representants de Massanes, Pilar Boix. La nova associació també s'encarregarà del sou de l'educadora.

Al centre, a més de la mestra, el sou de la qual fou a càrrec del MEC des del primer moment, i la monitora ajudant, a càrrec l'Associació, es feia un seguiment de casos i una atenció psicopedagògica a càrrec dels psicòlegs Manel Palahí i Manoli Fernández el curs 1977-1978, i del 1978 al 1980, solament de Manel Palahí, el qual —com hem assenyalat al llarg d'aquesta recerca— a més d'haver estat un dels referents gironins en l'àmbit de l'educació especial en aquest període, fou un dels iniciadors del centre Mare de Déu de l'Esperança avui centre Ventijol a Blanes i comarca (i en una etapa posterior, fou un dels impulsors de la diversificació de serveis i clarificació de les funcions i objectius pedagògics), A partir de 1980, esporàdicament Manel Palahí atindrà casos de manera puntual.

El curs 1977-1978 l'aula Jesús Infant havia consolidat, per als quinze alumnes que atenia (cinc nenes i deu nens) en edats compreses entre els 6 i els 21 anys, els serveis següents:

¹⁴⁰⁷ Artículo 3. Estatutos de la Asociación Pro Subnormales Montseny-Guilleries (1978). Font: FAMG.

- Iniciació preescolar i escolar durant 185 dies anuals d'escolaritat, segons el calendari oficial del Ministeri per a aquell curs.
- Teràpia ocupacional: treballs manuals, dibuix, escenografia, etc.
- Departament de treball social
- Departament de psicologia i psiquiatria
- Servei de transport comarcal diari dels alumnes
- Servei de menjador
- Servei d'infermeria (es tractava del mateix servei que oferia l'Hospital)

En el període 1979-1993 l'Associació tingué quatre presidents: Pere Balllosera Dalemus, Xavier Puigdevall Puigmasdevall, Montserrat Soler Canaleta (esposa de Quim Pintu, actual director gerent de l'Associació Montseny-Guilleries), i Agustí Guinart i Alonso. Des del 1993 fins a l'actualitat, els presidents i presidentes de l'entitat han estat Carme Torelló López, Martí Robert i Massanas (la seva esposa és Núria Tort, que fou mestra de l'aula Jesús Infant), i M. Dolors Gómez i Torres, que ho és des del gener de 2004.

El 1979 plegà la mestra M. Cristina-Lurdes Huici i la substituï Carme Camps i Casas, de Lloret de Mar, que hi estigué fins al curs 1984-1985.

L'escola acollia infants amb discapacitats procedents de les poblacions d'Arbúcies, Breda, Hostalric, Sant Hilari, etc. En certa manera, permetia cobrir tota una zona de la comarca de la Selva que quedava força apartada de la zona d'influència del centre d'educació especial de Blanes. El mes d'agost de 1979, l'Ajuntament d'Arbúcies va cedir un local d'uns 80 m² amb instal·lació de llum i aigua. Sota la direcció de la monitora Carme Riera Casadesús es va adequar l'espai (es va adaptar un local del Col·legi Lliure Adoptat (CLA) precursor de l'actual IES Montsoriu). L'any anterior en uns espais de l'aula Jesús Infant s'havien dut a terme pràctiques entorn del treball manual. Finalment, el 1980 es va posar en marxa un pretaller per donar sortida als alumnes grans que, una vegada acabada l'escolarització, tenien greus dificultats per integrar-se en el món laboral. Més tard s'ubicà al carrer Pietat, 6.

El curs 1984-1985, el Departament d'Ensenyament va crear la plaça d'una mestra, M. Antònia Benavent, que tenia a càrrec les hores d'integració dels alumnes

amb discapacitat, la resta de l'horari feia classes de suport per als alumnes escolaritzats a l'aula ordinària, tot i que anteriorment aquesta tasca també l'havia dut a terme la mestra Palmira Peracaula. Aquesta mestra acompanyava els alumnes a les classes com a reforç. Aquest mateix any va començar Núria Tort, que era pròpiament la responsable de l'aula Jesús Infant. El procés d'integració dels alumnes s'havia iniciat el curs 1982-1983. Els criteris que s'havien seguit, per part de l'escola, a l'hora d'iniciar i continuar un procés d'integració, eren els següents:

- a) El primer objectiu és la sociabilitat amb el grup-classe.
- b) Per trobar el curs al qual s'escau la integració es mira el nivell maduratiu del nen d'e.e.
- c) S'ha mantingut el curs amb el qual han començat la integració per facilitar-los la coneixença a ells i a la resta de nens del curs al qual s'integren. El concepte aprenentatge no es té en compte.
- d) Aquest curs s'ha iniciat el desplaçament autònom dels nens, que van sols i tornen sols de l'aula a l'escola.
- e) Hem procurat no posar dos nens d'integració en el mateix grup per evitar que es relacionin només entre ells i no s'esforcin a conèixer els nens de la classe.
- f) A part, sempre que hi ha hagut una activitat de festa: Carnestoltes, Tot Sants, etc. hi hem participat tota l'aula.
La mestra de l'aula d'e.e. forma part de la comissió de festes. Aquest curs s'han programat les colònies també conjuntes.
- g) Cal un pas previ d'informació al grup-classe sobre el nen que s'hi ha d'integrar.
No sobre protegir-lo, no parlar-los amb gestos, etc."¹⁴⁰⁸

Al final del curs 1985-1986, l'acta del claustre del 23 de juny de 1986 recollia la possibilitat que aquesta aula d'educació especial es traslladés pròpiament a l'edifici del centre Dr. Carulla. Ho havien plantejat les mestres d'educació especial i la psicòloga de l'EAP, Marina Batlle. Les escoles públiques d'Arbúcies al llarg del segle XX havien ocupat diferents edificis. El primer d'aquests data de l'any 1865; el segon, del 1916, en què es construïren les *escuelas nacionales* amb el suport del Dr. Valentí Carulla Margenat, que havia estat rector de la Universitat de Barcelona i que estava lligat a la població perquè tenia una casa d'estiueig a la població veïna de Viladrau; el 1937, en plena etapa republicana, es construïren les noves edificacions; la darrera edificació del Colegio Nacional de EGB Dr. Carulla, avui CEIP Dr. Carulla, data de l'any 1976. El curs 2002-2003 el centre va celebrar el 25è aniversari de l'actual edifici. La Llei general d'educació i disposicions conseqüents — en especial l'Ordre de 14 d'abril de 1976¹⁴⁰⁹— van establir la denominació de *Colegios Nacionales de EGB* per als antics *colegios nacionales de enseñanza*

¹⁴⁰⁸ CP Dr. Carulla. Criteris que s'han seguit a l'hora d'iniciar i continuar un procés d'integració (13 de gener de 1987). Font: ASSTTEG.

¹⁴⁰⁹ CENTROS DE EDUCACIÓN GENERAL BÁSICA. Clasifica como Colegios Nacionales los de Enseñanza Primaria y las Escuelas Graduadas con 8 o más unidades escolares en funcionamiento. BOE núm. 110 (7 de maig de 1976). Pàg. 8894.

primaria y escuelas graduadas amb vuit o més unitats escolars en funcionament, i es va ignorar l'existència de les *escuelas mixtas, unitarias i petites graduades*.

El curs 1985-1986 l'aula Jesús Infant atenia onze alumnes en edats compreses entre els 5 i els 16 anys. La responsable d'aquesta aula era Núria Tort.

Amb la intenció de traslladar l'aula Jesús Infant al mateix edifici on estava l'escola pública, al principi del curs 1986-1987 es va tornar a plantejar la problemàtica. El claustre del centre Dr. Carulla ho va acceptar. En les diferents reunions i trobades que es van mantenir al llarg del mes d'octubre de 1986 amb l'aleshores inspector de la zona i ponent d'educació especial, Andreu Otero i Triola —que va donar molt d'impuls a tot aquest treball—, el Consell Escolar del centre Dr. Carulla, l'EAP de la zona, l'Ajuntament i l'Associació Montseny-Guilleries es va acordar tirar-ho endavant. Es feren obres d'adequació que s'iniciaren a mitjan desembre. A principis del segon trimestre de 1987 es va fer definitivament el trasllat dels alumnes i professores. La mestra Núria Tort, responsable de l'aula, va ser qui va fer la transició de l'aula dins el complex de l'Hospital a les noves dependències dins el centre Dr. Carulla. L'Asociación Pro Subnormales Montseny-Guilleries continuà pagant el sou d'una persona monitora ajudant fins al curs 1991-1992. Margarita Gudayol, que era l'educadora, es queda al taller ocupacional de l'Associació Montseny-Guilleries, i l'educador —pagat aleshores pel Departament d'Ensenyament— serà Manel Bonfill. Fins al 2004, Manel Bonfill treballa a l'actual CEIP Dr. Carulla atenent tots els alumnes amb necessitats educatives especials atesos dins el centre ordinari. Morí l'any 2004, després d'una llarga malaltia.

A l'assemblea general extraordinària de l'Asociación Pro Subnormales Montseny-Guilleries, núm. 501 de la secció 1a del registre de Girona, en data 1 de juny de 1990 va acordar modificar els estatuts de l'any 1978 i alhora modificar la denominació. Des d'aquell moment, l'entitat passà a denominar-se Associació Montseny-Guilleries pro Ajut als Deficients. Aquest mateix any es va posar en funcionament el centre especial de treball amb quatre treballadors disminuïts. El centre estava destinat a adults amb discapacitat amb més d'un 33 % de disminució i menys d'un 70 %, amb capacitats per a dur a terme tasques laborals. El 1993, el Centre d'Atenció a Disminuïts (CAD) va fer les valoracions dels adults amb una discapacitat més elevada i concedeixen inicialment tretze places per a centre

ocupacional. El març de 1994 van crear el servei de llar residència. Inicialment van començar a utilitzar aquest servei quatre usuaris.

Després de la mestra Núria Tort, que, tot i que va restar al centre Dr. Carulla com a parvulista, va deixar l'aula Jesús Infant a finals del curs 1986-1987, la responsable de l'aula fou Dolors Gispert, que hi romandrà fins al curs 1987-1988, i que feia el suport dels alumnes de l'escola que tenien alguna dificultat però no anaven a l'aula d'educació especial i de la integració dels alumnes restants. Des del curs 1988-1989, la mestra fou Rosa Maria Cascajo, que hi restà fins al tancament de l'aula. En els darrers temps hi havia alumnes amb trastorns greus del desenvolupament (TGD) —psicosi i autisme— que complicaven molt l'atenció dins l'espai, l'aula i la convivència dins el centre.

L'aula Jesús Infant va desaparèixer el 1993. Per tant, fins al curs 1992-1993 va ser un annex dins el mateix centre. A partir de llavors els alumnes o bé restaven integrats dins els respectius cursos d'educació infantil o primària o bé havien d'anar al centre Ventijol de Blanes (el centre de Caldes de Malavella seria centre específic fins al 1995) o a altres centres o institucions especialitzades de fora de la comarca. L'evolució del percentatge d'alumnes amb discapacitats escolaritzats en centres ordinaris a partir de l'any 1984 amb la publicació del Decret 177/84,¹⁴¹⁰ de 17 d'abril, sobre l'ordenació de l'educació especial per a la seva integració en el sistema educatiu ordinari, va anar en augment, de manera que passà del 60,1 % el curs 1986-1987, al 66,9 % el curs 1994-1995. La cota més alta d'integració fou en el període 1986-2000. El tancament de l'aula Jesús Infant va coincidir amb aquest període de màxima integració escolar dels alumnes amb necessitats educatives especials.

El nombre d'alumnes que han atès al llarg d'aquests anys ha estat un condicionant a l'hora de créixer com a centre i és per això que sempre s'han mantingut primer com a aula annexa fora del centre Dr. Carulla i posteriorment dins el centre ordinari fins a la seva desaparició com a tal. El nombre d'alumnes atesos al llarg d'aquests anys ha estat vertaderament la causa que l'aula d'educació especial Jesús Infant no hagi crescut com a centre i hagi seguit el mateix camí que han fet altres entitats i associacions gironines nascudes en el mateix període.

¹⁴¹⁰ Decret, 117/1984. Op. cit.

El 1990 l'Associació Montseny-Guilleries havia iniciat tota una sèrie d'actuacions per a la construcció d'un edifici destinat a centre ocupacional. S'inaugurà el 13 de maig de 1993. L'edifici, que està situat dins el complex de la zona escolar, al costat mateix de la llar infantil El Jardinet i del CEIP Dr. Carulla, en un espai cedit pel mateix Ajuntament d'Arbúcies, es va finançar amb aportacions d'entitats municipals dels ajuntaments de poblacions com Arbúcies, Hostalric, Breda, Riells, Massanes, Sant Feliu de Buixalleu, Fogars de Tordera i Sant Hilari Sacalm, la Diputació de Girona, el Departament de Benestar Social, el Consell Comarcal de la Selva, i fundacions com l'ONCE, "la Caixa", Roviralta i, per suposat, la mateixa Associació Montseny-Guilleries.

Es crea, gairebé paral·lelament a la construcció del centre ocupacional, el servei d'habitatge, alhora que l'any 1994 es posa en funcionament una llar residència per a persones amb problemàtica familiar. L'any següent, en l'assemblea extraordinària celebrada el 13 de maig de 1995 per l'Associació Montseny-Guilleries, es va prendre l'acord de sol·licitar al Ministeri de l'Interior la "Declaración de Utilidad Pública", que aconseguiren el 29 d'abril de 1999.

El 2005 editaven un llibre,¹⁴¹¹ coordinat per Dolors Pallarols, directora tècnica i educadora del centre ocupacional, i Quim Pintu, actual director gerent de l'entitat, que mostrava amb fotografies i textos l'evolució de l'Associació Montseny-Guilleries des del 1968 fins al 2005.

Avui, l'Associació Montseny-Guilleries atén uns trenta-sis usuaris adults amb discapacitat psíquica de la subcomarca de la Selva interior. El centre està dividit en dues grans àrees: una àrea productiva amb el servei del centre especial de treball (CET) amb activitats com poden ser la neteja viària, la jardineria, el servei mediambiental, la neteja de locals i pàrquings, la desratització i desinsectació, el mobiliari urbà, el servei de bugaderia, manipulats, repartiment de publicitat, circulars i cartes; i l'àrea social, amb el centre ocupacional Montsoriu (CO) i la Llar Residència Montseny-Guilleries. Bàsicament, els usuaris provenen de les poblacions veïnes d'Anglès, Amer, Arbúcies, Breda, la Cellera de Ter, Hostalric, Osor, Sant Celoni, Santa Coloma de Farners, Sant Feliu de Buixalleu i Sant Hilari Sacalm.

¹⁴¹¹ PALLAROLS, D.; PINTU, Q. (2005). *Associació Montseny-Guilleries. 1968-2005*. Girona: Associació Montseny-Guilleries.

Omplen un important buit atenent l'anomenada subcomarca de la Selva interior, àrea d'influència de la població d'Arbúcies.

Precisament des de l'any 1993, en què va desaparèixer l'aula Jesús Infant, alguns alumnes amb necessitats educatives especials derivades de deficiències greus han estat escolaritzats en el centre Ventijol de Blanes, únic a la comarca, amb al greuge que significa desplaçar aquests infants a una distància d'uns quaranta quilòmetres, que és la que separa les poblacions d'Arbúcies i Blanes, o més quilòmetres si tenim en compte la resta de poblacions veïnes, ja que el municipi d'Arbúcies —i poblacions veïnes força disseminades— tot i formar part de la comarca de la Selva, està força allunyat del sector marítim de la comarca, atès que està situat a l'est del massís del Montseny, a la Vall d'Arbúcies.

2.2.8.El Centre d'Educació Especial Mare de Déu del Carme–Els Joncs-,¹⁴¹² a Sarrià de Ter (Gironès)

2.2.8.1. El Centro Médico Psicopedagógico, a Fornells de la Selva (La Selva)

Hem de situar els inicis del centre d'educació especial Nostra Senyora del Carme de Sarrià de Ter com una continuació de la tasca iniciada pel Centro Médico Psicopedagógico, que començà les seves activitats com a centre privat a Fornells de la Selva (Gironès) a primers de juliol de l'any 1973.¹⁴¹³

El centre va néixer com a resultat de les inquietuds manifestes que metges, psicòlegs, paidopsiquiatres, neuròlegs i logopedes havien constatat sobre el fet que nens amb defectes sensorceptius, tot i tenir un nivell mental límit, tenien certes dificultats escolars i d'adaptació tant en l'entorn escolar com familiar. Quina tipologia d'alumnat atenien en aquest centre? Tal com apunta un document del mateix centre:

“Se trata de niños con inteligencia normal-media o normal alta (Coeficiente Intelectual igual o mayor a 80), pero que presentan deficiencias en su lenguaje oral

¹⁴¹² Resolució EDC/3548/2004, de 16 de desembre, per la qual s'autoritza la modificació d'obertura del centre docent privat Nostra Senyora del Carme, de Sarrià de Ter. DOGC núm. 4.291 (30 de desembre de 2004). Pàg. 26670.

En aquesta resolució del director dels Serveis Territorials a Girona, s'autoritza el canvi de denominació específica, que passava a ser Mare de Déu del Carme a partir del curs 2004-2005.

¹⁴¹³ “Ya funciona en nuestra ciudad el Centro Médico Psicopedagógico”. *Los Sitio* .(5 de juliol de 1973). Pàg. 4.

o escrito, en su psicomotricidad o en una deficiente integración afectivo familiar o escolar.

Es evidente que estos niños, con las deficiencias señaladas, no pueden seguir el ritmo de los demás niños en una escolaridad normal y consiguientemente avocan en un retraso escolar.

De aquí que la finalidad primordial del Centro sea la recuperación de estos niños en plazos de tiempo relativamente cortos para que mediante un tratamiento psico-pedagógico adecuado puedan volver a integrarse de forma efectiva en los centros normales de E.G.B.

Por otra parte, la necesidad de este Centro es clara de cara a potenciar al máximo cierto tipo de niños que sin que pueda considerárseles subnormales, será muy difícil, y en algunos casos imposible que puedan seguir una escolaridad normal.¹⁴¹⁴

Es plantejava el tema de la seva *recuperació* —en termes propis de l'època—, ja que els cursos específics que hi havia en aquells moments eren força complexos i requerien la col·laboració de diferents especialistes. Hem de tenir en compte que a les comarques de Girona no hi havia cap centre específic de característiques semblants a les d'aquest centre. No hi havia, per la situació del moment, un centre que donés cabuda a una tipologia d'alumnes que es trobaven dins els "límits": els alumnes *borderline*, és a dir, aquells alumnes que estaven entre el 70 i el 80 segons l'escala de Binet, i entre el 70 i el 85 en l'escala de Wechsler. El Departament d'Ensenyament considerava els alumnes "límits":

"[...] aquells alumnes que —amb independència de l'etiologia de les seves dificultats— poden seguir una programació que inclou els nuclis fonamentals del currículum ordinari (encara que el seu ritme d'aprenentatge sigui lent en gairebé totes les àrees), però, generalment, necessiten —en determinats continguts curriculars—activitats significativament diferents de les que duen a terme la majoria dels alumnes de la seva classe. En aquest grup es poden incloure els alumnes que alguns anomenen «deficients lleugers»; per a aquests, es pot preveure una major proporció d'activitats diferenciades que d'ordinàries, tot i que poden aprendre aspectes bàsics del currículum. Tots ells, al llarg de la seva escolaritat, encara que no en totes les activitats, necessiten professionals i programes especialitzats".¹⁴¹⁵

Per tant, amb aquesta perspectiva, es va aconseguir un edifici en un entorn natural a la població de Fornells de la Selva (prop de l'Hotel Fornells Park). Es va establir un equip molt cohesionat de diferents especialistes, liderats per Albert Casellas, neuròleg, que actuaven sota una codirecció compartida per Joaquim Vila Palop, psicòleg infantil; Isabel Casanovas, paidopsiquiatra; Maria Elisa Salse, logopeda; August Moret, rehabilitador, i Miquel González, psiquiatre infantil. Hi havia un equip de mestres especialistes format per la mateixa Maria Elisa Salse, que duia a terme la logopèdia; M. Àngels Omedes, Esperança Pèlach (més

¹⁴¹⁴ Font: FCEEJ (1973-1977).

¹⁴¹⁵ Proposta del grup de treball departamental sobre educació especial – Departament d'Ensenyament (9 de febrer de 1990). Font: ASSTTEG.

endavant treballà al centre Mater Dei i avui, des de l'agost de 2005, està jubilada de l'ensenyament), Josep M. Bosch, Dolors Ferrer (que en seria la directora anys més tard, ja com a centre Mare de Déu del Carme), M. Isabel Caldes, Pep Targa¹⁴¹⁶ i Francesc Targa. Les mestres Rita Grau i Maria Elisa Salse s'encarregaven de l'atenció educativa dels alumnes amb discapacitats auditives. Fou en aquest centre on s'inicià la integració escolar de l'alumnat sord a l'escola ordinària.

Es va plantejar com un centre pilot, ja que en aquells moments no n'hi havia cap altre a tot Espanya amb característiques semblants. Tenia capacitat per a setanta alumnes, amb la particularitat que les sessions de treball només es feien durant part de la jornada, ja que aquests alumnes estaven escolaritzats en centres educatius —tant especials com ordinaris— de les comarques de Girona (bàsicament de la rodalia de Girona capital) amb qui es treballava de manera compartida, tot i que en alguns casos l'atenció per part d'aquest centre era a horari complet. A la pràctica, el centre estava obert tot l'any, i només tancaven en dates festives assenyalades. Als alumnes només se'ls permetia fer festa com a màxim una setmana l'any. Així mateix, el centre, per mitjà dels seus professionals, donava atenció a adults laringotomitzats, afàsics, etc. en hores en què no hi havia infants.

El centre disposava d'equipaments molt moderns: una sala per a les audiometries,¹⁴¹⁷ circuits tancats de televisió per dur a terme treballs amb nens amb trastorns de conducta, sales per a entrenament auditiu, equipaments audiovisuals, etc. Si per alguna cosa van apostar aquests professionals fou, veritablement, per la modernitat dels seus equipaments i instal·lacions.

El centre estava estructurat en diferents departaments: el de Psicologia i el de Pedagogia Terapèutica. I també tenia un Departament de Psicopedagogia, que coordinava l'elaboració del diagnòstic de l'alumne a partir del treball que realitzaven els serveis mèdic, psicològic i de pedagogia terapèutica del centre. Es plantejaven

¹⁴¹⁶ Un d'aquests professionals docents que tingué el Centro Médico Psicopedagógico fou Pep Targa i Benet, avui dia tècnic de l'ICASS. Va entrar a formar part de la plantilla del Centro Médico Psicopedagógico el primer trimestre del curs 1974/75. Hi estigué fins que el novembre de 1977 entrà a formar part de l'aleshores SEREM a Girona. Viurà dins aquest servei totes les transformacions que ha tingut l'Administració estatal i autonòmica a casa nostra, avui dia Institut Català d'Assistència i Serveis Socials (ICASS) de la Generalitat de Catalunya.

¹⁴¹⁷ Disposaven d'espais tancats i condicionats per dur a terme audiometries, és a dir, exàmens que tenien per objecte xifrar les possibles alteracions de l'audició en relació amb els estímuls acústics. Els resultats s'anotaven en un gràfic que s'anomena audiograma. Permet avaluar la capacitat auditiva de les persones.

mètodes de recuperació a partir de la logopèdia, la psicomotricitat i l'expressió. En cada àmbit hi havia un professional que, a partir del diagnòstic inicial, tractava d'individualitzar al màxim el tractament, segons la deficiència i la situació de cada nen dins la aquesta deficiència. També s'organitzava la cooperació de tots els tractaments, per tal de poder fer front al programa que s'havia de seguir.

Hi havia un treball intens amb les famílies dels alumnes que permetia orientar els pares i recomanar determinades pautes de conducta que calia tenir en compte d'acord amb la personalitat del nen; d'una manera o una altra, això era com donar continuïtat a la tasca que rebia al Centro Médico Psicopedagógico. Una de les primeres juntes de pares que es van constituir, i que ho féu abans que el Centro tanqués, estava formada per Joan Coll, president; Jordi Reyner, secretari; Josep Miquel Jarabo, tresorer, i els vocals Josep Sanchez, Jaume Xifra, Marcel Jormet i Mateu Ginés. El curs 1975-1976 va entrar a formar part de la junta Jaume Vidal. Vivia a Blanes, i durant els dos primers anys portava el seu fill cada dia a Girona. El 1976 s'estableix a Girona i aleshores decideix formar part de la junta de pares; acabà sent-ne el president i avui dia és el president de la Fundació Privada Els Joncs.

També foren molt importants els contactes que es van fer amb els centres on estaven escolaritzats els alumnes. De manera força periòdica es duïen a terme sessions de treball cada quinze dies. Fou un vertader treball compartit entre el Centro Médico Psicopedagógico i la resta d'escoles. Aquesta institució, a la vegada, estava estretament vinculada amb el Centre de Logopédie de Luxembourg. Quan es decideixen comprar els nous i moderns equipaments per a l'atenció dels nens i nenes amb discapacitat auditiva es decideix que abans de la compra se'n pugui veure i estudiar el funcionament. Maria Elisa Salse aconsegueix una beca d'estudi que li gestiona en aquell moment Enric Salesa i Batlle, de l'Instituto Auditivo Español, avui president de la Fundació Pedro Salesa Cabo per a la donació, entre altres activitats de la Fundació, de pròtesis auditives i serveis d'audiologia a persones de la tercera edat amb escassos recursos econòmics que les necessiten. Maria Elisa Salse estigué un curs escolar al Centre de Logopédie de Luxembourg. És en aquesta institució que té els primers contactes amb la BIAP.

El Centro Médico Psicopedagógico es va tancar el juliol de 1977.¹⁴¹⁸ Per què es va clausurar aquest centre? Maria Elisa Salse, que en fou la directora pedagògica, en dóna una explicació força entenedora per comprendre per què un centre que funcionava va haver de posar punt i final a la seva curta trajectòria:

“... hi havia posada una mirada en molt de futur ja que enteníem que l’atenció a certs nens era una atenció multidisciplinària, i que valia la pena muntar un centre on aquests infants poguessin estar escolaritzats en diferents modalitats d’atenció [...] tenir-lo obert del matí al vespre i donar servei de transport [...] vàrem haver de plegar perquè vàrem posar unes ràtios baixíssimes [...] van posar uns aparells molt bons [...] vam haver de fer suspensió de pagaments. [...] Anys més tard, quan vaig anar a treballar a l’escola pública, jo venia del centre médico on havíem procurat que els recursos fossin la base sòlida del tractament dels nens i quan trasllades això a l’escola pública en aquells moments, no ara, en aquells moments... doncs trobaves moltes mancances.. [...] el que preteníem amb el Centromédico era tant costós que no ho vam poder mantenir de cap de les maneres...”

Certament, quan la Maria Elisa Salse es reincorporà a l’ensenyament públic els canvis que hi trobà foren notables comparat amb el treball que havia estat duent a terme al Centro Médico Psicopedagógico de Fornells de la Selva. Tot i la suspensió de pagaments i el tancament del que havia estat el Centro Médico Psicopedagógico, es van poder quedar amb els moderns aparells per als sords que havien adquirit un temps enrere. Aquests aparells van passar a la nova seu, a la rectoria de la parròquia del Carme, i posteriorment al centre del Pont Major. Més endavant quedaren obsolets, com la majoria d’equipaments tecnològics, fruit del pas del temps (del curt pas del temps que suposa a un equipament d’aquestes característiques). Mai més —segons els seus professionals— disposaren d’uns equipaments tan avançats com els que el Centro Médico Psicopedagógico havia arribat a adquirir.

2.2.8.2. El Centre d’Educació Especial Mare de Déu del Carme, a Sarrià de Ter (Gironès)

A mitjan curs 1976-1977 el Centro Médico Psicopedagógico va traslladar-se a Girona, en uns locals que la parròquia del Carme va cedir a precari a l’Associació de Pares del Centro Médico Psicopedagógico. Es tractava d’un contracte de

¹⁴¹⁸ Tot i que el centre deixà de funcionar l’estiu de 1977, el seu tancament no surt publicat fins al DOGC núm. 443, de 15 de juny de 1984, a l’Ordre, de 16 de maig de 1984, per la qual s’autoritzava el cessament de les activitats de diversos centres docents privats, entre els quals figurava el Centro Médico Psicopedagógico de Fornells de la Selva (codi 17001358).

Ordre, de 16 de maig de 1984, per la qual s’autoritza el cessament de les activitats de diversos centres docents privats. DOGC núm. 443 (15 de juny de 1984). Pàg. 1600.

subarrendament que el Bisbat de Girona, a través de mossèn Pere Casals, regent de la parròquia de Nostra Senyora del Carme, feia a l'Associació de Pares de l'escola pel preu de 3.000 pessetes mensuals per dos anys; passats aquests anys, i en cas que interessés a les dues parts, el contracte es podia prorrogar i el preu del lloguer augmentaria d'acord amb l'augment del cost de la vida. Signà, per part de l'Associació, Jaume Vidal i Vidal, que n'era el president.

El juny de 1977, el gerent del Centro Médico Psicopedagógico va comunicar als pares que definitivament tancaven el centre i que estaven disposats a cedir la titularitat a l'Associació de Pares.

L'Associació de Pares va exposar el problema a la Delegación Territorial a Girona del MEC. Amb la cessió de la titularitat van rebre el suport i l'ajut de la Delegació i, amb la col·laboració de l'Associació de Pares d'Alumnes (reconeguda com a entitat jurídica), que n'assumia l'administració econòmica i la gestió d'ajudes, aquest nou centre inicià les activitats el curs 1977-1978.

El centre es va finançar a través de l'aportació de les famílies dels alumnes, la col·laboració del MEC amb la cessió dels professors d'EGB (estats) diplomats en educació especial, l'ajuda dels ajuntaments on van estar ubicats (primer a Girona i més tard a Sarrià de Ter), les subvencions de la Diputación Provincial de Girona i les subvencions de caixes, bancs i entitats. El Centro Médico Psicopedagógico va cedir la casa —que era de la seva propietat— a l'Associació de Pares, la venda de la qual els va servir per recuperar una bona quantitat de diners que destinaren a engegar el nou centre educatiu.

L'escola va rebre el nom de Centre d'Educació Especial Nostra Senyora del Carme. El nom del centre provenia de la parròquia que els havia cedit els locals. Hi ha hagut una nova reorganització del personal del centre, i l'ajuda del Ministeri arribà en forma de personal, ja que inicialment tingué una dotació estatal de quatre professors funcionaris del cos de mestres del MEC. Precisament, dos d'aquests professors, anys més tard van ser mestres a Mater Dei i en van ser directors en èpoques diferents: José Luis Saiz va ser director de Mater Dei en el període 1984-2003, i Josep Maria Martínez i Domínguez va ser cap d'estudis a Mater Dei dels anys 1985 a 2003, els darrers dos anys va exercir la direcció en funcions del centre per la baixa laboral del director, José Luis Saiz. Ha estat el director de l'actual

centre Font de l'Abella fins al 25 de desembre de 2005, data en què moria a Girona sobtadament. El director d'aquest nou centre Nostra Senyora del Carme fou José Luis Saiz fins l'any 1980 (curs 1979-1980). S'incorporà al centre Mater Dei l'octubre de 1980.

El curs 1978-1979 s'hi matriculen quaranta nens. El professorat estatal queda reduït a tres persones, en canvi l'Associació de Pares manté la mateixa plantilla de professorat i especialistes. El psicòleg, Miquel Pérez Soria, havia sol·licitat l'excedència voluntària del MEC. Des del novembre de 1974 es va fer càrrec del Departament de Psicologia del Centro Médico Psicopedagógico, i al tancament d'aquest centre va fer-se càrrec del Departament de Psicologia del centre Nostra Senyora del Carme.

Maria Elisa Salse, funcionària també del cos de mestres, que havia estat mestra a Mater Dei quan aquest centre encara era a l'antiga rectoria de Sarrià de Dalt, hi anà a treballar. No en seria, però, la directora. Hi havia una unitat de sords i hipoacúsics que en aquest període de 1978-1979 va ser traslladada al centre de sensorials situat al Pont Major, l'actual CEIP Carme Augustet. Maria Elisa Salse acabà com a mestra també d'aquesta unitat del Pont Major. En aquest mateix lloc coincidiren amb els alumnes amb deficiències sensorials (sords i visuals) que provenien del centre Mater Dei i que uns temps enrere havien estat provisionalment al grup escolar Pericot, i amb les seves mestres responsables: Francesca Juncà (sords) i Maria Rosa Puig (visuals). Inicialment, la responsabilitat d'aquesta nova unitat d'educació especial, al centre Carme Augustet, estava en mans de Francesca Juncà, fins que definitivament l'agafà M. Rosa, que era la mestra responsable dels deficients visuals al centre Mater Dei, i que el 1980 seria la primera directora del centre La Maçana.

Per tant, des del curs 1978-1979 el centre Ntra. Sra. del Carme fou considerat un centre de límits, com ho era —en part— el centre quan estaven a Fornells de la Selva.¹⁴¹⁹ Des del mateix centre, a través del gabinet de psicologia de què disposaven, es feien les proves i els estudis de casos per determinar si n'esqueia

¹⁴¹⁹ En un retall de premsa ("Exposició de treballs que han fet els alumnes". *Punt Diari*, de 23 de juny de 1979, pàg. 7), amb motiu d'una exposició de treballs que havien fet els alumnes, deixen dit que "Cal que aquests col·legis siguin potenciats. La idea del Ministeri de posar els nens en aules especials en col·legis normals pensem que no és tan bona com aquesta". Se'ns dubte, una afirmació que avui seria, del tot, discutible.

l'escolarització. El 1980 estableixen el primer ideari del centre, que en defineix la identitat en els termes següents:

"El Centro de Educación Especial Ntra. Sra. del Carmen, institución docente, promovido por la Asociación de Padres de Alumnos del Centro, constituye una Comunidad Educativa de Enseñanzas Especiales, de carácter público, formada por: ALUMNOS, PADRES Y PROFESORES, que busca para los alumnos una educación INTEGRAL mediante el desarrollo armónico de todos los calores humanos y cristianos, basándose en el derecho natural de toda persona a ser educada y a disponer de los medios necesarios para recibir educación de acuerdo con la declaración Universal de los derechos humanos. Además promoverá, actividades extra-escolares, a fin de conseguir, en acción combinada a la educación, una formación pre-profesional, que permita a los alumnos integrarse con una mayor preparación a la vida social."¹⁴²⁰

El paper de l'associació de pares té importància no només en els inicis d'aquest centre, sinó que al llarg dels anys hi manté vincles com a centre privat concertat, ja que aquest centre no es va fusionar dins la xarxa d'escoles específiques d'educació especial com feren altres centres com els de Figueres, Blanes, Palamós i Girona (Mater Dei). El 28 de març de 1980, la Delegació Provincial del MEC va concedir l'autorització prèvia per a la creació d'un centre no estatal d'educació especial.

L'alumnat prové bàsicament de tota la província de Girona, atès que és l'únic centre que atén l'ensenyament i l'educació dels "nens frontera", així com alguns casos d'inadaptació social o familiar. Des del curs 1979-1980 el creixement fou de l'ordre d'un 38 %. Hi havia saturació d'alumnat i les instal·lacions del carrer Alemanys no donaven per a més. A través de l'associació de pares es va fer una petició a la Delegació a Girona perquè els cedissin temporalment l'edifici Els Salesians, que recentment havia adquirit la Generalitat de Catalunya per impartir ensenyances de formació professional. Segons l'associació, "a on sembla que hi ha espai suficient, ens hi sigui facilitats els locals necessaris per poder continuar la nostra tasca, i atendre les noves matrícules que per al curs escolar 1981-82 es preveuen".¹⁴²¹ El centre Ntra. Sra. del Carme deixà, finalment, els locals de la parròquia del Carme a Girona el 1984. Aquests locals no reunien les condicions necessàries perquè el Departament d'Ensenyament donés l'autorització oportuna.¹⁴²²

¹⁴²⁰ Associació de Pares d'Alumnes del Col·legi de Ntra. Sra. del Carme (1981). Font: ASSTTEG.

¹⁴²¹ Centre d'Educació Especial Ntra. Sra. del Carme (10 de març de 1981). Font: ASSTTEG.

¹⁴²² L'autorització estava subjecta a la normativa que quedava regulada en el Decret 1855/1974, de 7 de juny, i el Decret 664/1973, de 22 de març, i disposicions concordants. Tot i així, se'ls havia concedit, de manera provisional, l'autorització durant els anys 1981-1984, a l'espera de trobar uns locals més adequats. La província de Girona tenia problemes per atendre tot el volum d'alumnes amb deficiències que s'havia generat en aquells anys i, per tant, des de

El 22 de setembre de 1983, els pares dels alumnes del centre, constituïts en societat cooperativa limitada, havien adquirit a l'empresa Torras Hostench, SA l'Agrupació Escolar Paulino Torres,¹⁴²³ quan l'empresa Torras Hostench estava en plena suspensió de pagaments.

S'estableixen definitivament en aquest edifici de les antigues escoles que tenia la fàbrica de paper Torres de Sarrià de Ter (l'antic col·legi Paulino Torres) i que havia quedat desocupat per la construcció de l'actual centre d'educació infantil i primària Montserrat a Sarrià de Ter el 1977. A sobre de l'escola hi havia el dispensari mèdic, i també hi vivien un grup de germanes religioses seglars que duïen a terme tasques socials a la mateixa població de Sarrià. El centre rebé l'autorització del trasllat i l'autorització definitiva¹⁴²⁴ d'Ensenyament de funcionament de sis unitats mixtes de pedagogia terapèutica amb cinquanta places escolars. La Setmana Santa de l'any 1984 van dur a terme el trasllat a la nova escola.

El nou centre fou inaugurat el dissabte 18 de maig de 1985, a les sis de la tarda, per part de Marta Ferrussola, esposa del Molt Honorable President de la Generalitat, Jordi Pujol i Soley.¹⁴²⁵ Assistiren a la inauguració pares d'alumnes, membres de l'associació, autoritats, etc. També hi era present el Dr. Lluís Folch i Camarassa. Josep Maria Jarque, cap del Servei d'Educació Especial del Departament d'Ensenyament, present en la inauguració del centre, en el torn de paraules que les autoritats dugueren a terme aquella tarda, parlà del moment i alhora féu un ferm elogi del Dr. Folch i Camarassa, també present a l'acte:

la Inspección de Educación Básica es van fer informes favorables a l'espera de la seva autorització definitiva. La primera autorització provisional de funcionament del centre quedà recollida en l'Ordre, d'1 de març de 1982, per la qual es concedeix autorització provisional de funcionament al centre docent privat d'educació especial Nostra Senyora del Carme. DOGC núm. 216 (21 d'abril de 1982, pàg. 963), i la darrera fou l'Ordre, de 29 de novembre de 1983, per la qual es prorroga l'autorització provisional de funcionament d'un centre d'educació especial per al curs 1983/84. DOGC núm. 298 (13 de gener de 1984, pàg. 71-72).

¹⁴²³ Pels volts dels anys cinquanta l'empresa Torras Hostench va dur a terme la construcció d'un grup d'unes 150 habitatges unifamiliars per als seus treballadors i creà dins la mateixa població de Sarrià de Dalt un important nucli de població. Es va construir una escola que fou inaugurada l'any 1954 i que es destinà només als fills dels treballadors. L'escola funcionà fins al curs 1976/77. El 12 de novembre de 1977 es van inaugurar les noves escoles de Sarrià, el col·legi nacional Montserrat. Una de les mestres d'aquest centre, Antònia Sabrià Frigola, seria acomiadada, i segons aparegué als mitjans de comunicació, per donar classes d'educació sexual en una època on gairebé tot era prohibit, i precisament la sexualitat estava totalment reprimida. Era el curs 1975/76, i aquest centre estava en boca de tothom.

¹⁴²⁴ Ordre, de 14 de març de 1985, per la qual s'autoritza el trasllat i l'autorització definitiva d'un centre docent privat d'educació especial. DOGC, núm. 537 (15 de maig de 1985). Pàg. 1299-1300.

¹⁴²⁵ "Marta Ferrusola inaugurarà el centre Els Joncs de Sarrià". *Punt Diari* (19 de maig de 1985). Pàg. 7.

"[...] I finalment voldria també dir que em sento molt content d'estar aquí avui perquè és una demostració clara que l'esforç d'uns pares, d'uns mestres, ens ajuda a nosaltres que estem a l'administració a dur a terme coses que són difícils des d'un despatx si no hi ha aquesta voluntat i aquesta aportació de tots.

I acabar també perquè em sento emocionat per un fet que potser molts de vostès no s'han adonat, però jo sí, i és, a part de la presència de la senyora Marta Ferrussola i a part de la presència de tots vostès, em sembla que aquí tenim entre nosaltres una persona que és, que ha estat i és l'espill de tots els educadors i de tots els pares amb nens amb problemes, al que tots els educadors hem tractat i estem tractant amb tots els pares, que és el doctor Folch i Camarasa.

Jo ho dic amb tota sinceritat no pas com a deixeble, perquè no puc ésser el seu deixeble, sinó simplement com a alumne perquè he après molt d'ell i em sembla que li devem tots un agraïment sincer."¹⁴²⁶

La mestra Dolors Ferrer i Montseny, que ja era mestra al Centro Médico Psicopedagógico des del juny de 1974 i que treballa també en aquest nou centre des dels seus inicis, va prendre el càrrec de directora el curs 1980-1981. Correspon a la direcció de l'escola, a més de les tasques que li són pròpies com a directora d'un centre educatiu, l'organització, coordinació i control de les activitats dels diferents departaments de l'escola: Departament de Logopèdia, de Psicologia i de Psicomotricitat, dos nivells d'estimulació precoç i cinc unitats d'educació especial. En l'actualitat continua a la direcció del centre.

El 2001 hi hagué un canvi en la titularitat de l'escola,¹⁴²⁷ que passà de l'associació de pares a ser Fundació Privada Els Joncs. Aquesta fundació, que és en unes naus situades al carrer Xunclà, 20 de Sarrià de Ter, el 1991 va comprar a Torras Papel el dret de reinversió o retracte que tenia pactat, per a usos pedagògics, amb l'Ajuntament de Girona (que en aquella època tenia annexionat el municipi de Sarrià) sobre un solar d'uns 10.000 m² que estava situat al camp dels Socs a Sarrià mateix. La idea de la Fundació era poder-hi instal·lar uns tallers i una residència per a gent gran.

La Fundació és actualment una entitat privada sense ànim de lucre, constituïda el 1991 per familiars i professionals que treballaven dins el món de la disminució psíquica des de 1974 a Girona, amb la finalitat de crear, desenvolupar i mantenir escoles d'educació especial, tallers i residències, i donar tota mena de suport per afavorir al màxim l'educació i la integració al món laboral i a la vida social de totes aquelles persones amb dèficit intel·lectual.

¹⁴²⁶ Agraïment al Sr. Jarque, jornada d'inauguració del nou centre Els Joncs (18 de maig de 1984). Font: FCEEJ.

¹⁴²⁷ Resolució, de 29 de gener de 2001, per la qual s'autoritza la modificació de l'autorització d'obertura del centre docent privat Nostra Senyora del Carme de Sarrià de Ter. DOGC, núm. 3353 (22 de març de 2001). Pàg. 4.214.

El 1995 la Fundació va crear el Centre Especial de Treball Els Joncs (CET), amb la finalitat de cercar la plena integració laboral i social dels nois i noies amb discapacitat intel·lectual. A part del Centre Especial de Treball, la Fundació també gestiona des de l'any 1999 el Servei Ocupacional d'Inserció (SOI).

El centre d'educació especial Ntra. Sra. del Carme s'ha conegut popularment amb el nom d'Els Joncs. Aquest nom, tot i que s'adquireix oficialment a través de la Fundació que es constitueix el 1991 i del Centre Especial de Treball constituït el 1995, prengué força i es féu popular entre familiars, amics i coneguts a mitjan anys vuitanta. La seva directora, Dolors Ferrer, així ho explicava: "El centre, des dels seus inicis a Fornells de la Selva, les ha hagut de passar magres. Han estat temps molt difícils. Hem tingut problemes de tota mena, però ens hem aixecat. Hem sabut respondre i tirar endavant. Com ho fan els «Joncs»,¹⁴²⁸ que després de cada riuada es tornen a aixecar com si no hagués passat res".

Un dels projectes més engrescadors que l'escola ha dut a terme al llarg d'aquests anys ha estat la realització de viatges de final de curs amb els alumnes més grans de 12 anys que han fet per diferents indrets, alguns d'ells força interessants. El primer d'aquests viatges es dugué a terme el curs 1982-1983 i anaren a les Illes Canàries (estigueren una setmana a l'illa de La Palma de Gran Canària i una altra setmana a Santa Cruz de Tenerife); el curs 1985-1986 van anar a Itàlia; el curs 1987-1988 a Mallorca; el curs 1988-1989 a Londres; el curs 1991-1992 a Istanbul (Turquia); el curs 1993-1994 a les Illes Canàries; el curs 1995-1996 a Marràqueix (Marroc); el curs 1997-1998 a les Illes Canàries; el curs 1999/2000 a Egipte; el curs 2001-2002 a les Illes Canàries; el curs 2003-2004 a Tunísia, i el darrer juny de 2005 han anat de viatge a Lorda (França). Les sortides es duen a terme cada dos cursos escolars, tot i que no sempre ha estat així. El motiu és que els alumnes del centre, juntament amb el professorat, han de recollir els diners que representa cada sortida i ho fan fent de "drapaires", la venda del material de rebuig que recullen els serveix per finançar part d'aquestes activitats, juntament amb el que recullen amb altres propostes, com és la tradicional loteria de Nadal, etc. Un dels principals artífexs d'aquesta interessant proposta és el mestre Josep Lluís Pòrtules i Diaz, que exerceix la docència a l'escola Mare de Déu

¹⁴²⁸ Segons el Diccionari de la Llengua Catalana de l'Institut d'Estudis Catalans (pàg. 1090), jonc és el "nom donat a diverses herbes monocotiledònies de llocs humits, que fan tiges verdes, assimiladores sense fulles, o amb fulles semblants a les tiges".

del Carme des de l'any 1982. Des de l'any 1990 és el cap d'estudis del centre, en substitució de la mestra Isabel Caldes, que ho havia estat fins aleshores.

El centre d'educació especial Mare de Déu del Carme és una escola privada, concertada per la Generalitat de Catalunya, que es defineix en el seu ideari com inspirada en l'humanisme cristià. És considerat un centre de nois i noies amb necessitats educatives especials límits. Des dels inicis, es va creure que aquests alumnes no podien seguir el ritme d'una escolaritat normalitzada. La finalitat del centre s'establia entenent que hi havia d'haver una *recuperació* d'aquests nens en terminis més o menys llargs, perquè mitjançant un tractament adequat per a cadascun d'ells, poguessin integrar-se en escoles normalitzades d'EGB: "La primordial finalidad, aunque no la única, es la de la recuperación de esos niños en plazos de tiempo siempre en función de sus dificultades, para que, mediante el tratamiento psico-pedagógico adecuado puedan volver a integrarse de forma efectiva en centros normales de E.G.B.". ¹⁴²⁹

A la pràctica, això no va ser sempre així, tot i que des del centre s'havia afirmat, certament, que més d'una vegada alguns alumnes havien tornat a l'escola ordinària:

"Poco a poco se van consiguiendo estos objetivos. Claro que, como le hemos señalado anteriormente, la prontitud de la reincorporación depende del grado de dificultad. Pero podemos decir que en el curso 1977-78 se integraron a las Escuelas Nacionales normales, cinco alumnos de nuestro centro, y hasta el momento, los rendimientos observados en ellos son satisfactorios, y, en algún caso, realmente buenos. Y en el curso 1978-79, otros cuatro alumnos pasaron también a la escuela normal y uno a formación profesional." ¹⁴³⁰

En els darrers anys s'ha arribat a qüestionar la seva continuïtat i existència com a centre d'educació especial per a alumnes "límits": "hem d'entendre, per tant, com a regla general, que qualsevol alumne que un EAP consideri que té dèficits greus i permanents és susceptible de ser escolaritzat al centre referit, però que no obstant això, el coneixement que el mateix EAP tingui del centre ha de ser un altre factor determinant per recomanar-hi o no la matriculació de cada alumne en

¹⁴²⁹ BOUSO MARES, F. «La educación especial», un tema casi olvidado". *Los Sitios* (5 de febrer de 1980). Pàg. 3.

¹⁴³⁰ *Ibidem*.

concret".¹⁴³¹ En qualsevol cas, avui el col·legi Mare de Déu del Carme no té cap altra qualificació que la de centre d'educació especial.

2.2.9. El Centre d'Educació Especial Joan Riu, a Sant Gregori (Gironès)

El 2 de març de 1974 es va signar a Barcelona un conveni entre l'Instituto Nacional de Previsión (INP) i la Federació de Mutualitats de Catalunya¹⁴³² i Balears, que quedava facultada i delegada per dur a terme els objectius d'assistència de la Seguretat Social als minusvàlids a Catalunya i les Illes Balears. El Decret 731/1974, de 21 de febrer, per el que se fusionan los servicios comunes de la Seguridad Social de Asistencia a los Subnormales y de Recuperación y Rehabilitación de Minusválidos,¹⁴³³ constituí la creació d'un sol servei comú de seguretat social, que s'anomenà Servicio Social de Recuperación y Rehabilitación de Minusválidos Físicos y Psíquicos.

La Federació de Mutualitats de Catalunya havia creat una oficina tècnica d'estudis o centre d'estimulació en el seu domicili social del carrer Bruc, 72-74, on en aquell moment funcionava una escola prenatal i s'atenia els pares dels nens deficients fins als sis mesos. En relació amb aquest conveni s'havia constituït un patronat amb un percentatge de participació d'un 50 % per part de la Seguretat Social i un altre 50 % per part de la Federació de Mutualitats amb vincles estrets amb el SEREM. Aquest concert va consistir en la creació de centres pilots en les capitals de província i/o de comarca. En aquell moment, hi havia en ple funcionament un centre pilot a Sant Just Desvern que era a càrrec de la Federació de Mutualitats, i que fou creat especialment, també, per a la formació de futurs

¹⁴³¹ Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament. Serveis Territorials de Girona. Carta adreçada a l'Equip d'Assessorament Psicopedagògic –Gironès Est – pel cap dels Serveis Territorials, Sr. Albert Vancells i Noguera. (14 de març de 1989). Font: ASSTTEG.

¹⁴³² La FEDERACIÓN DE MUTUALIDADES DE CATALUÑA Y BALEARES era un organisme de previsió social fundat el 1896 amb jurisdicció en la regió catalanobalear i que comprenia tots els *montepios*, mutualitats i organismes anàlegs que residien dins la zona. A l'empara de la Ley de mutualidades era el nexa obligatori d'aquesta amb la Direcció General de Seguridad Social de la qual depenia i que es trobava sota la tutela políticossocial de l'Obra Sindical de Previsión Social. Formava part de la Confederación Nacional de Entidades de Previsión Social i de diversos grups del Sindicato Nacional y Provincial del Seguro. Quant a la Seguretat Social era entitat cooperadora de l'Instituto Nacional de Previsión, i quant al Seguro Doméstico, era entitat mèdica concertada del Montepío Nacional. Alguns dels objectius bàsics que pretenien era defensar els interessos de les mutualitats i dels seus mutualistes. Entre moltes de les tasques que tenien encomanades, la millora de la situació dels nens subnormals era una de les prioritàries.

¹⁴³³ Decreto 731/1974, de 21 de febrero, por el que se fusionan los servicios comunes de la Seguridad Social de Asistencia a los Subnormales y de Recuperación y Rehabilitación de Minusválidos. BOE núm. 68 (20 de març de 1974). Pàg. 5690.

pedagogs i educadors d'altres centres d'educació especial. Aquest centre atenia nens i nenes amb deficiències de Sant Just Desvern i dels municipis propers de la zona. Es tractava del Centro Piloto Regional de Educación para Minusválidos Sant Just Desvern; fou inaugurat per la reina d'Espanya en el seu primer viatge oficial a Barcelona el 21 de febrer de 1976. El director tècnic del centre era Josep Maria Jarque, que anys més tard seria el cap del Servei d'Educació Especial del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

A Girona es volia crear un centre, semblant al centre Pilot de Sant Just Desvern, en règim de semiinternat, de manera que els nens de fora de Girona capital poguessin anar cada cap de setmana a casa seva. La previsió inicial era crear un centre per a alumnes amb deficiències profundes. Tot i que era una necessitat que s'estava gestant des de feia una bona colla d'anys, la creació definitiva del centre no es dugué a terme fins a l'any 1980. La creació d'un centre per a alumnes amb una discapacitat profunda responia, en part, a la manca d'espai i de col·laboració amb les administracions per part de la institució psicopedagògica Ntra. Sra. de Montserrat de Caldes de Malavella, tot i que aquest centre atenia nenes amb un retard considerable, almenys en els darrers anys. Andreu Otero, inspector ponent d'educació especial, en un informe de la ponència d'educació diferenciada en relació amb la proposta de recursos que es formulaven el 1988, sobre la definició que havien formulat els EAP per determinar qui era l'alumne amb necessitats educatives especials greus, deia el següent:

"Aquells alumnes que d'acord amb la valoració psicopedagògica de llurs necessitats educatives (independentment de les causes que les determinen), exigeixen una programació que ha de contemplar com a objectius terminals l'adquisició d'hàbits bàsics d'autonomia, i/o d'un procés bàsic de socialització, i/o l'assoliment dels instruments bàsics per a l'adquisició de la lecto-escritura i dels conceptes de nombre i quantitat i per la qual cosa, requereixen una atenció individual intensiva per part del mestre de l'aula i del mestre de suport i/o especialista."¹⁴³⁴

En una reunió¹⁴³⁵ que es va fer a la Caja de Ahorros Provincial de la Diputación de Gerona¹⁴³⁶ el 30 de març de 1974, es va posar en coneixement dels

¹⁴³⁴ Ponència d'educació diferenciada. Recull de dades: proposta de recursos. Andreu Otero i Triola, inspector ponent. Febrer de 1988. Font: AADE [Caixa 6246. 1988. Codi 3.2.C. Sèrie IX. Subsèrie 5].

¹⁴³⁵ Reunió celebrada a la Caixa Provincial de Girona a les 10 hores del dia 30 de març de 1974 (17 d'abril de 1974). Font: FACPAM.

¹⁴³⁶ L'actual CAIXA DE GIRONA va néixer oficialment el 20 de setembre de 1940, tot i que els orígens d'aquesta entitat arranquen de l'època de la II República, quan amb el nom de Caixa d'Estalvis de la Generalitat de Catalunya a les comarques de Girona, hi haurà cinc oficines. Desapareixerà durant l'etapa franquista i esdevindrà Caja de Ahorros Provincial de la Diputación de Gerona. Amb la Generalitat recuperada, es catalanitza el nom i passa a ser Caixa

assistents que la família Riu¹⁴³⁷ d'Olot cediria uns 25 milions de pessetes, a les quals se sumarien 35 milions aportats per la Diputació (la Diputació ho feia a través de Caixa de Girona). En aquesta reunió hi eren presents Antoni Xuclà, president de la Caixa d'Estalvis Provincial de Girona; Pere Crehueras, president de la Federació de Mutualitats de Catalunya; Josep Maria Jarque, cap de l'Oficina Tècnica d'Estudis de la Federació de Mutualitats de Catalunya; Josep Lorente, enginyer d'obres de la Federació de Mutualitats de Catalunya; Josep Benedito, arquitecte; Martí Boada, diputat provincial de Beneficència; Ramon Noguera, president d'Àngelus de Girona; el Dr. Lluís Folch i Camarassa, vinculat aleshores amb el centre d'Olot, i representants dels centres comarcals de Girona, Blanes, Palamós, Figueras, Olot i Ripoll.

En aquest mateixa reunió, Josep Maria Jarque, que anys més tard seria el cap del Servei d'Educació Especial del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, va manifestar que: "[...] el centre pilot de Girona pot potenciar ja des del primer moment tots els altres centres de la província, ja que tots ells podran formar el seu personal a Girona i pot crear-se un cos d'especialistes que tinguin una rotació periòdica a totes les comarques".¹⁴³⁸ Per part del diputat de Beneficència, Martí Boada, es volia nomenar una junta provincial de coordinació entre totes les entitats de la província, proposta que malauradament no es va dur a terme.

d'Estalvis Provincial de la Diputació de Girona, fins que l'any 1988 pren definitivament el nom actual de l'entitat, que és el de Caixa de Girona.

¹⁴³⁷ La FAMÍLIA RIU eren originaris d'Olot. Són els propietaris de l'empresa Riu Hotels, una de les cadenes hoteleres més importants que hi ha a Espanya. El fundador de l'empresa fou Joan Riu i Masmitjà (Maià de Montcal, 1908 – Palma de Mallorca, 1996), fill petit de Can Pere Pau de Maià de Montcal. Dugué a terme diversos oficis, fins que marxà a Veneçuela a provar fortuna. L'any 1948 va obrir, en aquest país, l'hotel La France. De retorn al nostre país, va comprar un edifici que convertí en hotel, l'any 1953, a Palma de Mallorca: l'hotel Riu Sant Francisco. Fou dels primers en el negoci del turisme a les Illes Balears. Se sap que molts olotins van traslladar-se a treballar a Mallorca a compte del senyor Riu. Actualment la família Riu disposen d'un centenar d'hotels repartits per tot el món. La primera generació d'aquest negoci familiar la va començar Joan Riu Masmitjà. El seu fill, Lluís Riu i Bertrán, va ser qui va donar un fort impuls a l'empresa de la qual fou president i conseller delegat fins a la seva mort el 1998. La seva filla Carmen era directora administrativa i financera, i el seu fill Lluís, responsable d'expansió a Amèrica. Actualment, Carmen, i Lluís Riu i Güell són els presidents i consellers delegats d'empreses RIU.

A més de Carmen i de Lluís, el matrimoni Lluís Riu Bertrán i Pilar Güell Boada, ambdós naturals d'Olot, van tenir un tercer fill (segon en la línia de successió): Joan Riu i Güell. Va morir als 15 dies del seu naixement.

Va ser Lluís Riu i Bertrán qui va impulsar el centre Joan Riu (Güell) en memòria del seu fill. Va ser ell qui va estar buscant una entitat que donés suport al seu projecte i la va trobar en Caixa de Girona. Lluís Riu havia estat membre de la Fundació Joan Riu i participà de la creació del Consorci Sant Gregori. Actualment els vincles del Consorci amb la família Riu són a través de Carmen i Luis Riu Güell. Avui dia, i des de l'any 1993, l'empresa "Riu-Hotels" constitueix una societat amb el *tour* operador més gran d'Europa TUI (Touristik Union International). La família Riu van fer donació a la Fundació Joan Riu, l'any 1989, de l'actual Hotel Riu d'Olot que està situat, dins el terme municipal d'Olot, a la carretera de Santa Pau, a 5 minuts de la zona volcànica de la Garrotxa.

¹⁴³⁸ Reunió celebrada a la Caixa Provincial de Girona. Op. cit. Font: FACPAM.

La mateixa Diputació es comprometria a subvencionar amb 15 milions de pessetes anuals el sosteniment del centre. En una reunió que es va celebrar a la seu de la Caja de Ahorros Provincial de la Diputación de Gerona¹⁴³⁹ el 21 de juliol de 1977, tingué lloc la firma del conveni, per als propers cinc anys, entre l'entitat i el Servei de Recuperació de Minusvàlids Físics i Psíquics (SEREM) del Ministeri de Treball. El SEREM es comprometia inicialment a aportar 6 milions de pessetes anuals per al funcionament del centre especial per a *subnormals* profunds Joan Riu. En aquesta reunió hi era present Rafael Fernández Sedano, director del SEREM; l'acompanyaven també Fernando Perera Mezquida, director del Departament de Psíquics del mateix SEREM; Alfonso Vázquez, delegat de Treball i cap del Gabinet Provincial del SEREM, juntament amb altres comandaments del Ministeri de Treball; Antoni Xuclà Bas, president de la Caixa d'Estalvis Provincial; Joan Vergés, director general de l'entitat; Joan Tarrés, Josep Vázquez, Albert Francés, Basili Bragulat, el Dr. Mascaró, consellers de l'entitat, i Enric Bonmatí, secretari. Els dirigents de Caixa de Girona¹⁴⁴⁰ al llarg de tots aquests anys han tingut un pes enorme en la constitució i consolidació del centre Joan Riu. L'obra social de Caixa de Girona s'ha donat a conèixer a través d'actuacions lligades al món de l'art i a través del Centre Cultural de Girona, situat a la Fontana d'Or, però no menys conegudes han estat les aportacions econòmiques que l'entitat ha fet per aixecar i consolidar el centre Joan Riu.

Per primera vegada es dona a conèixer que la Diputació disposava d'uns terrenys, a Sant Gregori (Gironès), d'unes vint hectàrees. La Diputació Provincial de Gerona, a través de la Caja de Ahorros Provincial de la Diputación de Gerona, va cedir de moment unes deu hectàrees de les que tenia reservades. El centre es

¹⁴³⁹ "El SEREM del Ministerio de Trabajo aportará seis millones de pesetas anuales para el centro de subnormales «Joan Riu»". *Los Sitios* (22 de juliol de 1977). Pàg. 3.

¹⁴⁴⁰ Des de l'any 1978, una vegada recuperada la democràcia al nostre país, l'entitat Caixa de Girona, ha tingut quatre presidents (màxim òrgan rector de l'entitat): Josep Maria Ferrussola i Coris va substituir, l'any 1978, Antoni Xuclà i Bas, que havia estat president de l'entitat des de l'any 1972. Va haver de deixar la presidència de Caixa de Girona, ja que el Real Decreto 2290/1977, de 27 de agosto, por el que se regulan los órganos de gobierno y las funciones de las cajas de ahorros (BOE núm. 212, de 5 de setembre de 1977, pàg. 19867-19872), no permetia la presidència de l'entitat financera i alhora la presidència de la Diputació de Girona. Josep Maria Ferrussola havia estat també alcalde de Montagut de Fluvià. El 31 de gener de 1985, Josep Maria Ferrussola renuncia al càrrec de conseller representant de la Diputació de Girona, i per tant això significava també la renúncia a la presidència de l'entitat. El substitueix Pere Franch i Frigoler, que havia estat conseller de Caixa de Girona des de l'any 1978, el 1980 en serà escollit vicepresident primer. L'any 1995, Pere Franch serà substituït per Joan Paredes i Hernández. Només hi estigué un any, i la seva dimissió va coincidir amb la renovació que efectuà Caixa de Girona en l'aplicació del Decret Legislatiu 1/1994, de 6 d'abril, pel qual s'aprova la refosa de les lleis 15/1985, d'1 de juliol, 6/1989, de 25 de maig, i 13/1993, de 25 de novembre, de caixes d'estalvis de Catalunya (DOGC núm. 1892, de 4 de maig de 1994, pàg. 3040). El nou president de Caixa de Girona seria Arcadi Calzada, que havia estat alcalde d'Olot, president de la Diputació i vicepresident del Parlament de Catalunya.

construiria en una gran finca, en el terme municipal de Sant Gregori, en la mateixa carretera de les Planes (a l'alçada del quilòmetre 7), situada en l'encreuament entre aquesta carretera amb la de Canet d'Adri.

Inicialment, quedava pendent l'aprovació per part de la Diputació de l'assignació necessària per a la construcció de l'obra, atès que el Patronat només es feia càrrec del manteniment. El centre Joan Riu ha basat el seu finançament en l'Obra Social de la Caixa d'Estalvis Provincial de Girona, avui Fundació Joan Riu. A diferència d'altres centres que s'han creat sota l'aixopluc d'associacions de pares, no ha basat mai, inicialment, el seu finançament en les aportacions i donatius de particulars i entitats que no fossin Caixa de Girona, a través de la seva Obra Social.

El 1980, a l'inici de les activitats del centre Joan Riu, l'Obra Social de Caixa de Girona havia destinat la quantitat de 109 milions a projectes, dels quals el centre Joan Riu era la principal actuació. I per tant, el 1980, per a Caixa de Girona, suposava incrementar l'aportació en un 182,85 % més respecte del curs anterior. Ara bé, el 1980 només hi havien destinat uns 29 milions de pessetes per a instal·lacions i mobiliari. L'any 1980 era l'inici de les activitats, però Caixa de Girona participava en la creació del centre des de temps enrere. Ha estat una de les actuacions, des de la seva Obra Social, amb més projecció des del seu naixement com a entitat financera (Caja de Ahorros Provincial de Gerona), des que el 20 de setembre de 1940 va ser creada per l'aleshores Diputación Provincial de Gerona. La creació del centre Joan Riu coincideix, amb el temps, amb una època de fort creixement de Caixa de Girona.

El projecte inicial que es presenta el maig de 1975 l'havien elaborat amb l'assessorament de l'Oficina Técnica Regional del Servicio Social de Recuperación y Rehabilitación de Minusválidos (SEREM). El 1975, hi havia a les comarques de Girona unes 2.454 persones amb discapacitat, de les quals 156 eren considerades profundes. La previsió inicial, que així es mantingué, fou la de construir diferents pavellons situats dins la finca, que finalment comprenia unes disset hectàrees i mitja. Aquests pavellons, separats entre ells i que es comuniquen per mitjà de vials asfaltats, constituïen i constitueixen, avui, diferents espais que cobrien l'atenció de l'alumnat que havia d'estar escolaritzat i altres espais com la infermeria, la biblioteca, despatxos, sala d'actes, la residència, piscines terapèutiques climatitzades, espais dins el mateix centre —aquestes noves instal·lacions es van

inaugurar el 19 de juny de 2004— per als cavalls amb què duïen a terme activitats d'hipoteràpia, equinoteràpia i hípica (aquesta activitat es va iniciar el 1991 i es duïa a terme inicialment al centre Centaure, a Salt), etc. Actualment, a partir de les diferents obres i modificacions que s'han anat fent, el centre Joan Riu comparteix l'espai físic amb la residència d'adults Els Roures. L'arquitecte que va dissenyar el projecte fou el gironí Josep Maria Pla i Torras (espòs d'una de les iniciadores del centre Palau per a discapacitats físics de Girona, Faustina de Solà-Morales Dou). La construcció es basava en models d'altres centres que havia conegut per l'Europa occidental (Bèlgica, Holanda, Luxemburg i Dinamarca),¹⁴⁴¹ i sobretot d'un centre de Biscaia, que també depenia d'una entitat d'estalvis. Es tractava d'una construcció que inicialment es preveia en diferents fases, atès l'elevat cost que suposava la construcció dels diferents pavellons. La previsió inicial de la construcció de tots els pavellons era d'uns 155 milions de pessetes. Anys més tard, el 26 de juliol de 1990, el Consell d'Administració de Caixa de Girona va decidir cedir a la que seria la Fundació Privada Centre Joan Riu el dret d'ús i habitació, amb caràcter indefinit, del pavelló RI (residència infantil), sempre que el centre Joan Riu el destinés a l'atenció dels nens disminuïts psíquics profunds.

La primera fase del projecte s'acabà el 1978, amb una superfície total construïda de 9.643,57 m². Les obres de construcció del nou centre d'educació especial s'havien iniciat a finals de l'any 1976. A partir del segon semestre de 1979 es prepara la posada en marxa d'aquesta primera fase. S'adeqüen les instal·lacions, s'adquireix el material i es comença a fer la selecció del personal i també la tria de l'alumnat. És per això que del 26 de novembre al 21 de desembre de 1979 es duu a terme el Primer Seminari sobre Deficiència Mental, destinat a formar els futurs educadors que ha de tenir el centre.

Així doncs, finalment el centre d'educació especial Joan Riu va començar el 1980 per iniciativa de la família Riu, iniciativa que també adoptà la Caixa de Girona, com a centre privat per facilitar el servei d'acolliment residencial inicialment de dilluns a divendres a infants menors de 18 anys amb discapacitats intel·lectuals greument afectats. Els primers alumnes d'aquest centre van començar els primers dies després de les vacances de Nadal de 1979, el gener de 1980.

¹⁴⁴¹ En una de les visites que es va dur a terme l'estiu anterior a l'inici de les obres de construcció del nou centre, ho fa també de la mà de la seva esposa, Faustina de Solà-Morales, i de Maria Elisa Salse i el seu marit. No fou únicament un viatge de plaer. La visita va servir per veure centres específics d'educació especial a Europa, i alhora prendre imatges del que seria, en el futur, el nou centre Joan Riu.

La donació de la família Riu encoratjà la Caixa d'Estalvis Provincial de Girona a materialitzar aquest projecte, que va assumir dins la seva pròpia Obra Social. Aquest primer any el centre va atendre uns cinquanta alumnes, la característica principal dels quals era un acusat grau de deficiència.

El centre Joan Riu es va inscriure en el Registre d'Entitats de Recuperació i Rehabilitació de Minusvàlids amb el núm. 1153 i s'adherí, des dels inicis, a la Federació Catalana Pro Subnormals a través d'APPS.

El centre era regit per un Patronat, que s'havia constituït el 12 de desembre de 1978, sota la presidència del director del SEREM, Rafael Fernández Sodano, i de Francisco Pereda Mezquida, cap del Departament de Minusvàlids Psíquics. Aquest patronat estava format per les persones següents:¹⁴⁴² Josep Maria Ferrussola Coris, president de la Caixa d'Estalvis Provincial de Girona; el director general de l'INSERSO; Joan Vergés Prat, director general de la Caixa d'Estalvis Provincial de Girona; el cap del Servei de Minusvàlids Psíquics de l'INSERSO; Pere Plana Pujol, director provincial de l'INSERSO; Miguel Álvarez Garos, subdirector provincial de Minusvàlids; el director provincial de l'Institut Nacional de la Salut; Just Casero Madrid, ponent de Sanitat i Serveis Socials de la Diputació de Girona; Joan Riu i Masmitjà; Pere Cortada Reverter, representant de les associacions de subnormals de les comarques gironines; Joan Bonet Cuffi (germà del qui fou alcalde de Girona, Josep Bonet i Cuffi), Josep Brugué Gómez, Gaspar Jou Comas, Miquel Mompió Azemar, Jordi Prats Gamell, Francesc Serra Bou, Maria Soley Gubert, Jordi Vayreda Bofill, tots ells com a membres de la Comissió de l'Obra Social de la Caixa d'Estalvis Provincial de Girona; Andreu Serrat Tarracó, director del centre Joan Riu, i Joan Canals Pigem, administrador del centre Joan Riu. Aquests darrers, membres del centre Joan Riu, d'acord amb els estatuts, tenien veu però no vot. Aquest fet va retardar el funcionament del centre i la seva posada en marxa, atès que la regularització dels consells d'administració de les entitats d'estalvi, que preveia la creació dels consells d'obra social, no s'havia pogut fer fins aleshores.¹⁴⁴³ Des de la

¹⁴⁴² Algunes de les persones que figuraven en aquest patronat precisament no hi figuren amb noms i cognoms pel fet que al llarg d'aquest primer any van canviar diverses vegades. Aquest patronat al llarg de l'any 1980, quan es va iniciar el centre, es va reunir oficialment deu vegades, més les reunions que van dur a terme de la Comissió Executiva, formada per una part dels membres del Patronat, que es va reunir en vuit ocasions.

¹⁴⁴³ És potestat dels consells de les Obres Socials de les Caixes d'Estalvi decidir el destí dels beneficis que han d'anar destinats a Obra Social ja que aquestes entitats, a diferència dels Bancs, no tenen accionistes amb els quals compartir dividends. En l'actualitat, Caja Navarra (CAN), ha estat la primera Caixa d'Estalvis, a l'Estat espanyol, que ha demanat als seus clients el destí social d'1/3 dels beneficis de l'entitat. Els clients, precisament, han respost que l'àmbit que ho necessita és el de les persones amb discapacitat.

creació de les Caixes d'Estalvi, el 1835, aquestes s'han constituït a partir d'uns criteris determinats a l'hora de destinar part dels seus excedents a obres socials, culturals i assistencials, de manera que aquestes aportacions repercutixin directament o indirectament sobre el territori on estan arrelades. La liberalització del sistema financer de l'any 1977 i la consegüent reforma financera van coincidir en el temps amb aquest període de creació i consolidació del centre Joan Riu.

Andreu Serrat i Tarracó, que fou el primer director que tingué el centre Joan Riu, era fill de Ripoll. Era psicòleg de formació. Havia estat cinc anys treballant a Suïssa, fins que l'abril de 1979 arriba a Catalunya, a petició de Caixa de Girona, que li formulà la proposta de fer-se càrrec de la direcció del centre. De fet, hi estigué molt poc temps, ja que el març de 1981 va presentar la dimissió per les retallades pressupostàries que el centre havia patit. No era fàcil dissenyar un centre que hagués de respondre a les demandes d'aquests alumnes, amb greus discapacitats, i alhora jugar amb els pressupostos que es gestionaven des d'una entitat financera, encara que aquesta es formulés a través de la seva Obra Social. Els desajustos entre les direccions pedagògiques dels centres i els titulars dels mateixos centres serà una qüestió complexa de resoldre, no només en el centre Joan Riu, perquè sovint cadascuna de les parts es mouen per interessos diferents. El 1982, Andreu Serrat es va doctorar en Psicologia a la Universitat de Barcelona, amb una recerca sobre els efectes intersensorials i la relació que s'estableix en persones que han patit una lesió al cervell. Després de treballar com a professor a l'IES Abat Oliva de Ripoll, avui és professor d'alemany a l'Escola Oficial d'Idiomes d'Olot.

Joan Canals actuà en funcions com a director del centre, el juny de 1981, en l'interval d'espera que va suposar la baixa en la direcció del centre d'Andreu Serrat i la incorporació com a directora tècnica de la psiquiatra infantil Isabel Casanovas. Joan Canals, durant tota aquesta època, era l'administrador i posteriorment fou el gerent de l'entitat. Després d'Isabel Casanovas, va prendre la direcció tècnica del centre Xavier Vidal Ginjaume,¹⁴⁴⁴ que fins aleshores havia estat psicòleg del centre Joan Riu.

¹⁴⁴⁴ XAVIER VIDAL I GINJAUME (Girona, 1954) va ser el psicòleg/coordinador psicopedagògic del centre Joan Riu entre els anys 1981 i 1989. En aquesta data assumeix la direcció tècnica del centre i, posteriorment, continua amb la mateixa responsabilitat quan es crea el Consorci Sant Gregori, fins a l'any 2001. Després ha exercit responsabilitats semblants en diferents serveis residencials de Catalunya i avui és el director de la residència per a persones amb discapacitat intel·lectual i necessitats de suport generalitzat Cal Saio del Prat de Llobregat. Al llarg de la seva trajectòria professional

El personal del centre està separat en dos tipus de serveis: els tècnics i els auxiliars. El personal tècnic és qui supervisa la feina dels auxiliars. La supervisió general correspon a la direcció del centre i està sotmesa al Patronat del centre.

S'ha de distingir, però, el que és actualment la direcció del consorci del que és la direcció del centre Joan Riu. Des de l'any 1991, en què el centre s'acollia als sistemes de concerts del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, les directores del centre han estat Mercè Loren, fins al curs 1993-1994 (anteriorment al concert havia estat pedagoga al centre i en l'actualitat continua vinculada al centre com a educadora); Esperanza Morilla (curs 1994-1995); Encarna Navarro (estigué un any com a psicòloga i després va passar a la direcció el curs 1995-1996); Assumpció Cle (del curs 1996-1997 al curs 1999-2000); Fina Navarro (del curs 2000-2001 al curs 2003-2004), i en l'actualitat, i des del curs 2004-2005, Carmina Ribas.

La participació i incidència del SEREM en el centre Joan Riu, el seu director nacional, Rafael Fernández Sedano, en una entrevista que li feren amb motiu de la seva visita a Girona per a la constitució del patronat, afirmava que: "[...] en una primera etapa prestamos nuestra asistencia técnica. En una segunda fase tenemos la función de la selección de las personas que vayan a integrarse a ese centro. Y, en tercer lugar, está nuestra ayuda económica en relación al número de personas que se integren en el centro".¹⁴⁴⁵ En qualsevol cas, el centre Joan Riu ha estat, amb els anys, l'exponent del que és i ha estat l'Obra Social de l'actual Caixa de Girona, avui a través de la seva fundació.

El centre Joan Riu es plantejava, per tant, atesa la manca de serveis que hi havia, donar atenció educativa a les persones amb una deficiència més greu o profunda en totes les edats. El fet que fins ara no hi hagués hagut cap iniciativa en aquest sentit era bàsicament perquè atendre aquest tipus d'alumnat suposava un elevat cost que difícilment podien assumir les famílies, o fins i tot la mateixa administració en una època mancada de recursos institucionals. La greu manca

ha portat a terme diferents estudis al voltant de la qualitat de vida en els serveis residencials dirigits a l'atenció d'aquest col·lectiu de persones en el marc de l'Institut de Recerca sobre Qualitat de Vida (Universitat de Girona) i Blanquerna (Universitat Ramon Llull).

¹⁴⁴⁵ BOUSO MARES, F. "A mediados de 1979 Gerona contará con un Centro Básico". *Los Sitios* (13 de desembre de 1978). Pàg. 3.

d'autonomia d'aquests nens i nenes, i el consegüent esforç tan material i personal que suposava ajudar-los, feien inviable aquest plantejament inicial per part de les famílies. Que no hi hagi hagut gaires iniciatives en aquest sentit es pot entendre. L'educació especial es plantejava només per als recuperables. Tal com quedava recollit al Plan Nacional de Educación Especial, en relació amb els centres per a profunds: "[...] porque entendemos que su atención es competencia de los servicios educativos. Ya que mantenemos a rajatabla que todo sujeto en edad escolar tiene derecho a la educación, sea cual sea su deficiencia el sistema educativo no puede abdicar de esa obligación".¹⁴⁴⁶ El plantejament educatiu del centre Joan Riu es feia inicialment sobre aquelles edats en què la probabilitat d'una millora era en general més elevada, així que inicialment els serveis d'aquest centre, en una primera fase, anaven dirigits a nens i nenes amb deficiència mental profunda amb edats d'ingrés compreses entre els 3 i els 15 anys, presentessin o no múltiples dèficits, i la seva estada no es perllongava més enllà dels 21 anys.

El 1980, el centre Joan Riu disposava de setanta-cinc places disponibles, que el primer any només van estar ocupades per uns cinquanta infants. Hi hagué un procés de selecció de l'alumnat que s'inicià el novembre de 1979. Es revisaren unes vuitanta-nou sol·licituds de nens i nenes amb discapacitats profundes en edats compreses entre els 3 i els 15 anys. Es dugueren a terme setanta-cinc visites domiciliàries, de les quals setanta-quatre es feren amb els psicòlegs Xavier Cerdà, M. José del Río i Elisenda Bosch, i el neuropediatre del centre, Jaume Campistol;¹⁴⁴⁷ també es feren seixanta enquestes dietètiques i d'altres gestions per fer un curós procés de selecció dels alumnes susceptibles de ser escolaritzats en el centre Joan Riu.

Durant l'etapa en què en la direcció del centre hi havia Andreu Serrat, l'equip de psicòlegs estava format per M. José del Río, Elisenda Bosch i Xavier Cerdà. El psicòleg, en l'etapa d'Isabel Casanovas, fou Xavier Vidal, que

¹⁴⁴⁶ Real patronato de educación y atención a deficientes (1978). Op. cit.

¹⁴⁴⁷ Jaume Campistol (Girona, 1952) és fill de Josep Campistol i Vila (Girona, 1922). El seu pare, metge com ell, fou metge intern de la càtedra de pediatria de l'Hospital Clínic de Barcelona fins a l'any 1950. Ha estat un important pediatre a la ciutat de Girona. Fou nomenat consultor en pediatria extrahospitalària. Fou vocal de la Societat Catalana de Pediatria (1971-1973).

Jaume Campistol, fill, és cap del Servei de Neuropediatria del Hospital Sant Joan de Déu (Barcelona).

GIFREU, M. (2003). "Jaume Campistol, continuador d'una nissaga dedicada als nens". *Revista de Palafrugell*. Núm. 120. Pàg. 14-15.

posteriorment la substituï en la direcció tècnica. En l'etapa de Xavier Vidal, el psicòleg fou Fermí Manchado.

Se sabia que el 1980 hi havia a les comarques de Girona aproximadament pels volts d'unes 3.000 persones amb discapacitat sense tenir, però, un coneixement exacte del grau de disminució que patien. D'aquests, n'hi havia 1.711 que cobraven subvenció estatal. No hi havia, però, un cens oficial que quantifiqués el nombre de nens i nenes afectats d'una discapacitat profunda. En aquest sentit, i tal com hem apuntat anteriorment, en l'estudi¹⁴⁴⁸ que dugueren a terme el neuròleg gironí Joaquim Jubert i altres col·laboradors, la situació a Girona, a finals dels setanta, en relació amb l'atenció a les persones amb un retard mental profund, era força preocupant. La situació que hi havia en aquell moment a les comarques de Girona era, segons les dades que ells aportaven, la següent:

C.I.	Població afectada de 5-19 anys	Places actuals	Dèficit
50-85 (límits i mitjans)	3.040	415	2.625
Inferior a 50	868	0	868

**QUADRE 71. Dèficit de places d'educació especial i per a "profunds".
Font i elaboració: Jubert, 1978**

Hi ha un important dèficit pel que fa a l'atenció d'aquest alumnat. Difícilment, però, el nou centre Joan Riu podria donar cabuda a aquest volum tan gran que aparentment hi havia a Girona i província. Com assenyalàvem, a moltes famílies, per poder cobrar les ajudes, d'alguna manera els interessava que el seus fills estiguessin per sota del C.I. de 50. La "picaresca" estava servida. Ara bé, la situació a què havia de fer front el nou centre Joan Riu aviat es faria ben petita. La resta de centres de les comarques de Girona —i sobretot els centres de comarques, fora de Girona capital— haurien d'atendre aquesta tipologia d'alumnes.

¹⁴⁴⁸ JUBERT, J. (1978). *L'ensenyament especial a Girona*. Op. cit.

A finals dels setanta la situació a les comarques de Girona era la que queda recollida en el QUADRE 72. El centre Joan Riu inicialment havia d'acollir l'alumnat greument afectat, i a la pràctica hi havia —com hem assenyalat— més persones afectades que places disponibles en la nova institució que s'havia construït.

COMARQUES	C.I. 50-85		C.I. inferior a 50	
	Places existents	Dèficit	Places existents	Dèficit
La Garrotxa	36	265	0	86
Alt Empordà	47	429	0	136
Baix Empordà	25	495	0	149
La Selva	51	506	0	159
Gironès	225	662	0	253
Cerdanya	0	87	0	25
Ripollès	31	212	0	69

QUADRE 72. Places existents i dèficit pel que fa als alumnes amb discapacitats, segons C.I. a les comarques de Girona. Font: Jubert, J (1978).¹⁴⁴⁹

Tot i que els criteris d'atenció han anat variant al llarg dels anys, en aquesta primera època foren els següents:

1. L'edat d'ingrés havia d'estar compresa entre els 3 i els 15 anys.
2. La residència de l'alumnat havia de ser dins l'àmbit de les comarques de Girona
3. Hi havia d'haver una deficiència mental greu o profunda, fossin quins fossin els altres dèficits coincidents.

En els darrers anys, per un costat han variat les edats d'escolarització, que si bé continuen iniciant-se als 3 anys, el límit està en els 21 (el centre ha arribat a admetre alguns alumnes grans en règim de mitja pensió); la procedència geogràfica de l'alumnat ha variat, també, atès que el centre, paradoxalment, ha passat moments de baixa matrícula i ha acceptat alumnat provinent d'altres comarques de Catalunya; i també és cert que els centres d'educació especial, com hem assenyalat abans, han acabat escolaritzant alumnes amb una deficiència

¹⁴⁴⁹ Ibidem.

mental greu o profunda, per tant, aquesta opció no ha quedat en exclusiva per al centre Joan Riu (el centre Ntra. Sra. de Montserrat de Caldes de Malavella, per exemple, abans no tanqués les portes com a centre d'educació especial el 1995 ja havia atès nenes amb dèficits greus). Que això hagi passat ha estat degut a l'augment d'alumnes amb discapacitats escolaritzats en els centres ordinaris, fet que ha comportat que veritablement hi hagi hagut un augment d'alumnes greument afectats en els centres especials. Tot i que no sempre ha estat així, també algunes famílies han fet l'opció d'escolaritzar el seu fill en el centre més proper a la seva població de residència i així evitar llargs trajectes. En qualsevol cas, l'escolarització dels alumnes en un centre d'educació especial és competència dels EAP del sector, i per tant la valoració i orientació individual són preceptives per a l'admissió d'un alumne al centre. Així mateix, l'article 5.3 del Decret 299/1997, de 25 de novembre, sobre l'atenció educativa a l'alumnat amb necessitats educatives especials, diu: "Prèviament a la matriculació de l'alumnat amb necessitats educatives especials derivades de discapacitats psíquiques, motrius o sensorials, els Equips d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica (EAP) realitzaran un dictamen d'escolarització de caràcter personal per a cadascun d'ells".¹⁴⁵⁰

El 1980 s'iniciava un nou camí envers l'atenció als infants amb més dèficit. Es plantejava per primera vegada que tota persona amb una deficiència era capaç d'aprendre i era aquesta capacitat d'aprenentatge la que havia de servir com a punt de partida del programa d'actuació per arribar a aconseguir augmentar la qualitat de vida d'aquests infants. Per tant, la gravetat de la seva deficiència en cap cas no havia de ser un obstacle per a la seva educació.

En els cinc primers anys el centre Joan Riu va cobrir ràpidament les seves vacants, ja que no hi havia places a les comarques de Girona per a alumnes greument afectats, les necessitats dels quals, tant des d'un punt de vista residencial com sanitari, no estaven cobertes. Se'ls considerava no educables i alguns estaven reclosos a casa seva. L'aparició dels primers centres d'educació especial a les comarques de Girona no va servir per atendre'ls, a excepció del centre Ntra. Sra. de Montserrat de Caldes de Malavella, que també va atendre nenes greument afectades, fins al tancament del centre, el 1995.

¹⁴⁵⁰ Decret 299/1997, de 25 de novembre. Op. cit.

Des de l'any 1985 fins a primers dels noranta, es produeixen molt poques altes i es dona una certa dosificació de les noves altes al centre, ja que les places queden cobertes molt ràpidament. Els alumnes es fan grans i superen l'edat escolar atès que no existeix cap altra sortida per a adults fins que es construeix el centre Els Roures, que pertany al Consorci Sant Gregori i que comença a funcionar el febrer de 1992.

Per tant, una altra característica important del centre Joan Riu ha estat la seva funció social com a residència, ja que fora del centre Ntra. Sra. de Montserrat de Caldes de Malavella, no hi ha hagut cap altre centre que hagi dut a terme aquesta funció a les nostres comarques. Les famílies havien de venir, inicialment, cada setmana a recollir el seu fill o familiar el divendres a la tarda i tornar-lo a acompanyar el diumenge al vespre o dilluns al matí. D'aquesta manera, el nen passava el cap de setmana en família. També passava el mateix en períodes més llargs com les vacances de Nadal, Setmana Santa o l'estiu (almenys un mes). Actualment, la situació ha canviat i les residències, tant Joan Riu com Els Roures, estan obertes sempre. Tot just el 2003 es va crear el Servei Respir Familiar del Consorci Sant Gregori per donar resposta a la necessitat de les famílies davant la manca d'una xarxa de suport complementari —avis, amics, veïns, etc.— per atendre els seus fills. L'objectiu d'aquest programa és poder oferir un suport puntual a les famílies que els ajudi a millorar el seu benestar i qualitat de vida. Aquest servei puntual respon a situacions puntuals d'urgència (hospitalització dels pares, canvis de familiars, etc.) o bé per descans de la càrrega familiar que significa l'atenció i cura d'un fill amb una discapacitat greu; i també per a aquells infants d'acolliment residencial en el centre Joan Riu de dilluns a divendres, als quals s'ofereix aquest servei en situacions puntuals d'urgència i en els períodes de caps de setmana o vacances escolars.

Pel que fa al personal, un centre d'aquestes característiques precisament en necessita molt més que d'altres (gairebé sempre en una proporció per sobre l'1/1 de personal/alumnat), i en la línia per exemple del centre Palau de Girona per a persones amb discapacitat motriu (tot i que amb l'increment d'alumnes amb greus discapacitats a la resta de centres d'educació especial de les comarques de Girona poques diferències en relació amb la tipologia de l'alumnat s'han produït en els darrers anys). Inicialment van començar a treballar-hi unes 55 persones, amb una mitjana d'edat d'uns 32 anys. D'aquest important gruix de personal, 16 pertanyien

a l'equip tècnic i 39 a l'equip de serveis auxiliars. El centre comptava amb els serveis professionals a temps parcial d'un neuropediatre, Jaume Campistol, un metge de capçalera, el Dr. Cornellà (quan va plegar, el nou pediatre fou Carles Esporri), i una dietista. També el centre ha disposat de fisioterapeuta al llarg de tots aquests anys, que s'ha coordinat amb un especialista en traumatologia i ortopèdia per dur a terme un seguiment de tots els casos. Al llarg de tots aquests anys, el traumatòleg sempre ha estat el Dr. Jaume Creus. En l'actualitat, i des del curs 2005-2006, el traumatòleg del centre Joan Riu és el Dr. Pedro Aguirregomozcorta, espòs de qui fou directora del centre Palau de Girona, i un dels iniciadors de l'atenció educativa als infants amb discapacitats físiques a les comarques de Girona. La neuròloga actual és la Dra. Rosa Meléndez, i fins al curs 2005-2006, la psiquiatra ha estat la Dra. Carme Moriscot.

Precisament, la responsable mèdica del centre Joan Riu, des de l'any 1981 i fins als volts de l'any 1990, fou Marina Geli i Fàbrega,¹⁴⁵¹ actual consellera de Salut de la Generalitat de Catalunya. No va ser substituïda per cap personal mèdic i des de llavors el centre ha utilitzat els serveis mèdics de la població de Sant Gregori.¹⁴⁵² El centre Joan Riu no és un centre hospitalari, però la permanència d'alumnat greument afectat, sovint amb problemes de salut, fa necessària la presència d'uns serveis mèdics especialitzats i amb capacitat d'afrontar les urgències que es puguin presentar. El fet que actualment al centre hi hagi alumnat atès permanentment les 24 hores al dia, els 365 dies de l'any, fa molt necessari aquest servei. En l'actualitat, com a servei propi el centre disposa d'un servei d'infermeria amb un equip de cinc diplomats en infermeria les 24 hores del dia i un servei de fisioteràpia (quatre diplomats en fisioteràpia); com a servei privat disposa d'un servei de neurologia, traumatologia, dietètica i nutrició i podologia; i com a servei concertat,

¹⁴⁵¹ MARINA GELI I FÀBREGA va treballar com a metgessa adjunta a l'Hospital Josep Trueta de Girona (1981-1989). Es va especialitzar en malalties infeccioses, en la sida, en la prevenció comunitària i en la disminució psíquica. Quan l'any 1990 deixà les tasques com a metge al centre Joan Riu va passar a treballar a l'Associació Aspronis i també a l'Associació Comunitària Antisida de Girona (1991-1995). És militant del Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC) des de l'any 1996. L'any 1984 va ser regidora a l'Ajuntament de Sant Gregori i membre del Consell Comarcal del Gironès. Des de l'any 1995 és diputada al Parlament de Catalunya. El Govern de la Generalitat la va nomenar, el 22 de desembre de 2003, consellera de l'aleshores Departament de Sanitat i Seguretat Social, el que és avui Departament de Salut en virtut del Decret 303/2004, de 25 de maig, de modificació de la denominació del Departament de Sanitat i Seguretat Social (DOGC núm. 4.143, de 28 de maig de 2004, pàg. 10126).

¹⁴⁵² És des de l'any 1979 que el metge titular de la població de Sant Gregori visita unes hores al dia els seus convilatants en un local que tenien llogat al carrer Argelaguet (fins llavors el metge feia tota la jornada al consultori de Taijalà). Aquest consultori mèdic hi va ser fins a l'any 1986. A finals d'aquest mateix any es va inaugurar en els baixos del centre cívic de la població l'actual consultori mèdic. Serà pels volts de 1990 quan el centre Joan Riu farà us d'aquests serveis.

medicina general (ICS), pediatria (ICS), odontologia (ICS), psiquiatria (ICS) i farmàcia (amb un acord de col·laboració).

El 12 de setembre de 1988, per acord del Consell d'Administració de Caixa de Girona, el centre passa a convertir-se en Fundació Privada Centre Joan Riu, dependent de l'Obra Social de la Caixa de Girona, que quedà formalitzada davant el notari Enric Brancós el 23 de desembre de 1988, sotmesa a la Llei 1/1982, de 3 de març, de fundacions privades.¹⁴⁵³ En la constitució de la Fundació hi compareixen Pere Franch Frigoler, president de la Caixa d'Estalvis Provincial de Girona (Caixa de Girona), i Lluís Riu Bertrán, de la família Riu. Els estatuts de la Fundació, aprovats també el 12 de setembre de 1988, se signaven aquell mateix dia davant notari. Els patrons designats per la Caixa d'Estalvis Provincial de Girona "Caixa de Girona" eren Pere Franch Frigoler, president; Aleix Gimbernat Martí, director general; Sebastià Cané Costa i Pere Plana Pujol, consellers de l'entitat; i per part de la família Riu, Lluís Riu Bertrán. La Fundació tenia com a finalitat atendre les necessitats sanitàries, educatives i residencials dels deficients profunds de les comarques de Girona i funcionava, també, en règim d'internat de setmana. Pel que fa a la millor gestió del centre Joan Riu, se l'havia dotat de personalitat jurídica. Per ordre de 22 de maig de 1989 del conseller de Justícia, s'inscriu en la mateixa data la Fundació en el Registre de Fundacions Privades de la Generalitat de Catalunya amb el número 436.

Pel que fa al personal que havia de tenir cura de l'alumnat del centre, el curs 1989-1989, el centre tenia un administrador i una coordinadora com a responsables generals, un psicòleg, una pedagoga, un fisioterapeuta, quatre ATS (dues per la jornada diürna i dues per a la jornada nocturna), quaranta cuidadors repartits en torns de matí, tarda i nit. En dedicació parcial hi havia un pediatre i un neuròleg infantil. El centre també comptava amb l'assessorament periòdic d'un especialista en traumatologia i ortopèdia, d'un estomatòleg i d'una altra fisioterapeuta. Aquest curs, tot i que la població d'alumnes en edat escolar (de 4 a 16 anys, segons el centre Joan Riu) era de cinquanta-quatre alumnes, hi havia setanta-sis alumnes atesos, dels quals seixanta-sis estaven en règim d'internat al llarg de la setmana, i deu ho estaven a mitja pensió.

¹⁴⁵³ Llei 1/1982, de 3 de març, de fundacions privades. DOGC núm. 206 (10 de març de 1982). Pàg. 584.

Quedaria derogada, anys més tard, per la Llei 5/2001, de 2 de maig, de fundacions. DOGC núm. 3.388 (15 de maig de 2001). Pàg. 6899.

El mateix 1988 s'inicien les converses amb la cap de Servei de Disminuïts de la Direcció General de Serveis Socials de la Generalitat de Catalunya, M. Àngels Vilaró Castelltort, per part de membres del Patronat Joan Riu per establir contactes previs per cercar un conveni amb la Generalitat per a la construcció d'una residència per a adults dins el mateix recinte. S'iniciaven les primeres passes per a la construcció de la futura residència Els Roures. La reforma del Codi civil que s'havia produït el 1983, a través de la Llei 13/1983, de 24 d'octubre, de reforma del Codi civil en matèria de tutela,¹⁴⁵⁴ comportava més dificultats a l'hora d'emprendre accions per atendre les persones deficients, ja que per ordenar l'internament s'havia de dur a terme un procediment judicial. El centre Joan Riu era l'únic centre de les comarques gironines que donava resposta a aquesta necessitat, com a servei públic.

Tot i que el 1980 el centre Joan Riu havia iniciat la tasca d'atendre les necessitats residencials, sanitàries i educatives dels nens i adolescents amb una discapacitat profunda de les comarques de Girona, el 1991 el centre es plantejava una sèrie de qüestions que sorgien dels canvis importants que hi havia hagut en els serveis dirigits a aquests alumnes. El seu projecte educatiu, presentat el març de 1991, n'assenyalava uns quants:

"En primer lloc, la llei 13/1982 d'integració social dels minusvàlids estableix en l'article 23è que «el minusvàlid s'integrarà en el sistema ordinari» i «l'educació especial serà impartida transitòriament o definitiva a aquells minusvàlids als quals resulti impossible la integració en el sistema educatiu ordinari...».

En segon lloc, el procés desinstitucionalitzador, amb la corresponent transformació que han sofert els Centres d'Atenció Especialitzada per als anomenats deficients profunds.

En tercer lloc i últim, i com a ampliació del principi de normalització de serveis que consagren la Llei 13/1982 i el Decret 117/84, es va estenent la concepció que durant l'etapa escolar obligatòria tots els infants i adolescents, com a conseqüència del dret a l'educació que estableix l'article 27 de la nostra Constitució i independent de les seves necessitats educatives, han d'ésser atesos en Centres d'Ensenyament."¹⁴⁵⁵

¹⁴⁵⁴ Ley 13/1983, de 24 de octubre. Op. cit.

Art. 211. El internamiento de un presunto incapaz requerirá la previa autorización judicial, salvo que, razones de urgencia hiciesen necesaria la inmediata adopción de tal medida, de la que se dará cuenta cuanto antes al Juez, y, en todo caso, dentro del plazo de veinticuatro horas.

El Juez, tras examinar a la persona y oír el dictamen de un facultativo por él designado, concederá o denegará la autorización y pondrá los hechos en conocimiento del Ministerio Fiscal, a los efectos prevenidos en el artículo 203. Sin perjuicio de lo previsto en el artículo 269, 4., el Juez, de Oficio, recatará información sobre la necesidad de proseguir el internamiento, cuando lo crea pertinente, y, en todo caso, cada seis meses, en forma igual a la prevista en el párrafo anterior, y acordará lo procedente sobre la continuación o no de internamiento.

¹⁴⁵⁵ Projecte Educatiu. Centre Joan Riu. Març de 1991. Font: FCEEJR.

A partir d'aquests fets exposats, serà a finals de l'any 1989 que el centre fa un nou plantejament reorganitzant i normalitzant el seu funcionament a fi d'integrar els seus recursos a la xarxa de serveis existents per a les persones disminuïdes: estava en procés de reconvertir una part de les instal·lacions del centre en Escola d'Educació Especial Concertada. Aquesta proposta responia als efectes que preveia l'Ordre del 13 de febrer de 1989¹⁴⁵⁶ per la qual s'obria convocatòria pública adreçada a determinats centres docents privats que desitgessin acollir-se al règim de concerts. Aquest règim de concerts educatius, que s'anaren publicant a través de diferents resolucions i ordres legislatives, quedava regulat al títol IV de la Llei Orgànica de 8/1985,¹⁴⁵⁷ de 3 de juliol, reguladora del dret a l'educació, i del Reial Decret 2377/1985,¹⁴⁵⁸ de 18 de desembre, i al Decret 86/1986, de 20 de març.¹⁴⁵⁹ Per tant, el centre complia les condicions que quedaven recollides en el títol IV de la Llei Orgànica 8/1985, de 3 de juliol. El centre Joan Riu reconverteix una part de les instal·lacions del centre en escola d'educació especial concertada. El centre disposava d'autorització, segons la Resolució de 10 de gener de 1991,¹⁴⁶⁰ per esdevenir centre privat d'educació especial amb sis unitats mixtes de pedagogia terapèutica en el nivell d'educació general bàsica i amb una capacitat per a cinquanta-quatre llocs escolars. Els informes de la ponència d'educació especial apuntaven, però, que la necessitat de l'existència d'aquest centre provenia del fet que a les comarques de Girona atenia el grup d'alumnes amb discapacitats greus:

"[...] si no és possible escolaritzar els actuals alumnes del Joan Riu en places públiques dels llocs de procedència, o si fóra convenient autoritzar el Centre per a cobrir necessitats insuficientment ateses. [...] l'autorització i el concert que sol·liciten ha de ser el resultat d'un estudi sectorial en la línia dels que actualment realitza la Direcció General de Planificació respecte a les zones escolars i els equips que seran necessaris a mig i a llarg termini."¹⁴⁶¹

¹⁴⁵⁶ Ordre, de 13 de febrer de 1989, per la qual s'obre convocatòria pública adreçada als centres docents privats interessats a acollir-se al règim de concerts educatius. DOGC núm. 1413 (1 de març de 1991). Pàg. 1014. (Correcció d'errada en el DOGC núm. 1.147, pàg. 2.293, de 26.5.1989).

¹⁴⁵⁷ Ley Orgánica 8/1985, de 3 de julio. Op. cit.

¹⁴⁵⁸ Real Decreto 2377/1985, de 18 de diciembre, por el que se aprueba el reglamento de normas básicas sobre conciertos educativos. BOE núm. 310 (27 de diciembre de 1985). Pàg. 40552-40556.

¹⁴⁵⁹ Decret 86/1986, de 20 de març, sobre concerts educatius. DOGC núm. 667 (2 d'abril de 1986). Pàg. 936.

¹⁴⁶⁰ Resolució, de 10 de gener de 1991, per la qual s'autoritza l'obertura i el funcionament del centre docent privat d'educació especial Joan Riu de Sant Gregori. DOGC núm. 1.396 (21 de gener de 1991). Pàg. 189.

¹⁴⁶¹ Consideracions d'autorització administrativa. Centre Joan Riu (20 de novembre de 1990). Font: AADE.

El centre s'acollia al sistema de concert (Concert General). Hi havia, però, suficients places públiques per atendre els actuals alumnes del centre Joan Riu, tot i que la tipologia d'alumnes més afectats en alguns casos s'estaven atenent, no d'una manera generalitzada, als centres específics d'educació especial de les comarques de Girona. En els informes de la ponència d'educació especial es preveia per primera vegada la possibilitat que: "A les comarques gironines no existeix un centre específic d'educació especial per a nens caracterials (trets autistes, trets psicòtics...). Podria ésser una opció a contemplar."¹⁴⁶² Es dissenyava des de l'ACTTAPI el curs 1989-1990, i de la mà del seu president, Francesc Pèlach i Busom, el "Pla Girona", que intentava presentar un pla d'actuació entorn dels infants amb autisme i psicosi. A les comarques de Girona no hi havia cap centre específic per a aquests infants. Es plantejava inicialment que el centre Joan Riu es reestructurés i dins el mateix centre es creés un nucli de tractament específic per a aquests infants. Inicialment es preveia que la unitat s'iniciés el curs 1991-1992. Aquesta proposta no va avançar, i finalment l'únic centre específic fou a Serinyà, al Mas Casadevall, més enllà de les unitats específiques que s'han fet en centres d'educació especial com l'actual Font de l'Abella (secció Acàcies), Ventijol (Blanes), Mare de Déu del Mont (Vilafant) i Els Àngels (Palamós). Una altra qüestió és, però, l'atenció dels infants amb trastorns greus de conducta, un aspecte encara avui dia no resolt, i al qual el centre Joan Riu podria donar atenció educativa, ja que en l'actualitat alguns alumnes de les comarques de Girona amb aquesta problemàtica estan atesos en aquesta institució, més enllà dels casos puntuals que s'atenen en alguns centres d'educació especial o també en centres ordinaris. Aquesta opció també donaria sortida a algunes de les instal·lacions de què disposa el centre i que no s'utilitzen.

D'acord amb allò que s'especificava en l'article 5è. del Decret 1855/74 sobre el règim jurídic de les autoritzacions de centres no estatals d'ensenyament, s'establia que:

"Artículo quinto.- Uno. Con anterioridad a la presentación de un proyecto de creación de un Centro, se seguirá un expediente de previa autorización, mediante el cual el Ministerio de Educación y Ciencia examinará las condiciones de admisibilidad de tal proyecto, así como la adecuación del mismo a las necesidades de puestos escolares.

Dos. A tal efecto, en la elaboración y revisión de la planificación de necesidades, se dará una efectiva participación a los distintos grupos y sectores de la enseñanza no

¹⁴⁶² Informe de l'Inspecció (Ponència d'Educació Especial) (9 de gener de 1990.) Font: AADE.

estatal y se realizará además una preceptiva información pública antes de su aprobación.

Tres. Tal expediente se iniciará mediante solicitud dirigida al Ministerio de Educación y Ciencia a través de la Delegación Provincial correspondiente y deberá contener los siguientes extremos:

- a) Titularidad del Centro.
- b) Nivel educativo del Centro y, en su caso, grado y especialidades profesionales.
- c) Localidad, con indicación del distrito municipal, si procediera, o zona donde han de ubicarse las instalaciones.
- d) Indicación del ámbito territorial al que ha de extenderse la atención del Centro.
- e) Indicación sumaria de las edificaciones que han de dedicarse al Centro, con expresión de si son de nueva planta o si van a utilizarse otras ya existentes así como de sus características principales.
- f) Clasificación académica que se solicita para el Centro, a tenor de lo dispuesto en el artículo noventa y cinco de la Ley General de Educación y Financiamiento de la Reforma Educativa cuando se trate de Centros de Bachillerato o de Formación Profesional de segundo grado.
- g) Número de puestos escolares que pretenden crearse, detallados por unidad y cursos y especialidades, si proceden.
- h) Año académico en el que, de concederse la autorización, habrá de iniciarse el servicio de enseñanza.
- i) Régimen económico a que se acogerá el Centro para su sostenimiento, conforme a las disposiciones vigentes de cada nivel.¹⁴⁶³

El centre Joan Riu, per tant, responia a aquella necessitat d'atendre i consolidar des d'un vessant educatiu una població d'alumnes amb greus discapacitats.

El 1989, Caixa de Girona, en la figura del seu director general, Aleix Gimbernat Martí, havia fet la petició a Josep Valls, que en aquells moments a més de la gerència de l'Associació Aspronis era director d'una oficina de la Caixa de Girona a Blanes, que participés i gestionés la creació del nou Consorci Sant Gregori. El 25 de gener de 1990, en la reunió de la Fundació Privada Centre Joan Riu es nomenava nou gerent Josep Valls i Ribas. El 1990 assumiria, per tant, la gerència i, tot i que deixaria la feina com a banquer, va continuar lligat amb l'Associació Aspronis. Serà el gerent com a persona designada per Caixa de Girona de la Fundació Joan Riu fins al febrer de 1992, quan es crea el consorci entre Benestar Social i la Fundació Joan Riu de la Caixa de Girona. Va continuar en el càrrec fins al juliol de 1994.

El 17 de novembre de 1990 es creava, amb l'impuls del centre Joan Riu, la Coordinadora de Centres de Profunds de Catalunya (CCPC),¹⁴⁶⁴ com una federació

¹⁴⁶³ Decreto 1855/1974, de 7 de junio, sobre régimen jurídico de las autorizaciones de centros no estatales de enseñanza. BOE núm. 164 (10 de juliol de 1974). Pàg. 14364-14367.

¹⁴⁶⁴ Aquesta federació que es va crear l'any 1990, amb l'impuls del centre Joan Riu de Sant Gregori, és actualment una federació de caràcter voluntari i sense afany de lucre. El projecte va néixer l'11 d'abril de 1991 amb la presentació de l'esborrany dels primers estatuts de l'entitat, tot i que aquests estatuts no quedarien registrats fins el 14 de juliol de 1992 i d'aquesta manera naixia aquesta entitat. Té el seu àmbit d'actuació a tot el territori català, amb la finalitat d'aconseguir una millora de la qualitat de vida de les persones amb disminució psíquica ateses a les més de vint-i-sis entitats associades que atenen unes 2.472 persones amb disminució psíquica. A les comarques de Girona hi ha

d'associacions i d'entitats dedicades a l'atenció de persones amb disminució psíquica greument afectades. Aquesta proposta naixia de les Primeres Jornades Catalanes sobre l'Atenció Integral a les Persones amb Disminució Psíquica Profunda, que organitzades pel centre Joan Riu en commemoració del desè aniversari de la seva fundació es dugueren a terme els dies 16 i 17 de novembre de 1990.

La seva participació no s'ha limitat a l'àmbit de la coordinadora de centres profunds de Catalunya —tot i que és de les participacions més importants i de més transcendència del centre—, sinó que han estat nombroses les experiències realitzades, des d'un punt de vista pedagògic, per part del mateix centre Joan Riu. Ja en el marc de les Primeres Jornades del Grup d'Investigació en Educació Especial i publicat pel Departament d'Ensenyament el 1982, el centre hi participà amb una publicació entorn de l'eliminació de les conductes autolesives en nens amb retard profund de la mà del psicòleg del centre, Xavier Cerdà. Des dels inicis de la seva fundació, tècnics del centre Joan Riu formen part del Grup d'Investigació en Educació Especial (GIEE), grup integrat dins l'APPS, que ha participat des del començament en les jornades que aquest grup ha organitzat. El GIEE va iniciar les seves activitats el 1979 amb l'objectiu primordial d'intercanviar experiències educatives a través de jornades periòdiques i grups de treball. Les primeres jornades es van organitzar el mes de maig de 1981 amb la presència de 160 professionals d'arreu de Catalunya. El mes de setembre de 1982, des del GIEE, es dugué a terme el Primer Seminari sobre Adquisició de l'Autonomia Personal i Social en l'Educació Especial que va impartir el professor Martín del Departament d'Aprenentatge, Desenvolupament i Educació Especial de l'Eastern Illinois University. I dos anys més tard, l'octubre de 1984, es donaren a conèixer els treballs que es realitzen en els centres. El GIEE va fer una publicació restringida de les ponències que allí es presentaren.

En altres simposis, jornades i congressos, la participació del professorat i professionals del centre ha estat força important, i ho és des d'aquell primer seminari sobre deficiència mental que va tenir lloc entre els mesos de novembre i

desembre de 1979 amb l'objectiu de formar els primers professionals del centre. Durant els cursos 1982-1983 i 1984-1985, van participar en un grup de treball que realitzà un Seminari d'Autonomia Personal, subvencionat per l'Institut de Ciències de l'Educació i dirigit a recollir essencialment tot el material publicat al voltant d'aquest tema.

Són destacables també els intercanvis amb altres centres o entitats, com l'Institut Médico-Educatif de Lacune (Departament del Tarn-France), el centre Heliomarin de Banyuls, l'Association Pour Adultes i Jeunes Handicapés (Apajh-France); la participació en jornades de treball amb centres del sud de França, o bé les relacions que s'han establert amb els centres de la Fundació Uliazpi (Donostia), i sobretot amb el seu coordinador psicopedagògic, Pere Rueda, que precisament el 1990, a les Primeres Jornades Catalanes sobre l'Atenció Integral a les Persones amb Disminució Psíquica Profunda, oferia la ponència que obria l'acte, sobre "La planificació de l'atenció als disminuïts psíquics profunds en les diferents etapes de la vida". El 1994 un grup de dotze persones amb disminució psíquica i quatre educadors del centre Les Cazalières de Calmont (Tolosa de Llenguadoc) van visitar els centres del Consorci Sant Gregori. Al llarg de tots aquests anys han rebut moltes visites i han participat en programes d'intercanvi. Durant una bona colla d'anys el centre Joan Riu ha estat una de les referències de l'atenció global a les persones amb retard mental profund a les nostres comarques, i per extensió a Catalunya. Que hi hagi hagut contactes amb altres serveis i entitats ha estat una voluntat, per part dels seus professionals, d'obrir-se, d'establir coneixences i d'aprendre a compartir la difícil tasca que resulta de l'atenció d'aquests infants i joves (i adults) amb greus discapacitats

El centre Joan Riu concep l'escola, en primer lloc, com "un tipus d'equipament educatiu en el *continuum* de recursos psicopedagògics de la xarxa d'atenció als infants amb necessitats individuals, emocionals, intel·lectuals i físiques",¹⁴⁶⁵ i en segon lloc, entenent que els centres d'educació especial han entrat dins una dinàmica d'avenços cap a posicionaments cada vegada més normalitzadors, el centre Joan Riu considera que la

"situació actual d'emplaçament dels alumnes greument afectats en Centres d'Educació Especial, com un fet que representa millores en relació amb anteriors moments en els quals aquests alumnes no rebien pràcticament cap resposta en el

¹⁴⁶⁵ Projecte Educatiu del Centre Joan Riu. Març de 1991. Font: FCEEJR.

si del sistema educatiu. Ara bé en la línia dels principis de normalització i integració, entenem aquesta situació com un punt de partida cap a noves fites, i cap a l'aprofundiment i la utilització de noves formes de plantejar-nos i decidir, alumne per alumne —deixant de banda l'etiqueta que aparentment en fa un col·lectiu homogeni— quin és l'emplaçament més adequat.”¹⁴⁶⁶

Actualment tota la gestió la duu a terme el Consorci Sant Gregori de Girona. Fou creat pel Decret 5/1992, de 20 de gener de 1992,¹⁴⁶⁷ mitjançant un acord entre el Departament de Benestar Social i l'Institut Català d'Assistència i Serveis Socials, per una banda, i per l'altra, la Fundació Privada Centre Joan Riu i Caixa de Girona. La seva finalitat primordial és gestionar de forma compartida i integrada el centre Els Roures, que atén persones adultes amb disminució psíquica greu, a través d'un servei de residència obert permanentment i un centre de dia; i el centre d'educació especial Joan Riu com a servei d'escola i de residència per a nens i adolescents amb disminucions psíquiques greus de les comarques de Girona.

El Consell de Govern del Consorci Sant Gregori és un òrgan de gestió que es reuneix periòdicament amb la gerència del Consorci per tractar temes propis de la gestió i administració de la institució. El Consell de Govern del Consorci Sant Gregori es compon de membres nomenats i substituïts lliurement per les institucions que l'integren amb la proporció següent: tres representants de la Generalitat de Catalunya (un de designat pel conseller de Benestar Social i dos en representació de l'ICASS, nomenats pel seu director general); dos representants de la Fundació Joan Riu (Caixa de Girona queda representada en el Consorci per la mateixa Fundació Joan Riu). El president del Consell de Govern és un dels membres representants de la Generalitat, designat pel Departament de Benestar Social. El vicepresident del Consell és un representant de la Fundació Joan Riu. El gerent del Consorci, que serà l'òrgan executiu del Consorci, és nomenat pel Consell de Govern.

La construcció del centre Els Roures, amb una extensió de 1900 m², es va iniciar el 1990. Aquesta nova residència per a adults també fou dissenyada per l'arquitecte Josep Maria Pla. Inicialment hi havia previsió per a uns seixanta adults (majors de 16 anys). El centre Els Roures va entrar en funcionament el febrer de

¹⁴⁶⁶ Ibidem.

¹⁴⁶⁷ Decret 5/1992, de 20 de gener de 1992, pel qual es crea el Consorci Sant Gregori de Girona i se n'aproven els estatuts. DOGC núm. 1.547 (27 de gener de 1992). Pàg 524.

Quedava prorrogat, l'any 2001, per la Resolució de 16 d'octubre de 2001, per la qual es fa públic l'Acord del Govern de la Generalitat de 10 de juliol de 2001, pel qual s'autoritza la prorroga de la vigència del Consorci Sant Gregori. DOGC núm. 3.509 (8 de novembre de 2001). Pàg. 16945.

1992. En una primera fase s'hi van traslladar uns quaranta adults que fins aleshores estaven atesos al centre/residència Joan Riu. D'aquesta manera es donava cabuda a un important gruix de nois i noies majors de 16 anys que el centre havia anat atenent. Posteriorment l'edat es va incrementar. Tot i que el pressupost inicial era d'uns 300 milions de pessetes (en valgué molts més) estava finançat al 50 % per l'ICASS i Caixa de Girona, que també va cedir els terrenys. El manteniment, però, era a càrrec al 100 % de l'ICASS.

En els darrers anys s'ha fet un esforç considerable per intentar definir què és una persona amb una discapacitat profunda, però sense èxit. El terme *profund*, malauradament, es continua utilitzant amb una manca de rigor i sempre per denominar aquells infants greument afectats i poc escolaritzables. Difícilment des de la psicometria es pot quantificar i aportar dades, entre altres qüestions perquè aquesta actualment està seriosament qüestionada, i en el camp del retard mental aporta pocs elements de judici, tot i que la psicometria —al llarg de la història— ha tingut un paper decisiu en la segregació escolar dels infants amb discapacitats a l'hora de categoritzar-los. Els termes amb els quals s'ha anomenat les persones amb un retard greu han estat diversos al llarg dels anys, i sovint hem pogut trobar termes com el de *plurideficient*, *grabataires*, *vegetatius*, etc. En alguns casos, per exemple, la persona amb paràlisi cerebral ha estat considerada dins aquest grup pel fet de presentar un desenvolupament motor anormal, acompanyat de trastorns de la parla o bé disminució psíquica. La persona amb una discapacitat psíquica greu és dependent per a totes o gairebé totes les necessitats de vida diària, però tot i així cal rebutjar la idea que aquests nens i nenes són irrecuperables. La persona amb una discapacitat greu té enormes possibilitats de desenvolupament. Tal com assenyala el projecte educatiu del centre Joan Riu: "[...] tota persona té el dret inalienable a l'educació i malgrat el tipus o grau de disminució és perfectible i, per tant, educable. A més, tota persona disminuïda té el dret a rebre la resposta educativa adequada a les seves necessitats i que potenciï al màxim el desenvolupament de les seves capacitats."¹⁴⁶⁸

El centre Joan Riu té com a finalitat atendre les necessitats sanitàries, educatives i residencials de les persones amb greus discapacitats a les comarques de Girona i el seu funcionament és en règim d'internat. A llarg d'aquests anys s'han

¹⁴⁶⁸ Projecte Educatiu del Centre Joan Riu. Març de 1991. Font: FCEEJR.

atès una mitjana anual de quaranta a cinquanta nens i nenes en edats que oscil·laven entre els 3 i els 21 anys.

A partir de la integració d'alumnes amb discapacitat a les escoles ordinàries, els centres d'educació especial comarcals han atès alumnes amb greus discapacitats. Aquesta especialització del centre Joan Riu ha estat compartida per escoles com Dr. Ramon Suriñach de Ripoll, Mare de Déu del Mont de Vilafant, Els Àngels de Palamós, Joan XXIII d'Olot, o bé Ventijol de Blanes. Moltes famílies d'alumnes en edats escolars han preferit més l'atenció dels seus fills a l'escola del sector més proper al domicili familiar. Així han evitat llargs trajectes als seus fills. No ha passat el mateix amb l'actual centre Font de l'Abella, que per proximitat geogràfica amb el centre Joan Riu no atén alumnes greument afectats. Si bé la residència ha estat un factor determinant, avui és normal trobar escolaritzats alumnes amb afectacions greus en escoles d'educació especial comarcals. Que aquests alumnes ho estiguin en escoles ordinàries és, se'ns dubte, un capítol a part que avui a Catalunya no està previst perquè l'educació especial no s'ha basat en criteris pedagògics, sinó que la integració escolar ha estat en funció dels recursos que s'hi han destinat, i no a l'inrevés.

La part residencial en els darrers anys (centre Joan Riu per a infants i centre Els Roures per a adults) ha tingut certs problemes de saturació, ja que hi ha hagut molta més demanda que places disponibles hi havia en els centres. Encara avui dia hi ha nois i noies de les comarques de Girona que estan atesos a fora de les nostres contrades. Amb els anys les associacions i la mateixa administració han fet un esforç considerable per resoldre un aspecte complex i difícil, perquè en el fons la separació del fill no deixa de ser un fet que moltes famílies viuen de manera traumàtica. Sovint la mateixa associació de pares del centre Joan Riu ha plantejat aquest problema a l'Administració i s'ha queixat d'una falta de planificació i dels pocs recursos que hi ha destinat. En el fons, la complexitat d'aquest aspecte és difícil de resoldre, al cap i a la fi les demandes són enormes i les administracions no poden, sovint, fer front a les necessitats que es generen.

En l'actualitat, el personal concertat del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya amb el centre Joan Riu és de nou mestres tutors, cinc educadores, un logopeda, dos fisioterapeutes i un psicopedagog. Hi ha altre personal no concertat que treballa en el centre i que són especialistes que depenen

d'altres àrees d'atenció a la salut, així com també personal de serveis generals, d'administració i direcció general del Consorci Sant Gregori, el finançament del qual es comparteix entre la Fundació Privada Joan Riu, pel que fa als menors de 18 anys, i el Departament de Benestar i Família de la Generalitat de Catalunya, pel que fa als majors de 18 anys i menors tutelats. L'actual dependència política del Consorci Sant Gregori ha marcat un abans i un després d'aquestes institucions. El pes polític en l'actual Consell de Govern del Consorci és determinant a l'hora d'establir actuacions que sovint es regeixen per criteris partidistes per sobre d'interessos socials, educatius o assistencials. El pes polític (i determinant, alhora) que té l'actual Consorci Sant Gregori està subjecte, per tant, als canvis polítics que hi ha o que hi pugui haver en el futur al nostre país.

En l'actualitat, el centre Joan Riu preveu el servei d'escola d'educació especial, actualment amb concert amb el Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya i de residència infantil registrada al Departament de Benestar i Família de la Generalitat de Catalunya en el Registre d'Entitats i Establiments socials amb el núm. S00602. Aquests dos serveis, atesa la seva naturalesa, es troben íntimament lligats, cosa que suposa una important coordinació a escala d'atenció i programes per tal d'oferir un servei global per a tots els infants a qui acull. El Consorci rep anualment el suport econòmic i financer de la Fundació Privada Centre Joan Riu, entitat privada d'iniciativa social registrada en el Departament de Benestar i Família, en el Registre d'Entitats i Establiments Socials amb el núm. E00604. La Fundació Joan Riu, juntament amb l'Obra Social de la Caixa de Girona a través del Consorci, vetlla per l'assoliment dels objectius d'atenció i cura dels infants a qui s'atén.

2.2.10. El Centre Públic d'Educació Especial la Maçana, a Salt (Gironès)

A Girona la primera institució per a nens i nenes amb deficiències sensorials fou el Colegio de Ciegos y de Sordomudos y Academia de Música del mestre Joan Carreras, a finals del segle XIX. Alguns alumnes sordmuts eren atesos, des de l'any 1929 i fins al 1943 a l'Instituto Catalán de Sordomudos de Barcelona que dirigia el professor Emilio Tortosa. Molts alumnes provinents de famílies amb pocs recursos rebien el suport de la Diputación Provincial de Gerona, i també hi ha constància que alumnes *sordomudos, ciegos, anormales, mudos, semiciegos y sordomudociegos* de

les comarques de Girona estaven atesos en altres institucions educatives que sí que hi havia a Barcelona i comarca.

L'atenció dels alumnes amb discapacitats visuals s'encomanava a l'Organización Nacional de Ciegos, segons disposava l'article primer del Decreto 3493/1963, de 12 de desembre, *por el que se regula la enseñanza primaria oficial para no videntes*.¹⁴⁶⁹ Es declarava extingit el Colegio Nacional de Ciegos i, en part, les facultats que s'hi concedeixen sobre els estudis de magisteri dels alumnes no vidents les havien d'exercir les escoles de l'Organización Nacional de Ciegos, autoritzades per a aquesta finalitat. Les actuacions, almenys a les comarques de Girona, no anaven en aquesta línia. I fora de la curta experiència del professor Joan Carreras a finals del segle XIX, es començava de bell nou l'atenció d'aquest alumnat a Girona i província, almenys amb les experiències que es duen a terme amb la creació de centre Mater Dei, i posteriorment amb les noves aules, fins a la creació del centre La Maçana inicialment per a infants amb discapacitats sensorials, i posteriorment només per a sords.

Per tant, pel que fa a l'educació institucionalitzada en centres d'educació especial a les comarques de Girona trobem un referent important a finals dels anys seixanta amb l'escolarització de nens amb problemàtiques diverses en una mateixa institució educativa. Així doncs, inicialment els alumnes estaven escolaritzats al centre d'educació especial Mater Dei, amb la problemàtica que això suposava, ja que hi havien de conviure tota mena d'alumnes amb deficiències ben diverses.

La premsa de l'època, a mitjan anys seixanta, se'n feia ressò, ja que només una quarta part dels nens sordmuts espanyols podien rebre atenció educativa especialitzada en centres especials per a sordmuts.¹⁴⁷⁰ Dídimó Fresno Rico, fundador i secretari de l'Asociación Española de Educadores de Sordos i professor de l'Instituto Municipal de Sordomudos de Madrid, assenyalava que per als 12.000 mil nens i nenes sords que hi havia a Espanya en edat escolar només hi havia disponibles 3.000 places en centres específics d'educació especial per a sords. A Girona, com a tal, un centre específic per a deficients sensorials encara no existia.

¹⁴⁶⁹ Decreto 3493/1963, de 12 de diciembre, por el que se regula la enseñanza primaria oficial para no videntes. BOE núm. 306 (23 de desembre de 1963). Pàg. 17887-17888.

¹⁴⁷⁰ REDACCIÓ. "Sólo una cuarta parte de los niños sordomudos españoles, pueden recibir instrucción en escuelas especializadas". *Los Sitios* (11 e febrer de 1966). Pàg. 2.

Hi havia la urgent necessitat que separessin alumnes amb deficiències psíquiques d'alumnes amb deficiències sensorials. Aquesta era, des dels inicis, una vertadera preocupació dels seus professionals, que els amoïnà sempre, ja que en nombroses ocasions havien manifestat que: "...tenen un coeficient d'intel·ligència normal o superior a la mitjana",¹⁴⁷¹ per deixar ben clar que, des que marxen de Mater Dei, les successives aules i el nou i definitiu centre que tindran el 1980 no són una escola per a nens i nenes amb retard mental sinó per a discapacitats sensorials.

Així, el 1976 marxen de Mater Dei i aquests alumnes amb deficiències sensorials són atesos en unes aules (dues unitats per a hipoacúsics i una per a ambliops, de fet marxaren primer de Mater Dei els nens i nenes amb discapacitat visual que els nens i nenes amb discapacitat auditiva) del grup escolar Pericot (Colegio Menor de la Juventud Profesor Pericot), a la zona de Montilivi, en una zona coneguda amb el nom de *Gerona para Gerona*, que havia impulsat el governador civil de Girona, Víctor Hellin. Caldria ressaltar, en el breu període de temps que hi estigueren, la celebració d'un curs sobre Tècniques d'Expressió i Comunicació, que va promoure el SEREM. El curs no tindria més importància, si no fos perquè es tractava del primer curs dirigit a persones que treballaven en centres d'educació especial que s'organitzava a Girona. Hi participaren setanta-tres educadors que provenien d'onze províncies de Catalunya, Balears, València i Aragó. La premsa de l'època se'n féu ressò.¹⁴⁷²

D'aquest breu pas pel grup escolar Pericot, el curs 1977-1978, anaren a unes altres aules que hi havia al primer pis de l'escola Carme Auguet, de Pont Major. La situació al grup escolar Pericot havia de ser prèvia a la creació d'un centre d'educació especial per a nens i nenes amb discapacitats sensorials, però la situació era força dolenta. Aquest espai no reunia les condicions mínimes per poder-hi treballar. El nou Colegio Nacional de Deficientes Sensoriales Carmen Auguet també va acollir alguns alumnes amb deficiències sensorials que provenien del Centro Médico Psicopedagógico de Fornells de la Selva, amb la seva mestra, Maria Elisa Salse, al capdavant. En aquella època el centre del Pont Major rebia també el nom

¹⁴⁷¹ GISPERT, E. "A Salt hi ha un centre per a l'ensenyament de nens amb problemes visuals o d'audició". *Punt Diari* (13 de novembre de 1983). Pàg. 5.

¹⁴⁷² BOUSO MARES, F. "Clausura de un curso sobre «Técnicas de expresión y comunicación»". *Los Sitios* (11 de gener de 1976). Pàg. 5.

de Centro de Audición y Lenguaje, tot i estar-hi incloses les dues discapacitats sensorials (sordesa i ceguesa). L'Associació Àngelus és la principal impulsora d'aquest projecte, i tot i que depenen del MEC, s'encarreguen en part del seu manteniment. Hi ha vint-i-dos alumnes amb deficiències auditives i cinc amb deficiències visuals. La confluència d'alumnes i professorat que s'hi van unir, procedents de l'àmbit públic i del privat, d'alguna manera va fer que hi haguessin certes rivalitats i alguna que altra desavinença. Fou complicat, en el fons, aglutinar sota un mateix sostre les diverses procedències.

En la sessió plenària, amb caràcter extraordinari, que es va dur a terme el divendres 18 de febrer de 1977, l'Ajuntament de Girona, amb la presidència de l'alcalde Ignacio de Ribot i a través de la Concejalía Delegada de Instalaciones Docentes, va presentar diverses propostes per a la cessió al MEC de terrenys que s'havien de destinar a centres d'ensenyament. Un d'aquests terrenys fou el terreny d'aproximadament 4.600 m² que hi havia a Salt, a la zona de la Maçana, on abans hi havien hortes, separat del nucli urbà antic. Inicialment, però, es va plantejar la possibilitat d'instal·lar el centre per a nens i nenes amb discapacitat sensorial al mateix espai on avui hi ha el centre Palau per a motòrics. Quan es plantejava la construcció del nou centre d'educació especial es volia que estigués en un lloc cèntric de la ciutat de Girona. Que hi hagués la possibilitat de ser a prop dels altres centres educatius per tal de poder compartir l'escolaritat, d'aquesta manera l'alumne sord o cec podia tenir elements normalitzadors a prop seu. En certa manera, s'avançaven en el temps al que avui coneixem com escolaritzacions compartides, una pràctica habitual a la totalitat de centres específics d'educació especial a casa nostra. No va poder ser. La nova escola es va erigir en una zona despoblada, tot i que avui la situació ha canviat. El creixement urbanístic ha fet d'aquesta zona un espai poblat i connectat amb la ciutat de Girona. El centre La Maçana està entre l'IES Salvador Espriu i el CEIP Silvestre Santaló.

Als anys seixanta la població de Salt experimenta un creixement, fruit de la immigració espanyola i del creixement urbanístic de la ciutat de Girona. Als anys setanta la població de Salt gairebé s'ha doblat. El context polític de l'època situava Girona com una gran ciutat que havia d'incorporar els municipis de Salt i Sarrià de Ter, i al mateix temps la població patia un dels efectes urbanístics que colpegen la ciutat, ja que la construcció de l'autopista parteix el municipi en dos. Una sentència del Tribunal Suprem annexiona Salt a Girona i no serà fins gairebé deu anys més

tard, el 1983, que ben recuperada la democràcia, la població de Salt recobra definitivament la seva independència com a municipi.

La idea de construir un centre a Girona (Salt), de vuit unitats, destinat als nens i nenes amb deficiències sensorials de la província de Girona responia a un oferiment que la corporació municipal atenia a la petició que el director de l'Instituto Nacional de Educación Especial els havia ofert en el marc del Pla de Centres Especials que havia presentat recentment. Hi havia la satisfacció compartida d'haver estat el primer municipi de la província de Girona d'haver fet la proposta.¹⁴⁷³

A mitjan any 1978, tot i estar funcionant al centre del Pont Major, les gestions per a una futura escola especialitzada per a nens i nenes amb deficiències sensorials per a les comarques de Girona ja estaven en marxa: els pressupostos generals de l'Estat preveïen una inversió de 15 milions per al 1978, i de 7,5 milions per al 1979.¹⁴⁷⁴ El MEC, essent ministre d'educació Iñigo Cavero Lataillade, va publicar el 1978 el Real Decreto de creació del centre de Salt.¹⁴⁷⁵ L'article segon d'aquest Reial Decret establí el següent: "Se autoriza al Ministerio de Educación y Ciencia para que por Orden ministerial señale la fecha de comienzo de las actividades del citado Colegio Nacional de Educación Especial y adoptar las medidas necesarias para la ejecución del presente Real Decreto". El maig d'aquell mateix any s'autoritzava¹⁴⁷⁶ el funcionament del Centre Estatal d'Educació Especial a Salt, ubicat, però, provisionalment en el primer pis del Col·legi Nacional Carme Auguet. Aquesta autorització provisional donava lloc a vuit unitats mixtes (quatre d'hipoacúsics, dos d'ambliops i dos de pedagogia terapèutica), amb cent llocs escolars, tot i que el Reial Decret 3617/1977, de 30 de desembre, establí que el nombre de places era de 150.

¹⁴⁷³ "Cesión de terrenos para un centro de Educación Especial, para uno de E.G.B. y para otro de formación de adultos". *Los Sitios* (20 de febrer de 1977). Pàg. 3.

¹⁴⁷⁴ "Importància dels pressupostos generals de l'Estat per a 1978 a les comarques gironines". *Los Sitios* (12 de febrer de 1978). Pàg. 5.

¹⁴⁷⁵ Real Decreto 3617/1977, de 30 de diciembre, por el que se crea el Centro estatal de Educación Especial en Salt (Gerona). BOE, núm. 43 (20 de febrer de 1978). Pàg. 4070.

¹⁴⁷⁶ Orden, de 17 de marzo de 1978, por la que se autoriza el funcionamiento del Centro estatal de Educación Especial en Salt (Gerona). BOE, núm. 111 (10 de maig de 1978). Pàg. 11137.

Hem de tenir en compte que a les comarques de Girona hi havia un dèficit de més de 2.000 places per a l'educació de nens amb pertorbacions sensorials. En un retall de premsa¹⁴⁷⁷ de l'any 1978, es precisava que hi havia un total de 1.407 nens sords i 1.152 de ceccs. Per a aquests nens i nenes només hi havia 40 classes, dels quals sis llocs eren per a invidents i trenta-quatre per a centres especialitzats. No només preocupava l'atenció dels deficients sensorials, per aquells dies també ens trobaven davant 868 nens i nenes amb retard mental profund que no tenien plaça en els diferents centres d'educació especial que ja funcionaven a les comarques de Girona. El centre Joan Riu per a nens i nenes amb retard mental profund, que estava inicialment patrocinat per la Caja de Ahorros Provincial en el terme municipal de Sant Gregori (Gironès) encara s'havia d'obrir, tot i que per aquelles dates estava pràcticament acabat de construir.

El nom del centre La Maçana feia referència a l'indret del lloc que ocupava el centre, que era l'antiga riera La Maçana¹⁴⁷⁸ de Salt. Rebé el nom oficialment per mitjà de l'Orden, de 25 de noviembre de 1980, por la que se efectúan diversas modificaciones en el centro público de educación especial de Salt,¹⁴⁷⁹ alhora que aquesta mateixa ordre informava del canvi oficial de domicili, que passava de les aules al Pont Major, del centre Carme Huguet, a les noves aules del nou centre d'educació especial a Salt.

Tot i constituir-se el centre el 1980, fins al 1982 no fou dotat amb material especialitzat; Berta Muñoz, inspectora d'EGB i titular de la zona que correspon als centres d'educació especial de les comarques de Girona, en un informe feia palès que "l'educació del nen sord pateix de qualitat, i per tant, el seu procés de

¹⁴⁷⁷ J. D. "Déficit de más de 2000 plazas para la enseñanza de niños con perturbaciones sensoriales". *Los Sitios* (5 de setembre de 1978). Pàg. 4.

¹⁴⁷⁸ La població de Salt és en una plana al·luvial. El riu Ter ha configurat l'actual població, que no és res més que la configuració dels diferents dipòsits fluvials disposats en terrasses. El riu Ter travessa la població d'est a oest, marcant alhora el límit natural que delimita la població de Salt amb la de Sant Gregori. La població de Salt està envoltada per les poblacions veïnes de Sant Gregori, Vilablareix, Bescanó i Girona. És una gran plana urbanitzada, que ha fet de l'actual Salt un espai on el desgavell urbanístic, d'una manera força desmesurada i poc controlada, ha marcat l'actual destí d'aquesta població gironina. De l'actual Salt agrícola queden pocs espais, situats entre la sèquia Monar i el riu Ter, tota una important zona de deveses i camps agrícoles (les hortes) que estan protegits de l'especulació urbanística. Hi ha a Salt una important xarxa hídrica que al llarg dels anys ha sofert nombrosos i importants canvis. La riera la Maçana, i que per tant dona nom al centre d'educació especial per a persones amb discapacitat sensorial (avui només per a discapacitats auditius), és una antiga riera (coneguda per les importants crescudes i aiguats que havia arribat a provocar) que recollia les aigües de Vilablareix i del sud-oest del pla, que desembocava al Güell i que avui desviada i canalitzada segueix paral·lela a l'autopista AP-7 fins abocar les seves aigües al riu Ter.

¹⁴⁷⁹ Orden, de 25 de noviembre de 1980, por la que se efectúan diversas modificaciones en el centro público de educación especial de Salt. BOE núm. 307 (23 de desembre de 1980). Pàg. 28309.

desmutització és inviable, i el handicap cada cop és irreversible".¹⁴⁸⁰ La relació de material necessària que l'escola considerava imprescindible per poder treballar era, per als nens amb discapacitat auditiva: set equips de freqüència modulada de portadora d'alta freqüència 100 Mhz. Cada equip es componia d'una emissora per al professor amb micròfon de tipus solapa i d'un sintonitzador per a cada alumne (per a deu alumnes en cinc aules i per a dotze en les altres dues). I també una unitat visualitzadora de la paraula; per als nens amb discapacitat visual: dos perkins, material de ciències i geografia en relleu, un piano elèctric i una calculadora de veu. Aquests eren els materials que consideraven imprescindibles per poder treballar.

La directora del centre fou Maria Rosa Puig i Dalmau,¹⁴⁸¹ que hi romangué fins al 24 de febrer de 1988. Havia estat directora del centre des de l'1 d'octubre de 1979, un any abans que el centre s'instal·lés a Salt, ja que aquest centre per a nens i nenes amb deficiències sensorials va néixer, amb unes instal·lacions pròpies a Salt, a primers d'octubre de 1980.¹⁴⁸² Continuà treballant al centre fins al curs 1989-1990, que no arribà a acabar, ja que està jubilada formalment des del 2 de setembre de 1990. El 24 de novembre d'aquell mateix any se li féu una festa d'homenatge després de més de cinquanta anys de dedicació a l'ensenyament. Havia estat mestra també al centre Mater Dei, on atenia els alumnes amb deficiències visuals, feina que va compartir amb la mestra Florinda Reixac.

¹⁴⁸⁰ (28 d'abril de 1982). Font: ASSTTEG.

¹⁴⁸¹ En el llibre PUIG DALMAU, M. R. (1991). *Conflictivitat social del menor*. Salt: Curbet & Marqués Impressors, SL, figura una breu biografia de MARIA ROSA PUIG I DALMAU. Diu el següent:

"Neix a Salt, comarca del Gironès, el 2 de setembre de 1925.

Cursa estudis de Magisteri, en concepte de Batchiller, que finalitza l'any 1946. Es dedica a l'ensenyament en el Centre Privat «Ntra. Sra. de les Escoles Pies» de les M.M. Escolàpies, durant 27 anys. Interessada en la formació del deficient, segueix carrera a la Universitat de Barcelona on obté el Títol de Llicenciatura (1973) i més tard (1979) el de Doctora en Filosofia i Lletres, secció de Pedagogia. S'ha especialitzat en Educació Especial. La Tesi de Llicenciatura versa sobre les causes que duen als nens i adolescents al Tribunal Tutelar de Menors. La Tesi Doctoral té per títol «Cibernètica Pedagògica de la Percepció Visual». Ambdues tesis foren dirigides pel Dr. Alexandre Sanvisens, catedràtic de l'esmentada universitat. Dins l'ensenyament públic, treballa en el camp de l'Educació Especial amb nens amb trastorns psíquics en el Centre «Mater Dei» de Girona. Segueix cursos de perfeccionament i se li encarrega la, llavors, recent creada Aula d'Ambliopia. Més tard, és nomenada directora del centre d'educació especial «La Maçana», d'àmbit provincial, dedicat a la formació del deficient sensorial, càrrec que exerceix des del 1r d'octubre de 1979 fins el 24 de febrer de 1988. L'any 1981, és designada membre de la Comissió Permanent en el curs de Pedagogia Terapèutica per a la formació de professors especialitzats, constituïda en els Serveis Territorials d'Ensenyament de Girona. És autora del llibre Narracions històriques de Salt sobre fets i costums molts d'ells abans desconeguts, d'aquella població. L'Ajuntament de Girona li concedeix l'any 1978, el VERUS DE PLATA de la Ciutat en «reconeixement als seus mèrits singulars». Obté, també, el premi Tres de Març 1991, concedit per l'Ajuntament de Salt «per la seva dedicació al món de l'Educació Especial i per la seva constant col·laboració desinteressada en iniciatives cívic-socials del nostre poble».

¹⁴⁸² Redacció. "La nova escola per a nens sords i cecs ja funciona a Salt". *Punt Diari* (9 d'octubre de 1980). Pàg. 6.

El centre La Maçana és un centre públic dependent del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya. En paraules de qui aleshores era el delegat a Girona del MEC, Artur Calsina i Majó: "Es menos espectacular, pero para mí de mucha importancia, la dotación y puesta en funcionamiento del primer centro de la provincia para niños sordos y amblíopes..."¹⁴⁸³ És clar, era el primer centre dependent de l'Administració pública. Des de l'experiència a finals del segle XIX que projectà a la ciutat de Girona el mestre Joan Carreras y Dagas, precisament a Girona i comarques l'atenció dels deficients sensorials s'havia hagut de fer, tal com hem vist anteriorment, en centres privats i en institucions de fora de la demarcació gironina.

L'escola, però, no va poder iniciar les classes, com la resta de centres educatius del país, no per problemes en el retard en el lliurament de l'obra acabada sinó perquè diverses bandes de brètols hi van portar a terme destrosses de consideració. L'edifici no es va construir, malauradament, tenint en compte les necessitats dels alumnes. El teulat, per exemple, era d'uralita. Els dies de pluja el soroll s'intensificava i era ensordidor per als alumnes que portaven pròtesis auditives. No hi havia càmeres d'aire que poguessin aïllar el soroll exterior, etc. La construcció no estava adaptada ni era adequada per a la tipologia d'alumnes que havien d'atendre. Aquest, però, no és un fet aïllat. Malauradament, massa sovint, les construccions i equipaments no es fan pensant en la utilitat que se'ls ha de donar, ni en el tipus d'alumnat que n'ha de ser usuari. En molts dels centres d'educació especial a les nostres comarques, posteriorment a la seva construcció, s'han hagut de fer importants modificacions per poder ser operatius: rampes, ascensors, wc adaptats, ampliacions de l'amplada de les portes perquè hi puguin passar nens i nenes amb cadira de rodes, etc.

L'escola atenia, en els seus inicis, una setantena d'alumnes sords i cecs de les comarques de Girona, que estaven distribuïts en sis unitats d'audició i llenguatge, i dues unitats de pedagogia terapèutica per a nens ambliops i cecs. Pel que fa al treball amb sords, el primer objectiu era la seva desmutització per anar, de mica en mica, estructurant-los el llenguatge. Aquests alumnes seguien l'EGB. També disposaven de reeducació individual, sempre a càrrec de personal especialitzat. Hi havia un servei de foniatria que duia a terme inicialment la doctora Maria José

¹⁴⁸³ BOUSO MARES, F. "Repaso a 1978..." Op. cit.

Rodrigo; i pel que fa als deficients visuals, hi havia els cecs que treballaven seguint el sistema Braille i els ambliops, que sense oblidar aquest sistema, ho feien segons programació i treballs com els vidents normals, encara que seguint un ensenyament individual, molt oral i segons escrits ben llegibles.

Un fet important fou la cessió, per part del MEC, dels aparells Guberina,¹⁴⁸⁴ el març de 1978, quan el centre funcionava provisionalment a les aules del centre Carme Auguet a Pont Major. Hi hagué molts problemes per posar en funcionament els aparells, fins i tot requerien formació específica per fer-los funcionar, una formació que no va arribar mai. La primera mestra que es va formar per iniciar-se en aquest treball fou Francesca Juncà (que ho féu havent-s'ho de pagar tot de la seva butxaca, es va posar en contacte i es va formar a l'actual centre d'educació especial de sords CRAS —Centre de Reeducació Auditiva de Sabadell—¹⁴⁸⁵ i en un altre d'Alacant). Anys més tard, de l'11 al 29 de maig de 1987 es va organitzar un curs d'iniciació al SUVAG (Curs d'Iniciació al Mètode Verbotonal del iugoslau professor Guberina) dirigit a professionals del camp de la patologia del llenguatge. De la seva coordinació i seguiment s'encarregaren les professores logopedes del centre, Anna-Rosalía González i Núria Juhé. La introducció del mètode verbotonal del professor Guberina fou motiu de problemes, també motivats en part per la coordinació dels grups que abrigaven idees diferents i distintes sobre les competències professionals en la posta en marxa i conseqüent aplicació d'aquest mètode.

Maria Elisa Salse fou la primera logopeda itinerant del centre La Maçana. Iniciava una camí que anys més tard quedaria consolidat a través de la creació del

¹⁴⁸⁴ El MÈTODE GUBERINA per a l'educació auditiva és un sistema de desmutització i entonació que s'aparta de totes les tècniques tradicionals, es basa en una combinació de psicomotricitat, ritme, expressió i treballa solament les restes auditives que el nen tingui mitjançant un complicat procés, els aparells (SUVAG) fan audibles als nens fonemes que no senten. Aquest mètode tingué una àmplia difusió a Europa. El centre SUVAG va ser fundat a Croàcia el 9 de desembre de 1961. Des del 14 de desembre de 1978 el centre SUVAG és una organització de treball associat la finalitat del qual és la protecció de la salut de les persones deficients de l'audició i la parla, i la seva activitat secundària és l'educació i la formació de nens amb deficiències auditives i la seva protecció social. Catalunya fou pionera dins l'Estat espanyol, i centrà inicialment els recursos a Sabadell, al CRAS de Sabadell. A Lleida s'iniciaren en aquest mètode l'any 1984. El professor Guberina i el seu equip iugoslau eren els únics professionals acreditats per a la formació en el mètode verbotonal.

¹⁴⁸⁵ Actualment el CENTRE D'EDUCACIÓ ESPECIAL DE SORDS CRAS (Centre de Reeducació Auditiva de Sabadell) és un centre públic dependent del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya de perspectiva bilingüe (llengua de signes/llengua parlada i escrita). Aquest centre data del curs 1968-1969, a través de la creació de dues aules destinades a l'educació de nens sords i que depenien del Consejo Escolar Primario-Patronato de Acción Social Ciudadana de la Indústria de Sabadell. El curs 1975-1976 van introduir el mètode verbotonal en substitució del mètode Perdoncini, que era el que utilitzaven fins aleshores. El curs 1982-1983 el centre va passar a titularitat pública. El curs 1988-1989 es creava el CREDA del Vallès Occidental. La seva directora, Mª Pilar Zorrilla i Salanova, s'havia format amb el professor Guberina a Croàcia.

CRETAG - Narcís Masó. Era, al mateix, la mestra de la primera alumna de Banyoles que rebé una escolarització compartida en l'àmbit de la discapacitat auditiva, que si bé estigué un temps en règim d'integració, més endavant acabà escolaritzada a temps complet al centre La Maçana. El Departament d'Ensenyament farà una aposta important pel que fa a l'atenció de l'alumnat sord, dins l'escola ordinària, tant en l'àmbit del sector públic com en el privat. Amb la publicació del Decret 117/1984,¹⁴⁸⁶ el Departament d'Ensenyament va procedir a unificar, recollir i consolidar les experiències d'atenció a aquests alumnes en el Programa d'Atenció Educativa als alumnes deficients sensorials integrats en el sistema educatiu ordinari, i per l'altra banda, també va procedir a orientar tot aquest funcionament a través de la Circular de la Direcció General d'Ensenyament Primari per a la seva aplicació (28 de juny de 1985),¹⁴⁸⁷ i alhora donar-lo a conèixer a la societat a través de la publicació del llibre *L'escolarització del nen sord en centres ordinaris*,¹⁴⁸⁸ volum número 6 de la col·lecció Documents d'Educació Especial del Departament d'Ensenyament.

A les comarques de Girona, al llarg del curs 1986-1987, s'estableix una modalitat de professorat itinerant que amb els anys es consolidarà arreu. A les comarques de Girona hi havia tot un seguit de professionals (QUADRE 73) que, adscrits en diferents centres o serveis educatius, donaven atenció educativa i/o assessorament a alumnes escolaritzats en centres ordinaris. Amb els anys s'incrementen. Avui dia, per exemple, a l'actual CREDA - Narcís Masó hi treballen trenta-un professionals: vint-i-nou logopedes (tres de les quals formen l'equip directiu integrat per una directora i dues adjuntes a la directora), una audioprotesista i una psicopedagoga; o bé modalitats d'íntenerància, com pot ser una fisioterapeuta, que forma part de l'actual plantilla de l'EAP G.02 del Baix Empordà.

¹⁴⁸⁶ Decret 117/1984. Op. cit.

¹⁴⁸⁷ Circular de la Direcció General d'Ensenyament Primari sobre aplicació del programa d'atenció educativa individual als alumnes deficients sensorials integrats en el sistema educatiu ordinari. Full de disposicions i actes administratius del Departament d'Ensenyament, núm. 113, juliol de 1985. Pàg. 2254-2256.

¹⁴⁸⁸ Departament d'Ensenyament (1985). *L'escolarització del nen sord en centres ordinaris* (vol. Documents d'Educació Especial, núm. 6). Barcelona: Departament d'Ensenyament, Generalitat de Catalunya.

Noms i cognoms	Adscripció	Comarca d'actuació
Carles Bonet i Torner	CP d'EE La Maçana	Gironès
M ^a Gràcia Güell i Pujol	EAP de la Selva	La Selva
Montserrat Mont i Serra	EAP Alt Empordà	Alt Empordà
Montserrat Pizà i Morros	EAP Baix Empordà	Baix Empordà
Lurdes Ribas i Garriga	EAP Ripollès-Cerdanya	Ripollès-Cerdanya
M ^a Elisa Salse i Pujolar	CP d'EE La Maçana	Gironès
Núria Terradellas i Picas	EAP Alt Empordà	Alt Empordà

QUADRE 73. Professors especialistes itinerants

Les situacions administratives en què es trobaven els logopedes que depenien dels serveis territorials de Girona era ben diversa: uns depenien de compensatòria, d'altres eren itinerants dependents d'un EAP o depenien d'un centre d'EGB, i també n'hi havia que depenien d'un centre d'educació especial (centre La Maçana).

En una carta que la directora del centre, Maria Rosa Puig i Dalmau, adreçava al cap del Servei d'Educació Especial, el 27 de gener de 1981, exposava la necessitat de tenir dos logopedes i una persona per fer psicomotricitat dotats per part del Departament d'Ensenyament. El centre de deficients sensorials La Maçana atenia seixanta alumnes, dels quals cinquanta-sis estaven diagnosticats com a sords i hipoacúsics. La reeducació dels alumnes menors de 6 anys la duia a terme una logopeda contractada per l'associació de pares amb càrrec a l'ajut econòmic atorgat pel SEREM. Hi havia tres grups d'alumnes la reeducació dels quals era realitzada per les mateixes professores, atès que la seva qualificació professional els ho permetia. Restaven, però, dos grups de nou alumnes cadascun sense reeducació. S'havien fet gestions amb l'Institut Nacional de Educació Especial per tal d'obtenir una logopeda. S'havia donat el cas que des de primers de setembre de 1981, fins al setembre de 1984, Caterina Noguer Pujol figurava adscrita al centre en qualitat de fisioterapeuta, encara que feia funcions de logopeda. Tot i que la plaça vacant era de fisioterapeuta, la verdadera necessitat que tenia el centre era la de cobrir la plaça amb un especialista en logopèdia. Aquesta situació es va solucionar, i amb els anys la plantilla de professionals del centre La Maçana s'ha adequat en funció de la tipologia d'alumnes que actualment atenen, que deriva únicament ja avui dia de discapacitats auditives.

Una de les professionals que hi havia al centre, gairebé des dels inicis (va començar en l'aula d'hipoacúsics al Pont Major) era Mª Ángeles Prado. No només era mestra, sinó que era mare d'un nen, en Vladimir Borachok, amb discapacitat auditiva, que estigué escolaritzat al centre quan encara estaven al centre Mater Dei (precisament el seu fill, el 1970, fou un dels primers nens que va arribar a portar pròtesis auditives. Les havien aconseguit a Anglaterra a través dels contactes que aleshores havien mantingut amb el Sick Children Hospital de Londres d'una marca Danesa, desconeguda en aquella època a Catalunya). La Mª Ángeles Prado va saber trobar molt bé l'equilibri entre el fet de ser professional i mare afectada. Establí ponts de diàleg i cooperació amb les primeres famílies; va dur terme una tasca exemplar de cooperació entre l'escola i la família. La Mª Ángeles Prado era mestra a Tordera quan encara portava el seu fill al centre Mater Dei, amb la mestra Francesca Juncà. També el portava a reeducació amb una mestra especialista, Carme Pigem,¹⁴⁸⁹ que estava casada amb un nebot del llavors president d'Àngelus, que es deia Josep Maria Noguera Almeda. Carme Pigem era filla del Dr. Josep Maria Pigem i Serra, que havia estat director del Manicomi de Salt durant el període 1957-1974. Precisament, el psiquiatre que va substituir el Dr. Pigem era el Dr. Ramon Noguera Hosta, fill del president de l'Associació Àngelus, Ramon Noguera i Sabater.

Mª Ángeles Prado, mare d'un alumne del centre Mater Dei —tot i que el seu fill majoritàriament estigué integrat al col·legi La Salle de Palamós que era on vivien—, va establir una bona amistat amb la mestra Francesca Juncà. Fou, precisament, Francesca Juncà qui la va animar a entrar a formar part de la plantilla de professionals que atendien aquests alumnes amb discapacitats auditives. Va sol·licitar ser admesa al centre al llavors inspector d'educació especial, Marcos Adell Cuevas.¹⁴⁹⁰ En aquell moment hi havia de responsable dels serveis territorials del

¹⁴⁸⁹ CARME PIGEM, molt possiblement, a principis dels setanta fou de les primeres mestres especialistes en pedagogia terapèutica que, tot i no tenir el títol pròpiament de logopèdia, es dedicà a la reeducació d'infants amb discapacitat a la ciutat de Girona. Ho deixà perquè es traslladà a viure a Barcelona. Treballà en el centre Sant Guillermo, d'Horta; i ha estat més de trenta anys com a mestra a l'Institut de Pedagogia Terapèutica Jeroni de Moragues de la ciutat de Barcelona. Alguns dels casos que li arribaven els proporcionava el tiet del seu marit i president d'Àngelus, Ramon Noguera, i Maria Elisa Salse, que també s'havia dedicat a l'atenció a títol particular d'aquests infants i joves. El seu sogre, Josep Maria Noguera Sabater, enginyer industrial de formació, fou delegat provincial interí de Servicios Técnicos durant el curs 1939-1940. Seria també diputat gestor (de 1939 a 1942), cap del grup econòmic de cereals de la Cambra Oficial Sindical Agrària i president dels homes d'Acció Catòlica.

¹⁴⁹⁰ MARCOS ANTONIO ADELL I CUEVAS estigué a la Inspecció d'Educació al llarg de trenta-tres anys. El seu primer destí foren les comarques de Girona, entre l'1 de maig de 1970 i el 31 d'agost de 1980. Des del 1980 fins al 2003 fou inspector a València. A les comarques de Girona participà com a inspector en la consolidació d'aquests centres d'educació especial. L'arribada a Girona va coincidir amb la implantació de la nova Llei general d'educació i també

MEC, Artur Calsina. Entrar com a mestra a l'aula d'hipoacúsics al centre Carme Auguet li va suposar formar-se i treure's el títol de mestra especialista en Audició i Llenguatge. Ho féu a Barcelona, a l'Escola de Patologia del Llenguatge (EPL), que s'havia iniciat el 1977 com una secció docent del Servei de Neurologia de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, una de les escoles capdavanteres a Espanya en la docència de la patologia del llenguatge. De les comarques de Girona, en aquest curs, hi anaren cinc persones: Margarita Cadena (actualment psicopedagoga del CREDA - Narcís Masó), Montserrat Mont i Serra (que havia estat mestra al centre La Maçana i actualment és mestra especialista d'educació especial i logopeda al CEIP Salvador Galí de Figueres), Elisa Pujolar (mestra al centre La Maçana des dels inicis, germana de Conxita Pujolar i, per tant alhora, tia de Maria Elisa Salse) i Mª Pilar Padrosa (que actualment és la directora del centre Mare de Déu del Mont a Vilafant – Alt Empordà). També es formà a Girona en l'àmbit de la pedagogia terapèutica en els cursos que aleshores havia dirigit el neuròleg gironí Joaquim Jubert. Mª Ángeles Prado es va jubilar com a mestra el juny de 2005.

L'abril de 1983, Maria Elisa Salse i Pujolar, professora del centre, va participar en una convenció del Congrés Internacional de la BIAP¹⁴⁹¹ (Bureau International

amb una notable disminució dels efectius humans de la plantilla que havien oscil·lat en els darrers deu anys entre un 33%, al llarg de se anys, i un 63% en els tres anys que resten.

Abans havia fet de mestre i de professor de secundària a Castelló i fou cap del Servei d'Ordenació Acadèmica en l'etapa inicial de la Conselleria de Cultura i Educació, a València. En l'actualitat fa de professor associat de Psicologia a la Universitat de València, és membre de la UIPOT —Unitat d'Investigació de Psicologia de les Organitzacions i del Treball— del Departament de Psicologia Social i imparteix el mòdul de Psicopedagogia i Sociologia de l'Educació a alumnes del CAP.

Ha investigat i publicat sobre l'ensenyament de la llengua a la revista SAÓ, a la revista de *Psicologia i Pedagogia Aplicades* i a l'*Anuari de la Societat Valenciana de Psicologia*. Sobre renovació pedagògica i reformes educatives al Suplement "Cultura i Aula" del *Diari Mediterráneo* i a la revista *Papers*. També ha publicat sobre la introducció de programes d'extensió educativa: Ètica i Educació Moral, Europa a l'Escola, Educació Ambiental, Educació no Sexista, Educació per a la Salut i el Consum, Educació per a la Pau, Educació Vial, Programes de Transició al Món Laboral, etc. Ha participat, també, com a professor dels cursos de formació per a inspectors i directors i és coautor de textos escolars de ciències socials. Ara mateix està recuperant els materials de la seva tesi de llicenciatura en Pedagogia, sobre la figura del bisbe Climent —prou coneguda i estimada pels castellanencs—, per aprofundir-la i actualitzar-la, en el context de la Il·lustració com a segle educador.

Així mateix ha investigat sobre rendiment i benestar acadèmic de l'alumnat i sobre l'absentisme en els estudiants adolescents en la seva tesi doctoral i ha publicat els resultats a l'*Anuari de la Societat Valenciana de Psicologia*, al setmanari *Escuela Española*, als diaris *Levante* i *El Mundo*, a *Cuadernos de Pedagogia* i en dos llibres: *Els adolescents i el repte de la L.O.G.S.E.* i *Estrategias para mejorar el rendimiento académico de los adolescentes*. És director de l'*Anuari de la Societat Valenciana de Psicologia*. També ha escrit un llibre de rutes pel territori, titulat *Rodant, Rodant*. I és col·laborador habitual d'*El Punt-PV*, a la secció "El Brollador".

Ha participat en congressos i ha estat becat pel programa "Arion".

Impulsa el programa "Units pel Servei i la Llengua" de l'AIV —Associació Internacional del Voluntariat—, al País Valencià.

És membre del Fòrum Europeu d'Administradors de l'Educació, com a president de la FEAE-PV i col·laborador de la revista del Fòrum, *Organización y Gestión Educativa*.

¹⁴⁹¹ El BUREAU INTERNATIONAL D'AUDIOPHONOLOGIE (BIAP) està constituït per delegats de societats, comitès nacionals o regionals d'audiofonologia, delegats d'associacions professionals internacionals relacionades amb les disciplines lligades a l'audiofonologia (anatomia, fisiologia, psicologia, fonètica, etc.). i per membres associats. Reuneix experts internacionals, agrupats en comissions tècniques, per discutir, elaborar i redactar recomanacions, que són difoses a través del secretariat del BIAP. Un aspecte important del BIAP és la competència professional dels seus experts, així

d'Audiophonologie) a Lagos (Portugal). Es van fer contactes amb el centre Schwehörige de Püttligen (Alemanya). Aquesta relació es materialitzà amb el projecte de promoure una informació més aprofundida de la problemàtica del nen deficient auditiu a través d'un intercanvi de professors d'ambdues escoles. El setembre de 1983 alguns mestres de l'escola La Maçana van visitar l'escola alemanya. Els van retornar la visita el novembre del mateix any.¹⁴⁹² En certa manera, aquests contactes professionals esdevingueren uns inicis de treball compartit entre una escola catalana i una escola alemanya. Avui, aquesta pràctica està fortament estesa en l'àmbit educatiu català a través dels programes Sòcrates, però val a dir que aquesta experiència és una de les primeres que es van dur a terme a casa nostra. L'escola La Maçana el 1985 va mantenir també contactes amb una escola anglesa d'educació especial per a deficients sensorials, Court Grange, pertanyent a The Royal National Institute for the Deaf.¹⁴⁹³

Precisament, el 1985, en una participació de Maria Elisa Salse en una convenció del BIAP, els va proposar que el següent congrés se celebrés a Catalunya. Així va ser, ja que l'abril de 1987 fou l'organitzadora de la XXII Convenció Internacional del Bureau Internacional d'audiophonologie (BIAP) que es va dur a terme a Begur (Baix Empordà), al Parador Nacional d'Aiguablava que llogaren per a l'ocasió.¹⁴⁹⁴ Durant quatre dies estigueren reunits més de cent especialistes en audiofonologia per tractar aspectes que tinguessin a veure amb la sordesa. En una entrevista que li féu la premsa,¹⁴⁹⁵ Maria Elisa Salse mostrava la seva satisfacció pel desenvolupament d'aquest esdeveniment, en canvi es mostrava força preocupada per les actuacions que les administracions educatives del país destinaven a les persones amb deficiències sensorials, assenyalava, però, que "la Generalitat ha donat una bona injecció amb la integració de nens sords a les escoles normals. Si es comença de petit no hi ha problema".¹⁴⁹⁶

com la representativitat dels membres delegats de les societats, comitès i associacions. Al llarg del cap de setmana de primers de maig, se celebra cada any una convenció anual en què posen a punt les estratègies d'acció i els textos de les recomanacions, i també intercanvien punts de vista professionals.

¹⁴⁹² Redacció. "Professors alemanys van tornar la visita a Salt. Mestres alemanys visiten Salt". *Punt Diari* (2 de febrer de 1983). Pàg. 4.

¹⁴⁹³ Redacció. "Sords anglesos visiten l'escola la Maçana". *Punt Diari* (6 de juny de 1985). Pàg. 8.

¹⁴⁹⁴ "Convenció internacional d'audiofonologia, a Begur". *Punt Diari* (30 d'abril de 1987). Pàg. 12.

¹⁴⁹⁵ Madrenys, P. "Maria Elisa Salse i Pujolar". *Punt Diari*. (6 de maig de 1987). Pàg. 42.

¹⁴⁹⁶ "Convenció internacional d'audiofonologia, a Begur". Op. cit.

A Girona, es dugueren a terme les Primeras Jornadas sobre la Educación y Prevención del Deficiente Auditivo Infantil els dies 26, 27 i 28 d'abril de 1980. Hi participaren molts professionals dels centres d'educació especial de les comarques de Girona.

A mitjan curs 1984-1985, l'associació de pares i mares del centre que estaven constituïts com a Associació de Pares i Amics del Sord de Girona i d'Alumnes de l'Escola La Maçana, estava força preocupada sobre com l'Administració educativa havia de regular la formació professional per adequar-la amb professors de suport perquè els seus fills poguessin integrar-se posteriorment en el camp laboral amb les mateixes oportunitats que la resta d'alumnes de l'escola ordinària, ja que en aquell moment els alumnes més grans de 16 anys que assistien a una escola de formació professional, per una part, no rebien ajuda a través dels serveis socials de l'ICASS, atès que assistien a una escola dependent del Departament d'Ensenyament i, per una altra part, aquesta administració no tenia regulada la Formació Professional Especial; a més, a escala estatal l'INAPE, en el seu pla d'ajudes a l'educació especial, solament aportava ajudes de reeducació del llenguatge quan els centres de règim ordinari educatiu no estiguessin totalment coberts per serveis i fons públics a través de la Resolució, de 21 de maig de 1984,¹⁴⁹⁷ *por la que se aclaran y complementan las normas relativas a las ayudas para la educación especial de disminuidos e inadaptados para el curso 1984/85*. En l'àmbit de la formació professional específica, el Servei d'Educació Especial havia encarregat un estudi a un grup de treball creat a tal fi sobre "La Formació Professional Especial: l'escolarització dels adolescents amb dificultats i deficiències", que es donà a conèixer a finals del curs 1982-1983. El grup de treball estava constituït per Rosa Boada, Josep Castelltort, Anna Massaguer, Pere Moreno, Carme Sala i Joan Salemo, i comptava amb la participació de Margarida Carulla, Jesús Lapiedra i Vicenç Tirado. La formació professional, en l'àmbit de l'educació especial, no s'acabaria regularitzant. Per part de la Inspecció d'Ensenyament, la mateixa àrea d'educació diferenciada havia detectat un important buit legislatiu pel que feia

¹⁴⁹⁷ Resolución, de 21 de mayo de 1984, de la Subsecretaria, por la que se aclaran y complementan las normas relativas a ayudas para la Educación Especial de disminuidos e inadaptados para el curso 1984-1985. BOE núm. 126 (26 de maig de 1984). Pàg. 14840.

La resolució de 21 de maig aclarava i complementava les normes que havien sortit publicades a la Resolució, de 12 de abril de 1984, de la Subsecretaria, por la que se aclaran y complementan las normas relativas a ayudas para la Educación Especial de disminuidos e inadaptados para el curso 1984-85 (BOE núm. 93, de 18 d'abril de 1984, pàg. 11.008-11.009), que per errors en la redacció d'aquesta resolució se n'havia hagut de publicar una de nova el maig d'aquell mateix any.

referència a la formació professional de primer grau especial. A Catalunya, l'única norma dictada fou, anys més tard, el Decret 117/1984, de 14 d'abril, sobre ordenació de l'educació especial per a la seva integració en el sistema educatiu ordinari¹⁴⁹⁸ i, a falta del seu desenvolupament, havia de ser d'aplicació l'Ordre Ministerial de 18 d'octubre de 1983,¹⁴⁹⁹ que regulava l'educació especial en el nivell de formació professional, norma que el Departament d'Ensenyament utilitzava en les concessions d'autoritzacions de funcionament dels centres de formació professional especials.

La participació de les famílies ha estat viscuda a través de la participació i les activitats que ha gestionat l'associació de pares, que oficialment disposen d'estatuts des del 15 de juny de 1982. El primer president de l'Associació fou Miquel Mengual, seguit per Manuel González, Manuel Garrido, Antonia Triguero i Carme Colomer, que hi romandria en el darrer període des de 1996 fins a l'any 1999. La procedència de les famílies era totes les comarques de Girona. A la pràctica, com passava en altres centres que abastaven moltes comarques, no quedaven sectoritzats en una única població i això representava un veritable problema per a la feina d'aquestes associacions de pares.

Serà, per tant, a partir de la publicació de la Circular de la Direcció General d'Ensenyament Primari, de 28 de juny de 1985, sobre l'aplicació del Programa d'Atenció Educativa Individual als alumnes deficients sensorials integrats en el sistema educatiu ordinari, que s'estableixen les línies principals, entre d'altres, sobre l'atenció dels infants amb discapacitats auditives sorgides a partir del Decret 117/84, de 17 d'abril, sobre l'ordenació de l'educació especial per a la seva integració en el sistema educatiu ordinari.¹⁵⁰⁰ Algunes de les mesures que plantejava aquest programa era l'establiment de la presència d'un suport logopèdic individualitzat de caràcter itinerant per atendre aquest alumnat.

En una reunió de coordinació dels EAP, que es va dur a terme l'11 de febrer de 1986, en què assisteixen Manuel Fernández (Departament d'Ensenyament,

¹⁴⁹⁸ Decret 117/1984, de 17 d'abril. Op. cit.

¹⁴⁹⁹ Orden, de 18 de octubre de 1983, por la que se regula la educación especial en el nivel de Formación Profesional en desarrollo del Real Decreto 2639/1982, de 15 de octubre. BOE núm. 256 (26 d'octubre de 1983). Pàg. 28938-28939.

¹⁵⁰⁰ Decret 117/1984. Op. cit.

Servei d'Educació Especial a Barcelona); Andreu Otero, inspector ponent d'Educació Especial a Girona, i, per part dels EAP de les comarques de Girona, Dolors Corominas, Joan Serra, Lluís Espunya, Narcís Font, Mª Pilar Guàrdia, Albert Fita i Carles Hereu, que actuava com a secretari, entre altres temes:

"[...] s'acorda formar una comissió que farà, prèvia una recollida d'informació i l'elaboració d'un guió per a la unificació de la valoració tècnica, un mapa de necessitats, i establirà criteris per a la prioritització de l'atenció als nens sords i hipoacúsics de les comarques gironines, contemplant també aquells amb necessitat de tractament específic de llenguatge i que tenen un altre caràcter etiològic. Formaran part d'aquesta comissió: 1 representant de cada EAP, 1 representant de les logopedes itinerants adscrites a La Maçana, 1 representant de les logopedes de La Maçana, 1 o 2 representants del claustre i el Sr. Otero. Les reunions tindran lloc a La Maçana i es faran en horari lectiu al llarg de la jornada. La periodicitat de les mateixes la decidirà la mateixa comissió. De cares a la primera reunió, el punt de l'ordre del dia serà la confecció d'un guió per a la unificació de la valoració tècnica de nens amb necessitats específiques de tractament de llenguatge".¹⁵⁰¹

L'inspector ponent d'Educació Especial, Andreu Otero i Triola, havia actuat com a coordinador de les logopedes itinerants amb reunions mensuals que es duïen a terme generalment als Serveis Territorials de Girona. A les reunions, a més de traspassar la informació que es recollia d'altres trobades que es duïen a terme a Barcelona amb la Direcció General, i dels tractaments dels temes tècnics proposats per les mateixes logopedes, es discutien altres temes d'interès general.

En una reunió de coordinació i seguiment dels EAP que presideix l'inspector Andreu Otero, celebrada el 21 de gener de 1986, es va acordar per primera vegada que s'havia de "[...] centralitzar tota la informació referent als nens amb def. auditives a l'escola La Maçana, i que aquesta faci la prioritització de l'atenció d'aquests nens. Aquesta escola també faria unes reunions periòdiques amb els mestres i logopedes itinerants, convertint-se així en centre «promotor» de la integració de nens def. auditius"¹⁵⁰². En una síntesi dels aspectes tractats en diverses reunions realitzades el 1986, en una comissió formada per l'inspector ponent d'Educació Especial Andreu Otero i Triola, una professora, l'assistent social, una logopeda i la directora del centre La Maçana, dos professors itinerants de sords del Gironès i membre de cada EAP, es posava de manifest la problemàtica de l'atenció logopèdia no només en el marc del mateix centre, sinó de com s'havia de dur a terme en el marc de les escoles ordinàries:

¹⁵⁰¹ Reunió de coordinació dels EAP (11 de febrer de 1986). Font: ASSTTEG.

¹⁵⁰² Reunió de coordinació i seguiment dels EAP (21 de gener de 1986). Font: AADE. Caixa 6219. Codi 4.3.A. Sèrie VII. Subsèrie 5. Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

- “1. Necessitat d'incloure els nens afectats per trastorns de llenguatge dins el marc d'assistència logopèdica.
2. Es valora la possibilitat que l'escola La Maçana assumeixi el rol de Centre Fonoaudiològic on s'ubicaria un equip format per: metge otorino, un audioprotesista, un psicòleg especialitzat i un logopeda. La funció de l'esmentat equip seria, bàsicament, fer una valoració diagnòstica acurada de cada nen afectat, ja fos per una deficiència auditiva o per un trastorn greu de llenguatge.
3. Es valora també la mancança actual, pel que fa a les comarques gironines, d'especialistes en logopèdia. És considerable el nombre de nens detectats amb evident necessitat de gaudir d'un tractament i en canvi no se'ls pot atendre. Per altra banda, aquells que actualment estan atesos constatem que l'atenció que se'ls pot oferir no és suficient. Això afecta tant els nens deficients auditius com els casos greus de llenguatge.
4. Establerts els criteris mínims d'integració, la major part de la Comissió considera que no són prioritizables sinó que cal fer una valoració global en cada cas i tenint en compte totes les variables tal com s'està fent arreu...”¹⁵⁰³

Cada EAP quedava encarregat, juntament amb la logopeda adscrita, de les propostes d'atenció dels nens deficients auditius del seu sector, de fer-ne el seguiment i de fer noves propostes.

Es dugueren a terme estudis de necessitats, recursos i prioritització pel que fa a la integració. La primera reunió es va dur a terme el 14 de març de 1986.¹⁵⁰⁴ Hi hagué més reunions per tal que el mes de juny es pogués lliurar el document d'aquest estudi. Anys més tard, es durien a terme les primeres experiències d'escolaritzacions compartides. El 1984 es va acabar desestimant una proposta que s'havia estat debatent mesos enrere (i que lligava de ple amb l'esperit del Decret 117/84, de 17 d'abril, sobre ordenació de l'educació especial per a la seva integració en el sistema educatiu ordinari:¹⁵⁰⁵ “[...] la ponència i el C.P.E.E. La Maçana van continuar treballant i una de les conclusions a què es va arribar va ser la de la inoperativitat d'establir aules específiques de deficients sensorials auditius fora del context La Maçana, aspecte en què fa incidència l'EAP”.¹⁵⁰⁶ Una altra cosa fou la creació del CREDAC més endavant, i que tot i que no serien aules pròpiament, sí que farien un suport a les escoles dins l'àmbit de les comarques de Girona.

Amb el CEIP Silvestre Santaló el centre La Maçana duu a terme escolaritzacions compartides d'alumnes d'ambdós centres. Es tracta d'un projecte que està ben acceptat i assumit per part dels professionals d'ambdues escoles. La

¹⁵⁰³ 1986. Font: ASSTTEG.

¹⁵⁰⁴ 14 de març de 1986. Font: ASSTTEG.

¹⁵⁰⁵ Decret 117/1984. Op. cit.

¹⁵⁰⁶ Comissió Territorial dels Equips d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica (EAP) (16 d'octubre de 1984). Font: ASSTTEG.

proposta es gesta amb la voluntat que els alumnes del centre La Maçana tinguin relacions amb companys oients de la seva mateixa edat amb la finalitat de cercar un interès i una motivació per comunicar-se verbalment. Aquesta proposta serveix també per compartir totes les celebracions que es duen a terme al centre Silvestre Santaló. Les reunions periòdiques de coordinació entre professionals serveixen per fer un seguiment dels objectius proposats en el projecte.

S'havia creat a Catalunya, el 1981, el Servei per a la Integració Escolar de l'Infant Cec i Deficient Visual (SIEIC) com a grup de treball per donar resposta a les necessitats educatives dels infants cecs i deficients visuals. La Generalitat havia d'assumir la creació, gestió i manteniment d'aquest servei, com a servei públic dependent del Departament d'Ensenyament. En sorgirien, més endavant, acords entre la Generalitat i l'ONCE.

A Catalunya, el 1985, hi havia un nombre aproximat de tres-cents nens invidents i deficients visuals greus en edat escolar, amb pèrdues superiors al 90% de la visió. A primers de juny de 1983, Josep Lluís Serrato, funcionari del Departament d'Ensenyament i alhora vicepresident de l'Associació de Pares de Nens Cecs, presenta un estudi sobre mesures urgents per a l'escolarització de nens cecs a Catalunya, a partir de l'encàrrec que li havia formulat el conseller d'Ensenyament. Per dur a terme aquest estudi, se li facilità una comissió de serveis. L'estudi proposava per al curs 1983-1984, entre altres aspectes, la dotació de l'Equip d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica d'escolars invidents, l'ampliació de mestres itinerants adscrits a l'esmentat EAP i la creació d'unitats d'educació especial per a cecs plurideficients. En relació amb aquesta població, el 1983, el Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya havia creat un EAP especialitzat per a deficients visuals, segons l'Ordre de 20 de maig de 1983.¹⁵⁰⁷ L'equip comptava amb tres psicòlegs i un assistent social. El mateix 1983, es posava en marxa un programa d'atenció educativa individual als alumnes invidents integrats en centres ordinaris d'EGB a càrrec de professors itinerants. Hi havia onze professors. Al mateix temps, es creaven aules per a ambliops dins centres públics. L'any següent, es creava el centre públic d'educació especial Folch i Camarasa, inicialment per a alumnes invidents amb deficiències greus associades. Inicialment els contactes amb l'organització ONCE no foren possibles. El primer conveni

¹⁵⁰⁷ Ordre de 20 de maig de 1983. Op. cit.

Generalitat-ONCE que se signava el 1982, quedava anul·lat uns dies més tard de la seva signatura per la mateixa institució (inicialment estava previst que s'ubiqués a les instal·lacions de Flor de Maig de Cerdanyola).

S'havia creat un equip de professors itinerants que donaven suport als alumnes amb discapacitat visual que tenia detectats aquest EAP especialitzat i que estaven en règim d'integració a les escoles ordinàries. En l'àmbit català, el curs 1984-1985 havien atès setanta-tres alumnes escolaritzats en quaranta escoles en dotze comarques de Catalunya.

Finalment, el dijous 11 de juliol de 1985, el Departament d'Ensenyament i l'Organización Nacional de Ciegos de España (ONCE) van signar un conveni que preveia aportacions per a la creació del centre de recursos educatius per als alumnes amb deficiències visuals a Catalunya (CREC).

El curs 1985-1986 la Generalitat de Catalunya, a través de l'EAP de deficients visuals i l'equip de mestres itinerants; l'ONCE, amb el seu equip de l'escola especial i professional, i la Fundació "La Caixa de Pensions", amb l'equip del centre psicopedagògic per a l'educació del deficient sensorial, va culminar amb la creació del Centre de Recursos Educatius per a Deficients Visuals Joan Amades¹⁵⁰⁸ a Catalunya amb el patrocini de l'ONCE. Aquest centre era a la carretera d'Esplugues de Llobregat, dins el terme municipal de la ciutat de Barcelona. Abans no fou una realitat el centre Joan Amades, a Catalunya no hi havia cap escola internat i els infants amb discapacitats visuals havien d'anar a centres per a cecs que l'ONCE tenia a Madrid, Sevilla o Alacant (la majoria de nens cecs catalans anaven a aquest darrer).

¹⁵⁰⁸ Les competències del centre de recursos educatius "Joan Amades" per a deficients visuals eren les següents:

Valorar interdisciplinàriament les necessitats educatives dels alumnes i procurar l'adequada orientació familiar i escolar en les diferents etapes evolutives.

Facilitar als alumnes deficients visuals la resposta educativa individualitzada que requereixen al llarg de l'escolaritat i proporcionar-los el suport pedagògic necessari.

Promoure i contribuir a l'adequació del currículum a les necessitats educatives específiques, com també a l'elaboració dels recursos didàctics adients.

Dur a terme la necessària recerca en aquest camp i contribuir a la formació permanent i l'actualització dels especialistes i dels professors tutors implicats.

Orientar els pares per tal de millorar la seva comprensió dels déficits i de les necessitats que aquests generen, a fi que puguin participar més activament en l'educació dels seus fills.

Donar a conèixer les realitats educatives pròpies dels deficients visuals, els avenços tècnics i els recursos existents per apropar-los a la societat a través de publicacions o altres mitjans de comunicació.

El 24 de maig de 1983, Margarida Albertí i Boada¹⁵⁰⁹ substituï la mestra Florinda Reixach, que es jubilava. Margarida compartirà, amb Maria Rosa Puig, l'atenció als infants amb discapacitats visuals a l'aula d'ambliopia del centre La Maçana. L'any següent, el curs 1983-1984 va sortir el cas d'una alumna, que estava fent 1r. d'EGB a l'escola pública Caritat Serinyana de Cadaqués. L'aleshores EAP de Deficients Visuals li van proposar que un dia a la setmana atengués aquesta nena dins el seu context, a la seva escola, a Cadaqués mateix. El dia que marxava a Cadaqués era substituïda a l'aula d'ambliopia al centre La Maçana per la directora del centre, Maria Rosa Puig, que es feia càrrec dels alumnes de Margarida Albertí. El curs 1985-1986, arribà al centre una nova mestra, Glòria Xargay, que hi estigué fins al curs 1991-1992 i que actualment, després de passar per diferents centres com a especialista en pedagogia terapèutica, treballa a l'IES Narcís Xifra de Girona.

Abans no es posà en funcionament pròpiament el CREC Joan Amades (de fet el conveni ja estava signat perquè treballaven amb els de la ONCE a la seu que aquests tenien al carrer Calàbria de Barcelona) hi van anar al llarg d'un curs escolar a les diferents trobades que es feien de seguiment, assessorament, control, etc. El curs següent, anaren al centre que es constituï a la carretera d'Esplugues de Llobregat. Quan es firma el conveni amb l'ONCE es constitueix formalment l'equip d'integració de deficients visuals de les comarques de Girona, el curs 1987-1988. Aquest primer equip pròpiament estava format per Margarida Albertí i Glòria Xargay. Aquestes dues mestres estaven destinades al centre La Maçana, juntament amb la mestra Maria Rosa Puig, que exercia les funcions de directora del centre. La resta del claustre del centre La Maçana estava destinat a l'atenció educativa de l'alumnat sord.

Una vegada al mes, els alumnes amb discapacitats visuals que estaven integrats a les escoles ordinàries venien al centre La Maçana a rebre atenció educativa complementària. Venien amb els seus pares. Una de les mestres estava amb els nens i l'altra treballava amb els pares. També hi solia ser present un membre de l'EAP de Deficients Visuals de Barcelona. El 15 de novembre de 1989,

¹⁵⁰⁹ MARGARIDA ALBERTÍ, des de la seva arribada al centre La Maçana el curs 1983-1984 sempre ha treballat amb infants amb discapacitats visuals. Va entrar a formar part del claustre del centre La Maçana el 24 de maig de 1983. Aquest primer nomenament fou fins al 31 d'agost de 1985. A partir de l'1 de setembre de 1985 depèn del Programa de Compensatòria (integració de deficients visuals) fins a 31 d'agost de 1988, tot i que continua destinada al centre La Maçana. Des de l'1 de setembre de 1988 i fins al 31 d'agost de 1989, formarà part del programa de discapacitats auditius (centre La Maçana) de les comarques de Girona. I des de l'1 de setembre de 1989, formalment dins l'equip de deficients visuals de les comarques de Girona (tot i que continuava en comissió de serveis en el programa d'educació compensatòria de deficients visuals, que formalment ja es tracta de l'equip d'atenció al deficient visual).

entrà a formar part d'aquest equip una tercera persona, Joan Maria Roca i Boué. Hi estigué tot aquest temps —fora d'un període que estigué com a responsable a Girona del Programa de Mitjans Audiovisuais (PMAV) — i fins al curs 2004-2005. I el curs 1992-1993, hi entrà Maribel Fulguera i Collados, que provenia de Barcelona i que havia estat directora del centre Folch i Camarasa.

Des de l'any 1987 el centre La Maçana només atendrà alumnes amb deficiències auditives. L'EAP per a Deficients Visuals, l'any 1984, respecte de l'aula d'ambliopia del centre públic La Maçana, afirmava:

“...L'EAP considera que l'Aula haurà de formar part d'un Centre Ordinari d'EGB, per tal de permetre un nivell important d'integració, la qual cosa actualment no pot realitzar-se de cap manera, degut a les característiques de La Maçana, centre d'educació bàsica de sensorials (cecs/ambliops i sords/hipoacúsics). Si a curt termini l'Aula d'Ambliopia ha de continuar com a tal, podria atendre nens que per llurs característiques no estiguessin, de manera eventual o permanent, en condicions de realitzar la seva escolarització en règim d'integració plena, sense, però, substituir o minvar l'esforç que cal fer en l'àmbit de Girona, per tal d'atendre els nens cecs i ambliops en escoles de règim ordinari d'EGB, amb el suport específic necessari.”¹⁵¹⁰

El curs 1992-1993 atenien una població de vint-i-vuit alumnes:¹⁵¹¹ hi havia set nens cecs a EGB i dos nois cecs a secundària; un nen de baixa visió a l'estimulació precoç, deu nens a EGB i tres a secundària, i set nens a les escoles d'educació especial. La majoria d'aquests alumnes estaven atesos en centres públics, tot i que l'equip de deficients visuals també treballava amb alumnes dins les escoles privades.

Els membres més antics de l'equip de deficients visuals de les comarques de Girona, en l'actualitat, són Margarida Albertí i Maribel Fulguera. L'equip actualment està format per cinc mestres del cos de primària, funcionaris de la Generalitat de Catalunya i dependents del Departament d'Educació; un mestre que depèn directament de l'ONCE i una medidora (que treballa amb sordcecs i que té com a finalitat la formació en l'àmbit de la comunicació [llenguatge de signes]). Només es troben per coordinar-se un dia a la setmana, els dijous, la resta de dies volten pels centres de les comarques de Girona, i dues tardes a la setmana en principi les destinen a la confecció de material.

¹⁵¹⁰ 19/06/1984. Font: ASSTTEG.

¹⁵¹¹ ALBERTÍ, M.; FULGUERA, M.; GUIXA, M.; I ROCA, J. M. (1993). “Deficiència visual: maneres d'aprendre, intervencions educatives i recursos tècnics”. Dins M.C.PALLISERA DÍAZ (ed.). *Educació diferenciada com a innovació educativa* (Pàg. 149-163). Girona: Universitat de Girona. Facultat de Ciències de l'Educació.

L'equip de deficients visuals es traslladava el 1997 a l'actual CEIP Mare de Déu del Mont del barri de Sant Narcís de la ciutat de Girona. El centre La Maçana s'havia quedat petit. L'IES Salvador Espriu havia hagut d'ocupar unes aules del centre. Dins aquest nou equipament, l'equip de deficients visuals disposa d'una aula d'atenció precoç per a nens i nenes amb discapacitat visual (baixa visió o ceguesa) de 0 a 3 anys, a part d'un espai que utilitzen com a despatx, sala de reunions, etc. L'aula està a l'escola Mare de Déu del Mont (té bona comunicació i es tracta d'un centre on hi ha espai). La previsió en un futur pròxim és tenir la seu al nou edifici on han d'estar ubicats tots els serveis educatius.

Pel que fa a l'avaluació diagnòstica dels alumnes, avui dia, a partir de 3 anys continua essent responsabilitat de l'EAP de Deficients Visuals de Barcelona. Hi ha, però, dins el mateix CREC Joan Amades, una comissió de detecció. En aquesta mateixa comissió de detecció, en què participa l'EAP, hi ha un tècnic de rehabilitació bàsica (TRB), el director d'integrada i un representant dels mestres itinerants, ubicats al centre Joan Amades (a Girona, en aquesta comissió hi participa Marta Doménech, ubicada a l'ONCE, que tant treballa amb nens com amb adults i que en ocasions fa alguna atenció directa a les escoles). La comissió manté una entrevista amb la família, valora les ajudes òptiques i no òptiques, i els suports que necessita el nen. L'EAP es desplaça a l'escola per conèixer l'entorn en què es mou. Llavors es valora si aquest nen o nena necessita atenció per part de l'equip de deficients visuals i si la necessita se li adjudica un mestre itinerant. També, dins l'equip ONCE, hi ha una unitat de rehabilitació visual (URV). Em els nens de 0 a 3 anys, la detecció la fa directament el mestre itinerant de l'equip de Girona, especialitzat en atenció primerenca.

Actualment, el tècnic de rehabilitació de vida diària (TRV) i la unitat de rehabilitació visual (URV) s'han convertit en els tècnics de rehabilitació bàsica (TRB). Duen a terme tot tipus de tasques, com ara ajudar-los en el desplaçament amb bastó, fer tasques de la vida diària, desenvolupar habilitats funcionals, establir ajudes òptiques i no òptiques, etc.

L'equip de Girona duu a terme dos tipus d'atenció: l'atenció directa, tant a l'escola bressol (ordinària), com en el domicili propi quan es tracta, en l'àmbit de l'atenció primerenca, per exemple, d'infants de 0 a 3 anys, i l'atenció indirecta, als professionals dels CDIAP de tota la província. A partir dels 3 anys l'atenció directa

es fa sempre a l'escola ordinària i la indirecta, als centres d'educació especial i a les USEE (actualment a la USEE que hi ha al CEIP Escola Llar Lluís Mª Mestras i Martí, per a alumnes amb discapacitat motriu). Un altre aspecte del treball de l'equip de deficientes visuals és l'atenció que actualment fan a alumnes sordcecs a les comarques de Girona. Aquests alumnes poden estar atesos a la llar familiar i a l'escola bressol fins als 3 anys, i a l'escola ordinària o bé a l'escola d'educació especial, a partir dels 3 anys.

A partir del curs 1988-1989 la directora de La Maçana fou Maria Elisa Salse i Pujolar, fins a l'any 1992, moment en què entra a formar part de la Inspecció.

El curs 1989-1990 es va dur a terme la primera experiència d'escolarització compartida en diferents instituts de Girona. És un dels primers referents de què disposem, i molt probablement la primera experiència d'una escolarització compartida a les comarques de Girona. Aquesta pràctica, avui està estesa amb més o menys èxit, en la majoria de centres d'educació especial de les comarques de Girona i d'arreu de Catalunya, Espanya i el món sencer. El centre La Maçana, en un document força extens, en referència a la integració dels nens sords a les escoles de formació professional afirmava:

"Un programa d'ajut per a sords es pot definir dins un marc en el qual les institucions educatives integrin els estudiants sords dins dels seus programes existents i suplementin aquests programes amb les classes addicionals necessàries, així com el personal especialitzat que sàpiga trobar les necessitats particulars dels sords. L'atenció als sords en institucions d'oients té uns aspectes molt positius quant al programa de reforçament. Dins d'aquests aspectes, cal considerar:

1. Els sords estan més capacitats per fer arranjaments ocupacionals satisfactoris.
2. Els programes de reforçament ajuden a desenvolupar les habilitats potencials dels sords oferint més i més variades àrees d'entrenament que els són obertes.
3. El programa de reforçament permet al sord una associació diària amb l'oient i la possibilitat de comunicar-se amb ell.
4. El programa de reforçament pot ajudar el sord a realitzar una elecció vocacional més realista.
5. La integració a una població oient en l'àmbit educacional facilita al sord el seu ajustament a la societat oient en deixar l'escola."¹⁵¹²

El punt de sortida d'aquesta proposta fou la integració de dotze alumnes de quinze anys (amb sordeses profundes) a diferents centres i especialitats de formació professional d'oients. La distribució per especialitats fou la següent: cinc alumnes a perruqueria; tres alumnes a disseny; dos alumnes a hostaleria; un alumne a mecànica, i un alumne a auxiliar administratiu.

¹⁵¹² Curs 1988-1989. Font: ASSTTEG.

El 1992 exerceix la direcció Carme Marin i Ciurana, que també serà directora del CREDA Narcís Masó, en el moment en què Maria Elisa Salse deixa la docència en accedir a la Inspecció d'Ensenyament. Carme Marin havia entrat a formar part del claustre del centre La Maçana per un concurs de mèrits per a la provisió de places de professors per al programa d'atenció educativa individual a alumnes deficients sensorials escolaritzats en centres ordinaris que, per Resolució de 30 d'octubre de 1987, havia convocat la Direcció General d'Ordenació i Innovació Educativa, tot i que a la pràctica Carme Marin no va ser formalment mestra del centre La Maçana. Sempre va itinerar (amb les limitacions que suposava portar la direcció del centre), ni tan sols formava part del claustre. Deixa la direcció i el centre l'any 1996, atès que l'única plaça de cos A, com a psicòleg, dins la Unitat de Valoració que hi havia al CREDA estava ocupada. Va participar en les oposicions per a funcionaris per accedir al cos A, de titulats superiors. Va treballar quatre anys com a psicopedagoga en un institut d'ensenyament secundari, fins que el 2000 va demanar l'excedència del cos per dedicar-se al món de la docència en l'àmbit privat. Des del curs 1996-1997, la direcció del centre La Maçana és a càrrec d'Anna Casals i Marull, que era mestra del centre des de l'any 1988. En aquest moment s'estableixen direccions separades entre el centre La Maçana i el CREDA - Narcís Masó.

Des del curs 1994-1995 els alumnes de secundària de l'escola La Maçana comparteixen l'escolarització amb l'IES Salvador Espriu de Salt. Es tracta d'un centre educatiu que hi ha al costat de l'escola especial, i pel que fa als alumnes més petits, des del curs 2002-2003 comparteixen en les etapes d'educació infantil i primària algunes de les matèries del currículum amb el CEIP Silvestre Santaló, amb qui també són veïns. El curs 1994-1995 el centre La Maçana atenia uns setanta-cinc nens i joves integrats a les escoles i quaranta-cinc alumnes en règim d'escolarització compartida.

Pel que fa a la metodologia que segueix l'escola La Maçana l'ensenyament del llenguatge oral és la base del treball, ja que, segons Maria Rosa Puig, exdirectora de l'escola La Maçana, en paraules seves recollides en un retall de premsa, manifestava que aquest treball: "Permet una comunicació amb tothom, cosa que no passa amb el llenguatge gestual, que només s'adequa a una comunicació entre ells

mateixos. El que s'intenta és que l'alumne pugui moure's amb tota normalitat en el món dels oients".¹⁵¹³

Una resolució¹⁵¹⁴ de 2 de novembre de 1982, desplejava l'Ordre de 25 d'agost de 1982, sobre la normalització de l'ús de les dues llengües oficials a les escoles de preescolar i EGB de tot Catalunya. El centre La Maçana donava opció als pares del nen sord, quan el nen entrava a l'escola, d'escollir la llengua que volien per als seus fills, ja que ordinàriament des d'un principi el deficient auditiu necessita una sola llengua bàsica.¹⁵¹⁵ En els seus inicis el centre funcionava amb una aula on es rebia l'ensenyament en català i sis en les quals es donaven les classes en llengua castellana, pel que fa als sords; en canvi, a l'aula d'ambliops i cecs, es treballava en ambdues llengües.

L'opció del centre La Maçana com a centre d'educació especial per a discapacitats auditius és en pro de la branca de l'escola oralista.¹⁵¹⁶ El llenguatge de signes no s'ha ensenyat pròpiament al centre, tot i que en els últims anys, amb les onades migratòries i amb l'arribada d'infants d'altres països i nacionalitats, el recurs del llenguatge de signes ha estat recuperat com una eina útil de comunicació entre persones sordes. No obstant, aquest fet ha generat un vertader debat intern (oralisme, llengua de signes, català, castellà...). Es va treballar molt des de l'oralisme i la llengua catalana. Hi va haver, a principis dels anys noranta, un bon debat intern (dins del centre La Maçana, al CREDAC i a les sessions de treball que es duïen a terme a Barcelona). El tècnic del Servei d'Educació Especial del Departament d'Ensenyament a Barcelona va convocar un grup de treball d'experts per fer un estudi que pogués orientar algun projecte unificador de l'educació del sord a Catalunya. Una de les persones que formava part d'aquest grup de treball era Carme Marin. Avui dia, el debat encara continua vigent.¹⁵¹⁷ La visió des de les

¹⁵¹³ GISPERT, E. "A Salt hi ha..." Op. cit.

¹⁵¹⁴ Resolució, de 2 de novembre de 1982, per la qual es desplega l'Ordre de 25 d'agost de 1982, sobre la normalització de l'ús de les dues llengües oficials a les escoles de preescolar i EGB de Catalunya per al curs 1982-1983 (correcció d'errades al DOGC núm. 292, de 7 de gener de 1983, pàg. 37.). DOGC núm. 280 (1 de desembre de 1982). Pàg. 2679.

¹⁵¹⁵ 15 de desembre de 1982. Font: ASSTTEG.

¹⁵¹⁶ En l'àmbit de la formació de les persones amb discapacitat auditiva hi ha qui basa la seva educació o bé en el llenguatge de signes o bé en el llenguatge oral. L'escola oralista (llenguatge oral) el que pretén és que les persones sordes puguin parlar i que es puguin, per tant, integrar dins una societat que parla.

¹⁵¹⁷ Per exemple, el CREDA - PERE BARNILS, a la ciutat de Barcelona, proporciona a l'alumnat sord i a les seves famílies diferents modalitats d'escolarització: MODALITAT ORAL EN CENTRES ORDINARIS, caracteritzada per desenvolupar

famílies tampoc no és unificadora. Carme Marin explicava: "[...] Jo tenia un alumne sense cap resta auditiva de naixement que no volia saber res dels sords, ell parla, i parla en català i anglès i està casat amb una oient, la sordesa és una característica i punt [...]".

Actualment la Paraula Complementada, que s'utilitza al centre La Maçana, per desmutitzar l'alumne quan és petit, o quan se'ls fa un dictat quan han de discriminar paraules diferents en les quals el moviment dels llavis és igual, ha pres molta més importància que el treball pròpiament de llenguatge de signes. Actualment, al centre La Maçana es tendeix al llenguatge oral ajudat per la Paraula Complementada.

A part dels recursos humans de què disposa el centre La Maçana, els recursos tècnics per fer front a l'educació dels alumnes amb discapacitats educatives són necessaris i importants, per això, en l'actualitat, disposen d'audiòfons individuals per a cada alumne, un programa d'informàtica de la casa IBM per modular el to i la intensitat de la veu (visualitzador fonètic: Speech View) o bé altres eines per treballar el llenguatge oral i escrit: ATA (aula de treball auditiu amb amplificador), SUVAG (vibradors i cascos amplificadors de veu), tarimes vibratòries (que faciliten percebre a través del cos la veu i el so) i altres recursos audiovisuals.

El centre La Maçana és un centre específic per a sords on es treballa el currículum escolar ordinari, modificat i adaptat a les necessitats individuals de cada alumne. Intenten potenciar al màxim la comunicació, la comprensió i l'expressió oral i escrita. Tots els alumnes que estan escolaritzats al centre presenten una sordesa profunda o bé una sordesa severa amb alguna discapacitat associada. Tot el professorat del centre és especialista en audició i llenguatge. Si bé en els inicis aquest centre va néixer amb la finalitat d'atendre els nens amb discapacitats visuals i auditives, avui només atén aquesta darrera discapacitat. El centre La Maçana potencia al màxim que el nen sord parli per tal de poder afavorir la seva

la capacitat lingüística de l'alumnat sord utilitzant exclusivament la llengua oral (català-castellà) en centres ordinaris; MODALITAT BILINGÜE EN CENTRES ORDINARIS, caracteritzada per desenvolupar la capacitat lingüística de l'alumnat sord utilitzant la llengua de signes catalana (LSC) conjuntament amb la llengua oral (català-castellà) en centres ordinaris, i MODALITAT BILINGÜE EN CENTRE ESPECÍFIC, caracteritzada per desenvolupar la capacitat lingüística de l'alumnat sord utilitzant la llengua de signes catalana (LSC) conjuntament amb la llengua oral (català-castellà) en un centre específic per a infants i joves sords.

integració social, però quan això no és possible es recorre a altres sistemes de comunicació, perquè això, al cap i a la fi, és el que vertaderament compta.

Des de l'any 1989 comparteixen l'edifici amb el Centre de Recursos Educatius per a Deficients Auditius (CREDA). En aquell moment la matriculació d'alumnes va disminuir, arran de la integració massiva d'aquests alumnes en entorns ordinaris i el paper que hi tingué la creació del CREDA de les comarques de Girona. Avui dia, però, la matriculació ha tornat a pujar.

Amb la davallada de l'alumnat, el centre va perdre espai i part de les instal·lacions a favor de l'IES Salvador Espriu, que estava necessitat d'espai. El 1992 van perdre el gimnàs i el 1996 tres aules del centre. La manca d'alumnes, en certs moments, va fer replantejar la situació com a centre específic d'aquest centre d'educació especial per a alumnes amb discapacitat auditiva. És cert, però, que tot i la davallada de l'alumnat i la progressiva escolarització d'aquests nens en escoles ordinàries, encara avui el paper d'aquest centre és vital per assolir la millor integració del nen sord a la societat.

2.2.10.1. El CREDAG: el Centre de Recursos Educatius per a Deficients Auditius de Salt – Narcís Masó¹⁵¹⁸

Els Centres de Recursos Educatius per a Deficients Auditius (CREDA) són serveis educatius especialitzats que contribueixen a donar una resposta a les necessitats educatives dels alumnes amb dèficits auditius. Van ser creats per l'Ordre d'11 d'abril de 1989.¹⁵¹⁹ Dels tres CREDA¹⁵²⁰ que es van crear inicialment,

¹⁵¹⁸ El nom del CREDAG de Salt va lligat al de NARCÍS MASÓ I VALENTÍ, pedagog gironí que va néixer a la ciutat de Girona el 27 de maig de 1890 i morí a Girona el 17 d'octubre de 1953. Treballà al costat de grans pedagogs catalans com Alexandre Galí i Joan Llongueres. Fou un dels iniciadors de l'escoltisme català. La seva principal obra pedagògica fou l'Escola de s'Agaró (1935), que fou una experiència que anirà lligada als postulats de l'Escola Nova.

¹⁵¹⁹ Ordre d'11 d'abril de 1989, per la qual es creen centres de recursos educatius per a deficients auditius. DOGC núm. 1.133 (19 d'abril de 1989). Pàg. 1667.

Desplega l'Ordre de 20 de maig de 1983, per la qual es regula la intervenció psicopedagògica als centres escolars i es creen els equips d'assessorament i orientació psicopedagògica (EAP). DOGC núm. 344 (13 de juliol de 1983). Pàg. 1739.

Desplega l'Ordre de 15 de novembre de 1983, per la qual es regulen les funcions dels Centres de Recursos Pedagògics i dels Camps d'Aprenentatge. DOGC núm. 392 (23 de desembre de 1983). Pàg. 3283.

Desplega el Decret 117/1984, de 17 d'abril, sobre l'ordenació de l'Educació Especial per a la seva integració en el sistema educatiu ordinari. DOGC núm. 435 (18 de maig de 1984). Pàg. 1270.

un fou el de Salt, coincidint que en aquesta població hi havia el centre d'educació especial La Maçana per a deficients sensorials. Era evident que la tendència a la integració escolar dels alumnes amb deficiències sensorials convertia els especialistes que treballaven en aquests centres en una mena d'assessors, que hi actuaven, però, limitats i sense comptar amb una estructura adequada per fer aquesta tasca. La creació dels CREDA va permetre estructurar una sèrie de recursos que, de fet, d'alguna manera ja existien i s'establiren algunes funcions que, a més de l'atenció individualitzada dels alumnes amb discapacitat auditiva, permetia establir els paràmetres d'actuació envers la valoració multidisciplinària d'aquest alumnat, l'adequació del currículum ajustat a les necessitats individuals, l'orientació a les famílies i, sobretot, unificar criteris envers l'actuació d'aquest alumnat, precisament en un camp on no sempre les posicions han estat clares i compartides per tothom.

Així mateix, d'acord amb el que disposava l'article 7 de l'Ordre d'11 d'abril de 1989 per la qual es creaven els Centres de Recursos Educatius per a Deficients Auditius i a proposta del director general d'Ordenació i Innovació Educativa, es va nomenar Maria Elisa Salse Pujolar directora del CREDA de Girona. En aquells inicis s'havia de compartir la direcció del centre específic La Maçana amb la del CREDA. El nomenament es féu efectiu l'1 de setembre de 1989. El CREDA fou inaugurat pel Conseller d'Ensenyament el 15 de setembre de 1989. Tingué una partida inicial de 500.000 pessetes en concepte de despeses de funcionament i posada en marxa del servei, que ben aviat fou insuficient per fer front a les enormes despeses que, per exemple, suposava el desplaçament de les logopedes que duïen a terme el servei d'itinerància.

Algunes de les propostes que quedaven recollides al pla de treball del CREDAG - Narcís Masó el curs 1992-1993, pel que fa a les tasques corresponents al psicòleg, tenien a veure amb la prevenció educativa; la valoració, canalització, orientació i seguiment psicopedagògic del nen deficient auditiu; l'assessorament psicopedagògic a mestres i logopedes; l'orientació i formació psicopedagògica dels pares; l'elaboració i/o adequació de material psicopedagògic; l'assistència i

¹⁵²⁰ Inicialment hi hagué tres CREDA: CREDAV – Jordi Perelló de Sabadell de l'àmbit territorial de Barcelona - comarques i Vallès Occidental; CREDAC-Pere Barnils de Barcelona, d'àmbit territorial pel que fa a la valoració i a l'orientació psicopedagògica a Barcelona ciutat, i a tot Catalunya pel que fa a la funció d'actualització i formació permanent. Actualment hi ha deu CREDA que abasten tot l'àmbit català.

participació en les reunions de coordinació dels EAP amb la Inspecció d'Ensenyament. I pel que fa a la feina d'audioprotesista, la valoració, control i seguiment periòdic de la pèrdua auditiva de l'alumne; la prescripció protètica i el seguiment de l'adaptació de l'audiòfon; l'adequació de l'emissora de freqüència modulada a les pròtesis de cada alumne; el manteniment de tots aquells aparells destinats al treball de reeducació dels alumnes; la derivació dels alumnes amb alguna afectació a l'oïda cap a l'otorinolaringòleg; l'assessorament i orientació als logopedes, mestres tutors i de suport i l'EAP en qüestions tècniques.

El CREDAG - Narcís Masó també duia a terme col·laboracions amb la Unitat de Seguiment Escolar (aquesta unitat estava formada per la directora, la psicòloga, l'audioprotesista i la coordinadora de la unitat de seguiment) per tal de fer, entre altres tasques, un seguiment d'aquells alumnes que estaven escolaritzats en entorns ordinaris, fer-ne valoracions i donar, alhora, resposta a les actuacions de detecció i valoració; col·laborar amb la Unitat d'Actualització i Formació Permanent, amb altres CREDA, o bé amb altres serveis i programes del Departament d'Ensenyament o d'altres departaments de la Generalitat de Catalunya.

El 1993 donaven a conèixer les adaptacions que el centre havia fet envers la Paraula Complementada (PC), com un sistema molt innovador que ajudava els sords a captar amb la vista el sons de la llengua parlada en la fonètica catalana. La PC és un sistema complementari a la lectura labial que facilita poder visualitzar els fonemes no visibles:¹⁵²¹ “La paraula Complementada és un sistema constituït per lectura labiofacial (LLF) i moviments de la mà que permet eliminar les confusions orofacials i fa possible la total percepció de la parla per mitjà de la vista. La Paraula Complementada, en la seva versió catalana, utilitza vuit figures de la mà, quatre posicions i tres moviments.”¹⁵²² La publicació del llibre aquell any va ser una fita

¹⁵²¹ Per fer més entenedor que és la Paraula Complementada, un dels exemples aclaridors i que serveix per comprendre molt millor la utilitat d'aquest sistema de comunicació, és el que descriuen, des del centre La Maçana, de la manera següent: “Per exemple si us poseu davant d'un mirall i vocalitzeu les paraules *papa* i *mama* veureu que els llavis es posen igual. Per a complementar-ho i alhora diferenciar-ho el que fem és acompanyar-ho de diferents figures de la mà i així poder distingir visualment aquestes dues paraules”. L'ús de la Paraula Complementada en edats primerenques contribueix eficaçment a la comprensió del llenguatge. Actualment s'ha vist la utilitat de l'ús de la Paraula Complementada pel que fa a l'adquisició de la morfosintaxi, ja que en completar tota la cadena parlada el nen sord acaba tenint una representació visual dels marcadors sintàctics (representacions mentals de les paraules, similars a les imatges fonològiques dels oients i que són bàsiques per ser un bon lector), les expressions que té cada idioma, les desinències verbals, etc.

¹⁵²² “La Paraula Complementada. La Paraula Complementada ajuda el nen sord a adquirir el llenguatge oral de forma natural”. Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament. CREDAG Narcís Masó. E.E. La Maçana. [Triptic informatiu]

important. En la preparació del llibre, amb el títol *El Sistema de la paraula complementada i la fonètica catalana*,¹⁵²³ dins la col·lecció "Documents d'Educació Especial" que editava el Departament d'Ensenyament, hi havien participat les professionals del centre, Carme Marin, Rosa M. de Rosa i Elisa Salse. El centre difondre aquest llibre en diverses entitats i organismes que tenien una implicació directa amb el món del sord i en diferents seus oficials arreu del món, entre les quals destaquem la National Cued Speech Association Raleigh (Carolina del Nord); Gallaudet University. Department of Audiology and Speech-Language Pathology, Washington D.C.; North Coast Cued Speech Services. Claveland (Ohio), i The National Centre for Cued Speech Canterbury (Anglaterra).

El sistema de la PC es plantejava com un sistema complementari compatible amb altres mètodes que es feien servir a l'escola. Aquest sistema va ser creat per Orin R. Cornett de la Universitat Gallaudet de Washington pels volts de l'any 1966, quan hi va començar a experimentar per ajudar els infants amb sordesa pregona prelocutiva a aprendre el llenguatge parlat de manera natural.

L'adaptació que se'n féu al castellà vingué, el 1986, de la mà de Santiago Torres, de la Universitat de Màlaga. Pels volts de l'any 1992 la PC estava adaptada a prop de cinquanta-un idiomes i dialectes de tot el món. Aquest sistema havia de permetre establir una millor comunicació amb els sords a través d'una llengua que ja no seria la castellana. Ho donaven a conèixer a la societat,¹⁵²⁴ i al mateix temps, ho donaven a conèixer a la comunitat científica a través d'una publicació en què participaven algunes professionals del centre.¹⁵²⁵

En un congrés de l'AEES (Asociación Española de Educadores de Sordos) a la Corunya, d'iniciació a la PC, l'any 1989, la comunitat educativa de La Maçana va

¹⁵²³ CARRERAS DE CABRERA, J.; COMES CAUSSA, J.; MARIN CIURANA, C.; PI MALLARACH, J.; DE ROSA LLONGARRIU, R. M.; SALSE PUJOLAR, M. E. *et al.* (1993). *El sistema de la paraula complementada i la fonètica catalana* (vol. "Documents d'Educació Especial" núm. 14). Barcelona: Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

¹⁵²⁴ ASTORCH, N. "Uns logopedes gironins creen el primer sistema de signes en català per a sords". *Punt Diari* (27 de juny de 1993). Pàg. 51.

¹⁵²⁵ CARRERAS DE CABRERA, J.; COMES CAUSSA, J.; MARIN CIURANA, C.; PI MALLARACH, J.; DE ROSA LLONGARRIU, R. M.; SALSE PUJOLAR, M. E. *et al.* (1993). *El sistema de la paraula complementada i la fonètica catalana* (vol. "Documents d'Educació Especial" núm. 14). Barcelona: Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. La presentació d'aquest llibre, el 22 de maig de 1993, va ser presidida per l'aleshores conseller d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, Joan Maria Pujals.

També en relació amb el tema de la Paraula Complementada podem trobar el capítol de MARIN CIURANA, C.; ROSA LLONGARRIU, R. M. (1993) "Innovació educativa i resposta a les necessitats educatives especials del deficient auditiu". Dins M.C. PALLISERA DIAZ (ed.). *Educació diferenciada com a innovació educativa* (pàg. 77-81). Girona: Universitat de Girona, Facultat de Ciències de l'Educació.

coincidir amb Orin Cornett i amb Santiago Torres. La trobada va servir per iniciar contactes i establir relacions, sobretot amb Santiago Torres, amb qui el centre va establir moltíssims contactes al llarg dels anys. El curs 1991-1992, es va fer la primera aplicació de la PC a les aules de castellanoparlants de l'escola La Maçana. Aquest mateix curs es va dur a terme uns cursos d'iniciació en la Paraula Complementada per a logopedes dels CREDA dins el Pla Biannual de Formació del Departament d'Ensenyament. A aquest curs en seguiren d'altres, fins i tot, el curs següent s'organitzà un curs intensiu durant el primer trimestre del curs 1992-1993 per a les famílies de tres hores setmanals.

En una visita de Mª Àngels González Estremad, directora general d'ordenació educativa, que va fer al CREDAG a principis del curs 1993-1994, se li demana oficialment la designació del CREDAG - Maçana com a seu oficial de la Paraula Complementada per a totes aquelles comunitats de parla catalana. Finalment, el 25 de març de 1994, va ser designat per part de la Direcció General d'Ordenació Educativa de la Generalitat de Catalunya, seu a Catalunya de la Paraula Complementada. En un informe que Maria Elisa Salse i Pujolar, en aquell moment ja inspectora d'ensenyament a la delegació territorial a Girona, feia al delegat d'Ensenyament, Albert Vancells i Noguer, informava favorablement de la petició feta pel centre La Maçana per tal de poder ser seu de la PC a Catalunya, constatava una sèrie de punts que els feien mereixedors d'aquest reconeixement:

"...Ha estat el primer centre de Catalunya a conèixer i adoptar el mètode. Han estat els promotors de l'adaptació al català, després de fer un aprofundit estudi lingüístic. Aquesta adaptació ha estat publicada pel Departament d'Ensenyament en la col·lecció de documents d'Educació Especial".
Van aconseguir els drets d'autor del Dr. Orvin Cornett gratuïtament en favor del govern de Catalunya.
Han establert relacions amb el centre «Comprendre ET Parler» de Brussel·les, seu del mètode a Europa.
Fan formació a logopedes dels CREDA, a pares i a mestres de l'escola ordinària.
Han començat un fons de documentació important..."¹⁵²⁶

Es consolidava, al mateix temps, el grup de formadors de formadors en Paraula Complementada, fins al punt que es convertí en un grup de referència al centre pel que feia a la Paraula Complementada en l'àmbit teòric i de difusió de la seva pràctica i aplicació, i també per tot allò que feia referència a la documentació específica. Formaven part d'aquest primer grup de referència Anna Agustí i Ballllosera, Anna Casals i Marull, Roser Miràngels i Feixas, Agnès Teixidor i Anglada,

¹⁵²⁶ 1994. Font: ASSTTEG.

Montserrat Verdaguer i Domènech, i Amèlia Pagès i Rodríguez, que n'era al mateix temps la coordinadora.

L'any 1994, el Decret 155/1994, de 28 de juny, pel qual es regulaven els serveis educatius del Departament d'Ensenyament,¹⁵²⁷ va servir per consolidar els CREDA com a serveis educatius no només pensats per a alumnes amb discapacitats auditives, sinó que s'ampliava a aquells alumnes amb trastorns de la parla i del llenguatge. Hi hagué un important creixement en nombre de logopedes, de trastorns atesos (s'atenien, per tant, a més de les sordeses, els trastorns de llenguatge), i de nombre d'alumnes atesos.

Les dues primeres directores del CREDA - Narcís Masó van haver de compartir-ho amb la direcció pròpiament del centre La Maçana. Serà a partir del curs 1996-1997 que la direcció serà única. Des de llavors la directora del CREDA - Narcís Masó és Anna Agustí Ball-Ilosera.

El 1999, els CREDA elaboraven un important document, "Marc d'actuació dels CREDA: criteris i objectius d'intervenció". La seva importància responia a la voluntat d'establir criteris únics d'actuació d'aquests serveis al llarg del territori català. El document també consolidava l'atenció d'aquest alumnat més enllà de les edats obligatòries, i per tant comprenia el període de 0 a 3 anys, i el postobligatori. Assenyalaven, també, que tot i que els centres de desenvolupament i atenció primerenca (CDIAP) fossin els responsables de l'atenció dels infants en aquestes edats, les necessitats específiques d'aquests alumnes justificaven la intervenció dels CREDA en diferents àrees: valoració audiològica i adaptació protètica, valoració lingüística, o bé l'atenció logopèdica amb recursos específics, entre d'altres.

Actualment, a Catalunya hi ha vuit CREDA (integrats per 278 professionals dels quals 257 són logopedes itinerants, 12 psicopedagogs i 9 audioprotesistes). L'actual CREDA - Narcís Masó està integrat per trenta-un professionals, dels quals vint-i-nou són logopedes, un és audioprotesista i una és psicopedagoga. Tot i que estan integrats dins el mateix edifici del centre La Maçana, amb qui comparteixen espais i serveis, actualment tenen subseus —que coincideixen amb les seus dels EAP— als Serveis Educatius de Figueres, la Bisbal d'Empordà, Blanes, Santa Coloma de Farners, Puigcerdà, Ripoll i Olot. Els CREDA estan integrats per una unitat de

¹⁵²⁷ Decret 155/1994, de 28 de juny. Op. cit.

Valoració i Orientació Psicopedagògica, en la qual hi ha una audioprotesista (diagnòstic i seguiment audioprotètic) i una psicopedagoga (valoracions psicolingüístiques), i per una Unitat d'Actualització i Formació Permanent, en la qual es duen a terme activitats dirigides a la formació als pares, la formació a mestres d'escola ordinària i cursos per a logopedes.

2.2.11. El Centre Públic d'Educació Especial Palau, a Girona

Hem de situar els inicis del centre d'educació especial Palau el 1980. A Girona i comarques hi havia la necessitat d'atendre als nens i nenes amb deficiències físiques que restaven, sovint, sense estar escolaritzats, o bé mal escolaritzats en altres centres d'educació especial juntament amb infants amb retard mental. Tal com recollia el Plan Nacional de Educación Especial, en relació amb els centres per a paralítics cerebrals: "Es relativamente frecuente que se califique de profundos a niños que, por su gran afectación motórica, o por sus graves dificultades para la comunicación, parecen comportarse como tales. A veces, o pueden articular lenguaje ni fijar la mirada, y por eso no nos parece que dan respuesta adecuada a nuestras demandas. Sin embargo, se ha visto que si logramos romper la barrera de su dificultad de comunicación, bien por el lenguaje verbal, bien por el gestual o simbólico, no sólo no son profundos, sino que muchas veces son francamente inteligentes".¹⁵²⁸ L'atenció a les deficiències motrius es preveia des de la rehabilitació, des d'un vessant físic i sanitari per sobre d'una atenció educativa més específica. Molts d'aquests alumnes sovint restaven agrupats amb alumnes amb retard mental.

A Barcelona ja feia uns anys que hi havia una entitat que treballava per l'educació i la integració de les persones amb discapacitats físiques: l'Associació Auxilia.¹⁵²⁹ El 5 de maig de 1977 es firmava un conveni entre el MEC —representat

¹⁵²⁸ Real patronato de educación y atención a deficientes (1978). Op. cit. Pàg. 123.

¹⁵²⁹ AUXILIA (PROMOCIÓN CULTURAL Y SOCIAL PARA ENFERMOS Y DISMINUIDOS FÍSICOS). Era una associació d'àmbit nacional reconeguda pel Ministeri de la Governació amb el núm. 1547 en data de 14 de juny de 1971. Es tractava d'una entitat d'utilitat pública acordada en el Consell de Ministres del 31 de maig de 1974. Actualment, Auxilia és una fundació privada inscrita en el Registre de Fundacions de la Generalitat de Catalunya amb el número 1808, els objectius de la qual són bàsicament la promoció i la gestió dels serveis d'atenció específica a les persones amb deficiències. Auxilia té el seu origen a França, l'any 1926. Es va crear amb l'objectiu d'ajudar les persones amb malalties de llarga durada i persones amb deficiències motrius. Es va establir a Barcelona, l'any 1952. El matrimoni Deffontaines —que havien estat membres d'Auxilia a França— van introduir aquest moviment d'ajuda, ja que Pierre Deffontaines va ser nomenat director de l'Institut Francès a Barcelona l'any 1952 i s'hi va traslladar amb la seva família. L'any 1966 a Barcelona, el pare d'un nen de 6 anys afectat de poliomièlitis va sol·licitar que el seu fill rebés atenció educativa al seu domicili, tot i que no serà fins a l'any 1972 que es crea el primer centre professionalitzat dependent d'Auxilia a Barcelona, com a centre d'educació especial. Aquest mateix any es crea la Federació ECOM (Entitat Col·laboradora amb el Minusvàlid) amb l'objectiu d'agrupar totes aquelles entitats que treballen per a les persones amb

pel director de l'Instituto Nacional de Educación Especial, Joaquín Benítez Lumbreras— i l'Associació Auxilia, representada pel president del seu consell directiu, Lluís Martí Bosch. Aquest conveni fou aprovat pel Consell de Ministres del 20 de maig de 1977 i publicat al BOE el 9 de juliol de 1977.¹⁵³⁰ Les principals característiques d'aquest conveni eren les següents:

El MEC havia de dotar del personal docent necessari totes aquelles escoles que funcionessin sota la responsabilitat de l'Associació Auxilia. El personal havia de ser proposat per l'Associació Auxilia, havia de tenir un contracte laboral del MEC, a tots els efectes, havia de ser interí, i la proposta i el contracte s'havien de renovar anualment. A canvi d'aquest conveni subscrit, l'Associació Auxilia havia de dotar totes les seves escoles del personal docent, així com del local i dels materials necessaris.

Aquest conveni va suposar crear escoles d'educació especial específiques i alhora preparar un important cos de professors especialitzats que es dediquessin a l'educació especial per a persones amb dèficits motrius des del vessant professional, de manera que s'abandonés, progressivament, el voluntariat, que si bé continuaria donant suport i ajut als centres, esdevindria un element més a tenir en compte i no l'únic, evidentment. A Espanya ja hi havia quatre escoles Auxilia: Barcelona, Sabadell, Vigo, Sevilla.

Tampoc no es tractava d'anar creant sucursals de l'Associació al llarg de la geografia espanyola i catalana. Auxilia va promoure aquest conveni per crear centres amb un marcat sentit d'integració social, amb la voluntat de responsabilitzar els pares d'aquests alumnes en el funcionament del centre. Hi havia la intenció clara de crear associacions de pares, en les quals quedarien lligats la majoria de contractes del personal no docent.

Tal com assenyalava, Mª Carmen Compagny Carrillo, psicòloga i assessora d'Auxilia a Madrid, en el marc del Plan Nacional de Educación Especial, en relació

deficiències físiques. Auxilia en serà membre soci fundador. Al llarg de la geografia espanyola s'aniran creant altres centres i tallers. L'any 2003 es constitueix la Fundació.

¹⁵³⁰ Real Decreto 1656/1977, de 20 de mayo, por el que se aprueba el convenio suscrito entre el Ministerio de Educación y Ciencia y Auxilia (Asociación de ámbito nacional para la promoción social y cultural de disminuidos físicos y enfermos de larga curación), para el funcionamiento del Centro de Educación Especial Auxilia, ubicado en Barcelona. BOE núm. 163 (9 de juliol de 1977). Pàg. 15.480.

amb la tipologia de centres d'educació especial per a paralítics cerebrals que Auxilia tenia a França :

" [...] la escuela francesa tiene dos tipos de atención para paralíticos cerebrales. Una de ellas, para paralíticos afectados por retraso mental, otra para paralíticos cerebrales sin deficiencia mental. Dentro de los paralíticos cerebrales sin retraso mental, están incluidos aquellos niños que tienen perturbaciones en el aprendizaje y de carácter. Los escolares paralíticos cerebrales no afectados, por retraso mental, son denominados en Francia "enfermos" (inválidos) motóricos cerebrales y se integran en la E.G.B. y preescolar normales. Los que están afectados por retraso mental van a Educación Especial. Las etapas preescolares se consideran importantísimas en este nivel, ya que los paralíticos cerebrales requieren unas atenciones especiales y, por lo tanto, deben hacerse siempre dentro de los Centros de Educación Especial adecuados para este tipo de escolares, integrándose después, al terminar la etapa escolar, en las clases especiales o en la escolaridad normal. Puede ocurrir que un deficiente motórico cerebral, atendido adecuadamente en la etapa preescolar, no requiera material y cuidados especiales."¹⁵³¹

L'Associació Auxilia va imprimir un caràcter propi a cadascun dels seus centres, i en especial també al centre de Girona, únic a la província. L'acta fundacional de l'associació de pares dels alumnes del centre d'ensenyament especial Auxilia de Girona data del dia 2 d'abril de 1981. Els components de la comissió gestora (com a socis fundadors) adoptaren, primer, constituir l'associació de pares, i segon, aprovar els primers estatuts de l'associació. Anys més tard, els diferents presidents de l'associació de pares, que una vegada constituït el centre públic Palau tingué l'escola, foren Lluís Sánchez (fins al novembre de 1987), Manel Sánchez (de novembre de 1987 a juny de 1988), Carles Garrido (del juny de 1988 al novembre de 1990), Esteve Fauro (del novembre de 1990 al novembre de 1994), José Antonio Ortiz (del novembre de 1994 a l'octubre de 1997) i Santiago Pérez (de l'octubre de 1997 a l'octubre de 1998).

A finals dels setanta, el matrimoni Faustina de Solá-Morales Dou i Josep Maria Pla i Torras (que anys més tard serà l'arquitecte que dissenyarà el centre Joan Riu de Sant Gregori) que estiuejava a l'Estartit, conegué Conxa Miravet, a través de l'amistat dels fills del matrimoni amb els de Conxa Miravet, que per aquella època treballava al centre Auxilia de Barcelona i era, alhora, la coordinadora d'Auxilia a Catalunya. Faustina de Solá-Morales estava vinculada a l'activitat associativa gironina. A través de Conxa Miravet es posà en contacte amb Rosalina, "Rosi", Casado que també era membre d'Auxilia a Barcelona i que inicià tot aquest procés des de l'associació barcelonina. Veient la necessitat de donar atenció

¹⁵³¹ Real patronato de educación y atención a deficientes (1978). *Plan nacional de educación especial*. Madrid: Fundación General Mediterránea. Patronato para Ayuda a Subnormales. Pàg. 137-138.

educativa als nens amb trastorns motrius de la província de Girona, es van engrescar en un procés que culminarà en la creació d'una escola d'educació especial i que serà la primera escola pública de Catalunya i de l'Estat espanyol.

Tot i que la iniciativa de l'associació Auxilia, pel que fa a la creació d'un centre d'educació especial per a persones amb discapacitats motrius no es materialitzà a Girona fins a la creació del centre, deu anys enrere sortien a la premsa gironina diverses informacions sobre les activitats d'Auxilia,¹⁵³² en què es posaven de manifest quines eren les intencions d'aquesta associació i la manera com les persones interessades s'hi podien posar en contacte a Girona, ja que donaven a conèixer un apartat de correus. Auxilia a Girona havia iniciat les seves activitats el maig de 1969. Al llarg d'aquells primers mesos, un grup de joves, a través d'Auxilia Juvenil, s'havia ofert d'una manera totalment desinteressada i altruista a col·laborar donant classes a domicili a nens i joves amb discapacitats físiques. Les seves activitats eren afins a les de l'Obra Nacional d'Assistència a Subnormals que a Girona actuava en el marc de l'Associació àngelus.

Auxilia havia de promoure centres d'educació especial per a nens i nenes amb deficiències motrius en aquelles zones on no fos possible una solució millor. A les comarques de Girona no n'hi havia cap que donés resposta a les necessitats educatives d'aquests alumnes, i tampoc no hi havia aules especials en escoles ordinàries.

El dimarts 7 d'octubre de 1980, a les 19.30 del vespre, se celebrà una reunió a la parròquia de Sant Narcís. Hi eren presents Manuela Almiron, mare d'un nen discapacitat físic; M. Gràcia Bosch, tinent d'alcalde d'Urbanisme de l'Ajuntament de Girona; Artur Calsina, delegat provincial del MEC; Rosalina Casado, de l'Associació Auxilia; Arturo Fernández, germà Marista; Àngel Ginjaume, president de MIFAS;¹⁵³³

¹⁵³² Gerunda. "Auxilia, obra callada pero de extrema necesidad". *Los Sitios* (21 d'abril de 1970). Pàg. 5.

"Orígenes y actividades de AUXILIA". *Los Sitios* (28 d'abril de 1970). Pàg. 4.

¹⁵³³ MIFAS (MINUSVÀLIDS FÍSICS ASSOCIATS) va néixer l'any 1979 amb l'objectiu de representar els disminuïts físics a les comarques de Girona (l'acta de constitució data del dia 9 de juny de 1979). Els seus estatuts es van aprovar el 27 de setembre de 1979. L'Associació està integrada i dirigida per persones amb disminucions físiques. L'any 1979, l'ANIC (Associació Nacional d'Invàlids Civils) es va dissoldre. L'ANIC estava a Girona des de l'any 1954. Estaven instal·lats en uns locals inicialment cedits per la Diputació. Les seves activitats estaven centrades en la venda de loteria i en la gestió de serveis d'estacionament de vehicles a Girona i en pobles costaners. També disposaven de tot un seguit de plans d'acció social que atorgaven ajudes econòmiques. Els seus treballadors van passar a formar part del SEREM (Servei de Recuperació de Minusvàlids). L'objectiu de MIFAS era omplir el buit que havien deixat, per una banda, la dissolució de l'ANIC, i per l'altra, la inexistència a les comarques de Girona d'una entitat que tingués cura de les persones amb deficiències motrius. MIFAS ocupà la mateixa seu social que tenia l'ANIC, a la plaça de Sant Pere de la ciutat de

Pilar Gisbert, regidora de l'Ajuntament de Girona i assistent social de Càritas; Isabel López, familiar d'una persona amb discapacitat física; Jordi Lluís Falgueras, professor d'EGB i afiliat de MIFAS; Lluís Martí, president d'Auxilia; Conxa Mirabet, coordinadora d'Auxilia a Catalunya; Carles Mont, secretari de MIFAS; Narcís Pous, vocal de MIFAS; Josep Quintanas, tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Girona; Assumpció Rodríguez, familiar d'una persona amb discapacitat física; Elvira Ruano, inspectora d'Educació Bàsica, i Clotilde Vargas, mare d'una persona amb discapacitat física. Aquesta reunió havia de servir per tractar la possible assumpció per part de l'Associació Auxilia de l'educació reglada d'un grup de disminuïts físics, l'atenció dels quals l'any anterior havia anat a càrrec de l'associació MIFAS de Girona. En aquesta reunió es va acordar el següent:

1. El Ministerio contratará la maestra propuesta por Auxilia, si hay entre 8 y 15 alumnos, desde el 1-10-80 al 31-8-81; y ayudará a estabilizar la Escuela y a que entre el Convenio con Auxilia, si es posible, a partir del próximo curso escolar.
2. Auxilia comenzará la escuela a partir del próximo día 13 si cuenta con los medios imprescindibles.
3. El Ayuntamiento buscará una mejor instalación escolar para un futuro inmediato, y mientras Auxilia ocupará para esta Escuela el local que actualmente utiliza MIFAS.
4. La asociación MIFAS atenderá los gastos de transporte, material, local y otros que origine esta escuela.
5. El Ayuntamiento ayudará a MIFAS para que pueda atender el compromiso expresado en el punto anterior.
6. Los padres de los alumnos de esta Escuela se organizarán en Asociación legal con personalidad jurídica propia y colaborarán con Auxilia hacia la consecución de la entrada en Convenio de esta escuela.
7. El colegio de los Hermanos Maristas colaborará con Auxilia en la marcha de la Escuela aportando personal auxiliar voluntario, mobiliario, material, etc.¹⁵³⁴

D'alguna manera, es va crear un compromís per part de tothom per poder dur a terme l'escolarització d'aquells nens i nenes que restaven a casa, sovint, sense que ningú els procurés una atenció educativa, fora de l'atenció medicosanitària que els oferien a través del servei de rehabilitació de l'hospital de Girona. Aquest mateix servei va col·laborar en la recollida de dades de nens que estaven sense escolaritzar.

Girona (zona de Pedret). El mateix espai l'ocupaven els alumnes del centre per a disminuïts físics, tot i que el 16 d'octubre de 1981 s'ubicaren a la Pujada de Palau, en una aula de l'escola d'educació especial Palau quan aquesta també havia canviat d'ubicació. L'any 1983, atès que no hi havia prou espai dins el centre Palau s'instal·laren en uns locals al carrer Empúries. Es crearen delegacions comarcals i l'associació es va estendre al llarg de les comarques de Girona. Aquest mateix any fou considerada "Entitat d'Utilitat Pública". MIFAS va posar en funcionament l'explotació dels serveis d'estacionament de vehicles en poblacions de la Costa Brava d'afluència turística. Aquesta fou la primera font de finançament. Al llarg de tots aquests anys les fonts de finançament han estat ben diverses. També des dels inicis han contribuït en l'esport. Es crea el Club de Bàsquet MIFAS, i també, com a resultat d'aquestes iniciatives, es va crear a Girona una delegació de la Federació Catalana d'Esports per a Minusvàlids (l'any 1981 van inaugurar una pista que la Diputació de Girona va posar a disposició del club). L'any 1993, MIFAS va quedar constituïda com a fundació. L'any 2004, MIFAS tenia 2.285 socis procedents de totes les comarques de Girona.

¹⁵³⁴ Auxilia (7 d'octubre de 1980). Font: ASSTTEG.

MIFAS va deixar el seu local a la plaça de Sant Pere, l'aleshores MEC es va comprometre a posar un mestre, la Diputació de Girona va ajudar amb una furgoneta per traslladar els nois i noies per Girona, l'Ajuntament a habilitar un local i el SEREM va gestionar ajudes i beques per a aquests infants.

L'escola començà a funcionar el 16 d'octubre de 1980, de manera provisional a les tardes (de dos quarts de quatre a dos quarts de set; als matins es feien classes a domicili), a partir d'un petit grup de vuit nens. Aquests mateixos alumnes el curs anterior havien assistit a unes classes en el mateix local que els havien impartit l'Associació MIFAS: "[...] durant unes hores a la tarda se'ls dona classe de formació plàstica i de lectura i escriptura. Més endavant pensem també incorporar diversos esports per ajudar més a integrar el minusvàlid a la societat".¹⁵³⁵

La primera mestra va ser Montserrat Julià, de la qual es féu càrrec el MEC a partir de novembre de 1980. Just aquell mes de novembre entrà en vigor el conveni d'Auxilia amb el MEC, a través del qual la mestra va passar a càrrec del Ministeri. S'havia iniciat l'escola d'educació especial de minusvàlids físics Auxilia de Girona.

El 15 d'octubre de 1979, acabada de crear l'Associació MIFAS, Pedro Díaz Laguarda, en representació de l'entitat, en una carta¹⁵³⁶ dirigida al delegat provincial del MEC a Girona, exposava que es feien càrrec de l'educació d'uns grups de minusvàlids en edat escolar que actualment no podien assistir a cap centre públic atesa la seva minusvalidesa física. Aquests alumnes estaven, però, inscrits i matriculats en diferents escoles nacionals. La posada en marxa d'aquesta primera experiència educativa suposa una gran rendibilitat social i hi estaven implicats una sèrie d'organismes, el SEREM respecte a l'ajuda per al manteniment, l'Ajuntament de Girona respecte al local i la Diputació Provincial pel que fa al transport. Sol·licitaven al Ministeri que els dotés de quinze taules grans per poder-hi acoblar cadires de rodes de mida normal, deu cadires i una pissarra, com a mobiliari escolar.

¹⁵³⁵ JUANOLA, I. "Mifas, la primera associació de minusvàlids físics a Girona". *Punt Diari* (28 de desembre de 1979). Pàg. 7.

¹⁵³⁶ MIFAS (15 d'octubre de 1979). Font: ASSTTEG. Aquest document figura que està firmat i redactat el 15 d'octubre de 1978. Es tracta d'un error, primer perquè MIFAS data de l'any 1979; segon, perquè en el registre d'entrada del Ministeri d'Educació i Ciència hi figura la data de 17 d'octubre de 1979.

Hi havia quatre noies en edats compreses entre els 15 a 17 anys. N'hi havia també dos que havien fet un curs equivalent al 6è i 7è d'EGB, i els altres dos, 1er i preescolar. Atendre els vuit alumnes amb una sola mestra, Montse Julià, era força complex atès els diferents nivells, edats i discapacitats dels alumnes. Rosi Casado, que vivia a Barcelona, baixava a Girona tres vegades per setmana. El desembre de 1980, dels vuit alumnes que havien començat només en quedaven quatre. Així, decideix quedar-se a viure a Girona i dedicar-se plenament a tirar endavant aquest centre. Al matí, juntament amb la Faustina es dedicaven a contactar amb famílies i entitats, a formar i a donar classes a domicili. A la tarda col·laboraven amb la Montse Julià a l'aula. Progressivament van anar entrant més alumnes al centre, fins a arribar a tenir, el més de juny, deu nens nous. El febrer s'incorpora Carmina Capdevila, que era cunyada de Faustina Solá-Morales, i que en els inicis del centre els ajudava en les sortides.

L'educadora d'Auxilia, Rosalina Casado, el gener de 1981 es va posar en contacte amb Pedro Aguirregomozcorta Causape, que era metge adjunt del servei de rehabilitació a la Residencia Sanitaria de la Seguridad Social General Álvarez de Castro.¹⁵³⁷ Són anys importants de revitalització, ampliació i projecció del que és l'actual Hospital Universitari de Girona Doctor Josep Trueta, que coincideixen el temps amb l'any 1981, en què es produeixen les transferències en matèria de Sanitat a la Generalitat de Catalunya.

Anys enrere, el doctor Aguirregomozcorta, que coneixia la problemàtica dels discapacitats físics afectats d'una paràlisi cerebral de quan ell havien estat metge rehabilitador a Saragossa, va intentar que es creés un centre de dia per a nens amb paràlisi cerebral en col·laboració amb l'associació ASPACE¹⁵³⁸ de Girona.

¹⁵³⁷ L'hospital es va inaugurar l'any 1956 amb el nom de Residencia Sanitaria del Seguro Obligatorio de Enfermedad de Gerona amb l'objectiu de donar atenció sanitària als beneficiaris de la Seguretat Social, és a dir, a les persones que no tenien mitjans econòmics per pagar la sanitat privada que a l'època era el que més garanties donava. Amb els anys, l'Hospital ha modernitzat les seves instal·lacions, ha incrementat la seva capacitat i el seu índex d'ocupació s'ha vist augmentat, i ha destinat els seus recursos a moltes especialitats mèdiques i quirúrgiques. L'any 1959 canvia el nom pel de Residencia Sanitaria de la Seguridad Social General Álvarez de Castro, que, amb la Generalitat recuperada, acaba anomenant-se Hospital de Girona General Álvarez de Castro l'any 1983. La infermeria, en els seus inicis, estava formada bàsicament per religioses. L'any 1966 es va crear una escola d'ajudats tècnics sanitaris (ATS). L'escola va passar a ser universitària i avui està adscrita a la Universitat de Girona. El seu personal és seglar.

L'any 1990 van canviar el nom per adoptar el d'un dels metges catalans més reconeguts a escala mundial: Josep Trueta i Raspall. La seva filla, Montserrat Trueta —mare d'un noi amb síndrome de Down i vídua del malaguanyat polític català Ramon Trías i Fargas (Barcelona, 1922 – El Masnou, 1989) — és presidenta de la Fundació Catalana per a la Síndrome de Down.

Des del 1996, i a través d'un conveni amb la Universitat de Girona, el nom definitiu del centre hospitalari és Hospital Universitari de Girona Doctor Josep Trueta.

¹⁵³⁸ Actualment la confederació ASPACE és una entitat sense ànim de lucre declarada d'utilitat pública i que agrupa les principals associacions d'atenció a les persones amb paràlisi cerebral a Espanya. És a 17 comunitats autònomes amb

El cert, però, és que l'experiència i el coneixement que el doctor Aguirregomozcorta tenia en el camp de la paràlisi cerebral era gran. Els va orientar moltíssim i durant un temps tant la Rosi Casado com la Faustina Solá-Morales assistien a sessions setmanals de formació amb el doctor Aguirregomozcorta. Van establir molt bons contactes, i les seves orientacions assentaren les bases del treball al voltant de les persones amb discapacitat motriu, sobretot en aquelles afectades per una paràlisi cerebral. Durant aquells primers temps, el doctor Aguirregomozcorta les va posar en contacte, amb les famílies de nens amb paràlisi cerebral i anaven a les cases per informar-les de la creació d'un centre i de la importància de l'escolarització; en altres ocasions aprofitaven per tenir un primer contacte a través de les sessions de rehabilitació que es feien a la Residència.

Precisament l'esposa del metge Pedro Aguirregomozcorta era la mestra Pilar Gil i Ferruz, que seria la directora del centre fins al juny de 2005. Pilar Gil era també de Saragossa. Havien vingut a viure a la capital gironina el 1980 i, com a funcionària del cos de mestres, havia hagut de demanar l'excedència voluntària el 15 de setembre de 1978. De febrer a juny de 1981 treballà com a voluntària a l'escola Auxilia. Va demanar el reingrés al cos i durant el curs 1981-1982 va continuar com a propietària provisional a la mateixa escola Auxilia, i fou nomenada directora del centre. Obtingué l'especialització en pedagogia terapèutica el 1982.¹⁵³⁹ El setembre de 1983 esdevingué propietària definitiva del centre. Ha estat la directora del centre al llarg de tots aquests anys. Actualment, i des del juliol de 2005, el director del centre és Miquel Barris.

més de 10.000 associats, i ofereix atenció directa a 4.000 afectats, prop de 1.400 professionals treballen en els diferents centres de la confederació.

L'associació Aspace de Barcelona va ser creada l'any 1959 de la mà de Josep Maria Marcet, juntament amb un grup de pares i mares de nens amb paràlisi cerebral i de persones sensibilitzades amb el projecte. L'associació es crea amb el nom de Sociedad de Ayuda a la Parálisis Cerebral. Aquell primer equip tècnic estava format per la Dra. Júlia Corominas, i més tard per l'actual director mèdic, el Dr. Jordi Ponces i Vergé. L'any 1961 estableixen un servei de diagnòstic i orientació terapèutica que més endavant s'establí al Centre Pilot Arcàngel Sant Gabriel, a Barcelona, al Parc de Montjuïc; es tractava del primer centre a Espanya d'atenció a la paràlisi cerebral destinat al diagnòstic i a la rehabilitació d'aquests infants. L'any 1966 es va crear l'escola d'educació especial ASPACE, el seu primer director pedagògic fou Josep Mas i Dalmau, l'escola provenia del Consejo Escolar Primario Arcàngel Sant Gabriel de l'any 1961. L'any 1974 se celebrà a Barcelona, organitzat pel centre pilot Arcàngel Sant Gabriel, el primer Congrés de Paràlisi Cerebral.

A les comarques de Girona, l'Asociación de Parálisis Cerebral ASPACE tenia la seu al c/ Sant Dionís, 33 de Salt —domicili de la mare d'un dels seus quaranta associats—. El seu president era Pere Pagès. Formalment es constitueixen l'any 1979 a Girona, tot i que com a tal no va acabar d'arrelar mai a Girona.

¹⁵³⁹ Ordre, de 15 de juliol de 1982, per la qual es fa pública la llista de professors aprovats en els cursos per a la formació de professors especialitzats en Pedagogia Terapèutica convocats per Ordre del Conseller d'Ensenyament d'1 de setembre de 1981. DOGC núm. 249 (13 d'agost de 1982). Pàg. 1.872-1.873.

En aquests mateixos cursos obtingueren, de les comarques de Girona, l'especialització en pedagogia terapèutica, entre altres, Margarita Albertí (Equip Deficients visuals), Lluís-Miquel Pérez Lacueva (que fou director del CPEE Els Àngels, Palamós) i Xavier Vidal i Ginjaume (que fou director tècnic del centre Joan Riu).

Rosalina, "Rosi", Casado, actualment treballa al centre Sant Isidre del Prat de Llobregat (Barcelona), avui centre públic d'educació especial Can Rigol. Va treballar d'educadora contractada per l'aleshores Departament d'Ensenyament. Estigué a Girona fins que l'abril de 1987 es traslladà a l'avui centre públic d'educació especial Can Rigol del Prat de Llobregat (Barcelona). Faustina de Solá-Morales Dou va col·laborar amb l'Associació Auxilia en la creació de l'escola i posteriorment al centre Palau; tot i tenir la formació de mestra la seva vinculació amb el centre sempre ha estat des del vessant del voluntariat, en tasques de secretaria i administració, i també com a mestra en moments puntuals quan les necessitats de l'escola ho requerien. En algun moment havia col·laborat també amb l'associació de pares portant-los els comptes. Avui dia hi continua prestant servei.

El local de MIFAS era de l'Ajuntament de Girona (antic portal de França). Era un espai d'uns 20 metres quadrats, situat a la plaça de Sant Pere, a la zona de Pedret, un local que al poc temps, amb l'augment d'alumnat, va quedar petit i insuficient. (Una vegada l'escola el deixà d'utilitzar com a centre educatiu, el local acabà utilitzant-se com a oficina de planificació familiar dependent de l'ajuntament de Girona.)

A la fi del curs 1980-1981 van acabar estant escolaritzats uns quinze nens en edats compreses entre els 4 i els 16 anys. La mestra, Montserrat Julià Joher, dels honoraris de la qual es va fer càrrec el MEC, i la resta de personal, quatre persones, col·laboraven desinteressadament sense rebre cap mena de compensació econòmica. Les despeses de transport i material anaven a càrrec de l'Associació MIFAS, juntament amb l'Ajuntament i la Diputació de Girona. L'alumnat provenia de totes les comarques de Girona, atès que no hi havia cap altre centre de característiques semblants.

La inspectora de zona, Berta Muñoz Luque,¹⁵⁴⁰ que deixà la inspecció a Girona el 31 d'agost de 1982 per trasllat a la Inspecció a Còrdova, havia arribat a les nostres comarques el 22 d'agost 1980, per oposició, des de la Línea de la Concepción (Càdis, Andalusia). Tot i el breu període de temps que estigué a Girona, participà activament en la creació i consolidació del centre Palau. Era inspectora del sector IV (sector Girona ciutat: centres estatals José Antonio [Prat de la Riba],

¹⁵⁴⁰ En l'actualitat és Inspectora Central a la Inspección General de Educación de la Junta de Andalucía des de l'any 1993.

Pericot, Vila Roja, Font de la Pólvora, Quart i unitats del Patronat del Pont; centres no estatals: Sant Josep de Calassanç-Despuig, Sagrada Família, Vila-roja, Parvulari Vista Alegre) i dels centres d'educació especial (ponent d'educació especial), sector que havia estat ocupat anteriorment per l'inspector Marcos Adell Cuevas. També fou inspectora de la zona V del setembre de 1980 al 31 d'agost de 1982 (zona de la Bisbal, Torroella de Montgrí, l'Escala).

Fou determinant la tenacitat i empeny de Berta Muñoz per resoldre d'una manera molt eficaç la problemàtica que suposava per al centre Auxilia a Pedret la manca d'espai per atendre els alumnes, que cada vegada eren més. En un informe adreçat al cap dels Serveis Territorials del Departament d'Ensenyament a Girona, en data 16 de juny de 1981, exposava el següent:

"La Escuela Mista sita en la zona de Palau (Gerona) creada en la actualidad con 1 unidad de preescolar, no está en funcionamiento ya que los alumnos de dicha escuela fueron trasladados al C.N. "Mediodía" de posterior creación [...] Por todas estas razones, la Inspectora de Educación Básica que suscribe emite INFORME FAVORABLE a la supresión a la unidad de preescolar que figura en la Escuela Mixta de Palau con objeto de crear, aprovechando el buen estado del edificio, un Centro de E. Especial para deficientes físicos."¹⁵⁴¹

L'escola va acabar ocupant uns espais a les antigues escoles municipals de Girona que havien estat destinades als pàrvuls de la zona, situades a la Pujada de Palau, un edifici que havia quedat lliure i que antigament havia estat propietat del Ministeri d'Educació Nacional (en els darrers temps també havia estat utilitzat per l'Institut d'Ensenyament Secundari Santiago Sobrequés, que actualment és a la zona de l'eixample de la ciutat, al Pla de Palau, mentre es construïa el nou centre). Era un edifici vell, construït el 1936, d'una superfície total edificada de 759 m², en una superfície total de solar d'uns 4.488 m². Quan aquest centre va deixar de funcionar, l'alumnat va ser traslladat al que és l'actual CEIP Migdia, que està situat a l'eixample de la ciutat de Girona, al barri del Pla de Palau. L'Escola Migdia que va iniciar les classes al nou edifici el curs 1979-1980 també va haver de compartir l'edifici els dos primers anys de funcionament amb alumnes de BUP que havien de passar al nou institut Santiago Sobrequés que s'estava construint en aquells moments. Tot i les mancances que tenia aquest nou equipament, que va haver de ser adequat per a la tipologia d'alumnes que havia d'atendre, va acabar essent l'edifici definitiu per a l'escola. Al començament del curs 1981-1982 es començaren

¹⁵⁴¹ Ministerio de Educación y Ciencia. Inspección de E.G.B. Gerona. (16 de juny de 1981). Font: ASSTTEG.

les obres d'adaptació i supressió, alhora, de les barreres arquitectòniques. Anys més tard s'hi dugueren a terme algunes obres d'ampliació.

El primer curs en els locals de Palau serà el curs 1981-1982. Es va cedir una aula a l'Associació MIFAS fins que va ser necessària, per ampliació del centre, moment en què aquesta associació es va traslladar al carrer Empúries. La inauguració¹⁵⁴² del nou centre Palau tingué lloc el dia 21 de desembre de 1981 a les 11 del matí, tot i que l'escola formalment havia començat a funcionar, en els nous locals de Palau, el 23 de novembre de 1981. Hi havia vint-i-tres alumnes i el Departament d'Ensenyament dotà la plantilla de tres mestres: Montserrat Julià, Josep Dalmau i Pilar Gil. Acabà el curs amb vint-i-sis alumnes. L'APA contractà un fisioterapeuta a les tardes i una educadora. També durant aquest curs col·laboraren Faustina Solà i Carmina Capdevila, de manera voluntària, i es comptava amb mares que ajudaven al menjador.

El 5 de febrer de 1981, s'iniciaven, al llarg de tres dies a Girona, les Primeres Jornades Gironines de Minusvàlids Físics i Sensorials, amb el patrocini de la Direcció General de Serveis Socials de la Generalitat de Catalunya, la INSERSO, la Diputació Provincial i l'Ajuntament de Girona. Aquestes jornades es duien a terme a la Casa de Cultura de Girona. La Coordinadora d'Associacions de Minusvàlids Físics i Sensorials de les comarques de Girona, que era qui organitzava aquestes primeres Jornades, estava integrada per dotze associacions:

MIFAS, Minusvàlids Físics Associats, de Girona
FRATER, Fraternitat Cristiana de Malalts, de Sant Feliu de Pallerols
Llar de l'Amistat ,d'Olot
Unió de Sords, de Girona
Hemofilia, de Girona
Paràlisi Cerebral, de Girona-Salt
Padres y Amigos de niños sordos, de Girona
Padres y Alumnos del Colegio de EE.EE. Ntra. Sra. del Carmen, de Girona
Hogar del sordomudo, de Ripoll
Associació de Malalts Renals, de Girona
Auxilia, de Girona
Asociación Lucha contra la Diabetes, de Girona

¹⁵⁴² ROVIRA, R. "Girona estrenà ahir una escola per als nens minusvàlids". Punt Diari (22 de desembre de 1981). Pàg. 5.

Aquestes jornades serviren per posar a sobre la taula la preocupació envers les persones amb discapacitats físiques: l'atenció a les persones amb deficiències motrius prenia força a casa nostra, i de mica en mica hi havia una certa preocupació per a l'atenció a aquests infants, nois i adults afectats per algun tipus de disminució física. Es volia sensibilitzar l'opinió pública i les entitats responsables de la problemàtica del minusvàlid físic i sensorial, i també obrir camins mitjançant la creació de grups de treball que van sorgir a partir de les jornades. Hi havia qüestions, com la problemàtica de les barreres arquitectòniques, la mobilitat, els moviments associatius, la temàtica medicorehabilitadora, els problemes legals i laborals, i els problemes educatius d'aquests infants que foren objecte de seguiment per part d'aquestes associacions.

Tot i l'interès que hi havia per part del personal del centre Palau, des dels inicis, amb l'assessorament de la inspectora Berta Muñoz, que l'escola passés a formar part de la xarxa d'escoles públiques dependents del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, no serà fins a l'agost de 1982 que serà un fet. Hi ho serà també per a altres centres d'educació especial de les comarques de Girona. Amb la publicació del Decret 233/1982, de 22 de juliol,¹⁵⁴³ es creen diversos centres d'educació especial, entre ells el centre Palau per a nens i nenes amb deficiències físiques en l'àmbit de les comarques de Girona. Més que la creació dels centres, el que fa el Departament d'Ensenyament és assumir-ne oficialment la titularitat. El centre especial dependent de l'Associació Auxilia pren el nom de la ubicació del centre, al carrer de la Pujada de la Creu de Palau, núm. 43, una zona de Girona que avui s'ha convertit en zona residencial, fora dels nuclis de la població de la ciutat de Girona. La façana principal de l'edifici dona a la carretera de Palau (a la pujada de la Creu de Palau¹⁵⁴⁴), que de fet és el perllongament natural del carrer de la Rutlla, que des del centre de Girona dona accés a l'església de Palau, a les instal·lacions del Club de Tennis i als centres educatius privats Montessori i Les Alzines. En el moment en què el centre pren la titularitat pública es trenquen d'una manera més o menys amistosa els vincles amb l'Associació Auxilia; que l'Administració pública es fes càrrec del funcionament i manteniment del centre fou, a la llarga, una opció encertada ja que la titularitat pública implicava una opció

¹⁵⁴³ Decret 233/1982, de 22 de juliol. Op. cit.

¹⁵⁴⁴ La Creu de Palau és una creu de terme que està situada al capdamunt de la pujada de la carretera de Palau. Aquesta carretera porta a Fonells. L'antiga creu original va ser destruïda durant la Guerra Civil. L'escultura actual és obra de Domènec Fita, encarregada que l'Ajuntament de la població de Palau Sacosta va fer a l'artista abans que el poble fos annexat a la ciutat de Girona, fet que va ocórrer l'any 1962.

de futur. El nom del centre és a partir de llavors centre públic d'educació especial Palau. El nom del centre, per tant, és el nom de la zona on està ubicat avui el centre, la zona de Palau.

Durant els primers mesos del curs 1982-1983, arriba la primera dotació de material ordinari per a dues aules, i s'amplia la plantilla en una mestra, la Laura Rafa; dues educadores, la Rosi Casado i la Carmina Capdevila; una fisioterapeuta, la Carme Pujol, i una logopeda, l'Encarnació Dilmé. Comença aquest curs amb 29 alumnes.

L'APA completa la plantilla amb un fisioterapeuta a mitja jornada, en Toni Peya, i un monitor de taller, l'Alfons Sabater.

El març de 1983, es presentava un informe al Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, per part de la direcció del centre, on es feia palesa la importància d'un dels treballs, que amb els anys serà la base de l'atenció als alumnes del centre Palau: la fisioteràpia. Es presentava aquest servei enmig d'altres atencions i serveis especialitzats, com podien ser la logopèdia (amb la importància que es donava a la feina entorn del sistema de comunicació no vocal), la teràpia ocupacional (els tractaments que duen el nen a independitzar-se del suport dels altres), el pretaller (per al desenvolupament de les praxis motores necessàries per a qualsevol activitat laboral), l'espai de menjador (necessari no únicament com una necessitat biològica sinó com la continuació de la tasca escolar), etc.

La fisioteràpia, per tant, ha esdevingut un dels serveis especialitzats de més relleu, juntament amb l'aspecte educatiu especialitzat, que ha caracteritzat el centre Palau:

“L'objectiu d'aquest servei és realitzar els tractaments individuals de cenesiteràpia prescrits per l'especialista. Aquest servei és imprescindible per a tots els alumnes del Centre. Tenint en compte que molts nens presenten tendència a actituds vicioses de les diferents articulacions i no desenvolupen uns patrons bàsics de moviment, fins i tot no mantenen la pedestació o la bipedestació, és bàsic que cada dia facin unes moviments afavorint el desenvolupament dels dits patrons i posicions. Per tant s'ha de pensar en 1 o 2 hores diàries per alumne.”¹⁵⁴⁵

¹⁵⁴⁵ CPEE Palau. Curs 1983-1984. Font: ASSTTEG.

Conjuntament amb aquest servei i d'altres que hi estiguin associats, com pot ser la hidroteràpia —com un apartat important dins el servei de fisioteràpia en l'ús de l'aigua com a teràpia— per a la qual es disposà d'un tanc Hubbard¹⁵⁴⁶ que els permetés realitzar moviments, banys relaxants, etc., hi hagué el propòsit de poder construir una piscina d'entrenament de marxa, que mai no s'ha pogut dur a terme, ja que l'edifici, des dels seus inicis, quedà petit. L'activitat de piscina s'ha fet, al llarg dels anys, a la Piscina Municipal, arollint-se a una oferta que l'Ajuntament de Girona fa a les escoles de la ciutat. Han fet ús d'aquesta activitat els alumnes que tenen la capacitat de nedar.

Els primers cursos va costar molt aconseguir dotació de fisioteràpia i material específic (màquines d'escriure elèctriques, etc.) del Departament d'Ensenyament, ja que el mateix departament desconeixia aquest material i no es preveia per la via ordinària.

El 1984, iniciaven contactes amb el Lycée d'Etat Spécialisé le Parc Saint-Agne de Tolosa (França), per mediació de l'Associació Auxilia, per a un intercanvi cultural per als alumnes del centre. En aquell moment hi havia a l'escola trenta-sis alumnes d'edats compreses entre els 3 i els 18 anys. Aquests contactes van servir perquè un grup d'alumnes d'aquest centre francès vingués a Girona, i del 6 al 15 de maig de 1985 van poder assistir a classes a l'institut Santiago Sobrequés als matins i a la tarda duien a terme activitats recreatives i culturals. L'octubre d'aquell mateix any, l'escola Palau, amb els seus professionals i un grup d'alumnes i professors de l'Institut Santiago Sobrequés tingueren ocasió de conèixer el centre.

Anys més tard l'escola Palau participa en un projecte Comenius, i juntament amb el centre Els Àngels de Palamós, són els dos primers centres d'educació especial de les comarques de Girona en participar en un projecte d'aquest tipus, tot i que darrerament el centre Ramon Suriñach en l'actualitat n'està duent a terme un altre.

¹⁵⁴⁶ És una mena de piscina de petites dimensions —tipus jacuzzi— amb capacitat per a una o dues persones. S'hi aprofiten els efectes de l'aigua calenta per tal de disminuir l'espasticitat, facilitar la relaxació, afavorir la mobilitat voluntària i poder incrementar l'amplitud de moviment passiu o actiu de l'alumne amb deficiències motrius, a través del treball que es fa conjuntament amb l'especialista, el fisioterapeuta. El tanc va arribar el 18 de desembre de l'any 1987. Va entrar en funcionament l'any 1988.

El Consell Escolar del centre Palau, reunit el 12 de desembre de 1988, va resoldre enviar al Departament d'Ensenyament la sol·licitud de l'obertura i funcionament de la secció de formació professional especial. Precisament aquest ha estat un vertader cavall de batalla al llarg dels anys, ja que els alumnes del centre tenen i han tingut veritables problemes per trobar un lloc de treball adient una vegada han acabat l'escolaritat al centre. En l'actualitat hi ha diferents opcions, que van des de centres de dia fins a tallers ocupacionals o la incorporació al món laboral ordinari.

El camp de la formació professional especial de 1r. grau fou un veritable problema sense resoldre, no només al centre Palau, sinó a la resta de centres d'educació especial de les comarques de Girona i de Catalunya per extensió. L'àrea d'educació diferenciada de la Inspecció d'Ensenyament ho havia manifestat en nombroses ocasions. Hi havia un buit legislatiu que no s'acabava d'omplir. Segons manifestava la inspecció d'ensenyament, "[...] a causa d'una manca de regulació específica de la documentació acadèmica, els alumnes d'F.P. Especial es queden sense la certificació que els acredita la finalització d'aquests estudis".¹⁵⁴⁷ En aquesta mateixa línia, els directors i directores dels centres d'educació especial de les comarques de Girona que es reunien habitualment per tractar aspectes del funcionament dels centres consideraven imprescindible preveure: "La necessitat d'un plantejament seriós i objectiu a partir del qual canalitzar aquesta formació professional i a ubicar-la on millor es pugui dur a terme, bé sigui d'acord amb la normativa que regeix a nivell d'Estat espanyol, bé d'acord amb el marc de referència que preveu la Generalitat de Catalunya en la Circular de la Secretaria General Tècnica del Departament d'Ensenyament de 4 de setembre de 1981, o d'altres variables que es puguin articular en aquest sentit."¹⁵⁴⁸ Inicialment, d'acord amb la Circular de la Secretaria General Tècnica de 4 de setembre de 1981, per la qual s'establien els criteris d'actuació en el camp de l'educació especial, els alumnes finalitzaven la seva etapa escolar als 14/16 anys. A partir d'aquesta edat, que aquells que poguessin i tinguessin possibilitats, podien iniciar una formació professional de la modalitat que més s'adequés a la seves possibilitats. En determinades circumstàncies i sempre que es pronostiquessin unes possibilitats

¹⁵⁴⁷ Activitat desenvolupada per l'àrea d'educació diferenciada en el camp de la formació professional de 1r grau en el curs escolar 1989-1990. Agost de 1990. Font: ASSTTEG.

¹⁵⁴⁸ Carta dirigida a l'inspector de zona, Felip Ponsatí Terrades, per part dels centres i aules d'educació especial de les comarques de Girona. Juny de 1987. Font: ASSTTEG.

reals d'aconseguir un nivell que els permetés l'obtenció del Graduat Escolar, podia ser aconsellable que l'alumne s'estigués un curs més en l'etapa escolar, i en casos excepcionals se'n podia perllongar l'estada fins als 18 anys. La resolució d'11 de novembre de 1983¹⁵⁴⁹ de la Direcció General d'Ensenyament Primari autoritzava la Inspecció d'Educació Bàsica a concedir la pròrroga d'escolaritat als alumnes d'educació especial. En aquell moment, l'autorització no podia donar-se més enllà dels 18 anys.

El 1991 el centre va aconseguir un premi de mig milió de pessetes de l'empresa Epson, que va convocar els IV Premis de Divulgació Informàtica en categoria E per a professors d'educació especial: "Vam presentar un treball en què expliquem la història de la nostra escola des que vam començar i els alumnes escrivien amb bolígraf, amb moltes dificultats, passant després per a la màquina elèctrica i acabant amb la utilització dels ordinadors com a eina de treball."¹⁵⁵⁰ L'escola s'havia iniciat amb el treball amb ordinadors el curs 1987-1988, tot i que els primers aparells no van arribar al centre fins al gener de 1989. Treballar amb la informàtica —avui, plenament assumit en tots els àmbits de la societat— va representar un fort impuls en el treball educatiu amb alumnes amb deficiències físiques a l'escola d'educació Palau: "Són un mitjà de comunicació més fàcil, els ofereix un intercanvi amb l'entorn i els facilita el desenvolupament cognitiu com a eina de treball i com un complement del treball escolar."¹⁵⁵¹

El caire provincial de l'escola fa necessari el desplaçament en transport dels alumnes al centre. S'elaboren diferents rutes subvencionades pel Departament d'Ensenyament en què són desplaçats alumnes de les tres escoles d'educació especial de Girona-Salt: La Maçana, Mater Dei i Palau. El transport no adaptat en un principi suposa un gran esforç per a tots els professionals del centre, especialment per al porter, Lluís Vega, i Jordi Blanquerna, que es contractat per a aquesta feina. L'adaptació dels autocars es fa de forma progressiva i prèviament el

¹⁵⁴⁹ Resolució, d'11 de novembre de 1983, de la Direcció General d'Ensenyament primari per la qual s'autoritzava la Inspecció d'Educació Bàsica per a la concessió de pròrroga d'escolaritat a alumnes d'educació especial. FULL DE DISPOSICIONS I ACTES ADMINISTRATIUS DEL DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT. Núm. 39 (novembre de 1983). Pàg. 787-788.

¹⁵⁵⁰ MADRENYS, P. "Pilar Gil és la directora de l'escola d'educació especial de Palau". *Punt Diari* (25 de maig de 1991). Pàg. 17.

¹⁵⁵¹ *Ibidem*.

Consell Comarcal contracta furgonetes adaptades, encara que això suposi duplicar alguna ruta.

Fins al curs 1987-1988 el centre disposava per als petits desplaçaments de la furgoneta de l'Associació MIFAS. Es tractava bàsicament de cobrir aquelles petites sortides dels alumnes dins la ciutat, precisament per la dificultat que suposava moure's en transport ordinari.

L'organització ONCE, l'any 1991 donà a l'associació de pares del centre Palau una furgoneta adaptada per fer aquests desplaçaments. L'Ajuntament de Girona, l'associació de pares del centre Palau i la direcció del centre signaren un conveni amb l'Ajuntament de Girona pel qual l'Ajuntament es feia càrrec de totes les despeses de manteniment de la furgoneta, també s'hi establia que estaria sempre a disposició de l'escola, i que quan l'escola no la necessités l'Ajuntament podria utilitzar-la.

També l'assistent social és compartida fins al curs 2003-2004 pels centres La Maçana i Palau. Aquest curs passarà a formar part de l'equip de l'EAP Gironès-Est i serà compartida per les dues escoles públiques d'educació especial, Font de l'Abella i Palau que hi ha a la ciutat de Girona, i la d'educació especial pública per a discapacitats auditius La Maçana, que hi ha la població veïna de Salt.

Amb els anys, i amb la implantació de més quotes d'integració d'aquests alumnes en el marc d'una escola ordinària, el centre Palau es va anar convertint en un referent per al personal que treballava en centres ordinaris. Freqüentment, els EAP de les comarques de Girona i mestres que tenien en les seves aules nens amb trastorns motrius, es dirigien al centre Palau per trobar informació sobre ajuts tècnics, provar els materials que hi havia en aquells moments a l'escola especial o demanar opinió sobre decisions que s'havien de prendre en el procés d'ensenyament-aprenentatge. Els professionals del centre Palau van fer aquest servei de forma totalment voluntària i amb coneixement de la Inspecció d'Ensenyament.

En el QUADRE 74, es pot observar la proporció d'alumnes escolaritzats al centre Palau i els que estan atesos a l'escola ordinària. Tot i que aquestes dades han

variat amb els anys, sí que hi ha una voluntat de donar solució a les demandes que han anat arribant al centre per poder atendre aquests alumnes.

COMARQUES	TOTAL ALUMNAT			EDATS (CICLES)				TIPUS CENTRE		
	SEXES		TOTAL	Preesc. 4-5	C.I. 6-7	C.M. 8- 10	C.S. 11-13	Públ.	Priv.	CEE.
	MASCULÍ	FEMENÍ								
ALT EMPORDÀ	10	12	22	2	4	6	10	18	1	3
BAIX EMPORDÀ	8	12	21	2	3	7	8	11	-	9
LA GARROTXA	17	11	27	9	8	6	4	20	-	7
GIRONÈS	25	12	37	8	10	11	8	11	3	23
PLA DE L'ESTANY	1	1	2	-	1	-	1	1	1	-
RIPOLLÈS	4	1	5	-	2	1	2	2	-	3
LA CERDANYA	5	2	7	1	3	2	1	7	-	-
LA SELVA	31	15	46	11	12	11	12	26		20
TOTAL	101	66	167	33	43	44	46	96	5	65

QUADRE 74. Recull de dades sobre nens disminuïts físics. Curs 1989-1990. (Font: ASSTTEG i FCPEEP. Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament. Delegació Territorial de Girona. Inspecció d'Educació Bàsica. Engrallat elaborat amb dades aportades pels EAP).

El centre Palau ha participat de projectes que han ajudat a consolidar un nou model de centre d'educació especial obert a l'entorn i proveïdor de recursos per a les persones amb discapacitats motrius escolaritzades, tant a centres ordinaris com a centres especials. Aquest plantejament s'ajustava a les funcions previstes al Decret 155/1994, de 28 de juny, pel qual es regulen els serveis educatius del Departament d'Ensenyament. L'article 12 fa referència als centres de recursos educatius per a diversos tipus de disminucions, i diu el següent:

"Centres de recursos educatius per a diversos tipus de disminucions
El Departament d'Ensenyament podrà crear o convenir amb altres institucions centres de recursos educatius per desenvolupar funcions similars a les descrites a l'article 11 d'aquest Decret, en relació amb disminucions físiques, psíquiques o sensorials. En determinades situacions, quan l'atenció als alumnes ho aconselli, un centre de recursos educatius per a disminucions físiques, psíquiques o sensorials i un centre d'educació especial podran formar part d'una mateixa estructura organitzativa."¹⁵⁵²

L'article 12 remet a l'article 11.1, punt e: "Assessorament als equips docents i als serveis educatius sobre ajuts tècnics, criteris per adaptar el currículum i

¹⁵⁵² Decret 155/1994, de 28 de juny. Op. cit.

Actualment aquest decret ha quedat modificat pel Decret 180/2005, de 30 d'agost, de modificació del Decret 155/1994, de 28 de juny, pel qual es regulen els serveis educatius. DOGC núm. 4.460 (1 de setembre de 2005) Pàg. 26.725.

Els articles modificats són el 2.2. i el 15.

estratègies metodològiques, que facilitin l'atenció als alumnes amb disminucions auditives i als alumnes amb trastorns del llenguatge¹⁵⁵³. Tenint en compte que l'article 11.2, diu: "Els funcionaris del cos de mestres amb titulació o diploma d'especialista en audició i llenguatge realitzaran les seves funcions mitjançant actuacions directes en els centres mateixos",¹⁵⁵⁴ per part de la Inspecció d'Ensenyament, es va emetre un informe on es donava per entès que la petició del centre Palau es feia per tal d'atendre alumnes amb discapacitats motrius, que l'àmbit d'actuació estava cobert per l'article 12 i que les actuacions que es proposaven eren semblants a les que quedaven recollides al punt 11.1. e), atès que les titulacions dels docents eren les adequades.

La creació del servei Palau-Utac responia a la necessitat de donar resposta a les demandes de valoració de l'alumnat amb problemes motrius, assessorament als professionals i seguiment de l'alumnat amb necessitats educatives especials derivades de deficiències físiques escolaritzats en centres ordinaris.

Inicialment, es plantejava una línia de treball en què, en un termini relativament curt, tots els centres d'educació especial per a discapacitats motrius havien de fer aquesta funció. En el cas concret dels motrius, la idea que va plantejar el Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya i que darrerament, a finals dels noranta, s'estava duent a terme era, a partir de l'experiència del centre públic d'educació especial L'Esperança de Lleida, que hi hagués un centre mare a Barcelona, que seria SIRIUS-UTAC,¹⁵⁵⁵ que d'alguna

¹⁵⁵³ Ibidem.

¹⁵⁵⁴ Ibidem.

¹⁵⁵⁵ El servei UTAC (UNITAT DE TÈCNiques AUGMENTATIVES DE COMUNICACIÓ, HABILITACIÓ I ACCÉS A L'ORDINADOR) és un servei que s'adreça a les persones amb discapacitat motriu —infants, joves, adults i ancians amb paràlisi cerebral, traumatismes causats per accidents, malalties neurològiques o musculars progressives, afàsia, hospitalització o altres condicions que dificultin o impedeixin el llenguatge oral i/o l'escriptura manual— i que requereixen formes augmentatives i alternatives de comunicació i d'accés a l'ordinador, joc adaptat i mobilitat assistida.

Ahora, SIRIUS és un servei del Departament de Benestar i Família, adscrit a l'Institut Català d'Assistència i Serveis Socials que té com a objectius potenciar l'autonomia personal, millorar l'accessibilitat i afavorir la integració social de les persones amb discapacitats i la gent gran.

La UTAC-SIRIUS (en què col·labora també el Departament de Psicologia Evolutiva i de l'Educació de la Universitat de Barcelona) s'adreça als infants en l'etapa d'atenció precoç i als adults. Hi ha un altre servei, la UTAC-UB (en què col·laboren el Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya i la Universitat de Barcelona), que s'adreça als alumnes en edat escolar.

Les funcions de la UTAC són l'avaluació, la intervenció i el seguiment dels usuaris; la cooperació amb els familiars, els professionals i les institucions; el suport a la integració escolar i l'accés al currículum educatiu; la divulgació, la formació i la recerca. L'objectiu final de la UTAC és la millora de la qualitat de l'atenció que reben les persones amb discapacitats de manipulació, de comunicació i/o de llenguatge greus i, sobretot, afavorir el seu benestar i el d'aquells que els envolten.

manera portés tot el que és formació i actualització, amb la voluntat que hi hagués realment una sectorització (i alhora ampliació) d'aquests serveis a la resta de centres d'educació especial per a motrius a Catalunya.

Com que les demandes s'anaven ampliant, durant el curs 1989-1990 la Inspecció d'Ensenyament a Girona va demanar al centre Palau fer una recollida de dades mitjançant els EAP per saber el nombre d'alumnes amb trastorns motrius en edat escolar que hi havia als centres, l'edat, el curs i el diagnòstic de cadascun d'ells. Recollides aquestes dades es va demanar la creació d'un Centre de Recursos Educatius per a Deficients Físics (CREDEF), petició que tingué els informes favorables de la Inspecció d'Ensenyament i la Delegació Territorial d'Ensenyament de Girona el 1992. El centre Palau presentava el CREDEF com una unitat del centre Palau, amb la voluntat de donar resposta, com a servei educatiu especialitzat, en el marc de l'Administració educativa, a les necessitats dels possibles alumnes amb minusvalideses físiques. La inspecció d'Educació Bàsica, considerava que algunes de les possibilitats que tenia el centre Palau com a centre de recursos eren, entre d'altres:

- "- Formar personal (pràctiques) per a altres escoles d'Educació Especial i ordinàries.
- Atendre peticions de tractament, d'alumnes forans, molt específics. (a la pròpia escola, al centre d'Educació Especial; per mestres del Centre d'Educació Especial, per mestres adscrits al centre, però itinerants...).
- Investigació i elaboració de programes específics i la seva avaluació.
- Atendre alumnes dels tres (3) als divuit (18) anys, i si es fessin ensenyaments secundaris adaptats, fins els 20.
- Possibilitats d'atendre adequadament l'alumnat d'ensenyaments secundaris adaptats. [...]"¹⁵⁵⁶

Quan estaven pendents d'una resposta per part del Departament d'Ensenyament, el tema va quedar encallat i es va crear l'EAP de motrius, per donar resposta a les necessitats de tot Catalunya. La creació de l'EAP per a deficients físics B-22 es féu per l'Ordre de 14 d'abril de 1989¹⁵⁵⁷ sobre canvi de denominació i creació de diversos equips d'assessorament i orientació psicopedagògica. L'equip tenia la seu a Barcelona i l'àmbit d'intervenció a tot Catalunya. Els professionals que hi treballaren des de la seva creació fins al moment de la seva supressió foren Carles Augé Lidón, Felicitas Fernández Alonso,

UNITAT DE TÈCNiques AUGMENTATIVES DE COMUNICACIÓ, HABILITACIÓ I ACCÉS A L'ORDINADOR. 2005.
<<http://www.xtec.net/~esor>> (19 de desembre de 2005)

¹⁵⁵⁶ Serveis Territorials de Girona. Inspecció d'Educació Bàsica (17 d'abril de 1989). Font: ASSTTEG.

¹⁵⁵⁷ Ordre, de 14 d'abril de 1989, sobre canvi de denominació i creació de diversos equips d'assessorament i orientació psicopedagògica. DOGC núm. 1.136 (26 d'abril de 1989). Pàg. 1.793.

Julio Aviñoa Pérez i Ginesa de la Concepción Pérez Moreno. De manera formal hi hagué un canvi de denominació que es va produir l'any següent a la seva constitució, per l'Ordre de 25 de setembre de 1990,¹⁵⁵⁸ sobre canvi de denominació i creació de diversos equips d'assessorament i orientació psicopedagògic, per mitjà de la qual passà a denominar-se EAP B-22 per a disminuïts motrius. La supressió d'aquest equip es va dur a terme al llarg del curs 1996-1997. A partir del curs 1997-1998 el Departament d'Ensenyament convenia aquest servei amb la UTAC. Com que eren moltes les demandes i la intervenció no era àgil, molts EAP de les comarques de Girona continuaven fent algunes demandes al centre Palau, ja que la resposta resultava més funcional i ràpida.

Es va demanar al Departament que aclarís les funcions i que els fes saber si es pensava crear realment un centre de recursos a Girona. En principi no hi va haver cap resposta per part de l'Administració. Finalment, el curs 1999-2000 se'ls va convocar des de la Direcció General d'Ordenació i Innovació Educativa, que aleshores dirigia Pere Solà i Montserrat, a una reunió a Barcelona en què se'ls va proposar que per aprofitar l'experiència portada a terme i els materials, es comencés a treballar en la creació d'un servei més de l'escola destinat a fer valoracions, seguiments i assessoraments. Durant el primer any s'estudiarien els casos d'acord amb la UTAC de Barcelona, amb qui es mantenia contacte telefònic i reunions durant el curs. Posteriorment es funcionà de forma autònoma. És la primera vegada que el Departament d'Ensenyament els fa una dotació econòmica. La quantitat era de 3.000 €.

El servei tenia un coordinador, que era Francesc Vila i Batallé, que havia estat cap d'estudis del centre. L'equip estava format per la logopeda de l'escola, Mercè Oliver i Ricart; la fisioterapeuta, Carme Pujol i Fajula, que dedicava mitja jornada al Centre de Recursos; la mestra d'informàtica (TIC), Encarnació Dilmé i Romagós; l'assistent social, Teresa Solé i Alcalde, i l'EAP-Gironès Oest, Teresa Gómez. Aquest servei inicialment funcionava els dimarts, amb unes reunions de coordinació que tenien la funció següent:

“. El coordinador atindrà les demandes que arribin a l'escola a través de l'EAP mitjançant el full de derivació adjunt o bé per trucada telefònica.

¹⁵⁵⁸ Ordre, de 25 de setembre de 1990, sobre canvi de denominació i creació de diversos equips d'assessorament i orientació psicopedagògica. DOGC núm. 1.351 (5 d'octubre de 1990). Pàg. 4.509.

En funció de la demanda es decidirà on i com es fa la valoració i, posteriorment, com es duu a terme el seguiment.

. La devolució de la informació es farà sempre a l'EAP qui vetllarà per a que es portin a terme els diferents acords.

. Aquest servei realitzarà la prescripció tècnica de materials que pugui requerir l'alumne en funció de criteris de necessitat i pertinença. Els diferents equipaments es compraran des del CEE "Palau" qui en farà la cessió al centre on estigui escolaritzat l'alumne. Aquest centre haurà d'assumir recollir el material i omplir el full de cessió del material. Un cop no es faci ús d'aquest material es retornarà al CEE "Palau".

. Pel que fa al servei de fisioteràpia es valorarà la necessitat de i des d'on s'hi ha de donar resposta. També s'abordaran aspectes de control postural.

. Pel que fa a l'atenció logopèdica es valorarà la necessitat d'ús dels sistemes alternatius i/o augmentatius de comunicació.¹⁵⁵⁹

El curs 2004-2005 no es rep dotació econòmica i el Departament d'Ensenyament no els autoritza a fer desplaçaments, per tant no es fan ni valoracions ni seguiments en els centres, només se cedeix material i s'atenen les demandes des del centre Palau. El curs 2005-2006, el Departament d'Ensenyament els autoritza a fer desplaçaments per poder fer les valoracions i el seguiment dels diferents alumnes. Es dota la plantilla d'un fisioterapeuta en horari complet per al Centre de Recursos. Aquest fisioterapeuta de l'equip assumeix les funcions de coordinació i hi dedicant la jornada laboral completa, sense una assignació econòmica complementària. Actualment està pendent que es publiqui el nou decret dels serveis educatius i que consideri el centre Palau unitat de suport a l'alumnat amb discapacitat motriu.

La pàgina web del centre (<http://www.xtec.net/ceepalau/>) ha servit per canalitzar les demandes, ja que hi figura el full de derivació del servei Utac-Palau.

Actualment, encara hi ha una certa dificultat, atesa la manca de suport administratiu com a conseqüència d'un disseny que encara no està elaborat i que transforma els centres especials en centres proveïdors de recursos, en definitiva, en centres de recursos específics. Si s'ha fet ha estat gràcies a la bona voluntat dels seus professionals.

També des de l'any 1992, i certament a través d'una petició tramesa a la Direcció General de Gestió de Professorat i Centres Docents, en data 10 de març de 1992, per Albert Vancells i Noguer, aleshores delegat territorial a Girona del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, es posava de manifest

¹⁵⁵⁹ CENTRE PÚBLIC D'EDUCACIÓ ESPECIAL PALAU. Palau-Utac. 2005. <<http://www.xtec.net/ceepalau/utac.htm>> (18 de setembre de 2005)

la problemàtica de l'assistència sanitària als alumnes atesos en els centres d'educació especial, i en concret als alumnes del centre Palau. Aquest ha estat un tema no resolt, i els centres d'educació especial públics¹⁵⁶⁰ han de continuar fent front a les medicacions i assistències sanitàries dels seus alumnes.

El centre Palau, en l'actualitat, és un centre d'educació especial d'àmbit provincial que dona resposta educativa a nens i joves entre els 3 i els 21 anys. Tots els alumnes tenen en comú, i és de caràcter rellevant, una deficiència neuromotora: la majoria presenten paràlisi cerebral (PC); la resta presenten distròfies musculars, miopaties, etc. Tal com assenyalen des del mateix centre:

"[...] només podrem comprendre la diversitat de recursos humans i materials necessaris per al procés d'ensenyament/aprenentatge d'aquests alumnes, quan tinguem en compte tot el que comporta la paràlisi cerebral. La Paràlisi Cerebral no és un trastorn exclusivament motor, sinó que és sensoriomotriu. Aprendre es basa en l'experiència sensoriomotriu, aprenem gràcies a les percepcions sensorials i el moviment. La PC afecta a la totalitat de la persona: el moviment, percepció sensorial, aspectes cognitius i de socialització; tots estan relacionats i no es poden entendre bé si no és amb una apreciació global. Al llarg de l'escolaritat no es perd de vista la visió de l'alumne com un tot, i d'una forma especial en els primers anys. Tenim en compte la influència del desenvolupament físic sobre el desenvolupament mental/cognitiu i emocional, la importància del moviment sobre la capacitat del nen per aprendre. La concreció de les necessitats educatives de cada nen és compartida per tots els professionals implicats en l'acció educativa, que treballen des d'una perspectiva transdisciplinària."¹⁵⁶¹

En els darrers anys un dels problemes que el centre ha patit ha estat la manca d'espai, fet que ha arribat a condicionar fins i tot la matriculació d'alumnes. Durant els anys 1985 i 1986 es van dur a terme dues fases d'ampliació i l'edifici quedà en una sola planta amb dos nivells comunicats per mitjà d'una rampa. Després d'anys justificant la necessitat de noves ampliacions es van col·locar mòduls prefabricats, finalment, però, s'aconsegueix una ampliació les obres de la qual han començat actualment. Per tal de facilitar l'autonomia i habilitar les seves funcions, els alumnes del centre Palau fan ús de recursos materials que requereixen espais amples: cadires elèctriques, plans inclinats, taules semicirculars, ordinadors, comunicadors, etc. Molts dels espais que ocupa l'escola tenen caràcter polivalent i això suposa un enorme esforç per part dels professionals que hi treballen. El futur

¹⁵⁶⁰ Precisament aquest és un problema que afectava i continua afectant només els centres públics d'una manera genèrica i especialment al centre Palau, ja que a part de les medicacions que s'han de donar en horari escolar, per exemple, han de sonar alguns dels seus alumnes perquè no controlen funcions en la micció, o altres prestacions sanitàries que solen ser necessàries per a aquest tipus d'alumnes. El centre privat concertat Joan Riu, en canvi, disposa de personal sanitari per dur a terme aquestes funcions.

¹⁵⁶¹ Abril de 2002. Font: FCPEEP.

dels centres d'educació especial —no només del centre Palau— passa per una redefinició que hauria de resoldre aquesta manca d'actuació d'un Departament d'Educació que en els darrers anys ha qüestionat la funcionalitat d'aquests centres, no de manera directa, però sí en canvi deixant-los sense un projecte educatiu que estableixi les bases d'actuació envers l'alumnat amb necessitats educatives especials, les seves famílies i els professionals que hi treballen.

El 1997 el centre Palau va rebre el premi Mestres-68. La proposta va partir del CRP del Gironès com a reconeixement a la feina tan específica que requereix la innovació constant feta pel centre Palau al llarg dels seus anys d'història. Aquest premi, convocat per l'Associació Mestres-68, compta amb la col·laboració de l'Associació de Mestres Rosa Sensat, el Departament d'Ensenyament de la Generalitat i Serveis Territorials d'Ensenyament a Girona, la Facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat de Girona, la Diputació de Girona i "La Caixa". Precisament els dos anys anteriors, els premis institucionals els havia rebut ASTRID-21, el 1995, i l'Associació de Pares d'Autistes Mas Casadevall, el 1996. El premi Institucional Mestres-68 —conjuntament amb els premis personals i institucionals que també concedeix l'associació— es donen en reconeixement a la tasca desenvolupada en el món de l'educació.

QUARTA PART. CONCLUSIONS

CONCLUSIONS FINALS

1.1. Conclusions

Les conclusions que presentem les formulem des de diferents perspectives: des de les referides al marc teòric fins a les referides al procés d'investigació i, finalment, les referides a l'objecte propi d'aquesta recerca, que és l'educació institucionalitzada en centres d'educació especial a les comarques de Girona (1873-1997).

EL MARC TEÒRIC DE L'ATENCIÓ A LES PERSONES AMB DISCAPACITATS

- a. La recerca de Mariano G. Herraiz de Gascueña¹⁵⁶² plantejava si realment existia una educació especial en l'Espanya del primer terç del segle XX. Certament que sí, perquè des de llavors aquesta disciplina ha adquirit identitat social i cultural, i ha estat objecte d'estudi científic i ideològic. Si bé no hem tingut ocasió — perquè no era l'objectiu d'aquesta recerca— de catalogar totes les publicacions i estudis que al llarg de la història s'han dut a terme en relació amb l'educació especial, sí que hem recollit 79 publicacions (llibres, articles o bé capítols de llibre) fins al 1899; en canvi, del 1900 al 1949 hi ha 395 documents, i del 1950 al 1997 n'hi ha 1.192. L'interès per l'estudi de la infància amb discapacitats es consolida i augmenta a partir de la primeria del segle XX. Però, tot i ser un interès que neix molt abans que cap altre país, amb les aportacions dels primers estudiosos i mestres dels sordmuts a mitjan segle XVI amb l'obra del frare Pedro Ponce de León, sempre haurem anat darrere de les aportacions europees.

¹⁵⁶² HERRAIZ DE GASCUEÑA, M. G. (1995). Op. cit.

La primera escola francesa per a l'educació dels infants amb retard mental s'havia creat el 1828.

- b. Santiago Molina i Ángel Gómez assenyalen: "La gestación del nacimiento de escuelas públicas para los niños deficientes mentales en España se produjo casi al mismo tiempo que en el resto de los países europeos, aunque el proceso político seguido para su implantación fue bastante más tormentoso y contradictorio que en esos países, probablemente como consecuencia de la situación social, económica y política que atravesó España durante los trece años que van desde la aparición del Real Decreto que creó el Patronato Nacional de Sordomudos, Ciegos y Anormales en 1910, hasta la apertura oficial de la Escuela Central de Anormales en el año escolar 1922-23".¹⁵⁶³ També Espanya va ser l'origen de l'educació de les persones sordes. Es produeixen retards en l'evolució educativa d'aquests infants malgrat que el país és pioner. L'atenció educativa als infants amb discapacitat no evoluciona de la mateixa manera que ho fan altres disciplines i àmbits d'intervenció educativa. A les comarques de Girona una primera experiència es produeix a finals del segle XIX (la institució del professor Joan Carreras), i la majoria d'actuacions neixen i es desenvolupen paradoxalment en ple franquisme, un dels períodes més foscos de la història — també educativa— al nostre país.
- c. Caldrà aprofundir en la vida de les grans personalitats (personatges populars i famosos) amb fills amb discapacitats i en la manera com la seva actuació pública ha influït a la societat en benefici d'aquest col·lectiu. A casa nostra hem pogut conèixer figures com ara els expresidents Josep Tarradellas i Lluís Companys, l'exconseller Ramon Trias Fargas i el periodista Josep Maria Espinàs, i a escala internacional hem estat coneixedors del paper influent de la família Kennedy¹⁵⁶⁴ als Estats Units i al món sencer. Per contra, el silenci que el general

¹⁵⁶³ MOLINA GARCÍA, S.; GÓMEZ MORENO, Á. (1992). "Marco institucional para la creación de las primeras escuelas públicas de «anormales»: el Patronato Nacional de Sordomudos, Ciegos y Anormales". Dins: MOLINA GARCÍA, S. (ED.), *La educación de los niños deficientes mentales en España. Análisis histórico a través de un hilo conductor. Libro-homenaje a María Soriano* (pàg. 13-145). Madrid: CEPE. Pàg. 15.

¹⁵⁶⁴ L'any 1918 —en plena epidèmia de grip que va afectar un gran nombre de persones als Estats Units— neix ROSEMARY KENNEDY, que no tindria més transcendència si no fos perquè es tractava de la germana del qui seria el 35è president dels Estats Units, el demòcrata John Fitzgerald Kennedy (1917-1963), del gener del 1961 al novembre del 1963. Rosemary, que tenia un retard mental, era la tercera dels germans Kennedy. Els biògrafs del president Kennedy destacaven que les dificultats de Rosemary van servir per forjar d'alguna manera la personalitat de qui seria un dels presidents més destacats de la història dels Estats Units. John F. Kennedy va crear un comitè presidencial per al retard mental. La major

Charles de Gaulle va mantenir al llarg de la seva vida en relació amb la seva filla Anna, amb retard mental. Fins a quin punt el seu paper ha estat decisiu? Les seves intervencions públiques han estat suficients o merament anecdòtiques? Hem pogut conèixer una part de les seves vides i el seu grau de dedicació en pro d'aquest col·lectiu. No pretenem jutjar-los, però de ben segur que podem constatar que d'alguna manera la seva intervenció —tal com assenyalàvem, més o menys intensa— ha estat prou important.

- d. La figura "mediàtica" de Mercè Carbó, *la mamá del millón*, en certa manera en la línia del que exposàvem en el punt anterior, va ser decisiva perquè a finals dels anys seixanta aparegués a les llars espanyoles una persona i els parlés públicament d'un problema que existia. Les generacions d'aquell moment recorden perfectament el fet. TVE era l'única televisió de l'època i la notícia va tenir molta transcendència. L'educació especial es construeix a partir de fets com aquests i esdevenen també decisius per conscienciar una societat envers una problemàtica que hi havia en moltes llars espanyoles.
- e. Gairebé fins als nostres dies ha estat del tot impossible saber exactament la quantitat d'alumnes amb NEE que estan escolaritzats als centres d'educació especial i a les escoles ordinàries. Es tracta d'una estimació, perquè el diagnòstic i l'etiqueta d'aquests alumnes continuen lligats a unes ajudes que condicionen les escolaritzacions d'aquests alumnes entre els centres especials i els centres ordinaris, és a dir, com més afectat està l'alumne més ajudes rep de l'Administració. Per exemple, les dades de què disposa el Departament d'Educació les aporten els centres sense que hi hagi un control i una supervisió exhaustiva. Alguns centres continuen duplicant dades, fent augmentar llistes i forçant certes matrícules ja que aquestes dades, com apuntàvem, van lligades a recursos humans i materials. En els darrers anys, l'Administració educativa ha fet un esforç important per controlar aquest aspecte. La Resolució EDC/449/2006, de 23 de febrer,¹⁵⁶⁵ per la qual s'aproven les normes de

part de la fortuna que Joseph Kennedy, pare del president, va deixar en morir, l'any 1955, va anar a parar a la fundació estudi de Washington per a persones amb retard mental.

¹⁵⁶⁵ Resolució EDC/449/2006, de 23 de febrer, per la qual s'aproven les normes de preinscripció i matrícula de l'alumnat als centres, per al curs 2006-2007, en els ensenyaments sufragats amb fons públics de les llars d'infants i de règim general, i en els d'arts plàstiques i disseny, de grau mitjà i grau superior de música i de dansa, de grau superior d'art dramàtic, d'idiomes en escoles oficials,

preinscripció i matrícula de l'alumnat, especificava que els alumnes que s'escolaritzessin de manera compartida entre un centre ordinari i un centre d'educació especial s'havien de matricular al centre on, segons la resolució de la direcció dels Serveis Territorials, tingués una major permanència. Aquest centre tindria, per tant, la custòdia de la documentació acadèmica corresponent. La inspecció d'Educació és qui ha de vetllar per tot aquest procés. L'Administració educativa pot saber l'actualització de les dades de preinscripció i fer un seguiment real de les altes i baixes de l'alumnat escolaritzat en centres educatius a Catalunya a través d'un programari que permet conèixer l'estat de la qüestió en qualsevol moment. I a través dels centres educatius, l'EAP, els ajuntaments i la mateixa inspecció d'Educació es pot dibuixar el nombre real d'alumnes amb NEE atesos a Catalunya.

- f. La legislació en l'àmbit de l'educació especial s'ha mostrat més teòrica que pràctica. Carregada de bones intencions però sense una voluntat clara de materialitzar-se. Al llarg de la història se succeeixen un seguit de principis i postulats sense que sovint hi hagi una bona reglamentació posterior. Sovint aquesta reglamentació apareix després del problema, quan fa temps que es conviu amb una problemàtica concreta i determinada. D'altra banda, hi ha hagut certa legislació que, d'alguna manera, no ha existit en tota la seva força o simplement no s'ha dut a terme. Això ha passat durant una bona colla d'anys amb la mateixa LISMI,¹⁵⁶⁶ o bé amb les ordres ministerials sobre estadístiques i cens que s'havien de fer a Espanya sobre la població deficient, per posar un exemple, que es publicaven als butlletins oficials i que en realitat no es duien a terme.
- g. Durant força anys hi ha hagut una important manca de recursos destinats a la població d'infants amb discapacitats, lligada a una manca de planificació i actuació per part dels sectors educatius al nostre país (i per extensió a la resta del món). Ha estat per la voluntarietat (tant de professionals com de familiars afectats) i un cert grau de paternalisme sobretot de les entitats privades que s'ha anat construït de mica en mica una acció envers el col·lectiu de persones

ensenyaments superiors de disseny i ensenyaments de conservació i restauració de béns culturals. DOGC núm. 4585 (3 de març de 2006). Pàg. 9.823.

¹⁵⁶⁶ Ley 13/1982, de 7 de abril,... Op. cit.

amb discapacitat: la generalització envers l'atenció a les persones amb discapacitats és un fenomen força recent.

EL PROJECTE D'INVESTIGACIÓ. LA INVESTIGACIÓ. EL CAMP D'ESTUDI

- h. Hem assenyalat les poques recerques que hi ha en el camp de la història de l'educació especial. Aquest tema, veritablement, ha preocupat poc els historiadors de l'educació. Hem assenyalat només sis tesis doctorals específiques a Espanya. A Catalunya no se n'ha dut a terme cap, fora pròpiament de la nostra recerca. Hi ha aspectes que no s'han estudiat i que els hauríem d'apuntar com a possibles línies de recerca en el futur.
- i. Hi ha una confusió enorme envers les activitats que es duen a terme a Espanya entorn de l'educació especial, primer en relació amb els Colegios Nacionales, situats a Madrid; a Barcelona, les escoles municipals, i, finalment, oblidades en certa manera, la resta d'actuacions que es duen a terme a les comarques, ciutats i poblacions d'Espanya i Catalunya. Llegint i estudiant fonts secundàries, hom té la sensació que a Madrid han estat pioners en tot i que la resta són aportacions, quan s'anomenen, de segona categoria.
- j. La premsa aporta molta informació subjecta a una acurada anàlisi sociològica, educativa, estadística, informativa i periodística. El tractament de la informació a través de la premsa catalana i estatal ha estat un punt de referència que ha calgut tenir en compte en la nostra recerca, complementari però important. La premsa gironina és una premsa de segon ordre. Hi ha molts errors, tant en el plantejament informatiu de la notícia com en les dades que s'aporten (moltes estan poc contrastades). La premsa gironina és una premsa comarcal i sovint mancada de recursos per donar una veritable qualitat periodística a la informació. Durant molts anys els diaris han estat la veu del poder, de l'Estat, i un mitjà al servei dels governants sovint amb unes ideologies molt determinades (i conegudes, alhora).
- k. Hi ha una manca d'informació simplement perquè al principi l'educació de les persones amb discapacitats era un problema que no preocupava ni els educadors ni la mateixa Administració. No hi ha pròpiament una metodologia educativa; moltes d'aquestes institucions simplement guardaven els infants, i

amb això ja n'hi havia prou. De mica en mica, quan el problema comença a preocupar, se sistematitza la tasca d'aquests educadors i, en definitiva, neix l'educació especial.

L'EDUCACIÓ INSTITUCIONALITZADA EN CENTRES D'EDUCACIÓ ESPECIAL A LES COMARQUES DE GIRONA (1873-1997)

- l. Han estat la gratuïtat i obligatorietat de l'educació i l'aparició de l'escola graduada el que ha fet que anessin apareixent aquells infants i joves amb discapacitats que restaven amagats dins les cases. D'altra banda, l'escola graduada, que està basada en l'agrupament homogeni de l'alumnat, ha contribuït, en certa manera, a *segregar* aquells alumnes que no seguien els continguts.
- m. S'ha de valorar d'una manera força positiva el paper que al llarg de la història han tingut els centres d'educació especial. En contra del paper de segregació que es dona a aquests centres, en realitat han estat ells qui d'alguna manera han iniciat l'atenció a les persones amb discapacitat. L'escola especial, en els seus inicis, va responsabilitzar-se de l'atenció dels infants amb discapacitats. Quan es va crear i es va posar en marxa, va iniciar-se en l'atenció mèdica, assistencial i educativa d'un alumnat que fins aleshores estava completament marginat i abandonat. Des d'aquesta perspectiva, com hem assenyalat al llarg d'aquesta recerca, se li ha de reconèixer aquest paper innovador. D'alguna manera ha existit una escola ordinària segregada perquè l'escola d'educació especial va néixer precisament per donar atenció educativa als nois i noies amb discapacitats que l'escola ordinària no volia atendre.
- n. Els avenços de la psicometria —que se servia bàsicament dels tests—, com a branca de la psicologia experimental que té com a objectiu la mesura de les funcions mentals i les característiques dels infants, van permetre una categorització d'aquests infants, i això va suposar indefectiblement que fossin etiquetats. Aquesta separació per qüestions de rendiment, d'aptituds, de possibilitats educatives va comportar una segregació d'aquests infants. La psicometria, tal com indiquen Santiago Molina i Ángel Gómez, "(...) contribuyó decisivamente a la objetivación de la segregación escolar de los niños

disminuidos, y también a la jerarquización del sistema escolar".¹⁵⁶⁷ Més endavant comenten: "Los niños etiquetados como mentalmente anormales no podían tener cabida en la escuela ordinaria. Pero como al mismo tiempo no podían ser echados a la calle, tanto por motivos relacionados con la ética liberal vigente como por la preocupación de preservación del contagio social, la creación de una red paralela de escolarización para tales niños se hizo inevitable."¹⁵⁶⁸

- o. El magisteri gironí, per regla general, no ha estat un col·lectiu organitzat que hagi estat capaç de generar iniciatives en pro de les persones amb discapacitats, tot i que Josep Pallach, en la seva tesi doctoral,¹⁵⁶⁹ deixa ben clar el paper dinamitzador que els mestres inicien a les comarques empordaneses i que escampen arreu de Catalunya. Tot i així, de fet, el gros d'iniciatives pro persones *subnormals* sorgeixen en ple règim franquista. Malauradament, els mestres tenien altres problemes per preocupar-se dels infants amb discapacitats. Ara bé, les associacions de pares no haurien pogut tenir èxit en les seves actuacions si no haguessin estat acompanyades per mestres, metges i altres professionals. Han estat les actuacions conjuntes entre pares i professionals les que han engegat tot el moviment associatiu pro persones amb discapacitats. El paper dels professionals, però, ha estat determinant, perquè en una gran majoria d'aquestes actuacions han estat ells qui d'alguna manera han encès l'espurna i les han consolidat a través del seu mestratge i acompanyament.
- p. Hem assenyalat en la nostra recerca que el Secretariado de Educación Especial de la Comisión Episcopal de Enseñanza va publicar el 1969 *Un estudio sociológico sobre los subnormales de España*, elaborat per l'Institut de Sociología Aplicada de Madrid.¹⁵⁷⁰ En aquest informe s'exposaven els resultats

¹⁵⁶⁷ MOLINA GARCÍA, S.; GÓMEZ MORENO, A. (1992). *Mitos e ideologías en la escolarización del niño deficiente mental. Cuándo y cómo surgieron en España las escuelas de educación especial*. Saragossa: Ediciones Mira. Pàg. 249.

¹⁵⁶⁸ *Ibidem*. Pàg. 250.

¹⁵⁶⁹ La tesi doctoral de Josep Pallach sobre la renovació pedagògica a les comarques gironines a començament del segle XX es va publicar el 1978: PALLACH, J. (1978). *Els mestres públics i la reforma de l'ensenyament a Catalunya: 1901-1908*. Barcelona: Ceac.

¹⁵⁷⁰ INSTITUTO DE SOCIOLOGÍA APLICADA (1969)... Op. cit.

de la investigació sociològica sobre la problemàtica dels *subnormals* a Espanya. Aquesta recerca constata una qüestió en relació amb les associacions i la participació de les famílies dins aquests col·lectius *pro subnormals*: que, pel que fa a la procedència, les famílies són majoritàriament de classe alta i mitjana-alta i que només el 5 % assisteixen regularment a les reunions i participen en les activitats. És a dir, la majoria de famílies (almenys les realment més necessitades) quedaven completament marginades. Aquest és un fet que també passa, per tant, a les comarques de Girona. Els capdavanters d'aquestes associacions (tot i que no sempre tots) majoritàriament són persones rellevants a les seves poblacions, alguns estan ben connectats amb les classes dirigents i tenen certs recursos econòmics, i algunes vegades fins i tot encarrilen actuacions amb el seu propi suport, posant diners de la seva butxaca. La majoria d'ells vertaderament estan poc formats però tenen una voluntat enorme i constància per engegar les associacions i els centres d'educació especial. Segons aquest mateix estudi, en realitat solament un 8,54 % dels *subnormals* existents estaven registrats per les associacions, i els que rebien alguna assistència extrafamiliar no arribaven al 6 %.

- q. L'Església catòlica, lligada, com hem vist, a la nostra tradició cultural, ha passat per diferents fases en funció del moment històric viscut que la vincularan amb la societat, l'Administració i el col·lectiu de persones, familiars i personal especialitzat relacionat amb la discapacitat. Hi ha hagut dues esglésies, una que viu propera a les persones amb discapacitat, que en gestiona l'atenció a través d'ordes religiosos i que en alguns moments, malgrat que ha cohabitat amb els estaments polítics del moment, ha estat o ha continuat propera al col·lectiu de persones amb discapacitat; i una altra església propera a la jerarquia, a certs sectors que de cap manera han estat propers a aquest col·lectiu. Ha existit, per exemple, una beneficència per a aquests "subjectes" —que anys més tard tothom va condemnar, encara que aquest tipus de beneficència l'hauríem de tractar des d'una vessant més positiva ja que de cap manera no podem jutjar amb paràmetres actuals les actuacions passades— i la recerca de les causes de l'existència de nens amb discapacitats, lligades a causes sobrenaturals o bé a la culpabilització dels seus progenitors pels "pecats" comesos. L'Església, per tant, a la pràctica ha donat diferents respostes en funció del moment històric. La majoria de centres d'educació especial, per exemple, han tingut noms lligats al

món religiós, cosa que, d'alguna manera, va servir perquè l'Administració franquista permetés que aquests centres portessin noms catalans.

- r. El percentatge de places de dependència de l'Administració central i local, tant a Catalunya com a Espanya, és molt més baix que el dels centres la dependència dels quals no és oficial. Si bé en els inicis les associacions en van ser els pilars, avui dia —almenys en les de dependència i titularitat pública— el seu paper es limita a la participació a través de les associacions de mares i pares d'alumnes, que està regulada pel Decret 202/1987, de 19 de maig.¹⁵⁷¹ A les comarques de Girona succeeix tot el contrari del que passa a la resta de comarques catalanes. El pes el tenen els centres d'educació especial de titularitat pública. Avui, dels deu centres d'educació especial que funcionen a les comarques de Girona, set són públics i tres, privats concertats. Aquest és, sens dubte, com hem assenyalat en aquesta recerca, un element diferenciador en relació amb la resta de centres d'educació especial a Catalunya. L'Administració educativa ha tingut un pes important en la consolidació d'aquests centres, i Artur Calsina, que va ser inspector, en els càrrecs d'inspector en cap i delegat del MEC a Girona, ha estat un referent important perquè els centres d'educació especial gironins siguin majoritàriament públics.
- s. La racionalització i situació dins l'espai geogràfic té el seu sentit, almenys a les comarques de Girona, ja que hi ha hagut una bona planificació i sectorització de les institucions especialitzades d'educació especial. A cada comarca gironina hi ha un centre d'educació especial a banda dels centres específics per a sensorials, físics o discapacitats profunds. L'esforç de l'Administració ha estat enorme perquè la majoria d'aquests centres fossin públics, a excepció de la Cerdanya, que durant uns anys va ser zona d'influència del centre de Ripoll i on l'aula d'educació especial feia a la pràctica funcions de centre específic —fins avui dia, que el centre de primària (Alfons I) disposa d'una aula de suport a l'educació especial (USEE)—, i de la comarca del Pla de l'Estany, on els alumnes amb discapacitat s'escolaritzen a l'escola ordinària o en centres de la ciutat de Girona, sobretot.

¹⁵⁷¹ Decret 202/1987, de 19 de maig... Op. cit.

- t. No hem aprofundit en les pràctiques escolars de cadascun dels centres que hem descrit en aquesta recerca. No es tractava de fer una valoració i assenyalar-ne les millors. Hem fet un plantejament genèric. Hem redactat una història de l'educació especial a les comarques de Girona sense entrar en la casuística de cada centre. Ara bé, hem estat observadors d'unes pràctiques inicials, sobretot dels primers centres que es construeixen a Girona, a finals dels anys seixanta, que tenien per objectiu l'atenció d'aquests infants i joves sovint sense gaires pretensions. Ho hem comentat moltes vegades. Amb una visió molt paternalista però de manera progressiva aniran apareixent pràctiques reflexives i una millor conscienciació sobre la importància de l'educació d'aquests infants, en què es passa d'una vessant més medicalitzada a una altra de més educativa i especialitzada.
- u. La persona amb discapacitat genera situacions problemàtiques i vivències complexes i difícils. Sovint, trobarem famílies que no accepten —malgrat el pas dels anys— tenir un fill amb discapacitat. Quan aquestes famílies accepten el problema, l'educació hi pot incidir. Per tant, les famílies col·laboradores sovint són les que han acceptat que tenen un fill amb discapacitat. I hem tingut ocasió de recollir això, en part, al llarg de la nostra recerca. Ara bé, hi ha hagut —com hem pogut observar— un element comú en la creació, constitució i consolidació de la majoria d'associacions, i és el fet que una gran part han hagut de passar episodis de confrontació i conflicte que han posat en perill les dinàmiques de treball i fins i tot el seu propi futur. El món de les persones amb discapacitat és un món complex. Sovint, de la confrontació, dels problemes que es generen dins les mateixes associacions, observem un punt de ressentiment i una necessitat constant de cercar respostes a la seva atenció i educació.
- v. Lligat, d'alguna manera, al punt anterior, hem tingut ocasió d'observar que els centres d'educació especial de les comarques de Girona no només s'han preocupat de l'atenció dels infants i joves que tenien escolaritzats dins els seus centres, sinó que al llarg de la seva història han hagut de lluitar també per la seva creació, consolidació i pervivència en el temps. Hi ha cohabitat una lluita constant perquè la societat, els professionals i la mateixa Administració educativa entenguessin que existien i que donaven una atenció educativa i assistencial a aquests infants. Hi ha hagut certs moments, sobretot a mitjan anys vuitanta, amb l'aparició a Catalunya del moviment integrador, que molts

d'aquests centres s'han hagut de preocupar més de la seva pròpia subsistència que de la feina que duïen a terme.

1.2. Línies futures de recerca en el camp de la història de l'educació especial

- w. En el camp de l'atenció a les persones amb discapacitats hi ha hagut qüestions que en els darrers anys s'han viscut d'una manera força contraposada. El marc teòric que actualment aposta cap a una vertadera educació inclusiva dels infants amb discapacitats en entorn ordinari i l'aplicació pràctica d'aquests principis, no s'han ajustat a aquests plantejaments teòrics. Caldrà cercar-ne les causes i fer plantejaments, precisament, que s'hi ajustin al màxim possible. Si l'escola inclusiva és la finalitat última en tot aquest procés, ¿com és que cada dia hi ha més infants i joves escolaritzats en centres d'educació especial?
- x. Estudiar en tota la seva extensió —tot i que no els podem enumerar tots— el pensament pedagògic dels grans autors espanyols i catalans (Francisco Pereira, Miguel Granell y Forcadell, María Soriano, Carmen Gayarre de Gil,¹⁵⁷² César Juarros, Amador Pereira, Carlos Nebreda, Jacobo Orellana, Maria de la Rigada, Pere Llorens, Emilio Tortosa, els germans Rispa, Anselmo González, Gonzalo Rodríguez Lafora, Francesc d'A. Valls i Ronquillo, Josep Córbova Rodríguez, Jeroni de Moragues i els recentment desapareguts Lluís Folch i Camarassa i mossèn Miquel Meler, entre altres) és un repte que des de la història de l'educació especial s'hauria de dur a terme en els propers anys. L'estudi de les actuacions d'aquests i de molts dels autors que apareixen dins la recerca serveixen per conèixer el seu pensament i perquè les seves actuacions van tenir importància en la construcció de l'atenció a les persones amb discapacitats al nostre país. És cert que hi ha autors estrangers rellevants que també poden ser objecte d'estudi. En aquesta línia, i tant pel que fa a l'àmbit de la música (història de la música i ciències de la música —musicologia) com en el de la

¹⁵⁷² L'any 1963, conjuntament amb el seu marit, el professor Dr. Carlos Gil y Gil, va establir la FUNDACIÓN CENTRO DE ENSEÑANZA ESPECIAL per donar continuïtat i major amplitud a l'educació de les persones amb retard mental que s'havia dut a terme en el Colegio San Luis Gonzaga d'educació especial per a adolescents i que havia començat l'any 1959 amb el seu fill, que tenia la síndrome de Down, i un petit grup de deficients psíquics. Sobre la seva obra en va fer una tesi doctoral l'any 1988 María Luisa Barrenechea-Moxó, que va ser dirigida per la Dra. Carmen Labrador: BARRENECHEA-MOXÓ, M. L. (1998). *Fundación centro de enseñanza especial: estudio socio-educativo*. Universidad Pontificia Comillas de Madrid. Facultad de Filosofía y Letras (sección de Ciencia de la Educación) [tesi no publicada].

pedagogia, hi ha una figura que en la nostra recerca sobresurt d'entre les altres: Joan Carreras i Dagas. La figura del mestre Carreras dóna per fer-ne un estudi amb profunditat.

- y. Caldrà aprofundir en l'estudi dels sistemes de notacions musicals per a persones cegues que han anat apareixent al llarg de la història. Algunes de les persones que hi han aportat el seu treball han estat els gironins Anicet Mascaró i Laureà Carreras, però també a Catalunya hi ha les figures de Jaume Isern (deixeble del gironí Francesc Campderà) i de Pere Llorens, que han elaborat un mètode per llegir música per a cecs, entre altres coses. Hi ha llacunes —com hem assenyalat anteriorment— sobre el que s'ha escrit, i precisament la història no concorda en alguns dels passatges que hem conegut i estudiat al llarg d'aquesta recerca.
- z. Caldrà aprofundir en l'estudi estadístic de la població d'infants i joves amb discapacitats atesos al llarg de la història al nostre país. Hem plantejat en aquesta recerca que les dades que hem presentat no són fiables. I no ho són per tres raons, bàsicament: primer, perquè al llarg de la història —almenys d'una manera provada en els seus inicis— l'atenció a les persones amb discapacitat no ha estat una prioritat dels governs; en segon lloc, perquè els mecanismes per aconseguir les dades estadístiques tampoc no són fiables, i finalment, perquè la discapacitat ha anat lligada, originàriament i proporcionalment, a ajuts i beques, de manera que com més afectat ha estat un infant més recursos econòmics han arribat a rebre els seus pares —almenys a finals dels anys seixanta, quan s'institucionalitzen les ajudes, era una pràctica habitual condicionar el grau de discapacitat a una ajuda.
- aa. Caldrà escriure la història dels serveis especialitzats que d'alguna manera actuen envers l'atenció a les persones amb discapacitats. Alguns tenen un recorregut històric breu, però no per això són menys importants. Així mateix, tenim a casa nostra serveis com els EAP (o bé els primers SOEV), els SAP (avui CDIAP), etc. Encara no s'ha escrit la seva història d'una manera completa i exhaustiva, si bé apareixen petites històries que complementen altres treballs, que no són històrics precisament. Hi ha, com tot, una història general (en l'àmbit espanyol i català) i una altra de més específica d'àmbit comarcal o provincial que caldrà que s'escrigui.

-
- bb. L'anàlisi de la normativa legal que dóna cobertura al desenvolupament institucional del que seran els centres d'educació especial, ens hauria de permetre, alhora, indicar les línies polítiques que hi ha darrere els governs que la promouen i establir quines són veritablement les intencions envers l'atenció educativa de les persones amb discapacitat. En l'àmbit de la història del dret caldrà assenyalar d'una manera exhaustiva quin ha estat el paper de la normativa legal que s'ha publicat al llarg de la història envers les persones amb discapacitat.
- cc. La nostra recerca no és una història de l'Administració educativa, tanmateix, hem redactat molts passatges que d'alguna manera sí que han mostrat aquesta història a través dels seus protagonistes. Hem escrit, encara que sigui molt breument, una història de la inspecció gironina, lligada a les actuacions en l'àmbit de l'educació especial. Caldrà escriure una història completa d'aquest òrgan tècnic que els historiadors catalans de l'educació no han estudiat en tota la seva extensió i complexitat, tot i que sí que s'han fet aproximacions històriques a algunes figures representatives catalanes d'aquest òrgan, com ara Herminio Almendros i Leonor Serrano, i aportacions en treballs de recerca i estudis històrics sobre el pas per la inspecció de Girona de Manuel Ibarz i Josep M. Villegas, entre d'altres. Fins i tot caldrà fer un estudi exhaustiu d'una figura prou representativa dins la inspecció com ha estat l'inspector gironí Lluís Maria Mestras. Encara que en aquest punt no estiguem parlant pròpiament de línies futures de recerca en el camp de la història de l'educació especial, sí que hem d'assenyalar que la història de la inspecció —de la inspecció a Girona, i fins i tot de la inspecció a Catalunya—, per tant, és una història que encara s'ha d'escriure, tot i que sí que s'han elaborat tesis doctorals que han parlat de la inspecció educativa en l'àmbit espanyol.

1.3. Reflexions finals

Alguns autors plantegen que hi ha hagut, dins els centres d'educació especial, una crisi d'identitat intensa i duradora en contextos educatius i socials ben diferents: els centres d'educació especial han estat objecte d'una certa desvaloració social (Climent Giné, estudiós del tema, afirma més d'un cop que fins i tot hi ha hagut una certa "satanització"), al mateix temps que s'ha anat —afortunadament, és clar— cap a polítiques que afavorien l'escolarització dels infants amb

discapacitats en contextos ordinaris. Francisco Salvador Mata¹⁵⁷³ planteja que, encara que la inclusió total sigui la finalitat de l'escola democràtica, és necessari establir etapes intermèdies, en què s'accepti encara l'existència de centres d'educació especial i d'aules específiques en centres ordinaris. Ens preguntem: hi ha una justificació teòrica que accepti que l'atenció educativa dins els centres d'educació sigui beneficiosa per a les persones amb NEE? Una etapa intermèdia, fins quan?

Les pràctiques actuals han demostrat que la feina que es duu a terme des dels centres d'educació especial tendeix cap a propostes mixtes d'escolarització compartida en sentit bidireccional (en alguns casos) o cap a l'escolarització a temps complet d'alumnes amb NEE. Hi ha, però, una necessitat urgent de delimitar i definir clarament quins són els alumnes susceptibles d'estar escolaritzats en un centre d'educació especial, perquè la pràctica actual demostra que aquests centres s'estan convertint en una mena de calaix de sastre que acull tot alumne que no troba una resposta en el sistema educatiu ordinari. Tots els alumnes amb NEE són susceptibles d'anar a un centre d'educació especial?

La mateixa Declaració de Salamanca de l'any 1994 descriu que la política educativa, de manera progressiva, haurà de plantejar la transformació dels centres d'educació especial en centres de recursos al servei de tot el sistema educatiu. Hi ha els casos del Canadà i d'Itàlia, que han optat per una escolarització completa d'alumnes amb necessitats educatives especials dins el sistema ordinari: han optat per una inclusió total. I la resta de països, què pensen fer? Fins quan? De què depèn? Existeix una crítica generalitzada al moviment de la inclusió total? Autors com D. Fuchs i L. Fuchs,¹⁵⁷⁴ i Albert Shanker¹⁵⁷⁵ són els únics que defensen que l'eliminació dels centres d'educació especial en favor d'aquesta inclusió priva que molts alumnes amb discapacitats tinguin una educació apropiada. Hi ha altres autors que defensin l'escolaritat en un centre d'educació especial? Ens preguntem

¹⁵⁷³ SALVADOR MATA, F. (1999). "Dilemas en la organización escolar de la educación especial". Dins: M. LORENZO DELGADO, J. A. ORTEGA CARRILLO, E. CORCHÓN ÁLVAREZ (COORD.) (ED.), *Enfoques comparados en Organización y Dirección de Instituciones Educativas* (pàg. 107-129). Granada: Grupo Editorial Universitario y Asociación para el Desarrollo de la Comunidad Educativa en España.

¹⁵⁷⁴ FUCHS, D.; FUCHS, L. (1994). "Inclusive schools Movement and the radicalisation of Special education Reform". *Exceptional Children*, núm. 60 (4), pàg. 294-309.

¹⁵⁷⁵ SHANKER, A. (1995). "Full inclusion is neither free nor appropriate". *Educational Leadership*, núm. 52(4), pàg. 18-21.

què passa a Europa, com és possible que el moviment de l'escola per a tots, de l'escola inclusiva, vagi per un costat i, en canvi, en els centres d'educació especial augmenti el nombre de matrícules d'una manera desproporcionada?

Hi ha un llibre de Fernand Deligny¹⁵⁷⁶ de l'any 1970 que parla de "la gran cordada". El mateix Josep Maria Jarque, excap del Servei d'Educació Especial del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya i exassessor del Conseller d'Educació, en un document que va publicar amb motiu de la seva jubilació i que també va ser reproduït, en part, a la revista de la Fundació Catalana per a la Síndrome de Down,¹⁵⁷⁷ explicava:

Sabem que l'alpinista necessita tots els ajuts que la cordada li proporciona. Cada company o companya, des del seu lloc, amb el material situat en l'indret oportú, li fa possible l'assoliment del cim. El conjunt de recursos humans, tècnics i materials de què disposem, de caràcter sanitari, educatiu, laboral o social, bé podrien ser 'la cordada' en la qual la persona amb discapacitats pogués integrar-se en cada moment del seu procés vital per superar les dificultats de l'ascensió, tot rebent les ajudes pertinents en cada moment precís que ho necessités. Aquesta praxi exigeix superar l'estadi d'una interdisciplinarietat mal aplicada en què el ciutadà o la ciutadana amb discapacitats esdevé un objecte de derivació, i exigeix l'aconsegüiment d'una actuació multiprofessional i interdisciplinària que doni una resposta plena a les necessitats sanitàries, educatives, laborals i socials del ciutadà o la ciutadana amb discapacitats i que li retorni al mateix temps, amb els suports materials tècnics i socials necessaris, el protagonisme que li correspon.¹⁵⁷⁸

Així doncs, els professionals que atenen la persona amb discapacitats, juntament amb la família i l'entorn propi, han de fer que disposi de les mateixes possibilitats que qualsevol altra persona. Com en tota cordada, hi ha d'haver un guia que dirigeixi l'ascensió, que en sigui el referent constant per a tots els que estan lligats a la mateixa corda. Parlo, doncs, de donar una atenció multiprofessional i interdisciplinària eficaç. Aquesta és la funció del professional de referència, el qui vetlla perquè els professionals i la família, cadascú des del seu lloc, responguin en cada moment a les necessitats de la persona. Si fins fa ben poc s'ha hagut de lluitar per disposar dels recursos tècnics, materials i humans necessaris per poder respondre a les necessitats educatives, sanitàries, laborals i

¹⁵⁷⁶ DELIGNY, F. (1970). *Los vagabundos eficaces*. Barcelona: Editorial Estela; en la versió francesa: *Les vagabonds efficaces et autres récits*. París: François Maspero.

¹⁵⁷⁷ JARQUE JUTGLAR, J. M. (2000). "Evolució del concepte de persona amb discapacitat". *Revista Mèdica Internacional sobre la Síndrome de Down*, núm. 4 (2), pàg. 25-27.

¹⁵⁷⁸ JARQUE JUTGLAR, J. M. (1999). *El present realitzable*. Terrassa: Josep Maria Jarque i Jutglar [document publicat amb motiu de la seva jubilació]. Pàg. 13.

socials de les persones amb discapacitats, creiem que ara és un moment òptim per aconseguir la màxima racionalització, coordinació i sectorització d'aquests recursos. Els centres d'educació especial, degudament sectoritzats i reconvertits en centres de recursos de l'escola ordinària, constitueixen un dels elements bàsics d'aquesta "cordada" concebuda al servei dels alumnes amb discapacitats. Aquests centres són el "refugi" des d'on continuar, en el moment oportú segons cada cas, l'ascensió al cim. És des d'aquesta perspectiva que es pot justificar l'existència dels centres d'educació especial?

Ens plantejem sovint quin ha de ser el paper dels centres d'educació especial en el marc d'una escola inclusiva. Es pot justificar el seu paper? Quines opcions de futur tenen? Han de desaparèixer? És viable la proposta d'escriure un marc de col·laboració entre els centres d'educació especial i les escoles ordinàries (CEIP/IES)? De quina manera l'escola inclusiva és compatible amb l'existència dels centres d'educació especial?

Santiago Molina i Ángel Gómez assenyalaven: "La existencia de escuelas especiales para los niños mentalmente anormales no cuestionaba los valores pedagógicos esenciales de los grupos conservadores (potestad de creación de escuelas y control de las mismas por parte de la Iglesia católica), ni tampoco de los grupos liberales (la escuela al servicio de las leyes del mercado de trabajo), ni incluso de los grupos más radicales de izquierda (la escuela al servicio de las clases más desfavorecidas)."¹⁵⁷⁹ L'educació institucionalitzada en centres d'educació especial a les comarques de Girona és el passat, el present i el futur, perquè, tot i que el nostre sistema educatiu preveu, preferentment, l'atenció dels alumnes amb discapacitat en entorns ordinaris, veritablement hi ha alumnes amb discapacitats greus que malauradament no poden rebre una atenció adequada dins el mateix sistema ordinari. La provisió de recursos i la seva optimització possiblement no seran mai suficients perquè aquests alumnes puguin ser escolaritzats a l'escola ordinària. En qualsevol cas, això no pot significar sota cap concepte una satanització d'aquests centres perquè durant molt temps —ens agradi o no— han dut a terme una funció social i educativa, i és just reconèixer aquest paper de renovació pedagògica que tenen i han tingut al llarg de la història. El futur és també, al cap i a la fi, història.

¹⁵⁷⁹ MOLINA GARCÍA, S.; GÓMEZ MORENO, A. (1992). Op. cit. Pàg. 253.

BIBLIOGRAFIA

BIBLIOGRAFIA

- .- *Reglamento del Colegio Nacional de Sordomudos* (1838). Madrid: Imprenta de dicho colegio.
- .- *Reglamento para el colegio de sordo-mudos y de ciegos de Madrid* (1864). Madrid: Imprenta del Colegio de sordo-mudos y de ciegos.
- .- *Reglamento para el régimen y administración de la Beneficiencia Pública Provincial de Gerona* (1885). Girona: Imprenta del Hospicio provincial.
- .- *Estatutos del patronato de las clases gratuitas del Instituto Catalán de Sordomudos* (1906). Barcelona: Imprenta y Litografía Vda. Cunill.
- .- *Escuela Municipal de Ciegos, Sordomudos y Anormales de Barcelona* (1912). Barcelona: Imprenta de la Escuela Municipal de Ciegos, Sordomudos y Anormales de Barcelona.
- .- *Reglamento para la Escuela Municipal de Ciegos, Sordomudos y Anormales de Barcelona* (1912). Barcelona: Imprenta de la Escuela Municipal de Ciegos, Sordomudos y Anormales de Barcelona.
- .- *Escuela Municipal de Ciegos, Sordomudos y Anormales* (1915). Barcelona: Tipografía Espoliarium.
- .- Sección doctrinal. Escuela de Sordomudos y de Ciegos (1929). *Boletín del Centro de las Diputaciones de Régimen Común*, núm. 24, pàg. 4.

- . (1926). Reglamento orgánico de sanidad de la provincia de Gerona (Suplemento al Boletón Oficial de la Provincia de Gerona). Girona: Casa Misericordia.
- . (1965). "La Educación Española en el curso 1964-65". *Bordon*, núm. 136, pàg. 419-427.
- .- (1979). La Constitución Española de 1978 y los Subnormales. *Afanias*, núm. 25, pàg. 7-10.
- A.A.V.V. (1916), *Conferencias pedagógicas celebradas en la escuela normal de maestros de Gerona durante los días 28, 29 y 30 de agosto de 1916*. Gerona: Imp. Dalmáu Carles, Pla y Comp.
- A.A.V.V. (1921). *Inaugural de les Escoles Vilajoana*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- A.A.V.V. (1923). -. *Vilajoana.Revista Composta pels alumnes de l'Escola de Sords-Muts*, números 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 12 i 13.
- A.A.V.V. (1932). *Ponencias, proposiciones, actas y conclusiones de la Primera Asamblea de la Federación Hispánica de Ciegos. Celebrada en Madrid en los días 19 al 22 de abril de 1932*. Madrid: Imprenta de Juan Pueyo.
- A.A.V.V. (1945). *Ley de educación primaria*. Madrid: Editorial Magisterio Español.
- A.A.V.V. (1955). "Actas del I Congreso Nacional de pedagogía". *Bordon*, núm. 53, pàg. 239-303.
- A.A.V.V. (1965). *Asistencia escolar obligatoria. Recopilación de las disposiciones oficiales publicadas hasta el 1 de abril de 1965*. Madrid: Editorial Escuela Española.
- A.A.V.V. (1967). *La infancia subnormal*. Barcelona: Nova Terra.

-
- A.A.V.V. (1969), *El médico escolar frente al problema del niño subnormal*. Primera reunión anual 16 y 17 de mayo de 1969: ponencias. [Asociación Española de Medicina e Higiene Escolar]
- A.A.V.V. (1973). *Estudio sobre la situación actual de la atención a los deficientes físicos y mentales*[presidencia del gobierno. Comisión de Dirección, presidido por Gabriel Cisneros]. Madrid: Insero.
- A.A.V.V. (1975). *Conferencia nacional sobre integración del minusvalido en la sociedad, Minusval 74. Ponencias I*. Madrid: Ministerio de Trabajo, Servicio de Publicaciones.
- A.A.V.V. (1978). *Prevención de la deficiencia mental en España. Una referencia a las principales líneas de actuación en el caso de Catalunya*. Barcelona: Editorial Moneda y Crédito.
- A.A.V.V. (ED). (1980) *Cuadernos de Política Sectorial. Minusvalías Psíquicas*. Madrid: Partido Socialista Obrero Español.
- A.A.V.V. (1980). *Deficiencia mental: Guia per als pares*. Barcelona: Caixa d'Estalvis de Barcelona.
- A.A.V.V. (1980). Monogràfic. Educació especial. Vida escolar, núm. 205, pàg. 1-120.
- A.A.V.V. (1980). Reunión de expertos de la Unesco sobre Educación Especial. *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, núm. 1, pàg. 5-8.
- A.A.V.V. (1981). La educación especial y la formación del maestro. *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 81/82, pàg. 47-48.
- A.A.V.V. (1982). *Informe i proposta de reestructuració de les escoles i internats de Llars Anna G. Mundet*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- A.A.V.V. (1983). *La deficiencia mental en España*. Madrid: Institut Internacional para la Investigación y Asesoramiento sobre la Deficiencia Mental (IAMER).

- A.A.V.V. (1984). *Col·loqui sobre "Les Fonts Orals" Monestir de la Real (Sant Bernat)*. Palma de Mallorca: Departament de Llengua Catalana de la Fac. de Fil. i Lletres. UIB.
- A.A.V.V. (1987). *La disminució a Catalunya: Una aproximació al seu coneixement*. Barcelona: Generalitat de Catalunya - Departament de Sanitat i Seguretat Social.
- A.A.V.V. (1988). *Manual de Educación Especial*.
- A.A.V.V. (1988). *La escuela infantil de 0 a 6 años*. Madrid: Ediciones Anaya.
- A.A.V.V. (1989). *L'època franquista. Estudis sobre les comarques gironines*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials de Girona.
- A.A.V.V. (1990). *Historia de la acción social publica en España. Beneficiencia y Previsión*. Madrid: Centro de Publicaciones. Ministerio de Trabajo y Seguridad Social.
- A.A.V.V. (1991). *Alternativas institucionales en rehabilitación. Documentos y experiencias*. (vols. Documentos 23/91) Madrid: Real Patronato de prevención y de atención a personas con minusvalía.
- A.A.V.V. (1992). *La Constitución Española de 1978*. Madrid: Centro de Estudios ADAMS.
- A.A.V.V. (1992). *L'escola nova catalana 1900-1939: objectius, constants i problemàtica (pròleg i tria de textos de Josep González-Agápito)*. (vols. 32) Vic: Eumo Editorial.
- A.A.V.V. (1993). *Què vol dir fer de mestre avui?* Figueres: Moviment de mestres de l'Alt Empordà.
- A.A.V.V. (1993). *10 años del Premio Reina Sofia de Investigación sobre prevención de las deficiencias*. (vols. Documentos 40/93) Madrid: Real Patronato de prevención y de atención a personas con minusvalía.

-
- A.A.V.V. (1993). *Homenatge al Doctor Lluís Folch i Camarasa*. Barcelona: Societat Catalana de Pedagogia. Filial de l'Institut d'Estudis Catalans.
- A.A.V.V. (1995). *I.B. "Jaume Vicens Vives". 150 aniversari*. Girona: L'Eix Editorial.
- A.A.V.V. (1995). *Quinze pedagogs. La seva influència, avui*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya.
- A.A.V.V. (1996). "¿Existen hoy tendencias educativas?" *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 253, pàg. 10-13.
- A.A.V.V. (1997). "Col·legi Públic d'educació especial Els Àngels de Palamós". *Astrid21*, núm 6, pàg. 9-11.
- A.A.V.V. (1997). Ensenyament comprensiu: diversitat; suports i necessitats educatives especials.
- A.A.V.V. (1997). *Realizaciones sobre discapacidad en España*. Madrid: Real Patronato de prevención y de atención a personas con minusvalía.
- A.A.V.V. (1998). "La integración escolar en España". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 269, pàg. 46-49.
- A.A.V.V. (1999). *Pedagogia a Catalunya. Dos-cents cinquanta any de les Instruccions per a l'ensenyança de minyons de Baldiri Reixac. Cent anys de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Nadala de 1999*. Barcelona: Fundació Jaume I.
- A.A.V.V. (1999). *Políticas para la discapacidad. Seminario de Derecho comparado sobre discapacidades (España, Alemania, Francia, Reino Unido y Suecia)*. (vols. Documentos 52/99) Madrid: Real Patronato de prevención y de atención a personas con minusvalía.
- A.A.V.V. (2000). *Girona en el canvi de mil·leni. Ensenyament*. Girona: Punt Diari, Hermes Comunicacions.
- A.A.V.V. (2000). *Pedagogías del siglo XX*. Barcelona: Editorial CISSPRAXIS.

- A.A.V.V. (2000). *La formación del profesorado ante las necesidades educativas especiales: orientación educativa e inclusión*. Huelva: Hergué Editorial.
- A.A.V.V. (2001), *Cien años de educación en España. En torno a la creación del Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes*. Madrid: Subdirección General de Información y Publicaciones. Secretaría General Técnica. Ministerio de Educación, Cultura y Deporte.[Fundación BBVA].
- A.A.V.V. (2001). *Josep Maria Jarque*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa, Col·lecció Homenatges.
- A.A.V.V. (2001). *Reglamentos de escuelas nacionales y de Patronato y Reglamento de directores escolares*. (6a. edició) Madrid: Editorial Escuela Española.
- A.A.V.V. (2002). *25 anys d'ustec-stes. Crònica d'un viatge*. Barcelona: Ustec-Stes.
- A.A.V.V. (2002). *Història del Gironès*. Girona: Diputació de Girona.
- A.A.V.V. (2003). *Un segle d'escola a Barcelona. Acció municipal i popular. 1900-2003*. Barcelona: Ediciones Octaedro.
- A.A.V.V. (2003). *Nueva legislación sobre discapacidad en España*. (vol. núm. 9) Madrid: Comitè Español de Representates de Personas con Discapacidad - CERMI.
- A.A.V.V. (2004). "Dossier. 10 años trabajando para la integración y la educación de las personas sordas en modalidad oral. Especial VIII Jornades Internacionals de Formació". *Comunicarnos. La Revista d'Acapps. Associació Catalana per a la promoció de les persones sordes*, pàg. 24-25.
- A.A.V.V. (2004). *Atención educativa a las personas con discapacidad*. (vol. núm. 8) Madrid: Comitè Español de Representates de Personas con Discapacidad - CERMI.
- A.A.V.V. (2004). *Legislación básica sobre discapacitados*. Madrid: Editorial Tecnos.

-
- A.B. (1918). "L'analfabetisme a Catalunya". *Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, núm. 9, pàg. 179-181.
- ABBAGNANO, N.; VISALBERGHI, A. (1992). *Historia de la pedagogia*. (9ena. reimpressió). México D.F.: Fondo de cultura económica.
- ABDULAZIZ, M. H. (1982). "La comunicación oral. La palabra parlada, principal mitjà de comunicació entre les persones". *El Correu de la Unesco*, núm, 53, pàg. 63-65.
- ABENZA, A. (1924). "La escuela gratuita, un mal para todos". *El Magisterio Gerundense, Any XVIII*, núm. 758, pàg. 1-2.
- ACKERKNECHT, E. H. (1993). *Breve historia de la psiquiatría*. (vols. 2) València: Eudeba.
- AGUADO DÍAZ , A. L. (1995). *Historia de las deficiencias*. Madrid: Ed. Escuela Libre.
- AGUADO, A. (1957). "El ciego ante el mundo del espíritu". *Revista de Educación, número extraordinari*, pàg. 84-89.
- AGUILAR MONTERO, L. A. (1991). "El informe Warnock". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 197. pàg. 62-64.
- AIGUABELLA BUSTILLO, R. (1973). "Comentarios al artículo sobre las fundacions de beneficencia particular pura y mixta". *Revista española de subnormalidad, invalidez y epilepsia, III - 1 (enero - marzo)*. pàg. 17-20.
- AINAUD DE LASARTE, J. M. (2001). *Mestres que han fet Catalunya*. Barcelona: Editorial Mediterrània.
- AINSCOW, M.I MUNCEY, J. (1989). *Meeting individual needs in the Primary School*. London: David Fulton.
- AJA, E. (1978). "La enseñanza y la Constitución actual". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 46, pàg. 11-15.

AJUNTAMENT DE BARCELONA (1841). *Reglamento para el régimen interior de la Escuela de Ciegos de la ciudad de Barcelona, aprobado por su Exmo. Ayuntamiento Constitucional*. Barcelona: imprenta de Tomas Gaspar.

AJUNTAMENT DE BARCELONA (1920). *Escola municipal de sords-muts*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Comissió de cultura.

AJUNTAMENT DE BARCELONA (1921). *Inaugural de les escoles Vilajoana. guiatge de la visita*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

AJUNTAMENT DE BARCELONA (1922). *Les construccions escolars de Barcelona*. (2ona edició) Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Assessoria tècnica de la comissió de cultura. Taller d'arts gràfiques Henrich I Cia.

AJUNTAMENT DE BARCELONA - COMISSIÓ DE CULTURA - INSTITUTS MUNICIPALS VILAJOANA (1923). *Programes de l'Institut Municipal de Sords-muts*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona - Comissió de Cultura.

AJUNTAMENT DE BARCELONA (1933). *L'escola pública de Barcelona i el mètode Montessori*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona - Comissió de Cultura.

AJUNTAMENT DE GIRONA (1844). *Reglamento para el colegio de instrucción de la ciudad de Gerona*. Girona, Imprenta y Librería de Joaquin Grases.

AJUNTAMENT DE PINEDA DE MAR (2000). *Salvador Genís i Bech, defensor de l'ensenyament en català*. Pineda de Mar: Ajuntament de Mar.

ALBERCH, R. I QUER, J. (2001). *La Girona del set-cents. Els límits d'una transformació (1700-1792)*. Girona: Unitat de Publicacions de la Diputació de Girona.

ALBERT, L. (1955). "Carreras y Dagas". *Destino*, núm. 952, pàg. 24-25.

ALBERT, L. (1959). "Juan Carreras Dagas. En su biblioteca figuran las sardanas más antiguas". *Revista de Girona*, núm. 7, pàg. 57-59.

-
- ALBERT, L. (1992). "L'oblidat gironí Joan Carreras i Dagas". *Revista de Girona*, núm. 151, pàg. 12-13.
- ALBERT, L. (2000). "En la commemoració d'un centenari". *La Bisbal d'Empordà, XXXVIII Aplec de la Sardana, 2000*.
- ALCÁNTARA GARCÍA, P. (1912). *Tratado de Higiene escolar*. Madrid: Librería de los sucesores de Hernando.
- ALEGRE DE LA ROSA, O. M. I CANDELARIA VELASCO, C. (1994). "Primeros centros de Educación Especial en Tenerife". *Revista de Educación Especial*, núm 16, pàg. 73-82.
- ALEGRE PARAÍSO, M. (1943). *Estudio psiquiátrico de la provincia de Gerona [Prólogo del Dr. J. Castany Bernat]*. Girona: Imp. del Hospicio Provincial.
- ALSINA, J. (1990). *Gent del meu poble. Mossèn Ramon Suriñach*. Ripoll: Arxiu Comarcal de Ripoll
- ALVIRA MARTÍN, F. (1989). "La afiliación a la Organización Nacional de Ciegos de España". *Integración*, núm. 1, pàg. 5-12.
- ALZINA MELIS, J. (1919). "Sobre l'educació física". *Butlletí de l'escola municipal de deficients, Any 2, núm 2, pàg. 3-8*.
- ALZINA MELIS, J. (1922). "Aspectes curiosos de l'assistència a Bèlgica als nens deficients i criminals". *Quaderns d'estudi, Volum. XIV, núm. 50, pàg. 59-70*.
- AMARO, F. T. (1957). "Formación profesional de sordomudos". *Revista de Educación, número extraordinari, pàg. 66-70*.
- AMMANITI, M. (1983). *Minusvalidos*. Barcelona: Ediciones del Serbal.
- ANEMA DE LAMBERT, K. C. (1952). "Niños con defectos visuales". *Revista Pro Infancia y Juventud, Vol. III, núm. 23, pàg. 129-140*.

ANÒNIM (?). "Escuela-Sanatorio para la educación de niños y niñas mentalmente deficientes" [Conjunt d'articles publicats a la Revista La Escuela Moderna]. *La Escuela Moderna, Varis números, -*.

ANÒNIM (1915). "Las enseñanzas de sordomudos y de ciegos". *La Escuela Moderna*, núm. 290, pàg. 761-762.

ANÒNIM (1952). "Por qué María Montessori fué confiada a los ángeles niños". *Bordon, Tomo IV* (núm. 31), pàg. 325-330.

ANÒNIM (1957). "Louis Braille y su sistema". *Revista de Educación, número extraordinari*, pàg. 93-96.

ANÒNIM (1957). "Algo sobre el ciego y su educación". *Revista de Educación, número extraordinari*, pàg. 89-93.

ANÒNIM (1963). "Hogar infantil de Ntra. Sra. de la Misericordia". *Revista de Girona*, núm. 23, pàg. 7-13.

ANÒNIM. (1965). "Joan Carreras Dagas". *La Bisbal d'Empordà, Gran Aplec de la Sardana*.

ANÒNIM (1969). "Hogar infantil". *Revista de Girona*, núm. 49, pàg. 5-7.

ANÒNIM (1969). "Asistencia hospitalaria actual y en el futuro". *Revista de Girona*, núm. 49, pàg. 31.

ANÒNIM (1990). "La historia del deporte para minusvalidos". *Auxília*, núm. 162, pàg. 25-27.

APARICIO PÉREZ, M. Á. D. (1998). *Temas de Derecho Constitucional (I). Introducción histórica constitucional, los principios estructurales, las instituciones básicas del Estado y las fuentes del Derecho*. Barcelona: Cedecs. Estudios Constitucionales y Políticos.

APPS (1995). *Les associacions pro persones amb disminució psíquica a Catalunya*. Barcelona: APPS, Federació catalana pro persones amb disminució psíquica.

-
- ARAGÓ MASÓ, N. J. (1997). "La nissaga dels metges Pascual". *Revista de Girona*, núm. 185, pàg. 58-60.
- ARBÓS BERTRAN, A. (1992). "Una estratègia per al tractament de la diversitat: la LOGSE i el Mastery Learning". *Revista del Col·legi Universitari de Girona-Universitat Autònoma de Barcelona*, núm. 12, pàg. 123-130.
- ARNAU GUEROLA, M. (1979). "Un calongí il·lustre: Pere Rosselló i Blanch". *Revista de Girona*, núm. 87, pàg. 149-151.
- ARNÁIZ SÁNCHEZ, P. (2003). *Educación inclusiva: una escuela para todos*. Archidona (Málaga): Ediciones Aljibe.
- ARQUE, A. I CASANOVA, L. (1982). "Llar infantil Ntra. Sra. de la Misericordia de Girona". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, núm. 8 i 9, pàg. 27-31.
- ASOCIACIÓN AMERICANA SOBRE RETRASO MENTAL [AAMR] (2004). *Retraso mental. Definición, clasificación y sistemas de apoyo*. Madrid: Alianza Editorial.
- ASOCIACIÓN DE LUCHA CONTRA LA EPILEPSIA (1968). "La escuela y el niño epiléptico". *Revista Pro Infancia y Juventud*, Vol. XVIII, núm. 117, pàg. 268-273.
- ASOCIACIÓN ESPAÑOLA PARA LA EDUCACIÓN ESPECIAL (AEDES) (1989). *Perspectivas de futuro de los centros específicos de Educación Especial*. Gijón: AEDES.
- ASOCIACIÓN LA CARIDAD DE GERONA (19??). Reglamento interior de la asociación La Caridad. Girona, Tipografía de Masó.
- ASOCIACIÓN LA CARIDAD DE GERONA (1910). Reglamento de la Asociación la Caridad Gerona. Girona, Viuda é Hijo de J. Franquet y Serra.
- ASOCIACIÓN LITERARIA DE GERONA (1902). *Certamen de 1900*. Gerona: Imprenta y Librería de P. Torres.
- AULA DE INNOVACIÓN EDUCATIVA (2002). "Ley de calidad de la enseñanza (borrador)". *Aula de Innovación Educativa*, núm. 111, pàg. 79-96.

AYUNTAMIENTO DE BARCELONA (1861). *Reglamento de la Escuela de Ciegos y de Sordomudos establecida en Barcelona á cargo de su excmo. ayuntamiento*. Barcelona: Imprenta de la Escuela de Ciegos y de Sordo-Mudos.

AYUNTAMIENTO DE BARCELONA - DELEGACIÓN DE CULTURA - INSTITUTO DE VILLAJUANA (1926). *Exposición de los trabajos correspondientes al curso de 1925 a 1926 celebrada en la Casa del Arcediano*. Barcelona: Impreso en los Talleres del Instituto Municipal "Villajuana".

AYUNTAMIENTO DE BARCELONA. DELEGACIÓN DE CULTURA (1926). *Escuela Municipal de Sordomudos*. Barcelona: Impreso en los Talleres de la Escuela Municipal "Villajuana".

AYUNTAMIENTO DE LA INMORTAL CIUDAD DE GERONA (1952). *Memoria de la gestión municipal. Período: 2 diciembre de 1946 a 3 de febrero de 1952*. Girona: Ayuntamiento de la Inmortal Ciudad de Gerona.

AZNAR LÓPEZ, M. (1978). "La evolución histórica de la protección a la invalidez en la Seguridad Social española (y II)". *Boletín de estudios y documentación del Serem*, núm. 11, pàg. 17-34.

AZNAR LÓPEZ, M. I NIÑO, E. (1979). "Para una ley sobre rehabilitación e integración social de los minusválidos". *Boletín de estudios y documentación del Serem*, núm. 13, pàg. 21-31.

AZOR GARRIDO, J. (1968). "Estado de escolarización de la población española de 6 a 14 años en el curso 1967-68". *Bordon*, núm. 155, pàg. 127-143.

AZPEURRUTIA Y FLOREZ, J. M. (1923). "El maestro y las obras de protección a la infancia". *Revista de Pedagogía, Año II*, núm. 23, pàg. 412-416.

AZUA BERRA, P., AZNAR LÓPEZ, M., I NIÑO RAEZ, E. (1982). *Integración social de los minusválidos. Comentarios a la Ley 13/1982, de 7 de abril*. Madrid: Instituto Nacional de Servicios Sociales (INSERSO).

-
- AZUA, P. (1975). "El número de subnormales en España". *Minusval [Revista del Servicio Social de Minusválidos. Instituto Nacional de Servicios Sociales]*, núm. 13, pàg. 11.
- AZUA, P. (1979). "El marco legal". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 55-56, pàg. 24-25.
- ÁLVAREZ GONZÁLEZ, M. (1995). *Orientación profesional*. Barcelona: Cedecs Editorial.
- B., M. (1957). "Los últimos Congresos de sordos". *Revista de Educación*, número extraordinari, pàg. 76-79.
- B., M. (1957). "Crónica general". *Revista de Educación*, número extraordinari, pàg. 79-83.
- BACH, H. (1980). *La deficiencia mental. Aspectos pedagógicos*. Madrid: Editorial Cincel-Kapelusz.
- BADIA MORET, J. (1935). "Les anormalitats infantils". *Butlletí dels Mestres, Any VII*, núm. 126, pàg. 116-117.
- BAENA, M. (1957). "Panorama mundial de la sordomudística". *Revista de Educación*, número extraordinari, pàg. 71-76.
- BAKER, H. J. (1950). *Introducción al estudio de los niños sub y superdotados*. Buenos Aires: Editorial Kapelusz. [dos volums]
- BALDÓ DE TORRES, M. (1916). "¿Llega la mujer a la maternidad con suficiente preparación para dar a la sociedad hijos sanos, fuertes y honrados?" dins A.A.V.V. (ED), *Educación Femenina. Cursillo de conferencias celebrado en el ateneo Barcelonés los días 31 de enero y 1, 3, 4 y 5 de febrero de 1916* (pàg. 125-152). Barcelona: Librería Parera.
- BALLESTEROS USANO, A. (1926). "La inspección de Primera Enseñanza". *Revista de Pedagogía, Año V*, núm. 53, pàg. 227-229.

BALLESTEROS USANO, A. (1928). "Principios que caracterizan el método Decroly". *Revista de Pedagogía, Any VII*, núm. 80, pàg. 350-354.

BALLESTEROS USANO, A. (1930). "Las escuelas nuevas francesas y belgas". *Revista de Pedagogía, Año IX*, núm. 102, pàg. 251-257.

BALLESTEROS, J. M. I FERNÁNDEZ VILLABRILLE, F. (1847). *Curso elemental de Instrucción de Ciegos(Parte Primera, Història, teoria y programa de la enseñanza; Parte Segunda, Práctica de la enseñanza)*. Madrid: Imprenta del Colegio de Sordo-Mudos y Ciegos.

BALMER, F. A. (1925). *Les classes dites faibles. Contribution a l'étude du problème des classes sélectionnées*. Neuchatel: Éditions Delachaux & Niestlé.

BANK MIKKELSEN, N. E. (1975). "El principio de normalización". *Siglo Cero*, núm 37, pàg. 16-21.

BARBE, W. B. (1968). *La educación del niño excepcional*. Argentina: Editorial Troquel.

BARBENS, F. (1916). *Curso de Psicología Escolar para maestros*. Barcelona: Luis Gili, Librero-editor.

BARBERÀ, F. (1910). "Del sordomudo: su responsabilidad penal y su capacidad civil: comunicació presentada al III congreso español de oto-rino-laringología: Sevilla 13-17 abril de 1910". *Revista Valenciana de Ciencia Médicas, Tomo XII*, núm. 220 (abril), pàg. 113-123.

BARDAVIO, A., BOU, N., ITURRATE, G., I PÉREZ, X. (1996). *Les fonts en les ciències socials. Instruments per a l'estudi de les societats*. Barcelona: Editorial Graó.

BARNES SALINAS, D. (1923). "La Sociedad A. Binet". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, núm. 760, pàg. 198-202.

BARNES SALINAS, D. (1933). *El desenvolvimiento del niño*. (2a. edició) Barcelona: Editorial Labor.

-
- BARNILS, P. (1918). "Àlbum de La Paraula. Fra. P. Ponce de León". *La Paraula. Butlletí de l'escola municipal de sords-Muts*, any 1, núm. 1, pàg. 40-44.
- BARNILS, P. (1920). *La paraula*. (vols. 3) Barcelona: Laboratori d'estudis i investigacions, Escola Municipal de Sords-Muts.
- BARRENECHEA-MOXÓ, M. L. (1998). *Fundación centro de enseñanza especial: estudio socio-educativo*. Universidad Pontificia Comillas de Madrid. Facultad de Filosofía y Letras (Sección de Ciencia de la Educación)[tesis no publicada].
- BARTOLOME Y MINGO, E. (1915). "Método Montessori". *La Escuela Moderna*, T. XXXVII. pàg. 102-108.
- BARTOLOME Y MINGO, E. (1917). "Asociación nacional de profesores de sordomudos, ciegos y anormales". *La Escuela Moderna*, núm. 308, pàg. 254-255.
- BAS, J. M. (1981). "1970-1981: Roda el món i torna al born". *Perspectiva Escolar*, núm. 56, pàg. 9-13.
- BASIL ALMIRALL, C., BOLEA LÓPEZ, E., DÍAZ-ESTÉBANEZ, E., GINÉ GINÉ, C., LEONHART GALLEGU, M., MARCHESI ULLASTRES, Á. ET AL. (1997). *Transtorns del desenvolupament i necessitats educatives especials*. Barcelona: Edicions de la Universitat Oberta de Catalunya.
- BASSEDAS, E. (2001). *L'assessorament psicopedagògic a Catalunya. Trajectòria dels equips d'assessorament psicopedagògic*. (vol. núm.124) Barcelona: Ed. Graó.
- BATANAZ PALOMARES, L. (1971). "Problemática educativa planteada por los alumnos de aprendizaje lento en Educación Básica". *Bordon*, núm. 23, pàg. 3-25.
- BATLLE PRATS, L. (1976). "La creación del Instituto Provincial gerundense como precursores del Instituto Nacional de Enseñanza Media". *Revista de Girona*, núm. 75, pàg. 117-120.

BAUDOUIN, J. M. (1866). *La enseñanza primaria y especial en Alemania*. Barcelona: Libreria de Juan Bastinos É hijo, Editores.

BAUTISTA JIMÉNEZ, R. C. (1991). *Necesidades Educativas Especiales. Manual teórico práctico*. Archidona (Málaga): Ed. Aljibe.

BÁEZ, B. F. (1989). "Del estudio del caso al análisis de la situación: evolución histórica del diagnóstico psicoeducativo". *Infancia y aprendizaje*, núm. 46, pàg. 71-81.

BENITO RUIZ, L. (1987). "Cinco años de vigencia de la Ley de Integración Social de los Minusválidos". *Boletín del Real Patronato de Prevención y de Atención a Personas con Minusvalía*, núm. 8, pàg. 7-31.

BERG, M. (1990). "Algunos aspectos de la entrevista como método de producción de conocimientos". *Historia y fuente oral*, núm 4, pàg. 5-10.

BERNAL DIEGO, J. (1958). "Factores subjetivos y ambientales de la delincuencia juvenil". *Bordon*, núm. 77, pàg. 339-350.

BERNALDO DE QUIROS, I. (1958). "Los anormales antre el derecho". *La infancia anormal*, III època-Any IV - núm. 26, pàg. 7-11.

BERNALDO DE QUIROS, I. (1958). "Los anormales antre el derecho(II)". *La infancia anormal*, III època-Any IV - núm. 28, pàg. 53-56.

BERNALDO DE QUIROS, I. (1958). "Los anormales antre el derecho(III)". *La infancia anormal*, III època-Any IV - núm. 29, pàg. 79-81.

BERNILS BACH, J. M. (1983). *50 anys del col·legi públic Sant Pau (1933-Figueres-1983)*. Figueres: Col·legi públic Sant Pau.

BERNILS BACH, J. M. (1997). *Vilafant*. (Quaderns de la Revista de Girona ; 68 COL·LECCIÓ Quaderns de la Revista de Girona. Monografies locals ; 39 ed.) Girona: Diputació de Girona.

-
- BERNILS BACH, J. M. (2000). *25 anys de l'escola d'educació especial Mare de Déu del Mont*. Vilafant: Ajuntament de Vilafant amb el suport de la Diputació de Girona.
- BINET, A. I VASCHIDE, N. (1898). "La psychologie a l'école primaire". *L'Année Psychologique*, IV, pàg. 1-14.
- BINET, A., SIMON, TH., I VANEY, M. (1906). "Recherches de pédagogie scientifique". *L'Année Psychologique*, Tome XI, pàg. 233-274.
- BINET, A. (1913). *Las ideas modernas acerca de los niños*. Madrid: Librería Gutenberg de José Ruiz.
- BINET, A. I SIMON, T. (1917). *Los Niños anormales. Guía para admisión de niños anormales en clases de perfeccionamiento*. Barcelona: Librería y tipografía médicas M. Roig.
- BINET, A. (1928). *Introducción a la Psicología experimental*. Madrid: Daniel Jorro, Editor.
- BISSONNIER, H. (1969). *Pedagogia religiosa de los "inadaptados"*. Barcelona: Editorial Nova Terra.
- BLANCO NÁJERA, F. (1934). *Derecho Docente de la Iglesia, la Familia y el Estado*. Linares: Imprenta "El Noticiero".
- BLANCO SANCHEZ, R. (1912). *Teoría de la Enseñanza*. (Pedagogía- Segundo Tomo ed.) Madrid: Imp. de la "Revista de Archivos".
- BLANCO VALDÉS, R. L. (2000). *Introducción a la Constitución de 1978*. Madrid: Alianza Editorial.
- BLASI, S. (2004). "La Inspecció durant el temps franquista". *Guix*, núm. 302, pàg. 73-77.

- BLAT, E. I DOMÈNECH, C. (2004). *Herminio Almendros. L'inspector que renovà l'educació*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BLUM, E. (1903). "El movimiento paidológico y pedagógico". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, Any XXVII, núm. 519, pàg. 161-168.
- BOLADO SOMOLINOS, J. M. (2001). "Cien años de educación en España en torno a la creación del Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes". *Revista de Educación*, num. 325, pàg. 365-387.
- BOLETIN OFICIAL DEL ESTADO (1959). *Leyes fundamentales*. Madrid: Boletín Oficial del Estado.
- BONAL, R. (1972). *La enseñanza en Olot. Estudio sociológico. Curso 1971-1972*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill [treball no publicat].
- BONAL, R. I COSTA, J. (1980). *La inadaptació al Maresme. Apunts per a una planificació*. Barcelona: Patronat pro-recuperació de subnormals de Mataró i comarca.
- BONAL, R., ALBERDI, I., HERREROS, T., I MARTÍNEZ, G. (1996). *El centre dels Àngels davant la integració escolar. La dialèctica escola especial / escola ordinària*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill [Document no publicat]
- BONET, J. P. (1930). *Reducción de las letras y arte para enseñar a hablar a los mudos. [Nueva edición anotada, comentada y precedida de un estudio crítico biográfico sobre Juan Pablo Bonet y su obra por Jacobo Orellana Garrido, profesor de Sordomudos y Lorenzo Gascón Portero, Maestro Normal]*. Madrid: Francisco Beltran, Librería Española y Extranjera.
- BOON, G. (1923). "La enseñanza especial para niños débilmente dotados o retrasados y anormales". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, núm. 756, pàg. 69-75.

-
- BOON, G. (1923). "La enseñanza especial para niños débilmente dotados o retrasados y anormales". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, Any XLVII, núm. 755, pàg. 33-38.
- BOON, G. (1926). *Aplicación del método Decroly a la enseñanza primaria y la instrucción obligatoria*. (2ona. edició ed.) Madrid: Francisco Beeltran. Librería española y extranjera.
- BORNAT, J. I WALMSLEY, J. (1995). "Historia oral con personas vulnerables: desafíos conceptuales y prácticos". *Historia y fuente oral*, núm. 13, pàg. 35-56.
- BORRAS LIOP, J. M. I ALTRES (1996). *Historia de la infancia en la España contemporánea (1834-1936)*. Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez.
- BORRELL FELIP, N. (1984). "Educación especial y enseñanza no graduada". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, Any IV, núm. 18, pàg. 5-13.
- BORRELL SABATER, M. (2002). *Pobresa i marginació a la Catalunya il·lustrada*. Cabrera de Mar: Galerada SCCL.
- BOSCH CUSÍ, J. (1910). "Historia de las conversas y cursillos del magisterio catalán". *El Magisterio Gerundense*, núm. 78, pàg. 1-4.
- BOSCH CUSÍ, J. (1910). "Historia de las conversas y cursillos del magisterio catalán". *El Magisterio Gerundense*, núm. 76, pàg. 1-4.
- BOSCH CUSÍ, J. (1910). "Historia de las conversas y cursillos del magisterio catalán". *El Magisterio Gerundense*, núm. 77, pàg. 11-14.
- BOSCH CUSÍ, J. (1910). "Historia de las conversas y cursillos del magisterio catalán". *El Magisterio Gerundense*, núm. 79, pàg. 5-8.
- BOSCH VIVES, M. (1907). "Homenatge al Mestre Carreras Dagas". *L'Avenç del Empordà*, núm. 47, pàg. 5.

BOSCH VIVES, M. (1932). "Tribut". *Ciudadania*, núm. 18 (Especial Festa Major), pàg. 10.

BOSOM ISERN, S. (1993). *Puigcerdà*. (vol. Quaderns de la Revista de Girona, núm. 41), Girona: Diputació de Girona / Caixa de Girona.

BOURRAT, L., DECHAUME, J., GALLABARDÍN, R., GIRARD, P. F., KOHLER, C., PELLET, R. ET AL. (1958). *La infancia irregular. Psicología clínica*. (segona edició) Buenos Aires: Editorial Kapelusz.

BRAVO GARCIA, A. (1969). *Pedagogia Terapèutica*. Madrid: Editorial Escuela Española.

BRAVO, I., JULIÀ, A., I RENAU, D. (1976). *La Praxis de la educación especial : conceptos, instrumentos e instituciones: Apuntes críticos*. Barcelona: Avance / Barcelona : Hogar del Libro.

BREDBERG, E. (1999). "Writing Disability History: problems, perspectives and sources". *Disability & Society*, 14 (núm. 2), pàg. 189-201.

BREHONY, K. J. (2000). "Montessori, individual work and individuality in the elementary school classroom". *History of education [on line]*, 29 (núm 2), pàg. 115-128.

BRUGUÉS AGUSTÍ, L. (1992). "Joan Carreras i Dagas: un mestre exemplar". *L'Espirall*, núm. 3, pàg. 15-16.

BRUGUÉS AGUSTÍ, L. (1998). *La música a la ciutat de Girona (1888-1985)*. Volum I. Universitat de Girona.[Tesi doctoral]

BRUSI, D. (1999). "Baldiri Reixac i l'ensenyament de les ciències". *Revista de Girona*, núm. 192-Separata, pàg. 25-28.

BUENO, M., MOLINA, S. I SEVA, A. (1990), *Deficiencia mental*. Barcelona: Expans. [2 volums]

BURGERSTEIN, L. (1932). *Higiene Escolar*. (2ona. edició) Barcelona: Editorial Labor.

-
- BURGOS BORDONAU, E. (2005). "Las musicografías de Abreu y Llorens: dos sistemas alternativos a la recepción del braille en España". *Integración. Revista sobre ceguera y deficiencia visual*, núm. 46, pàg. 7-12.
- BUSQUETS BIARNES, J. (2003). "Història de l'educació a Palafrugell. Tot recordant a la mestra Maria A. Albertí Vendrell". *Revista de Palafrugell*, núm. 116, pàg. 10-11.
- BUXARRAIS ESTRADA, R. (1993). "La educación de los sordomudos desde la antigüedad hasta principios de siglo". *Revista de Educación Especial*, núm 14, pàg. 35-55.
- BÜHLER, CH. I HETZER, H. (1934). *Tests para la primera infancia*. Madrid: Editorial Labor.
- CABADA ÁLVAREZ, J. M. (1980). "Los equipos multiprofesionales". *Vida escolar*, núm. 205, pàg. 47-58.
- CABADA ÁLVAREZ, J. M. (1999). *Maria Soriano*. (reimpresión dicie.91 ed.) Madrid: Real Patronato de prevención y de Atención a Personas con Minusvalía.
- CABRA DE LUNA, M. À. (1996). "Quinta legislatura y personas con discapacidad: cambios normativos producidos". *Siglo Cero*, núm. 27(6), pàg. 25-30.
- CAIVANO, F. I CARBONELL SEBARROJA, J. (1979). "La renovación pedagógica ayer y hoy". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 59, pàg. 4-12.
- CALERO, J. I BONAL, X. (1999). *Política educativa y gasto público en educación. Aspectos teóricos y una aplicación al caso español*. Barcelona: Ediciones Pomares-Corredor.
- CAMBRODÍ, A. (1967). *Los hijos diferentes. El subnormal, miembro de la familia*. Barcelona: Editorial Terra.
- CAMPILLO, C. (1960). "La inadaptación escolar". *La infancia anormal, III època, Any V*, núm. 50, pàg.230-238.

- CANALS, M. A., CODINA, M. T., COTS MONER, J., DARDER VIDAL, P., MATA GARRIGA, M., I ROIG, A. M. (2001). *La renovació pedagògica a Catalunya des de dins (1940-1980). Fets i records*. Barcelona: Associació de mestres Rosa Sensat.
- CANELLAS, C., CARBONELL, J., FONTQUERNI, E., MONÉS, J., OROVAL, E., SOLÀ, P. ET AL. (1975). "Notas para un análisis histórico (1808-1936). Aportaciones teórico-pedagógicas europeas". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 9, pàg. 4-7.
- CANELLAS, C., CARBONELL, J., FONTQUERNI, E., MONÉS, J., OROVAL, E., SOLÀ, P. ET AL. (1975). "Notas para un análisis histórico (1808-1936). El marco legal". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 9, pàg. 8-14.
- CANELLAS, C., CARBONELL, J., FONTQUERNI, E., MONÉS, J., OROVAL, E., SOLÀ, P. ET AL. (1975). "Notas para un análisis histórico (1808-1936). Posiciones de los diversos grupos". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 9, pàg. 15-23.
- CANEVARO, A. (1987). *Infants amb deficiències*. Barcelona: Edicions 62.
- CANO GONZÁLEZ, R. C., GARCÍA NIETO, N., PARRILLA LATAS, Á., PAULA PÉREZ, I., SÁNCHEZ MANZANO, E., I SUSINOS RADA, T. (2003). *Bases pedagógicas de la educación especial. Manual para la formación inicial del profesorado*. Madrid: Editorial Biblioteca Nueva.
- CANÓS, F. (1923). "La Primera Enseñanza obligatoria". *El Magisterio Gerundense*, Any XVII, núm. 747, pàg. 1-6.
- CANÓS, F. (1923). "La Primera Enseñanza obligatoria (II)". *El Magisterio Gerundense*, Any XVII, núm. 748, pàg. 1-2.
- CANÓS, F. (1923). "La Primera Enseñanza obligatoria (III)". *El Magisterio Gerundense*, Any XVII, núm. 749, pàg. 1-3.
- CANÓS, F. (1923). "La Primera Enseñanza obligatoria (IV)". *El Magisterio Gerundense*, Any XVII, núm. 750, pàg. 1-3.

-
- CANÓS, F. (1923). "La Primera Enseñanza obligatoria". *El Magisterio Gerundense*, Any XVII, núm. 751, pàg. 1-2.
- CANTÓ, A., PUIG, J., I RENAU, D. (1980). "En torno a la prevención". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 62, pàg. 61-65.
- CAPACCE, N. I LEGO, N. (1987). *Integración del discapacitado: una propuesta socio-educativa*. Buenos Aires: Editorial Humanitas.
- CAPITÁN DÍAZ, A. (1991). *Historia de la educación en España. Pedagogía Contemporánea*. Madrid: Editorial Dykinson. [2 Volums]
- CAPITÁN DÍAZ, A. (2002). *Breve historia de la educación en España*. Madrid: Alianza Editorial.
- CAPITÁN DÍAZ, A. (2002). *Republicanism y educación en España (1873-1951)*. Madrid: Dykinson, S.L.
- CARBONELL SEBARROJA, J. (1995). "Les revistes i la renovació pedagògica". *Temps d'Educació*, núm. 14, pàg. 195-200.
- CARBONELL, J., TORRENTS, R., TORT, T., I TRILLA, J. (1987). *Els grans autors i l'escola*. Vic: Eumo editorial.
- CARBONERO, E. (1906). *Instrucción oral del sordomudo: pedagogia y didáctica*. València: Librería de Ángel Aguilar.
- CARBÓ, M. (1977). *Sonrisas rotas*. Barcelona: Edicions Marte.
- CARBÓ, P. (1919). "El llenguatge i l'atenció en els deficients". *Butlletí de l'escola municipal de deficients*, any 1, núm 3, pàg. 22-28.
- CARDERERA, M. (1855). *Diccionario de Educación y métodos de enseñanza*. (vol. Tomo II) Madrid: Imprenta de A. Vicente.

- CARDERERA, M. (1859). *Apuntes sobre la educación elemental del sordomudo*. Madrid: Imprenta de D. Ramón Campuzano.
- CARDERERA, M. (1872). *Principios de Educación y Métodos de Enseñanza*. Madrid: Imprenta de Gregorio Hernando.
- CARRASCO CANALS, C. (1967). *La relación jurídico docente en España*. Madrid: Dirección General de Enseñanza Media.
- CARRASCO CANALS, C. (1968). *La Carta Escolar un instrumento de planificación de la educación*. Madrid: Ministerio de educación y ciencia.
- CARRASCO CANALS, C. (1970). *Problemática de la Enseñanza Media. Aspectos cuantitativos, cualitativos y de organización*. Madrid: Dirección General de Enseñanza Media y Profesional.
- CARRERAS-ARAGÓ, L. (1881). *La ceguera en España. Discurso leído en la sesión inaugural de la Academia y Laboratorio de Ciencia Médicas de Cataluña en el curso de 1880 á 1881*. Barcelona: Establecimiento tipográfico de los secadores de Narciso Ramirez y C.^a.
- CARRERAS PÈRA, J., PLANA FARRÉ, J., I CASANOVA MARTÍ, C. (1987). *Crònica d'un procés (La Llar infantil de Girona en el període 1981 a 1985)*. Girona: Diputació de Girona.
- CARRERAS Y ROURE, J. D. D. (1894). *Beneficios morales que reportan a las clases populares las sociedades corales creadas por el inmortal poeta y músico D. José Anselmo Clavé*. Palafrugell: Esrablecimiento tipográfico de La Lucha.
- CARRETERO, A. (1977). *La problemática jurídica de los subnormales en España*. Madrid: Editorial Revista de Derecho Privado, Editoriales de Derecho Reunidas.
- CARRIÓN MARTÍNEZ, J. J. (2002). "Educación especial e integración escolar a través del desarrollo normativo: un estudio comparado de la pluralidad estatal". *Revista de Educación*, núm. 327, pàg. 341-359.

-
- CASADO, D. (1998). *Políticas de servicios sociales*. Buenos Aires: Editorial Lumen/Humanitas.
- CASADO, D. (1998). "El sentido de las políticas públicas de inserción laboral de personas con discapacidad, en España". *Siglo Cero*, núm. 29(3), pàg. 23-30.
- CASANOVAS, C. (?). *La sordomudez ante la historia y la pedagogia*. Barcelona: Imp. de la casa de Caridad.
- CASASA FONT, N. (1989). *Aproximació a la història de l'ensenyament a Sarrià de Ter. Seglex XIX i XX*. Sarrià de Ter: Ajuntament de Sarrià de Ter : Escola d'Adults de Sarrià de Ter.
- CASASSAS, O. I RAMIS, J. (1993). *Metges de nens. Cents anys de pediatria a Catalunya*. Barcelona: Edicions de la Magrana.
- CASASSAS, O. (1997). "El pediatre Pompeio Pascual". *Revista de Girona*, núm. 185, pàg. 69-73.
- CASERO, J. M. (1997). "Pompeio Pascual i Carbó. Un home per a la comunitat (1897-1977)". *Revista de Girona*, núm. 185, pàg. 57.
- CASINO GERUNDENSE (1859). *Reglamento orgánico del Casino Gerundense*. Imprenta de Dorca, sucesor de Grases.
- CASINO GERUNDENSE (1894). *Reglamento orgánico. Reglamento para el gobierno interior del Casino Gerundense*. Girona, Tip del Diario.
- CASINO GERUNDENSE (1920). *Reglamentos orgánico e interior del Casino Gerundense y bases relativas a la dependencia*. Girona, Vda. e Hijo de J. Franquet.
- CASTELLS, N., PUIGDEVALL, N., I REIXACH, F. (1989). *L'Hospital de Santa Caterina*. Girona: Diputació de Girona.
- CASTILLA POLO, C. (1957). "La estapa escolar del sordomudo". *Revista de Educació*, número extraordinari, pàg. 22-24.

- CASTILLO, F., PUIGDELLÍVOL AGUADE, I., I BUSTO, M. C. (1985). *Crei-Sants : Centre de recursos educatius i d'investigació del barri de Sants: Escola de Mestres de Sants. Universitat de Barcelona*. Barcelona: PPU.
- CASTRESANA, B. (1928). *La ciudad del ciego: proyecto memoria de enseñanza y asistencia por el estado de los ciegos en España*. Carabanchel Bajo, Madrid: Imp. de C. Jiménez Lemaur.
- CATANI, M. (1990). "Algunas precisiones sobre el enfoque biográfico oral". *Historia y fuente oral*, núm. 3, pàg. 151-164.
- CEBOLLADA ROMEA, M. D. (1980). "Material didáctico y equipamiento". *Vida escolar*, núm. 205, pàg. 77-85.
- CECILIA T., A. (1981). "Página de la historia. Jacobo Rodríguez Pereira". *Proas [Promoción y asistencia a Sordos]*, núm. 72, pàg. 30-31.
- CECILIA T., A. (1980). "Becas, subvenciones y ayudas para la educación especial". *Vida escolar*, núm. 205, pàg. 103-105.
- CECILIA T., A. (1980). "Problemàtica actual de las asociaciones pro subnormales". *Vida escolar*, núm. 205, pàg. 106-111.
- CECILIA T., A. (1981). "Escuela Española de sordomudos, o arte para enseñarles a escribir y hablar el idioma español" (I). *Proas [Promoción y asistencia a Sordos]*, núm. 81, pàg. 58-59.
- CECILIA T., A. (1981). "Participación de la familia en el proceso educativo del niño sordo". *Proas [Promoción y asistencia a Sordos]*, núm. 72 (separata), pàg. I-XV.
- CENTRO DE FORMACIÓN DE EDUCADORES ESPECIALIZADOS (1970). "Los educadores especializados precisan gran formación". *Revista Pro Infancia y Juventud*, Vol. XX, núm. 129, pàg. 193-194.

-
- CENTRO DE FORMACIÓN DE EDUCADORES ESPECIALIZADOS (CFEE) (1979). "La formación del educador". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 55/56, pàg. 61-62.
- CEREZO MANRIQUE, M. A. (2001). *Los comienzos de la Psicopedagogía en la España Contemporánea (1882-1936)*. Madrid: Editorial Biblioteca Nueva.
- CHANG, M. K. (1991). "Integració escolar". *Temps d'Educació*, núm 6, pàg. 27-38.
- CHECA GODOY, A. (1994). "Apuntes para un censo de la prensa pedagógica en España". *Historia de la educación.Revista interuniversitaria*, núm. 12-13, pàg. 595-609.
- CIEZA GARCÍA, J. A. (1986). "Historia de las mentalidades e historia de la educación. Una nueva perspectiva metodológica de investigación". *Revista de ciencias de la educación*, núm. 127, pàg. 303-313.
- CIVIL CASTELLVÍ, F. (1970). *El fet musical a les comarques de gironines en el lapse de temps 1800-1936*. Girona: Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros de Cataluña y Baleares.
- CLAPARÈDE, E. (1921). "M. Ed. Claparède en Barcelona". *El Magisterio Gerundense*, any XV, núm. 629, pàg. 2-6.
- CLAPARÈDE, E. (1927). *Psicología del niño y pedagogía experimental*. Madrid: Francisco Beltra, Librería Española y Extranjera.
- CLAPARÈDE, E. (1931). *La escuela y la psicología experimental*. (2ona. ed.) Madrid: Publicaciones de la Revista de Pedagogía.
- CLAPARÈDE, E. (1933). "La psicología funcional". *Revista de Pedagogía*, any XII, núm. 136, pàg. 164-168.
- CLAPARÈDE, E. (1950). *Cómo diagnosticar las aptitudes en los escolares*. Madrid: Aguilar, S.A. De Ediciones.

CLARA, J., CORNELLÀ, P., MARQUÈS, S., I PUIGBERT, J. (1980). *La renovació pedagògica a l'Ensenyament Primari (1900/1936). L'aportació dels mestres gironins. Antologia de textos*. Girona: Diputació de Girona.

CLARA, J., CORNELLÀ, P., MARQUÈS, S., I PUIGBERT, J. (1983). *Els mestres gironins i l'estudi del medi (1900-1936)*. Girona: Serveis Territorials d'Ensenyament - Moviment de Mestres per a una Escola de Catalunya.

CLARA RESPLANDIS, J. (1987). *El personal polític de l'Ajuntament de Girona (1917-1987)*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials.

CLARA, J., CORNELLÀ, P., I PUIGBERT, J. (1995). *La Normal de Girona. 150 anys d'història (1844-1994)*. Girona: Universitat de Girona. Facultat de Ciències de l'Educació.

CLARA, J. (1997). "Les relacions de Pompeio Pascual amb Josep Pla". *Revista de Girona*, núm. 185, pàg. 86-91.

CLARA RESPLANDIS, J. (1999). *El partit únic. La Falange i el Movimiento a Girona (1935-1977)*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials.

CLARA, J. (2004). *Introducció a la història de Girona*. (3era ed.) Girona: CCG Edicions.

CLARA, J. (2005). "Crònica del bisbat de Girona" dins A.A.V.V. (ED), *L'Església catalana durant el franquisme (1939-1975). Apunts per a una història. Volum II*. (pàg. 9-107).

CLARET MIRANDA, J. (2003). *La repressió franquista a la Universitat Catalana*. Vic: Eumo Editorial. Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives (UPF).

CLARET, I. (2004). *Memorias de un cirujano infantil*. Barcelona: RBA Libros.

CLIMENT GÓMEZ, M. (1963). "Necesidades psicológicas del niño internado en Instituciones Benéfico-asistenciales". *Bordon*, núm. 113-114, pàg. 123-127.

-
- CLOTET FABRÉS, J. (1890). *El catequista del sordomudo ignorante*. (2ona. ed.) Vic: Ramon Anglada.
- COLAROSSO, B. (1914). "El método de la pedagogía científica de la doctora María Montessori". *La Escuela Moderna*, XXXVI, pàg. 771-777.
- COLAROSSO, B. (1914). "El método de la pedagogía científica de la doctora María Montessori (II)". *La Escuela Moderna*, XXXVI, pàg. 824-830.
- COLE, T. (1990). "The History of Special Education: Social Control or Humanitarian Progress?". *British Journal of Special Education*, núm. 17(3), pàg. 101-107.
- COLEGIO NACIONAL DE SORDOMUDOS Y DE CIEGOS (1873). *Instrucciones reglamentarias relativas al ingreso y permanencia de los alumnos sordo-mudos y ciegos*. Madrid: Tipografía del Colegio Nacional de Sordo-Mudos y de Ciegos.
- COLEGIO NACIONAL DE SORDOMUDOS (ESPAÑA) - MINISTERIO DE INSTRUCCIÓN PÚBLICA Y BELLAS ARTES (1934). *Reglamentos del Colegio Nacional de Sordomudos y del Curso normal para Profesores de la especialidad*. Madrid: Gráficas Sánchez.
- COLEGIO NACIONAL DE SORDOMUDOS (1948). "Inauguración del colegio nacional de sordomudos. Su instalación responde a las necesidades pedagógicas de esta enseñanza especial". *Revista de Educación*, núm. 82, pàg. 80.
- COLEGIO NACIONAL DE SORDOMUDOS (1954). *Curso para la iniciación en la pedagogía especial del sordomudo*. Colegio Nacional de Sordomudos.
- COLL CREIXELL, J. (1924). "Las escuelas graduadas". *El Magisterio Gerundense*, any XVIII, núm. 780, pàg. 1-3.
- COLOM CAÑELLAS, A. J. (2005). De la debilitat teòrica de l'educació [Discurs de recepció com a membre numerari de la Secció de Filosofia i Ciències Socials, llegit el dia 4 d'abril de 2005]. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

- COLOM CAÑELLAS, A. J., FERNÁNDEZ BENASSAR, M. C., PASTOR HOMS, I., I RINCÓN VERDERA, J. C. (2005). *Materials per a una pedagogia patrimonial a les Illes Balears*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- COLOM, A. J. C., BERNABEU, J. L., DOMÍNGUEZ, E., I SARRAMONA, J. (1997). *Teorías e instituciones contemporáneas de la educación*. Barcelona: Editorial Ariel.
- COMAS, J. I LAGO, R. (1933). "Las pruebas mentales y de instrucción". *Revista de Pedagogía*, año XII, núm. 143, pàg. 493-497.
- COMELLES, J. MA. (1985). "La transformació del model d'assistència psiquiàtrica a Catalunya" dins A.A.V.V. (ED), *Actes de les primeres jornades catalanes de sociologia* (pàg. 241-249). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- COMISIÓN INTERMINISTERIAL PARA LA INTEGRACIÓN SOCIAL DE LOS MINUSVÁLIDOS (1974). *Informe-propuesta de medidas para la integración social de los minusvalidos*. Madrid: Ministerio Trabajo y Seguridad Social.
- COMMISSION DES COMMUNAUTÉS EUROPÉENNES (1980). *L'enseignement spécial dans la Communauté européenne* . (vol. 11) Bruxelles-Luxembourg: Office des publications officielles des communautés européennes.
- COMMITTEE OF ENQUIRY INTO THE EDUCATION OF HANDICAPPED CHILDREN AND YOUNG PEOPLE (1994). *Special educational needs : Report of the Committee of Enquiry into the Education of Handicapped Children and Young People*. London: Her majesty's stationery office [HMSO] .
- COMPANY, M. (1985). "Auxília. L'escola a Casa". *Cavall Fort*, núm. 541, pàg. 6-7.
- CONCORDET (1996). *La instrucció pública*. (vol. 33) Vic: Eumo Editorial.
- CONCUSTELL, C. (1912). "Enseñanza gratuita. Ruina de la Escuela oficial". *El Magisterio Gerundense*, núm. 195, pàg. 1.
- CONFERENCIA EPISCOPAL ESPAÑOLA.SECRETARIADO NACIONAL DE EDUCACIÓN ESPECIAL (1969). "La rehabilitación laboral de los disminuidos: su situación en el mundo". *Servicio Informativo / Secretariado de Educación Especial, Comisión Episcopal de Enseñanza*, núm. 16, pàg. 1-17.

-
- CONFERENCIA INTERNACIONAL SOBRE EDUCACIÓN ESPECIAL (3.1966.HAUS SONNEMBERG, A.) (1966). "Congresos y conferencias internacionales: 3ª conferencia internacional sobre educación especial". *Notícias de la Fundación Centro de Enseñanza Especial*, núm. 45, pàg. 1-2.
- CONSEJO ESCOLAR DEL ESTADO (1989). *Informe sobre el estado y situación del sistema educativo. Curso 1987/1988*. Madrid: Centro de Publicaciones. Ministerio de Educación y Ciencia.
- COORDINADORA ESTATAL DE MINUSVÁLIDOS FÍSICOS DE ESPAÑA, S. D. C. (1980). "La educación especial y los minusválidos físicos". *Vida escolar*, núm. 205, pàg. 112-113.
- COPELAND, I. C. (1999). "Normalisation: an analysis of aspects of special educational needs". *Educational Studies*, vol. 25 (núm. 1), pàg. 99-111.
- COPELAND, I. C. (2001). "Pragmatism: past examples concerning pupils with learning difficulties". *History of education [on line]*, 30 (núm 1), pàg. 1-12.
- CORNELLA CANALS, J. (1979). "La llar infantil: passat, present i futur". *Revista de Girona*, núm. 89, pàg. 271-273.
- COROMINAS MALET, A. (1991). *Incapacitació-Tutela de persones amb discapacitat*. Barcelona: Fundació Catalana Tutelar de Disminuïts Psíquics / Fundació Catalana Síndrome de Down.
- COROMINES, A. I TARGA, J. (1997). *Moment Actual. Marc legal. Marc Administratiu*. [Document fotocopiado de De les Jornades "L'atenció a la disminució psíquica: Un repte per a l'educació social"]
- CORTADELLAS, X. (2002). "Gumersind Vilagran". *Gavarres.La revista de les Gavarres i Ardenya*, núm.2, pàg. 13-17.
- COSTAL, C. (1917). *Educación Post-escolar [Segunda conferencia del ciclo cultural "Educació Integral" de la Joventut]*. Gerona: Editorial Gerundense. Publicaciones de la "Secció d'Estudis" del Centro Moral Gerundense.

- COSTAL, C. (1927). "La escuela del porvenir". *El Magisterio Gerundense*, any XXI, núm. 919, pàg. 1-6.
- COTS MONER, J. (1998). "Busquem l'infant en les lleis". *Temps d'Educació*, núm. 19, pàg. 71-79.
- CÓRDOBA, J. (1956). "Asistencia medicosocial en un distrito urbano". *Revista Pro Infancia y Juventud*, vol. VI, núm. 48, pàg. 190-191.
- CREXELLS VALLHONRAT, J. (1918). "Eduard Claparède". *Quaderns d'estudi*, any IV, vol. 1, núm. 1, pàg. 1-11.
- CRISTANY, M. (1919). "Observacions sobre l'educació d'una deficient". *Butlletí de l'escola municipal de deficients*, any 1, núm. 3, pàg. 3-11.
- CROLL, P. I MOSES, D. (2000). "Continuity and Change in Special School Provision: some perspectives on local education authority policy-making". *British Educational Research Journal*, vol. 26 (núm. 2), pàg. 177-190.
- CRONE, L. (1972). *Patología del retraso mental*. Barcelona: Editorial Científico-Médica.
- CROUS COLLELL, J. (1994). *Blanes. Cronologia històrica. Segle III a.C. - Segle XX*. Blanes: Ajuntament de Blanes - Diputació de Girona.
- CRUICKSHANK, W. M. (1963). "Las demandas educativas del niño excepcional". *Revista Pro Infancia y Juventud*, vol. XIII, núm. 87, pàg. 50-55.
- CUADERNOS DE PEDAGOGÍA (1978). "La reforma Cervera. Proyectos de ley en marcha". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 39, pàg. 14.
- CUADERNOS DE PEDAGOGÍA (1983). "Ricardo Díez Hochleitner. (Ley General de Educación de 1970)". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 99, pàg. 34-38.
- CUELLO CALÓN, E. (1919). "Los castigos corporales impuestos a los menores". *Butlletí de l'escola municipal de deficients*, any 1, núm. 2, pàg. 3-13.

-
- CUÉLLAR BASSOLS, A. (1991). *La Caritat en el seu 75è aniversari. Entitat Benèfica Particular*. Olot: Alzamora [La Caritat].
- CUOMO, N. (1992). *La integración escolar ¿Dificultades de aprendizaje o dificultades de enseñanza?* Madrid: Visor Dictribuidores, S.A.
- DALLEK, R. (2004). *J.F. Kennedy*. Barcelona: Ediciones Península.
- DALMAU COROMINES, J. (1977). "Adéu-siau, doctor Pascual". *Revista de Girona*, núm. 185, pàg. 173-175.
- DALMAU, J. MA. (1927). "Beethoven". *El Magisterio Gerundense*, any XXI, núm. 911, pàg. 1-4.
- DANÉS TORRAS, J. (2000). *Història d'Olot XXI - L'Economia, l'Ensenyament i la Cultura*. Olot: Edicions Municipals.
- DANÉS TORRAS, J. (2001). *Història d'Olot XXXI - Biografies (Q-Z)*. Olot: Edicions Municipals.
- DANÉS TORRAS, J. (2002). *Història d'Olot XXV - Vida Social*. Olot: Edicions Municipals.
- DE BAECQUE, A. I TOUBIANA, S. (2005). *François Truffaut*. Madrid: Plot Ediciones.
- DE DíEZ VICARIO, J. J. (1909). *Enseñanza municipal de Sordomudos y de Ciegos. Sus Escuelas especiales desde 1.º de Enero de 1904 á fin de Junio de 1909 [Memoria del concejal inspector de las mismas Juan Jesús de Díez Vicario. Leída en el reparto de premios al finalizar el curso de 1908 á 1909]*. Madrid: Imprenta Municipal.
- DE LA TORRE, J. M. (1985). "¿Quiénes son los pedagogos?". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 126, pàg. 55-56.
- DE MAUSE, L. I ALTRES (1991). *Historia de la infancia*. Madrid: Alianza Editorial.

DE MORAGUES, J. (1933). "Estudi dels anormals". *Revista de Psicologia i Pedagogia*, núm. 1. pàg. 77-85.

DE MORAGUES, J. (1933). *La infància anormal*. Barcelona: Llibreria Catalonia.

DE MORAGAS, J. (1945). *El niño anormal*. Barcelona: Ediciones Agora.

DE MORAGUES, J. (1950). 1940-1950. *Instituto de Pedagogía Terapéutica*. Sarrià (Barcelona): Instituto de Pedagogía Terapéutica.

DE MORAGUES, J. (1953). "El problema de los anormales". *Revista Pro Infancia y Juventud*, vol. IV, núm. 25, pàg. 14-15.

DE MORAGUES, J. (1980). *Las oligofrenias*. Barcelona: Editorial Augusta.

DE MORAGUES, J. (1999). *L'infant i la persona*. Vic: Eumo Editorial.

DE PALOL, M. (1972). *Girona i Jo*. Barcelona: Editorial Pòrtic

DE VEGA Y RELEA, J. (1932). *El problema de la selección y protección de los niños superdotados*. Burgos: Hijos de Santiago Rodríguez.

DECROLY, O. (1906). "Revue annuelle des anormaux". *L'Année Psychologique*, Tome XII, pàg. 498-524.

DECROLY, O. I DEGAND, J. (1907). "Expériences de mémoire visuelle verbale et de mémoire des images, chez des enfants normaux et anormaux". *L'Année Psychologique*, Tome XIII, pàg. 122-132.

DECROLY, O. (1916). "Las causas de las irregularidades mentales en los niños". *La Escuela Moderna*, núm. 297, pàg. 273-278.

DECROLY, O. (1916). "Las causas de las irregularidades mentales en los niños". *La Escuela Moderna*, núm. 298, pàg. 332-338.

-
- DECROLY, O. (1916). "Organización de Escuelas e Institutos para los retrasados pedagógicos y médicos [traducción extractada por el profesor Jacobo Orellana]". *La Escuela Moderna*, any XVI (núm 295), pàg. 141-158.
- DECROLY, O. (1925). *Le traitement et l'éducation*. Bruxelles: Maurice Lamertin, Éditeur.
- DECROLY, O. I BOON, G. (1925). *Hacia la escuela renovada. Una primera etapa*. Barcelona: Ediciones de la Lectura.
- DECROLY, O. (1927). "La función de globalización y la enseñanza". *Revista de Pedagogía*, any VI, núm. 67, pàg. 326-331.
- DECROLY, O. (1934). *El niño anormal: estudios pedagógicos y psicológicos*. Madrid: F. Beltrán. [edició original 1908]
- DECROLY, O. (1934). *El niño anormal. Estudios pedagógicos y psicológicos*. Madrid: Imp. Luis Torrent, Edit. Francisco Beltrán.
- DEL AMO, J. M. (1957). "Educación moral y religiosa de los sordomudos". *Revista de Educación*, número extraordinari, pàg. 32-36.
- DEL POZO PARDO, A. (1980). "La educación de deficientes mentales en España los primeros cincuenta años de su desarrollo (1875-1925)". *Revista Española de Pedagogía*, vol. 38, núm 148, pàg. 3-27.
- DEL VALLE LÓPEZ, Á. (1990). *Historia de la educación contemporánea: fundamentación científica y metodológica*. Madrid: Ediciones Nieva.
- DELEGACIÓN PROVINCIAL DE GERONA (1975). *Planificación de las Necesidades educativas de la Provincia (III Plan de Desarrollo)*. Girona: Ministerio de Educación y Ciencia, delegación Provincial.
- DELGADO CRIADO, B. (1987). "Tendencias pedagógicas contemporáneas" dins A.SANVISENS I MARFULL (ED), *Introducción a la pedagogía* (2ona. edició.), pàg. 171-198. Barcelona: Barcanova.

- DELGADO CRIADO, B. (2000). *Historia de la infancia*. (2ona. edició) Barcelona: Editorial Ariel.
- DELIGNY, F. (1970). *Los vagabundos eficaces*. Barcelona: Editorial Estela.
- DEMOOR, J. I DANIEL, D. (1901). "Les enfants anormaux a Bruxelles". *L'Année Psychologique*, VII, pàg. 296-313.
- DEMOOR, J. I DECROLY, O. (1904). "Revue de pédagogie des anormaux". *L'Année Psychologique*, Tome X, pàg. 317-327.
- DEMOOR, J. (1918). *Los niños anormales y su tratamiento educativo en la casa y en la escuela [Traducción directa del alemán por María del Pilar Oñate, maestra pensionada para ampliar estudios en el Extranjero]*. Madrid: Francisco Beltrán, Librería española y extranjera.
- DEMOOR, J. I JONCKHEERE, T. (1929). *La ciencia de la educación*. Madrid: Imprenta de la Ciudad Lineal.
- DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT (1986). *Situació i perspectiva de l'ensenyament a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament.
- DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT (1995). *Legislació d'ensenyament de Catalunya*. (vols. 6) Barcelona: Departament d'Ensenyament.
- DEPARTAMENT DE BENESTAR SOCIAL (1992). *10 anys de la Llei d'integració social dels minusvàlids (LISMI) a Catalunya: present i futur. Informes tècnics sobre l'aplicació de la LISMI a Catalunya*. (1a. ed.) Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Benestar Social.
- DEPARTAMENT DE BENESTAR SOCIAL (1993). *10 anys de la Llei d'integració social dels minusvàlids (LISMI) a Catalunya: present i futur. Aportacions de les entitats, documents i recomanacions*. (1a. ed.) Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Benestar Social.

DEPARTAMENT DE SANITAT (1987). *La disminució a Catalunya: Una aproximació al seu coneixement*. Barcelona: Departament de Sanitat i seguretat social de la Generalitat de Catalunya.

DEPARTAMENTO TÉCNICO DEL I.N.E.E. (1980). "El currículum de la educación especial". *Vida escolar*, núm. 205, pàg. 59-62.

DESCOEUDRES, A. (1920). *La educación de los niños anormales. Observaciones psicológicas e indicaciones practicas seguidas de un resumen de los tests de Binet y Simon*. Barcelona: Tip. Artística, Francisco Beltrán editor.

DESCOEUDRES, A. (1932). *L'Éducation des Enfants Arriérés*. Neuchatel: Éditions Delachaux & Niestlé.

DIAZ DE RUEDA I RICARDO (1850). *La escuela de instrucción primaria ó(sic) coleccion de todas las materias que comprende la primera enseñanza conforme al plan vigente*. (7ena. edició) Valladolid: Imprenta de Cuesta y Compañía.

DIRECCIÓ (1918). "Als lectors, per la Direcció". *La Paraula. Butlletí de l'escola municipal de sords-Muts*, any 1, núm. 1, pàg. 1-4.

DIRECCIÓN GENERAL DE PRIMERA ENSEÑANZA (1923). "Estadística Escolar". *El Magisterio Gerundense*, núm. 731, pàg. 4-6.

DIRECTOR DE MINUSVAL (L.P.DE L.) (1974). "Blanco Argüelles, pionero de la rehabilitación en España". *Minusval [Revista del Servicio Social de Minusválidos. Instituto Nacional de Servicios Sociales]*, núm. 8, pàg. 4-6.

DÍAZ ARNAL, I. (1957). "La formación de educadores de niños inadaptados en Francia". *Revista de Educación*, núm. 71, pàg. 72-76.

DÍAZ ARNAL, I. (1958). "El educador especializado. Su formación deontológica y moral". *Revista de Educación*, núm. 76, pàg. 33-39.

DÍAZ ARNAL, I. (1958). "Criterios respecto a la formación del educador especializado". *Revista de Educación*, núm. 81, pàg. 1-4.

- DÍAZ ARNAL, I. (1958). "La formación y educación especiales en el extranjero. Organización del Instituto de Psicopedagogía médico-social de Montpellier". *Revista de Educación*, núm. 84, pàg. 12-14; 16-20.
- DÍAZ ARNAL, I. (1958). "Realizaciones entorno a la Formación especializada". *Revista de Educación*, vol. XXXI, núm. 88, pàg. 33-39.
- DÍAZ ARNAL, I. (1959). "IV Congreso de la Asociación Internacional de Educadores de jóvenes inadaptados". *Revista de Educación*, vol. XXXI, núm. 89, pàg. 59-61.
- DÍAZ ARNAL, I. (1959). "Conferencia Internacional de Expertos sobre selección del educador especial". *Revista de Educación*, vol. XXXV, núm. 99, pàg. 11-16.
- DÍAZ ARNAL, I. (1963). "Características y dificultades del aprendizaje de deficientes mentales. Lectura-Escritura-Cálculo". *Revista Española de Pedagogía*, núm. 21(82-83), pàg. 33-53.
- DÍAZ ARNAL, I. (1964). "El movimiento asociativo familiar y la educación de deficientes". *Revista de Educación*, núm. 163, pàg. 58-64.
- DÍAZ ARNAL, I. (1964). "En torno a la Pedagogía terapéutica". *Revista de Educación*, núm. 167, pàg. 105-108.
- DÍAZ ARNAL, I. (1965). *La educación en el hogar de los niños inadaptados*. Madrid: Ediciones Rialp.
- DÍAZ ARNAL, I. (1966). "Los cursos de formación en pedagogía terapéutica". *Revista de Educación*, núm. 183, pàg. 1-6.
- DÍAZ ARNAL, I. (1970). "La educación especial en la nueva Ley de Educación". *Revista española de subnormalidad, invalidez y epilepsia*, I-1 (enero-marzo), pàg. 89-105.
- DÍAZ RECASÉNS, J., RAMOS, C., AYUSO, C., I BENÍTEZ, J. (1988). "El manejo prenatal de las enfermedades congénitas". *Información Terapéutica de la Seguridad Social*, vol 12, núm. 7.

-
- DÍEZ, M., CERQUELLA, C., I GÓMEZ-JARABO, G. (1998). "La reforma psiquiátrica en España (Comunidad Autónoma de Madrid)". *Cuadernos de Realidades Sociales [Instituto de Sociología aplicada de Madrid]*, núm. 51/52, pàg. 193-211.
- DOMÈNECH DOMÈNECH, S. (2003). "L'assessorament psicopedagògic: una visió històrica. Els EAP". *Revista catalana de pedagogia*, núm. 2, pàg. 369-384.
- DOMÈNECH FRANCESCH, J. (1995). "Aproximació a la renovació pedagògica". *Temps d'Educació*, núm. 14, pàg. 175-184.
- DOMÈNECH MONER, J. (1991). *L'Ensenyament a Lloret de Mar (1599-1936)*. Lloret de Mar: Arts Gràfiques Cantalozella, S.A.
- DOMÈNECH, A. (1990). "La transició democràtica a Girona. Els mestres". *Revista de Girona*, núm. 142, pàg. 56-57.
- DOMÍNGUEZ, F. (1981). "Visita a Torremar". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, núm. 4 i 5, pàg. 10.
- DORADO, P. (1905). "Educación correccional". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, any XXIX, núm. 546, pàg. 257-264.
- DORN, S., FUCHS, D., FUCHS, I LYNN S. (1996). "A Historical Perspective on Special Education Reform". *Theory into Practice*, vol. 35, núm. 1, pàg. 12-19.
- DÖRNER, K. (1974). *Ciudadanos y Locos. Historia social de la psiquiatria*. Madrid: Taurus Ediciones.
- DR.ARRUGA (1920). "La protecció dels cecs a Barcelona". *Butlletí de l'escola municipal de cecs*, any 3, núm. 1, pàg. 3-7.
- DRAKE, R. F. (1996). "Charities, Authority and Disabled People: a qualitative study". *Disability & Society*, vol. 11, núm. 1, pàg. 5-23.

- DUBREUCQ-CHOPRIX, F. I FORTUNY, M. (1988). "Ovide Decroly. La escuela Decroly de Bruselas". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 163, pàg. 13-18.
- DUBREUCQ, F. (2000). "Jean-Ovide Decroly (1871-1932)". *Bulletin de Psychologie*, Tome 53 (5), núm. 449, pàg. 643-652.
- DUCH DESPUIG, J. I FERRER MARTÍNEZ, MA. L. (1992). "Integració de nens amb síndrome de Down a les comarques Gironines". *Astrid21*, núm. 4-5, pàg. 6-7.
- DURAN, L. (1998). "Cent anys de la primera escola catalana". *BIEC. Butlletí informatiu de l'Ensenyament a Catalunya*, núm. 12, pàg. 20-21.
- E.G.I H. (1919). "Salvador Genís. Dades biogràfiques". *Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, any III, núm. 4, pàg. 89-93.
- ECHETA SARRIONANDÍA, G. I SANDOVAL MENA, M. (2002). "Educación inclusiva o educación sin exclusiones". *Revista de Educación*, núm. 327, pàg. 31-48.
- EDITORIAL (1973). "La educación especial". *Proas [Promoción y asistencia a Sordos]*, núm. 0, pàg. 5.
- EGEA GARCÍA, C. I SARABIA SÁNCHEZ, A. (2001). *Experiencias de aplicación en España de la clasificación internacional de deficiencias, discapacidades y minusvalías*. (vol. Documentos 58/2001) Madrid: Real Patronato de prevención y de atención a personas con minusvalía.
- EGEA GARCÍA, C. I SARABIA SÁNCHEZ, A. (2001). "Clasificaciones de la OMS sobre discapacidad". *Boletín del Real Patronato sobre discapacidad*, n. 50. pàg. 15-30.
- EGIDO GÁLVEZ, I. I HERNÁNDEZ BLASI, C. (1993). "El sistema educativo". *Cuadernos de Pedagogía*, pàg. 210, pàg. 10-17.
- EGIDO GÁLVEZ, I. (2000). "Las instituciones de educación primaria y secundaria" dins M.E.CARREÑO, C. COLMENAR, I. EGIDO, I F. SANZ (Ed), *Teorías e instituciones contemporáneas de educación* (pàg. 217-250). Madrid: Editorial Síntesis.

EICHHOLZ, A. (1902). "El congreso de educación de los niños mentalmente débiles". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, núm. 506, pàg. 136-140.

ELEIZEGUI, J. D. (1931). *Las rebeldías de la infancia escolar*. Madrid: Ediciones Ulises.

ELIADE, B. (1975). *La escuela abierta. Libro-acción para una educación popular y permanente*. Barcelona: Editorial Fontanella.

EQUIP D'ASSESSORAMENT I ORIENTACIÓ PSICOPEDAGÒGICA DE LA SELVA, SERVEI D'ATENCIÓ PRECOÇ DE BLANES, I ASSOCIACIÓ GIRONINA D'ESPINA BÍFIDA I HIDROCEFÀLIA (1990). *Integració a l'escola : informació per a pares / Equip d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica de la Selva, Servei d'Atenció Precoç de Blanes*. Girona: Associació Gironina d'Espina Bífida i Hidrocefàlia.

EQUIP DEL SERVEI DE SEGUIMENT EN L'ETAPA ESCOLAR DE LA FCSD (1993). "Síndrome de Down". *Perspectiva Escolar*, núm. 175, pàg. 30-35.

EQUIP VIL·LA JOANA (2000). "La institució Vil·la Joana". *Perspectiva Escolar*, núm. 244, pàg. 22-29.

EQUIPO DE ESTUDIOS (1975). "Panorámica de la educación desde la Guerra Civil. Período de 1936 a 1950". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 9, pàg. 26-30.

EQUIPO DE ESTUDIOS (1975). "Panorámica de la educación desde la Guerra Civil. Período de 1950 a 1970". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 9, pàg. 31-35.

EQUIPO DE ESTUDIOS (1975). "Panorámica de la educación desde la Guerra Civil. Período de 1970 a 1975". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 9, pàg. 36-40.

EQUIPO PSICOPEDAGÓGICO MUNICIPAL (1983). "Esplugues: el Equipo Municipal y la Renovación Pedagógica". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 108, pàg. 8-9.

EQUIPO SOCIO-PEDAGÓGICO MUNICIPAL (1983). "Cornellà: un enfoque comunitario". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 108, pàg. 10-11.

ERESTA PLACÍN, M. J. I VALLEJO SALINAS, A. (1986). *Integración en la escuela. Una niña invidente en el Centro Montserrat*. Madrid: Editorial Popular.

ERICKSON, M. J. (1965). *Como es el niño retardado y como enseñarle*. Buenos Aires: Editorial Paidós.

ESCAMILLA, A. I LAGARES, A. R. (2006). *La LOE: Perspectiva pedagógica e histórica. Glosario de términos esenciales*. Barcelona: Editorial Graó.

ESCARDÓ ANAYA, V. (1961). "El niño que es retardado mental". *La infancia anormal*, III època, any VII, núm 56, pàg. 154-166.

ESCOLA MUNICIPAL DE DEFICIENTS (1919). "Biografia médico-pedagógica dels deficients d'aquesta escola". *Butlletí de l'escola municipal de deficients*, any 2, núm 2, pàg. 15-27.

ESCOLANO BENITO, A. (2002). *La educación en la España contemporánea. Políticas educativas, escolarización y culturas pedagógicas*. Madrid: Editorial Biblioteca Nueva.

ESCRIBANO Y HERNÁNDEZ, G. (1897). *Elementos de Pedagogia*. Madrid: Est. Tipog. de Agustín Avrial.

ESCUELA-SANATORIO PARA NIÑOS Y NIÑAS MENTALMENTE DEFICIENTES (1913). *Escuela Sanatorio para niños y niñas mentalmente deficientes*. Madrid: Imprenta de los Suc. de Hernando.

ESCUELA <MATER DEI> PARA NIÑOS SUBNORMALES DE SARRIÀ DE DALT (1967). *Memoria del curso escolar 1966-1967*. Sarrià de Dalt: Imprenta Masó.

ESCUELA DE CIEGOS (1854). *Reglamento para el régimen interior de la Escuela de Ciegos de Barcelona*. Barcelona: Imprenta de Ramírez Escudillers.

ESCUELA DE CIEGOS Y DE SORDO-MUDOS (1877). *Reglamento de la Escuela de Ciegos y de Sordo-Mudos de Barcelona, sostenida por el Excmo. Ayuntamiento*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de N. Ramírez y Compañía.

-
- ESCUELA ESPECIALIZADA <MATER DEI> DE SARRIÀ DE DALT (1968). *Memoria de las actividades desarrolladas durante el curso escolar 1967-68*. Sarrià de Dalt: Imprenta Masó.
- ESPELT, R. (2001). *Jonás cumplió los 25. La educación formal en el cine de ficción 1975-2000*. Barcelona: Laertes, S.A. de ediciones.
- ESPINOSA FERRANDIZ, J. (1954). "Higiene Social de la Edad Escolar". *La infancia anormal*, any III, núm. 17, pàg. 5-7.
- ESSOMBA, M. À. (2005). *L'atenció a la diversitat a Catalunya. Debat en el sistema educatiu*. Vic: Eumo editorial.
- ESTADES RODRIGUEZ, D. (1954). *Libro I de la Ley de construcciones escolares de 22 de diciembre de 1953. Guia, desarrollo y aplicación de la Ley de construcciones escolares y legislación de indemnizaciones por casa-vivienda*. Burgos: Hijos de S. Rodriguez.
- ESTEBAN MATEO, L. (1978). *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza. Nómina Bibliográfica (1877-1936)* . (vol. VII) Valencia: Universitat de Valencia.
- ESTEBAN, J. D. (2000). *Las constituciones de España*. (2ona. ed.) Madrid: Boletín Oficial del Estado. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.
- ESTRADA, M. T. (1816). *Oracion inaugural que en la abertura de la academia de sordo-mudos establecida en la casa consistorial de esta ciudad*. Barcelona: En la Oficina de Juan Francisco Piferrer.
- FALISE, G. I FALISE, M. F. (1963). *Nuestros hijos subdotados*. Barcelona: Ed. Estala.
- FEATHERSTONE, W. B. (1964). *Como enseñar al escolar y al estudiante lentos*. Buenos Aires: Editorial Paidós.
- FEDERACIÓ CATALANA PRO PERSONES AMB DISMINUCIÓ PSÍQUICA (APPS) (1994). *Els centres d'educació especial de Catalunya. Una proposta de planificació*. Barcelona: APPS.

FEITO ALONSO, R. (2002). *Una educación de calidad para todos. Reforma y contrarreforma educativas en la España actual*. Madrid: Siglo XXI de España Editores.

FERNANDEZ CARO, A. (1891). *Causas de la ceguera y modo de evitarlas [Conferencia pronunciada en la Sociedad Española de Higiene]*. Madrid: Sociedad Española de Higiene.

FERNANDEZ VILLABRILLE, F. (1862). *Estado actual y organización de la enseñanza de Sordo-Mudos y de Ciegos. Memoria dirigida al Excmo. señor Ministro de Fomento*. Madrid: Imprenta del Colegio de Sordo-Mudos y de Ciegos.

FERNÁNDEZ CANTOS, J. L. I CARRASCO, J. G. (1971). *Ley general de educación. Espíritu y realidad de la reforma educativa española*. Salamanca: Ediciones Sígueme.

FERNÁNDEZ DE CASTRO, I. (1980). "La vieja Ley de Educación". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 62, pàg. 37-40.

FERNÁNDEZ FERNÁNDEZ, S. (1999). *Pautas metodológicas de intervención educativa especializada*. Oviedo: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Oviedo.

FERNÁNDEZ PÉREZ, M. (2000). "Divuit anys de la Llei d'Integració social dels minusvàlids (LISMI)". *Perspectiva Escolar*, núm. 244, pàg. 2-7.

FERNÁNDEZ SORIA, J. M. (1998). *Educación, socialización y legitimación política (España 1931-1970)*. València: Ed. Tirant lo Blanch.

FERNÁNDEZ SORIA, J. M. I MAYORDOMO PÉREZ, A. (1984). "Perspectiva historica de la proteccion a la infancia en Epaña". *Historia de la educación.Revista interuniversitaria*, núm. 3, pàg. 191-213.

FERNÁNDEZ VIADER, M. D. P. (1988). "Pere Barnils (1.882-1.933): La fonética aplicada a la educación de sordos". *Revista interuniversitaria de formación del profesorado*, núm. 1, pàg. 59-76.

-
- FERNÁNDEZ, L. (1958). "La obra de la Iglesia en la enseñanza media". *Razón y Fe*, núm. 724 (T. 157), pàg. 525-530.
- FERRANDEZ, A. I SARRAMONA, J. (1976). *La educación. Constantes y problemática actual*. Barcelona: Ediciones CEAC.
- FERRER CELMA, F. (2000). "La Inspecció Educativa, breu perspectiva històrico-crítica". *Revista del Fòrum Europeu d'Aministradors de l'Educació a Catalunya*, núm. 19, pàg. 5-8.
- FERRER GUÀRDIA, F. (1990). *L'escola Moderna*. (vol. 22) Vic: Eumo Editorial.
- FERRER, A. (2003). *25 años dando Voces*. Madrid: Feaps.
- FERRER, F. (1990). *Educación Comparada. Fundamentos teóricos, metodología y modelos*. Barcelona: PPU.
- FERRERI, G. (1910). *Los jardines de la infancia para sordomudos*. Barcelona: Imprenta de Pedro Ortega. [Versión española por D. Emilio Tortosa Orero].
- FERRERI, J. (1909). *Normas elementales para la educación de los sordomudos dedicadas á los alumnos y alumnas de las Escuelas Normales de Italia y á las Directoras y Maestras de los Jardines de la Infancia*. Barcelona: Imprenta de Pedro Ortega. [Manual traducido del italiano, de la cuarta edición del año 1907 por D. Emilio Tortosa Orero].
- FERRIÈRE, A. (1950). *El ABC de la Educación y las casas de niños abandonados*. Buenos Aires: Editorial Kapelusz.
- FIERRO, A. (1979). "Análisis de una marginación". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 55/56, pàg. 18-22.
- FLÓREZ, J. (1999). "Reflexiones sobre la integración escolar de las personas con discapacidad en España". *Boletín del Real Patronato de Prevención y de Atención a Personas con Minusvalía*, núm. 43, pàg. 9-20.

FOLCH CAMARASA, L. (1965). "El pronóstico de los deficientes psíquicos". *Revista Española de Pedagogía*, vol. XXIII, núm. 91-92, pàg. 418.

FOLCH CAMARASA, L. (1965). "Salud mental del escolar". *Revista Española de Pedagogía*, vol. XXIII, núm. 91-92, pàg. 417.

FOLCH CAMARASA, L. (1983). "Notes per a una història de la psiquiatria infantil Catalana". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, any III. núm. 12-13, pàg. 70-77 [originalment presentat dins el I Congrés Internacional d'història de la medicina catalana, Barcelona-Montpellier 1-7 juny 1970].

FOLCH CAMARASA, L. (1983). "Psicopedagogía del niño de 4 a 11 años". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, any III, núm. 12-13, pàg. 29-37 [ponència presentada dins la XI Asamblea Nacional de las Hermandades Médico-Farmacéuticas de San Cosme y San Damián, Barcelona octubre de 1961].

FOLCH CAMARASA, L. I BASSOLS PARÉS, R. (1983). "La motivación de la primera consulta en psiquiatria infantil". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, any III, núm. 12-13, pàg. 17-24 [Comunicació presentada originalment al VIII Congreso Nacional de pediatria, pels Drs. Lluís Folch Camarasa i Ramón Bassols Parés, Barcelona, octubre de 1952].

FOLCH CAMARASA, L. (1983). "La higiene mental en la infancia". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, any III, núm. 12-13, pàg. 13-15 [publicat originalment a Acta Médica Hispánica, Any II:12 (1944)].

FOLCH CAMARASA, L. (1983). "Mongolismo y convulsiones". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, any III, núm. 12-13, pàg. 25-27 [presentat originalment a la Revista Española de Otoneurooftalmología y Neurocirugía, núm. 73, 1954].

FOLCH CAMARASA, L. (1983). "Al Dr. Lluís Folch i Torres, el meu pare". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, any III. núm. 12-13, pàg. 78-79.

FOLCH CAMARASA, L. (1983). "Jeronimo de Moragas. Paidopsiquiatra y educador". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, any III. núm. 12-13, pàg. 60-69 [originalment dins la sessió necrològica del Prof. Jeroni de Moragas Gallisa per la Societat Catalana de Pediatria, a Barcelona a setembre de 1965 pels Dr. P Calafell, Dr. L. Folch i Camarasa i Sr. Juan Teixidó].

-
- FOLCH SOLER, L. (2004). *Transtorns de conducta i de personalitat. Una psicopatologia per a educadors*. Barcelona: Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona.
- FOLCH SOLER, O. (1982). "Enquesta sobre l'opinió i els coneixements de la subnormalitat mental". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, núm. 10, pàg. 30-39.
- FOLCH SOLER, O. (1983). "D'ahir i d'avui". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, any III, núm. 14, pàg. 54-55.
- FOLCH SOLER, O. (1984). "Dades per a una estratègia favorable a la integració social del deficient mental (DM)". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, any IV, núm. 16-17, pàg. 46-60.
- FOLCH, L. (1922). "Els falsos deficients". *Infantia Nostra*, any 1, núm. 2, pàg. 35-38.
- FOLCH, L. (1922). "La rehabilitació dels infants perversos per l'educació de l'atenció voluntària". *Infantia Nostra*, any 1, núm. 8, pàg. 225-228.
- FONSSAGRIVES, J. (1907). *La educación de la Pureza*. Madrid: Librería de los Suc. de Hernando.
- FONT ROURA, J. (1999). "Los centros de educación especial. Realidad y perspectivas". *Aula de Innovación Educativa*, núm 83-84, pàg. 15-18.
- FONTANALS JAUMÀ, R. (1993). "El archivo del hospital general de la santa creu de Barcelona". *Tabula.Revista de Archivos de Castilla y León*, núm. 2, pàg. 123-139.
- FONTQUERNI, E. I RIBALTA, M. (1982). *L'ensenyament a Catalunya durant la guerra civil. El CENU*. Barcelona: Editorial Barcanova.
- FORNELLS, J. M. (1919). "Observaciones sobre la enseñanza en la Escuela de Deficientes durante los años pasados". *Butlletí de l'escola municipal de deficients*, any 1, núm 1, pàg. 11-20.

- FORNELLS, J. M. (1919). "De la espontaneidad psíquica en la educación de los deficientes". *Butlletí de l'escola municipal de deficients*, any 1, núm 3, pàg. 12-16.
- FORNELLS, J. M. (1920). "Correcció de la pronunciació en el deficient mental". *Butlletí de l'escola municipal de deficients*, any 2, núm 1, pàg. 3-9.
- FORNS SERRALLONGA, M. D. (1992). "Marco legal y criterios de escolarización de alumnos con necesidades específicas en Cataluña". *Revista de Educación Especial*, núm. 10, pàg. 9-15.
- FOUCAULT, M. (1997). *Historia de la locura en la época clásica*. (4arta. Reimpressió), vol. 2. Madrid: Ed. Fondo Cultura. [2 volums]
- FOURGON, F. (1957). "La educación preescolar del niño sordo". *Revista de Educación*, número extraordinari, pàg. 18-22.
- FRANCH BATLLE, N. (1989). "Aproximación a la psicomotricidad relacional. Breve recorrido histórico". *Revista de Educación Especial*, núm 4, pàg. 45-53.
- FRANGANILLO MONGE, M. (1915). *Lecturas cívicas comentadas*. Girona: Dalmau Carles, Plá & Comp.^a.
- FRANKLIN, B. M. C., ÁLVAREZ-URIA, F., FINE, J. R., SHERMAN HEYL, B., KIVINEN, O., KIVIRAUMA, J. ET AL. (1996). *Interpretación de la discapacidad*. Barcelona: Ed. Pomares.
- FRASER, R. (1990). "La formación de un entrevistador". *Historia y fuente oral*, núm. 3, pàg. 129-150.
- FRESNO RICO, D. (1963). *La educación del niño sordomudo*. Madrid: Hermandad de Inspectores de Enseñanza Primaria.
- FREUD, A. (1990). *Psicoanàlisi per a pedagogs*. Vic: Eumo Editorial.

-
- FRICKX, J. (1934). *Etude sur l'Organisation de l'Enseignement spécial à Bruxelles*. Bruxelles: Maurice Lamertin, Éditeur.
- FRIGOLA ARPA, J. (2000). *Record d'una obra de Joan Carreras Dagas*. La Bisbal d'Empordà, XXXVIII Aplec de la Sardana, 2000.
- FULL PARROQUIAL DE LA DIÒCESI DE GIRONA (1997). "Germanes Hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús. 50 anys de presència hospitalària a Caldes de Malavella". *Full parroquial de la Diòcesi de Girona*, núm. 3652, pàg. 3.
- FULLAT, O. (1989). "Pallach: una pedagogia agònica". *Butlletí de la Societat Catalana de Pedagogia*, núm. 1, pàg. 51-53.
- FULLAT, O. I MARQUÈS SUREDA, S. (2002). *Josep Pallach pedagog*. Girona: CCG Edicions.
- FUSTÉ, X. (1995). "Els pares i la renovació pedagògica". *Temps d'Educació*, núm. 14, pàg. 211-214.
- GABINETE DE ASUNTOS GENERALES, S. G. T. (1975). *España. El desarrollo de la educación en 1973-74 y 1974-75. Informe a la 35 Reunión de la Conferencia Internacional de la Educación*. Madrid: Servicio de Publicaciones-Secretaría General Técnica del Ministerio de Educación y Ciencia.
- GALCERÁN GRANÉS, A. (1889). *Ensayo de clasificación Anatómico-Patológico de las Vesánias. Memoria leída en el congreso internacional de ciencias médicas de Barcelona 1888*. Barcelona: Imprenta de J. Balmas Planas.
- GALINO, M. A. (1948). "Los niños difíciles". *Revista Española de Pedagogía*, núm. 22, pàg. 133-156.
- GALÍ, A. (1931). "Problemes de Pedagogia Funcional". *Butlletí dels Mestres*, any III, núm. 54, pàg. 146-148.

GALÍ, A. (1979-1986). *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya. 1900-1936*. Col·lecció Completa. Barcelona: Fundació Alexandre Galí.

GARANTO ALÓS, J. (1984). "Las clasificaciones psicopatológicas e la infancia y la adolescencia". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, any IV, núm. 15, pàg. 23-46.

GARAU AUNÓS, M. (1958). "Un centro para niñas superdotadas". *Revista Pro Infancia y Juventud*, vol. VIII, núm. 59, pàg. 141-148.

GARCIA BALDA, J. M. (2001). *Col·laboració entre CEE, CEIP i IES. La cooperació intercentres com a estratègia organitzativa per a millorar l'atenció als alumnes amb necessitats educatives especials escolaritzats a l'aula ordinària: el centre d'educació especial com a centre de referència d'atenció a la diversitat*. [Llicència d'estudis. Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya (D.O.G.C. núm. 3163 de 19/06/2000)].

GARCIA BALDA, J. M. (2003). "L'atenció educativa als nens i nenes amb deficiències: l'educació institucionalitzada en centres d'educació especial a les comarques de Girona" dins A.A.V.V. (ED), *La renovació pedagògica. Comunicacions de les XVI Jornades d'Història de l'Educació dels Països Catalans* (pàg. 195-209). Girona: CCG Edicions.

GARCIA BALDA, J.M. (2005). "Escoles per a deficients" dins MARQUÈS, S., FEU, J., I PUJOL, D. , *L'Escola*. (pàg. 74-75). (Quaderns de la Revista de Girona ed.) (vol. 120) Girona: Diputació de Girona/Caixa de Girona.

GARCIA CARBALLEDA, J. A. (1969). "Organización de la educación especial a nivel provincial". *Bordon*, vol. XXI, núm. 164-165, pàg. 413-416.

GARCIA YAGÜE, J. (1957). "Sentido y utilidad de los psicólogos escolares". *Revista de Educación*, núm. 65, pàg. 68-73.

GARCÍA ECHEGOYEN DE LORENZO, E. (1961). "El maestro del niño con retardo mental". *La infancia anormal*, III època, Any VII, núm. 52, pàg. 49-55.

-
- GARCÍA HOZ, V. (1958). "Panorama de la educación especial". *Bordon*, vol X, núm 77, pàg. 287-304.
- GARCÍA HOZ, V. (1961). "La inadaptación de los estudiantes de Bachillerato". *Revista Española de Pedagogía*, núm. 73, pàg. 19-39.
- GARCÍA HOZ, V. (1963). "Las necesidades de la infancia en España". *Bordon*, núm. 113-114, pàg. 9-27.
- GARCÍA PASTOR, C. I GARCÍA JIMÉNEZ, E. (1986). *Papel de la administración española en la educación de los niños deficientes*. Sevilla: Publicaciones de la Universidad de Sevilla.
- GARCÍA PASTOR, C. I ORCASITAS GARCÍA, J. R. (1987). "Situación de la Educación Especial en España". *Revista de Educación Especial*, núm. 0, pàg. 5-18.
- GARCÍA PASTOR, C. (1987). *La Deficiencia mental como problema educativo : estudio sobre sus orígenes*. (vols. 97 (Filosof /Letras)) Sevilla: Universidad de Sevilla.
- GARCÍA PASTOR, C. (1998). *Una escuela común para niños diferentes: la integración escolar*. (3a. edició revisada) Barcelona: EUB.
- GARCÍA VILLARREAL, M. I., GONZÁLEZ JIMÉNEZ, A. J., ROMERO PÉREZ, E. M., I ARROYO GONZÁLEZ, R. C. (1997). "Real Decreto 696/1995 de 28 de abril y su desarrollo legislativo en el M.E.C.: el proceso de intervención didáctica para la atención a las necesidades educativas especiales" dins M.LORENZO DELGADO, F. SALVADOR MATA, I J. A. ORTEGA CARRILLO (ED), *Organización y dirección de instituciones educativas. Perspectivas actuales* (pàg. 537-546). Granada: Actas de las I jornadas andaluzas sobre organización y dirección de centros educativos, Grupo Editorial Universitario y Asociación para el Desarrollo de la Comunidad Educativa.
- GARRIDO LESTACHE, J. (1941). "Niños sanos y enfermos. Recuperación en la escuela". *Revista Nacional de Educación*, núm. 5, pàg. 57-62.

GARTNER, A. I LIPSKY, D. K. (2002). "Educación inclusiva en los Estados Unidos". *Revista de Educación*, núm. 327, pàg. 107-121.

GAUTIE, M. (1957). "La educación auditiva". *Revista de Educación*, número extraordinari, pàg. 44-48.

GAY DE MONTELLÀ, R. (1955). *Girona a les darreries del segle XIX*. Barcelona: Imp. Clarasó. [Conferència donada als socis de la «Germandat de Sant Narcís», el dia 24 de febrer del 1955, en els salons de la Caixa de Jubilacions de Barcelona]

GAY, J. V. (?). "L'amor converteix en realitat el que fins aleshores era un somni". *Suplement Diari de Girona: "Diari d'un Segle"*, núm 76, pàg. 8-12.

GAYARRE DE GIL, C. (1965). "La psicoterapia de grupo con retrasados mentales". *Revista Española de Pedagogía*, vol. XXIII, núm 91-92, pàg. 423-432.

GAYARRE DE GIL, C. (1969). "La colaboración familiar en la educación especial". *Revista Española de Pedagogía*, vol. XXI, núm 164-165, pàg. 365-372.

GAYARRE DE GIL, C. (1969). "La adaptación del retrasado mental a los transportes públicos". *Revista Española de Pedagogía*, vol. XXI, núm 164-165, pàg. 353-363.

GAYARRE DE GIL, C. I TRIGUEROS, P. (1973). "Los métodos activos en la enseñanza especial". *Revista Española de Pedagogía*, vol. 31, núm 121, pàg. 35-44.

GEBRING, U. I GEBRING M.A., P. (1991). "Tres generaciones en cuestión(es). Experiencia metodológica con entrevistas de Tres generaciones". *Historia y fuente oral*, núm. 6, pàg. 157-164.

GENERALITAT DE CATALUNYA (1993). "Les associacions de Catalunya. Període 1965-1992". *Justidata*, núm 3, pàg. 1-8.

GENERALITAT DE CATALUNYA (1995). "Evolució de les fundacions a Catalunya". *Justidata*, núm 11, pàg. 1-12.

-
- GENÍS I BECH, S. (1907). "La ensenyansa dels sorts-muts a Catalunya". *El Clamor del Magisterio*, núm. 43, pàg. 408-409.
- GENÍS I BECH, S. (1916). "Escoles de sord-muts catalans". *La Nació*, núm. 62, pàg. 3.
- GENÍS I BECH, S. (1917). "Los derechos del sordomudo. Una carta". *El Clamor del Magisterio*, núm. 6, pàg. 46-48.
- GENÍS I BECH, S. (1917). "L'articulació fònica dels sord-muts catalans". *El Clamor del Magisterio*, núm. 10, pàg. 83-84.
- GENÍS I BECH, S. (1918). "La ensenyansa dels sorts-muts a Catalunya". *La Veu de Catalunya*, núm. 7008, pàg. 8-9.
- GENÍS I BECH, S. (2000). *En defensa de l'ensenyament en català. Articles pedagògics i altres escrits*. (1a. ed.) Barcelona: Curial Edicions Catalanes, Fundació Pere Coromines.
- GEORGE, J. (2004). "De l'instruction obligatoire à l'intégration". *Les cahiers pédagogiques*, núm. 428, pàg. 11.
- GIFREU, M. (2003). "Jaume Campistol, continuador d'una nissaga dedicada als nens". *Revista de Palafrugell*, núm. 120, pàg. 14-15.
- GIL DE ZARATE, A. (1855). *De la Instrucción pública en España*. Madrid: Imprenta del Colegio de Sordo-Mudos.
- GIL TORT, R. M. (2004). *L'assistència sanitària*. (Quaderns de la Revista de Girona ed.) (vol. 112) Girona: Diputació de Girona/Caixa de Girona.
- GIL, R. M. I BOADAS, J. (1987). *El psiquiàtric de Salt. Cent anys d'història*. Girona: Diputació de Girona.
- GIL, R. M. (2004). "El parc hospitalari Martí Julià. Un equipament del segle XXI". *Revista de Girona*, núm. 223, pàg. 36-47.

GIMENO SACRISTÁN, J. (2000). *La educación obligatoria: su sentido educativo y social.* (vol. Col·lecció Razones y propuestas educativas (vol. 1)) Madrid: Ediciones Morata.

GINER, F. (1900). "La Pedagogía Correccional o Patológica". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, núm. 485, pàg. 225-232.

GINER, F. (1900). "La Pedagogía Correccional o Patológica". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, núm. 487, pàg. 289-293.

GINÉ GINÉ, C. (1995). "Entrevista con César Coll sobre el nuevo Real Decreto de Educación Especial". *Aula de Innovación Educativa*, núm. 45, pàg. 41-44.

GINÉ GINÉ, C. (2000). "Discapacitat i educació a Catalunya: crònica d'una transformació". *Aloma [Revista de Psicologia i Ciències de l'Educació]*, núm. 6, pàg. 109-125.

GISBERT ESTELLER, A. (1931). "Importància del coneixement del nen". *El Magisterio Gerundense*, any XXV, núm. 1108, pàg. 2-3.

GISBERT, J. I ALTRES (1980). *Educación especial.*. Madrid: Cincel.

GISPERT, A. (1931). "El Consultori Pedagògic d'Olot. Una conferència". *El Magisterio Gerundense*, any XXV, núm. 1097, pàg. 4-6.

GLEESON, B. J. (1997). "Disability studies: a historical materialist view". *Disability & Society*, vol. 12, núm. 2, pàg. 179-202.

GONZÁLEZ, A. (19 A.D.). *Educación de Ciegos.* (vol. Cartillas pedagógicas; núm. 24) Madrid: Editorial Magisterio Español.

GONZÁLEZ, A. (1921). *Infancia Anomal.* Madrid: Imprenta del Instituto Nacional de Sordomudos y de Ciegos.

GONZÁLEZ, A. (1921). *Técnica de la Psicología experimental sin aparatos.* Madrid: F. Delmo.

-
- GONZÁLEZ, A. (1929). *Diagnóstico de niños anormales*. Madrid: Magisterio Español.
- GONZÁLEZ-AGÀPITO, J. (1978). *Bibliografía de la Renovación Pedagógica (1900-1939)*. (1a. edició juny) Barcelona: Publicacions dels Departaments de Pedagogia Sistemàtica i d'Història de l'Educació. Universitat de Barcelona.
- GONZÁLEZ-AGÀPITO, J. (1991). "Temps era temps...sobre infants abandonats". *Infància*, núm. 58, pàg. 34-37.
- GONZÁLEZ-AGÀPITO, J. I MARQUÈS SUREDA, S. (1996). *La repressió del professorat a Catalunya sota el franquisme (1939-1943)*. Barcelona: Institut d'estudis Catalans. Treballs de la secció de filosofia i ciències socials. XXI.
- GONZÁLEZ-AGÀPITO, J. (1999). "Reforma i renovació pedagògica avui". *Revista de Girona*, núm. 192-Separata, pàg. 45-48.
- GONZÁLEZ-AGÀPITO, J., MARQUÈS SUREDA, S., MAYORDOMO, A., I SUREDA GARCIA, B. (2002). *Tradició i renovació pedagògica. 1898-1939*. Barcelona: Biblioteca Abat Oliva. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- GONZÁLEZ-AGÀPITO, J. (2004). *Aportació per a una bibliografia pedagògica catalana del segle XIX*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- GONZÁLEZ GÓMEZ, E. (1909). *Breves apuntes sobre la Lectura y Escritura de Ciegos*. Madrid: Imprenta del Colegio Nacional de Sordomudos y de Ciegos.
- GONZÁLEZ MAS, R. (1978). *Adiestramiento y maduración mental: psicorrehabilitación del deficiente mental*. Madrid: Editorial Científico-Médica.
- GONZÁLEZ MAS, R. (1979). *Adiestramiento y maduración mental. Educación Especial*. (vol. 5) Madrid: Editorial Magisterio Español.
- GONZÁLEZ MOLL, G. (1992). *Historia de la Educación del Sordo en España*. València: Nau Llibres.

- GONZÁLEZ GONZÁLEZ, E.C. (ED) (2003). *Necesidades educativas específicas. Intervención psicoeducativa*. Madrid: Editorial CCS.
- GORMAN, R. M. (1986). *Introducción a Piaget. Una guía para maestros*. Barcelona: Ediciones Paidós Ibérica.
- GÓMEZ GARCIA, E. (1957). "El vocabulario del sordomudo". *Revista de Educación*, número extraordinari, pàg. 24-27.
- GÓMEZ LLORENTE, L. (2003). "Un consenso laborioso y necesario". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 329, pàg. 81-85.
- GÓMEZ ORFANEL, G. (1976). "La junta para ampliación de estudios y su política de pensiones en el extranjero". *Revista de Educación*, núm. 243, pàg. 28-47.
- GÓMEZ, P., GÓMEZ, P., I SÁNCHEZ, P. (1998). *Història Oral*. (1a. edició) Barcelona: Ed. Teide.
- GRANADA, A. I ANYÓ, J. (1935). "Els defectes físics en l'individu". *Revista de Psicologia i Pedagogia*, núm. 9, pàg. 43-56.
- GRANELL FORCADELL, M. (1893). *Curso de 1892 á 1893. Discurso leído por D. Miguel Granell y Forcadell, profesor de sordo-mudos del colegio nacional de sordo-mudos y ciegos, en el acto público de la distribución de premios á los alumnos del mismo el día 19 de junio de 1893*. Madrid: Imprenta del Colegio Nacional de Sordo-Mudos y de Ciegos.
- GRANELL FORCADELL, M. (1905). *Apuntes biográficos del español Jacobo Rodríguez Pereira ilustre propagador en Francia de la enseñanza de sordomudos*. Madrid: Imprenta del colegio nacional de sordomudos y de ciegos.
- GRANELL FORCADELL, M. (1911). *Memoria elevada al Excmo. Sr. Ministro de Instrucción Pública y Bellas Artes*. Madrid: Imprenta del Colegio Nacional de Sordomudos y Ciegos.

-
- GRIMBERT, C. (1928). "Los niños paranoicos.- Sus tendencias y su tratamiento según un libro reciente". *La infancia anormal*, gener de 1928, pàg. 6-9.
- GUERRA LISI, S. (1988). *La integración interdisciplinar del deficiente*. Barcelona: Ediciones CEAC.
- GUERRERO LÓPEZ, J. F. (1995). *La educación especial o el drama pirandelliano de una disciplina en busca de identidad*. Málaga: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Málaga.
- GUËX, F. (1906). *Histoire de l'instruction et de l'éducation*. Lausanne: Imprimerie CH. Viret-Genton.
- GUIJARRO SANZ, E.-J. (1967). "Sobre los alumnos superdotados". *Bordon*, núm. 148, T. XIX, pàg. 195-214.
- GUTIÉRREZ ZULOAGA, I. (1997). *Introducción a la historia de la logopedia*. Madrid: Narcea Ediciones.
- GUZMAN REINA, A., GIL CARRETERO, S., RODRIGUEZ GARRIDO, F., I CERROLAZA ASENJO, A. (1955). *Causas y remedios del analfabetismo en España*. Madrid: Publicaciones de la Junta Nacional contra el analfabetismo, Ministerio de Educación Nacional.
- GUZMAN, P. I TERUEL, C. (1960). *Legislación Escolar*. Madrid: Programa Oficial de Oposiciones a Ingreso en el Cuerpo de Inspectores Profesionales de Enseñanza Primaria.
- GUZMÁN CEBRIÁN, P. (1963). "Plan de desarrollo de la escuela primaria en el ámbito provincial". *Bordon*, núm. 113-114, pàg. 29-47.
- GUZMÁN, M. D. (1982). *Los profesores de pedagogía terapéutica. Su formación en Barcelona*. Barcelona: Gráficas Ampurias.
- GUZMÁN, M. D. (1984). *La psicología en la Escuela Básica*. Barcelona: F.I.U. de la Universitat de Barcelona.

HALLAS, C. H., FRASER, W. L., I MACGILLIVRAY, R. C. (1978). *Cuidado y educación del subnormal*. Barcelona: Editorial Salvat.

HAMMER, D. I WILDAVSKY, A. (1990). "La entrevista semi-estructurada de final abierto. Aproximación a una guía operativa". *Historia y fuente oral*, núm. 4, pàg. 23-61.

HAPPÉ, F. (1998). *Introducción al autismo*. Madrid: Alianza Editorial.

HARING, N. G. I SCHIEFELBUSCH, R.L. (1971). *Métodos de educación especial*. Madrid: Editorial Magisterio Español.

HARMS, E. (1964). *Psicología del niño anormal*. Buenos Aires: Editorial Paidós.

HECK, A. O. (1953). *La educación de los niños excepcionales. Sus exigencias para los maestros, padres y legisladores*. Buenos Aires: Editorial Nova.

HERLIN, A. (1910). *Cómo adquiere el lenguaje el niño: normal; ciego; sordomudo; sordomudociego. Conferencia celebrada en Schaerbeek el día 5 de septiembre de 1907*. Barcelona: Imprenta de Pedro Ortega. [Versión española de la 3ª edición, mejorada con fotograbados por Emilio Tortosa Orero].

HERLIN, A. (1915). "Los juegos de los sordomudos[inclou un comentari a l'article de Jacobo Orellana]". *La Escuela Moderna*, any XV, núm. 291, pàg. 785-795.

HERLIN, A. (1922). "Reorganización de la enseñanza de sordomudos". *La Escuela Moderna*, núm. 366, pàg. 169-177.

HERNÁNDEZ DE LA TORRE, E. C. (2002). *Bases pedagógicas de la Educación Especial*. Sevilla: Mergablum. Edición y Comunicación, S.L.

HERNÁNDEZ DÍAZ, J. M. (1997). *Educación médica, regeneración social y educación especial en la obra de Eloy Bejarano (1855-1917)*. Béjar: Centro de Estudios Bejaranos en colaboración con el Excmo. Ayuntamiento de Béjar.

-
- HERNÁNDEZ NÚÑEZ DE ARENAS, R. (1998). "Escuchar la locura: una cuestión del siglo XX (En memoria de Maud Mannoni)". *Siglo Cero*, núm. 29(4), pàg. 39-40.
- HERNÁNDEZ, R. (1984). "La realidad del minusválido". *Minusval [Revista del Servicio Social de Minusválidos. Instituto Nacional de Servicios Sociales]*, núm. 44, pàg. 13-16.
- HERRAIZ DE GASCUEÑA, M. G. (1995). *Aproximación a la educación especial española del primer tercio del siglo XX*. (vol. Núm 28) Cuenca: Servicio de publicaciones de la Universidad de Castilla-La Mancha.
- HERRAIZ DE GASCUEÑA, M. G. (1996). "La conceptualización de la infancia deficiente en los inicios de la educación especial europea". *Revista Española de Pedagogía*, núm. 203, pàg. 167-179.
- HERRAIZ DE GASCUEÑA, M. G. (2000). "La organización de la enseñanza de los niños anormales en los inicios de la Educación Especial española (1900-1936)". *Bordon*, núm. 52(1), pàg. 31-38.
- HERRERA MARTINEZ, T. (1936). "Niños anormales". *La Escuela en Acción. Suplemento pedagógico a El Magisterio Español*, núm. 13, pàg. 385-410.
- HERRERO GARCIA, M. (1941). *Pedagogía Española*. Madrid: Ediciones Españolas.
- HERRERO, F., GARCIA, E., I CARPINTERO, H. (1995). "Psicopedagogía en España (1900-1936). Becarios españoles en centros europeos". *Revista de Historia de la Psicología*, vol. 16, núm. 1-2, pàg. 181-200.
- HERVÁS Y PANDURO, L. (1795). *Escuela española de sordomudos, ó arte para enseñarles á escribir y hablar el idioma español*. Madrid: Imprenta de Fermin Villalpan Do.
- HEWARD, W. L. (1998). *Niños excepcionales. Una introducción a la educación especial*. (5èna edició ed.) Madrid: Prentice Hall.

HIRSCH, J. I HIRSCH, K. (1995). "El olvido de la discapacidad: otro enfoque de los relatos de antiguos esclavos del federal writers project". *Historia y fuente oral*, núm. 13, pàg. 15-33.

HIRSCH, K. I HIRSCH, J. (1995). "La identidad de la discapacidad en la era postmoderna". *Historia y fuente oral*, núm. 13, pàg. 7-14.

HOFFER, M. L. D. I ANGLES, M. (1932). *La rééducation des déficients psychiques et des retardés scolaires*. Paris: G. Doin & Cie éditeurs.

HORN, J. L. (1924). *The education of exceptional children. A consideration of public school problems and policies in the field of differentiated education*. New York & London: The Century CO.

HORNÓS, C. (1919). "Notes sobre l'ambient social on viuen els nois deficients". *Butlletí de l'escola municipal de deficients*, any 2, núm 2, pàg. 9-14.

HUERTA, L. (1934). "La Eugenesia y la preparación del maestro". *Revista de Pedagogía*, any XIII, núm. 151, pàg. 296-301.

HURTADO DE MENDOZA, M. (1843). *Enciclopedia de terapéutica, o tratado de terapéutica especial*. Madrid: Julián Viana Razola.

ICE - UNIVERSIDAD DE VALLADOLID (1971). "Coeducación de niños normales y subnormales (Plan de Investigaciones del CENIDE)". *Revista de Educación*, núm. 217, pàg. 26-39.

ILLÁN ROMEU, N.(COORD) (1996). *Didáctica y organización en Educación Especial*. Archidona: Ediciones Aljibe.

IMBERNÓN, F. (1995). "La renovació pedagògica. Un debat d'actualitat". *Temps d'Educació*, núm. 14, pàg. 171-174.

INFORME CUATRIANUAL DEL LABORATORIO (1978). "El laboratorio de Psicobiología del Niño en su cincuentenario". *Infancia y aprendizaje*, núm. 4, pàg. 38-42.

INSTITUT DE PEDAGOGIA TERAPÈUTICA JERONI DE MORAGAS (1991). *1940-1950. Escola Moragas, 50 aniversari*. Barcelona: Institut de Pedagogia Terapèutica Jeroni de Moragas.

INSTITUTO CATALÁN DE SORDOMUDOS (1929). *Memoria del Patronato de las Clases gratuitas*. Barcelona: Artes Gráficas A. Pons.

INSTITUTO DE SOCIOLOGÍA APLICADA (1969). *Estudio sociológico sobre los subnormales en España*. Madrid: (Colección Epheta) Ediciones Euramérica.

INSTITUTO DE SORDO-MUDOS (1838). *Primeros elementos del Idioma Castellano. Introducción al arte de leer por los directores del Instituto de Sordo-Mudos Establecido en Barcelona*. Barcelona: Imprenta de Antonio Bergnes.

INSTITUTO MUNICIPAL DE EDUCACIÓN DE MADRID (1965). "Problemas de la educación especial". *Revista Española de Pedagogía*, vol. XXIII, núm 91-92, pàg. 611-613.

IOTEYKO, I. (1916). "La enseñanza de la Paidología [Discurso pronunciado por la Dra. I. Ioteyko, jefe de trabajos en el Laboratorio de Psicofisiología en la Universidad de Bruselas, profesora en las Escuelas Normales de Hainaut y directora de los Laboratorios de Paidología. Traducción del profesor Jacobo Orellana]". *La Escuela Moderna*, núm. 293, pàg. 16-32.

IRIBARREN RODRÍGUEZ, J. (1995). "Carmen Gayarre Galbete, Premio Reina Sofia 1995, de Rehabilitación y de Integración". *Boletín del Real Patronato de Prevención y de Atención a Personas con Minusvalía*, núm. 32, pàg. 7-23.

ISERN, J. I CAMPDERÀ CAMINS, F. F. (1837). *Descripciones de algunos instrumentos para enseñar a los ciegos las primeras letras y la escritura en notas de música*. Barcelona: Imprenta de d. Francisco Oliva.

ITARD, J. M. G. (1894). *Rapports et Memoires sur le sauvage de l'Aveyron. L'idiotie et la surdi-mutilé par... Avec une appréciation de ces rapports par Delasiauve Préface par Bourneville. Éloge d'Itard par Bousquet. Avec portrait du Sauvage*. Paris: Felix Alcan, éditeur.

- ITARD, J. (1995). *Victor de l'Aveyron*. (Zona. reimpressió) Madrid: Alianza Editorial.
- IVARS, A. (1920). *Cuestionario histórico. ¿Tiene el Padre Melchor de Yebra, franciscano, algún título para poder figurar entre los precursores del arte de enseñar a hablar a los sordomudos?* Madrid: Imp. de San Bernardo.
- J.P.G. (1957). "La enseñanza de los ciegos en España". *Revista de Educación*, número extraordinari, pàg. 110-116.
- JANER MANILA, G. (1979). *La problemàtica educativa dels infants selvàtics: El cas de "Marcos"*. Barcelona: Ed. Laia.
- JANER MANILA, G. (1999). *L'Infant selvàtic de Sierra Morena*. Barcelona: Pòrtic.
- JANIN, B. I LORENTE, L. (1950). *Orientaciones administrativas para los maestros*. Madrid: Editorial Escuela Española.
- JARQUE JUTGLAR, J. M. (1977). "Criterios actuales de atención al deficiente mental". *Boletín de estudios y documentación del Serem*, núm. 6, pàg. 37-42.
- JARQUE JUTGLAR, J. M. (1979). "El Plan Nacional". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 55/56, pàg. 28-31.
- JARQUE JUTGLAR, J. M. (1979). "Algunas reflexiones alternativas. La deficiencia mental en otros países". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 55-56, pàg. 57-59.
- JARQUE JUTGLAR, J. M. (1991). *Deu anys de la Llei d'Integració Social dels Minusvàlids*. Barcelona: Homenatge a Ramon Trias i Fargas, Parlaments i Conferències 1961-1989, Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència [document fotocopiats].
- JARQUE JUTGLAR, J. M. (1999). *El present realitzable*. Terrassa: Josep Maria Jarque i Jutglar.[document particular publicat en motiu de la seva jubilació]
- JARQUE JUTGLAR, J. M. (2000). "Evolució del concepte de persona amb discapacitat". *Revista mèdica internacional sobre la síndrome de Down*, núm. 4 (2), pàg. 25-27.

-
- JIMÉNEZ DE ABERASTURI, J. C. I OTAEGI, M. (1987). "Historia oral y archivística oral: un método para el estudio de la historia local" dins A.A.V.V. (ED), *Tokiko historiaz ikerketak [Estudios de Historia local]* (pàg. 79-101). Bilbao: Diputación foral de guipuzcoa.
- JIMÉNEZ HERNÁNDEZ, M., GARCÍA MARTIN, M. Á., I LUNA FERNÁNDEZ, S. (1996). "El concepto de psicopatología infantil en la perspectiva histórica". *Revista de Historia de la Psicología*, núm. 17(3-4), pàg. 288-293.
- JIMÉNEZ MARTÍNEZ, F. I VILÀ SUÑÉ, M. (1999). *De educación especial a educación en la diversidad*. Archidona: Ediciones Aljibe.
- JIMÉNEZ, J. I BERNAL, J. L. (1990). "Las cuestiones básicas". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 184, pàg. 15-24.
- JOHNSON, M. A. (1980). *La educación del niño deficiente mental. Manual para padres y educadores*. Madrid: Cincel-Kapelusz.
- JORDAN, R. (1872). *El idiota. Contemplaciones acerca de la Santísima Virgen*. Logroño: F. Menchaca.
- JOULARD, P. (1985). "El tratamiento del documento oral". *Debats.Institució Alfons el magnànim.Institució Valenciana d'estudis i investigacions*, núm 10, pàg. 72-84.
- JUANOLA PELLICER, M. (1990). *Mifas. 10 anys d'història*. (1ª edició) Girona: Mifas.
- JUARROS, C. (1925). "La Escuela Central de Anormales" dins P.Y.E.MINISTERIO DE INSTRUCCIÓN PÚBLICA Y BELLAS ARTES.SECCIÓN DE INFORMACIONES (ED.), *Escuela Central de Anormales* (pàg. 12-29). Madrid: Blass, S.A. Tipográfica. [Conferencia dada en el III Congreso Nacional de Pediatría (Zaragoza) por el Dr. César Juarros, Médico Director de la Escuela, Profesor de Psiquiatría forense del Instituto Español Criminológico]
- JUBERT GRUART, J. (1968). "Els subnormals". *Revista Presència*, núm. 169, pàg. 7-9.

- JUBERT GRUART, J. (1997). "La personalitat del doctor Pascual". *Revista de Girona*, núm. 185, pàg. 74-79.
- JUBERT, J. (1978). "L'ensenyament especial a Girona". *Revista Presència*, núm. 517, pàg. 42-43.
- JUHERA CALS, M. (1988). *Les zones d'inspecció d'ensenyament primari i els inspectors de Girona (1939-1988)*. Girona: Departament d'Ensenyament.
- JULIA VALLALTA, R. L. (1980). "Qui és qui? Jorge Kemmer Etcheverry". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, núm. 1, pàg. 22-25.
- JULIÁN RAMO, S. (1970). "La ciudad San Juan de Dios de Sevilla". *Revista española de subnormalidad, invalidez y epilepsia, I-1 (enero-marzo)*. pàg. 153-174.
- JULIÀ MUNÉ, J. (2000). *Pere Barnils: L'home, el lingüista i el mestre (1882-1933)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- JUNQUERA MUNÉ, J. (1920). "Claparede". *El Magisterio Gerundense*, any XIV, núm. 595, pàg. 5-7.
- JUNTA PARA AMPLIACIÓN DE ESTUDIOS E INVESTIGACIONES CIENTÍFICAS (1913). *Excursiones pedagógicas al extranjero. Memoria correspondiente á los grupos de maestros organizados en los años 1911 y 1912*. Madrid: Establecimiento tipográfico de Fortanet.
- KACZYNSKA, M. (1935). *El rendimiento escolar y la inteligencia*. Madrid: Espasa-Calpe.
- KEPHART, N. C. (1968). *El alumno retrasado*. Barcelona: Editorial Luis Miracle.
- KIRK, S. A., KARNES, M. B., I KIRK, W. D. (1969). *Educación familiar del subnormal*. Barcelona: Editorial Fontanella.
- LA PROTECTORA DE LOS POBRES (VILOBÍ D'ONYAR) (1885). Reglamento para el gobierno y administración de la hermandad La Protectora de los Pobres bajo la invocación de san Esteban : instalada en el pueblo de Vilobí el día 12 de julio de 1885. Girona, Imprenta y Encuadernacion de Manuel Llach.

-
- LACASTA REOYO, J. J. (1996). "Aproximación descriptiva a una organización compleja: Feaps". *Siglo Cero*, núm. 17(1), pàg. 5-19.
- LAFORA, G. R. (1917). "Pedagogía de los anormales". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, núm. 689, pàg. 230-236.
- LAFORA, G. R. (1917). *Los niños mentalmente anormales*. Madrid: Ediciones de La Lectura.
- LAFORA, G. R. (1917). "Pedagogía de los anormales". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, núm. 690, pàg. 264-268.
- LAFORA, G. R. (1922). "Los estados psicopáticos en la Escuela. Los impulsivos". *Revista de Pedagogía*, any I (núm 3), pàg. 81-85.
- LAFORA, G. R. (1926). "Delincuencia infantil y deficiencia mental". *Revista de Pedagogía*, año V, núm. 60, pàg. 551-555.
- LAFORA, G. R. (1927). "Sobre la educación de los niños deficientes mentales". *Revista de Pedagogía*, any VI, núm. 63, pàg. 113-120.
- LAFUENTE, E. I FERRÁNDIZ, A. (1997). "La recepción de Claparède en España (1900-1936)". *Revista de Historia de la Psicología*, núm. 18(1-2), pàg. 151-163.
- LALaurie DUBERNET, F. I MARTÍN HERNÁNDEZ, E. (1999). "Consideraciones oftalmológicas sobre la evolución de la ceguera en España". *Integración*, núm. 29, pàg. 12-16.
- LAMBERT, J.L. (1981). *Introducción al retraso mental*. (vols. 68) Barcelona: Editorial Herder.
- LAPORTE SALAS, J. (1991). *L'aplicació de la reforma educativa a Catalunya*. Barcelona: Departament d'Ensenyament, Generalitat de Catalunya.
- LARIA OCHAITA, C. I ALIÓ SANZ, J. (1990). "Situación actual de la ceguera en España. Revisión documental". *Integración*, núm. 4, pàg. 11-19.

LASPALAS, J. (2002). *Introducción a la historiografía de la educación*. Barañáin (Navarra): Ediciones Universidad de Navarra (EUNSA).

LAVANCHY-CLARKE, M. (1883). "Trabajo para los ciegos". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, T. VII, pàg. 57-60.

LÁZARO FLORES, E. (1975). "Historia de las construcciones escolares en España". *Revista de Educación*, núm. 240, pàg. 114-126.

LÁZARO LÁZARO, A. (2002). *Aulas multisensoriales y de psicomotricidad*. Huesca: Mira Editores.

LÁZARO, L. M. (2003). "L'accés a les fonts de la història de l'educació a través de les noves tecnologies de la informació". *Educació i Història. Revista d'Història de l'Educació*, núm. 6, pàg. 245-264.

LEGENTIL, M. (1883). "Talleres para ciegos". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, T. VII, pàg. 346-347.

LEÓN GUERRERO, M. J. (1998). "Programas de prevención e intervención temprana" dins T.C.SOLA MARTÍNEZ I N. C. LÓPEZ URQUÍZAR (ED), *Aspectos didácticos y organizativos de la educación especial* (pàg. 77-89). Granada: Grupo editorial universitario.

LICEO GERUNDENSE (1850). *Reglamento general del Liceo Gerundense*. Girona, Imprenta de Manuel Llach.

LICEO GERUNDENSE (1882). *Reglamento general del Liceo Gerundense*. Girona, Imprenta de Manuel Llach.

LICKEFETT, C. (1914). "Asociaciones y patronatos en favor de los ciegos". *La Escuela Moderna*, núm. 270, pàg. 97-102.

LICKEFETT, C. (1915). "Los ciegos en la enseñanza". *La Escuela Moderna*, núm. 282, pàg.109-114.

-
- LICKEFETT, C. (1916). "Proyecto para solucionar el problema de la subsistencia de los ciegos pobres". *La Escuela Moderna*, núm. 293, pàg. 43-48; 72-79.
- LICKEFETT, C. (1917). "Bibliotecas circulantes para los ciegos". *La Escuela Moderna*, núm. 309, pàg. 283-288.
- LIGA INTERNACIONAL DE ASOCIACIONES EN FAVOR DE LAS PERSONAS CON DEFICIENCIA MENTAL. CUARTO CONGRESO INTERNACIONAL. (1968). *Los retardados mentales: de la caridad a los derechos: cuarto congreso internacional, Jerusalem, del 20 al 27 de octubre, 1968*. Tel-Aviv, Liga Internacional de Sociedades para los Incapacitados Mentales.
- LL.G.B. (1934). "Consultori Pedagògic d'Olot". *El Magisteri Gironí*, núm. 1252, pàg. 3-4.
- LL.G.B. (1934). "El Consultori Pedagògic d'Olot". *El Magisteri Gironí*, núm. 1244, pàg. 4-5.
- LLAGOSTERA FERNÁNDEZ, A., CASTILLO GARCÍA, S., CRIVILLÉ ESTRAGUÉS, F., I DALMAU FONT, A. (2005). *Eduard Soler (1920-2000). Un home i un paisatge*. Ripoll: Imprempta Maideu [Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès].
- LLOBERAS, P. (1987). *Cròniques de la meva ciutat*. La Bisbal d'Empordà: Ajuntament i Arxiu Històric Comarcal de La Bisbal d'Empordà.
- LLOBERAS, P. (1993). *La Bisbal en la història i el record [Edició Facsímil]*. La Bisbal d'Empordà: Ajuntament de La Bisbal d'Empordà.
- LLOBERAS, P. (1997). *Un segle de vida bisbalenca [Edició Facsímil]*. La Bisbal d'Empordà: Ajuntament de La Bisbal d'Empordà.
- LLOBERAS, P. (1998). *La Bisbal, anys enrera 1900-1939 [Edició Facsímil]*. La Bisbal d'Empordà: Ajuntament de La Bisbal d'Empordà.

- LLORCA GARCÍA, Á. (1912). *La escuela primaria é instituciones complementarias de la educación popular en Francia, Bélgica, Suiza é Italia*. Madrid: Librería de los sucesores de Hernando.
- LLORENS LLATCHÓS, P. (1857). *Nuevo sistema para la instruccion de los ciegos con el que se les enseña de leer y escribir con caractéres comunes, y de música, por medio de la combinación de signos. Compuestos de las líneas recta y curba todos de relieve. Adoptado en la escuela de ciegos del Excmo. Ayuntamiento de esta Ciudad*. Barcelona: Imp. de Juan Roger.
- LLORENS MARTÍ, J. (1987). *Història breu dels disminuïts psíquics a Catalunya. T'ho devia Joan*. Barcelona: Parramon Editorial.
- LLORENS MARTÍ, J. (1990). *Història breu dels disminuïts psíquics a Catalunya. T'ho devia Joan*. (2ona. edició revisada i ampliada) Barcelona: Parramon Editorial.
- LOMAS, C. E. (2002). *La vida en las aulas*. Barcelona: Editorial Paidós.
- LOPERENA, P. (1921). *Cómo el estado forma a sus maestros*. Barcelona: Casa Editorial Araluce.
- LORCA, I. (1981). "El tiempo libre". *Proas [Promoción y asistencia a Sordos]*, núm. 72, pàg. 54-55.
- LORENZINI, G. (1960). *Psicopatología y educación*. Barcelona: Editorial Labor.
- LOU ROYO, M. Á. I LÓPEZ URQUÍZAR, N. C. (2000). *Bases psicopedagógicas de la educación especial*. Madrid: Ediciones Pirámide.
- LOZANO SEIJAS, C. (1979). "Los maestros de Cataluña durante el sexenio revolucionario (1868-1874)" dins A.A.V.V. (ED), *III Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans* (pàg. 89-91). Barcelona.
- LOZANO SEIJAS, C. (1980). *La educación republicana, 1931-1939*. Barcelona: Universitat de Barcelona.

-
- LÓPEZ GARCIA, R. (1958). "El problema del niño irregular en la escuela primaria". *La infancia anormal*, III època, any IV, núm. 27, pàg. 27-47.
- LÓPEZ MARTÍN, R. (1997). "La historia material de la escuela en España (1875-1945). Bases bibliograficas y documentales". *Historia de la educación.Revista interuniversitaria*, núm. 16, pàg. 519-529.
- LÓPEZ SEPÚLVEDA, C. (1989). *El centro de educación especial: otra via de integración*. Madrid: Editorial Escuela Española, S.A.
- LÓPEZ TORRIJO, M. (1993). *La integración escolar. Análisis del desarrollo legislativo*. València: Departamento de Educación Comparada e Historia de la Educación, Universidad de València.
- LÓPEZ TORRIJO, M. (1995). *Textos para una historia de la educación especial*. València: Departamento de Educación Comparada e Historia de la Educación, Universidad de València.
- LÓPEZ TORRIJO, M. (1995). *Lecturas de metodología histórico-educativa. Hacia una historia de las mentalidades*. València: Departamento de Educación Comparada e Historia de la Educación, Universidad de València.
- LÓPEZ TORRIJO, M. I PORTELA CARREIRO, M. T. (1997). *La educación en la mentalidad popular*. València: Universitat de València. Departamento Educación Comparada e Historia de la Educación.
- LÓPEZ TORRIJO, M. I CARBONELL PERIS, R. C. (2005). *La integración educativa y social, Jornadas Nacionales "Veinte años después de la Lismi"*. Barcelona: Editorial Ariel.
- LÓPEZ TORRIJO, M. (2005). *La educación de las personas con sordera. La escuela oralista española*. València: Universitat de València.
- LÓPEZ, J. A. (1980). "La formación del maestro. Notas históricas". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 69, pàg. 6-8.

- LÓPEZ, J. A. (1986). *El funcionamiento de l'escola pública a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.
- LUCENA FERRERO, R. (1999). *Historia de la Educación en la España Contemporánea*. Madrid: Acento Editorial.
- LUCKASON, R. I REEVE, A. (2001). "Denominar, definir y clasificar en el campo del retraso mental". *Siglo Cero*, núm. 32 (3), pàg. 5-10.
- LUZURIAGA, L. (1920). "El analfabetismo en España". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, núm. 718, any XLIV, pàg. 9-19.
- LUZURIAGA, L. (1920). "El analfabetismo en España". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, núm. 719, any XLIV, pàg. 38-48.
- LUZURIAGA, L. (1920). "El analfabetismo en España". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, núm. 720, any XLIV, pàg. 79-88.
- LUZURIAGA, L. (1926). *El analfabetismo en España*. Madrid: J. Cosano.
- LUZURIAGA, L. (1928). "Maria Montessori". *Revista de Pedagogía*, any VIII-núm. 73, pàg. 10-15.
- MEC. (1985). *Historia de la Educación en España. De las Cortes de Cádiz a la Revolución de 1868*. (vol. Tomo II) Madrid: Servicio de publicaciones del MEC.
- MEC. (1985). *Historia de la Educación en España. Del Despotismo ilustrado a las Cortes de Cádiz*. (vol. Tomo I) Madrid: Servicio de publicaciones del MEC.
- MEC. (1989). *Libro Blanco para la Reforma del sistema educativo*. Madrid: Centro de publicaciones del MEC.
- M.I.B. (1957). "Sordomudos-ciegos". *Revista de Educación*, número extraordinari, pàg. 116-117.

-
- MAGAROTTO, C. (1957). "El sordomudo y las profesiones". *Revista de Educación*, número extraordinari, pàg. 63-66.
- MAISTRE, M. D. (1977). *Deficiencia mental y lenguaje. Principios y métodos para la reeducación del deficiente mental*. (2a. edició) Barcelona: Ed. Laia.
- MALSON, L. (1973). *Los Niños selváticos/ Lucien Malson ; Memoria e informe sobre Victor de l'Aveyron ; Jean Itard ; comentarios Rafael Sánchez Ferlosio*. Madrid: Alianza.
- MALLART CUTÓ, J. I ROSELLÓ, P. (1917). "Educación de los niños anormales". *El Magisterio Gerundense*, núm. 442, pàg. 4-10.
- MALLART CUTÓ, J. I ROSELLÓ, P. (1917). "Educación de los niños anormales". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, núm. 686, pàg. 142-146.
- MALLART CUTÓ, J. (1998). *L'educació activa*. Vic: Eumo Editorial.
- MANRIQUE, G. (1933). "Una escuela para niños bien dotados". *Revista de Pedagogía*, any XII, núm. 134, pàg. 66-70.
- MANZANO MARTÍN, B. (1964). "Inversiones de los sectores público y privado en la educación española (II)". *Razón y Fe*, núm. 797 (T. 169), pàg. 585-602.
- MARCHESI ULLASTRES, Á. (1999). "Los problemas de la educación española" dins J.A.GARDE (ED), *Políticas sociales y estado de bienestar en España. Informe 1999*. (pàg. 377-398). Madrid: Fundación Hogar del Empleado, Editorial Trotta.
- MARIN AGRAMUNT, J. (1913). *Tratamiento y educación de los niños anormales de uno y otro sexo en la familia y en la escuela: acción del Estado en este sistema educativo*. Madrid: Sociedad Española de Higiene Escolar (Imp. Artística Sáez Hermanos).

MARIN AGRAMUNT, J. (1916). *La anormalidad mental : primera parte : los anormales mentales en su aspecto escolar : anormales mentales pedagógicos*. Madrid: Imp. del Asilo de Huérfanos.

MARIN ECED, T. (1987). "La pedagogía europea importada por los becados de la JAE (1907-1937)". *Historia de la educación.Revista interuniversitaria*, núm. 6, pàg. 261-278.

MARQUÉS, Á. (1958). "La "mutualidad benéfica" de Arbucias". *Ave María*, año XVIII; núm. 187, pàg. 13-14.

MARQUÈS CASANOVAS, J. (1977). "La Pia Almoïna del Pa de la Seu de Girona (I)". *Revista de Girona*, núm. 81, pàg. 325-334.

MARQUÈS CASANOVAS, J. (1978). "La Pia Almoïna del Pa de la Seu de Girona (II)". *Revista de Girona*, núm. 82, pàg. 13-22.

MARQUÈS CASANOVAS, J. (1979). "La Pia Almoïna del Pa de la Seu de Girona (III)". *Revista de Girona*, núm. 88, pàg. 163-174.

MARQUÈS PLANAGUMÀ, J. M. (1990). *Cristians de Girona*. (1a. edició) (vol. núm. 29) Girona: Diputació de Girona/Caixa de Girona.

MARQUÈS SUREDA, S. (1978). "El "Tomo Segon" de les Instruccions per a l'ensenyança de minyons de Baldiri Rexach". *Revista de Girona*, núm. 84, pàg. 297-300.

MARQUÈS SUREDA, S. (1985). *L'Ensenyament a Girona al segle XVIII*. Girona: Col·legi Universitari.

MARQUÈS SUREDA, S. (1986). "El Magisteri públic gironí (1939-1941). La repressió" dins A.A.V.V. (ED), *La guerra civil a les comarques gironines (1936-1939). Jornades d'Estudi: 3 i 4 d'abril de 1986* (pàg. 395-409). Cercle d'estudis històrics i socials de Girona.

-
- MARQUÈS SUREDA, S. I PUIGBERT, J. (1986). *75 anys del grup escolar de Girona (1911-1986). Aproximació a la història de l'escola pública "Joan Bruguera"*. Girona: Escola pública "Joan Bruguera".
- MARQUÈS SUREDA, S. (1987). "L'escola pública gironina durant la primera dècada franquista (1939-1949)". *Revista de Girona*, núm. 124, pàg. 66-72.
- MARQUÈS SUREDA, S. (1993). *L'escola pública durant el Franquisme. La província de Girona (1939-1955)*. Barcelona: PPU, Promociones y publicaciones universitarias.
- MARQUÈS SUREDA, S. (1994). "Importancia de la investigación oral para el estudio de la historia de la escuela franquista". *Historia de la educación. Revista interuniversitaria*, núm. 12-13, pàg. 435-447.
- MARQUÈS SUREDA, S. (1999). "250 anys de les instruccions per a l'ensenyança de minyons de Baldiri Reixac". *Revista de Girona*, núm. 192-Separata, pàg. 17-20.
- MARQUÈS SUREDA, S. (2000). "Renovació pedagògica i experiències extraescolars". *Revista de Girona*, núm. 200, pàg. 147-164.
- MARQUÈS SUREDA, S. (2000). "Ensenyament Republicà VS Ensenyament Franquista: La repressió del Magisteri" dins N.FIGUERAS CAPDEVILA I A. E. REYES VALENT (ED), *Guerra Civil i Franquisme. Seixanta anys després* (pàg. 175-196). Santa Coloma de Farners: Centre d'estudis Selvatans.
- MARQUÈS SUREDA, S. (2002). *L'escola a Catalunya durant el segle XX. El testimoni de les germanes Macau Julià*. (vol. 4) Girona: Palahí Arts Gràfiques.
- MARQUÈS, S., FEU, J., I PUJOL, D. (2005). *L'escola*. (Quaderns de la Revista de Girona ed.) (vol. 120) Girona: Diputació de Girona/Caixa de Girona.
- MARQUÈS, J. M. (1979). "Escoles gironines del segle XVIII". *Revista de Girona*, núm 87, pàg. 77-81.

MARQUÈS, J. M. (1994). *Arbúcies cristiana*. Girona: L'Eix.

MARQUÈS, J. M. (1999). "Baldiri Reixac, la Llar i l'altar". *Revista de Girona*, núm. 192-Separata, pàg. 3-4.

MARTINELL SEMPÈRE, A. (1994). *Configuració dels antecedents professionals de l'educador especialitzat social a Catalunya (1960-90) des d'una perspectiva històrica*. Universitat de Girona. [Tesi doctoral no publicada]

MARTINEZ, M. (1980). "Histoire de l'enseignement spécial (Période 1940 à 1944)". *Les Cahiers de l'Enfance Inadaptée*, núm. 239, pàg. 20-22.

MARTINEZ, M. (1985). "Histoire de l'enseignement spécial. L'education spécial en Espagne 1977-1984. Évolution". *Les Cahiers de l'Enfance Inadaptée*, núm. 280, pàg. 10-14.

MARTÍ FALOMIR, M. I CALAFELL PIJUÁN, A. (1954). *El cincuentenario del Instituto Catalán de Sordomudos 1904-1954. Por los ex-alumnos D. Manuel Martí Falomir y D. Angel Calafell Pijuán con autorización del Director D. Emilio Tortosa Orero*. Barcelona.

MARTÍ FERRÁNDIZ, J. J. (2002). *Poder político y educación. El control de la enseñanza (España, 1936-1975)*. València: PUV. Universitat de València.

MARTÍ MARTÍNEZ, C. (1916). "Estudio de las perturbaciones del lenguaje en los anormales y programa de ejercicios adecuados". *La Escuela Moderna*, núm. 303, pàg. 665-674.

MARTÍN, M. A. D. B. (1968). Los subnormales miembros de la sociedad e hijos de la iglesia. *Documentos pastorales*.

MARTÍNEZ ÁLVAREZ, A., GARCÍA RUIZ, C., I CARLES GONEL, G. (2005). *Los Tortosa, los otros "sordos"*. Barcelona: Fundació Illescat i Altres.

MARTÍNEZ SANTANA, S. (1989). *Espina Bífida*. Girona: Associació Gironina d'Espina Bífida i/o Hidrocefàlia.

-
- MASCARÓ ROURA, J. (1969). "Hospital Provincial de Santa Catalina". *Revista de Girona*, núm. 49, pàg. 23-30.
- MASÓ VALENTÍ, N. (1932). "El Dr. Decroly i la seva obra". *Butlletí dels Mestres*, any IV, núm. 75, pàg. 258-260.
- MAUCO, G. (1966). *Psicoterapia escolar. Pedagogia terapèutica (la inadaptació escolar y social y sus remedios)*. Madrid: Ediciones Morata.
- MAYER-GROSS, W., SLATER, E., I ROTH, M. (1967). *El niño deficiente mental*. Buenos Aires: Editorial Paidós.
- MAYOR SÁNCHEZ, J. I ALTRES (1988). *Manual de Educación Especial*. Madrid: Anaya.
- MAYOR ZARAGOZA, F. (1994). *Educació per a tots l'any 2000*. Barcelona: Fundació Catalana Síndrome de Down.
- MAYORDOMO, A. (1999). *Estudios sobre política educativa durante el franquismo*. València: Departamento de Educación Comparada e Historia de la Educación, Universitat de València.
- MAYORGA MANRIQUE, A. (2000). *La inspección educativa. Siglo y medio de la inspección educativa en España 1849-1999*. Madrid: Grupo Santillana de Ediciones, S.A.
- MAZA, E. (1999). *Pobreza y beneficencia en la España contemporánea (1808-1936)*. Barcelona: Editorial Ariel.
- MEDIR HUERTA, R. M. I SAPENA AZNAR, C. (1988). *Palamós*. (núm. 15). Girona: Diputació de Girona/Caixa de Girona.
- MELER MUNTANÉ, M. (1980). "El pedagogo terapeuta, profesional de la Educación Especial". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, núm. 1, pàg. 19-21.
- MELER MUNTANÉ, M. (1981). "La investigación en la educación especial. Posibilidades y carencias". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, núm. 4 i 5, pàg. 43-49.

- MELER MUNTANÉ, M. (1982). "Pedagogía terapèutica, especialidad cuestionada". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, núm. 8 i 9, pàg. 59-61.
- MELÉNDEZ RODRÍGUEZ, L. (1998). "Atención educativa a las personas clasificadas como retrasadas mentales en América Latina en los últimos 20 años". *Siglo Cero*, núm. 29(4), pàg. 23-30.
- MENDIGUCHA, F. J. (1982). "Minusválidos psíquicos" dins *Libro Blanco de la minusvalía en España* (pàg. 393-421). Madrid: UNICEF, Ministerio de Cultura.
- MERCADAL SÁNCHEZ, A. (1998). Perspectiva històrica i legal de l'educació especial.[Document no publicat]
- MERCADO SEGOVIANO, L. (1975). *Las enseñanzas especializadas*. Madrid: Sindicato Nacional de Enseñanza.
- MERINO FERNÁNDEZ, J. V. (1982). "Problemas de base implicados en el proceso de integración social del deficiente mental". *Bordon*, núm. 244, T. XXXIV, pàg. 425-448.
- MESNARD, P. (1978). *Educación y carácter*. (vol. 20) Barcelona: Editorial Planeta.
- MESTRAS MARTÍ, L. M. (1966). "Los problemas de la Enseñanza Primaria". *Bordon*, núm. 143, pàg.327-333.
- MESTRAS MARTÍ, L. M. (1981). *L'aportació gironina al desenvolupament de la pedagogia catalana*. Girona: Diputació de Girona.
- MESTRAS MARTÍ, L. M. (1999). "Francesc Font i Baró (1883-1968)" dins *Mestres d'aquell temps* (pàg. 95-98). Figueres: Grup de l'Empordà.
- MESTRAS MARTÍ, L. M. (1999). "Agustí Quintana i Tajà (1918-...)" Dins *Mestres d'aquell temps* (pàg. 183-186). Figueres: Grup de l'Empordà.
- MEUSY, M. (1905). "Notes sur l'éducation des enfants arriérées a l'école de la Salpêtrière". *L'Année Psychologique*, Tome XI, pàg. 83-93.

-
- MIALARET, G. (1981). *Ciencias de la educación*. (2ona. edició) Vilassar de Mar: Oikos-tau.
- MIAS, F. (1919). "Banys d'aire, de sol i de mar". *Butlletí de l'escola municipal de deficients*, any 1, núm 2, pàg. 14-39.
- MICLESCU, M. (1982). "La reforma de la enseñanza en España 1970-1980". *Perspectivas Pedagógicas*, vol. XIII (núm. 50), pàg. 275-282.
- MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CIENCIA (1968). *Educación especial*. Madrid: Dirección general de enseñanza primaria, Ministerio de Educación y Ciencia.
- MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CIENCIA (1969). *La educación en España. Bases para una política educativa*. Madrid: Secretaría General Técnica, Ministerio de Educación y Ciencia.
- MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CIENCIA (1972). *La Reforma Educativa en marcha. Aplicación de la Ley de Educación 1971*. Madrid: Servicio de publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia.
- MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CIENCIA (1973). *Ley General de Educación. Aplicación 1972. Directrices 1973. La Reforma Educativa en marcha*. Madrid: Servicio de Publicaciones, Secretaría General Técnica del Ministerio de Educación y Ciencia.
- MINISTERIO DE EDUCACIÓN. SECRETARÍA GENERAL TÉCNICA-SUBDIRECCIÓN GENERAL DE ESTUDIOS- (1979). *La educación en España*. Madrid.
- MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CIENCIA. COSNEJO ESCOLAR DE ESTADO (1991). *Informe sobre el estado y situación del sistema educativo. Curso 1989/90*. Madrid: Ministerio de educación y ciencia.
- MINISTERIO DE INSTRUCCIÓN PÚBLICA Y BELLAS ARTES (1914). *Reseña geográfica y estadística de España*. (vol. II) Madrid: Dirección general del instituto geográfico y estadístico.

MINISTERIO DE INSTRUCCIÓN PÚBLICA Y BELLAS ARTES (1926). *Escuela Central de Anormales de Madrid. Estado actual de la enseñanza en España*. Madrid: Blass, S.A. Tipográfica.

MINISTERIO DE INSTRUCCIÓN PÚBLICA Y BELLAS ARTES (1927). *Colegio Nacional de Sordomudos y de Ciegos*. Madrid: Ministerio de Instrucción pública y Bellas Artes, Sección de Informaciones, publicaciones y estadística. Imprenta de Sordomudos y de Ciegos.

MINISTERIO DE INSTRUCCIÓN PÚBLICA Y BELLAS ARTES (1933). *Reglamento del Colegio Nacional de Ciegos*. Madrid: Gráfica Universal.

MINISTERIO DE LA GOBERNACIÓN - ORGANIZACIÓN NACIONAL DE CIEGOS - DELEGACIÓN PROVINCIAL DE BARCELONA (1944). *Folleto con el alfabeto en puntos editado por la Imprenta "Braille", de la expresada Delegación, con motivo de su participación en la IV Feria Nacional de Muestras de Zaragoza, celebrada del 30 de septiembre al 15 de octubre de 1944*.

MIÑÓN VILLANUEVA, D. (1940). *Reseña histórica de la Educación y de la Enseñanza de los Anormales*. Madrid: Hijos A. Miguel.

MIRA LÓPEZ, E. (1922). "La III conferència internacional de Psicotècnica". *Butlletí dels Mestres*, núm. 20, pàg. 306-307.

MIRA LÓPEZ, E. (1923). "Estado actual de las pruebas mentales (I)". *Revista de Pedagogía*, año II, núm. 19, pàg. 241-247.

MIRA LÓPEZ, E. (1923). "Estado actual de las pruebas mentales (II)". *Revista de Pedagogía*, año II, núm. 20, pàg. 298-306.

MIRA LÓPEZ, E. (1925). "Conferencia del Dr. Mira. Papel del maestro en la determinación de las aptitudes profesionales de los escolares". *El Magisterio Gerundense*, any XIX, núm. 842, pàg. 1-2.

MIRA LÓPEZ, E. (1928). "El desarrollo de las funciones mentales en el niño". *Revista de Pedagogía*, año, VII, núm. 84, pàg. 529-535.

-
- MIRA LÓPEZ, E. (1935). "Les oligofrenies". *Revista de Psicologia i Pedagogia*, núm. 9, pàg. 19-41.
- MIRA, A. (1922). "Enseñanza de anormales". *La Escuela Moderna*, núm. 368, pàg. 362-365.
- MIRAMBELL BELLOC, E. (1979). "Notes per a la història de la Casa de Misericòrdia i Hospici". *Revista de Girona*, núm. 89, pàg. 265-269.
- MIRAMBELL, E. (1994). "Els 150 anys d'estudis de magisteri". *Revista de Girona*, núm. 164, pàg. 8-9.
- MIRÓ MONTOLIU, M. I. (2003). "Les noves tecnologies al servei de l'ensenyament de la història de l'educació". *Educació i Història. Revista d'Història de l'Educació*, núm. 6, pàg. 240-244.
- MIRÓ, J. (1999). "L'ensenyança de les matemàtiques i les ciències segons Baldiri Reixac". *Revista de Girona*, núm. 192-Separata, pàg. 21-24.
- MOLERO, E. (1981). *La Principal de la Bisbal. Coblà de la Generalitat de Catalunya*. Barcelona: Editorial Pòrtic.
- MOLINA GARCIA, S. C. I ALTRES (1992). *La educación de los niños deficientes mentales en España. Análisis histórico a través de un hilo conductor. Libro-homenaje a María Soriano*. Madrid: C.E.P.E.
- MOLINA GARCIA, S. I GOMEZ MORENO, A. (1992). *Mitos e ideologías en la escolarización del niño deficiente mental. Cuándo y cómo surgieron en España las escuelas de educación especial*. Zaragoza: Ediciones Mira.
- MOLINA GARCIA, S. (1996). "La pedagogía interactiva, una respuesta socialmente necesaria de educación para la diversidad". *Siglo Cero*, núm. 27(6), pàg. 33-38.
- MOLINA GARCIA, S. (2002). *Deficiencia mental. Aspectos psicoevolutivos y educativos*. (Zona ed.) Archidona: Ediciones Aljibe.

MONÉS PUJOL-BUSQUETS, J. (1981). *L'escola a Catalunya sota el franquisme*. Barcelona: Rosa Sensat-Edicions 62.

MONÉS PUJOL-BUSQUETS, J. (1992). "La ley general de educación de 1970. La administración educativa". *Revista de Educación*, núm extraordinario, pàg. 131-192.

MONÉS PUJOL-BUSQUETS, J. (1995). "Cronologia sobre la renovació pedagògica (1898-1980)". *Temps d'Educació*, núm. 14, pàg. 215-222.

MONÉS PUJOL-BUSQUETS, J. (1999). "La educación en España en el siglo XX". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 286, pàg. 12-33.

MONÉS PUJOL-BUSQUETS, J. (2005). *Formació professional i desenvolupament econòmic i social català (1714-1939)*. Barcelona: Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana (Filial de l'Institut d'Estudis Catalans).

MONSEIGNEUR D'ASTROS - ARCHEVÊQUE DE TOULOUSE (1839). *Catéchisme des sourds-muets qui ne savent pas lire*. (Deuxième Edition ed.) Toulouse: Chez Jean-Matthieu Douladoure. Imprimeur-Libraire.

MONTALVO, A. D. (1899). *Reforma general de la Instrucción Pública y modificaciones administrativas y económicas que de ella se derivan*. Valladolid: Imp. y Lib. Nacional y Extranjera de Andrés Martín. Sucesor de los Hijos de Rodríguez, Librero de la Universidad y del Instituto.

MONTERO LLERANDI, J. M. (1999). "El tamiz invisible. Marginación, exclusión y desigualdad en los discapacitados" dins J.FELIX TEZANOS (ED), *Tendencias en desigualdad y exclusión social*. (pàg. 353-375). Madrid: Iniciativas Editoriales Sistema.

MONTES MORENO, S. (2003). *La Escuela Moderna. Revista pedagógica hispano-americana (1891-1934). La construcción del conocimiento pedagógico en España*. Barcelona: Ediciones Pomares.

-
- MONTESSORI, M. (1922). "El método Montessori y la educación moderna". *Revista de Pedagogía*, año I, núm. 6, pàg. 201-204.
- MONTESSORI, M. (1956). "Como nace el método montessori". *La infancia anormal, III època*, any II, núm. 15, pàg. 65-71.
- MONTÓN, M. J. (2004). "Els equips d'assessorament psicopedagògic (EAP)". *Guix comunitat*, núm. 11, pàg. 1-4.
- MORALEJO, J. M. I RUBIO, L. (1838). *Origen, progreso, decadencia y estado actual de la instruccion y el habla de los sordo-mudos; discurso pronunciado, al comenzar los exámenes de los mismos, celebrados en la Casa Lonja de Barcelkona, dias 16 y 17 de agosto de 1838*.
- MORALEJO, J. M. I RUBIO, L. (1838). *Exámenes publicos de sordo-mudos que se celebraran en la casa lonja*. Barcelona: Junta de Comercio.
- MORALEJO, J. M. I RUBIO, L. (1839). *Arte de leer el Idioma Castellano, la lectura fundada en principios por los directores del Instituto de Sordo-Mudos*. Barcelona: Imprenta de Antonio Bergnes.
- MORENO GONZÁLEZ, A. (2004). "El instituto-escuela". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 149, pàg. 92-97.
- MORENO TORRES, L. (1928). "De habilitaciones". *El Magisterio Gerundense*, any XXII, núm. 969, pàg. 1-2.
- MORENO, A. (1918). "Las clínicas psicológicas". *El Magisterio Gerundense*, any XIII, núm. 509, pàg. 5-9.
- MORET GUILLAMET, R. M. (2003). *Josep Mallart i Cutó, un precursor de la psicopedagogia*. Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos.
- MOREU CALVO, Á. C. (2003). "Psicopedagogia i medicina: el paper dels metges catalans en la primera fonamentació de l'entorn psicopedagògic". *Revista catalana de pedagogia*, núm. 2, pàg. 339-367.

- MORIÑA DíEZ, A. (2004). *Teoría y práctica de la educación inclusiva*. Archidona (Málaga): Ediciones Aljibe.
- MORRO, A., OLEA, D., I ORELLANA, F. J. (1980). "Actitudes ante la subnormalidad: un sondeo de opinión". *Boletín de estudios y documentación de servicios sociales*, núm. 2, pàg. 5-14.
- MOYA MAYA, A. (2002). "Breu ressenya històrica de l'atenció als alumnes amb necessitats educatives especials a Espanya". *Temps d'Educació*, núm. 26, pàg. 345-361.
- MOYA, G. (1970). "Fue estando ya hemipléjico cuando Pasteur realizó sus trabajos fundamentales". *Revista española de subnormalidad, invalidez y epilepsia*, núm. I-3 (julio-septiembre), pàg. 149-153.
- MOYA, G. (1970). "Un caso de poliomielitis residual grave: el Presidente de los Estados Unidos, Franklin Roosevelt". *Revista española de subnormalidad, invalidez y epilepsia*, núm. I-1 (enero-marzo), pàg. 145-151.
- MOYA, G. (1972). "Reflexiones sobre la evolución histórica de la asistencia médica y de la asistencia social a propósito de los hospitales de París. La asistencia a los enfermos y a los inválidos neurológicos". *Revista española de subnormalidad, invalidez y epilepsia*, núm. II - 4 (octubre-diciembre), pàg. 15-91.
- MOYA, G. (1973). "La Beneficiencia en Madrid en el año 1898". *Revista española de subnormalidad, invalidez y epilepsia*, núm. III - 1 (enero - marzo), pàg.101-136.
- MOYA, G. (1973). "El niño subnormal de la "Familia de Pascual Duarte" de Camilo José Cela". *Revista española de subnormalidad, invalidez y epilepsia*, núm. III - 3 (julio-septiembre), pàg. 133-147.
- MOYA, G. (1973). "El instituto de Patología Médica de Marañón en 1926". *Revista española de subnormalidad, invalidez y epilepsia*, núm. III - 4 (octubre - diciembre), pàg. 127-166.

MOYA, G. (1974). "Apuntes para una historia de la afasia. Los albores de la afasiología". *Revista española de subnormalidad, invalidez y epilepsia*, núm. IV - 3 (julio-septiembre), pàg. 75-121.

MUNICIPALITÉ DE BARCELONE (1922). *École de Sourds-Muets Vilajoana. Rapports présentés au Xème. Congrès International d'Otologie célébré à Paris le 19 Juillet 1922*. Barcelone: Successeurs d'Henrich Et C.

MUNTANER GUASP, J. J. (1998). *La sociedad ante el deficiente mental. Normalización, integración educativa y inserción social y laboral*.

MUÑOZ-REPISO IZAGUIRRE, M., MUÑOZ VITORIA, F., BARQUERO SANTANDER, B., BUCKHARDT MARTÍNEZ, E., CALZÓN ÁLVAREZ, J., GARCÍA DEL ORDI, B. ET AL. (1992). *Las desigualdades en la educación en España*. Madrid: CIDE, Ministerio de educación y ciencia.

MÜNSTERBERG, H. (1911). *La psicología y el maestro*. Madrid: Daniel Jorro, editor.

NAVARRO FLORES, M. (1904). "La Paidología. Su historia y estado actual". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, núm. 528, pàg. 72-77.

NAVARRO FLORES, M. (1904). "La Paidología. Su historia y estado actual". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, núm. 529, pàg. 100-105.

NAVARRO MARGATI, M. L. (1926). "Los métodos para la enseñanza del lenguaje a los sordomudos". *Revista de Pedagogía*, año V, núm. 59, pàg. 486-496.

NAVARRO SALVADOR, E. (1914). "Niños y padres". *La Escuela Moderna*, núm. 274, pàg. 434-439.

NAVARRO SANDALINAS, R. (1979). *L'educació a Catalunya durant la Generalitat (1931-1939)*. Barcelona: Edicions 62.

NAVARRO SANDALINAS, R. (1990). *La enseñanza primaria durante el Franquismo (1936-1975)*. Barcelona: Promociones y publicaciones universitarias.

NEBREDÀ LÓPEZ, C. (1870). *Memoria relativa a las enseñanzas especiales de los Sordo-Mudos y de los Ciegos [Premiada con medalla de plata en la Exposición Aragonesa de 1868]*. Madrid: Imprenta del Colegio Nacional de Sordo-Mudos y de Ciegos.

NEBREDÀ LÓPEZ, C. (1872). *Tablero Aritmético-Geométrico para la enseñanza de los ciegos*. Madrid: Tip. del Colegio Nacional de Sordo-Mudos y de Ciegos.

NEBREDÀ LÓPEZ, C. (1873). *El Colegio Nacional de Sordo-Mudos y de Ciegos de Madrid en la Exposición Universal de Viena*. Madrid: Tipografía del Colegio Nacional de Sordo-Mudos y de Ciegos.

NETCHINE, G. (1970). "La représentation psychologique de la déficience mentale, de Descartes à Binet". *Bulletin de Psychologie*, vol. XXIV, 290, núm. 7-8, pàg. 403-414.

NIETHAMMER, L. (1989). "Memoria y biografía ¿Para qué sirve la historia oral?" *Historia y fuente oral*, núm. 2, pàg. 3-28.

NIETO DE LAS TORRES, J. (1958). "Iniciación profesional de los oligofrenicos". *Bordon*, Tomo X (núm 77), pàg. 305-316.

NIETO DE LAS TORRES, J. (1961). "La oligofrenia y la integración social de los oligofrénicos". *Bordon*, núm. 13 (101), pàg. 245-257.

NIETO GIL, J. M. (1970). "La educación religiosa del deficiente mental". *Escuela Española*, núm. 1790, pàg. 29-30.

NOGUÉS PON, J. (1920). "Escuela Municipal de Deficientes. Su origen e historia. Juicio crítico sobre dicha escuela". *Butlletí de l'escola municipal de deficients*, any 2, núm 1, pàg. 10-16.

NOT, L. (1978). *La educación de los débiles mentales. Elementos para una psicopedagogía*. Barcelona: Editorial Herder.

-
- NÓVOA, A. (1996). "El passat de l'educació: la construcció de noves històries". *Temps d'Educació*, núm. 15, pàg. 245-279.
- NUÑEZ GARCIA-SAUCO, A. (1980). "El Real Patronato de educación y atención a deficientes y a la educación especial". *Vida escolar*, núm. 205, pàg. 3-6.
- NUÑEZ, G. (1957). "Problemas clínicos que plantean las sorderas". *Revista de Educación*, número extraordinari, pàg. 37-38.
- NUVIALA FALCÓN, M. (1914). *Lo que es y lo que debe ser El Colegio Nacional de Ciegos de Madrid*. Madrid: Establecimiento Tipográfico de Fortanet.
- OCTAVIO BUNGE, C. (1903). *La Educación. Educación de los Degenerados. Teoría de la Educación*. Madrid: Daniel Jorro, Editor.
- ONIEVA, A. J. I PIEDRAHITA, J. (?). *Vida profesional y administrativa del maestro*. (3a. edició) Madrid: Editorial Magisterio español.
- ONU (2000). *Programa de acción mundial para las personas con discapacidad*. (1a. Reimpresió). Madrid: Real Patronato de Prevención y de Atención a Personas con Minusvalía.
- OÑATIVIA, O. V. (1981). "La estructura del pensamiento en niños deficientes mentales y afásicos". *Revista Española de Pedagogía*, núm. 151, pàg. 111-120.
- ORCASITAS GARCÍA, J. R. (2004). "Retos de la escuela inclusiva en el siglo XXI". *Organización y gestión educativa. Revista del Fórum Europeo de Administradores de la Educación*, núm. 2, pàg. 14-18.
- ORELLANA GARRIDO, J. (1918). "Els instituto de enseñanza especial del doctor Decroly". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, núm. 700, Any XLII, pàg. 204-206.

ORELLANA GARRIDO, J. (1918). "Los sordomudos, ¿llegan a articular con claridad? En caso afirmativo, ¿mantiene siempre correcta la articulación?". *La Escuela Moderna*, núm. 319, pàg. 211-216.

ORELLANA GARRIDO, J. (1918). *La enseñanza de la palabra a los sordomudos*. Madrid: Librería de los sucesores de Hernando.

ORELLANA GARRIDO, J. (1932). "La Enseñanza de los sordomudos en la Gran Bretaña". *La Escuela Moderna*, núm. 4, pàg. 167-172.

ORGANISATION DES NATIONS UNIES POUR L'ÉDUCATION LA SCIENCE ET LA CULTURE (UNESCO) (1950). *Conférences internationales de l'instruction publique. Recueil des recommandations 1934-1950*. (vols. Bureau international d'Éducation - Publication núm. 124) Genève: Bureau International d'Education.

ORIOL MONCANUT, A. M. (1959). *La enseñanza en Barcelona a fines del siglo XVIII*. Madrid: Consejo superior de investigaciones científicas. Instituto "San José de Calasanz" de Pedagogia.

OROMI, I. (1989). "L'evolució d'una institució per retrobar-se entre la pedagogia i la clínica". *IME informatiu - Barcelona*, núm. 22; pàg. 12-15.

OROZCO ACUAVIVA, A. (1978). "Una presencia constante". *Minusval [Revista del Servicio Social de Minusválidos. Instituto Nacional de Servicios Sociales]*, núm. 25, pàg. 34-35.

ORTIZ GONZÁLEZ, M. D. C. (1994). "La educación especial: del mito a la realidad". *Revista de Educación Especial*, núm. 17, pàg. 9-20.

ORTIZ GONZÁLEZ, M. D. C. (1995). "Las personas con necesidades educativas especiales. Evolución històrica del concepto" dins M.Á.VERDUGO ALONSO (ED.), *Personas con discapacidad. Perspectivas psicopedagógicas y rehabilitadoras* (pàg. 37-77). Madrid: Siglo Veintiuno de España Editores, S.A.

ORTIZ GONZÁLEZ, M. D. C. (1998). "40 aniversario de la Fundación Gil Gayarre". *Siglo Cero*, núm. 29(5), pàg. 49-50.

-
- ORTIZ GONZÁLEZ, M. D. C. (2000). "Hacia una educación inclusiva. La educación especial ayer, hoy y mañana". *Siglo Cero*, núm. 31(1), pàg. 5-11.
- OSORIO GULLÓN, L. (1972). "Estudio evolutivo de la legislación española en favor de los ciegos". *Revista española de subnormalidad, invalidez y epilepsia*, núm. II - 4 (octubre-diciembre), pàg. 15-91.
- OSORIO GULLÓN, L. (1973). "Estudio evolutivo de la legislación española en favor de los ciegos (1)". *Revista española de subnormalidad, invalidez y epilepsia*, núm. III - 1 (enero - marzo), pàg. 23-36.
- OSORIO GULLÓN, L. (1973). "Estudio evolutivo de la legislación española en favor de los ciegos". *Revista española de subnormalidad, invalidez y epilepsia*, núm. III - 2 (abril - junio), pàg. 27-29.
- OSORIO GULLÓN, L. (1973). "Estudio evolutivo de la legislación española en favor de los sordomudos". *Revista española de subnormalidad, invalidez y epilepsia*, núm. III - 3 (julio-septiembre), pàg. 71-131.
- OSORIO GULLÓN, L. (1973). "Estudio evolutivo de la legislación española en favor de los sordomudos (1)". *Revista española de subnormalidad, invalidez y epilepsia*, núm. III - 4 (octubre - diciembre), pàg. 75-77.
- OSORIO GULLÓN, L. (1974). "Estudio evolutivo de la legislación española en favor de los sordomudos". *Revista española de subnormalidad, invalidez y epilepsia*, núm. IV - 3 (julio-septiembre), pàg. 123-149.
- OSORIO GULLÓN, L. (1974). "Estudio evolutivo de la legislación española en favor de los sordomudos". *Revista española de subnormalidad, invalidez y epilepsia*, núm. IV - 4 (octubre-diciembre), pàg. 131-151.
- OSORIO GULLÓN, L. I RUBIO NOMBELA, G. (1976). "La protección del sordo en la legislación española". *Boletín de estudios y documentación del Serem*, núm. 6, pàg. 51-65.

- OSWALDO TOSTI, P. (1957). "Tres años de reeducación acústica en el Instituto "T.Péndola" de sordomudos". *Revista de Educación*, número extraordinari, pàg. 54-62.
- PABLO VI, P. (1967). "Carta autògrafa de Pablo VI al Congreso Científico de Montpellier". *Servicio Informativo / Secretariado de Educación Especial, Comisión Episcopal de Enseñanza*, núm. 1 (octubre), pàg. 1-8.
- PAGÈS, D. (2000). "El lligam dels Folch i Torres amb les comarques gironines". *Revista de Girona*, núm. 203, pàg. 48-51.
- PALACIOS SÁNCHEZ, J. (1987). "Tratamiento y prevención de conductas delictivas de menores en España. Perspectiva histórica". *Bordon*, núm. 267, pàg. 205-212.
- PALACIOS SÁNCHEZ, J. C. (1989). *Historia del C.P.E.E. de Reeduccion de Invalidos : antiguo INRI*. Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia : C.P.E.E. Reeduccion de Invalidos.
- PALACIOS SÁNCHEZ, J. (1989). "La educación de los menores antisociales ("delincuentes") en la España actual (1963-1988)". *Revista de Educación Especial*, núm. 5, pàg. 33-41.
- PALACIOS SÁNCHEZ, J. (1990). "La institución pionera de la rehabilitación en España". *Boletín del Real Patronato de Prevención y de Atención a Personas con Minusvalía*, núm. 15, pàg. 7-36.
- PALLAROLS HORTAL, D. (2003). "Reflexionant sobre les discapacitats". *Perxada*, núm. 30, pàg. 20-23.
- PALLAROLS, D. (2004). "Una experiència de teatre social al centre ocupacional Montsoriu". *Perxada*, núm. 34, pàg. 20.
- PALLAROLS, D. I PINTU, Q. (2005). *Associació Montseny-Guilleries. 1968-2005*. Girona: Associació Montseny-Guilleries.
- PALLISERA DÍAZ, M.C. I ALTRES (1993), *Educació diferenciada com a innovació educativa*. Girona: Universitat de Girona, Facultat de Ciències de l'Educació.

-
- PALLISERA DÍAZ, M. (1994). *La transició a l'edat adulta i vida activa de persones amb disminució psíquica. Criteris orientadors de la intervenció educativa*. Universitat de Girona [Tesi doctoral no publicada]
- PALLISERA DÍAZ, M.C. I ALTRES (1998), *Atenció a persones adultes amb discapacitat psíquica*. Girona: Universitat de Girona, Departament de Pedagogia, estudis d'educació Social.
- PALOMERO PESCADOR, J. E. (2003). "Breve historia de la formación psicopedagógica del profesorado universitario en España". *Revista interuniversitaria de formación del profesorado*, núm. 17(2), pàg. 21-41.
- PARAJÓN, L., BARRIO, V. D., I HERRERO, F. (1996). "La aportación de Maria Soriano a la educación especial en España". *Revista de Historia de la Psicología*, núm. 17 (1-2), pàg. 203-212.
- PARRILLA LATAS, Á. (2002). "Acerca del origen y sentido de la educación inclusiva". *Revista de Educación*, núm. 327, pàg. 11-29.
- PASCUAL BUSQUETS, P. (1997). "Recordant el meu pare Pompeio Pascual". *Revista de Girona*, núm. 185, pàg. 80-85.
- PASCUAL DEL RIQUELME, M. D. (1975). "Índice cronológico de hechos y documentos relativos a las instituciones y servicios para minusválidos en España (II)". *Boletín de estudios y documentación del Serem*, núm. 2, pàg. 85-88.
- PASCUAL PRATS, J. (1885). *El hospital. Sus inconvenientes y ventajas. Enfermedades que en él se desarrollan*. Girona: Imprenta y Librería de Paciano Torres.
- PASCUAL, J. (1882). "Historia del colegio de Gerona: fundado en Motpellier, por el Dr. D. Juan Bruguere, para estudiar la medicina en aquella universidad los hijos, y patricios de Gerona por D. Cristoval Thomás Dr. en medicina de Montpellier y colegial que fué de dicho colegio". *Revista de Girona*, núm. 6, pàg. 173-182.

PASTORA, J. F. (1999). *Atención a la diversidad en esquemas*. Madrid: Editorial Escuela Española.

PATRONATO NACIONAL DE ANORMALES (1915). "Reglamento del Patronato Nacional de Anormales". *El Magisterio Gerundense*, núm. 334, pàg. 13-16.

PATRONATO NACIONAL DE EDUCACIÓN ESPECIAL (1967). *Nomenclator y normas legislativas: [repertorio informativo sobre educación especial] / Patronato Nacional de Educación Especial*. Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia. Dirección General de Enseñanza Primaria. Patronato Nacional de Educación Especial.

PATTON, J. R., PAYNE, J. S., KAUFFMAN, J. M., BROWN, G. B., I PAYNE, R. A. (1991). *Casos de Educación Especial*. Elime, México: Editorial Limusa.

PAULA PÉREZ, I. (2003). *Educación Especial. Técnicas de intervención*. Madrid: McGraw-Hill.

PAULHUS, E. (1966). *La educabilidad religiosa de los deficientes mentales*. Madrid: Ediciones Fax.

PAYÁ IBARS, M. R. (1956). "Educadores de niños inadaptados: preparación y ejercicio. Referencia especial a la función de la mujer". *Revista Pro Infancia y Juventud*, vol. VI, núm. 46, pàg. 117-126.

PAYÁ IBARS, M. R. (1957). "La educación religiosa positiva como prevención y como terapéutica". *Revista de Educación*, núm. 66, pàg. 1-4.

PAYÁ IBARS, M. R. (1958). "Clínicas de conducta o Centros de diagnóstico y tratamiento". *Revista de Educación*, vol. XXX, núm. 86, pàg. 68-72.

PAYÁ IBARS, M. R. (1958). "La reeducación de los menores internados por los Tribunales Tutelares". *Bordon*, núm. 77, pàg. 351-361.

PEDRÓ GARCIA, F. (1992). "Tendencias de la educación europea: tradición e innovación". *Investigación y Ciencia*, núm. 195, pàg. 78-87.

-
- PEDRÓ GARCIA, F. (1997). *L'orientació política del sistema educatiu a Catalunya*. Barcelona: Edicions de la Universitat Oberta de Catalunya.
- PEDRÓ GARCIA, F. (1997). *Les grans tendències de les polítiques educatives a Europa*. Barcelona: Edicions de la Universitat Oberta de Catalunya.
- PEDRÓ GARCIA, F. (1997). *Política educativa, polítiques educatives*. Barcelona: Edicions de la Universitat Oberta de Catalunya.
- PELAYO, J. A. (1999). "Espill de l'ensenyament i de l'escolarització a la Girona del segle XVIII". *Revista de Girona*, núm. 192-Separata, pàg. 13-16.
- PEÑA SÁNCHEZ DE RIVERA, D. I TEIJEIRO ALFONSIN, E. (1989). *Las discapacidades de la población española. Un estudio basado en modelos de regresión logística*. Madrid: Instituto Nacional de Estadística.
- PEREIRA, A. (1930). "El instituto Psiquiatrico-Pedagógico de Chamartin (Madrid) visitado por la semana médico-pedagógica". *La infancia anormal*, gener, pàg. 1-13.
- PEREIRA, A. (1955). "La ocultación familiar del niño anormal". *La infancia anormal*, III època, any I, núm. 6, pàg. 175-178.
- PEREIRA, A. (1955). "El niño anormal como problema médico". *La infancia anormal*, III època, any I, T. III, núm 9, pàg. 253-255.
- PEREIRA, A. (1956). "Finalidad de la educación del niño anormal". *La infancia anormal*, III època, any II, T. IV, núm. 14, pàg. 5-8.
- PEREIRA, A. (1959). "Los centros de interés en la escuela especial". *La infancia anormal*, III època, any V, núm. 40, pàg. 125-130.
- PEREIRA, A. (1960). "De la dirección de escuelas especiales". *La infancia anormal*, III època, any V, núm. 45, pàg. 84-86.

- PEREIRA, A. (1960). "Necesidad de un servicio médico-escolar eficiente". *La infancia anormal*, III època, any VI, T. VI, núm. 49, pàg. 195-196.
- PEREIRA, A. (1960). "Necesidad de un servicio médico-escolar eficiente (II)". *La infancia anormal*, III època, any VI, T. VI, núm. 50, pàg. 227-229.
- PEREIRA, A. (1961). "Necesidad de un servicio médico-escolar eficiente (III)". *La infancia anormal*, III època, any VII, núm. 51, pàg. 7-10.
- PEREIRA, F. (1908). *De la educación de la infancia degenerada*. (2ona. edició) Madrid: Imprenta de Perlado, Páez y Compañía (Sucesores de Hernando).
- PEREIRA, F. (1927). "Necesidad de que el Estado atienda educativamente a los niños mentalmente anormales". *La infancia anormal*, núm 1, pàg. 2-8.
- PEREIRA, F. (1935). "Motivaciones y finalidades de la Agrupación española de padres y proectores de anormales mentales y enfermos mentales". *La infancia anormal*, any XXIX, pàg. 7-22.
- PEREYRA, M. (1981). "La historia de la educación en la formación de educadores". *Tempora*, núm. 1, pàg. 7-21.
- PÉREZ-DÍAZ, V. I RODRÍGUEZ, J. C. (2003). *La educación general en España*. Madrid: Fundación Santillana.
- PÉREZ BUENO, L. C. (2004). *El desmantelamiento de la discapacidad y otros escritos vacilantes*. Barcelona: El Cobre Ediciones.
- PÉREZ DE URBEL, F. J. (1957). "Fray Pedro Ponce de León, el inventor del arte de hacer hablar a los mudos". *Revista de Educación*, número extraordinari, pàg. 3-17.
- PÉREZ DE URBEL, F. J. (1973). *Fray Pedro Ponce de León y el origen del Arte de enseñar a hablar a los mudos*. Madrid: Editorial Obras Selectas, S.A.

-
- PÉREZ ESTEVE, R. (1935). "Metodos de enseñanza de la motricidad aplicables a los débiles mentales". *Revista de Psicología i Pedagogia*, núm. 11, pàg. 221-234.
- PÉREZ GALÁN, R. (2003). *Educación Especial, atención a la diversidad y LOCE: un enfoque teórico y comprensivo*. Archidona (Málaga): Ediciones Aljibe.
- PÉREZ GOMIS, J. (1940). *Nueva Legislación de Educación Nacional. Toda la legislación publicada de interés para los Centros y profesionales de la Enseñanza y otras disposiciones de carácter general*. Santander: Editorial Cantabria.
- PHILIPPE, J. I BONCOUR, G. P. (1916). *Las anomalías mentales en los escolares. Estudio médico-pedagógico*. Barcelona: Libr. y Tip. Médicas de M. Roig.
- PHILIPPE, J. I PAUL-BONCOUR, G. (1917). *Educación de Anormales. Principios de educación Física, Intelectual y Moral*. Barcelona: Libreria y tipografia médicas M. Roig.
- PIGEM, J. M. (1969). "Hospital Siquiátrico de Salt". *Revista de Girona*, núm. 49, pàg. 12-22.
- PILCH, M. M. I ALTRES (1969). *Escolares talentosos, lentos, desfavorecidos e impedidos*. Buenos Aires: Paidós.
- PINILLOS DÍEZ, J. L. (1974). "Los problemas psicológicos del minusválido y del subnormal". *Revista española de subnormalidad, invalidez y epilepsia*, IV - 4 (octubre-diciembre), pàg. 27-57.
- PINTO, E. (1933). "La educación de los bien dotados". *Revista de Pedagogía*, any XII, núm. 138, pàg. 262-266.
- PLA CARGOL, J. (1949). *La província de Gerona*. Gerona: Dalmáu Carles, Pla, S.A.
- PLA CARGOL, J. (1950). *Elementos de organonografia, fisiologia e higiene*. (10 edició) Girona: Dalmau Carles Pla, S.A.

PLA CARGOL, J. (1960). *Biografías de gerundenses (Gerona y sus comarcas)*. Girona: Dalmau.

PLA CARGOL, J. (1970). "El ilustre pedagogo gerundense. Don Pedro Roselló Blanch". *Revista de Girona*, núm. 52, pàg. 50-53.

PLACER, R. R. (1929). *Apuntes sobre Pedagogía especial de ciegos*. Madrid: Imprenta del Colegio Nacional de Sordomudos y de Ciegos.

PLAJA MATEU, A. (1970). "Nuevo y revolucionario método para la educación de subnormales. Dos psicólogas catalanas aportan una nueva luz de esperanza al problema". *Revista Pro Infancia y Juventud*, vol. XX, núm. 129, pàg. 191-192.

PLANDIURA VILACÍS, R. (2003). "El equilibrio constitucional y su desarrollo legislativo". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 329, pàg. 86-90.

PLANELLA RIBERA, J. (2004). *Subjectivitat, dissidència i dis-k@pacitat. Pràctiques d'Acompanyament Social*. Barcelona: Editorial Claret.

PLATA GUTIÉRREZ, J. (1951). La educación de los ciegos y la formación de su educador. Madrid, [Congreso Internacional de Pedagogía, Santander-San Sebastián, 19-26 de julio, 1949].

PLATA GUTIÉRREZ, J. (1951). "Medio siglo de educación española de ciegos, subnormales, anormales mentales y otros deficientes (1900-1950)". *Bordon*, vol. III, núm. 17-18, pàg. 61-77.

PLATA GUTIÉRREZ, J. (1969). "La educación de los ambliopes". *Bordon*, tomo XXI, núm. 164-165, pàg. 395-402.

PLATA, J. (1955). "La Sociedad Española de Pedagogía y el Patronato Nacional de Educación Especial". *Bordon*, núm. 7 (50), pàg. 451-457.

PLUS, R. (1936). *Hacia el matrimonio para el tiempo de noviazgo*. Barcelona: Eugenio Subirana, Editorial Pontificia.

-
- POLAINO-LORENTE, A. (1983). "Las cuatro últimas décadas de educación especial en España". *Revista Española de Pedagogía*, núm. 160, pàg. 215-246.
- POLLOWAY, E. A., SMITH, J. D., PATTON, J. R., I SMITH, T. E. C. (1996). "Historic changes in mental retardation and developmental disabilities". *Education and Training in Mental Retardation*, núm. 31 (núm. 1), pàg. 3-12.
- PONCES VERGÉ, J. (1997). "Història de la rehabilitació dels nens amb paràlisi cerebral". *Esclat*, núm. 3, pàg. 4-5.
- PONS PRADES, E. (2004). *Los niños republicanos en la guerra de España*. Madrid: Oberon. Grupo Anaya.
- PONTE, J. (2003). "Legislación y Atención Temprana. Notas sobre aspectos sociosanitarios". *Boletín del Real Patronato sobre discapacidad*, núm. 56, pàg. 5-19.
- POROT, M. (1977). *La familia y el niño*. (vol. 12) Barcelona: Editorial Planeta.
- PORTELL SOLDEVILA, E. (1995). "Historia de la humanidad a través de las infecciones". *Sobre Ruedas.Fundació Institut Guttman*, núm. 32, pàg. 2-5.
- PORTER, R. (2003). *Breve historia de la locura*. Madrid: Turner Publicaciones, S.L.
- POSTEL, J. I QUÉTEL, C. C. (1993). *Historia de la psiquiatría*. México: Fondo de Cultura Económica.
- POZO PARDO, A. D. (1951). "Algunos aspectos en la conducta social del niño bien dotado". *Revista Española de Pedagogía*, núm. 9 (36), pàg. 641-645.
- PRADO, R. (1957). "La Foniatría y la Logopedia en los servicios de Otorrinolaringología de la Facultad de Medicina de Madrid". *Revista de Educación*, número extraordinari, pàg. 39-41.

- PRATS, R., ARMELLES, M., FORTUNY, A., I SALLERAS, A. (2001). "Evolució de la síndrome de Down a Catalunya en el període 1992-1999". *Revista mèdica internacional sobre la síndrome de Down*, vol. 5, núm. 1, pàg. 2-6.
- PRUDHOMMEAU, M. (1964). *Educación de la infancia anormal*. (2ona. edició) Barcelona: Editorial Nova Terra.
- PUEBLA, E. C. (1958). "Tratamiento pedagógico de los niños neuróticos". *Bordon*, núm. 10 (77), pàg. 317-338.
- PUELLES BENÍTEZ, M. D. (1987). *Política y administración educativas*. (1a. ed.) Madrid: UNED, Universidad Nacional de Educación a Distancia.
- PUELLES BENÍTEZ, M.D. (1992). "Oscilaciones de la política educativa en los últimos cincuenta años: reflexiones sobre la orientación política de la educación". *Revista Española de Pedagogía*, núm. 192, pàg. 311-319.
- PUELLES BENÍTEZ, M. D. (1997). *L'administració educativa*. Barcelona: Edicions de la Universitat Oberta de Catalunya.
- PUIG DALMAU, M. R. (1973). Causas que llevan a niños y adolescentes al tribunal tutelar de menores (estudi sobre la provincia de Gerona). Tesis de llicenciatura. Universitat de Barcelona. Facultat de Filosofia i Lletres. Secció de Pedagogia. [Document no publicat].
- PUIG DE LA BELLACASA, R. (1993). *La discapacidad y la rehabilitación en Juan Luis Vives*. (vol. Documentos 37/93) Madrid: Real Patronato de prevención y de atención a personas con minusvalía.
- PUIG JOFRA, E. (1981). "Incorporar els joves a la societat. Orientacions d'una política de joventut a Catalunya". *Revista del Col·legi Universitari de Girona-Universitat Autònoma de Barcelona*, núm. 7, pàg. 137-147.
- PUIG, V. (1928). "El colegio de Huerfanos...". *El Magisterio Gerundense*, any XXII, núm. 987, pàg. 2-4.

-
- PUIGBERT, J. (1994). *La Normal de Girona i el Magisteri públic (1914-1936)*. Girona: Universitat de Girona.
- PUIGBERT, J. (2001). *La Girona de la Restauració (1874-1923)*. Girona: Unitat de Publicacions de la Diputació de Girona.
- PUIGDELLÍVOL AGUADE, I. (1984). *L'escola municipal de deficients a Barcelona (1911-1939)*. Tesina de Llicenciatura, Universitat de Barcelona [document no publicat].
- PUIGDELLÍVOL AGUADE, I. (1986). "Historia de la educación especial" dins S.MOLINA GARCIA(DIR) (ED), *Enciclopedia temática de la educación especial* (pàg. 47-61). Madrid: Ed. Santillana.
- PUJADAS RIBALTA, J. (2003). "25 anys del Col·legi Públic Dr. Carulla". *Perxada*, núm. 31, pàg. 24-29.
- PUJADAS, J. (1996). *L'ensenyament en la societat arbucienca (1592-1975)*. Arbúcies: Llibres del Segle.
- PUJOL FABRELLAS, D. (1992). *El mestre Antoni Balmanya i Ros. Un iniciador de la renovació pedagògica a Catalunya*. Espolla: Ajuntament d'Espolla.
- PUJOL FABRELLAS, D. (1998). *Els orígens de l'escola catalana. Dels primers tempteigs de bilingüisme escolar de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana (1869-1902)*. Barcelona: Ed. Ceac.
- PUJOLÀS MASET, P. (2002). "L'educació especial a les comarques de Girona". *Revista de Girona*, núm. 213, pàg. 48-57.
- PUY JUANICO, J. (2002). *Pobres, orfes i dements. La beneficiència a Girona, 1849-1885*. Girona: Ajuntament de Girona.
- R.R. (1899). "De los medios para la educación de los degenerados morales, según el Dr. Marro". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, t. XXIII, pàg. 269-272.

RAMIREZ CARDÚS, J. M. (1980). "La situación actual de la Educación Especial". *Vida escolar*, núm. 205, pàg. 7-14.

RAMÍREZ AÍSA, E. (2003). *Educación y control en los orígenes de la España liberal*. Madrid: Editorial Biblioteca Nueva.

REAL PATRONATO DE EDUCACIÓN Y ATENCIÓN A DEFICIENTES (1978). *Plan Nacional de prevención de la subnormalidad*. Madrid: Fundación General Mediterránea. Patronato para ayuda a Subnormales.

REAL PATRONATO DE EDUCACIÓN Y ATENCIÓN A DEFICIENTES (1978). *Plan nacional de educación especial*. Madrid: Fundación General Mediterránea. Patronato para ayuda a Subnormales.

REAL PATRONATO SOBRE DISCAPACIDAD (2001). *Memoria del Real Patronato (1976-2001)*. Madrid.

RECIO SJ, E. M. (1967). "Reflexions sobre las directrices del II Plan de Desarrollo". *Razón y Fe*, núm. 830 (T. 175), pàg. 257-276.

REDACCIÓ (1908). "Principios". *El Magisterio Gerundense*, núm. 1, pàg. 1-4.

REDACCIÓ (1914). "Maria Montessori y su obra". *El Magisterio Gerundense*, any VIII, núm. 280, pàg. 1-5.

REDACCIÓ (1914). "Maria Montessori y su obra (continuación)". *El Magisterio Gerundense*, any VIII, núm. 281, pàg. 1-4.

REDACCIÓ (1914). "Maria Montessori y su obra (continuación)". *El Magisterio Gerundense*, any VIII, núm. 282, pàg. 1-4.

REDACCIÓ (1914). "Maria Montessori y su obra (conclusión)". *El Magisterio Gerundense*, any VIII, núm. 285, pàg. 1.

REDACCIÓ (1914). "La tartamudez". *El Magisterio Gerundense*, núm. 281, pàg. 5.

-
- REDACCIÓ (1915). "Página pedagógica". *El Magisterio Gerundense*, núm. 353, pàg. 1-3.
- REDACCIÓ (1920). "Claparede". *El Magisterio Gerundense*, núm. 592, pàg. 1-2.
- REDACCIÓ (1921). "Los niños abandonados en Inglaterra". *El Magisterio Gerundense*, núm. 648, pàg. 3-4.
- REDACCIÓ (1922). "La lluita contra l'analfabetisme". *Butlletí dels Mestres*, núm. 20, pàg. 1.
- REDACCIÓ (1923). "Las conferencias de Claparède en Madrid". *El Magisterio Gerundense*, núm. 727, pàg. 7-9.
- REDACCIÓ (1924). "En Figueras. Conferencia interesante". *El Magisterio Gerundense*, any XVIII, núm. 795, pàg. 1-3.
- REDACCIÓ (1931). "Una conferencia pedagógica". *El Magisterio Gerundense*, núm. 1094, pàg. 3-4.
- REDACCIÓ (1943). "Estadística de la enseñanza media". *Revista Nacional de Educación*, núm. 31, pàg. 74-76.
- REDACCIÓ (1958). "Vidas ejemplares: Francisco Pereira". *La infancia anormal*, III època, any IV, T. IV, núm. 30, pàg. 95-98.
- REDACCIÓ (1960). "Despierta, maestro". *La infancia anormal*, III època, any VI, núm. 46, pàg. 119.
- REDACCIÓ (1960). "Esbozo Biográfico: Amador Pereira". *La infancia anormal*, III època, any VI, núm. 44, T. VI, pàg. 47-48.
- REDACCIÓ (1961). "Clasificación de las anomalias psíquicas infantiles". *La infancia anormal*, III època, any VII, T. VII, núm. 53, pàg. 69-72.

REDACCIÓ (1961). "Clasificación de las anomalias psíquicas infantiles (II)". *La infancia anormal*, III època, any VII, núm. 54, pàg. 101-103.

REDACCIÓ (1961). "Clasificación de las anomalias psíquicas infantiles(III)". *La infancia anormal*, III època, any VII, T. VII, núm. 55, pàg. 120-123.

REDACCIÓ (1964). "Jornadas de Estudio sobre niños subnormales". *Revista Pro Infancia y Juventud*, vol. XIV, núm. 92, pàg. 28-32.

REDACCIÓ (1964). "II Congreso mundial sobre la educación e integración social de los subnormales". *Revista Pro Infancia y Juventud*, núm. 91, pàg. 11-13.

REDACCIÓ (1969). "Junta provincial de Protección de Menores. Institución Psicopedagògica Ntra. Sra. de Montserrat. Fiesta de Fin de Curso". *Revista Pro Infancia y Juventud*, vol. XIX, núm. 123, pàg. 69.

REDACCIÓ (1970). "Editorial Revista Española de Subnormalidad, Invalidez y Epilepsia". *Revista española de subnormalidad, invalidez y epilepsia*, I-1 (enero-marzo), pàg. 7-14.

REDACCIÓ (1970). "El futuro Universitario en Gerona, estudio del Doctor Vicente Villar Palasí". *Revista de Girona*, núm. 50, pàg. 45.

REDACCIÓ (1970). "Organización de detección y prevención precoces de la subnormalidad en España en el porvenir". *Revista española de subnormalidad, invalidez y epilepsia*, núm. Extraordinari, pàg. 133-183.

REDACCIÓ (1974). "Estudio sobre posibles medidas a adoptar para la integración social del minusválido". *Minusval [Revista del Servicio Social de Minusválidos.Instituto Nacional de Servicios Sociales]*, núm. 5, pàg. 7-13.

REDACCIÓ (1974). "A las dos y cuarto en T.V. Española. Hablan los sordomudos". *Minusval [Revista del Servicio Social de Minusválidos.Instituto Nacional de Servicios Sociales]*, núm. 8, pàg. 38-39.

-
- REDACCIÓ (1974). "El primer centro de parapléjicos en España". *Minusval [Revista del Servicio Social de Minusválidos.Instituto Nacional de Servicios Sociales]*, núm. 8, pàg. 10-11.
- REDACCIÓ (1975). "I Congreso de sordos de España. López Solórzano: El esfuerzo de muchas personas ha hecho posible el Congreso". *Proas [Promoción y asistencia a Sordos]*, núm. 20, pàg. 19-20.
- REDACCIÓ (1977). "Educadores de subnormales, una nueva profesión". *Minusval [Revista del Servicio Social de Minusválidos.Instituto Nacional de Servicios Sociales]*, núm. 21, pàg. 8-12.
- REDACCIÓ (1978). "Así fue 1978". *Minusval [Revista del Servicio Social de Minusválidos.Instituto Nacional de Servicios Sociales]*, núm. 27, pàg. 32-33.
- REDACCIÓ (1978). "Así nacieron". *Minusval [Revista del Servicio Social de Minusválidos.Instituto Nacional de Servicios Sociales]*, núm. 24, pàg. 8-12.
- REDACCIÓ (1978). "Dosier: El artículo constitucional referente al minusválido; El artículo 49, a encuesta;La Ley de MInusválidos en su recta final". *Minusval [Revista del Servicio Social de Minusválidos.Instituto Nacional de Servicios Sociales]*, núm. 27, pàg. 8-12.
- REDACCIÓ (1980). "El Instituto Nacional de Educación Especial: sus fines". *Vida escolar*, núm. 205, pàg.15-16.
- REDACCIÓ (1980). "Plan Nacional de Educación Especial". *Vida escolar*, núm. 205, pàg. 25-45.
- REDACCIÓ (1981). "Carta para los años 80. Directrices para la prevención y rehabilitación de las discapacidades, propuestas por REHABILITACIÓN INTERNACIONAL a la opinión pública mundial con motivo del Año Internacional del Minusválido". *Minusval [Revista del Servicio Social de Minusválidos.Instituto Nacional de Servicios Sociales]*, núm. 37, pàg. 8-18.

REDACCIÓ (1981). "La pedagogia terapèutica ja té història: Lluís Maria Folch i Torres, mestre i precursors (I)". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, núm. 3, pàg. 5-7.

REDACCIÓ (1981). "La pedagogia terapèutica ja té història: Lluís Maria Folch i Torres, mestre i precursors (II)". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, núm. 4 i 5, pàg. 5-9.

REDACCIÓ (1982). "Entrevista a Don Luis Santonja, Director General del Inerso". *Minusval [Revista del Servicio Social de Minusválidos.Instituto Nacional de Servicios Sociales]*, núm. 38, pàg. 17-19.

REDACCIÓ (1982). "Declaración Sundberg". *Minusval [Revista del Servicio Social de Minusválidos.Instituto Nacional de Servicios Sociales]*, núm. 38, pàg. 17-19.

REDACCIÓ (1982). "Documento base sobre la preparación laboral de los deficientes e inadaptados". *Vida escolar*, núm. 218, pàg. 3-15.

REDACCIÓ (1982). "L'atenció a la infància i l'adolescència a Catalunya". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, núm. 6 i 7, pàg. 23-28.

REDACCIÓ (1982). "I Centenari del naixement de Pere Barnils i Giol (1882-1933)". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, núm. 10, pàg. 18-22.

REDACCIÓ (1982). "Ajuntament de Barcelona". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, núm. 6 i 7, pàg. 29-31.

REDACCIÓ (1982). "Agustín Rius y Borrell: un maestro terapeuta en el XIX". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, núm. 8 i 9, pàg. 23-26.

REDACCIÓ (1983). "Entrevista con Luis Folch Camarasa". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, Any III, núm. 14, pàg. 8-18.

REDACCIÓN (1984). "'Minusval', la actualidad hecha información". *Minusval [Revista del Servicio Social de Minusválidos.Instituto Nacional de Servicios Sociales]*, núm. 44, pàg. 8-12.

-
- REDACCIÓN (2001). "XXV aniversario del Real Patronato". *Boletín del Real Patronato sobre discapacidad*, núm. 48, pàg. 5-11.
- REDACCIÓN (1981). "Se afianza el movimiento asociativo de los padres de niños sordos". *Proas [Promoción y asistencia a Sordos]*, núm. 72, pàg. 26-27; 34-36.
- REDONDO, F. (1927). "El instituto nacional de prevision y los niños mentalmente anormales". *La infancia anormal*, juliol de 1927, pàg. 1-9.
- REIXAC, B. (1992). *Instruccions per a l'ensenyança de minyons. Toms I i II*. (vol. 30) Vic: Editorial Eumo.
- RENAU, D. I ROIG, M. (1979). "Las aulas de recuperación". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 55-56, pàg. 39-41.
- RENAU, M. D., FEU, M., SABATÉS, À., I COLOMER, C. (1981). "Badalona. Los equipos socio-psicopedagógicos municipales". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 84, pàg. 74-77.
- REQUENA, M. C. (1999). "Cinc anys de treball social en un poble de la costa (Blanes 1967-1971). Presentació del Sr. Domènec Valls". *Revista Blanda [Publicació de l'Arxiu Municipal de Blanes]*, núm. 2, pàg. 81-93.
- RESSLER, R. K. I SHACHTMAN, T. (2003). *Dentro del monstruo. Un intento de comprender a los asesinos en serie*. Barcelona: Alba Editorial.
- RETORTILLO FRANCO, F. I PUERTA CLIMENT, E. (2004). "Marco normativo de las necesidades educativas especiales en las edades tempranas". *Boletín del Real Patronato sobre discapacidad*, núm. 57, pàg. 5-17.
- REVENTÓS, J., GARCIA, A., I PIQUÉ, C. (1990). *Història de la medicina catalana sota el franquisme i les seves conseqüències*. Barcelona: Editorial Hacer.
- REVENTÓS, J., GARCIA, A., I PIQUÉ, C. (1991). *Història de la medicina catalana. Sota el franquisme*. Madrid: Ministerio de Sanidad y Consumo.

REY, E. (1973). *Subnormal Dossier*. Madrid: Editorial Alameda.

RIBAS, A. I VILLANOVA, J. L. (1999). "La geografia a l'obra de Baldiri Reixac". *Revista de Girona*, núm. 192-Separata, pàg. 29-32.

RIBES MONTANÉ, R. (1963). "Todavía niños sin escuela". *Revista Pro Infancia y Juventud*, núm. 89, pàg. 107.

RICO VERCHER, M. (1980). "Congresos nacionales e internacionales que durante 1979 han tratado sobre la deficiencia de audición y en los que el I.N.E.E. ha participado". *Vida escolar*, núm. 205, pàg. 87-101.

RIGADA, M. D. L. (1916). *Paidotecnica, especialmente en lo que se refiere a los niños anormales*. Madrid: Imp. de la Viuda de A. Alvarez.

RINCÓN IGEA, B. D. (1979). "D. Agustín Rius y Borrell: Vida, obra e importancia" dins A.A.V.V. (ED), *III Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans* (pàg. 107-110). Barcelona.

RINCÓN IGEA, B. D. (1983). "Agustí Rius i Borrell: Un sabadellenc a la història de l'educació". *Quaderns d'arxiu de la fundació Bosch i Cardellach, XLVI* (núm. 46), pàg. 19.

RINCÓN IGEA, B. D. (1999). *L'aportació pedagògica del mestre Rius*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

RIOS GONZÁLEZ, J. A. (1964). "Asistencia y educación religiosa del insuficiente mental". *Bordon*, núm. 124-125, pàg. 195-214.

RISPA, A. (1865). *Memoria relativa á las enseñanzas de los Sordo-Mudos y de los Ciegos*. Barcelona: Establecimiento tipográfico de Narciso Ramirez y Rialp.

RIUS BORRELL, A. (1888). *Tratado de educación escolar. Obra escrita para los maestros y para los padres que desean conocer los principios y las prácticas de la educación*. Barcelona: Tipografia de la Casa Provincial de Caridad.

-
- RIUS BORRELL, A. (1890). *Doctrina cristiana y de la historia sagrada en las escuelas de párvulos, elementales y superiores*. Barcelona: Antonio J. Bastinos Editor.
- RIUS BORRELL, A. (1897). *La educación de los niños atrasados (cortos de inteligencia, tartamudos, tartajosos, tardos en el hablar, etc)*. San Gervasio de Casolas, Barcelona: Impremta F. Sánchez, Casa de Salud de Nuestra Señora del Pilar.
- RIUS BORRELL, A. (1900). *El tartamudeo y otros vicios de pronunciación con su tratamiento*. Barcelona: Tipografía de José Inglada.
- RIUS BORRELL, A. (1903). *Concepto de la pedagogía: necesidad de fijarlo*. Barcelona: Casa de caritat. [Discurso leído en la solemne sesión inaugural celebrada por la Sociedad Barcelonesa de Amigos de la Instrucción].
- RIUS BORRELL, A. (1928). *Sabadell. Monografia*. Sabadell: Biblioteca Sabadellenca.
- RIUS BORRELL, A. (1929). *Biografía de A. Bosch i Cardellach*. Sabadell: Arxiu Històric de Sabadell.
- RIUS, I. (2006). "L'educació a Catalunya durant el segle XX: una visió a través del lèxic". *Perspectiva Escolar*, núm. 302, pàg. 84-89.
- RIVAS GUISSADO, J. L. (1974). "La historia cuenta de un minusvalido el sordo que oia más...al que más oimos". *Minusval [Revista del Servicio Social de Minusválidos.Instituto Nacional de Servicios Sociales]*, núm. 5, pàg. 23-27.
- RIVIÈRE GÓMEZ, Á., MUÑOZ-REPISO IZAGUIRRE, M., GIL ESCUDERO, G., FERRANDIS TORRES, A., LAUSÍN ACEÑA, P., LÓPEZ SÁEZ, M. ET AL. (1988). *El sistema educativo español*. Madrid: CIDE, Centro de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia.
- RÍO, P. D. (1998). "De la discapacidad como problema a la discapacidad como solución: el largo camino recorrido por el pensamiento defectológico desde L. S. Vygotski". *Cultura y Educación (C&E)*, núm. 11-12, pàg. 35-57.
- RÍOS GONZALEZ, J. A. (1962). "Algunos aspectos de la educación de anormales en Italia". *Bordon*, núm. 106, pàg. 97-104.

- RÍOS GONZALEZ, J. A. (1965). "Escuelas especiales y clases diferenciales". *Revista Española de Pedagogía*, vol. XXIII, núm. 91-92, pàg. 736-737.
- RÍOS GONZALEZ, J. A. (1965). "Presupuestos para la promoción moral del insuficiente mental". *Revista Española de Pedagogía*, núm. 91-92, pàg. 502-506.
- RÍOS GONZÁLEZ, J. A. (1963). "Sugerencias para una Ley de Asistencia a Deficientes". *Bordon*, núm. 113-114, pàg. 115-122.
- ROCA, J. (1992). *De la segregation a l'integration. L'education des enfants inadaptés de 1909 a 1975*. Vanves: Centre Technique National d'Etudes et de Recherches sur les Handicaps et les Inadaptations, CTNERHI.
- RODRÍGUEZ DE RIVERA, J. (1980). "La formación y perfeccionamiento del personal de Educación Especial y del personal especializado docente". *Vida escolar*, núm. 205, pàg. 71-75.
- RODRÍGUEZ MATA, A. (1922). "La escuela de Decroly y el método activo". *Revista de Pedagogía*, año I, núm. 3, pàg. 86-89.
- RODRÍGUEZ MATA, A. (1924). "Examen y clasificación de los niños". *Revista de Pedagogía*, Año III, núm. 27, pàg. 93-97.
- RODRÍGUEZ MATA, A. (1924). *Examen y clasificación de los niños*. Madrid: Publicaciones de la Revista de Pedagogía.
- RODRÍGUEZ MATA, A. (1925). "El método activo aplicado en las escuelas de Francia y Bélgica". *Revista de Pedagogía*, año IV, núm. 44, pàg. 353-357.
- RODRÍGUEZ VICENTE, A. (1946). *Higiene de la edad escolar o paidocultura*. Madrid: Consejo superior de investigaciones científicas. Instituto de Pedagogía "San Jose de Calasanz".
- RODRÍGUEZ, C. I. (1982). "Quien es quien: Francesc Pèlach de "Guru"". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, núm. 6 i 7, pàg. 9-12.

-
- ROIG DE PUJOL, J. (1918). "Moviment Montessorià". *Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, any II, núm 6, pàg. 113-117.
- ROIG, J. L. (2004). *Mundet-- un pequeño mundo : (sus primeros años)*. Barcelona: Litoclub.
- ROMERO, A. I RUIZ, J. (1992). *Figueres*. (1a. edició) (vol. núm. 33) Girona: Diputació de Girona/Caixa de Girona.
- ROSELLÓ, P. I RODRIGO, M. (1923). "Revisión española de los "tests" Claparède (Primera Sèrie)". *Revista de Pedagogía*, año II, núm. 15, pàg. 81-92.
- ROSELLÓ, P. (1987). *La teoria dels corrents educatius*. (vol. 12) Vic: Eumo Editorial.
- ROSO DE LUNA, M. (1905). *Proyecto de una escuela modelo para la educación y enseñanza de jóvenes anormales*. Madrid: Imp. del Colegio Nacional Sordomudos y Ciegos.
- ROSSICH, A. (1999). "La cultura literària gironina a l'època de Baldiri Reixac". *Revista de Girona*, núm. 192-Separata, pàg. 9-12.
- ROVIRA DE FORN, F. (1914). *Nuevo tratamiento de la sordera*. Barcelona: J. Horta,impresor.
- RUBIO, R. (1904). "El primer Congreso de Higiene escolar y de Pedagogia Fisiológica". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, any XXVIII, núm. 535, pàg. 299-303.
- RUBIO, R. (1905). "El Primer Congreso de Higiene escolar". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, any XXXII, núm. 538, pàg. 12-15.
- RUBIO, R. (1906). "Las anomalías mentales en la infancia escolar". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, any XXX , núm. 556, pàg. 199-204.
- RUBIO, R. (1906). "Las anomalías mentales en la infancia escolar". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, any XXX , núm. 558, pàg. 268-271.

RUBIO, R. (1908). "El laboratorio de Pedagogía Normal de París". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, Any XXXII, núm. 575, pàg. 40-43.

RUBIO, R. (1909). "La inspección médico-escolar". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, any XXXIII, núm. 588, pàg. 65-72.

RUIZ AMADO, R. (1925). *Historia de la Educación y la Pedagogía*. Barcelona: Editorial Librería Religiosa.

RUÍZ MARÍN, J. A. (1957). "Algunas notas sobre el diagnóstico precoz de las anormalidades mentales en la primera infancia". *Revista Pro Infancia y Juventud*, vol. VII, núm. 53, pàg. 182-186.

SABATÉ, J. (1979). "Marginación e inadaptación (Notas para un estudio sobre la llamada delinquencia juvenil en Barcelona)". *Papers: Revista de sociologia*, núm. 12, pàg. 207-227.

SACKS, O. (2004). *Veo una voz. Viaje al mundo de los sordos*. (2ona. edició) Madrid: Editorial Anagrama.

SACKS, O. (2005). *Despertares*. Barcelona: Editorial Anagrama.

SACRISTÁN, J. (2004). *Què vols ser quan siguis gran? Històries d'infantesa i escola de vint personatges catalans*. Barcelona: Rosa dels vents.

SAFONT, M. (1919). "Els deficients i la influència perniciosa de l'ambient familiar". *Butlletí de l'escola municipal de deficients*, any 1, núm 3, pàg. 17-21.

SAGARRA, M. (1991). "20 aniversario de las primeras jornadas de ECOM". *Auxílium*, núm. 171, pàg. 20-21.

SAINT-CLAIRE, S. (1966). *La reeducación de los niños subnormales*. Barcelona: Editorial Nova Terra.

-
- SALVADOR SAHUQUILLO, A. I LÓPEZ SOLAR, R. (1965). "El régimen graduado en la enseñanza especial". *Revista Española de Pedagogía*, vol. XXIII, núm. 91-92, pàg. 742-745.
- SALVADOR SAHUQUILLO, A., TOMAS SANCHEZ, T., GARRIDO, N., PITARCH, J., SALVADOR, A., I AZARA GARCIA DEL BUSTO, C. (1969). "Una experiencia en educación de deficientes mentales". *Bordon*, núm. 21 (164-165), pàg. 373-393.
- SALVAT, M. (1912). *Escuelas para Niños predispuestos Escuela-Sanatorio*. Barcelona: Salvat y C^a, S. en C., Editores.
- SAMUEL, R. (1985). "Desprofesionalizar la historia". *Debats.Institució Alfons el magnànim.Institució Valenciana d'estudis i investigacions*, núm. 10. pàg. 57-71.
- SANCHEZ JIMÉNEZ, J. (1966). "Proyección de las asociaciones familiares en la educación". *Bordon*, núm. 140-141, pàg. 199-209.
- SANCHO HAZACK, R. (1975). "Minusvalía y subnormalidad en un medio social disminuido: El medio rural". *Boletín de estudios y documentación del Serem*, núm. 3, pàg. 5-19.
- SANDOVAL, J. (1957). "Una relación terapica medico-maestro". *La infancia anormal*, III època, any III, núm. 24, pàg. 283-288.
- SANDOVAL, J. (1961). "Fundamentos de una Política Asistencial en Beneficio del Irregular (II)". *La infancia anormal*, III època, any VII, núm. 54, pàg. 104-109.
- SANDOVAL, J. (1961). "Fundamentos de una Política Asistencial en Beneficio del Irregular". *La infancia anormal*, III època, Any VII, Núm. 53. pàg. 75-84.
- SANJUÁN NÁJERA, M. (1956). "Lecturas y escolaridad de los niños delincuentes". *Revista Española de Pedagogía*, any XIV, núm. 55, pàg. 293-306.

SANJUÁN, J. (1957). "La audiometría y la reeducación auditiva". *Revista de Educación*, número extraordinari, pàg. 42-44.

SANMARTÍN PUCHOL, M. I HOMAR HOMAR, C. (2003). *Història d'una paradoxa. La necessitat d'introduir nous professionals en la població d'infants que rebutgen el contacte i la relació*. Barcelona: Fòrum Europeu d'Administradors de l'Educació de Catalunya.

SANSALVADOR, J. (1983). "Situación actual de la estimulación precoz en España". *Educar*, núm. 4, pàg. 91-99.

SANTOLARIA SIERRA, F. (1982). "La obra educadora de Ramon Albo". *Butlletí de Pedagogia Terapèutica*, núm. 6 i 7, pàg. 5-8.

SANTOLARIA SIERRA, F. (1997). *Marginación y educación. Historia de la educación social en la España moderna y contemporánea*. Barcelona: Editorial Ariel.

SANTOS PÉREZ, C. (1977). "El minusvalido a través de la historia". *Minusval [Revista del Servicio Social de Minusválidos. Instituto Nacional de Servicios Sociales]*, núm. 17, pàg. 20-23.

SANZ, J. (1933). "La selecció dels ben-dotats". *Revista de Psicologia i Pedagogia*, núm. 2, pàg. 165-175.

SARDÁ, J. I RIUS BORRELL, A. (1867). *Guía histórica, estadística y geográfica de Sabadell*. Sabadell: Establecimiento tipográfico de M. Torner.

SÁNCHEZ ASÍN, A. (1993). *Necesidades educativas e intervención psicopedagógica*. Barcelona: PPU.

SÁNCHEZ BUCHON, C. (1961). *Curso de Pedagogía*. (13. edició) Madrid: Publicaciones de la Institución Teresiana.

SÁNCHEZ PALOMINO, A. I TORRES GONZÁLEZ, J. A. C. (1998). *Educación Especial I*. Madrid: Ed. Pirámide.

-
- SÁNCHEZ PALOMINO, A. I TORRES GONZÁLEZ, J. A. C. (2002). *Educación Especial. Centros educativos y profesores ante la diversidad*. Madrid: Ediciones Pirámide.
- SÁNCHEZ PASTOR, E. (1923). "La escuela obligatoria". *El Magisterio Gerundense*, núm. 753, pàg. 2-4.
- SÁNCHEZ PASTOR, E. (1926). "La enseñanza gratuita". *El Magisterio Gerundense*, any XX, núm. 873, pàg. 2-4.
- SÁNCHEZ PÉREZ, J. Á. (1936). *Estudios sobre Lorenzo Hervás y Panduro (1735-1809). II. La escuela española de sordomudos*. Madrid: Librería Enrique Prieto (Asociación Nacional de Historiadores de la Ciencia Española).
- SÁNCHEZ PÉREZ, J. Á. (1989). "Para un proceso de integración efica". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 169, pàg. 64.
- SÁNCHEZ RUIPÉREZ, M. A. (1969). "La inadaptación en los escolares en Enseñanza Primaria. La inadaptación en la Escuela Primaria. ¿Cómo facilitar la adaptación en la Escuela?". *Bordon*, núm. 21(164-165), pàg. 287-294.
- SCHREIBER, R. C. (1984). *Historia del retraso mental*. San Sebastián: SIIS.
- SCHIAFFINO, R. (1922). "Los retardados escolares". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, XLVI, núm. 745, pàg. 104-113.
- SEAGE, J. I MEDELA, M. P. (1975). "La planificación educativa en España". *Revista de Educación*, núm. 236-237, pàg. 41-65.
- SEAGE, J. I BLAS, P. D. (1975). "La administración educativa española (1900-1971)". *Revista de Educación*, núm. 240, pàg. 99-113.
- SECELLE, P. I DECOCK, A. (1920). *L'education des enfants anormaux et arriérés. Programme des centres d'intérêt initiation a la lecture par la méthode visuelle extension de ce programme a l'enseignement des enfants normaux*. París: A. Maloine et fils, éditeurs.

SECRETARIADO NACIONAL DE EDUCACIÓN ESPECIAL DE LA COMISIÓN EPISCOPAL DE ENSEÑANZA. (1973). Estudio de la situación actual de la atención a los deficientes físicos y mentales. Informe-respuesta del secretariado nacional de educación especial de la comisión episcopal de enseñanza al cuestionario remitido por la secretaria general técnica de la presidencia del Gobierno, con fecha 22 de marzo de 1973. Secretariado Nacional de Educación Especial de la Comisión Episcopal de Enseñanza.

SECRETARIAT DE L'ESCOLA CRISTIANA DE CATALUNYA (1990). *La LOGSE: què pretén i com incidirà en l'acció educativa. Reflexions sobre les opcions bàsiques inherents a la reforma del sistema educatiu*. Barcelona: Secretariat de l'Escola Cristiana de Catalunya.

SECRETARIAT DE L'ESCOLA CRISTIANA DE CATALUNYA (1990). *La LOGSE: lo que dice y lo que no dice. Análisis crítico de las respuestas de la LOGSE a diez cuestiones de particular interés, junto con el texto íntegro de la ley*. Barcelona: Secretariat de l'Escola Cristiana de Catalunya.

SEGUIN, E. (1906). *Traitement moral, hygiene et education des idiots et des autres enfants arriérés*. Paris: Félix Alcan, Éditeur.

SEGUIN, E. (1932). *Jacobo Rodríguez Pereira. Primer maestro de sordomudos en Francia. Biografía y análisis de su método y elogio del mismo método por Buffon. Prólogo de Eduardo Drouot. Profesor en la Institución Nacional de Sordomudos de París. Traducción de Jacobo Orellana Garrido. Profesor en el Colegio Nacional de Sordomudos de Madrid*. Madrid: Francisco Beltrán. Librería española y extranjera.

SEGUIN, E. (1933). *La educación fisiológica. Traducción del francés y prólogo por Jacobo Orellana Garrido*. Madrid: Francisco Beltrán. Librería Española y extranjera.

SELWAY, D. I ASHMAN, A. F. (1998). "Disability, Religion and Health: a literature review in search of the spiritual dimensions of disability". *Disability & Society*, vol. 13, núm. 3, pàg. 429-439.

-
- SEOANE, J. A. C., ÁVAREZ, N., CARRIL, X. M., I FARALDO, P. (1999). *Derecho y retraso mental. Hacia un estatuto jurídico de la persona con retraso mental*. A Coruña: Fundación Paideia.
- SERÓ SABATÉ, J. (2000). *El niño republicano*. México: Edaf.
- SERRANO, L. (1932). *El Método Montessori*. Madrid: Publicaciones de la Revista de Pedagogía.
- SERRAT, C. (1912). "Las Escuelas Montessori. Donde se educa al niño jugando". *El Magisterio Gerundense*, núm. 189, pàg. 6-8.
- SERVEI D'EDUCACIÓ ESPECIAL DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA (1983). "Línies bàsiques d'actuació tècnico-pedagògica del Departament d'Ensenyament en matèria d'educació especial". *Educar*, núm. 4, pàg. 5-22.
- SERVICIO REGIONAL DE ASESORAMIENTO A CENTROS DEL S.E.R.E.M.EN BARCELONA (1976). "Experiencia de clasificación y orientación en el Psiquiátrico de Salt". *Boletín de estudios y documentación del Serem*, núm. 5, pàg. 27-39.
- SHORTER, E. (2000). *The Kennedy Family and the Story of Mental Retardation*. Philadelphia: Temple University Press.
- SIGUAN, M. I MONFERRER, Á. (1971). *La atención de los deficientes mentales en la provincia de Barcelona*. (Informe núm. 2) Barcelona: Instituto de Ciencias de la Educación, Universitat de Barcelona.
- SIIS (1999). *Legislación relativa a la política para la discapacidad*. (Segona edició, novembre 2000) (vol. Documentos 51/99) Madrid: Real Patronato de prevención y de atención a personas con minusvalía.
- SILVA, R. M. (1980). "La formación profesional de deficientes e inadaptados". *Vida escolar*, núm. 205, pàg. 63-69.

SIMON, F., VAN DAELE, H., I DECROLY, N. (1996). "Las publicaciones científicas de Ovide Decroly". *Historia de la educación. Revista interuniversitaria*, núm. 14-15, pàg. 511-539.

SINDICATO NACIONAL DE ENSEÑANZA (1969). *Informe sobre la Ley General de Educación*. Madrid: Gráficas EMA, Sindicato Nacional de Enseñanza.

SINGER, J. D. I BUTLER, J. A. (1987). "The Education for All Handicapped Children Act: Schools as Agents of Social Reform". *Harvard educational review*, vol. 57, núm. 2, pàg. 125-152.

SIZAIRE, A. (1995). *Maria Montessori. La educación liberadora*. Bilbao: Editorial Desclée de Brouwer.

SMELTEN, N. (1958). "Ovidio Decroly "La Filosofía Pedagógica de Decroly"". *La infancia anormal*, II època, any IV, T. IV, núm. 29, pàg. 75-78.

SOCIEDAD BARCELONESA DE AMIGOS DE LA INSTRUCCIÓN I XERCAVINS, D. F. D. P. (1912). *D. Agustín Rius y Borrell. Su obra pedagógica*. Barcelona: Imprempta Inglada & Comp^a.

SOLA MARTÍNEZ, T. I LÓPEZ URQUÍZAR, N. (2000). *Enfoques didácticos y organizativos de la educación especial*. Granada: Grupo Editorial Universitario.

SOLANA, E. (1932). *Maria Montessori. Exposición y crítica de sus métodos de educación y enseñanza*. (3era. ed.) Madrid: Editorial Magisterio Español.

SOLER FIÉRREZ, E. (1995). *La práctica de la Inspección en el sistema escolar*. Madrid: Narcea Ediciones.

SOLER FIÉRREZ, E. (2001). *La supervisión educativa en sus fuentes*. Humanes (Madrid): Grupo Santillana de Ediciones.

SOLER GARDE, F. (1890). *Breves consideraciones sobre el valor de la Gimnasia*. Gerona: Imprenta y Librería de Paciano Torres.

-
- SOLER SIMON, S. (2000). "On va viure Carreras Dagas?" *La Bisbal d'Empordà, XXXVIII Aplec de la Sardana, 2000*.
- SOLER, J. M. (1926). "Biografies de Bisbalens Il·lustres. JOAN CARRERAS DAGAS". *La Bisbal d'Empordà, Programa de Festes de 1926*.
- SOLER, J. M. (1936). "Bisbalencs Il·lustres. Joan Carreras Dagas". *La Bisbal d'Empordà, La Bisbal comercial i Industrial*.
- SOLÉ GALLART, I. (1985). "Una reflexió sobre Montessori y Decroly". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 126, pàg. 8-10.
- SOLÉ OLIVÉ, F. (1924). *Legislación Escolar vigente en España*. Lérida: Imprenta Mariana.
- SOLÉ TURA, J. (1987). *Autonomies, Federalisme i Autodeterminació*. Barcelona: Editorial Laia.
- SPECK, O. (1978). *Rehabilitación de los insuficientes mentales*. Barcelona: Editorial Herder.
- SPIRITO, U. (1921). "El error fundamental del método Montessori". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, any XLV, núm. 736, pàg. 193-199.
- STANDING, E. M. (1998). *La revolución Montessori en la educación*. (18. ed.) Madrid: Siglo XXI.
- STERN, E. (1933). *Anormalidades mentales y educabilidad difícil de niños y jóvenes*. Barcelona: Imp. y Edit. Labor, S.A. [Traducido del alemán por Alejandro Chleusebaigue y Antonio Calero].
- STERN, W. (1928). *La selección de los alumnos*. Madrid: Publicaciones de la Revista de Pedagogía.
- STIRPE (CENTRO PSICOPEGÓGICO FAMILIAR) (1969). "Síntomas evidentes en inadaptados juveniles". *Bordon*, núm. 21(164-165), pàg. 315-324.

STRAUSS, A. (1936). *Introducción al estudio de la Pedagogía Terapéutica. Para maestros, Educadores, Médicos y Padres de familia*. Barcelona: Editorial Labor.

SUBDIRECCIÓ GENERAL D'ASSESSORIA JURÍDICA (1995). *Legislació d'Ensenyament de Catalunya*. (vol. 6) Barcelona: Departament d'Ensenyament, Generalitat de Catalunya.

SUBIRATS, M. (1981). "Deu anys després de la Llei General d'educació". *Perspectiva Escolar*, núm. 56, pàg. 2-8.

SUSINOS RADA, T. (2002). "Un recorrido por la inclusión educativa española. Investigaciones y experiencias más recientes". *Revista de Educación*, núm. 327, pàg. 49-68.

SZCZEOANSKI, J. (1978). "El método biográfico". *Papers: Revista de sociologia*, núm. 10, pàg. 231-259.

TARRAGONA, E. (1972). *Libro rojo de los subnormales*. Barcelona: Editorial Pòrtic.

TEJEDOR CASTRO, M. P., RIOS PÉREZ, H., I GARCIA CALMUNTIA, B. (1997). "La imagen del deficiente mental en la literatura". *Revista interuniversitaria de formación del profesorado*, núm. 28, pàg. 187-205.

TEJERINA, V. (1914). "¿Cuándo ha de empezar la enseñanza del sordomudo?". *La Escuela Moderna*, núm. 279, pàg. 846-847.

TEJERINA, V. (1914). "Hay que formar una nueva generación escolar de sordomudos en el colegio nacional". *La Escuela Moderna*, núm. 280, pàg. 946-948.

TEJERINA, V. (1917). "La intuición en la enseñanza del sordomudo". *La Escuela Moderna*, núm. 309, pàg. 296-304.

TENA ARTIGAS, A. (1966). *La educación en el plan de desarrollo*. Madrid: Editorial Gredos.

-
- TENA ARTIGAS, J. (1975). "Las estadísticas necesarias para la planificación de la educación". *Revista de Educación*, núm. 236-237, pàg. 36-40.
- THOMPSON, P. (1985). "La historia oral y el historiador". *Debats.Institució Alfons el magnànim.Institució Valenciana d'estudis i investigacions*, núm. 10, pàg. 52-56.
- THOMPSON, P. (1993). "Historias de vida en el análisis de cambio social" dins J.M.MARINAS I C. SANTAMARINA (EDS.), *La historia oral:métodos y experiencias* (Madrid: Ed. Debate.
- THUILLIER, G. I TULARD, J. (1988). *Cómo preparar un trabajo de historia. Métodos y técnicas*. Barcelona: Oikos-tau.
- TIANA FERRER, A. (1999). "El proceso de escolarización". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 286, pàg. 34-36.
- TOLEDO GONZÁLEZ, M. (1984). *La escuela ordinaria ante el niño con necesidades especiales*. Madrid: Santillana, Aula XXI.
- TOLOSA LATOUR, M. (1998). "Concepto y evolución histórica de la medicina escolar". *Cuadernos de Realidades Sociales [Instituto de Sociología aplicada de Madrid]*, núm. 51/52, pàg. 175-182.
- TOMLINSON, S. (1982). *A Sociology of Special Education*. (1a. ed.) London.
- TORRAS, F. (1918). "Àlbum de la Paraula. Escola Municipal de Sords-Muts de Barcelona". *La Paraula.Butlletí de l'escola municipal de sords-Muts*, Any 1, núm. 2, pàg. 80-81.
- TORRAS, F. (1916). *Proyecto para una nueva organización de la Escuela Municipal de Ciegos, Sordomudos y Anormales de la Ciudad de Barcelona*. Barcelona: Imprenta de Manuel Tasis.
- TORRENTS BERTRANA, R. (1995). *Els docents per a una escola catalana en transformació*. Barcelona: Societat Catalana de Pedagogia. Filial de l'Institut d'Estudis Catalans.

- TORRENTS BERTRANA, R. (1999). *El segle XX en la Universitat Catalana. L'actualitat del futur*. Barcelona: Secció de Filosofia i Ciències Socials. Institut d'Estudis Catalans.
- TORRES GONZÁLEZ, J. A. C., ROMÁN RAYO, M., I RUEDA LÓPEZ, E. (1997). *La innovación de la Educación Especial*. Jaén: Universidad de Jaén.
- TORRES HURTADO, J. I GONZÁLEZ MARTÍN, A. (1999). "La educación especial y la organización del centro escolar desde la perspectiva del nuevo modelo educativo promulgado por la L.O.G.S.E." dins M.LORENZO DELGADO, J. A. ORTEGA CARRILLO, E. CORCHÓN ÁLVAREZ (COORD), *Enfoques comparados en Organización y Dirección de Instituciones Educativas* (pàg. 849-855). Granada: Grupo editorial universitario y asociación para el desarrollo de la comunidad educativa en España.
- TORRES ULLASTRES, L. (1919). "Necessitat de vocació i d'una preparació especial per a poder educar als deficients (anormals)". *Butlletí de l'escola municipal de deficients*, any 1, núm 1, pàg. 21-24.
- TORRES, M. (1968). "La jornada de una niña de 12 años enferma de parálisis cerebral en el Centro - Piloto de rehabilitación Arcángel San Gabriel". *Revista Pro Infancia y Juventud*, vol. XVIII, núm. 115, pàg. 226-228.
- TORROELLA, J. B. (1906). *El estudi general ó Universitat Literaria de Girona. Ensaig hisòrich=crítich.[Monografia llorejada ab el premi del Ecm. Ajuntament de Girona en el Certámen celebrat per la "Asociación Literaria" l'any 1900].* (Segona edició corregida y aumentada é ilustrada ab fotogravats ed.) Girona: Impremta y Llibreria de P. Torres.
- TORT BARDOLET, A. (1995). "Renovació pedagògica i territori". *Temps d'Educació*, núm. 14, pàg. 185-194.
- TORTOSA ORERO, E. (1915). *Publicaciones de propaganda del Instituto Catalán de Sordomudos de Barcelona y del Laboratorio Psicológico Experimental*. Barcelona: Imprenta de Pedro Ortega.

-
- TORTOSA ORERO, E. (1915). "¿Cuándo debe empezar o continuar la enseñanza del que llamamos sordomudos?". *La Escuela Moderna*, núm. 281, pàg. 44-46.
- TOSQUELLES, F. (1972). *La pràctica del maternatge terapèutic en els deficients mentals profunds*. Barcelona: Nova Terra.
- TRIAS FARGAS, RAMON (1977). "Que hacer con los deficientes mentales y físicos en España". *Minusval [Revista del Servicio Social de Minusválidos. Instituto Nacional de Servicios Sociales]*.
- TRIAS PUJOL, A. (1966). *Comentaris sobre l'ensenyament de la medicina*. Barcelona: Societat Catalana de Biologia. Filial de l'Institut d'Estudis Catalans.
- TRIGINER, G. (1921). "Psicologia de la Intel·ligència". *Quaderns d'estudi*, volum XIII, núm. 48, pàg. 232-240.
- TRILLA BERNET, J. (1993). "La llicenciatura en Pedagogia. Història d'un títol i un títol per a la història". *Temps d'Educació*, núm. 10, pàg. 123-143.
- TRILLA BERNET, J. C. (2002). *El legado pedagógico del siglo XX para la escuela del siglo XXI*. (2ona. edició), vol. 159. Barcelona: Editorial Graó.
- TRILLO TORIJA, M. (1957). "El dibujo, poderosos auxiliar en la educación del sordomudo". *Revista de Educación*, número extraordinari, pàg. 27-31.
- TUTOR, M. J. (1969). "Problemas y técnicas de la Educación Especial". *Bordon*, tomo XXI, núm. 161, pàg. 71-74.
- UNESCO (1969). *Etude sur la législation relative a l'éducation spéciale des enfants et jeunes gens déficients*. París:UNESCO.
- URCHAGA RODRÍGUEZ, G. (1974). "De la Beneficiencia al concepto de Justicia Social". *Revista española de subnormalidad, invalidez y epilepsia*, IV - 4 (octubre-diciembre), pàg. 21-25.

VADALE GABEL, J. J. (1885). *Guía de los maestros de primera enseñanza para la educación de los sordomudos*. Barcelona: Bastinos.

VALL CLARA, J. (1986). "El Psiquiàtric, cent anys després". *Revista de Girona*, núm. 119, pàg. 97.

VALLEJO NÁGERA, A. (1942). "La educación de niños anormales". *Revista de Educación*, juliol, núm. 49, pàg. 37-49.

VALLS Y RONQUILLO, F. D. A. (1871). *Manual para uso de los alumnos que concurren a la Escuela de Sordo-Mudos de Barcelona*. Barcelona: Establecimiento tipográfico de Jaime Jepús Roviralta.

VALLS Y RONQUILLO, F. D. A. (1888). *Memoria relativa á la escuela municipal de ciegos y de sordo-mudos de Barcelona*. Barcelona: Tipo-litografía de los sucesores de N. Ramírez y C.^a.

VALLS Y RONQUILLO, F. D. A. (1888). *La escuela municipal de ciegos y de sordo-mudos de Barcelona en la exposición universal de 1888. Catálogo de los libros, aparatos, material de enseñanza y trabajos de los alumnos que se presentan en dicha exposición*. Barcelona: Tipo-Litografía de los sucesores de N. Ramírez y C.^a.

VAN VLIET, N. (1955). "Asistencia y pedagogia de deficientes en Holanda". *Revista Pro Infancia y Juventud*, vol. V, núm. 41, pàg. 159-172.

VANEY, V. (1913). *La Pedagogía de los anormales*. Toledo: Imprenta de Rafael Gómez Menor, traducción de Luis Ansorena y Blasco.

VAZQUEZ GOMEZ, J. (1986). "Legislación" dins S.MOLINA GARCIA(DIR) (EDS.), *Enciclopedia temática de la educación especial* (pàg. 113-145). Madrid: Ed. Santillana.

VÁZQUEZ SANS, J. (1922). *Un trascendente problema de medicina escolar descuidado. Los retrasados pedagógicos*. Barcelona: Tipografía de Jaime Vives.

-
- VÀZQUEZ, E. (1997). "La vida i l'obra de Pompeio Pascual". *Revista de Girona*, núm. 185, pàg. 61-68.
- VEGA FUENTE, A. (2003). *La educación social ante la discapacidad*. Archidona (Málaga): Ediciones Aljibe.
- VELANDO MUÑOZ, M. (1979). "El deficiente mental, ante su integración laboral". *Minusval [Revista del Servicio Social de Minusválidos. Instituto Nacional de Servicios Sociales]*, núm. 32, pàg. 12-15.
- VELASCO PAJARES, J. (1924). "Conferencia "pro infantia"". *El Magisterio Gerundense*, Any XVIII, núm. 793, pàg. 1-4.
- VELASCO, H. M. (1997). "Los espacios de la socialización y de la educación. Consideraciones antropológicas". *Historia de la educación. Revista interuniversitaria*, núm. 16, pàg. 509-514.
- VENDRELL, J. M. I MASSANA, M. (2001). *Josep Guixà, mestre de logopedes. Recull d'escrits de Josep Guixà a càrrec de Montse Guixà, amb aportacions de deixebles i col·laboradors*. Barcelona: Escola de Patologia del llenguatge.
- VENTALLÓ, J. (1970). *Les escoles populars ahir i avui*. (2ona. edició) Barcelona: Editorial Nova Terra.
- VENTOSA, V. J., MARSET, R.,(COORD) (2000). *Integración de personas con disminución psíquica en el Tiempo Libre*. Madrid: Editorial CCS.
- VERMEYLEN, G. (1923). *Les Débiles mentaux. Etude expérimentale et clinique*. Paris: Au siège de la Société.
- VERMEYLEN, G. (1934). "La relació del nivell mental amb els resultats escolars". *Revista de Psicologia i Pedagogia*, núm. 8, pàg. 349-365.
- VIAL, M. (1990). *Les enfants anormaux à l'école: aux origines de l'éducation spécialisée des 1882-1909*. Paris: Armand Colin.

- VICENTE GUILLÉN, A. I DE VICENTE VILLENA, M. P. (2003). *Una aproximación a la historia de la educación especial*. Murcia: Diego Marín - Librero Editor.
- VICO MONTEOLIVA, M. (1995). "Políticas educativas: análisis histórico y comparado". *Bordon*, núm.47(2), pàg. 229-233.
- VILA BERNEDAS, J. (1873). *Discurso leído en la solemne inauguración del curso académico de 1873 á 1874 en la Universidad Libre de Gerona*. Gerona: Imprenta de Tomás Carreras.
- VILANOU, C. C., BISQUERRA ALZINA, R., ESTERUELAS, A., GONZÀLEZ-AGÀPITO, J., MIGUEL, S., MIRA, M. ET AL. (1998). *Emili Mira. Els orígens de la Psicopedagogia a Catalunya*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona.
- VILANOU, C. (2000). "Miquel Meler i els orígens de la Pedagogia Terapèutica a Catalunya". *Suports*, 4 (núm. 2), pàg. 124-133.
- VILANOVA RIBAS, M. I MORENO JULIÀ, X. (1992). *Atlas de la evolución del analfabetismo en España de 1887 a 1981*. Madrid: Centro de Investigación, Documentación y Evaluación (CIDE).
- VILÀ MANCEBO, A. (2004). *Els serveis socials a Catalunya. Una visió històrica*. Universitat de Girona. [tesi doctoral]
- VILÀ MANCEBO, A. (2005). *Els serveis socials a Catalunya. Una visió històrica*. (vol. Col·lecció Francesc Eiximenis, 5) Girona: Diputació de Girona.
- VILÀ, A. (2001). "Els drets socials de les persones amb discapacitat: On som i cap on anem?". *Revista mèdica internacional sobre la síndrome de Down*, vol. 5, núm. 2, pàg. 27-31.
- VILÀ, A. I TRUETA, M. (2003). "Estudi de la situació actual i drets constitucionals de les persones amb discapacitat". *Revista mèdica internacional sobre la síndrome de Down*, volum 7, núm. 1, pàg. 10-16.

-
- VILÀ, A. (2004). "Algunes consideracions a l'entorn de la discapacitat". *Revista de Girona*, n. 225. pàg. 55-61.
- VILÀ, S. (1935). "La protecció als orfes". *El Magisteri Gironí*, núm. 1280, pàg. 1.
- VILLEY, P. (1924). *La pedagogía de los ciegos*. Madrid: Ediciones de la Lectura.
- VILLEY, P. (1926). *El ciego en el mundo de los videntes. Ensayo de sociología*. Madrid: Librería y casa editorial "Hernando".
- VINCENTI Y REGUERA, E. (1916). *Política Pedagógica (Treinta años de Vida Parlamentaria)*. Madrid: Imprenta de los Hijos de M.G. Hernández.
- VINCENTI Y REGUERA, E. (1916). *Política pedagógica (Acción extraparlamentaria). Estudios sobre enseñanza primaria, técnica, comercial e industrial*. Madrid: Imprenta de los Hijos de M. G. Hernández.
- VIÑAO FRAGO, A. (1992). La Educación General Básica entre la realidad y el mito. *Revista de Educación*, núm. extraordinari, pàg. 47-71.
- VIÑAO FRAGO, A. (1994). El espacio escolar en su perspectiva histórica. Bibliografía. *Historia de la educación. Revista interuniversitaria*, núm. 12-13, pàg. 573-593.
- VIÑAO FRAGO, A. (2004). *Escuela para todos. Educación y modernidad en la España del siglo XX*. Madrid: Marcial Pons, Ediciones de Historia.
- VIVES, J. (1981). "Política educativa: Adaptar-se per no canviar". *Perspectiva Escolar*, núm. 56, pàg. 17-20.
- VIVES, J. I COMAS, M. (1983). "La enseñanza en Cataluña". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 108, pàg. 55-67.
- VOLDMAN, D. (1991). "La historia oral en Francia a finales de los años ochenta". *Historia y fuente oral*, núm. 5, pàg. 145-155.

- VYGOTSKI, L. S. (1998). "Los problemas fundamentales de la defectología contemporánea". *Cultura y Educación (C&E)*, núm. 11-12, pàg. 9-34.
- WALLENSTEIN, DR. (1908). "El diagnóstico de la idiotez congénita según el profesor Ziehen". *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, núm. 575, pàg. 43-46.
- WALTER, F. R. (1957). "El sonido amplificado en los sordomudos". *Revista de Educación*, núm. extraordinari, pàg. 48-53.
- WARNOCK, M. (1987). "Encuentro sobre necesidades de educación especial". *Revista de Educación*, núm extraordinari, pàg. 45-73.
- WARNOCK, M. (1989). *Una política común de educación. Bases para una reforma global*. (1a. ed.) Madrid: Ediciones Paidós Ibérica, Centro de publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia.
- WARNOCK, M. (1990). "Informe sobre necesidades educativas especiales". *Siglo Cero*, núm. 130, pàg. 12-24.
- WARNOCK, M. (2000). *A Memoir. People & Places*. London: Duckworth.
- WARNOCK, M. (2002). *Guía ética para personas inteligentes*. Madrid: Turner Publicaciones.
- XERCAVINS, D. F. D. P. (1911). "Organización de las Escuelas para niños anormales" dins A.A.V.V. (ED), *Deliberaciones del congreso de primera enseñanza de Barcelona. 1909-1910 (Celebrado en el Palacio de Bellas Artes á últimos de Diciembre del año 1909 y primeros de Enero de 1910)*. (pàg. 311-319). Barcelona: Tipografía "La Industria", de Manuel Tasis.
- XIRAU, J. (1986). *Pedagogia i vida*. Vic: Eumo Editorial.
- XXIII E. CONFÉRENCE INTERNATIONALE DE L'INSTRUCTION PUBLIQUE (1960). *L'organisation de l'enseignement spécial pour débiles mentaux*. Genève: Unesco, Publicacions du Bureau international d'Education.

-
- YANES VALER, A. (1973). "Tiempo de esperanza". *Proas [Promoción y asistencia a Sordos]*, núm. 0, pàg. 35.
- ZAMARRIEGO CRESPO, J. (1980). "Prevención de la Subnormalidad o Plan Nacional de Prevención de la Subnormalidad". *Vida escolar*, núm. 205, pàg. 17-24.
- ZANETTA, A. (1923). "El llamado Método Montessori". *La Escuela Moderna*, T. XLV, pàg. 267-272.
- ZAPATER CORNEJO, M. (1968). "En torno a la organización de la educación del "niño deficiente"". *Revista de Educación*, núm. 197, pàg. 150.
- ZARCO CUEVAS, J. (1936). *Estudios sobre Lorenzo Hervás y Panduro (1735-1809). I. Vida y escritos*. Madrid: Librería Enrique Prieto (Asociación Nacional de Historiadores de la Ciencia Española).
- ZAVALLONI, R. (1970). *La psicología clínica en la educación*. (4rt. edició) Alcoy: Editorial Marfil. [versión española por Camilo Jordá Moncho]
- ZAVALLONI, R. (1983). *Introducción a la pedagogía especial*. (3a. edició) Barcelona: Editorial Herder.
- ZAZZO, R. I ALTRES (1973). *Los débiles mentales*. Barcelona: Fontanella.